

Alkali Euc

I. P. MAGHIDOVICI
ISTORIA
DESCOPERIRILOR
GEOGRAFICE

ISTORIA
DESCOPERIRILOR
GEOGRAFICE

În românește de:
ION VLĂDUȚIU și M. LEICAND

И. П. МАГИДОВИЧ
ОЧЕРКИ
ПО ИСТОРИИ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ
ОТКРЫТИЙ

ГОС. УЧЕБНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МИНИСТЕРСТВА ПРОСВЕЩЕНИЯ РСФСР

Москва — 1957

I. P. MAGHIDOVICI

ISTORIA DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

BUCUREȘTI, 1959

P R E F A Ț A

Scopul acestei cărți este de a arăta cum s-a format, în urma sutelor de călătorii întreprinse din antichitate și pînă la mijlocul secolului al XX-lea, imaginea actuală (pînă în 1956) a hărții fizice a lumii, cu alte cuvinte cum s-au stabilit:

existența oceanului Mondial unic și dimensiunile aproximative ale fiecăruia dintre cele patru oceane;

contururile continentelor și, prin urmare, contururile peninsulelor și linia țărmurilor, atît ale mărilor intercontinentale, cît și ale celor periferice;

dimensiunile aproximative ale fiecărui continent, prin călătoriile făcute pe mare în jurul lor sau prin traversarea lor în diferite direcții;

trăsăturile fundamentale ale reliefului, suficiente pentru o caracterizare elementară a suprafeței fiecărui masiv continental: cele mai importante șiruri de munți, podișuri și cîmpii;

trăsăturile fundamentale ale rețelei hidrografice a continentelor: direcția cursului și bazinele celor mai importante râuri, precum și poziția geografică a marilor lacuri;

poziția geografică a arhipelagurilor și a celor mai interesante insule izolate — din oceane, mări și (numai în cazuri excepționale din lacurile cele mai mari) a insulelor din apele continentale.

În afară de aceasta, în lucrare sînt descrise principalele etape ale explorării Arctice și Antarctice, inclusiv atingerea polilor Nord și Sud.

Cartea este destinată în primul rînd corpului didactic; autorul speră însă că ea poate fi utilă și multor altor persoane care se ocupă de geografie și istorie, precum și la popularizarea largă a cunoștințelor de istorie și geografie.

Primele trei părți ale acestei cărți (în afară de capitolul 33, care este nou) reprezintă o versiune fundamental revizuită — cu multe prescurtări și unele adăugiri — a lucrării mele „Din istoria descoperirilor geografice (studii)“, vol. I, editată de Ucipedghiz în 1949. Celelalte patru părți (în afară de capitolul 42, care făcea parte anterior din vol. I) sînt scrise din nou.*

Capitolele 48—50, 56—58, 68—83, 91 și 95 le-am scris în colaborare cu V. I. Maghidovici.

I. P. MAGHIDOVICI

* Apărută în limba română în Editura de stat pentru literatură științifică, București, 1953.

PARTEA ÎNTÎI

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE
ALE POPOARELOR ANTICE

Capitolul 1

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE CHINEZILOR ÎN ANTICHITATE

DESCOPERIRILE CHINEZE PÎNĂ ÎN SECOLUL AL II-LEA Î.E.N.

Aproximativ 1500 de ani înaintea erei noastre a luat ființă în bazinul cursului mijlociu al fluviului *Huanhe* unul dintre cele mai vechi state din lume — *Statul chinez*. Centrul acestui stat se afla în regiunea situată la apus de *Marea cîmpie a Chinei*, acolo unde *Huanhe* primește din dreapta pe marele afluent *Veihe* și apoi, cotind spre răsărit, pătrunde în șes. În cursul mileniului I î.e.n., chinezii și-au extins foarte mult posesiunile. Învingînd popoarele „barbare” vecine, fie prin forța armelor, fie retrăgîndu-se vremelnic din fața acestora și biruindu-le totuși prin puterea civilizației lor mai înaintate, vechii chinezi s-au răspîndit în Asia de răsărit pe un teritoriu întins, de la deșerturile și stepele din zona temperată, la nord, pînă la zona silvică tropicală, la sud, cuprinzînd și bazinul fluviului *Ianțzi*.

Cu cîteva secole înaintea erei noastre, chinezii au înaintat spre răsărit pînă la mările periferice ale *oceanului Pacific* și au navigat pe aceste mări. Pe țărmurile *mării Galbene* ei au descoperit peninsulele *Șandun*, *Liaodun* și *Coreea*, iar apoi, trecînd peste larga *strîmtoare a Coreei*, au descoperit principala insulă japoneză *Hondo* (*Honșiu*) și insulele *Kiușiu* și *Sikoku* din sudul Japoniei. Înaintînd spre sud, chinezii au descoperit întregul litoral continental al *mării Chinei de răsărit*, au traversat tropicul nordic și, trecînd peste o strîmtoare largă, au descoperit insula *Taiwan*. Mergînd mai departe, spre sud-vest, ei au descoperit *marea Chinei de sud* cu golful *Tonkin*, întreaga *Indochină* de nord-est, bazinul fluviului *Roșu* (*Song-Koi*) insula *Hainan* și zona răsăriteană de pe litoralul peninsulei *Indochina*. În secolul al II-lea î.e.n., sub domnia împăratului *U Di*, chinezii au cucerit *Vietnamul*. Spre apus, în secolul al III-lea î.e.n., chinezii au extins granițele statului lor pînă la lanțul *Nanșan* și munții *Sino-Tibetani*, adică pînă la marginile de nord-est și de est ale *podîșului Tibetan*.

Înaintînd spre sud și spre vest, chinezii au descoperit în secolul al III-lea î.e.n. aproape toate teritoriile de pe cursul mijlociu și inferior al marilor fluvii care se varsă în mările oceanului *Pacific* — de la *Ialu*, la granița cu *Coreea*, pînă la *Mekong* în *Indochina*. Vechii chinezi aveau

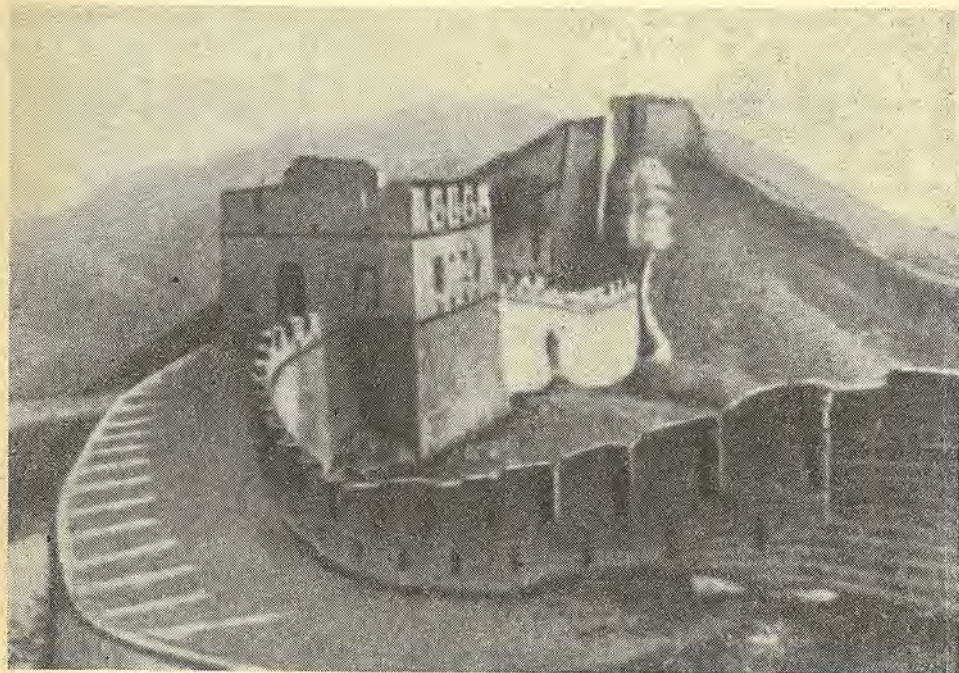
însă noțiuni dintre cele mai fantastice despre cursul superior al marilor fluvii din Asia de răsărit, precum și despre podișul Tibetului, de unde izvorăsc ele.

În secolul al III-lea î.e.n. chinezii aveau o idee foarte vagă despre ținuturile situate la nord de Marea cîmpie a Chinei și de cotul fluviului Huanhe, precum și la vest de acest cot. Or, tocmai din această direcție China a fost amenințată timp de multe secole de primejdia cea mare a incursiunilor întreprinse de nomazii războinici. Pentru a se apăra împotriva lor, chinezii au început să construiască în secolul al IV-lea î.e.n., în zona premontană situată la apus de cotul fluviului Huanhe — *Marele zid chinezesc*. În secolele III—II î.e.n. ei au prelungit zidul spre răsărit de Huanhe pînă la golful Liaodun din marea Galbenă, iar spre apus, de-a lungul granițelor sudice ale *deșertului Alașan*. În felul acesta zidul traversa cursul superior al râului *Edzin-Gol* și ajungea pînă la trecătoarea largă dintre munții *Beişan* și *Nanşan*. Ridicarea acestei construcții — cea mai mare din istoria antică — a fost posibilă numai în urma unei cercetări geografice și topografice minuțioase a regiunilor prin care trecea zidul¹.

Dar această construcție de o amploare nemaivăzută, cu fortărețe, turnuri de pază și un zid de 1000 de mile, n-a putut să apere China împotriva incursiunilor triburilor nomade din stepă. La hotarul dintre secolele III—II î.e.n., cei mai primejdioși dușmani ai chinezilor erau hunii. În anul 206 î.e.n., unul dintre conducătorii hunilor, *Mode*, a organizat o puternică uniune militară de triburi și a fost proclamat șanui (mare conducător) al hunilor. Curînd, *Mode* a început incursiunile spre sud-vest împotriva Chinei și spre vest împotriva vecinilor săi — iuecizii, popor nomad care vorbea una dintre limbile iranice. În istoria antică, ei sînt cunoscuți și sub numele de kușani. (Perșii antici numeau triburile înrudite cu kușanii — *saki*, iar grecii antici le spuneau *scifi-masageți*). În acea vreme iuecizii stăpîneau în stepă o țară care se întindea spre apus de cotul fluviului Huanhe pînă la râul *Sulehe* inclusiv, între munții *Nanşan* (la sud) și *Altaiul din Gobi* (la nord). La începutul secolului al II-lea î.e.n., hunii i-au alungat pe iuecizi departe spre apus, în bazinul lacului *Lobnor*, pe teritoriul situat între *Tianşanul de est* și podișul Tibetului. Dar și acolo i-au urmărit și i-au înfrînt (anul 177 î.e.n.), „trecîndu-i prin foc și sabie sau supunîndu-i pe toți“. După această înfrîngere, fiul căpeteniei iuecizilor ucise de huni, a pornit cu poporul său și mai departe spre apus, dincolo de *Tianşanul central*, pe teritoriul dintre fluviile *Sîr-Daria* și *Amu-Daria*.

În această perioadă, și China a avut foarte mult de suferit din pricina incursiunilor hunilor. Împărații chinezi din prima dinastie Han (sau de Apus) au fost nevoiți să încheie cu ei tratate înjositoare „de pace și rudenie“, adică să dea de soții căpeteniilor hunilor principese chinezoaice și să le trimită în fiecare an tribut. Dar cu toate că primeau

¹ În evul mediu (secolele XIV—XVII) s-a construit un alt zid, situat mai la sud, în interiorul cotului fluviului Huanhe, care s-a păstrat mai bine. El este de asemenea denumit adesea *Marele zid chinezesc*.

Marele zid chinezesc

tribut, hunii continuau să năvălească în posesiunile chineze, pustiindu-le, răpind vitele, omorînd sau luînd în captivitate locuitori pașnici. Pentru a lupta împotriva acestui popor care își petrecea viața pe cai, era nevoie de unități de cavalerie mari și bine instruite. Călăreții chinezi, însă, care — ca toți soldații chinezi — erau recrutați din rîndurile sărăcimii orașelor sau ale țăranilor lipsiți de cai, nu se puteau compara cu hunii învățați să călărească din copilărie. Cu hunii puteau lupta cu succes numai alte triburi nomade, la fel de mobile ca și ei. Chinezii au fost nevoiți să-și caute aliați printre nomazii ostili hunilor.

Știrea despre înfrîngerea totală a iuecizilor de către huni a ajuns repede în China. Au trecut însă mai bine de 30 de ani pînă cînd guvernul Chinei, care se întărise după urcarea pe tron a împăratului *U Di* (anul 140 î.e.n.), s-a hotărît să folosească acest eveniment în interesul său și să încheie o alianță cu iuecizii în vederea unei lupte mai active împotriva hunilor.

DESCOPERIREA DE CĂTRE CHINEZI A REGIUNILOR DE APUS (CĂLĂTORIILE LUI CIAN ȚIAN)

Chinezii știaau numai foarte vag în ce regiune i-au zdrobit hunii pe iuecizi și nu știaau de loc încotro pornise fiul căpeteniei ucise cu partea ce mai rămăsese din poporul său. Or, cîrmuitorii chinezi considerau că

tocmai el sau urmașii lui pot fi acei aliați de nădejde, mult așteptați împotriva dușmanului comun. În primul rînd trebuiau găsiți iuecizii. S-a făcut apel la cei doritori să plece în căutarea lor. Alegerea căzu asupra unui ofițer din garda imperială — *Cian Țian*, poate din pricină că acesta se distingea prin rezistență și o mare putere fizică.

Misiunea era grea, întrucît chinezii nu cunoșteau pe atunci geografia Asiei centrale, și totodată foarte primejdioasă: oriîncotro plecaseră iuecizii înfrînți, era neîndoielnic că ei se îndepărtaseră mult spre apus, dincolo de steпа uriașă sau de deșerturile care se întindeau pe mii de li¹ și ale căror stăpîni deplini erau hunii.

Lui *Cian Țian* i s-a dat o suită de 100 de oameni. Printre tovarășii săi de drum se afla și hunul *Tanî*. El a devenit prieten apropiat și tovarăș credincios al lui *Cian Țian*, ajutor, călăuză și translator de neînlocuit, cel puțin la început, pînă cînd *Cian Țian* a învățat limba hunilor.

Cian Țian și-a început călătoria în anul 138 î.e.n. Împreună cu suita sa el a pornit din capitala Chinei, situată pe cursul inferior al rîului *Veihe* (afluent al lui *Huanhe*), spre apus, iar după ce a trecut *Huanhe* s-a îndreptat spre nord-vest. Înaintînd spre nord de-a lungul munților *Nanșan*, el a trecut *Marele zid chinezesc* și a fost prins îndată de huni. Aceștia au adus întreaga solie la cartierul general al căpeteniei lor (șaniui), al treilea mare conducător al uniunii militare de triburi a hunilor.

Căpetenia a poruncit ca solia să fie reținută. El a cruțat însă pe toți membrii săi, nepedepsindu-l nici măcar pe *Tanî*, pe care putea să-l considere transfug. Iar curînd după aceea, lui *Cian Țian* i s-a dat de soție fiica unui nobil hun, care i-a născut un fiu. Solul chinez a trăit vreo zece ani în mijlocul hunilor, bucurîndu-se de toată libertatea. *Cian Țian* a profitat de aceasta pentru a strînge informații precise despre popoarele care locuiau în apus și despre drumurile pe care se putea ajunge pînă la ele; bineînțeles, cel mai mult îl interesau iuecizii.

În anul 128 î.e.n., profitînd de un moment favorabil, *Cian Țian* a fugit de la huni împreună cu soția și micul său fiu, cu credinciosul său tovarăș *Tanî* și cu o parte a suitei sale. Timp de cîteva săptămîni fugarii au mers spre apus. Ei au trecut mai întîi de la o oază la alta, de-a lungul pîrîișurilor sudice ale munților *Tian-șan* de răsărit, apoi prin teritoriile usunilor nomazi care „sînt confundați de obicei cu hunii“, prin văile de munte și trecătorile de mare altitudine din *Tian-șanul central*, pînă au ajuns pe malul sudic al lacului *Issik-Kul*, în orașul *Cigu* — reședința căpeteniei tribului usunilor. De aici, prin trecătorile de mare altitudine și pe valea *Narînului* (unul dintre izvoarele fluviului *Sîr-Daria*), chinezii au coborît în valea *Fergana*, în țara *Davan* și au ajuns în capitala ei, „*Guișan*“ (*Kassan*).

Aici, în partea de apus a văii *Fergana*, s-au întîlnit pentru prima oară în istorie căile bătătorite de reprezentanții a două mari popoare antice — grecii și chinezii: în anul 328 î.e.n., exact cu 200 de ani înainte de venirea lui *Cian Țian* dinspre răsărit, s-a apropiat dinspre apus de valea

¹ Un li este egal cu 0,6 km.

Fergana una dintre armatele lui Alexandru Macedon. Oștenii lui Alexandru au străbătut însă țări cu o civilizație înaltă, teritorii bine cunoscute de perșii antici și cucerite dinainte de ei, în timp ce Cian Tian a trecut prin regiuni de deșert, prin stepă sau munți înalți cu totul necercetați.

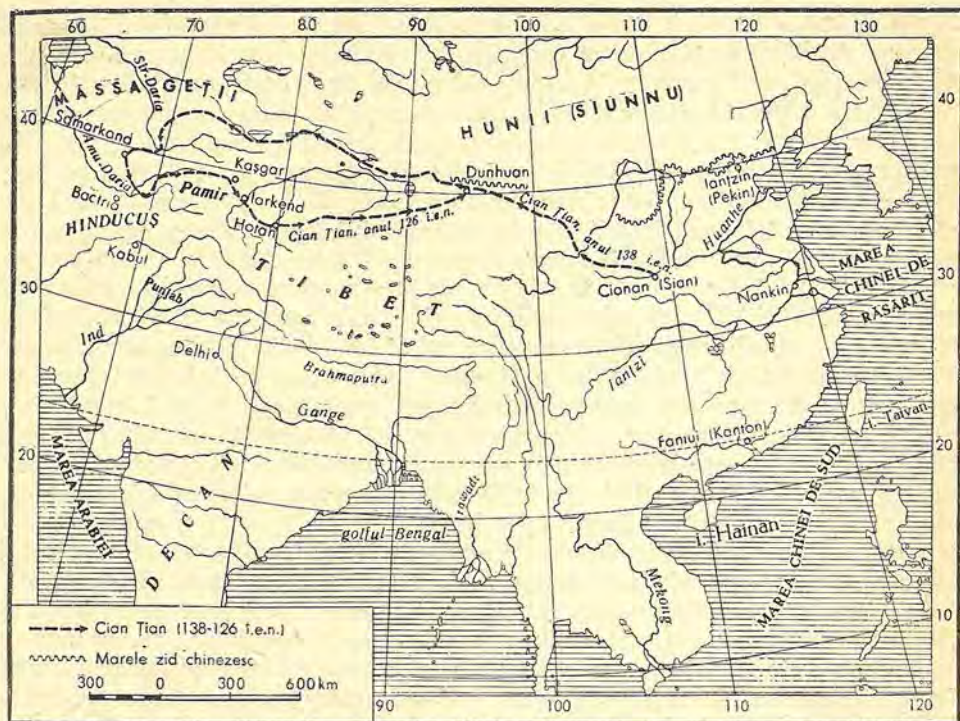
Cîrmuitorul din Davan, o țară agricolă destul de dezvoltată, l-a primit cu ospitalitate pe Cian Tian, nădăjduind să lege cu ajutorul lui relații comerciale directe cu îndepărtata Chină. El i-a dat lui Cian Tian călăuze care să-l ducă la tribul nomad kanghiui, care trăia în stepele din regiunea fluviului Sir-Daria, la nord-vest de Davan. Kanghiuii l-au ajutat pe Cian Tian să-i găsească, în sfîrșit, pe iuecizi, care trăiau la sud de ei, între deșertul *Kizîlkum* și Amu-Daria. Cartierul general al iuecizilor — Kușania — se afla pe valea cursului mijlociu al râului *Zeravșan*. Cian Tian n-a mai găsit acolo pe urmașii căpeteniei ucise de huni, la care fusese trimis cu zece ani în urmă. Întretimp, nepotul căpeteniei întreprinsese o expediție spre sud, dincolo de fluviul „Guisui” (Amu-Daria), supusese regatul greco-bactrian, în descompunere, situat în partea de răsărit a podisului Iranului și rămăsese acolo (capitala sa se afla la Bactria, care mai tîrziu a primit numele de Balh).

Cian Tian a ajuns în regatul cucerit de iuecizi pe care el îl numește „*Dasia*”. Dar regele nici nu se gîndea să se răzbune pe huni și respingea însăși ideea unei alianțe cu îndepărtata Chină. Cian Tian a rămas în Dasia timp de un an de zile. Regele nu și-a schimbat hotărîrea, dar solul a profitat de acest timp pentru a stringe informații despre această țară. Spre uimirea sa, Cian Tian a găsit în Dasia mărfuri din China centrală (pînzeturi și bețe de bambus din bazinul cursului mijlociu al fluviului Iantzi). Aceste mărfuri erau aduse de neguțătorii localnici dintr-un oarecare stat indian „*Șendu*”, situat „la cîteva mii de li de Dasia spre sud-est”.

În anul 127 î.e.n., Cian Tian a pornit înapoi. El a ocolit pe la nord *Pamîrul*, pe care îl numește Tūnlin (munții Cepei). El a observat că Pamîrul reprezintă o mare cumpănă a apelor; de aici unele riuri curg spre apus, iar altele spre răsărit, în direcția Chinei. Prin valea *Alai*, Kașgar și Iarkend, Cian Tian a ajuns la Hotan. Înaintînd de la o oază la alta de-a lungul marginii sudice a deșertului *Takla-Makan*, el a ajuns într-o imensă depresiune unde se află lacul rătăcitor, fără scurgere — *Lobnor*.

În anul cînd Cian Tian a fost acolo, apa lacului era sărată și el l-a denumit chiar lacul Sărat. Probabil că a auzit de la localnici că lacul dispare uneori și a ajuns la următoarea concluzie: „De la Iuitian (Hotan) riurile curg spre răsărit și se varsă în lacul Sărat (Lobnor). Lacul Sărat se strecoară sub pămînt și la sud izvorăște din el fluviul Galben (Huanhe). Fluviul Galben curge spre Împărăția de mijloc” (China).

Acum știm că această concluzie era o mare greșeală geografică. Lacul Lobnor este situat la o altitudine de numai 780 mtr., iar izvoarele fluviului Huanhe — lacurile cu apă dulce Djarin-Nur și Orin-Nur din partea de răsărit a podisului Tibetului — se află la aproape 800 de km sud-est de Lobnor, la o altitudine de peste 4 230 m. În acea vreme, însă, în secolul al II-lea î.e.n., concluzia greșită a lui Cian Tian constituia un

Itinerariul aproximativ al lui Cian Tjan.

pas înainte în comparație cu străvechea legendă chineză după care Huanhe ar izvorî din fantasticul munte *Kunlun*, înalt de 2 500 li (circa 1 500 km).

Regiunea situată la răsărit de lacul Lobnor era stăpînită de huni, care l-au reținut din nou pe Cian Tjan. Abia peste un an el a izbutit să fugă cu familia sa și cu credinciosul Tanî. Nu aveau cu ei nici un fel de merinde. Adesea scăpau de foame numai datorită faptului că Tanî era un iscusit trăgător cu arcul. „Cînd nu mai aveam încotro, el ucidea păsări și fiare și aducea hrană“. În anul 126 î.e.n., Cian Tjan s-a întors cu familia sa în patrie după o absență de aproape treisprezece ani. Dintre ceilalți membri ai soliei sale nu s-a întors în China decît Tanî.

Potrivit calculelor lui Cian Tjan — destul de precise pentru epoca lui — el a străbătut în timpul peregrinărilor sale circa 25 000 de li, adică 15 000 km. El a fost primul care a adus în China informații exacte despre stepele și deșerturile din Asia centrală, despre marile lanțuri de munți — Tian-șan și Pamir (*munții Cepei*), precum și despre marile riuri din Asia centrală ce izvorăsc din acești munți: Sîr-Daria și Amu-Daria, care se varsă în „Marea de apus“ (el confunda marea Aral cu marea Caspică) și *Tarim* care se varsă în Lobnor. El a fost primul care a descoperit drumul

din Extremul Orient spre „Ținutul de apus“, iar de acolo spre India. Și tot el a fost primul care a arătat că din China în India duc și alte drumuri mai scurte și, după părerea lui, mai puțin primejdioase, prin munții de sud-vest din bazinul cursului mijlociu al fluviului Iantzi (Siciuan) peste *pozișul Iunanului*.

Împăratul U Di a poruncit în primul rînd să se trimită în India patru solii din diferite puncte ale bazinului cursului mijlociu al fluviului Iantzi. Aceste solii n-au ajuns la țintă: după ce au străbătut 500—1 000 km au fost nevoite să se întoarcă din cauza împotrivirii muntenilor ostili. Încercarea neizbutită de a descoperi drumurile sudice spre India (iar prin ea spre Dasia și Davan) a silit din nou guvernul chinez să-și îndrepte atenția spre drumul nordic către țările din apus. Între timp, Cian Țian a fost numit comandant al unui mare detașament militar și în jurul anului 123 î.e.n. a participat la o nouă expediție împotriva hunilor. Expediția a fost încununată de succes, datorită faptului că Cian Țian cunoștea perfect „locurile bogate în iarbă și apă“, astfel că oastea n-a dus lipsă de nimic. La întoarcere, el a căpătat titlul de prinț. În anul următor, însă, oastea chineză a fost înfrîntă de huni. Cian Țian a fost acuzat că înfrîngerea s-a produs din vina lui, i s-a retras titlul de prinț, a fost degradat și condamnat la moarte, dar „plătind o sumă drept răscumpărare, a devenit om simplu“ (anul 122 î.e.n.).

Totuși, împăratul U Di a continuat să se sfătuiască în problemele privitoare la regiunile apusene cu marele călător căzut în dizgrație. În jurul anului 106 î.e.n., Cian Țian a fost trimis în orașul Cigu (Tian-șanul central) cu un detașament de 300 de călăreți, cu cirezi uriașe de vite cornute mari și mici, cu o suită numeroasă și cu multe daruri pentru căpeteniile usunilor. El l-a convins pe conducătorul suprem al usunilor să încheie alianță cu China. Din Cigu el și-a trimis ajutoarele la regii și căpeteniile de triburi din Asia centrală precum și în „Ansi“ (Parția) și „Sendu“ (India). În felul acesta, China a stabilit pentru prima oară relații directe cu țările din Asia anterioară și de sud. În jurul anului 105 î.e.n. Cian Țian s-a întors în China și peste un an a murit (104 sau 103 î.e.n.).

LEGĂTURILE CHINEI CU APUSUL LA ÎNCEPUTUL EREI NOASTRE

Rezultatele economice ale călătoriilor lui Cian Țian au fost considerabile. La hotarul dintre secolele II—I î.e.n., aproximativ pe calea urmată de el a luat ființă ramura sudică a drumului comercial de importanță mondială — *Marele drum al mătăsii* — din China răsăriteană spre țările din Asia centrală și apuseană¹. În direcțiile indicate de el au fost organizate și două căi internaționale extrem de însemnate, care duceau din

¹ Mai tîrziu a început să fie folosită ramura nordică a acestui mare drum de caravane. Ea se abătea spre nord-vest de itinerariul lui Cian Țian, dincolo de lacul *Barkul*, mergea de-a lungul regiunii premontane nordice a munților Tian-șan, de răsărit și ajungea în stepele de lîngă Balhaș, pe valea rîului *Ili*.

Cavalerie veche chineză

China în Asia de sud, ocolind podișul Tibetului: la apus, drumul prin regiunea Pamirului care ducea în India de nord-est în valea Indului, iar mai târziu la răsărit, prin Iunan, drumul care ducea în Indochina de vest, în valea fluviului *Irawadi*. Așadar, legătura terestră dintre cele două mari țări cu civilizație străveche — China și India — situate relativ aproape una de alta, se făcea pe un drum ocolit. Chinezii, însă, preferau să ocolească pe la apus podișul Tibetului, decât să treacă în răsărit peste șirurile de munți acoperiți cu păduri tropicale dese. Dar înaintarea chinezilor spre apus a întârziat cu aproape două secole din cauza ascuțirii contradicțiilor de clasă interne și a marilor răscoale țărănești.

În timpul celei de-a doua dinastii Han (sau de Apus) pe la mijlocul secolului I e.n., când imperiul feudal timpuriu chinez și-a restabilit puterea militară, el a înfrînt o parte dintre triburile hunice ce trăiau la nord de Marea zid chinezesc. În ultimul pătrar al secolului I e.n. a fost trimis spre apus, la Hotan, comandantul militar *Ban Cîao*. După ce a stat acolo cîțiva ani, folosind metodele diplomatice ale lui Cîan Tîan, el a încheiat o alianță împotriva hunilor cu triburile care locuiau în munții Tian-san de răsărit și cu sprijinul lor a zdrobit pe hunii din apus (anii 91—94). Desfășurîndu-și cu succes operațiile, Ban Cîao a pornit mai departe spre vest, a coborît în Asia centrală, pe teritoriul dintre fluviile Sîr-Daria și Amu-Daria, a trecut Amu-Daria și a ajuns în anul 97 în orașul Antiochia Margiana (vechiul Merv, situat la vărsarea râului Murgab, în prezent în R.S.S. Turkmenă).

În cronica chineză la anul 97 se spune: „*Gan In*, trimis de Ban Cîao spre apus, a ajuns pînă la marea de Apus și s-a întors. Pînă atunci nici un chinez nu pătrunsese atît de departe. *Gan In* a descris mulțumitor clima și raritățile din țările străbătute de el“. Într-o altă însemnare din același an se spune: „Guvernatorul Ban Cîao l-a trimis pe *Gan In* ca sol la Dațin (Roma). Cînd a ajuns la Tiaoci, la marea cea Mare, a vrut să pornească mai departe. Dar proprietarii de corăbii de la granița de apus a ținutului Ansi i-au spus că marea e foarte întinsă și că pentru a face un ocol, în caz de vînt prielnic, va avea nevoie de trei luni, iar dacă vîntul va fi slab, cam de doi ani... Cînd auzi acest lucru, *Gan In* renunță la planul său“.

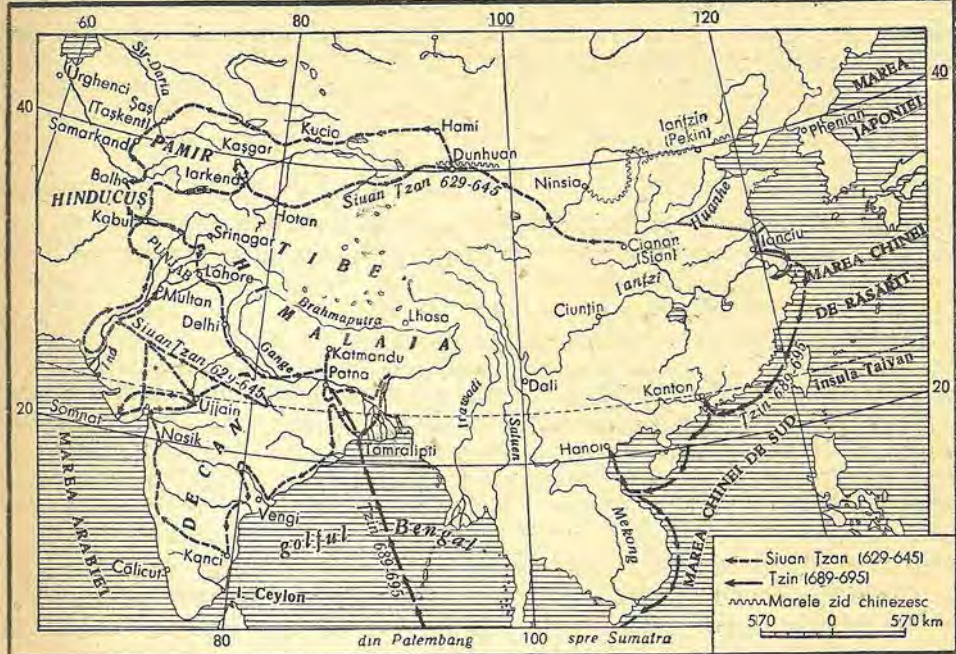
Este puțin probabil ca descrierea țării Tiaoci, din aceeași cronică, în care se vorbește despre misiunea lui *Gan In*, să se refere, în partea citată mai jos, la Asia mică, după cum presupun unii comentatori: „Se găsesc aici lei, rinoceri, zimbri, păuni și struți cu ouă mari cît o cană. Către miez-noapte de aici, iar apoi către răsărit la încă 60 de zile de drum călare, se află țara Ansi...“. Este mai veridică presupunerea că prin marea de Apus trebuie să înțelegem golful Persic. Alți comentatori identifică Tiaoci cu Mesopotamia sau cu Arabia de sud-est. Mai probabil este însă că în descrierea țării Tiaoci sînt amestecate caracteristicile cîtorva țări de pe litoralul Asiei de sud-vest.

Pe drumul lui Cian Țian au pornit la începutul erei noastre, din India spre China, primii misionari budiști, care au răspândit noua religie printre popoarele din Asia centrală și de est. În direcția inversă, pe același drum bătătorit, greu, dar relativ scutit de pericole, se îndreptau mai târziu spre India „la locurile sfinte“, pelerinii chinezi. În anul 399 chinezul Fa Sian — călugăr budist — a început un astfel de pelerinaj. El a trecut prin Asia centrală în India de nord-vest, a petrecut în India mulți ani strângând manuscrise și relicve budiste, a vizitat în acest scop locurile sfinte budiste din multe regiuni ale țării, în special din India de nord. Fa Sian s-a întors în patrie pe mare. El s-a urcat pe corabie în delta Gangelui, a vizitat Ceylonul și Iava, iar de acolo a plecat spre China, unde a ajuns în anul 414. Fa Sian a întocmit lucrarea „Fo go tzi“ (Însemnări despre vizitarea țărilor budiste), care a ajuns pînă în vremurile noastre, fiind tradusă într-o serie de limbi și reeditată cu comentarii ample. Ea cuprinde, în afară de prezentarea destul de amănunțită a locurilor și cărților sfinte, scurte descrieri ale țărilor străbătute de el și ale vieții localnicilor.

Tot pelerin a fost și marele călător chinez din secolul al VII-lea, *Siuan Țzan*. Călătoria lui Siuan Țzan a durat 16 ani (629—645). În Asia centrală el a repetat aproape întocmai itinerariul lui Cian Țian. La sud de Amu-Daria (din regiunea orașului Balh) el a trecut munții *Hinducus* pe valea riului Kabul, a străbătut trecătoarea Haiber spre fluviul Ind și a traversat către răsărit Punjabul. El a vizitat apoi toate țările din India de nord pînă în Bengal inclusiv, a fost într-o serie de regiuni de pe litoralul peninsulei India (în afară de partea cea mai sudică), iar la înapoiere a urcat pe cursul inferior și mijlociu al Indului pînă în Punjab, s-a întors iarăși pe malurile fluviului Amu-Daria, iar de acolo în patrie.

Pe baza materialelor strînse în timpul călătoriei, Siuan Țzan a întocmit lucrarea „Însemnări despre țările din apus“, care s-a bucurat de o imensă popularitate timp de mai multe secole. „El a fost un adevărat cercetător al noilor țări în accepția modernă a acestui cuvînt“ (E. Réclus). Pentru istoricii din evul mediu timpuriu, „Însemnările“ au constituit unul dintre cele mai importante izvoare pentru studiarea țărilor din Asia centrală și mai cu seamă a Indiei. „Descrierea lui Siuan Țzan reprezintă o adevărată comoară de date despre situația politică și despre religia Indiei în perioada Harși“ (secolul al VII-lea î.e.n.) — spun cunoscuții istorici indieni N. K. Sinha și A. C. Banerje. Poporul chinez a creat multe legende despre călătoriile și aventurile lui Siuan Țzan. În secolul al XVI-lea, scriitorul chinez U Cen-en a strîns aceste legende și le-a prelucrat creator în cunoscutul său roman fantastic „Călătorie în apus“.

Pelerinii-exploratori chinezi din prima jumătate a secolului al VII-lea nu mai ocoleau podișul înalt al Tibetului, unde domnitorul Sronțzan-gambo introdusese budismul. Pelerinii budiști chinezi și tibetani au explorat drumurile mai scurte din China de răsărit spre India și, în a doua jumătate a secolului al VII-lea, armata tibetană trimisă de Sronțzan-

Călătoriile lui Suan Tzan și I Tzin.

gambo, aliată cu China, a trecut munții *Himalaia* prin pasurile situate la mare altitudine și a coborât în valea Gangelui.

Legătura regulată dintre China și India se menținea și pe mare. În anul 689 a plecat din China spre India pe mare, cu un vas comercial, pelerinul budist *I Tzin*. El a mers de-a lungul țărmurilor Indochinei și peninsulei Malacca pînă în Sumatra, iar de acolo, spre sud, pînă în capitala statului Șrividjaia (în prezent Palembang), unde a locuit cîteva luni și a studiat limba sanscrită (capitala statului Șrividjaia era unul din centrele culturii budiste). Apoi, înaintînd spre nord de-a lungul țărmului răsăritean al Sumatrei, *I Tzin* a ajuns, prin strîmtoarea Malacca, în oceanul Indian, a traversat golful Bengal, iar în anul 691 a sosit în delta Gangelui. După ce a întreprins un pelerinaj în mai multe locuri sfinte budiste din India de nord, *I Tzin* s-a întors în anul 695 în patrie, unde a întocmit o descriere amănunțită a călătoriei sale.

Probabil că în primele secole ale erei noastre, vasele comerciale chineze vizitau Filipinele și unele insule din Indonezia, navigau spre Ceylon și ajungeau chiar în țări mai îndepărtate de China, situate în jurul mării Arabiei și poate în Africa de răsărit. Dar, ca și navigatorii mediteranieni (de pildă, fenicienii sau grecii), chinezii au ajuns în Asia de sud după ce acolo se formaseră state cu o civilizație înaltă. De aceea nu se

poate vorbi de descoperirea Indiei, Iranului și Mesopotamiei, ci numai de cunoașterea acestor țări: de către chinezi dinspre Extremul Orient și de către popoarele mediteraniene dinspre apus.

Capitolul 2

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE POPOARELOR ANTICE DIN SUDUL ȘI VESTUL ASIEI ȘI DIN AFRICA DE NORD

INDIENII ȘI MALAIEZII

Statele sclavagiste antice din India de nord (continentală), situate în bazinele fluviilor *Ind* și *Gange*, între *Himalaia* și munții *Vindhya*, au avut încă în primul mileniu înaintea erei noastre legături comerciale pe uscat (cu caravanele) și pe mare cu țările iraniene și cu Mesopotamia. Desigur că mult mai strînse erau relațiile comerciale și culturale între India de nord și cea de sud, unde în această epocă existau de asemenea state de mult închegate. În statele sclavagiste timpurii din ambele părți ale Indiei s-a consolidat cu multe secole înaintea erei noastre brahmanismul — religie care consfințea deosebiriile sociale prin sistemul casteilor. Ca o reacție împotriva acestui sistem din partea păturilor sociale asuprite, au apărut pe la mijlocul primului mileniu înaintea erei noastre cîteva învățături religioase; dintre ele cea mai mare importanță în istoria, atît a Indiei propriu-zise, cît și a Asiei răsăritene și centrale a avut-o budismul. Budismul, care s-a răspîndit în India (ca și creștinismul mai tîrziu în apus), era folosit, în ultimele secole înaintea erei noastre, de către grupurile conducătoare drept un mijloc de luptă împotriva puternicei caste a preoților — brahmanii — și ca un mijloc de a ține în frîu masele populare, cărora li se predica supunerea față de stăpîni. Regii și nobilimea din statele sclavagiste sprijineau budismul și contribuiau la răspîndirea lui. În secolul al III-lea î.e.n., Așoka, cîrmuitorul imperiului indian Magadha, a folosit din plin pe călugării budiști ca misionari și spioni pentru a stabili legături și a-și extinde influența, atît în țările vecine, cît și în cele îndepărtate, atît de pe continent, cît și de pe insulele din Asia de sud și de sud-est. Într-unul din decretul sale, săpate în stîncă, el declară că și-a trimis misionarii în Siria, Egipt, Cirenaica, Libia și Grecia. În cronicile ceyloneze de la începutul erei noastre sînt amintiți misionarii trimiși de el în *Indochina* și în *Ceylon* unde, după moartea sa, budismul a devenit religia dominantă, păstrîndu-și pozițiile pînă astăzi.

În primele secole ale erei noastre, misionari budiști indieni au pătruns prin trecătorile de mare altitudine în regiunile din munții Himalaia și în Tibet. Ei au descoperit cursurile superioare ale marilor fluvii care izvorăsc de pe pîvîrnișurile nordice ale munților Himalaia — Indul,

Sutlej — cel mai mare afluent al acestuia și *Brahmaputra* unde au întemeiat o serie de mănăstiri. Ei au străbătut în diferite direcții deșerturile din munții înalți ai Tibetului. Din Bengal, misionarii budiști au găsit căile spre răsărit, spre Indochina, ajungând, prin regiunile de munte acoperite de păduri tropicale, în bazinele marilor fluvii indochineze *Irawadi* și *Saluen*, în Indochina centrală (bazinul râului *Menam*) și în acele părți ale bazinului fluviului *Mekong*, care nu erau cunoscute încă de chinezi.

Cu toate că „poporul indian nu și-a cîștigat niciodată renumele de putere maritimă“, indienii au făcut mari descoperiri geografice în mările tropicale din Asia de sud și sud-est. Ei au descoperit și au colonizat insula Ceylon într-un trecut foarte îndepărtat. La popularea ei au participat, nu atît popoarele din sudul Indiei, cît mai ales cele din nordul peninsulei. Dimpotrivă, peninsula Malacca și numeroase insule din arhipelagul Malaia au fost descoperite de indienii din sud, mai iscusiți în navigație. Dintre marile insule ale Indoneziei, cea dintîi — datorită poziției sale geografice — a fost descoperită *Sumatra*, iar după aceea, în jurul secolului I e.n., Iava. Coloniștii indieni au apărut pe insula *Borneo* în preajma secolului al IV-lea. În acel moment în Indonezia de vest și centrală existau o serie de așezări indiene, iar printre triburile locale se răspîndiseră cultura indiană și ambele religii de origine indiană — brahmanismul și budismul (mai tîrziu înlăturate aproape pretutindeni de mahomedanism).

Este, însă, neîndoielnic că în ceea ce privește arta navigației unele vechi triburi indoneziene (de pildă malaiezii) îi depășeau pe indieni. Cu vasele lor cu pînze, ușoare și stabile, malaiezii au fost aceia care au găsit drumul către toate insulele din Indonezia centrală și de răsărit. Ei au descoperit *Borneo* și au populat regiunile de litoral, au descoperit și colonizat insulele *Celebes* și *Moluce*, au stabilit un comerț pe mare cu micile insule situate și mai la sud, au ajuns în insulele Filipine așezate la nord de Indonezia cu mult înaintea spaniolilor și portughezilor, iar spre răsărit au ajuns, probabil, pînă la țărmurile Noii Guinee.

Malaiezii au navigat departe spre vest de Sumatra și în primele secole ale erei noastre au traversat oceanul Indian, au descoperit insula Madagascar pe care au colonizat-o. Urmașii acestor vechi coloniști malaiezi care s-au amestecat cu locuitorii băștinași — negroi — sînt malgașii (populația băștinașă de astăzi a Madagascarului), a căror limbă face parte din grupa malaieză-polineziană.

VECHII PERȘI

Pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n., regele *Cirus* al II-lea, care a reunit sub stăpînirea sa triburile persane din Iranul de vest, a cucerit o serie de țări situate în podișul Armeniei, în Asia mică și Mesopotamia. Apoi *Cirus* al II-lea a trecut la cucerirea regiunilor nordice ale podișului Iran și a țărilor învecinate, locuite de triburi nomade crescătoare de animale.

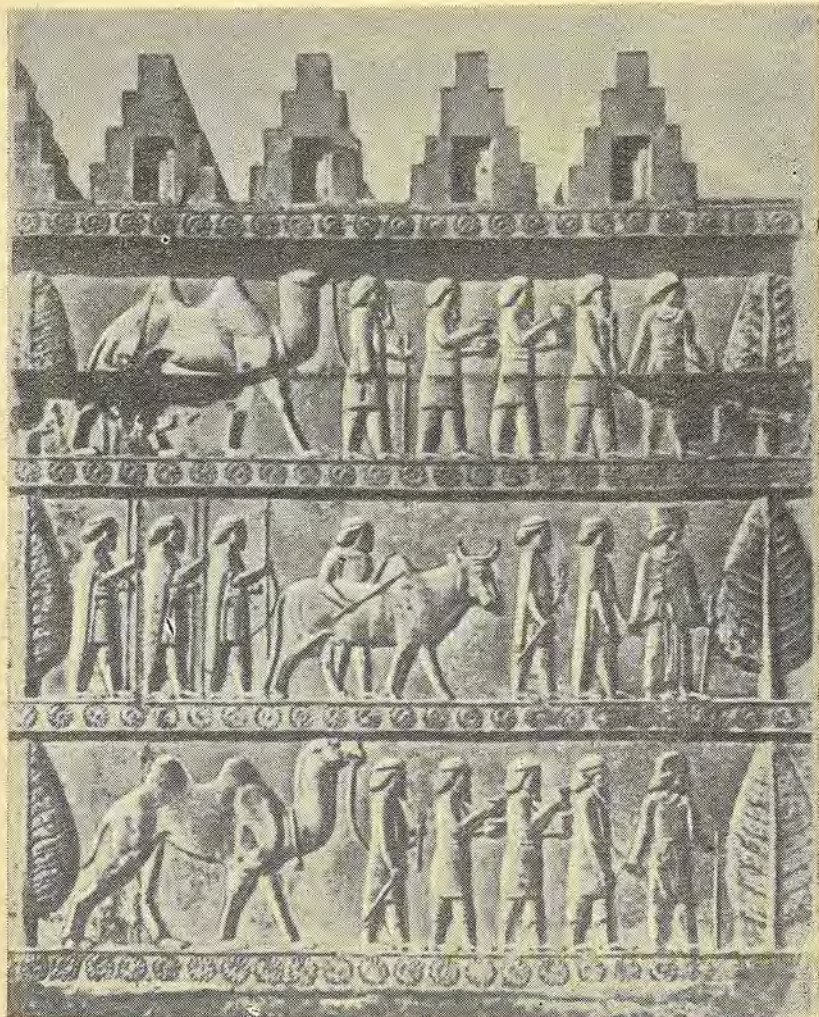
Oșteni persani și un car de luptă
(basorelief din secolul al V-lea î.e.n.)

î.e.n.) de către geografii din antichitate. Ei presupuneau și indicau pe hărți că marea Caspică comunică, fie cu marea Azov și marea Neagră, fie cu oceanul Înghețat de nord. După cum se vede din citatul de mai sus, Herodot avea o imagine justă și despre câmpiile „nesfîrșite” de dincolo de Caspica, care au fost de asemenea descoperite de perși în timpul expedițiilor de cucerire ale lui Cyrus.

Pe căile care duceau spre stepele și pustiurile de dincolo de Caspica, perșii au străbătut țara parților, care mai târziu a jucat un rol însemnat în comerțul de intermediere dintre Asia de apus și Asia centrală, unde se terminau drumurile de caravane ale chinezilor. Din *Partia*, care se afla lângă colțul de sud-est al mării Caspice, perșii au trecut lanțul muntos Kopet-Dag, dincolo de care începe deșertul *Karakum*. Este puțin probabil ca ei să fi înaintat mult de-a lungul țărmului răsăritean al mării Caspice și, în orice caz, nu au trecut peste paralela de 40°. În schimb, spre răsărit, perșii au pătruns adînc pe continent. Ei au ajuns pînă la pîrîisurile nordice ale munților Hinducș și au cucerit malul stîng al fluviului *Oxus (Amu-Daria)*, în regiunea cursului său mijlociu. Probabil că ei au coborît pe valea rîului Oxus și au ocupat oazele din *Horezm*, pe cursul inferior al acestui fluviu. În timpul uneia dintre expediții, armata lui Cyrus a străbătut întregul podiș al Iranului de la apus spre răsărit, a supus triburile de munteni care trăiau pe pîrîisurile de sud-est ale munților Hinducș și s-a oprit în valea rîului Kabul, afluent de pe dreapta al Indului. Probabil că tot în acest timp perșii au atins rîul Pi-

Fără îndoială că urații știau mai de mult, cel puțin din auzite, de marea „Hyrceanum” (*Caspică*), care se întindea la răsărit de țările lor. Dar expedițiile întreprinse de perși în nord au lărgit și consolidat cunoștințele despre Caspica. *Herodot* (secolul al V-lea î.e.n.), care poate fi numit pe drept cuvînt în aceeași măsură „părintele geografiei” ca și „părintele istoriei”, și-a format pe baza izvoarelor persane o imagine corectă despre marea Caspică ca despre un lac uriaș: „Ea este o mare izolată, care nu se unește cu nici o altă mare. De-a lungul țărmului apusean al acestei mări se întinde Caucazul, cel mai mare dintre munți ca suprafață și cel mai înalt. Spre răsărit se află o cîmpie nesfîrșită...” (I, 202—204). Această descriere justă a fost ignorată (cîteva

veacuri, pînă în secolul al II-lea

Procesiune a tributarilor persani (basorelief din secolul al V-lea î.e.n.)

andj (Oxus-ul superior). Dar încercarea de a cuceri regiunile din Asia centrală de pe fluviul *Iaksart* (Sîr-Daria), unde trăiau în acea vreme sciții-massageți (înruțiți cu iuecizii din cronicile chineze), s-a încheiat prin zdrobirea perșilor și prin moartea lui *Cirus* (anul 529 î.e.n.). După moartea lui *Cirus*, fiul său *Cambize* a cucerit Egiptul, iar pe timpul lui *Darius I* (521—486) perșii au cucerit malul drept al Indului, pătrunzînd în bazinul cursului superior al fluviului Sîr-Daria (în valea Fergana).

Așadar, dincolo de hotarele podișului Iran, vechii perși au descoperit cea mai mare parte a teritoriului din Asia centrală, dintre fluviile

Sîr-Daria și Amu-Daria, precum și lanțurile de munți care-l străjuiesc la sud. Înspre nord-vest, Darius I a încercat să cucerească stepele de pe țărmurile mării Negre (în jurul anului 512 î.e.n.), dar a fost înfrînt de sciții din această regiune și s-a retras. Mai izbutite au fost expedițiile lui spre apus, care s-au încheiat prin cucerirea strîmtorilor mării Negre și a Traciei de nord, precum și a peninsulei Barka (Cirenaica, la apus de Egipt).

De numele lui Darius I este legată organizarea a două importante expediții pe mare: una, cea de apus, a ocolit litoralul de sud-est al Europei, de la strîmtorile mării Negre pînă la golful Taranto (Italia de sud, sau Marea Grece cum i se spunea pe atunci); cealaltă expediție, de răsărit, comandată de *Skilak din Carianda*, a coborît pe Ind (probabil de la gurile Kabulului), a ieșit în marea Arabiei, a ocolit Arabia și și-a încheiat călătoria care a durat 30 de luni (aproximativ 510–508 î.e.n.) lîngă golful Suez din marea Roșie. În felul acesta s-a demonstrat că se poate stabili legătura directă, pe mare, între regiunile periferice din apus și răsărit ale marelui imperiu persan.

VECHII EGIPTENI

Teritoriul cultivabil al Egiptului (valea Nilului inferior și delta sa) este înconjurat din trei părți de deșerturi — al Nubiei (la sud), al Libiei

Oșteni sciți (partea de sus a unui pieptene de aur din secolul al V-lea î.e.n., găsit într-un kurgan scitic)

Sclavi negri din Egipt (basorelief din mileniul al II-lea î.e.n.)

și Egipteano-Arabic; el este mai accesibil numai dinspre nord, din partea *Mării celei mari (Mediterranean)*. Dar aceste bariere naturale au fost biruite cu cel puțin 3 000 de ani înaintea erei noastre. Încă de pe atunci, în textele cele mai vechi care au ajuns până la noi, *Nubia*, adică regiunea situată mai sus de prima cataractă a Nilului, este menționată ca posesiune egipteană, de unde se aduceau mii de sclavi negri — bărbați și femei — și cirezi imense de vite. Tot atunci egiptenii au început să construiască cetăți de-a lungul *istmului Suez*, pentru a se apăra împotriva incursiunilor nomazilor arabi. Ei au descoperit și au cucerit *peninsula Sinai*, unde au găsit zăcăminte importante de cupru și piatră de construcție, mai prețioasă și mai trainică decât gresia din *Nubia*. Egiptenii de pe timpul așa-numitului *Regat vechi* (cu peste 2 500 de ani î.e.n.) navigau pe vase cu pânze și cu vîsle de-a lungul țărmlui răsăritean, asiatic, al *Mării celei mari* și aduceau din *Liban* lemn de cedru. S-ar putea spune că egiptenii „au descoperit Asia“, dacă acolo (cel puțin în Mesopotamia de sud) nu ar fi trăit pe atunci popoare care să fi lăsat documente scrise. Încă în timpul *Regatului vechi*, posesiunile Egiptului în *Nubia* se întin-

deau pînă la cataracta a doua, iar expediții pentru capturarea de sclavi negri, aur, fildeș și lemn prețios erau trimise și mai sus, pe cursul Nilului. Mai tîrziu, pe la mijlocul mileniului al II-lea î.e.n., granița regatului egiptean trecea la sud de a cincea cataractă. La vest de Nil, egiptenii au supus foarte de timpuriu o parte din triburile libiene.

Egiptenii din Regatul vechi au efectuat călătorii lungi de-a lungul țărmurilor *mării Roșii*, spre sud, pînă în țara *Punt*. De acolo se aduceau în Egipt rășini aromatice de mare preț (tămîie, smirna etc.), care se obțin din copacii ce cresc în țările situate la sud de marea Roșie — din peninsula Somalia și din „Arabia fericită” de sud-vest. De aceea, țara *Punt* poate fi socotită pe drept cuvînt ca fiind și *Somalia*, și *Iemen* sau poate chiar amîndouă la un loc.

Egiptenii înșiși considerau pe bună dreptate țara lor drept un „dar al Nilului”. Știau ei oare de unde vine cursul de apă, care, străbătînd pustiu, dă viață pămîntului lor și de unde provine mîlul atît de fertil? Probabil că nu. Herodot scrie despre aceasta următoarele: „N-am putut afla nimic despre natura Nilului, nici de la preoți și nici de la altcineva... deși am întreat de ce se deosebește Nilul atît de mult prin proprietățile sale naturale de celelalte rîuri... În ceea ce privește izvoarele Nilului, nici unul dintre cei cu care am stat de vorbă... nu mi-a spus că le-ar cunoaște...” (II, 19,28).

Egiptenii știau însă cu precizie că și la sud de Nubia, dincolo de cataracte, se află regiuni populate, în care trăiesc oameni negri. Încă din perioada Regatului vechi se stabilise o strînsă legătură cu aceste ținuturi tropicale și cunoaștem chiar și numele unui demnitar egiptean — *Hirhuf*, care își atribuia descoperirea țării sudice *Yam*, de unde adusese „tămîie, lemn de abanos, piei de pantere, fildeș și tot felul de alte lucruri alese...”.

FENICIENII ȘI DESCOPERIREA EUROPEI DE SUD

Fenicia era o țară așezată pe țărmul răsăritean al mării Mediterane; ea ocupa o fișie îngustă de pămînt care se întindea între mare și munții Libanului, aproape paralel cu țărmul. Fenicia era locuită de un popor care vorbea limba feniciană (sau punică), limbă care făcea parte din grupa canaanică a limbilor semite nordice; din aceeași grupă face parte și ebraica veche (Canaan este vechea denumire a Palestinei). Așezată între două mari puteri din antichitate — Egiptul și Babilonul — Fenicia se găsea, din punct de vedere politic, cînd sub stăpînirea uneia, cînd a celeilalte, iar din punct de vedere economic avea legături strînse cu ambele țări, jucînd rolul de intermediar comercial între ele. În cele mai vechi izvoare istorice, fenicienii sînt pomeniți ca popor agricol. Din timpuri imemorabile, se exportau din Fenicia în țările vecine vin și ulei de măsline. Un rol însemnat îl juca, de asemenea, exportul de pește uscat. O dată cu dezvoltarea Egiptului și a Babilonului, fenicienii au început să le furnizeze și lemn de construcție — prețiosul cedru libanez.

Egiptul și Babilonul aveau nevoie de aur, de metale neferoase (mai ales aramă și cositor pentru obiecte de bronz), precum și de mulți sclavi. Procurînd aceste mărfuri și vîndînd sclavi, fenicienii au început să na-

vigheze din ce în ce mai departe de țărmurile lor. Ca și egiptenii, ei construiau vase mari cu vîsle care, dacă vîntul le era prielnic, puteau să plutească și cu pînze. Vislașii erau sclavi; fenicienii foloseau munca sclavilor și în porturi, precum și la exploatarea pădurilor; sclavii lucrau și în minele de extracție a metalelor pe care fenicienii le aveau în alte țări. Devenită sclavagistă, societatea feniciană avea mereu nevoie de noi sclavi, fapt care îi determina pe fenicieni să navigheze tot mai intens spre țările „barbare“ de peste mare. Orașele-state feniciene Biblos, Sidon și Tir au jucat un rol deosebit de însemnat în comerțul maritim.

Nu se știe dacă fenicienii au descoperit insula *Cipru* sau dacă ea a fost descoperită înaintea lor de egipteni. Dar încă în mileniul al II-lea î.e.n., fenicienii au întemeiat acolo cîteva colonii și foloseau Ciprul ca escală în călătoriile lor spre bazinul central și apusean al „*Mării celei mari de la soare-apune*“ (marea Mediterană). În orice caz, cam pe la jumătatea mileniului al II-lea î.e.n., ei au început să viziteze și insula *Creta*, unde în acea perioadă se dezvoltase o civilizație superioară. Folosind Creta ca etapă în înaintarea lor spre apus, fenicienii au deschis drumul descoperirii continentului european.

Din insulele *Mării Arhipelagului*, fenicienii au trecut pe țărmurile sudice ale *peninsulei Balcanice*. Ei au străbătut strîmtoarea care leagă marea Ionică de „*Marea superioară*“ (*Adriatica*) și au ocolit extremitățile sudice ale *peninsulei Italice*, care mai tîrziu au primit numele de *Apulia* și *Calabria*. Fenicienii au descoperit *Sicilia*, întemeind acolo cîteva orașe. Ei au descoperit de asemenea *Sardinia* — unde, pe țărmul sudic, a luat ființă orașul Cagliari (vechiul Caralis) — și *insulele Baleare*. Probabil că vizitau și *Corsica*, dar nu au colonizat-o; ea a devenit posesiune feniciană (cartagineză) mai tîrziu, pe la jumătatea mileniului I î.e.n., cînd acolo existau deja colonii grecești. La sud de *Sicilia*, în mijlocul mării Mediterane, fenicienii au descoperit și au colonizat insula *Malta* (care, în antichitate, se numea Melite la greci și Melita la romani). Din *Sicilia* ei au trecut prin larga strîmtoare pe țărmul nordic al Africii și au întemeiat acolo, în dreptul strîmtorii, orașul *Cartagina* (Kart-Hadašt), care mai tîrziu a devenit un stat puternic și un rival periculos al Romei în lupta pentru dominație în marea Mediterană¹. Din *Cartagina*, fenicienii s-au răspîndit spre sud-est; în timpul călătoriilor lor ei au cunoscut bine golfurile din nordul Africii — *Sirta mică* și *Sirta mare* — pe țărmurile cărora au întemeiat cîteva colonii. La vest de *Cartagina* ei au descoperit munții Atlas pînă la coloanele lui Melkart² — *strîmtoarea Gibraltar*; mai tîrziu grecii au numit-o Coloanele lui Heracles, romanii i-au zis Coloanele lui Hercule, iar arabii au denumit-o în evul mediu Djebel-Tarik (nume care, deformat, a devenit Gibraltar).

Venind din Africa de nord sau din insulele Baleare, fenicienii au descoperit extremitatea de sud-vest a Europei — *peninsula Iberică*. La intrarea răsăriteană în strîmtoarea Gibraltar ei au întemeiat pe țărmul

¹ Romanii îi numeau pe cartaginezi — *puni*. De aici provine și termenul de războaie punice.

² *Melkart* este numele unuia dintre cei mai mari zei ai fenicienilor.

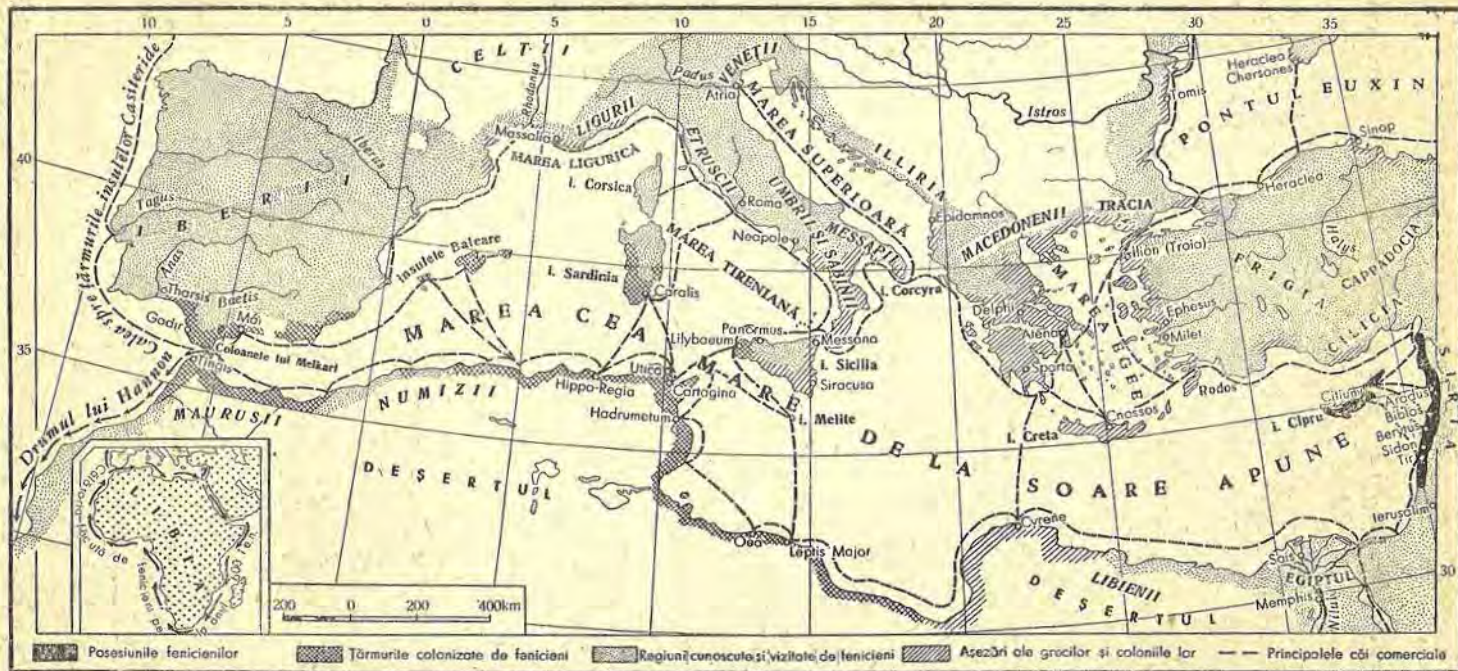
peninsulei orașul Mălaça, existent și astăzi sub acest nume (Malaga). Fenicienii au trecut prin strîmtoarea Gibraltar, au ieșit în *oceanul Atlantic* și, în dreptul intrării apusene în strîmtoare, au întemeiat pe țărmul peninsulei iberice „Fortăreața” — Gadir (astăzi Cadiz), iar pe țărmul african au întemeiat orașul Tingis (Tanger). La nord-vest de Gadir, la o distanță de cîteva zeci de kilometri de mare, ei au descoperit bogatele zăcămintele de cupru din Tarșis (Tharsis), pe care au început să le exploateze; aceste zăcămintele se aflau în regiunea care și astăzi este una dintre principalele furnizoare de cupru ale Europei.

Cît de departe spre nord au navigat fenicienii de-a lungul țărmurilor atlantice ale Europei rămîne încă o problemă controversată. Aceste expediții erau întreprinse în vederea procurării de cositor pentru țările din bazinul mării Mediterane, iar teritoriul de unde obțineau fenicienii cositorul purta numele de insulele *Casiteride* (insulele Cositorului). Dar unde să căutăm aceste insule? Erau oare Casiteridele într-adevăr insule și nu o peninsulă? Cei care înclină să considere Casiteridele drept insule reale le identifică cu insulele Britanice, întrucît la marginea de sud-vest a Marii Britanii (Cornwall) există vechi mine de cositor care au fost exploatate încă în epoca stăpînirii romane. Cei care nu sînt de această părere susțin că este vorba de zăcămintele de cositor aflate mai aproape de Coloanele lui Melkart, și anume în partea de nord-vest a peninsulei Iberice (în masivul Galiciei)¹.

În orice caz, este incontestabil că fenicienii au descoperit întregul țărm apusean al peninsulei Iberice din spre oceanul Atlantic, și au pătruns în vastul estuar al celui mai mare fluviu din această peninsulă — *Tagul* (*Tajo*), unde mai tîrziu a luat ființă orașul Lisboa (Lisabona). Probabil că ei au cunoscut și țărmurile *golfului Biscatiei*, pînă la peninsula *Bretania*. Unii autori romani — naturalistul *Pliniu cel Bătrîn* (secolul I e.n.) și poetul Avienus (secolul al IV-lea e.n.) consideră că prima călătorie în această direcție a fost făcută pe la mijlocul secolului al V-lea î.e.n. de fenicianul *Himilcon*. Avienus relatează că Himilcon a ajuns pînă în insulele Britanice și se referă, în legătură cu aceasta, la vechi cronici cartagineze. Nu trebuie să uităm însă că poetul roman a trăit cu mai bine de opt secole mai tîrziu decît Himilcon și, fără îndoială, că nu a avut la dispoziție textele originale ale cronicilor.

Fenicienii construiau corăbii pentru expedițiile organizate de vecinii lor care stăpîneau țărmurile mării Roșii și ale golfului Persic și se angajau în slujba lor. Pentru egipteni ei au călătorit în țara Punt, iar pentru regele iudeilor Solomon (potrivit legendei biblice), în țara Ofir, a cărei așezare nu s-a descoperit nici pînă astăzi. Pentru regele asirian Sinaherib (începutul secolului al VII-lea î.e.n.) ei construiau corăbii de război în golful Persic. După cît se pare, au navigat și în jurul peninsulei Arabia, înainte de expediția lui Skilak din Carianda.

¹ În această regiune țărmul peninsulei Iberice este foarte crestat și micile peninsule puteau fi luate ușor drept insule.

Coloniile și drumurile comerciale feniciene.

Fiind în slujba egiptenilor, fenicienii au ocolit, cu șase secole înaintea erei noastre întreaga Africă. Herodot redă o povestire interesantă despre călătoria lor în jurul „Libiei“ (Africii), cu amănunte pe care el însuși le consideră neverosimile, dar care confirmă deplina exactitate a povestirii: „S-a constatat că Libia este udată din toate părțile de mări, cu excepția părții unde se învecinează cu Asia; după cîte știm, primul care a dovedit acest lucru a fost regele Egiptului Nechao (Necho al II-lea). ... El a trimis niște fenicieni cu corăbiile pe mare, poruncindu-le să se întoarcă pe la Coloanele lui Hercule... Fenicienii au plecat din marea Eritreică (Roșie) și au pătruns în marea de Sud (oceanul Indian). Toamna, ei acostau la țărm și în oricare regiune a Libiei debarcau, însămintau și așteptau recolta; după cules plecau mai departe.... În al treilea an au trecut pe la Coloanele lui Hercule și s-au înapoiat în Egipt. Ei povesteau de asemenea un lucru pe care eu nu-l cred, dar altcineva poate că o să-l creadă, și anume că în timpul călătoriei făcute în jurul Libiei au avut soarele în partea dreaptă. În felul acesta a fost cunoscută pentru prima dată Libia“ (IV, 42).

Așadar, ocolind Africa pe la sud și înaintînd totodată dinspre răsărit spre apus, fenicienii au avut soarele în partea dreaptă, adică spre nord. Lui Herodot, care a trăit cu aproape 2 500 de ani în urmă, și care nu avea cunoștințele noastre despre globul pămîntesc și despre sistemul solar, această parte a povestirii i se pare neverosimilă. Pentru noi, însă, e limpede că tocmai acest fapt, care i-a uimit probabil în mod deosebit pe marinarii fenicieni, originari din emisfera nordică, confirmă că ei au trecut într-adevăr ecuatorul, au navigat prin apele emisferei sudice și au ocolit Africa pe la sud. Durata de trei ani a călătoriei este de asemenea absolut verosimilă. Lungimea țămurilor Africii este de circa 30 000 km. Fenicienii puteau să străbată această distanță, în parte cu ajutorul visle-

lor, în parte cu pînzele, atunci cînd vîntul era prielnic.

Navigînd în direcția aleasă, fenicienii au putut să folosească mai mult din jumătatea drumului curenții favorabili de lîngă țărm. E adevărat că ei debarcau pe continent pentru a semăna și a strînge recolta, pierzînd astfel în fiecare an două-trei luni. Totuși, restul timpului a fost suficient pentru a efectua întreaga călătorie în trei ani, în condițiile de atunci ale tehnicii navigației.

În relatarea lui Herodot este interesantă și indicația că în

Corabie feniciană.

„Libia“ de sud era posibilă agricultura; prin urmare, această regiune nu era nicicum un deșert mort, pîrjolit de soare, în care viața era imposibilă din cauza căldurii insuportabile, așa cum își închipuiau Africa tropicală majoritatea geografilor din antichitate și din evul mediu.

Abia după mai bine de 100 de ani de la expediția egipteano-feniciană, la sfîrșitul secolului al VI-lea sau în primul pătrar al secolului al V-lea î.e.n., cartaginezii au înaintat ceva mai mult dincolo de Coloanele lui Melkart, spre sud-vest, de-a lungul țărmului african. Acest lucru a fost realizat de expediția colonială a lui *Hannon*. El a condus o flotilă alcătuită din 60 de vase cu cîte 50 de perechi de vîsle, pe care se aflau 30 000 de oameni. Pe țărmul nord-vestic al Africii au fost întemeiate șase orașe noi, dintre care cel mai îndepărtat (*Kerna*) se afla la sud, cam la aceeași distanță de Coloanele lui Melkart, ca și Cartagina spre răsărit. *Hannon* a încercat să înainteze și mai departe spre sud. După o scriere care s-a păstrat pînă în zilele noastre, nu putem formula decît ipoteze asupra descoperirilor făcute în drum sau a locurilor pînă unde a ajuns el. Este incontestabil că el a atins țărmurile Africii tropicale la sud de *Capul Verde*, dar datele din scrierea pe care a lăsat-o sînt prea sumare și vagi pentru a se putea afirma, așa cum fac unii istorici, că el ar fi ajuns pînă în Sierra Leone sau chiar pînă în Camerun.

Capitolul 3

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE VECHILOR GRECI

COLONIILE GRECEȘTI ANTICE DE PE ȚĂRMURILE MĂRII MEDITERANE

Pornind din statele-orașe sclavagiste de pe țărmurile și insulele mării Egee, grecii s-au răspîndit în toate direcțiile încă înainte de primele secole ale erei noastre. Nu vom urmări căile pe care au mers ei spre sud și sud-est, întrucît în aceste direcții ei n-au făcut nici un fel de descoperiri geografice, ci vom examina călătoriile lor spre apus și nord, în cursul cărora ei au ajuns în unele regiuni ale Europei, neștiute de alte popoare antice, civilizate.

În secolul al VI-lea î.e.n., grecii *dorienii*, adică originari din orașele situate în Peloponezul răsăritean sau sudic, au colonizat *insulele Ionice* de nord, printre care și insula *Corcyra* (*Corfu*), aflată la intrarea în „Marea superioară“ (marea Adriatică), pe jumătate închisă. Ei au descoperit pe țărmul răsăritean al acestei mări, în peninsula Balcanică, regiunea de litoral *Iliria*, iar pe țărmul apusean, în peninsula Italică, o țară populată de triburi umbro-sabelice (italice). *Dorienii* au pătruns pînă la marginea nordică a „Mării superioare“, descoperind acolo țara mlăștinoasă a veneților, udată de fluviile *Pad* (*Po*) și *Atesis* (*Adige*). Între gurile celor două fluvii ei au întemeiat colonia *Atria* (*Adria*); după numele acestei

Călăreți greci din antichitate

colonii, întreaga mare s-a numit mai târziu *marea Adriatică*, cu toate că Adria n-a jucat niciodată vreun rol istoric sau economic deosebit. Doriienii au colonizat țărmul sudic al Siciliei, descoperită înainte, după cum am văzut, de fenicieni. Ei au înființat acolo un șir întreg de colonii, printre care și vestita colonie Siracusa.

Dar rolul principal în colonizarea țărmurilor europene din bazinul apusean al mării Mediterane le revine *ionienilor*, adică grecilor originari de pe țărmurile de vest ale Asiei mici, din insulele Egee, din Eubea și Attica¹. Coloniile ionienilor s-au întins de-a lungul țărmurilor de răsărit și de nord ale Siciliei. Ei controlau strîmtoarea dintre capătul de sud-vest al peninsulei Italice și Sicilia; în dreptul acestei strîmtori au construit orașul Messana (Messina). În fața Vezuviului, pe țărmul minunatului golf Neapole, în regiunea care fusese colonizată de etrusci și unde veneau adesea fenicienii, ionienii au întemeiat orașul Neapole. Chiar dacă nu au descoperit Corsica², în orice caz ei au fost primii dintre popoarele civilizate care s-au așezat aici. Ionienii au pătruns și în Sardinia, dar principalele lor drumuri comerciale și de colonizare erau în direcția nord-vest. Nu putem afirma cu certitudine că ei sînt cei care au descoperit țărmurile *mării Tireniene* și ale *mării Ligurice*, întrucît pe acest drum puteau na-

¹ La colonizare au participat și grecii *eolieni*; ei trăiau pe coasta de nord-vest a Asiei mici, la sud de Hellespont, în Peloponezul de nord-vest, în insulele Ionice de sud și în Grecia centrală. Eolienii au jucat un rol însemnat numai în colonizarea țărmurilor sudice ale peninsulei Italice; contribuția lor la descoperirile geografice ale lumii antice este infimă.

² Munții din Corsica se văd bine de pe țărmul nordic al Sardiniei, care a fost, incontestabil, descoperită de fenicieni.

viga și fenicienii, dar prin secolul al VI-lea î.e.n. existau acolo o serie de colonii ioniene, printre care și Massalia (astăzi Marsilia), situată la răsărit de gurile Ronului. Pe țărmul răsăritean al peninsulei Iberice, cunoscut dinainte de fenicieni, ionienii au întemeiat de asemenea câteva colonii.

PYTHEAS ȘI DESCOPERIREA BRITANIEI

În ultimul pătrar al secolului al IV-lea î.e.n., *Pytheas*, originar din Massalia, a făcut pentru prima oară o călătorie lungă dincolo de Coloanele lui Hercule, spre țărmurile Europei de nord-vest. Este sigur că el a ajuns până în *insulele Britanice*. Prin urmare, Pytheas este descoperitorul lor, dacă înaintea sa această descoperire nu a fost făcută de fenicieni în timpul călătoriilor lor spre Casiteride (insulele Cositorului) sau de flota cartagineză comandată de Himilcon. Relatările lui Pytheas asupra acestei călătorii au ajuns la noi în extrase din operele autorilor antici de mai târziu, mai ales ale istoricului Polybios și geografului Strabon. Amândoi acești autori îl considerau pe Pytheas un mincinos și redau relatările lui numai pentru a le critica cu asprime. Dar cu toate aceste păreri, s-au putut stabili, desigur în liniile cele mai generale, drumul urmat de Pytheas spre nord și marile-lui realizări. Călătoria a avut loc în anii 325–320 î.e.n.

Nu s-a putut lămuri cine anume a organizat și care a fost scopul expediției întreprinse de Pytheas pe mare. Ea a fost organizată, probabil, de neguțătorii din Massalia care vroiau să achiziționeze cositor, chihlimbar și unele produse prețioase ale vânătorilor din nord. Dintr-o întâmplare fericită, în fruntea ei s-a aflat un om cu mult simț de observație și foarte instruit pentru acea vreme, care cunoștea matematica, astronomia, geografia și cartografia.

Pytheas a pornit din Massalia în martie. După ce a trecut prin „coloanele” lui Hercule, el a navigat de-a lungul întregii coaste apusene a peninsulei Iberice și a ajuns până la extremitatea vestică a peninsulei *Bretania* („Capul Cabaillon”). Continuând să înainteze spre nord, Pytheas a trecut printr-o strâmtoare — *Canalul Minecii* — în partea ei cea mai lată dinspre apus și a ajuns la extremitatea de sud-vest a unei insule mari, căreia el i-a dat primul numele de *Britania*. El a debarcat în peninsula muntoasă *Cornwall* și, probabil, acolo a auzit denumirea de *Albion*, care mai târziu a fost extinsă asupra întregii insule. Ea a fost dedusă în mod greșit din cuvântul latinesc „albus” (alb); după interpretarea cea mai verosimilă, Albion ar fi o denumire celtică, însemnând „Insula muntoasă”. Dincolo de Albion, după informațiile culese de la localnici, se afla „Bergion” (adică „Insula apuseană”). Această denumire autorii antici de mai târziu au transmis-o ca Ierne (Hierne) și Hibernia (a se compara cu Erin, *Eire-Irlanda*). Înăntind de-a lungul țărmului vestic al Britaniei, Pytheas a fost primul care a traversat de la sud spre nord marea *Irlandei* și a ieșit din ea prin *strâmtoarea Nordică*. În timpul acestei călătorii el trebuie să fi văzut coasta de nord-est a Irlandei. El a încercat chiar să schițeze pe hartă întreaga insulă, dar i-a trasat contururile cu totul greșit și a plasat-o la nord de Britania. Mai departe el a vă-

zut câteva „insule Hemodae și Hebudae“ (*Hebridele exterioare și interioare*), iar lângă extremitatea de nord-est a Britaniei, câteva din insulele Orcade (*insulele Orkney*).

Dincolo de Orcade, Pytheas a ajuns la o insulă care „se află la șase zile de drum spre mieznoaptea de Britania și aproape de marea Înghețată“. Pytheas nu i-a dat o denumire specială. Mai târziu, această insulă — reală sau imaginară — a intrat în istoria descoperirilor geografice sub denumirea latină *Ultima Thule*, prin care a început să fie indicată limita extremă de nord a pământului locuit. Pytheas este socotit și primul navigator polar.

Cotind spre sud, Pytheas a mers de-a lungul întregii coaste răsăritene a Britaniei pînă în „Kantion“ (*Kent*, extremitatea sud-estică a insulei). El a prezentat just insula în formă de triunghi și a calculat destul de exact raportul dintre laturile lui (3 : 6 : 8), dar a exagerat aproape de două ori lungimea lor. Pytheas a dat primele informații exacte despre natura, agricultura și viața locuitorilor din Britania. Din „Kantion“, Pytheas a traversat din nou strîmtoarea, de data aceasta în locul cel mai îngust, și a pornit spre nord-est de-a lungul țărmului continental. Aici însă el a strîns foarte puține informații (sau poate că ele n-au ajuns pînă la noi). Se știe numai că el a văzut pe mare o serie de insule nelocuite (*insulele Frizice*) și a ajuns pînă la locurile unde se termină regiunile locuite de celți și încep „pămînturile sciților“. Sînt redate denumirile a două triburi „scitice“: una dintre ele este deformată astfel încît e de nerecunoscut („hutonii“), dar cealaltă — teutonii — dovedește că Pytheas a ajuns la țărmurile locuite de germani. Teutonii strîngeau chihlimbar pe o oarecare insulă „Abal“, aflată la o zi de drum de coastă. Din acest material redus, mulți istorici contemporani trag concluzia insuficient fundamentată că Pytheas a descoperit Țările de jos și litoralul nord-vestic al Germaniei, cu insulele învecinate, pînă la Helgoland și gurile Elbei inclusiv.

Relatările lui Pytheas au fost crezute de învățați foarte influenți din antichitate (de pildă celebrul astronom Hipparchus), pînă cînd romanii au ajuns să cunoască bine Britania. După primele expediții de cucerire (în secolul I î.e.n., începînd cu campania lui Iulius Caesar), Pytheas a fost pe drept cuvînt învinuit că a comis exagerări fantastice și de aceea s-a respins și ceea ce era adevărat în relatările sale. „Pytheas a indus în eroare multă lume — spune Strabon. Astfel, el afirmă că a parcurs pe jos întreaga Britanie, accesibilă călătorilor, și calculează că circumferința insulei este de peste 40 000 stadii (mai bine de 6 000 km). Apoi, el povestește despre Thule și despre regiuni în care nu mai există pămînt, mare sau aer, iar în locul lor este un amestec din toate acestea, ca un fel de plămîn al mării, în care pămîntul, marea și, în general, totul atîrnă în aer și această masă ar servi ca legătură a întregii lumi; pe această masă nu se poate merge pe jos și nici cu corabia. Așa spune Pytheas, care adaugă că după aceea, pornind înapoi, a străbătut pe jos tot țărmul european al oceanului, de la Gadeira (Cadiz) pînă la Tanais (Don)“ (II, 4, § 1).

Trebuie să ținem seama de faptul că Strabon a scris aceste rânduri după 300 de ani de la călătoria lui Pytheas și că a aflat de povestirile acestuia din relatările unor autori de mai târziu. În descrierea regiunilor care se află dincolo de Thule vedem o imagine poetizată, dar justă, a cetii dese, atât de caracteristică unor regiuni din partea nordică a oceanului Atlantic. Cît privește amploarea călătoriei făcute de Pytheas pe uscat și pe mare, lui Strabon i se pare cu totul neverosimil ca „un om, fără vreo demnitate în stat, pe deasupra și sărac, să fi putut străbate pe mare și pe uscat distanțe atât de mari... să fi ajuns pînă la marginile mării și să fi cercetat întreaga Europă de nord...” (II, 4, § 2).

Deși îl învinuiește de exagerări fantastice sau de minciună, Strabon îi recunoaște totuși lui Pytheas anumite merite în descrierea țărilor nordice: „În ceea ce privește fenomenele astronomice și calculele matematice din regiunile apropiate de zona rece, el a făcut observații juste...” (IV, 5, § 5).

Fără îndoială că Pytheas a fost în Britania și chiar dacă nu a călătorit spre Thule, a aflat de la localnici că la nord de Britania, la câteva zile de drum, există teritorii locuite. Pe măsură ce oamenii au cunoscut Atlanticul de nord, insula „Ultima Thule” era mutată din ce în ce mai spre nord și vest: la începutul erei noastre se presupunea că ea se află în insulele Orkney sau Shetland, mai târziu în insulele Färöer, în Islanda și, în sfîrșit, pe țărmul nord-estic al Groenlandei.

COLONIILE GRECEȘTI ANTICE DE PE ȚĂRMURILE MĂRII NEGRE

Vechii greci au pornit spre nord (mai exact spre nord-est) de marea Egee cel mai târziu pe la începutul mileniului I î.e.n. În această direcție, colonizarea greacă se desfășura pe mare, prin strămtori. Din pricina climei aspre (în comparație cu Ellada) a regiunilor de pe țărmurile mării Negre, grecii au numit la început marea Neagră — marea Neospitalieră (Pontos Axeinos), dar apoi i-au schimbat numele în marea Ospitalieră (Pontos Euxinos). Printre coloniștii greci predominau ionienii. Începînd din secolul al VIII-lea î.e.n., ei s-au răspîndit dincolo de Bosfor în două direcții — nord și est. Spre nord, ei au înaintat de-a lungul țărmului balcanic al mării Negre, descoperind succesiv gurile fluviilor Istrós (Dunărea), Tyras (Nistrul) și Borysthenes (Niprul). În apropierea gurilor Dunării și lîngă limanele Nistrului și Niprului, ionienii au întemeiat coloniile Tomis, Tyras și Olbia. La răsărit ei au înaintat de-a lungul țărmului din Asia mică al mării Negre. Aici au fost întemeiate mai multe colonii ioniene, printre care — la extremitatea nordică a Asiei mici — Sinóp și la marginea nord-estică a peninsulei — Trebizonda; mai departe, coloniștii ionieni s-au așezat pe țărmurile *Colchidei*, la gurile riului Phasis (Rion).

Nu se poate stabili cu precizie care dintre valurile de colonizare a ajuns primul în Chersonesul Tauric (*Crimeea*) și la lacul Maeotis (marea de Azov) în care grecii au pătruns prin Bosporul cimerian (*strîmtoarea*

Kerci). Se știe numai că ionienii au întemeiat la gurile *Donului* colonia Tanais, pe țărmul apusean al strîmtorii Kerci colonia Panticapaeum (astăzi Kerci), iar pe țărmul răsăritean al strîmtorii — la gurile Kubanului — Phanagoria.

Dorienii, care s-au așezat pe malul sudic al mării Negre, în colonia Heraclea, au fost poate primii care s-au hotărît să treacă Pontul în locul său cel mai îngust. Pe țărmul opus, la extremitatea sudică a peninsulei Crimeea, lângă golful Sevastopol, ei au întemeiat a doua Heraclea (Chersones).

SCIȚIA DUPĂ HERODOT

Așadar, grecii au descoperit zona sudică de pe litoralul părții europene a Uniunii Sovietice, dintre Dunăre și Don, țară pe care au denumit-o Sciția. Prima descriere a Sciției și a popoarelor din această regiune, care a ajuns pînă la noi, aparține lui *Herodot*.

Herodot începe descrierea rîurilor din Sciția cu Istros (Dunărea), care „curge prin întreaga Europă și își are izvorul la celti”. El socotește Istros drept cel mai mare dintre fluviile cunoscute, fiind totdeauna bogat în apă, atît vara cît și iarna.

După Istros, cel mai mare dintre rîurile scitice este Borysthenes (Niprul). Herodot nu se înșeală arătînd că Borysthenes curge dinspre nord, dar nu spune nimic despre pragurile lui, de unde rezultă că nu le cunoștea. „În apropiere de mare el se unește cu rîul Hypanis și se varsă într-un lac comun” (IV, 35).

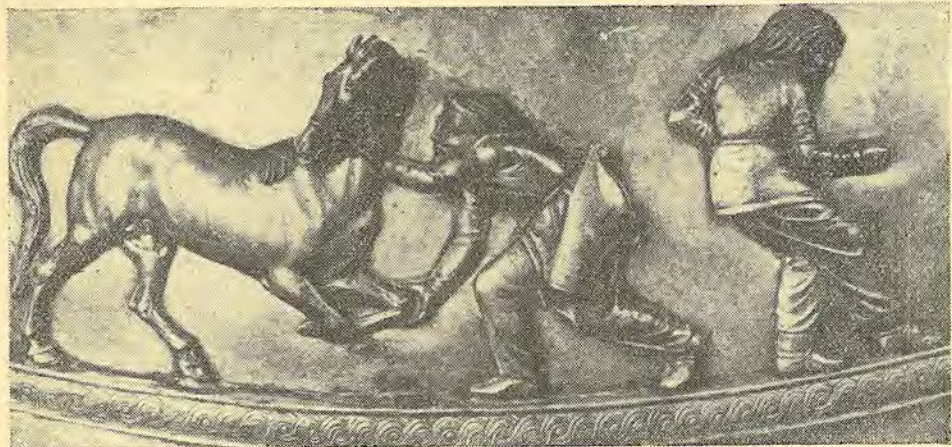
Scene din viața sciților
(vas din secolul al IV-lea î.e.n.)

Este cert că aici, prin Hypanis, Herodot înțelege *Bugul de sud*¹, iar prin „lacul” în care se varsă Bugul de sud și Niprul el înțelege desigur limanul Niprului.

Pe țărmul stîng al cursului inferior al fluviului Borysthenes s-ar afla regiunea păduroasă (?) Hilea. Pînă la Hilea trăiesc sciții agricultori, iar dincolo de ea — sciții nomazi, crescători de animale. „Toată această țară, cu excepția regiunii Hilea, este lînsită de păduri. Nomazii ocupă o regiune care se întinde spre răsărit pe o distanță de 14 zile de drum,

¹ Grecii din regiunea mării Negre numeau Hypanis și un alt rîu răsăritean — Kubanul.

Scene din viața sciților (fragment dintr-un vas de argint din secolul al IV-lea î.e.n.)

pînă la riul Gerrhos (?)“ (IV, 19). „Dincolo de riul Gerrhos se aflau așa-numitele posesiuni regale; acolo trăiesc sciții cei mai viteji și mai numeroși, care pe ceilalți sciți îi consideră drept sclavi ai lor. Spre sud, ei se întind pînă în peninsula Taurică (Crimeea), iar spre răsărit... posesiunile lor ajung, în parte, pînă la riul Tanais (Don)“ (IV, 20).

Țara locuită de sciți se termină la Don. Dincolo de Don trăiesc sarmatii (sarmatii), care ocupă o regiune din stepă pe o distanță de 15 zile de drum, începînd de la gurile Donului spre nord. Pe timpul lui Herodot, grecii nu cunoșteau Volga (ea este pomenită pentru prima dată de Ptolemeu în secolul al II-lea al erei noastre, sub numele finic de Rha). Ei cunoșteau, pare-se, destul de bine numai cursul inferior al riurilor scitice, de la Nistru la Don, dar auziseră de la triburile cu care făceau negoț povestiri — uneori fantastice — despre regiunile împădurite și „pustii“, situate la nord de zona de litoral și despre locuitorii acestor regiuni: „neurii“ — vîrcolaci, care în fiecare an se prefac pe cîteva zile în lupi; „androfagii“ — nomazi canibali; „budinii“, roșcovani și cu ochi albaștri, „care se hrănesc cu păduchi“¹; vînătorii „thyssageți“, din țara căroră izvorăsc patru riuri care se varsă în lacul Maeotis; „melanhlenii“ („mantii negre“); vînătorii „iyrcei“, pe care comentatorii îi identifică prin asemănarea numelor cu iugrii din cronicile vechi rusești.

După Herodot, partea din Sciția cunoscută de greci „reprezintă o cîmpie cu un strat gros de pămînt negru“; dincolo de ea se întinde „un pămînt pietros și accidentat“. „Dacă străbați o bucată bună de drum prin această țară cu relief neregulat, dai de locuitorii din regiunile situate la poalele unor munți înalți; se spune că, atît bărbații, cît și femeile sînt pleșuvi din naștere, au nasul plat și fălci mari; graiul lor e

¹ „...Iar nu cu conuri de brad, cum greșit traduc unii istorici contemporani“ (J. Thomson, *Istoria geografiei antice*, Moscova, 1953, p. 99).

deosebit; se îmbracă la fel ca sciții, dar se hrănesc cu fructele arborilor... numele lor este agripei... Așadar, pînă la pleșuvi țara este cunoscută, iar despre popoarele care trăiesc dincolo de ei nimeni nu poate să spună nimic sigur, căci ele sînt separate de munți înalți și inaccesibili și nimeni nu trece peste acești munți..." (IV, 23—25).

„...Mai la nord de țara de care ne ocupăm ninge totdeauna, dar vara — după cum e și de așteptat — mai puțin decît iarna... Iarna face ca regiunile nordice ale acestui continent să fie de nelocuit... Aceste informații privesc regiuni foarte îndepărtate" (IV, 31).

REZULTATELE GEOGRAFICE ALE EXPEDIȚIILOR LUI ALEXANDRU MACEDON

Istoricii atribuie adesea o serie de descoperiri geografice lui *Alexandru Macedon* și participanților la expedițiile lui sau exagerează mult rolul lor în studierea geografiei Orientului apropiat și mijlociu. Oștile lui Alexandru au străbătut diferite regiuni ale imperiului persan, fie țări locuite de popoare vechi, cu o înaltă civilizație, fie teritorii bine cunoscute de aceste popoare. În general, participanții la expedițiile lui Alexandru Macedon n-au strîns materiale geografice noi și nu le-au prelucrat pe cele vechi, adunate de popoarele subjugate de ei (egipteni, persi etc.). Expedițiile lui Alexandru Macedon au fost la fel de sterile sub raport geografic, ca și sub cel istoric. Singura excepție o constituie expediția pe mare a lui *Nearchos*, care a întocmit o dare de seamă amănunțită asupra călătoriei sale, de la gurile Indului pînă la gurile Eufrațului (anii 325—324 î.e.n.).

„Cu toate că Alexandru a fost însoțit de un grup de istorici, nu avem nici o istorie autentică a expedițiilor sale; cu toate că avea și un grup de savanți [geografi], nu găsim în literatura greacă vreo descriere a regiunilor străbătute care ar putea să se compare măcar cu descrierile lui Herodot... Cercetările științifice legate de expedițiile lui Alexandru se ocupau, uneori, cu rezolvarea unor probleme care puteau fi considerate rezolvate încă din epoca lui Herodot, ca, de pildă, problema căii maritime din India spre Asia mică sau problema legăturii dintre marea Caspică și ocean. Pentru rezolvarea primei probleme, Alexandru a trimis din India, spre gurile Eufrațului, o flotă sub conducerea lui *Nearchos*; descrierea acestei călătorii, întocmită de *Nearchos*, a ajuns la noi datorită unei lucrări a lui *Arrianus* (secolul al II-lea e.n.) despre India și a constituit izvorul tuturor descrierilor pe care le întîlnim mai tîrziu în literatura greacă cu privire la țărmurile oceanului Indian și ale golfului Persic¹.

Vorbind despre marile realizări geografice ale lui Alexandru Macedon și ale comandanților săi de oști, mulți istorici confundă rezultatele pur științifice ale expedițiilor (care în cel mai bun caz n-au ajuns pînă la noi, în afară de relatarea lui *Nearchos*) cu rezultatele lucrărilor unor cercetători și exploratori de mai tîrziu (secolul al III-lea î.e.n.), care au acționat în urma însărcinărilor primite de la cîrmuitorii statelor elenistice, apărute după destrămarea imperiului lui Alexandru. Printre acești cercetători, care, în afară de povestiri fantastice, au adus și date veridice despre

¹ V. V. Bartold, *Istoria studierii Orientului în Europa și în Rusia*, p. 42—43.

Slavi în mine

India, figurează *Megasthenes* (începutul secolului al III-lea î.e.n.). Datorită lui, vechii greci au aflat câte ceva despre valea cu populația deasă a Gangelui, brăzdată de zeci de riuri, precum și despre marele șir de munți *Imai* (Himalaia), care se întinde spre răsărit, la nord de cîmpie.

Dar la autorii antici din secolul al III-lea î.e.n. se observă un regres ciudat într-o altă privință. Un oarecare *Patrocle* a fost cirmuitorul uneia din regiunile de lângă marea Caspică în anii 285—280 î.e.n. El a „cercetat” marea Cas-

pică și a ajuns la concluzia uimitoare că ea reprezintă un golf al oceanului Nordic („Scitic”). Această părere s-a menținut în literatura antică pînă în secolul I e.n. inclusiv, cînd a fost infirmată în „Geografia” lui Ptolemeu (secolul al II-lea e.n.), și totuși a dăinuit și în evul mediu, pînă la călătoria lui Ruysbroeck (secolul al XIII-lea). Unii istorici explică greșeala lui Patrocle prin faptul că el, probabil pe baza unor informații culese de la alții, a luat gurile Volgăi, pe atunci necunoscută grecilor, drept strîmtoare maritimă.

Capitolul 4

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ROMANILOR

DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII EUROPEI OCCIDENTALE

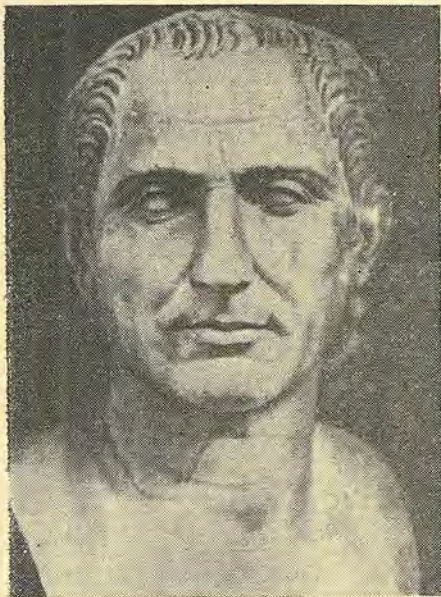
Dacă toate țările maritime din sudul și vestul Europei au fost descoperite de fenicieni (și de cartaginezi) și de greci cu mult timp înainte ca Roma să fi ajuns la o oarecare dezvoltare, și dacă tot ei au început descoperirea Europei occidentale, romanii au desăvîrșit opera lor, au îmbogățit datele geografice privitoare la insulele din Atlantic situate în zona temperată și rece și au descoperit Europa centrală. Descoperirile geografice ale romanilor în Europa sînt legate de numeroasele războaie ofensive și defensive purtate de ei împotriva triburilor celtice și germanice.

Pînă în secolul al II-lea î.e.n., în afară de peninsula Italică și de insulele din marea Mediterană, romanii cunoscuseră bine extremitatea sud-vestică a Europei — *peninsula Iberică* și regiunea muntoasă care o desparte de continentul european; ei au desăvîrșit descoperirea podișului

Soldați romani

Meseta, a munților *Pirinei* și a bazinelor marilor fluvii care izvorăsc din acești munți, și anume: *Anis* (*Guadiana*), *Tagus* (*Tag*), *Durius* (*Duero*) și *Iberus* (*Ebru*). Tot pînă în acea perioadă ei au cercetat la nord de peninsula Italică principalele trecători alpine prin care năvăleau în Italia cartaginezii, iar mai târziu, cimbrii. La vest de lanțul muntos al Alpilor, romanii au cercetat, cu ajutorul grecilor din *Massalia*, *Galia* de sud cu bazinele fluviilor *Rhodanus* (*Ronul*) și *Garumna* (*Garona*), precum și munții *Jura* și *Podișul Central*. Este indiscutabil că romanii au cunoscut cel mai târziu în secolul al II-lea î.e.n. bazinele marilor fluvii din *Galia* centrală și de nord ca de pildă *Liger* (*Loara*), *Sequana* (*Sena*) și *Rhenus* (*Rinul*), care despărțea *Galia* de *Germania*, cu toate că tradiția istorică leagă aceste descoperiri de campaniile lui *Caius Iulius Caesar* (mijlocul secolului I î.e.n.). Autorul cărții „*De bello gallico*“ („Însemnări despre războiul galic“) n-a făcut decît să desăvîrșească prin expedițiile sale descoperirile realizate de massalioți sau de alți aliați ai romanilor, negustori și exploratori, ale căror nume n-au ajuns pînă la noi. În documentele romane din secolul al II-lea î.e.n. sînt indicate triburile care locuiau în *Galia* de nord și de est, în bazinele fluviilor *Sena* și *Rin*, de la izvoare și pînă la vărsarea lor, și anume: helveții, belgii, sequanii etc. După ce a trecut strîmtoarea îngustă care despărțea *Britania* de regiunea locuită de belgi, *Iulius Caesar* a năvălit în valea fluviului *Tamesis* (*Tamisa*). E adevărat că romanii au părăsit curînd acele locuri (*Britania* a fost cucerită mai târziu, în secolul I e.n.), dar expediția lui *Iulius Caesar* poate fi considerată ca a doua descoperire a *Britaniei*. În timpul

Caius Iulius Caesar

acela romanii au aflat și de marea insulă Hibernia (Irlanda), situată dincolo de principala insulă britanică, dar e puțin probabil să fi ajuns acolo, căci aveau o idee foarte neclară chiar și despre poziția Hiberniei.

Romanii au extins cercetarea Britaniei în secolul I e.n. În anul 43, legiunile romane, trecînd strîmtoarea, au cucerit jumătatea de sud a principalei insule (în afară de Wales); totodată ei au înaintat spre nord-est pînă la riul Humber, iar spre nord-vest au ajuns ceva mai tîrziu la marea Irlandei. În jurul anului 60 ei au cucerit insula *Anglesey* din această mare. Descoperirea Britaniei s-a încheiat în anii 78-85 e.n. pe timpul guvernatorului *Iulius Agricola*. Acesta a cucerit la apus peninsula *Wales*, la nord-est a trecut riul *Tay*, iar undeva la poalele munților *Grampiani*, a înfrînt pe muntenii din *Caledonia*. El a stabilit însă granița

mai la sud, în partea cea mai îngustă a insulei, între gurile riurilor *Clyde* și *Forth* (Scoția centrală). Pe timpul lui *Agricola*, corăbii romane navigau în marea Irlandei și se pare că tocmai atunci s-a stabilit cu precizie poziția geografică a Irlandei față de principala insulă britanică. Chiar *Agricola* a trimis din gurile riului *Tay* o flotilă spre nord. „Ocolind țărmlul mării celei mai de margine“ (dinspre est spre vest), navigatorii romani s-au convins că *Britania* este o insulă și totodată au descoperit, pentru a doua oară după *Pytheas*, insulele *Orcade* și le-au cucerit. Dar romanii nu s-au îndepărtat prea mult spre nord căci se apropia iarna și pămîntul pe care l-au zărit departe spre miazănoapte și l-au considerat drept „Ultima Thule“, era, fără îndoială, una din insulele *Shetland*.

DESCOPERIREA EUROPEI CENTRALE

Anumite date despre Germania apuseană au fost culese pe la mijlocul secolului I î.e.n. de *Iulius Caesar*, care a stabilit granița romană pe Rin, de la izvoare pînă la vărsare. Înaintarea romanilor pe teritoriul german, spre răsărit și nord (dinspre Rin și Alpi), s-a întrerupt apoi pe timp de aproape 40 de ani.

În anul 12 î.e.n., o expediție militară romană de sub comanda lui *Claudius Nero Drusus* a coborît pe Rin și, mergînd de-a lungul brațului răsăritean al Rinului inferior, a ajuns la marea Nordului. Cotind apoi spre răsărit, romanii au înaintat pe lîngă gurile riului *Amisius* (*Ems*)

pînă la riul Visurgis (*Weser*), descoperind litoralul nord-vestic al Germaniei (sau poate insulele Frizice, situate de-a lungul acestui litoral). În această zonă, unde adîncimea apei este mică, corăbiile lui Drusus au eşuat pe un banc de nisip. El şi-a condus legiunile pe uscat spre răsărit şi a ajuns pînă la riul Albis (*Elba*), dar pe drumul de întoarcere a fost ucis (anul 9 î.e.n.). În cursul următorilor doi ani, *Tiberius*, iar după el şi alţi comandanţi de oşti romani, urmărind un trib germanic, au înaintat de la cursul mijlociu al Rinului şi de la cursul superior al fluviului *Danubios* (*Dunărea*) spre răsărit pînă la Elba; în felul acesta romanii au cunoscut Elba de la izvoare pînă la vărsare.

În anii 4–6 e.n., în timpul unei expediţii împotriva germanilor din nord, flota lui *Tiberius*, după ce a ieşit din Rin, a trecut dincolo de gurile Elbei, a cotit spre nord şi a descoperit întregul litoral apusean al „peninsulei Cimbrilor“ (*Iutlanda*), precum şi insulele din apropiere. Rezultatele geografice ale acestei expediţii sînt expuse pe scurt de învăţatul roman *Pomponius Mela* (prima jumătate a secolului I e.n.): „Dincolo de gurile fluviului Albis începe mările golf Codanus, în care sînt situate cîteva insule mari şi mici. Distanţele dintre insule sînt mici şi de aceea aici marea nu seamănă a mare. Despărţind insulele între ele şi pe acestea de continent, apa formează un fel de reţea ramificată de canale, toate la fel de înguste. Apoi linia coastei face o curbă şi formează un golf alungit. Aici locuiesc cimbrii şi ultimul trib germanic — germionii“ (III, 3). Şi mai departe (III, 6) *Mela* arată că în golful Codanus se află „insula cea mai mare şi cea mai roditoare — Codanovia“; se poate ca aici să fie vorba de peninsula *Scania* (Suedia de sud).

După *Pliniu cel Bătrîn* (23–79 e.n.), la extremitatea nordică a Iutlandei („capul Cimbrilor“) navigatorii romani au văzut sau au auzit de ţara sciţilor şi de „întinderi neobişnuit de umede şi îngheţate“ (*Pliniu*, II, 167). Aceasta este prima ştire — evident neînţeleasă de romani — despre marea Baltică (cu golful *Botnic*, situat în nordul ei). Romanii exagerînd mult dimensiunile mării, o socoteau drept o parte a oceanului Nordic. De aceea, ei considerau *Scandinavia* — care este astfel denumită pentru prima oară la *Pliniu* — drept o insulă.

După înfrîngerea lor în pădurea Teutoburgică (anul 9 e.n.), romanii s-au retras dincolo de Rin. Fireşte că acum informaţiile despre Europa centrală, în special despre partea ei de nord (zona de pe litoralul Balticii), s-au împuţinat; chiar şi în secolul I e.n. romanii aveau foarte puţine cunoştinţe despre riurile care se varsă în marea Baltică: dintre riurile enumerate de autorii din secolul I numai unul poate fi identificat cu certitudine, şi anume *Vistula*.

În regiunea Balticii se găseşte mult chihlimbar. El era la mare preţ în antichitate şi în căutarea lui plecau din Europa de sud spre marea Baltică negustori, străbătînd ţări locuite şi de triburi germanice ostile romanilor şi de triburi slave, baltice şi finice pe care nu le cunoscuseră înainte. Negustorii-călători, care aduceau chihlimbar la Roma, povesteau despre locuitorii din regiunea de răsărit a Balticii şi în special din

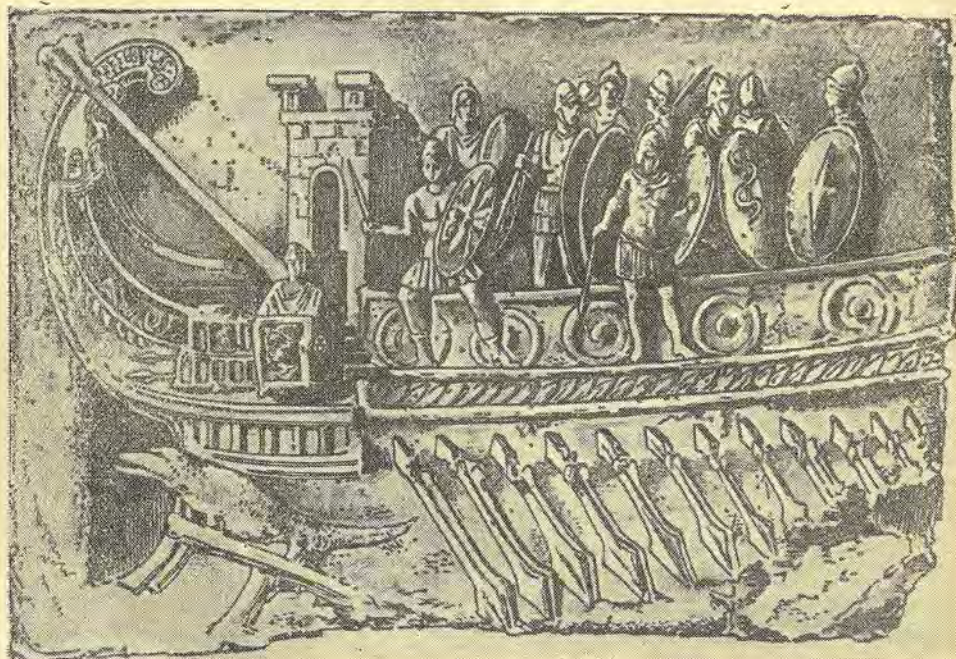
insulele situate în această mare legende care erau adoptate cu credulitate și repetate de geografi compilatori sau de învățați naturaliști ca, de pildă, Pomponius Mela și Pliniu cel Bătrîn.

Iată ce spune Mela despre insulele din marea Baltică, „situate în fața Sarmatiei“ (astfel a început să fie denumită în primele secole ale erei noastre vechea Scitie): „Se povestește, iar în afară de aceasta am întâlnit și în cărți demne de încredere, că pe aceste insule trăiesc ozonii, care se hrănesc numai cu ouăle păsărilor din bălți și cu ovăz, că alți locuitori ai acestor insule — hipopozii — au picioare de cal, iar alții — panoții — au urechi atât de mari încât le înfășoară tot trupul și le servesc drept singura îmbrăcăminte“ (III, 6). Dar, în afară de asemenea povești, negustorii-călători aduceau la Roma cele dintîi informații, reduse dar veridice, despre populația din regiunea de răsărit a mării Baltice, de pildă despre venezii (triburi slave de apus) care trăiau pe Vistula.

TACIT ȘI PTOLEMEU DESPRE EUROPA RĂSĂRITEANĂ

La începutul secolului al II-lea e.n., granițele acelei părți din Europa pe care o cunoșteau romanii s-au extins. *Cornelius Publius Tacitus*, strălucitul istoric roman, pe care, în calitatea sa de autor al „Germaniei“, îl putem considera de asemenea geograf și etnograf, descrie nu numai pe venezi, dar și pe fenni (fini), adică acele triburi despre care se știe

Corabie de război romană

precis că trăiau în acea vreme la răsărit de Vistula. În relatările sale despre fini se întâlnesc unele exagerări, datorite probabil faptului că romanii aflau de la alții știri despre popoarele din Europa răsăriteană, dar nu există în nici un caz elemente fantastice. Este vorba de o lume reală, iar nu de una de basm: „...ei se hrănesc cu iarbă, se îmbracă cu piei și dorm pe pământul gol. Toată nădejdea și-o pun în săgeți, ale căror vîrfuri, neavînd fier, le fac din os. Vînătoarea îi hrănește, atît pe bărbați, cît și pe femei, căci acestea din urmă însoțesc peste tot pe bărbați... Copiii nu au alt adăpost care să-i apere de fiarele sălbatice și de ploi decît colibele făcute din ramuri împletite...” Sălbăticia lor i se părea lui Tacit neobișnuită, iar mizeria lor respingătoare; dar în același timp el le idealizează traiul. „Ei socotesc această viață mai fericită decît dacă ar munci pe cîmp sau acasă, făcînd din soarta lor și a altora un joc al speranței și al spaimii. Nefiindu-le teamă, nici de oameni, nici de zei, ei au realizat lucrul cel mai greu din viață, și anume: nu simt nevoia măcar să dorească ceva”.

O luptă a romanilor cu germanii

La Tacit nu găsim încă numele rîurilor așezate la răsărit de Vistula și, în general, el nu are o noțiune precisă despre Europa răsăriteană. Aceasta apare pentru prima dată la un contemporan mai tînăr al lui Tacit, celebrul astronom, geograf și cartograf din epoca romană *Claudius Ptolemeu*, grec din Alexandria (secolul al II-lea e. n.). Probabil că negustorii din regiunile estice ale imperiului roman, care făceau comerț cu popoarele din Europa răsăriteană, au adus știri confuze despre rîurile care se varsă în golful Veneților din oceanul Sarmatic (marea Baltică), la răsărit de Vistula, și despre marele fluviu Rha (Volga) care se varsă în marea Hyrcanum (Caspică).

Ptolemeu (ca și Mela) numește Europa răsăriteană Sarmatia; aceasta este împărțită în două de rîul Tanais (Don): Sarmatia europeană și asiatică; granița răsăriteană a acesteia din urmă o constituie fluviul Rha. Ptolemeu cunoștea destul de bine rîul Tanais, de la izvoare pînă la vărsare. El știa că acesta își schimbă cursul de la sud-est spre sud-vest și emitea o ipoteză destul de exactă și despre direcția în care curge fluviul

Rha: pe cursul superior — spre est, iar pe cursul mijlociu — spre sud-vest, apropiindu-se mult de Tanais; pe cursul inferior — spre sud-sud-est. Probabil că Ptolemeu a auzit și de Kama: acolo unde fluviul Rha cotește spre sud-vest în el se varsă dinspre stînga o altă apă pe care Ptolemeu o denumește tot Rha. Apariția Volgăi (Rha) pe harta geografică a lumii antice și indicarea mai precisă a conturilor Donului (Tanaïs) arată că în secolul al II-lea e.n. aceste două fluvii au devenit artere comerciale importante. În orice caz, cursurile lor inferioare, situate aproape unul de altul, erau încă de pe atunci porțiuni ale unei importante căi comerciale care lega țările din regiunea mării Caspice de cele din regiunea mării Negre.

Ptolemeu cunoaște mult mai puțin relieful Sarmatiei europene și mai ales al celei asiatice. Dacă în unele dintre lanțurile muntoase pe care le indică se pot recunoaște *Carpații*, celelalte masive muntoase nu corespund, ca dimensiuni sau direcție, nici unui șir de munți reali. Acest lucru se referă îndeosebi la „munții Hiperboreici“ care, după Ptolemeu, se întind de la vest spre est, la nord de ambele izvoare ale Volgăi (Rha), în apropiere de cercul polar. Dincolo de Volga, Ptolemeu indică două râuri care se varsă în marea Caspică dinspre nord și care, cu foarte multă aproximație, ar putea fi considerate drept Iaik (Ural) și Emba.

INFORMAȚIILE DESPRE ASIA ÎN EPOCA ROMANĂ

Romanii n-au făcut nici un fel de descoperiri pe continentul asiatic: ei au purtat războaie numai în Orientul apropiat; cu Orientul mijlociu făceau negoț prin supușii lor din Orientul apropiat, iar mărfurile din Extremul Orient le primeau printr-o serie de intermediari. Ca urmare, cunoștințele geografice ale romanilor despre Asia se deosebeau prea puțin de ale vechilor greci. E drept că Ptolemeu a corectat greșeala făcută de predecesorii săi în privința mării Caspice. El prezintă marea Caspică drept o mare închisă, dar îi atribuie contururi cu totul arbitrare. Ca și predecesorii săi, el considera că Sir-Daria și Amu-Daria se varsă în marea Caspică.

Foarte confuze apar în literatura greco-romană din primele secole ale erei noastre indicațiile despre China, de unde se aducea în Europa mătasea (prin intermediul părților). Romanii numeau mătasea „sericum“, iar poporul care o producea — „seri“. Ptolemeu îi așeza pe seri la capătul de nord-est al pământului locuit și socotea că pînă la ei se poate ajunge numai pe uscat. În „geografia“ lui Ptolemeu China s-a dedublat. În afară de „seri“, spre țara cărora duceau drumuri de caravane din Partia, au mai apărut și „sinii“¹, spre care se naviga pe mare din India; țara lor era situată la marginea nord-estică a oceanului Indian în

¹ Ptolemeu a luat această denumire (ca și alte cîteva) dintr-o carte-pilot grecească de la mijlocul secolului I.e.n., „Periplul mării Eritreice“, care înainte era atribuită în mod greșit lui Arrianus; de aceea istoricii denumesc pe adevăratul autor anonim al „Periplului“ — *Pseudo-Arrianus*.

dreptul „Marelui golf“. După Ptolemeu, țara serilor era situată la nord de țara sinilor (vezi harta de la p. 56—57).

Îmbogățirea cunoștințelor despre Arabia în urma expediției lui *Elius Gallus* (anul 125 î.e.n.) a fost una din puținele realizări geografice ale romanilor în Asia. Gallus a trecut în Arabia, pornind dintr-unul din porturile mării Roșii. El a înaintat apoi timp de câteva luni spre sud, îndepărtându-se destul de mult de țărm. Detașamentul său a devastat oaza *Nedjran*, a pătruns de acolo în „Arabia fericită“ (*Iemen*), dar s-a oprit în fața cetății „Mariaba“ (probabil Marib, la răsărit de orașul Sana) și s-a întors în Egipt cu pierderi mari.

Folosirea musonilor, care se schimbau periodic, pentru navigația în mările apusene ale oceanului Indian¹, a constituit o importantă realizare a popoarelor din bazinul mării Mediterane, la începutul erei noastre. După cum relatează Pseudo-Arrianus, pentru prima oară un oarecare *Hippalus* a folosit musonul de sud-vest pentru a străbate marea Arabiei de la apus la răsărit — din Africa de nord-est pînă în India. Alte date despre Hippalus nu există și de aceea călătoria lui se consideră că a avut loc la începutul, la mijlocul ori la sfîrșitul secolului I î.e.n. sau chiar în prima jumătate a secolului I e.n.

Din „Periplul“ lui Pseudo-Arrianus se vede că pe vremea sa unii supuși romani — navigatori sau negustori — cunoșteau destul de bine țărmurile peninsulei Arabia, ale Iranului de sud și ale Indiei de vest, pînă la extremitatea sudică a peninsulei India (capul Comorin), precum și unele regiuni din interiorul peninsulei India. Dar despre insula Ceylon („Taprobane“) ei aveau cunoștințe foarte vagi, ca și despre țărmurile golfului Bengal (al „Gangelui“).

CĂLĂTORIILE DE-A LUNGUL ȚĂRMURILOR AFRICANE ÎN EPOCA ROMANĂ

Polybios, ostatec grec la romani, iar mai tîrziu remarcabil istoric, l-a însoțit pe conducătorul de oști Scipio cel Tînăr (*Emilianus*) în cursul expediției sale din Africa încheiate cu distrugerea Cartaginei (anul 146 î.e.n.). Din însărcinarea lui Scipio, Polybios a condus o expediție maritimă de recunoaștere spre sud dincolo de „Coloane“. Eudox din Cyzicus, negustor grec, care a navigat, în două rinduri, din Egipt, prin marea Roșie, în India (anii 120—115 î.e.n.), a descoperit în dreptul coastei apusene a Africii, în țara „etiopienilor“ (negrilor), o insulă în care puteau fi colonizați agricultori. Mai tîrziu el a încercat să ajungă în India pornind pe mare din Cadiz (Spania), spre sud, în jurul Africii. În povestirile despre călătoriile lor nu există nici un fel de elemente fantastice, dar nu găsim nici material faptic pe baza căruia să se poată stabili pînă la ce regiune a Africii occidentale au ajuns. Cele două călătorii n-au exercitat o influență simțitoare asupra cartografiei antice (în ceea ce privește o

¹ Fără îndoială că vechii navigatori indieni și arabi au folosit musonii cu mult înainte de era noastră.

reprezentare mai exactă a Africii). Dar unii dintre geografi antici de mai târziu au ajuns să-și formeze o imagine justă despre oceanul Mondial unic.

În preajma secolului al II-lea î.e.n., pescarii din Cadiz navigau regulat spre *insulele Canare*. Prima descriere geografică a acestor insule a făcut-o regele maur *Juba al II-lea* (mort în jurul anului 23 î.e.n.), aliat al romanilor.

Judecând după „Periplul” lui Pseudo-Arrianus, pe la mijlocul secolului I e.n., romanii cunoșteau coasta de răsărit a Africii pe o întindere de aproximativ trei cincimi din lungimea ei reală — de la 30° latitudine nordică (extremitatea golfului Suez) pînă la 6° latitudine sudică (insula *Zanzibar*), sau poate și ceva mai spre sud (pînă la insula Mafia, în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică). Tot atît de amănunțit ca și litoralul răsăritean al Egiptului (dinspre marea Roșie), cercetat din timpurile cele mai străvechi, sînt descrise țărmurile peninsulei Somalia („Cornul de miazăzi” al lui Ptolemeu), indicîndu-se corect schimbarea direcției coastei sale lîngă „capul Mirodeniilor” (capul Guardafui) de la vest-est spre sud și, mai departe, spre sud-vest. Porțiunea de pe coasta Africii răsăritene situată la sud de ecuator pînă la insula *Zanzibar*, precum și insula înșăși (sau una dintre insulele învecinate) erau cunoscute autorului „Periplului” numai din povestiri auzite, probabil, de la navigatori și negustori de sclavi arabi din Iemen sau Oman. După presupunerile lui Pseudo-Arrianus, dincolo de ultimul oraș comercial de pe litoral cunoscut de el — Rapti (la vest sau sud-vest de *Zanzibar*), prin urmare nu mai departe de paralela de 10° latitudine sudică, coasta africană cotește brusc spre apus. Această presupunere greșită, sprijinită de unii geografi din antichitate, a dăinuit pînă în epoca marilor descoperiri, adică timp de patru-sprezece secole, și a jucat un anumit rol în desfășurarea descoperirilor făcute de portughezi în secolul al XV-lea.

În a doua jumătate a secolului I e.n., nu numai navigatori arabi, dar și supuși romani vizitau țărmurile zonei ecuatoriale a Africii orientale. Geograful și cartograful *Marinos din Tir*¹, ale cărui scrieri datează de la sfîrșitul secolului I și începutul secolului al II-lea e.n., citează trei navigatori care au călătorit prin această regiune și care, judecînd după numele lor, sînt greci. Cea mai interesantă este relatarea despre *Diogene*: „... Un oarecare Diogene, unul dintre cei care călătoresc în India, la întoarcere, pe cînd a trecut a doua oară pe lîngă [capul] Mirodeniilor, a fost dus de vîntul dinspre nord și, avînd în dreapta Trogloditica [Africa orientală], a sosit peste 25 de zile la lacurile din care izvorăște Nilul și de unde mult mai departe spre sud se află capul Rapti” (Ptolemeu, I, 9).

Ptolemeu compară (I, 17) această relatare a lui Marinos „cu descrierile contemporanilor noștri” (secolul al II-lea e.n.) și trage următoarea concluzie justă: „Datorită negustorilor, care au călătorit din Arabia fericită spre Mirodenii... și Rapti... știm că drumul într-acolo duce, nu

¹ Lucrările lui Marinos n-au ajuns pînă la noi; le cunoaștem numai din „Îndreptarul de geografie” al lui Ptolemeu.

numai spre sud, ci și spre sud-vest... și că lacurile din care izvorăște Nilul nu se află chiar lângă mare, ci departe, înlăuntrul țării". După cit se pare, Diogene n-a vizitat el însuși Marile lacuri africane, la care se putea ajunge numai pe uscat, ci a aflat de ele de la negustori arabi — vinători de sclavi și achizitori de fildeș și aur, care exploraseră demult drumurile de la coasta mării pînă în regiunea lacurilor. Tot de la ei Diogene sau alți navigatori și negustori romani au obținut date despre munții înalți cu piscurile acoperite cu zăpadă (Kenya și Kilimandjaro), care se înalță în apropierea drumurilor comerciale dintre ocean și Marile lacuri.

Aceste informații primite de Ptolemeu de la diferite persoane l-au dus la cunoscuta caracterizare — greșită din punct de vedere cartografic — a izvoarelor Nilului; caracterizarea sa poate fi formulată astfel: dincolo de paralela de 10° latitudine sudică se înalță munții Lunii („Lunae montes"), acoperiți de zăpadă, care se întind de la apus spre răsărit, traversînd meridianul Alexandriei egiptene; de ambele părți ale meridianului, la nord de paralela de 10°, sînt așezate simetric două lacuri, fiecare fiind alimentat de cîte trei torente care izvorăsc din munții Lunii; din fiecare lac izvorăște cîte un rîu; la nord, dincolo de ecuator (aproximativ în dreptul paralelei de 6° latitudine nordică), rîurile se unesc, formînd Nilul. Această legendă cartografică din secolul al II-lea e.n. a fost crezută în Europa pînă în perioada 1860—1870, cînd au fost stabilite definitiv izvoarele Nilului alb.

EXPEDIȚIILE ROMANE ÎN INTERIORUL AFRICII

La începutul erei noastre, romanii cunoșteau întreaga zonă nordică de litoral a continentului african. Cunoștințele lor despre munții Atlas din Africa de nord au fost sintetizate pentru prima oară de *Strabon*, care a denumit toate țările situate între oceanul Atlantic și strîmtoarea Tunisiei — țările Atlas.

În anul 19 î.e.n. proconsulul *Lucius Cornelius Balbus*, în fruntea unui detașament roman, a întreprins pentru prima dată, din zona de litoral, o expediție pe o mare distanță spre sud în *Sahara*, împotriva nomazilor „garamanți", care provocau mereu tulburări. După ce a ocupat în prealabil oaza *Ghadamès* (în dreptul paralelei de 30° latitudine nordică), la sud de Cartagina, el a străbătut spre răsărit un deșert pietros, apoi a trecut peste „munții Negri" — probabil un șir de înălțimi sterpe situate în dreptul paralelei de 28° latitudine nordică, la sud-vest de golful Sirta-mare și apoi, printr-un deșert nisipos, a ajuns la oaza *Gérma* (din grupul de oaze *Fezzan*). Aceasta a fost o incursiune de cavalerie efectuată, probabil, pe cămile. Întreaga expediție (se pare într-o singură direcție) a durat 25 de zile, detașamentul făcînd un mare ocol spre răsărit, pe cînd *Gérma* se afla la aproximativ 700 km, în linie dreaptă, la sud de Tripoli.

Potrivit relatărilor lui *Marinos* din *Tir* (Ptolemeu, I, 8), în secolul I e.n. s-au mai făcut două mari călătorii spre sud. *Septimius Flaccus*, „care a pornit în expediție din Libia, a ajuns la etiopieni, după o călătorie de trei luni, spre sud de țara garamanților". A doua expediție, a lui *Iulius*

Maternus „împreună cu regele garamanților“, a durat patru luni; ei au ajuns în „țara etiopiană Agisymba, unde se adună rinocerii“. Bazându-se pe un calcul greșit, Ptolemeu a plasat această țară mult dincolo de ecuator în dreptul paralelei de $16^{\circ} 15'$ latitudine sudică. Până în epoca marilor descoperiri, Agisymba era considerată de adepții lui Ptolemeu drept limita extremă de sud-vest a lumii locuite. În afară de relatările lui Marinos, despre expedițiile romanilor prin Sahara nu s-au mai păstrat nici un fel de mărturii din antichitate. Cercetătorii din secolele XIX–XX n-au putut decât să presupună dacă romanii au efectuat într-adevăr aceste expediții, ce scopuri au urmărit, pe ce drumuri au mers, până în ce regiuni au pătruns și care este poporul cu pielea neagră numit de ei etiopieni. Ptolemeu plasează în mod arbitrar în această parte a Africii (ca și în multe alte părți ale uscatului „cunoscut“ de el) o serie de obiective geografice dintre care nici unul nu poate fi identificat în mod cert cu râurile, lacurile sau munții existenți în realitate.

Romanii au realizat succese importante din punct de vedere geografic în a doua jumătate a secolului I e.n. în bazinul Nilului. Ei au cercetat regiunile periferice ale *podîșului Abisiniei*, cu râurile *Atbara* și *Nilul albastru*. Un detașament militar roman trimis spre sud, probabil într-o acțiune de recunoaștere, a urcat foarte departe de-a lungul *Nilului alb*. Apoi detașamentul a străbătut o întinsă porțiune mlăștinoasă a râului, într-atîta de năpădită de plante, încît nu puteau să răzbată prin ea nici corăbiile mari și nici măcar bărcile; este vorba de așa-numitul „siodd“ — masă plutitoare de alge și papirus, caracteristică pentru o porțiune a Nilului alb care se întinde pe aproape 650 km (de la $9^{\circ} 5'$ pînă la 5° latitudine nordică), de la gurile *Bahr el Hazal* pînă la defileul îngust unde râul formează praguri. Se pare că membrii detașamentului, care au povestit filozofului Lucius Seneca despre expediție, au denumit tocmai aceste praguri: „marea cascadă dintre două stînci“.

Capitolul 5

ROLUL GEOGRAFILOR DIN ANTICHITATE ÎN ISTORIA DESCOPERIRILOR DE MAI TÎRZIU

ÎMPĂRȚIREA USCATULUI ÎN CONTINENTE

Am arătat mai sus că descoperirile reale ale grecilor privesc exclusiv Europa, și anume o parte relativ mică a ei. Cu toate acestea, rolul grecilor antici în istoria descoperirilor geografice este foarte mare. Tot ce au făcut în această privință străvechile popoare din Orientul apropiat s-ar fi uitat, dacă grecii nu ar fi preluat de la ele materialul geografic, nu l-ar fi unificat și sintetizat și nu l-ar fi transmis urmașilor. De altfel, prima încercare de sinteză geografică, și anume împărțirea uscatului în continente, a fost și ea probabil preluată de greci de la popoarele civilizate din Orient.

Tales, originar din orașul ionian Milet, situat în Asia mică (secolul al VI-lea î.e.n.), este considerat ca întemeietorul științelor naturii și al geografiei grecești. Elevului lui Tales, *Anaximandru*, i se atribuie întocmirea primei hărți geografice. Geografil din Milet au fost cei dintâi care au introdus noțiunea de continent și denumirile de *Europa* și *Asia*. Mai târziu, la acestea s-a adăugat un al treilea continent pe care grecii l-au

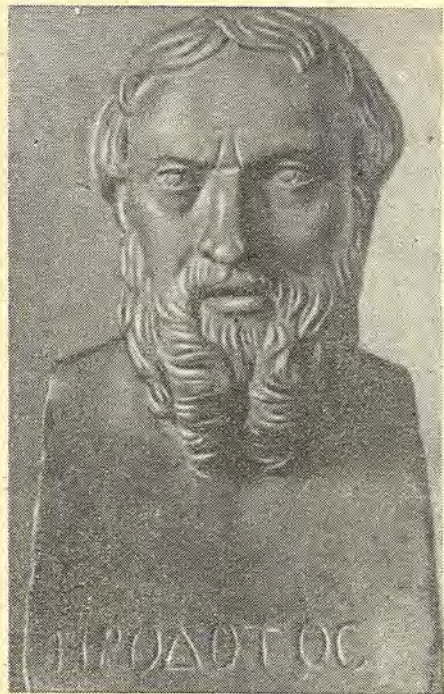
Pământul, după Herodot.

numit „Libia”; romanii numeau la început *Africa* (Afriga) numai acea parte a Africii de nord-vest care se află în vecinătatea strâmătorii Tunisiei.

Originea denumirilor de „Europa” și „Asia” era de mult uitată în epoca lui *Herodot*. Astăzi, ele sînt considerate de obicei ca derivînd de la cuvintele asiriene „asu” (răsărit) și „ereb” (apus). Unii geografi din antichitate considerau fluviul Phasis (Rion) ca graniță între Asia și Europa, iar alții fluviul Tanais (Don); despre țările aflate la răsărit de bazinul mării Negre și al mării Azov, grecii aveau prea puține informații pentru a stabili aici granițele continentelor.

Herodot rîdea de cei care înfățișau pământul ca un disc ud din toate părțile de „rîul Ocean”. Este interesant că el contestă autoritatea lui Homer în materie de geografie, în timp ce cu cinci secole mai târziu, *Strabon* îl apără cu căldură pe Homer ca geograf.

Trebuie subliniat că Herodot nu este de acord că ar exista un rîu Ocean, dar recunoaște că o mare unică desparte Europa de Libia și udă Libia (*Africa*) și Asia cel puțin la apus și la sud. El nu știe ce se află dincolo de „marea de Sud” sau „marea Eritreică” și de aceea nici nu vrea

Herodot

să discute despre aceasta. El nu știe unde se termină și dacă se termină undeva Europa la apus, iar „pustiul Indian“ la răsărit și de aceea nu vorbește despre aceasta: „Despre marginile apusene ale Europei nu pot spune nimic precis... Cu toate silințele mele, n-am găsit nici un om care să-mi confirme că ar fi văzut cu ochii lui, că de cealaltă parte a Europei ar mai exista încă o mare“ (III, 115). Herodot cunoaște în linii generale numai acele regiuni ale Asiei care făceau parte, în timpul său, din regatul Persiei. „Până în India — spune el — Asia e locuită; dar mai departe, spre răsărit, se întinde un pustiu ale cărui caracteristici nu le cunoaște nimeni“ (IV, 40). Herodot numește Asia numai partea de sud-vest a continentului asiatic, și anume Arabia cu Siria, Asia mică cu podișul Armeniei, Mesopotamia, podișul Iranului și India de nord-vest. La răsărit de aceasta din urmă, el plasează un pustiu necunoscut; la nord de

„Asia“ indicată de el se află Europa, iar la apus Libia, pe care o consideră foarte întinsă și pe care o leagă de Asia printr-un „cap îngust“ (istmul Suez).

„... Libia este așezată pe un alt cap (peninsulă) și urmează imediat după Egipt. Lângă Egipt acest cap este îngust...“ (IV, 41). Herodot nu cunoștea, bineînțeles, numele de „Africa“, apărut mai târziu. El considera Libia drept o peninsulă („cap“), ale cărei dimensiuni nu le cunoștea. Și, întrucît, după el, Asia se mărginește la nord cu riul Arax și cu marea Caspică, iar la răsărit cu pustiul Indian, el trage următoarea concluzie absolut firească: „În ceea ce privește lungimea, Europa este egală cu celelalte două continente, iar ca lățime, ea nici nu poate fi comparată cu Asia și cu Libia“ (IV, 42).

MĂSURAREA CIRCUMFERINȚEI PĂMÎNTULUI

După Herodot, geografia antică a făcut progrese excepționale, am putea spune uimitoare. Cea mai mare realizare a geografiei antice a fost *concepția despre forma sferică a pământului*.

Folosind „instrumente extrem de primitive“ din punctul de vedere al astronomiei moderne, *Eratostene*, savant din Alexandria care a trăit la hotarul dintre secolele III—II î.e.n. a stabilit că lungimea cercului mare

al globului pămîntesc este de 252 000 de stadii egiptene (după el, un grad de meridian este egal cu 700 de stadii). Nu se poate aprecia cît de exactă este această cifră, întrucît nu se cunoaște lungimea unei stadii egiptene; unii socotesc că el a exagerat cu 20% lungimea cercului mare, alții că eroarea este neînsemnată, fiind mai mică de 1%.

După Eratostene, la sfîrșitul secolului al II-lea și la începutul secolului I î.e.n. sirianul *Poseidonios* a măsurat în două rînduri circumferința pămîntului, obținînd rezultate diferite. După a doua măsurătoare, pe care chiar *Poseidonios* o considera mai exactă, lungimea circumferinței pămîntului ar fi fost de 180 000 de stadii. În istoria marilor descoperiri din secolele XV—XVI, această măsurătoare greșită, mult diminuată, a avut un rol pozitiv: astfel, Columb a reușit să convingă (referindu-se la o autoritate clasică) pe demnitarii care i-au finanțat călătoria că „lumea este mică” și că de aceea oceanul dintre Europa apuseană și Asia răsăriteană poate fi traversat în aproximativ cinci săptămîni.

TEORIA UNITĂȚII OCEANULUI MONDIAL

O realizare foarte importantă a geografiei antice a fost *teoria care susținea că există un ocean Mondial unic și nemărginit*. Această teorie s-a precizat cu cel puțin două secole înainte de era noastră. Încă Eratostene spunea: „Dacă vastitatea mării Atlantice nu ne-ar împiedica, am putea merge cu corăbiile din Iberia (Spania) în India, pe același cerc paralel” (Strabon, I, 4, § 6). Această teorie a fost exprimată într-o formă simplă și totodată poetică de către *Poseidonios*: „... Este limpede că pămîntul locuit e înconjurat de ocean. Acesta nu are în jur nici o fișie de uscat, ci se întinde pe un spațiu nemărginit și nimic nu-i turbură apele” (Strabon, III, 3, § 5).

Strabon însuși (mort în anul 20 e.n.) este de aceeași părere: „... Pretutindeni unde omul a putut să ajungă la marginea Pămîntului el a dat de o mare pe care o numim ocean... Navigatorii au ocolit regiunea răsăriteană [a Pămîntului] locuită de indieni și pe cea apuseană... la fel ca și cea mai mare parte a pămînturilor din sud și nord. Restul întinderilor inaccesibile pînă acum pentru corăbiile noastre... este neînsemnat dacă îl comparăm cu distanța accesibilă pentru noi. E puțin probabil ca bazinul Atlanticului să fie compus din două mări, despărțite... prin istmuri înguste care ar împiedica navigația în jur. Este mult mai aproape de adevăr că el curge într-un singur bazin neîntrerupt, căci cei care s-au hotărît să coalească pămîntul și apoi s-au întors afirmă că înaintarea nu a fost împiedicată de un continent care le-ar fi stat în cale și nu i-ar fi lăsat să meargă mai departe, ci numai de lipsa de alimente și de faptul că ținuturile nu erau locuite, dar că marea era liberă pentru navigație ca și pînă atunci” (I, 1, § 8).

După Strabon, teoria unității oceanului Mondial a fost susținută pe la mijlocul secolului I e.n. de *Pomponius Mela*, originar din Spania. În cartea „De situ orbis” („Despre alcătuirea pămîntului”) el scria că amîndouă oceanele — cel de apus și cel de răsărit — se leagă la nord prin oceanele Britanic și Scitic, iar la sud prin marea Etiopiei, marea Roșie

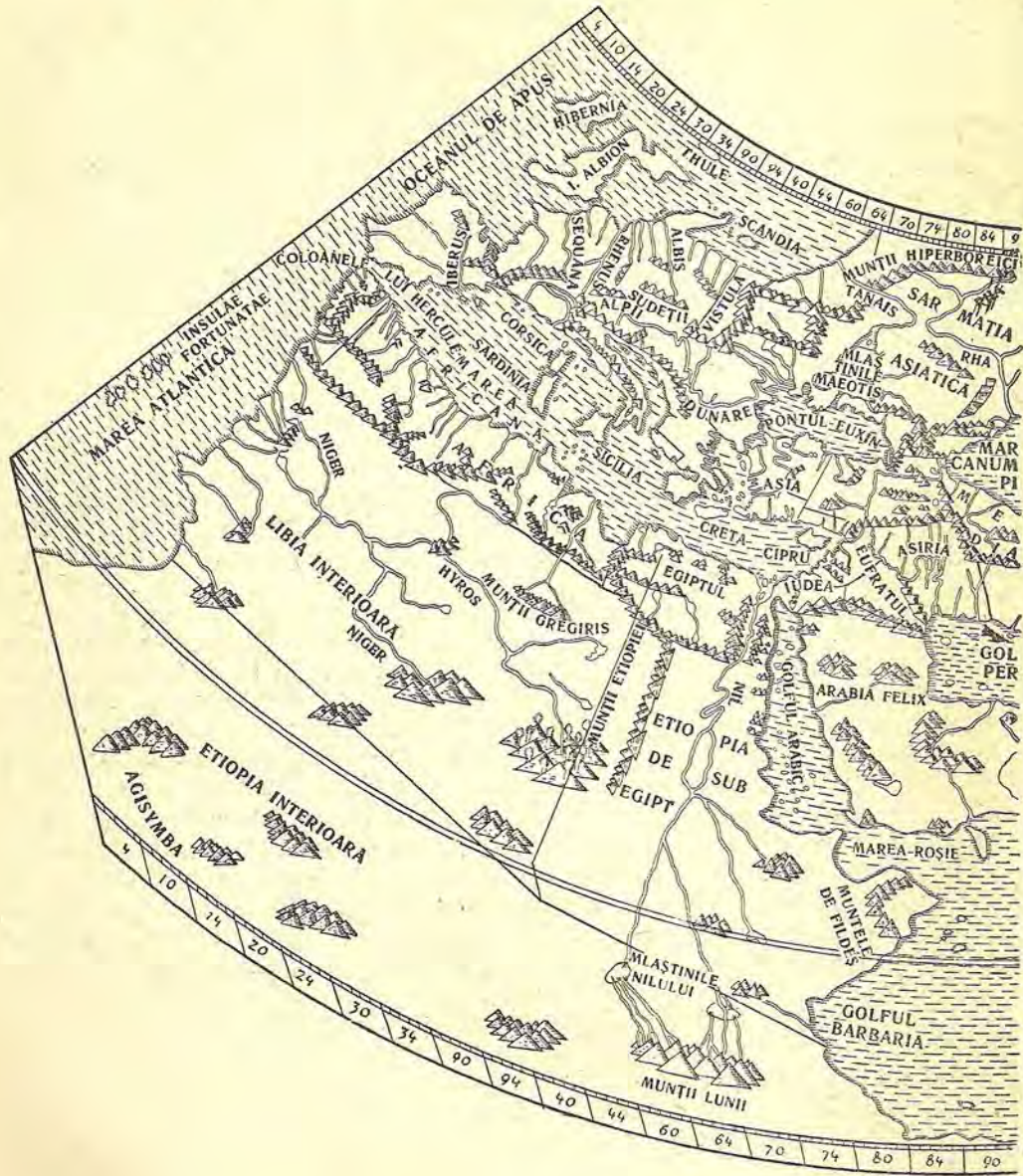
în materie de geografie. Dacă mersul descoperirilor geografice ar fi atârnat de ei, acești învățați s-ar fi opus la orice expediție maritimă care urmărea găsirea unei căi între oceane. Dar, din fericire, oamenii politici din epoca marilor descoperiri, care finanțau expediții maritime complet absurde din punct de vedere „științific” și care își propuneau sarcini de „neîndeplinit”, nu țineau seamă de autoritatea științifică recunoscută dacă acțiunea, chiar riscantă, le promitea mari profituri. Navigatorii portughezi de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea au infirmat de două ori, în practică, „teoria continentală” a lui Ptolemeu, ocolind mai întâi Africa de sud, apoi Asia de sud-est și descoperind drumul direct din oceanul Atlantic în oceanele Indian și Pacific. Prima expediție în jurul lumii făcută de Magellan a constituit o dovadă strălucită a unității oceanului Mondial.

ÎMPĂRȚIREA PĂMÎNTULUI ÎN ZONE ȘI IPOTEZA CU PRIVIRE LA CONTINENTUL SUDIC

Învățații greci legau teoria sfericității Pământului de studierea deosebirilor dintre anotimpuri în diferite țări și, ca urmare, a rezultat împărțirea globului pământesc în zone. Strabon, care era și el un adept al teoriei sfericității Pământului, teorie pe care o lega direct de împărțirea Pământului în zone, ne furnizează mult material prețios cu privire la istoricul acestei probleme. El citează numele unora dintre predecesorii săi, printre care și *Poseidonios*. Acesta din urmă, în afara împărțirii Pământului în cinci zone necesare pentru observații astronomice, propunea și o altă împărțire, mai complicată, în nouă zone: trei nelocuite — una ecuatorială și două polare — și șase locuite — două reci, două temperate și două subtropicale. Strabon era de părere că pentru orice scopuri științifice este suficientă împărțirea Pământului în cinci zone: ecuatorială — „de nelocuit din cauza arșitei”, două polare — „de asemenea de nelocuit, din cauza frigului” și două „mijlocii — temperate și locuite” (II, 3, § 1).

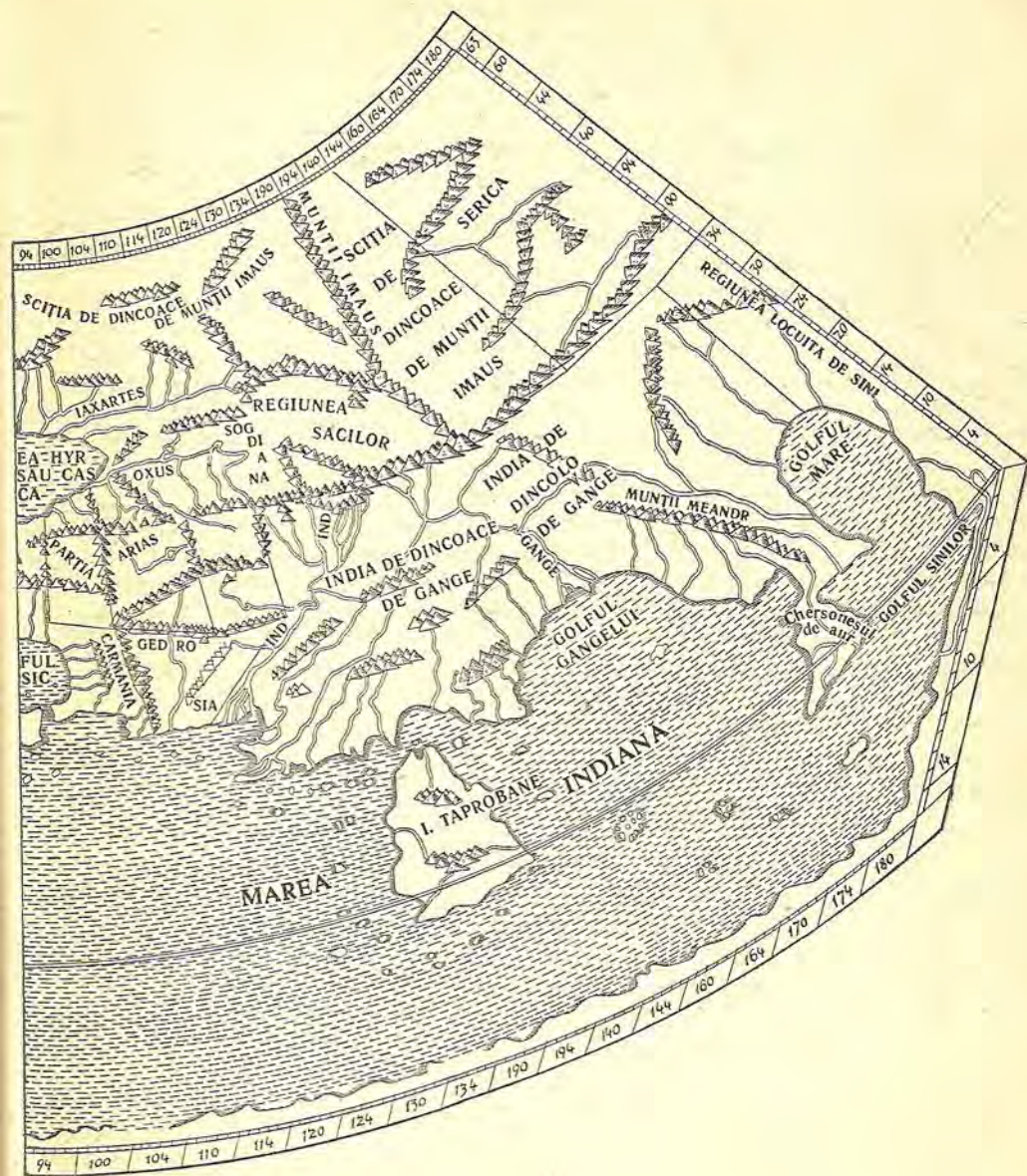
Teoria lui Poseidonios despre oceanul Mondial unic îndreptătea speranța că într-o zi se va putea ajunge pe mare în cele trei zone locuite din emisfera sudică. Pentru adepții acestei teorii, zona ecuatorială nelocuită nu putea să constituie o barieră de netrecut, care să împiedice pătrunderea în regiunile locuite ale emisferei sudice — „lumea cealaltă”; pentru aceasta trebuiau ocolite pe mare pustiiurile ecuatoriale, „lipsite de viață”. Pentru adepții lui Ptolemeu, însă, aceasta era o acțiune fără perspective de reușită, căci Ptolemeu, deși accepta împărțirea globului pământesc în zone, nega existența unui ocean care înconjură uscatul.

Toți geografii antici, indiferent de școala din care făceau parte, trăgeau din teoria sfericității Pământului concluzia că există un uscat ipotetic care ocupă o parte însemnată sau chiar cea mai mare parte a emisferei sudice. Unii (de pildă Mela) își închipuiau că în sud se află un continent înconjurat din toate părțile de ocean; alții — că o suprafață imensă de uscat înconjură oceanul Indian (Ptolemeu). Mai târziu, acest continent sudic a căpătat denumirea de „Terra australis”.

Lumea

Existau și alte considerente teoretice în sprijinul existenței continentului „Terra australis”. Învățații presupuneau că dacă în emisfera nordică există o masă continentală uriașă, care în mod convențional se

după Ptolemeu.

împarte în trei continente, în emisfera sudică trebuie să existe o masă identică, pentru „echilibru“... Și intrucit, după cum spunea Eratostene, „Pământul locuit trebuie să aibă, în concordanță cu natura, lungimea

cea mai mare între apusul și răsăritul soarelui“, și continentului sudic i se dădea o anumită formă, și anume el era alungit mult mai mult în direcția est-vest decât spre sud. Această ipoteză care a apărut cu cel puțin două secole înainte de era noastră, s-a dovedit foarte viabilă și s-a menținut timp de peste 2000 de ani, până la călătoria întreprinsă de James Cook în jurul lumii, prin apele antarctice ale emisferei sudice, adică până în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea.

Ca și alte câteva mari erori geografice, această ipoteză a jucat un rol însemnat în istoria descoperirilor geografice. Uriașul continent sudic, despre care se credea că se întinde în oceanul Pacific de la latitudinile ecuatoriale până la polul Sud, a fost căutat de spanioli în secolul al XVI-lea, și la începutul secolului al XVII-lea, de olandezi la mijlocul secolului al XVII-lea și de englezi și francezi în secolul al XVIII-lea. În căutarea lui s-au făcut o serie de descoperiri remarcabile. Succesiv au fost considerate ca margine tropicală nordică a continentului sudic: Noua Guinee, insulele Solomon, Noile Hebride, Noua Olandă (care în secolul al XIX-lea a primit numele de Australia) și Noua Zelandă. Continentul sudic se îngusta treptat, se îndepărta de ecuator spre tropicul sudic, iar de acolo spre zona temperată (Noua Zelandă). Cook l-a împins și mai departe, dincolo de Cercul polar de sud. Acolo, continentul sudic a fost descoperit la începutul secolului al XIX-lea de expediția rusă a lui Belingshausen și Lazarev. Mai târziu el a primit numele de Antarctida.

PARTEA A DOUA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EVUL MEDIU

(PÎNĂ LA COLUMB)

Capitolul 6

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE NORMANZILOR ÎN ATLANTICUL DE NORD

DRUMURILE ȘI INCURSIUNILE NORMANZILOR

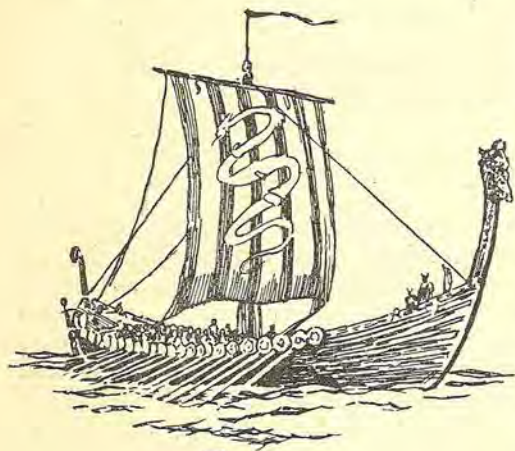
În secolele VIII—IX un rol de seamă în descoperirile maritime l-au jucat normanzii („oamenii din nord“). Astfel erau denumite în Europa apuseană triburile germanice nordice, care trăiau în peninsula Iutlanda, în insulele daneze învecinate, situate în strîmtori, precum și pe țărmurile de sud și vest ale peninsulei Scandinavice. Popoarele din Europa răsăriteană îi numeau varegi. Îndeletnicirile principale ale normanzilor erau creșterea vitelor și pescuitul. În căutare de pește și vînat ei făceau lungi călătorii prin mările nordice. În regiunile din nordul Europei, agricultura era slab dezvoltată, încît chiar și în anii cu recoltă bună grînele nu ajungeau. De aceea, normanzii plecau pe mare în țările agricole din Europa, pentru a putea schimba pieile și peștele pe grîne și alte produse. Ei erau și negustori de sclavi, căci în unele regiuni din Europa sclavii reprezentau marfa cea mai de preț.

Fiii normanzilor nobili strîngeau cete de oameni liberi și întreprindeau expediții prădalnice pe mare în țările producătoare de grîne din Europa. Conducătorii acestor cete — konungii („regii mărilor“ cum erau numiți în alte țări) — acționau în majoritatea cazurilor, nu ca negustori, ci ca pirați: ei capturau vasele comerciale pe care le întâlneau în drum, jefuiau și devastau satele și orașele de pe țărm.

Cunoscutul istoric francez A. Thierry descrie astfel călătoriile normanzilor: „Pirații călătoreau voioși pe drumul lebedelor... Pîndindu-și dușmanii la strîmtori, pe lângă golfuri sau prin locuri de adăpostire bine ascunse, ei navigau, cînd pe lângă țărmuri, cînd în largul mării, unde-și urmăreau dușmanii, și de aceea erau denumiți vikingi, sau copiii golfurilor. Furtunile năprasnice din mările nordice risipeau și sfărîmău bărcile lor ușoare, mulți dintre ei nu răspundeau la apel cînd se făcea adunarea în jurul corăbiei regelui; supraviețuitorii însă... nu-și pierdeau încrederea și nici curajul... Furtuna — cîntau ei — ajută brațele vislașilor noștri, uraganul e în slujba noastră și ne poartă acolo unde vrem să mergem“.

Dar Engels a arătat că vasele normanzilor nu erau nicidecum „bărci ușoare“, ci, dimpotrivă, erau potrivite chiar și pentru navigație în largul

oceanului și că normanzii au săvârșit o adevărată revoluție în arta navigației: „Vasele lor erau bărci puternice și rezistente, construite pentru a naviga pe mare, subțiri, cu chilă proeminentă și cu contururi ascuțite, bărci care se biziiau mai ales pe pînze și nu se temeau să înfrunte furtuna în largul asprei mări a Nordului. Pe vase de acest fel... întreprindeau normanzii expedițiile lor de jaf pînă la Constantinopol într-o direcție, și pînă în America, în cealaltă direcție. Construirea de corăbii care au îngăduit traversarea oceanului Atlantic a produs în navigație o adevărată revoluție și înainte de sfîrșitul evului mediu noile vase maritime cu fundul ascuțit (cu chilă) au fost folosite pe tot litoralul Europei. Probabil că vasele cu care navigau normanzii nu erau de dimensiuni prea mari, nede-pășind în nici un caz o deplasare de 100 de tone; ele aveau în față și în spate unul sau cel mult două catarge prevăzute cu pînze”¹.

Corabie normandă

Începînd din secolul al VIII-lea, normanzii au devenit o amenințare pentru aproape întreaga Europă occidentală. Ei au introdus metode de luptă cu totul noi. Pe timp de furtună, cînd alți marinari se ascundeau în golfurile apărate, normanzii ridicau pînzele. O dată cu fluxul, flotilele lor, compuse uneori din cîteva sute de vase, intrau vertiginos pe gurile rîurilor, navigau în sus împotriva curentului și pătrundeau departe în interiorul țării. Dacă drumul pe apă era blocat, ei scoteau vasele pe uscat și le tirau de-a lungul malurilor. Tot așa procedau și cînd trebuiau să treacă flotile întregi peste uscatul care despărțea un bazin fluvial de altul.

Pornind de pe țărmurile lor, normanzii navigau și făceau incursiuni în toate direcțiile. Întinzînd spre răsărit, ei străbăteau marea Baltică, pătrundeau în golfurile Riga și Finic și, folosind vechile căi comerciale rusești, ajungeau pe fluviile Europei răsăritene pînă în marea Neagră, iar prin marea Neagră în Bizanț (vezi harta de la cap. 11). În nord, ei ocoleau peninsula Scandinavică și ajungeau pînă în marea Albă. Spre vest, ei au fost primii care au traversat oceanul Atlantic, au colonizat Islanda, au descoperit Groenlanda și au debarcat pe țărmurile de nord-est ale continentului american. Ei s-au întărit pe țărmurile nordice și răsăritene ale Marii Britanii, pe insula Man și în răsăritul Irlandei și au cucerit în două rînduri Anglia. Pe teritoriul Franței de astăzi ei au ocu-

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, ed. rusă, vol. XI, partea a II-a, p. 518.

pat gurile Senei, peninsula Normandia și insulele Normande. Pornind de aici, normanzii, care au suferit influențe franceze, au cucerit pentru a treia oară, și de data aceasta definitiv, Anglia (în 1066, pe timpul lui Wilhelm Cuceritorul).

Normanzii devastau țărmurile dinspre oceanul Atlantic ale peninsulei Iberice, pătrundeau în marea Mediterană prin strâmtoarea Gibraltar

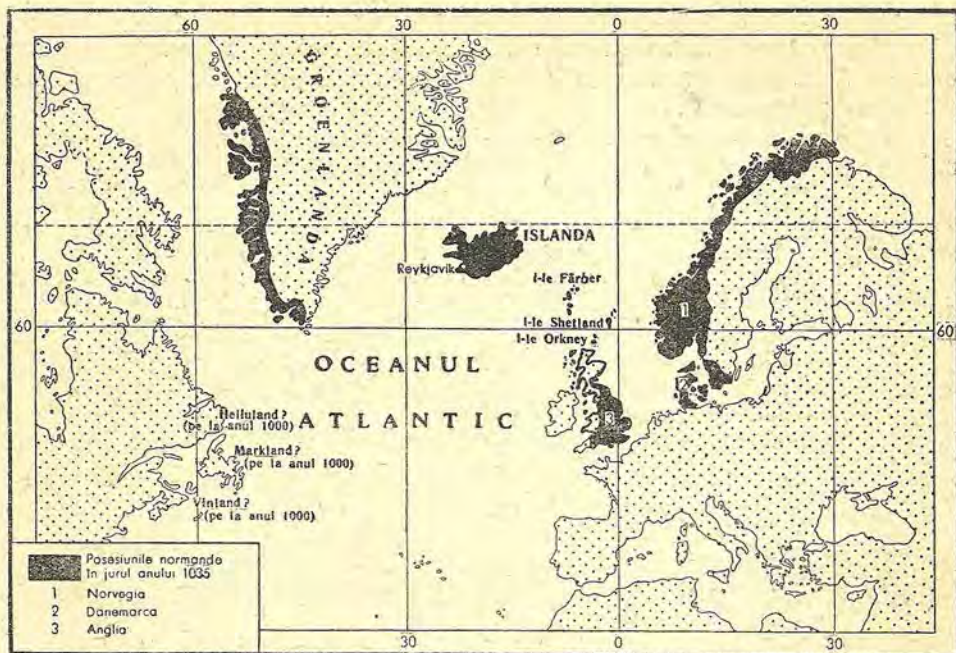
Imbarcarea pe corabie (desen din secolul al XI-lea).

și prădau Europa de sud, ajungînd pînă în Sicilia și Italia de sud. E posibil ca aici ei să se fi întîlnit cu alți normanzi care erau în slujba Bizanțului; aceștia veneau din Constantinopol, unde ajungeau coborînd pe cursul fluviilor din răsăritul Europei. În felul acesta căile maritime și fluviale ale normanzilor străbăteau în secolele IX–XI toată Europa centrală, occidentală și sudică.

OTHER ȘI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-VEST AL EUROPEI

Prima călătorie pe care o cunoaștem, din marea Nordului în marea Albă, în jurul capului Nord, a fost întreprinsă în secolul al IX-lea de normandul *Other*, crescător de reni și vînător. Povestirea acestei călătorii a fost notată chiar după spusele lui *Other* de regele Alfred cel Mare (871–901) al statului anglo-saxon Wessex.

În căutarea unor noi locuri de vînătoare, *Other* a pornit spre nord de Helgeland, regiune norvegiană care atinge dinspre sud cercul polar. „... În trei zile el a înaintat spre nord atît de departe ca și vînătorii de balene, și este știut că aceștia merg de obicei mai departe decît toți ceilalți navigatori. Apoi a mai navigat trei zile și mai departe spre nord. Aci țărmul începe să se depărteze spre răsărit ... El a înaintat spre răsărit de-a lungul țărmurilor atît cît a putut în patru

Posesiunile normande în jurul anului 1035.

zile. ... Aici pământul cotea spre sud. ... Apoi a înaintat de-a lungul țărmurilor către sud atât cât a putut să străbată în cinci zile. Aici el a văzut un riu mare. A pătruns în valea râului, dar, temindu-se să nu întâlnească dușmani, nu s-a încumetat să meargă mai departe în susul râului; pe unul din maluri se afla o populație deasă. De când părăsise patria nu întâlnise încă regiuni locuite; în dreapta a avut pretutindeni ținuturi pustii și nu a întâlnit pe nimeni în afara câtorva pescari și vânători, toți din neamul finilor. În partea stângă a avut marea deschisă. ... El a plecat într-acolo, nu pentru a cunoaște țara, ci pentru a vîna morse, ai căror colți sînt foarte prețioși ...”.

Prin urmare, Other a călătorit 15 zile (cu pînze), fără să socotim opririle în așteptarea vînturilor prielnice. După spusele sale, el a navigat șase zile spre nord (în realitate spre nord-est), 4 zile spre est (în realitate spre sud-est) și 5 zile spre sud (spre sud-vest?). El a pătruns, fără îndoială, în marea Albă, dar nu este sigur că a străbătut-o. Mai probabil este că a acostat la țărmul Ter (adică țărmul de sud-est al peninsulei Kola). Normandul Other, care cunoștea, pare-se, numai riurile scurte din patria sa și din Britania, putea să numească riu mare, de pildă, Ponoï (acest riu de pe țărmul Ter este mai mare decît Tamisa). Nu s-ar putea afirma că Other ar fi ajuns la gurile Mezenului sau chiar ale Dvinei de nord; pentru aceasta el ar fi trebuit să traverseze marea Albă. Or, el

spune în două rinduri că în tot timpul călătoriei a avut în dreapta pământul, iar în stînga marea.

Pe urmele lui Other au pornit dincolo de capul Nord și alți normanzi. În secolul al XIV-lea șirul așezărilor lor se întindea de-a lungul întregului tărîm nordic al peninsulei Scandinave pînă la marele fiord *Varanger*, unde a fost construită fortăreața maritimă *Vardehus* [în fața peninsulei *Rîbaci*]. Este probabil că în timpul expedițiilor întreprinse dincolo de capul Nord, normanzii au fost nu o dată împinși de vînt și de curenți departe spre miazănoapte, sau poate au mers intenționat într-acolo în căutarea unor locuri de vînat neștiute de alții. S-au descoperit oare cu acest prilej pămînturi noi, și care anume? Într-o legendă islandeză se pomeneste

vag că la distanță de patru zile de drum pe mare de Norvegia de nord se află *Svalbard* (Țărîmul rece), învăluit în ceturi eterne, unde deasupra mării se înalță stînci uriașe, unde nu există, nici copaci, nici tufișuri și nici iarbă verde. Pe baza descrierii de mai sus unii au crezut că este vorba de Spitzbergen, dar e puțin probabil ca acest lucru să fie întemeiat. Olandezii care au ajuns primii, în 1596, în Spitzbergen, scriau: „deși această țară, pe care noi o considerăm Groenlanda, este situată la 80° latitudine și chiar mai la nord, ea are din abundență verdeață și ierburi cu care se hrănesc animalele ierbivore, ca renii și altele“.

Monument funerar normand

DESCOPERIREA ȘI COLONIZAREA ISLANDEI

La începutul secolului al VIII-lea, normanzii au cucerit o serie de insule mici situate în dreptul țărmurilor nordice ale Britaniei — Shetland, Orcade și Hebride, pe care le-au folosit ca baze pentru incursiuni pe marile insule britanice și pentru continuarea expansiunii spre vest, pe căile maritime descoperite de irlandezi.

La 300 km nord de Scoția, în dreptul paralelei de 62° latitudine nordică se află în ocean un mic grup de insule vulcanice (cu o suprafață de aproximativ 1 400 km²) denumite Făröer. După cum relatează călugărul *Dicuil* (în jurul anului 825), geograf irlandez din secolul al

IX-lea, aceste insule au fost descoperite la începutul secolului al VIII-lea de către pustnici creștini irlandezi. Aceștia și-au construit acolo lăcașuri, dar apoi au fost alungați de normanzii păgâni. Tot Dicuil spune că „în urmă cu 30 de ani“ (adică în jurul anului 796) clerici irlandezi (preoți sau călugări) au petrecut o vară pe un pământ situat la nord-vest de insulele Färöer. Din izvoarele scandinave de mai târziu rezultă că aici este vorba, fără îndoială, de Islanda și că primii normanzi veniți acolo au întâlnit în unele locuri coloniști celți sau urme ale șederii lor.

În a doua jumătate a secolului al IX-lea, regele Harald Hårfagre („Cel cu părul frumos“) ajutat de țărâni, a zdrobit după un război civil îndelungat și crâncen (860–872) forțele unite ale „regilor mării“, unificând Norvegia sub stăpânirea sa. „Regii mării“ care n-au vrut să i se supună au început să-și părăsească patria împreună cu ostenii și cu familiile lor. Chiar în această perioadă, *Naddod*, un normand din insulele Färöer, în timp ce se întorcea din Norvegia în anul 867, a fost aruncat de furtună spre nord-vest, pe un pământ întins și muntos, pe care l-a numit „Țara zăpezilor“. În anii 869–870 au petrecut iarna acolo câțiva normanzi (de asemenea aruncați de furtună) în frunte cu *Hardar*. Cu vasele lor ei au ocolit noua țară și au descoperit că ea reprezintă o insulă mare (suprafața 103 000 km²). Întorși în patrie, vikingii au lăudat natura țării, pădurile ei (acum complet defrișate), pășunile întinse, locurile prielnice pentru vînat și pescuit.

Atunci, a pornit din Norvegia, în căutarea acestei îndepărtate țări de peste mare, prin insulele Shetland și Färöer, „regele mării“ *Floke*. Potrivit legendei, cînd s-a îndepărtat destul de mult spre nord-vest de insulele Färöer, el a dat drumul de pe vas unei ciori, dar aceasta a zburat spre sud-est. După cîtva timp *Floke* a dat drumul încă unei ciori care s-a întors pe vas. A treia cioară însă a zburat spre nord-vest și, urmînd-o, vasul a atins uscatul. *Floke* a debarcat lîngă unul dintre numeroasele fiorduri de aici, bogate în pește și a rămas pe insulă la iernat. Iarna neobișnuit de aspră, zăpada mare, fiordurile blocate de ghețuri și, în sfîrșit, pieirea vitelor pe care normanzii le luaseră cu ei au produs asupra lui *Floke* o impresie deprimantă și el a denumit această insulă — *Islanda* („Țara de gheață“). Deși această denumire nu corespunde condițiilor naturale din cea mai mare parte a insulei, ea s-a păstrat, după cum se știe, pînă astăzi. Cînd s-au întors după iernat în Norvegia, tovarășii de drum ai lui *Floke* nu au fost de acord cu povestirile deprimante ale acestuia despre natura Islandei. Dimpotrivă, ca și predecesorii lor, ei au lăudat locurile bogate în pește și minunatele pășuni de pe insulă.

În 871 au plecat în explorare în Islanda doi frați de cruce *Ingolfr Arnarson* (Ingoulf) și *Leif*, care, săvîrșind o crimă, urmau ca „după trecerea a trei ierni“ să fie alungați din Norvegia. Ei au debarcat pe coasta de sud-est a Islandei, s-au declarat mulțumiți de regiunea vizitată și s-au întors în Norvegia pentru a se pregăti de exil. Pe drum, *Leif* a făcut o incursiune în Irlanda și a capturat acolo un grup de

sclavi. În anul 874, frații de cruce, în fruntea primului grup de coloniști. normanzi liberi și sclavi irlandezi, încărcăți pe două vase, au părăsit pentru totdeauna Norvegia. În dreptul Islandei vasele s-au despărțit. Ingolfr a debarcat pe un șes acoperit de nisip și pietris de pe coasta de sud-est a insulei, la poalele uriașei cupole de gheață *Vatna Jokull*¹.

Leif a navigat mai departe spre apus și a debarcat undeva pe țărmul sudic. El se purta crud cu sclavii săi irlandezi. Acestia l-au ucis, au prins femeile normande și au fugit pe mica insulă *Heimaey*, situată în dreptul țărmului sudic al Islandei. Normanzii îi numeau pe irlandezi — vestmani („oameni din apus“). De aceea *Heimaey* și insulele din jur au fost denumite *Vestmannaeyjar*, după ce Ingolfr i-a găsit acolo pe sclavii răsculați, pe care i-a măcelărit.

La trei ani după debarcare, Ingolfr a trecut de pe coasta de sud-est pe cea de sud-vest, mai ospitalieră, a Islandei, unde a găsit pășuni cu ierburi grase și, pe un cap lângă un golf care nu îngheață niciodată, a întemeiat așezarea *Reykjavik* („golful Fumegînd“), care a devenit capitală a Islandei (anul 877). De la această dată a început colonizarea masivă a insulei și după o jumătate de secol (în 930) existau acolo circa 25 000 de locuitori (în prezent numărul locuitorilor este de 150 000).

DESCOPERIREA ȘI COLONIZAREA GROENLANDEI

În jurul anului 920, normandul *Gunnbjorn*, care se îndrepta spre Islanda, a fost aruncat de furtună departe spre apus și a descoperit o serie de insule mici, denumite într-o legendă islandeză „insulițele de coastă *Gunnbjorn*“. În zare, dincolo de aceste insule, se vedea un pămînt muntos acoperit de zăpadă și gheață, de care el nu s-a putut apropia din pricina ghețurilor. În jurul anului 980, în aceeași regiune, un grup de normanzi a fost nevoit să-și petreacă iarna pe niște insulițe (*Skär*) pe care le-au luat drept insulițele lui *Gunnbjorn*. Întorsi în patrie ei au confirmat că dincolo de ele se află un pămînt întins.

În timpul acesta, în Islanda, trăia *Erik Raude* (*Erik cel Roșu*), care fusese alungat din Norvegia pentru că săvîrșise o crimă. Dar nici aici el nu s-a înțeles cu oamenii și a fost surghiunit pe trei ani din pricina „caracterului său nestăpînit“. În jurul anului 982, Erik a plecat cu cîțiva oameni credincioși să caute pămîntul cel mare din apus. Mai verosimil pare că Erik a plecat din Islanda de-a dreptul spre vest între paralelele de 65–66° latitudine nordică și la aceste latitudini îndepărtate a văzut pămînt. După o serie de încercări nereușite de a-și croi drum printre ghețuri, Erik a pornit de-a lungul coastei spre sud-vest, parcurgînd aproape 650 km, pînă a atins extremitatea sudică a pămîntului pe care l-a cercetat (capul *Farvel*, sau *Farewell*, în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică). Erik și tovarășii săi de

¹ Capul unei insulițe din regiunea unde a debarcat el poartă și astăzi numele lui Ingolfr — *Ingólfsfjofdi*.

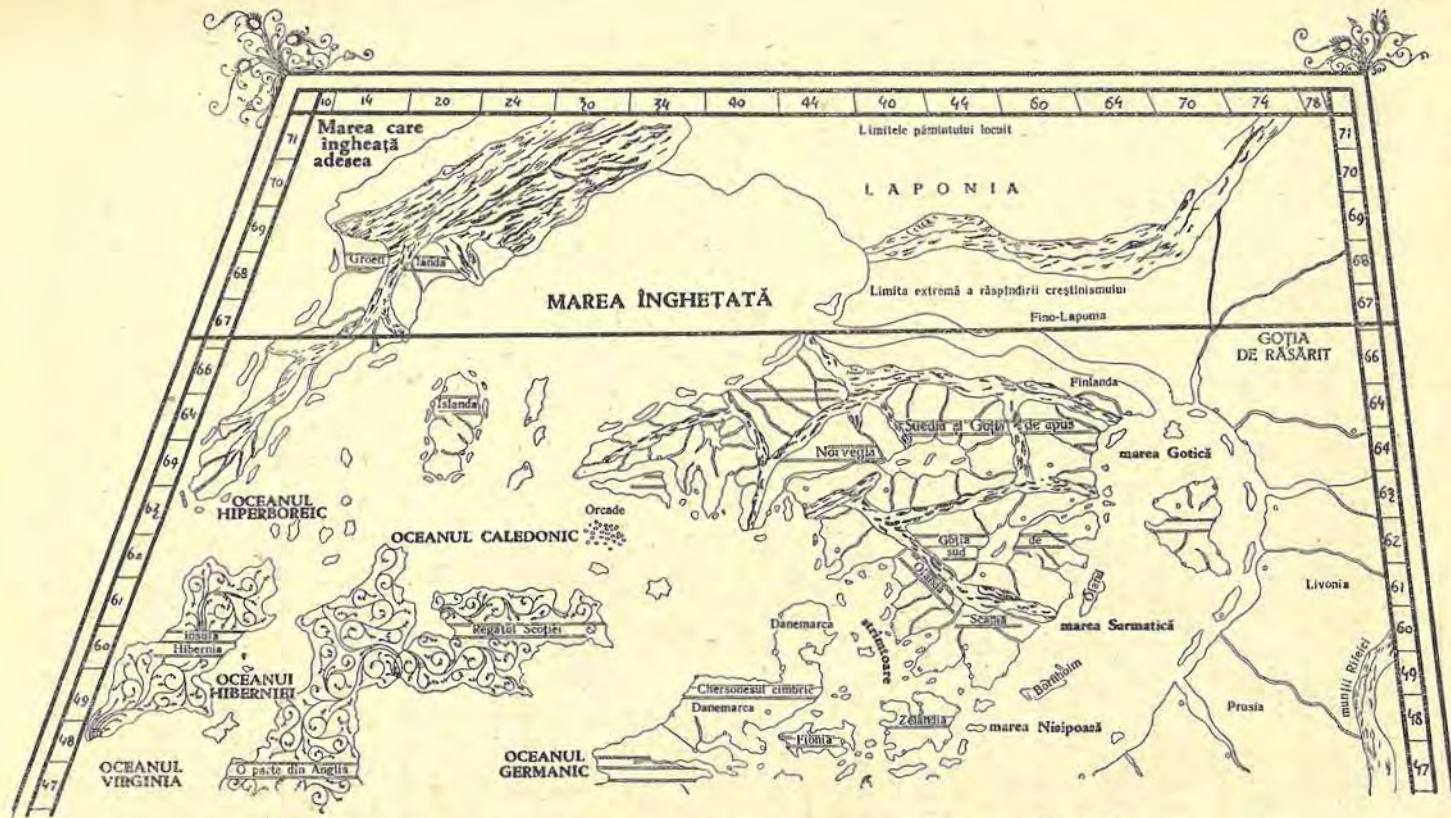
drum au debarcat pe o insuliță dincolo de acest cap și au petrecut acolo iarna. În cursul verilor din cel de-al doilea și al treilea an de exil, Erik a cercetat pe o distanță de peste 600 km (aproximativ între paralelele de 60–65° latitudine nordică) țărmul apusean al țării, acoperit de un ghețar uriaș și brăzdat de fiorduri adânci.

Erik a studiat coasta ca un bun gospodar, ținând seama într-un mod uimitor de condițiile naturale ale țării. Iată ce scria în această privință, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, danezul *Rink Hinrik Johan*, un mare cunoscător al naturii și istoriei Groenlandei, care a trăit acolo mulți ani: „... Dacă izbutești să ajungi pînă la țărm, pătrunzi într-un labirint de stînci, insulițe, capuri abrupte și golașe pe care viața nu este posibilă din lipsă de mijloace de existență. Nenumărate golfuri, șerpuiind între insule și peninsule, pătrund în interiorul țării și acolo, la capătul lor, la 50–60 km și chiar mai departe de gura golfului, se deschide o mică regiune de șes care putea să li se pară [normanzilor] ... bună pentru colonizare. Este uimitor însă cum găseau ei aceste terenuri răzlețe prilenice pentru locuit... Acum noi cunoaștem amănunțit această coastă, dar cu toate că au trecut mai bine de 100 de ani de cînd există aici așezări daneze, nu s-au putut găsi pentru coloniști locuri mai prielnice decît cele indicate de Erik“.

Așadar, după căutări care au durat doi ani, Erik a găsit pe coasta de sud-est, cercetată de el pe o distanță destul de mare, cîteva porțiuni de șes, relativ bine apărate împotriva vînturilor reci și acoperite în timpul verii de vegetație. Contrastul dintre pustiul de gheață înconjurător și aceste regiuni era atît de mare, încît Erik a denumit coasta *Groenlanda* — „Pămîntul verde“, un nume nu prea potrivit pentru uriașa insulă cu o suprafață de peste 2 000 000 km², din care numai 15% este neacoperită de ghețuri. O legendă islandeză afirmă că prin „denumirea prietenoasă“ Erik a vrut să-i înșele pe islandezi, pentru a-i convinge să vină să trăiască pe noul pămînt cu climă aspră. Dar numele dat de Erik se referea la început numai la regiunile într-adevăr ospitaliere descoperite de el pe coasta de sud-vest și abia mai tîrziu a fost extins asupra întregii insule.

În anul 985 Erik s-a întors în Islanda. Recrutarea coloniștilor s-a făcut cu foarte mult succes. În anul următor (986) el a condus spre apus o flotilă alcătuită din 25 de vase. În timpul unei furtuni care s-a dezlănțuit pe drum, între Islanda și Groenlanda, cîteva vase au pierit, alte cîteva s-au întors înapoi, dar cea mai mare parte din ele — 14 vase — pe care se aflau vreo 500 de coloniști au ajuns în Groenlanda de sud. Ei s-au așezat în locurile indicate de Erik. El însuși a ales pentru întemeierea unei așezări o regiune de pe coasta sudică (în dreptul paralelei de 61° latitudine nordică), la capătul unui fiord unde se află astăzi localitatea Julianehaab.

În cursul secolelor X–XI, pornind de pe țărmul de sud, normanzii s-au răspîndit de-a lungul litoralului apusean al Groenlandei pînă la cercul polar de nord. Ei s-au așezat în grupuri mici, în locurile ferite

Harta țărilor nordice după atlasul de la Varșovia din jurul anului 1467.

din fundul fiordurilor. Coloniștii aduseseră cu ei animale domestice, dar principala lor îndeletnicire nu a fost creșterea vitelor, ci pescuitul și vânătoarea. În căutarea animalelor marine, ei au navigat departe spre nord, de-a lungul coastei apusene, ajungînd pînă la paralela de 73°. Ei au căutat să înainteze spre nord și de-a lungul tărmlui răsăritean al Groenlandei, aproape inaccesibil din pricina gheturilor, s-au îndeletnicit și aici cu vînătoarea de mamifere marine dar nu au întemeiat nici o așezare permanentă¹.

Așezările normande de pe coastele de sud și sud-vest ale Groenlandei, între 60 și 65° latitudine nordică, au dăinuit aproape 400 de ani. În secolul al XIII-lea, cînd colonia a ajuns la cea mai mare înflorire, pe această coastă existau 280 de așezări, e drept foarte mici. Avînd nevoie de grîne, lemn și obiecte de fier, coloniștii erau siliți să mențină o legătură permanentă cu Islanda. În schimbul mărfurilor care le erau necesare, coloniștii expediau prin Islanda în Europa blănuri, piei de mamifere marine, colți de morsa, fanon de balenă etc. Atît timp cît Islanda a fost independentă, colonia din Groenlanda s-a dezvoltat. În secolul al XIII-lea, populația europeană se cifra (după diferite calcule) la 3 000—6 000 de oameni. După anexarea Islandei la Norvegia (1281), situația coloniștilor din Groenlanda s-a înrăutățit simțitor. Le lipseau adesea lucrurile cele mai necesare, întrucît vasele islandeze îi vizitau din ce în ce mai rar.

Situația coloniștilor a devenit desperată la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd și Norvegia și-a pierdut independența, trecînd sub stăpînirea Danemarcei. Regii danezi au proclamat comerțul cu insulele din nord-vest drept monopol al lor. Ei mențineau o legătură permanentă cu insulele Färöer și cu Islanda, dar în îndepărtata Groenlandă nu permiteau să se expedieze din Danemarca decît o corabie pe an, care adesea nici nu ajungea pînă la insulă. Islandezilor li s-a interzis să navigheze pînă în Groenlanda. În cele din urmă Groenlanda a fost complet părăsită. Neavînd lemn, nici fier, coloniștii nu puteau să construiască corăbii noi și să le repare pe cele vechi. Din pricina lipsei de pîine, ei au început să se îmbolnăvească². Cei mai mulți dintre coloniști au murit; restul s-au sălbăticit și s-au amestecat cu eșchimoșii de prin partea locului.

Descoperirile făcute de normanzi în partea de nord-vest a oceanului Atlantic au fost înfățișate în 1427 pe o hartă a danezului *Klausen Svart*, mai cunoscut sub porecla latină de *Claudius Clavius Niger*. Această hartă s-a păstrat. Este interesant că pe ea *Groenlanda este înfățișată ca o parte a Europei*. Fără îndoială că și celelalte

¹ Într-o cronică islandeză figurează la anul 1194 o notă scurtă, arătînd că la vest (sau la nord-vest) de Islanda „s-a descoperit *Scalbard*” („Tărmlu rece”). Se presupune că aceasta se referă la o porțiune a coastei de nord-est a Groenlandei.

² Pe tărmlu de sud-est al Groenlandei, unde s-au păstrat ruine ale locuințelor normande, s-au făcut săpături și s-au descoperit cimitire. Pe baza studierii osemintelor s-a constatat că printre coloniști erau răspîndite tuberculoza osoasă, guta și rahitismul.

ținuturi descoperite de normanzi la sud de Groenlanda erau socotite drept insule europene, și nu țărmuri ale „Lumii Noi“. Până în epoca marilor descoperiri, nu putea să apară ideea unui nou continent apusean, pe care nu l-au cunoscut „nici măcar cei din antichitate“.

CĂLĂTORIILE NORMANZILOR SPRE AMERICA DE NORD-EST

În jurul anului 987, aflindu-se în drum spre Groenlanda, navigatorul islandez *Bjarne* s-a rătăcit din pricina ceții. Mai multe zile a navigat într-o direcție necunoscută „fără să vadă nici soarele și nici stelele“, până când într-o zi senină a apărut în fața sa un ținut deluros, acoperit de păduri dese. El a cotit atunci spre nord și, folosind vântul prielnic, a ajuns peste zece zile în Groenlanda.

Povestirile despre această țară păduroasă au atras atenția lui *Leif cel Fericit*, fiul lui Erik cel Roșu. În Groenlanda nu existau păduri aproape de loc și coloniștii aveau foarte mare nevoie de lemn. În jurul anului 1000, Leif a plecat spre sud și, după un drum lung, a descoperit un pământ nelocuit, fără păduri și acoperit cu uriașe stinci netede. Leif l-a numit *Helluland* (Țara pietroasă). Acesta era, sau țărmul nordic al insulei Terra Nova, sau țărmul răsăritean al peninsulei Labrador. Continuând să navigheze spre sud, Leif a zărit peste câteva zile o coastă acoperită de o pădure deasă, a debarcat acolo și a denumit ținutul *Markland* (Țara pădurilor). În funcție de drumul pe care l-a urmat Leif (și pe care nu-l cunoaștem), aceasta putea să fie, sau coasta sudică a insulei Terra Nova, sau insula Cape Breton, sau peninsula Noua Scoție. După alte două zile de drum, corabia sa a ancorat la gura unui râu pe malurile căruia creștea din abundență viță de vie sălbatică. Leif a denumit această țară *Vinland* (Țara vinului). Normanzii au construit aici case de lemn în care au petrecut iarna. Aceasta li s-a părut foarte blândă și cea mai scurtă zi de iarnă era neobișnuit de lungă (pentru nordici). După toate indiciile, istoricii recunosc aproape în unanimitate că locul ultimei debarcări a normanzilor a fost o porțiune de pe litoralul nord-estic al *Americii de nord* în dreptul paralelei de 40°.

Primăvara Leif s-a întors în Groenlanda cu o încărcătură de lemn. După aceasta, coloniștii din Groenlanda au navigat câțiva ani în șir în Vinland, unde au iernat. Ei au întâlnit în această țară băștinași („skrelingi“), îmbrăcați în piei de animale. Normanzii au adus acolo câteva vite cornute mari de care băștinașii se temeau foarte mult: până la venirea europenilor în America de nord n-au existat animale domestice. Coloniștii au început să facă negoț cu băștinașii, oferindu-le panglici roșii în schimbul blănurilor prețioase. Curînd însă, relațiile pașnice s-au întrerupt făcînd loc unor acțiuni ostile. Băștinașii erau înarmați cu praștii, topoare de piatră și arcuri cu săgeți. Normanzii, avînd arme de fier, erau mult mai bine înarmați, dar băștinașii dispuneau de o uriașă superioritate numerică. Primii coloniști au fost nevoiți

să părăsească această țară. Până la urmă, în Vinland nu s-a ajuns la crearea unei colonii europene permanente.

Călătoriile lui Leif cel Fericit și ale contemporanilor săi n-au fost niciodată complet uitate în Islanda și, după cât se pare, nici în Norvegia și Danemarca. Dar în secolele XI—XV nu li se dădea o importanță deosebită: ca și Groenlanda, Helluland, Markland și Vinland erau, în ochii norvegienilor și danezilor din evul mediu, niște țări europene cu condiții naturale obișnuite, dar prea puțin atrăgătoare pentru europenii din nord.

Călătoriile lui Erik cel Roșu și Leif cel Fericit n-au influențat cîtusi de puțin marile descoperiri de la sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea în vestul oceanului Atlantic. Dar aceste călătorii au avut fără îndoială înrîurire asupra descoperirilor făcute mai tîrziu de englezi, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, la vest de Groenlanda, în căutarea drumului de nord-vest între oceanul Atlantic și oceanul Pacific.

LEGENDARELE INSULE „RĂTĂCITOARE“

În vechime se credea că în Oceanul de apus (Atlantic) se află niște insule denumite de antici „*binecuvîntate*“ sau „*fericite*“ (*Insulae fortunatae*, cum le-au numit autorii latini) și alte insule care ar fi servit drept adăpost unor exilați sau chiar unor popoare întregi. Încă înainte de era noastră, Aristotel pomenea de niște insule care se află în ocean dincolo de „Coloanele lui Hercule“. Autorii antici de mai tîrziu relatează că aceste insule ar fi fost descoperite încă de fenicieni și au devenit adăpostul cartaginezilor după ce romanii le-au distrus orașul. În secolul I î.e.n., despre insulele din oceanul Atlantic vorbește Pliniu cel Bătrîn, iar ceva mai tîrziu (sfîrșitul secolului I sau începutul secolului al II-lea) — Plutarh. El le situează în jurul Britaniei, iar insulele numite „sfinte“ le așază mult mai spre vest, la o distanță de cinci zile de drum, atribuindu-le o natură minunată și o climă dulce. Este foarte probabil că aceste date se întemeiau pe descoperirea reală a insulelor Canare și Madera, și poate chiar și a insulelor Azore, de către navigatorii din antichitate.

Cu cîteva secole înainte de cea de-a doua descoperire — definitivă — a acestor insule de către navigatorii europeni în secolele XIII—XIV, în jurul secolului al IX-lea e.n. se poate urmări reînvierea legendei (sau mai exact a legendelor, căci erau cîteva) despre Insulele fericite din Oceanul de apus. Cea mai veche dintre aceste legende a apărut în Irlanda, aproximativ în secolul al IX-lea. Pustnicii irlandezi din insulele Färöer și din Islanda aveau tendința de a-și părăsi insula de baștină relativ dens populată cu a ei „deșertăciune lumească“ și de a se așeza pe insule îndepărtate, pierdute în mijlocul oceanului, unde puteau „să-și izbăvească sufletul“ nestînjiți. Dar de acolo ei au fost alungați de normanzii păgîni. După cum se vede din lucrările irlandezului *Dicuil*, în mănăstirile din țara sa erau mereu citite operele

autorilor din antichitate în care se căutau indicații directe sau aluzii la existența îndepărtatelor Insule fericite. Povestirile despre călătoriile reale ale asceților irlandezi în insulele aflate în partea de nord a oceanului Atlantic erau amestecate cu informațiile unor învățați cu autoritate în timpurile vechi despre insulele paradisiace din partea centrală a Oceanului de apus. Astfel se poate explica apariția legendei despre călătoriile „sfântului” *Brandan* și despre insula descoperită de el.

Brandan ar fi plecat la sfârșitul secolului al IV-lea de pe țărmurile Irlandei spre vest împreună cu un grup de discipoli ai săi, a rătăcit prin ocean, a descoperit la o mare depărtare o insulă minunată, a locuit acolo și s-a întors în patrie după mulți ani. Această legendă, înfrumusețată și colorată de fantezia populară, a circulat aproape în toate țările din Europa occidentală. Cartografiile din evul mediu plasează *insula „sfântului” Brandan* în părțile cele mai pustii ale Oceanului de apus. La început ea a fost situată la vest de Irlanda. Mai târziu, pe măsură ce se descopereau în jumătatea nordică a oceanului pământuri care prin natura lor nu aveau nimic comun cu insulele paradisiace, insula „sfântului” Brandan se „deplasa” pe hărți tot mai spre sud. Pe o hartă venețiană din 1367 această insulă este situată în locul unde se află insula Madera, iar Martin Behaim o plasează pe globul său (1492) la vest de insulele Capului Verde, în apropiere de ecuator. Cu alte cuvinte, insula „sfântului” Brandan a devenit o insulă „rătăcitoare” și în cele din urmă a dispărut cu totul, fără ca acest nume să se fi atribuit vreunui pământ real.

O altă misterică insulă „rătăcitoare” — *Brazil* — a avut o soartă mai fericită. Născută în evul mediu din fantezia unui autor necunoscut și indicată de cartografi mai întâi la sud-vest de Irlanda, insula Brazil a fost deplasată tot mai departe spre sud și spre vest de coastele Europei, pînă cînd (la începutul secolului al XVI-lea) și-a cedat numele insulei imagineare Lumea nouă, situată chiar la ecuator, insulă care s-a dovedit a fi partea răsăriteană a continentului sud-american¹. În secolul al XVI-lea cu numele acestei insule imagineare a fost „botezată” uriașa colonie portugheză Brazilia.

La vest de strîmtoarea Gibraltar, fantezia medievală a situat (se pare în secolele VIII—IX) „*Insula celor șapte orașe*”. O legendă hispano-portugheză relatează că după înfrîngerea creștinilor de către musulmani (mauri) în bătălia de lângă Jerez de la Frontera și după extinderea stăpînirii maurilor asupra întregii peninsule Iberice (la începutul secolului al VIII-lea) un arhiepiscop și șase episcopi au fugit într-o insulă îndepărtată din oceanul Atlantic unde au întemeiat șapte orașe creștine. Pe hărți, această „insulă” imaginară apare abia la

¹ Pe unul din globuri însă (al lui Schöner Johannes, 1515) „Țara Brazil” este înfățișată ca o parte a continentului sudic (prepolar) și despărțită de America printr-o strîmtoare.

începutul secolului al XV-lea, uneori alături de o altă insulă, și mai misterioasă, cu enigmaticul nume de *Antilă*.

Descoperirea de noi pământuri în oceanul Atlantic a împins insulele fantastice departe spre vest. Soarta lor ulterioară a fost diferită. În epoca marilor descoperiri, conchistadorii spanioli au căutat zadarnic (la mijlocul secolului al XVI-lea) „Insula celor șapte orașe”, la nord de Spania nouă (Mexic), adică în centrul continentului Americii de nord. Numele legendar Antilia s-a păstrat pînă astăzi, fiind purtat de insulele Antile mari și mici (pentru prima dată ele sînt denumite astfel pe harta lui Cantino din 1502).

Aceste miraje au jucat un rol de seamă în istoria marilor descoperiri. Trecute pe hărți în baza indicațiilor date de cosmografiile din evul mediu, ele au fost privite de Columb și de continuatorii săi ca puncte sigure de escală pe drumul de la țărmurile Europei pînă în „Indii”. Căutarea „Insulei celor șapte orașe” i-a dus pe spanioli la descoperirea regiunilor din interiorul Americii de nord — bazinele fluviilor Misisipi și Colorado.

Capitolul 7

CĂILE COMERCIALE ȘI DESCOPERIRILE GEOGRAFICE ALE ARABILOR ÎN EVUL MEDIU

CĂILE COMERCIALE ARABE

În secolul al VII-lea e.n. arabii care locuiau în peninsula Arabică au început să-și extindă puterea și noua lor religie „mahomedană” sau „musulmană” — islamul (în limba arabă — supunere) asupra unui teritoriu imens. Spre răsărit ei au cucerit întregul podiș al Iranului și Turkestanul; la nord de peninsula Arabică au pus stăpînire pe Mesopotamia, pe podișul Armeniei și pe o parte din Caucaz; la nord-vest au ocupat Siria și Palestina; la vest au cucerit întreaga Africă de nord. În anul 711 arabii au trecut strîmtoarea Gibraltar, care de atunci a început să poarte acest nume arab și în cîteva luni au cucerit aproape întreaga peninsula Iberică.

În felul acesta, în secolul al VIII-lea e.n. cuceritorii arabi stăpîneau țărmurile de apus, de sud și de răsărit ale mării Mediterane, țărmurile mării Roșii și ale golfului Persic și coasta nordică a mării Arabiei. Ei s-au stabilit, de asemenea, de-a lungul principalelor drumuri pe uscat care legau Europa de răsărit, prin Asia centrală sau prin Caucaz și podișul Iranului, cu India, precum și de-a lungul părții apusene a Marelui drum al mătăsii. Datorită acestui fapt, arabii au devenit intermediari în comerțul Europei cu întreaga Asie de sud și sud-est, precum și cu China. Încă din antichitate și la începutul evului

mediu, arabii au jucat un rol foarte important în comerțul dintre țările situate în jurul oceanului Indian. Ei au ocupat pozițiile cheie pe marile drumuri comerciale din partea de răsărit a oceanului Indian și au devenit stăpîni deplin în partea lui apuseană.

Pe la mijlocul secolului al VIII-lea ei au descoperit în zona apuseană a oceanului Indian *insulele Comore* și s-au instalat temeinic aici. În jurul secolului al IX-lea, au descoperit *Madagascarul* și au stabilit relații comerciale cu populația malaieză locală. Mai târziu au înființat o factorie comercială pe mica insulă *Mozambic*, situată în dreptul țărmului african al strîmtorii largi care desparte Madagascarul de continent. Mozambicul a devenit punctul cel mai sudic ocupat de arabi în Africa.

Vasele arabe din evul mediu erau construite din trunchiuri de cocotieri. „Vasele lor sînt proaste și multe se scufundă pentru că nu sînt bătute în cuie de fier, ci legate cu frînghii făcute din scoarța nucilor indieni [cocos]... Aceste frînghii sînt rezistente și nu putrezesc în apă sărată. Corăbiile au un catarg, o pînză și o vislă; ele nu sînt acoperite. Vasele sînt încărcate cu mărfuri peste care se întind piei, iar pe acestea se așază caii duși spre a fi vînduți în India... Navigația cu aceste corăbii este periculoasă, căci în marea Indiană sînt furtuni dese, din care cauză multe din ele pier“ (Marco Polo, cap. 37).

Corăbiile arabe, ușoare și cu fundul plat, navigau lunecînd de obicei de-a lungul țărmurilor și numai navigatorii arabi foarte experimentați îndrăzneau să traverseze cu ele Oceanul. Într-unul din porturile de pe țărmul strîmtorii Ormuz, mulți negustori arabi își transbordau mărfurile pe jonci chinezești sau pe mari corăbii comerciale chinezești. Pe acestea din urmă se afla totdeauna o puternică pază militară care le apăra de pirații aciuăți în golfurile mici și ferite ale insulelor asiatice. Corăbiile chinezești din evul mediu erau prevăzute cu aruncătoare de flăcări care azvîrleau păcură aprinsă. Din strîmtoarea Ormuz negustorii mergeau de-a lungul țărmului nordic al mării Arabiei spre India, apoi de-a lungul coastei Malabar¹, spre Ceylon. De aici coteau spre nord-est și înaintau de-a lungul coastei Coromandel (răsăritene) a peninsulei India. Uneori corăbiile cu negustori arabi ajungeau pînă la delta Gangelui, iar apoi coteau spre țărmul Indochinei. De cele mai multe ori, însă, ele nu mergeau decît pînă la vărsarea rîului Kistan, iar apoi traversau golful Bengal și înaintau spre est pînă la insulele Adamane. De aici corăbiile mergeau în direcția sud-est pe lîngă insulele Nicobare, spre țărmul nordic al Sumatrei. Mai departe, drumul ducea prin strîmtoarea Malacca și marea Chinei de sud spre China. Punctul cel mai nordic pînă unde ajungeau negustorii arabi care navigau pe vas chinezești era probabil portul Ganpu de lîngă orașul Hanciu, în provincia Cefzian.

¹ Țărmul de sud-vest al peninsulei India, unde au luat ființă în evul mediu o serie de centre comerciale arabe. De obicei, aceste centre nu erau colonii separate, ci doar cartiere ale orașelor indiene, rezervate pentru negustorii arabi.

Din țările asiatice se trimiteau în Europa, prin orașele comerciale arabe, foarte multe mărfuri. Dar țările arabe propriu-zise furnizau relativ puține mărfuri. În general, ele vindeau în Europa mărfuri aduse de peste mări, din îndepărtatele „Indii”, prin golful Persic, la Bagdad sau prin marea Roșie spre istmul Suez. De la Bagdad și de pe țărmul sudic al istmului Suez mărfurile indiene erau transportate cu cămilele în orașele siriene sau în Alexandria din Egipt. În această perioadă, Alexandria cunoaște cea de-a doua înflorire (după epoca elenistică) și devine din nou unul dintre cele mai însemnate porturi din marea Mediterană. Principalele mărfuri indiene erau țesăturile scumpe, fildeșul, pietrele prețioase și perlele, dar mai ales mirodeniile. În Europa medievală, vitele erau tăiate în masă toamna târziu, când începea să dispară nutrețul de pe pășuni. Carnea se săra și se ținea în butoaie. Se foloseau multe condimente și mirodenii, pentru ca ea să nu-și piardă gustul și să nu se strice. Aceste mirodenii erau prețuite pe piețele din Europa de vest ca aurul.

Corabie arabă (miniatură din evul mediu)

Mirodeniile tropicale nu existau pe atunci decât în Asia de sud și sud-est. În comerț, primul loc îl ocupa piperul. El era răspândit aproape în toate regiunile tropicale ale Asiei, dar se cultiva cel mai mult pe coasta Malabar. În afară de aceasta, Malabarul mai dădea ghimber și cardamonă (*Ellettasia cardamonna*). Indonezia furniza cuișoare și nucșoară, iar Ceylonul, scorțișoară. Tot acest comerț indian cu Europa era monopolizat de arabi.

GEOGRAFII ȘI CĂLĂTORII ARABI DIN SECOLELE IX—XIII¹

Negustorii arabi navigau pe toate mările Lumii vechi, în afară de cele nordice, și cutreierau Asia tropicală, țările subtropicale și țările din zona temperată — Europa răsăriteană și Asia centrală. Ei pătrundeau în țările africane situate la sud de Sahara și treceau peste ecuator. Datorită comerțului lor foarte dezvoltat, arabii au dat lumii medievale în secolele IX—XIV o serie de călători și geografi remarcabili.

¹ În acest capitol considerăm printre geografii și călătorii arabi și pe cei originari din țările nearabe, dar care scriau în limba arabă.

Europa apuseană a ajuns să cunoască cea mai mare parte a Asiei tocmai prin geografii arabi din evul mediu. Ei au furnizat primele informații despre regiunile din interiorul peninsulei Arabia, au îmbogățit cunoștințele moștenite de la autorii antici despre Iran, India (pînă la extremitatea ei sudică) și Asia centrală. Ei cunoșteau marile podișuri din Asia centrală și au fost primii care au furnizat Occidentului date destul de precise despre China de nord („Hitai”) și China de sud („Cin”), despre Indochina și peninsula Malaia. Ei știau de existența Indoneziei — a Sumatrei, Iavei și a altor insule mai îndepărtate. Partea cea mai mare a Asiei de nord însă a rămas pentru ei o „Țară a Beznei”. Tot geografii arabi sînt primii care au furnizat europenilor știri despre țările tropicale din Africa de răsărit pînă la Mozambic inclusiv și despre Madagascar.

Prima dintre culegerile de cunoștințe geografice ale arabilor care au ajuns pînă la noi a fost întocmită pe la mijlocul secolului al IX-lea de persanul *Ibn Hordadbeh*, în lucrarea sa „Cartea drumurilor și a statelor”. El însuși a călătorit puțin, dar, profitînd de poziția pe care o avea la curtea califului din Bagdad, a strîns și a prelucrat o mulțime de rapoarte ale funcționarilor și negustorilor arabi despre țările asiatice pînă la China și despre căile comerciale arabe. Sînt valoroase de asemenea informațiile furnizate de el despre ruși și despre alți slavi răsăriteni.

La hotarul dintre secolele IX—X a călătorit prin Asia anterioară și Europa răsăriteană persanul *Ibn Rusta* (uneori numit *Ibn Dasta*). El a întocmit o expunere populară de geografie intitulată „Cartea comorilor”. Pînă la noi n-au ajuns decît ultima parte (a 7-a) a acestei cărți care cuprinde, printre altele, date prețioase despre popoarele din Europa de răsărit. Aceste date au fost îmbogățite de *Ibn Fadhlân*, membru al unei solii arabe trimisă la bulgarii de pe Volga (anii 921—922). Solia a străbătut podișul Iranului, a trecut prin Buhara și Horezm, a traversat platoul pustiu Ustiurt și cîmpia de lîngă marea Caspică și a ajuns pe cursul mijlociu al Volgăi în apropiere de gurile Kamei, în capitala bulgarilor de pe Volga (mai tîrziu — Marele Bolgar). *Ibn Fadhlân* a scris cartea „Călătorie pe Volga”, care este unul dintre izvoarele cele mai importante în legătură cu istoria medievală a regiunilor de pe Volga și de dincolo de Volga.

Dintre călătorii din prima jumătate a secolului al X-lea se distinge *Masudî* (mort în Egipt în anul 956), istoric și geograf. Au ajuns pînă la noi două cărți ale sale: „Pășunile de aur și minele de diamante” și „Comunicări și observații”, care cuprind materiale bogate despre natura, istoria și etnografia țărilor vizitate de el. El a fost în toate țările din Orientul apropiat și mijlociu, Asia centrală, Caucaz și Europa de răsărit, iar spre sud, în Africa orientală pînă la Madagascar inclusiv. El cunoștea destul de bine Iava și China, dar e discutabil dacă a fost acolo personal sau a cules doar informații de la oamenii care au călătorit mult în acele locuri.

Noțiunile geografice generale ale lui Masudi s-au format sub influența lui Ptolemeu¹. Dar referindu-se la experiența navigatorilor arabi care au călătorit pe toate mărilor asiatice din China până în Egipt, el se îndoieste dacă Ptolemeu și alți „filozofi“ au dreptate când consideră „marea Abisiniei“ (oceanul Indian) drept un lac închis: „Am constatat că navigatorii de pe mări... dintre sirafieni (iranieni din sud) și omani sînt de cele mai multe ori de altă părere în privința mării Abisiniei decît filozofii... Ei [căpitani] spun că în unele locuri ea nu are capăt“ (sublinierea noastră — I. M.).

O caravană arabă sosește într-o oază
(miniatură din evul mediu)

Pe la mijlocul secolului al X-lea a călătorit prin țările din Orientul apropiat, Asia centrală și India, *Istachri* care, pe baza observațiilor sale personale și a materialelor literare, a scris „Cartea climelor“² (în jurul anului 952). Într-un oraș de pe fluviul Ind, *Istachri* s-a întâlnit cu un contemporan al său mai tânăr, *Ibn Haukal*, și a fost uimit de amploarea călătoriilor făcute de acesta: el vizitase toate țările musulmane din Spania și Africa de nord-vest pînă în India. *Istachri* l-a rugat pe tânărul călător să completeze „Cartea climelor“ cu observațiile sale asupra țărilor apusene și *Ibn Haukal* a făcut acest lucru în lucrarea „Căi și regate“ (anul 977), în care a descris și un număr de mari orașe comerciale de pe țărmurile golfului Persic și de pe coasta de nord-est a mării Arabiei. El a descris țările cele mai populate și mai dezvoltate din Asia de apus și centrală.

Un elev al lui *Istachri* a fost arabil *Mukaddsi* (sau *Makdisi*) din Palestina, care a călătorit timp de 20 de ani prin Asia anterioară și Africa de nord. De asemenea, el a navigat mult pe mare. Potrivit relatărilor sale, el a străbătut numai în oceanul Indian „aproximativ 2 000 de farsahi“ (vreo 11 500 km) și a adunat date cu privire la condițiile de navigație direct de la corăbieri. Influența lui *Istachri* s-a oglindit și în titlul cărții lui *Mukaddasi*: „Cel mai bun îndreptar pentru cunoașterea climelor“.

¹ Primul comentariu arab al geografiei lui Ptolemeu (dintre cele care au ajuns pînă la noi) datează cam din anul 830 și a fost făcut de marele matematician și astronom *Muhammed Horezmi*.

² Prin „clime“ autorii arabi înțelegeau zonele geografice în care împărțeau pămîntul după exemplul autorilor antici.

Învățăatul enciclopedist *Biruni* (anii 972–1048) din Horezm a fost și cel mai mare geograf din secolul al X-lea. În timpul călătoriilor lungi, pe care adesea era nevoit să le facă, el a studiat podișul Iranului și cea mai mare parte a Asiei centrale. Fiind obligat să-l însoțească pe sultanul

Harta lumii a lui Idrisi (pe original nordul se află jos).

afgan Mahmud Gaznevi, cuceritorul Horezmului, în timpul expedițiilor sale prădalnice în Punjab, Biruni a strâns acolo materiale bogate despre cultura și viața indienilor pe care, împreună cu observațiile sale personale, le-a pus la baza unei mari lucrări despre India. În lucrarea sa de geografie generală intitulată „*Kanon Masuda*” el a inclus descrieri ale țărilor pe care le cunoscuse.

În secolul al XII-lea, unul dintre geografi cei mai remarcabili a fost *Idrisi* (1100—1166); el era probabil berber de origine (s-a născut la Ceuta). Pe la mijlocul secolului al XII-lea el a trăit la curtea regelui normand al Siciliei, Roger al II-lea. Regele era mare amator de tot felul de nouătăți geografice și invita adesea la curtea sa învățați și negustori străini; de la ei a adunat, în parte, *Idrisi* materiale pentru lucrarea sa „Recreații geografice”. *Idrisi* a călătorit puțin, dar a strîns o mulțime de material literar care completa povestirile oaspeților regelui Roger, în special în ceea ce privește Africa și Asia centrală. *Idrisi* a întocmit două hărți ale lumii: una circulară și una pătrată pe 70 de foi, în care a inclus datele geografice obținute de la autorii din antichitate și din evul mediu. Dar el a adunat nu numai cunoștințele, ci și greșelile predecesorilor săi. La el contururile continentelor sînt chiar mai deformate decît la *Ptolemeu*. Pe hărțile lui, ca și pe ale celorlalți cartografi arabi (pînă în secolul al XV-lea), nu există o rețea gradată.

Cunoștințele arabilor în domeniul geografiei au fost sintetizate în primul pătrar al secolului al XIII-lea în „Dicționarul geografic” — apărut în mai multe volume — al lui *Iakut* (1179—1229). El era de origine „rum” (adică grec din Bizanț), dar nu era creștin, ci musulman¹. La întocmirea dicționarului său, *Iakut* a folosit nu numai materialele autorilor mahomedani, dar și pe cele antice, precum și pe cele ale scriitorilor creștini din Bizanț. El însuși cunoștea bine din observații personale țărilor din partea de răsărit a bazinului mării Mediterane, Iranul (între altele el a făcut o ascensiune pe muntele Demavend) și Asia centrală. El a trăit mulți ani în Vechiul Merv și a cules o parte din materialele pentru dicționare chiar din bibliotecile acestui mare centru cultural din Asia centrală.

Dintre geografi arabi din secolul al XIII-lea trebuie să-l menționăm și pe *Ibn al Vardi*, autorul cărții „Mărgăritarele minunilor” și al unui mapamond. Acesta din urmă reprezintă un oarecare progres în comparație cu mapamondul lui *Idrisi*. Contururile Europei sînt la el mai exacte. El cunoaște mai bine decît *Idrisi* Asia de sud și sud-est, deși nici cunoștințele lui nu sînt prea precise și complete (în lucrarea sa el dă *Indiei* mult mai puțină atenție decît țărilor arabe). El cunoaște Africa mult mai bine decît *Idrisi*; conturul fantezist al Africii de sud-est nu mai umple aproape întreaga emisferă sudică, ca în hărțile lui *Idrisi*.

CĂLĂTORIILE LUI IBN BATTUTA

Cel mai mare geograf din secolul al XIV-lea a fost negustorul călător *Ibn Battuta* (1304—1377), berber de origine, născut la Tanger (Africa de nord-vest). El a fost unul dintre cei mai mari călători ai tuturor timpurilor și ai tuturor popoarelor.

¹ El a întocmit, de asemenea, un dicționar biografic, care cuprinde date despre regiști și scriitori, inclusiv despre autorii de lucrări geografice.

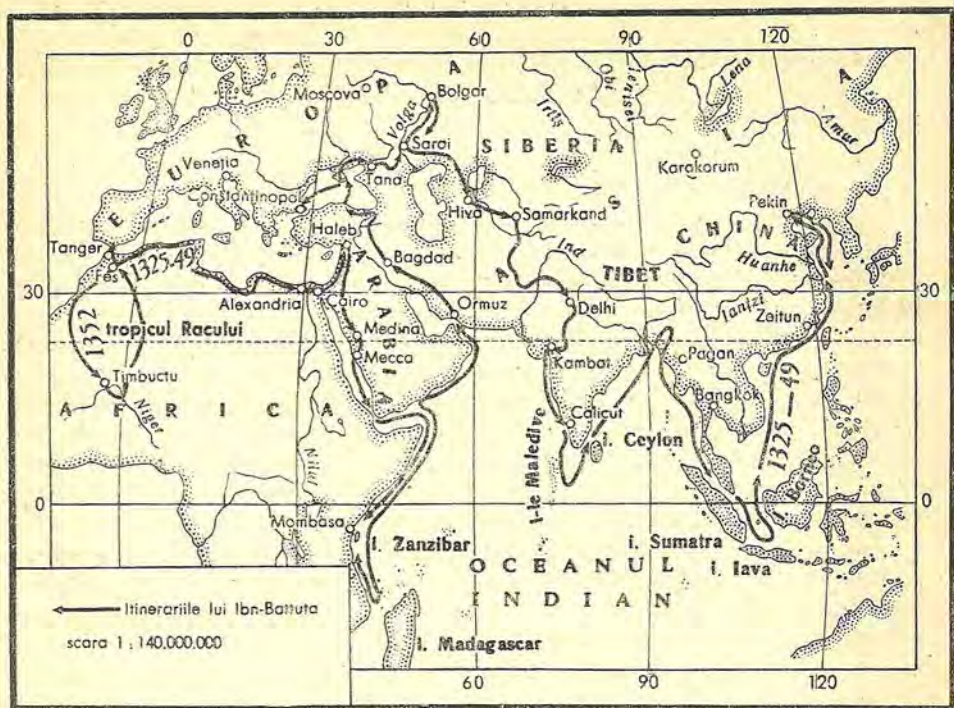
În 1325, Ibn Battuta a plecat, se pare pentru treburi comerciale, pe uscat din Tanger la Alexandria (Egipt) și de atunci încep peregrinările sale. El a vizitat Egiptul, a urcat pe Nil pînă la prima cataractă, a vizitat Siria, regiunile de graniță ale Asiei mici, „locurile sfinte“ din Arabia de vest și Irakul. Apoi, după ce a stat doi ani la Mecca, a plecat pe coastă, spre sud, pînă în Iemen — desigur tot în scopuri comerciale — iar de acolo pe mare, pînă în strîmtoarea Mozambic. La înapoiere, călătorind pe mare, Ibn Battuta a ajuns prin Zanzibar în Ormuz, a vizitat insulele Bahrein și Iranul de sud, apoi s-a întors în Egipt. După aceea, prin Siria și Asia mică el a ajuns pînă în orașul Sinop, la marea Neagră, a trecut marea și a debarcat pe coasta sudică a Crimeii, iar de acolo s-a îndreptat spre orașul Sarai-Berke (1333), capitala Hoardei de aur tătare, situat în regiunea cursului inferior al Volgăi, pe Ahtuba superioară. Cînd a ajuns acolo el era deja un negustor bogat. Spre nord el a atins orașul Bolgar, se pare pentru a cumpăra blănuri, dar nu s-a putut hotărî să pătrundă mai departe în „Țara Beznei“: „... Am renunțat la această expediție din pricină că era foarte primejdioasă și, de asemenea, pentru că acolo nu erau de așteptat cîștiguri serioase...“

Din Sarai, Ibn Battuta a însoțit o solie tătară la Constantinopol. După ce s-a întors la Sarai-Berke, el a plecat curînd la Horezm. După un drum de 40 de zile prin cîmpia de lîngă marea Caspică și prin podișul pustiu Ustiurt, el a ajuns la orașul Urgheci, iar de acolo, în 18 zile, la Buhara. El a vizitat apoi Samarkandul, a cotit spre sud, a traversat fluviul Amu-Daria, a trecut peste munții Hinducus, a coborît în valea Indului mijlociu și prin Punjab a ajuns în orașul Delhi. Acolo a trăit cîțiva ani ca negustor sau funcționar al sultanului din Delhi, care stăpînea atunci aproape întreaga Indie de nord. În 1342, Ibn Battuta a fost trimis de sultan în China, dar pe drum, în India de sud, a fost jefuit. Cîțva timp a trăit în mizerie pe coasta Malabar, pînă cînd a intrat în slujba cîrmuitorului musulman al insulelor Malediv.

După ce și-a procurat bani, Ibn Battuta a trecut în Ceylon, iar de acolo a plecat pe calea comercială maritimă obișnuită spre China, ajungînd în portul „Zeitun“ (Țiuanciu de pe coasta vestică a strîmtorii Taiwan): în secolele XIII—XIV în acest port exista un mare cartier comercial arab. În China, Ibn Battuta a vizitat orașul Hanbalik (Pekin). Din „Zeitun“ pe același drum s-a întors în Ceylon, iar de acolo prin Malabar, Arabia, Siria și Egipt s-a înapoiat la Tanger (1349), apoi a vizitat Granada (Spania).

În patrie, Ibn Battuta s-a instalat în orașul Fes, a însoțit o solie a sultanului din Fes pînă în orașul Timbuctu de pe fluviul Niger, străbătînd partea de apus a Saharei, a navigat pe cursul mijlociu al Nigerului și s-a întors la Fes prin podișul Ahaggar, străbătînd Sahara centrală (1354).

Cu această călătorie, Ibn Battuta și-a încheiat peregrinările. Spre sfîrșitul vieții, el a dictat descrierea călătoriilor sale „bizuindu-se numai

Călătoriile lui Ibn Battuta.

pe memoria sa“, după cum menționează comentatorii. În 25 de ani el a străbătut pe uscat și pe mare circa 120 000 km. El a vizitat toate posesiunile musulmane din Europa, Bizanțul, Africa de nord și de est (pînă la 10° latitudine sudică), Asia anterioară și centrală, India, Ceylonul și China. El a ocolit țărmurile oceanului Indian de la strîmtoarea Mozambic pînă la strîmtoarea Malacca și țărmurile continentale ale mării Chinei de sud.

Cartea „Călătoriile lui Ibn Battuta“ a fost tradusă în mai multe limbi europene. Cuprinzînd un uriaș material geografic, istoric și etnografic, ea prezintă și astăzi un mare interes pentru studierea istoriei medievale a țărilor vizitate de el, precum și a unor vaste regiuni din Rusia. Acolo unde Ibn Battuta vorbește despre lucrurile văzute de el însuși, adică în cea mai mare parte a lucrării sale, relatările sale sînt, de regulă, absolut autentice. Dar și datele strînse de el din relatările altora despre țările îndepărtate, în ciuda elementelor fantastice, au atras pe bună dreptate atenția istoricilor, ca, de pildă, datele despre „Țara Beznei“ — Europa și Asia de nord.

SOLIILE TRIMISE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ LA MONGOLI ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

LEGENDA DESPRE REGELE-PREOT IOAN

Începînd cu prima cruciadă, grupuri numeroase de creștini din Europa apuseană au intrat în contact direct cu Levantul (Orientul apropiat) musulman și creștin. Acolo, cruciații au întîlnit creștini aparținînd diferitelor biserici răsăritene. Firește că în ochii cruciaților aceștia erau eretici, care în Europa apuseană ar fi fost prizoniți fără cruțare și exterminați în masă. Aici, însă, în Orientul apropiat, ei puteau fi — iar adesea chiar erau — aliați ai catolicilor împotriva mahomedanilor. De aceea, papii de la Roma care chemau pe catolici să organizeze cruciade împotriva ereticilor din Europa și binecuvîntau asasinarea în masă a acestora sfătuiau pe conducătorii cruciaților, ba chiar le porunceau, ca în Siria și Palestina să cruțe pe creștinii autohtoni, adepți ai credințelor eretice.

Principalii propagatori ai creștinismului în țările din Asia centrală și de răsărit au fost *nestorienii*, în cea mai mare parte negustori sirieni, care în jurul celui de-al doilea pătrar al secolului al VII-lea apăruseră în China de nord. Tot ei au făcut cunoscute aceste țări în Europa apuseană. În evul mediu, grupuri numeroase de nestorienii locuiau în multe orașe și oaze agricole din Asia centrală, iar către începutul secolului al XII-lea creștinismul de nuanță nestoriană s-a răspîndit foarte mult și în rîndurile a cel puțin două mari triburi nomade mongole — naimanii în apus și kereiții în răsărit.

Existența comunităților creștine în Asia a început să fie apreciată de Europa catolică drept un important factor militar și politic, atunci cînd popoarele musulmane — turcii seleucizi și egiptenii — au trecut la ofensivă împotriva statelor catolice, întemeiate de cruciați în partea de răsărit a bazinului mării Mediterane. Tocmai în această perioadă, pe la mijlocul secolului al XII-lea a apărut în Europa apuseană legenda despre puternicul *rege-preot* creștin *Ioan* („preotul Ioan” menționat în cronicile creștine din evul mediu). Apariția acestei legende a fost determinată de faptul că în 1141 trupele sultanului turc seleucid Sandjar, cîrmuitor musulman din Asia centrală, au fost înfrînte la nord de Samarkand de către *karakitai*¹, care, după victoria asupra lui Sandjar, au creat în Turkestan, pe un teritoriu uriaș, noul stat Karakidan.

Știrea că, după înfrîngerea musulmanilor, în Asia centrală a luat ființă un mare stat nemusulman a fost primită în lumea creștină ca o victorie repurtată asupra mahomedanilor de un puternic „rege Ioan” al creștinilor.

¹ *Karakitai* — originari din Manciuria de sud, popor cu o origine neprecizată, apropiat ca limbă, poate, de tunguși.

Statul lui Ginghis-han.

Nu s-a lămurit cum a fost completată această știre confuză de legenda că regele învingător din Asia centrală era în același timp și preot. Totuși, în prima informație scrisă despre „regele Ioan” (a episcopului bavarez Otto din Freising) care a ajuns pînă la noi (1145), învingătorul era numit „regele-preot Ioan”.

Legenda despre regele-preot Ioan s-a răspîdit în Europa catolică în secolul al XIII-lea. Puterii și influenței acestuia i se atribuia — cu exagerări nemaipomenite — tot ce se făcea în diferite țări asiatice în favoarea creștinilor sau împotriva mahomedanilor. În realitate, în urma expedițiilor de cucerire ale mongolilor, o serie de puternice state musulmane din Asia centrală și de vest au fost distruse. Și, o dată cu știrile despre aceste înfringeri, care erau atribuite „aceluiași preot Ioan, despre a cărui mare putere vorbește întreaga lume” (Marco Polo), în Europa apuseană au ajuns informații că printre hanii mongoli există creștini, că hanii mongoli primesc bucuros în slujba lor pe creștini și că unii dintre ei prigonesc cu cruzime pe musulmani. Într-adevăr, printre mongolii reușiți sub stăpînirea lui Ginghis-han erau mulți creștini nestorieni; unii dintre ei făceau parte chiar din familia lui Ginghis-han și se bucurau de o mare influență.

Pe de altă parte, cruciații au întîlnit la „locurile sfinte” din Palestina etiopieni creștini și au auzit de la ei și de la coreligionarii lor din Asia despre o țară creștină din Africa de răsărit (Etiopia). În Europa apuseană ea era considerată, de asemenea, ca o țară a regelui-preot Ioan.

În secolele XIII—XIV legenda despre regele-preot a determinat în mare măsură organizarea și trimiterea unor solii catolice în țările din Asia centrală și de sud, iar în secolul al XV-lea ea a jucat un rol însemnat în istoria descoperirilor geografice portugheze.

SOLII PAPALI LA MARI HANI MONGOLI

Pe timpul lui Ginghis-han și al succesorilor săi — marii hani Ughedei și Munke — imperiul mongol militaro-feudal a atins, în faza timpurie, proporții fără precedent în istoria omenirii. În urma expedițiilor de jaf, întreprinse mai întâi în țările vecine apoi în cele îndepărtate, nobilimea mongolă care conducea cete de slugi înarmate — ale nukerilor — a cucerit pe la mijlocul secolului al XIII-lea, dincolo de hotarele Mongoliei, China de nord¹, Turkestanul, podișul Iranului, Mesopotamia, Transcaucazia și Europa răsăriteană. Expedițiile mongole erau însoțite de pustiirea groaznică a țărilor cucerite și de distrugerea forțelor lor de producție. Cu prilejul cuceririlor, vîrfurile feudale mongole acaparau o uriașă pradă de război. Cartierele generale ale hanilor, unde se afla aristocrația feudală, au devenit piețe vaste. Aici se vindeau cu câștiguri mari pietre prețioase, țesături, blănuri și alte obiecte de lux. Europeanii au aflat despre aceasta în parte din spusele negustorilor din Asia de vest, în parte de la primii soli trimiși în Asia centrală de papa de la Roma și de regele Franței, și și-au dat seama de avantajele comerțului cu mongolii bogați.

Efemerele state feudale creștine întemeiate de cruciați în Orientul apropiat, supuse presiunii pe care o exercitau în partea de răsărit a bazinului mării Mediterane oștile musulmane victorioase, căutau în fel și chip să întrețină în protectorii lor din Europa occidentală — papa și regii catolici — speranța în ajutorul mongolilor împotriva musulmanilor. De aceea, începînd din perioada 1240—1250 Europa occidentală trimitea în Asia centrală, la reședințele marilor hani mongoli, solii ai căror membri primeau, în afară de însărcinările diplomatice și religioase, și misiuni speciale de spionaj.

Papa Inocențiu al IV-lea a folosit în acest scop pe cei mai instruiți călugări cerșetori din ordinele organizate cu puțin timp înainte: dominican și franciscan. Franciscanii au dat dovadă de mai multă abilitate diplomatică decît dominicanii și au prezentat dări de seamă mai interesante despre solia lor.

Franciscanii trimiși de papă în frunte cu *Plano Carpini* au călătorit spre *Karakorum*², capitala mongolilor, prin nord. Ei au plecat din orașul francez Lyon în 1245, au străbătut Europa centrală, teritoriile rusești ocupate în acea vreme de mongolii din Hoarda de aur (Kîpciakă), stepele din regiunea mării Caspice și o parte din Asia centrală. Ei au ajuns la

¹ China de sud a fost cucerită de mongoli mai tîrziu, în anii 1275—1280.

² *Hara-Horin* — oraș întemeiat de Ginghis-han pe cursul superior al râului Orhon (afluent al râului Selenga).

Karakorum în momentul cînd din toate regiunile Asiei cucerite de mongoli soseau la reședința noului mare han solii din partea popoarelor sedentare și a triburilor nomade supuse. Circa 4 000 de soli adunați acolo au depus jurămint de credință stăpînului lor. Plano Carpini și tovarășii săi de drum au profitat de această împrejurare excepțional de favorabilă pentru a strînge date despre Imperiul mongol și popoarele care îl locuiau. Solii papali au văzut aici pentru prima oară chinezi; Carpini laudă firea lor blîndă și măiestria meșteșugarilor chinezi. Călugării catolici nu erau nicidecum primii europeni care au pătruns în Asia centrală. La reședința marelui han, Plano Carpini a întîlnit un grup de ruși printre care se afla și cneazul *Iaroslav Vsevolodovici*.

În primăvara anului 1247, franciscanii au pornit înapoi pe același drum nordic și s-au întors cu bine la Lyon. Plano Carpini a prezentat papei un raport amănunțit despre moravurile mongolilor, felul lor de trai, religia și organizarea lor de stat. Comunicările lui sînt completate și precizate de datele întocmite după relatările unui însoțitor al său, polonezul *Benedict*.

CĂLĂTORIA LUI RUBRUQUIS

Curînd după Carpini, în anul 1249, a sosit la Karakorum călugărul franciscan *André de Longjumeau*, sol al regelui cruciat francez Ludovic al IX-lea „cel Sfînt”. Darea de seamă despre călătoria lui nu s-a păstrat, ci este numai pomenită în relatările contemporanilor săi, printre altele în povestirile lui Rubruquis.

Date geografice importante au fost strînse de o altă misiune franciscană trimisă la Karakorum, și anume cea a flamandului Willem von Ruysbroeck, mai cunoscut sub numele francez *Guillaume Rubruquis*. Misiunea a fost trimisă de Ludovic al IX-lea din orașul Aca (Palestina de nord), după o cruciadă neizbutită în Egipt: regele spera să afle în marele han mongol un aliat împotriva musulmanilor.

În iarna anului 1252–1253 Rubruquis a traversat marea Neagră debarcînd în portul Soldaia (astăzi Sudak) din Crimeea. Din Soldaia el a plecat spre răsărit în mai 1253, iar după două luni, mergînd în căruțe trase de boi, a ajuns la gurile Volgăi. Rubruquis confirmă că Volga se varsă într-o mare închisă, iar nu într-un golf al oceanului Nordic, cum considerau aproape toți geografii din antichitate, în afară de Herodot și Ptolemeu: „Fratele André [Longjumeau] a ocolit această mare din două părți, pe la răsărit și pe la sud, iar eu am călătorit de-a lungul celorlalte două țarmuri”. El arată că la apus (Caucaz), la sud (Elburs) și la răsărit de mare se înalță munți, înțelegînd probabil prin munții de răsărit Cînkul de vest — versantul abrupt al podișului Ustiurt. Pe la mijlocul lunii septembrie, călugărul franciscan a pornit din nou spre răsărit. Drumul în continuare, de la marea Caspică, l-a făcut pe cai.

Pe baza raportului lui Rubruquis, itinerariul său poate fi determinat doar în linii generale. El a înaintat spre răsărit, pe lîngă marea Aral și

Sîr-Daria; călugărul n-a văzut nici marea și nici fluviul, căci a trecut ceva mai la nord de ele. După un drum lung prin stepe nemărginite, unde numai rareori se întâlneau pe malurile riurilor mici crînguri, el a ajuns pînă la munți (Karatau) și pe valea rîului Talass, iar după ce a trecut munții a ajuns în valea rîului Ciu. Apoi drumul a continuat peste munți (Alatau transilian) în valea unui rîu (Ili) „ce curgea spre un lac

Oșteni asiatici (desen din secolul al XIV-lea).

mare“ (Balhaș) și de-a lungul versantului nordic al munților Alatau țungar spre lacul Alakol. De aici călugărul a pătruns probabil prin Poarta Țungariei în valea Irtișului negru. Mai departe drumul străbătea un semidesert și călătorul a întâlnit numai mongoli care trăiau de-a lungul drumului mare. La sfîrșitul lunii decembrie, Rubruquis a văzut în mijlocul unei cîmpii fără margini, reședința provizorie a lui Munke, marele han al mongolilor. Aici el a întâlnit cîțiva meșteșugari europeni, printre care ruși și chiar un francez din Paris (un bijutier). Împreună cu hoarda mongolilor, Rubruquis a sosit la Karakorum. Capitala mongolă, înconjurată de un val de pămînt, nu i-a produs o impresie prea puternică, cu excepția palatului marelui han. Călugărul a fost însă impresionat de faptul că, în afară de templele „păgîne“ (se pare budiste) existau două moschei și o biserică creștină (nestoriană), ceea ce constituia o dovadă a toleranței religioase a mongolilor, de neînțeles pentru catolicii din evul mediu.

Munke-han a remis solului o scrisoare de răspuns către regele Franței. În scrisoare el se intitula stăpîn al lumii și cerea francezilor să-i depună jurămint de credință, dacă vor să trăiască în pace cu el. Un însoțitor al lui Rubruquis — călugărul italian *Bartolomeo* — a rămas la biserica creștină locală. În vara anului 1255 Rubruquis a plecat înapoi. De data aceasta el a călătorit spre cursul inferior al Volgăi, pe un drum situat ceva mai la nord, astfel încît lacul Balhaș a rămas la sud. Toamna el a pornit spre sud, de-a lungul țărmului apusean al mării Caspice, prin Poarta Derbentului, a traversat podișul Armeniei; a trecut munții Taurus de răsărit și, ajungînd la țărmul mării Mediterane, s-a întors în Palestina, la mănăstirea sa, în vara anului 1256.

Statele mongole la sfîrșitul secolului al XIII-lea.

Din punct de vedere geografic, principalul merit al lui Rubruquis constă în faptul că el a fost primul care a atras atenția asupra uneia dintre trăsăturile principale ale reliefului Asiei centrale, și anume asupra existenței *podîșului Asiei centrale*. El a tras această concluzie din observațiile făcute asupra cursurilor râurilor asiatiche întîlnite în drum. Rubruquis a descris de asemenea, desigur în liniile cele mai generale și bazat pe informații primite de la alții, unele țări, nu numai din Asia centrală, ci și din cea răsăriteană. El a arătat că țara „Katai” (China de nord) se întinde la răsărit spre ocean și a fost primul dintre europeni care a emis presupunerea justă că „serii” din geografia antică și „kataii” reprezintă același popor. Tot el a strîns o serie de date, e drept sumare și uneori greșite, despre mancuienii, coreeni și alte cîteva popoare din Asia de nord.

Totuși, soliile din secolul al XIII-lea n-au jucat un rol prea important în istoria cunoașterii Asiei de către Europa apuseană, mai ales în cunoașterea geografiei Asiei. Trebuie să recunoaștem că solii franciscani aveau un spirit de observație dezvoltat. Însemnările lor despre viața locuitorilor din țările vizitate, despre religia și organizarea militară a mongolilor etc. prezintă și astăzi un mare interes și constituie documente istorice importante. Dar spiritul de observație al acestor diplomați și spioni în veșminte de călugări era limitat de instrucțiunea lor catolică scolastică și de misiunile lor speciale.

MARCO POLO ȘI „CARTEA“ SA

CARACTERUL ȘI CONȚINUTUL „CĂRȚII“ LUI MARCO POLO

Negustorii din Europa apuseană care plecau în Asia primeau de obicei și misiuni speciale, diplomatice sau de spionaj, din partea guvernelor lor sau a bisericii de la Roma. Însă principala lor preocupare o constituia negoțul. Ei căutau să afle ce mărfuri prețuite în Europa pot cumpăra în condițiile cele mai avantajoase în diferitele țări asiatice și ce mărfuri europene, unde și căror pătri ale populației locale le pot vinde în modul cel mai rentabil. De aceste interese comerciale erau strâns legate problemele de ordin financiar (impozitele și taxele vamale), problemele legate de transportul mărfurilor și deci și observațiile asupra drumurilor și mijloacelor de comunicație, asupra punctelor comerciale etc. Într-un cuvânt, pe negustori îi interesau în primul rînd problemele care făceau parte din categoria denumită în secolul al XIV-lea „Practica comerțului“. Chiar așa a și fost intitulat un îndreptar-ghid italian pentru țările Asiei, întocmit în secolul al XIV-lea de *Francesco Balducci Pegolotti* din Florența. Este semnificativ că același îndreptar practic pentru negustorul-călător poartă și un alt titlu: „Cartea descrierii țărilor“. Pe baza acestor îndreptare s-a dezvoltat mai târziu acea ramură a geografiei care a căpătat în secolul al XIX-lea în țările vest-europene denumirea de „geografie comercială“, „geografie a negoțului“, sau „geografie economică“, cum este înțeleasă ea și astăzi de numeroși geografi burghezi.

Geografii arabi din evul mediu (sau mai exact cei ce scriau în limba arabă) au început să întocmească asemenea îndreptare cu mult timp înainte de secolul al XIII-lea. Dar printre primele cărți vest-europene de acest tip trebuie considerată, prin conținutul ei esențial, cartea venețianului *Marco Polo*, care a călătorit în China. Prima versiune a cărții, dictată în 1298 la închisoarea din Genova, avea titlul „Carte despre varietatea lumii“.

Dar „Cartea“ lui Marco Polo se deosebește fundamental de compilațiile seci de mai târziu prin faptul că este alcătuită, nu după materiale literare, ci, în cea mai mare parte, pe baza observațiilor personale și, cu mici excepții, pe baza povestirilor oamenilor întâlniți. Acest lucru se explică și prin aceea că ea a fost compusă în închisoare: „Cartea“ a fost scrisă de un alt deținut — Rusticiano (Rusticello) din Pisa, ca un șir de povestiri adresate unor oameni care ascultă. Acestui fapt i se datoresc și stilul caracteristic al „Cărții“ lui Marco Polo, precum și lipsa de omogenitate a conținutului ei. Călătoria propriu-zisă este descrisă numai în scurtul „Prolog“ și în câteva capitole ale „Cărții“. În cea mai mare parte ea cuprinde descrieri ale diferitelor țări, regiuni și orașe din Asia, ale moravurilor și vieții locuitorilor și ale curții lui Hubilai, marele han al mongolilor și împărat al Chinei. În acest material geografic, care pre-

zintă cel mai mare interes, sînt incluse capitole cu conținut istoric și cîteva nuvele-legende.

ITINERARIILE PROBABILE URMATE DE NICCOLÓ ȘI MAFFEO POLO ÎN CHINA

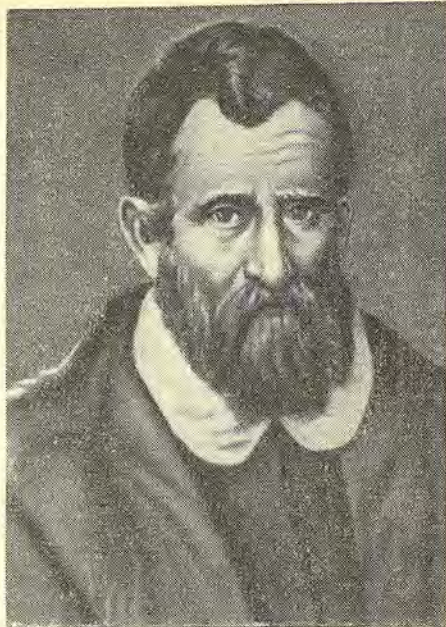
Este incontestabil că Marco Polo a folosit nu numai materialele pe care le-a strîns el însuși, dar și pe cele adunate de tatăl și unchiul său. Tatăl său *Niccoló* și unchiul său *Maffeo* n-au traversat Asia o singură dată, ca Marco, ci de trei ori, din care de două ori de la apus la răsărit și o dată în direcție inversă.

Niccoló și *Maffeo* au plecat din Veneția în jurul anului 1254 și, după ce au stat șase ani la Constantinopol, au pornit de acolo în scopuri comerciale spre Crimeea de Sud, de unde, în 1261, au trecut pe Volga. De pe cursul mijlociu al Volgăi, frații Polo au pornit spre sud-est prin teritoriul Hoardei de aur, au străbătut stepele de dincolo de marea Caspică, iar apoi, prin platoul pustiu Ustiurt au trecut în Horezm, spre orașul Urgenci. Ei și-au continuat apoi drumul în direcția sud-est, în sus pe valea fluviului Amu-Daria, pînă la vărsarea Zeravșanului și în sus pe Zeravșan, pînă la Buhara. Acolo s-au întîlnit cu un sol al „ilhanului” Hulagu, cuceritorul Iranului, care se îndrepta spre marele han Hubilai și care a propus venețienilor să meargă împreună cu el.

Frații au mers cu solul „spre nord și nord-est” timp de un an întreg. Pe valea Zeravșanului ei au urcat pînă la Samarkand, au trecut în valea fluviului Sir-Daria și pe această vale au coborît pînă în orașul Otrar. De aici drumul lor a continuat de-a lungul Tian-șanului apusean, în valea riului Ili. Mai departe, spre răsărit, ei au mers, fie în sus pe valea riului Ili, fie prin Poarta Țungariei, pe lîngă lacul Alakol (la răsărit de Balhaș). Apoi au înaintat de-a lungul regiunii premontane a Tian-șanului răsăritean și au ajuns în oaza Hami, popas important pe ramura nordică a Marelui drum al mătăsii din China spre Asia centrală.

De la Hami ei au mers spre sud, către oaza Șaciu (astăzi Dunhuan), situată în valea riului Sulehe. Mai departe, spre răsărit, pînă la curtea marelui han, ei au urmat aceeași cale pe care au străbătut-o mai tîrziu împreună cu Marco.

Nu s-a stabilit pe ce drum s-au întors *Niccoló* și *Maffeo* Polo. Ei s-au înapoiat la Veneția în 1269.

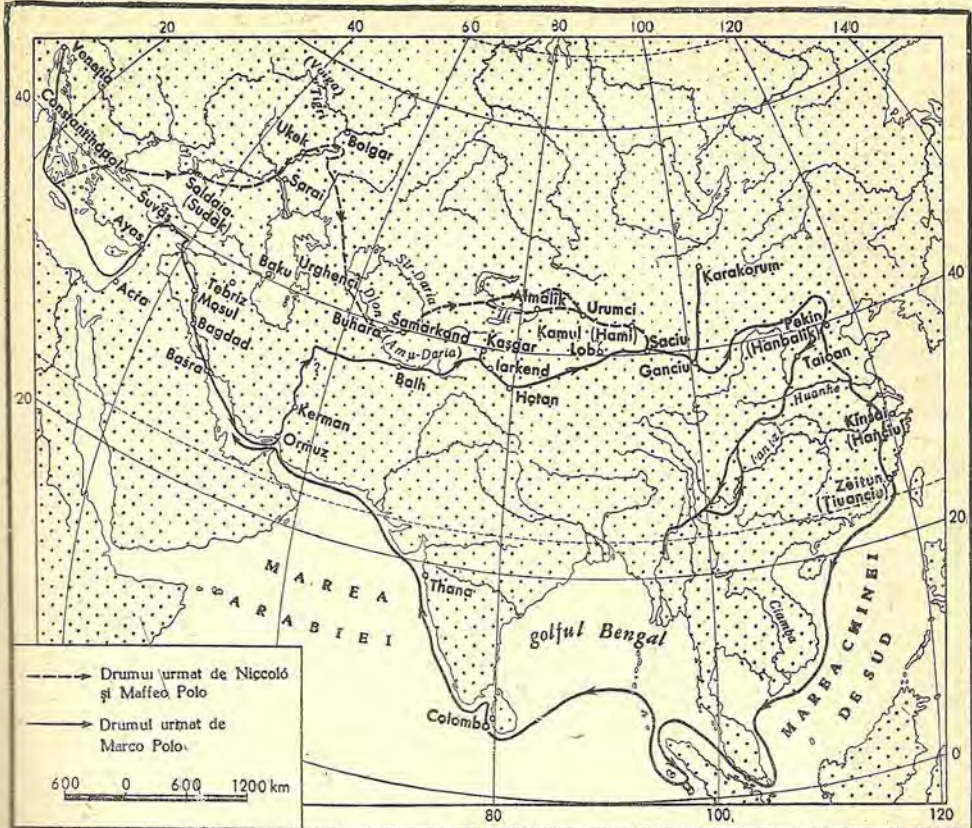
Marco Polo
(portret din secolul al XVII-lea).

În 1271, neguțătorii Polo, împreună cu Marco, care avea atunci 17 ani, au plecat în Palestina. Cea de-a doua călătorie, în timpul căreia au străbătut de la apus spre răsărit întreaga Asie, au început-o în toamna anului 1271, pornind din Aca, de unde au trecut în orașul Ayas de pe țărmul golfului Iskenderun (Alexandreta). Apoi, au traversat partea centrală a Asiei mici și podișul Armeniei, de unde au cotit spre sud, în Kurdistan, și — pe valea Tigrului, prin Mosul și Bagdad — au coborât pînă la Basra. După toate probabilitățile venețienii s-au îndreptat către nord, spre Tebriz, iar apoi au traversat Iranul în direcția sud-est, prin Kerman, pînă la Ormuz, sperînd să ajungă pe mare în India, iar de acolo în China. Dar corăbiile pe care le-au văzut la Ormuz li s-au părut prea subrede; ei s-au întors la Kerman și au străbătut drumul greu direct spre nord, prin deșertul Deste-Lut pînă în orașul Kaien. De acolo au ajuns, pe un drum rămas neclarificat, în orașul Baĥ. Înaintînd spre răsărit, de-a lungul versantului sudic al munților Hinducus, călătorii au pătruns în Badahșanul Afgan — o regiune muntoasă de mare altitudine — și au ajuns la poalele Pamirului. În „Cartea“ sa, Marco Polo face o descriere scurtă, dar deosebit de exactă, a Pamirului și a văii Alai.

Cotind spre nord-est, venețienii au coborât pînă în oaza Kașgar, iar apoi au ocolit pe la sud deșertul Takla-Makan. Ei au înaintat cu acest prilej de la o oază la alta de-a lungul versantului nord-vestic al lanțurilor muntoase ale Tibetului, pînă la vărsarea rîului Cercen. De

Marele han Hubilai dăruiește fraților Polo un „paițu“ de aur
(desen din secolul al XIV-lea).

Itinerariile probabile al lui Marco Polo

acolo au trecut printr-o regiune nisipoasă (Kumtag) și, mergînd de la un puț la altul, au ajuns în valea riului Sulehe, în oaza Șaciu, unde Niccolò și Maffeo Polo mai fuseseră înainte. Din Șaciu, prin țara tangutăilor (tibetani din nord-est), călătorii au ajuns în orașul Ganciu (Cianie), situat pe cursul superior al riului Heihe—Edzin-Gol, de-a lungul porțiunilor apusene ale Marelui zid chinezesc, ajungînd uneori chiar în imediata apropiere a acestui zid. La Ganciu, venețienii au stat un an întreg, din motive care nu se cunosc — „pentru treburi despre care nu merită să vorbim“. Este posibil ca tocmai în această perioadă Marco Polo să fi vizitat orașul Karakorum, punctul cel mai nordic pe care l-a atins. Tot ce spune Marco Polo despre Asia de nord se bazează, nu pe observații personale, ci pe relațiile altora.

Din Ganciu venețienii au pornit mai departe, spre sud-est, prin „marea regiune a tangutăilor, unde sînt multe regate“, ajungînd în orașul Sinin.

Ultima porțiune a drumului lui Polo — de la orașul Sinin pînă la reședința provizorie a marelui han — „Klemenfu“, care se află la nord

de Hanbalik (Pekin) și la răsărit de Kalgan, — urma mai întâi valea cursului mijlociu al fluviului Huanhe, iar apoi trecea prin stepă. Rămîne inexplicabil cum s-a putut întîmpla că nici pe această porțiune a drumului și nici pe cele precedente, de-a lungul granițelor Chinei de răsărit, Marco Polo, care avea un puternic simț de observație, n-a zărit Marele zid chinezesc.

Împreună cu tatăl și unchiul său, Marco a stat în China timp de peste 15 ani (aproximativ în perioada 1275—1290). Fiind în slujba marelui han, el a traversat, după cît se pare, de cîteva ori China de răsărit în diferite direcții. Călătoriile prin China nu prezentau pe atunci nici un fel de dificultăți, mai ales pentru curierii lui Hubilai, care avea un serviciu de comunicații excelent organizat — poștă călare și pedestră (prin curieri rapizi). După „Cartea“ lui Marco Polo se pot stabili relativ precis numai două din principalele sale itinerarii prin China, ambele pornind din Hanbalik. Unul din drumuri — cel de răsărit — mergea de-a lungul zonei de litoral drept spre sud prin țările „Katai“ (China de nord) și „Manzi“ (China centrală și de sud) spre „mărețul oraș Kinsai“ (Hanciu) și spre „orașul mare și de vază Zeitun“ (Țiuanciu); celălalt drum ducea către sud-vest, în Tibetul răsăritean și în regiunile învecinate cu acesta. Orașul Hanciu, pe care venețianul îl descrie cu entuziasm sub numele denaturat de *Kinsai*, era situat la sud de gurile unui mare fluviu chinez și era într-adevăr, în evul mediu, unul dintre cele mai mari orașe din China și din întreaga lume. Dar descrierea exagerată a Kinsaiului cu cele „douăsprezece mii de poduri de piatră“ a stîrnit, firește, neîncrederea unora dintre contemporani față de „*Milion*“; astfel își porecliseră venețienii concetățeanul, probabil pentru pasiunea lui de a exagera.

DRUMUL LUI MARCO POLO PE MARE ÎN JURUL ASIEI DE SUD ȘI ÎNTOARCEREA SA ÎN PATRIE

După ce au petrecut mulți ani în slujba lui Hubilai, venețienii au hotărît, în sfîrșit, să se întoarcă în patrie pe mare, în jurul Asiei de sud și prin Iran; din însărcinarea marelui han, ei au însoțit două prințese, una chineză și una mongolă, care urmau să se căsătorească cu „ilhanul“ (cîrmuitorul mongol al Iranului) și cu moștenitorul acestuia, în capitala ilhanilor — Tebriz. În jurul anului 1291, flotila chineză a pornit din „Zeitun“ spre sud-vest, prin marea „Cin“ (a Chinei de sud). În timpul acestui drum, Marco a aflat de Indonezia — de „7448 insule“ risipite prin marea „Cin“; el a vizitat însă numai Sumatra, unde călătorii au stat timp de cinci luni. Ei au debarcat pe țărmul nordic și și-au construit acolo o fortăreață din lemn, pentru că se temeau de insulari, despre care se spunea că „mănîncă oameni ca fiarele“. Din Sumatra flotila s-a îndreptat spre Ceylon, trecînd pe lîngă insulele Nicobare și Andamane. În mod greșit el consideră Ceylonul (ca și Iava) printre „cele mai mari insule din lume“, dar descrie în mod veridic viața locuitorilor din Ceylon, zăcămintele de pietre prețioase și vestitele locuri de pescuit perle din strîmtoarea Palk. Din Ceylon, corăbiile

chineze și-au continuat drumul de-a lungul Indiei de vest și al țărmului sudic al Iranului, prin strîmtoarea Ormuz, pînă în golful Persic.

Marco vorbește și despre țările africane de pe țărmurile oceanului Indian, pe care, după cît se pare, nu le-a vizitat; despre marea țară „Abasia“ (Abisinia, adică Etiopia), despre insulele „Zanghibar“ și „Ma-deigascar“, situate în emisfera sudică, în apropiere de ecuator. Dar el confundă Zanzibarul cu Madagascarul și ambele insule cu regiunea de litoral a Africii răsăritene și de aceea dă multe date greșite despre aceste insule. Totuși, Marco Polo a fost primul european care a adus vești despre Madagascar.

După o călătorie care a durat peste trei ani, venețienii au adus prințesele în Iran (în jurul anului 1294), iar în 1295 s-au întors în patrie. Nu se știe din ce cauză Marco Polo a nimerit (probabil în jurul anului 1297) în închiscarea din Genova, unde și-a dictat în 1298 „Cartea“. În anul 1299 el a fost eliberat și s-a întors în orașul său natal. Aproape toate datele citate de biografi despre viața pe care a dus-o apoi la Veneția se bazează pe povestiri, dintre care unele datează chiar din secolul al XVI-lea. S-au păstrat foarte puține documente din secolul al XIV-lea despre Marco Polo și familia sa. S-a dovedit totuși că Marco Polo și-a încheiat viața ca un cetățean înstărit, dar nu foarte bogat, al Veneției. El a murit în 1324.

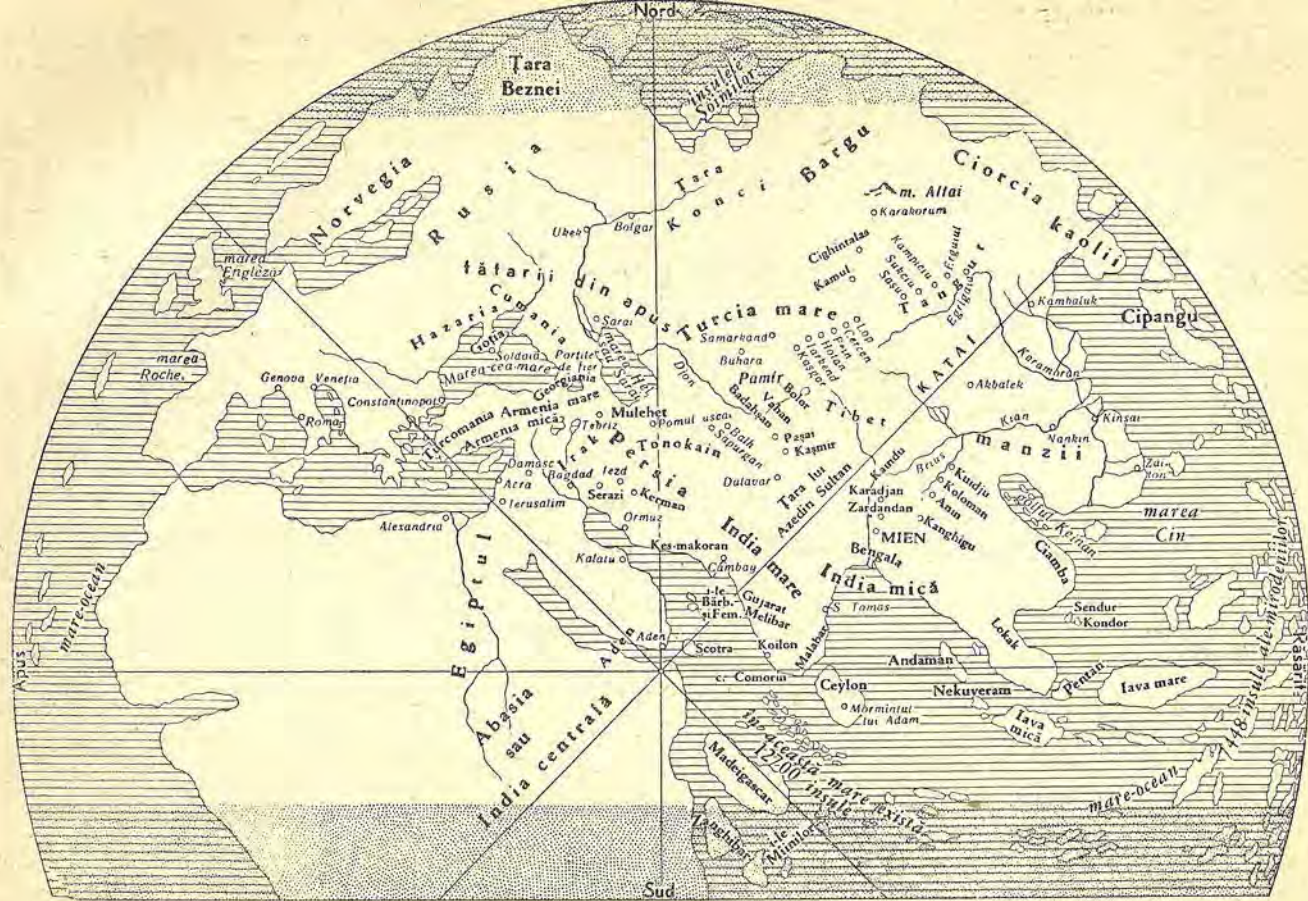

Corabie de război chineză
din evul mediu.

ROLUL „CĂRȚII“ LUI MARCO POLO ÎN ISTORIA GEOGRAFIEI

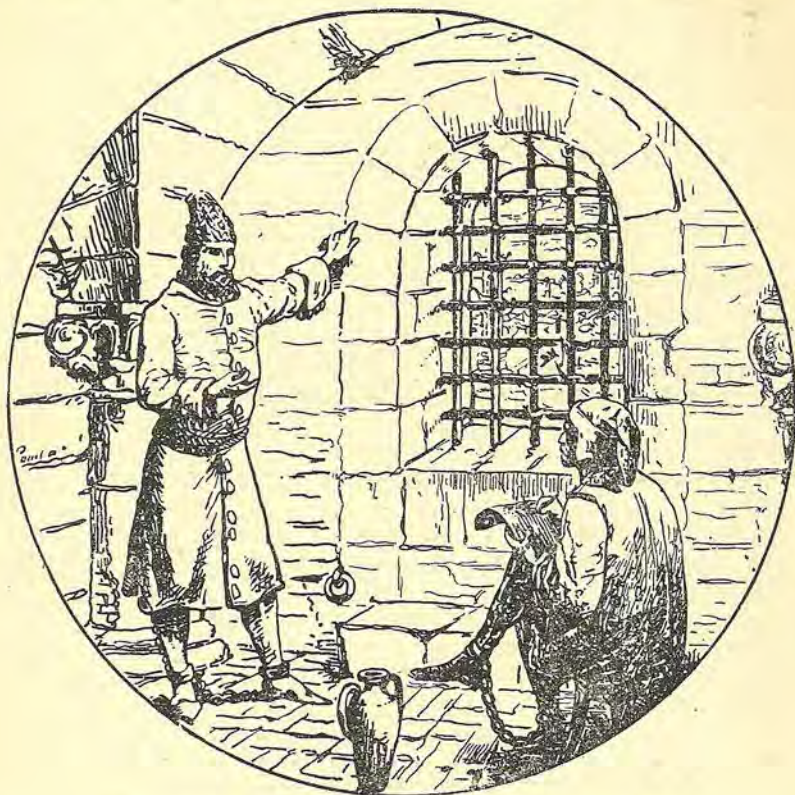
În „Cartea“ lui Marco Polo sînt descrise sau menționate nu numai regiunile vizitate de el însuși sau de tatăl și unchiul său, dar și alte țări, uneori foarte îndepărtate. Dacă strîngem tot materialul geografic presărat prin diferitele părți ale „Cărții“, ne putem face o idee, desigur convențională, despre cunoștințele geografice ale venețianului, despre „Lumea după Marco Polo“. Tocmai o astfel de hartă a întocmit Henry Yule, cunoscutul comentator englez al „Cărții“; harta este reprodușă aici într-o formă simplificată.

În secolele XIV—XV, „Cartea“ lui Marco Polo a fost unul dintre îndreptarele folosite pentru întocmirea hărților geografice ale Asiei. Nomenclatura sa geografică este repetată în mare măsură pe harta cata-

Lumea după Marco Polo (după H. Yule).

lană a lumii din 1375 și într-o serie de alte hărți cunoscute, printre care planisferul lumii din 1459 al lui Fra Mauro. Însă cartografiile medievale de mai târziu au folosit, desigur, și alte izvoare, adesea mult mai puțin exacte decât „Cartea” venețianului, care, în general, a respectat adevărul; s-a folosit, de asemenea, o carte a unui autor francez anonim scrisă într-un stil atrăgător, dar plină de cele mai absurde fantezii și

Marco Polo în închisoarea din Genova (după H. Yule).

chiar minciuni, intitulată „Călătoria lui Sir John Mandeville” (personaj imaginar).

„Cartea” lui Marco Polo a jucat un rol foarte important în istoria marilor descoperiri. Hărțile întocmite sub puternica influență a lui Polo au fost folosite de organizatorii și conducătorii expedițiilor portugheze și ai primelor expediții spaniole din secolele XV–XVI, iar lucrarea sa a fost o carte de căpătâi pentru „cosmografiile” și navigatorii de seamă, printre care și Columb.

„Cartea” lui Marco Polo face parte dintre rarele lucrări medievale — opere literare sau lucrări științifice — care se mai citesc cu interes și

astăzi. Ea a intrat în „fondul de aur“ al literaturii universale, a fost tradusă aproape în toate limbile europene și în multe alte limbi, fiind mereu editată în majoritatea țărilor lumii. Cu cât trece mai mult timp de la întocmirea primei versiuni a „Cărții“ (1298), cu atât mai mult interes trezește ea, nu numai la specialiștii în geografie, istorie, etnografie și filologie, dar și în rîndurile publicului larg. Ultima ediție în limba rusă a apărut în 1955¹.

Capitolul 10

CĂLĂTORII EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLELE XIV—XV

MISIONARII CATOLICI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA

La hotarul dintre secolele XIII—XIV, cîteva misiuni catolice au vizitat Asia de sud și de est, furnizînd material geografic care completează, într-o anumită măsură, „Cartea“ lui Marco Polo.

În jurul anului 1289, călugărul franciscan italian *Giovanni Montecorvino* a fost trimis de papă la Tebriz. După doi ani, el a plecat din Ormuz pe mare spre coasta Coromandel a Indiei, și a trăit acolo mai bine de un an printre creștinii localnici („tomîști“). În scrisorile sale, Montecorvino descrie corect India de sud, felul de trai al populației băștinașe, comerțul și navigația în condițiile climei musonice. De acolo, în anul 1293, el a călătorit pe mare pînă în China, unde a trăit circa 35 de ani, îndeosebi în partea de nord; scrisorile sale din China, care se referă în special la activitatea sa de misionar, sînt însă mai puțin interesante din punct de vedere geografic decît scrisorile din India.

Descrierea călătoriei de 12 ani (1318—1330) prin Asia a călugărului franciscan *Odorico da Pordenone*, de origine friul (populație din Italia de nord-est), constituie un amestec pestrîț de adevăr și născociri. Din Ormuz, el a ajuns pe mare pînă la orașul indian Thana (situat la vîrsarea rîului cu același nume, în regiunea unde mai tîrziu a luat ființă Bombay), a vizitat ambele țărmuri ale Indiei de sud și Ceylonul, a navigat pînă în Sumatra și Java, a fost în Vietnamul de sud și în China de sud (la gurile rîului Sintzian), a ajuns pînă la Hanciu, iar de acolo a plecat, în sfîrșit, la Hanbalik, unde a stat trei ani².

La înapoiere, Odorico a străbătut spre vest întreaga Asie. El a trecut din Hanbalik și din bazinul mijlociu al fluviului Huanhe în Bazinul Roșu al fluviului Iantzi, a pătruns în Tibet și a descris Lhasa, capitala acestei țări, unde, potrivit spuselor sale, a trăit multă vreme (mulți istorici se îndoiesc, pe bună dreptate, de aceasta). Aici, descrierea călă-

¹ Sub titlul „Milionul — cartea minunatelor călătorii ale lui Marco Polo“ lucrarea a apărut în limba romînă în 1958, în Editura Științifică.

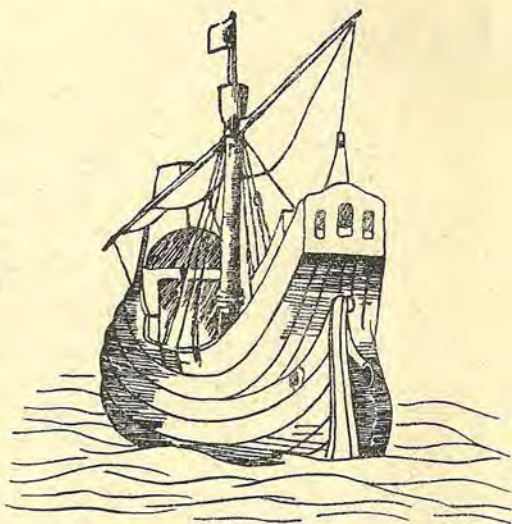
² Între altele, Odorico a fost primul european care a semnalat consumul masiv de ceai din China și obiceiul de a se lega strîns picioarele fetițelor, pentru ca ele să rămînă mici.

toriei lui se întrerupe. Se știe numai că Odorico s-a întors în patrie în 1330 și a murit în anul următor, fără să-și fi terminat cartea intitulată „Odorico despre lucruri necunoscute“. Ea reprezintă o povestire haotică despre diferite țări și orașe din Asia, despre popoarele și minunile acestui continent.

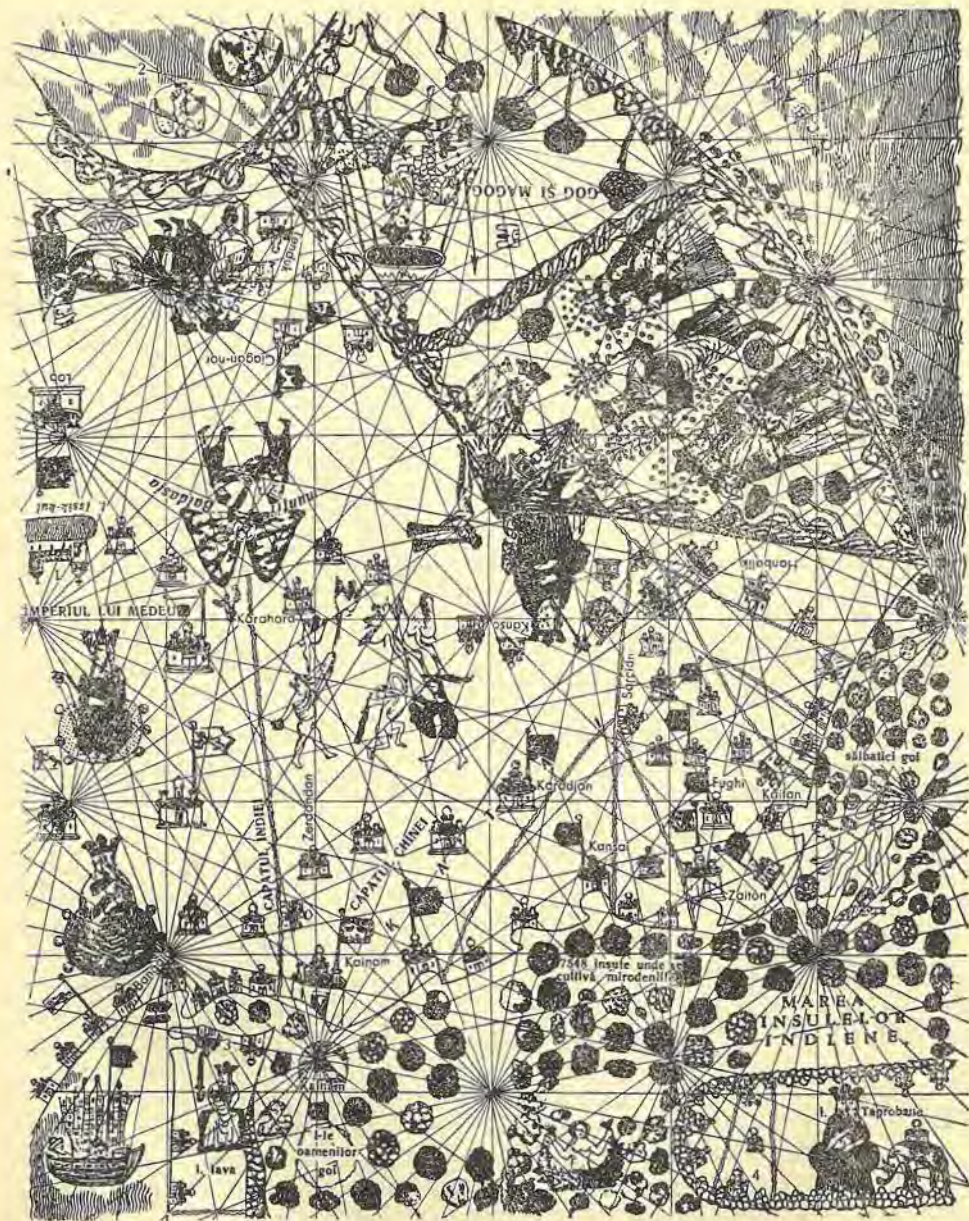
În 1339, din orașul Avignon (sudul Franței), papa a trimis în China, la marele han, pe călugărul *Giovanni Marignolli*. În 1340—1342, el a străbătut spre est întreaga Asie. După ce a stat aproape patru ani la Pekin, Marignolli a pornit spre sud pînă la „Zeitun“ (Țiuanciu), a ajuns pe mare pînă în India și Ormuz, iar de acolo, pe uscat, în Palestina și în 1353 s-a întors la Avignon, traversînd marea Mediterană.

CĂLĂTORII LAICI VEST-EUROPENI ÎN ASIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Pe la mijlocul secolului al XIV-lea au izbucnit în China mari răscoale antimongole, care au luat sfîrșit în 1368, prin alungarea totală a mongolilor din țară. Este ciudat că aceste evenimente de însemnătate mondială nu au fost cunoscute în Europa timp de aproape un veac și jumătate, pînă în primul pătrăr al secolului al XVI-lea, cînd corăbiile portugheze au apărut pentru prima oară în fața țărmurilor Chinei. Dar la hotarul dintre secolele XIV și XV, în Europa s-a aflat că toate statele musulmane din Asia anterioară și din India de nord au fost cucerite de cîrmuitorul mongol al Asiei centrale, Tamerlan (astfel au deformat europenii numele lui Timur Lenk, adică Timur cel Șchiop). El era considerat cel mai puternic suveran din lume; cîrmuitorii europeni visau să-l cîștige ca aliat în lupta împotriva musulmanilor în Europa și în Africa de nord. De aceea, regele Castiliei (Henric al III-lea), deosebit de interesat în această luptă, a trimis la începutul secolului al XV-lea două solii la Timur, în capitala acestuia, Samarkand. Una dintre soliile castiliene a fost condusă de Ruy Gonçalez Clavijo, care în timpul călătoriei sale (1403—1406) a ținut un jurnal amănunțit și la întoarcerea în patrie și-a pus la punct însemnările. În prima ediție tipărită în 1582, această prelucrare este intitulată „Istoria marelui Tamerlan“. Fiind un foarte important izvor pentru studiul situației din Orientul apropiat și din Asia centrală la începutul secolului al XV-lea, „Istoria“ lui

Corabie comercială italiană
din secolele XIII—XIV.

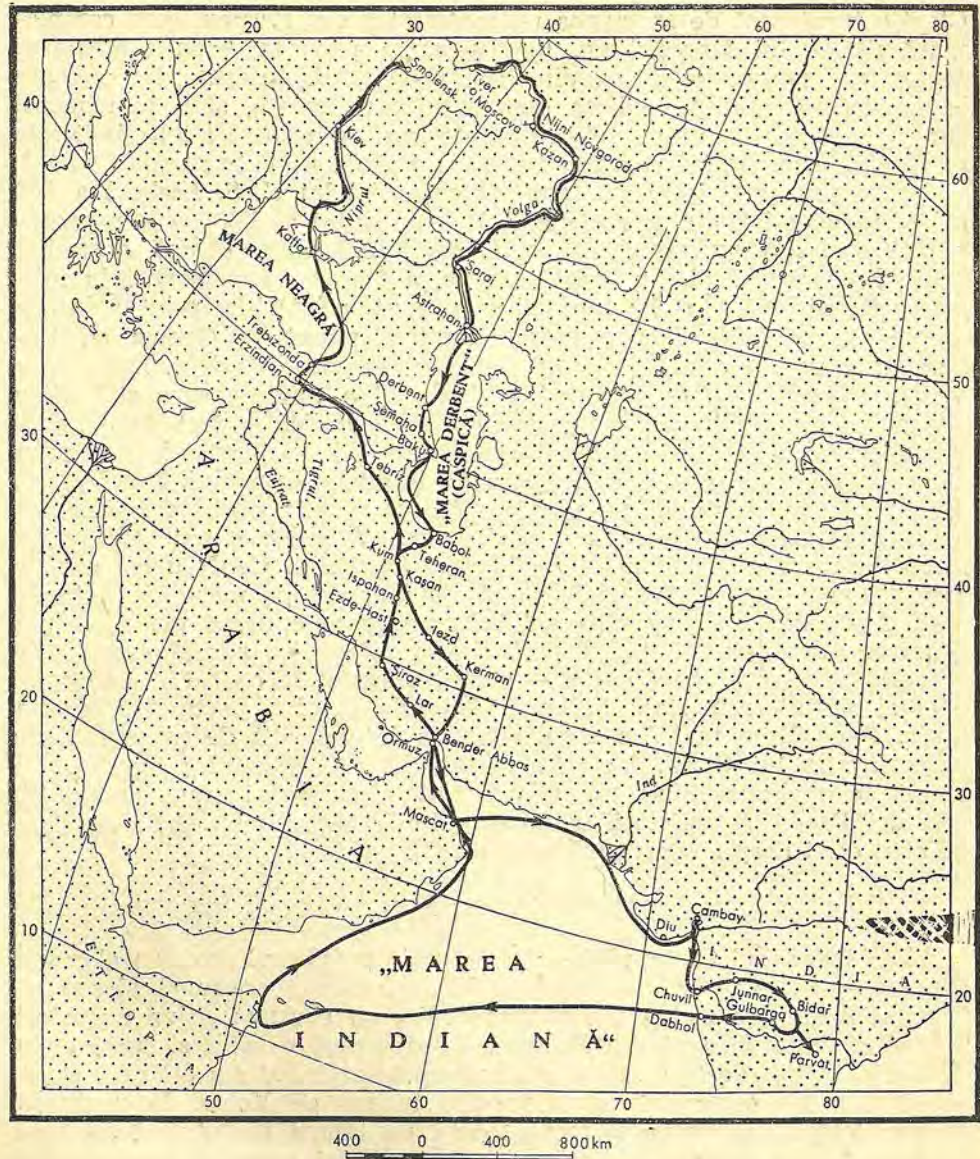
Asia de răsărit pe harta catalană din 1375.

Clavijo furnizează de asemenea un material geografic nou, care completează datele lui Marco Polo, în special în privința Asiei centrale și regiunilor învecinate cu ea din Iranul de nord. Informațiile pe care le prezintă spaniolul pe baza observațiilor personale, sînt, în general, exacte; sînt greșite unele date aflate de la alții; printre altele, indicația că fluviul Amu-Daria „se varsă în marea Baku“, adică în marea Caspică.

„Un vagabond inspirat“ (potrivit expresiei lui N. S. Leskov) a fost călătorul venețian din prima jumătate a secolului al XV-lea — negustorul *Niccolò de'Conti*. Din 1419 el a locuit la Damasc (Siria), a studiat acolo limba arabă și, după cît se pare, a trecut de pe atunci la religia mahomedană. În 1424 el și-a început călătoriile prin Asia (în scopuri comerciale). Din Damasc, Conti a plecat la Ormuz și, traversînd marea, a ajuns în portul Cambay din India de vest. După ce a vizitat cîteva orașe din această regiune, el a navigat spre sud, de-a lungul întregului litoral vestic al peninsulei India, a fost în Ceylon, iar apoi s-a îndreptat pe mare spre nord-est, de-a lungul întregului țărm răsăritean al Indiei, ajungînd pînă la gurile Gangelui. Din Bengal, el a pornit spre răsărit pe uscat, a trecut munții pustii care despart India de Indochina de nord-vest și, coborînd într-o cîmpie întinsă, a ajuns la un rîu foarte mare — „Dava“ (Irawadi). Conti a coborît pe Irawadi prin statele Ava și Pegu și s-a înapoiat pe mare în India de vest. Apoi, din Cambay a plecat pe mare spre apus, a vizitat insula Socotra, Adenul, unul dintre porturile etiopiene (se pare în peninsula Somalia), portul Jidda (Djidda — portul orașului Mecca) din Arabia de apus și s-a întors în Italia în anul 1444 prin Egipt și portul Tripoli din Libia. Papa Eugeniu IV a manifestat un interes atît de mare față de peregrinările lui Conti, încît i-a iertat chiar și păcatul grav de a fi trecut la mahomedanism și a poruncit secretarului său, cunoscutul umanist *Poggio Bracciolini*, să scrie în limba latină povestirile acestuia („Patru cărți despre soarta schimbătoare“).

„CĂLĂTORIA PESTE TREI MĂRI“ A LUI AFANASI NIKITIN

În 1466, șahul Șirvanului — țară situată pe țărmul apusean al mării Caspice — a trimis soli la Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei. Cînd solii din Șirvan au plecat înapoi, li s-au alăturat cîteva negustori ruși și cîteva negustori din Buhara. Printre ruși se afla și negustorul *Afanasi Nikitin* din Tver. El a echipat două corăbii și s-a alăturat caravanei de vase comerciale care pornise în jos pe Volga. În regiunea gurilor Volgăi, caravana a fost atacată de tătarii din Astrahan, care au jefuit-o. Cu acest prilej au pierit corăbiile și aproape toată averea lui Nikitin. N-au scăpat decît două corăbii: una din Buhara, pe care s-a îmbarcat Afanasi, și a doua — rusească. Corabia din Buhara pe care se afla Nikitin a ajuns cu bine la Derbent. Corabia rusească, însă, a fost aruncată de furtună pe țărmul de nord-vest al mării Caspice și toți cei ce se aflau pe ea au fost prinși de kaitaci, supuși ai șahului din Șirvan, și aduși la Șemaha, unde sosise atunci și Nikitin. Toți rușii au cerut să fie trimiși în patrie sub pază, dar șahul a refuzat, zicînd că

„Călătoria peste trei mări” a lui Afanasi Nikitin

sînt prea numeroși. „Și, izbucnind în plîns, au plecat care încotro — spune Nikitin în însemnările sale „Călătorie peste trei mări” — și cei care mai aveau ceva avere în Rusia au plecat într-acolo, iar cei care aveau acolo datoriile s-au dus încotro vedeau cu ochii...”

Nikitin „era dator“, adică luase mărfuri pe datorie; în patrie îl aștepta închisoarea sau robia; de aceea, el a hotărît să încerce să facă negoț în țări străine. Din Baku, „unde arde focul nestins“, Nikitin a plecat în regiunea iraniană Mazandaran, situată în sudul mării Caspice. Acolo a rămas timp de opt luni, apoi a trecut lanțul de munți Elburs și a străbătut Iranul spre sud. Nikitin călătorea fără grabă, rămânând uneori cîte o lună întreagă într-un oraș. Într-unul din orașele iraniene el a auzit că în India caii de rasă sînt foarte scumpi și că acolo se pot cumpăra ieftin mărfuri prețioase care ar putea fi vîndute în Rusia. El a luat hotărîrea să plece în India și s-a îndreptat spre golful Persic (abătîndu-se, de altfel, mereu din drum), spre „Hormus“ (Ormuz). După ce a cumpărat un armăsar de rasă, Nikitin s-a îmbarcat pe o corabie indiană care se îndrepta cu o herghelie de cai, prin Mascat (Oman), Diu și marele port comercial Cambay (din nord-vestul peninsulei India), spre portul Dabhol. În acea vreme se ținea acolo un mare tîrg de cai la care se adunau geambași din țările arabe, Iran, Asia centrală și Etiopia.

Nikitin n-a izbutit să vîndă avantajos armăsarul nici la Dabhol și nici în portul Chaul, situat mai la nord. De aceea, el a pornit peste Gații de vest în interiorul țării, la două sute de verste de mare, în orașul Junnar. El a stat acolo două luni și a plecat cu armăsarul său mai departe, la patru sute de verste, la Bidar (care astăzi se află în statul Haiderabad), în capitala Indistanului musulman, „un oraș mare cu mulți locuitori“. Nikitin descrie alaiurile pompoase ale sultanului local și curtea acestuia înconjurată de ziduri cu șapte porți. Străinii nu erau lăsați să intre înăuntru; Nikitin povestește, după spusele altora, despre curtea sultanului, arătînd că ea „este foarte frumoasă, pretutindeni sînt sculpturi și aur și pînă și ultima piatră este încrustată și foarte frumos împodobită cu aur“. Nikitin nu se lasă însă orbit de acest fast; el vede în jur mizeria înspăimîntătoare căreia alți călători europeni din evul mediu nu-i dădeau atenție: „... Oamenii de la sate sînt foarte săraci, iar boierii sînt bogați și luxoși; ei sînt purtați în lectici de argint...“ Nikitin vorbește și despre dușmănia dintre hinduși și musulmani („cu pîgînii nu mănîncă și nu beau“), precum și despre împărțirea hindușilor în caste („în India sînt optzeci și patru de credințe“); de asemenea, el remarcă deosebiriile dintre modul de trai și hrana diferitelor caste. După ce a petrecut la Bidar aproape un an, Nikitin a plecat la Vijaianagar (pe atunci capitala unui stat puternic din sudul Indiei), situat pe râul Tungabhadra, afluent din dreapta al Kistanului. El a vizitat orașul sfînt Parvat, aflat pe malul drept al Kistanului și a fost și la minele de diamante de la Raichur, situate în apropiere.

Nikitin a rămas dezamăgit de rezultatele călătoriei sale: „Cîinii de pîgîni m-au înșelat; ei vorbeau despre o mulțime de mărfuri, dar am văzut că nu există nimic pentru pămîntul nostru... Piperul și vopseaua sînt ieftine. Unii aduc marfa pe mare, iar alții nu plătesc vamă pentru ea. Dar pe noi nu ne vor lăsa s-o ducem fără vamă. Iar vama e scumpă și pe mare sînt mulți tîlhari“. În India, Afanasi a petrecut mai bine de doi ani. El a vizitat și cîteva orașe de pe coasta de vest a Indiei, precum

Monumentul lui Afanasi Nikitin din orașul Kalinin.

și o serie de orașe din podișul Decanului. În însemnările sale, el dă informații scurte, dar, în general, demne de crezare, despre câteva așezări pe care nu le-a vizitat personal. El cunoaște Ceylonul, despre care spune că este o țară bogată în pietre prețioase, mirodenii și elefanți. El știe, de asemenea, de „un port destul de mare” din Indochina de vest, Pegu (la gurile fluviului Irawadi), unde trăiesc „derviși indieni” (călugări budiști), care fac negoț cu pietre prețioase și cu obiecte de porțelan din „Cin și Macin” (China).

Făcându-i-se dor de patrie, Nikitin pornește înapoi în 1472. El descrie foarte pe scurt acest drum. S-a imbarcat la Dabhol și a plătit pentru drumul pînă la Ormuz doi galbeni. «Și am călătorit pe „tava” (corabie de construcție primitivă) timp de o lună pe mare și nu am văzut nimic, iar abia în a doua lună am văzut munții Etiopiei... și am

stat în Țara Etiopiei cinci zile. Din voia Domnului nu s-a întâmplat nimic rău. Am dat etiopienilor mult orez, piper și grâne și de aceea ei n-au jefuit corabia. De acolo am plutit douăsprezece zile până la Mascat...» E greu de admis, așa cum fac unii comentatori ai lui Nikitin, că prin „munții Etiopiei“ el înțelege „țărmlul muntos al Etiopiei“ (Abisiniei), adică țărmul nordic înalt al peninsulei Somalia. E puțin probabil ca în acest caz vasul să fi putut ajunge în douăsprezece zile la Mascat, adică să străbată circa două mii de kilometri împotriva vântului și a curentului, în timp ce în aceleași condiții a fost nevoie de nouă zile (după cum arată mai departe Nikitin) pentru un drum de patru ori mai scurt, adică pentru a ajunge de la Mascat la Ormuz. Este mult mai probabil că vasul a ajuns în dreptul țărmului înalt al golfului Kuria Muria (Arabia de sud), situat la mai puțin de o mie de kilometri de Mascat.

După ce a debarcat la Ormuz, Afanasi a pornit spre nord-vest prin regiunile muntoase ale Iranului și a ajuns la Tebriz. Dincolo de Tebriz, el a vizitat cartierul general al turkmenilor nomazi „cu berbeci albi“, care se aflau atunci în război cu turcii osmanlii. Apoi a traversat podișul Armeniei și a ajuns la 1 octombrie 1472 la „marea Stambul“ (marea Neagră), în dreptul Trebizondei. O corabie i-a luat lui Nikitin un galben ca să-l treacă peste marea Neagră în portul Kaffa (Feodosia), care atunci aparținea genovezilor; dar, „din cauza unui vînt puternic și rău“, corabia a ajuns la Kaffa abia la 5 noiembrie. Aici însemnările lui Afanasi Nikitin se termină. Din scurta introducere la „Călătoria“ sa, care este inclusă în așa-numita cronică de la Lvov din 1475, reiese că el „a murit înainte de a ajunge la Smolensk, iar însemnările le-a scris cu mîna sa și au fost aduse la Moscova de niște neguțatori...“.

„Călătoria“ a fost de mai multe ori copiată în secolele XVI–XVII. Pînă la noi au ajuns cel puțin șase copii. Însă pînă în secolul al XVII-lea nu cunoaștem în Rusia vreo altă încercare de a stabili legături comerciale directe cu India. De altfel, e puțin probabil ca rușii care au citit „Călătoria“ să fi fost îndemnați să întreprindă o călătorie în India, deoarece nu se îndoiau că Nikitin spune adevărul atunci cînd afirmă că acolo „nu există mărfuri pentru Țara rusească“. Din punct de vedere economic, călătoria lui Nikitin n-a izbutit. Dar Nikitin a fost primul european care a făcut o descriere veridică, simplă, realistă, fără exagerări și de o uriașă valoare a Indiei medievale. Prin călătoria sa, el a dovedit în mod convingător că în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cu 30 de ani înainte de „descoperirea“ Indiei de către portughezi, putea să călătorească în această țară și un european singur și sărac, dar cu spirit de inițiativă, deși condițiile călătoriei erau, în genere, neprielnice. Într-adevăr, Afanasi Nikitin nu a avut sprijinul nici unui suveran laic, așa cum l-a avut portughezul Covilhão, care a călătorit curînd după dînsul. De asemenea, el nu avea nici sprijinul puterii bisericești, ca predecesorii săi călugării Montecorvino, Odorico da Pordenone sau Marignolli. El nu și-a renegat nici credința ca venețianul Conti. Fiind singurul creștin ortodox printre musulmani și hinduși, Nikitin nu a

găsit sprijin și ospitalitate cum găseau pretutindeni negustorii și călătorii arabi, printre cei de aceeași credință.

Afanasi Nikitin era absolut singur, suferea de un dor cumplit de patrie și, cu toate că știa că „este dator” și cunoștea ce soartă îi așteaptă pe datornicii răi platnici, a căutat să se întoarcă în Rusia. „Iar Țara rusească s-o ocrotească Dumnezeu... Nu există pe lume o țară asemenea ei, cu toate că boierii de pe pământul rus nu sînt buni la suflet. Fie ca Țara rusească să se orînduiască și să domnească în ea dreptate”.

Capitolul 11

DESCOPERIREA DE CĂTRE RUȘI A EUROPEI DE NORD ȘI PRIMELE EXPEDIȚII ÎN SIBERIA (SECOLELE XII—XV)

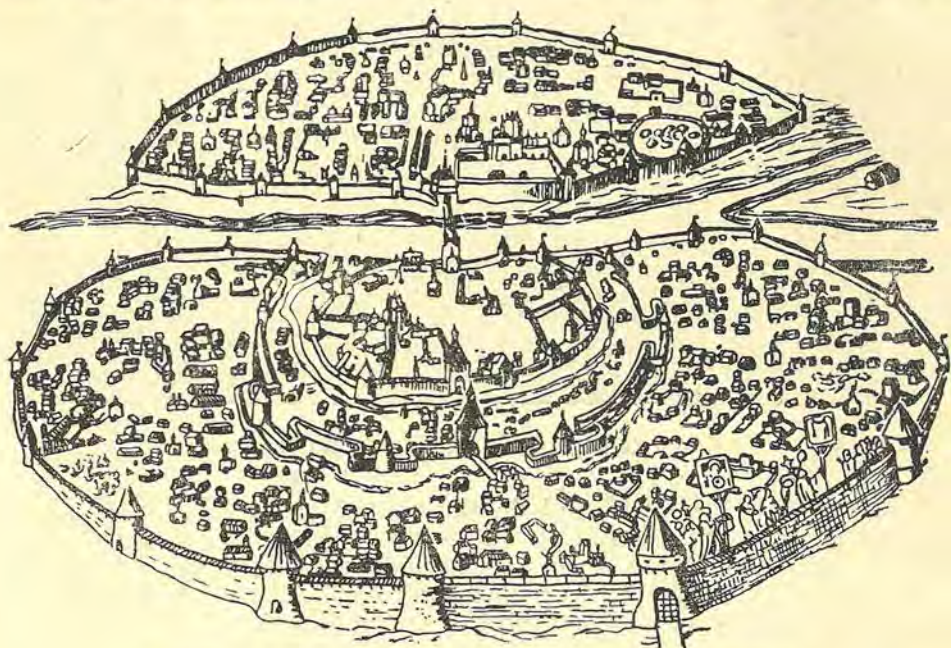
MARELE NOVGOROD ȘI POMORIE

Cu excepția extremității nordice a peninsulei Scandinavice și a coastei Murmansk, *întreaga regiune din nordul Europei și Asiei situată dincolo de cercul polar a fost descoperită de ruși*. Tot rușii au fost primii europeni care au navigat pe mările oceanului Înghețat cu sute de ani înainte ca englezii și olandezii, care pretind că ar fi „descoperit” aceste mări, să fi pătruns acolo.

Pionieri ai marilor descoperiri făcute de ruși în nordul Europei și Asiei au fost locuitorii din Novgorod, cetățeni ai puternicii republici feudale din Rusia veche, care purta semețul nume de „*Marele Novgorod*”. Pînă la începutul secolului al XII-lea, republica Novgorod pusese stăpînire pe tot nordul european — de la peninsula Kola pînă la bazinul Peciorei. Locuitorii din Novgorod au trecut la răsărit chiar dincolo de „Kamennii Poias” („Brîul de piatră”) — munții Ural. Aceste posesiuni ale Novgorodului din regiunile periferice de la nord și nord-est purtau denumirea de „volosti” (plasă). De la nord la sud, Novgorodul stăpînea tot teritoriul de la „Marea cea rece” pînă la înălțimile care formau cumpăna apelor, între bazinele lacurilor Ilmen și Ciud și bazinul Dvinei de vest. Novgorodul însuși era un mare centru comercial și meșteșugăresc, iar în statul Novgorod erau foarte dezvoltate vînătoarea, pescuitul și extracția sării. Aceste îndeletniciri aduceau locuitorilor Novgorodului mărfuri prețioase, care erau exportate în apus la „nemți” și în sud și sud-est, în cnezatele rusești „de jos”¹. Pămînturile Novgorodului dădeau recolte foarte mici; semănăturile erau adesea distruse de ger. De asemenea, existau puține vite. Locuitorii din Novgorod erau nevoiți să cumpere grîne și vite din Rusia „de jos”, unde se cereau în schimb sare și sturioni, untură de balenă, puf, colți de morsă și mai ales blănuri,

¹ „Pămînturile” de răsărit ale Novgorodului erau situate în bazinul cursului superior al Volgăi și de aceea, pentru locuitorii din Novgorod, cnezatele rusești situate pe cursul mijlociu al Volgăi, pe Oka și pe afluenții lor reprezentau „Rusia de jos”.

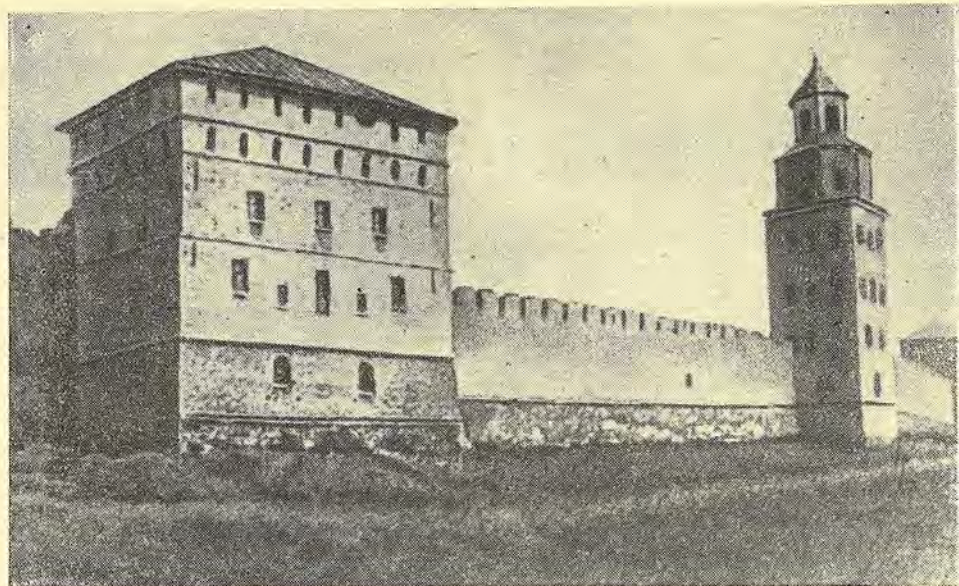
iar pentru vînătorile cu șoimi ale cnezilor și boierilor se căutau șoimi (șoimi albi „nobili“ din regiunile polare). Cu cît se epuizau mai repede terenurile de vînătoare și de pescuit din ținuturile de baștină, cu atît mai puternică era tendința locuitorilor din Novgorod de a înainta spre nord, spre țărmurile rîurilor nordice și ale mării Reci, unde se găseau din abundență pește, vînat și păsări. Rusiei „de jos“ îi trebuiau nu

Planul Novgorodului (după o icoană din secolul al XVI-lea).

numai produsele pe care locuitorii Novgorodului le procurau din nord; ea avea nevoie și de mărfurile de peste mări pe care le aduceau prin marea baltică la Novgorod negustorii hanseatici — germani sau suedezi (goți). Negustorii de peste mări cumpărau, la rîndul lor, la Novgorod, atît mărfuri din regiunile nordice, cît și din Rusia „de jos“. Nobilimea din Novgorod, care era clasa dominantă în republică, prețuia în mod deosebit ținutul Pomorie, de unde veneau mărfurile cele mai căutate pentru comerțul cu țările de peste mare și cu Rusia „de jos“ (S. F. Platonov).

Pentru diferitele regiuni din Pomorie, adică de pe coasta de nord a Europei, precum și pentru țărmurile mării Reci, locuitorii Novgorodului aveau denumiri speciale care s-au păstrat pînă astăzi în literatura geografică rusă: țărmul de nord al peninsulei Kola — coasta *Murmansk* (Normandă); țărmul de est și sud-est al acesteia, în dreptul „Gîtului mării Albe“ — coasta *Ter*; țărmul apusean al mării Albe, cam pînă la gurile rîului Kem — coasta Karelă, întrucît în țara învecinată trăiau

Zid și turn de la „Defineț” (Kremlinul) din Novgorod.

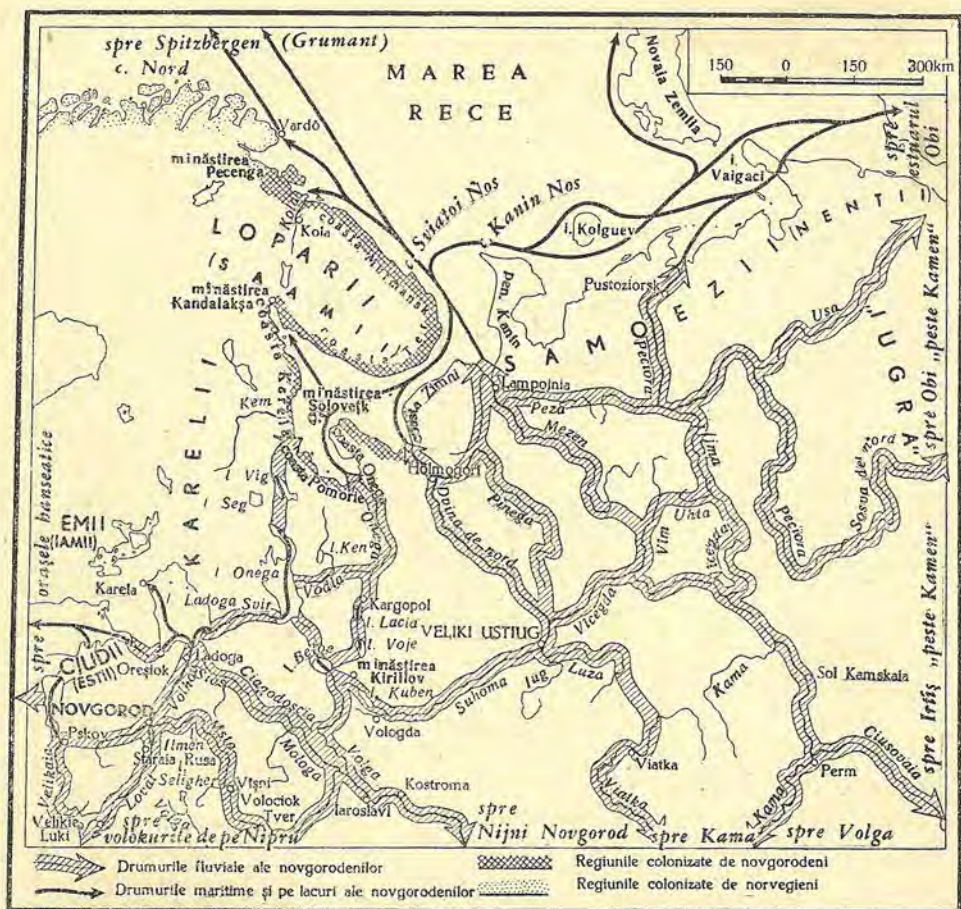
„copiii koreli” (karelii); țărmul de sud-vest al mării Albe, între gurile râurilor „maritime” Kema și Onega — coasta *Pomorie*; țărmul de sud-vest al peninsulei Onega — coasta Onega; țărmul de nord-est al peninsulei — coasta *Letni*; țărmul de răsărit al mării Albe de la gura Dvinei de nord pînă la estuarul Mezenului — coasta *Zimni*.

Mai departe, spre nord-est, începeau ținuturile locuite de „samoiezi” (nenți) și „iugra”. Sub această din urmă denumire se înțelegeau, în general, toate popoarele din Europa de nord-est și Asia de nord-vest — mansii („vogulii”), hanții („ostiicii”) etc., dar, după cît se pare, dintre iugra erau excluși nenții.

DESCOPERIREA ȘI COLONIZAREA DE CĂTRE RUȘI A NORDULUI EUROPEAN

Locuitorii dependenți („smerzii”) din Novgorod și robii boierilor („holopi sboi”) au descoperit și au fost primii care au colonizat țărmurile Europei de nord. Ei au deschis spre ele drumuri, au organizat acolo vînătoarea și pescuitul și s-au așezat pe cursurile inferioare și la gurile râurilor, „formînd un fel de oaze rusești printre pădurile nelocuite” (S. F. Platonov).

Căile de nord-est. Locuitorii din Novgorod coborau pe râul Volhov pînă la lacul *Ladoga*; apoi ieșeau pe râul Svir spre lacul Onega și mai departe, către nord, de-a lungul țărmurilor de apus sau răsărit ale lacului; aci au organizat „o cale de corăbii pe lacul Onega de ambele

Descoperirea și colonizarea Europei de nord de către ruși.

părți prin pogosturi¹ (adică de-a lungul țărmurilor din sat în sat). De pe țărmul răsăritean al lacului Onega, ei mergeau mai departe, spre nord-est, folosind mai cu seamă căile de apă. Pe acolo nu existau drumuri de care. Chiar și vara înaintarea era foarte anevoioasă: „sînt ne-numărate mlaștini și lacuri care trebuie trecute în multe locuri“. Prima cale a fost organizată pornindu-se de la lacul Onega peste riul Vodla și peste un afluent al lui din dreapta. Pe aici locuitorii Novgorodului ajungeau la lacul Ken, iar pe riul Ken, la Onega (mai jos de praguri); apoi coborau pe Onega spre marea Albă sau treceau pe cursul superior al riului Emța, ajungînd pînă la Dvina de nord. Cel de-al doilea drum pornea de la riul Vitegra, prin lacul cu scurgere Lacia, spre Onega, de

¹ Mici așezări (n. tr.).

unde se deschideau aceleași căi către Dvina de nord și către mare. Al treilea drum ducea de la extremitatea nordică a lacului Onega, printr-un lanț de lacuri mici, spre lacul Vîg, la „pogosturile de dincolo de Onega“ pe riul Vîg, spre Suma și Niuhaia, de-a dreptul la țărmurile golfului Onega.

Calea de nord-vest pornea de la orașul Koreli (astăzi Priozorsk), aparținînd Novgorodului, situat pe țărmul vestic al lacului Ladoga, spre „pogosturile lapone“, la „sălbatica lop“ (astăzi raioanele apusene ale R. S. S. Autonome Karelă), iar de acolo spre coasta Karelă de la marea Albă.

Nu se știe cînd au început locuitorii din Novgorod să înainteze spre nord. După cum se arată în „Nacialnaia letopis“¹, locuitorii din Novgorod, încă de la sfîrșitul secolului al XI-lea, vizitau *Peciora*, regiunea cea mai îndepărtată de ei din Europa de nord. De aceea se poate presupune că ei ajunseseră pînă la marea Albă încă mai înainte.

Robii boierilor (holopi-sboi) ajungeau la țărmul mării pe una dintre căile indicate mai sus. Cu bărcile lor numite „ușkui“, de unde vine și numele lor de „ușkuinici“, ei pluteau pe mare și urcau pe cursul râurilor pînă la primele praguri. Acolo unde erau condiții prielnice pentru pescuit, vînătoare etc. ei ocupau terenuri în folosul boierilor lor. În felul acesta au luat naștere așezările nordice ale Novgorodului; instalații pentru sărarea peștelui, așezări de pescari, așezări ale vînătorilor de șoimi etc. După aceste așezări ale pescarilor și vînătorilor care aparțineau boierilor, au apărut așezări de agricultori în locurile unde, în condițiile de atunci, era posibilă cultivarea pămîntului. Robii boierilor au supus la nord-vest pe kareli și pe saami, sau lopari („copiii kareli“ și „lopii sălbatici“), iar la nord-est pe nenți („samoiezi“) și i-au obligat să lucreze pentru stăpînii lor. În urma robilor boierești au pornit spre nord și mici meșteșugari, țărani și călugări. Aceștia s-au așezat între kareli și saami. Între noii veniți și locuitorii de baștină ai ținutului n-a existat vrajbă din pricina loturilor de pămînt, căci pămîntul ajungea pentru toți; rușii, karelii și saamii se așezau pe loturi mici de pămînt și le lucrau singuri sau în cete. Deosebirile dintre noii veniți și locuitorii de baștină dispăreau destul de repede. Boierii acaparau pămînturi în special pe coastele Letni și Pomorie. Țăranii se așezau de obicei la oarecare distanță de mare, pe riul Onega și mai ales pe Dvina de nord și pe afluenții ei de pe stînga. Pe Dvina se aflau și mulți coloniști din Ținuturile „de jos“.

DESCOPERIREA EUROPEI DE NORD-EST DE CĂTRE RUȘI

Ușkuinicii din Novgorod au descoperit și regiunea de la extremitatea nord-estică a Europei — *Podkamennaia Iugra*, adică bazinul *Peciorei* și *Severnii Kamen*². Ca termen etnografic, cuvîntul „iugra“

¹ „Letopisețul începuturilor“ — cea mai veche cronică rusească (n. tr.).

² *Kamen* (Piatră) este vechiul nume rusec al munților Ural; *Podkamennaia* înseamnă de lîngă Ural; *Iugra* sau ținutul Iugra este regiunea situată de ambele părți ale Uralului de nord între *Peciora* și cursul inferior al fluviului Obi.

(scris cu literă mică) indică un grup nedefinit de popoare nordice, care trăia între Peciora și cursul inferior al fluviului Obi, de ambele părți ale munților Ural: la apus de ei „de lângă Kamen” și la răsărit — „de dincolo de Kamen”. Dintre „iugra” se excludeau „samoiezii” (nenții) și, prin urmare, majoritatea lor se compunea din vogli (mansii) și ostiaci (hanți). Novgorodenii trimiteau în Iugra detașamente militare

Vânători finlandezi
(desen din secolul al XVI-lea).

care strîngeau tribut. În această țară îndepărtată ele se dedau la jaf fățiș. Populația băștinașă se răscula adesea împotriva jefuitoarelor și îi alunga. Pentru novgorodeni era primejdios să se așeze în aceste condiții printre locuitorii din Iugra.

Novgorodenii au croit spre această regiune de la marginea de nord-est a Europei — spre Peciora și Iugra — două drumuri. *Drumul de nord* trecea de-a lungul râului Pinega, ultimul afluent de pe cursul infe-

rior al Dvinei. De pe Pinega, ușkuinicii treceau pe râul Mezen și pe afluentul inferior al acestuia — Peza; apoi coborau pe Țilma pînă la Peciora. Dar acest drum era foarte incomod pentru navigație și „volokurile”¹ dintre diferitele bazine ale râurilor erau dificile. *Drumul de sud*, mai ușor și mai comod, mergea pe râurile Suhona și Vicegda direct spre Peciora, fără să mai treacă peste Mezen.

Concurența dintre Rusia „de jos” și Novgorod, în teritoriile din nord, începuse de multă vreme. Încă în secolul al XIII-lea, cnezii din Rusia „de jos” formulau pretenții asupra coastei Ter, sau cel puțin asupra acelei părți a țărmului „unde novgorodenii nu se duc”, asupra coastei Zimni și a ținutului Peciora, renumit de multă vreme prin șoimii săi. În acea vreme existau acolo cîteva posesiuni ale cnezilor, unde trăiau „cete” de vînători din Rusia „de jos” și cnezii cereau ca unele așezări novgorodene situate la gurile râurilor nordice să le presteze diferite munci. În secolul al XIV-lea, așezări ale coloniștilor și posesiuni ale diferiților cnezi din Rusia „de jos” s-au întins de pe cursul superior al Volgăi, peste Vaga, de-a lungul Dvinei de nord, pînă la estuarul ei; de aici ele s-au extins spre vest și nord de-a lungul țărmurilor mării Albe. Cnezii din Rusia „de jos” au înaintat de asemenea spre răsărit și au purtat lupte cu novgorodenii pe drumurile care duceau spre Iugra. În primul rînd, ei au închis ușkuinicilor din Novgorod drumul de sud, către Peciora. Începînd din prima jumătate a secolului al XIV-lea, pe acest drum de sud se produceau ciocniri armate între novgorodeni și locuitorii din Marele Ustiug,

¹ Volok — porțiune îngustă de uscat între două ape, peste care se trăgeau bărcile pentru a se ajunge de pe un râu pe altul (n. tr.).

Lupta dintre locuitorii din Suzdal și cei din Novgorod
(icoană din secolul al XV-lea).

care se afla sub stăpînirea cnezilor din Rusia „de jos“. Din aceste ciocniri ieșeau învingători cei din Ustiug.

În secolul al XV-lea, după ce Moscova a supus Novgorodul, ea a reunit sub stăpînirea sa toate așezările rusești din nord. Înaintarea rușilor spre nord-est și est a continuat și, în această mișcare, un rol de frunte au avut vînătorii și pescarii din Pomorie, urmașii primilor coloniști ruși care s-au așezat pe țărmurile mării Reci. La început, punctul de sprijin al rușilor care se îndreptau spre nord în căutare de locuri de pescuit era așezarea *Holmogori*, situată la vărsarea Dvinei de nord. Mai tîrziu, spre

sfârșitul secolului al XV-lea, la gurile Peciorei a fost întemeiat orașul *Pustoziorsk*. Dar și înainte de aceasta, vânătorii ruși navigau spre nord și astfel *au descoperit insula Novaia Zemlia*. În secolul al XVI-lea rușii veneau în fiecare an în această regiune. Aici se adunau nu numai vânătorii din *Pustoziorsk* de la gurile Peciorei, dar și pomorii de pe râurile „maritime” apusene și de pe țărmurile mării Albe. Pescarii și vânătorii „care pluteau cu pînze” de-a lungul țărmurilor mării Albe spre gurile Peciorei și spre *Novaia Zemlia* au trebuit să descopere în mod inevitabil în calea lor peninsula *Kanin*¹ și insulele *Kolguev* și *Vaigaci*.

Istoria n-a păstrat numele navigatorilor ruși care au descoperit regiunile polare și insulele din Europa de nord-est. Dar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd negustori din Europa apuseană au organizat expediții pentru căutarea „drumului de nord-est”, căpitani englezi și olandezi întâlneau mereu lîngă țărmurile țărilor și insulelor „descoperite” de ei corăbii rusești conduse de marinari iscusiți și cu foarte multă experiență. În comparație cu ei, străinii păreau niște începători timizi, deși printre ei se aflau și navigatori vestiți ca *Steven Barrow* sau *Villem Barents*.

PRIMELE EXPEDIȚII RUSEȘTI ÎN IUGRA ȘI ÎN SIBERIA DE NORD-VEST ÎN SECOLELE XI—XIV

În „*Nacialnaia letopis*”, la anul 6604 „de la facerea lumii” (1096 sau începutul anului 1097), apare următoarea relatare: „Iată ce vreau să vă povestesc, ce am auzit acum patru ani, precum mi-a istorisit *Ghiuriata Rogovici* din *Novgorod* cu următoarele cuvinte: «L-am trimis pe fiul meu în *Peciora*, la oamenii care plătesc tribut *Novgorodului*; ajunsse fiul meu la ei și de acolo plecă la *Iugra*. *Iugra* este un popor care vorbește într-o limbă de neînțeles² și trăiește în vecinătate cu *Samoiedia*, în ținuturile nordice. Cei din *Iugra* i-au povestit fiului meu: am întîlnit o minune nouă nemaipomenită despre care nu am auzit pînă acum și asta a început în urmă cu trei ani: există munți care ajung la țărmul mării și înălțimea lor este pînă la cer. În acei munți se aud strigăte și vorbe rostite cu glas tare; în acei munți este săpată o mică ferăstruică și de acolo vorbește cineva, dar limba nu poate fi înțeleasă; iar ei arată spre fier și fac semne cu mîna, cerînd fier; dacă cineva le dă fier — un cuțit sau o secure, ei dau în schimb blănuri de fiare. Drumul spre acei munți este de neumblat din cauza prăpăstiilor, a zăpezilor și a pădurilor, așa că nu totdeauna ajungem pînă la ei; mai departe mai e un drum spre miazănoapte»³.

Așa redă cronica minunata legendă despre *Siberia* din extremul nord-vest, indicînd exact poziția acestei regiuni (dincolo de munții înalți

¹ Peninsula *Kanin* a fost mult timp socotită drept insulă, iar văile riulețelor *Cija* și *Cioșa*, care curg în direcții opuse în partea ei sudică, joasă și îngustă, erau luate drept o strîmtoare de mică adîncime. Această eroare a fost înlăturată definitiv în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

² În original: „iar limba iugră este mută”.

³ „*Cronicile vechi rusești*” (traducere în limba rusă contemporană), Moscova, 1936, p. 94.

care ajung la țărmul mării), dar fără să dea vreun nume nici regiunii și nici fluviului Obi. Din legendă nu se poate conchide (așa cum a făcut N. M. Karamzin) că novgorodenii ar fi trecut dincolo de munții Ural încă în secolul al XI-lea; datele menționate mai sus puteau fi culese și la apus de „Kamen“, dar este incontestabil că novgorodenii dobândeau încă de pe atunci blănuri de la „poporul de dincolo de Kamen“, în schimbul obiectelor de fier.

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, cronicarii menționează cel puțin două expediții în Iugra ale ușkuinicilor din Novgorod care au venit acolo să adune tribut. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea, când își enumerau posesiunile („volosti“) din nord, novgorodenii menționau, nu numai Kolo și Tre (adică Ter, coasta Ter), ci și Perm, Peciora și Iugra. Totuși, cronicile din secolele XII—XIII lasă anumite îndoieli, neprecizînd despre care Iugra este vorba — „de lângă Kamen“ sau „de dincolo de Kamen“. Însă o însemnare de la mijlocul secolului al XIV-lea (în cronică din Rostov) este foarte clară; „în aceeași iarnă (1364—1365) au sosit din Iugra novgorodenii. Micii boieri și oștenii din slujba voievodului¹ *Aleksandr Abakumovici* au luptat pe râul Obi și pînă la mare, iar o altă parte mai sus, pe Obi; dvinenii s-au ridicat cu război împotriva lor, dar ei i-au bătut pe dvineni...“². În această însemnare nu se arată pe ce drum au mers spre fluviul Obi ușkuinicii novgorodeni care veneau de pe Peciora; probabil că nu pe mare, ci prin țara Komi (a zîrianilor), fie pe drumul de nord, de-a lungul râului Usa, iar apoi peste munți pe Sob, un afluent al fluviului Obi, fie pe drumul de sud, pe râul Șciugor, iar de acolo treceau pe cursul superior al Sosvei de nord (bazinul fluviului Obi).

Nu se știe precis cînd au cunoscut rușii pentru prima oară țara Komi, situată în bazinele râurilor Peciora și Vicegda; în orice caz, în secolul al XII-lea veneau acolo în mod regulat negustori din Marele Novgorod și din cnezatul Suzdal-Rostov. În secolul al XIV-lea țara Komi a intrat în componența cnezatului Moscovei. În această perioadă rușii începuseră să pătrundă și în „*Marele Perm*“, situat mai la sud, adică în țara Komi-permiacilor, așezată în bazinul Kamei superioare; în perioada 1470—1480 el a intrat în componența Statului rus. În jurul anului 1472, voievozii din Moscova au trecut prin Marele Perm și „au supus întreg acest ținut pentru marele cneaz“.

EXPEDIȚIA RUSEASCĂ ÎN SIBERIA DIN 1483

În ținutul Perm, rușii au avut mai multe ciocniri cu vogulii (mansii). Urmărindu-i, voievozii din Moscova au întreprins în 1483 prima expediție istoricește dovedită în „ținutul Siberiei“, adică pe *Irtiș*. Cronicarii indică numele a doi voievozi care au participat la această expediție: cneazul *Feodor Kurbski-Ciornîi* și *Ivan Saltîkov-Travin*. Din acest mo-

¹ Aici denumirea de voievod apare în sensul de căpetenie de oști (n. tr.).

² N. M. Karamzin, *Note la Istoria statului rus*, vol. V, nota 8. Istoricul S. M. Soloviov consideră că această expediție a avut loc în 1363 și în afară de voievodul Abakumovici îl menționează și pe *Stepan Liapa*.

ment, fiecare etapă ulterioară a marilor descoperiri făcute de ruși în nordul Asiei (cu rare excepții) poate fi legată de anumite nume.

În oastea celor doi voievozi se aflau ruși „din Ustiug, de pe Vicegda și din Vologda”; de asemenea, se arată pentru prima dată că au participat la expediție komi — „permiaci, vîmici și sîsolici”. „... Au mers pe lângă Tiumen, spre țara Siberiei, iar de aici pe Irtîș... Și a pornit oastea din Ustiug la 9 mai și s-a întors la Ustiug de pocroavă (adică la 1 octombrie), iar în Iugra au murit mulți vologdeni, pe cînd ustiugenii s-au înapoiat cu toții”¹.

Numele de *Siberia* (Sibir) este folosit de cronicari în această scurtă însemnare ca un nume cunoscut care nu are nevoie de explicații și indică un oraș. Acest nume apare pentru prima oară pe harta Catalană din 1375, fiind transcris „Sebur”. După părerea lui V. V. Bartold, el este împrumutat fără îndoială din izvoarele musulmane „Sibir și Abir”; „Ibir-Șibir” etc. de către autorii arabi și persani din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Nu s-a lămurit însă cum a apărut această denumire, necunoscută popoarelor de baștină din Siberia. În Europa apuseană denumirea de Siberia fără deformări (Sibir) apare pentru prima oară pe planisferul lumii întocmit de venețianul Fra Mauro la mijlocul secolului al XV-lea (1457—1459), ca nume al unei țări așezate la nord de „Sarmația asiatică” și despărțită de aceasta prin munți. La sud-vest de ea curge riul Edil — denumirea turcă a Volgăi. La nord-est de „Sibir” începe un rîu fără nume care curge de-a lungul versantului apusean al munților Hiperboreici și care, în nord, înainte de a se vărsa în ocean, separă „Permia” de „Țara Beznei”². Aici se observă influența „Cărții” lui Marco Polo.

În urma expediției lui Kurbski-Ciornii și a lui Saltikov-Travin în primăvara anului 1484 „cnezii” („căpeteniile de triburi”) voguli și iugra și unul dintre cnezii siberieni (probabil tătari) au venit la marele cneaz al Moscovei cu rugămintea de a-i primi ca supuși. „Iar marele cneaz le-a hotărît tributul și i-a lăsat să plece”.

EXPEDIȚIA ÎN SIBERIA DE NORD-VEST DIN ANII 1499—1501

La sfîrșitul secolului al XV-lea, voievozii Moscovei — cnezii din Iaroslav *Semion Kurbski* și *Piotr Ușatii* (împreună cu voievodul *Gavrilov-Brajnik*) au întreprins o mare expediție în Siberia de apus. Cu acest prilej ei au descoperit partea cea mai înaltă a munților Ural și au fost primii care au stabilit direcția lor reală „de la o mare la alta”, adică de la nord la sud. Expediția a început în 1499 și s-a încheiat după doi ani, în 1501: „Marele cneaz l-a trimis pe *Piotr Fiodorovici Ușatii* și i-a dat [ca ajutoare] mici boieri din Vologda. Și au purces două mii de verste pînă la volokul Pinega, iar aici s-au unit cu dvinenii, cu pinegenii și cu vajanii. Și au mers din ziua de Sf. Ilie [20 iulie] pe rîul Koloda (Kuloi) 150 de verste de la Oleni brod (Vadul Renilor); pe multe rîuri au umblat și au ajuns pe rîul Peciora la cetatea Ustaș”.

¹ N. M. Karamzin, Note, vol. VI, nota 46.

² Această denumire reflectă străvechea legendă despre țara nordică a întinericului neșnic.

Punctul de plecare al expediției lui Ușatii a fost Vologda. De aici el a coborât cu bărcile pe Suhona pînă la Dvina de nord, iar pe acest rîu pînă la vărsarea ultimului său afluent din dreapta — Pinega. Pe Pinega Ușatii a mers în sus pînă la locul unde acest rîu se apropie de izvoarele rîului Kuloi — „pînă la volokul Pinega“ — și a coborât apoi pe Kuloi, care se varsă în golful Mezen din marea Albă. Pe urmă, a urcat pe rîul Mezen și pe ultimul afluent din dreapta acestuia, Peza, pînă la izvoare, unde s-a apropiat de cursul superior al Țilmei, afluent din stînga al Peciorei. A coborât pe Țilma pînă la gurile ei, iar pe Peciora a urcat pînă la cetatea Ustaș. Nu se știe precis locul unde se afla această cetate. Probabil că ea era situată în apropierea gurii rîului Șciugor (pe paralela de 64° latitudine nordică), unde se termină partea navigabilă a Peciorei. La Ustaș, cneazul Ușatii a așteptat sosirea celorlalte două cete ale cnezilor *Semion Feodorovici Kurbski* și *Vasili Ivanovici Gavrilov-Brajnik*. „Aici au petrecut toamna și au construit un oraș. Iar de pe rîul Peciora voievozii au plecat în ziua Intrării maicii Domnului în biserică [21 noiembrie]... Iar de la Peciora pînă la Kamen au mers voievozii vreme de două săptămîni. Și aici au trecut voievozii — cneazul Piotr și cneazul Semion — peste Kamen printr-un pas, iară *vîrful Kamenului nu se vede în nori*, iară dacă e vînt norii sînt risipiți, iară *lungimea lui este de la o mare la alta*. Și au ucis voievozii pe Kamen cincizeci de samoiezi și au prins 200 de reni. De la Kamen au mers o săptămînă pînă la primul orașel Liapin¹; cu totul au mers prin aceste locuri 4650 de verste... Iar de la Liapin au pornit voievozii pe reni, iar oastea pe sâni trase de ciini, și după ce au luat Liapinul, au cucerit treizeci și trei de orașe, au prins o mie nouă dintre cei mai de vază oameni și au adus cincizeci de cnezi. Iar Vasili Brajnik a luat opt orașe și a prins opt căpetenii de orașe. Și au venit la Moscova la domnitor cu toții, dîndu-le Dumnezeu sănătate, de ziua cea mare [de paști]“.

Fraza „iară lungimea lui este de la o mare la alta“ nu poate fi interpretată decît în sensul că lanțul „Kamen“ (munții Ural) se întinde de la marea cea Rece pînă la marea Chvalissk (marea Caspică); deci, după cum am arătat mai sus, de la nord la sud. Într-adevăr, voievozii au mers de la vest la est printr-o trecătoare care avea de ambele părți munți înalți și au ajuns la rîul Liapin; pe cursul superior al acestuia, la nord de drumul lor, se ridică cele mai înalte culmi ale Uralului. În afară de aceasta, în secolul al XV-lea rușii nu împărțeau marea cea Rece în două bazine diferite, pe care le-ar fi putut considera mări separate, așa cum facem noi; prin urmare, nu putem crede că „de la o mare la alta“ înseamnă de la Marea de apus (Barents) la Marea de răsărit (Kara). Dar cea mai concludentă dovadă care ne arată că într-adevăr rușii au descoperit în această perioadă direcția reală a munților „Kamen“ ne-o furnizează harta lui *Herberstein*, întocmită în primul pătrar al secolului al XVI-lea, după

¹ În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Liapin era o așezare a vogulilor pe rîul Liapin, care izvorăște din partea cea mai înaltă a „Kamen“-ului, din Uralul polar, și se varsă în Sosva de nord, afluent al fluviului Obi pe cursul inferior al acestuia.

izvoare rusești¹. Pe ea figurează pentru prima dată „munții numiți Briul pământului“, care se întind de la nord spre sud, între Peciora și Obi.

Așadar, în ultimul pătrar al secolului al XV-lea, rușii au ajuns pe *Irtiș*, iar la hotarul secolelor XV—XVI pe *cursul inferior al fluviului Obi*. Marele cneaz Vasili Ivanovici a fost primul care a adăugat la titlul său pe acela de stăpîn al ținuturilor Obdorsk și Konda, adică al regiunilor situate pe cursul inferior al fluviului Obi și pe Konda, afluent al Irtișului. Posesiunile Moscovei s-au întins dincolo de „Kamen“, care de atunci a început să fie indicat pe hărți ca un șir muntos meridional.

DESCOPERIREA MĂRII KARA ȘI A DRUMULUI SPRE MANGAZEIA

Se pare că spre sfîrșitul secolului al XV-lea, în căutare de blănuri scumpe, vînătorii ruși din Pomorie au descoperit insula Vaigaci, iar prin strîmtorile *Iugorski Șar* sau *Porțile Kara* pătrundeau în *marea Kara*. Ei „pluteau cu pînzele“ spre răsărit pe mare prin „locuri afurisite“ pînă la peninsula Iamal; apoi urcau pe riul Mutnaia, care se varsă în *golful Baidarata*; peste un scurt „volok uscat“ (cumpăna apelor), ei își trăgeau „lodiile“², tîrîndu-le pînă la izvoarele riului Zelionaia, care se varsă în *golful Obi*. „Iar volokul uscat de la un lac la altul [la izvoarele celor două riuri] este de o jumătate de verstă și mai bine, iar locul e neted și nisipos“. Coborînd pe riul Zelionaia, pomorii pătrundeau pe gurile fluviului Obi sau ale *Tazului*. De obicei, drumul de la gurile Dvinei de nord pînă la gurile Tazului dura patru-cinci săptămîni, iar de la gurile Peciorei din Pust-ozero (Pustoziorsk), cel mult trei săptămîni. Pe Taz, negustorii și vînătorii au organizat cîteva factorii comerciale („cetățui“) și făceau acolo schimb („negot mut“) cu localnicii — hanții și nenții. Cursul inferior al Tazului era tocmai centrul Mangazeii³, la care visau pe atunci toți negustorii ruși de blănuri, așa cum visau la țara Eldorado conchistadorii (cuceritorii) spanioli din secolul al XVI-lea.

În afara căii maritime de nord prin „marea-ocean“, de pe Peciora duceau în Mangazeia *căi pe uscat* — mai lungi și mai grele — de-a lungul afluenților Peciorei și peste cumpenele apelor din munții Ural spre afluenții lui Obi.

Primul drum pe uscat, cel mai nordic, trecea, după cum am mai arătat în sus pe Usa și pe riurile mici din bazinul ei pînă la „Kamen“, iar apoi peste „volokul Sob“ pînă la riul Sob, afluent nordic al fluviului Obi.

Al doilea drum ducea de pe Peciora peste „Kamen“, de-a lungul riului Sosva de nord pînă la Obi.

Al treilea drum, cel mai sudic, mergea din bazinul Kamei și al afluentului ei Ciusovaia pînă în bazinul Irtișului, peste Tura, Tavda și Tobol. Dar acest drum era și cel mai lung. În loc de trei săptămîni de „goană cu pînzele“, el dura vreo trei luni, și aceasta în cazul cînd nu era „tăiat“

¹ Baronul *Siegmund Herberstein*, trimis al împăraților germani (Maximilian I și Carol V), a vizitat Moscova în anii 1517 și 1526.

² *Lodia* — vas de pescuit cu pînze al pomorilor, cu fundul plat.

³ Denumirea de *Mangazeia* provine de la tribul nenț al *molcoselor*.

de tătării siberieni care trăiau de-a lungul cursului inferior al Tobolului și Irtișului. În secolul al XV-lea tătării erau fărîmițați și slabi și unii din „cnezii” lor plăteau choar tribut marelui cneaz al Moscovei. Dar la mijlocul secolului al XVI-lea regiunea pe care o locuiau ei a fost cucerită de hanul *Kucium*, urmaș al lui Șeibani-han, cuceritorul Buharei (din această cauză rușii îl numeau pe Kucium „*prințul de Șiban*”). După cucerirea ei de către Kucium, pătrunderea rușilor în Siberia a devenit aproape imposibilă. În același timp, puterea lui Kucium a început să se extindă și spre nord, pînă la cursul inferior al râului Obi, unde trăiau hanții și nenții, care plăteau tribut rușilor încă din secolul al XV-lea.

Capitolul 12

DESCOPERIREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A AFRICII DE VEST ȘI VÎNĂTOAREA DE SCLAVI

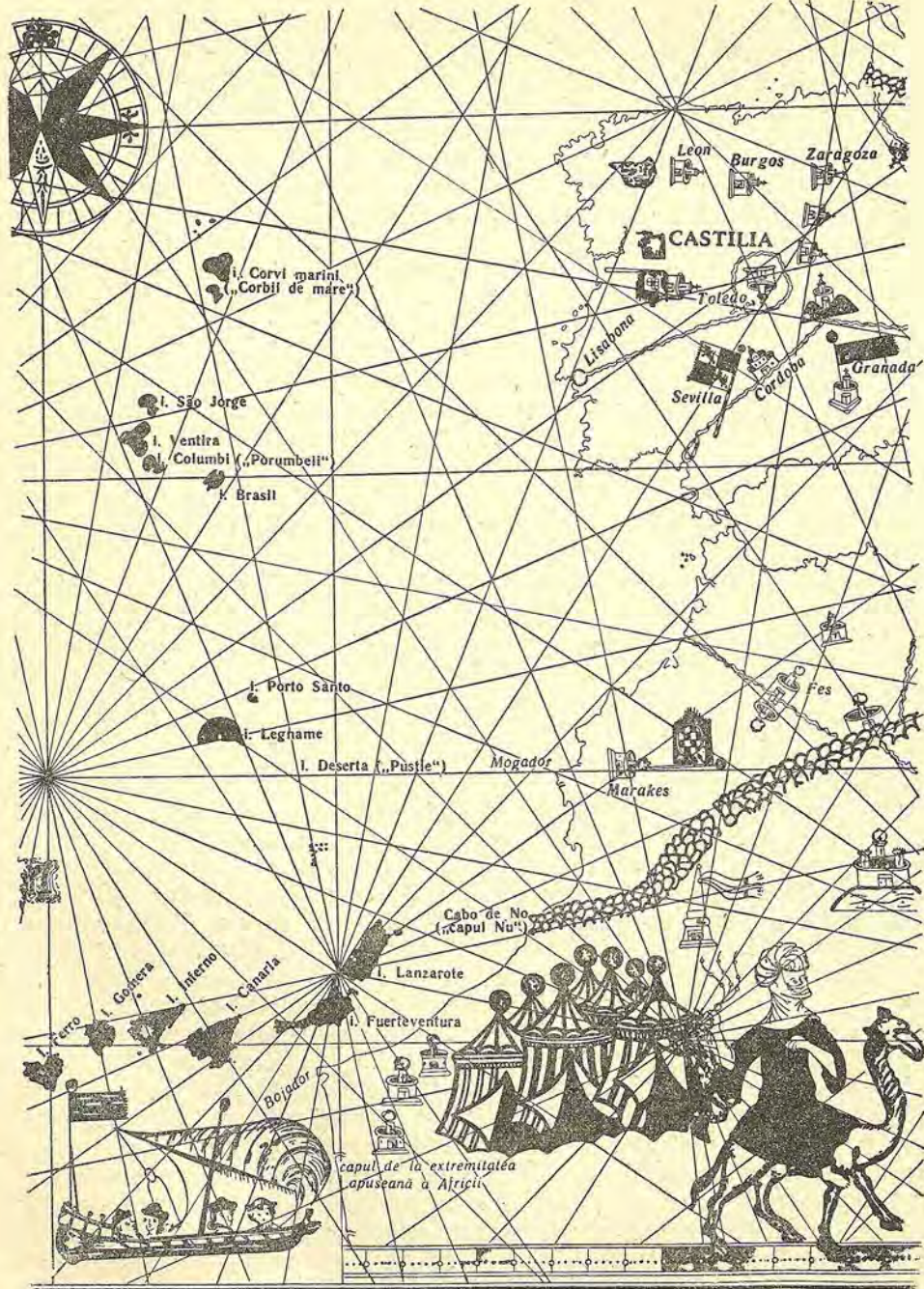
PRIMA ETAPĂ A EXPANSIUNII MARITIME A PORTUGALIEI

Lupta creștinilor împotriva maurilor (musulmani de origine arabă și berberă), care în secolul al VIII-lea cuceriseră aproape întreaga peninsulă Iberică, s-a terminat cu succes în partea apuseană, portugheză, a peninsulei pe la mijlocul secolului al XIII-lea (1249), cînd creștinii au cucerit ultima posesiune maură (*Algarve*) din Portugalia de sud. În lupta împotriva maurilor, regii portughezi au fost în permanentă sprijiniți de burghezia de la orașe.

Încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea o expediție mixtă portughezo-italiană a descoperit pentru a doua oară *insulele Canare*. Cam în aceeași perioadă, navigatori italieni necunoscuți au descoperit insulele *Azore* și *Madera*, care nu erau locuite. Ei le-au trecut pe hărți și le-au dat denumiri italiene; o parte din acestea — traduse în limba portugheză — s-au menținut pînă astăzi. Toate cele trei arhipelaguri din oceanul Atlantic sînt indicate pe harta Catalană din 1375.

În prima etapă, expansiunea maritimă a Portugaliei, spre sud, a fost favorizată de poziția ei geografică avantajoasă, ea fiind situată la extremitatea sud-vestică a Europei. Expansiunea a fost determinată de particularitățile dezvoltării istorice a Portugaliei.

Portugalia a terminat *reconquista* (recucerirea țării de la mauri) cu aproape două secole și jumătate înaintea Castiliei vecine. Puterea regală, care se sprijinea mai ales pe burghezia din orașele de pe litoral — *Lisabona* și *Porto* (*Oporto*) și pe nobilii — mici proprietari (*hidalgo*) a înfrînt mai devreme decît în alte state din peninsula Iberică influența clerului local pe care l-a transformat într-o unealtă docilă în lupta pentru absolutism. Sprijinindu-se pe acești trei aliați, regii portughezi au zdrobit înaintea celor spanioli puterea marilor feudali. În propriul său interes și în interesul burgheziei din orașele de pe litoral cu care era aliată,

Insulele Azore, Madera și Canare pe harta Catalană din 1375.

puterea regală a desfășurat energic încă la începutul secolului al XIV-lea (Diniz I) construcția de corăbii și a creat o importantă flotă militară. În secolul al XIV-lea corăbiile portugheze făceau curse regulate cu scopuri comerciale în Țările de jos și în Anglia de sud, iar în direcția sud-vest vizitau insulele Canare și navigau de-a lungul coastelor de nord-vest ale Africii, aproximativ pînă la paralela de 28° latitudine nordică. În ultimul pătrar al secolului al XIV-lea, Portugalia și-a asigurat definitiv independența față de Castilia, iar în secolul al XV-lea intervenea chiar în luptele interne din această țară vecină. Ca urmare, la începutul secolului al XV-lea, la extremitatea sud-vestică a Europei, pe țărmul oceanului Atlantic, s-a format un puternic stat maritim, în care toate gruppurile dominante erau interesate în continuarea expansiunii pe mare.

Această expansiune nu oferea nici o perspectivă în marea Mediterană, unde continuau să domine catalanii, genovezii și venețienii care acaparaseră întregul comerț al Indiei (îndeosebi prin Egipt) cu Europa. Marea Nordului și marea Baltică erau dominate de puternica Uniune hanseatică, ajunsă în acel moment la cea mai mare înflorire. Spre apus se întindea oceanul Atlantic neexplorat, dincolo de care, după cum se credea atunci, se aflau bogatele țări ale Asiei. Portughezii au întreprins cercetări și în această direcție, dar ele nu au dus decît la descoperirea pentru a doua oară a insulelor Azore nelocuite și la colonizarea lor lentă (începînd din 1445). Perspective bogate oferea portughezilor singura direcție rămasă neexplorată, aceea spre sud, de-a lungul coastelor continentului african. Expansiunea maritimă intensă spre sud a fost precedată de încercarea de a cucerii Africa de nord-vest (Marocul de astăzi). În 1415, portughezii au cucerit Ceuta. Dar această cucerire nu le oferea perspective prea mari și abia după cîteva decenii (în 1471) a urmat ocuparea temporară a unei mici regiuni învecinate cu strîmtoarea Gibraltar — „*Algarve de peste mare*“.

PRINȚUL HENRIC NAVIGATORUL

La expediția portugheză de la Ceuta din 1415 a participat prințul Henric (*infantele Henrique*) în vîrstă de 20 de ani, poreclit după multe secole (în secolul al XIX-lea) *Navigatorul*, deși n-a întreprins niciodată vreo călătorie mai lungă, ci s-a ocupat doar cu organizarea expedițiilor maritime. La Ceuta el a obținut unele informații exacte despre Africa de vest: a aflat astfel că la sud de munții Atlas se întinde uriașul pustiu Sahara, în care se întîlnesc oaze locuite. A aflat, de asemenea, că maurii de prin partea locului trimit caravane prin pustiu, spre un fluviu mare, și aduc de acolo aur și sclavi negri. Dincolo de zona deșerturilor, în Africa occidentală curg într-adevăr două fluvii mari: unul spre vest — Senegalul, iar altul spre est — Nigerul. În secolul al XV-lea, cele două fluvii erau confundate între ele și se credea chiar că sînt legate de Nil. În mintea lui Henric Navigatorul aceste informații s-au împletit cu legenda biblică despre țara Ofir, de unde regele Solomon și-ar fi procurat aurul pentru construirea templului din Ierusalim. El a hotărît să ajungă cu orice preț, pe mare, în țara aurului și a sclavilor, trimițîndu-și

Henric Navigatorul

corăbiile de-a lungul țărmului apusean al Africii. În tot cursul vieții sale el a căutat cu o perseverență excepțională să atingă acest scop. Timp de mai bine de patruzeci de ani (a murit în 1460), Henric a trimis o expediție după alta pentru cercetarea țărmurilor atlantice ale Africii, precum și după aur și sclavi.

După ce s-a întors din Ceuta în patrie, Henric a devenit conducătorul („Marele maestru”) ordinului portughez al lui Crist, organizație semi-militară și semi-monahală, care dispunea de sume uriașe de bani. Henric s-a retras la Sagres — localitate situată în sud-vestul Portugaliei, lângă capul São Vicente — unde a întemeiat cu fondurile ordinului un observator și o școală de navigație. Deoarece marinarii portughezi nu știau să foloseas-

că hărțile maritime și cu atât mai puțin să le întocmească, el a invitat profesori-cartografi, evrei din Catalonia, originari din insulele Baleare.

Istoricii burghezi au creat o legendă în jurul virtuților lui Henric Navigatorul, dându-i o aureolă de sfânt. „Buzele lui n-au cunoscut vinul și... nu s-au atins niciodată de buze femeiești... Nici unul dintre cei care l-au jignit n-au auzit de la el vreun cuvânt de ocară” (O. Peschel). Se pretinde că Henric ar fi fost „plin de dragoste pură” pentru știință, „credincios visului nobil” despre India, unde milioane de păgîni ar putea fi convertiți la creștinism. Nu există însă nici o dovadă că prințul ar fi fost călăuzit de asemenea simțăminte. India era foarte departe, pe cînd sclavii și aurul din Africa erau în orice caz mult mai aproape. Totuși, cam în jurul anului 1440, după ce a citit „Cartea” lui Marco Polo, prințul a propus căpitanilor săi să adune informații despre calea maritimă spre India și despre țara creștină africană a „regelui-preot Ioan” — Etiopia.

Foarte curînd după aceea, portughezii au reușit să ajungă pînă la capul Bojador (26° latitudine nordică), situat la două sute de kilometri sud de insulele Canare. Capul Bojador, în jurul căruia se învîlburau talazuri înspumate, înainta departe în marea presărată cu recife, iar în largul mării portughezii nu se încumetau încă să iasă. De altfel, nici

tărmurile acestui cap nu aveau nimic atrăgător, deoarece Sahara ajunge aici chiar pînă la ocean. Nicăieri nu se zărea vreun petec de verdeață sau vreo așezare omenească.

A DOUA DESCOPERIRE A MADEREI ȘI A INSULELOR AZORE

În 1419 doi nobili portughezi *João Zarco* și *Tristão Teixeira*, care, deși nu aveau nici o experiență în materie de navigație fuseseră trimiși la capul Bojador, au fost aruncați de furtună departe spre vest și au acostat întîmplător lîngă o mică insulă nelocuită. Insulița era complet împădurită; dintre copaci cel mai valoros era dragonierul (*Dracaena Draco*). Descoperirea a atras atenția lui Henric, care știa că încă la mijlocul secolului al XIV-lea marinari italieni au ajuns în această parte a oceanului, la o insulă căreia i-au dat numele de Legname („Pădure“). Expediția trimisă de Henric sub conducerea acelorași nobili a găsit în curînd la cincizeci de kilometri sud-vest de prima insuliță, o insulă relativ mare (circa 700 km²), de asemenea nelocuită și acoperită cu păduri dese. Prințul a numit această insulă *Madera* (în portugheză „madeira“ înseamnă pădure). Madera, situată la 900 de km sud-vest de Portugalia, a fost dată ca feudă norocoșilor nobili care o descoperiseră întîmplător. Ei au dat foc pădurii în regiunea aleasă pentru construirea primei așezări, dar focul s-a întins treptat pe toată insula și a distrus întreaga vegetație virgină. Așa a început exploatarea coloniilor de către portughezi.

Gonsalvo Velho Cabral, trimis de prinț să caute insulele descoperite de italieni la apus, în secolul al XIV-lea, a navigat de două ori în această direcție, în 1431 și 1432, și a descoperit la aproximativ 1400 de km vest de Portugalia insula Santa Maria din arhipelagul *insulelor Azore*. În următorii treizeci de ani același Cabral și alți marinari portughezi au descoperit toate insulele acestui arhipelag, găsind-o pe cea mai îndepărtată dintre ele (Flores) după zborul păsărilor. De la mijlocul secolului al XV-lea au început să sosească în arhipelag coloniști portughezi. Călătoriile din Portugalia pînă în insulele Azore, pierdute în mijlocul oceanului, au devenit o „școală de navigație pe distanțe lungi“ pentru marinarii portughezi, iar Madera a ajuns o escală importantă pe drumul spre Africa occidentală tropicală. Tot ca escale le serveau portughezilor și unele din insulele Canare locuite, cu toate că ele fuseseră ocupate dinainte de castilieni, care înrobiseră pe locuitorii băștinași — guancii.

DESCOPERIREA ȚĂRII RIO DE ORO ȘI ÎNCEPUTUL NEGOTULUI DE SCLAVI PORTUGHEZ

În 1434, *Gil Eannes*, acuzat că face contrabandă cu sclavi răpiți din insulele Canare, a ocolit capul Bojador și, pentru a-și răscumpăra vina, a adus de acolo prințului Henric... flori, ca dovadă că și acolo viața este posibilă. În 1435 el a înaintat departe spre sud, dincolo de capul Bojador, iar un curtean al lui Henric, *Affonso Gonçalves Baldaya*, a navigat și mai departe și a descoperit în dreptul tropicului nordic un

golf care pătrundea adînc în uscat. Ulterior, însă, înaintarea spre sud a devenit mai lentă și abia în 1441 portughezii *Antão Gonçalves* și *Nuno Tristão* au ajuns pînă la capul *Blanco* (denumirea spaniolă; în portugheză *Branco* = Alb).

Această regiune, pustie în aparență, era locuită; cînd debarcau portughezii puneau uneori pe fugă pe pescarii mauri. Din ordinul prințului, *Gonçalves* a adus de acolo „zece negri, bărbați și femei“. Prințului i-a dat speranțe și faptul că el a adus și puțin nisip aurifer. Portughezii au cercetat văile secate ale unor riuri de mult dispărute, pe care le întilneau adesea în această regiune de litoral, dar n-au găsit acolo nici măcar urme de aur. Totuși, această regiune tristă și lipsită de apă — partea de vest a pustiei Saharei care se întinde de la povîrnișurile de sud-vest ale munților *Atlas* pînă la capul *Blanco* — a fost denumită de portughezi, ca și golful — *Rîul de Aur* (în spaniolă *Rio de Oro*).

Pînă atunci, expedițiile lui *Henric* au fost vădit deficitare. Prințul cheltuiuse fonduri uriașe pentru a descoperi niște insule nelocuite în oceanul *Atlantic* și teritorii aproape nelocuite pe țărmurile lui. De aceea, tot mai frecvent i se făceau lui *Henric* muștrări aspre pentru cheltuirea fără socoteală a fondurilor ordinului lui *Crist*. În sfîrșit, în 1443 o expediție portugheză condusă de *Nuno Tristão* a ocolit capul *Blanco* și a descoperit un grup de insule nisipoase și joase — *Arguin*. În întîmpinarea portughezilor au ieșit zeci de luntrei făcute din trunchiuri de copaci, în care se aflau pescari aproape goi. *Tristão* a capturat aici vreo treizeci de sclavi, pe care i-a vîndut cu un preț foarte mare la *Lisabona*. Fețele lor păreau oribile portughezilor, dar trupurile svelte și mușchiuloase erau minunate. „Au cap de satir și corp de *Antinous*“ — scriau contemporanii despre acești „negri“. În anul următor (1444) au plecat spre *Arguin* șase corăbii sub comanda lui *Lanzarote*, un alt curtean al prințului. Cuviosul prinț și-a rezervat o cincime din profituri. Un cronicar portughez spune că „în sfîrșit domnul, cel care recompensează faptele bune, a găsit cu cale ca pentru marile necazuri îndurate în slujba sa, să le dăruiască o zi victorioasă, glorie pentru muncă și răsplata pagubelor, întrucît au fost prinși în total 165 de bărbați, femei și copii“. Dar după această „zi victorioasă“ vînațoarea de sclavi n-a mai fost atît de izbutită, pentru că locuitorii se împrăștiu cuprinși de panică. Totuși, *Lanzarote* a adus două sute treizeci și cinci de sclavi. Din cheltuiitor nechibzuit, *Henric* s-a transformat într-un erou în ochii nobililor și negustorilor portughezi. Ulterior, cucernicul prinț, dacă nu a introdus chiar el, în orice caz a încurajat dresarea cîinilor pentru prinderea oamenilor. Discipolii lui *Henric* îi torturau pe negrii surprinși pe țărm, pentru ca aceștia să le arate drumul spre satele lor.

DESCOPERIREA „SENEGAMBIEI“

Vînațoarea de sclavi a grăbit ritmul descoperirilor pe țărmurile Africii de vest. Locuitorii terorizați se refugiau în interiorul țării, căutînd să scape de portughezi, iar negustorii de sclavi erau nevoiți să se îndrepte mai departe spre sud, către țărmuri noi, încă neatinse.

În 1445 au fost trimise în Africa occidentală 26 de corăbii, o parte sub comanda lui *Lanzarote*. Înaintînd spre sud, *Nuno Tristão* și *Diniz Diaz*, care au participat după cît se pare la expediția lui în calitate de căpitani de corăbii, au făcut descoperiri importante" Tristão a descoperit gurile fluviului *Senegal* (la paralela de 16° latitudine nordică). Diaz a ocolit un cap care înainta mult spre apus (extremitatea vestică a Africii) și l-a denumit *Capul Verde*, deoarece acesta era primul punct, la sud de „Marea de nisip“ (Sahara), unde creșteau palmieri. Capul verde se află la 800 de km sud de capul Blanco (Cabo), aproape la aceeași distanță care desparte capul Blanco de Bojador. Așadar, vinînd negri, portughezii au străbătut într-un singur an o distanță pe care înainte o străbătuseră în șapte ani. Corabia comandată de *Alvaro Fernandez*, care în timpul unei furtuni s-a despărțit de restul flotei, a părăsit și mai departe spre sud, descoperind gurile fluviului *Gambia*, pe ale cărui maluri trăia o populație compactă.

Spre sud de gurile Senegalului, portughezii au început să întâlnească pe coastă negri adevărați: mai la nord ei au întîlnit reprezentanți ai diferitelor triburi de origine arabă sau berberă. Acești negri înalți, așa-numiții senegalezi, erau mult mai prețuiți pe piețele de sclavi decît maurii. Pe litoralul Africii occidentale tropicale, portughezii obțineau în schimbul mărfurilor europene pulbere de aur, fildeș, mosc și un condiment care înlocuia piperul. Dar mult mai avantajoasă era pentru ei vînătoarea de negri. De atunci, călătoriile s-au dovedit a fi atît de rentabile, încît prințul lua de la cei ce le întreprindeau a patra parte din pradă, fără să le ramburseze nimic din cheltuieli, iar în cazul cînd organiza el însuși expedițiile sau suporta cheltuielile, lua jumătate din pradă.

În 1446, plecînd la vînătoare de sclavi, *Nuno Tristão* a înaintat spre sud pînă la paralela de 12° latitudine nordică și a descoperit arhipelagul *Bissagos*, iar la răsărit de el — în fața gurii riului Cogon — insula *Tristão* (la paralela de 10°5 latitudine nordică). El a intrat pe rîu și a coborît o barcă în care s-a urcat împreună cu aproape toți marinarii. Dar negrii au opus aici portughezilor o rezistență eroică. Toți oamenii din barcă, inclusiv Tristão, au fost uciși sau au murit curînd din cauza rănilor. Cei patru marinari rămași pe corabie sub comanda notarului *Airisa Tinoco* au fugit spre nord, îndepărtîndu-se de țărmurile primejdioase. Ei au navigat două luni în largul oceanului, fără să vadă țărmul, pînă cînd au ajuns la Lisabona, după ce au parcurs 3500 de km, împotriva vîntului și a curentului. Faptul acesta a dovedit însușirile superioare de navigație ale caravelor portugheze din acea vreme; numai pe astfel de corăbii a putut să săvîrșească un echipaj atît de mic și cu un conducător neexperimentat o călătorie fără precedent în istoria navigației europene, pentru acea vreme.

După cît se pare, în alte regiuni mai apropiate, vînătorii de sclavi n-au întîmpinat o astfel de rezistență organizată, iar perspectivele negotului de sclavi din „Senegambia“ cu populație densă, păreau atît de mari încît înaintarea portughezilor s-a oprit. Ea a reînceput abia după

moartea lui Henric, ceea ce dovedește că nici la sfârșitul vieții sale „Navigatorul” n-a căutat cu atita perseverență să ajungă în India, cum susțineau istoricii. Când începeau să întâmpine dificultăți în vânătoarea de sclavi pe litoralul portughezii porneau în sus pe cursul râurilor, ajungând uneori destul de departe. Astfel au fost cercetate în perioada 1450—1460 cursurile inferioare navigabile ale fluviilor din Africa occidentală de la Senegal (la nord) pînă la Cogon (la sud). Pe Senegal, lângă ultima cascadă, comandantul uneia dintre caravele, negustorul de sclavi *Diogo Gomez*, a strîns în 1456 informații despre Sudanul de vest și despre marele fluviu ce-l străbate, „Emiu” (Niger); el curge spre răsărit, dincolo de înălțimile care constituie cumpăna apelor. Portughezii socoteau că acest rîu este un afluent al Nilului.

CĂ'DA-MOSTO ȘI DESCOPERIREA INSULELOR CAPULUI VERDE

Singurul eveniment istorico-geografic important din ultimii ani ai vieții lui Henric a fost descoperirea întîmplătoare a *insulelor Capului Verde* de către negustorul venețian *Alvise da Ca'da-Mosto*. El, împreună cu genovezul *Antoniotto Usodimare* au înființat în Portugalia o companie pentru comerțul african obținînd, în condiții obișnuite, aprobare din partea prințului Henric. În 1455 cele două corăbii ale lor au navigat de-a lungul coastei pînă la gurile fluviului Gambia. Ele s-au întors în Portugalia încărcate cu un număr mare de sclavi. Ca'da-Mosto povestește că într-un loc, în schimbul cîtorva cai cu harnașamentul respectiv, a obținut de la căpetenia unui trib o sută de sclavi și pe deasupra o fetiță frumoasă, de 12—13 ani, „care să-l slujească în iatac”.

În 1456, Ca'da-Mosto și Usodimare au echipat din nou două corăbii; Henric a trimis cu ei o a treia corabie, portugheză. Dincolo de capul Blanco, furtuna le-a împins departe, în largul oceanului, spre nord-vest. Când furtuna s-a potolit, ei au cotit spre sud și, după trei zile, în dreptul paralelei de 16° latitudine nordică, au descoperit o insulă căreia i-au dat numele de *Bôavista* (la 600 de kilometri de Capul Verde). Insula era pustie și nelocuită, dar au găsit acolo apă dulce și păsări, care „ veneau singure în mîna omului”. De pe Bôavista se vedeau și alte insule; drept spre nord — *Sal*, spre sud-vest — *Maia* și cea mai mare dintre ele — *Santiago*. Negăsind nimic interesant pe aceste insule și nici pe insulele Capului Verde, descoperite anterior, care erau de asemenea pustii și nelocuite, navigatorii au cotit de-a dreptul spre răsărit, au ajuns la continentul african și s-au întors în Portugalia. În timpul ambelor călătorii, Ca'da-Mosto și-a notat sistematic observațiile într-un jurnal, care furnizează un material foarte pitoresc și prețios pentru studierea Africii occidentale din acea perioadă tragică a istoriei ei, cînd portughezii au început s-o transforme în cea mai mare rezervație din lume pentru vînătoria de sclavi.

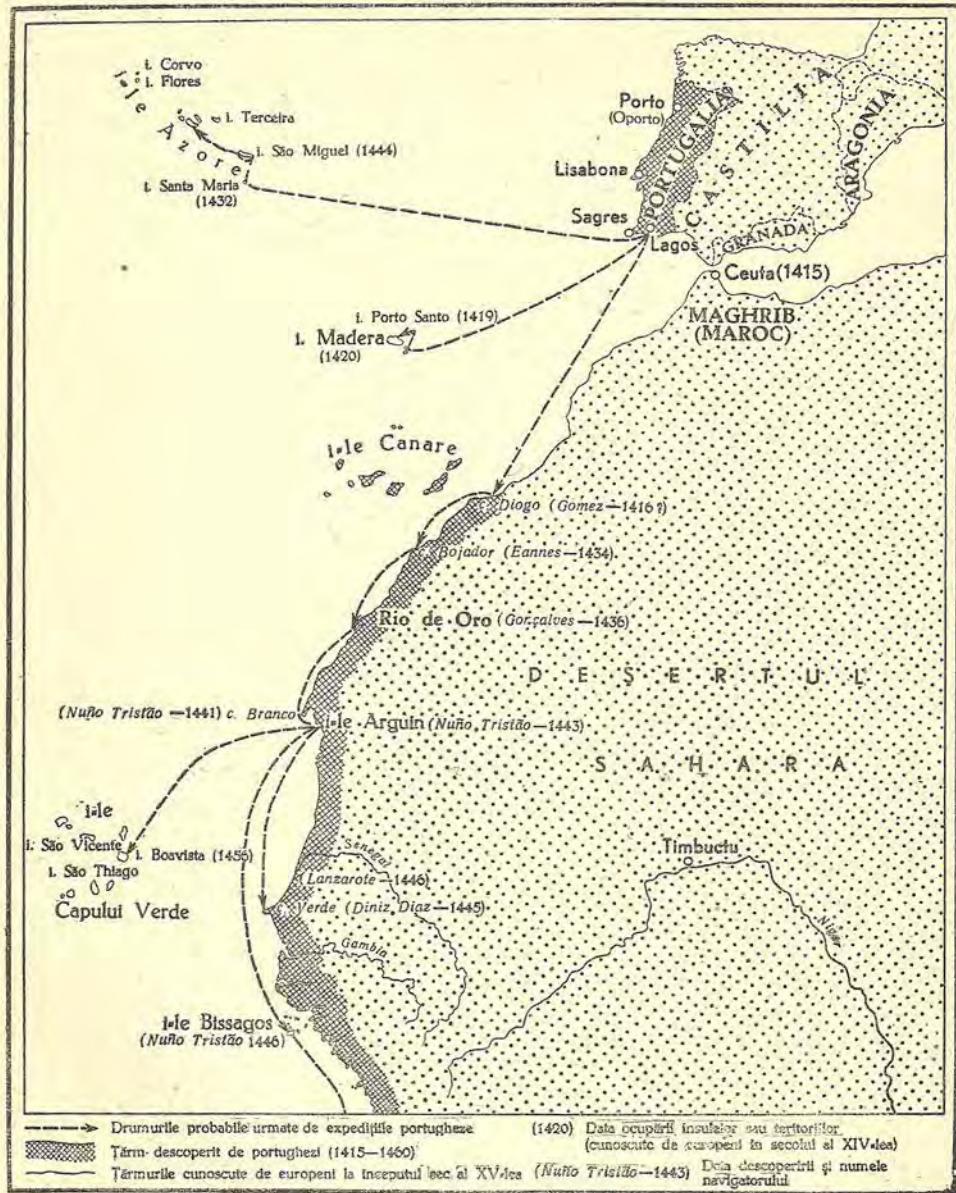
Descoperirea insulelor Capului Verde (grupul apusean) a fost încheiată la hotarul dintre anii 1461 și 1462 de o expediție mixtă, la care au participat genovezul *Antonio Noli* și portughezul *Diogo Gomez*, care cercetase înainte Senegalul. Primii coloniști portughezi au apărut pe

insule după cîțiva ani de la descoperirea lor. Ulterior, însă, n-au mai venit aici decît foarte puțini europeni. Regele Portugaliei a acordat proprietarilor feudali ai insulelor dreptul de monopol asupra vînătorii de negri de pe țărmul african din dreptul lor, adică în „Senegambia“. Mii de sclavi erau aduși în insule. Urmașii acestor sclavi, amestecați în parte cu puținii coloniști portughezi, formează în prezent populația de baștină a arhipelagului.

ROLUL LUI HENRIC NAVIGATORUL ÎN DEZVOLTAREA NAVIGAȚIEI PORTUGHEZE

Prințul Henric a murit în 1460. El a jucat un rol considerabil în istoria Portugaliei. În cei 45 de ani de activitate el a pregătit numeroși navigatori experimentați. Flota comercială portugheză s-a situat pe primul loc din lume. Expedițiile pe care le-a trimis prințul au ocupat și au anexat la Portugalia patru mari arhipelaguri din partea răsăriteană a oceanului Atlantic; numai insulele Canare au fost cedate Spaniei după conflicte îndelungate. Un rol și mai însemnat l-au jucat expedițiile întreprinse în acea vreme în Africa propriu-zisă. Pe timpul lui Henric, țărmul apusean al Africii a fost explorat și însemnat pe hărți pe o distanță de circa 3 500 de km, de la strîmtoarea Gibraltar pînă în Guineea portugheză de astăzi, unde țărmul cotește spre sud-est, indicînd parcă drumul către „India de miază-zi“. În timpul lui Henric a început negoțul masiv cu sclavi negri din Africa. În sfîrșit, în calitatea sa de conducător al ordinului lui Crist, prințul Henric a avut grijă să obțină de la papii de la Roma aprobarea monopolului asupra comerțului african și asupra cuceririi tuturor regiunilor de litoral din Africa, „atît asupra celor dobîndite, cît și asupra celor ce vor fi dobîndite, de la capurile Bojador și Năo pînă în Guinea și mai departe, de-a lungul țărmului sudic pînă la indieni“. (Trebuie menționat că în acea vreme erau denumiți indieni, nu numai locuitorii Indiei, dar și cei ai Etiopiei.).

În timpul lui Henric, construcția de corăbii a înregistrat succese foarte mari. Înainte ca el să-și fi început activitatea, în secolul al XIV-lea și în primele decenii ale secolului al XV-lea, portughezii nu erau decît niște ucenici ai constructorilor străini de corăbii (ca și ai navigatorilor străini) originari în special din insula Mallorca. În perioada 1430—1450 se produce o cotitură, iar în a doua jumătate a secolului al XV-lea portughezii devin dascăli ai popoarelor vest-europene în materie de construcții navale (ca și în navigație) păstrînd această poziție pînă în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea. Spre sfîrșitul vieții prințului Henric, în flota portugheză a dobîndit o importanță predominantă *caravela* — corabie cu trei catarge, de o construcție specială, cu un contur relativ ascuțit și cu așa-numitul greement latin: pinze triunghiulare (sau cu partea de sus triunghiulară) care, în stare de echilibru, erau paralele cu chila vasului. Caravelele portugheze aveau însușiri bune pentru navigație: erau ușoare, rapide (cînd vîntul era prielnic atingeau pînă la 22 de km. pe oră), erau ușor de manevrat, iar în caz de vînt nefavorabil „înaintau excelent în volte, întorcînd, cînd un bord, cînd celălalt în direcția vîntului, de parcă ar fi avut vise“. Ele păreau de neînlocuit

Expedițiile organizate de Henric Navigatorul (1415—1460).

„pentru descoperiri“, adică pentru navigația pe lângă țărmuri neexplo-
rate sau complet necunoscute, dar nu se distingeau printr-o mare stabi-
litate și navigația pe ele nu era de loc sigură.

În primii 15 ani după moartea lui Henric, portughezii au continuat să înainteze de-a lungul țărmului african spre sud-est, iar apoi dincolo de capul Palmas (al Palmierilor), spre est, însă în mod sporadic. Echipind expediții cu fonduri proprii sau mixte (cu participarea ordinului lui Crist sau a tezaurului regal), negustorii de sclavi portughezi, căutătorii de aur și de fildeș făceau tot mai dese incursiuni pe țărmurile Africii occidentale. La început ei acționau folosind metode „primitive”: ademeneau pe corăbiile lor sau capturau pe mare grupuri relativ mici de pescari lipsiți de apărare, aproape goi. Apoi, au început să folosească metode mai „perfectionate” pentru vinarea negrilor. Ei debarcau detașamente mari, de obicei la gurile riurilor, care efectuau incursiuni în satele de pe litoral, le jefuiau, violau femeile, incendiau colibe. Prinzind sute de oameni, ei alegeau pe loc pe cei mai viguroși sau pe cei mai frumoși după aprecierea lor, iar pe ceilalți, în special pe bătrâni și copii, îi ucideau fără cruțare sau, cu tot atîta cruzime, îi lăsau în satele prefăcute în scrum, fără sprijin, în voia soartei. Pe cei aleși îi puneau în fiare, îi încărcau pe corăbii, umplînd cu negri fiecare metru de suprafață „liberă” și îi aduceau în Portugalia atît de înghesuiți cum n-ar fi transportat niciodată vitele, de teama pagubelor ce ar fi suferit. Mortalitatea în rîndurile nefericiților captivi, în timpul lungului drum din Africa occidentală pînă la țărmurile Portugaliei, era îngrozitoare. Dar și vînzarea celor rămași în viață aducea negustorilor, ordinului lui Crist și tezaurului regal profituri uriașe.

După cîteva incursiuni de acest fel, locuitorii de pe coastă, cînd zăreau pe mare corăbii portugheze, își părăseau locuințele, își luau avutul mizer și căutau să se îndepărteze cît mai mult de țărm, refugiindu-se în zona savanelor sau ascunzîndu-se în inima pădurii, atunci cînd portughezii ajungeau pînă în zona pădurilor tropicale. Detașamentele de vînători de oameni debarcate pe țărm găseau satele pustii. Curînd, negustorii de sclavi portughezi au născocit o nouă metodă de „răspîndire a culturii europene și de aducere a pășinilor în sînul bisericii creștine”: ei au început să cumpere, în special în insulele Canare, cîini mari care erau dresați pentru vînătoarea de oameni. Atunci negrii au început să plece în masă din zona de litoral în regiunile din interior, întrucît detașamentele portugheze nu îndrăzneau să se îndepărteze de țărm. De altfel, incursiunile îndepărtate nu erau suficient de rentabile. La întoarcerea spre țărm din interiorul continentului prin regiuni complet pustiite, mortalitatea în rîndurile captivilor era mult mai mare decît în cursul călătoriilor pe corăbii. Din aceste motive negustorii de sclavi preferau să părăsească țărmurile rămase pustii, „valorificate” dinainte, și să caute altele noi, încă neexplorate. Aceasta a determinat întreaga desfășurare a descoperirii coastei vestice a Africii de către portughezi, de la capul Bojador pînă la capul Santa Catarina (2° latitudine sudică), adică de la țărmul subtropical pustiit al Saharei occidentale pînă la zona păduroasă ecuatorială din regiunea cursului inferior al fluviului Congo. Astfel se explică și *ritmul înaintării* portughezilor de-a lungul litoralului apusean al Africii, mai întîi lent, iar apoi tot mai rapid, pe măsură ce se dezvoltă nego-

țul de sclavi: 30 de ani pînă la Capul Verde, 14 ani pentru porțiunea dintre Capul Verde și Coasta de Aur, 5 ani pentru porțiunea dintre Coasta de Aur și capul Santa Catarina.

Mai la sud de acest cap începeau posesiunile *statului Congo*, unde metodele folosite în mod obișnuit de portughezi pentru vînătoarea de oameni nu erau posibile și unde organizarea negoțului de sclavi trebuia să fie precedată de o pregătire „diplomatică” specială. În parte în acest scop, iar în parte pentru explorarea țărmurilor africane dinspre oceanul Atlantic, la sud de ecuator, au fost trimise mai tîrziu, în perioada 1480—1490, expedițiile lui Diogo Cão. Dar și în zona tropicală a emisferii nordice, pe țărmurile Guineii superioare, portughezii au fost nevoiți să treacă de la vînătoarea de sclavi la cumpărarea de sclavi, din cauză că zona litoralului rămăsese pustie. Ei profitau de deseale războaie dintre triburi, iar în perioadele de liniște le provocau și le ațîtau, aprovizionau cu arme și sprijineau prin tot felul de alte mijloace unele căpetenii de triburi („regi” localnici) împotriva altora, primind mii de sclavi ca răsplată pentru serviciile lor sau în schimbul unei plăți inlime în natură.

Capitolul 13

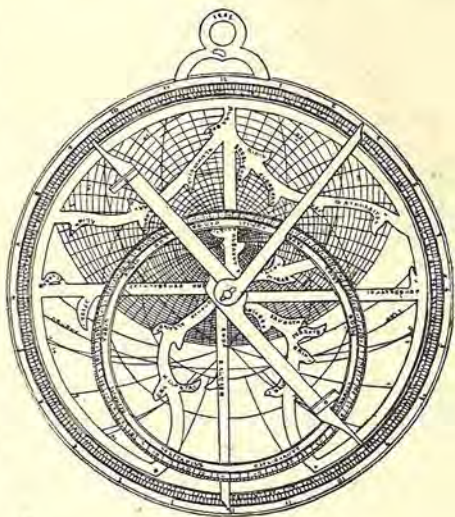
DESCOPERIREA GUINEII ȘI A AFRICII DE SUD ȘI EXPLORAREA DE CĂTRE PORTUGHEZI A DRUMURILOR SPRE INDIA

DESCOPERIRILE PORTUGHEZE ÎN GOLFUL GUINEII

În jurul anului 1461, *Pero do Cintra* se îndeletnicise cu vînătoarea de sclavi (după cît se pare fără prea mult succes) în insulele Bissagos, iar apoi, pornind de-a lungul coastei spre sud-est, a descoperit așa-numitul „*Ținut al rîurilor de la miază-zi*” (litoralul Guineii de astăzi). Dincolo de paralela de 10° el a zărit în depărtare munți — culmile sudice ale masivului *Futa-Djallon* (cu altitudini pînă la 1 100 de mtr.), iar la paralela de 8° latitudine nordică — un munte (888 de mtr.) chiar pe țărmul mării. Cintra a denumit acest țărm muntos *Serra do Leão* („munții Leoaicei”), dar pe hărțile de mai tîrziu el a fost trecut sub denumirea întrucîtva deformată de *Sierra Leone*, se pare după expresia lui Ca'da-Mosto care a descris expediția pe mare a lui Cintra. Înaintînd mai departe și debarcînd din loc în loc pe țărm, el întîlnea mereu planta leguminoasă „malageta”, ale cărei semințe amintesc ca gust (dar amintesc numai) piperul indian. De aceea, țărmul (litoralul Liberiei de astăzi) a fost denumit „Coasta Piperului”. Cintra a ajuns pînă la capul Palmas (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică), dincolo de care țărmul cotește drept spre răsărit, explorînd astfel țărmurile Africii occidentale pe o distanță de peste 1 000 de km (de la arhipelagul Bissagos).

În 1469, regele Affonso al V-lea l-a obligat pe *Fernao Gomez*, un bogat neguțător de sclavi din Lisabona, să-i vîndă la un preț fix tot fildeșul stîns în Guinea, acordîndu-i în schimb dreptul de monopol pe cinci ani

asupra comerțului cu „Senegambia“, cu sarcina de a explora în fiecare an o anumită porțiune de coastă, pe o întindere de 500 km. Gomez și-a îndeplinit misiunea pînă în 1475: corăbiile trimise de el au explorat tot țărmul nordic al golfului Guineei pe o întindere de peste 2 000 de km. Au fost descoperite succesiv: *Coasta Fildeșului*, *Coasta Aurului* (în țara poporului așanti), unde existau într-adevăr bogate zăcăminte de aur și unde portughezii au acaparat mari cantități de nisip aurifer și, în sfîrșit, între gurile riului Volta și delta Nigerului, s-a descoperit „*Coasta Sclavilor*“, care a primit și un alt nume, mai semnificativ — „*Lagunele blestемate*“. Coasta se caracterizează aici printr-un flux extrem de puternic; de-a lungul ei se găsesc recife primejdioase, printre care se încumetau să navigheze numai marinarii foarte iscusiți sau negustorii foarte lacomi. Dinspre largul mării nu se văd intrările în lagune. Țărmurile lagunelor sînt crestate de mici golfuri ascunse, străjuite de păduri tropicale. Nu departe de țărm încep regiunile cele mai populate din Africa tropicală. Neguțătorii de sclavi nu puteau găsi nicăieri un alt teritoriu mai potrivit pentru operațiile lor murdare decît aceste țărmuri. Ultima

Astrolab din 1468.

expediție trimisă de Gomez (sub comanda lui *Sequeira*) a descoperit vulcanul Camerun (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică). Lîngă golful Biafra, țărmul cotea brusc spre sud, iar Sequeira — primul din istoria maritimă portugheză — a trecut ecuatorul, înaintînd pînă în dreptul paralelei de 2° latitudine sudică. În cursul acestor cinci ani, portughezii au descoperit de asemenea insulele *Principelui* și *Sf. Toma*, situate în golful Guineei chiar lîngă ecuator, iar în apropiere de coastă, în fața vulcanului Camerun, ei au descoperit marea insulă *Fernando Póo* cu munți care ating 2 850 de mtr. (nu încapе îndoială că oamenii lui Sequeira au văzut-o).

Pînă la expediția lui Sequeira, faptul că țărmul Guineei își menținea mereu direcția spre răsărit, îi făcea pe portughezi să creadă că ei înaintează de-a lungul țărmului sudic al Africii și că vor putea ajunge astfel în marea Indiană. Cotitura bruscă a țărmului spre sud, descoperită de Sequeira dîncolo de vulcanul Camerun, le-a spulberat speranța de a ajunge în India, cel puțin în zona ecuatorială. Dar înaintarea spre sud s-a oprit temporar nu din această cauză, ci pentru că Guinea superioară — *Coasta Fildeșului*, *Coasta Aurului* și „*Lagunele blestемate*“ — oferea largi posibilități pentru procurarea de fildeș și aur, precum și pentru vîntoarea de sclavi.

La sfârșitul anului 1481 și la începutul anului 1482, regele João al II-lea a trimis sub comanda lui Diogo Azanbuja o flotilă spre Coasta Aurului pentru a întemeia acolo o colonie. Azanbuja a construit fortul São Jorge da Mina („Mina sfântului Gheorghe“), prescurtat *La Mina*, în regiunea căruia s-au descoperit mari zăcăminte de aur. Pentru extracția aurului era nevoie de mulți sclavi și de aceea din La Mina erau trimise corăbii spre sud în căutarea unor noi regiuni pentru vinătoria de negri.

În cadrul expediției lui Azanbuja, una din caravele era comandată de *Diogo Cão*. Despre el s-au păstrat foarte puține date, de altfel și acestea contradictorii, în care cronologia evenimentelor este confuză. Versiunea cea mai demnă de crezare aparține unui tovarăș al său de drum, geograful bavarez Martin Behaim¹, care consideră că această călătorie a lui Cão în cursul căreia s-au făcut mari descoperiri, a avut loc în anii 1484–1486. Ieșind din portul La Mina și ocolind capul Lopez (în dreptul paralelei de 1° latitudine sudică), Cão a înaintat apoi spre sud-est cale de 700 de km. În această regiune apa se deosebea mult la culoare de cea din largul oceanului, părea amestecată cu apă dulce și Cão a ajuns la concluzia justă că se află în apropierea gurilor unui fluviu foarte mare. Astfel au fost descoperite gurile fluviului Congo. Cão a debarcat pe țărm (la paralela de 6° latitudine sudică) și a așezat acolo un *padrão* — stîlp de piatră cu stema portugheză, cu numele regelui și al navigatorului și cu data descoperirii. El a numit marele curs de apă „rîul Padrão“ (Rio do Padrão), dar acum, acest nume s-a păstrat numai pentru capul sudic din estuarul fluviului Congo (Punta do Padrão). Pe țărm, Cão a întîlnit negri din triburile bantu și a făcut cu ei „tîrg mut“, căci limba acestora rîspîdită pe atunci în întreaga Africă ecuatorială și într-o parte a Africii de sud nu avea nimic comun cu dialectele negrilor din golful Guineea pe care portughezii îi foloseau ca tîlmaci.

Cão a trimis cîțiva marinari în sus pe „rîul Padrão“, pentru a stabili relații cu „regele“ local; în acel moment, pe ambele maluri ale fluviului, în zona litoralului, exista un mare stat de tip prefeudal — *Congo* — iar acest nume a trecut și asupra fluviului. După ce solii s-au întors (nu s-a stabilit cu ce rezultate), Cão și-a continuat călătoria spre sud și a străbătut în această direcție încă vreo 2 000 de km, așezînd cel puțin alte două

¹ În jurul anului 1480, *Martin Behaim* (1459–1507), originar din Nürnberg, s-a stabilit împreună cu un grup de flamanzi în insulele Azore; el a participat la expediția lui Cão, după cît se pare, în calitate de astronom. Mai tîrziu, în 1492, a fost la Nürnberg, unde a construit un glob mare („Mărlu pămîntului“) — cel mai vechi dintre globurile ce s-au păstrat pînă astăzi. Pe glob există o serie de inscripții, printre care și cele referitoare la expediția lui Cão. Istoricii germani ai epocii marilor descoperiri au exagerat adesea importanța lui Behaim, dar cei mai de seamă dintre ei — bavarezii O. Peschel și S. Ruge — au arătat că pe globul lui M. Behaim greșelile în ceea ce privește indicarea latitudinii anumitor puncte ajung pînă la 16°, în timp ce pe alte hărți din acea vreme ele depășesc rar 1°. Prin urmare, spun ei, „Behaim a fost un învățat mediocru și un prost cosmograf“ și remarcă ironic: „...portughezii n-au tras prea mari foloase de pe urma erudiției concetățeanului nostru“.

Expedițiile portugheze din anii 1461—1487.

padrão: unul în dreptul paralelei de $13^{\circ}5'$ latitudine sudică pe coasta Angolei, iar altul în dreptul paralelei de 22° latitudine sudică, pe capul Cross, adică în Africa de sud-vest (în secolul al XIX-lea s-au găsit toate cele trei padrão și, în plus, între ele, resturile unui al patrulea). Așadar, Cão a descoperit coasta apuseană a Africii de la sud de ecuator, înainte necunoscută, pe o întindere de 20° latitudine. Nu se știe ce s-a întâmplat cu Cão mai târziu. După o versiune el ar fi murit în sud-vestul Africii, iar după alta s-ar fi întors în 1486 în Portugalia.

Îndată după întoarcerea expediției lui Căo, regele João al II-lea a hotărât să trimită spre sud două corăbii de război. Ele erau mici (chiar pentru acea vreme), fiecare avînd o deplasare de circa 50 de tone, dar atît de stabile, încît se puteau instala pe ele tunuri grele. Acestor corăbii li s-a adăugat un vas de transport cu provizii. Șef al micii flotile a fost numit *Bartolomeo Diaz*, care făcuse parte (ca și Căo) din expediția lui Diogo Azanbuja, iar cîrmaci principal a fost numit unul din cei mai experimentați navigatori din acea vreme, *Pero Alemquer*. Nu s-a păstrat nici o mărturie din care să rezulte că expediția lui Diaz avea misiunea de a ajunge în India. Mai probabil este că ea trebuia să efectueze explorări la distanțe mari, ale căror rezultate însă erau îndoielnice pentru principalii participanți. Nu s-a stabilit nici tipul corăbiilor din expediția lui Diaz: dacă erau caravele de tipul descris mai sus, sau „corăbii rotunde“ mai stabile, deși nu atît de rapide, în construcția cărora portughezii au realizat mari succese pe timpul lui João al II-lea.

După cum reiese din denumirea lor, portughezii din secolul al XV-lea, deosebeau „corăbiile rotunde“ de caravele, în primul rînd din pricina construcției lor specifice — contururile rotunjite ale corpului navei. Greementul de bază era pătrat; pînzele pătrate aveau, în timp de acalmie sau cînd vîntul bătea direct dinspre pupă, o poziție perpendiculară pe chila vasului. Pentru susținerea lor se foloseau vergi, care, la schimbarea vîntului, se puteau roti în jurul catargului împreună cu pînza. Călătoria pe asemenea corăbii în largul oceanului era mai sigură, ele navigau mai bine în volte, iar în cazul cînd această manevră dura multă vreme, echipajul nu se istovea în așa măsură ca pe caravele. Dar, în ceea ce privește celelalte condiții pe care trebuiau să le îndeplinească vasele cu pînze în jurul anului 1490, ele erau totuși inferioare caravelor.

Cronologia expediției pe mare a lui Diaz nu este destul de limpede. În prezent, majoritatea istoricilor înclină să considere că flotila sa a plecat din Lisabona în august 1487 (iar nu în 1486 cum se credea înainte). Diaz a mers pe drumul obișnuit pînă la São Jorge da Mina, iar de aici a urmat drumul lui Diogo Căo pînă în dreptul paralelei de 22° latitudine sudică. Dincolo de tropical sudic, el a descoperit un tărîm pustiu și ușor crestat. Portughezii parcă au pătruns într-o altă lume: tărîmuri golașe, adesea învăluite în ceață, culori șterse — nimic nu semăna cu Africa tropicală. Diaz a așezat primul său padrão pe malul „Portului mic“ (în portugheză *Angra Pequena*). De aici el a pornit spre sud de-a lungul coastei pustii, care devia tot timpul ușor spre răsărit, dar în apropierea paralelei de 33° latitudine sudică cotea brusc spre vest (în dreptul golfului Sfînta Elena). În timpul acesta s-a stîrnit un vînt puternic. Fiindu-i teamă ca vasele să nu se sfărîme de stînci, Diaz a ieșit în largul oceanului. Vîntul s-a transformat în furtună și portughezii au pierdut din vedere coasta Africii. Furtuna înspăimîntătoare zguduia mereu cele două corăbii mici portugheze, mîinîndu-le spre sud (vasul de transport rămăsese în urmă). Era în luna ianuarie (1488), deci în toiul verii în emisfera sudică, dar valurile deveneau tot mai reci. Cînd furtuna s-a mai potolit,

Diaz a cotit iarăși spre răsărit. Corăbiile au mers câteva zile în această direcție, dar țărmul Africii nu se arăta. Diaz s-a gândit că a ocolit pe- semne extremitatea sudică a Africii. Ca să se convingă de acest lucru, a cotit spre nord. După două-trei zile au apărut în zare niște munți, iar apoi un țărm înalt acoperit cu iarbă verde, care se întindea de la apus spre răsărit (3 februarie 1488).

Portughezii au zărit pe un deal o cireadă de vaci și câțiva păstori aproape goi. Diaz a trimis oameni pe țărm să ia apă. Păstorii, pe care portughezii i-au luat la început drept negri, au mînat vacile mai departe, ei înșiși rămînînd în vîrfurile dealului, strigînd și dînd din miini. Diaz a lansat în ei o săgeată din archebuză. Un păstor a fost ucis, iar ceilalți au fugit. Atunci portughezii s-au apropiat de „negrul” ucis și au văzut că are părul „ca lîna”, dar pielea — „de culoarea frunzelor uscate” — era mult mai deschisă decît a negrilor pe care îi întîlniseră pe țărmurile apusene ale Africii. Astfel, prin uciderea unui păstor dezarmat a fost marcată prima întîlnire a europenilor cu poporul *koi-koin*, pe care nu-l cunoscuseră înainte, cu locuitorii băstinași ai Africii de sud, pe care mai tîrziu olandezii i-au numit în batjocură hotentoți („bîlbîiți”). Din acest

„Port al păstorilor” (astăzi Mossel), Diaz și-a condus corăbiile de-a lungul țărmului drept spre răsărit și a ajuns pînă la un golf larg deschis spre ocean (*Algoa*). De aici coasta cotea lin spre nord-est, în direcția Indiei. Diaz a ajuns la concluzia, care s-a dovedit justă, că vasele sale au ocolit toată coasta sudică a Africii și se află în oceanul Indian, pe care înainte mulți îl consideraseră o mare închisă. *Calea maritimă spre India în jurul Africii fusese descoperită!*

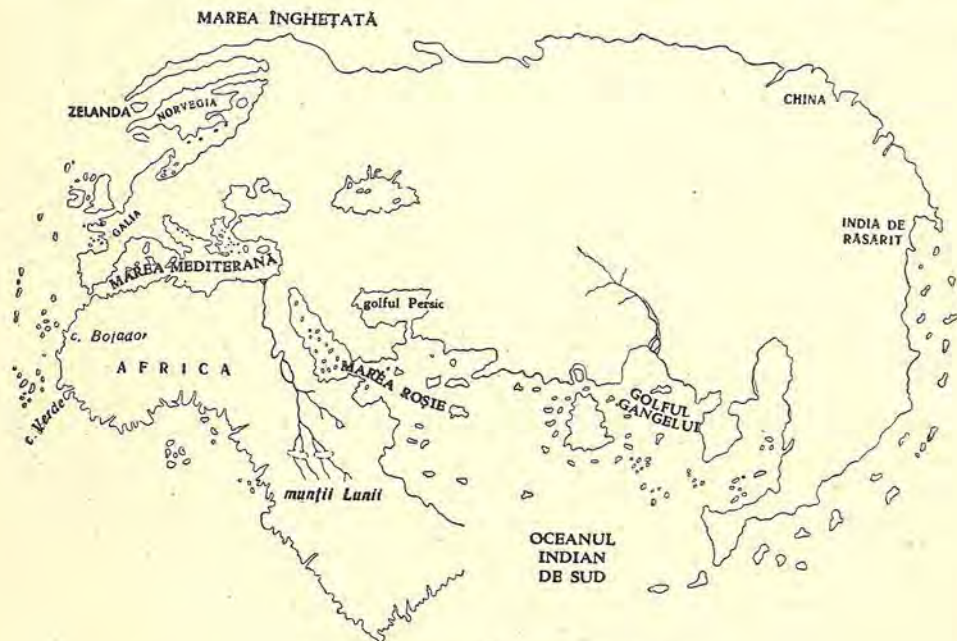
Diaz a așezat pe o insuliță din golf cel de-al doilea padrão, dar echipajul ambelor corăbii, istovit de îndelungatele peregrinări pe ocean, i-a cerut să se întoarcă în patrie. Temîndu-se să nu izbucnească o răscoală, Diaz a fost nevoit să cedeze. El a obținut însă învoirea echipajului să mai înainteze doar trei zile, s-a încredințat că țărmul duce spre nord-est, iar apoi, „cu adîncă mîhnire”, a pornit înapoi. Călătorind spre vest de-a lungul țărmului, Diaz a descoperit, în regiunea unde înainte fusese prins de furtuna care durase două săptămîni, un cap înaintînd mult în mare și l-a numit Tormentoso („Capul furtunilor”). După ce a așezat aici cel

Corăbii din secolul al XV-lea
(după desene din secolele XV—XVI).

de-al treilea padrão, Diaz a pornit spre nord și s-a întors în patrie în decembrie 1488.

La Lisabona, João al II-lea, după ce a ascultat raportul navigatorului, a poruncit să se schimbe denumirea capului Tormentoso în *capul Bunei Speranțe*, întrucât descoperirea lui a dat portughezilor speranța de a ajunge pe mare în India. Nu s-a păstrat nici un fel de informații

Hartă portugheză a lumii din 1490.

dacă Diaz sau tovarășii lui de drum au primit vreo recompensă din partea regelui. Or, Diaz înaintase cu aproape 13° mai la sud decât predecesorul său Diogo Cão, ocolise întregul litoral sudic al Africii, descoperise și însemnase pe hartă, cu o exactitate uimitoare pentru acea perioadă, o porțiune de coastă înainte necunoscută, avînd o lungime de peste 2 500 de km.

Totuși, guvernul portughez nu prea se grăbea să realizeze „buna speranță” cu care venise Diaz. S-a văzut că de la Lisabona și pînă la capul din sudul Africii trebuiau străbătuți cel puțin 10 000 de km pe ocean și era vădit că alte cîteva mii de kilometri despart acest cap de India. Drumul din jurul Africii pînă în India părea prea lung. A fost nevoie de un eveniment excepțional, pentru ca noul rege portughez să-și trimită iarăși corăbiile spre India după zece ani de la întoarcerea lui Diaz. Acest eveniment a fost miraculoasa descoperire a „Indiei” în apus — faptă săvîrșită în 1492 de o expediție spaniolă comandată de genovezul Cristofor Columb.

Înainte de întoarcerea lui Diaz, regele João al II-lea a hotărât să trimită spre răsărit exploratori care cunoșteau bine limba arabă, pentru a aduna informații despre negoțul cu mirodenii și pentru a descoperi în Africa, în Asia sau în „Marea de răsărit“ țara regelui-preot Ioan — „Țara preotului João da India“. Această misiune a primit-o în 1487 *Pero do Covilhão*, agent diplomatic secret, cu un trecut aventuros. João i-a dat ca ajutor pe curteanul Affonso Paiva. Agenții au ajuns pînă în insula Rodos (marea Egee), iar de acolo, travestiți în negustori sirieni, au plecat în Egipt. În primăvara anului 1488 ei s-au alăturat unei caravane care se ducea spre portul Tore (peninsula Sinai) din marea Roșie, de aici au urcat pe un mic vas arab și, oprindu-se pe drum într-un număr de porturi arabe și la Suakin (pe țărmul african), au ajuns la Aden, unde s-au despărțit pentru totdeauna: Paiva a plecat să caute „Țara preotului João da India“ și a dispărut fără urmă.

Covilhão s-a urcat pe o mare corabie arabă. Mînată de musonul de sud-vest, aceasta a ajuns în India de sud-vest. În porturile de pe coasta Malabar, unde pulsa o vie activitate, el a strîns informații despre comerțul exterior al Indiei cu țările apropiate și îndepărtate și despre navigația în oceanul Indian. Din Calicut, Covilhão a trecut în Goa (India de vest), iar în primăvara anului 1489 a ajuns la Ormuz. A ocolit apoi pe la sud Arabia și a navigat pe o corabie arabă din Somalia de nord, de-a lungul Africii răsăritene, pînă în portul Sofala din Mozambic (în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică). Acolo, Covilhão... „a auzit de la niște marinari arabi că din orice punct al acestui țărm se poate merge pe mare spre apus, că marginile mării nu sînt cunoscute și că acolo există o insulă întinsă, la o distanță de peste 900 de mile de mal, care se numește insula Lunei“¹ (G. B. Ramusio).

Din Sofala, Covilhão a călătorit pe mare pînă la Tore, iar apoi cu o caravană pînă la Cairo. Acolo, la începutul anului 1491, l-au găsit doi evrei portughezi care i-au adus o scrisoare de la rege. João al II-lea îi poruncea lui Covilhão să trimită cu unul din ei în Portugalia o dare de seamă completă, iar pe celălalt să-l ia cu sine pînă la Ormuz și să continue strîngerea de informații și căutarea „Țării preotului João da India“. După ce s-a dus a doua oară la Ormuz și a ocolit Arabia pe la sud, Covilhão s-a întors în marea Roșie, a vizitat „locurile sfinte“ musulmane — Mecca și Medina², apoi peninsula Sinai și din Tore a trecut în Zeila, situată lîngă „Țara preotului João da India“ — *Etiopia creștină*.

¹ Arabii numeau *insula Lunei* Madagascarul; totuși, distanța indicată de la continent pînă la insulă (900 de mile), dacă o socotim după paralela Sofalei (20° latitudine sudică), este mult exagerată, indiferent despre ce fel de milă ar fi vorba în text. În realitate, distanța este de circa 1.000 de km.

² Covilhão este primul creștin cunoscut de noi care a vizitat aceste locuri unde accesul „necredincioșilor“ era interzis sub pedeapsa cu moartea. Cunoșcînd însă la perfecție limba arabă, el a putut să se dea drept mahomedan în tot timpul peregrinărilor sale.

Din 1492 sau 1493 Covilhão a trăit în Etiopia, unde a fost bine primit ca sol al regelui portughez, dar nu i s-a mai dat voie să plece în patrie. El s-a căsătorit acolo (deși lăsase o soție și copii în Portugalia), a ocupat funcții înalte și a căpătat moșii. În 1520, când Covilhão avea peste 70 de ani, l-a găsit în Etiopia primul trimis oficial portughez (Rodrigo Lima) pe lângă „regele regilor”. *Francisco Alvares*, preotul soliei, a notat amănunțit relatările lui Covilhão despre peregrinările sale și le-a inclus în raportul său intitulat „Comunicare adevărată despre pământurile preotului João da India” (Lisabona, 1540); însemnările mai amănunțite au fost folosite în secolul al XVI-lea de istoricii portughezi și de venețianul Ramusio.

Raportul secret trimis de Covilhão în 1491 lui João al II-lea din Cairo nu s-a păstrat, dar puțini sînt istoricii care se îndoiesc că regele a primit raportul și că atît el cît și succesorul său Manuel cel „Fericit” au folosit informațiile strînse de acest călător despre comerțul și navigația din India, atunci cînd au pregătit instrucțiunile pentru prima expediție a lui Vasco da Gama.

PARTEA A TREIA

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE

PERIOADA I

(PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-LEA)

CRISTOFOR COLUMB ȘI PROIECTUL SĂU

CAUZELE EXPANSIUNII SPANIOLE PESTE OCEAN

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, nu numai în Portugalia, dar și în alte țări vest-europene de pe țărmurile oceanului Atlantic s-a manifestat tendința de a se descoperi un drum direct pe mare spre „Katai” și „Indii — patria mirodeniilor” unde se credea că există și foarte mult aur. În acea vreme, în Europa occidentală feudalismul se afla în stadiul de descompunere, se dezvoltau marile orașe și se extindea comerțul atât între țările europene cât și cu un șir de țări din afara Europei. Banii deveniseră un mijloc universal de schimb și nevoia de bani crescuse considerabil. De aceea, în Europa a sporit mult cererea de aur, ceea ce a stimulat într-o măsură și mai mare tendința de a ajunge în „Indii”. Totodată, însă, în urma cuceririlor otomane, țărilor din Europa occidentală le era tot mai greu să folosească vechile căi terestre combinate cu cele maritime, din răsărit, ce duceau spre Asia de sud și de est. De căutarea *căilor maritime de sud* spre „Indii” se ocupa numai Portugalia. Celorlalte țări de pe malul Atlanticului le rămânea deschisă, spre sfârșitul secolului al XV-lea, numai *calea spre apus*, prin oceanul necunoscut. Ideea că există un asemenea drum a luat naștere în Europa în epoca Renașterii, datorită răspîndirii teoriilor antice cu privire la sfericitatea pămîntului, iar călătoriile pe distanțe lungi au devenit posibile în urma succesele realizate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în domeniul construcției de corăbii și al navigației.

Acestea erau premisele generale ale expansiunii țărilor vest-europene peste ocean. Faptul că tocmai Spania a fost cea dintîi care a trimis, în 1492, spre vest mica flotilă a lui Cristofor Columb, se explică prin condițiile istorice din această țară de la sfârșitul secolului al XV-lea.

Una dintre aceste condiții a fost întărirea, în ultimul pătrar al secolului al XV-lea, a puterii regale spaniole, care înainte era limitată. Întărirea ei începuse în 1469, cînd regina *Isabella* a Castiliei s-a căsătorit cu *Ferdinand*, moștenitorul tronului Aragonului. Peste zece ani acesta a devenit rege al Aragonului, și astfel, în 1479 s-au unit, de fapt, cele mai mari state din peninsula Iberică — *Castilia* și *Aragonul* — și a luat ființă Spania, ca stat unitar. Printr-o politică iscusită, puterea regală s-a întărit. Cu ajutorul burgheziei de la orașe, perechea regală a pus frîu nobi-

limii recalcitrante și marilor feudali. Înființind în 1480—1485 inchiziția, regii au transformat biserica în cea mai teribilă armă a absolutismului.

Sub presiunea forțelor unite ale Castiliei și Aragonului, ultimul stat musulman din peninsula Iberică — *emiratul Granadei* — n-a putut să reziste multă vreme. La începutul anului 1492 trupele spaniole au intrat în Granada. Perioada reconchistei — recucerirea de către domnitorii creștini a țărilor din peninsula Iberică ocupate în anul 711 de musulmani — „mauri“ — s-a încheiat după opt secole. A început perioada expansiunii spaniole peste ocean.

Spania unită, care devenise cel mai puternic stat vest-european, a pășit pe arena mondială.

Expansiunea peste ocean interesa atât puterea regală, cât și burghezia de la orașe și biserica catolică — puternicii ei aliați în lupta împotriva nobilimii feudale. Burghezia căuta să lărgească izvoarele acumulării primitive și invidia Portugalia vecină pentru succesele realizate în expansiunea peste mări. Biserica catolică năzuia să-și extindă influența asupra țărilor „păgine“. Forța militară pentru cucerirea „Indiilor păgine“ trebuia s-o furnizeze nobilimea spaniolă. Acest lucru era, atât în interesul ei, cât și în interesul principalilor ei adversari — puterea regală absolutistă și burghezia de la orașe.

Cucerirea Granadei a pus capăt războiului purtat în Spania aproape fără întrerupere împotriva maurilor „necredincioși“, război care devenise o meserie pentru multe mii de nobili cu proprietăți mici — „hidalgo“. Rămăși astfel fără ocupație, ei deveniseră și mai primejdioși pentru monarhie și pentru orașele spaniole în dezvoltare, decât în ultimii ani ai reconchistei, când regele, în alianță cu orașele, trebuise să ducă o luptă înverșunată împotriva bandelor tilhărești de nobili.

Regii trebuiau să scape de elementele turbulente, să găsească o ieșire pentru energia acumulată de mica nobilime spaniolă. Soluția acceptabilă pentru rege și orașe, pentru cler și nobilime, era expansiunea peste ocean, al cărei proiect Columb îl propunea de mai mulți ani. Tezaurul regal, mai cu seamă cel al Castiliei, era în permanentă gol, iar expedițiile peste ocean spre țările asiatice făgăduiau suveranilor spanioli venituri fabuloase. Nobilimea spaniolă, la rîndul ei, visa să dobîndească teritorii peste ocean, dar și mai mult visa la aurul și pietrele prețioase din „Katai“ și „India“, căci majoritatea nobililor erau datori vinduți cămătarilor.

Tendința spre îmbogățire era îmbinată în peninsula Iberică cu fanatismul religios, generat de luptele seculare duse de creștini împotriva musulmanilor și mereu întreținut de cler. Nu trebuie, însă, să exagerăm importanța fanatismului religios în expansiunea colonială spaniolă (ca și în cea portugheză). Pentru inițiatorii și organizatorii expansiunii peste ocean, pentru vestiții conducători ai conchistei, zelul religios era o mască obișnuită și comodă sub care se ascundeau năzuințele spre putere și îmbogățire personală. Cu o forță zguduitoare i-a caracterizat pe conchistadori un contemporan al lui Columb, episcopul *Bartolomeo Las Casas*, autorul lucrărilor „Scurtă dare de seamă despre jefuirea Indiei“ și „Istoria Indiei“ în mai multe volume, care a spus: „ei mergeau cu crucea în mînă și cu pofta nesățioasă de aur în inimă“.

Marx a calificat-o pe Isabella, fătarnica protectoare a lui Columb, drept o „fanatică ipocrită“. După cât se pare, Isabella a fost o intrigantă foarte abilă; abia la sfârșitul secolului al XIX-lea un remarcabil biograf al lui Columb, care nu l-a cruțat nici pe el, a putut să scrie cu deplină îndreptățire: „Istoricul care studiază firile lor [ale lui Ferdinand și Isabellei] după documentele epocii nu poate să nu recunoască faptul că ei se caracterizau prin trăsături ce corespundeau foarte puțin cu cerințele nobletei și ale cucerniciei... Adesea acești monarhi spanioli se arătau mult mai perfizi și mincinoși decât admiteau teoriile din vremea lor... [și] în această privință regina era mai vinovată decât regele...“

Istoricul... are prilejul să afle din documentele de arhivă cele mai secrete planuri ale ei și să cîntărească cele mai ascunse dorinți ale sufletului ei, care au fost tănuite cu grijă contemporanilor. Astăzi ea se reflectă într-o mie de oglinzi care o demască...“ (J. Winsor).

Fără îndoială că „regii catolici“ apărau cu zel interesele bisericii numai atunci cînd ele coincideau cu interesele lor personale. „Lipsa de cucernicie“, adică ipocrizia bigotă a Isabellei a fost sesizată abia de urmașii care au scormonit arhivele istorice; Ferdinand însă a fost, după cât se pare, un actor mai puțin iscusit decât soția sa. Fătarnicia lui era evidentă și pentru contemporanii săi, cel puțin pentru unii atît de perspicaci ca italianul Machiavelli. Iată ce scria Machiavelli în celebrul său tratat „Principele“, într-unul din capitolele căruia face o aluzie directă la Ferdinand, iar într-altul îl numește chiar:

„Un domnitor trebuie să aibă o deosebită grijă... ca oamenilor, atunci cînd îl ascultă și îl privesc, să li se pară că el întruchiează evlavia, credința, omenia, sinceritatea, religia înseși. Cea mai importantă este aparența acestei din urmă virtuți... Există în epoca noastră un domnitor — nu este nevoie să-l numim — care niciodată nu propovăduiește altceva decât pace și credință, iar în realitate este un mare dusman, atît al păcii, cît și al credinței...“ (cap. XVIII). „Ferdinand de Aragon, actualul rege al Spaniei, se poate spune că e un rege nou, pentru că dintr-un rege slab el a devenit... primul suveran al lumii creștine... La începutul domniei sale a atacat Granada, această acțiune constituind baza puterii lui... Pentru ca să se poată încumeta la întreprinderi și mai mari, el, acționînd totdeauna în numele credinței, s-a dedat la o cruzime cucernică, alungînd din regatul său pe marrani¹ și ruinîndu-i...“ (cap. XXI).

Faptul că în această privință Columb nu se deosebea de regii în slujba cărora a făcut marile sale descoperiri, rezultă deosebit de clar din documentele scrise de el însuși sau dictate de el.

DATE DIN BIOGRAFIA LUI COLUMB PÎNĂ ÎN 1484

Datele biografice despre Columb sînt extrem de puține și de aceea o serie de momente importante din istoria vieții și activității lui stîrnesc pînă astăzi îndoieli și discuții.

¹ Evrei spanioli (*n. tr.*).

Într-o măsură sau alta sînt discutabile aproape toate datele din tîne-rețea lui Columb, din perioada îndelungată petrecută de el în Portugalia. Despre felul cu i-a venit lui Columb ideea de a traversa oceanul în di-recția vestică, se pot emite doar ipoteze.

Pot fi considerate ca definitiv stabilite originea lui Columb, locul nașterii (în secolele XVII—XIX cel puțin 20 de localități pretindeau cin-stea de a fi considerate locul său natal) și, cu oarecare rezerve, anul naș-terii sale. Tatăl său era un postăvar modest din Genova, Domenico Co-lombo, iar mama sa se numea Susanna Fontanarosa. Fiul lor cel mai mare, Cristofor, s-a născut la Genova la 29 octombrie 1451.

Datele nașterii lui Columb, așa cum erau presupuse înainte, oscilau în cadrul unei perioade de peste 20 de ani — între 1435 și 1456. Potri-vit cu acestea se schimba și caracterizarea marelui navigator de către diferiți autori. Într-adevăr, cine este acela care a avut curajul neasemuit de a se avînta în 1492 într-o călătorie peste oceanul necunoscut, ca să afle în extremul vest țara cea mai răsăriteană? Un om tînăr încă (născut în 1456) și plin de vigoare, în vîrstă de 36 de ani, un bărbat mai în vîrstă, de 47 de ani (născut în 1445) sau, în sfîrșit, „un bătrîn cu păr cîrunt“, cum îl înfățișează unii biografi, în vîrstă de 57 de ani (născut în 1435)? Trebuie să arătăm de altfel că pînă și data nașterii stabilită pe baza documentelor oficiale (1451) este în contradicție cu unele afir-mații, atît ale lui Columb însuși, cît și ale oamenilor care l-au cunoscut personal; între aceștia Andres Bernaldes, autorul „Istoriei regilor catoli-ci“ (mort în 1513); declară categoric că „Columb a murit în vîrstă de vreo 70 de ani“. Cel puțin pînă în 1472 Columb a trăit în Liguria — la Genova sau la Savona (din 1479) — și a făcut parte din breasla postă-varilor, ca și tatăl său.

Nu se știe unde anume a învățat Cristofor Columb, dacă a avut studii, în general, sau dacă a fost un autodidact genial. S-a dovedit însă că el cunoscuse cel puțin patru limbi (italiana, spaniola, portugheza și latina), citea mult și cu deosebit interes.

Se naște întrebarea în ce an și în ce împrejurări Cristofor Columb, care se trăgea dintr-o familie de postăvari, a devenit, după 1472, navi-gator. În „Jurnalul primei călătorii“ el arată că navighează de 23 de ani¹. Această însemnare datează din 1492. Prin urmare, dacă ar fi să ne bizuim pe această declarație, Columb a început să navigheze din 1469 cînd — potrivit documentelor — încă nu părăsise Genova. De altfel, într-una din scrisorile trimise perechii regale în 1501, el declară (dacă nu cumva este o greșeală) că se îndeletnicește cu navigația de 40 de ani, ceea ce e cu totul neverosimil. După toate probabilitățile, Columb a făcut prima călătorie de lungă distanță în 1473 sau în 1474; în docu-mente se află indicații indirecte cu privire la participarea sa la o serie

¹ „Umblu pe mare de 23 de ani și n-am părăsit-o niciodată pentru un timp care să merite a fi pomenit; am văzut tot răsăritul și tot apusul“. „Și el spune — adaugă Bartolomé Las Casas, un biograf al lui Columb care l-a cunoscut personal, în rezumatul jurnalului său (originalul s-a pierdut) — că a mers spre miazănoapte, adică spre Anglia și spre miazăzi, în Guinea...“

de expediții comerciale genoveze, care au vizitat în 1474 și 1475 insula Chios din marea Egee.

În 1476, Columb a plecat pe mare în Portugalia, fiind trimis de o casă comercială din Genova, al cărei slujbaş era. Columb a trăit timp de 9 ani în Portugalia — la Lisabona, în Madera și pe insulița Porto Santo (Portul sfânt) din apropierea ei — și se pare că a participat la mai multe călătorii lungi; tocmai în acea perioadă a fost în Anglia și în Guinea, și anume pe Coasta Aurului. Nu știm însă dacă a călătorit ca navigator sau ca slujbaş al vreunei case comerciale.

În jurul anului 1479, Columb s-a căsătorit la Lisabona cu portugheza *Filippa Moniz*. În 1480 s-a născut fiul său *Diego*. Cîtva timp ei au locuit în insula Porto Santo, care pe atunci era vizitată adesea de corăbii portugheze și Columb a auzit desigur de multe ori de la marinari povestiri despre călătoriile lor reale și imaginare pe ocean. În afară de declarațiile lui Columb nu există însă nici un fel de dovezi că înainte de 1492 el ar fi făcut călătorii îndepărtate pe ocean. Totuși, încă din timpul primei sale expediții, în ciuda greșelilor și eșecurilor inevitabile pentru o acțiune nouă, Columb s-a arătat a fi un navigator cu foarte multă experiență, imbinînd în chip fericit însușiri de căpitan, de astronom și de cîrmaci. El nu numai că-și însușise perfect arta navigației din epoca sa, dar o și ridicase la un nivel mai înalt.

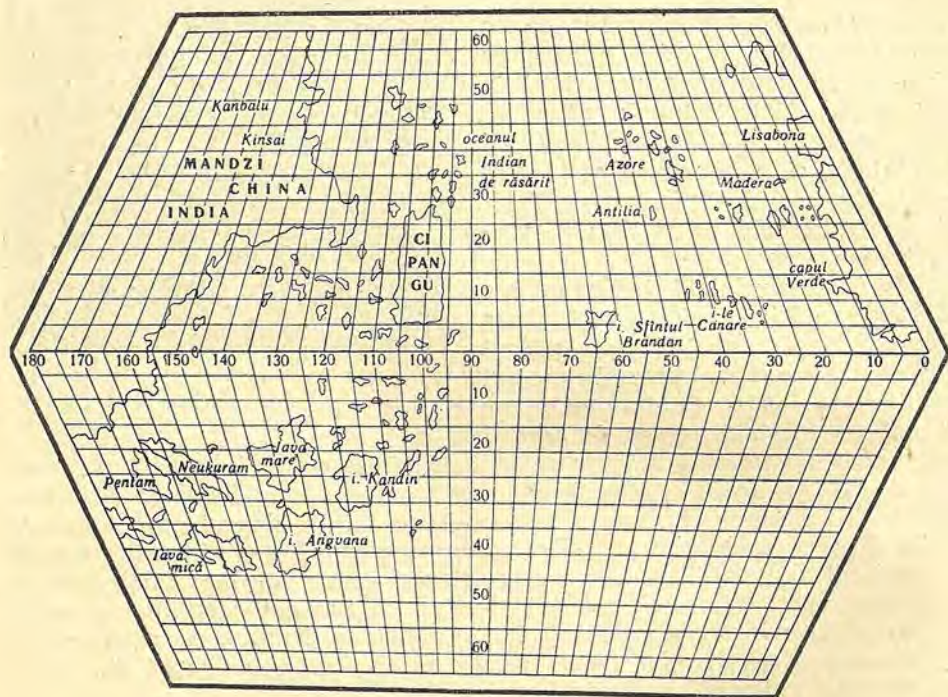
Cristofor Columb.

PROIECTUL LUI COLUMB

Potrivit versiunii tradiționale, Columb s-a adresat încă în 1474 cunoscutului astronom și geograf italian (florentin) *Paolo Toscanelli* cerîndu-i sfatul cu privire la cel mai scurt drum pe mare pînă în „India“. Acesta i-a arătat multă bunăvoință lui Columb, care era un om sărac. El i-a trimis drept răspuns copia scrisorii către un învățat călugăr portughez, care i se adresase cu cîtva timp înainte din însărcinarea regelui Affonso al V-lea. În această scrisoare, Toscanelli arăta, între altele, că, peste ocean, există o cale mai scurtă spre țara mirodeniilor decît cea pe care o căutau portughezii, navigînd de-a lungul țărmurilor occidentale ale Africii.

„Știu că existența unui asemenea drum poate fi dovedită pe temeiul că pămîntul are forma unei sfere. Totuși, pentru a ușura această între-

prindere, trimite majestății sale o hartă pe care am făcut-o cu mîna mea. Pe ea sînt însemnate țărmurile și insulele voastre, de unde trebuie să navigați fără încetare spre apus, și locurile unde veți ajunge, și cît de departe va trebui să vă mențineți de pol sau de ecuator, și ce distanță trebuie să străbateți pentru a ajunge în țările unde există mai mult decît oriunde mirodenii și pietre prețioase de tot felul. Nu vă mirați că

Harta lui Toscanelli (reconstituire).

eu arăt la apus țările unde cresc mirodeniile, în timp ce de obicei ele sînt arătate la răsărit, fiindcă oamenii care vor naviga neconținut spre apus vor ajunge în țările răsăritene dincolo de ocean, în cealaltă emisferă. Dar dacă veți porni pe uscat, străbătînd emisfera noastră, țările mirodeniilor vor fi la răsărit..." Totodată, Toscanelli susținea cu stăruință că distanța care trebuie parcursă spre apus, din Lisabona pînă în Japonia, nu este prea mare.

Se pare că tot atunci Columb i-a comunicat lui Toscanelli proiectul său, deoarece într-o a doua scrisoare, florentinul scria genovezului: „Socot că proiectul dumneavoastră de a călători de la răsărit spre apus, potrivit indicațiilor de pe harta mea și care apar și mai evidente dacă

Camera de lucru a unui cosmograf (desen din secolul al XVI-lea).

le urmărești pe glob, este un proiect nobil și măreț. Mă bucur văzînd că m-ați înțeles bine¹.

În secolul al XV-lea nu putea încă nimeni să știe cum se repartizează uscatul și apa pe suprafața pămîntului. Greșeala lui Toscanelli consta în faptul că el exagerase cu aproape de două ori întinderea continentului asiatic de la apus spre răsărit. El a apreciat distanța pe uscat, de la Lisabona pînă la țărmurile răsăritene ale Chinei, la aproape două treimi din circumferința globului, întrucît socotea că orașul chinezesc „Kinsai” (Hanciu), de pe litoral, se află la 230° est de meridianul Lisabonei. Potrivit cu aceasta, Toscanelli a micșorat întinderea de apă care desparte spre apus Europa de sud de China, deoarece considera că orașul Kinsai este situat la 130° vest de meridianul Lisabonei. El a calculat lățimea acestui spațiu la o treime din circumferința pămîntului, adică, după socotelile lui, la mai puțin de 12 000 de km (după actualele unități de măsură). După părerea lui Toscanelli, țărmul dinspre răsărit al Japoniei se afla la circa 2 000 de km est de țărmul chinez. Așadar, din Lisabona pînă în Japonia nu ar fi de străbătut nici 10 000 de km,

¹ Pînă la noi n-a ajuns nici originalul hărții lui Toscanelli și nici vreuna din copii, dar ea a fost reconstituită în repetate rînduri pe baza scrisorilor lui.

iar insulele Azore sau Canare și legendara insulă Antilia ar putea servi drept escale pe acest drum.

Luînd ca bază calculul lui Toscanelli, Columb i-a adus unele „rectificări”, întemeindu-se pe o serie de cărți de astronomie și geografie răspândite în secolul al XV-lea. El a ajuns la concluzia că cel mai bine ar fi să navigheze spre Asia de răsărit prin insulele Canare, de unde ar mai trebui să meargă spre apus cam 4500—5000 de km pentru a ajunge în Japonia. După expresia lui Jean Baptiste Anville, cunoscut geograf din secolul al XVIII-lea, aceasta a fost „o greșeală uriașă care a dus la o descoperire uriașă”.

Mulți istorici se îndoiesc de faptul că Toscanelli a avut un schimb de scrisori cu Columb și consideră că această versiune a fost născocită de prietenii lui, de fiul său nelegitim Hernando sau de unul dintre biografiile săi din secolul al XVI-lea. Studiind cele mai răspândite lucrări de cosmografie din acea vreme, Columb a putut găsi, fără îndoială, indicații asemănătoare acelor pe care, chipurile, le-a primit direct de la Toscanelli. Totuși, istoricii sceptici nu sînt în stare să explice la ce le-a folosit biografiilor lui Columb, care l-au cunoscut personal, să născocească această corespondență cu învățatul florentin. O asemenea minciună nu adăuga nimic la gloria lui Columb.

Columb a făcut prima sa propunere regelui João al II-lea al Portugaliei. După multe tergiversări, în 1484, acesta a predat proiectul spre examinare unui consiliu științific, organizat chiar atunci pentru întocmirea manualelor de navigație. Consiliul a respins argumentele lui Columb. Refuzul regelui s-a datorat, într-o anumită măsură, și drepturilor și privilegiilor exagerate pe care le cerea Columb în cazul cînd acțiunea sa ar fi fost încununată de succes.

COLUMB SE MUTĂ ÎN SPANIA; GREUTĂȚILE ÎNTÎMPINATE DE EL (1485—1492)

Istoricii spanioli afirmă că, refuzînd serviciile prea costisitoare ale lui Columb, regele Portugaliei s-a hotărît, totuși, să profite de planul lui. El a trimis în taină o corabie spre apus de insulele Capului Verde, dar marinarii portughezi s-au întors în patrie fără nici un rezultat. Secretul acestei călătorii a fost divulgat și Columb a părăsit Portugalia¹ cu gîndul de a-și propune planul regilor spanioli. Cu puțin timp înainte, soția sa Filippa murise și Columb l-a luat cu el pe fiul său Diego. Potrivit versiunii tradiționale, Columb a sosit în 1485 în micul port Palos din Andaluzia, situat în dreptul golfului Cadiz, aflînd adăpost în apropiere de Palos, la mîinastirea Rabida. Starețul mîinastirii s-a interesat de proiectul lui și l-a trimis la alți călugări influenți, care l-au recomandat celor mai bogați granzi din Castilia, printre care și ducelui Medinaceli. Aceste recomandări au constituit o greșeală politică și n-au făcut decît să-i dăuneze lui Columb. Isabella nu avea cîtuși de puțin intenția de a îngădui o acțiune care, în caz de reușită, ar fi îmbogățit

¹ Columb a plecat din Portugalia în mare grabă, vrînd, pare-se, să scape de urmărirea creditorilor.

pe adversarii ei politici — marii feudali — și ar fi contribuit la creșterea influenței lor politice. Ducele Medinaceli a cerut Isabellei să-i aprobe organizarea expediției pe socoteala sa. Regina l-a chemat pe Columb la curte (mai 1486) și, după ce a ascultat propunerile lui, a poruncit ca ele să fie examinate de o comisie specială. Fără să-l refuze hotărît pe duce, regina a căutat să tergiverseze rezolvarea problemei. În timpul acestor tratative, Columb a trăit pe socoteala ducelui.

Comisia alcătuită din călugări și curteni, sub președinția confesorului reginei, a respins propunerea abia după patru ani (în jurul anului 1490). Concluziile comisiei nu au ajuns pînă la noi, dar dacă ar fi să dăm crezare biografiilor lui Columb din secolul al XVI-lea, ele cuprind deau argumentele cele mai absurde, însă nu tăgăduiau sfericitatea pămîntului. Aceasta se datora faptului că la sfîrșitul secolului al XV-lea, nici un cleric cu pretenții de învățat nu ar fi îndrăznit să tăgăduiască acest adevăr. Dimpotrivă, biserica catolică se străduia atunci să împace teoria sfericității pămîntului cu biblia, căci negarea directă a unui adevăr susținut de „însuși“ Aristotel și cunoscut în întreaga lume putea să dăuneze prestigiului ei care și așa era zdruncinat.

În anii 1487—1488 Columb primea un ajutor bănesc de la vistierie, dar lucrurile n-au făcut nici un pas înainte atît timp cît regii au fost ocupați cu războiul. În schimb, el a găsit un nou sprijin, cel mai de nădejde. Cu ajutorul protectorilor săi clerici el a stabilit legături cu marii financiari spanioli. Aceasta a fost calea cea mai potrivită și ea l-a dus pe Columb la victorie.

Pentru Columb, concluziile negative ale comisiei — oricare ar fi fost motivele după care s-a călăuzit — au însemnat firește o lovitură grea. Totuși, regele și regina încă nu-și spusese răul ultimul cuvînt. În acești ani, Cristofor Columb a încercat prin fratele său *Bartolomeo* să propună proiectul său Angliei și Franței. Potrivit unei versiuni, regele Angliei ar fi afirmat că „învățăutul Columb clădește castele pe nisip“, iar după o altă versiune, el ar fi acceptat proiectul cînd era însă prea tîrziu. În Franța, în schimb, Bartolomeo a găsit protectori influenți, printre care și pe sora mai mare a regelui. În 1491 Columb apare din nou la mînăstirea Rabida. Starețul mînăstirii, care avea legături strînse atît cu curtea regală cît și cu neguțătorii și armatorii din Andaluzia, l-a sprijinit pe Columb în demersurile sale. Prin intermediul lui, Columb face cunoștință cu *Martin Alonso Pinzon*, un navigator experimentat și armator influent din Palos. În același timp se întăresc legăturile lui Columb cu funcționarii superiori de la camerele de conturi din Castilia și Aragon și cu neguțătorii și bancherii din Sevilla.

În noiembrie sau în decembrie 1491, Columb obține o nouă audiență la regină și își face apariția în tabăra de lîngă zidurile Granadei asediate. Aici proiectul său este examinat din nou de o comisie de experți din care, în afară de teologi și cosmografi, fac parte juriști de seamă. Și de data aceasta el a fost respins, întrucît pretențiile formulate de Columb au fost considerate exagerate.

Regele și regina s-au declarat de acord cu hotărîrea comisiei și, cîrînd după căderea Granadei, Columb a părăsit curtea spaniolă, plecînd

în Franța. În momentul în care Columb părăsea Granada, la Isabella s-a înfățișat Luis Santangel, conducătorul unei mari case comerciale și cel mai apropiat sfetnic financiar al regelui și reginei. El a convins-o să accepte proiectul, făgăduindu-i să-i împrumute banii necesari pentru echiparea expediției. Un polițist a fost trimis după Columb. El l-a ajuns la câțiva kilometri de Granada și l-a adus înapoi la curte.

ACORDUL DINTRE REGII CASTILIEI ȘI COLUMB

La 17 aprilie 1492, regele și regina și-au dat consimțământul cu privire la proiectul convenției cu Columb. Cităm principalele două articole din această convenție istorică:

„Majestățile lor, ca stăpîni ai mărilor și oceanelor, dăruiesc de azi înainte numitului don Cristofor Columb¹ titlul de amiral al tuturor insulelor și continentelor pe care el însuși și datorită iscusinței sale le va descoperi sau le va dobîndi pe aceste mări și oceane, iar după moartea sa dăruiesc pe veci moștenitorilor și urmașilor săi acest titlu, cu toate privilegiile și prerogativele ce decurg din el... Majestățile lor îl numesc pe Columb vicerege și guvernator general pe... insulele și continentele pe care el... le va descoperi sau dobîndi, și pentru guvernarea fiecăreia dintre ele va trebui ales omul cel mai potrivit pentru această slujbă...” [dintre candidații propuși de Columb].

„De la toate mărfurile de tot felul, fie că va fi vorba de perle ori pietre prețioase, aur sau argint, mirodenii și alte lucruri și mărfuri... care vor fi cumpărate, obținute în schimbul altor lucruri, găsite sau dobîndite pe teritoriul arătat mai sus guvernat de amiral... el va avea și își va păstra a zecea parte din toate, ținîndu-se seama de cheltuielile făcute, iar restul de nouă părți le va pune la dispoziția majestăților lor”.

După două săptămîni, la 30 aprilie, regele și regina au confirmat oficial acordarea titlului de „don” lui Columb și urmașilor săi; de asemenea, i se acordau (condiționat, în caz de reușită) titlurile de „amiral al insulelor și continentului”, vicerege și guvernator, precum și dreptul de a primi soldă pentru toate aceste funcții și venituri de la noile pămînturi descoperite în proporțiile indicate mai sus și dreptul de a judeca toate pricinile penale și civile în legătură cu aceasta.

Curtea regală considera expediția peste ocean în primul rînd ca o întreprindere comercială care implică un risc. Pe regină n-o interesa ce spuneau autorii antici și navigatorii din evul mediu. Ea avea nevoie de garanții mai palpabile și nu a luat hotărîrea definitivă decît atunci cînd a văzut că proiectul este sprijinit de financiar lucizi. Luis Santangel în tovărășie cu un reprezentant al negustorimii din Sevilla a acordat coroanei castiliene un împrumut de 1 140 000 maravedi (circa 12 000 de ruble aur). Sprijinul pe care i l-au acordat lui Columb reprezentanții de seamă ai burgheziei orașenești, care acționau mină-n mină cu clerici influenți, a decis succesul intervențiilor sale.

¹ În original este pretutindeni „Cristóbal Colón”. Titlul de „don” arăta că Columb fusese înnoobilat.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB

DESCOPERIREA INSULELOR „INDIILOR DE VEST”
ȘI „IMPĂRȚIREA LUMII” ÎNTRE SPANIA ȘI PORTUGALIA.
FLOTILA LUI COLUMB

Darnici în titluri și făgăduieli, regii erau hotărâți să cheltuiască cât mai puțin cu organizarea expediției. Lui Columb i s-au pus la dispoziție două corăbii. Potrivit versiunii tradiționale, echipajul a fost recrutat cu forța dintre locuitori ai Palosului, condamnați la muncă silnică pentru crima de lèse-majestăte și completat cu delicvenți de drept comun. Columb a echipat pe socoteală sa o a treia corabie. El a fost ajutat să strângă fondurile necesare pentru aceasta de către frații Pinzon, navigatori iscusiți, originari din Palos.

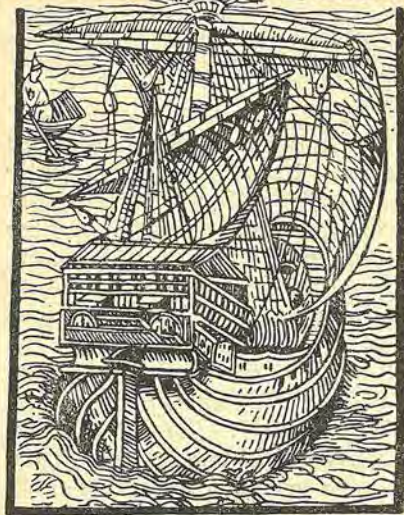
Columb a înălțat pavilionul de amiral pe „*Santa Maria*“, cea mai mare corabie din flotilă, pe care el însuși, poate fără temei, a caracterizat-o ca un „vas prost, impropriu pentru descoperiri“. Căpitan al celei de-a doua corăbii, „*Pinta*“ — a fost numit *Martin Alonso, cel mai mare dintre frații Pinzon*. Căpitan al celei de-a treia corăbii, „*Niña*“ — mai mică decât celelalte — a fost numit *Vicente Yañez, cel mai tânăr dintre frații Pinzon*.

Nu s-au păstrat date oficiale cu privire la dimensiunile corăbiilor lui Columb, iar părerile diferiților autori asupra mărimii și tonajului lor se deosebesc mult. Astfel, se crede că „*Santa Maria*“ avea o deplasare de 100—130 de tone; „*Pinta*“, de 55—90 tone, iar „*Niña*“, de 40—60 de tone. Echipajul tuturor celor trei corăbii era alcătuit din 90 de oameni.

SCOPUL PRIMEI EXPEDIȚII PESTE OCEAN

Există foarte multe lucrări care se ocupă de scopul imediat urmărit de prima expediție a lui Columb. Unii istorici sceptici resping presupunerea că în 1492 Columb își propunea să ajungă în Asia. Acest scepticism se bazează pe interpretarea juridică, pur cazuistică, a două documente emanând de la „regii catolici“ și întocmite de comun acord cu Columb: contractul și „certificatul de acordare a titlului“. În aceste documente nu este pomenită Asia și nici vreo regiune a ei; de altfel în ele nu se menționează în general nici o denumire geografică. Dimpotrivă, scopul expediției este formulat în expresii intenționat confuze și cât se poate de vagi: „Întrucât domnia voastră, Cristofor Columb, plecați urmînd porunca noastră pentru a descoperi și dobîndi unele insule și un continent pe marea-ocean...“. Dar această formulare vagă este pe deplin explicabilă tocmai pentru că în documentele oficiale, care veneau de la regii spanioli, nu se putea menționa Asia de sud sau de est, care în evul mediu era reunită sub denumirea comună de „Indii“: potrivit hotărîrilor papei de la Roma confirmate în 1479 de Castilia (în baza tratatului cu Portugalia), dreptul de a descoperi noi pămînturi

Oceanica Clasica

„Corabie oceanică“ (desen din 1493).

la sud de insulele Canare și „pînă la indieni“ fusese acordat Portugaliei. De aceea, după ce a ajuns în insulele Canare, Columb a pornit spre apus de insula Hierro (Ferro), iar nu spre sud.

Dacă folosim documentele oficiale pentru a stabili scopul imediat al primei expediții a lui Columb, trebuie să subliniem în primul rînd că *menționarea vagă a continentului putea să se refere numai la Asia*: potrivit concepțiilor din antichitate și din evul mediu, la vest de Europa, dincolo de ocean, în emisfera nordică nici nu putea să existe vreun alt continent în afară de Asia. Continente noi puteau să se afle numai în emisfera sudică.

Mai departe, trebuie să ne bazăm pe acel articol din contract în care se dă lista probabilă a mărfurilor pe care regii (și Columb însuși) nădăjduiau să le găsească dincolo de ocean: „perle sau pietre prețioase, aur sau argint, mirodenii și alte lucruri și mărfuri...“

Toate aceste mărfuri erau atribuite de tradiția geografică medievală „Indiilor“.

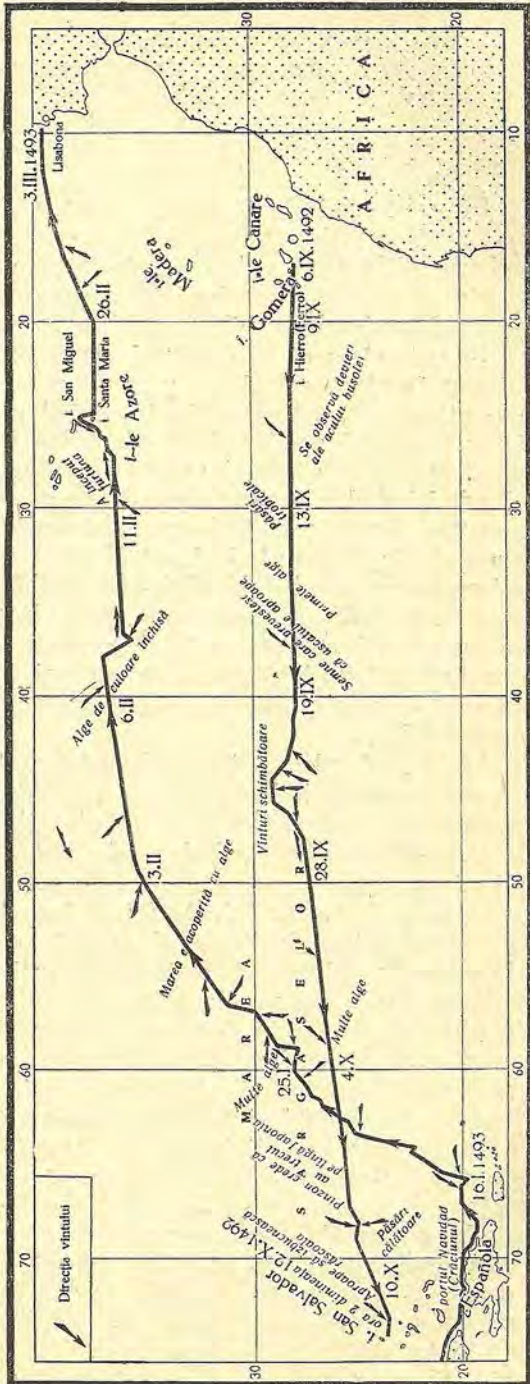
E puțin probabil ca scopul direct să fi fost descoperirea legendarelor insule „rătăcitoare“ Brasil și Antilia. În evul mediu, insula Brasil era pusă în legătură cu o esență de lemn prețios cu același nume, iar acest lemn nu este de loc pomenit în documentele oficiale. Insula Antilia era legată de legenda despre șapte episcopi creștini care fugiseră acolo. Dacă Antilia exista, ea era o țară creștină, guvernată de suverani creștini. Din punct de vedere juridic, regii spanioli nu puteau să acorde cuiva dreptul de a „dobîndi“ această țară pentru Castilia și nici nu puteau să acorde „pe veci“ guvernarea acestei țări lui Columb și moștenitorilor săi. Potrivit tradiției catolice, asemenea daruri puteau să se refere numai la țările „păgine“ (necreștine).

Este incontestabil de asemenea că echipajul primei flote a lui Columb a fost ales numai *în scopul de a se stabili relații comerciale* cu o țară necreștină (eventual musulmană), iar nu pentru cucerirea unei țări mari; totuși, nu se excludea posibilitatea „dobîndirii“ unor insule. Este evident că flota nu era destinată unor vaste operații de cucerire; ea era prea slab înarmată, echipajul era prea redus și apoi, printre camenii lui Columb, nu se aflau militari de profesie. Expediția n-avea ca scop nici răspîndirea religiei catolice, cu toate că mai tîrziu Columb a susținut acest lucru. Dimpotrivă, *printre participanții la expediție nu*

a existat nici un preot sau călugăr. Printre oamenii lui Columb se afla însă un evreu botezat — tilmaci care cunoștea puțin limba arabă, adică limba folosită de musulmani în slujbele religioase; cunoștințele lui n-ar fi fost de folos în insulele Brasil, Antilia etc., dar ar fi putut prinde foarte bine în „Indii“, care desfășurau un comerț intens cu țările musulmane.

Așadar, atît perechea regală cît și Columb căutau să stabilească o legătură comercială cu „Indiile“ și mai de crezut este că tocmai „Indiile“ au constituit principalul scop al primei expediții. Faptul că la înapoierea în Spania Columb a anunțat că a descoperit în vest „Indiile“ și a adus de acolo „indios“ (indieni), n-a fost o născocire ulterioară. Columb susținea că a ajuns acolo unde fusese trimis și unde a vrut să ajungă, că a făcut ceea ce trebuia să facă. Această părere o împărtășeau și majoritatea covârșitoare a inițiatorilor și participanților la prima expediție. Prin aceasta se și explică imediată organizare a unei a doua expediții, de data aceasta de mari proporții. Pe vremea aceea în Spania nu existau aproape de loc sceptici: ei au apărut ulterior.

Prima călătorie a lui Columb peste oceanul Atlantic.

Prima expediție a lui Columb este descrisă în „Jurnalul primei călătorii“, sau, mai exact, într-un rezumat întocmit de Las Casas pe baza jurnalului pierdut al lui Columb.

PRIMA CĂLĂTORIE PESTE OCEANUL ATLANTIC

În zorii zilei de 3 august 1492, Columb a dat ordin să se ridice ancora, să se întindă pânzele și a ieșit cu corăbiile sale din portul Palos. Când expediția a ajuns la insulele Canare s-a constatat că una din corăbii — „Pinta“ — are o spărtură. Repararea ei a durat mult timp, astfel că abia la 6 septembrie 1492 corăbiile au ieșit din portul insulei Gomera.

În primele trei zile, vîntul nu a bătat aproape de loc și corăbiile înaintau foarte încet. Apoi, un vînt prielnic a mînat corăbiile spre apus cu o viteză atît de mare, încît curînd marinarii n-au mai văzut insula Hierro, cea mai vestică dintre insulele Canare. Mulți marinari își pierduseră curajul, luîndu-și rămas bun de la pămînt ca pentru totdeauna. Columb își dădea seama că neliniștea oamenilor va spori pe măsură ce va crește distanța ce-i desparte de patrie. Atunci el a luat hotărîrea de a nota în jurnalul de bord și de a comunica echipajului date mult diminuate cu privire la distanța străbătută, iar pe cele exacte să le treacă în jurnalul său personal. Chiar în ziua următoare (10 septembrie) el a notat în jurnal că în 24 de ore au fost străbătute 60 de leghe, dar că în jurnalul de bord a indicat numai 48 de leghe „pentru a nu speria oamenii“. Și paginile următoare din jurnal cuprind numeroase însemnări de acest fel.

La 16 septembrie, „oamenii au început să vadă o mulțime de smocuri de iarbă verde și, judecînd după aspectul ei, iarba fusese ruptă de curînd din pămînt“. Totuși flotila a înaintat timp de trei săptămîni spre vest prin această ciudată întindere de apă, unde uneori era „atîta iarbă, încît părea că toată marea e plină de ea“. De cîteva ori au aruncat sonda, dar ea nu a atins fundul. Astfel, a fost descoperită „marea Sargaselor“, acoperită de alge plutitoare și situată în zona subtropicală a oceanului, în interiorul unui cerc format din curenți maritimi.

În primele zile vasele mînate de vînt prielnic lunecau cu ușurință prin alge, dar apoi, în decursul cîtorva zile de acalmie, flotila n-a mai înaintat aproape de loc. „Întrucît marea era liniștită, oamenii au început să murmure, spunînd că aici marea e ciudată și că niciodată nu va mai sufla vîntul care să-i ajute să se întoarcă în Spania“ (23 septembrie).

La începutul lunii octombrie, marinarii și ofițerii au început să ceară tot mai stăruitor lui Columb să schimbe direcția. Pînă atunci el înaintase drept spre apus. În sfîrșit (la 7 octombrie) Columb a capitulat, temîndu-se probabil de o răscoală.

Au mai trecut trei zile și „oamenii nu mai puteau să rabde, plîngîndu-se că e prea lungă călătoria“. Amiralul a izbutit să-i liniștească puțin pe marinari, spunîndu-le că sînt foarte aproape de țintă și aminîndu-le totodată cît de departe sînt de patrie. Pe unii căuta să-i convingă, altora le făgăduia că vor fi răsplătiți.

La 11 octombrie, totul confirma neîndoiebnic că pământul e aproape. Marinarii fură cuprinși de o puternică emoție.

La 12 octombrie 1492, la ora două după miezul nopții, *Rodrigo de Triana*, marinar de pe „Pinta” — vasul care mergea în fruntea flotei — a strigat că în zare se vede pământul. De pe „Pinta” s-au dat semnale prin împușcături. Pinzele au fost strinse pe toate corăbiile și oamenii au început să aștepte cu nerăbdare zorile. Dimineața a apărut pământul pe care în însemnarea din 13 octombrie, Columb îl caracterizează astfel: „Este o insulă foarte mare și foarte netedă, cu mulți copaci verzi și apă, iar în mijloc se află un lac mare. Munți nu sînt de loc”. Călătoria prin oceanul Atlantic, de la insula Gomera pînă la această insulă din vest, a durat 33 de zile. De pe corăbii au fost coborîte bărci. Columb, însoțit de amîndoi căpitani Pinzon, de un notar și de un controlor regal, a coborît pe țărm — de data aceasta în calitate de amiral al mării-ocean și de vice-rege — și a înălțat steagul Castiliei. Apoi el a intrat formal în stăpînirea insulei, întocmind și un act notarial.

Pe insulă spaniolii au găsit oameni goi. Columb descrie în felul următor prima întîlnire cu poporul care, după 20–30 de ani, a fost complet exterminat de colonialiștii spanioli:

„Le-am dat bonete roșii, mătănii de sticlă și multe alte obiecte lipsite de valoare, care le-au făcut o mare plăcere. Ei s-au purtat atît de bine cu noi încît lucrul acesta mi s-a părut o minune. Veneau înot pînă la bărcile unde ne aflam și ne aduceau papagali, gheme de fire de bumbac, mici darde și multe alte lucruri, schimbîndu-le pe obiectele pe care le dădeam noi¹. Mi s-a părut însă că acești oameni sînt săraci și [că duc lipsă] de toate. Toți umblă goi, așa cum s-au născut... Iar toți oamenii pe care i-am văzut erau încă tineri... bine făcuți, trupurile și fețele lor erau foarte frumoase, iar părul aspru ca de cal și scurt... Unii își vopsesc pielea cu vopsea neagră (iar pielea lor este de aceeași culoare ca a locuitorilor de pe insulele Canare, care nu sînt nici negri și nici albi), alții cu vopsea roșie; unii își vopsesc cu orice le vine la îndemînă numai fața, alții tot corpul, iar la unii sînt vopsiți numai ochii sau nasul. Ei nu poartă și nu cunosc armele [de fier]: cînd le-am arătat spada, au apucat tăișul și din neștiință s-au tăiat la degete. Nu am văzut la ei fier“.

Pe insulă i s-au dăruit lui Columb „frunze uscate care erau deosebit de prețuite de localnici”; aceasta este prima indicație cu privire la *tutun*.

Băstinașii își numeau insula — dacă au fost bine înțeleși — *Guanahani*. Columb i-a dat, firește, un nume creștin *San Salvadór* (Mîntuitorul) și acest nume s-a păstrat pentru una din *insulele Bahama*, situate în dreptul paralelei de 24° latitudine nordică. Nu avem însă certitudinea

¹ Mai jos Columb spune: „... Ei dau tot ce au în schimb oricărui obiect ce li se oferă, chiar al unor cioburi de vase sau de sticlă...”

Slujbă religioasă pe țărm (desen din secolul al XVI-lea).

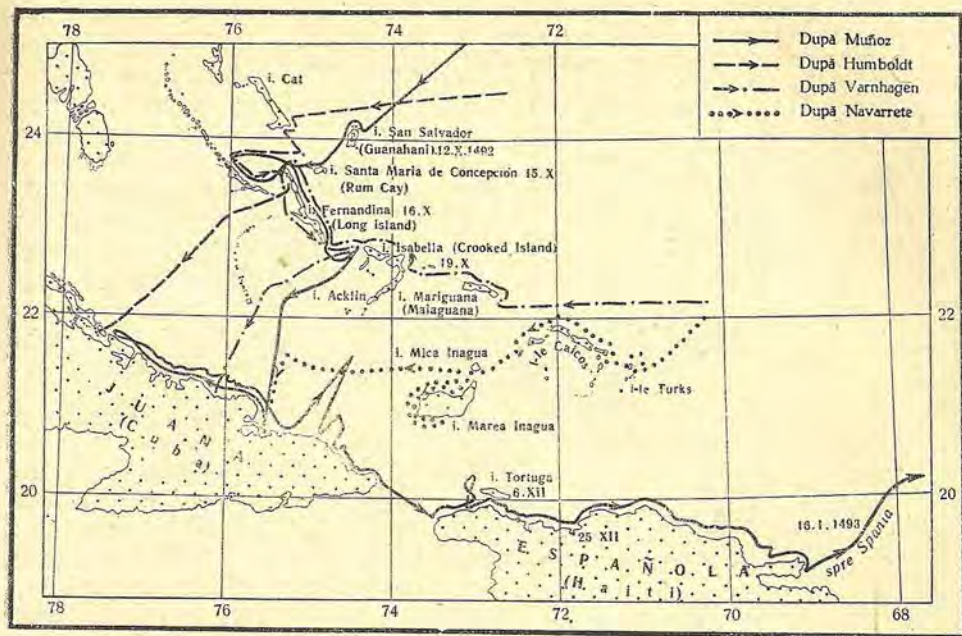
că el ar fi debarcat prima dată tocmai aici. Se mai indică cel puțin încă cinci locuri probabile ale primei debarcări a lui Columb; toate sînt situate pe lanțul răsăritean exterior al arhipelagului Bahama, îndreptat spre oceanul Atlantic. Cea mai nordică dintre insulele (Cat) unde putea să debarce Columb, este situată ceva mai la nord de 24° latitudine nordică, iar cea mai sudică se află pe paralela de 22° . Bineînțeles că drumul probabil al lui Columb din Guanahani spre Cuba variază și el în funcție de locul primei debarcări.

Columb a observat că unii băștinași purtau la nas podoabe de aur. După cîte a putut înțelege, aurul era adus în insulă de undeva dinspre sud. Din acest moment Columb își exprimă aproape în fiecare pagină a jurnalului speranța că „cu ajutorul Domnului va găsi aurul, acolo unde se naște“.

După sosirea în Guanahani, spaniolii au ocolit cu bărcile insula și au zărit cîteva sate. În depărtare se vedeau alte insule și Columb s-a convins că nu a descoperit un pămînt izolat în mijlocul oceanului, ci un arhipelag.

Insularii vizitau corăbiile venind în bărci scobite din trunchiuri de copaci, de mărimi diferite, care duceau între 1 și 40—45 de oameni¹. Pentru a găsi drumul spre insulele din sud, „unde se naște aurul“, Columb a poruncit să fie prinși cîteva băștinași care se urcaseră pe coră-

¹ „Ei înaintau cu bărcile folosind vîsle ce semănau a hirlețe... și mergeau cu mare iuteală“.

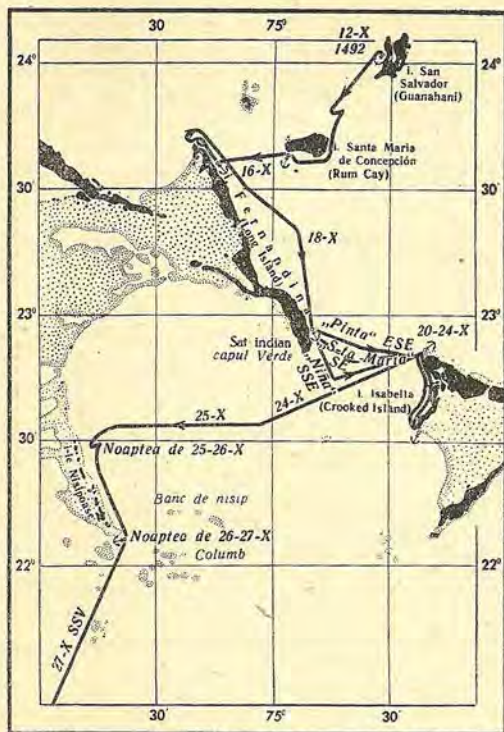

Cele patru variante ale drumului lui Columb din insulele Bahama spre Cuba.

biile spaniole. Urmînd indicațiile prizonierilor, el a început să navigheze printre insulele arhipelagului, înaintînd treptat spre sud.

Columb a dat unei mici insule situată la sud-vest de Guanahani numele de Santa Maria de Concepción (astăzi *Rum Cay*). Iar insula următoare, destul de mare, a fost denumită Fernandina (astăzi *Long Island*). Indienii de aici care au ajutat pe spanioli să-și umple butoaiele cu apă i s-au părut lui Columb „mai gospodari, mai prietenoși și cu mai multă judecată” decît locuitorii din Guanahani. „Am văzut la ei chiar veșminte — notează el în jurnal — țesute din fir de bumbac asemenea unor mantii și le place să se gătească, iar femeile poartă în față un petic de țesătură care le ascunde întrucîtva goliciunea”. În altă parte el arată că aici „a observat că femeile căsătorite poartă șalvari din țesătură de bumbac”. Marinarii care vizitaseră casele insularilor văzuseră acolo paturi împletite legate de stilpi. „Paturile pe care dorm ei seamănă cu niște plase și sînt împletite din fire de bumbac” (*hamacuri*). Dar spaniolii n-au găsit pe insulă nici un indiciu de zăcăminte de aur, deși continuau să întîlnească indieni care purtau bucăți de aur ca podoabe.

Flotila spaniolă a navigat timp de două săptămîni printre insulele Bahama. Columb a văzut acolo multe plante necunoscute cu flori și fructe ciudate. În însemnarea din 15–16 octombrie, el descrie cu entuziasm natura arhipelagului pe care l-a descoperit, subliniind varietatea plantelor. Dar printre ele nu existau plantele prețioase cunoscute de el

Drumul lui Columb printre insulele Bahama
(după Morison).

zile. Atunci el a tras concluzia că a ajuns la una din peninsulele Asiei de răsărit. Dar aici nu existau nici orașe bogate, nici regi, nici aur și nici mirodenii.

Flotila a mai înaintat puțin spre vest de-a lungul țărmului nordic al Cubei. Uneori se întâlneau mici așezări. Într-un loc, amiralul a debarcat doi soli și le-a dat ordin să-l caute în interiorul țării pe regele băstinaș și să stabilească relații cu el. Unul dintre soli vorbea limba arabă. Dar în această țară ciudată nimeni nu înțelegea nici „chiar” limba arabă. După ce s-au îndepărtat puțin de țărm, solii au găsit niște sate cu case mari¹, înconjurate de ogoare cultivate cu plante necunoscute europenilor. O singură plantă o cunoșteau: bumbacul. În case au văzut baloturi de bumbac. Din el femeile făceau țesături grosolane sau împleteau plase. Bărbații și femeile întâlnite de străini „mergeau cu tăciuni în mână și cu o iarbă folosită pentru fumat”. Astfel au văzut europenii pentru prima oară cum se folosește tutunul, iar plantele cultivate necunoscute

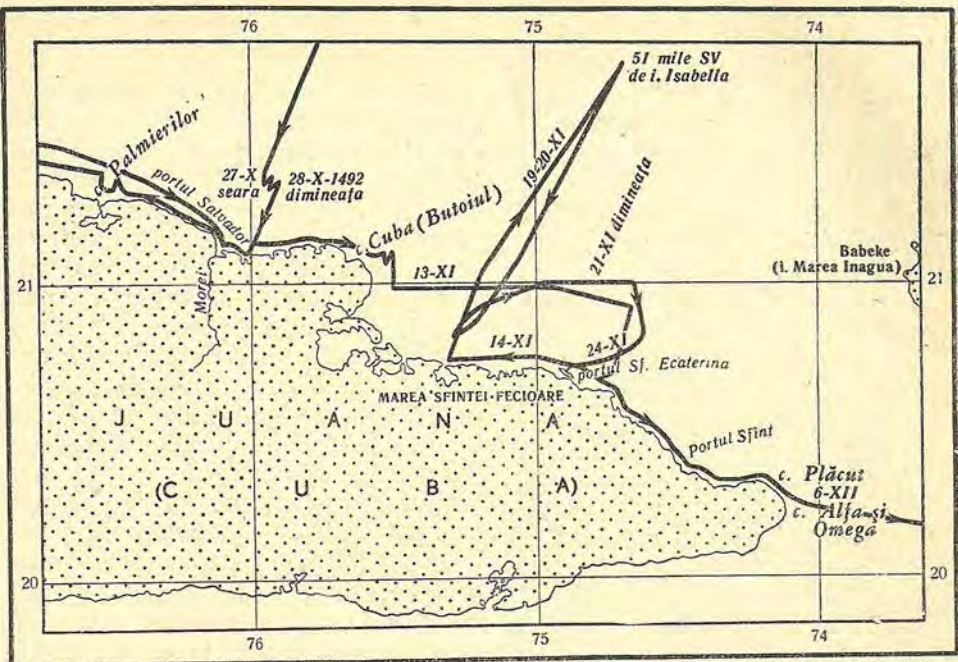
— colorante, medicinale sau mirodenii — din care luase cu sine probe. El a fost mirat și de faptul că nu vedea „nici oi, nici capre și nici alte animale”. „Fac tot ce îmi stă în putere ca să ajung acolo unde voi izbuti să găsesc aur și mirodenii” — scie Columb la 19 octombrie.

Ultima dintre insulele Bahama unde au debarcat spaniolii a fost numită Isabella (astăzi *Crooked Island*).

DESCOPERIREA CUBEI

Marinarii aflaseră de la băștinași că la sud de Isabella se află „insula Cuba care, potrivit spuselor indienilor, este foarte mare și face comerț intens”. Columb s-a îndreptat spre Cuba și la 28 octombrie „a pătruns în estuarul unui râu foarte frumos” (pe țărmul de nord-est al Cubei). După gesturile băștinașilor, Columb a înțeles că acest pământ este atât de mare încât nu poate fi ocolit cu corabia nici chiar în 20 de

¹ Cubanii își construiau locuințele din crengi și trestie. Adesea ele erau foarte mari, putând să cuprindă sute de oameni.

Drumul lui Columb de-a lungul țărmului de nord-est al Cubei (după Morison).

erau porumbul, cartoful și tutunul, care mai târziu s-au răspândit pe toate continentele locuite.

Corăbiile lui Columb aveau din nou nevoie de reparații, din care cauză flotila a mai rămas aproape două săptămîni în dreptul țărmului de nord-est al Cubei. După ce s-au terminat reparațiile, Columb a înaintat de-a lungul țărmului Cubei ceva mai departe spre nord-vest pînă a ajuns la niște insule pe care le-a denumit „Grădinile regelui” (astăzi *Camaguey*).

Cuba avea o populație foarte redusă. Lui Columb i s-a părut lipsit de sens de a naviga mai departe spre vest. El credea că din întîmplare a nimerit în partea cea mai săracă a Chinei. În schimb, la răsărit de China trebuie să existe bogata insulă Japonia. De aceea, Columb s-a întors și a pornit de-a lungul țărmului Cubei, spre sud-est. În acest timp (la 20 noiembrie) Martin Pinzon a dispărut cu corabia sa „Pinta”. Columb bănuia că este vorba de trădare. El credea că cel mai mare dintre frații Pinzon vrea să descopere pe cont propriu minele de aur. După fuga „Pintei” Columb a mai navigat încet spre est pînă a ajuns în punctul unde țărmul „deviind spre sud a luat direcția sud-vest” (adică a ajuns pînă la extremitatea răsăriteană a Cubei).

„Insula spaniolă”. Debarcarea.
(desen din 1493).

DESCOPERIREA INSULEI ESPANOLA (HAITI)

La 6 decembrie, după oarecare șovăieli, Columb a pornit spre sud-est: el a zărit un pământ despre care indienii din Cuba îi spusese că este o insulă mare și bogată, numită „Bohio”. Aceasta era într-adevăr marea insulă Haiti, pe care Columb a numit-o *Espanola* (insula Spaniolă — lat. Hispaniola), deoarece acolo, de-a lungul țărmului, „se întind cîmpiile cele mai frumoase din lume, foarte asemănătoare cu pămînturile din Castilia și chiar mai bune decît ele”. Columb a pornit de-a lungul țărmului nordic al insulei Haiti și în drum a descoperit insula *Tortuga* („Broasca țestoasă”), dar nu a debarcat pe ea.

Pe *Espanola* era mai mult aur decît pe alte insule; marinarii au găsit la locuitori plăci subțiri și lingouri mici de aur. „Febra aurului” creștea din ce în ce mai puternic printre ei. În jurnalul lui Columb apar primele însemnări despre jafurile săvîrșite de „creștini”: „Indienii erau atît de naivi, iar spaniolii atît de lacomi și de nesățioși, încît nu se mulțumeau cînd indienii în schimbul... unei bucatele de sticlă, unui ciob de cană sau a altor obiecte fără nici o valoare le dădeau tot ce doreau. Spaniolii căutau să pună mîna pe orice, chiar fără să dea nimic în schimb” (însemnarea din 22 decembrie). De altfel, și genovezul fusese cuprins de „febra aurului”. El notează cuvintele unui indian bătrîn despre o insulă „plină de aur” și despre alte insule unde „aurul este strîns și dat prin sită, iar apoi se topește și se fac din el diferite lucruri”.

Din nefericire, la 25 decembrie, de crăciun, din cauza neglijenței ofițerului de cart, corabia lui Columb a nimerit pe un banc de nisip. Cu ajutorul băstinașilor, echipajul a izbutit să scoată de pe „Santa Maria” toată încărcătura prețioasă, tunurile și proviziile. Lui Columb nu i-a rămas decît mica corabie „Niña”. Pe ea nu putea să încapă echipajul de pe ambele corăbii, și Columb a hotărît să lase o parte din oameni pe *Espanola*, iar cu ceilalți să se întoarcă grabnic în Spania.

Pe *Espanola* au rămas de bună voie 39 de spanioli deoarece viața pe insulă li se părea a fi ușoară și sperau să găsească aci mult aur. Columb a dat ordin ca din resturile corăbiei sfărîmate să se construiască o fortăreață, a înarmat-o cu tunuri scoase de pe „Santa Maria” și a lăsat provizii pentru un an. Această primă așezare europeană în Lumea Nouă,

care a luat ființă în urma catastrofei întâmplate de crăciun, a fost denu-
mită „Navidad“ („Crăciunul“).

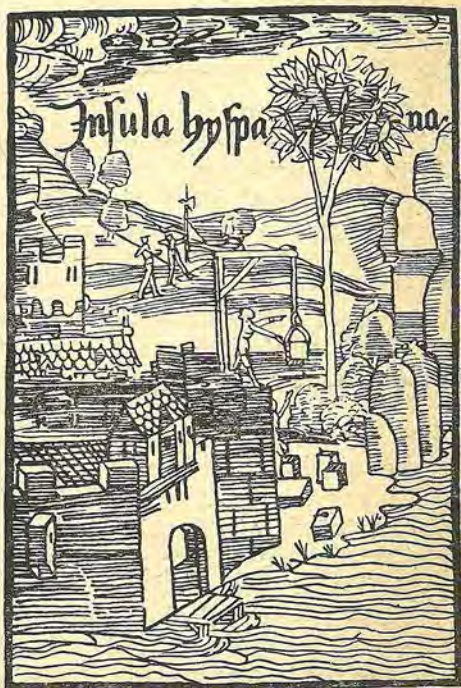
La 4 ianuarie 1493, Columb a ieșit din portul Navidad și după două
zile a întâlnit în dreptul țărmului nordic al Española corabia „Pinta“.
Martin Pinzon l-a asigurat pe amiral că „a părăsit flotila fără voia sa“.
Columb a fost nevoit să se prefacă a-l crede, deoarece oricum nu putea
să-l pedepsească. Echipajul „Pintei“ era de partea căpitanului său, iar
„Niña“ era comandată de fratele acestuia, Vicente. „Nu era momentul
să fie pedepsiți vinovații“. Ambele corăbii aveau spărturi. Toți marinarii
doreau să se înapoieze cât mai repede în patrie. La 16 ianuarie „Niña“ și
„Pinta“ au ieșit în largul oceanului îndreptându-se spre Spania.

INTOARCEREA ÎN SPANIA

Primele patru săptămâni călătoria a decurs în condiții bune, dar la
12 februarie s-a stîrnit o furtună. În noaptea de 13 spre 14 februarie
„Niña“ a pierdut-o din vedere pe „Pinta“ și cele două corăbii n-au mai
izbutit să se întâlnească. „La răsăritul soarelui vîntul s-a întetit și valu-
rile au devenit și mai amenințătoare... Nimeni nu credea că vom izbuti
să scăpăm cu viață...“ În acele zile, Columb era cuprins de gînduri
negre: dacă „Niña“ se va scufun-
da, lumea creștină nu va afla nici-
odată de marea lui descoperire.
„Îl înspăimînta gîndul că nu-și
va desăvîrși [opera]... El scris
pe un pergament tot ce a putut
scrie despre descoperirile sale,
implorînd pe oricine îl va găsi
să-l aducă la curtea regală. Apoi
înveli pergamentul într-o pînză
cerată, îl legă bine, porunci să i
se aducă un butoiăș de lemn și
băgă pergamentul înăuntru, ast-
fel ca nimeni să nu știe ce cu-
prinde și ca toți să creadă că ami-
ralul îndeplinește un ritual. Apoi
porunci ca butoiășul să fie arun-
cat în mare“.

Furtuna a durat patru zile.
În zorii celei de-a cincea zi cînd
vîntul s-a mai potolit, marinarii
au zărit pămînt și Columb a sta-
bilit că vasul se află lîngă insu-
lele Azore. Dar au mai trecut trei
zile pînă cînd „Niña“ a izbutit să
acosteze lîngă una din insule
(Santa Maria).

Peste cîteva zile, după ce
„Niña“ părăsise insulele Azore,

„Insula spaniolă“. Fortăreața Navidad
(desen din 1493).

s-a dezlănțuit din nou furtuna. Ea a adus corabia la țărmul portughez, în apropiere de Lisabona. De acolo amiralul a trimis un curier la curtea regală spaniolă să anunțe întoarcerea sa.

La 15 martie 1493 Columb a intrat în portul Palos. În aceeași zi a sosit acolo „Pinta”. Martin Pinzon a murit după câteva zile de la întoarcerea în patrie.

Columb a adus în Spania fericita veste despre pământurile descoperite de el în apus. El a adus puțin aur și cițiva băștinași cum nu mai fuseseră văzuți în Europa și care au fost denumiți indios (*indieni*). El a adus de asemenea plante și fructe ciudate, precum și pene de păsări necunoscute.

Pentru a-și păstra monopolul descoperirii, genovezul a trecut și la întoarcere date false în jurnalul de bord.

O scurtă dare de seamă asupra rezultatelor primei expediții (cea dinții despre marea descoperire) — care s-a răspândit apoi în toată Europa în zeci de traduceri — a fost dictată de Columb, pe cînd se afla încă lîngă insulele Azore, sub formă de scrisoare către unul dintre protectorii săi care finanțaseră expediția, Luis Santangel sau Gabriel Sanchez, trezorerul coroanei Aragonului.

„PRIMA ÎMPĂRTIRE A LUMII”

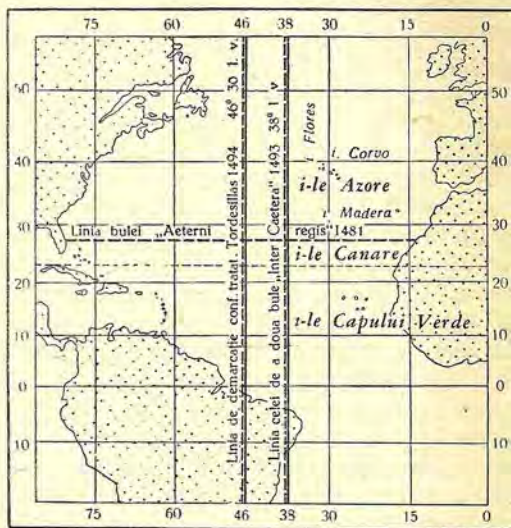
Știrea descoperirii „*Indiilor de vest*” de către Columb nu putea să nu-i alarmeze pe portughezi. După părerea lor, prin aceasta fuseseră încălcate drepturile acordate Portugaliei în 1452—1456 de către papii de la Roma (Nicolae al V-lea și Calixt al III-lea), drepturi pe care le recunoscuse Castilia în 1479 și care fuseseră confirmate de papa Sixt al IV-lea în 1481. Acesta era dreptul de a stăpîni pământurile descoperite la sud și est de capul Bojador „pînă la indieni”. Acum li se părea că India le scapă din mîini. Doi domnitori „dintre cei mai creștini” — regina Castiliei și regele Portugaliei — își disputau drepturile asupra teritoriilor de dincolo de ocean. Castilia se bîzua pe dreptul primului descoperitor, iar Portugalia, pe hotărîrile papale anterioare. Singurul arbitru care putea să rezolve pe cale pașnică conflictul dintre regi era însuși papa de la Roma, autoritatea catolică supremă.

Pe vremea aceea era papă *Alexandru al VI-lea Borgia* — una dintre cele mai întunecate figuri din cîte s-au perindat pe tronul papal, un asasin și un desfrînat, „cea mai desăvîrșită întruchipare a diavolului pe pămînt”, după cum l-a caracterizat ironic Stendhal. Despre el circula în secolul al XVI-lea zicala: „Papa nu face niciodată ceea ce spune”. Contemporanul său Machiavelli scria despre el: „Alexandru al VI-lea n-a făcut vreodată altceva decît să înșele pe oameni; aceasta era singura lui preocupare... N-a existat vreodată pe lume un om care să fi căutat să convingă cu mai multă tărie, care să fi afirmat ceva cu jurăminte mai solemne și care să le fi respectat mai puțin ca el”. E puțin probabil că

portughezii să-l fi considerat pe acest Borgia, spaniol de origine (înainte de a fi ales papă el se numea Rodrigo Lançol Borja și era episcop al Cartagenei), arbitru nepărtinitor în acest conflict. Dar ei nu puteau să nu țină seama de hotărîrea lui.

Așa-numita „prima împărțire a lumii” din 1493 a fost făcută tocmai de mâinile „curate” ale lui Alexandru al VI-lea, „rob al robilor domnului”. La 3 mai 1493, două luni după întoarcerea lui Columb, prin bula „Inter cetera” („Printre altele”)¹ papa Alexandru al VI-lea a acordat coroanei castiliene drepturi asupra pămînturilor pe care le-a descoperit sau avea să le descopere în viitor — „pămînturi aflate în regiunea părților apusene și pe ocean” și care nu aparțin nici unui rege creștin. Cu alte cuvinte, acest papă a acordat Castiliei în apus aceleași drepturi pe care unul din predecesorii săi le acordase Portugaliei în sud și est.

Dar chiar în ziua următoare, la 4 mai 1493, a apărut o nouă bulă papală (a doua „Inter cetera”). În această bulă, papa a încercat să definească mai precis drepturile Castiliei. El dăruia în posesiune veșnică regilor Castiliei „toate insulele și continentele... descoperite și cele care vor fi descoperite la apus și miazăzi de linia ce merge de la polul arctic... la polul antarctic... Linia menționată trebuie să se afle la o distanță de o sută de leghe la apus și la miazăzi de oricare dintre insulele ce sînt cunoscute de obicei sub numele de insulele Azore și insulele Capului Verde”. Este vădit că linia de demarcație stabilită prin a doua bulă „Inter cetera” nu poate fi trasată nici pe hartă și nici pe glob. De pe atunci se știa cu precizie că insulele Azore sînt situate mult mai la vest de insulele Capului Verde. Cît privește expresia „la miazăzi de linia de la... pol... pînă la pol...”, adică la sud de meridian, ea este pur și simplu absurdă. Totuși, hotărîrea papală a stat la baza tratatelor diplomatice dintre spanioli și portughezi, care s-au terminat prin încheierea unui tratat în orașul Tordesillas (7 iunie 1494).

Linii de demarcație dintre spanioli și portughezi (după Morison).

¹ Bulele (actele solemne) papale poartă ca titlu primele două cuvinte cu care începeau.

Portughezii se îndoiu încă pe atunci că Columb ar fi ajuns în Asia¹ și de aceea nu mai stăruiau ca spaniolii să renunțe complet la călătoriile peste ocean, însă cereau ca linia de demarcație (așa-numitul „meridian papal“) să fie mutată mai departe, spre apus. După dispoziții îndelungate, cele două părți au căzut de acord ca linia să fie trasată la 370 de leghe vest de insulele Capului Verde. *Alexander Supan*, cunoscut geograf de la sfârșitul secolului XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, a emis o ipoteză foarte verosimilă cu privire la scopul pe care-l urmăreau portughezii: „Probabil că Portugalia nu urmărea decât să-și asigure căile maritime din regiunea Africii. Navigația de-a lungul coastelor constituia o etapă depășită a descoperirilor; se știa încă pe atunci că navigația în regiunea Africii de sud impune o deviere spre apus pentru a se evita vântul neprielnic, adică alizeele de sud-est (de altfel, primul care a făcut un asemenea ocol a fost Vasco da Gama în 1497). Portughezii nu voiau ca folosind acest drum să fie în pericol de a depăși linia de demarcație. De aceea, meridianul de demarcație dintre sfera portugheză de interese, cum am spune astăzi, în răsărit și cea spaniolă în apus a fost fixat la 370 de leghe vest de insulele Capului Verde...“

La alcătuirea tratatului de la Tordesillas s-a repetat vechea greșeală, și anume s-a omis să se menționeze de la care din insulele Capului Verde trebuie numărate cele 370 de leghe și *despre ce fel de leghe* e vorba. Se putea doar presupune că socoteala trebuia făcută în leghe romane (leghea romană este egală cu 5 920 mtr.), deoarece această măsură este menționată pentru prima oară în cea de-a doua bulă „Inter cetera“ a papei de la Roma. În afară de aceasta, pentru cosmografiile din epoca marilor descoperiri, transformarea a 370 de leghe în grade de longitudine era foarte dificilă, întrucât în acea vreme nu se cunoștea precis mărimea globului pământesc.

Dar, oricât de mari erau aceste diferențe (până la 5°,5'), ele sînt infime față de greșelile care se făceau din pricină că pe vremea aceea oamenii nu știau să determine longitudinea nici măcar cu aproximație; chiar și în secolul al XVI-lea se produceau din această cauză greșeli de peste 45°.

După părerea multor istorici, în anii 1493—1494, Portugalia și Castilia urmăreau în mod vădit să împartă între ele globul pământesc, cu toate că în bula „Inter cetera“ și în tratatul spaniolo-portughez din 1494 se indica o singură linie de demarcație, și anume cea din oceanul Atlantic. Dar chiar în 1495 portughezul Ferrer a formulat o părere opusă, probabil mai corespunzătoare adevăratelor intenții ale „înaltelor părți contractante“: el socotea că linia de demarcație este fixată numai pentru ca vasele castiliene să aibă dreptul de a face descoperiri la vest, iar cele

¹ Și în Spania existau unii oameni care se îndoiu de aceasta. Astfel, a ajuns până la noi o scrisoare trimisă din Barcelona în 1493 de Pedro Martir, un cronicar din acea vreme. Scrisoarea cuprinde următoarele fraze sceptice: „Un oarecare Colon a ajuns până la antipodii apuseni, până la țărmlul Indiei, cum crede el. El a descoperit multe insule; se presupune că este vorba tocmai de insulele despre care cosmografiile cred că ar fi situate lângă Indii, dincolo de Oceanul de răsărit. Nu pot să contest acest lucru, deși am impresia că mărimea globului pământesc impune o altă concluzie“.

portugheze, la est de „meridianul papal“. În realitate, e puțin probabil ca vreunul dintre autorii bulelor papale sau dintre experții întruniți în 1494 la Tordesillas să fi putut prevedea, înainte de încheierea primei expediții în jurul lumii a lui Magellan (1522), că spaniolii și portughezii, înaintînd în direcții opuse, se vor întîlni într-adevăr la „antipozi“. Existența oceanului Mondial unic care înconjură tot universul a fost dovedită abia după călătoria lui Magellan în jurul lumii. *Scopul demarcației era, nu împărțirea globului pămîntesc între Spania și Portugalia, ci numai indicarea unor căi diferite pe care puterile maritime rivale să descopere pămînturi noi.*

Capitolul 16

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB. DESCOPERIREA ANTILELOR MICI ȘI A INSULEI JAMAICA

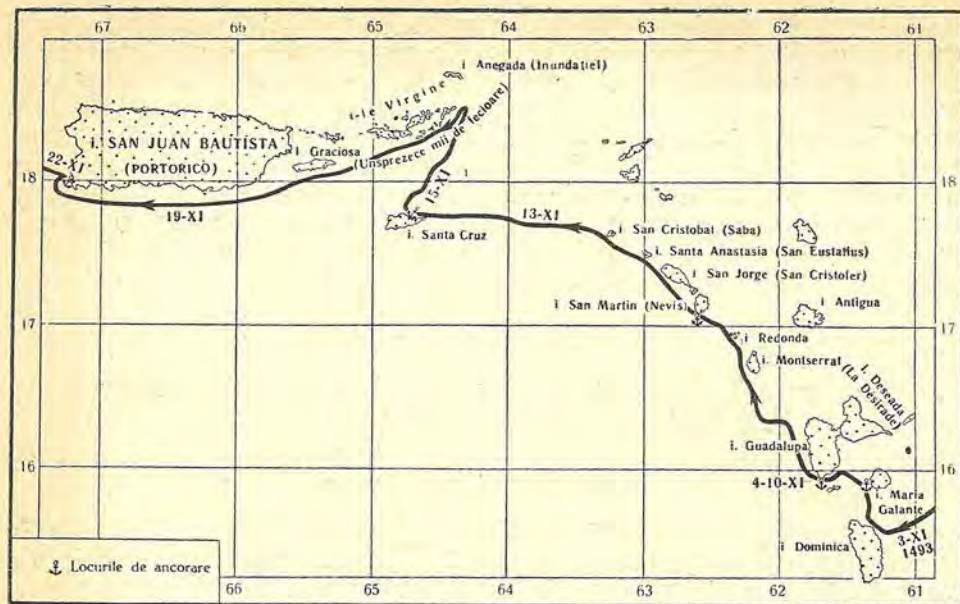
COMPONENȚA EXPEDIȚIEI

Ferdinand și Isabella au confirmat în mod solemn toate drepturile și privilegiile făgăduite lui Columb în 1492. În instrucțiunile regale din 29 mai 1493, don Cristóbal Colón este intitulat amiral, vicerege și guvernator al insulelor și continentului descoperit. A fost echipată fără întîrziere o nouă flotilă compusă din 17 vase, printre care trei corăbii mari. Columb a înălțat pavilionul de amiral pe cea mai mare dintre ele — „Maria Galante“. Întrucît Columb nu văzuse la indieni nici vite și nici plante cultivate europene și întrucît se proiecta întemeierea în Española a unei colonii spaniole, au fost încărcăți pe corăbii cai, asini, vite cornute mari și porci. În afară de aceasta, amiralul a poruncit să se ia pe corăbii butuci de viță de vie de diferite soiuri și semințe de plante cultivate în Europa.

Împreună cu Columb au plecat în căutarea norocului în noile regiuni un mic grup de curteni, sute de nobili săraci, dar mîndri (hidalgos), rămași fără ocupație după cucerirea Granadei, zeci de funcționari regali, precum și călugări și preoți care trebuiau să aducă la creștinism pe „păgînii“ de peste ocean. Potrivit diferitelor izvoare, pe corăbii se aflau 1 500—2 500 de oameni. A doua expediție a lui Columb a pornit din Cadiz la 25 septembrie 1493. În insulele Canare s-a mai luat o încărcătură suplimentară — trestie de zahăr — și, urmîndu-se exemplul portughezilor, cîini mari anume dresați pentru vînătoarea de oameni.

DESCOPERIREA INSULELOR ANTILELE MICI ȘI PRIMA ÎNTÎLNIRE CU „CANIBALII“ — CARAIBII

După ce a părăsit insulele Canare, Columb a pornit spre sud-vest, deoarece locuitorii de pe Española îi spusese că la sud-est de ei se află alte cîteva insule, printre care — dacă i-a înțeles el bine pe indieni — „pămînturile caraibilor care mănîncă oameni“ și „insulele fecioarelor“, unde se găsește mult aur. De data aceasta drumul urmat de corăbii trecea la aproximativ 10° mai la sud decît în timpul primei expediții. Direcția

Drumul lui Columb de-a lungul Antilelor mici (după Morison).

luată a fost cât se poate de bine aleasă. Columb a avut vînt prielnic — alizeele de nord-est — și astfel a traversat oceanul Atlantic în 20 de zile, adică cu două săptămîni mai puțin decît prima dată. Acest drum au început să-l folosească toate corăbiile care mergeau din Europa spre „Indiile de vest”.

Cu o zi mai înainte ca la apus să apară pămîntul, Columb i-a determinat apropierea după schimbarea culorii apei oceanului și a direcției vîntului. La 3 noiembrie 1493 a apărut la orizont o insulă muntoasă, acoperită de o vegetație tropicală luxuriantă. Descoperirea fusese făcută într-o duminică (*Dominica* — în spaniolă), și Columb a denumit astfel noua insulă.

Pe Dominica nu se zărea vreun port prielnic și de aceea amiralul a cotit spre nord, unde se vedea o altă insulă mai mică, joasă. În cinstea corăbiei sale, el a numit-o Maria Galante (astăzi *Marie Galante*). Columb a debarcat pe țarm, a înălțat steagul castilian și a luat în stăpînire în mod solemn noul arhipelag. Insula părea nelocuită. În apropiere se zăreau alte insule, iar în ziua următoare Columb s-a îndreptat spre cea mai mare dintre ele, pe care a denumit-o *Guadalupa*.

Aici flota a rămas opt zile. Spaniolii au debarcat de mai multe ori pe țarm, au vizitat satele de pe litoral și au intrat în case. „În case am găsit o mulțime de oase și crani omenеști atîrnate ca niște vase, pentru diferite trebuințe. Bărbați am văzut puțini: după cum ne-au lămurit femeile, cei mai mulți dintre ei plecaseră cu zece canoe [bărți] să jefuiască alte insule. Oamenii aceștia ni s-au părut mai dezvoltăți decît locuitorii altor insule pe care îi văzusem înainte [adică indienii *arawaki*, pe care

spaniolii îi cunoscuseră în timpul primei expediții]. Deși au casele făcute din paie, ele sînt construite mai bine decît la alți indieni și se găsesc înăuntru mai multe lucruri... vădindu-se în toate o pricepere deosebită. Ei au mult bumbac... și multe cuverturi din bumbac, făcute atît de bine încît nu sînt inferioare celor de la noi din Castilia¹.

După relatările femeilor capturate, pe toate cele trei insule descoperite trăiau *caraibii* (caribii). Aceștia nu se războiau între ei, dar făceau incursiuni în alte insule locuite de arawaki pașnici, aproape dezarmați. Ei întreprindeau călătorii de aproape 100 de km, cu bărci mari, făcute din trunchiuri de copaci. Ca arme aveau arcuri și săgeți cu vîrfurile din bucățele de carapace de broască testoașă sau „din oase crestate de pește, care semănau cu niște fierăstraie ascuțite“. Făcînd incursiuni în alte insule — scrie Chanca — *caraibii* iau de acolo cîte femei pot să prindă pentru ca să trăiască cu ele, mai cu seamă dintre cele tinere și frumoase, sau ca să le folosească drept slugi. Femeile acestea sînt atît de multe, încît în 50 de case am văzut numai indiene, iar printre sclave erau peste 20 de fete². Aceste femei spun despre *caraibi* că se poartă cu ele cu atîta cruzime încît e chiar greu de crezut: ei îi mănîncă pe copiii născuți de aceste femei și îi cresc numai pe cei care îi au de la nevestele *caraibe*. Pe prizonierii bărbați îi duc în satele lor și îi mănîncă. La fel procedează și cu cei uciși“.

După întoarcerea în patrie a participanților la cea de-a doua expediție, cuvîntul *caraib*, deformat de spanioli în *canibal*, s-a răspîndit în întreaga Europă, dobîndind sensul de „mîncător de oameni“.

După cum se vede din „jurnalul“ lui Columb și din citatul de mai sus din scrisoarea doctorului Chanca, acuzația de canibalism adusă *caraibilor* se bazează în primul rînd pe spusele locuitorilor din *Espanola* și a femeilor captive, întîlnite de spanioli în insulele Antilele mici. Aceste mărturii păreau să fie confirmate de faptul că în locuințele *caraibilor* s-au găsit cranii și oase omenestii. Dar însuși Chanca și-a exprimat în curînd îndoiala că aceasta ar constitui o dovadă de canibalism, căci spaniolii au găsit cranii și în casele arawakilor pașnici: „în *Espanola* am găsit un cap de om bine păstrat într-un coș foarte frumos și împletit cu grijă. Ne-am gîndit că este capul tatălui, al mamei sau al altei persoane a cărei memorie este cinstită. Ulterior am auzit că s-au găsit o mulțime de asemenea capete și de aceea cred că ceea ce am spus mai sus corespunde realității“.

Rămîn prin urmare numai mărturiile indienilor arawaki, care aveau de suferit de pe urma incursiunilor *caraibilor*. Chiar și unii istorici și etnografi burghezi din secolele XIX—XX nu sînt de părere că asemenea mărturii merită încredere. Ei subliniază că colonialiștii spanioli și alți colonialiști europeni au exagerat intenționat, în descrierile lor, „cruzimea“

¹ Dintr-o scrisoare a doctorului *Diego Alvares Chanca*, medicul celei de-a doua expediții.

² Astfel s-a lămurit zvonul despre „insulele fecioarelor“, bazat pe o neînțelegere; Columb i-a dat crezare, întrucît a citit despre astfel de insule la Marco Polo și la alți călători de mai tîrziu, care au descris expedițiile prin „marea Indiană“. Spaniolii au luat cu ei pe corăbii zeci de femei și cîțiva băieți, castrați de *caraibi*.

„Insula canibalilor“ (desen din secolul al XVI-lea).

caraibilor, pentru a justifica transformarea în sclavi sau exterminarea fără cruțare a locuitorilor din insulele Antilele mici.

Etnografii sovietici admit că la caraibi, ca și la alte popoare, canibalismul exista în perioada de trecere de la matriarhat la patriarhat, ca obicei războinic, legat de rituri magice; popoarele care se aflau pe această treaptă de civilizație credeau că îndrăzneala, forța, iuteala și celelalte însușiri războinice ale dușmanului trec în cel care îi mănincă inima sau mușchii de la mâini și picioare.

Din Guadalupe, Columb s-a îndreptat spre Española și de acolo a pornit către nord, descoperind mai multe insule, una după alta.

La 10 noiembrie a fost descoperită insula *Montserrat* (denumită astfel în cinstea unei cunoscute mănăstiri din Catalonia), dar spaniolii n-au debarcat acolo, căci prizonierele indiene spuneau că pe insulă n-a mai rămas nici un om după o incursiune a caraibilor. În dimineața următoare au descoperit insula *Antigua*, unde, de asemenea, n-au debarcat, iar la 11 noiembrie — insula *San Martin* (în dreptul paralelei de 18° latitudine nordică), unde se vedeau ogoare cultivate. În speranța de a găsi aici o călăuză spre alte insule și spre Española, Columb a trimis într-un sat de pe coastă o barcă cu oameni înarmați. Ei au izbutit să prindă acolo numai câteva femei și câțiva copii (și aceștia erau prizonieri ai caraibilor); la înapoiere însă s-au întâlnit cu un canoe al caraibilor.

Caraibii au rămas încrămeniți de mirare văzînd pe mare o flotilă ciudată, compusă din vase uriașe (după aprecierea lor). În timpul acesta barca le-a tăiat drumul spre țarm. „Văzînd că nu vor putea să scape, caraibii și-au întins cu mare viteză arcurile, femeile nerămîinînd în urma

bărbaților. Spun «cu mare vitejie» pentru că ei nu erau decît șase — patru bărbați și două femei — împotriva a douăzeci și cinci de oameni ai noștri. Ei au rănit doi marinari, pe unul de două ori în piept, iar pe altul, cu o săgeată, în sold. Ei ar fi lovit cu săgețile pe cei mai mulți dintre oamenii noștri, dacă aceștia nu ar fi avut scuturi din piele și din lemn și dacă barca noastră nu s-ar fi apropiat de canoe și nu l-ar fi răsturnat. Dar chiar după ce canoe s-a răsturnat, ei au pornit spre țarm înot sau fugind (în acel loc apa era mică) și am avut multă bătaie de cap pînă i-am prins, căci continuau să tragă cu arcurile. Cu toate acestea, am izbutit să punem mîna pe unul din ei, după ce l-am rănit mortal cu lancea. Rănitul a fost adus pe corabie” (Chanca).

După cum se vede, caraibii erau un popor care știa să lupte și să-și apere libertatea.

În dimineața zilei de 12 noiembrie a fost descoperit „un pămînt muntos și în bună parte sterp” alcătuit din patruzeci sau poate chiar mai multe insulițe. Pe una din insulițe au fost zărite cîteva colibe de pescari. Columb a denumit acest arhipelag „Insulele celor unsprezece mii de fecioare”. În spaniolă, fecioarei i se spune „virgen”. De atunci ele poartă numele de insulele *Virgine*¹.

La vest de acest arhipelag a fost descoperită o insulă mare. Indienii prinși în Guadalupe au declarat că sînt originari din această insulă care se numește „Boriquen” și pe care caraibii fac adesea incursiuni. Escadra a mers o zi întreagă de-a lungul țărmului nordic al acestei „insule foarte frumoase și, după cît se pare, extrem de roditoare”. Spaniolii au debarcat într-un sat de lîngă un golf în care au ancorat corăbiile lor, dar n-au găsit pe nimeni, deoarece locuitorii au fugit care încotro. Columb a denumit insula San Juan Bautista (sf. Ioan Botezătorul), dar mai tîrziu denumirea ei a fost schimbată în *Puerto Rico* („Portul bogat”).

SPANIOLII ÎN ESPAÑOLA

În apropiere de fortul Navidad, marinarii au debarcat pe țarm ca să ia apă; aici ei au găsit patru cadavre descompuse, legate cu frînghii în jurul gîtului și picioarelor. Unul dintre cei uciși avea barbă, ceea ce arăta că era un european. Escadra a ajuns la fortul Navidad noaptea. S-a dat un semnal prin două lovituri de tun, dar nu s-a primit nici un răspuns. În zori, Columb a debarcat pe țarm în locul unde întemeiasse fortul, dar nu a mai găsit nici fortul și nici oamenii pe care-i lăsase. Din prima colonie spaniolă nu rămăseseră decît urme de incendiu și cîteva cadavre. Împrejurările în care a pierit garnizoana n-au putut fi stabilite, dar fără îndoială că spaniolii se dedaseră la jafuri și acte de violență. Locuitorii de pe țarm, care nu se așteptaseră la întoarcerea lui Columb

¹ „Insulele Fecioarelor” au fost denumite de Columb astfel deoarece se înșiră pe mare într-un șir lung, amintind procesiunea celor „Unsprezece mii de fecioare” (E. Reclus). Potrivit unei legende catolice, niște fecioare care făceau un pelerinaj la Roma sub conducerea sfintei Ursula, regina celtilor, au fost măcelărite la înapoiere de hunii care asediau orașul Colonia. Ziua lor se serbează la 21 octombrie.

„Memoriul“ întocmit de Columb și înmînat lui Torres pentru a fi predat regilor constituie un grav act de acuzare împotriva marelui navigator, deoarece îl arată ca pe inițiatorul transformării în masă a băștinașilor de pe insulă în sclavi, ca pe un bigot și fățarnic.

„... Spuneți majestăților lor că grija pentru sufletele canibalilor și locuitorilor din Española mă face să socot că cu cît vor fi aduși mai mulți în Castilia, cu atît va fi mai bine pentru ei... Majestățile lor să binevoiască a încuviința și îngădui unui număr îndestulător de caravele să vină aici în fiecare an și să aducă vite, alimente și tot ce mai este de trebuință pentru colonizarea țării și cultivarea ogoarelor... Toate acestea pot fi plătite cu sclavi din rîndurile canibalilor, oameni cruzi și potrivii întru totul acestui scop, viguroși și foarte isteți. Sîntem încredințați că va fi destul să-i scoatem din această stare de neomenie ca ei să poată deveni cei mai buni sclavi... Ei vor înceta să mai fie neomenoși îndată ce vor ajunge în afara hotarelor țării lor“. În legătură cu aceasta Marx scrie:

„Tilhăria și jaful reprezentau unicul scop al aventurierilor spanioli în America, după cum o arată și rapoartele prezentate de Columb curții spaniole.

Rapoartele lui Columb îl caracterizează și pe el însuși ca pirat... Comerțul de sclavi ca bază!“¹.

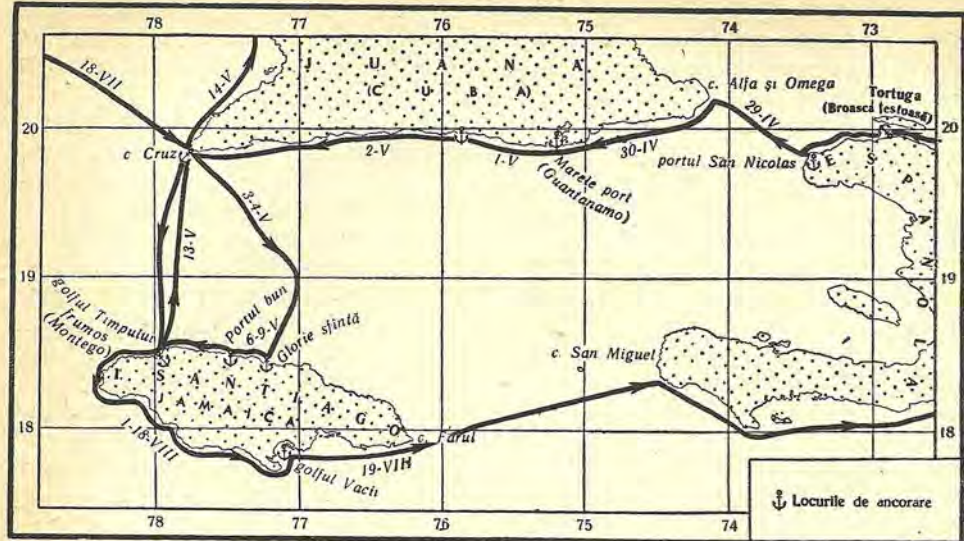
DESCOPERIREA INSULEI JAMAICA ȘI A ȚĂRMULUI SUDIC AL CUBEI

După ce a lăsat în Isabella o garnizoană puternică sub comanda fratelui său mai mic Diego, la 24 aprilie 1494 Columb a ieșit în larg cu trei corăbii mici și a pornit spre apus „ca să descopere continentul Indiilor“. El a ajuns la un cap de la extremitatea estică a Cubei, căruia mai tîrziu, cînd s-a „convins“ că ea reprezintă o parte a continentului asiatic, i-a dat denumirea de „Alfa și Omega“.

După ce a ocolit capul, Columb a înaintat spre vest, de-a lungul țărmului de sud-est al Cubei. „Mereu apăreau în fața lui golfuri minunate și munți înalți...“ Acești munți erau *Sierra Maestra*, cu vîrfurile Tarquino (2 000 mtr.), punctul cel mai înalt al Cubei. Aici el a schimbat brusc direcția spre sud „întrucît — după spusele lui Las Casas — indienii pe care-i ducea cu el îi atrăgeau mereu atenția că nu departe (către sud) se află insula *Jamaica*, unde există mult aur...“ Și, într-adevăr, după două-trei zile, a apărut insula menționată, căreia Columb i-a dat numele creștin de Santiago.

Indieni goi, „vopsiți în toate culorile, dar de cele mai multe ori în negru“, cu pene pe cap, se apropiau fără teamă de corăbii, în bărci mari și mici, făcute din trunchiuri de copaci. Cînd însă spaniolii s-au apropiat de țărm, ei au încercat să împiedice debarcarea. Columb a poruncit să se tragă în ei cu arbaletele. „După ce șase sau șapte indieni au fost răniți, ei au socotit că e mai bine să înceteze rezistența și, de pe coasta din apropiere, s-a adunat în jurul corăbiilor un număr imens de indieni; de data aceasta ei erau supuși și liniștiți. Indienii au adus cu ei alimente și alte

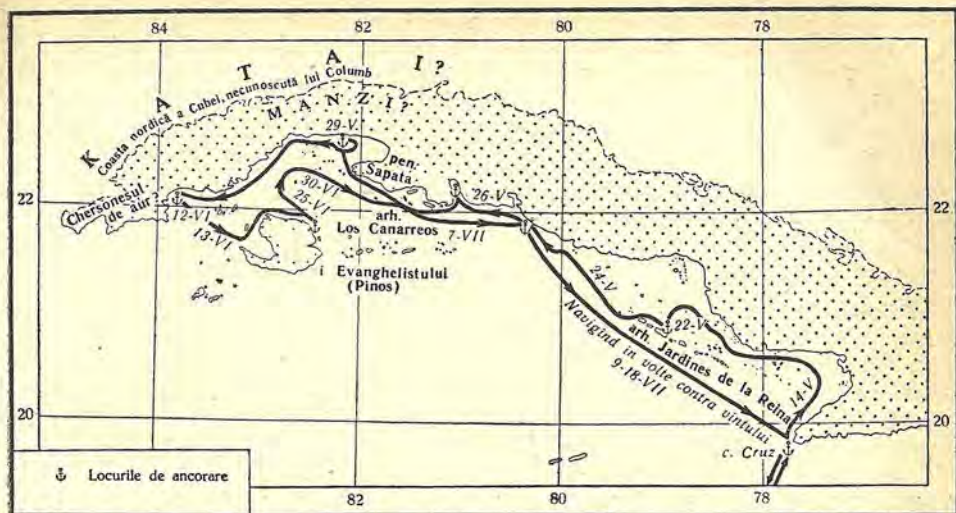
¹ „Arhiva Marx și Engels“, vol. VII, Ed. rusă, 1940, p. 100.

Drumul lui Columb de-a lungul coastei de sud-est a Cubei
și a țărmurilor insulei Jamaica (după Morison).

lucruri pe care le aveau, oferindu-le bucuros în schimbul oricăror obiecte ce le dădeau creștinii”. Amiralul a pornit spre vest de-a lungul țărmului nordic al insulei Jamaica până la 78° longitudine vestică. Întrucît pe insulă nu s-a găsit „nici aur, nici alte metale, deși în toate celelalte pri-vințe ea părea un paradis”, Columb s-a întors la 14 mai în Cuba, la capul Cruz. „Ploua torențial, tuna și fulgera. Apa nu era adîncă și în orice clipă corăbiile erau amenințate să dea peste un banc de nisip”. Urmînd țărmul sudic, încă necunoscut, al Cubei și depărtîndu-se uneori de țărm pentru a se menține pe o linie dreaptă, Columb a înaintat cu prudență spre vest și în fața lui a apărut un arhipelag ciudat. „Pe măsură ce ami-ralul înainta, nenumăratele insulițe joase erau tot mai dese. Unele dintre ele păreau niște bancuri de nisip, altele erau acoperite de tufărișuri, iar altele erau atît de puțin ridicate deasupra apei, încît nici nu se distin-geau la suprafața ei. Cu cît aceste insulițe erau mai aproape de țărmurile Cubei, cu atît mai ospitaliere și înverzite păreau. Întrucît erau nenumă-rate și nu se putea da fiecăreia un nume deosebit, amiralul le-a denumit pe toate *Jardines de la Reina* („Grădinile reginei”). Între ele se aflau strîmtori prin care corăbiile puteau trece și adîncimea apei atîngea acolo trei coți sau chiar mai mult” (Las Casas).

Columb a navigat timp de 25 de zile spre vest în acest labirint de insule. În fiecare seară ploua torențial și bîntuia furtuna. Amiralul însuși și oamenii lui adesea nu închideau ochii zile și nopți în șir. De multe ori chila vasului amiral atîngea fundul și trebuiau depuse toate eforturile pentru ca el să nu eșueze. La 3 iunie marinarii au debarcat pe

Drumul lui Columb de-a lungul țărmului sudic al Cubei (după Morison).

țărmul mlăștinos, acoperit de păduri dese, al Cubei (probabil în peninsula Zapata, în dreptul meridianului de 81–82° longitudine vestică).

Spre vest adâncimea scăzuse atât de mult, încât Columb n-a mai îndrăznit să meargă mai departe. El a cotit către sud, unde a văzut o insulă mare pe care a denumit-o a Evanghelistului (astăzi Pinos — cea mai mare insulă din dreptul părții de apus a Cubei). El a rămas acolo aproape două săptămâni pentru ca echipajele să se poată odihni. Între 25 iunie și 18 iulie s-a întors spre capul Cruz, parcurgând în direcția sud-est aceași mare presărată de insule. „Tot timpul l-au necăjit ploile torențiale care se revărsau peste corăbii în fiecare seară”.

După ce și-a lăsat oamenii să se odihnească vreo câteva zile la capul Cruz, Columb a încercat să pornească drept spre Española, dar, din cauza vinturilor potrivnice, la 22 iunie a fost nevoit să cotească spre sud, către Jamaica. El a ocolit pe la vest și sud „acest pământ înverzit, minunat și fericit”.

Pretutindeni pe țărm se vedeau sate și „... locuri de ancorare, unele mai bune decât altele. După corăbii se țineau nenumărate canoe și indienii îi serveau pe creștini, le dădeau alimente, ca și cum străinii ar fi fost părinții lor... Totuși, seară de seară furtunile și ploile torențiale istoveau echipajele corăbiilor”.

Toate cele trei corăbii aveau crăpături. Din fericire, la 19 august vremea s-a îndreptat și în ziua următoare Columb a traversat strâmtoarea Jamaica, apropiindu-se de extremitatea de sud-vest a Españolai. Timp de patruzeci de zile el a cercetat coasta sudică a insulei, încă nevizitată de spanioli, și abia la 29 septembrie s-a întors la Isabella, istovit și grav bolnav. Boala sa a durat cinci luni.

În timpul absenței amiralului au sosit în Española trei corăbii din Spania, comandate de fratele amiralului *Bartolomeo Columb* avînd pe bord detașamente militare și provizii. Cîțiva spanioli au pus stăpînire în taină pe aceste corăbii și au fugit în patrie. Soldații nou-sosiți s-au risipit prin insulă și au început să se dedea la jafuri și violuri. O parte din jefuitori au fost uciși de băștinași.

În urma acestui fapt, Columb a întreprins în 1495 cucerirea Españolai. Indienii aveau superioritatea numerică (Columb nu dispunea decît de 200 de soldați), dar posedau doar arme primitive. Indienii nu știau să lupte și atacau pe spanioli în cete compacte. Columb acționa cu detașamente mici, alegînd ca loc de luptă terenurile pe care putea să se desfășoare cavaleria. Călăreții pătrundeau în mulțimile compacte ale indienilor și îi călcau sub copitele cailor. Dar deosebit de mult îi speriau pe acești nefericiți cîinii care erau folosiți activ la operațiile militare.

Astfel a început exterminarea în masă a locuitorilor de pe insulele Antile. Vînătoarea de indigeni a durat nouă luni și Española — prima colonie spaniolă de dincolo de ocean — a fost supusă aproape în întregime. Columb a impus indienilor un bir greu în aur sau bumbac. Ei își părăseau locurile de băștină și plecau în munții din interiorul insulei, pierau cu zecile de mii din pricina epidemiilor, în special a vărsatului adus de cuceritori. Cei care nu izbuteau să scape de spanioli erau, de fapt, transformați în sclavi și siliți să lucreze pe plantații sau la exploatarea aurifere.

Cînd în fortul Isabella a izbucnit o epidemie de friguri galbene, coloniștii au fost nevoiți să părăsească țărmul nordic, dinspre oceanul Atlantic al Españolai și să se mute pe țărmul sudic, mai sănătos, dinspre marea Caraibilor. Aici, în 1496, Bartolomeo Columb a întemeiat orașul *Santo Domingo*, care a devenit centrul politic și economic al Españolai. Acest oraș — astăzi capitala Republicii Dominicane (în secolul al XX-lea numele lui a fost schimbat în Ciudad Trujillo) — este cea mai veche așezare europeană din America.

Între timp, Columb a trimis în Spania mici cantități de aur, cupru, lemn prețios și cîteva sute de sclavi indieni. Dar regina Isabella a oprit vînzarea lor, urmînd să se sfătuiască cu preoți și cu juriști. Venitul pe care îl obținea curtea regală din Española era neînsemnat în comparație cu cheltuielile expediției și de aceea regele și regina au călcat înțelegerea stabilită cu Columb. În 1495 s-a emis un decret care îngăduia oricărui cetățean al Castiliei să se mute pe noile pămînturi, cu condiția de a vărsa tezaurului regal două treimi din aurul obținut; guvernul se obliga în schimb să-i aprovizioneze pe coloniști cu hrană pe un an, dar nu se obliga să le plătească salariu. Prin același decret se îngăduia oricărui armator să echipeze corăbii pentru efectuarea de noi descoperiri în apus și pentru extragerea aurului (cu excepția Españolai).

Alarmat, Columb s-a întors în 1496 în Spania, pentru a-și apăra el însuși drepturile. El a adus un document care confirma că expediția sa a atins continentul asiatic (el credea că insula Cuba este continentul asia-

tic, sau se prefăcea numai că o crede). El afirma că a găsit în interiorul Spaniei minunata țară Ofir, de unde regele biblic Solomon își procurase aur pentru împodobirea templului din Ierusalim. Columb a reușit din nou să încinte pe cei doi suverani cu vorbele sale și a obținut ca nimeni, în afară de el și fiii săi, să nu capete permisiunea de a descoperi pământuri în apus. Și pentru că trimiterea de coloniști liberi costa prea scump tezaurul, Columb a propus ca „raii săi pămîntesc“ să fie populat cu delicvenți de drept comun, a căror întreținere costa mult mai ieftin. În urma unui decret dat de rege, tribunalele spaniole au început să exileze pe criminali în Spaniola, reducându-le la jumătate durata pedepsei.

Capitolul 17

A TREIA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB ȘI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII AMERICII DE SUD

SCOPUL CELEI DE-A TREIA EXPEDIȚII A LUI COLUMB ȘI ITINERARIUL URMAT DE EA PESTE OCEAN

Cu foarte multă greutate a izbutit Columb să obțină fondurile necesare pentru echiparea celei de-a treia expediții, care nu a fost nici pe departe atît de impunătoare ca a doua. Escadra amiralului se compunea din șase corăbii mici, cu un echipaj de vreo 300 de oameni. În Spania nu s-au găsit prea mulți amatori care să plece de bunăvoie în Indiile de vest cu amiralul „ghinionist“. Columb a trebuit să-i roage pe rege și pe regină să deschidă porțile închisorilor, pentru a recruta printre criminali coloniștii de care avea nevoie.

Neînțelegînd de ce nu a găsit pînă acum în „Indiile“ sale uriașele bogății naturale la care se aștepta, Columb a cerut sfatul unui biutier învățat, evreul Jaime Ferrer din Catalonia. Acesta i-a răspuns cu bunăvoință: „La Cairo și la Damasc m-am interesat mereu la diferiți oameni din ce regiuni și din ce parte a lumii primesc pietrele prețioase, aurul, mirodeniile și leacurile. Ei mi-au răspuns că toate aceste obiecte de preț sînt aduse din țările de la miazăzi, ai căror locuitori au pielea de culoare neagră sau cafenie. După părerea mea n-o să reușiți să găsiți din belșug aceste obiecte, pînă cînd nu veți da de asemenea oameni“.

De aceea, Columb a hotărît să se îndrepte spre „miazăzi“ de la insulele Canare către insulele Capului Verde, iar de acolo să cotească spre sud-vest și să caute să se țină cît mai aproape de ecuator, pentru a găsi, în sfîrșit, oameni negri pe continent. El auzise despre acest continent de la locuitorii Spaniei. Continentul era indicat și de direcția țărmlui Cubei, pe care el „o socotea“ peninsula. Acolo spera să găsească pietre prețioase, aur, mirodenii și leacuri. În afară de aceasta, băștinașii din Spaniola i-au povestit lui Columb (dacă i-a priceput bine) despre oamenii negri care veneau pe vremuri din sud pe insulă. Băștinașii i-au dat

bucăți de metal din care erau făcute vîrfurile sulitelor purtate de străinii negri. Cîteva bucăți reprezentau un aliaj de aur, argint și cupru.

La 30 mai 1498, escadra lui Columb a părăsit portul Sanlucar de Barameda (așezat la gurile fluviului Guadalquivir) și s-a îndreptat spre insulele Canare. În dreptul insulei Hierro amiralul și-a împărțit escadra, trimițînd trei corăbii direct spre Española, iar el, în fruntea celorlalte trei, s-a îndreptat spre insulele Capului Verde. De aici a pornit spre sud-vest, „intenționînd să atingă ecuatorul și să meargă mai departe spre vest, pînă cînd insula Española va rămîne la nord“. Este posibil ca de data aceasta Columb să fi avut în mod serios intenția de a ocoli extremitatea de sud-est a Asiei și de a ajunge în India „de miazăzi“.

Pe la mijlocul lunii iulie, spaniolii au atins paralela de 5° latitudine nordică. „Aici vîntul se potolise și arșița era atît de cumplită — scria Columb regelui și reginei Spaniei — încît am crezut că se vor aprinde corăbiile și vor arde și oamenii de pe ele“. Acalmia a durat o săptămînă. Cînd a început să sufle vîntul prielnic, amiralul a hotărît „să meargă tot timpul spre apus de linia Sierra Leone“¹ pînă cînd va întîlni pămîntul.

DESCOPERIREA INSULEI TRINIDAD ȘI A NOULUI CONTINENT SUDIC

„La 31 iulie marinarul de pe catargul vasului amiral a zărit spre apus pămîntul... și ceea ce a observat el semăna cu trei stoguri sau trei dealuri“. Era o insulă mare căreia Columb i-a dat numele de *Trinidad* („Sfînta treime“). În ziua următoare corăbiile au înaintat de-a lungul țărmului sudic al insulei, spre „capul Nisipos“ (Icacos, extremitatea de sud-vest a insulei Trinidad).

Spre apus se zărea pămîntul — o parte a continentului sud-american din dreptul deltei fluviului Orinoco — pe care Columb l-a denumit „Terra Gracia“ („Pămîntul binecuvîntat“). Cînd s-a apropiat de capul nisipos, el a observat că insula este despărțită de „Terra Gracia“ printr-o strîmtoare lată de două leghe (peste zece kilometri).

„Acolo se vedeau indicii certe ale existenței unor curenți... și se auzea un zgomot asemenea celui pe care-l fac valurile mării sfărîmîndu-se de stînci. Am ancorat lîngă capul Nisipos în afara strîmtorii și am văzut că apa curge în ea dinspre răsărit spre apus cu aceeași iuțeală ca apele Guadalquivirului în timpul viiturilor de primăvară, ziua la fel ca și noaptea“.

În ziua următoare s-a apropiat dinspre răsărit de capul Nisipos o barcă mare în care se aflau douăzeci și patru de războinici din Trinidad.

„Erau tineri și bine făcuți, pielea lor nu era neagră, ci mai albă decît a tuturor acelor pe care i-am văzut în Indii, erau zvelți și aveau trupuri frumoase. Părul le era lung și moale; erau tunși la fel ca și castilienii și legați la cap cu basmale din țesătură de bumbac multicoloră bine lucrată... Unii aveau basmale legate în jurul șoldurilor și se acopereau cu ele în loc de pantaloni. Oamenii din barcă au început să ne

¹ Adică pe paralela Sierra Leone, indicată pe hărțile Africii din acea vreme aproximativ în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică.

vorbească pe cînd se aflau încă la distanță mare de corăbii. Dar nici eu și nici însoțitorii mei nu i-am putut înțelege. N-aveam nimic care să-i atragă să se apropie de corăbii. De aceea am poruncit să se scoată în turnul de la pupa o tobă și am dat ordin unor tineri marinari să danseze... Dar îndată ce au auzit muzica și i-au văzut pe dansatori, ei au lăsat vîslele, au luat arcurile și au început să le întindă, iar apoi, acoperindu-se cu scuturi de lemn, ne-au împroșcat cu săgeți. Muzica și dansurile au încetat și am poruncit să se tragă în ei cu arbaletete. Atunci s-au îndepărtat și s-au apropiat repede de o altă caravelă apărînd pe neașteptate sub pupa ei¹.

Cîrmaciul de pe această caravelă a avut o idee mai bună. El a dat unui războinic o haină și o șapcă, și atunci indienii au debarcat pe țarm. Însă după aceea s-au urdat iarăși în canoe și au plecat spre răsărit.

În aceeași zi, Columb a trimis cîteva bărci în strîmtoare ca să facă măsurători. S-a constatat că adîncimea este destul de mare pentru ca vasele să poată trece, iar „curenții permanenți curgeau în această strîmtoare în ambele direcții...” Pe vînt prielnic corăbiile au trecut prin strîmtoarea pe care Columb a denumit-o *Boca de la Sierpe* („Gura Șarpelui”). La nord de strîmtoare, apa era liniștită. Gustînd-o din întîmplare, Columb a constatat că e dulce. El a navigat spre nord pînă a ajuns la un munte înalt. Era piscul Patao (1070 m) de la extremitatea răsăriteană a muntoasei *peninsule Paria*, care desparte golful *Paria* de marea Carai-bilor.

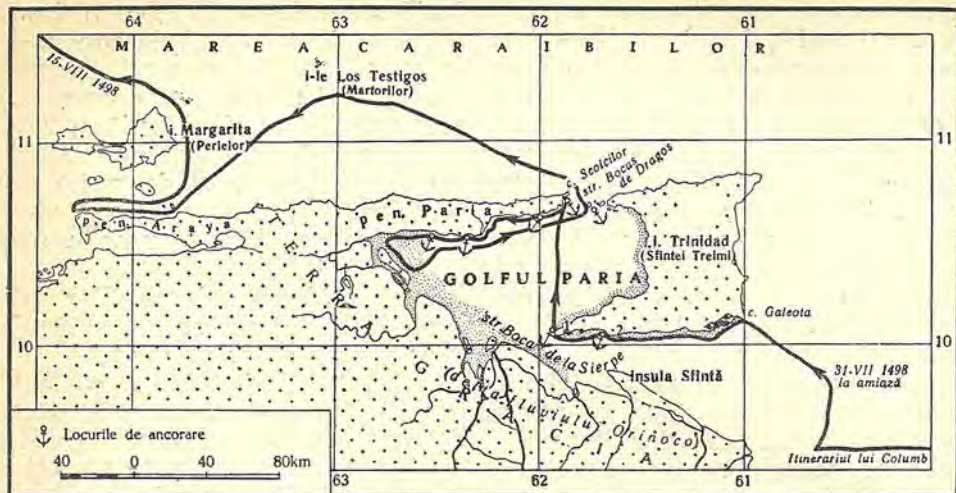
„Acolo se află două capuri înalte: unul la răsărit, pe insula Trinidad, iar altul la apus, pe pămîntul pe care l-am denumit «Gracia». Acolo strîmtoarea a devenit mult mai îngustă decît lîngă capul Nisipos, curentul mergea de asemenea în ambele direcții, iar apa se învîlbura cu aceeași forță ca lîngă țărmurile acestui cap. Și apa din mare era la fel de dulce“.

Această strîmtoare nordică dintre continent și Trinidad a fost denumită de Columb *Bocas de Dragos* („Gurile Dragonului”). Columb a pornit spre vest, pe lîngă „Terra Gracia” (adică de-a lungul țărmlui sudic al peninsulei *Paria*); cu cît înainta mai mult, cu atît apa devenea mai dulce. Corăbiile au aruncat ancora acolo unde peninsula se lărgeste, iar munții se retrag mai spre nord.

„De corăbii au început să se apropie nenumărate canoe cu băștinași. Multora le atîrnau pe piept bucăți mari de aur, iar unii aveau legate de brațe perle... Ei mi-au spus că perlele le găsesc aici, în partea nordică a acestui pămînt“.

Columb a debarcat un număr de oameni, pe care indienii i-au primit cu multă prietenie. El nu putea însă rămîne multă vreme aici, căci alimentele pe care le ducea pentru coloniștii de pe *Espanola* se stricau, iar el însuși era bolnav și își pierduse aproape vederea. Zadar-nic a căutat o ieșire din golf spre vest și sud, navigînd de-a lungul țărmlurilor lui: el credea că „Terra Gracia” este o insulă.

¹ Insularii au crezut că e vorba de un dans războinic și au hotărît să preîntîmpine atacul străinilor.

Drumul lui Columb de-a lungul țărmului Americii de sud (după Morison).

„Așa am străbătut un drum lung pînă cînd am ajuns într-un golf foarte mare în care mai erau patru băi de mărime mijlocie. Într-una din ele se vărsa un rîu uriaș. Adîncimea riului era pretutindeni de cinci coți, apa era dulce și curgea în cantități imense“.

Judecînd după această descriere foarte precisă a țărmului continental al golfului „Perlelor“ (Paria), „rîul uriaș“ descoperit de Columb era brațul vestic al deltei fluviului Orinoco. Datorită acestei descoperiri s-au lămurit fenomenele ciudate pe care le observase el — vîltoarele din strîmtoare (provocate de întîlnirea curenților marini cu șuvoaiele de apă dulce) și apa dulce din golful maritim. În schimb, se ivea o altă nedumerire: unde și cum putea să se formeze un rîu atît de mare? Dar Columb nu mai putea să întîrzie. De la gurile marelui rîu descoperit de el a cotit spre nord-est și, profitînd de vîntul prielnic, a ieșit cu bine cu corăbiile sale prin „Bocas de Dragos“ în largul mării.

DRUMUL PE MAREA CARAIBILOR SPRE ESPANŢOLA

După ce a ieșit din strîmtoare în marea Caraibilor, amiralul a văzut „la o distanță de 26 leghe nord de corabie“ o insulă pe care a denumit-o „Adormirea“ (astăzi *Grenada*, în dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, cu un munte înalt de 838 metri). Cotind spre apus, el a mers timp de două zile „de-a lungul unui pămînt înalt, foarte frumos“ — coasta nordică a peninsulelor Paria și Araia. La nord (în dreptul paralelei de $11^{\circ}5'$ latitudine nordică) a văzut un grup de insule — *Los Testigos* („Martorii“). Apoi corăbiile s-au apropiat de niște insule, unde indienii se îndeletniceau cu pescuitul perlelor și de la care marinarii au luat perle în schimbul unor obiecte fără valoare.

Columb a denumit cea mai mare din aceste insule (circa 1 200 km²) *Margarita* („Perla“).

Columb a cercetat țărmul nordic al „Terrei Gracia“ (adică al continentului sud-american) pe o întindere de vreo 300 km, de la strîmtoarea „Gurile Dragonului“ pînă la extremitatea vestică a peninsulei Araia. Boala și grija pe care i-o pricinuia alterarea alimentelor nu i-au permis să rămînă mai mult lingă acest pămînt ciudat — „Coasta Perlelor“. De la Margarita, amiralul a cotit drept spre nord, către Española.

Zăcînd în pat, slăbit de boală, Columb nu înceta să se gîndească la importanța noilor sale descoperiri. Din scrisoarea pe care a întocmit-o timp de cîteva săptămîni către Ferdinand și Isabella se poate vedea ce ipoteze remarcabile se îndeplineau în mintea lui cu fantasmagorii bolnăvicioase și religioase.

Cantitatea uriașă de apă dulce din golful Paria era un indiciu că în acest golf se varsă un fluviu, care se putea forma numai pe un pămînt foarte întins, adică pe un continent: „Sînt convins că acesta este un pămînt foarte mare și că la sud se mai află multe alte pămînturi despre care nu se știe nimic“. Dar despre ce continent putea fi vorba?

Concluziile foarte juste se îndeplineau aici cu delirul provocat de boală — după părerea unor biografi ai lui Columb — sau cu șarlatania — după părerea altora. În scrisoarea care reprezenta un raport oficial adresat „regilor catolici“, Columb afirma că *a ajuns în raiul pămîntesc*. El declara că emisfera terestră atinsă de el „reprezintă parcă o jumătate dintr-o pară rotundă, lingă codița căreia există o înălțime asemenea unui sfîrc de sîn așezat pe suprafața unei mingi“, că „aceste locuri sînt cele mai înalte din lume și situate cel mai aproape de cer“ și că tocmai aici se află raiul pămîntesc: „de acolo izvorăsc probabil apele care... curg spre locurile unde mă aflu eu“. Dar printre aceste lungi considerații fantastice și referiri la autori antici și la părinți ai bisericii se strecoară iarăși o frază lucidă: „Și dacă acest rîu nu izvorăște din raiul pămîntesc, afirm că el pornește dintr-un pămînt întins situat în sud și necunoscut pînă acum de nimeni...“, adică el curge *pe un continent sudic necunoscut*.

RĂSCOALA DIN ESPAÑOLA, ARESTAREA ȘI EXPULZAREA LUI COLUMB ÎN SPANIA

La 20 august 1498 a apărut țărmul sudic al Españolai. Bartolomeo Columb a ieșit îndată din Santo Domingo în larg să-l întîmpine pe amiral și l-a anunțat că printre coloniști a izbucnit o răscoală. Căpetenia răsculaților era Francisco Roldan, judecătorul principal din Española.

Amiralul a găsit în Española o dezorganizare totală. „Nobili“ hidalgo refuzau să recunoască autoritatea comandanților numiți de Columb. Ei s-au răscurat cu arma în mînă împotriva lui Bartolomeo — fratele amiralului. Ca să se distreze, ei transformau pe nefericiții indieni în ținte pentru tras cu arcul și nu se mulțumeau numai să-i vlăguiască pe noii lor „supuși“ punîndu-i să muncească pe plantații, dar utilizau zeci de sclavi pentru pescuit și vînătoare, pentru transportarea

lor în hamacuri prin toată regiunea, precum și sclave „pentru servicii domestice“. Ei trăiau „într-o poligamie nerușinată“ cu indienele prinse cu forța, după cum se exprimă un cronicar spaniol.

Răscoala s-a terminat printr-o înțelegere umilitoare pentru Columb, care primise în acest timp vești proaste din Spania. Conducătorul răscoalei — Roldan — a fost repus în funcția de judecător principal. Rebelilor li s-a garantat plata soldei pe tot timpul răscoalei. Fiecare rebel a căpătat câte un lot mare de pământ pe care au fost așezați un anumit număr de indieni pentru a-l cultiva. În felul acesta Columb a încuviințat largă răspîndire a sistemului de înrobire a indienilor, caracteristic pentru prima perioadă a colonizării spaniole, care a căpătat denumirea de *repartimiento* (ceea ce înseamnă ad litteram — repartizare). În cazul cînd un indian fugea, proprietarul putea după bunul său plac, să-l pedepsească cu moartea sau să-l transforme în sclav.

Tezaurul regal continua să primească venituri cu totul neînsemnate din noua colonie. Or, în acest timp, portughezul *Vasco da Gama* ocolise Africa pe la sud, descoperise calea spre adevărata Indie (1498), stabilise legături comerciale cu această țară și se întorsese în patrie cu o încărcătură de mirodenii (1499). El văzuse într-adevăr o țară civilizată cu populație densă, orașe mari cu clădiri de o minunată arhitectură, porturi cu activitate vie, ogoare și livezi excelent lucrate.

Acum devenise evident că pămînturile descoperite de Columb nu aveau nimic comun cu bogata Indie. Columb se dovedise a fi un flecar și un mincinos. Poate chiar și „regii catolici“ apreciau rapoartele lui despre descoperirea drumului spre raiul pămîntesc drept o minciună prost ticluită. Împotriva lui Columb a început să plouă cu noi denunțuri, cele mai primejdioase fiind acuzațiile că ar fi ascuns veniturile regale. Din *Espanola* veneau știri despre răscoale și executări de nobili. Nobilii spanioli care se întorseseră din India lui Columb cu mîna goală îl acuzau în public pe amiral că ar fi descoperit „o țară a înșelăciunii și a nenorocirilor, un cimitir pentru nobilii castilieni“. Fiii amiralului, care erau pași ai reginei, erau urmăriți de grupuri de nobili cu fluierături și ocări.

În *Espanola* s-a descoperit un nou complot al coloniștilor. Cu un mic detașament de soldați, amiralul a atacat prin surprindere, în cursul unei nopți, pe conducătorii complotului. Ei au fost prinși, puși în fiare și închiși în fortăreață. Principalul instigator a fost condamnat la moarte. Cronicarii spanioli spun că Columb ar fi dat ordin ca el să fie aruncat cu capul în jos de pe zidul fortăreței. În 1499, guvernul spaniol a anulat în primul rînd monopolul lui Columb asupra descoperirii de noi pămînturi, fapt de care s-au folosit îndată unii din însoțitorii săi din trecut, deveniți acum rivalii lui. Iar în 1500 a fost trimis spre *Espanola* un nou guvernator, *Francisco de Bobadilla*¹ (cu împu-

¹ Bobadilla a primit o serie de documente scrise și instrucțiuni verbale care erau adresate, în majoritatea lor, amiralului. Într-unul din ele, întocmit cu aproape un an înainte de plecarea lui Bobadilla, se spunea între altele: „Noi am dat ordin lui Francisco Bobadilla, prezentatorul acesteia, să vă spună unele lucruri din partea noastră. Vă rugăm să dați crezare celor ce vă va spune și să vă supuneți lui“.

Arestarea lui Columb (desen din secolul al XVI-lea).

terniciri vagi, dar, după cît se pare, nelimitate). Columb trebuia să-i predea toate cetățile, corăbiile, caii, armele și proviziile.

Bobadilla a acaparat întreaga putere. El a acționat foarte energic. S-a instalat în casa lui Columb, a pus mîna pe lucrurile și documentele sale. Din banii găsiți la Columb el a plătit tuturor coloniștilor lefurile reținute, ceea ce, bineînțeles, a sporit numărul simpatizanților săi. El a devenit favoritul tuturor, atunci cînd a permis fiecărui spaniol să extragă aur timp de 20 de ani și să plătească tezaurului numai a șaptea parte din valoarea lui (în loc de o treime cum era înainte). Bobadilla l-a arestat pe amiral și pe frații săi, Bartolomeo și Diego, pe care i-a pus în fiare. După o anchetă care a durat două luni, Bobadilla a ajuns la concluzia că Columb a fost un om „crud și incapabil să conducă țara” și a hotărît să-l trimeată în lanțuri împreună cu cei doi frați ai săi în Spania. Probabil că amiralul se aștepta să fie judecat și executat în Española și de aceea s-a bucurat cînd a fost adus pe corabie.

Căpitanul vasului i-a propus lui Columb să-i scoată fiarele, dar amiralul a refuzat. I se atribuie următoarea frază: „Regii mi-au po-

runcit să mă supun și Bobadilla m-a pus în fiare. Le voi purta pînă cînd regii îmi vor îngădui să le scot și voi păstra aceste lanțuri în amintirea meritelor mele". În octombrie 1500, corabia care îi aducea pe cei trei frați puși în lanțuri a intrat în portul Cadiz.

Probabil că după ce a ajuns în Spania Columb a trimis o scrisoare doamnei Juana Torres, doica infantelui (prințului moștenitor) Juan, care se bucura de influență la curte. Fratele ei participase la a doua expediție, iar ea era prietenă cu regina. Scrisoarea reprezintă un important document psihologic, care-l caracterizează pe Columb. Ea a fost întocmită fără îndoială cu scopul de a o emoționa pe Isabella, deoarece amiralul știa că Juana o va citi neapărat reginei și o va comenta într-un spirit favorabil lui. Scrisoarea era plină de plîngeri, dar cuprindea și destule reproșuri clare la adresa perechii regale.

E puțin probabil însă ca aceste plîngeri și reproșuri, smerenia creștinească îmbinată cu patosul biblic, să fi influențat niște oameni ca „regii catolici“, dacă soarta lui Columb nu ar fi interesat persoane cu mare influență, care îi finanțaseră expedițiile. Aceștia au știut „să mobilizeze opinia publică“ în favoarea amiralului degradat, umilit și pus în fiare. Probabil că la urechea reginei au ajuns zvonuri despre indignarea provocată în orașele din Andaluzia de faptul că omul care descoperise Indiile de vest s-a întors în Spania pus în fiare. Regele și regina au poruncit ca el să fie imediat eliberat, i-au exprimat în scris toată simpatia lor și indignarea fătarnică împotriva tratamentului nedemn la care fusese supus. De asemenea, au dat ordin să i se dea două mii de galbeni pentru ca să se poată prezenta la curte „îmbrăcat onorabil“. Într-un cuvînt, monarhii spanioli s-au grăbit să se desvinovățească, aruncînd întreaga răspundere pentru purtarea față de marele navigator asupra lui Bobadilla, care, în realitate, primise de la ei instrucțiuni secrete în acest sens.

A avut loc o scenă melodramatică atunci cînd Columb, de data asta fără lanțuri, s-a prezentat din nou în fața celor doi suverani și a căzut la picioarele reginei. După cum relatează istoricul Antonio Herrera, Isabella a izbucnit chiar în plîns, iar regele Ferdinand părea zguduit. Perechea regală i-a făgăduit lui Columb că îl va copleși cu daruri și îl va repune în drepturi, dar nu și-a ținut promisiunile.

EXPEDIȚIA LUI OVANDO

Guvernator regal a fost numit *Nicolas Ovando*, Bobadilla fiind considerat probabil ca un executor temporar al însărcinărilor regale. Ovando a primit ordin de a percepe de la căutătorii de aur o treime din venituri în favoarea tezaurului regal. Întregul comerț al coloniei trebuia să devină monopol al coroanei castiliene. Noile grupuri de călugări franciscani care îl însoțeau pe Ovando trebuiau să creștineze cu mai multă energie pe „sălbatici“. Băștinașii trebuiau puși să lucreze în minele statului și să primească o anumită leafă, dar din cauză că mortalitatea în rîndurile lor creștea din ce în ce mai mult, s-a dat un decret

special care prevedea să fie duși în Española sclavi negri născuți în Spania.

Între timp au început să sosească în Spania mari cantități de aur extras în Española și de perle pescuite pe coasta Perlelor. De aceea sute de noi căutători de aventuri și amatori de îmbogățire ușoară s-au îndreptat spre Indiile de vest.

Vreo 3 000 de oameni și-au exprimat dorința de a pleca cu noul guvernator „în căutarea norocului și a onorurilor“. A fost nevoie de douăzeci și trei de corăbii pentru a transporta peste ocean pe noii coloniști. Din acest moment începe colonizarea masivă de către spanioli a insulelor Antile. Echiparea escadrei lui Ovando s-a făcut cu dărnicie. Noul guvernator s-a îndreptat spre Indiile de vest în fruntea unei expediții uriașe. Printre noii coloniști se aflau mulți nobili și oameni înstăriți cu familiile lor. Biografilor lui Columb le place să-l compare pe marele navigator, îmbrăcat într-o sutană de călugăr cerșetor, strânsă la brâu cu o frînghie, cu noul guvernator Ovando, care purta veșminte luxoase din brocart și mătase. De altfel, pentru a-l consola pe Columb, i s-a promis că i se va restitui averea personală însușită de Bobadilla. I s-a îngăduit de asemenea să trimită cu Ovando un om de încredere al său pentru încasarea cotelor de venituri ce i se cuveneau, potrivit înțelegerii. Escadra lui Ovando a ajuns în Española în aprilie 1502.

EXTERMINAREA BĂȘTINAȘILOR DE PE ESPAÑOLA

În pamfletul „Scurtă povestire despre distrugerea Indiilor de vest“, episcopul *Bartolomeo Las Casas*, înflăcărat apărător al indienilor, scria cu minie despre atrocitățile săvârșite de compatrioții săi coloniști în Española: „Cu caii, spadele și lăncile lor, creștinii au început să-i măcelărească pe indieni și să săvârșească cruzimi nemaivăzute. Când intrau într-un sat ei nu lăsau în viață pe nimeni, nici copii și nici bătrâni. Creștinii puneau rămășag cine va reuși să taie un om în două, să-i reteze capul sau să-i scoată măruntaiele cu o singură lovitură de spadă. Apucând pruncii de picioare ei îi smulgeau de la pieptul mamei lor și le spărgeau capetele izbindu-i de pietre; sau aruncau mamele cu prunci în riu... și așa făceau cu toți cei întâlniți în cale... Ridicau șiruri de spinzurători în așa fel încât picioarele spinzuraților să atingă aproape pământul și spinzurînd câte 13 indieni pe fiecare, aprindeau focuri și îi ardeau de viu, spre gloria și slava Mîntuitorului nostru și a celor 12 apostoli. Pe unii îi înfășurau în paie uscate pe care le legau de trup, iar apoi le dădeau foc. Altora... le retezau amîndouă brațele și apoi le legau de trup spunîndu-le: «Duceți-vă cu aceste scrisori și dați știre fugarilor ce se ascund în păduri...». Și întrucît toți cei care izbuteau să fugă se ascundeau în păduri sau în munți ca să scape de oameni atît de cruzi, de brute atît de sălbatice, distrugători și dușmani de moarte ai neamului omenesc, au fost dresați niște cîini feroși care cînd vedeau un indian îl sfîșiau în bucăți într-o clipită... Acești cîini făceau mari pustiiri și omorau mulți oameni. Și fiindcă uneori — destul de rar și pe bună dreptate — indienii ucideau cîte un creștin, aceștia

s-au înțeles între ei că pentru un creștin omorât de indieni, creștinii trebuie să omoare o sută de indieni...“.

Populația indigenă din Española dispărea cu o iuțeală fără precedent în istoria omenirii. După cum arată același Las Casas, Columb a aplicat în 1495 impozitul pe cap de locuitor unui număr de 1 100 000 de băștinași. După 20 de ani (în 1515), populația băștinașă nu mai număra nici 15 000 de oameni, iar pe la mijlocul secolului al XVI-lea a dispărut cu totul.

În Española au început să fie aduși ca sclavi „canibalii“ din Antilele mici, precum și „sălbaticii“ (adică indieni încă nerepartizați) asimilați cu canibalii din Cuba, Jamaica și Puerto Rico, unde primele așezări spaniole au luat ființă abia în 1508. În scurt timp și pe aceste insule populația băștinașă a început să dispară. Atunci a început pe scară largă vânătoarea de sclavi în America de sud, pe țărmurile mării Caraibilor. Mai târziu au început să fie aduși în Española — din inițiativa lui Las Casas — negri din Africa. Urmașii acestora, amestecați în parte cu coloniștii spanioli, au populat întreaga insulă Haiti.

Capitolul 18

DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR AMERICII DE SUD DE CĂTRE „RIVALII“ LUI COLUMB

NIÑO ȘI GUERRA PE COASTA PERLELOR

Unul dintre primii care au căpătat în 1499 aprobarea de a face descoperiri în zona apuseană a oceanului Atlantic a fost cărmaciul *Pedro Alonso* (Peralonso) *Niño*, participant la toate cele trei expediții ale lui Columb, care tocmai atunci se întorsese în Spania. Fondurile trebuitoare pentru echiparea unei mici corăbii cu o deplasare de 50 de tone și cu un echipaj de 33 de oameni i le-a dat bancherul Luis Guerra, din Sevilla, cu condiția ca fratele său *Cristobal Guerra* să fie căpitan al vasului. Bineînțeles că frații și-au rezervat totodată partea leului din pradă. În iunie 1499, corabia a trecut prin „Boca de la Sierpe“ în golful Paria. Marinarii au debarcat pe țărm, au încărcat lemn prețios brazilian și prin „Bocas de Dragos“ au ieșit în marea Caraibilor. După ce au ocolit peninsula Paria, au debarcat pe insula Margarita, unde au făcut „tîrg mut“ cu localnicii și au obținut astfel foarte multe perle. Apoi au ocolit peninsula Araia, au debarcat pe continent în regiunea așezării (astăzi oraș) Cumaná, descoperind golful *Cariaco*, la intrarea căruia se află Cumaná. Continuînd cu succes, aici și spre vest, operațiile lor comerciale, marinarii au ajuns aproape de capul *Codera* (în dreptul meridianului de 66° longitudine vestică), adică au descoperit o porțiune din coasta Perlelor nevizitată de Columb, pe o întindere de

vreo 300 de kilometri. Ei s-au oprit aici din cauză că indienii de dincolo de capul Codera aveau puțin aur și perle și întâmpinau cu ostilitate pe străini, împiedicându-i să debarce. Spaniolii au pornit înapoi și înaintând încet spre est, oprindu-se multă vreme în satele ospitaliere, au cercetat din nou toată coasta Perlelor, pînă la „Boca de Dragos“.

Guerra și Niño s-au întors în patrie pe la mijlocul lunii aprilie 1500. Niciodată nu s-a adus în Spania dintr-o singură călătorie o cantitate atît de mare de perle, nici o expediție spaniolă de peste mări din secolul al XV-lea nu a îmbogățit într-o măsură atît de mare pe inițiatori și participanți. De aceea expediția lui Guerra și Niño a determinat organizarea de alte expediții particulare „pentru descoperiri“.

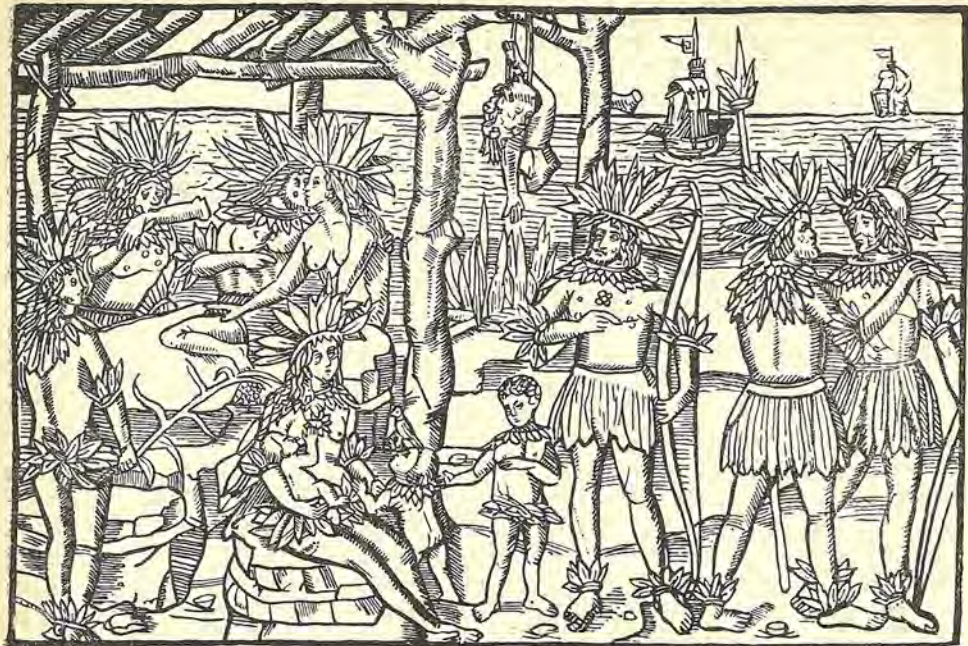
EXPEDIȚIA LUI HOJEDA-VESPUCCI ȘI DESCOPERIREA GUIANEI ȘI VENEZUELEI

Cu puțin timp înaintea lui Niño, a obținut aprobarea de a face descoperiri în apus *Alonso Hojeda*, participant la cea de-a doua expediție a lui Columb. Ca și Niño, acest hidalgo sărac nu avea bani. Fondurile trebuitoare pentru echiparea a două corăbii cu un echipaj de circa 60 de oameni i-au fost date de bancherii din Florența. Prin aceasta se și explică probabil faptul că împreună cu Hojeda a plecat în călătorie și funcționarul unei bănci florentine, *Amerigo Vespucci*, al cărui nume s-a dat ulterior întregii Lumi noi.

La expediția lui Hojeda a participat și bascul *Juan de la Cosa*, remarcabil cîrmaci și cartograf, care făcuse parte din cea de-a doua expediție a lui Columb și care curînd după aceea s-a arătat a fi un feroce negustor de sclavi. Hojeda a luat cu el și alți marinari care se întorseseră din Indiile de vest. Unii dintre ei fuseseră cu Columb în golful Paria. Hojeda însuși văzuse harta golfului Paria și a coastei Perlelor, pe care Columb o trimisese „regilor catolici“ în 1498.

În mai 1499 expediția a pornit din Cadiz spre sud-vest și a atins la începutul lunii iulie noul continent (țărmurile *Guiane*) la aproximativ 1 000 de km sud-est de peninsula Paria, în dreptul paralelei de 5 sau 6° latitudine nordică. Cotind spre nord-vest, Hojeda a înaintat *de-a lungul țărmurilor Guiane* pînă în delta fluviului *Orinoco* și prin strîmtorile descoperite de Columb între continent și insula *Trinidad* a ieșit în marea Caraibilor. Această călătorie a durat atît de mult încît Hojeda a trecut de-a lungul coastei Perlelor la 2—3 săptămîni după Niño fără ca vreunul din ei să știe acest lucru. Această împrejurare a influențat mult rezultatele financiare ale expediției lui Hojeda: acolo unde predecesorii lui au căpătat mormane de perle, el nu a mai putut să adune decît o cantitate mică.

Pînă la capul Codera, Hojeda a repetat descoperirile lui Niño; dincolo de cap erau țărmuri noi, încă nevizitate de spanioli, locuite de indieni „neospitalieri“, care, în general, refuzau să dea aur și perle în schimbul „mărfurilor“ europene, din care cauză se produceau adesea

Indieni din America de sud (desen din secolul al XVI-lea).

ciocniri. Cu prilejul debarcărilor pe țărm, douăzeci de spanioli au fost răniți și unul ucis; într-un loc, după „victorie“, spaniolii au ars o așezare de pe țărm. În schimb, rezultatele geografice ale acestei expediții au fost foarte importante. În afară de țărmurile Guanei și de delta fluviului Orinoco, pînă la intrarea în „Boca de la Sierpe“, a fost descoperit litoralul sudic al mării Caraibilor, de la capul Codera pînă la capul La Vela, adică țărmul Americii de sud, între meridienele de 66–72° longitudine vestică, cu peninsulele Paraguana și Goajira, golfulurile Triste și Venezuela și „lacul“ (laguna) Maracaibo. Expediția a descoperit de asemenea o serie de insule în dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, printre care și Curaçao. Hojeda (sau Vespucci) a denumit-o „insula Giganților“, întrucît un grup de marinari a găsit aici, într-o colibă a caraibilor, bărbați și femei foarte înalți. De altfel, acești „giganți“ s-au purtat foarte prietenos cu străinii.

Lîngă peninsula Paraguana, spaniolii au văzut o așezare întinsă pe apă — numeroase colibe pe piloți. De aceea golful mare situat la vest de peninsula a fost numit de Hojeda golful Venezuela — în cinstea „perlei Adriaticii“, care este de asemenea „construită pe apă“. În spaniolă Venezuela înseamnă „Mica Veneție“. Această denumire s-a păstrat pînă astăzi, nu numai pentru golf, dar, după cum se știe, ea s-a extins asupra unei țări mari (cu o suprafață de 912 000 km²) — republica

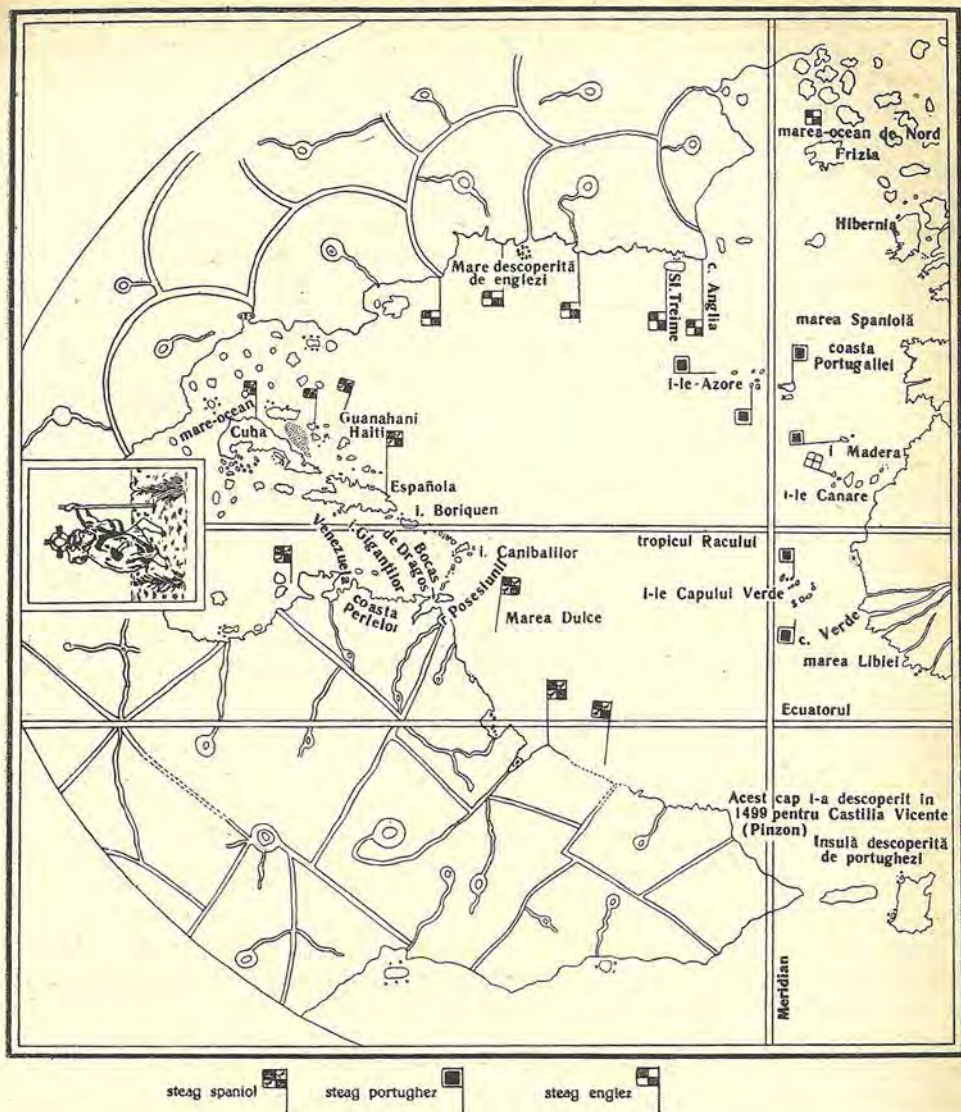
Espaniola, dar din cauza vremii rele s-au întors la Cadiz abia pe la mijlocul lunii iulie. Hojeda a adus foarte puțin aur și perle, iar după vânzarea indienilor din Bahama la târgul de sclavi, fiecărui participant la expediție i-a revenit un câștig mediu de 10 galbeni.

EXPEDIȚIA LUI VICENTE PINZON ȘI A LUI DIEGO LEPE ȘI DESCOPERIREA BRAZILIEI

În noiembrie 1499 a plecat din Palos peste ocean, în căutarea de noi pământuri și după pradă, *Vicente Yañez Pinzon*, unul dintre principalii participanți la prima expediție a lui Columb (căpitan al corăbiei „Niña”). Acum el conducea o escadră de patru corăbii pe care o echipase împreună cu alți membri ai familiei Pinzon. Din Santiago (una din insulele Capului Verde) el a pornit spre sud-vest și a fost primul din istoria navigației maritime spaniole care a traversat ecuatorul. După două săptămâni, la sfârșitul lunii ianuarie sau la începutul lunii februarie 1500, a apărut pe neașteptate pământul — extremitatea răsăriteană a continentului — aproximativ în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică. Pinzon a coborât împreună cu un notar pe țărmul acestei țări, denumită mai târziu *Brazilia*, a băut apă dintr-un izvor, a poruncit să se taie câțiva copaci din care s-au făcut cruci pe care le-a înfipt în pământ și a intrat în stăpânirea țării în numele coroanei castiliene. Încercarea de a face schimb cu indienii n-a izbutit.

Înaintînd apoi spre nord-vest, marinarii au pierdut după cîteva zile pământul din vedere. Cînd însă au luat apă din mare s-a constatat că ea este dulce și bună de băut. Ei au cotit spre țărm dar au ajuns la el abia după ce au străbătut aproape 200 de km. Aici au descoperit gura unui rîu mare (*Pará*, brațul sudic al deltei Amazonului). Pe insulele situate dincolo de rîul *Pará* (*Marajo* și altele) trăiau indieni goi, care-și vopseau trupul și fața. Ei s-au arătat foarte prietenoși și încrezători față de străini, dar aceștia au răpit 36 de oameni că să-i vîndă ca sclavi. Lîngă ecuator, Pinzon a descoperit *gurile unui fluviu uriaș (Amazonul)*, fluviul cu cel mai mare debit de apă pe de glob. Apele sale transformau o parte a oceanului din dreptul vărsării lui într-o „*Mare dulce*” (*Mar Dulce*, denumirea dată de Pinzon). Folosind un aparat primitiv, marinarii n-au descoperit, în fața insulelor din deltă, apă sărată decît la o adîncime de circa 12 metri.

Înaintînd de la gurile Amazonului spre nord, iar apoi spre vest — după ce direcția coastei s-a schimbat — Pinzon a ajuns în Guiana, pe care o vizitase înainte expediția lui Hojeda (ceea ce el nu știa). Pînă să ajungă în această regiune, el a descoperit o porțiune a țărmului răsăritean al noului continent, pe o distanță de circa 3 000 de km. Trecînd apoi prin golful *Paria* și strîmtorile sale, el s-a îndreptat spre Espaniola de-a lungul Antilelor mici, descoperind pe drum insula *Tobago*. (la nord-est de *Trinidad*). El a ajuns la Espaniola în ziua de 23 iunie 1500. Columb scria despre el: „Curînd (după plecarea lui Hojeda) a sosit *Vicente Yañez*. El nu mi-a făcut pagube, dar a provocat răzmeriță și neliniște”.

Harta lui Juan de la Cosa (1500?)

Pinzon n-a găsit pe pământurile nou-descoperite nici o sursă de venituri. Atunci a plecat și el, așa cum făcuse înaintea sa Hojeda, spre insulele Bahama, ca să prindă sclavi. În drum, la nord de Española, în dreptul paralelei de 22° latitudine nordică, în timpul unui uragan, două corăbii din escadra sa au pierit. Celelalte două s-au întors la sfârșitul lunii septembrie 1500 la Palos, cu o mică încărcătură de lemn bra-

zilian. Pinzon s-a ruinat în urma acestei expediții. Creditorii i-au intentat un proces care a durat mai bine de cinci ani și s-a încheiat numai în urma unui ordin regal: coroana se interesa de noua expediție pe care căuta s-o organizeze Pinzon.

Cam la o lună după Pinzon, în decembrie 1499, a plecat din Palos expediția lui *Diego Lepe*, alcătuită din două corăbii. Mergînd de asemenea spre sud-vest, Lepe a ajuns în aprilie 1500 la extremitatea răsăriteană a noului continent, a înaintat mai departe — probabil pînă la paralela de 10° latitudine sudică — și a descoperit că *țărmlul se întinde și mai departe spre sud-vest*. Aici spaniolii au pus stăpînire în mod oficial pe o țară nouă.

Negăsind în această țară nimic prețios, Lepe a cotit spre nord și nord-vest și a început vînațoarea de sclavi în insulele din delta Amazonului. Dar indienii care aveau o tristă experiență (după întîlnirea cu oamenii lui Pinzon) i-au opus o astfel de rezistență, încît Lepe a fost nevoit să se retragă după ce a pierdut unsprezece oameni. El a fost întîmpinat cu arme și de indienii de pe țărmurile golfului Paria, dar aici „victoria“ a fost de partea spaniolilor. Ei au încărcat pe corăbii pe indienii prinși și i-au vîndut în Spania, unde au ajuns în toamna anului 1500. Lepe a însemnat coasta răsăriteană a noului continent descoperit de el pe o hartă pe care a anexat-o la raportul său oficial.

Astfel, în decurs de doi ani (1498—1500) au început să apară ca din ceață contururile noului continent sudic, dar deocamdată numai ale țărmului său nordic și răsăritean. S-a constatat că *o mare parte din acest continent se află la sud de ecuator. Prin urmare, continentul descoperit în vest nu putea fi în nici un caz Asia, care se afla în întregime în emisfera nordică.*

DESCOPERIREA RIULUI MAGDALENA ȘI A GOLFULUI DARIEN DE CĂTRE BASTIDAS ȘI VÎNĂTOAREA DE „CANIBALI“ — CARAIBI

Aflînd despre bogățiile de pe coasta Perlelor, notarul *Rodrigo Bastidas* din Sevilla a obținut aprobarea să echipeze două corăbii. În calitate de cîrmaci el l-a angajat pe *Juan de la Cosa*, care tocmai atunci se întorsese în Spania. În 1501, Bastidas a înaintat spre vest de-a lungul țărmului sudic al mării Caraibilor, mult mai departe decît Hojeda și a cercetat coasta necunoscută pe o distanță de aproximativ 1 000 de kilometri de la peninsula Goajira pînă la *istmul Panama*. El a fost primul care a văzut pe continentul sudic un masiv muntos acoperit de zăpezi eterne (altitudine maximă 5 774 de mtr.) și a descoperit dincolo de el marele rîu *Magdalena*. El a navigat în *golful Darien*, care pătrunde adînc în uscat, între continent și istmul Panama. În felul acesta, Bastidas a descoperit întregul țărm al noului continent sudic dinspre marea Caraibilor. O parte a acestui țărm fusese descoperită de Columb în 1498. În timpul acestei expediții el a jefuit sau a obținut prin schimb o avere uriașă compusă din aur, perle și lemn prețios de Brazilia; în

afară de aceasta, el a prins pe malurile râului Magdalena mulți sclavi caraibi.

La începutul anului 1502, Bastidas a fost nevoit să debarce în Espanola și să părăsească lângă țărmurile ei corăbiile care nu mai puteau fi utilizate. Guvernatorul provizoriu al Espanolei, Bobadilla, l-a arestat și l-a torturat, acuzându-l de contrabandă. Aventurierul a fost trimis în Castilia, spre a fi judecat. El i-a prezentat pe indienii caraibi („canibalii“) de pe râul Magdalena ca pe niște antropofagi feroși și în urma acestui fapt a fost achitat și a căpătat chiar o importantă pensie anuală ca răsplată pentru descoperirile sale. Printr-un decret regal din 1502 s-a încuviințat ca „fioroșii canibali“ să fie omorâți sau transformați în sclavi.

Capitolul 19

PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-VEST SPRE ASIA ȘI DESCOPERIREA LITORALULUI DE NORD-EST AL AMERICII

PRIMA EXPEDIȚIE ENGLEZĂ PESTE OCEAN A LUI JOHN CABOT

Genovezul *Giovanni Caboto* s-a mutat în tinerețe la Veneția, s-a căsătorit cu o venețiană și a avut din această căsătorie trei fii (al doilea dintre fiii săi a fost Sebastian). Despre viața lui Giovanni Caboto la Veneția nu se știe aproape nimic. Probabil că a fost marinar și negustor. S-a păstrat o povestire unde se spune că în timp ce se afla în Orientul apropiat, el a întâlnit o caravană care transporta mirodenii și s-a interesat la negustorii arabi despre țărmurile îndepărtate de unde veneau aceste mirodenii. În jurul anului 1490, Caboto s-a mutat cu întreaga sa familie în Anglia și s-a stabilit la Bristol, unde a început să fie numit *John Cabot*.

În acea vreme *Bristolul* era principalul port maritim din Anglia de vest și centrul pescuitului englez din partea de nord a oceanului Atlantic. Începând din anul 1480, negustorii bogați din Bristol au trimis de câteva ori corăbii spre apus în căutarea misterioaselor insule Brasil și Antilia, dar corăbiile s-au întors fără să fi făcut vreo descoperire.

Când au aflat de descoperirile lui Columb, negustorii din Bristol au pus la dispoziție fonduri pentru echiparea unei expediții engleze care să se ducă spre țărmurile țării „Katai“ și au pus în fruntea ei pe John Cabot. E cu puțință ca inițiativa să fi fost chiar a lui Cabot. În anul 1496, ambasadorul Spaniei la Londra scria lui Ferdinand și Isabellei: „Cineva propune regelui Angliei, ca și Columb, o expediție asemănătoare cu călătoria în India“. În răspunsul lor, regii Spaniei au dat dispoziții ambasadorului să-l prevină pe regele Angliei că o asemenea expediție ar încălca interesele legitime ale Spaniei și Portugaliei. Dar regele englez Henric al VII-lea, așa cum va face mai târziu și regele Francisc I al

Franței, nu vroia cituși de puțin să țină seama de „împărțirea lumii“, în baza căreia toate pământurile „păgîne“ puteau fi descoperite și aparate numai de spanioli și portughezi. Încă înainte de a fi primit protestul din partea ambasadorului Spaniei, regele Angliei a acordat lui John Cabot și celor trei fii ai săi încuviințarea „de a naviga către toate regiunile și țărmurile din mările de răsărit, apus și miazănoapte... pentru a căuta, descoperi și cerceta toate insulele, pământurile, statele și regiunile păgînilor și necredincioșilor, rămase pînă acum necunoscute lumii creștine, în orice parte a globului s-ar găsi“. Regele își rezerva a cincea parte din veniturile expediției. În scrisoare nu se indica, probabil intenționat, direcția sudică, pentru a se evita ciocnirile cu spaniolii și portughezii.

Negustorii din Bristol, prevăzători, n-au echipat decît o corabie mică, cu un echipaj de 18 oameni. În mai 1497, John Cabot a plecat din Bristol spre vest. El a ocolit țărmul apusean al Irlandei și, înaintînd tot timpul la nord de paralela de 50°, a atins la 25 iunie 1497, după o călătorie de o lună și jumătate, o coastă rece și pustie. El i-a dat numele de *Terra Prima Vista* („Primul pămînt văzut“). Probabil că John Cabot a văzut insula *Newfoundland* („Noul pămînt descoperit“) sau poate peninsula Labrador. Cabot socotea că acest pămînt este locuit, deși nu văzuse acolo oameni și nici nu acostase la țărmurile lui. El s-a întors spre răsărit și după o lună (la 6 august) s-a înapoiat la Bristol.

Pe drumul de întoarcere, Cabot a văzut la sud-est de pămîntul descoperit de ei bancuri uriase de scrumbii și de sturioni. Astfel a fost descoperit *Marele banc al Terra Novei*, una dintre cele mai bogate regiuni de pescuit din lume. Cabot a apreciat just valoarea lor, anunțînd la Bristol că englezii nu mai au nevoie să se ducă acum la pescuit spre țărmurile Islandei. De altfel, este foarte posibil ca bascii și alți pescari din Europa să fi ajuns la bancurile de la Newfoundland înaintea lui Cabot și chiar să fi vizitat Labradorul.

Un italian care se găsea în acea perioadă la Londra scria la sfîrșitul anului 1497 că englezii l-ar fi socotit mincinos pe „meșterul John, străin și sărac“, dacă marinarii săi, englezi de baștină, cei mai mulți din Bristol, n-ar fi confirmat toate relatările lui. În Anglia s-a crezut (după spusele lui Cabot) că el a descoperit „împărăția marelui han“, sau China. Un alt italian (negustor din Veneția) spunea într-o scrisoare trimisă acasă: „Cabot e copleșit de onoruri, i se spune mare amiral, umblă îmbrăcat în mătăsuri, și englezii aleargă după el ca niște nebuni“. Probabil că această relatare exagera mult succesul lui Cabot. Se știe că (probabil ca „străin și sărac“) el a primit de la zgîrcitul rege al Angliei... zece lire sterline, iar în afară de aceasta i s-a fixat o pensie anuală de douăzeci de lire sterline.

John Cabot a întocmit o hartă a primei sale călătorii, dar ea nu a ajuns pînă la noi. Ambasadorul Spaniei la Londra a raportat în același an lui Ferdinand și Isabellei că a văzut această hartă. Examinînd-o, ambasadorul a ajuns la concluzia că „distanța străbătută nu depășea 400 de leghe“. Negustorul venețian care anunța succesele lui Cabot apre-

cia distanța parcursă de el la 700 de leghe. El presupunea că Cabot a mers de-a lungul țărmurilor „țării marelui han“ 300 de leghe și arăta că la înapoiere navigatorul a întâlnit două insule.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI CABOT

În aprilie 1498 s-a organizat la Bristol o a doua expediție spre „Katai“, pentru care au fost echipate cinci sau șase corăbii. În fruntea expediției a fost numit din nou John Cabot. Se presupune că el a murit pe drum și comanda a fost preluată de fiul său, *Sebastian Cabot*. Datele ce ne-au parvenit despre cea de-a doua expediție a lui Cabot sînt și mai sumare decît cele pe care le avem despre prima. Se știe doar că *vasele engleze au atins continentul nord-american și au înaintat de-a lungul coastei sale răsăritene departe, spre sud-vest*, căutînd probabil țărmurile cu populație compactă ale țării „Katai“. Marinarii debarcau din cînd în cînd pe țărm, dar nu întâlneau acolo chinezi, ci oameni îmbrăcați în piei de animale (indieni din America de nord) care nu aveau nici aur și nici perle. Din lipsă de provizii, Sebastian Cabot a pornit înapoi și s-a întors în Anglia în același an (1498).

Din punctul de vedere al englezilor, cea de-a doua expediție n-a dat rezultate. Pentru ea se cheltuiseră fonduri mari și nu se obținuse nici un profit și nici măcar vreo speranță de profit, întrucît bogățiile în blănuri ale țării nu au atras atenția marinarilor: țărmurile acoperite de păduri de conifere și foioase, aproape nelocuite, ale noului pămînt nu puteau fi în nici un caz coastele Chinei sau Indiei. De aceea, timp de cîteva decenii, englezii n-au mai întreprins vreo încercare serioasă de a ajunge prin vest în Asia de răsărit.

Oricît de ciudat ar părea, remarcabilele realizări geografice ale celei de-a doua expediții a lui Cabot le cunoaștem nu din izvoare engleze, ci din cele spaniole. Pe harta spaniolă întocmită la hotarul dintre secolele XV–XVI de către *Juan de la Cosa* este însemnată departe la nord și nord-est de *Cuba* (care de altfel este indicată drept o insulă) o linie lungă de coastă cu rîuri, cu o serie de nume geografice și cu un golf pe care scrie: „Mare descoperită de englezi“ și cu cîteva steaguri englezești. Se știe de asemenea că la sfîrșitul lunii iulie 1500, atunci cînd a încheiat cu coroana înțelegerea pentru expediția din 1501–1502 (care s-a sfîrșit cu un eșec total) pentru colonizarea țărmurilor golfului Venezuela,

Sebastian Cabot
(după un portret de Holbein cel tinăr.
Secolul al XVI-lea).

Alonso Hojeda și-a luat obligația de a continua descoperirea continentului „pînă la pămînturile unde au fost corăbiile engleze“. În sfîrșit, *Pedro Martir* a relatat că englezii „au ajuns pînă la linia Gibraltarului“ (36° latitudine nordică), adică *au înaintat ceva mai la sud de golful Chesapeake*.

„ȚARA CORTEREALILOR“

Cînd s-au primit la Lisabona știri despre succesele expedițiilor lui Cabot, portughezii au presupus că în nordul oceanului Atlantic există insule care ar putea fi folosite ca escale pe drumul de nord-vest spre India. Portughezii socoteau că John Cabot și fiul său au întîlnit un pămînt „păgîn“ în partea portugheză a globului, la răsărit de linia de demarcație.

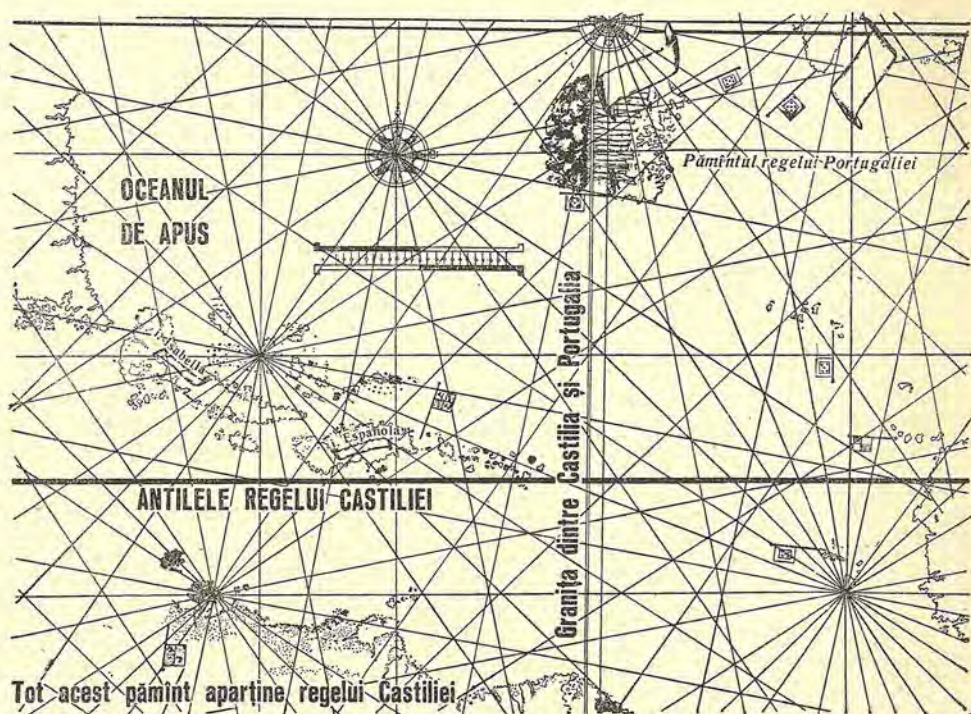
Regele Manuel al Portugaliei avea în insulele Azore un vasal — *Gaspar Cortereal*, în vîrstă de 50 de ani, care organizase mai de mult pe socoteala sa expediții peste mare sau participase la astfel de expediții. Dobîndind de la rege dreptul de a stăpîni „toate insulele sau continentul pe care le va găsi sau descoperi“, Cortereal a plecat în mai 1500 din Lisabona spre nord-vest și a traversat oceanul Atlantic. El a fost probabil în *Labrador* (Terra do Labrador — „Țara plugarului“). El a dat, pe cît se pare, noului pămînt acest nume în speranța că băștinașii vor putea fi vînduți ca sclavi pe plantații și a adus în patrie cîțiva „oameni din pădure“ și urși albi.

În anul 1501, Gaspar Cortereal a plecat cu trei corăbii din nou spre sud-vest, dar de data aceasta a mers mai la sud decît în 1500. El a zărit spre apus un țărm după ce străbătuse (potrivit calculelor sale) un drum mult mai lung decît în anul precedent. Deoarece rîurile pe care le-a întîlnit acolo erau foarte mari, Cortereal a ajuns la concluzia că în fața lui se află un continent. El a mai descoperit la nord o regiune pe care a denumit-o „Terra Verde“ („Țara verde“). Două vase ale expediției s-au întors cu bine în patrie, aducînd la Lisabona cîțiva băștinași. A treia corabie, însă, pe care se afla și Gaspar, a dispărut fără urmă.

Iată ce scria *Luigi Pasqualigo*, ambasadorul Venetiei la Lisabona, fraților săi din patrie, după zece zile de la întoarcerea primei corăbii a lui Cortereal:

„La 8 [octombrie] a sosit aici una din cele două [?] caravele pe care anul trecut prea strălucitul rege [al Portugaliei] le-a trimis sub comanda căpitanului Gaspar Cortereal ca să descopere pămînturi în nord. Se spune că ele au găsit la 2 000 de leghe de aici, între nord-vest și vest, o țară pînă acum cu desăvîrșire necunoscută. Ei au mers vreo 600—700 de leghe de-a lungul țărmului și nu i-au dat de capăt, ceea ce îi face să creadă că este vorba de un continent. Acest pămînt se află dincolo de altul descoperit în nord anul trecut. Caravelele nu au putut să ajungă pînă la acel pămînt din pricina ghețurilor și a cantității uriașe de zăpadă. Părerea lor [că au descoperit un continent] este întărită de faptul că au găsit acolo o mulțime de rîuri mari... Ei spun că în această țară se

află o populație numeroasă și că locuințele de lemn ale băștinașilor sînt foarte mari și acoperite pe dinafară cu piei de pește¹... Aici au fost aduși șapte băștinași — bărbați, femei și copii... Toți au aceeași culoare a feței, aceeași conformație și statură; seamănă foarte mult cu țiganii și sînt îmbrăcați în piei de diferite animale... Aceste piei nu sînt cusute și nici argășite, ci sînt așa cum au fost jupuite de pe animal. Ei își aco-

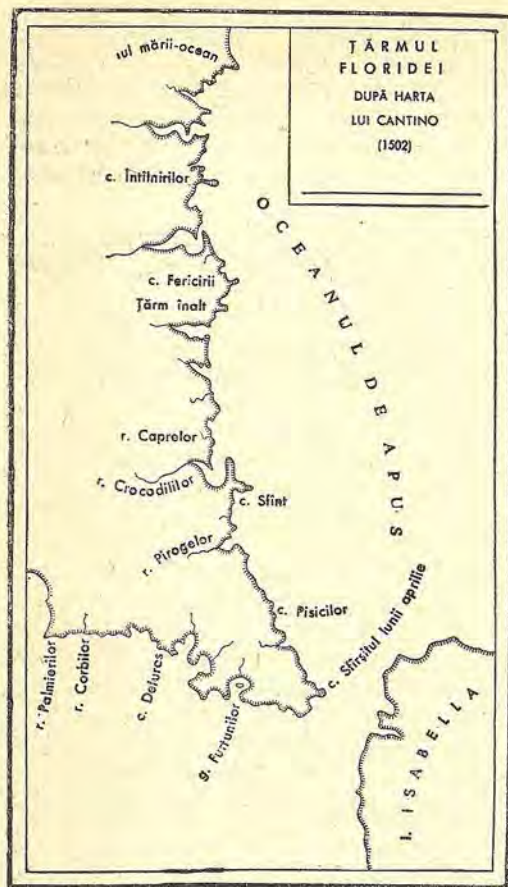

Harta lui Cantino (în jurul anului 1502).

peră cu aceste piei umerii și brațele. Băștinașii sînt foarte temători și blînzi... Au fețele vopsite ca și indienii... Limba lor noi nu o înțelegem. În țara lor nu există fier și își fac cuțitele și vîrfurile săgeților din piatră. Acolo sînt foarte mulți somoni, sturioni, scrumbii și alt pește. La ei se află păduri mari — fagi și mai cu seamă pini, buni pentru catherine și verge... Din toate acestea reiese că regele nădăjduiește să tragă mari foloase din această țară, de pe urma lemnului pentru corăbii de care are nevoie și de pe urma oamenilor care vor fi muncitori neobosiți și sclavi minunați.“

Tot atunci a trimis un raport în Italia ducelui de Ferrara și agentul său din Lisabona — *Cantino*. După cum spune Cantino, el însuși a fost

¹ Pe vremea aceea focile și alte mamifere marine erau considerate pești.

Coasta Floridei după harta lui Cantino.

cut ca și de data aceasta expediția să se întoarcă în patrie fără comandant: corabia lui Miguel a rămas în urmă și a dispărut.

Călătoriile portughezilor în această direcție n-au încetat însă. Țara pe care au însemnat-o pe hartă a căpătat curînd numele de *Țara Corterealilor*. Nu se poate stabili însă cu certitudine care anume țărmuri au fost descoperite de navigatorii portughezi: Labrador, Newfoundland sau Noua Scoție?

Se spune că în anul 1500 pescari francezi (bretoni și normanzi) ar fi întemeiat pe coasta Labradorului așezarea Brest, situată chiar la intrarea în *strîmtoarea Belle Isle*, pe țărmul golfului numit de ei *La Brador*. Această afirmație nu se sprijină însă pe nici un fel de documente.

După descoperirile fraților Cortereal, pescarii portughezi au început să navigheze regulat spre bancurile din preajma insulei Newfoundland. În jurul anului 1525 a luat ființă la sud-est de Newfoundland, pe insula

de față cînd căpitanul vasului sosit din nord a prezentat raportul regelui Portugaliei. Relatarea lui Cantino diferă numai în amănunte neesențiale de cele scrise de Pasqualigo. Cantino a anexat la raportul său o hartă viu colorată a pămînturilor descoperite, hartă care a ajuns pînă la noi. Trebuie remarcat că pe această hartă, partea de sud-est a continentului nord-american (împreună cu Florida) este trecută destul de corect, cu toate că prima călătorie în Florida, confirmată istoricește, a avut loc abia în 1513. După cum arată harta lui Cantino, portughezii socoteau că noile ținuturi descoperite de Cortereal se află la răsărit de meridianul papal și, prin urmare, trebuie să aparțină Portugaliei, și nu Spaniei.

În mai 1502, *Miguel Cortereal* a plecat cu două sau trei corăbii spre nord-vest, ca să-l caute pe fratele său dispărut și a descoperit și el un pămînt. Portughezii au crezut că au găsit țărmul descoperit de Gaspar și au întreprins cercetări, dar fără rezultat. Întîmplarea a fă-

Cape Breton (Capul Breton), o mică colonie portugheză care n-a dăinuit însă prea multă vreme. Pescarii portughezi au fost alungați de acolo de normanzi, bretoni și basci, — originari din Franța.

Capitolul 20

A PATRA EXPEDIȚIE A LUI COLUMB. PROIECTUL CĂLĂTORIEI ÎN JURUL LUMII

Disponînd fără să vrea de timp liber, Columb s-a apucat să scrie „Cărțile profeției” (manuscrisul a ajuns pînă la noi). Această carte, pătrunsă de misticism, face impresia a fi rodul halucinațiilor unui nebun. Dar curînd după aceea marele navigator a revenit la rezolvarea unor probleme geografice pur pămîntești. El voia să găsească o cale nouă spre Asia de sud, spre „Țara mirodeniilor și a miresmelor”, pornind de la pămînturile descoperite de el. Columb era convins că o astfel de cale există. Într-adevăr, în timpul celei de a doua călătorii, el însuși observase în dreptul țărmurilor Cubei curenți puternici care curg mai departe spre vest prin marea Caraibilor. El nădăjduia că acești curenți îl vor duce în marea care udă țărmurile „Chersonesului de aur” (peninsula Malacca), iar de acolo va putea traversa oceanul Indian și, ocolind Africa, va ajunge în Europa.

Columb a cerut regelui îngăduința de a organiza o nouă expediție spre vest. Ferdinand era bucuros să scape de un om pe care îl considera un solicitant plicticos. În toamna anului 1501 a început echiparea unei mici flote, iar în primăvara anului 1502 i s-a dat ordin lui Columb să plece imediat spre vest.

Columb a declarat că are de gînd să facă o călătorie în jurul lumii. El a luat cu dînsul pe fratele său *Bartolomeo* și pe fiul său *Hernando*, pe atunci un băiețuș. Flotila sa era compusă din patru corăbii, fiecare cu o capacitate de 50—70 de tone. Echipajul era alcătuit doar din 150 de oameni.

Cu toată interdicția regală, Columb și-a îndreptat corăbiile peste arcu format de Antilele mici spre Española, iar la sfîrșitul lunii iunie 1502 a ajuns în portul Santo Domingo. Columb l-a rugat pe Ovando să-i îngăduie intrarea în port ca să schimbe un vas, deoarece „una dintre corăbiile sale nu va putea rezista la furtună și nici la o călătorie de lungă durată” (unii biografi ai lui Columb susțin că el ar fi prezis furtuna). Ovando, însă, i-a refuzat încuviințarea, invocînd ordinul regal.

Vasele lui Columb au rezistat la furtuna care a distrus corăbiile cu care se întorceau în Spania dușmanii lui Columb — Roldan și Bobadilla. Este adevărat că trei dintre corăbiile lui Columb au fost smulse din ancore, aruncate în direcții diferite și, mîinate de valuri, s-au pierdut unele de altele. Dar după ce furtuna s-a potolit, toate corăbiile s-au întîlnit cu bine în dreptul extremității de vest a insulei. Columb a rămas cîțva timp acolo pentru a-și repara vasele.

Pe la jumătatea lunii iulie, Columb a pornit spre vest de-a lungul țărmurilor sudice ale Española și Jamaicai. E puțin probabil ca marele navigator să fi nădăjduit să descopere trecerea pe care o căuta spre „Chersonesul de Aur” dincolo de Jamaica, la paralela de 18°. E adevărat că pe atunci europenii nu puteau să cunoască cu precizie latitudinea la care se afla strîmtoarea; totuși, ei presupuneau că ea se găsește în apropiere de ecuator. Probabil că la început, Columb a căutat să ajungă la vest pe țărmul continentului, iar apoi să descopere strîmtoarea navigînd de-a lungul coastei, în limita posibilităților, spre sud. Pe urmă el a procedat chiar așa. La 30 iulie, spaniolii au descoperit o insuliță situată în fața coastei de nord a Hondurasului, și anume *Guanaja*, cea mai răsăriteană din șirul insulelor *Islas de la Bahía* (insulele Golfului — în golful Honduras). Dincolo de ea se zăreau, departe spre sud, munți. Amiralul a socotit că acolo, în sud, se află un continent și de data aceasta n-a greșit.

Locuitorii insuliței nu aveau nici aur, nici perle și nici obiecte de preț. Ei păreau adevărați sălbatici. Dar pe neașteptate s-a apropiat de corăbii o pirogă foarte lată și foarte lungă, făcută din trunchiul unui copac uriaș. La vîsle se aflau douăzeci și cinci de oameni care purtau un fel de șorțuri. În pirogă, sub un cort făcut din frunziș, era instalat un „cacic” pe care spaniolii l-au luat drept stăpîn al vasului sau negustor. Sub cort erau și femei și copii. Tot acolo se aflau diferite obiecte care arătau că acești oameni se aflau la un nivel de civilizație mult mai ridicat decît toate triburile pe care spaniolii le întîlniseră pînă atunci. Printre obiecte se găseau țesături colorate și îmbrăcăminte (cămăși fără mîneci, șorțuri etc.), topoare și clopoței de bronz, vase de bronz și de lemn, spade de lemn cu vîrfuri de cremene ascuțite și bine șlefuite etc. În sfîrșit se găsea o cantitate mare de boabe de cacao. Indienii aveau o deosebită grijă de aceste boabe: dacă cineva scăpa un bob, ei îl culegeau îndată. (Mai tîrziu spaniolii au aflat că în Mexic și în peninsula Yukatan boabele de cacao țin loc de monedă).

Nici marinarii spanioli și nici chiar Columb n-au dat multă importanță acestei întîlniri care, în realitate, era un indiciu al existenței unei alte lumi civilizate. Indienii din pirogă rosteau cuvîntul maya. Ei nu purtau podoabe de aur și pietre prețioase, iar cînd li se arătau obiecte de aur făceau semne cu mîna spre sud, în direcția continentului. Tot într-acolo îl mîna fantezia și pe Columb: el nădăjduia să găsească în sud trecerea spre marea care scaldă țărmurile adevăratei Indii „de la miazăzi”.

DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR DINSPRE OCEANUL ATLANTIC ALE AMERICII CENTRALE

Printre indieni se afla un bătrîn care a făcut o schiță asemănătoare unei hărți. Columb l-a luat călăuză, iar pe ceilalți i-a lăsat să plece după ce a obținut de la ei cîteva lucruri, în schimbul unor obiecte fără va-

loare. Luptînd împotriva vîntului potrivnic, flotila spaniolă a atins, cu mare greutate, pe la mijlocul lunii august, continentul, în apropiere de capul Honduras (16° latitudine nordică, 86° longitudine vestică), iar apoi a cotit spre est.

Bartolomeo Columb a debarcat pe continent la 100 de kilometri est de capul Honduras. El a înălțat acolo steagul Castiliei și a pus stăpînire pe țară în mod oficial. Băstinașii i-au întîmpinat cu prietenie pe spanioli și le-au dat fructe și păsări. Toți erau tatuați și umblau goi sau cu haine scurte, dintr-o țesătură de bumbac, iar în urechi purtau cercei masivi. Asemenea lucruri spaniolii nu le mai întîlniseră la alți indieni.

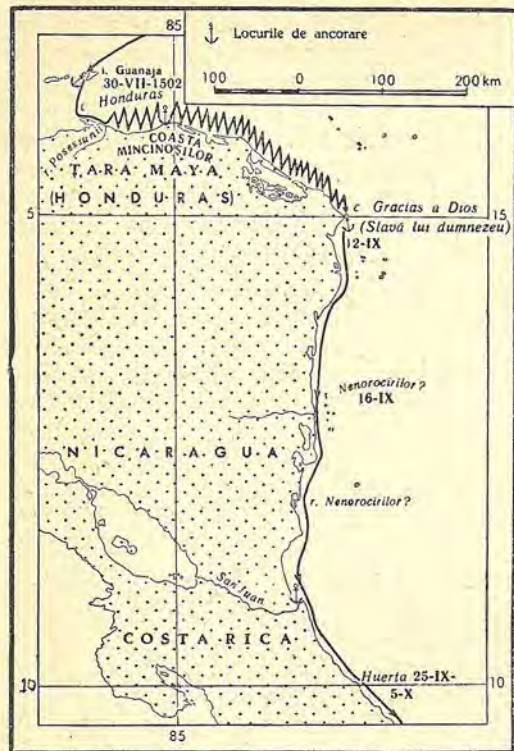
Columb continua să înainteze de-a lungul coastei, spre est, împotriva vîntului puternic și a curentului, visînd să găsească strîmtoarea spre „Marea de sud“. În corăbii pătrundea apă, catargele erau sfărîmate, iar pînzele sfîșiate. Echipajul era istovit. Grav bolnav, Columb stătea întins pe punte sub un acoperămînt, dar continua să conducă, atît corabia, cît și întreaga flotilă, urmărind cu atenție tot ce se petrecea în jur. Mai tîrziu el a scris: „... Oamenii erau bolnavi și abătuți, mulți se rugau lui Dumnezeu... Ei avuseseră deseori prilejul să înfrunte furtuni, dar niciodată atît de îndelungate și cumplite... Suferințele fiului meu, care se afla cu mine, îmi sfîșiau inima, mai ales cînd mă gîndeam că nu are decît 13 ani și trebuie să îndure atîtea chinuri, vreme atît de îndelungată... Eram grav bolnav și nu o dată am simțit apropierea morții“.

În decursul a 40 de zile chinuitoare vasele au înaintat de la capul Honduras spre est numai 350 de km. În sfîrșit, la 12 septembrie, dincolo de un cap, țărmul a cotit brusc spre sud. Columb a denumit acest cap *Gracias a Dios* („Slavă lui Dumnezeu“).

În fața spaniolilor se întindea spre sud o coastă joasă care părea fără sfîrșit, cu guri largi de riuri și cu mari lagune lîngă țărm. Acum ei navigau de-a lungul țărmului răsăritean (coasta *Mosquito* — coasta Țîntarilor) al țării *Nicaragua*, înaintînd spre sud aproape de cinci ori mai repede decît înainte, cînd mergeau spre răsărit: în două săptămîni corăbiile au străbătut aproape 500 de km. În punctul în care coasta își schimba direcția spre sud-est, Columb a poruncit să se arunce ancora.

La începutul lunii octombrie, el a pornit mai departe spre sud-est. Băstinașii se apropiau adesea de corăbii cu pirogele lor ușoare. Spaniolii vedeau la ei plăcuțe de aur și alte podoabe din aur și căpătau uneori aur în schimbul a tot felul de lucruri mărunte, lipsite de valoare. Columb a denumit acest țărm Coasta de aur; denumirea spaniolă dată mai tîrziu țării este *Costarica* („Coasta bogată“).

După ce flotila a mai înaintat spre sud-est vreo 300 de km, țărmul a început să devieze spre nord-est. Spaniolii au ajuns în țara *Veragua* (astăzi *Panama*), unde au izbutit să obțină șaptesprezece cerculețe de aur în schimbul a trei clopoței. Nu se știe ce a nemulțumit pe băstinași — cantitatea sau calitatea mărfurilor europene — dar în orice caz ei și-au exprimat fătîș nemulțumirea. Columb a dat ordin „să fie liniștiți“ cu cîteva împușcături. Spaniolii care îi interogau pe băstinași cu ajutorul unor tîlmaci au aflat că la o distanță de nouă zile de drum se află un

Descoperirea țărilor Honduras, Nicaragua și Costarica (după Morison).

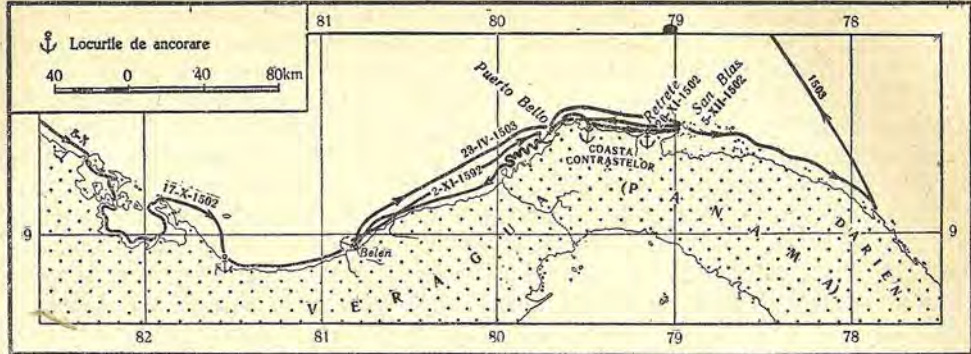
metri sud de Puerto Bello se află golful Panama din oceanul Pacific și că la sud de el exista într-adevăr o țară imensă cu o înaltă civilizație (Peru).

Din cauza ploilor torențiale și a vântului nefavorabil, spaniolii au rămas timp de mai multe zile lângă aceste țărmuri. Ei au făcut schimb cu indienii, primind pentru mărfurile lor alimente, căci aur nu se găsea aici. Băștinașii erau prietenoși și primitivi. Marinarii însă au abuzat de acest lucru. În portul pe care spaniolii l-au numit Retreto („Retragerea“), jafurile și „vizitele nocturne“ ale marinarilor în așezările de pe țărm au indignat atât de mult pe indieni încât aceștia au atacat corabia lui Columb. Lupta n-a durat însă mult timp, căci indienii erau slab înarmați. După o lovitură de tun, „victoria“ a fost repurtată de spanioli.

Dincolo de Puerto Bello țărmul devia din nou spre sud-est. Curentul contrar și foarte puternic a încetinit mult înaintarea vaselor. Acest curent avea direcția de la sud-est spre nord-vest, de-a lungul țărmurilor nou-descoperite și apoi se pierdea spre coastele Cubei sau spre întinderile necunoscute de dincolo de Cuba.

popor bogat. După spusele lui Columb „el s-ar fi mulțumit și cu a zecea parte din ceea ce făgăduiau aceste povestiri“. Din gesturile și cuvintele indienilor, el a ajuns la concluzia că locuitorii acestei țări a aurului erau tot atât de războinici ca și spaniolii, călăreau pe animale, purtau zale și știau să minuiască spada, arcul și săgețile. „... Se spunea, de asemenea — scrie Columb mai târziu din Jamaica — că marea scaldă țărmurile acestei țări și că la o distanță de zece zile de drum de ea curge râul Gange“. La începutul lunii noiembrie, corăbiile lui Columb au aruncat ancora într-un golf mare. Vegetația era atât de minunată în aceste locuri și apa atât de adâncă chiar lângă țărm, încât Columb a denumit regiunea Puerto Bello („Portul frumos“, indicat pe hărțile de astăzi cu numele de Portobello).

Pentru a vedea dacă indienii spuneau adevărul, trebuie să ne amintim că la 60 de kilo-

Descoperirea Panamei (după Morison).

În cele din urmă, corăbiile s-au apropiat dinspre vest de golful Darien, unde spaniolii mai fuseseră în anul 1501 venind dinspre răsărit. Columb și-a dat seama că nici mai departe spre răsărit nu mai există vreo strămoșare.

Corăbiile au navigat de-a lungul țărmurilor țării Panama (300 de km) timp de o lună și jumătate și din pricina ploilor interminabile au început să putrezească. Ele erau mâncate de carii și suferiseră mult din cauza furtunilor. Marinarii își exprimau fâșș nemulțumirea că au părăsit „Coasta de aur“. La 5 decembrie 1502 Columb a pornit înapoi (în dreptul capului San Blas).

Deodată, în locul vântului de răsărit, care pînă atunci împiedicase flotila să înainteze, a început să sufle un vînt contrar, foarte puternic, dinspre apus, care s-a transformat curînd într-un uragan. Furtuna a bîntuit timp de nouă zile. Vîntul își schimba mereu direcția și Columb a denumit acest loc „Țărmul contrastelor“. Timp de o lună corăbiile avariate au navigat înapoi spre sud-vest, străbătînd în acest interval doar 200 de km. Pentru odihnă și pentru repararea corăbiilor Columb a intrat în estuarul unui rîu, într-un port pe care l-a numit Belen (Bethleem).

La Belen, în apropiere de rîul aurifer Veragua, amiralul a vrut să întemeieze o colonie și să lase o garnizoană în frunte cu Bartolomeo Columb. Aceasta a fost prima încercare de întemeiere a unei așezări europene pe continentul vestic. Dar indienii s-au răsculat și au măcelărit o parte din garnizoană. Pe vasul amiral se aflau închiși în cală cincizeci de ostatici indieni. Dar într-o noapte unii dintre captivi, cătărîndu-se pe umerii tovarășilor lor, au ieșit din cală și au sărit în mare. Cîțiva au fost prinși și închiși din nou. A doua zi dimineată, toți indienii au fost găsiți morți: ei se spînzuraseră socotind că e mai bine să moară decît să trăiască în captivitate. Acest eveniment tragic l-a alarmat pe Columb. El a întîlnit pentru prima oară oameni care își apărau cu atîta hotărîre libertatea și care disprețuiau moartea. Începu să se teamă pentru soarta fratelui său și a însoțitorilor săi și readuse pe coloniștii care mai scăpaseră pe corăbii. Iar trei luni mai tîrziu, în aceeași scrisoare din Jamaica

în care amiralul relatea suveranilor evenimentele din Veragua, el îi caracteriza astfel pe locuitorii acestei țări: „Nu pot să existe... oameni mai supuși, decât băștinașii...“.

La Puerto Bello Columb a fost nevoit să mai abandoneze o corabie. Echipajul a trecut pe cele două vase care mai rămăseseră. La sfârșitul lunii aprilie 1503, Columb a pornit spre răsărit și a ajuns din nou pînă la golful Darien, unde a schimbat direcția plecînd drept spre nord, către Jamaica. Însă curentul a împins vasele spre apus. După zece zile a apărut un grup de mici insule nelocuite — *Cayman* (la nord-vest de Jamaica). Iar după alte douăzeci de zile, după o luptă îndrăjită împotriva vînturilor nefavorabile și a curenților, amiralul a constatat, la sfârșitul lunii mai, că se află în „Grădinile reginei“, adică în dreptul țărmurilor sudice ale Cubei. S-a hotărît să se arunce ancora aici pentru ca echipajul să se poată odihni și să-și procure alimentele necesare.

NAUFRAGIUL ȘI ANUL PETRECUT ÎN JAMAICA

Furtuna s-a dezlănțuit din nou. Corăbiile au fost smulse din ancore, s-au ciocnit una de alta și au fost atît de grav avariate, încît abia se mai țineau pe apă. După ce furtuna, care a durat șase zile, s-a potolit, Columb a hotărît să cotească spre sud-est, către Jamaica. După o călătorie care a durat mai multe zile, la 24 iunie 1503, el a găsit pe țărmul nordic al insulei Jamaica un port unde și-a așezat corăbiile gata să se scufunde pe un banc de nisip. Calele s-au umplut imediat cu apă. Cabinele pentru echipaj au fost amenajate pe punte, iar de-a lungul bordurilor au fost ridicate parapete de apărare împotriva indienilor. Amiralul lăsa cu multă prudență pe oamenii săi să coboare pe țărm, temîndu-se ca aceștia să nu stîrnească prin comportarea lor ura localnicilor, cum se întîmplase adeseori înainte. Datorită acestor măsuri, indienii au avut o atitudine pașnică și aduceau spaniolilor manioca și alte alimente primind în schimb obiecte fără nici o valoare.

Amiralul a hotărît să trimită o scrisoare guvernatorului Ovando din Spania, cerîndu-i să echiize pe socoteala lui (a lui Columb) și să salveze expediția. De la extremitatea estică a insulei Jamaica trebuiau străbătuți în larg aproape 200 de km cu pirogele indienilor. Columb a trimis cîțiva spanioli sub comanda lui *Diego Mendez* în două piroge mari conduse de vîslași indieni. Amiralul a expediat prin Mendez „regilor catolici“ o scrisoare lungă, din care am citat mai sus unele pasaje.

Document psihologic foarte important, această scrisoare caracterizează starea de spirit a lui Columb din timpul ultimei sale expediții. Se vede că ea a fost scrisă în grabă de un om istovit, bolnav, care își pierduse stăpînirea de sine. Delirul mistic se împletește în scrisoare cu proslăvirea puterii aurului, accentuînd că numai el, Columb, cunoaște drumul spre țara aurului și cu reproșuri clare de ingraturitudine la adresa „regilor catolici“.

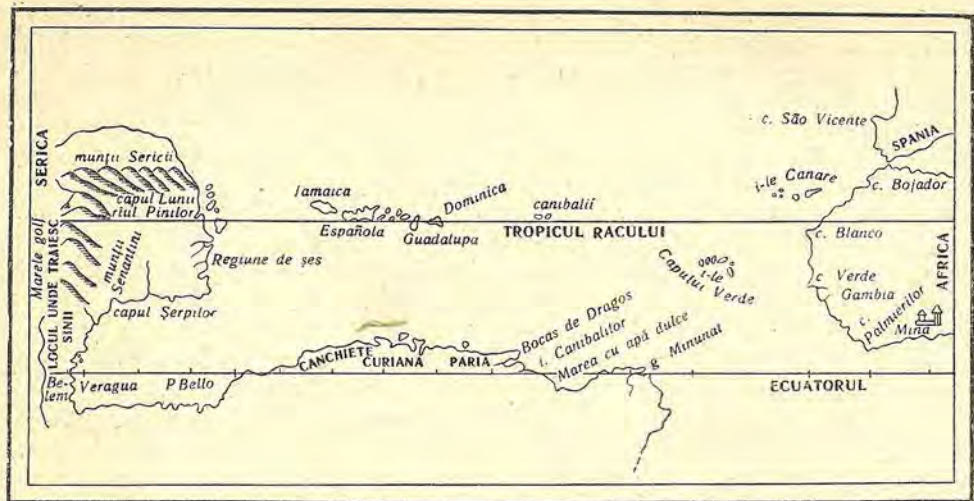
„... Gemînd am adormit și am auzit un glas plin de compătimire care spunea: ... A făcut oare domnul mai mult pentru Moise sau pentru

sluga sa David?... De cînd te-ai născut el a avut mereu grijă de tine. Iar cînd ai crescut și ai devenit bărbat... a făcut ca numele tău să aibă un minunat răsunet pe Pămînt. Indiile — regiunile cele mai bogate ale lumii — ți le-a dat ție în stăpînire... Ție ți-a dat cheile de la porțile oceanului ferecate cu lanțuri puternice, ție ți-a supus atîtea pămînturi că ai dobîndit onoare și glorie printre creștini... Dumnezeu nu-și calcă niciodată făgăduielile și nu își ia înapoi darurile, nu spune după ce i s-a făcut slujba că altele erau gîndurile lui și că altfel le înțelege el astăzi..." Dar cunoscîndu-și bine suveranii, Columb continua: "...La Veragua am văzut în primele două zile mai multe indicii de existența aurului decît în patru ani petrecuți în Española... Corăbiile voastre pot veni la aceste țărmuri ca acasă. De aici se va scoate aur... Aurul este lucrul cel mai de preț... și cel care îl stăpînește poate face orice vrea și e în stare chiar să ducă sufletele oamenilor în rai..."

Au trecut mai multe luni, dar din Española nu sosea nici un ajutor și nici măcar vești despre soarta lui Mendez și a oamenilor trimiși cu el. Marinarii lui Columb, frămîntați de incertitudine, nefăcînd nimic și măcinați de dorul de patrie, erau demoralizați. Nemulțumirea crescîndă s-a transformat în cele din urmă în rebeliune fătîșă. Împotriva lui Columb s-au răscurat aproape toți ofițerii și marinarii sănătoși, în total aproape cincizeci de oameni. Rebelii au pus mîna pe zece piroge și pe aproape toate proviziile care mai existau pe corăbii; ei au luat cîteva zeci de indieni vîslași și s-au îndreptat spre Española. Dar în largul mării au fost aruncați de două ori înapoi de furtună, după care s-au împrăștiat prin Jamaica, jefuind satele indiene și violînd femeile.

Aproape toți oamenii rămași cu Columb erau istoviți de boli și lipsuri. Ei își dădeau seama că situația lor e disperată și căutau să se ajute unii pe alții, formînd astfel o familie strîns unită. Deoarece nu ar fi putut respinge un atac al indienilor, căutau să se poarte frumos cu vecinii lor, pentru ca aceștia să continue să le dea provizii în schimbul diferitelor obiecte mărunte. Dar indienii nu mai erau atrași de fleacurile pe care le ofereau spaniolii și micul grup rămas cu Columb era din nou amenințat să sufere de foame. Atunci, după cum povestesc biografiile lui, genovezul a recurs la un mic șiretlic. Din tabelele astronomice el a aflat că la 29 februarie 1504 va avea loc o eclipsă de lună. Cu cîteva zile înainte de eclipsă, Columb a chemat pe cacicii din satele apropiate și le-a spus că dumnezeul spaniol le va lua indienilor luna pentru că nu vor să dea hrană poporului său. Cînd eclipsa a început într-adevăr, cacicii speriați s-au aruncat la picioarele lui Columb, implorîndu-l să le înapoieze luna. Columb le-a făgăduit că o va face și firește că „s-a ținut” de cuvînt. De atunci oamenii lui n-au mai suferit nici un moment de lipsă de provizii.

Între timp, Mendez își îndeplinise misiunea. Ovando l-a primit cu o deosebită politeță, dar și-a exprimat regretul că în acel moment nu putea să-i dea vreun ajutor lui Columb, nici măcar pe socoteala acestuia. El se temea că sosirea amiralului în Española ar putea provoca o răsccoală a partizanilor săi. După opt luni, Ovando i-a îngăduit „cu mărini-

Harta Indiilor de vest întocmită de Bartolomeo Columb (Cuba nu este indicată pe hartă. Țărmurile continentale descoperite sînt considerate regiuni ale Asiei).

mie“ lui Mendez să plece la Santo Domingo pentru a echipa o corabie. Între timp, însă, guvernatorul a trimis în Jamaica pe un dușman de moarte al lui Columb, pentru ca acesta, fără să debarce, să afle care e situația amiralului. Ovando a trimis cu acest om un butoi de carne sărată și promisiuni de ajutor. Abia în iunie 1504, cînd Columb, după propria sa mărturisire, își pierduse orice speranță de a mai scăpa viu din Jamaica, au sosit acolo două corăbii. Una din ele fusese cumpărată și echipată de Mendez pe socoteala amiralului, iar cealaltă fusese trimisă de Ovando. Guvernatorul a fost silit să dea ajutor sub presiunea unor oameni cu influență care, în urma povestirilor lui Mendez despre nenorocirile amiralului sau, mai exact, despre „țara aurului“ descoperită de el, au trecut de partea acestuia.

INAPOIEREA ÎN SPANIA ȘI MOARTEA LUI COLUMB

La 28 iunie 1504, exact după un an de la sosirea sa în Jamaica, Columb a părăsit pentru totdeauna această insulă. Din pricina vîntului potrivnic, corabia sa a avut nevoie de mai mult de o lună și jumătate pentru a străbate distanța scurtă dintre Jamaica și Espanola. Ea a intrat în portul Santo Domingo abia la mijlocul lunii august. Ovando l-a înțîmpinat pe Columb cu toate onorurile, găzduindu-l în casa sa.

În septembrie 1504, două vase comandate de Cristofor și de Bartolomeo Columb au părăsit Espanola. Dar îndată după ieșirea lor în larg s-a dezlănțuit o furtună cumplită. Catargul corăbiei amiralului a fost rupt de valuri și el a trecut împreună cu însoțitorii săi pe vasul lui Bartolomeo, iar corabia avariată a fost trimisă înapoi la Santo Domingo.

O furtună după alta se abătea asupra corabiei singuraticе. Ea a intrat în estuarul Guadalquivirului la 7 noiembrie 1504.

Columb lipsise din țară doi ani și jumătate. El nu izbutise nici să facă prima călătorie în jurul lumii și nici să descopere „drumul de apus” spre „Marea de sud”. Totuși, în cursul ultimei sale călătorii, amiralul a făcut noi descoperiri de o importanță uriașă. El a descoperit continentul situat la sud de Cuba, adică coasta Americii centrale. El a explorat țărmurile de sud-vest ale mării Caraibilor, pe o distanță de aproape 1 500 de km, dovedind astfel că în regiunea tropicelor o barieră uriașă desparte oceanul Atlantic de „Marea de sud”, despre care auzise de la indieni. El a fost primul care a adus știri despre popoarele cu o înaltă civilizație care locuiesc lângă „Marea de sud” și undeva pe litoralul vestic al mării Caraibilor. În sfârșit, el a traversat de două ori această mare în partea ei apuseană, care nu mai fusese vizitată de nici un european.

Grav bolnav, Columb a fost transportat la Sevilla. El era foarte descurajat, dar nu-și pierdea totuși speranța de a redobândi situația înaltă de altădată și veniturile mari legate de ea. Totodată, el nu-i uita pe acei cu care împărțise necazurile în Jamaica. Stăruia să li se plătească solda, deoarece „au trecut prin primejdii și lipsuri de neînchipuit... și sînt foarte săraci...” O dată cu moartea Isabellei însă (la sfîrșitul lunii noiembrie 1504), Columb și-a pierdut orice speranță în restabilirea drepturilor sale. Fiii marelui navigator erau convinși, bizuindu-se probabil pe spusele tatălui lor, că el s-a bucurat totdeauna de simpatia și protecția reginei, în timp ce regele s-a arătat nepăsător și chiar ostil față de el. La sfîrșitul anului 1504, Columb îi scrie fiului său Diego că boala grea de care suferă îl împiedică să se ducă la curtea regală, că are nevoie de bani, căci a cheltuit toate veniturile obținute în Espanola pentru a-i aduce în patrie pe tovarășii săi din expediție.

În februarie 1505 s-a trimis în Espanola ordinul ca toată averea mobilă a lui Columb să fie vîndută. În aprilie s-a pus sechestru și pe alte bunuri ale sale pentru satisfacerea creditorilor.

Abia pe la mijlocul anului 1505 Columb a putut pleca la Segovia, unde se afla atunci curtea regală. Ferdinand l-a primit politicos, dar nu i-a făgăduit absolut nimic, propunînd un arbitraj pentru examinarea pretențiilor reciproce. Columb însă a acceptat arbitrajul, numai pentru stabilirea cuantumului veniturilor ce i se cuveneau. În ceea ce privește drepturile și privilegiile sale, după părerea lui Columb, ele nu trebuiau nici discutate și nici modificate. Regele era, bineînțeles, de altă părere.

A trecut un an. Situația lui Columb rămînea neschimbată. În mai 1506, aflîndu-se în orașul Valladolid, Columb și-a confirmat testamentul. După cîteva zile, la 20 mai 1506, marele navigator a încetat din viață. Moartea lui Columb a trecut neobservată de contemporanii săi.

Să facem acum un scurt bilanț al rezultatelor geografice nemijlocite ale celor patru călătorii ale lui Cristofor Columb. El a fost primul care a traversat oceanul Atlantic în zona subtropicală și tropicală a emisferei nordice și primul dintre europenii care au navigat în Mediterana ameri-

cană (marea Caraibilor). El este cel care a început descoperirea continentului sud-american și a istmurilor din America centrală. Tot el a descoperit toate Antilele mari — insulele Cuba, Haiti, Jamaica și Portorico, partea centrală a arhipelagului Bahama, majoritatea Antilelor mici, de la Dominica pînă la insulele Virgine, apoi Trinidad și o serie de insule mărunte din marea Caraibilor.

Cu alte cuvinte, *Columb a descoperit toate insulele mai importante din Marea americană centrală și a început descoperirea dublului continent apusean — America de sud și de nord.*

Oamenii din secolul al XVI-lea au înțeles importanța uriașă a descoperirilor lui Columb pentru Spania abia după *conquista* — cucerirea Mexicului, a Perului și a țărilor din regiunea Anzilor de nord — cînd mormanele de aur jefuit și flotile întregi încărcate cu argint au început să sosească în Europa. Dar rolul istoric mondial și *importanța revoluționară* a operei lui Columb au fost apreciate pentru prima oară abia în secolul al XIX-lea de autorii „Manifestului partidului comunist“.

„Descoperirea Americii, ocolirea Africii pe mare, deschisă burgheziei în ascensiune un nou cîmp de acțiune. Piața indiană și chineză, colonizarea Americii, schimbul cu coloniile, înmulțirea mijloacelor de schimb și a mărfurilor în genere, dădură negoțului, navigației, industriei, un avînt necunoscut pînă atunci, făcînd prin aceasta ca elementul revoluționar din societatea feudală în descompunere să se dezvolte cu rapiditate“¹.

Capitolul 21

AMERIGO VESPUCCI ȘI ORIGINEA DENUMIRII „AMERICA“

DATE BIOGRAFICE CU PRIVIRE LA AMERIGO VESPUCCI

Amerigo Vespucci s-a născut între anii 1451 și 1454 (data precisă nu se cunoaște) la Florența, în familia înstărită a unui notar. Cînd s-a făcut mai mare, a intrat în servicii la vestiții bancheri florentini *Medici* și a trăit liniștit în orașul natal pînă la vîrsta de 40 de ani. În jurul anului 1492, Amerigo s-a mutat la Barcelona, iar de acolo la Sevilla, ca om de încredere al bancherilor *Medici*, care aveau mari interese bănești în Spania. El a trăit aici pînă în 1499 și cu fonduri obținute prin intermediul său, Hojeda a organizat în acel an expediția sa spre coasta Perlelor. Este incontestabil că în 1499—1500 Vespucci a navigat sub comanda lui Hojeda. Pe la 1501 el s-a mutat în Portugalia și între anii 1501 și 1504 a navigat pe corăbii portugheze de-a lungul țărmurilor Lumii noi. În 1504, florentinul s-a mutat din nou în Spania. Aflîndu-se în slujba Spaniei, el a călătorit, după cît se pare, de două ori (în 1505 și 1507).

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 12, E.S.P.L.P. 1955.

spre golful Darien. Mai târziu, el a deținut timp de patru ani — până la moartea sa, survenită în 1512 — funcția de pilot principal al Castiliei¹.

Amerigo Vespucci nu a organizat din proprie inițiativă nici o expediție și n-a fost comandant al nici unei expediții. Nu există nici un fel de dovezi cât de cât convingătoare că ar fi fost măcar căpitan al vreunei corăbii spaniole sau portugheze. Cu o singură excepție², nu se știe nici ce funcții a îndeplinit el în timpul călătoriilor sale spre țărmurile Lumii noi. Numai într-un singur caz se cunoaște precis sub comanda cui a navigat. Majoritatea istoricilor se îndoiesc până și de faptul că ar fi făcut într-adevăr toate călătoriile despre care povestește. Cum s-a întâmplat atunci ca dublul continent apusean să fie denumit America, după numele lui Amerigo?

CELE DOUĂ SCRISORI ALE LUI VESPUCCI

Renumele mondial al lui Vespucci se bazează pe două scrisori dubioase, întocmite în 1503 și 1504, traduse curînd după aceea în cîteva limbi și tipărite tot atunci în cîteva țări europene. Originalele scrisorilor lui Vespucci n-au ajuns pînă la noi. *Prima scrisoare* este adresată fostului patron al navigatorului — bancherul *Medici*. Vespucci îi scria bancherului *despre o călătorie* făcută în anii 1501—1502, pe cînd se afla în serviciul portughezilor. *A doua scrisoare* este adresată nobilului florentin *Soderini*, prieten din copilărie al lui Vespucci. În această scrisoare, Amerigo descrie *patru călătorii* la care ar fi participat în perioada 1497—1504. Primele două călătorii le-ar fi făcut aflîndu-se în slujba spaniolilor, iar ultimele două, în serviciul portughezilor. Vespucci nu dă nici un fel de date precise despre aceste expediții. Astfel, în ceea ce privește prima călătorie, el scria că a fost invitat de regele Ferdinand „să ajute” la organizarea expediției. În privința celei de a doua călătorii, el nu pomeneste nimic și nu dă nici un fel de relații. Despre celelalte două călătorii, el nu spune decît că a fost „sub comanda unor căpitani”. În scrisorile sale, Vespucci dă foarte puține date despre distanțele străbătute, despre poziția geografică a diferitelor locuri, despre denumirea țărmurilor, golfurilor, riurilor descoperite etc. În schimb, el descrie cu entuziasm cerul înstelat al emisferei sudice, clima, vegetația și fauna din țările descoperite, precum și înfățișarea și traiul indienilor. Toate acestea sînt scrise într-o formă vie și atrăgătoare, care dovedește că Vespucci avea un deosebit talent literar.

În acea vreme, interesul pentru noile descoperiri era foarte mare în rîndurile cititorilor europeni, iar dările de seamă despre rezultatele că-

¹ Pilotul principal (sp. *piloto mayor*) examina pe candidații la funcția de cîrmaci de corăbii și le elibera „brevetele” (diplomele) corespunzătoare; de asemenea, el supraveghea întocmirea planisferelor și a hărților și alcătua harta guvernamentală secretă de centralizare, pe baza materialelor pe care le aduceau căpitani corăbiilor spaniole din Indiile de vest.

² Potrivit relatărilor lui Las Casas, în expediția lui Hojeda, Vespucci a fost „unul dintre cîrmaci, deși avea foarte multă experiență în navigație și se pricepea la cosmografie”.

lătoriiilor lui Columb și ale altor navigatori spanioli nu erau publicate de guvernul spaniol decât cu rare excepții. De aceea, expunerea vie a florentinului despre cele „patru călătorii“ făcute de el de-a lungul coastelor apusene ale oceanului Atlantic a avut un mare răsunet.

AȘA-ZISELE PRIMA ȘI A DOUA CĂLĂTORIE ALE LUI VESPUCCI

În scrisoarea către Soderini, cu privire la „prima călătorie“, Vespucci arată că a plecat din Cadiz în mai 1497. Expediția, compusă din patru corăbii, a ajuns în insulele Canare, unde a rămas timp de opt zile. Apoi, după o călătorie de o lună (27—37 de zile după diferite variante), spaniolii au zărit pământ cam la 4 500 de km. vest-sud-vest de insulele Canare. Vespucci indică și coordonatele noului pământ descoperit, care corespund aproximativ cu țărmul Americii centrale din dreptul golfului Honduras, aceasta desigur admitând că el se pricepea să stabilească cu oarecare exactitate longitudinea. Dar acest lucru este cu totul neverosimil: în singurul caz când s-a putut verifica felul cum stabilea el longitudinea s-a văzut că greșise cu 19°!

Pe noul pământ, Vespucci a văzut „un oraș așezat pe apă, asemenea Veneției“. Acest „oraș“ era compus din patruzeci și patru de case de lemn, construite pe piloți. Casele erau legate între ele prin punți care se puteau ridica. Locuitorii erau oameni zvelți, de statură mijlocie și „cu pielea roșcată ca de leu“. După o luptă, spaniolii au capturat câțiva locuitori și au plecat cu ei spre o țară așezată în dreptul paralelei de 23° latitudine nordică. După ce au părăsit această țară, spaniolii s-au îndreptat spre nord-vest. Apoi au navigat de-a lungul unui țărm sinuos aproape 4 000 de km, debarcând adesea și dînd băștinășilor tot felul de obiecte fără valoare în schimbul aurului. În cele din urmă, în iulie 1498, ei au ajuns în „cel mai bun port din lume“. În tot timpul călătoriei, spaniolii au obținut în schimbul lucrurilor lor foarte puțin aur și n-au văzut nicăieri nici pietre prețioase și nici mirordenii. Repărarea corăbiilor a durat o lună întreagă. În acest timp, băștinășii care trăiau în apropiere de port s-au împrietenit foarte mult cu europenii și le-au cerut ajutor împotriva canibalilor din insule, care făceau incursiuni în țara lor. După ce au terminat reparațiile, spaniolii au hotărît să se îndrepte spre „insulele canibalilor“ și au luat cu ei indieni în calitate de călăuze. După o săptămînă în care au străbătut aproximativ 500 de km, ei au debarcat într-una din „insulele canibalilor“, au dat o luptă încununată de succes împotriva unei cete mari de localnici și au luat mulți prizonieri. Expediția s-a întors în Spania cu 222 de sclavi indieni care au fost vînduți la Cadiz.

Majoritatea covârșitoare a istoricilor care se ocupă de epoca marilor descoperiri sînt de părere că Vespucci nici n-a navigat spre Indiile de vest în anii 1497—1498: așa-zisa primă călătorie a lui Vespucci nu reprezintă decât o „dublură fictivă“ a celei de a doua călătorii, care este absolut certă și confirmată de o serie de documente, cînd el a luat parte la expediția lui Hojeda din 1499—1500. Rămîne deschisă următoarea

problemă: oare Vespucci își atribuisese în mod intenționat prima călătorie, adică descoperirea în 1497 a noului continent, cu un an înainte de cea de a treia expediție a lui Columb, sau acest lucru s-a întâmplat fără voia lui? Timp de două secole, aproape toți istoricii înclinau să considere că Amerigo a mințit intenționat, voind să-și însușească gloria lui Columb de a fi descoperit noul continent. Abia la începutul secolului al XIX-lea, Alexander Humboldt, mai întâi în lucrarea „Studiu critic asupra istoriei geografiei Noului continent“, iar apoi în „Cosmos“ a făcut o încercare de a-l reabilita pe Amerigo Vespucci. Argumentele lui Humboldt sînt următoarele: 1) Pînă în perioada 1530–1540 nu s-a formulat nici o acuzație împotriva florentinului, nici măcar din partea persoanelor celor mai interesate, adică din partea moștenitorilor și a prietenilor lui Columb. 2) Vespucci nu poate fi învinuit pentru contradicțiile, denaturările de fapte, greșelile și confuziile de date din scrisorile sale, deoarece el însuși n-a publicat nimic și nu putea să controleze tipăriturile care apăreau dincolo de hotarele Spaniei. 3) Procesul pornit de moștenitorii lui Columb împotriva tezaurului spaniol trebuia să decidă asupra căror părți ale noului continent au dreptul moștenitorii lui Columb în urma descoperirilor făcute efectiv de acesta. În toate porturile spaniole s-au căutat martori în favoarea vistieriei și împotriva lui Columb. Dar nimeni nu s-a gîndit măcar la Vespucci, cu toate că o serie de tipărituri apărute în străinătate îi atribuiau gloria de a fi descoperit noul continent sudic cu un an înainte de Columb (1497). Humboldt subliniază că renunțarea coroanei spaniole la cea mai importantă mărturie împotriva lui Columb ar fi fost inexplicabilă, dacă Vespucci s-ar fi lăudat într-adevăr vreodată că a vizitat noul continent în 1497 și dacă în acea vreme s-ar fi acordat vreo importanță „confuziei de date și greșelilor“ din edițiile străine ale scrisorilor lui.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea s-a găsit însă un istoric, F. A. Varnhagen, care a mers mult mai departe decît Humboldt în ceea ce privește reabilitarea lui Amerigo Vespucci. Humboldt a căutat doar să dovedească că Amerigo n-a fost escroc. Varnhagen însă și-a consacrat o mare parte din viață pentru a demonstra că florentinul a navigat într-adevăr în anii 1497–1498 pe lîngă țărmurile noului continent și, cu acest prilej, ar fi descoperit aproape întregul țărm al golfului Mexic, pînă în Florida. Printr-o serie de afirmații lipsite de temei, prin falsificarea faptelor și prin admiterea forțată a unor lucruri inadmisibile, Varnhagen și adepții săi (e drept, nu prea numeroși) au încercat și încearcă să demonstreze că Vespucci a fost primul care a ajuns pe continentul de vest și că lui îi revine gloria descoperirii Americii centrale și a peninsulei Florida.

Este însă puțin probabil ca o mare expediție, care a descoperit în vestul oceanului Atlantic un țărm nou pe o întindere de cîteva mii de kilometri, să fi putut trece cu totul neobservată în Spania. Mai sigur este că expediția descrisă de Vespucci drept „prima sa călătorie“ nici n-a avut loc.

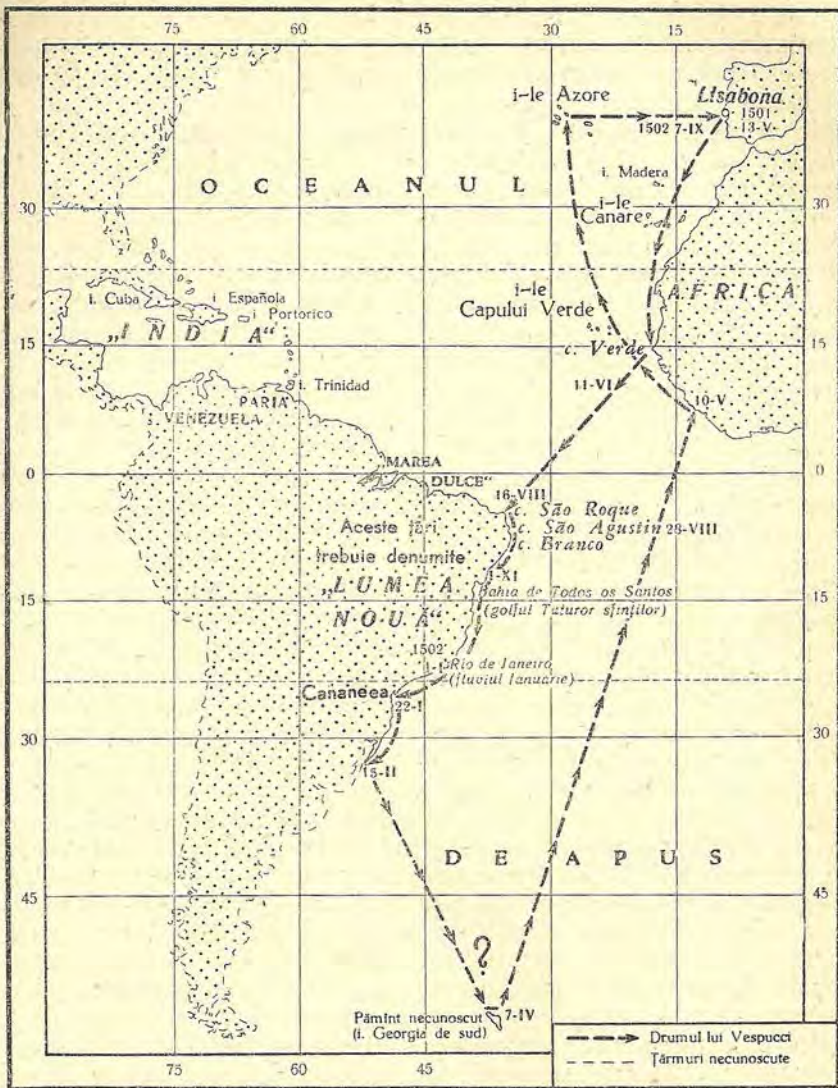
De altfel, trebuie să subliniem că nu această relatare a produs o impresie deosebită asupra cititorilor scrisorilor lui Vespucci și nici relatarea despre „cea de a doua călătorie“, cînd expediția lui Hojeda a descoperit (în parte pentru a doua oară) coasta de nord a continentului sudic pe o întindere de aproximativ 3 000 de km. Vespucci și-a cîștigat o faimă mondială prin „*cea de a treia călătorie*“ cînd, după părerea contemporanilor, el „a descoperit Lumea nouă“.

Cînd corabia trimisă de Cabral în 1500 (vezi mai jos, cap. 23) a sosit la Lisabona cu știrea că s-a descoperit o „insulă“ nouă (Brazilia) în oceanul Atlantic în drum spre India, în Portugalia s-a acordat o mare însemnătate acestei descoperiri. Noua „insulă“ a fost numită mai întîi *Vera Cruz* („Adevărata Cruce“), apoi *Santa Cruz* („Sfînta Cruce“), dar de cele mai multe ori era denumită „*Țara papagalilor*“, deoarece Cabral trimisese de acolo în dar regelui Portugaliei cîțiva papagali. Pe atunci nimeni nu-și închipuia că această țară are vreo legătură cu India lui Columb, deoarece era situată destul de aproape de Africa de vest. Regele considera noul pămînt descoperit ca o bună escală în drumul maritim din Portugalia spre India. „Ea este foarte la îndemînă și trebuitoare pentru călătoriile în India, deoarece el [Cabral] și-a reparat acolo corăbiile și a luat apă de băut“. Pentru cercetarea acestui pămînt a fost organizată o expediție specială compusă din trei corăbii. Nu se știe cine a comandat expediția¹; Amerigo a participat la ea probabil în calitate de „cosmograf și matematician“ (astronom). Dar o serie de istorici se îndoiesc dacă și de această dată el a participat într-adevăr la expediție.

Corăbiile au plecat din Lisabona pe la mijlocul lunii mai 1501, îndreptîndu-se spre Capul Verde. De acolo, flotila a pornit spre sud-vest. Din pricina furtunilor dese, trecerea peste oceanul Atlantic a durat 67 de zile. În sfîrșit, la 16 august a apărut în dreptul paralelei de 5° latitudine sudică capul *Sao Roque*. Vespucci îi descrie pe locuitorii de pe coastă ca pe niște canibali feroși. Următorul extras din scrisoarea sa arată ce mijloace folosea el pentru a-i impresiona pe cititori, nedîndu-se înlături de la cele mai nerușinate născociri: „Femeile sînt ale tuturor; nu au nici regi, nici temple, nici idoli, n-au nici negoț și nici bani; se dușmănesc unii pe alții și se bat cu cea mai mare sălbăcie și fără nici o socoteală. De asemenea, ei se hrănesc cu carne de om. Am văzut un ticălos care se lăuda, ca și cum acest lucru i-ar fi făcut o mare cinste, că a mîncat 300 de cămenii. Am văzut de asemenea un oraș în care am stat vreo 27 de zile, unde carnea de om sărată atîrna de streșinile caselor, la fel cum atîrnă la noi în bucătării... cîrnații. Ei au fost mirați cînd au aflat că noi nu-i mîncăm pe dușmanii noștri, deoarece carnea de om — după cum spuneau ei — este foarte gustoasă și are o aromă plăcută“.

Amerigo descrie cu entuziasm natura noii țări, clima ei dulce, copacii uriași cu flori înmiresmate, ierburile aromate și culorile minunate

¹ Unii istorici presupun că această expediție a fost condusă de căpitanul portughez Gonzalo Coelho.

„A treia călătorie“ a lui Vespucci (după scrisorile sale).

ale păsărilor. Într-un cuvânt, el descrie „Țara papagalilor“ ca fiind ra-
iul pe pământ. La sfârșitul lunii august, corăbiile au ajuns la paralela
de 8° latitudine sudică, la capul São Agustin, dincolo de care țărmul de-
via spre sud-vest.

Înaintînd mai departe spre sud-vest, portughezii au descoperit la 1
noiembrie, în dreptul paralelei de 13° latitudine sudică, *Bahia de Todos*

os Santos („Golful tuturor sfinților”)¹. Iar la 1 ianuarie 1502, în dreptul tropicului sudic, a apărut în fața lor un golf minunat (Guanabara), pe care ei l-au luat drept gura unui râu și l-au denumit *Rio de Janeiro* („Riul lui Ianuarie”).

Potrivit relatărilor lui Vespucci, corăbiile au ajuns la 15 februarie pînă la paralela de 32° latitudine sudică (totuși, pe toate hărțile din primul deceniu al secolului al XVI-lea, apare ca cel mai sudic punct cercetat pe continentul sud american Cananee, situată în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică). Potrivit afirmațiilor lui Vespucci, ofițerii portughezi i-au încredințat aici în unanimitate conducerea întregii expediții. Atunci, el a hotărît să părăsească coasta și să traverseze oceanul în direcția sud-est. Noaptea deveneau tot mai lungi; la începutul lunii aprilie noaptea dura 15 ore. Corăbiile ar fi atins paralela de 52° latitudine sudică. În timpul unei furtuni care a durat patru zile, a apărut coasta învăluită în neguri a unui pămînt. Portughezii au navigat de-a lungul acestui țărm cam 100 de kilometri, dar n-au putut să debarce din cauza cetii și a viscolului. Începuse iarna antarctică și navigatorii au cotit spre nord. Cu o iuțeală uimitoare — în 33 de zile au străbătut aproape 7 000 de km — ei au ajuns în Guinea. Acolo, o corabie care nu mai putea fi folosită a fost incendiată. Cu celelalte două corăbii, portughezii s-au întors în patrie, prin insulele Azore (în septembrie 1502).

Așadar, în afară de participarea la noile descoperiri făcute pe țărmurile de sud-vest ale oceanului Atlantic (pînă la paralela de 25° latitudine sudică) și confirmate de hărțile de la începutul secolului al XVI-lea, Vespucci își atribuia și conducerea *primei călătorii în apele Antarctice*. Din păcate, singurul izvor din care putem cunoaște această călătorie îl constituie diferitele traduceri (adesea contradictorii) sau, mai precis, relatări parafrazate ale scrisorilor lui Vespucci. De aceea, istoricii au putut să formuleze tot felul de ipoteze cu privire la împrejurările, scopurile și rezultatele acestei expediții. Cum se explică, de pildă, faptul că toți căpitani portughezi au încredințat de bună voie și în unanimitate conducerea expediției unui străin, fără motive precise? În ce scop s-au îndreptat ei spre partea sudică a oceanului Atlantic? Ce pămînt au putut să atingă corăbiile expediției în dreptul paralelei de 52° latitudine sudică (nu cumva Georgia de sud)? Cum a putut un echipaj obosit să parcurgă cu corăbii șubrede, într-un timp atît de scurt, o distanță atît de mare de la sud spre nord, de-a lungul oceanului Atlantic? Dar contemporanii lui Vespucci nu-și puneau astfel de întrebări. În fața lor se deschidea într-adevăr o lume nouă.

În scrisoarea către Medici (1503), vorbind despre reîntoarcerea din „țările noi”, Amerigo declară: „Aceste țări trebuie denumite *Lumea nouă*... Majoritatea autorilor din antichitate spun că la sud de ecuator nu există nici un continent, ci numai mare, iar acei puțini dintre ei care recunoșteau existența unui continent îl socoteau nelocuit. Dar ultima mea călătorie a dovedit că această părere a lor este greșită și pe de-a-n-

¹ Această denumire se întâlnește încă pe harta italianului Cantino din 1502. Pe hărțile moderne denumirea este Bahia.

tregul contrară faptelor, deoarece în regiunile sudice am găsit un continent care are o populație mai deasă și animale mai multe decât Europa noastră, Asia sau Africa și, în afară de aceasta, are o climă mai temperată și mai plăcută decât oricare dintre țările ce le cunoaștem...“ Dacă acest pasaj din scrisoarea lui Vespucci nu este un fals, el nu dovedește în nici un caz că florentinul respectă adevărul.

„A patra călătorie“ a lui Vespucci din 1503—1504, efectuată de asemenea pe corăbii portugheze, avea drept scop să găsească drumul spre insulele Moluce. Potrivit relatărilor lui Vespucci, expediția ar fi navigat de-a lungul coastelor Braziliei și Guiane, dar n-a dat nici un rezultat. După acest eșec el a trecut, după cum am arătat mai sus, în slujba spaniolilor, unde a ajuns până la rangul de pilot principal.

ORIGINEA NUMELUI DE „AMERICA“

La începutul secolului al XVI-lea în orașul Saint Dié din Lorena a luat ființă un cerc geografic din care făceau parte câțiva tineri învățați. Unul dintre ei, *Martin Waldseemüller*, a scris o mică lucrare intitulată „Introducere în cosmografie“ („*Cosmographiae introductio*“), care a fost publicată în 1507. În anexă, lucrarea cuprindea două scrisori ale lui Amerigo Vespucci (în traducere latină).

În cartea lui Waldseemüller se *întilnește pentru prima oară numele de „America“*. După ce amintește că scriitorii din antichitate împărțeau pământul locuit în trei părți — Europa, Asia și Africa — căroră „li s-a dat numele după niște femei“, Waldseemüller scrie: „Acum aceste continente sînt mai bine cunoscute, iar Amerigo Vespucci a descoperit un al patrulea continent... Nu văd de ce, cine și cu ce drept ar putea să interzică numirea acestui continent Țara lui Amerigo sau America“. Nu se poate presupune că prin această declarație Waldseemüller ar fi vrut să știrbească cituși de puțin gloria lui Columb. Pentru el, ca și pentru alți geografi de la începutul secolului al XVI-lea, Columb și Vespucci au descoperit pămînturi noi în părți diferite ale lumii. Columb nu a făcut decât să cerceteze mai mult Asia: contemporanii săi credeau că pămînturile descoperite de el erau insule și peninsule ale *Lumii vechi* — o parte din Asia de est tropicală, după cum teritoriile descoperite de Cabot (tatăl și fiul) și de frații Cortereal li se păreau a fi o parte din Asia de nord-est cu climă rece. Vespucci însă „descoperise al patrulea continent, „*Lumea nouă*“, un continent necunoscut „celor din antichitate“, care se întinde de ambele părți ale ecuatorului, ca și Africa, dar este despărțit de Africa prin oceanul Atlantic.

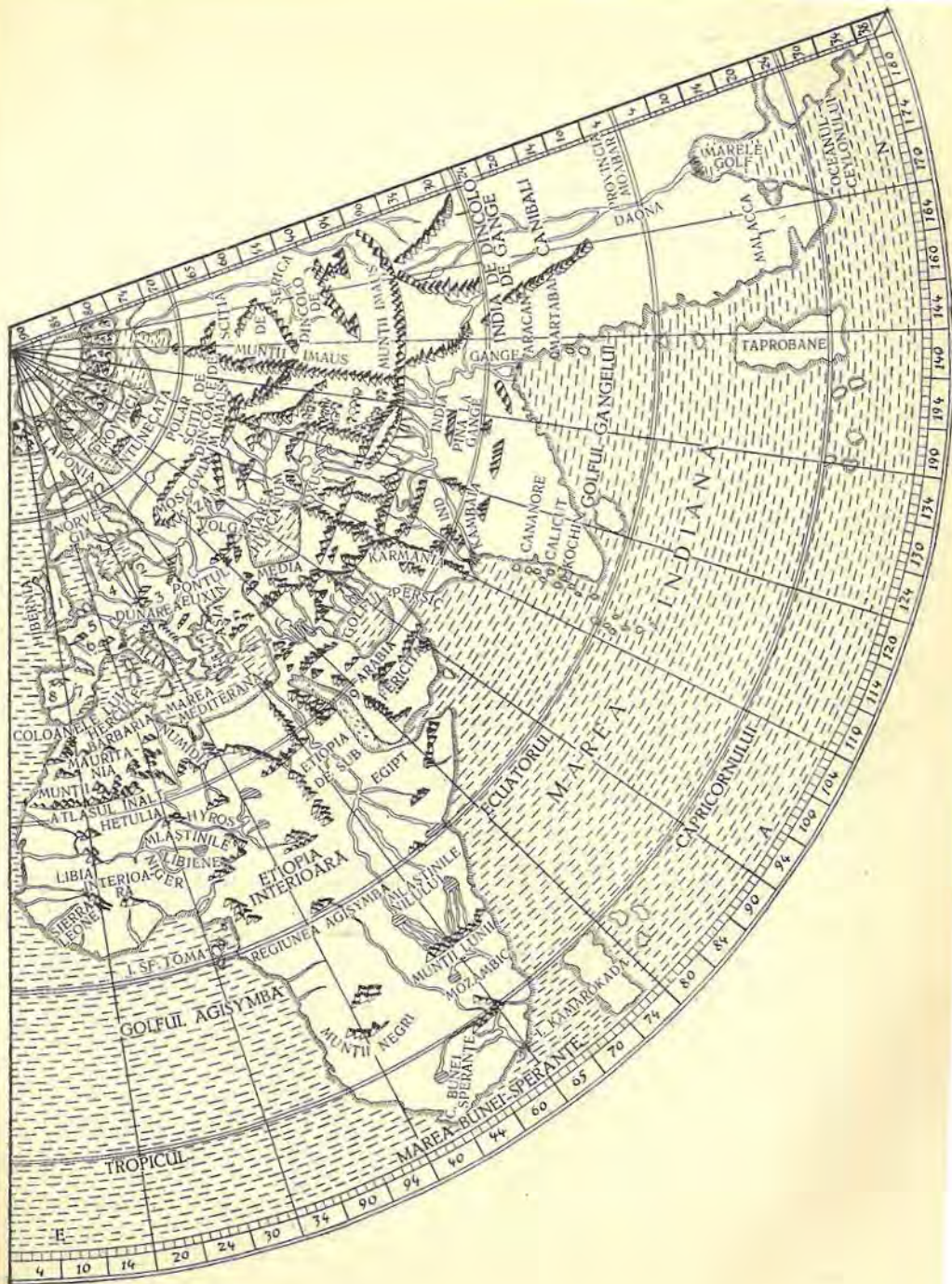
Cercul geografic din Saint Dié a considerat scrisorile lui Amerigo Vespucci drept anunțarea descoperirii unui nou continent. Dar dacă acesta a fost descoperit, trebuia să i se dea și un nume, el trebuia „botezat“ și cartea lui Waldseemüller poate fi considerată drept „actul de botez“ al acestui continent nou — America.

Cartografiile au fost mai prudente decât geografiile. Pe harta lumii alcătuită de *Ruysch* în 1508 nu există încă numele de „America“; continentul recent descoperit este numit „Pămîntul Sfintei Cruci“ sau „Lumea nouă“.

- 1 Anglia
- 2 Polonia
- 3 Ungaria
- 4 Germania
- 5 Flandra
- 6 Franța
- 7 Spania
- 8 Portugalia
- 9 Mecca

Harta lumii

a lui Ruysch (1508).

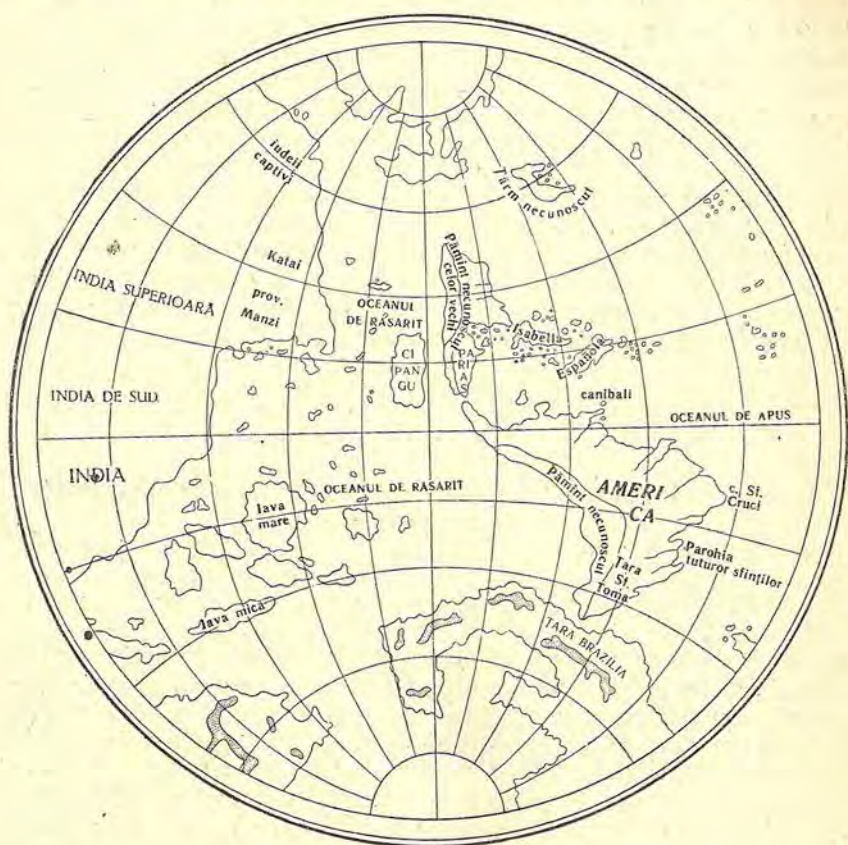
Dar cartea lui Waldseemüller a fost reeditată de câteva ori și a cunoscut o largă răspîndire în țările din Europa occidentală. După cîțiva ani apar o serie de hărți pe care continentul nou este indicat prin numele de „America”. Unul dintre cele mai vechi documente cunoscute de noi, pe care noul continent poartă inscripția de „America”, este globul lui *Johannes Schöner* din 1515. Pe acest glob, regiunea descoperită în 1498 de Columb lîngă golful Paria poartă numele de „Parias” și este prezentată ca o insulă mare despărțită printr-o strîmtoare la vest de Japonia, iar la sud de continentul american. La rîndul ei, America este despărțită la sud printr-o strîmtoare de fantasticul pămînt antarctic — țara Braziliei. Aproape în același timp cu globul lui Schöner apar o serie de hărți, unde noul continent, avînd cam aceleași contururi ca și la Schöner, poartă denumirea de „America”. În jurul anului 1520, numărul acestor hărți sporește mereu în țările europene (în afară de Spania). Din exemplele păstrate s-au întocmit colecții întregi, dar toate aceste hărți au o trăsătură comună, și anume: *este numit America numai continentul sudic — Lumea nouă a lui Vespucci.*

Concepția potrivit căreia pămînturile așezate la nord de marea Carai-bilor reprezintă părți ale unui continent deosebit, „nou”, „necunoscut celor din antichitate”, a apărut mai tîrziu, în legătură cu descoperirea Mării de sud (oceanul Pacific) și cu călătoriile efectuate de spanioli și francezi de la lungul coastelor sudice și răsăritene ale Americii de nord, adică nu mai devreme de 1520—1530. E adevărat că s-a păstrat o hartă excepțional de interesantă, apărută la Cracovia în 1512 (anexată la prefața unei ediții a operelor lui Ptolemeu). Autorul ei, *Jan Stobniczky* leagă printr-un istm continentul nordic de cel sudic, indicînd în mod convențional prin linii drepte țărmurile lor vestice, necunoscute. Dincolo de aceste țărmuri el indică un ocean, care se întinde de la cercul polar de nord pînă departe spre sud, cel puțin pînă la 40° latitudine sudică. La 10° spre vest de țărmul convențional este indicată insula „Zipango” (Cipangu-Japonia). Prin urmare, Jan Stobniczky a indicat pe harta sa noul continent dublu, nu ca o parte a Asiei, ci ca o barieră în drumul spre Asia. Pentru depășirea acestei bariere trebuia, probabil, ocolită Lumea nouă pe la nord, în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică. Aceasta este prima indicație cartografică asupra „drumului de nord-vest” din Oceanul de apus (Atlantic) spre Oceanul de răsărit, de la țărmurile Europei spre țărmurile Asiei.

Indiferent dacă această hartă a fost rezultatul unei ipoteze geniale sau numai al unei neglijențe fericite a autorului, e puțin probabil ca ea să fi influențat cartografia din acea vreme. Hărțile continentului dublu din apus pe care le cunoaștem, bazate pe descoperiri reale, apar în număr mare abia după călătoria lui *Giovanni Verrazano*. Dar chiar atunci cînd se întîlnește pe ele denumirea de „America”, aceasta se referă la început, după cum am arătat mai sus, numai la continentul sudic. Primul care a extins această denumire și asupra continentului nordic a fost celebrul cartograf flamand *Gerhard Mercator* (Kremer). Pe harta sa, apărută în 1538, el scrie pe figura care reprezintă continentul sudic: „Partea de sud a Americii”, iar pe cea care reprezintă

continentul nordic: „partea de nord a Americii“. În 1541, înfățișând pământurile de dincolo de oceanul Atlantic, Mercator împarte cuvântul „America“ în două părți: primele trei litere le scrie pe continentul nordic, iar ultimele patru pe cel sudic.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, denumirea de „America“ se atribuie ambelor continente din apus pe multe alte glo-

Emisfera vestică pe globul lui Schöner (1515).

buri și hărți care s-au păstrat, în afară de cele spaniole. În felul acesta, gloria lui Amerigo Vespucci se răspîndește tot mai mult, în timp ce Columb începe să fie uitat. Numai spaniolii și italienii (nu toți) continuă să scrie India sau (la plural) Indiile, Indiile de vest, Lumea Nouă etc.

Inechitatea noii denumiri a provocat o reacție firească printre geografi și istorici. Însuși Schöner — unul dintre primii (după cîte știm) care au pus în circulație numele de „America“ pe globul său din 1515 — l-a acuzat mai târziu pe Vespucci că ar fi comis un fals conștient. Aceeași acuzație i-a adus-o pe la mijlocul secolului al XVI-lea Las Casas în

cartea sa „Istoria generală a Indiei“, începută în 1527 și terminată în 1559. „În această carte laudele alternează cu reproșuri amare — scria despre Las Casas *Alexander Humboldt*. — Vezi cum ura și bănuiala de fals se accentuează pe măsură ce se răspîndește gloria navigatorului florentin...“.

Și Humboldt, care a studiat amănunțit această problemă, ajunge (în „Cosmos“) la următoarea concluzie: „Cît privește numele marelui continent, nume unanim recunoscut și consacrat prin folosirea sa timp de mai multe veacuri, el constituie un monument al nedreptății omenești. La urma urmelor este cu totul firesc să atribuim cauza acestei nedreptăți celui care pare a fi cel mai interesat. Dar prin studierea documentelor s-a dovedit că nici un fapt precis nu confirmă această presupunere. Denumirea de «America» a apărut într-o țară îndepărtată [de Spania] datorită unui concurs de împrejurări care înlătură orice bănuială asupra lui Amerigo Vespucci... Anumite împrejurări fericite i-au adus gloria, iar această glorie a apăsât vreme de trei veacuri ca o grea povară asupra amintirii lui, căci a furnizat un motiv pentru a i se ponegri caracterul. O asemenea situație este foarte rară în istoria nenorocirilor omenești. E un exemplu de rușine care crește o dată cu faima“.

Capitolul 22

VASCO DA GAMA ȘI DESCOPERIREA CĂII MARITIME SPRE INDIA

ORGANIZAREA PRIMEI EXPEDIȚII A LUI VASCO DA GAMA

După descoperirea Indiilor de vest de către expediția spaniolă a lui Columb, guvernul portughez a fost nevoit să se grăbească pentru a-și păstra „drepturile“ asupra Indiilor de est. În 1497 a fost echipată o escadră pentru explorarea drumului pe mare din Portugalia — în jurul Africii — spre India. Regii portughezi, bănuitori, se temeau de navigatorii cu renume. De aceea, în fruntea noii expediții n-a fost numit Bartolomeo Diaz, ci un curtean tânăr de origine nobilă care nu se remarcase prin nimic pînă atunci, pe nume *Vasco da Gama*. Nu se știe de ce tocmai pe el l-a ales regele Manuel cel Fericit.

La dispoziția lui Vasco da Gama s-au pus trei vase: două corăbii grele cu o deplasare de 100–120 de tone fiecare — „São Gabriel“ pe care el a arborat pavilionul de amiral (căpitan al corăbiei a fost numit *Gonçalo Alvares*, un marinar experimentat) și „São Raphael“, pe care a fost numit căpitan, la rugămintea lui Vasco, fratele său mai mare *Paolo da Gama*, care de asemenea nu se remarcase pînă atunci prin nimic. În afară de aceasta, din escadră mai făcea parte un vas ușor și rapid „Berrio“ cu o deplasare de 50 tone (căpitan *Nicolao Coelho*). Escadra era însoțită și de un mare vas de transport, încărcat cu provizii, comandat de *Gonçalvo Nunes*. Pilot principal era remarcabilul navigator

Pero Alemquer, care călătorise înaintea cu Bartolomeo Diaz, avînd aceeași funcție. Echipajul tuturor celor patru vase se cifra la 140—170 de oameni. Printre aceștia se aflau 10—12 criminali de drept comun condamnați la moarte. Gama îi obținuse de la rege pentru a-i folosi după cum va crede de cuviință pentru misiunile cele mai primejdioase.

DRUMUL DIN PORTUGALIA PÎNĂ ÎN AFRICA DE SUD

La 8 iulie 1497 flotila a părăsit portul Lisabona, îndreptîndu-se spre insulele Capului Verde, iar de acolo spre sud-est, probabil pînă la Sierra Leone. Pe această porțiune a drumului (pînă la începutul lunii august) expediția lui Gama a fost însoțită de o corabie comandată de Bartolomeo Diaz, care fusese numit comandant al fortului La Mina de pe Coasta Aurului. După ce s-a despărțit de Diaz, Gama, urmînd fără îndoială sfatul navigatorilor portughezi experimentați, a pornit de-a dreptul spre sud-vest, pentru a evita vînturile și curenții potrivnici de lîngă țărmurile Africii ecuatoriale și de sud, iar undeva, dincolo de ecuator, a cotit spre sud-est. Nu există alte date mai precise cu privire la drumul urmat de Vasco da Gama în zona centrală a oceanului Atlantic, iar presupunerile că ar fi trecut foarte aproape de țărmul Braziliei se bazează numai pe faptul că astfel au procedat navigatorii de mai tîrziu, începînd cu Cabral.

La 1 noiembrie portughezii au zărit la răsărit pămîntul, iar peste trei zile au intrat într-un golf larg, căruia i-au dat numele de *Sfînta Elena* (Saint Helena, 32° 40' latitudine sudică) și au descoperit gurile riului Santiago (astăzi *Great Berg*). Debarcînd pe țărm, portughezii au văzut doi băștinași mărunți, aproape goi (boșimani) cu pielea de „culoarea frunzelor uscate“, care, cu ajutorul unor făclii fumegînde, stringeau mierea albinelor sălbatice. Au reușit să prindă pe unul din ei. Gama a poruncit să i se dea de mîncare și haine, iar apoi i-a mai dăruit cîteva șiruri de mărgelă și clopoței și l-a lăsat să plece. În ziua următoare au venit vreo cincisprezece boșimani, cu care Gama s-a purtat la fel, iar după două zile vreo cincizeci. În schimbul a tot felul de nimicuri ei dădeau tot ce aveau asupra lor, dar aceste obiecte nu prezentau nici o valoare în ochii portughezilor. Cînd li se arătau aur, perle și mirodenii,

Vasco da Gama
(desen din secolul al XVI-lea)

ei nu manifestau nici un fel de interes și nu arătau prin gesturi că ar avea asemenea lucruri. Din vina unui marinar, care se pare că i-a jignit cu ceva pe boșmani, „idila” s-a terminat printr-o încăierare. Trei-patru portughezi au fost răniți cu pietre și săgeți. Gama a folosit împotriva „dușmanilor” arbalete. Nu se știe câți boșmani au fost uciși și răniți cu acest prilej. După ce au ocolit capul Bunei Speranțe, portughezii au ancorat în „portul Păstorilor” unde Bartolomeo Diaz ucisese primul hotentot. De data aceasta marinarii s-au purtat pașnic, au organizat un „tîrg mut” și în schimbul unor bonete roșii și unor zurgălăi au căpătat de la păstori un bou gras și brățări de fildeș.

PRIMA CĂLĂTORIE DE-A LUNGUL ȚĂRMURILOR AFRICII ORIENTALE

La mijlocul lunii decembrie, Gama a atins punctul extrem pînă la care a ajuns Diaz, iar de crăciun (anul 1497) vasele portugheze, care navigaseră spre nord-est, s-au aflat aproximativ în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică, în fața unui țărm înalt pe care Gama l-a numit Natal (în portugheză Crăciun).

La 11 ianuarie 1498, flotila a ancorat la gurile unui râu. Cînd marinarii au debarcat, s-au apropiat de ei o mulțime de *negri* care se deosebeau mult de oamenii pe care îi întîlniseră pe coasta sudică a Africii. Unul dintre marinari, care trăise înainte în Congo și vorbea limba locală *bantu*, a ținut negrilor un discurs și aceștia l-au înțeles (toate limbile din grupul bantu se aseamănă foarte mult între ele). Țara avea o populație densă de agricultori care se aflau la un nivel destul de înalt de civilizație, știau să prelucreză fierul și metalele neferoase. Marinarii au văzut la negri vîrfuri de fier la săgeți și lăncii, pumnale, brățări de aramă și alte podoabe. Ei i-au întîmpinat foarte prietenos pe portughezi și Gama a denumit acest pămînt „Țara oamenilor buni”.

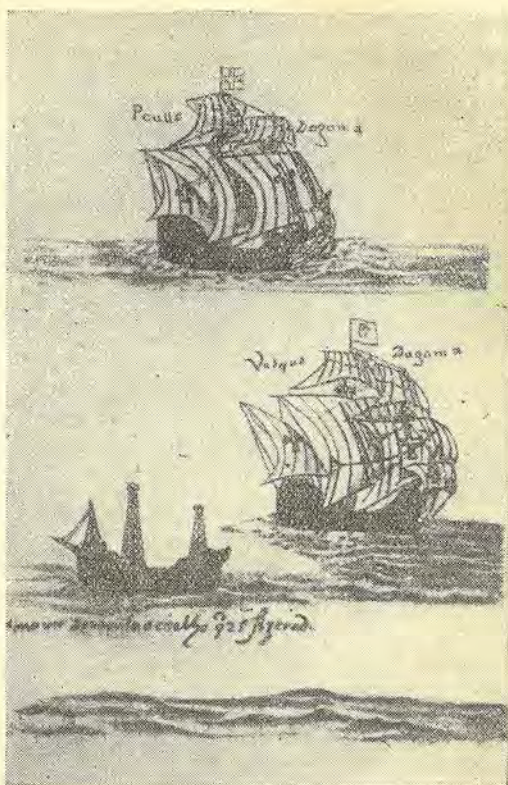
Înaintînd mai departe, spre nord, la 25 ianuarie vasele au ajuns (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică) într-un liman în care se vărsau cîteva râuri. Negrii bantu i-au primit și aici bine pe străini. Pe țărm au venit două căpetenii locale care purtau pe cap niște basmale de mătase. Ei au dăruit marinarilor țesături cu desene colorate, iar negrul care îi însoțea le-a spus că și el este străin și că a mai văzut vase care semănau cu cele portugheze. Existența unor mărfuri care erau fără îndoială de origine asiatică, și povestirea negrului l-au convins pe Gama că se apropie de India. El a numit limanul „rîul Bunelor prevestiri” și a așezat pe țărm un „padrão”.

Dinspre vest se varsă în liman rîul *Kwakwa* — brațul nordic al deltei fluviului *Zambezi*. În legătură cu aceasta se susține de obicei, dar nu cu deplin temei, că Vasco da Gama a descoperit gurile fluviului *Zambezi*, atribuindu-se cursului inferior al acestuia denumirea pe care el a dat-o limanului. Portughezii au stat timp de o lună la gurile „rîului Bunelor prevestiri”, reparîndu-și navele. Printre ei bîntuia scorbutul și mortalitatea era foarte mare.

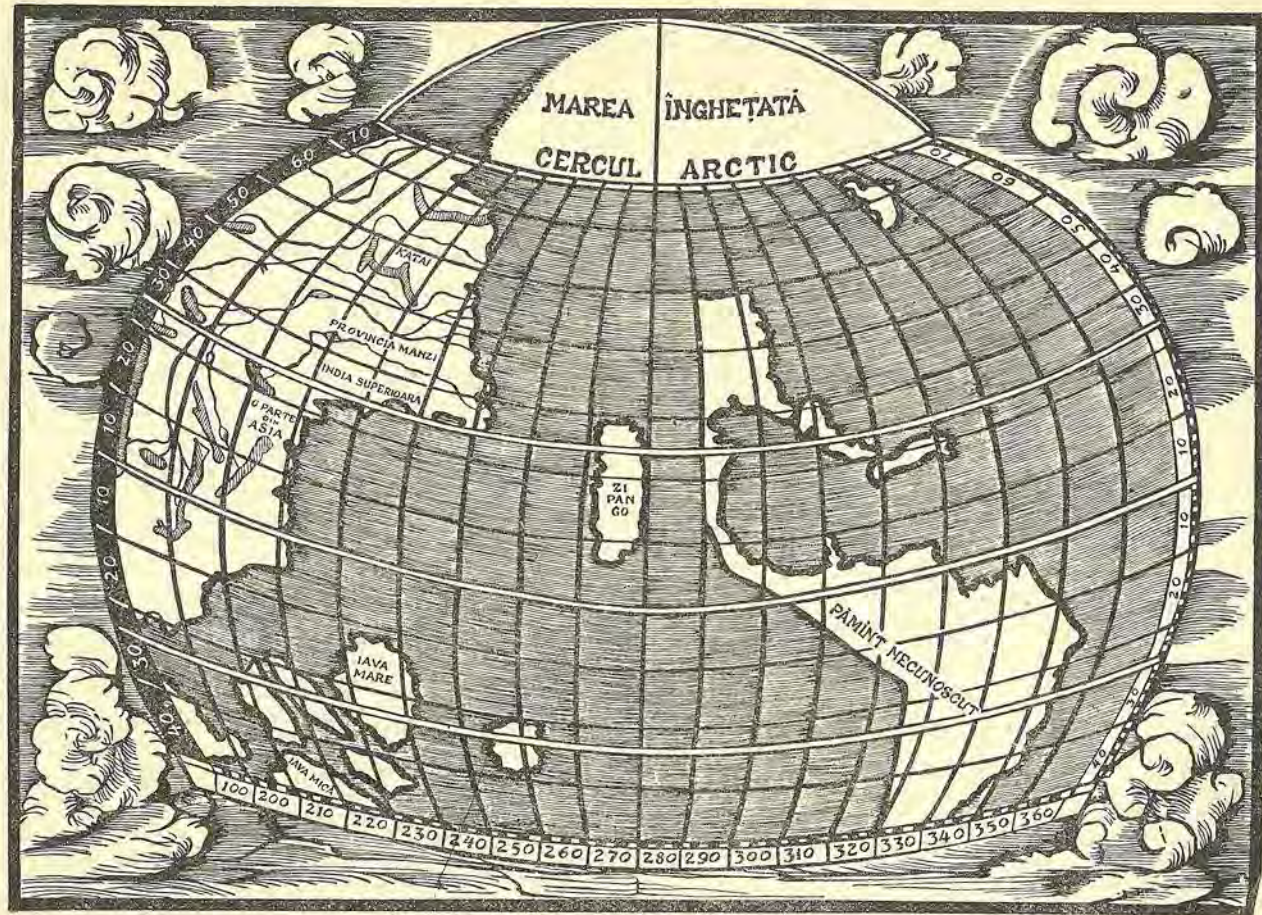
La 24 februarie flotila a ieșit din liman și, înaintînd la mare distanță de țărmul străjuit de un șir de insulițe, cu opriri în cursul nopții ca

să nu dea peste vreun banc de nisip, a ajuns după cinci zile în portul Mozambic (Moçambique), în dreptul paralelei de 15° latitudine sudică. În acest port veneau în fiecare an vase arabe cu un singur catarg („dou“) care încărcau de aici, în special, sclavi negri, aur, fildes și ambră. Populația Mozambicului, ca și a altor porturi din Africa orientală, era compusă dintr-un amestec pestriț de negri bantu, arabi și metiși de origine arabo-negroidă. La hotarul dintre secolele XV și XVI religia predominantă era acolo islamismul (ca și în zilele noastre). Prin intermediul șeicului (cîrmuitorului) local, Gama a angajat la Mozambic doi piloți. Dar neguțătorii arabi și-au dat seama că portughezii le pot deveni concurenți primejdioși și relațiile prietenești au cedat curînd locul unor manifestări dușmănoase. Astfel, portughezii nu puteau să ia apă decît după ce împrăștiau pe „inamici“ cu lovituri de tun iar cînd o parte dintre locuitori au fugit din oraș, portughezii au pus mîna pe cîteva bărci ale lor cu bunurile aflate în ele și, la ordinul lui Gama, le-au împărțit ca pradă de război.

La 1 aprilie vasele lui Gama au plecat din Mozambic spre nord. Gama nu avea încredere în piloții arabi, și a poruncit chiar ca unul dintre ei să fie bătut cu cruzime. Gama a capturat lîngă țărm un mic vas cu pînze, pe al cărui stăpîn, un arab bătrîn, l-a supus la cazne ca să obțină informațiile necesare pentru continuarea călătoriei. După o săptămînă, flotila a ajuns în marele port Mombasa (4° latitudine sudică) cîrmuit de un șeic puternic. Acesta fiind un mare negustor de sclavi, și-a dat seama că portughezii îi sînt concurenți. Totuși, la început i-a primit cu bunăvoință prefăcută pe străini. În ziua următoare, cînd vasele intrau în port, arabii de pe bord, precum și cei doi piloți din Mozambic, săriră într-un „dou“ care se apropiase și fugiră. În cursul nopții, Gama porunci să fie torturați doi prizonieri pe care-i capturase lîngă Mozambic, pentru ca aceștia să-i dezvăluie „complotul din Mombasa“. Li se legară mîinile și li se turnă pe corpul gol un amestec fierbinte de ulei și catran.

Corăbiile din flotila lui Gama
(desen din secolul al XVI-lea).

Emisiera vestică pe harta lui Jan Stobnický (1512).

Firește că în timpul torturii nenorociții au mărturisit că au participat la „complot“, dar cum, bineînțeles, n-au putut da nici un fel de amănunte, tortura a continuat. Unul dintre prizonieri, deși avea mâinile legate, s-a smuls din brațele călăilor, s-a aruncat în apă și s-a înecat.

După ce a ieșit din Mombasa, Gama a oprit la nord de acest port un „dou“ arab, l-a jefuit și a capturat 18 bărbați și o femeie. La 14 aprilie el a aruncat ancora în portul *Malindi* (3° latitudine sudică).

AHMED IBN MADJID ȘI TRAVERSAREA MĂRII ARABIEI

Șeicul local l-a întâmpinat prietenos pe Gama, deoarece era și el în dușmănie cu Mombasa. El a încheiat cu portughezii o alianță împotriva dușmanului comun și le-a dat un pilot bătrîn, om de încredere, care trebuia să-i conducă pînă la țărnuțul de sud-vest al Indiei, în orașul Ca'icut. Acest pilot era *Ahmed Ibn Madjid*, originar din Oman (Arabia de sud-est), cel mai remarcabil cîrmaci arab al timpului său și un mare învățat. El a întocmit o amplă culegere teoretică și practică de navigație, în care a folosit izvoarele arabe vechi, observațiile sale proprii și o serie de cărți-pilot pentru partea de vest a oceanului Indian (o parte din ele au ajuns pînă în vremurile noastre). Cu acest pilot de nădejde pe bord, portughezii au plecat la 24 aprilie din Malindi. Ibn Madjid a luat direcția nord-est. Profitînd de musonul prielnic, el a condus vasele pînă în India, al cărei țărnuț a apărut la orizont în ziua de 17 mai.

Iată cum a caracterizat rolul lui Ibn Madjid în expediția lui Vasco da Gama un istoric arab de la mijlocul secolului al XVI-lea. [La sfîrșitul secolului al XV-lea]: „...în urma unor împrejurări neobișnuite și triste, blestemații portugali, din neamul blestemat al francilor [vest-europeni] au pătruns în regiunea Indiei. Ei ajungeau pînă la răsărit [Africa de est], dar nimeni din neamul lor n-a pătruns cu bine în marea lordană pînă cînd... nu le-a arătat drumul un marinar iscusit pe care-l chema Ahmed Ibn Madjid. Cu el s-a împrietenit cel mai mare dintre franci, pe care îl chema Almilandi [„amiralul“, adică Vasco da Gama]. Ei s-au împrietenit la beție și cînd Ahmed s-a îmbătat, i-a spus care e drumul... «Nu vă apropiați de țărnuț, ci înaintați în largul mării, apoi întoarceți-vă [spre țărnuț lîngă India] și valurile n-o să vă prindă». Cînd au făcut așa, multe vase au scăpat de naufragiu, și numărul lor în oceanul Indian a crescut... Au început să le vină întăriri din Portugalia și au pornit să taie calea musulmanilor, luînd prizonieri, jefuind și capturînd cu forța tot felul de corăbii...“¹.

Este firească indignarea autorului care oglindește ura negustorilor arabi împotriva norocoșilor lor rivali, portughezii; este firească și dorința lui de a explica prin beție (pesemne născocită) ajutorul pe care arăbul Ibn Madjid l-a dat dușmanilor arabilor. „În rest, însă, relatarea oglindește just realitatea istorică așa cum se reflectă ea în mintea locuitorilor de pe țărmurile oceanului Indian și din golfurile lui“ (Kracikovski).

¹ I. I. Kracikovski, *Geografia maritimă în secolele XV—XVI la arabi și turci*.

Cînd a zărit pămîntul indian, Ahmed Ibn Madjid s-a îndepărtat de ţărmul periculos şi a cotit spre sud. După trei zile a apărut un cap înalt, probabil *muntele Delhi*, în dreptul paralelei de 12° latitudine nordică, la peste 100 de kilometri nord de Calicut. Atunci Ibn Madjid s-a apropiat de Vasco da Gama, spunîndu-i: „Iată ţara unde doreaţi atît de mult să ajungeţi“. În după-amiaza zilei de 20 mai 1498 vasele portugheze au aruncat ancora în faţa oraşului *Calicut*.

PORTUGHEZII LA CALICUT

În seara aceleiaşi zile şi în dimineaţa zilei următoare flotila a fost vizitată de funcţionari ai cîrmuitorului local, care au întrebat din ce ţară au venit străinii. Gama a trimis cu ei pe ţărm un criminal care cunoştea puţin limba arabă. După cum a povestit acesta mai tîrziu, acolo îl aştepta o mare mulţime. El a fost dus într-o casă, la doi arabi care i-au vorbit în italiană şi castiliană. Prima întrebare care i s-a pus a fost: „Ce diavol te-a adus aici?“ Solul a răspuns că portughezii au venit la Calicut „să caute creştini şi mirodennii“. Unul dintre arabi l-a condus pe trimis înapoi pe vasul amiral, unde i-a urât bun sosît lui Vasco da Gama, încheindu-şi discursul cu cuvintele: „Mulţumiţi lui Dumnezeu că v-a călăuzit paşii în această ţară bogată“. Arabul s-a arătat gata să-l slujească pe Gama şi i-a şi fost într-adevăr foarte util¹.

Negutătorii arabi, foarte numeroşi la Calicut (ei controlau aproape întregul comerţ exterior cu India de sud), l-au aţîţat pe samorin (cîrmuitorul oraşului Calicut) împotriva portughezilor; în afară de aceasta, organizatorilor expediţiei nici nu le trecuse prin gînd să-i dea lui Gama daruri de preţ sau aur pentru mituirea cîrmuitorilor locali. După ce Vasco da Gama a înmînat el însuşi samorinului o scrisoare din partea regelui Portugaliei, acesta l-a reţinut împreună cu oamenii din suita sa. Li s-a dat drumul abia a doua zi, cînd portughezii, la ordinul samorinului, au descărcat pe ţărm o parte din mărfurile lor. După aceea, însă, samorinul a păstrat o atitudine cu desăvîrşire neutră. El n-a înlesnit, dar nici n-a împiedicat comerţul cu mărfuri portugheze; însă musulmanii nu le cumpărau, spunînd că sînt de calitate proastă, iar indienii săraci plăteau pentru ele mult mai puţin decît speraseră să obţină portughezii. Totuşi, oamenii lui Vasco da Gama au izbutit să cumpere sau să obţină în schimbul mărfii lor, cuişoare, scorţişoară şi pietre preţioase — din toate cîte puţin.

Astfel, au trecut mai bine de două luni. La 9 august Vasco da Gama a trimis la samorin un notar cu daruri (chihlîmbar, perle etc.) şi cu o scrisoare în care îi spunea că are de gînd să plece, rugîndu-l să trimită un reprezentant cu daruri către regele Portugaliei — un „bahar“ (peste două chintale) de scorţişoară, un „bahar“ de cuişoare şi mostre de alte mirodennii. Samorinul a răspuns cerînd 600 de „şerafini“ (aproape 1 800

¹ El a fugit cu portughezii din Calicut, iar în Portugalia a trecut la creştinism, stabilindu-se în această ţară.

de ruble aur) taxe vamale, iar pînă una alta a poruncit ca mărfurile portugheze să fie reținute în depozit și a interzis locuitorilor să-i transporte pe portughezii rămași pe țărm spre corăbii. În zilele următoare mici vase indiene se apropiiau totuși (ca și înainte) de corăbii, orașenii curioși le vizitau, iar Gama primea oaspeții foarte prietenoși. Într-o zi, aflînd că printre vizitatori se află persoane de vază, el a oprit cîteva dintre ele ca ostateci și l-a înștiințat pe samorin că îi va elibera numai după ce vor fi readuși pe corăbii portughezii rămași pe țărm și mărfurile reținute. În sfîrșit, la o săptămînă după ce Gama a amenințat că-i va omorî pe ostateci, portughezii au fost aduși pe corăbii. Gama a eliberat o parte dintre ostateci, făgăduind că le va da drumul și celorlalți după ce îi vor fi înapoiate toate mărfurile. Întrucît agenții samorinului trăgăneau lucrurile, Gama a plecat din Calicut (la 21 august) cu ostatecii de vază pe bord. Se pare că el îi prețuia mai mult pe aceștia decît mărfurile părăsite.

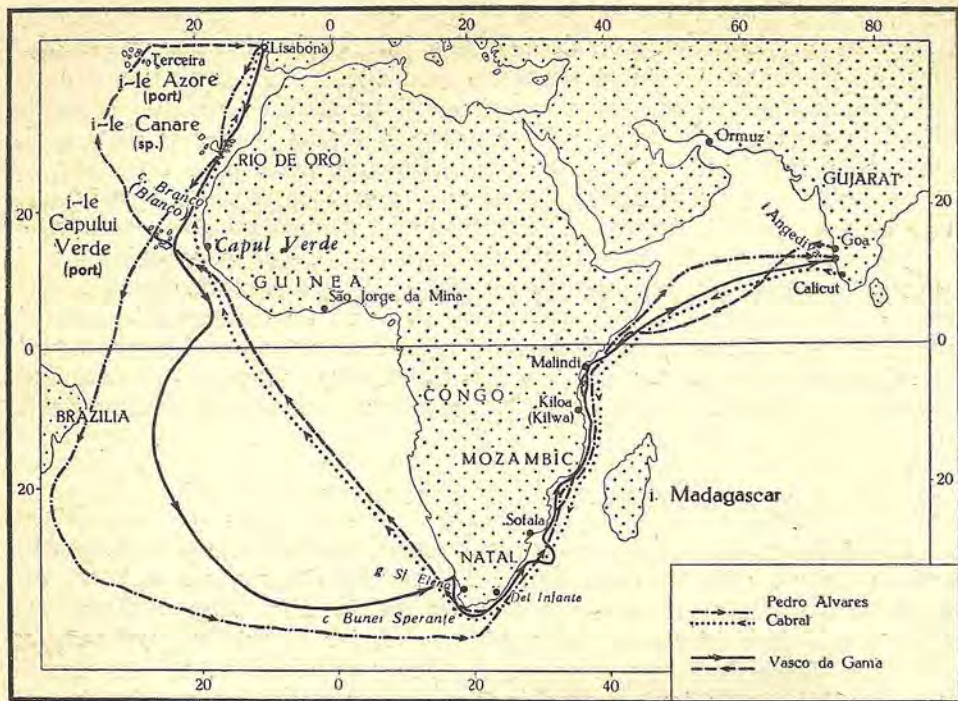
INTOARCEREA ÎN PORTUGALIA

Corăbiile înaintau încet spre nord, de-a lungul țărmului indian, din cauza vîntului slab și schimbător. La 20 septembrie portughezii au aruncat ancora lîngă insula *Angediva* (la 14° 45' latitudine nordică). De locul de ancorare s-au apropiat două corăbii, iar în zare se mai vedeau șase vase. Vasco da Gama a crezut, fără prea mult temei, că este urmărit de corăbii din Calicut, a deschis focul și a capturat un vas (echipajul a scăpat fugind într-o barcă). Pe vas portughezii au găsit provizii și o cantitate mică de arme.

La *Angediva*, portughezii și-au reparat corăbiile. În timpul lucrărilor s-au apropiat de insulă pirați pe două vase mari cu vîsle, dar Vasco da Gama i-a pus pe fugă, trăgînd cu tunul în ei.

Flotila a părăsit insula *Angediva* la începutul lunii octombrie. Corăbiile au navigat în volte sau au stat pe loc în marea Arabiei, timp de aproape trei luni, pînă cînd, în sfîrșit, a început să bată un vînt prielnic. La începutul lunii ianuarie 1499, portughezii s-au apropiat de coasta Somaliei lîngă marele oraș Mogadiscio, dar Vasco da Gama nu s-a hotărît să debarce acolo și a înaintat spre sud, către Malindi. Șeicul din Malindi a aprovizionat flotila cu alimente proaspete, iar la cererea stăruitoare a lui Vasco da Gama a trimis un dar regelui Portugaliei (un colț de elefant) și a așezat pe țărmul său un „padrão”.

După ce s-a odihnit cîteva zile la Malindi, Vasco da Gama a pornit spre sud. În dreptul Mombasei el a dat foc corăbiei „São Raphael”, deoarece și-a dat seama că echipajul din care nu mai rămăsese nici jumătate — iar printre aceștia foarte puțini oameni sănătoși — nu este în stare să conducă trei corăbii. La 1 februarie a ajuns la Mozambic, iar după aceea a avut nevoie de încă șapte săptămîni pînă la capul Bunei Speranțe și de alte patru săptămîni pînă la Santiago — una din insulele arhipelagului Capului Verde. Aici corabia lui Vasco da Gama, „São

Drumurile urmate de Vasco da Gama și Cabral.

Gabriel“, s-a despărțit de „Berrio“ care, sub comanda lui Coelho, s-a întors prima la Lisabona (10 iulie 1499).

Paolo da Gama era grav bolnav. Vasco, care ținea foarte mult la el (singura trăsătură umană de caracter care s-a observat la el), se grăbea să se întoarcă în Portugalia, pentru ca fratele său să moară în patrie. La Santiago el a încredințat comanda corăbiei „São Gabriel“ notarului expediției, a închiriat o caravelă rapidă și a plecat de-a dreptul spre nord, către insulele Azore. El a debarcat pe insula Terceira, unde Paolo a murit chiar a doua zi. După ce l-a înmormîntat, Vasco da Gama s-a întors la sfîrșitul lunii august la Lisabona, cîteva zile după sosirea corăbiei „São Gabriel“. Din cele patru vase ale expediției s-au întors numai două¹, iar din echipajul lor, mai puțin de jumătate (motrivit unei versiuni — 55 de oameni). „Cu toate că la palat domnea un entuziasm nespus, în casele modeste de pe țărm, unde locuiseră mulți dintre tinerii... care acum zăceau în morminte pe țărmuri necunoscute sau pe fundul mării, era multă jale și plîns. Acestor oameni nu li s-au înălțat monumente; nici la palat și nici în biserici nu s-au rostit laude în cinstea lor... deși ei au reprezentat baza expediției... Cu toate că nu cunoaș-

¹ Nu se știe unde și în ce condiții a fost părăsit sau a pierit vasul de transport și nici ce soartă a avut echipajul lui.

tem numele lor, și aceștia — ca și Vasco da Gama — sînt eroi ai descoperirii căii maritime spre India¹.

Datele despre rezultatele financiare directe ale expediției sînt contradictorii, dar e puțin probabil ca ea să fi fost deficitară pentru regele Portugaliei, cu toate că s-au pierdut două vase. La Calicut portughezii au izbutit totuși să adune mirodenii și obiecte prețioase în schimbul mărfurilor și obiectelor personale ale marinarilor, chiar dacă nu în cantități atît de mari cum visaseră organizatorii expediției. După cît se pare, acțiunile pirateresti ale lui Vasco da Gama în marea Arabiei au adus și ele venituri însemnate. Firește, nu rezultatele financiare destul de modeste ale expediției lui Vasco da Gama au stîrnit entuziasmul cercurilor conducătoare din Lisabona, ci faptul că ea a arătat ce avantaje uriașe le poate aduce comerțul direct pe mare cu India, în cazul cînd se asigură organizarea economică, politică și militară cuvenită.

Descoperirea căii maritime spre India de către europeni a constituit unul dintre evenimentele cele mai de seamă din istoria nu numai a comerțului portughez, ci și a comerțului mondial. Din acel moment și pînă la deschiderea canalului Suez (1869), comerțul Europei cu țările situate pe țărmurile oceanului Indian și cu China s-a desfășurat în cea mai mare parte, nu prin marea Mediterană, ci prin oceanul Atlantic, ocolindu-se capul Bunei Speranțe. Portugalia, care deținea „cheia navigației spre răsărit“, a devenit în secolul al XVI-lea o mare putere maritimă, acaparînd monopolul comerțului cu Asia de sud și de est; ea a deținut acest monopol timp de 90 de ani, pînă la nimicirea „Invincibilei Armade“ (1588).

Dar în India propriu-zisă expediția lui Vasco da Gama, care a deschis calea spre cucerirea și jefuirea de către europeni a acestei mari țări, a trecut neobservată.

Capitolul 23

EXPANSIUNEA PORTUGHEZĂ ÎN ASIA DE SUD

EXPEDIȚIA LUI CABRAL ÎN INDIA ȘI A DOUA DESCOPERIRE A BRAZILIEI

Era limpede că arabii care aveau mulți aliați în India se vor opune portughezilor. Pentru a zdrobi împotrivirea acestora era nevoie de forțe importante. Imediat după întoarcerea lui Vasco da Gama la Lisabona a fost echipată o flotilă compusă din 13 corăbii, cu un echipaj de 1500 de oameni. Firește că guvernul portughez, credincios politiciii sale prudente, n-a mai vrut să-l pună în fruntea expediției pe Vasco da Gama. Acesta a fost foarte bine tratat de rege, i s-a acordat înaltul titlu de „don“, a primit gradul de amiral și o pensie importantă, dar a fost

¹ G. Hart, *Calea maritimă spre India*, Moscova, 1954.

lăsat în patrie. Comandant al escadrei trimise la 9 martie 1500 în India a fost numit tinărul curtean *Pedro Alvarez Cabral* (avea pe atunci 32—33 de ani), care, ca și *Vasco da Gama*, nu se remarcase prin nimic înainte și e puțin probabil să fi avut experiență în materie de navigație. *Bartolomeo Diaz*, care nu mai era socotit primejdios, a fost numit în

Copia der Newen Zeitung auß Breßillg Landt.

Foaia de titlu a cărții „Copia noii știri din țara Braziliei”
(primul pătrar al secolului al XVI-lea).

funcția relativ modestă de căpitan de corabie. Dintre ceilalți căpitani sînt cunoscuți *Nicolao Coelho* și *Duarte Pacheco*.

Ca și *Vasco da Gama*, *Cabral* s-a îndepărtat mult de țărmul african, cînd a ajuns în zona tropicală a oceanului Atlantic. Peste două săptămîni una din corăbii a dispărut fără urme. În emisfera sudică, escadra a nimerit într-o zonă de acalmie și a fost împinsă de curentul sudic al alizeelor departe spre vest. La 22 aprilie, ea a ancorat lîngă un pămînt necunoscut — extremitatea răsăriteană a Americii de sud (Brazilia). Portughezii au luat noul pămînt drept o insulă, deoarece nu se așteptau să găsească aici un continent și au denumit-o *Vera Cruz* („Adevărata

cruce"). Cabral a întemeiat acolo un mic fort (anul 1500) pe care l-a numit *Porto Seguro* („Portul neprimejdios”) în care a lăsat doi delicvenți de drept comun. El a trimis o corabie în Portugalia să anunțe descoperirea „insulei” care putea fi folosită pentru aprovizionarea cu apă și alimente a vaselor care mergeau spre India. Cu celelalte 11 corăbii a cotit spre sud-est, către țărmurile Africii și a traversat oceanul Atlantic la sud de ecuator, îndreptându-se spre capul Bunei Speranțe. În timpul unei furtuni, care a surprins escadra aproape de capul Bunei Speranțe (la sfârșitul lunii mai), au pierit patru corăbii cu toți oamenii care se aflau pe ele; printre acestea era și vasul comandat de Bartolomeo Diaz.

Cabral a ajuns numai cu șase corăbii¹ la Malindi, iar de acolo — din nou cu ajutorul unor experimentați piloți arabi — a sosit la Calicut (pe la mijlocul lunii septembrie 1500). Dar, sub presiunea neguțătorilor arabi și a clerului, localnicii au refuzat să facă negoț cu portughezii, i-au atacat pe cei ce au coborât pe țărm și au ucis aproape cincizeci de oameni. Cabral a răspuns bombardând orașul lipsit de apărare și dând foc la zeci de vase arabe. El avea însă prea puține forțe pentru a supune orașul. Atunci s-a adresat cîrmuitorilor porturilor vecine *Kochin* și *Cananore*, propunându-le să înceapă comerțul cu portughezii. Vecinii erau în relații de dușmănie cu Calicut și de aceea au vîndut străinilor o mare cantitate de piper, cuișoare și alte mirodenii, tămîie, mosc și alte substanțe aromate, țesături ușoare, plante medicinale etc.

Pe la mijlocul lunii ianuarie 1501, Cabral a pornit înapoi spre patrie. Lîngă Mozambic, dintr-o neglijență a căpitanului, una din corăbii a eșuat. Oamenii și cea mai mare parte din încărcătură au fost salvați, iar corabia care nu mai putea fi folosită a fost arsă. În dreptul coastei de sud-est a Africii un vas s-a pierdut de celelalte în timpul unei furtuni și s-a întors primul la Lisabona la sfârșitul lunii iulie 1501. În oceanul Atlantic, Cabral a izbutit să adune la un loc celelalte patru corăbii, iar în dreptul insulelor Capului Verde i s-a mai alăturat vasul comandat de Diogo Diaz. Toate aceste corăbii au sosit în Portugalia la sfârșitul lunii iulie 1501. Deși s-au pierdut șase vase, valoarea încărcăturii aduse a fost atît de considerabilă, încît sumele obținute din vînzarea ei au fost de două ori mai mari decît totalul cheltuielilor făcute pentru expediție². Totuși Cabral, poate tocmai din cauza succesului său, n-a mai fost trimis niciodată în India.

PRIMA VIZITARE A MADAGASCARULUI DE CĂTRE EUROPENI

În 1487—1488 Diogo Diaz a navigat împreună cu fratele său Bartolomeo, comandînd un vas de transport, iar în anii 1497—1498 a participat la expediția lui Vasco da Gama. După ce s-a pierdut de celelalte vase din flotila lui Cabral în timpul furtunii din mai 1500, el ocolit Africa de sud, a deviat prea departe spre est în oceanul Indian și a fost primul

¹ Despre soarta celei de a șaptea corăbii comandate de Diogo Diaz vezi mai jos.

² Profituri mari a dat și expediția lui *João da Nova*, trimise în martie 1501, cu patru corăbii, după mirodenii la Kochin. La înapoiere, Nova a descoperit (în mai 1502) în zona tropicală sudică a oceanului Atlantic insula Sfînta Elena.

dintre europeni care a ajuns în *Madagascar*. Nădăjduind să se alăture flotei în regiunea portului Malindi, Diogo Diaz a pornit spre nord, dar s-a rătăcit și, după cât se pare, a ajuns în dreptul țărmului nordic al peninsulei *Somalia*, în regiunea orașului Berbera. Majoritatea marinariilor erau bolnavi de scorbut; el a dat ordin să fie debarcați în acest oraș arab cîteva zeci de bolnavi și pentru îngrijirea lor a trimis zece oameni sănătoși. Pe bord au rămas vreo patruzeci de oameni, din care jumătate grav bolnavi. Localnicii au măcelărit pe toți portughezii care coborîseră pe țărm și, urcîndu-se în bărci, au încercat să pună mîna pe corabie, dar au fost respinși cu salve de tun. Echipajul a hotărît să plece imediat înapoi în Portugalia. După trei luni, pierzînd încă douăzeci și cinci de oameni, corabia a ajuns la insulele Capului Verde. Cînd s-a alăturat flotei lui Cabral care se întorcea în patrie, pe bordul ei nu mai erau decît treisprezece oameni. Acest vas nu avea pe bord nici o încărcătură de preț, în schimb a adus în Europa primele date exacte despre una din cele mai mari insule de pe glob.

În următorii 10—15 ani vasele portugheze au cercetat țărmurile Madagascarului și apele din jurul insulei: pe harta lui Ribeira din 1519 țărmul insulei este trecut destul de corect și poartă inscripția „Insulă bogată în aur“, iar la nord, nord-est și est de ea sînt însemnate o serie de mici arhipelaguri — insulele *Comore* (vizitate de portughezi prin 1505), *Amirante*, *Seychellen* și *Mascarene*.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI VASCO DA GAMA ÎN INDIA

În fruntea unei noi mari expediții alcătuite din douăzeci de corăbii, echipate după întoarcerea lui Cabral, a fost numit iarăși *Vasco da Gama*. Cea mai mare parte a flotei (cincisprezece corăbii) a părăsit Portugalia în februarie 1502. În strîmtoarea Mozambic a naufragiat un vas, dar echipajul a scăpat. În portul Mozambic portughezii au montat (din piesele luate de la Lisabona) un nou vas mic pentru navigație de coastă. La iesirea din strîmtoare, Vasco da Gama s-a apropiat de orașul *Kilwa* (pe țărmul african, în dreptul paralelei de 9° latitudine sudică), l-a adevînit pe cîrmuitorul orașului printr-un șiretlic pe corabie și sub amenințarea cu moartea, l-a silit să plătească un tribut anual regelui Portugaliei. La Kilwa s-au alăturat flotei lui Vasco da Gama trei din cele cinci corăbii care plecaseră mai tîrziu (două au rămas în urmă în timpul unei furtuni și au ajuns singure pînă la coasta Malabar).

De data aceasta, probabil cu scopul de a întreprinde o acțiune de recunoaștere, Vasco da Gama a mers, fără să se îndepărteze prea mult de uscat, de-a lungul țărmurilor Africii orientale, Arabiei și Indiei de nord-vest pînă la golful Cambay, iar de acolo a cotit spre sud. Printre oamenii lui Vasco da Gama a început să bîntuie scorbutul și mulți au murit. Pe insula Angediva au fost debarcați aproape trei sute de bolnavi. Lîngă Cananore, corăbiile lui Vasco da Gama au atacat un vas arab care mergea din Jidda (portul orașului Mecca) spre Calicut cu patru sute de pasageri, în special pelerini. După ce a prădat vasul pe care, în afară de lucrurile personale ale pasagerilor, se găsea și o încărcătură prețioasă,

Vasco da Gama a poruncit marinarilor săi să închidă în cală echipajul și pasagerii, printre care se aflau mulți bătrâni, femei și copii, și a poruncit tunarilor să dea foc vasului. Nefericiții au izbutit să iasă din cală și au început să stingă focul; Vasco da Gama a poruncit să se tragă în ei și să se dea iarăși foc vasului. Lupta inegală a durat patru zile. Portughezii nu îndrăzneau să se apropie de vas, pentru că cei ce piereau aruncau pe punțile corăbiilor atacatoare, birne și scînduri aprinse. Chinuiți de arsuri, pe jumătate înnebuniți ei se aruncau în apă și se înecau. „... După o luptă atît de îndelungată — spune un martor ocular portughez — amiralul, cu cea mai mare cruzime, a dat foc acestui vas care a ars, cu toți cei de pe bord“. Din ordinul lui Vasco da Gama au fost luați de pe vas numai douăzeci de băieți. Ei au fost trimiși la Lisabona, au fost botezați cu toții și apoi călugăriți.

După ce a încheiat o alianță cu cîrmuitorul din Cananore, la sfîrșitul lunii octombrie Vasco da Gama a pornit cu flotila sa împotriva orașului Calicut. El a început prin a spînzura de catarge treizeci și opt de pescari care oferiseră portughezilor pește și prin a bombarda orașul. În timpul nopții el a poruncit să fie date jos cadavrele de pe catarge, le-a tăiat capetele, brațele și picioarele și le-a aruncat într-o barcă de care a prins o scrisoare în care avertiza că aceasta va fi soarta tuturor locuitorilor orașului, dacă se vor împotrivi. Trupurile spînzuraților au fost azvîrlite în apă. Fluxul a aruncat barca pe țârm. A doua zi Vasco da Gama a bombardat din nou orașul, a jefuit o corabie de transport care s-a apropiat de el și i-a dat foc. Lăsînd șapte corăbii pentru asediarea Calicutului, el a trimis după mirodenii, la Cananore, alte două corăbii, iar el însuși cu celelalte vase a plecat, tot după mirodenii, la Kochin.

După două ciocniri „victorioase“ cu vasele arabe, lîngă Calicut, în februarie 1503, cînd a început să sufle musonul prielnic de nord-est, Vasco da Gama a plecat cu treisprezece corăbii înapoi în Portugalia, unde a sosit în octombrie 1503, aducînd o încărcătură de mirodenii de o valoare uriașă. După acest succes, pensia și celelalte venituri ale lui Vasco da Gama au crescut considerabil; mai tîrziu el a dobîndit titlul de conte, dar a fost înlăturat pentru mulți ani de la orice acitvitate. Abia în 1524 a fost numit vice-rege al Indiei, a plecat într-acolo în aprilie, a ajuns în Goa, iar de acolo a trecut la Kochin, unde a murit în decembrie 1524.

În 1503 au rămas în oceanul Indian cîteva corăbii din flotila lui Vasco da Gama sub comanda unchiului său *Vicente Sodre*. Ele încru-cișau în apropiere de golful Aden și interceptau vasele arabe care por-neau din marea Roșie spre țârmurile Indiei, subminînd astfel comerțul dintre Egipt și India.

ALMEIDA ȘI ALBUQUERQUE — PRIMII VICE-REGI PORTUGHEZI AI INDIE!

Trimitînd în fiecare an flotile în India, guvernul portughez a hotărît să distrugă în întregime comerțul Egiptului și al Arabiei cu porturile indiene. S-a instituit funcția de vice-rege al Indiei și primul numit în

Almeida
(desen din secolul al XVI-lea)

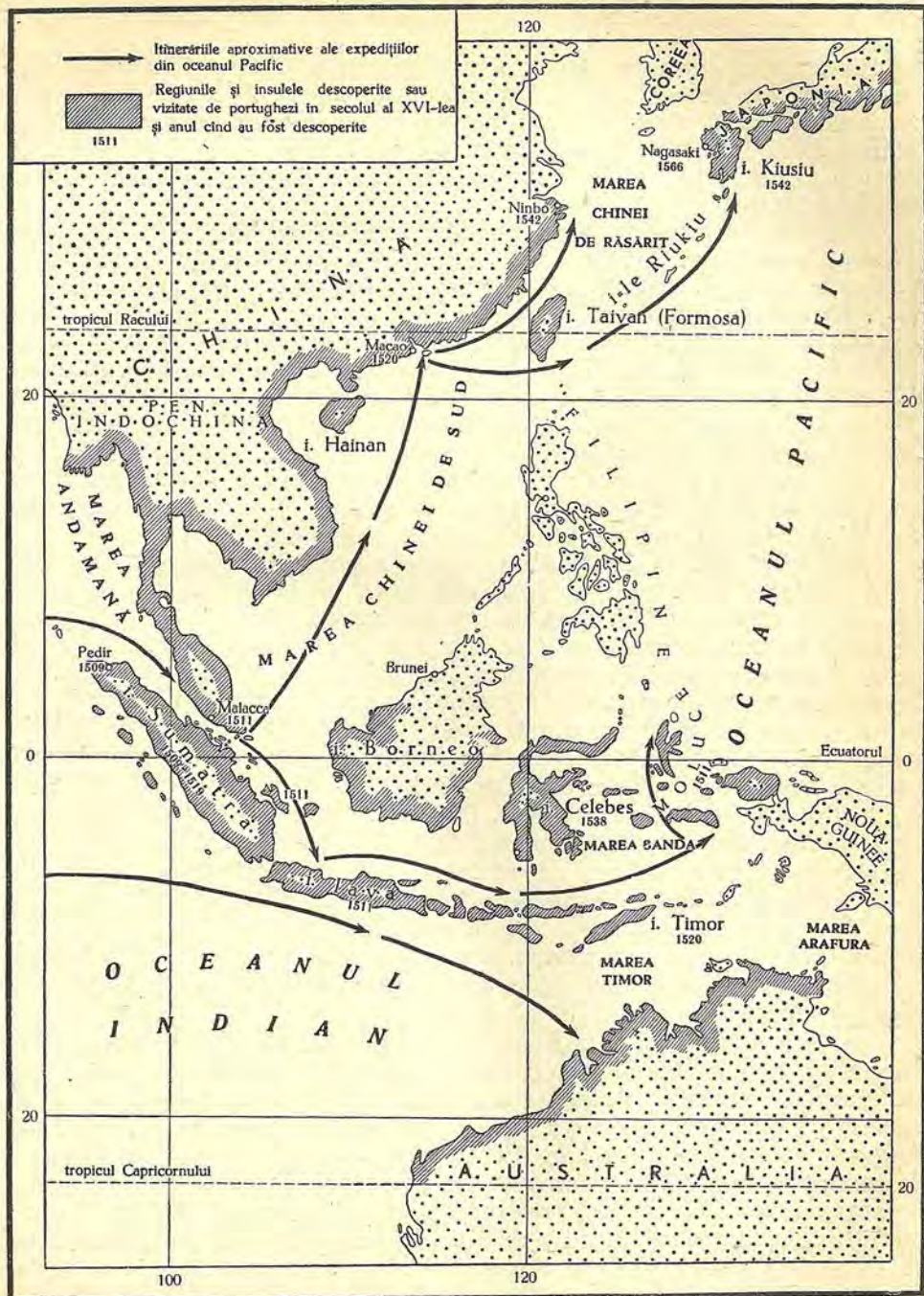
această funcție a fost *Francisco d'Almeida*. El a plecat din Lisabona în martie 1505, în fruntea unei mari flote militare. Pe bordul corăbiilor sale se aflau aproape 1 500 de soldați. El a construit un fort la Kilwa, a jefuit câteva orașe de pe coasta Africii orientale și a organizat o factorie comercială portugheză la Kochin, care de atunci a devenit cel mai important centru comercial de pe coasta Malabar. Corăbiile lui atacau vasele arabe și iraniene în marea Arabiei.

În 1507, o escadră comandată de *Affonso d'Albuquerque* a plecat din Lisabona spre strîmtoarea Ormuz. Portughezii au jefuit și au dat foc unui număr de așezări pe pe țărmul strîmtorii, au ucis și au capturat mulți iranieni și arabi. Albuquerque a dat ordin să se taie tuturor prizonierilor nasul și, în afară de aceasta, bărbaților brațul drept, iar femeilor, urechile. Apoi, după ce a bombardat vasele iraniene, Albuquerque a ocupat orașul Ormuz, l-a impus să plătească tribut și a construit

acolo un fort. (Curînd, însă, portughezii au fost alungați de acolo).

După un an, egiptenii au făcut prima și singura încercare de a-și apăra comerțul maritim cu India. Cu ajutorul venețienilor, ei au echipat o flotă impunătoare în marea Roșie, au trimis-o în oceanul Indian și au nimicit o mică escadră care încrușișă în dreptul coastelor nordice ale mării Arabiei sub comanda lui Lourenço d'Almeida, fiul vice-regelui (Lourenço d'Almeida a fost ucis în timpul luptei). *Francisco d'Almeida* și-a strîns atunci toate forțele de care dispunea și în anul 1509 a zdrobit pe egipteni în bătălia navală de lângă insula Diu. În același an învingătorul a fost rechemat la Lisabona, iar în locul lui a fost numit vice-rege al Indiei, Albuquerque. La înapoiere, Almeida a debarcat cu un mic detașament pe țărm, lângă capul Bunei Speranțe și a fost ucis într-o ciocnire cu hotentotii.

Pe timpul lui *Affonso d'Albuquerque*, pe care portughezii l-au supranumit „cel Mare“, aceștia au devenit „stăpîni absoluți ai comerțului“ în oceanul Indian. Ei au întemeiat o serie de cetăți pe coasta apuseană a peninsulei India și dominau cele mai mari porturi indiene. Nici un vas comercial nu îndrăznea să navigheze în oceanul Indian fără permisiunea portughezilor, căci corăbiile de război portugheze patrulau pe cele mai importante căi maritime care duceau spre țărmurile Indiei,

Regiunile și insulele din oceanul Pacific vizitate de portughezi în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

scufundau sau capturau vasele care navigau în aceste ape fără aprobarea lor, iar pe marinari îi tratau ca pe pirați. Porturile arabe din Africa orientală plăteau tribut portughezilor. Aceștia pătrunseseră în marea Roșie și stabiliseră legături comerciale cu Etiopia creștină: ei atacau porturile arabe din apus și amenințau chiar și Jidda — portul orașului Mecca.

Almeida se convinsese că numai comerțul cu India nu-i va satisface pe portughezi. S-a aflat că mirodeniile cele mai prețioase nu se găsesc în India, ci sînt aduse din îndepărtatele „insule ale Mirodeniilor“, prin *strîmtoarea Malacca*. Într-acolo a trimis Almeida în 1509 o nouă expediție. Cu ajutorul unor piloți arabi din Kochin, cinci corăbii portugheze sub comanda lui *Diogo Lopez Sequeira* s-au îndreptat spre Sumatra de nord, au intrat în strîmtoare și au aruncat ancora în fața orașului *Malacca*. Sequeira a impus cîrmuitorului orașului un tratat comercial avantajos pentru Portugalia și a început să cumpere la Malacca nucsoară și cuișoare, care acolo erau mult mai ieftine decît în India. Dar peste cîteva săptămîni, după ce musulmanii malaezi i-au atacat corăbiile, Sequeira a fugit din Malacca.

Peste doi ani, în 1511, Albuquerque a sosit la Malacca în fruntea unei flote compuse din nouăsprezece vase, pe bordul cărora se aflau aproape 1 400 de soldați. Prin agenții săi secreți el s-a înțeles cu cîteva dușmani ai cîrmuitorului, care se bucurau de influență și erau sprijiniți de numeroase grupuri de neguțători străini, ocupînd cu ajutorul lor Malacca. El a prădat orașul, dar a cruțat cartierele străine, în afară de cel locuit de oameni originari din Gujarat (India de vest), deoarece aceștia îl sprijineau pe cîrmuitorul malaez. Prada a fost uriașă, reprezentînd aproape 3 500 de kilograme aur. Din ordinul lui Albuquerque, la Malacca s-a înființat un post de observație. Prin strîmtoare navigau pe lîngă oraș sute de vase. Portughezii le opreau, fără să le jefuiască, cerîndu-le doar un singur lucru: ca fiecare vas să ia pe bord un marinăr portughez. În felul acesta ei au aflat drumurile prin tot labirintul uriaș de insule care poartă numele de *Indonezia*. Tot în anul 1511 portughezii au ajuns în insula Iava, care are o populație densă și — ceea ce era deosebit de important — au găsit drumul spre adevăratele insule ale Mirodeniilor — insulele *Moluce*.

Setea de îmbogățire îi împingea pe portughezi mai departe, spre nord, spre mările din Extremul Orient. Ei au fost primii europeni care au ajuns la țărmurile Asiei de răsărit. Portughezii au început să facă comerț pe mare cu China (în 1517), instalîndu-se pe țărmul Chinei de sud, în orașul *Macao* (1520). În sfîrșit, ei au ajuns în Japonia pe care „au descoperit-o“ în 1542. În drumurile lor spre insulele Mirodeniilor, deviînd (intenționat sau întîmplător) prea mult spre sud în oceanul Indian, portughezii atingeau coasta de nord-vest a *Australiei*, pe care au însemnat-o pe hărțile lor secrete (unele din aceste hărți au ajuns pînă la noi). În secolul al XX-lea s-au găsit în Australia de vest, la sud de peninsula Dampier (Țara lui Dampier), pe țărmul golfului Roebuck (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică), carronade (mici tunuri de bronz) pur-

tind coroana portugheză, care au fost fabricate pe la începutul secolului al XVI-lea.

Cel mai important punct de sprijin portughez în India a devenit orașul Goa. Albuquerque l-a cucerit pentru prima oară în martie 1510 după o blocadă de două luni. În luna mai a aceluiași an, când o puternică armată inamică s-a apropiat de Goa, Albuquerque a măcelărit aproape pe toți locuitorii, cruțând numai puțini dintre ei, mai ales pe bogătași, pentru care spera să obțină sume de bani drept răscumpărare. După aceea, Albuquerque a părăsit Goa, dar peste câteva luni, la sfârșitul lunii noiembrie 1510, s-a întors acolo cu mari întăriri, a cucerit definitiv orașul și a măcelărit iar populația. Într-o scrisoare către rege el relatează că au fost uciși 6 000 de oameni: bărbați, femei și copii. În 1515, Albuquerque a ocupat pentru a doua oară Ormuz, unde portughezii s-au menținut vreme de peste un veac.

La Ormuz, Albuquerque a primit știrea că este rechemat în Portugalia. Grav bolnav în acel moment, el s-a întors în India de vest și a murit pe corabie, în fața orașului Goa. În scrisoarea către rege, dictată la Ormuz înainte de moarte, el arăta că „toate treburile indiene sînt orînduite” și că el a îndeplinit toate misiunile încredințate de rege. Scrisoarea se termina cu următorul sfat: „... Dacă vreți să stăpîniți multă vreme India, acționați ca și pînă acum, astfel ca ea să se poată menține singură”. Cu alte cuvinte, fiind pe patul de moarte, Albuquerque îl sfătuia pe rege să-și procure, după exemplul său, mijloacele pentru dominația asupra Indiei, chiar din această țară, prin jefuirea ei. Așa au și procedat în secolul al XVI-lea succesorii portughezi ai lui Albuquerque, iar în secolul al XVII-lea, rivalii portughezilor, care i-au alungat pe aceștia din „Indii” — olandezii, francezii și englezii.

Albuquerque
(desen din secolul al XVI-lea)

SPANIOLII DESCOPERĂ „MAREA DE SUD” ȘI FLORIDA

NOILE EXPLORĂRI ÎN MAREA CARAIBILOR: EXPEDIȚIA
LUI V. PINZON ȘI J. SOLIS

După terminarea procesului său, *Vicente Yañez Pinzon* s-a asociat cu *Juan Diaz Solis*, care avea și el experiență în navigația în apele Indiilor de vest. Ei au echipat în 1508 la Sevilla două corăbii și au plecat în căutarea strămtorii spre „Oceanul de răsărit”, la sud de Cuba. Când au atins extremitatea de sud-vest a Cubei, au văzut că țărmul cotește spre nord-est (lângă capul San Antonio), dovedind astfel că Cuba este o insulă¹. Expediția a înaintat apoi spre apus printre „insulele Golfului” („Islas de la Bahía”), a cotit spre nord și a descoperit țărmul golfului *Honduras* pînă la paralela de 18° latitudine nordică, adică Hondurasul britanic de astăzi. Negăsind aici strămoarea, Pinzon și Solis au cotit spre sud-est în direcția golfului Darien, iar de acolo au mers de-a lungul țărmului continentului sudic pînă în golful Paria, unde au fost atacați de caraibi (probabil în timpul unei vînători de sclavi). În ceea ce privește traseul ulterior al expediției, izvoarele (foarte reduse) sînt contradictorii. După o versiune mai veche și cea mai verosimilă (a lui Pedro Martir), cu aceasta căutarea strămtorii a încetat.

PRIMELE COLONII SPANIOLE PE CONTINENTUL AMERICAN

În 1508, doi nobili au obținut o patentă din partea regelui pentru a organiza colonii pe continent, între golfurile Venezuela și Honduras. Granița dintre posesiunile lor era râul Atrato: *Alonso Hojeda* a căpătat regiunea dinspre răsărit — „Noua Andaluzie” (litoralul nordic al republicii Columbia), iar *Diego Nicuesa*, care se îmbogățise de pe urma exploatarea aurifere din *Española*, a primit regiunea de apus — „Castilia de aur” (țărmurile dinspre marea Caraibilor ale țărilor Panama și Costa Rica).

Hojeda și-a găsit un asociat — pe *Martin Fernandez Enciso*, care i-a furnizat fondurile necesare; totuși, a făcut și el mari datorii pentru a echipa o escadră formată din patru corăbii, încărcate cu trei sute de marinari și soldați. Voind să-și satisfacă creditorii, îndată ce a ajuns în Noua Andaluzie, el a început vînătoarea de oameni. Caraibii însă au opus o rezistență disperată și majoritatea spaniolilor au fost uciși. Ceilalți ar fi avut aceeași soartă dacă Nicuesa nu le-ar fi venit în ajutor. Cu rămășițele detașamentului său, Hojeda a ajuns în golful Darien. Pe țărmul răsăritean al acestui golf, în apropiere de gurile râului Atrato, el a întemeiat în anul 1510 prima cetate spaniolă din America de sud — *San Sebastian*. Spaniolii aveau prea puține provizii și din această cauză au iz-

¹ Independent de ei, tot în 1508, *Sebastian Ocampo*, trimis din Santo Domingo de guvernatorul Ovando, a ocolit întreaga Cubă.

bucnit unele tulburări. Pentru menținerea disciplinei, Hojeda a recurs la măsuri crude: unui nobil i-a tăiat capul, iar pe marinarii și soldații simpli îi spânzura, îi stigmatiza cu fierul roșu, îi bătea cu vergile, le tăia limba sau degetele. Hojeda a trimis în Española o parte din sclavii și aurul jefuit de la indieni, pentru a primi ajutor de acolo. Dar în colonie nu a sosit decât o bandă de pirați cu o corabie încărcată cu pâine și slănină capturată de ei. După ce a dat în schimbul proviziilor restul prăzii sale, Hojeda a plecat cu pirații în Cuba, unde nu existau încă garnizoane spaniole. Temându-se de spânzurătoare, pirații au părăsit vasul și au trecut în Jamaica. Totuși, conducătorii bandeii au fost prinși și spânzurați, iar Hojeda a sosit în Española cu buzunarele goale. El n-a mai reușit să strângă fonduri pentru o nouă expediție și după cîțiva ani a murit în mizerie.

După plecarea lui Hojeda, comandant al garnizoanei spaniole din Noua Andaluzie a rămas un ofițer nu prea tînăr (avea atunci peste 35 de ani), copil din flori al unui nobil fără avere. Acest ofițer păscuse în tinerețe porcii în Estremadura. Numele lui era *Francisco Pizarro* și se spunea despre el că este „un om care cunoaște frica numai din auzite“. Timp de șase luni el a așteptat zadarnic să primească ajutor. Din detașamentul lui Hojeda nu mai rămăseseră decât șaizeci de oameni, istoviți de foame și de friguri. În cele din urmă, Pizarro a părăsit San Sebastian cu cele două corăbii care-i mai rămăseseră. Una din ele s-a scufundat curînd cu tot echipajul; cealaltă, cu douăzeci și cinci-treizeci de oameni, și-a continuat drumul, cînd pe neașteptate a apărut lîngă gurile fluviului Magdalena o corabie a lui Enciso, asociat al lui Hojeda, cu coloniști și provizii pentru Noua Andaluzie. Printre noii coloniști se afla și *Vasco Nuñez Balboa*, originar din aceeași regiune ca și Pizarro. El participase la expediția lui Bastidas, apoi locuise în Española și, ca să nu fie întemnițat pentru datorii, s-a îmbarcat în taină pe corabia care pleca în noua colonie. Enciso a silit corabia lui Pizarro să pornească înapoi și i-a debarcat pe coloniști. Dar corabia cu provizii a naufragiat, astfel că de la început coloniștii au fost amenințați de foamete. Atunci, la propunerea lui Balboa, spaniolii au părăsit San Sebastian și au trecut pe teritoriul învecinat, care, formal, aparținea lui Nicuesa — o parte a Castiliei de aur (astăzi Panama). Ei au prădat imediat un sat indian părăsit, unde au găsit provizii, țesături de bumbac și aur. După această ispravă, Balboa a început să fie considerat conducătorul expediției. El a fost ales judecător, iar lui Enciso i s-au ridicat drepturile pe temeiul că ele nu se extindeau asupra Castiliei de aur.

Încă din 1508, pe drumul din Spania spre Española, Nicuesa făcuse o incursiune în Antilele mici, capturase o mulțime de indieni și îi vînduse cu cîștig. De aceea, cînd a plecat să cucerească Castilia de aur el avea la dispoziție un detașament mare. Nicuesa a întemeiat în istmul Panama o așezare căreia i-a spus *Nombre de Dios* („Numele Domnului“). Dar frigurile galbene și foametea au nimicit cea mai mare parte a detașamentului său. Între cei rămași în viață au început dezbinările. Fără să țină seamă de forțele de care dispunea, Nicuesa a plecat spre colonia întemeiată de Balboa în Castilia de aur și i-a cerut să-i predea aurul al

cărui stăpîn se pretindea. Atunci Balboa i-a îmbarcat pe Nicuesa și pe cei cîțiva oameni care îi erau credincioși pe o corabie șubredă, fără nici un fel de provizii, și i-a obligat să părăsească țărmlul. Nicuesa și însoțitorii săi au dispărut fără urme.

BALBOA ȘI DESCOPERIREA „MĂRII DE SUD“ (OCEANUL PACIFIC)

Acum Balboa a devenit singurul comandant al rămășițelor detașamentelor celor doi guvernatori nenorocoși — Hojeda și Nicuesa. El nu avea la dispoziție decît trei sute de marinari și soldați, dintre care cel mult jumătate mai erau în stare să se țină pe picioare. Cu aceste forțe slabe el a început cucerirea regiunilor interioare ale Castiliei de aur. Balboa își dădea seama că forțele sale nu sînt de ajuns pentru a supune țara. De aceea el a profitat de dușmănia dintre triburile locale, aliindu-se cu unele pentru a le învinge pe celelalte. Aliații îl aprovizionau cu alimente sau rezervau spaniolilor o parte din pămînturile lor, pe care le cultivau chiar ei. Balboa distrugea și jefuia așezările dușmanilor, iar pe prizonieri îi vindea. Șeful unuiia dintre triburile învecinate, uimit de lăcomia cu care se aruncau europenii asupra aurului, le-a spus că la șase zile de drum spre sud de golful Darien se află o țară cu o populație densă, unde există mult aur. Dar, pentru cucerirea acestei țări era nevoie de forțe importante. Șeful de trib a adăugat că acolo, de pe vîrfurile munților, se poate vedea o altă mare pe care plutesc corăbii tot atît de mari ca și cele spaniole.

Balboa s-a hotărît să întreprindă o expediție spre această *Mare de sud* abia după doi ani, cînd din Espaîola a sosit știrea că guvernul consideră purtarea sa față de guvernatorul legitim Nicuesa ca o rebeliune împotriva puterii regale. Balboa își dădea seama că numai o faptă excepțională îl poate salva de judecată și spînzurătoare pe el, „omul neînstărit și care nu era nici de origine nobilă“. În 1513, el a pornit cu corăbiile sale de la gurile rîului Atrato spre nord-vest, de-a lungul coastei Atlanticului, și, după ce a parcurs aproape 150 de km, a debarcat. Pentru a-i intimida pe băștinași, Balboa îi acuză, cu perfidie, de invertire sexuală pe bărbații care-și acopereau goliciunea cu bucăți scurte de pînză semănînd cu șorturile femeiești. „Criminalii“ au fost sfîșiati în bucăți de cîinii care îi însoțeau pe conchistadori în expedițiile lor.

După acest masacu sâlbatîc, Balboa, însoțit de cîteva zeci de oameni, a trecut peste un lanț de munți, acoperiți de o pădure atît de deasă, încît spaniolii trebuiau să-și croiască drum cu topoarele. Din vîrfu unui munte el a zărit într-adevăr un golf mare (*Panama*), dincolo de care se întindea nemărginita „Mare de sud“ (*oceanul Pacific*). În ziua de 29 septembrie, Balboa a ajuns la un golf pe care l-a denumit *San Miguel*. El a intrat în apă, a înălțat steagul castilian și a dat citire în mod solemn unui document întocmit de notar: „... Pun stăpînire pentru coroana castiliană... pe aceste mări sudice, pămînturi, țărmluri, porturi și insule, cu tot ce se află pe ele... Iar dacă vreun alt rege sau conducător, creștin sau sarasin... va ridica pretenții asupra acestor p m nturi și mări, sînt gata să mă împotrivesc cu armele și să lupt împotriva lui în numele regi-

lor Castiliei, atât al celor de astăzi cît și al celor viitori. Lor le aparține puterea și stăpînirea acestor Indii, a insulelor, a continentelor de nord și de sud cu mările lor de la polul Nord la polul Sud, de ambele părți ale ecuatorului, între tropicele Cancerului și Capricornului și dincolo de ele... și acum și în vecii vecilor, atât timp cît va exista lumea, pînă la judecata cea din urmă asupra tuturor muritorilor”.

După ce s-a întors pe țărmurile golfului Darien, Balboa a trimis în Spania un raport asupra mării descoperiri și a adăugat ca dar pentru rege „cincimea regală” (a cincea parte din pradă), formată dintr-o grămadă de aur și două sute de perle minunate. Minia guvernului spaniol s-a transformat în bunăvoință.

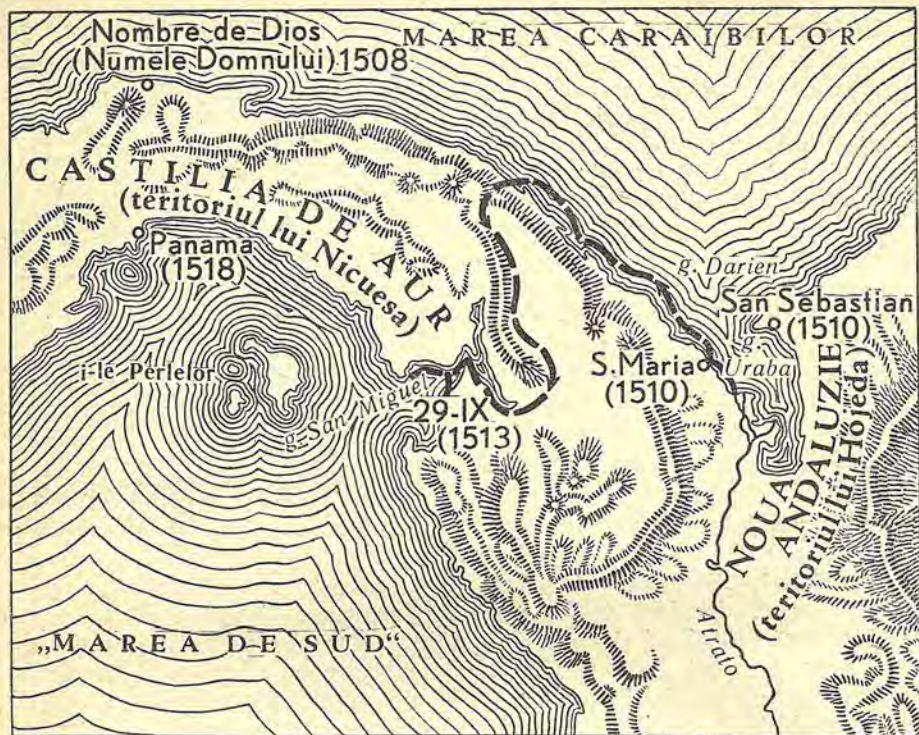
Noul guvernator al Castiliei de aur, un bătrîn bănuitor și lacom, *Pedro Arias* (*Pedrarias*) *Avila*, a sosit în regiunea istmului Panama cu o flotă întreagă (douăzeci și două de corăbii). Aproape 10 000 de nobili „șomeri” s-au declarat de acord să plece peste ocean fără nici un fel de soldă. N-au fost trimiși însă decît 1 500 de oameni, care făceau parte din „floarea nobilimii spaniole”. Sosind în colonie, *Avila* i-a citit lui Balboa documentele regale în care se arăta că guvernatorul trebuie să se poarte cu bunăvoință față de acel care a descoperit Marea de sud. A doua zi însă, *Avila* a deschis împotriva lui Balboa o anchetă secretă.

Frigurile galbene îi secerău pe noii sosiți. Pentru un detașament atât de mare, proviziile nu erau suficiente și adesea cavalerii, îmbrăcați în mătăsuri și catifele, mureau de foame. *Avila* i-a împărțit pe spanioli în cîteva detașamente mici și i-a trimis în toate direcțiile după provizii, aur, perle și sclavi. „Floarea nobilimii spaniole” jefuia satele indiene și le dădea foc, masakra pe nenorociții băștinași. Indienii, după cum scria Balboa într-o scrisoare trimisă în Spania, „s-au transformat din mielusei în lupi feroși”. El însuși a suferit pentru prima oară o înfrîngere în timpul unei expediții în susul râului Atrato. În acea perioadă, Balboa a primit din partea coroanei spaniole o nouă funcție înaltă și *Avila* a început să-l considere un rival primejdios. Pentru a cîștiga timp, *Avila* i-a propus lui Balboa să se căsătorească cu fiica sa, care locuia în Spania. Contractul matrimonial a fost semnat și mama a plecat să aducă mireasa din patrie. *Avila* l-a însărcinat pe Balboa să continue descoperirile în regiunea Mării de sud, i-a dat un detașament și aprobarea de a construi corăbii pe țărmul golfului Panama. După aceea, însă, el l-a acuzat pe Bal-

Balboa.

DRUMUL URMAT DE BALBOA ÎN 1513 (1-IX — 29-IX)

Drumul urmat de Balboa în 1513.

boa că are de gînd să organizeze din proprie inițiativă o expediție și că îi ia prea mulți soldați. La aceasta, guvernatorul a adăugat vechea acuzație de rebeliune și de asasinare a lui Nicuesa. Un detașament comandat de Francisco Pizarro primi misiunea să-l aresteze pe Balboa. Din ordinul lui Avila, omul care a descoperit Marea de sud a fost condamnat pentru trădare și decapitat (1517).

CĂUTAREA „INSULEI TINERETII VEȘNICE” — BIMINI ȘI DESCOPERIREA FLORIDEI ȘI A GOLFSTREAMULUI

În perioada cînd spaniolii descopereau continente și mări noi, realitatea părea un vis; în schimb, orice vis ori cît de fantastic se putea transforma în realitate. Din a doua expediție a lui Columb făcuse parte *Juan Ponce de León*. El se îmbogățise în *Espanola*, iar mai tîrziu (în 1508) a fost numit guvernator în *Puerto Rico*, unde a întemeiat prima așezare

spaniolă și a terminat cucerirea acestei insule, însoțită, ca pretutindeni, de masacrarea crudă a băștinașilor. De la aceștia, Ponce de León auzise legenda despre insula *Bimini*, unde ar exista un izvor dătător de tinerețe veșnică. El a cerut regelui permisiunea de a descoperi și coloniza insula *Bimini* și a lua în stăpânire izvorul miraculos. În epoca marilor descoperiri, nici chiar o astfel de cerere fantastică nu putea uimi pe nimeni. Ferdinand Catolicul a aprobat cererea lui Ponce de León și făcînd aluzie la Columb, i-a spus cu acest prilej: „Una este să imputernicești pe cineva într-un asemenea post, cînd nu există vreun precedent; dar de atunci. noi am învățat cîte ceva. Dumneavoastră veniți după ce începutul a fost făcut...”

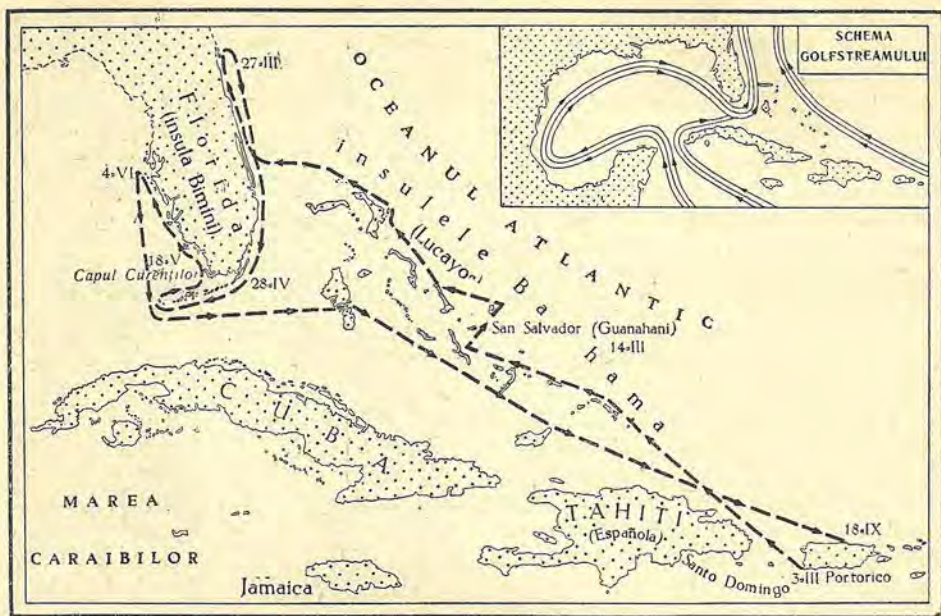
Ponce de León l-a angajat pe bătrînul pilot *Antonio Alaminos*, originar din *Palos*, care participase la cea de-a patra expediție a lui Columb. Ei au început să echipeze trei corăbii la *Santo Domingo* și să angajeze marinari. Se spune că Ponce de León primea în serviciu și bătrîni și infirmi. Într-adevăr, ce nevoie aveau de tinerețe și sănătate niște oameni care, după un drum destul de scurt pe mare, puteau să întinerească și să-și recapete forțele? Echipajele de pe corăbiile acestei flotile au fost poate cele mai bătrîne din cîte a cunoscut istoria navigației maritime.

La 3 martie 1513, flotila a plecat din *Puerto Rico* în căutarea miraculoasei insule *Bimini*. *Alaminos* a luat cu încredere direcția nord-vest, spre insulele *Bahama*. Din momentul în care Ferdinand a permis ca băștinașii să fie transformați în sclavi, spaniolii făceau adesea incursiuni în grupul sudic al acestor „insulițe” (în limba spaniolă *Los Cayos*), descoperite de Columb. La nord de *Los Cayos*, *Alaminos* a condus cu băgare de seamă corăbiile de la o insulă la alta. Spaniolii au făcut baie în toate izvoarele și lacurile întîlnite pe insule, dar n-au reușit să dea de izvorul miraculos. După ce au trecut pe lîngă grupul nordic al insulelor *Bahama*, după o călătorie de trei săptămîni, spaniolii au văzut la 27 martie 1513 un pămînt întins.

Ponce de León a numit acest pămînt *Florida* („Înfloritoare”), pe de o parte pentru că țărmurile lui erau înveșmîntate într-o minunată vegetație subtropicală, iar, pe de altă parte, pentru că regiunea a fost descoperită în prima zi a paștelui creștin „înfloritor” (în spaniolă — *Pascua Florida*). Dar pe harta întocmită de *Alaminos* apare și un nume „păgîn” — *Bimini*. *Alaminos* a condus escadra timp de două săptămîni spre nord,

Ponce de León.

Descoperirea Floridei (drumul urmat de Ponce de León) în 1513

de-a lungul țărmului răsăritean al Floridei. Spaniolii au debarcat în multe locuri și au gustat apă dintr-o mulțime de râuri și lacuri, căutând zadarnic izvorul care redă bătrânilor tinerețea și puterea. Mîhnit din cauza insuccesului, Ponce de León a debarcat pentru ultima oară pe țărm în dreptul paralelei de 30° latitudine nordică și, în numele coroanei castiliene, a pus stăpînire pe noua „insulă”. Aceasta a fost prima posesiune spaniolă pe continentul nord-american. Debarcarea era însă foarte primejdioasă aici, deoarece spaniolii au întîlnit în Florida triburi indiene războinice, alcătuite din oameni „înalti, viguroși, îmbrăcați în piei de animale și purtînd arcuri uriașe, săgeți ascuțite și sulite care semănau cu spade” (Bernal Diaz).

După ce au cotit înapoi spre sud, corăbiile spaniole au nimerit într-un puternic curent cald care se îndrepta spre oceanul Atlantic, între Florida și insulele Bahama. Cînd escadra a ajuns la extremitatea sudică a Floridei, curentul a devenit atît de puternic, încît a smuls o corabie din ancoră și a tîrît-o în ocean. Ea a reușit cu multă greutate să se alăture din nou celorlalte corăbii. Giganticul „rîu maritim” de culoare albastru-închis, care se deosebea net de apa albastră-verzuie a oceanului, curgea dinspre vest și, în dreptul extremității de sud-est a Floridei, cotea brusc spre nord. Alaminos a fost primul care a studiat direcția acestui curent puternic și mai tîrziu a propus ca el să fie folosit la întoarcerea din Indiile de vest în Spania, presupunînd în mod just că el ajunge pînă la țărmurile Europei occidentale. Acest curent era marele „rîu maritim”

care, după cum s-a dovedit acum, poartă de zeci de ori mai multă apă decît toate râurile de pe glob luate la un loc. Mai tîrziu, cînd s-a însemnat pe hartă toată coasta golfului Mexic, spaniolii l-au numit „*Curentul golfului*“. La popoarele din nordul Europei el este cunoscut sub denumirea de „*Golfstream*“. Astfel a fost descoperit Golfstream, „izvorul tinereții veșnice“ pentru clima Europei. După întoarcerea corăbiei care fusese smulsă din ancoră, escadra a ocolit Florida și a înaintat de-a lungul țărmului ei apusean pînă la 27°5' latitudine nordică. La înapoiere, Ponce de Léon, care continua să caute cu perseverență izvorul miraculos, a descoperit cîteva insule noi (grupul nordic și cel mai mare al *insulelor Bahama*). Cînd a ajuns la Puerto Rico, el a trimis încă o dată pe Alaminos spre nord, încercînd pentru ultima dată să găsească insula Bimini. Acesta s-a întors cu știrea că a găsit, în sfîrșit, insula cu acest nume¹.

În anul următor, Ponce de Léon a căpătat un nou brevet pentru colonizarea insulei Bimini și a Floridei. Dar abia în 1521 el a încercat, cu un detașament de două sute de oameni, să cucerească peninsula. Spaniolii au întâmpinat însă o rezistență atît de puternică din partea indienilor nord-americani, încît au fost nevoiți să renunțe pentru mult timp la colonizarea Floridei. Ponce de Léon a fost rănit și după puțin timp a murit în Cuba.

Capitolul 25

DESCOPERIREA MEXICULUI ȘI A ȚĂRMULUI NORDIC AL GOLFULUI MEXIC

EXPEDIȚIA LUI CORDOVA ȘI DESCOPERIREA PENINSULEI YUCATAN

Cîteva ani după descoperirea Floridei niște soldați spanioli care hoinăreau fără rost pe insula Cuba s-au constituit într-un detașament, și-au ales un „căpitan“ bogat — *Francisco Fernandez Cordova* — și au hotărît „să-și încerce norocul plecînd să descopere pămînturi noi, unde să-și poată găsi o ocupație“. Printre ei se afla și soldatul *Bernal Diaz del Castillo*, autorul cărții „Adevărata istorie a cuceririi Noii Spanii“, care a participat la expedițiile ce au dus la descoperirea și cucerirea Mexicului. Citatele pe care le dăm mai jos între ghilimele sînt luate din cartea lui Diaz.

Punînd mîna de la mîna, soldații au achiziționat și au echipat două corăbii mari. A treia corabie le-a fost dată pe datorie de guvernatorul Cubei, *Diego Velasquez*. El a aprovizionat expediția cu alimente, iar cu banii lor, soldații au mai cumpărat niște porci și au făcut rezerve de mărgelă și alte mărunțișuri pentru schimb. Soldații au angajat și mari-

¹ Și astăzi se află pe hărți insulele *Bimini de nord și de sud*, situate în dreptul paralelei de 25° 40' latitudine nordică, la sud-vest de Bahama mare. Nu se poate dovedi însă că tocmai aceste insule au fost descoperite de Alaminos în 1513.

nari, precum și trei cîrmaci; căpetenia acestora era *Antonio Alaminos*. Corăbiile au mers timp de douăsprezece zile de-a lungul țărmurilor Cubei, iar apoi au ieșit în larg, navigînd la întîmplare spre vest, pe o mare necunoscută. O puternică furtună, care a durat două zile și două nopți, era cît pe aci să distrugă corăbiile. După ce furtuna s-o potolit, Alaminos a schimbat direcția. În a doua zi de navigație în largul mării a apărut pămînt la orizont — țărmul peninsulei *Yucatan*. „Nimeni n-a descoperit încă acest pămînt și nimeni n-a auzit de el“. În depărtare se vedea o așezare mare, mult mai mare decît satele din Cuba sau din *Espaniola*.

Dimineața au apărut zece piroge pline de indieni, care se îndreptau spre corăbii, cu ajutorul vîslelor și pînzelor. „Fiecare pirogă era scobită cu iscusință dintr-un trunchi urias de copac și multe din ele puteau să transporte cîte patruzeci de oameni“. Indienii s-au apropiat fără teamă de corăbii și s-au urcat pe vasul principal. Purtau cămăși din țesătură de bumbac și legături în jurul șoldurilor. Ei li s-au părut spaniolilor mai civilizați decît indienii din Cuba, care „umblă aproape goi și numai femeile poartă o bucată de pînză în jurul șoldurilor“. Spaniolii i-au ospătat cu pîine și slănină și au dăruit fiecăruia cîte un șirag de mărgele. Așadar, cel de al doilea contact dintre spanioli și yucatanii, adică poporul *Maya*, a început, ca și primul, cînd Columb a întîlnit un vas ciudat lîngă țămurile Hondurasului, într-o atmosferă tot atît de pașnică.

A doua zi dimineața indienii au venit în număr mult mai mare, îmbarcați în douăsprezece piroge. Căpetenia lor îl asigură prin semne pe Cordova de prietenia sa și-l pofti pe țărm spunînd: „cones catoche“, adică „veniți în casele noastre“. „Noi am botezat regiunea capul *Catoche* și așa este și astăzi însemnată pe hartă“. Cordova a debarcat cu un grup de oameni pe țărm, unde se adunase o mulțime mare de indieni. Căpetenia lor i-a poftit pe străini prin semne să meargă mai departe în sat. Soldații au hotărît să meargă, rămînînd însă atenți, cu mîinile pe arme. Cînd s-au apropiat de niște dealuri împădurite, la un semnal al căpeteniei, oștenii săi au ieșit din locul unde stăteau la pîndă. Capetele le erau împodobite cu pene. Purtau „zale“ făcute din țesătură de bumbac, iar ca arme aveau sulite, scuturi, arcuri și praștii. După ce au tras un nor de săgeți, indienii s-au năpustit cu sulitele în mînă asupra spaniolilor, dar aceștia i-au respins și i-au pus pe fugă. În luptă au fost uciși cinci-sprezece indieni și tot atîția spanioli au fost răniți.

În apropiere de locul bătăliei, învingătorii au văzut o piață cu trei construcții de piatră. „Acestea erau templele lor, unde se aflau mulți idoli de lut, cu chipuri de demoni sau de femei... Înăuntrul templelor am găsit mici casete de lemn, iar în ele alți idoli și cîteva discuri mari, unele din aur, dar cele mai multe din aramă, cîteva salbe, trei coroane și alte nimicuri ca, de pildă, pești și rațe făcuți din aur de calitate mai proastă. Cînd am văzut toate acestea — aurul și clădirile de piatră — ne-am bucurat mult că am descoperit această țară“.

După luptă, spaniolii s-au întors pe corăbii, și-au bandajat răniții și au plecat mai departe spre vest, navigînd numai în timpul zilei; noaptea aruncau ancora, dar, din prudență, nimeni nu debarca pe țărm. Corăbiile au înaintat în această direcție cîteva sute de kilometri. Apoi țărmul a

cotit brusc spre sud și Alaminos a crezut că noul pământ descoperit nu este un continent, ci o insulă. După ce au călătorit două săptămîni de-a lungul țărmurilor noi „insule“, spaniolii au văzut în depărtare o localitate așezată la gurile unui rîu. Pe corăbii nu mai era decît puțină apă de băut. Astfel, spaniolii au fost nevoiți să acosteze la țărmul țării pe care indienii o numeau *Campêche* și să ia apă din rîu.

În acest timp s-a apropiat un grup de indieni care purtau mantii din țesături de bumbac. Ei arătau cu mîna spre răsărit, întrebînd dacă spaniolii n-au venit cumva de acolo și repetau cuvîntul „castilian“, dar soldații n-au înțeles atunci că este vorba de castilieni și că, prin urmare, indienii știau ce se petrece pe insulele Antile. Prin gesturi, ei i-au poftit pe soldați să-i urmeze în sat. După ce s-au sfătuit, aceștia au hotărît să meargă, dar să fie cu luare aminte și să nu se depărteze unii de alții. Au fost conduși pînă la niște case mari din piatră, foarte bine construite. „Erau templele idolilor lor, în care erau zugrăviți pe pereți șerpi mari și alți idoli hidoși. Înăuntru era un fel de altar acoperit de sînge înche-gat... Se pare că nu de mult s-au adus aici jertfe omenesti...“ Indienii s-au adunat într-un număr atît de mare, încît soldații au fost cuprinși de teamă că li se întinde o cursă la fel cu aceea din Catoche. Niște oameni îmbrăcați în mantii sfîșiate au adus cîteva legături de trestie uscată pe care le-au așezat grămadă. În același timp au venit două detașamente de arcași și prăștieri cu zale din vată de bumbac, cu scuturi și sulii, care s-au oprit în apropiere.

„În acel moment, din templul învecinat au ieșit zece indieni în mantii albe, lungi pînă la călcîie. Părul lor lung era atît de încîlcit și plin de sînge năclăit, încît nici nu mai putea fi pieptănat, ci numai tăiat. Aceștia erau preoții... Ei ne-au afumat cu niște cădelnițe... și prin semne ne-au dat a înțelege că trebuie să părăsim țara lor înainte de a fi ars grămada de trestie, căci altfel ne vor ataca și ne vor ucide. Apoi au poruncit să se dea foc trestiei și au tăcut. Oștenii, înșirați ca pentru luptă, au început să fluiera, să bată tobele și să sufle dintr-un fel de trompete... Ne-a cuprins o spaimă atît de mare, încît în șiruri compacte ne-am retras spre țărm, am încărcat butoaiile cu apă și am plecat“.

După o săptămînă a început să sufle vîntul dinspre nord, care s-a transformat apoi într-o furtună ce a durat patru zile. Furtuna a fost atît de puternică, încît nu a lipsit mult ca vasele ancorate să fie aruncate pe țărm. După ce vîntul s-a potolit, corăbiile au plecat mai departe spre sud, căutînd să se țină cît mai aproape de țărm, pentru a se putea aproviziona cu apă proaspătă. După cîteva zile spaniolii au văzut marele sat *Champon*, înconjurat de ogoare cultivate cu porumb. Din cauză că adîncimea mării era mică, au fost trimise după apă niște bărci, sub protecția corăbiei celei mai mici. Dimineața, soldații care luau apă au fost atacați de indieni. După o luptă care a durat o oră, spaniolii au pierdut aproape cincizeci de morți, iar doi dintre ei au fost luați prizonieri. Toți, în afară de unul singur, au fost răniți, dintre care unii grav (mai tîrziu au mai murit cinci). Cordova căpătase zece răni și singele îi curgea șiroaie. Cu mare greutate, părăsind pe țărm butoaiile cu apă,

Grijalva

spaniolii au revenit pe corăbii. „Răniții au suferit crâncen când au fost pansați, căci rănilile au trebuit să fie spălate cu apă de mare. Unii dintre ei au început să-l blesteme pe Antonio Alaminos pentru ruta pe care a ales-o și pentru descoperirea insulei (el afirma tot timpul că este vorba de o insulă, iar nu de un continent)“.

De aceea toți au hotărât să se întoarcă în Cuba. Întrucât aproape toți marinarii erau răniți și nu erau destui oameni pentru a conduce corăbiile, s-a dat foc vasului celui mai mic. Dar înainte de a porni la drum trebuiau să ia apă de băut. În căutarea apei, corăbiile au pornit spre sud-vest și în cea de a treia zi au dat de un golf în care se vărsa un riuleț. Apa din el se dovedi însă a fi amară și sărată. Mai tirziu, Alaminos

a dat acestui golf (situat la extremitatea sud-vestică a peninsulei Yucatan) numele laguna de *Terminos*, întrucât tot mai spera să găsească acolo capătul (în spaniolă — „termino“) noii „insule“. Dar de acolo coasta cotea spre vest și spaniolii, chinuți de sete, au hotărât să se întoarcă în Cuba. Cu toate greutățile întâmpinate, expediția lui Cordova a cercetat tot țărmul nordic și vestic al peninsulei Yucatan pe o distanță de 700 de km și a descoperit o țară locuită de poporul maya, care se afla la un nivel mult mai înalt de civilizație decât triburile indiene pe care le cunoscuseră pînă atunci europenii.

Alaminos a propus ca expediția să nu se întoarcă în Cuba de-a lungul țărmului peninsulei Yucatan (în acest caz ar fi trebuit să navigheze tot timpul împotriva vîntului și curentului), ci să folosească curentul (Golf-stream) și să se îndrepte spre Florida, unde își puteau procura apă de băut. Cordova, care era pe moarte din pricina rănilor primite, nu s-a împotrivit acestui plan și spaniolii au traversat pentru prima dată *golful Mexic*, ajungînd pe țărmul apusean al Floridei, după ce au străbătut peste 1 200 de km în patru zile. Pe țărmul Floridei au avut o ciocnire cu indienii, dar au izbutit totuși să ia apă. După aceea, nenorocoșii căutători de aventuri s-au întors în Cuba.

Cei mai mulți dintre participanții la expediție au pierit. Cordova a murit la zece zile după înapoiere. „Banii puțini pe care i-am avut s-au dus pentru această expediție; ne-am întors în Cuba săraci, plini de datorii și acoperiți de răni... După socoteala noastră, 57 de soldați au pierit. Iată tot ce ne-au adus expediția și descoperirile noastre! Dar Diego Velasquez a scris în Spania... ce descoperire mare a făcut el și cît de multe

pesetas de aur a cheltuit pentru expediție. La fel... a scris despre aceasta majestății sale în Flandra Juan Rodrigo de Fonseca, președintele consiliului pentru India, lăudându-l pe Velasquez, iar pe noi, care am descoperit această țară, Fonseca nici nu ne-a pomenit!“.

EXPEDIȚIA LUI GRIJALVA ȘI DESCOPERIREA MEXICULUI

Cu toată înfrângerea pe care au suferit-o spaniolii pe țărmurile peninsulei Yucatan, obiectele de aur aduse de acolo au stîrnit atît de mult imaginația amatorilor de aventuri, încît chiar în anul următor (1518) a fost organizată în Cuba o nouă expediție, mai mare, condusă de *Juan Grijalva*. El a avut la dispoziție patru corăbii (două dintre ele au fost echipate de Diego Velasquez) și un detașament de 240 de soldați. Pilot-șef a fost același Alaminos, iar Bernal Diaz a luat și el parte la expediție. Escadra a pornit spre vest pe drumul pe care-l urmasă și Cordova, dar curentul a împins-o către sud și cu acest prilej a fost descoperită insula *Cozumel* în dreptul țărmului răsăritean al peninsulei Yucatan. Locuitorii insulei au fugit îngroziți cînd i-au văzut pe spanioli și aceștia au pornit mai departe fără a mai zăbovi.

Grijalva a hotărît în primul rînd să pedepsească pe locuitorii din Champoton, pentru nimicirea detașamentului lui Cordova. Un detașament mare a debarcat pe țărm. Indieni înarmați, mînjiți cu vopsea albă și neagră pe obraz, îi așteptau pe spanioli. În cursul debarcării, jumătate din soldați au fost răniți, dar pe țărm ei și-au pus „zale“ din bumbac și i-au alungat pe indieni, pierzînd șapte morți; șaizeci au fost răniți, printre care și Grijalva. După lupta grea din care spaniolii au ieșit învingători, dar au suferit pierderi mari, ei au hotărît să se comporte pașnic.

De la laguna Terminos, corăbiile au înaintat cu prudență mai departe spre apus, de-a lungul țărmului încă neexplorat. Ele mergeau numai ziua și, după cîteva zile, au ajuns la gurile marelui rîu *Tabasco* (astăzi rîul *Grijalva*). Pe țărm s-au ivit o mulțime de indieni. Din toate părțile se auzea din pădure zgomotul copacilor care cădeau: indienii construiau baricade pentru a lupta împotriva străinilor. Totuși, spaniolii au debarcat. Curînd, spre locul debarcării s-au îndreptat o mulțime de bărci cu oșteni gata de luptă. Prin intermediul unor tîlmaci (prizonieri indieni), Grijalva a poruncit să se comunice căpeteniilor să vină fără teamă la tratative. Ambele părți și-au oferit daruri. Indienii au adus pește, găini, fructe și turte de porumb, au întins pe pămînt o basma de bumbac și au așezat pe ea cîteva obiecte artistice lucrate din aur de calitate inferioară, precum și cîteva mantii. Ei spuneau că nu au mai mult aur, dar că spre vest se află o țară unde este foarte mult aur. Totodată ei au repetat de cîteva ori cuvîntul „*Mejico*“, pe care spaniolii pe atunci nu-l înțelegeau. Chiar dacă darurile erau neînsemnate, soldații s-au bucurat că aici există aur și au pornit imediat mai departe în căutarea țării unde, potrivit asigurarilor date de indieni, se găsea foarte mult aur.

Țărmul cotea spre nord-est. În apropiere de gurile unui rîu mare, spaniolii au zărit o mulțime de indieni; pe sulițele lor lungi fluturau stegulețe albe. Ei îi poșteau pe străini să coboare pe țărm. Erau trimiși

Descoperirea peninsulei Yucatan și a țărmului sud-estic al Mexicului

lui *Montezuma*, cîrmuitorul Mexicului, căpetenia supremă a aztecilor. El știa de întîmplările de pe țărmurile peninsulei Yucatan, știa că străinii au mers mai departe spre nord și că ei caută aur. El a poruncit locuitorilor de pe coastă să dea obiecte de aur în schimbul „mărfurilor” de peste mare, pentru a afla încotro și cu ce scop se duc castilienii. Din toate satele din jur indienii au început să aducă podoabe de aur. Ele erau destul de primitiv lucrate, din aur de calitate inferioară, dar spaniolii au izbutit să obțină în schimbul mărgelilor cantități nemaivăzute pînă atunci. Grijalva a îndeplinit formalitățile obișnuite și a intrat în stăpînirea țării, întocmind și actul corespunzător.

Escadra și-a urmat drumul mai departe spre nord-vest. După puțin timp, spaniolii au descoperit un arhipelag mic și au trimis acolo o barcă pentru cercetări. Pe una din insule ei au găsit cîteva construcții de piatră. În ele erau trepte care duceau la niște altare. „Pe aceste altare se aflau idoli monștruoși. Erau zeii indieni și chiar în noaptea precedentă le fuseseră jertfiți cinci indieni; corpurile lor sfîșiate, cu pieptul despîcat, cu brațele și picioarele tăiate, zăceau încă aici; pereții erau stropiți de sînge”.

După cîtva timp spaniolii au debarcat pe un țărm nisipos și și-au construit case pe crestele dunelor, căci mai jos nu puteau scăpa de țințari. În apropierea țărmului se vedea o insulă. Acolo soldații au găsit

un templu în care se aflau preoți indieni purtând mantii negre. „În ziua aceea ei au jertfit doi băieți, cărora le-au despicat piepturile și au adus inimile însingurate în dar zeului lor crud. Ei au vrut să ne afume cu un fel de cădelnițe, dar nu ne-am lăsat. Prea ne zguduise vederea băieților înjunghiați cu atîta cruzime“. Spaniolii l-au întrebat pe tîlmaciul indian de ce au fost înjunghiați băieții. Acesta a bîguit numai: „Cul'oa, cul'oa“. Din această cauză spaniolii au denumit insula *San Juan de Ulloa*¹. Acesta insulă avea un port excelent. După cucerirea Mexicului, el a continuat mult timp să fie cel mai important port al „Noii Spanii“ (el este așezat în fața orașului Veracruz).

Grijalva trimise în Cuba o corabie cu aurul obținut și cu un raport asupra tuturor celor întîmplate. Cu celelalte corăbii el a continuat călătoria de-a lungul țărmurilor Mexicului și a ajuns pînă la marele rîu Panuco, unde coasta cotește spre nord. Corăbiile erau deteriorate, se apropia iarna, iar proviziile erau pe sfîrșite. De aceea expediția s-a întors în Cuba.

Expediția lui Grijalva a descoperit o țară nouă cu o civilizație superioară — Mexicul — și a explorat aproape toată coasta apuseană a golfului Mexic — de la laguna de Terminos pînă la gurile rîului Panuco — pe o întindere de aproape 1 000 de km. Dar pentru spanioli lucrul cel mai important era că Grijalva și soldații săi au adus o mare cantitate de podoabe de aur. Vestea despre „țara aurului“ s-a răspîndit în insulele Antile și a ajuns pînă în Spania.

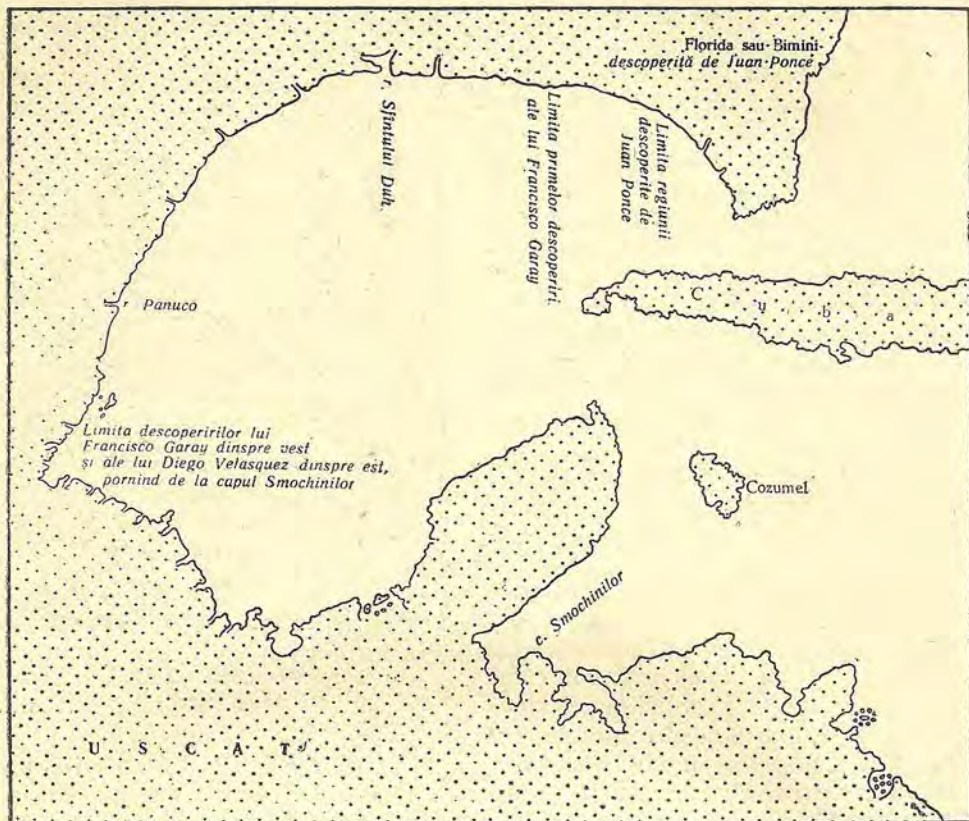
DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR NORDICE ALE GOLFULUI MEXIC DE CĂTRE PINEDA ȘI PRIMELE ȘTIRI DESPRE MISISIPI

Cînd vestea despre țara aurului ajunse în Jamaica, guvernatorul insulei, *Francisco Garay*, organizează o expediție alcătuită din trei corăbii, sub comanda lui *Alonso Alvarez Pineda*, pentru descoperirea și cucerirea

Jertfă adusă soarelui
(desen aztec)

¹ Potrivit explicațiilor lui Bernal Diaz, indianul a spus că poporul cul'oa, adică mexicanii, a poruncit să se aducă jertfe omenești; dar soldații sezisaseră din vorbele lui numai cuvîntul „ul'loa“, care se repeta des, iar denumirea completă a insulei se explică prin faptul că ea a fost descoperită în ziua de sf. Ion (San Juan, 24 iunie) și, în afară de aceasta, pe căpitanul Grijalva îl chema tot Juan.

Golful Mexic pe harta lui Garay

regiunilor nordice de pe litoral. Pineda a plecat din Jamaica în anul 1519, a traversat golful Mexic spre nord-vest, iar apoi a luat direcția est, înaintînd pînă în locul unde țărmul cotește brusc spre sud. Continuînd să meargă în noua direcție, el a atins extremitatea sudică a peninsulei Florida. De aici Pineda s-a reîntors. La înapoiere, el a explorat tot țărmul nordic al golfului pe o întindere de peste 2 500 km, din Florida pînă la riul Panuco, unde ajunsese Grijalva. Soldații trimiși de Pineda în recunoaștere au fost prinși de un alt detașament spaniol, al lui Cortez (vezi mai jos), care încă de pe atunci se considera singurul stăpîn al Mexicului. Pineda a fost nevoit să se retragă spre nord. Apoi el a navigat spre răsărit. Înaintînd aproape de țărm, a pătruns în estuarul unui rîu uriaș pe care l-a numit *riul Sfintului Duh* (Rio del Espíritu Santo). Probabil că acesta era marele braț al fluviului *Misisipi*; riul descoperit de Pineda avea un debit de apă atît de mare încît navigatorul a crezut la început că aceasta este calea spre India, adică strămoșia care leagă oceanul Atlantic de marea de sud (oceanul Pacific).

Rezultatul politic al călătoriei lui Pineda a constatat în faptul că, bătându-se pe dreptul primului descoperitor, Spania a pus stăpânire în mod oficial pe toată coasta golfului Mexic. Rezultatele geografice ale expediției lui Pineda au fost de o covârșitoare însemnătate: el a dovedit că golful Mexic udă țărmurile unui continent vast ale cărui peninsule sînt: Florida — la răsărit — și Yucatan — la sud-vest. Este posibil, firește, ca el să nu fi pătruns în estuarul fluviului Misisipi, ci în al unui alt fluviu. Dar și în acest caz el a fost primul care a arătat că există un fluviu mare, care curge pe continentul nordic spre sud și se varsă în golful Mexic.

Soarta ulterioară a lui Pineda a rămas necunoscută. Potrivit relatărilor lui Bernal Diaz, indienii l-au ucis pe el și pe mulți din oamenii lui și au dat foc tuturor corăbiilor, în afară de una singură, care, sub comanda lui *Diego Camargo*, a scăpat fugind spre vest; cum însă n-au apucat să imbarce și proviziile, marinarii au suferit de foame. Când corabia lui Camargo a acostat la țărmul mexican, la Veracruz (1520), pe ea se aflau șaiszeci de bolnavi, dintre care mulți au murit pe țărm. Această corabie și marinarii care au supraviețuit au fost capturați de asemenea de Cortez, după retragerea sa temporară din capitala Mexicului, care se răscolase. După alte informații, Pineda ar fi rămas pe râul Sfîntului Duh cîteva săptămîni, făcînd negoț pașnic cu indienii. Apoi s-a întors în Jamaica și a povestit că a văzut pe rîu multe sate și că indienii care trăiesc la nord de golful Mexic poartă podoabe de aur.

Cert este numai că în 1520, după expediția lui Pineda, în miinile guvernatorului insulei Jamaica a ajuns o hartă pe care el a trimis-o în Spania (așa-numita hartă a lui Garay). Pe ea se văd clar ambele peninsule — Florida și Yucatan — legate prin linia de țărm care închide la nord golful Mexic. Așadar, este incontestabil că pînă în 1520 diferite expediții spaniole *au terminat* — firește, numai în linii generale — *descoperirea întregului țărm al golfului Mexic* și, prin urmare, și a întregului litoral al Mediteranei americane.

Capitolul 26

MAGELLAN ȘI PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

SOLIS ȘI DESCOPERIREA FLUVIULUI LA PLATA

După ce Balboa a descoperit „Marea de sud“, a urmat prima încercare de a se ajunge acolo pe mare, ocolind continentul nou descoperit pe la sud. Presupunînd că dincolo de continent, departe în vest, se află adevărata „Indie de la miazăzi“, *Juan Diaz Solis*, care fusese numit atunci pilot șef al Castiliei, a început în 1515–1516, cu două sau trei corăbii, să ajungă în Marea de sud, venind dinspre oceanul Atlantic și înaintînd de-a lungul țărmului brazilian care cotea spre sud-vest. În dreptul paralelei de 36° latitudine sudică, Solis a dat peste o nouă „Mare dulce“, iar apoi

a descoperit estuarul unui fluviu uriaș, pe care l-a luat mai întâi drept strâmtoarea spre oceanul de Răsărit. Solis a debarcat pe țărm, dar a fost ucis de indieni. Mai târziu, în cinstea sa, Magellan a numit acest estuar Rio de Solis (de la mijlocul secolului al XVI-lea el se numește *La Plata*).

PROIECTUL LUI MAGELLAN ȘI COMPONENTA EXPEDIȚIEI SALE

*Fernando Magellan*¹, un nobil portughez sărac, luase parte, între anii 1505 și 1511, la cucerirea Indiei de est și a peninsulei Malacca. Mai târziu el a luat parte la expedițiile portugheze din Africa de nord, unde a fost rănit. După ce s-a întors în patrie, a cerut regelui o avansare neînsemnată în serviciu, dar a fost refuzat. El a propus un proiect de expediție pentru a ajunge dinspre vest în insulele Moluce. Proiectul a fost respins.

Ignit, Magellan și-a părăsit patria, plecând în Spania. El s-a asociat cu astronomul portughez *Ruy Faleiro*, care susținea că a găsit metoda pentru stabilirea exactă a longitudinilor. Amândoi s-au prezentat la Sevilla în fața Consiliului pentru Indii și au declarat că insulele Moluce — principalul izvor al bogăției portugheze — trebuie să aparțină Spaniei, deoarece se află în emisfera apuseană, spaniolă (în baza „împărțirii lumii” din 1494), dar că la aceste „insule ale Mirodeniilor” trebuie să se ajungă, pentru a nu trezi bănuiala portughezilor, dinspre vest, și anume prin Marea de sud descoperită și anexată de Balboa la posesiunile spaniole. Magellan a demonstrat cu foarte multă putere de convingere că între oceanul Atlantic și Marea de sud trebuie să existe o strâmtoare, la sud de „Țara Sfintei Cruci” (America de sud). Magellan și Faleiro au cerut la început aceleași drepturi și privilegii care fuseseră făgăduite la timpul său lui Columb. După îndelungi tocmeli cu consilierii regelui, care și-au rezervat o mare parte din veniturile presupuse, precum și după oarecare concesi făcute de portughezi, s-a încheiat cu ei o convenție. Regele Carol I s-a obligat să echipeze pe socoteala tezaurului cinci corăbii și să asigure expediției provizii pe doi ani.

Chiar înainte de plecare, Faleiro a renunțat la călătorie, astfel încât Magellan, care era fără îndoială sufletul acestei expediții, a rămas singurul ei conducător. Magellan a arborat pavilionul de amiral pe corabia „Trinidad” (110 tone). La stăruințele Consiliului pentru India care nu avea încredere deplină în portughezul Magellan, căpitani ai celorlalte corăbii au fost numiți spanioli: pe corabia „San Antonio” (120 de tone) — *Juan Cartagena*, nobil de origine, rudă cu episcopul Fonseca (Cartagena a dobândit de asemenea împuterniciri speciale de controlor regal al întregii expediții); pe „Concepción” (90 de tone) — *Gaspar de Quesada*; pe „Victoria” (85 de tone) — *Luis de Mendoza*, iar pe „Santiago” (75 de tone) — *Juan Serrano*². Echipajul întregii flotile (potrivit listelor de plată

¹ Așa se obișnuiește să fie numit. Adevăratul său nume portughez este Magalhães.

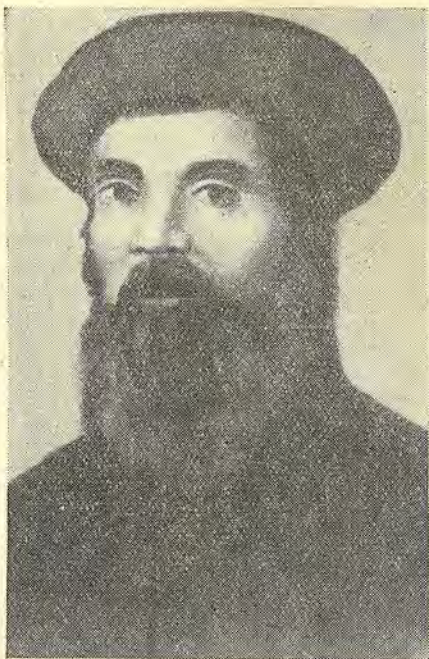
² Pe liste el figura ca fiind originar din Sevilla; în 1512, navigase din Spania spre golful Darien în calitate de cărmaci. După o altă versiune el ar fi fost portughez (cu numele de João Serrao) și ar fi navigat de câteva ori până în India.

a soldelor) se cifra la 239 de oameni. Pe bord se mai aflau 26 de oameni care nu primeau soldă; printre aceștia era și tânărul italian *Antonio Pigafetta* (din orașul Vicenza din Lombardia), care a devenit istoricul primei expediții în jurul lumii. Deoarece el nu era nici marinar și nici geograf, un izvor foarte important îl constituie însemnările din jurnalele de bord ale vaselor, pe care le ținea *Francisco Albo* — mai întâi ajutor de cărmaci pe „Trinidad“, iar apoi cărmaci pe „Victoria“.

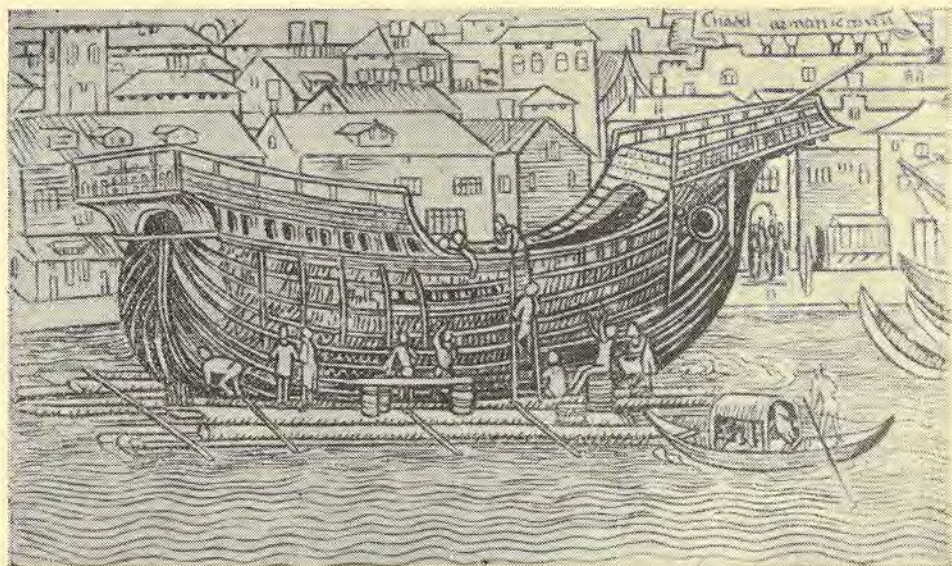
DESCOPERIREA PATAGONIEI. IERNATUL ȘI RĂSCOALA

La 20 septembrie 1519, escadra ieși din gurile fluviului Guadalquivir și se îndreptă prin insulele Canare, spre sud-vest, către țărmurile Braziliei. În timpul trecerii peste ocean, Magellan a elaborat un sistem bun de semnalizare și *corăbiile din flotila sa, deși de tipuri diferite, nu s-au rătăcit niciodată una de alta*. Neînțelegerile dintre Magellan și căpitani spanioli au început foarte curînd. Îndată ce flotila s-a îndepărtat de insulele Canare, Cartagena a pretins ca Magellan să se sfătuiască cu el la orice schimbare a itinerariului. Dar portughezul i-a răspuns liniștit și mîndru: „Datoria domniei voastre este să urmați ziua steagul meu, iar noaptea felinarul de la pupa corăbiei mele“. Cîteva zile după aceea, cînd Magellan i-a adunat pe toți căpitanii pe corabia sa, Cartagena a ridicat din nou problema conducerii comune a expediției. Atunci Magellan, care, deși mic de statură, era înzestrat cu o mare putere fizică, l-a apucat pe neașteptate de guler și a poruncit să fie arestat și ținut sub pază pe „Victoria“, iar pe „San Antonio“ a numit un alt căpitan — *Alvaro Mesquita*, o rudă a lui, marinar portughez, participant fără soldă la această expediție.

La sfîrșitul lunii noiembrie, escadra a ajuns la extremitatea estică a Americii de sud, iar pe la mijlocul lunii ianuarie se afla în dreptul estuarului La Plata. Neavînd încredere în relatările însoțitorilor lui Solis, Magellan a explorat din nou La Plata și, firește, n-a găsit strîmtoarea spre Marea de sud. Mai departe spre sud se întindea un pămînt pustiu, necunoscut. Magellan s-a îndreptat mai întâi în direcția sud-vest, unde a descoperit marele golf *San Matias*, iar apoi spre sud. La 1 aprilie 1520, cînd în emisfera sudică s-a anunțat sosirea iernii, Magellan a hotărît să

Fernando Magellan

Construirea unei corăbii (gravură din secolul al XVI-lea)

se oprească pentru iernat în micul golf *San Julian*, în dreptul paralelei de 49° latitudine sudică. El a adus în golf patru din corăbiile sale, iar vasul său, din precauție, l-a ancorat la ieșirea din golf în ocean.

Ofițerii nemulțumiți au hotărât să-l silească pe Magellan „să execute instrucțiunile regelui“, adică să cotească imediat spre capul Bunei Speranțe, pentru a ajunge în insulele Moluce pe drumul răsăritean (portughez). În aceeași noapte a izbucnit răscoala. Cartagena a fost eliberat. Rebelii au pus mîna pe trei corăbii — „Victoria“, „Concepción“ și „San Antonio“, l-au arestat pe Mesquita, iar Quesada l-a rănit mortal pe ajutorul de cîrmaci de pe „San Antonio“, devotat lui Magellan. Căpitani spanioli au îndreptat tunurile asupra vasului amiral și i-au cerut lui Magellan să vină la ei pentru tratative. Așadar, împotriva celor două corăbii ale lui Magellan se aflau trei corăbii rebele, gata de luptă. Dar rebelii nu aveau încredere în marinarii lor, iar pe una din corăbii au fost nevoiți chiar să-i dezarmeze. În aceste momente grele, Magellan a dat dovadă de calm și hotărîre. El a trimis pe alguazilul (ofițerul de poliție) *Gonzalo Gomez Espinosa*, care îi era credincios, cu cîțiva marinari pe „Victoria“ ca să-l poftască pe căpitanul Mendoza să vină pe vasul amiral pentru tratative directe. Mendoza, firește, a refuzat. Atunci alguazilul i-a înfipt un pumnal în gît, iar unul dintre marinari i-a dat lovitura de grație. Un alt partizan al lui Magellan, ginerele său, portughezul *Duarte Barbosa*, a pus îndată stăpînire pe „Victoria“ și a fost numit căpitan al ei. Acum raportul de forțe s-a schimbat în favoarea lui Magellan, căci de partea sa erau trei corăbii. Pentru ca vasele rebele să nu poată fugi, amiralul

prevăzător ocupase, după cum am arătat mai sus, o poziție avantajoasă la ieșirea din golf. „San Antonio“ a încercat să iasă în larg, dar după prima salvă de pe vasul amiral, marinarii i-au legat pe ofițeri și s-au predat. Același lucru s-a petrecut și pe „Concepción“.

Magellan a pedepsit cu cruzime pe căpitanii rebeli: el a ordonat să fie decapitat Quesada, să se ciopârțească cadavrul lui Mendoza care fusese ucis mai înainte, iar Cartagena, împreună cu un preot rebel, au fost debarcați pe coasta pustie. Pe ceilalți rebeli însă i-a cruțat, chiar și pe bascul *Juan Sebastian Elcano*, ajutorul de cîrmaci de pe „Concepción“, care îndreptase tunurile asupra vasului amiral.

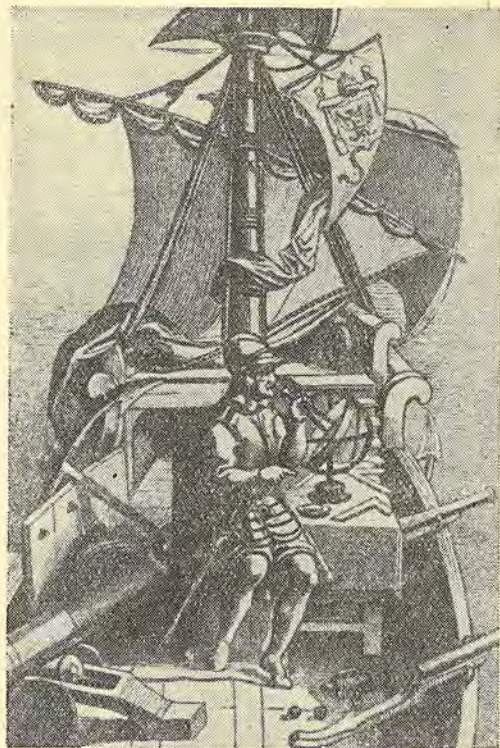
La mijlocul lunii mai, Magellan a trimis pe Serrano, cu corabia „Santiago“, în explorare spre sud. Serrano n-a izbutit să pătrundă prea departe spre sud, din cauza că „Santiago“ s-a sfărîmat de stînci în dreptul rîului Santa Cruz (50° latitudine sudică); echipajul său s-a putut salva cu multă greutate (un singur marinar a pierit). Magellan l-a numit pe Serrano căpitan pe „Concepción“.

Golful unde iernau corăbiile lui Magellan era vizitat de indieni de o statură foarte înaltă. Ei au fost numiți *patagonezi* (în spaniolă „patagon“ înseamnă cu picioare mari), iar țara lor se numește de atunci *Patagonia*. Pigafetta a exagerat înălțimea băștinașilor, prezentîndu-i ca pe niște adevărați uriași. La sfîrșitul lunii august escadra a părăsit golful San Julian și a înaintat pînă la gurile rîului *Santa Cruz*. Acolo marinarii au rămas pînă la mijlocul lunii octombrie, așteptînd venirea primăverii (din emisfera sudică).

DESCOPERIREA STRÎMTORII MAGELLAN

La 18 octombrie escadra a pornit spre sud, de-a lungul țărmului Patagoniei. Înainte de a ieși în larg, Magellan a declarat căpitanilor că va căuta la sud o strîmtoare între oceanul Atlantic și Marea de sud și că va coti spre răsărit numai în cazul cînd nu va găsi strîmtoarea pînă în dreptul paralelei de 75°. Prin urmare și el se îndoia de existența „strîmtorii Patagoniei“, dar voia să încerce toate posibilitățile. Golful sau strîmtoarea care ducea spre apus a fost găsit după trei zile, la 21 octombrie 1520, dincolo de paralela de 52° latitudine sudică, după ce Magellan explorase coasta dinspre oceanul Atlantic, pînă atunci necunoscută, a Americii de sud, pe o distanță de peste 4 000 de km, între 34 și 52° latitudine sudică, descoperind cu acest prilej toate golfurile de pe această coastă, printre care Bahia Blanca, San Matias, San Jorge și Bahia Grande.

Îndată ce escadra, ocolind capul *Fecioarelor* (*Cabo Virgenes*), a cotit spre vest, Magellan a trimis înainte două corăbii ca să cerceteze dacă nu există în această direcție vreă ieșire în largul mării. În cursul nopții s-a dezlănțuit o furtună care a durat două zile. Corăbiile trimise înainte erau amenințate să se sfărîme de stînci. Dar în momentul cel mai critic marinarii au observat o strîmtoare îngustă, s-au îndreptat într-acolo și au ajuns într-un golf destul de larg. Ei și-au continuat drumul prin acest golf și au zărit o altă strîmtoare, dincolo de care se deschidea un nou golf și mai larg. Atunci căpitanii celor două corăbii — *Mesquita* și *Ser-*

Magellan în strîmtoare
(desen din secolul al XVI-lea)

rano — au hotărît să se întoarcă și să-i raporteze lui Magellan că, după cît se pare, *au găsit trecerea spre Marea de sud*. „... Am văzut cele două corăbii care se apropiau de noi cu pînzele întinse și cu pavilioanele ridicate. Cînd au ajuns mai aproape... oamenii de pe ele au început să tragă cu tunurile și să ne salute scoțînd strigăte de bucurie“.

Totuși, ieșirea în Marea de sud era încă departe. Magellan a mers cîteva zile spre sud prin „golfurile“ largi, pînă cînd a văzut două canale (lîngă insula Dawson). Unul ducea spre sud-est, iar celălalt, spre sud-vest. Magellan a trimis spre sud-est corăbiile „San Antonio“ și „Concepción“, iar spre sud-vest, o barcă. „Oamenii trimiși [în barcă] s-au întors după trei zile cu știrea că au văzut un cap și o mare deschisă. La auzul acestei vești căpitanul-general a plîns de bucurie și a denumit acest cap De-seado¹...“

„Trinidad“ și „Victoria“ au pătruns în canalul de sud-vest și au rămas ancorate acolo patru zile, apoi s-au înapoiat, pentru a se alătura celorlalte două corăbii. Dar n-au găsit decît corabia „Concepción“, care se despărțise de „San Antonio“: ea a nimerit într-un loc unde strîmtoarea se închidea — golful *Inutil*, și s-au întors înapoi.

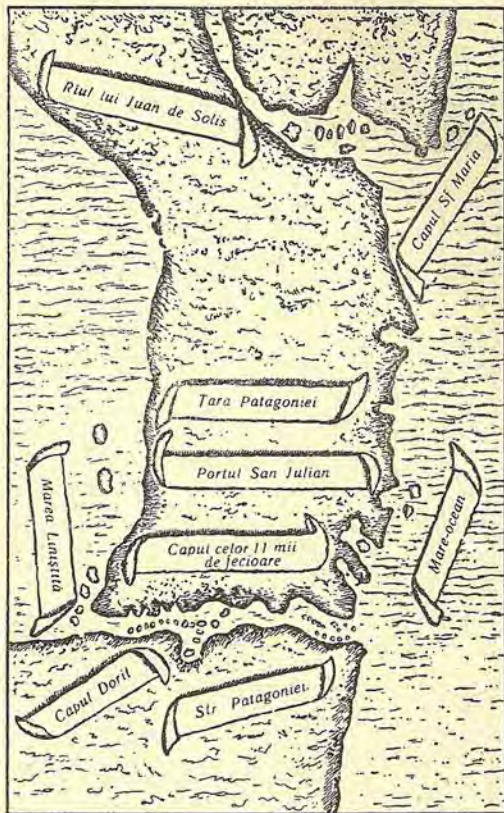
„San Antonio“ a ajuns într-un alt golf închis; la înapoiere, negăsind escadra la locul ei, ofițerii s-au răsculat din nou, l-au rănit și l-au ferecat în lanțuri pe Mesquita, au ales un alt căpitan și s-au întors în Spania. Pentru a se justifica, dezertorii l-au acuzat pe Magellan de trădare și au fost crezuți. Mesquita a fost arestat, iar familiei lui Magellan i s-a retras ajutorul din partea tezaurului (soția și copilul lui au murit curînd în mizerie). Dar participanții la expediție nu știau în ce împrejurări a dispărut „San Antonio“. Ei credeau că vasul a pierit, deoarece Mesquita era un prieten de nădejde al lui Magellan. După fuga corăbiei „San Antonio“, lui Magellan nu-i mai rămăseseră decît trei vase, ia refectivul echipajului scăzuse mult.

¹ Capul Dorit, astăzi Pilar.

Navigînd mai departe de-a lungul ţărmului nordic al „strîmtoarii Patagoniei“ care se îngusta mult, Magellan a mai condus timp de cinci zile (23–28 noiembrie) vasele spre *nord-vest*, mergînd parcă pe fundul unei prăpăstii între munţi. Munţii înalţi (cu altitudini de peste 1 000 de mtr.) şi ţărmurile golaşe ale strîmtoarii păreau pustii, dar la sud se vedeau în timpul zilei trimbe de fum, iar noaptea, focuri. Magellan a denumit acest pămînt sudic, ale cărui dimensiuni nu le cunoştea, *Ţara Focurilor*¹; pe hărţile noastre el este denumit greşit *Ţara de Foc*. După 38 de zile de la găsirea intrării dinspre Atlantic în strîmtoarea care leagă într-adevăr cele două oceane, Magellan a descoperit capul Dorit (astăzi *Pilar*), lingă ieşirea spre oceanul Pacific din strîmtoarea Magellan.

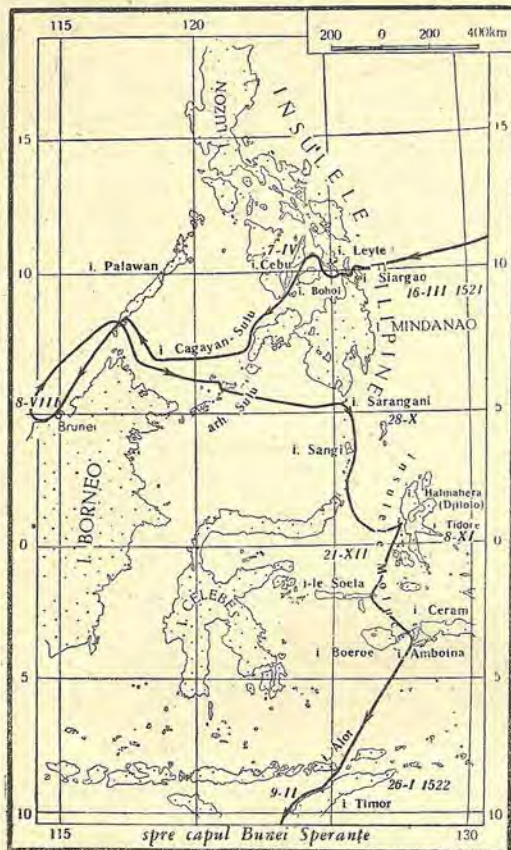
PRIMA TRAVERSARE A OCEANULUI PACIFIC

În sfîrşit, la 28 noiembrie 1520, Magellan a ieşit din strîmtoare (ea are o lungime de circa 550 de km) în largul oceanului, conducînd cele trei corăbii care îi mai rămăseseră prin „Marea de sud“, la început în direcţia nord. La 1 decembrie, în dreptul paralelei de 48° latitudine sudică, s-a observat de pe corăbii, pentru prima şi ultima oară, pămînt la răsărit. Era probabil una dintre insulele arhipelagului Chilian. De obicei se consideră că Magellan a mers spre nord pînă în dreptul paralelei de 30°5' latitudine sudică, iar apoi a schimbat direcţia spre vest-nord-vest, către insulele Moluca. El ştia că aceste insule se află în dreptul ecuatorului. Nu s-a lămurit nici pînă astăzi de ce a trecut ecuatorul, ajungînd pînă dincolo de paralela de 10° latitudine nordică.

Strîmtoarea Magellan (schită a hărţii lui Pigafetta; pe original, nordul se află jos).

¹ Potrivit unei alte versiuni, Magellan a denumit această ţară sudică „Ţara Fumurilor“ (a Vetrelor) — „Tierra de los Humos“; astfel figurează ea pe o veche hartă spaniolă din 1529. Dar regele Carol I a dat ordin să i se schimbe numele în „Ţara Focurilor“, pe motiv că „nu există fum fără foc“.

Drumul urmat de corăbiile lui Magellan
în Indonezia.

„... Am ieșit din strîmtoare și am ajuns pe întinderile mării Liniștite. Timp de trei luni și douăzeci de zile am mers fără pic de hrană proaspătă. Ne hrăneam cu pesmeți, dar aceștia se transformaseră într-un fel de pulbere amestecată cu viermi... Miroseau tare a urină de șobolani. Beam o apă galbenă, stătută. Mincam, de asemenea, pieile de bou, cu care erau acoperite vergile ca să nu se roadă... Le înmuiam în apă de mare timp de patru-cinci zile, după care le puneam pentru cîteva minute pe cărbuni încinși și le mîncam. Adesea ne hrăneam cu rumeș. Șobolanii se vindeau cu jumătate de ducat bucată, dar nici la acest preț nu-i puteai dobîndi” (Pigafetta).

Aproape tot echipajul era bolnav de scorbut. 19 oameni au murit, printre care și băștinașii captivi — un brazilian și un „urias” patagonez. Din fericire vremea a fost bună tot timpul, de aceea Magellan a și dat oceanului denumirea de *Pacific*.

Probabil că în timpul traversării oceanului Pacific, în emisfera sudică, un însoțitor al lui Magellan — se pare cărmaciul *Andres San Martin*, pe care Pigafetta îl numește „astrolog” — a descoperit două sisteme stelare care mai tîrziu au căpătat denumirea de *Norul mare* și *mîc al lui Magellan*. „Polul Sud nu este atît de înnelat ca polul Nord — scrie Pigafetta. — Aici se văd aglomerări cuprinzînd multe stele mici, care amintesc niște nori de praf. Distanța dintre ele nu e mare și sînt cam palide. Printre ele se află două stele mari, dar nu prea strălucitoare, care se mișcă foarte încet”.

Traversînd oceanul Pacific, *escadra lui Magellan a străbătut cel puțin 17 000 de km*, din care o mare parte în apele Polineziei de sud și Microneziei, unde sînt presărate nenumărate insule mici. Este uimitor că în tot acest timp călătorii n-au întîlnit decît „două insule pustii, pe care au găsit numai păsări și copaci”. Potrivit însemnărilor lui Albo, prima

insuliță („San Pablo“) se află la 16° 15' latitudine sudică, iar a doua („Tiburones“, adică „Rechinii“) la 11° 15' latitudine sudică. Magellan și Albo stabileau foarte exact pentru acea vreme latitudinea; dar, întrucât în secolul al XVI-lea nu putea fi vorba de o calculare exactă a longitudinii, este imposibil să identificăm aceste insulițe cu vreo insulă reală de pe hărțile noastre.

În sfârșit, la 6 martie 1521, au apărut la vest trei insule locuite (din arhipelagul insulelor Mariane). Zeci de lunturi ale băștinașilor au ieșit în întâmpinarea străinilor. Ele navigau cu ajutorul unor vele triunghiulare — „latine“ făcute din frunze de palmier. De aceea, Magellan a denumit la început aceste pământuri noi — „Insulele velilor latine“. În dreptul insulei mari (probabil *Guam* — 13° latitudine nordică) localnicii — oameni oacheși, bine făcuți, goi¹, dar purtând mici pălării din frunze de palmier — se cățărau pe corăbii și furau tot ce le cădea în mână. „Sînt săraci, dar foarte îndemînateci și mai cu seamă hoți foarte iscusiți și de aceea am numit cele trei insule — „insulele Hoților“ (*Ladrones*) — scrie Pigafetta. Cînd insularii au furat una din bărci care era legată de pupa unei corăbii, Magellan, supărat, a debarcat pe țărm un detașament de marinari înarmați, a dat foc la cîteva zeci de colibe și bărci, a ucis șapte oameni și și-a luat barca înapoi. „Cînd vreunul din băștinași era rănit de săgețile trase de arbaletetele noastre, care îl străpungeau, el începea să tragă de capătul săgeții în toate părțile, o smulgea din trup, o privea cu uimire și așa murea... ceea ce ne-a stîrnit multă milă. Cînd au văzut că ne îndepărtăm, băștinașii ne-au urmărit... cu mai bine de o sută de bărci. Aproximîndu-se de corăbii ei au aruncat în noi cu pietre... În bărcile lor am văzut și femei care țipau și-și smulgeau părul, bocind pesemne pe cei uciși de noi“.

În dimineața zilei de 16 martie 1521, după ce a mai parcurs spre vest vreo 2 000 de km, în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică, escadra s-a apropiat de un grup de insule din Asia de est, denumite ulterior *Filipine*, și s-a oprit lîngă insula *Siargao*.

Oricum s-ar fi calculat distanța parcursă realmente de corăbiile lui Magellan din America pînă la primele insule mari, ea s-a arătat a fi mult mai mare decît distanța dintre Lumea nouă și Japonia indicată pe hărțile din acea vreme. Magellan a dovedit că *între America și Asia se află o uriașă întindere de apă mult mai largă decît oceanul Atlantic*. Într-adevăr, Columb a traversat pentru prima oară oceanul Atlantic într-o lună și ceva, pe cînd lui Magellan i-au trebuit pentru traversarea oceanului Pacific mai mult de trei luni, deși a avut o vreme minunată și vînt prielnic.

Descoperirea strîmtorii între oceanul Atlantic și Marea de sud și călătoria lui Magellan pe Marea de sud au produs o adevărată revoluție în geografie. S-a dovedit că *cea mai mare parte din suprafața globului nu este ocupată de uscat, ci de ocean și că există un ocean Mondial unic*.

¹ Numai femeile purtau niște cingători peste șolduri sub forma „unei fișii înguste de scoarță subțire ca hîrtia“.

Din prudență, Magellan s-a îndreptat în ziua următoare la nord de Siargao, spre insulița nelocuită *Homonhon* (la sud de marea insulă Samar) ca să ia apă de acolo și să dea oamenilor posibilitatea să se odihnească. Localnicii de pe insulița vecină *Suluan* au început să-i viziteze pe spanioli și, în schimbul bonetelor roșii și a tot felul de mărunțișuri, le aduceau fructe, nuci de cocos și vin de palmier. Ei spuneau că „în aceste locuri se află multe insule“. Magellan a denumit arhipelagul — „*San Lazarus*“. Spaniolii au văzut la căpetenia tribului cercei și brățări de aur, țesături de bambac brodate cu mătase și arme albe împodobite cu aur. După câteva zile escadra a pornit spre sud-vest și s-a oprit lângă insula Camiguin (la nord de Mindanao). De „*Trinidad*“ s-a apropiat o luntre și când malaezul *Enrique*, sclavul lui Magellan, i-a strigat pe vîslași în limba sa maternă, ei l-au înțeles pe dată. După două ore au sosit două bărci mari, pline de oameni, în frunte cu cărmuitorul localnic și *Enrique* s-a putut înțelege cu ei fără greutate. Acum Magellan și-a dat seama că se află în acea parte a Lumii vechi unde se vorbește limba malaeză, adică în apropiere de „insulele Mirodeniilor“, dacă nu ajunsese chiar la ele. *Magellan*, care mai fusese în sud-estul Asiei, și sclavul său *Enrique*, originar din Sumatra, au încheiat virtualmente prima călătorie în jurul lumii din istoria omenirii.

Cărmuitorul insulei a venit pe vasul-amiral și i-a dat lui Magellan piloți care au condus corăbiile pînă în marele port comercial *Cebu*, din insula cu același nume din partea centrală a Filipinelor. În jurnalul de bord al lui Albo și în însemnările lui Pigafetta apar denumiri de insule necunoscute pînă atunci europenilor — *Leyte*, *Bohol*, *Cebu* etc. Istoricii din Europa occidentală denumesc acest proces de cunoaștere a arhipelagului de către europeni *descoperirea Filipinelor*, cu toate că insulele fuseseră vizitate de mult de navigatori din țări cu o civilizație superioară din Asia de răsărit, Magellan și însoțitorii săi văzînd acolo mărfuri chinzești, de pildă, vase de porțelan. În portul *Cebu*, ei au găsit o adevărată lume „civilizată“. Cărmuitorul orașului a început prin a le cere să plătească vamă. Magellan a refuzat, dar i-a oferit prietenia sa și ajutor militar, dacă acesta se recunoaște vasal al regelui Spaniei. Pentru a-l convinge mai ușor, el a organizat în dreptul insulei *Cebu* o luptă între oamenii din echipajul său, un fel de manevre militare. În port se aflau corăbiile care sosiseră din Asia de sud-vest. Unul dintre proprietarii vaselor — un siamez musulman — i-a spus cărmuitorului: „Bagă de seamă, stăpîne, căci sînt aceiași oameni care au cucerit Calicut, Malacca și toată marea Indiei...“ Cărmuitorul din *Cebu* a acceptat propunerea lui Magellan și după o săptămînă s-a și botezat împreună cu familia sa și cu câteva sute de supuși. După cum afirmă Pigafetta, curînd au fost botezați „toți locuitorii acestei insule și alții din alte insule. Pe insula vecină am dat foc unei colibe, din pricină că locuitorii au refuzat să se supună rajahului (cărmuitorului) și nouă“.

Ca protector al noilor creștini, Magellan s-a amestecat în certurile dintre cărmuitorii insuliței *Mactan*, situată în fața orașului *Cebu*. În noaptea de 26 spre 27 aprilie 1521 el a plecat acolo cu șaiszeci de oameni în

trei bărci. Din pricina recifelor de corali, bărcile nu s-au putut apropia de țăr. Magellan a fost nevoit să lase în bărci oamenii înarmați cu arbele și muschete, iar el însuși cu cincizeci de marinari au ajuns pe insulă trecînd prin apă. Acolo, lingă un sat, ei erau așteptați și au fost atacați de trei detașamente de băstinași. Din bărci s-a tras asupra băstinașilor, dar la o astfel de distanță nici săgețile și nici chiar gloanțele muschetelor nu puteau străpunge scuturile de lemn cu care se acopereau atacatorii. Magellan a poruncit să se dea foc satului. Aceasta i-a înfuriat pe băstinași și ei au început să arunce asupra străinilor nori de săgeți și pietre precum și sulite, țintind în picioare, care nu erau apărate de zale.

„... Toți ai noștri, în afară de șase sau opt oameni care rămăseseră cu căpitanul, s-au pus îndată pe fugă... Recunoscîndu-l pe căpitan, o mulțime de băstinași s-au năpustit asupra lui... dar el a continuat să lupte cu dîrzenie, așa cum se cuvine unui cavaler glorios... A încercat să tragă spada din teacă, dar n-a apucat s-o scoată decît pe jumătate, căci a fost rănit la mîna de o sulită de bambus...

Unul [dintre atacatori] l-a rănit la piciorul stîng cu un pumnal mare... Căpitanul s-a prăbușit cu fața în jos; în aceeași clipă băstinașii au aruncat în el lănci de fier și de bambus și au început să-l lovească cu cuțitele pînă cînd... lumina noastră, bucuria noastră, adevăratul nostru conducător a pierit. El se uita tot timpul înapoi ca să vadă dacă am apucat să ne urcăm cu toții în bărci“ (Pigafetta).

În afară de Magellan au fost uciși opt spanioli și patru insulari prieteni, care au sărit în ajutorul noilor lor aliați. Mulți marinari au fost răniți, printre care și Pigafetta, care „se umflase tot din pricina unei răni pe care i-o făcuse în obraz o săgeată otrăvită“.

DRUMUL SPRE MOLUCE

După moartea lui Magellan, *Duarte Barbosa* și *Juan Serrano* au fost aleși căpitani ai escadrei. Cîrmuitorul din Cebu, aflînd că vasele se pregătesc să plece, și-a poftit aliații la un ospăț de adio. Douăzeci și patru de marinari, printre care *Barbosa* și *Serrano* au acceptat curtenitoarea invitație și au coborît pe țăr, dar doi dintre ei — *Espinosa* și portughezul *João Lopez Carvalho*, cîrmaci pe „*Concepción*“, s-au întors, bănuind că li se pregătește o cursă. Corăbiile au ridicat îndată ancorele, s-au apropiat de țăr și au început să bombardeze orașul cu tunurile. În acest timp, Spaniolii l-au văzut pe *Juan Serrano* rănit și numai cu cămașa pe el, care striga să se înceteze tirul, căci altfel va fi ucis și că toți tovarășii lui au fost omorîți în afară de tîlmaci, malaezul *Enrique*. El implora să fie răscumpărat, dar *Carvalho* a interzis să se trimită vreo barcă spre țăr. „... El a procedat astfel — scrie *Pigafetta* — pentru ca ei să rămînă singuri stăpîni pe corăbii. Cu toate că *Juan Serrano* îl implora plîngînd să nu ridice atît de repede pinzele, căci va fi ucis... am plecat imediat“. În aceeași zi, *Carvalho*, fiind cel mai mare în grad, a fost proclamat comandant al expediției, iar alguazilul *Espinosa* a fost ales căpitan pe „*Victoria*“. Pe toate corăbiile nu au mai rămas decît 115 oameni, printre care mulți bolnavi. Cu un astfel de echipaj era greu de condus trei corăbii, și

de aceea, „Concepción“, care era avariata, a fost distrusă prin incendiere în strîmtoarea dintre insulele Cebu și Bohol.

După ce au ieșit din strîmtoare, „Victoria“ și „Trinidad“ au navigat pe lîngă țărmul unei insule „unde oamenii sînt negri ca în Etiopia“ (este prima oară cînd sînt menționați *negritoșii* din Filipine). Spaniolii au denumit această insulă *Negros*. Pe insula *Mindanao* spaniolii au auzit pentru prima dată de marea insulă *Luzon*, situată la nord-vest de *Mindanao*. Niște piloți găsiți din întîmplare au condus corăbiile prin marea *Sulu*, spre insula *Palawan* (Paragua) — cea mai vestică din arhipelagul Filipinelor. De aici spaniolii s-au îndreptat spre uriașa insulă *Borneo* (fiind primii dintre europeni care au ajuns acolo), iar la 8 iulie au aruncat ancora în fața orașului *Brunei*, de la care provine și denumirea insulei. Ei încheiau „alianțe“ cu rajahii locali, cumpărau din insule alimente și mărfuri locale, uneori jefuiau corăbii întîlnite în drum, dar nu izbuteau să găsească calea spre „insulele Mirodeniilor“.

Curînd *Carvalho* a fost destituit „pentru nerespectarea poruncilor regelui“, iar în postul de „amiral“ a fost ales *Espinosa*. Căpitan pe „Victoria“ a devenit bascul *Juan Sebastian Elcano*, fost ajutor de cîrmaci pe „Concepción“, participant la răscoala împotriva lui *Magellan*. De la *Brunei* ei s-au întors pe insula *Palawan*, iar de acolo, din nou la *Mindanao*. Astfel, au rătăcit pînă la sfîrșitul lunii octombrie 1521, cînd au prins la sud de *Mindanao* un marinar malaez care a condus corăbiile spre țănta lor — insulele *Moluce*. La 8 noiembrie ei au aruncat ancora lîngă piața mirodeniilor, insulița *Tidore* [în dreptul țărmului vestic al *Halmaherei* (*Djilolo*), cea mai mare dintre insulele *Moluce*]. La *Tidore*, ei au cumpărat o cantitate de cuișoare, nucșoară și alte mirodenii prețioase. Corabia „Trinidad“ avea nevoie de reparații serioase. S-a hotărît ca, după terminarea reparațiilor, *Espinosa* să plece în Spania Nouă, pe la răsărit, prin oceanul *Pacific* spre golful *Panama*, iar *Elcano* să ducă corabia în patrie mergînd spre apus, în jurul capului *Bunei Speranțe*.

La 21 decembrie, „Victoria“, cu un echipaj de șaiszeci de oameni, printre care treisprezece malaezi (capturați în diferite insule din *Indonezia*), a părăsit insula *Tidore*, pornind spre sud.

CORABIA „VICTORIA“ ÎNCHEIE PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

La sfîrșitul lunii ianuarie 1522, un pilot malaez a condus „Victoria“ pînă la insula *Timor*. La 13 februarie, spaniolii au părăsit *Timor* și au pornit în direcția sud-vest, spre capul *Bunei Speranțe*. Așadar, însoțitorii lui *Magellan* au pierdut de trei ori mai mult timp rătăcind printre insulele arhipelagului *Malaia* decît a durat traversarea oceanului *Pacific*.

Elcano a ales dinadins itinerariul cel mai sudic, spre a fi cît mai departe de drumul obișnuit al corăbiilor portugheze, pentru că orice întîlnire cu ele s-ar fi putut termina pentru oamenii de pe „Victoria“ cu închisoarea sau poate chiar cu moartea. În partea de sud a oceanului *Indian*, marinarii de pe „Victoria“ au văzut o singură insulă în dreptul pa-

ralelei de 37° 5' latitudine sudică, probabil insula *Amsterdam*. La 20 mai „Victoria” a ocolit capul Bunei Speranțe. În acest moment, din echipaj nu mai rămăseseră decât treizeci și cinci de oameni (dintre care patru malaezi). Pe insulele Capului Verde (în dreptul insulei Santiago) au mai rămas treisprezece oameni, arestați de portughezi, fiind bănuți că au ajuns în insulele Moluca de drumul de răsărit, încălcând monopolul Portugaliei.

La 6 septembrie 1522, „Victoria”, care a mai pierdut pe drum un marinar, a ajuns la gurile fluviului *Guadalquivir*, încheind prima călătorie în jurul lumii din istorie.

Din cele cinci corăbii ale expediției lui Magellan a ocolit globul pămîntesc una singură — „Victoria”, iar din echipajul ei s-au întors în patrie doar optsprezece oameni, în afară de trei malaezi care s-au imbarcat în Indonezia¹. Dar „Victoria” adusese atîtea mirodenii, încît vînzarea lor, nu numai că a acoperit suma cheltuită pentru întreaga expediție, dar a adus și un mare cîștig. În afară de aceasta, guvernul spaniol a obținut „dreptul primei descoperiri” asupra insulelor Mariane și Filipine, situate în ocean destul de aproape de țărmurile Asiei și a formulat pretenții asupra insulelor Moluca.

SOARTA ECHIPAJULUI DE PE „TRINIDAD”

Repararea corăbiei „Trinidad” s-a prelungit și ea a părăsit insula Tidore sub comanda lui Espinosa, cu un echipaj de cincizeci și patru de oameni, abia în aprilie 1522. Străduindu-se să găsească un vînt prielnic permanent spre vest, „Trinidad” a brăzdat timp de șase luni apele oceanului Pacific, în zona tropicală și subtropicală a emisferei nordice, și a trecut dincolo de paralela de 40° latitudine nordică, unde, pe la mijlocul lunii iulie, a avut de înfruntat o furtună de cinci zile. Din pricina lipsei de alimente și a scorbutului, pînă atunci pierise mai mult de jumătate din echipaj; oamenii care au mai scăpat, ajunși la desperare, au pornit înapoi și s-au întors în insulele Moluca în octombrie 1522.

Între timp, la mijlocul lunii mai 1522 a sosit în insulele Moluca o escadră militară portugheză, sub comanda lui *Antonio Brito*. Îndeplinindu-și misiunea de a cuceri arhipelagul și de a nu îngădui încălcarea monopolului portughez, el a construit un fort pe insula *Ternate*, în apropiere de insula Tidore. Aflînd la sfîrșitul lunii octombrie că în apropiere de insulele Moluca se află un vas european, Brito a trimis trei corăbii cu ordinul de a captura vasul. Ele au adus la Ternate corabia „Trinidad”, pe care se aflau douăzeci și trei de oameni. Brito a sechestrat încărcătura și a ridicat instrumentele de navigație, hărțile și, fără îndoială, și jurnalele de bord. Prin aceasta se explică faptul că portughezii au fost perfect informați de calea urmată de expediția lui Magellan, de pieirea lui și de evenimentele de mai tîrziu. Brito a obținut informații suplimentare torturîndu-i pe marinarii capturați.

¹ Cei doisprezece spanioli și un malaez arestați pe insula Santiago au sosit în patrie mai tîrziu, fiind eliberați de portughezi la cererea lui Carol I.

CORTEZ ȘI CUCERIREA MEXICULUI

EXPEDIȚIA PE MARE A LUI CORTEZ SPRE MEXIC

Îndată după întoarcerea lui Grijalva, guvernatorul Cubei *Diego Velasquez* a început să echipeze o escadră mare pentru cucerirea Mexicului. Temîndu-se să-l numească comandant pe Grijalva, care era iubit de soldați, guvernatorul puse în fruntea expediției un om nou — *Hernando Cortez*, „hidalgo de seamă” din Estremadura, filifson și risipitor. „Bani avea puțini, dar în schimb datorii multe — spune *Bernal Diaz del Castillo*, care se hotărîse să-l însoțească. — *Encomienda* (moșia) sa nu era rea, indienii săi lucrau la exploatarea aurifere, dar toți banii îi cheltuia pentru el, pentru toaletele tinerei sale soții și pentru recepții. Avea maniere frumoase și elocință”. Ipotecîndu-și moșia, Cortez a obținut de la cămătari sume importante de bani și mărfuri și a început să recruteze soldați pentru cucerirea Mexicului. El a făgăduit tuturor că le va da parte din pradă și cîte o moșie cu robi mexicani. Astfel a reușit să strîngă un detașament de 508 oameni (în afară de peste 100 de marinari), a luat cu sine cîteva tunuri și șaisprezece cai. El își puna mari speranțe îndeosebi în cai, întrucît mexicanii, ca și locuitorii insulelor Antile, nu văzuseră niciodată aceste animale „însălmîntătoare” și, în general, nu cunoșteau nici un fel de animale domestice. Succesul recrutării l-a alarmat pe bănuitorul guvernator. În afară de aceasta, oamenii din anturajul lui căutau să-l convingă că *Hernando Cortez* intenționează să cucerească Mexicul numai pentru sine. *Velasquez* a dat un ordin scris de destituire a lui Cortez și de însărcinare a altcuiva cu comanda expediției. Cortez a răspuns printr-o scrisoare respectuoasă și ironică, rugîndu-l pe guvernator „să nu asculte pe birfitori și pe un bătrîn astrolog nebun”. În același timp a poruncit detașamentului său să aibă grijă ca armele să fie pregătite. Atunci *Velasquez* a ordonat ca escadra să fie oprită, iar Cortez arestat. Acesta i-a răspuns în termeni politicoși că „a doua zi iese în larg și rămîne sluga lui supusă”.

Corăbiile lui Cortez au fost conduse de *Antonio Alaminos* spre țara Aurului așezată dincolo de peninsula Yucatan. Pe insula Cozumel, unde se afla un templu venerat de poporul *maya*, Cortez și-a asumat rolul de apostol al creștinismului. El a poruncit ca idolii să fie azvîrliți de pe altare, să fie făcuți fărîme, iar în templu să se ridice un altar creștin. Prima ciocnire cu băștinașii s-a produs dincolo de peninsula Yucatan, pe țărmul sudic al golfului Campêche, în regiunea Tabasco. După ce i-a înfrînt, Cortez a ocupat un sat de pe coastă și, în numele regelui Spaniei, a intrat în stăpînirea acestui teritoriu. Apoi a trimis trei detașamente în interiorul țării. Acolo însă ele au fost întîmpinate de forțe militare puternice și după ce au suferit pierderi mari au fost nevoite să se retragă. Cortez a aruncat toată oastea sa împotriva băștinașilor care atacau. Indienii au luptat cu multă vitejie și nu s-au retras nici atunci cînd spaniolii au

început să tragă în ei cu tunurile. Atunci Cortez i-a atacat din spate cu micul său detașament de cavalerie. „Indienii nu văzuseră încă niciodată cai și au crezut că, atît calul, cît și călărețul sînt o singură ființă, puternică și necruțătoare. Pășunile și cîmpiile erau pline de indienii care fugeau spre pădurea din apropiere“. După cîteva zile căpeteniile triburilor locale au trimis spaniolilor provizii și douăzeci de femei tinere. Cortez a dat ordin ca ele să fie imediat botezate, iar apoi le-a împărțit ofițerilor săi. Una dintre ele, doña *Marina*, glorificată de cronicarii spanioli, care a trecut pe urmă de partea lui Cortez, a devenit interpretă și a adus servicii imense spaniolilor în lupta împotriva *aztecilor* în Mexic.

Din Tabasco, flotila lui Cortez s-a îndreptat spre insula San Juan de Ulloa. Spaniolii au debarcat pe țărmul continentului și, pentru a-și asigura spatele frontului, au construit orașul Veracruz (la nord de locul unde se află acum portul cu același nume din Mexic). Iată, după relatarea lui Diaz, chipul în care întemeiau *conquistadorii* (cuceritorii) orașe în *Noua Spanie*: „Am ales pe conducătorii orașului, în piață am așezat stîlpul infamiei, lîngă oraș am înălțat o spînzurătoare și am dat orașului numele de Villa Rica de la Vera Cruz“ („Bogatul oraș al adevăratei cruci“). Așa s-a pus temelia noului oraș. Așadar, *crucea, stîlpul infamiei și spînzurătoarea* — iată mijloacele folosite de conquistadori pentru cucerirea noilor țări.

Spaniolii aveau o superioritate uriașă asupra mexicanilor, deoarece posedau arme de foc, armuri de fier și cai de luptă. În schimb, numărul lor era atît de redus, încît o campanie împotriva acestei țări cu o populație numeroasă nu putea să aibă nici o șansă de reușită. Cortez a izbutit însă să atragă de partea sa prin promisiuni, corupție și amenințări pe căpeteniile triburilor care trăiau în regiunile de margine ale țării și erau asuprite de poporul dominant — aztecii. Căpeteniile au ajutat pe spanioli cu zeci de mii de războinici și hamali.

Printre spanioli au început dezbinările. O parte dintre soldați, care erau hidalgo și aveau moșii în Cuba, cereau să se întoarcă pe insulă. Atunci Cortez a dat ordin să se distrugă toată escadra, pentru a-i sili chiar și pe soldații nehotărîți să lupte cu orice preț. De pe corăbii s-a ridicat tot echipamentul și apoi au fost făcute să eșueze pe bancuri de nisip. În scurt timp ele au fost complet distruse de valuri. Cortez a poruncit să se dea marinarilor arme. În felul acesta detașamentul de atac și garnizoana din Veracruz au fost întărite cu cîteva zeci de oameni și cu tunurile luate de pe corăbii.

Cortez (medalie).

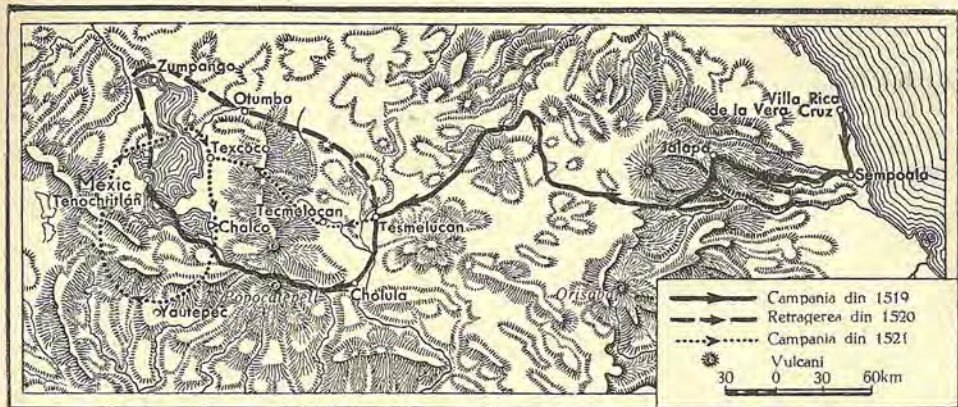
Montezuma, cîrmuitorul suprem al aztecilor, a încercat să-i corupă pe spanioli, pentru a-i face să renunțe la campania împotriva capitalei *Tenochtitlan* (orașul *Mexic*). Dar cu cît dăruia conchistadorilor mai mult aur și pietre prețioase, cu atît mai puternică devenea dorința lor de a pune mîna pe sursa acestor bogății. Montezuma acționa nehotărît: el po-

Cortez și Marina la tlascali (pînză tlascală din secolul al XVI-lea).

runcea triburilor supuse aztecilor să se împotrivească cu arma în mînă detașamentului spaniol, iar cînd sufereau înfrîngerii, nu le dădea ajutor, ba chiar se dezicea de ele. În cele din urmă, Montezuma a acceptat să-i lase pe spanioli să intre în capitală.

Capitala țării era construită pe o insulă, în mijlocul unui uriaș lac artificial (sărat), înconjurat de orașe și sate mari. Regiunea, foarte bine cultivată, cu o populație deasă și cu clădiri minunate, i-a uluit pe spanioli. La porțile capitalei străinii au fost întâmpinați cu mare fast de însuși Montezuma. Veșmintele și încălțămînta lui erau acoperite cu pietre prețioase și perle. O suită strălucitoare îl înconjura. Deasupra lui se înălța un baldachin care strălucea de aur și pietre scumpe. Montezuma a făcut cîțiva pași spre Cortez, iar însoțitorii săi întinseră în fața sa țesături scumpe, pentru ca piciorul lui sfînt să nu atingă pămîntul gol. Cortez a

Expedițiile întreprinse de Cortez în Mexic în anii 1519—1521.

coborât și el de pe cal și s-a apropiat de Montezuma. Au schimbat câteva cuvinte de salut. Apoi, conducătorul aztecilor a plecat purtat într-o lătară. „... Nici nu știam ce să mai spunem, nu ne credeam ochilor. Într-o parte, pe uscat, erau mai multe orașe mari, iar pe lac, alte orașe. Lacul era plin de bărci... în fața noastră se afla marele oraș Mexic, iar noi nu eram decât patru sute de soldați!... Au mai existat oare pe lume bărbați care să fi dat dovadă de un asemenea curaj?” (B. Diaz).

Întreg detașamentul spaniol s-a instalat într-o clădire uriașă. Cercețind-o, soldații au găsit o ușă zidită. Cortez a poruncit să se spargă zidul și a descoperit o încăpere tainică cu un imens tezaur cuprinzând pietre prețioase și aur. Dar spaniolii și-au dat seama că sînt închiși și înconjurați de dușmani într-un oraș imens și au hotărît să-l ia ca ostatic chiar pe Montezuma. Cu toate că acesta era darnic și plin de atenție față de ei, spaniolii nu aveau nici un fel de îndoială că-i urăște. O știre primită din Veracruz prin care se anunța că un detașament mexican a atacat garnizoana spaniolă, i-a servit lui Cortez ca pretext pentru a trece la acțiune. Însoțit de cinci ofițeri, el s-a prezentat la palatul lui Montezuma și a încercat să-l convingă să se mute în clădirea unde se afla detașamentul spaniol. Apoi a adăugat politicos că, dacă se va împotrivi, va fi ucis pe dată. Montezuma s-a opus și discuția se prelungea. Atunci unul dintre ofițerii spanioli „își pierdu răbdarea” și cu o voce răgușită și pe un ton grosolan se adresa lui Cortez: „Pentru ce faceți atîta risipă de vorbe, luminăția voastră? Ori ne urmează pe loc, de bună voie, ori îl ucidem... Doar și viața noastră atîrnă de un fir de păr”. Tonul aspru cu care fuseseră spuse aceste cuvinte și enervarea ofițerilor au avut efect asupra lui Montezuma, care a acceptat să-i urmeze pe spanioli. Cortez a cerut să fie predate căpeteniile aztecilor, care au luat parte la bătălia împotriva garnizoanei din Veracruz și i-a ars pe rug; pentru a-i intimida pe mexicani, el l-a pus pe Montezuma pentru un timp în lanțuri. Cîrmuitorul suprem al aztecilor și-a exprimat la început indignarea împotriva violenței cu care era tratat, iar apoi s-a supus, „a amuțit și a devenit docil”.

Procesiune de casici sărbătorindu-l pe Montezuma.

Din acest moment Cortez a început să poruncească în toată țara după bunul său plac, în numele lui Montezuma. El a silit căpeteniile aztecilor, să depună jurământ de credință regelui Spaniei, iar apoi le-a cerut, ca unor vasali, să plătească tribut în aur. Tezaurul lui Montezuma cuprindea atâtea lucruri de preț, încît pentru examinarea lor a fost nevoie de trei zile. Tot aurul, chiar și obiectele de artă, a fost topit și turnat în lingouri pătrate din care s-au făcut trei grămezi mari. Majoritatea ofițerilor și soldaților au cerut împărțirea imediată a prăzii, căci „...cele trei grămezi se micșorau în chip ciudat din zi în zi, astfel că la un moment dat lipsea aproape o treime. Bănuielile cădeau asupra lui Cortez și a prietenilor săi...” Cortez a cedat.

Iată cum s-a făcut împărțirea prăzii: „Din întreaga cantitate s-au luat întîi o cincime pentru rege și o altă cincime pentru Cortez... După aceea Cortez a cerut să i se plătească cheltuielile pe care le-a făcut în Cuba pentru echiparea expediției, precum și despăgubirile ce urmau să fie acordate lui Velasquez pentru corăbiile distruse și, în sfîrșit, cheltuielile pentru solia pe care trebuia s-o trimitem în Spania. Apoi s-a scăzut partea pentru cei șaptezeci de oameni din garnizoana de la Veracruz, precum și costul a doi cai [omorîți]... Abia după aceea s-a trecut la împărțirea prăzii participanților direcți... în următoarea ordine: mai întîi amîndoi preoții, apoi ofițerii, călăreții, mușchetarii și arbaletierii; toți aceștia au primit cîte două părți. Cînd după atîtea înșelătorii ne-a venit rîndul și nouă, celorlalți soldați, să luăm cîte o parte de fiecare om, această parte a fost atît de mică, încît mulți nici n-au mai luat-o și se înțelege că și partea acestora a intrat tot în buzunarul lui Cortez... Firește că atunci a trebuit să tăcem, căci nu aveam cui să ne plîngem că am fost înșelați și nici de la cine să cerem drep-

Femei aztece.

tate! În afară de aceasta, Cortez nu precupețea cuvinte plăcute și făgăduieli, iar celor care făceau mai multă gură știa să le-o închidă cu câțiva bani..." (B. Diaz).

Neliniștea cuceritorilor a sporit când au aflat că la Veracruz a sosit o mare escadră sub comanda lui *Panfilo de Narvaez* (optsprezece corăbii și aproape 1 500 de oameni), trimisă de Velasquez cu misiunea de a-i aduce „vii sau morți” pe Cortez și soldații lui. În fața primejdiei comune, certurile provocate de împărțirea nedreaptă a prăzii s-au potolit. Cortez a lăsat la Mexic pe cei „șovăielnici, nesiguri și suspecti”, cărora le-a poruncit să-l păzească pe Montezuma, iar el s-a îndreptat cu un detașament spre Veracruz.

Chiar după ce s-a unit cu garnizoana de acolo, Cortez nu dispunea decât de 260 de soldați și 200 de indieni înarmați cu lănci lungi. Totuși, el a hotărât să atace detașamentul spaniol, care era de trei ori mai puternic. Dar înainte de aceasta, sub pretextul că ar vrea să ducă tratative cu Narvaez, el a trimis câțiva ofițeri cărora le-a ordonat să-și pună cât mai multe podoabe de aur pentru a arăta în ce bogăție trăiesc oamenii săi. În felul acesta el a provocat dezbinare în oastea adversarului său, iar apoi l-a atacat prin surprindere. Oamenii lui Narvaez luptau fără nici un entuziasm și treceau în grupuri compacte de partea lui Cortez. Narvaez, care-și pierduse în timpul luptei un ochi, a fost luat prizonier și a fost pus în lanțuri. Ofițerii lui, mituiți în parte de Cortez, precum

și soldații s-au predat necondiționat. De pe unele corăbii ale lui Narvaez s-au scos pînzele și catargele, pentru ca nimeni să nu-l poată anunța pe Velasquez că expediția sa a fost zdrobită. Celelalte corăbii au fost trimise spre nord, sub comanda unor căpitani de încredere, ca să exploreze coasta mexicană.

După cîteva zile, în ciuda protestelor soldaților săi, Cortez a ordonat să se înapoieze foștilor dușmani toate armele, caii și obiectele prețioase, care le fuseseră luate după luptă și și-a cîștigat simpatia oamenilor lui Narvaez prin daruri și promisiuni.

Printre soldații lui Narvaez era unul bolnav de vărsat. Teribila boală s-a răspîndit în tot Mexicul, unde înainte nu auzise nimeni de ea și „a secerat o mulțime de mexicani“.

RĂSCOALA DIN MEXIC ȘI ÎNFRÎNGEREA SPANIOLILOR

În timp ce detașamentele spaniole luptau între ele, s-a răsculat aproape întreg Mexicul. Fortificațiile construite de spanioli în diferite puncte ale țării au fost distruse sau incendiate, iar garnizoana din capitală a fost asediată de mexicani înarmați. După ce i s-a alăturat detașamentul lui Narvaez, Cortez avea la dispoziție 1 300 de soldați, circa 100 de călăreți și 150 de pușcași. Indienii din vecinătate, dușmani de moarte ai aztecilor, i-au dat ca ajutor un detașament format din 2 000 de războinici de elită. Cu această oaste, Cortez a intrat fără nici o dificultate în capitală și a eliberat garnizoana asediată. După cîteva zile, însă, răscoala a reînceput cu și mai multă intensitate. Mexicanii dezlanțau în fiecare zi atacuri furibunde împotriva spaniolilor. Printre aceștia a început să bîntuie foametea, oamenii erau descurajați și certurile nu mai conteneau. Cortez i-a cerut lui Montezuma să urce pe acoperișul casei în care se afla și să poruncească „supușilor“ săi să oprească asaltul, deoarece spaniolii sînt gata să plece de bunăvoie din oraș. Mexicanii au răspuns la acest ordin printr-o ploaie de pietre și săgeți. Cîrmuitorul suprem al aztecilor a fost rănit mortal și a murit în brațele spaniolilor, dar „fără să-și exprime dorința de a trece la creștinism“.

Zi de zi forțele mexicanilor sporeau, iar cele ale spaniolilor scădeau. Rezervele de praf de pușcă erau aproape epuizate, iar hrana și apa se terminaseră. Armistițiul propus de spanioli a fost respins cu dispreț de mexicani. Atunci, în iulie 1520, adunîndu-se cu toții, spaniolii au hotărît să părăsească în timpul nopții capitala. Din bunurile jefuite de la mexicani, Cortez a separat partea destinată regelui, alcătuită din mari lingouri de aur, și a poruncit ca ea să fie încărcată pe indieni și pe caii răniți. După aceea el a permis fiecărui spaniol să-și ia ce vrea. Novicii din detașamentul lui Narvaez „s-au aruncat asupra bogățiilor și au luat atîta încît abia mai puteau umbla“. Soldații din detașamentul lui Cortez, care aveau o oarecare experiență, au luat mai ales lucruri ușoare, și anume pietre prețioase. Bagajele grele au fost încărcate pe spinările indienilor aliați. Spaniolii au părăsit la miezul nopții clădirile întărite, dar mexicanii i-au atacat imediat. O punte mobilă pregătită de cei ce se retrăgeau pentru a fi așezată peste canal

s-a răsturnat. A început panica. „Toți cei care nu știau să înoate au pierit... Mulți oameni au fost prinși în bărci, legați și duși îndată spre a fi sacrificați... Cortez și ofițerii săi nu se deosebeau prin nimic de ceilalți: ei au trecut în galop peste podurile rămase întregi, căutînd să ajungă cît mai repede pe uscat... Și totuși înaintam! E greu de spus ce s-ar fi întîmplat dacă acest lucru nu s-ar fi petrecut noaptea, pe întuneric, ci la lumina zilei!“. În sfîrșit, spaniolii au ajuns pe uscat, adică pe malul lacului artificial care înconjura orașul Mexic. Ei s-au retras spre regiunea locuită de indienii aliați, respingînd cu greu atacurile dușmanilor care îi urmăreau de aproape. În cele cinci zile cît a durat retragerea au pierit, s-au înecat, au fost omorîți sau luați prizonieri și apoi sacrificați și mâncați de azteci aproape nouă sute de spanioli și o mie trei sute dintre aliații lor indieni. Deosebit de mulți oameni au pierit chiar la începutul retragerii, în acea „noapte de jale“, mai ales dintre cei care au luat cu ei prea mult aur și din această cauză s-au înecat în timpul trecerii peste lac. În afară de aceasta, au fost pierdute toate tunurile, aproape toate armele de foc, precum și optzeci de cai.

În acest moment greu, spaniolii au fost salvați de triburile de indieni cu care erau aliați și care se temeau de răzbunarea aztecilor. Ei au dat cuceritorilor posibilitatea să-și revină de pe urma înfrîngerii și le-au venit în ajutor cu cîteva mii de războinici. Cu sprijinul lor, Cortez a întreprins cîteva expediții de represiuie împotriva triburilor învecinate care atacaseră pe spanioli în timpul retragerii din Mexic. Aceștia aveau foarte puțin aur, dar după fiecare masacru al bărbaților, Cortez dădea ordin să fie luați ca sclavi copiii și femeile. După răfuiala cu vecinii nesupuși, Cortez a poruncit ca femeile și copiii prinși¹ să fie strînși laolaltă într-un loc anumit, pentru a „legaliza prada“, adică pentru a-i stigmatiza ca sclavi și pentru a separa cincimea regelui și, totodată, cincimea sa personală. „Ei și-au ales astfel cele mai puternice și mai frumoase femei, iar nouă ne-au fost lăsate cele mai bătrîne și urite“.

În același timp, în dreptul țărmurilor Mexicului Cortez captura corăbiile izolate cu soldați, arme, provizii și cai pe care guvernatorii din Cuba și Jamaica le trimiteau în ajutorul expedițiilor lui Narvaez și Pineda (despre soarta lor nu se știa încă nimic în insulele Antile).

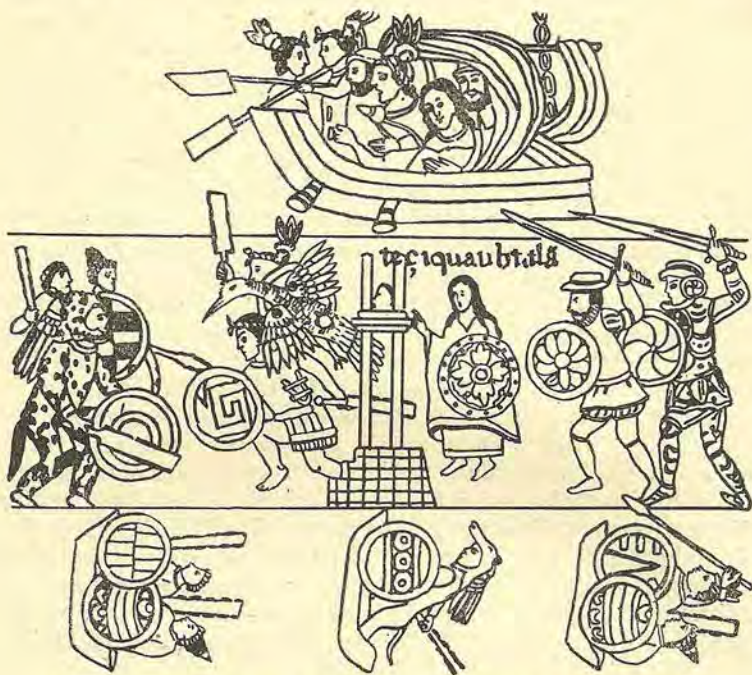
A DOUA CAMPANIE ȘI CĂDEREA ORAȘULUI MEXIC

După ce și-a completat detașamentul cu oameni și echipament, Cortez a început cu 10 000 de indieni aliați o nouă ofensivă asupra orașului Mexic. El a pus să se construiască vase mari cu fundul plat ca să poată pune stăpînire pe lac, să încercuiască în acest chip capitala aztecilor și s-o cucerească prin înfometare. El a interzis triburilor din jur să trimită la Mexic partea din recoltă ce o datorau ca tribut și le-a dat ajutor cînd detașamente înarmate de azteci au venit să-l ceară. El a îngăduit aliaților săi să jefuiască satele aztece lăsîndu-le o parte din

¹ „Pe bărbați nu-i luam prizonieri, căci era prea multă bătaie de cap cu supraveghearea lor“ (B. Diaz).

pradă, pentru ca vestea despre „spiritul lui de dreptate“ să se răspândească în toată țara. Într-un cuvânt, acest conchistador necinstit, dar talentat, s-a dovedit a fi în momentul cel mai periculos „omul potrivit la locul potrivit“.

Acum situația se schimbase: puterea spaniolilor și numărul aliaților lor creșteau din ce în ce mai mult, iar forțele aztecilor scădeau. După

Asediul orașului Mexic (pânză țiascăă din secolul al XVI-lea).

ce vasele au fost construite și aduse pe lac, capitala Mexicului a fost asediată din toate părțile. Orașul asediat s-a apărat cu înverșunare timp de peste trei luni. Aztecii au întreprins în mai multe rînduri contra-atacuri izbutite, dar de fiecare dată cercul de fier se strîngea tot mai puternic în jurul orașului. Spaniolii au distrus conductele care alimentau orașul cu apă, astfel încît asediații au început să sufere, nu numai de foame, ci și de sete. În cele din urmă (august 1521) spaniolii au pătruns în oraș și au distrus puțurile din care locuitorii luau apă după nimicirea conductelor. Cu toate acestea, aztecii, care mureau de sete, au mai apărat timp de cîteva zile unele cartiere. Cînd ultimul cartier a fost cucerit, spaniolii au văzut că el „era plin de cadavre, care zăceau pretutindeni, în case, în canale și chiar pe malul lacului; pe alocuri erau atît de multe, încît zăceau unul peste altul ca niște stive de lemne. Multe cadavre s-au găsit și în alte părți ale orașului. A pierit aproape întreaga populație bărbătească, nu numai din Mexic, ci și din împrejurimi“.

Cortez și-a retras imediat trupele din orașul infectat și a îngăduit locuitorilor care scăpaseră după măcel să plece de acolo. „Și iată că pe toate digurile porni, timp de trei zile, un convoi de... schelete vii, jalnice, îngrozitor de murdare și de zdrențuroase, care abia își țirau picioarele și răspindeau un miros groaznic“. După ce „exodul“ a încetat, Cortez a trimis câțiva oameni să facă o recunoaștere în oraș. Printre cadavre ei au găsit oameni bolnavi și slabi care nu aveau putere să se ridice. Apa din puturi era sărată și amară. Spre sfârșitul asediului, locuitorii se hrăneau cu rădăcini pe care le scoteau din pământ pe străzi, în piețe și în curți, și cu scoarța de copac. „Și totuși nici unul dintre cei asediați nu s-a lăcomit la carnea vreunui mexican: ei îi mâncau pe dușmani, dar pe ai lor niciodată“.

Mexicul a fost cucerit. Învingătorii au acaparat toate comorile adunate de azteci în orașele mexicane. Populația băștinașă a fost silită să muncească pe noile moșii ale spaniolilor. O parte din indieni au fost transformați în sclavi, iar ceilalți, considerați iobagi, au devenit de fapt și ei sclavi. Sute de mii de locuitori au fost omorâți sau au pierit din cauza muncii istovitoare, a foametei și a bolilor infecțioase aduse de conchistadori (mai ales din cauza vărsatului).

Capitolul 28

EXTINDEREA GRANİTELOR „NOII SPANII“

EXPEDIȚIILE LUI GARAY ȘI NARVAEZ

După căderea capitalei aztecilor, Cortez a trimis în toate direcțiile detașamente armate pentru a extinde granițele *Noii Spanii* (astfel au denumit conchistadorii țara cucerită de ei). Cortez însuși s-a îndreptat spre nord-est, a cucerit definitiv regiunea situată în bazinul râului *Panuco* și a construit acolo o fortăreață, unde a lăsat o garnizoană puternică.

Asupra acestei regiuni avea pretenții *Francisco Garay*, guvernatorul insulei Jamaica, bazându-se pe dreptul primei descoperiri (expediția lui Pineda). Cu toate eșecurile pe care le suferise, Garay a hotărât să-și încerce din nou norocul. El a plecat în regiunea fluviului *Panuco*, cu un detașament alcătuit din 1000 de oameni îmbarcați pe treisprezece corăbii (1523). Dar furtuna a aruncat întreaga flotilă departe spre nord, aproape pînă la paralela de 25° latitudine nordică. Detașamentul a fost nevoit să debarce pe țărmul unei lagune întinse unde „multora țara li s-a părut prea săracă și neospitalieră“. Garay a hotărât să nu se oprească în această regiune pustie și mlăștinoasă, ci să pornească pe uscat spre sud, către fluviul *Panuco* (22° latitudine nordică), iar flota a primit ordin să-l urmeze de-a lungul țărmului. Ghinionul continua însă să-l urmărească. El pierduse legătura cu flota și soldații săi au început să sufere de foame. Ei au început atunci să se dedea la prădăciuni, ceea ce i-a

determinat pe indienii localnici să-și părăsească satele de îndată ce auzeau că se apropie spaniolii. Oastea lui Garay se topea repede, căci soldații dezertau în grupuri mari, căutînd să ajungă cît mai repede în bogatul Mexic. Între timp flotila lui Garay a ajuns la fluviul Panuco și a trecut de bună voie de partea lui Cortez. Atunci Garay s-a supus. „Fiindu-i milă“ de acest om urmărit de nenoroc, Cortez l-a invitat la Mexic, primindu-l cu mari onoruri. La Mexic, Garay s-a întîlnit cu un alt ghinionist, cu Narvaez. La cererea lui Garay, Cortez i-a îngăduit lui Narvaez să se întoarcă în Cuba dîndu-i și bani de drum, pentru care acesta, umilit, a mulțumit „mărinimosului“ învingător. În același an (1523), Garay a murit subit la Mexic. Dar încă multă vreme pe hărțile spaniole din secolul al XVI-lea tot țărmul nordic al golfului Mexic și-a păstrat numele de *Țara lui Garay*.

Mai tîrziu, *Panfilo de Narvaez* a izbutit să termine acțiunea întreprinsă de Garay. El a debarcat cu un detașament pe țărmul Floridei, în dreptul golfului Tampa (28° latitudine nordică), a înaintat luptînd pînă la golful Apalașian (30° latitudine nordică), a urmat unul dintre itinerariile lui Pineda și a ajuns pînă la gura „rîului Sfîntului Duh“, care de data aceasta era fără îndoială *gura fluviului Misisipi*, unde s-a și înecat (1528). Oamenii lui au fost măcelăriți de indieni, iar puținii care au rămas în viață au fost luați prizonieri.

DESCOPERIREA ȚĂRMURILOR MEXICULUI DINSPRE OCEANUL PACIFIC ȘI EXPEDIȚIA LUI ALVARADO ÎN GUATEMALA

Spre sud de orașul Mexico, Cortez l-a trimis pe ajutorul său credincios *Gonzalo Sandoval*. Acesta a descoperit o regiune muntoasă locuită de indieni *sapoteci* și a ajuns la țărmul Mării de sud (oceanul Pacific), în regiunea situată la vest de *golful Tehuantepec*. El a cucerit ușor regiunea de litoral, dar sapotecii au opus spaniolilor o rezistență îndîrjită. Ei trăiau în munți greu accesibili, unde cavaleria nu putea ajunge, iar pedestrașii trebuiau să meargă unul cîte unul pe cărări înguste și alunecoase, pe margini de prăpastie. Sapotecii, bine înarmați, viguroși și neobișnuit de agili, se deplasau de-a lungul prăpăstiilor cu atîta siguranță și repeziciune, încît spaniolii nu-i puteau ajunge. Alte detașamente spaniole au înaintat în același timp spre vest de orașul Mexic și au ajuns de asemenea pe țărmurile oceanului Pacific, în regiunea *Colima*. În cîteva luni a fost descoperit țărmul sudic al Noii Spanii, aproximativ de la paralela de 20° pînă la golful Tehuantepec, pe o distanță de circa 1 000 km.

Istmul Tehuantepec (partea cea mai îngustă a Mexicului de astăzi) a fost descoperit și cucerit de un alt ofițer al lui Cortez — *Pedro de Alvarado*, pe care indienii l-au poreclit „soarele“, întrucît „era un om foarte frumos, înalt, vioi, cu maniere desăvîrșite și avea chipul atît de atrăgător și de prietenos și vorbea atît de plăcut, încît părea că strălucește ca soarele“. Acest conchistador „strălucitor“ a pustiit întreaga regiune și a pus mîna pe o pradă uriașă. El a început să construiască acolo un oraș fortificat și a împărțit pămîntul între soldații săi. Apoi,

după ce a stors însă de la indieni tot aurul, a lăsat în voia soartei și orașul neterminat și pe coloniști. Noul oraș a rămas în curînd pustiu; pămîntul era prost și clima nesănătoasă, astfel încît coloniștii s-au risipit prin Mexic. Indienii s-au răscolit în repetate rînduri și Alvarado a întreprins o a doua expediție în această regiune.

După cucerirea Tehuantepecului, Alvarado, în urma unui ordin pri-

Marea Caraibilor și golful Mexic (o parte a hărții lui Ribeira din 1529).

mit de la Cortez, a pornit spre sud-est, unde se afla o țară muntoasă — *Guatemala*. Unitățile, sau mai bine zis bandele lui Alvarado înaintau de-a lungul țărmului scăldat de apele oceanului Pacific. El a cucerit fără prea mari eforturi regiunea de șes — foarte îngustă — de pe litoral (ca și Sandoval înainte), dar și aici muntenii au opus spaniolilor o împotrivire eroică. Alvarado a folosit tactica lui Cortez: el s-a folosit de dușmănia dintre triburile băstinașe și cu ajutorul locuitorilor din regiunile de șes ale Guatemalei i-a înfrînt pe muntenii războinici. Astfel, Alvarado a descoperit și a supus oficial coroanei spaniole regiunea cea mai muntoasă din America centrală. Detașamentele lui au explorat coasta Pacificului pe o distanță de încă 1 000 km, de la extremitatea vestică a golfului Tehuantepec pînă la *golful Fonseca*; acesta din urmă fusese descoperit cu doi ani înainte de expediția lui *Gil Gonzales Avila*, care venise pe mare din direcția opusă, de la nord-vest, dinspre istmul Panama, și cucerise *Nicaragua* (1522). Cu patru ani înainte de aceasta (1516—1518) un detașament de spanioli, comandat de un conchistador

feroce — învățatul *Gaspar Espinosa* — după ce a exterminat cea mai mare parte a populației indiene care și așa nu era prea numeroasă, a explorat și pustiit întreaga coastă dinspre oceanul Pacific a regiunilor Panama și Costa Rica. După toate aceste expediții, spre sfârșitul anului 1524, spaniolii au ajuns să cunoască țărmul dinspre oceanul Pacific al Americii centrale pe o distanță de circa 4 000 km.

EXPEDIȚIA LUI CORTEZ ÎN HONDURAS

Pînă la sfârșitul anului 1524, conchistadorii nu găsiseră pe țărmurile dinspre oceanul Pacific ale Americii centrale nici urmă de strămoare spre oceanul Atlantic. Dar înainte ca acest lucru să devină cunoscut, și anume în 1523, Cortez a hotărît să mai facă o încercare pentru găsirea strămtorii dinspre marea Caraibilor, explorînd în acest scop țărmul Hondurasului, cel mai puțin cunoscut și aproape necercetat de nimeni. În afară de aceasta, el auzise de mult că Hondurasul ar fi excepțional de bogat în aur și argint. „Uneori marinarii care fuseseră pe acolo povesteau adevărate minuni; ei spuneau de pildă că indienii din aceste locuri folosesc la pescuit greutateți făcute din aur curat“.

Cortez a numit în fruntea noii expediții pe favoritul său *Cristobal Olid* și a trimis cinci corăbii pe itinerariul Veracruz-Cuba-golful Honduras, bizuindu-se pe lipsa de vigilență a lui Velasquez. După mai bine de șase luni, Cortez a început să primească știri că la instigarea lui Velasquez Olid l-ar fi părăsit și ar fi cucerit Hondurasul pentru sine. Atunci Cortez a trimis direct spre Honduras, fără să mai treacă prin Cuba, o a doua escadră, cu ordinul de a pune mîna cu orice preț pe Olid. Au trecut iar cîteva luni, fără să sosească vreo veste de la această expediție. Pricina acestei tăceri a fost că toate corăbiile din noua flotilă a lui Cortez s-au scufundat în golful Honduras în timpul unei furtuni. O parte din echipaj a pierit, iar supraviețuitorii au fost nevoiți să se predea. În mîinile lui Olid a căzut și comandantul escadrei, *Francisco Las Casas*. În captivitate el s-a împrietenit cu *Gil Gonzalez Avila*, cuceritorul regiunii Nicaragua, care nimerise și el în mîinile lui Olid în timpul unei incursiuni în Hondurasul „cel fără stăpîn“. Ei au pus la cale un complot în care au atras și o parte dintre soldații lui Olid. În timpul unei expediții împotriva indienilor din Honduras, la un ospăt prietenesc, complotiștii s-au aruncat pe neașteptate asupra lui Olid, l-au rănit grav, apoi au organizat o judecată și în ziua următoare l-au decapitat. Oamenii lui Olid au declarat că „se căiesc“ și recunosc autoritatea lui Cortez. Cortez însă se afla departe și nu știa nimic despre toate acestea; el a hotărît să nu se mai încreadă în nimeni, nici chiar în ofițerii săi, și să plece el însuși, pe uscat, spre Honduras.

Cortez a pornit din Mexic în octombrie 1524 cu un detașament de 250 de soldați veterani (fără a mai socoti pe soldații tineri abia veniți din Spania) și cu cîteva mii de indieni. La început, el a înaintat de-a lungul țărmului golfului Mexic, iar apoi detașamentul a pătruns în pădurile tropicale mlăștinoase, întrucît Cortez a hotărît să meargă pînă la țărmul golfului Honduras, pe drumul cel mai scurt, lăsînd la nord

peninsula Yucatan. Dar pentru a străbate acest drum scurt, detașamentul lui Cortez a avut nevoie de peste șase luni. Provițiile s-au terminat și conchistadorii au trebuit să se hrănească cu rădăcini. Nu numai indienii, dar și toți spaniolii chiar și ofițerii, au trebuit să muncească cu cea mai mare încordare, stînd aproape tot timpul în apă, pînă la briu, doborînd copaci, bătînd piloni și construind poduri. Spaniolii și aliații lor indieni, obișnuți cu clima destul de temperată și uscată de pe podișul Mexicului, sufereau crunt de pe urma ploilor torențiale și a căldurii tropicale. Zeci de soldați spanioli și sute de mexicani au pierit în timpul trecerii prin țara *Peten*. La începutul lunii mai 1525, detașamentul lui Cortez, care pierduse foarte mulți oameni, a ajuns la țărmul golfului Honduras. În șase luni el a străbătut, printr-o regiune pînă atunci neexplorată,

Asmuțirea cîinilor asupra indienilor
(desen din secolul al XVI-lea).

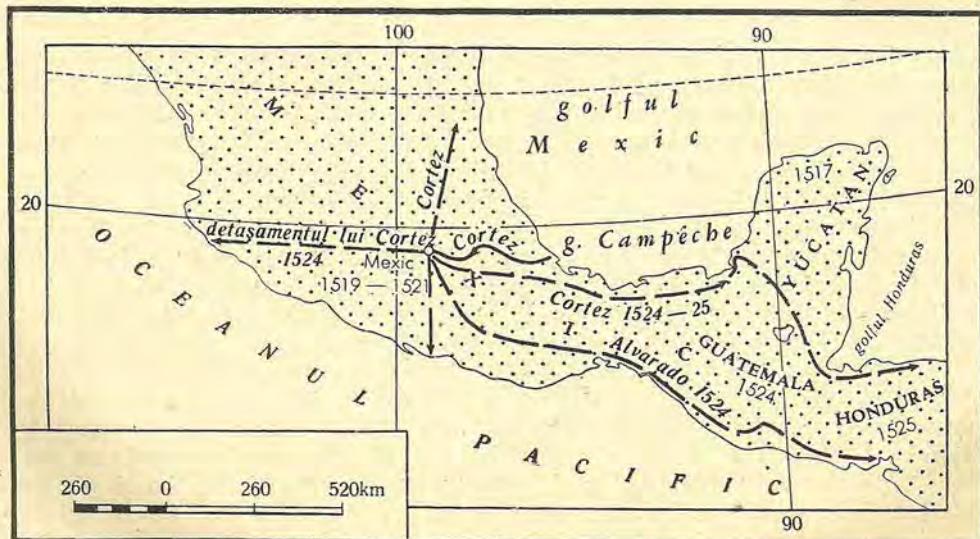
cel mult 500 km, socotiți în linie dreaptă, dar, de fapt, distanța a fost mult mai mare, căci spaniolii schimbau adeseori direcția la întîmplare, iar uneori se învîrteau pur și simplu pe loc. A mai fost nevoie de alte cîteva săptămîni ca detașamentul să ajungă în orașul Trujillo întemeiat de *Francisco Las Casas*, pe țărmul de sud-est al golfului Honduras (în dreptul paralelei de 18° latitudine nordică). Cortez a sosit acolo abia ținîndu-se pe picioare din pricina acceselor de malarie tropicală.

Între timp, în Mexic se răspîndise zvonul despre pieirea lui Cortez și a detașamentului său. Avutul participanților la expediție a fost vîndut la licitație, indienii care le aparțineau au fost împărțiți altor oameni, soțiilor lor (pretinselor văduve) li s-a permis să se recăsătorească, iar puterea a fost acaparată de lingușitorul Salazar, care în trecut fusese unul din apropiații lui Cortez. Aflînd despre aceasta, Cortez a trimis în Mexic un om de încredere. Acesta a pătruns în taină în capitală și i-a anunțat pe „conchistadorii veterani” pe care Salazar îi prigonea, îi arunca în temniță, îi deporta, ba chiar îi și spînzura, că conducătorul lor trăiește. În dimineața zilei următoare, numeroșii partizani ai lui Cortez l-au prins pe Salazar, l-au închis într-o cușcă, iar pe complicitii lui i-au pedepsit fără cruțare.

Autoritatea lui Cortez asupra Noii Spanii a fost restabilită, dar el era încă grav bolnav și nu s-a întors la Mexic decât în iunie 1526. În timpul expediției din Honduras au fost trimise în Spania sute de denunțuri împotriva lui. Din ordinul regelui a fost numit un nou guvernator, astfel încât, oficial, cuceritorul Mexicului nu mai deținea puterea. În afară de aceasta, în provincia Panuco a fost numit guvernator *Nuño Guzman*, care provenea din rindurile marii nobilimi. De numele acestui Guzman sint legate paginile cele mai întunecate și mai sîngeroase din istoria conchistei spaniole. Victimele incursiunilor lui pustiitoare se ridicau la zeci de mii, iar după unele izvoare chiar la sute de mii. El stigmatiza cu miile pe indienii localnici și îi vindea negustorilor de sclavi de pe insulele Antile. „Devenea din zi în zi mai impertinent și ajunsese pînă acolo, încît începuse să calce granițele Mexicului, să se amestece în treburile interne ale acestuia, să facă uz de violență și chiar să execute oameni“.

La un an după întoarcerea lui Cortez, guvernatorul Noii Spanii, temîndu-se ca el să nu acapareze puterea, l-a expulzat în Spania (1527). Regele a poruncit ca vestitul conchistador să fie întîmpinat cu toate onorurile și s-a purtat curtenitor cu el. Regele i-a iertat lui Cortez toate păcatele, dăruindu-i moșii mari în cea mai bogată regiune din Mexic și conferindu-i titlurile de marchiz și „căpitan general al Noii Spanii și al Mării de sud“. Dar aceste titluri nu erau decât vorbe goale. Pentru administrarea Noii Spanii regele a numit o „audiencia“ (colegiu judecătoresc și administrativ) în frunte cu Nuño Guzman. „Actele arbitrare se înmulțeau mereu; printre altele, stigmatizarea sclavilor a ajuns la astfel de

Itinerariile detașamentelor terestre ale lui Cortez în anii 1524—1539.

proporții încît întreaga provincie Panuco a rămas depopulată“. Abia atunci regele a poruncit ca „audencia“ să fie dizolvată. Dar Nuño Guzman își continuă nelegiuirile. Pentru a se despăgubi de pierderea puterii, el a întreprins o expediție în regiunea *Jalisco* (19—21° latitudine nordică), situată pe țărmul oceanului Pacific. În drum, el a cucerit și a pustiit pe rînd toate ținuturile situate la vest de provincia Panuco și „a pus mîna pe o mulțime de aur, folosindu-se de șiretlicuri mîrșave și săvîrșind acte de o violență nemaivăzută“.

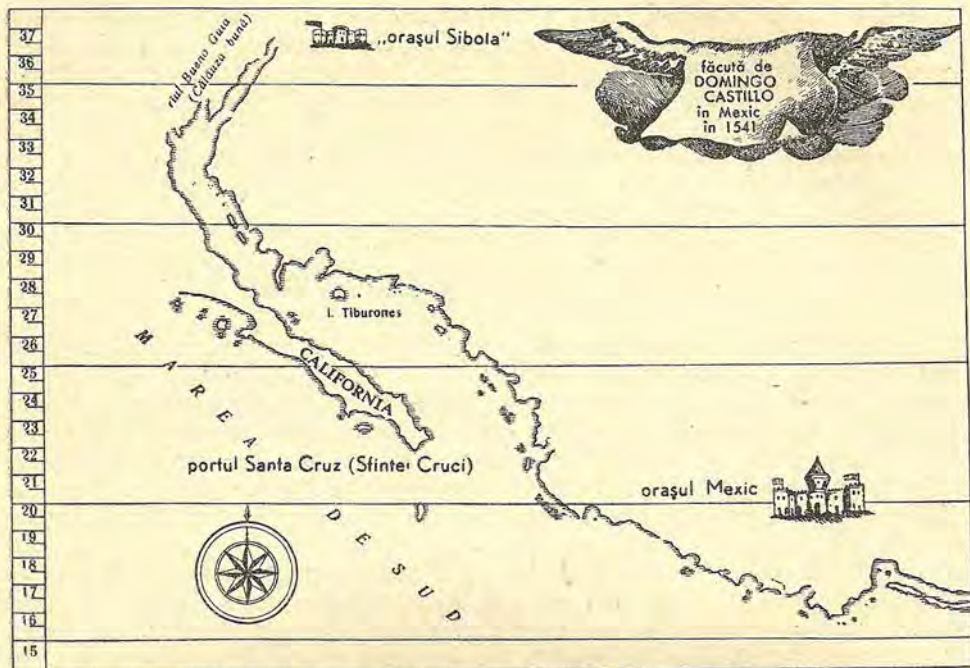
PATRU EXPEDIȚII ÎN MAREA DE SUD ȘI DESCOPERIREA PENINSULEI CALIFORNIA

Încă înainte de expulzare, Cortez echipase trei corăbii mici într-unul din porturile de pe țărmul Mexicului (la oceanul Pacific). În fruntea acestei prime expediții în Marea de sud el l-a numit pe vărul său *Alvaro Saavedra*. Misiunea acestuia era: „de a merge spre insulele Moluce sau în China pentru a descoperi drumul drept spre țara de obîrșie a cuișoarelor și altor mirodenii“. Saavedra a plecat la sfîrșitul lunii octombrie 1527. El nu s-a mai întors în Mexic și Cortez n-a mai aflat nimic despre soarta lui.

În 1532, după ce s-a înapoiat în Noua Spanie, Cortez a organizat o a doua expediție în Marea de sud, alcătuită din două corăbii. Această expediție s-a terminat cu un eșec total: o corabie s-a sfărîmat de stînci în dreptul țărmurilor Mexicului, iar cealaltă a dispărut fără urme. În același an, Cortez a trimis din *Jalisco* o a treia expediție, formată din două corăbii, ca să caute vasul dispărut. Furtuna le-a despărțit chiar în prima noapte. O corabie a fost aruncată de valuri spre vest și a descoperit „o insulă nelocuită la o distanță de o sută de ore de drum“; probabil una din insulele arhipelagului *Revilla Gigedo*, situat cam la 600 km la vest de Mexic în dreptul paralelei de 19° latitudine nordică. Cealaltă corabie, azvîrlită de furtună spre nord-vest, a descoperit „insula“ *Santa Cruz* („Sfînta Cruce“). Pe drum, pe corabie a izbucnit o răscoală. Rebelii l-au ucis pe căpitan, au debarcat pe „insulă“ și cei mai mulți au fost măcelăriți de indienii băștinași. Puținii spanioli care au scăpat au ajuns la *Jalisco*. Pentru a li se ierta asasinarea căpitanului, ei au răspîndit zvonul că „insula“ este bogată în perle și în general „au lăudat peste măsură avuțiile noului pămînt descoperit“. Această „insulă a Sfîntei Cruci“ era în realitate peninsula *California*. Dar legătura dintre acest pămînt și continentul american a fost dovedită definitiv abia cu mulți ani mai tîrziu.

Pe baza știrilor false despre bogățiile noii „insule“, Cortez a echipat cea de a patra expediție, alcătuită din trei corăbii, și a recrutat peste 300 de oameni pentru a întemeia acolo o colonie. El însuși a condus această expediție, a ajuns în *California* în 1533 și a trimis corăbiile să aducă coloniști și provizii¹. La înapoiere două vase au naufragiat pe un banc de nisip, astfel că în *California* s-a întors numai unul. Cortez a plecat el însuși în căutarea celor două corăbii dispărute. Ele au fost găsite într-o

¹ Indienii băștinași trăiau din pescuit și din culesul plantelor sălbatice.

California și Sibola pe harta lui D. Castilho din 1541.

situație disperată. Cortez a reușit să le scoată de pe bancul de nisip și să le aducă în California, cu toată încărcătura. Regiunea descoperită era una dintre cele mai călduroase de pe glob. Se zice că el i-ar fi dat numele de „*Calida Fornax*“ (expresie latinească însemnând „cuptor fierbinte“), de unde a derivat numele de California. Cei mai mulți coloniști s-au îmbolnăvit din pricina căldurii și a lipsurilor; mortalitatea devenea din ce în ce mai mare. Cortez era și el bolnav, dar a refuzat să se întoarcă în Mexic, „deoarece se temea de ironiile și batjocurile pe care le-ar fi stîrnit expediția sa neizbutită“. A trebuit să intervină soția sa ca să-l silească să părăsească noua colonie (1536).

Cortez a numit comandant al „insulei“ pe *Francisco Ulloa*. Acesta a înaintat în 1539 mai departe spre nord, pătrunzînd în lungul golf al Californiei pe care l-a denumit „marea lui Cortez“; mai frecvent însă golful era denumit *marea Purpurie* „din pricina algelor roșii care colorează apa cîtorva băi sau mai curînd... din cauza nisipului de culoare roșu-închis de pe țărmurile lui“ (Réclus). Spre nord, Ulloa n-a găsit nicăieri ieșirea din marea Purpurie, deși a explorat coasta vestică a golfului pe o distanță de aproape 1 000 km.

În anul următor (1540), Cortez a părăsit pentru totdeauna Mexicul. El a murit în 1547, la vîrsta de 60 de ani, lăsînd o mare avere.

DESCOPERIREA ȘI CUCERIREA ȚĂRILOR PERU ȘI CHILE

PRIMELE CĂLĂTORII SPRE PERU

În 1519 *Pedro Arias Avila*, guvernatorul „Castiliei de aur“ a întemeiat pe coasta Mării de sud orașul *Panama*, primul punct de sprijin spaniol pe țărmurile oceanului Pacific. Știrile despre uriașele bogății pe care au pus mîna conchistadorii din Mexic, au ajuns și în *Panama*. Un stat bogat exista într-adevăr în nord, dar un astfel de stat putea să existe și în sud. La urechile spaniolilor au ajuns zvonurile despre Peru. Dar pentru a-l descoperi și cuceri era nevoie de mijloace materiale.

Francisco Pizarro nu le avea. Părăsindu-l pe *Balboa* și trecînd în slujba lui *Avila*, el a participat la incursiuni împotriva indienilor din *Panama*, dar, ca mulți alți conchistadori, a fost nedreptățit la împărțirea prăzii și a moșiilor. Pentru serviciile sale el a căpătat de la *Avila* o mică moșie lângă orașul *Panama*.

În 1522 a sosit la *Panama* *Pasquale Andagoya*, primul european care fusese pe litoralul dinspre oceanul Pacific al Americii de sud. El a adus știrea că în munții *Anzi*, la mari altitudini, destul de aproape de țărmul oceanului Pacific, se află „marele imperiu *Biru*“ (Peru). Dar *Andagoya* s-a îmbolnăvit grav în timpul călătoriei sale și nu mai era în stare să întreprindă el însuși descoperirea noii țări atît de promițătoare. Acest lucru s-au apucat să-l facă alți spanioli, care jinduiau după gloria și bogățiile lui *Cortez*. În *Panama* existau oameni care dispuneau de fonduri însemnate — preoți și funcționari — precum și oameni cu multă experiență militară. Printre aceștia din urmă se numărau și doi bătrîni conchistadori — *Francisco Pizarro* și *Diego Almagro*, amîndoi originari din *Estremadura*. Astfel s-a încheiat o alianță între spadă și sacul cu bani, un fel de „societate pe acțiuni“ din care făceau parte influentul și bogatul preot catolic *Hernan Luque*, *Almagro* și *Pizarro*. Ca asociat a fost inclus și guvernatorul *Avila*, deoarece fără „protecția“ lui organizatorii expediției ar fi putut avea soarta lui *Balboa*. *Avila*, însă, a acceptat să participe numai la beneficiile expediției, dar nu și la cheltuieli. Neavînd fonduri mari, asociația a izbutit să recruteze numai o sută de soldați și să echipeze două corăbii. În 1524, *Pizarro* și *Almagro* au întreprins prima călătorie spre țărmurile Perului, dar au ajuns numai pînă în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică, explorînd linia coastei, la sud de golful *Panama*, pe o distanță de 400 km, pînă la gurile rîului *San Juan*. Neavînd suficiente provizii, ei au fost nevoiți să se întoarcă la *Panama* cu mîna goală.

Conchistadorii au repetat încercarea peste doi ani. De data aceasta, una dintre corăbiile lor, comandată de cîrmaciul *Bartolomé Ruiz*, a înaintat mai departe spre sud, de-a lungul coastei, pe o distanță de aproape 800 km de la rîul *San Juan*, traversînd ecuatorul. Marinarii au văzut în depărtare un munte uriaș acoperit de zăpadă — *Chimborazo* — și au cap-

Francisco Pizarro
(gravură din secolul al XVI-lea).

turat câțiva peruvieni care navigau cu o plută¹. Prizonierii au confirmat povestirile despre suprafața uriașă și bogățiile țării situate la sud, ca și despre puterea *incașilor*², cărora le aparținea această țară. Ruiz i-a adus lui Pizarro câteva obiecte de preț peruvieni.

În anul următor (1527), Pizarro și Almagro au pornit pentru a treia oară spre țărmurile Perului. Din lipsă de provizii, însă, asociații au hotărât să se despartă. Încăpăținatul Pizarro a rămas pe o insuliță de lângă coastă, unde se considera la adăpost de atacurile indienilor de pe țărm, revoltați de jafurile și actele de violență săvârșite de spanioli. Almagro a plecat înapoi la Panama după întăriri și provizii. Între timp, Avila murise. Noul guvernator a hotărât să pună capăt încercărilor „nesăbuite“

întreprinse fără autorizația lui (adică înainte de sosirea lui) și pe deasupra de un om de „origine dubioasă“ ca Pizarro. Cronicarii spanioli redau în cuvinte foarte plastice indignarea nobililor caballeros (cavalieri) și hidalgo (nobili simpli) din anturajul noului guvernator: „Blestem! Mai bine să ne legăm armele de coada unui măgar decât să luptăm sub comanda unui îngrijitor de porci! Ducă-se dracului! Oare au mai rămas atât de puține comori în Noua Spanie, încât să fim nevoiți să căutăm bogății și onoruri în slujba unor bastarzi și a unor popi?“ Noul guvernator a trimis după Pizarro și oamenii săi o corabie cu ordinul categoric să se întoarcă imediat la Panama. Pe insuliță a avut loc o scenă pe care unii istorici o numesc teatrală și de aceea o consideră neverosimilă. Dar ea corespunde perfect caracterului lui Pizarro, așa cum îl descriu documentele istorice cele mai autentice.

¹ Pe plute prevăzute cu pânze făcute din trestie, peruvienii întreprindeau călătorii de-a lungul coastei. În 1947, etnograful norvegian *Thor Heyerdahl*, împreună cu cinci tovarăși ai săi, a făcut pe o astfel de plută („Kon Tiki“, avînd circa 100 m²) o călătorie de 8 000 km în 101 zile, din Callao (Peru) pînă la atolul Raroia (Barclay de Toll, din insulele Tuamotu), profitînd de curenți și de alizeele prielnice.

² *Incașii* — unul dintre triburile populației *checua*, cel mai numeros dintre popoarele indiene, care a locuit și locuiește și astăzi în văile rîurilor din Anzii centrali, între ecuator și paralela de 28° latitudine sudică. Cu o sută de ani înainte de venirea spaniolilor, incașii, în fruntea unei uniuni de triburi, au supus alte triburi checua, precum și popoarele vecine, organizînd (în jurul anului 1438) un stat sclavagist — cel mai puternic dintre toate statele care au existat vreodată în America de sud. Întreaga putere era deținută de marele inca. Capitala statului era orașul *Cuzco*, situat într-o vale, la mare altitudine, la izvoarele fluviului Ucayali — Amazonul.

Oamenii lui Pizarro au început să se sfătuiască și mulți s-au bucurat că au prilejul să se întoarcă în Panama pe moșiile lor. Atunci, Pizarro, roșu de minie, a ieșit înainte, a scos sabia din teacă și a tras cu ea o linie pe nisip. Apoi, a trecut peste această linie și, întorcându-se spre tovarășii săi care-și pierduseră curajul, le-a spus: „Castilieni! Această cale [cătred sud] duce spre Peru și spre bogăție, iar cealaltă [cătred nord] duce spre Panama și spre mizerie. Alegeți!“ Numai treisprezece oameni îl urmau, printre care și cîrmaciul Ruiz. Căpitanul corabiei sosite din Panama i-a luat pe ceilalți pe bord și a ridicat ancora, lăsîndu-i pe cei paisprezece „rebeli“ fără provizii, în voia soartei. Pizarro și tovarășii lui, nemaisimțîndu-se acum în siguranță pe insulița de lîngă coastă, au trecut pe insula Gorgona (8° latitudine nordică), aflată la 50 km de țarm.

Ei au petrecut mai bine de șase luni în exilul lor voluntar pe insula Gorgona; hrana și-o procurau vîîînd păsări și culegînd moluște comestibile. Între timp, asociații din Panama ai lui Pizarro au obținut totuși din partea guvernatorului autorizația de a echipa pe socoteala lor o corabie. Cu această corabie, Pizarro a pornit spre sud de-a lungul coastei și a debarcat lîngă golful *Guayaquil*, unde a văzut ogoare bine lucrate și un oraș mare (Tumbez). Pentru a se convinge el însuși de bogăția și de mărimea țării incașilor, el a continuat să navigheze mai departe spre sud, pînă la 8° latitudine sudică. El a prins pe țarm mai multe *lame* — singurele animale domestice din Lumea nouă — a luat țesături subțiri din lînă de vigonie, vase de aur și argint și a capturat cîțiva tineri peruvieni. Cu aceste trofee, Pizarro putea să se întoarcă cu cinste, nu numai în Panama, dar și în Spania. Acum nimeni nu mai putea să se îndoiască de existența țării aurului — Peru, pe care Pizarro o descoperise și propunea să fie cucerită.

Primii care „l-au salutat“ pe conchistador în patrie au fost creditorii, care l-au băgat la închisoare pentru neplata datoriilor.

EXPEDIȚIA LUI FRANCISCO PIZARRO ȘI CUCERIREA PERULUI

Povestirile conchistadorului, confirmate de dovezi atît de convingătoare, au produs în Spania o impresie foarte puternică. Regele a dat ordin ca Pizarro să fie eliberat din închisoare. El a obținut de la Carol I patenta de a cuceri Peru și a fost numit guvernator al țării. I s-au acordat și mari sume de bani, însă nu pe loc, ci din viitoarele venituri ale țării pe care abia trebuia s-o cucerească. Pentru echiparea expediției s-a fixat un termen scurt — șase luni. S-au găsit însă „oameni buni“ (printre care și Hernando Cortez), care au finanțat acțiunea ce promitea profituri uriașe. Francisco Pizarro a început îndată să recruteze voluntari în regiunea sa natală — Estremadura. În primul rîîînd, firește, el și-a angajat rudele, printre care trei frați — *Hernando*, mai mare decît el, *Juan* și *Gonzalo*, mai mici. Almagro n-a dobîîîndit nici un post înalt. El vedea că Pizarro se înconjură cu rude și că el este trecut pe planul al doilea. Din acest moment, între asociați a început o dușmănie care a dus la pieirea tuturor conducătorilor expediției din Peru.

În 1531, Pizarro a plecat din Panama cu trei corăbii, împreună cu un detașament de 180 de oameni, dintre care 36 de călăreți. Ca și Cortez în Mexic, el își punea mari speranțe în cai. Pizarro a debarcat lângă ecuator și a mers de acolo spre sud pe uscat. În primăvara anului 1532 el a ajuns lângă golful Guayaquil și în primul rînd a încercat să ocupe insula *Puna* (lângă țărmul nordic al golfului). Dar băstinașii au opus o rezistență atît de îndîrjită, încît șase luni mai tîrziu Pizarro a fost nevoit să se retragă, după ce detașamentul său a suferit mari pierderi. El a trecut pe țărmul sudic al golfului, la *Puerto Pizarro* (în apropiere de Tumbes). Aici el a mai stat trei luni, dar de data aceasta nu și-a pierdut timpul în zadar: a primit întăriri din Panama și a strîns informații precise despre situația internă din statul incașilor. Astfel el a aflat că în țară abia se terminase un război civil care durase trei ani, între marele inca *Huascar* și fratele său *Atahualpa*. Învîingător ieșise „uzurpatorul“ *Atahualpa*, care luase prizonier pe *Huascar*. În septembrie 1532 *Atahualpa*, cu un detașament de cinci mii de indieni, se afla în orașul din munți, *Cajamarca*, situat în dreptul paralelei de 7° latitudine sudică, pe unul din afluenții de pe cursul superior al fluviului *Marañon* — Amazonul.

Frații Pizarro, dintre care bătrînul *Hernando* era considerat „sfetnic“, au socotit că momentul este prielnic pentru o expediție în interiorul țării. După ce au primit întăriri din Panama, la sfîrșitul lunii septembrie 1532 ei au pornit cu cea mai mare parte din oamenii lor, de la golful *Guayaquil* către sud, spre *Cajamarca* și au urcat pe platou. Înapoierea lor era înlesnită de faptul că incașii construiseră pe teritoriul lor drumuri bune, cu poduri suspendate peste riurile de munte. Detașamentul lui Pizarro era alcătuit din 62 de călăreți și 102 pedestrași, dintre care numai 23 aveau arme de foc (archebuze și muschete). *Atahualpa* nu i-a împiedicat pe spanioli să înainteze ba chiar a trimis în întîmpinarea lui Pizarro un sol cu daruri, poftindu-l să vină cu detașamentul său la *Cajamarca*.

Pe la mijlocul lunii noiembrie, Pizarro și oamenii lui au intrat în *Cajamarca* și s-au instalat chiar în oraș; detașamentul de cinci mii de oameni al lui *Atahualpa* își aveau tabăra la două mile de oraș. *Francisco Pizarro* l-a trimis pe ofițerul *Hernando de Soto* cu vreo 20—30 de călăreți în tabăra lui *Atahualpa*, poftindu-l să se întilnească în ziua următoare în piața din *Cajamarca*. Marele inca a refuzat. Atunci *Hernando Pizarro*, însoțit numai de un tîlmaci, s-a dus din nou la *Atahualpa* și acesta, văzînd cită încredere îi arată străinii, a consimțit să vină la întîlnire.

Potrivit versiunii tradiționale, chiar în noaptea aceea, după ce au vizitat tabăra lui *Atahualpa*, frații Pizarro împreună cu *De Soto*, cu un alt ofițer — *Sebastian Moyano de Belalcazar* (sau *Benalcazar*) și cu călugărul *Vincente Valverde* au pus la cale un plan îndrăzneț pe care *Francisco Pizarro* l-a adus la îndeplinire cu o nerușinare nemaiauzită chiar pentru acea vreme. Pedestrașii și călăreții spanioli, împărțiți în trei grupuri, s-au adăpostit într-o ascunzătoare (cele două părți au convenit, probabil, dinainte să se întilnească departe de detașamentele lor). *Atahualpa* a sosit în piață într-o litieră de aur purtată de nobili. Trei sute de in-

Oșteni peruvieni (desen peruvian).

dieni dezarmați mergeau înainte, strângînd de pe drum pietrele și guno-iul; după marele inca veneau în litiere și hamacuri căpeteniile de triburi. Cînd procesiunea s-a oprit, s-a apropiat de Atahualpa călugărul Valverde, care i-a citit un lung *requerimento* („înstiințare”) — document prin care incașii recunoșteau de bună voie puterea regelui spaniol. Atahualpa l-a întrebat cum s-ar putea convinge că tot ce i s-a spus era adevărat. Valverde i-a arătat evanghelia pe care o ținea în mînă. „Atahualpa i-a cerut să-i dea cartea, a întors-o pe o parte și pe alta, a răsfoit-o, a spus că ea nu vorbește și a zvîrlit-o de o parte”. Atunci Valverde s-a adresat spaniolilor strigînd: „Pe ei, pe ei”! Francisco Pizarro a poruncit să se tragă o salvă, călăreții din ascunzătoare s-au năpustit din trei părți spre Atahualpa, iar în același timp au apărut și pedestrașii. „Guvernatorul [Pizarro]... într-un acces de furie, s-a năpustit spre litieră, l-a apucat pe Atahualpa de păr (el purta părul foarte lung), l-a tras afară din litieră... l-a doborât la pămînt și l-a legat. Indienii și-au văzut cîrmuitorul doborât și legat tocmai în clipa cînd din toate părțile s-au năpustit asupra lor călăreții de care se temeau atîta... și au luat-o la fugă... atît de repede, încît se doborau unii pe alții... Călăreții i-au urmărit pe fugari pînă cînd întinericul noptii i-a silit să se întoarcă” (A. Sarate). Văzînd că suita lui Atahualpa fuge, marele detașament indian care se afla la o depărtare mare, a părăsit fără luptă tabăra și a plecat în partea de nord a posesiunilor incașilor, în direcția orașului *Quito* (în dreptul ecuatorului).

Marele inca și-a dat seama că conchistadorii prețuiesc aurul mai mult decît orice pe lume. Pe peretele temniței în care l-a închis Pizarro, el a tras o linie la înălțimea la care putea să ajungă cu mîna și a propus un preț de răscumpărare nemaiauzit: atîta aur cît să umple încăperea pînă la acea linie. Pizarro a acceptat. Atunci Atahualpa a trimis în toate colțurile țării crainici ca să adune vase de aur și alte podoabe din temple. Pînă la mijlocul anului 1533 s-au strîns mormane de aur, dar totuși nu se adunase încă întreaga cantitate necesară pentru răscumpărare. Pizarro

și-a pierdut răbdarea, cu atât mai mult cu cât resursele marelui inca păreau a fi epuizate. El l-a acuzat de complot împotriva spaniolilor, de asasinarea rivalului său Huascar, de idolatrie, de poligamie etc. Atahualpa a fost condamnat la ardere pe rug. Dar întrucât a acceptat să se boteze a fost „numai“ strangulat. Pizarro a numit un nou „domnitor“ în Peru, pe marele inca *Manco Capac* (fiul lui Huascar) și a intrat solemn împreună cu el în capitala țării — Cuzco. În 1534 Sebastian Belalcázar a întreprins o expediție spre nord, a pus stăpânire pe orașul *Quito* (astăzi capitala republicii Ecuador) și în felul acesta granița de nord a țării cucerite a ajuns până la ecuator.

Pizarro s-a grăbit să trimită în Spania o mare cantitate de aur, care reprezenta „cincimea“ cuvenită regelui. (După unii autori, întreaga pradă se ridica la 150 000 000 ruble aur.) Noi cete de aventurieri s-au năpustit asupra Americii de sud. Corăbiile navigau des între Panama și Peru. Francisco Pizarro a hotărât atunci să mute centrul administrativ al țării pe coasta mării și a întemeiat „orașul Regilor“ (Ciudad de los Reyes — 1535), care mai târziu a căpătat denumirea de *Lima* (astăzi capitala statului Peru).

DESCOPERIREA ARHIPELAGULUI GALAPAGOS

În anul întemeierii orașului Lima, a fost trimis din Panama în Peru episcopul *Berlanga*, primul om care a plantat în America banani. Venerabilul episcop primise de la autoritățile clericale și laice o misiune dublă: să fie conducătorul spiritual al catolicilor din Peru și să-l supravegheze în secret pe cuceritorul acestei țări. Din cauza curentului rece și a vînturilor potrivnice, corabia lui *Berlanga* a deviat mult spre apus și deodată marinarii au zărit un pămînt chiar lîngă ecuator. Episcopul a izbutit să stabilească poziția lui. Era una dintre insulele arhipelagului care mai târziu a căpătat denumirea spaniolă de *Galapagos* („broaște țestoase“), din cauza uriașelor broaște țestoase care caracterizau fauna insulară. *Berlanga* n-a dat insulelor nici un nume.

Pierdute în ocean la aproape 1 000 km de coasta americană, insulele *Galapagos*, nelocuite (suprafața totală este de circa 7 900 km²), nu prezentau nici un interes pentru spanioli. În afară de aceasta, ele erau situate departe de căile maritime obișnuite; numai rareori furtuna arunca acolo întîmplător corăbii comerciale. În schimb, pirații de diferite naționalități au cercetat temeinic calea spre aceste insule. Dar cînd se trimiteau într-acolo din Panama sau Peru vase de război pentru urmărirea piraților, căpitanii acestora căutau adesea zadarnic arhipelagul *Galapagos*. De aceea multă vreme el a fost numit *Islas Encantadas* (insulele vrăjite).

EXPEDIȚIA LUI ALMAGRO ÎN CHILE ȘI ÎNTOARCEREA LUI

Din Spania s-a primit ordin ca noile teritorii să fie delimitate. Lui Pizarro, care dobîndise titlul de marchiz, i s-a atribuit teritoriul din Peru pe care l-a cucerit. Almagro a fost numit guvernator al țării *Chile*, si-

tuată la sud de Peru, care abia urma să fie cucerită. El a fost nevoit să se supună acestei hotărâri nedrepte. La începutul lunii iulie 1535 el a plecat din Cuzco spre sud-est, de-a lungul malului apusean al lacului *Titi-caca*, situat la mare altitudine (cel mai mare lac din America de sud cu o suprafață de 6 900 km²), a lăsat la vest lacul *Poopo* și a înaintat către sud-est peste podișurile înalte de la granița sudică a statului incașilor. După ce a străbătut mai bine de 1 000 km, el a acordat trupelor sale două luni de odihnă. În regiunea de frontieră, spaniolii au capturat o mare încărcătură de aur, pe care triburile supuse din sud o trimiteau învingătorilor lor — incașii. Bineînțeles că împărțirea prăzii le-a stîrnit și mai mult setea de aur.

Cercetașii trimiși în recunoaștere i-au adus lui Almagro știrea că spre Chile duc două drumuri, la fel de grele: primul — de-a lungul graniței, spre vest, peste munții Anzi pînă la țărmul oceanului Pacific, iar apoi spre sud prin deșertul Atacama, iar al doilea drum — drept spre sud, prin regiunile de munte din Anzii centrali, unde era greu să procure carne și porumb pentru oameni. Almagro a ales această din urmă cale deoarece era mai scurtă. Prin platoul pustiu, Almagro a înaintat luptînd împotriva băștinașilor pînă în valea Chicoana (în regiunea izvoarelor rîului Rio Salado — rîul Sărat — afluent din dreapta al fluviului Parana), unde a izbutit să obțină vite și alte alimente. Dar în timpul trecerii peste un torent de munte, cea mai mare parte din animale și provizii au fost pierdute. Aceasta a fost o lovitură grea pentru expediție, căci mai departe spaniolii au întîlnit numai arareori în văile din munți, doar sate indiene mici și sărace. Conchistadorii devastau locuințele, luau cu ei pe toți bărbații adulți ca să le înlocuiască animalele de povară. Animalele, însă, trebuie hrănite, pe cînd indienilor nu li se dădea aproape nici un fel de hrană și ei mureau cu sutele.

De la izvoarele rîului Rio Salado, Almagro a pornit mai întîi spre sud, de-a lungul pîrîișurilor răsăritene ale Anzilor, dar curînd după aceea a cotit spre vest, spre lanțul principal al *Anzilor chilieni*. Spaniolii au mers multă vreme de-a lungul poalelor acestui lanț, peste solonceacuri, căutînd trecători prin uriașa barieră muntoasă. Bătrînul Almagro mergea înainte cu un mic detașament de călăreți. În sfîrșit, trecătoarea a fost găsită la o altitudine de peste 4 000 mtr. Zăpada îi orbea pe oameni, aerul rarefiat, furtunile și frigul le îngreunau fiecare pas. Firește că hamalii indieni sufereau incomparabil mai mult decît soldații spanioli. Deosebit de greu era noaptea: din lipsă de combustibil nu se putea face foc și nu aveau nici un adăpost împotriva vînturilor tăioase. Cu toții sufereau afîit de cumplit de foame, încît spaniolii împărțeau cu lăcomie între ei cai căzuți, iar indienii mîncau carnea tovarășilor lor morți. În tot timpul expediției, de pe urma istovirii, frigului și a muncii supraomenești au pierit aproape zece mii de hamali indieni (peruvieni și chilieni). Spaniolii au pierdut peste o sută de oameni și mulți cai. În sfîrșit, a apărut valea *Copiapo* (la 27° latitudine sudică). Almagro a ajuns acolo primul cu avangarda sa și a trimis provizii detașamentului principal. În această vale, detașamentul care scăzuse mult s-a oprit pentru odihnă.

Conchistadorii s-au îndreptat după aceea mai departe spre sud, de-a lungul litoralului chilian, pînă la *Coquimbo* (la 30° latitudine sudică). Aici Almagro a întîlnit pe neașteptate un dezertor spaniol, fugit din Peru ca să scape de pedeapsa care-l amenința. El parcursese singur spre sud peste 2 000 km. Din Coquimbo, Almagro a trimis detașamente și mai departe spre sud; acestea au explorat *Chile central* pînă la *riul Maule* (35° latitudine sudică) dar n-au găsit nici un fel de bogății.

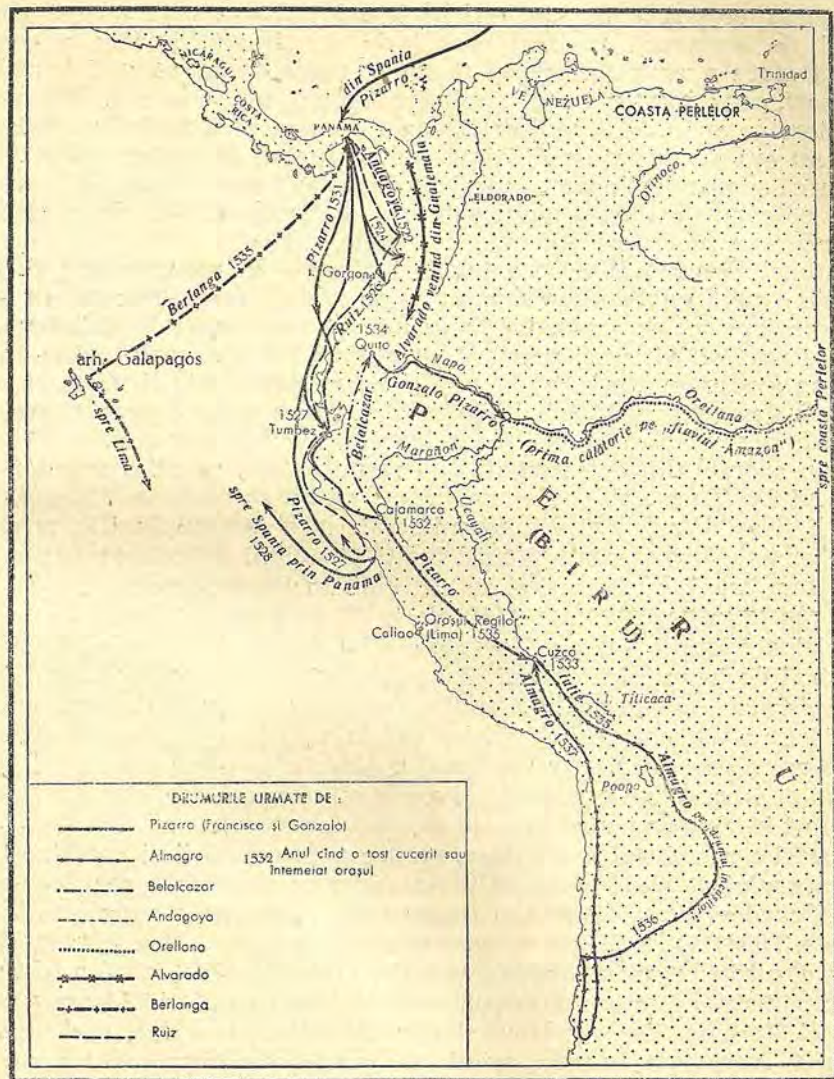
Almagro a hotărît să plece din această țară, dar de data aceasta a ales un alt drum, de pe coastă. Drumul de înapoiere trecea prin *deșertul Atacama* și din pricina lipsei de apă și de nutreț, lui Almagro i-au mai pierit cîteva zeci de cai, dar n-a mai pierdut nici un soldat (pe indienii nu-i putea la socoteală). El și-a împărțit oamenii în detașamente mici. Almagro cu detașamentul său mergea în ariergardă. După ce a trecut prin deșert el a urcat de la Arequipa (16° 5' latitudine sudică) pe platou și a ajuns la Cuzco în 1537, după ce străbătuse în ambele direcții peste 5 000 km.

MOARTEA LUI ALMAGRO ȘI A LUI FRANCISCO PIZARRO

Astfel a luat sfîrșit expediția cea mai importantă prin rezultatele ei geografice și cea mai grea dintre toate cele întreprinse vreodată de conchistadori în America de sud. Au fost descoperite vastele platouri din Anzii centrali cu marile lacuri Titicaca și Poopo, cele mai înalte șiruri ale Anzilor chilieni, văile fertile ale rîurilor din apus ce se varsă în ocean și țărmul Americii de sud, de la 16° 5' la 35° latitudine sudică. Dar spaniolii n-au găsit în drumul lor metale prețioase, nici ținuturi cu populație densă și nici orașe. Din punctul lor de vedere expediția a rămas fără rezultat. În această privință Chile nici nu putea fi comparat cu Peru. Almagro era profund dezamăgit și s-a infuriat și mai mult pe Francisco Pizarro care propusese această împărțire nedreaptă.

Detașamentul lui Almagro, care suferise pierderi mari, s-a întors în Peru în momentul cînd o parte a țării era cuprinsă de răscoala dezlănțuită de marele inca Manco Capac. Indienii asediau de șase luni orașul Cuzco, unde se aflau împreună cu un mic detașament, cel mai mare și cel mai mic dintre frații Pizarro; *Juan Pizarro* fusese ucis în timpul unui atac. Almagro i-a înfrînt pe răsculați și a eliberat detașamentul spaniol, dar i-a întemnițat pe Hernando și Gonzalo Pizarro. Gonzalo a fugit din închisoare, iar Hernando a fost eliberat după ce Francisco Pizarro a jurat să-i cedeze lui Almagro orașul Cuzco. Îndată după eliberare cei trei frați au pus mîna pe arme, l-au învins pe Almagro și l-au executat (în iulie 1538).

Timp de trei ani partizanii lui Almagro care scăpaseră cu viață, au îndurat lipsuri mari. În iunie 1541 ei au organizat un complot, au pătruns în casa lui *Francisco Pizarro* din Lima și l-au ucis împreună cu cîteva dintre partizanii săi. *Diego Almagro cel tînăr*, fiul conchistadorului executat, a fost proclamat guvernator. El n-a cîrmuit prea multă vreme. Guvernatorul legal numit de Carol I l-a prins cu ajutorul lui Belalcazar și al altor partizani ai lui Pizarro și l-a trimis în fața unui tribunal, care l-a condamnat la moarte (septembrie 1542).

Descoperirea țărilor Peru și Chile și a fluviului Amazon.

EXPEDIȚIA LUI GONZALO PIZARRO PESTE ANZI ȘI SOARTA SA

După executarea lui Almagro-tatăl, **Gonzalo Pizarro** a strâns la Quito un detașament format din 340 de spanioli și 4 000 de hamali indieni. În căutarea unei noi țări a aurului, în 1540 el a trecut cu detașamentul său Anzii și a descoperit un râu mare — **Napo**, unul dintre izvoarele Amazonului. Coborînd pe Napo, Gonzalo a găsit copaci a căror scoarță amintea

scorțișoara prețioasă din Ceylon. În fața lui Gonzalo au apărut păduri întregi de asemenea prețioși copaci de scorțișoară. Pentru a cerceta această „țară a scorțișoarei“, și poate în speranța că va găsi bogății și mai mari, conchistadorul și-a continuat drumul în jos, pe râu. Dar pentru a călători pe apă cu întregul detașament el avea prea puține vase, iar pe uscat nu era cu puțință să înainteze de-a lungul malurilor riului Napo, pentru că erau mlăștinoase, acoperite de păduri ecuatoriale de nestrăbătut și aproape pustii. Spaniolii sufereau de foame și de friguri galbene șiureau cu zecile, iar indienii, cu sutele.

Atunci Gonzalo Pizarro a trimis înainte — în recunoaștere și după provizii — pe *Francisco Orellana* cu 50 de soldați, pe un mic vas (brigan-tină) construit chiar acolo. Orellana nu s-a mai întors la detașamentul lui Pizarro. Potrivit unei versiuni provenind de la oamenii lui Gonzalo, Orellana a vrut ca „prin trădare să-și însușească gloria și poate chiar și foloasele descoperirii“. Văzind că Orellana nu se mai întoarce, Gonzalo a pornit în jos pe Napo pînă la fluviul *Marañon* (Amazonul). Acolo el a găsit un spaniol din detașamentul de recunoaștere, care i-a anunțat trădarea lui Orellana. Astfel, Gonzalo a fost nevoit să pornească înapoi, fără provizii și cu detașamentul mult micșorat, spre oceanul Pacific, prin pădurile mlăștinoase și peste munții înalți. Spaniolii au mâncat toți caii și cîinii, s-au hrănit cu hoituri și cu rădăcini. În Peru de nord nu s-au mai întors (pe la mijlocul anului 1542) decît 80 de oameni istoviți de moarte din pricina frigurilor. Acolo Gonzalo a aflat despre moartea lui Francisco Pizarro și de triumful temporar al lui Almagro cel tînăr, iar curînd după aceea, despre executarea lui. Noul guvernator al statului Peru, care îl executase pe Almagro cel tînăr, i-a dat în stăpînire lui Gonzalo Pizarro bogate mine de argint. Dar vanitosul conchistador avea visuri mai mari. În 1544 el a organizat o răscoală și a pus mîna pe putere, dar după patru ani a fost înfrînt de trupele regale și executat (1548).

Astfel s-a încheiat grandioasa epopee a descoperirii și cuceririi țări-lor din regiunea Anzilor centrali din America de sud — republicile de astăzi Ecuador, Peru, Bolivia și o parte din Chile, cu o suprafață totală de peste 3 000 000 km². Din cei șase căpitani (conducători ai expedițiilor), unul a căzut în lupta împotriva indienilor (Juan Pizarro), altul a fost ucis de complotiști (Francisco Pizarro), iar alți trei, executați (Almagro tatăl și fiul și Gonzalo Pizarro). Unul singur a murit de moarte naturală: septe-genarul *Hernando Pizarro*, trimis în Spania de fratele său pentru a „mușamaliza“ vîlva stîrnită de executarea lui Almagro; el a fost reținut în patrie și a mai trăit în Spania aproape 20 de ani.

Bogățiile aurifere din Peru s-au epuizat repede. Dar s-au găsit acolo mari zăcăminte de argint, care au adus acestei țări un renume mondial. Încă din al doilea pătrar al secolului al XVI-lea spaniolii au explorat Peru în toate direcțiile. După întemeierea orașului Lima, detașamentele spaniole circulau neîncetat între țărmul oceanului și orașele și minele de argint din interiorul țării. Atrăși de zvonurile despre bogățiile uriașe din Peru, căutătorii de aventuri pătrundeau în regiunile muntoase îndepăr-tate și greu accesibile, în căutarea de mine de aur și de argint.

Pedro Valdivia, care participase la expediția din Chile a lui Almagro în 1535—1537, a trecut apoi de partea lui Pizarro și a fost trimis de el spre sud, ca să cucerească Chile. La începutul anului 1540 el a pornit cu un detașament de 150 de oameni și a înaintat luptînd de-a lungul coastei, pe calea explorată înainte de spanioli, pînă la 33° 5' latitudine sudică; de aici el a urcat pe valea râului *Maipo* și a întemeiat pe cursul mijlociu al acestuia orașul *Santiago* (1541). În 1544—1545 Valdivia a explorat coasta chiliană mai departe spre sud și a ajuns pînă la râul *Bio-Bio* (la 37° latitudine sudică). După aceea, el a fost rechemat de guvernatorul statului Peru pentru înăbușirea răscoalei conchistadorilor condusă de Gonzalo Pizarro.

În anul 1547 Valdivia s-a întors în Chile și a pornit un război înversunat împotriva unui trib indian iubitor de libertate — *araucanii*, care au opus spaniolilor o rezistență atît de îndîrjită cum n-au mai întîlnit alta în America, nici pînă atunci și nici după aceea. Pentru a-și întări pozițiile în această regiune, Valdivia a întemeiat în anul 1550, la vărsarea râului *Bio-Bio*, orașul *Concepción*; araucanii au atacat imediat noul oraș, dar au fost înfrinți. „Și Valdivia, vrînd să sperie triburile băstinașe, a recurs la o măsură cruntă: el a poruncit să li se taie brațul drept și să li se smulgă nările tuturor celor patru sute de prizonieri“ (R. Altamira-i-Crevea). Atunci s-au răscurat toți araucanii. Luptînd împotriva acestora, conchistadorul a întemeiat o serie de orașe, printre care și *Valdivia* (1552) situat mai departe spre sud, la 40° latitudine sudică.

Poate din pricină că nu mai voia să depindă de autoritățile din Peru, care mențineau și ele legătura cu Spania prin Panama, Valdivia a căutat să folosească drumul prin strîmtoarea Magellan. El credea în mod greșit că ieșirea din strîmtoare se află la 42° latitudine sudică. Pentru a explora coasta de sud a statului Chile pînă la pretinsa ieșire din strîmtoare, el a folosit mica flotilă care i s-a trimis sub comanda lui *Juan Bautista Pastene*. Acesta a găsit într-adevăr la 42° latitudine sudică o strîmtoare, dar cercetînd-o, a descoperit că ea desparte de continent marea insulă *Chiloé* și astfel a început descoperirea *arhipelagului Chilian*, care s-a încheiat (în linii mari) în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea.

Repurtînd „victorii“ asupra araucanilor, Valdivia îi învăța vrînd-nevrînd arta militară și aceștia s-au dovedit elevi foarte capabili. Prefăcîndu-se că e transfug, araucanul *Lautaro* a petrecut un an în detașamentul lui Valdivia, iar apoi, întorcîndu-se la tribul său răscurat, a devenit conducătorul său militar. În 1553, araucanii au înfrînt pe rînd cîteva detașamente spaniole, l-au capturat pe Pedro Valdivia și l-au executat. Lupta lor armată împotriva colonialiștilor spanioli a durat mai bine de o sută de ani și s-a încheiat prin victoria araucanilor: în 1665 s-a încheiat cu ei o pace îndelungată, iar cînd în secolul al XVIII-lea spaniolii au încercat din nou să-i supună, ei s-au apărut cu atîta dirzenie, încît în 1773 Spania a recunoscut formal independența *Araucaniei*¹.

¹ În secolul al XIX-lea (pînă în perioada 1880—1890) araucanii s-au răscurat și împotriva republicii Chile, care a adăugat și țara lor posesiunilor sale.

LEGENDA DESPRE ELDORADO, DESCOPERIREA ANZILOR DE NORD ȘI A BAZINELOR FLUVIILOR ORINOCO ȘI MAGDALENA

ORIGINEA LEGENDEI DESPRE ELDORADO

Conchistadorii au auzit în diferite regiuni din America de sud și centrală povestiri ale indienilor despre „omul aurit“ (în spaniolă — El Dorado), care ar cămui undeva în apus o țară bogată în aur și pietre prețioase. Se spunea că acest *Eldorado* își „pudrează“ în fiecare dimineață corpul cu nisip fin de aur și în fiecare seară își spală aurul de pe piele, cufundindu-se în apa unui lac sfânt. Cu tot caracterul în aparență fantastic al acestei povestiri, ea nu era de loc o fantezie; născocite erau numai amănuntele mărunte și neesențiale. În linii mari, povestea despre Eldorado se baza pe rituri religioase reale, răspândite printre triburile indiene ale *muiscilor*, pe care spaniolii le numeau cibcea (chibcha). Regiunile de baștină ale muiscilor, care se aflau pe o treaptă destul de înaltă de civilizație, erau situate în munții din nord-vestul Americii de sud, iar capitala lor era orașul *Bogota*. Acest oraș se află pe podișul *Cundinamarca*, la o înălțime de peste 2 600 mtr. deasupra nivelului mării și la o distanță de 20–30 km de izvoarele riului Meta, mare afluent apusean al fluviului Orinoco.

Muiscii se închinau multor fenomene ale naturii, dar îndeosebi venerau soarele și apa. De acestea erau legate formele aparte ale cultului lor religios. Ei aduceau jertfă zeităților apei darurile soarelui — mai ales nisip aurifer și obiecte de aur. Jertfele cele mai solemne și nesingeroase erau legate de alegerea noului preot suprem, care devenea totodată căpetenia supremă a tribului. Preoții îl aduceau pe cel ales pe malul unui lac. Acolo îl aștepta o plută încărcată cu daruri de preț — aur și smaralde; pe plută se aflau patru casici (căpetenii de triburi) îmbrăcați în vestimente strălucitoare. Preoții îl dezbrăcau pe noul conducător suprem, îl ungeau cu pământ gras, iar apoi îl pudrau din cap și pînă în picioare cu pulbere de aur. Strălucind ca soarele, el se urca pe plută și se așeza între casici. Apoi pluta era dusă în mijlocul lacului. Aici noul conducător suprem arunca zeităților apei toate obiectele de preț strînse pe plută. În țară erau multe lacuri sfinte de acest fel și pentru pelerini se construiseră drumuri bune, pavate. În timpul calamităților (foamete ori epidemii) sau după victorii se organizau pe malurile lacurilor ceremonii solemne însoțite de jertfe.

Firește că diferitele variante ale legendei despre Eldorado exagerau acest ritual religios. Se spunea că fundul unor lacuri sfinite ar fi pavat cu plăci de aur și smaralde. Se afirma că Eldorado se cufundă în fiecare seară în apele lacului pentru a-și spăla de pe trup smoala lipicioasă amestecată cu pulbere de aur. Alții afirmau că Eldorado are un singur ochi, este un monstru-ciclop etc. Treptat s-a format legenda *fericitei țări a aurului* — *Eldorado*, pe care o căutau aventurieri din diferite țări europene.

Ca și mulți alți căutători de bogății, *Diego d'Ordaz* era și el stăpînit de visul descoperirii țării aurului. Era „un om de afaceri abil și descurcăreț, cu mintea ageră și foarte șiret”¹. Ocupîndu-se de treburile lui Cortez în Spania, d'Ordaz nu uita nici de propriile sale interese. El a obținut de la Carol I un brevet pentru colonizarea părții de nord-est a „continentului” (America de sud).

În 1531, d'Ordaz a plecat cu cîteva corăbii spre „marea Dulce” a lui Vicente Pinzon, adică spre gurile Amazonului. După ce au debarcat pe țărm, soldații lui d'Ordaz au început, firește, să jefuiască satele indiene, găsind adesea în colibe pietre verzi străvezii pe care le luau drept smaralde. Prizonierii indieni afirmau că la cîteva zile de drum, sus pe râu, se înalță pe mal o stîncă mare alcătuită în întregime din această piatră prețioasă. D'Ordaz a pornit cu escadra sa în sus pe marele fluviu, dar un uragan a risipit și a scufundat aproape toate corăbiile sale. Naufragații s-au salvat cu greu pe două vase mici. Atunci, d'Ordaz a renunțat să mai caute stîncă de smarald și a cotit spre nord-vest, ca să ajungă în cea mai apropiată colonie spaniolă. Mergînd de-a lungul țărmului, el a ajuns într-o altă „mare Dulce” — gurile fluviului *Orinoco*.

Cu cele două corăbii ale sale, d'Ordaz a pornit în sus pe acest fluviu, care șerpuia pe o cîmpie nesfîrșită. El a străbătut aproape 1 000 km spre vest, pînă cînd calea i-a fost tăiată de niște cataracte, în locul unde marginea apuseană a *podisului Guanei* se apropie de fluviu. În acel loc, lîngă praguri, în marele fluviu Orinoco, care-și poartă apele dinspre sud, se vărsa un râu mare care curgea dinspre vest. Acolo, în munții dinspre vest, potrivit relatărilor indienilor, probabil lîngă izvoarele noului râu descoperit, se afla țara unde domnea Eldorado. D'Ordaz a înaintat în sus pe râul care ducea spre această țintă mult rîvnită. În limba spaniolă ținta se cheamă *meta*. De atunci, cel mai lung dintre afluenții apuseni ai fluviului Orinoco poartă numele de *Meta*. După ce a navigat în sus pe *Meta* mai puțin de 100 km, d'Ordaz a fost nevoit să se întoarcă, pentru că nu avea destule provizii și printre soldați începuseră să bîntuie bolile. Această expediție i-a adus o amară deziluzie, căci descoperise o țară uriașă, dar aproape pustie.

Rezultatele geografice ale expediției lui *Diego d'Ordaz* au fost însă importante. El a dovedit că marile râuri care izvorăsc din podisurile din vestul continentului își croiesc drum spre răsărit, către oceanul Atlantic. El a descoperit că aceste râuri curg prin cîmpii întinse — *llanos*. El a văzut cum, contopindu-se, ele formează puternicul fluviu — „Magnificul Orinoco” și s-a convins că Orinoco și afluenții săi alcătuiesc un sistem ramificat de căi de apă interne pe care se poate pătrunde departe în interiorul continentului sudic.

În anii 1533—1534 expediția lui *Herrera*, căutînd țara Eldorado, a înaintat pe plute de la gurile fluviului Orinoco pînă la cursul mijlociu al râului *Meta*, unde a întîlnit triburi războinice. După ce au pierdut majo-

¹ Această caracterizare aparține lui Cortez, care-l cunoștea bine pe d'Ordaz.

ritatea oamenilor, printre care și pe căpitanul lor, spaniolii s-au întors în 1535 pe țărmlul oceanului, fără nici o pradă. Principalul rezultat politic al expedițiilor lui d'Ordaz și Herrera a fost anexarea, mai târziu, a întregului bazin al fluviului Orinoco la posesiunile spaniole.

„ȚARA WELSERILOR“ ȘI CĂUTAREA REGIUNII ELDORADO DE CĂTRE MERCENARII BANCHERILOR GERMANI

Bancherii Medici din Florența, cămătarii italieni și spanioli participau de mult la finanțarea expedițiilor de cucerire în insulele de peste ocean și pe noul continent. Dar ei își rezervau numai o cotă de participare la beneficii. Bancherii împăratului german Carol V (care era și rege al Spaniei sub numele de Carol I) — *Welser* din Augsburg și *Ehinger* din Constanța — au obținut de la debitorul lor mult mai mult. Ei au dobândit în 1527 un brevet pentru cucerirea și colonizarea „continentului“, adică a regiunii din America de sud de pe țărmurile mării Caraibilor, unde sperau să găsească țara Eldorado. Împăratului i s-au plătit (potrivit diferitelor izvoare) 5—12 tone de aur; compania comercială, organizată de creditorii „darnici“, a încheiat un contract cu guvernul spaniol. Compania își lua angajamentul să echipeze pe socoteala sa, în decurs de un an, patru corăbii cu 300 de oameni și cu toate proviziile necesare, pentru a cucerii în numele coroanei spaniole țările de pe litoral situate la răsărit de podișul Santa Marta. Compania își lua obligația să întemeieze așezări pe litoral sau pe insulele din apropiere, iar pentru apărarea lor să construiască în decursul anilor următori două-trei cetăți. Companiei i se acorda pe veci dreptul de jurisdicție pe teritoriul concesionat, precum și dreptul de a numi guvernatori dintre membrii familiilor *Welser* și *Ehinger*. Compania a dobândit dreptul de a transforma în sclavi și de a dispune ca de proprietatea ei deplină de toți băștinașii care nu se vor supune ordinelor guvernatorilor acestei „țări a *Welserilor*“.

În 1529 un agent al bancherilor — *Ambrosius Ehinger*, pe care spaniolii îl numeau *Alfinger*, a debarcat cu un mare detașament alcătuit numai din soldați mercenari germani la fortul *Coro*, pe țărmul răsăritean al golfului Venezuela. Din *Coro*, *Alfinger* a pornit într-o expediție de cucerire care îi aduse porecla prea puțin onorabilă de „cel mai crud dintre cruzi“. El a început prin a jefui toate satele din jur. Prin torturi silea pe indieni să-i dea tot aurul și toate obiectele de preț. El avea dreptul să transforme în sclavi numai pe băștinașii care „nu se supuneau ordinelor lui“, dar de fapt el stigmatiza și trimitea la piața din *Coro* pe toți indienii care prezentau vreo valoare, iar pe bătrâni, copii și bolnavi îi ucidea. După ce a pustiit coastele golfului Venezuela, *Alfinger* și-a continuat activitatea distrugătoare în regiunile învecinate dinspre vest. El a trecut peste lanțul de munți care străjuiește la apus șesul *Maracaibo*, continuând să jefuiască și să incendieze, să violeze și să ucidă, să stigmatizeze și să vândă pe indieni ca sclavi. Știrile despre cruzimea lui *Alfinger* s-au răspândit atât de repede, încât în curînd el a început să întâlnească în drumul său spre apus numai sate pustii, părăsite de locuitori.

Fiorosul conquistador german a fost nevoit să se înapoieze spre răsărit, în regiunea pe care o pustiise înainte. Sclavii indieni flămânzi, încărcăți cu poveri grele, au pierit cu miile pe acest drum al morții. Soldații germani, mercenari ai lui Alfinger, au început și ei să se îmbolnăvească, sufereau de foame și mulți muureau. În căutarea unor regiuni fertile și aurifere, cuceritorul a început să-și schimbe itinerariul fără noimă, cînd într-o direcție, cînd în alta. El s-a învîrtit un timp pe loc între lacul (laguna) Maracaibo și fluviul Magdalena; apoi a încercat să pătrundă în sus pe fluviul Magdalena, în regiunea muntoasă unde, potrivit zvonurilor, se afla un oraș al aurului. Cu acest prilej el a descoperit *Cordiliera orientală*, lanțul de munți care desparte la est bazinul fluviului Magdalena de bazinul fluviului Orinoco. Căutînd să atace prin surprindere noi triburi indiene, Alfinger se străduia să înainteze cît mai repede. El nu ținea seama de faptul că numărul sclavilor-hamali scădea lot mai mult. Se grăbea atît de mult, încît nu mai voia să piardă timp nici măcar cu scoaterea lanțurilor de pe grumazul indienilor, care cădeau istoviți, și dădea ordin să li se taie capetele.

Timp de trei ani a fost pustiită țara de către acest „cel mai crud dintre cruzi”. Bancherii primeau sumele rezultate din vînzarea sclavilor și o parte din prada jefuită, dar nu trimiteau nici un fel de ajutor serios agentului lor. În preajma anului 1532, în al treilea an de vînațoare sălbatică, detașamentul german s-a redus mult din cauza foametei și a bolilor. Atunci, vînașul s-a transformat în vînat. Rămășițele detașamentului lui Alfinger au fost înconjurate de indieni la 600 km spre sud-vest de Coro, în *Cordiliera orientală*, și nimicite. Potrivit unei versiuni, „cel mai crud dintre cruzi” a fost ucis în această regiune, pe care spaniolii au denumit-o „*Misero Ambrosio*” („*Odiosul Ambrosio*”). Potrivit unei alte versiuni, Alfinger, rănit și bolnav, a reușit să ajungă la Coro, unde a murit.

În anul 1534, bancherii au numit ca guvernator al „Țării Welserilor” pe *Georg Hohermuth von Speyer* (spaniolii îl numeau *Spiro*) și i-au dat un detașament alcătuit din 400 de oameni; printre ofițerii săi se afla și

Conchistadorii ard de vii pe indieni
(desen din secolul al XVI-lea).

cavalerul *Philipp von Hutten*. În anul 1535, Speyer a plecat din Coro în căutarea țării Eldorado, a înaintat spre sud, a pătruns în valea râului *Barquisimeto-Cojedes* (din sistemul fluviului Orinoco), în llanos, și a cotit spre sud-vest. Detașamentul a înaintat în această direcție de-a lungul *Cordilerei orientale* și *Merida*, trecind peste riurile mari și mici care curgeau spre răsărit, către fluviul Orinoco. Detașamentul înainta extrem de încet prin țara întinsă și cu populație rară, deoarece tot timpul era nevoit să respingă atacurile indienilor localnici. Soldații erau uzi pînă la piele din cauza ploilor torențiale sau sufereau din pricina căldurii insuportabile. Îmbrăcămintea lor putrezise și ei se acopereau cu piei de animale. Doi ani i-au trebuit lui Speyer ca să ajungă pînă la izvoarele râului *Guaviare*, cel mai mare afluent al fluviului Orinoco. Dar aici, la o distanță de peste 1 000 km de Coro, germanii au suferit o asemenea înfrîngere din partea indienilor, încît au fost nevoiți să se retragă. Drumul de înapoiere a durat încă un an și Speyer s-a întors la Coro în 1538, după ce a pierdut 80 de soldați.

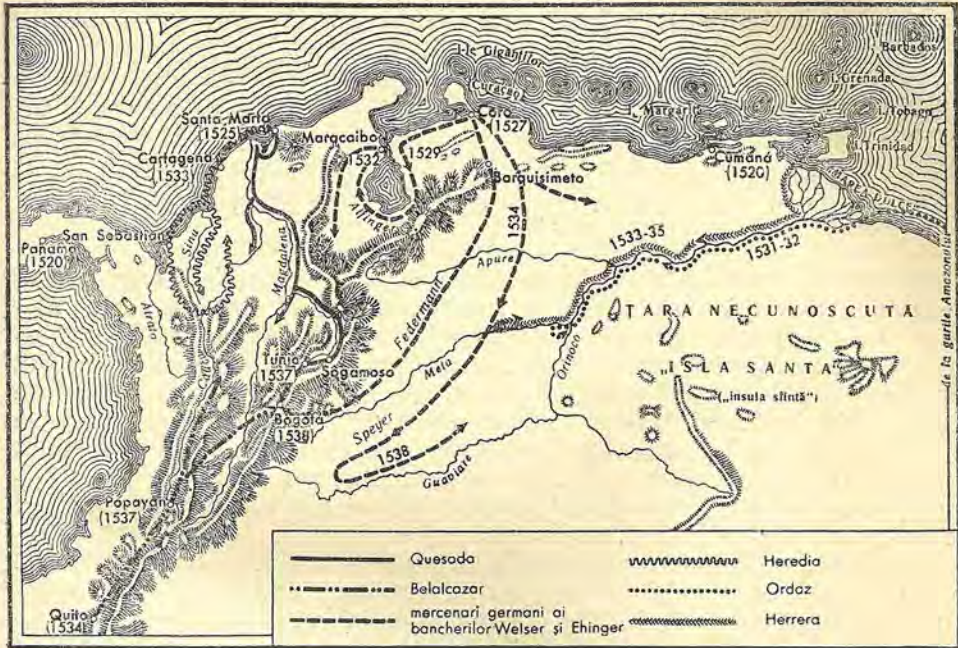
În timpul absenței lui Speyer, din Germania a sosit la Coro un detașament de mercenari comandat de *Nikolaus Federmann* (care mai fusese în savanele din regiunea fluviului Orinoco în anii 1531–1532, cu prilejul unei expediții de cuceriri neizbutite). În 1536, Federmann a pornit întii pe urmele detașamentului lui Speyer, prin llanos, din bazinul superior al fluviului Orinoco, a trecut apoi peste Cordiliera răsăriteană și a pătruns în bogata regiune centrală a muiscilor civilizați. El a ajuns însă pe podișul Cundinamarca în momentul cînd pătrunseseră aici doi conchistadori spanioli: Quesada, dinspre nord, și Belalcazar, dinspre sud.

PRIMELE EXPEDIȚII DINSPRE NORD ALE SPANIOLILOR ÎN ELDORADO

Spaniolii s-au întărit temeinic pe țărmul sudic al mării Caraibilor abia în 1526, cînd au întemeiat cetatea de coastă *Santa Marta*, la 80 km spre est de vărsarea fluviului Magdalena; această cetate a devenit baza lor pentru înaintarea spre sud, în sus pe fluviul Magdalena, spre regiunile muntoase ale Anzilor.

În primii ani, micile detașamente din Santa Marta nu îndrăzneau să întreprindă decît scurte incursiuni în regiunile învecinate din munți și zona maritimă. În 1533, însă, *Pedro Heredia* a început cucerirea ținutului situat pe malul stîng al cursului inferior al fluviului. El a debarcat cu un detașament la 200 km spre sud-vest de Santa Marta și a întemeiat acolo orașul *Cartagena*, care, curînd după aceea, a început să joace un rol de seamă în relațiile comerciale ale acestei regiuni cu restul lumii. După ce a înfrînt în cîteva ciocniri sîngeroase triburile indiene de pe litoral, Heredia a pornit spre sud, unde îl atrăgeau zvonurile persistente despre Eldorado, iar la 150 km spre sud de Cartagena a descoperit valea râului *Sinu*. Aici exista o populație densă formată din muisci (cibcea) care, ca și compatrioții lor de la răsărit, se aflau pe o treaptă mult mai înaltă de civilizație decît caraibii.

În templele muiscilor apuseni se găseau multe pietre prețioase și obiecte de aur, dar comori și mai mari se aflau în mormintele lor. În

Căutarea țării Eldorado.

timpul unei expediții, Heredia a descoperit în munții din estul văii râului Sinu un număr de morminte în care se afla o cantitate atât de mare de pietre scumpe și obiecte prețioase, încât fiecare din cei 150 de soldați ai săi a devenit un om bogat. Unii istorici sînt de părere că mormintele din această regiune au furnizat cea mai mare pradă capturată în America spaniolă în timpul conchistei. Pentru a se consolida în această regiune bogată, Heredia a refăcut cetatea (San Sebastian) construită de Hojeda în apropiere de gurile râului Atrato. Din această cetate, detașamentele lui Heredia au efectuat timp de trei ani un șir de incursiuni spre sud și sud-est, pînă i-au ruinat cu desăvîrșire pe indienii localnici și le-au devastat mormintele. El a ajuns pînă la *Cordilierea apuseană*, adică pînă la munții care despart bazinele râurilor Atrato și Magdalena.

Unul dintre ofițerii lui Heredia, portughezul *João Sezar* (în spaniolă *Juan Sesar*) a plecat cu cîteva zeci de soldați în căutarea țării Eldorado. După ce a rătăcit timp de două luni prin pădurile mlăștinoase, el a ajuns în sfîrșit pe pîrînișul răsăritean al Cordiliei occidentale. În fața lui se deschidea o vale largă prin care își croia drum spre nord marele rîu aurifer *Cauca* (afluent din stîna al Magdalenei). La început, Sezar și oamenii lui au pus mîna pe mult aur, în parte jefuit din sate, în parte extras din pîrîiașele aurifere care se varsă în rîul Cauca. Dar indienii din satele apropiate s-au unit și au început să hărțuiască micul detașament spaniol. Urmărit de ei, Sezar a fugit spre nord atât de repede cît

ii îngăduia încărcătura grea de aur, străbătind în medie, zilnic, aproape 20 km.

Astfel a fost descoperită principala regiune auriferă din America de sud, care în decurs de patru secole a dat aproape 1 500 000 kg de aur.

EXPEDIȚIA LUI QUESADA ȘI BELALCAZAR ÎN ELDORADO ȘI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII BAZINULUI FLUVIULUI MAGDALENA

Gonzalo Jimenez Quesada, care se instalase la Santa Marta, a desfășurat între anii 1530 și 1540 o intensă activitate în căutarea țării Eldorado. La început, el a condus câteva mici expediții spre sud, pe valea fluviului Magdalena în sus. În partea de nord a văii fluviului, drumul pe uscat era foarte anevoios, din pricina mlaștinilor și a pădurilor de nestrăbătut. Mult mai ușor era să navigheze pe fluviu, chiar și împotriva curentului. Trebuie să amintim că Magdalena este mai lung decât Rinul (circa 1 600 km) și are un debit de apă mult mai mare; fluviul este navigabil pe cea mai mare parte a întinderii sale — 1 100 km; sînt navigabili și unii dintre afluenții lui.

În 1536, urcînd în sus pe fluviu, Quesada a întîlnit un vas indian cu o încărcătură de sare și de țesături de bumbac, bine lucrate și vopsite cu măiestrie, în culori vii. El s-a convins astfel că destul de aproape se află o țară cu o civilizație înaltă și a hotărît să cerceteze cursul fluviului pe care coborîse vasul; în afară de aceasta, indienii întîlniți aveau și niște cerculețe de aur, pe care spaniolii le-au luat drept monede. O escadră destul de mare echipată de Quesada a naufragiat în dreptul pragurilor fluviului. Conchistadorul a fost nevoit să-și conducă soldații prin pădurile mlaștinoase, pînă ce a ajuns pe primele înălțimi ale podișului *Cundinamarca*, unde se afla statul central al muiscilor.

Quesada susținea că în momentul cînd a descoperit el *Cundinamarca*, pe podiș trăiau vreo 2 000 000 de oameni. Țara era acoperită de ogoare de porumb sau cartofi. Muiscii locuiau în case de lemn sau de vălătuci, cu un mobilier foarte simplu. Satele și orașele lor fremătau de lume. Spaniolii au fost puternic impresionați de templele lor de lemn, de o arhitectură primitivă, dar care erau acoperite cu plăci de aur. Muiscii nu extrăgeau și nu prelucrau alte metale în afară de aur. Rîurile din această țară erau aurifere; mult aur se găsea în temple, iar în mormintele în care se aflau trupuri îmbălsămate se păstrau pietre prețioase și statui de aur ale zeilor. Orașele din țara muiscilor erau legate prin drumuri bune, pavate cu plăci de piatră. Pe timpul conchistei, rețeaua acestor drumuri era apreciată la cîteva sute de kilometri.

Descoperirea și cucerirea podișului *Cundinamarca* au fost însoțite de cruzimile obișnuite ale conchistadorilor. Quesada și-a consolidat pozițiile în țara muiscilor către începutul anului 1538. Dar în acel moment, pe teritoriul pe care el abia îl cucerise au pătruns doi pretendenți noi: agentul german al Welserilor — *Nikolaus Federmann*, despre care am vorbit mai sus, și *Sebastian Belalcazar*, tovarăș de arme al lui Pizarro, cuceritorul orașului Quito și al întregii regiuni ecuatoriale a Anzilor.

După ce a adunat la Quito o pradă uriașă, Belalcazar a hotărît să-și extindă posesiunile spre nord de ecuator, întrucît țările bogate în aur de la sud se aflau sub stăpînirea lui Pizarro. Detașamentul de avangardă al lui Belalcazar era condus de ajutorul său, care, după cum spune un istoric spaniol, „acționa ca fulgerul și argintul viu: el aduna toate metalele prețioase pe care le găsea în case, ardea și prefăcea în scrum casele și ogoarele cultivate“. El a pătruns în regiunea cursului superior al râului *Cauca*, terorizînd cu atîta cruzime pe indienii localnici, încît printre ei au început sinucideri în masă. Cînd Belalcazar a pornit (în 1536) pe urmele ofițerului său spre cursul superior al râului *Cauca*, i-a fost foarte ușor să recunoască drumul, deoarece era presărat de scheletele sinucigașilor. În decurs de doi ani, înaintînd încet în jos pe valea râului *Cauca*, Belalcazar și-a extins treptat posesiunile spre nord. În cele din urmă, el a trecut peste *Cordiliera centrală*, în valea fluviului *Magdalena*, iar apoi a urcat pe podișul *Cundinamarca*.

Așadar, în 1538, în țara muiscilor, în regiunea în care Quesada construise chiar atunci orașul *Santa Fe* (mai tîrziu i s-a dat din nou numele de *Bogota*, astăzi capitala Columbiei), se găseau trei detașamente: două spaniole, comandate de Quesada și Belalcazar, și unul german, comandat de Federmann. Cronicarii spanioli afirmă că detașamentele se compuneau fiecare din același număr de oameni: fiecare avea cîte 160 de soldați, un preot și un călugăr. Întrucît au venit însă din direcții diferite și au jefuit în cursul expedițiilor lor popoare diferite, ele se deosebeau mult prin îmbrăcămîntea oamenilor. Oamenii lui Belalcazar, care veniseră dinspre sud, din Peru, erau cei mai bogați și purtau haine de mătase și catifea. Oamenii lui Quesada, veniți dinspre nord, de pe țărmul mării Caraibilor, erau mai săraci și purtau țesături de bumbac indigene. Iar soldații săraci ai lui Federmann, veniți dinspre răsărit, din savanele aproape pustii de pe fluviul *Orinoco*, își acopereau trupurile istovite cu piei de animale. Pe cîmpia de lîngă *Bogota* cele trei tabere s-au instalat în triunghi, amenințîndu-se una pe cealaltă. Dar aici, războiul împotriva indienilor nu s-a transformat, ca în Peru, într-un măcel între conchistadori. S-a încheiat o tranzacție amiabilă. Federmann a acceptat în numele său și al celorlalți germani ca, în schimbul unei sume de răscumpărare, să renunțe la drepturile sale îndoielnice asupra podișului *Cundinamarca*¹. Iar Belalcazar s-a înțeles pașnic cu Quesada să-și delimiteze noile posesiuni. Podișul *Cundinamarca* a rămas sub stăpînirea lui Quesada. El a numit țara cucerită *Noua Granadă* (în secolul al XIX-lea ea a devenit nucleul republicii Columbia).

¹ Bancherii germani n-au renunțat însă dintr-o dată la căutarea țării *Eldorado* spre vest de podișul *Cundinamarca*. Hohermuth von Spever a murit în 1540, dar chiar în anul următor, succesorul său *Philipp von Hutten* a întreprins o nouă expediție de cucerire. În decurs de cîțiva ani, înaintînd încet și cu lupte spre sud, Hutten a trecut râul *Guaviare*, a ajuns la afluentul lui sudic *Inirida* și s-a ciocnit în această regiune cu triburi indiene puternice. Sub presiunea lor, el a început o retragere care s-a încheiat cu zdrobirea completă a detașamentului său și cu moartea sa (1546). O dată cu el a pierit și întreprinderea colonială a bancherilor *Welser* și *Ehinger*.

După ce s-au întărit pe podișul din centrul țării într-o regiune bogată, nu numai în aur, dar și în smaralde și sare, spaniolii au supus fără greutate celelalte regiuni din Anzii de nord. Ei au străbătut aceste regiuni de munte în toate direcțiile, iar în 1539 *Pasquale Andagoya* a descoperit calea comercială cea mai comodă și mai scurtă de pe podișul Cundinamarca spre oceanul Pacific peste *Cordiliera* centrală, iar apoi în sus, pe valea râului Cauca și peste *Cordiliera occidentală*, pînă în golful *Buenaventura* (în dreptul paralelei de 4° latitudine nordică). *Quesada* a adus în Spania o pradă uriașă, alcătuită din aur și smaralde; dușmanii săi, însă, au răspîndit zvonul că el a ascuns o parte din pradă (ca să reducă cincimea cuvenită regelui) și astfel n-a mai fost numit guvernator al Noii Granade. I s-a interzis chiar accesul acolo, dîndu-i-se voie să se reîntoarcă abia în 1549.

Quesada nu și-a pierdut speranța de a descoperi „adevăratul Eldorado“. După cît se pare aceasta a devenit o manie a lui, ca și a multor mii de alți căutători de aventuri. Dar acestea erau „... călătorii făcute la întîmplare spre o țară a visului... Nu spunea chiar *Columb* că *Orinoco* izvorăște din raiul pămîntesc? Ei plecau în căutarea acestui loc minunat... și nici o neizbîndă nu-i puteau opri în urmărirea necunoscutului: n-au existat nici o legendă indiană, nici o halucinație a vreunui soldat rătăcit și nici un miraj apărut la orizontul îndepărtat, care să nu fi zugrăvit în fața privirilor lacome ale aventurierilor spanioli imaginea acelui oraș din povești, unde domnește omul de aur, puternicul *Eldorado*. Timp de peste un secol toate expedițiile întreprinse în partea răsăriteană a Anzilor, în bazinele fluviilor *Orinoco* și *Amazon*, au fost călăuzite de această viziune de basm“ (*E. Réclus*).

În perioada 1560—1570, *Quesada* a întreprins cel puțin două expediții în bazinul fluviului *Orinoco* în căutarea țării *Eldorado*. El avea aproape 70 de ani cînd a început ultima sa expediție pe cursul superior al fluviului *Orinoco*, fiind însoțit de 300 de spanioli și 1 500 de hamali indieni (1569—1572). În timpul acestei expediții, care a durat trei ani, hamalii indieni au pierit sau au fugit; de asemenea au murit aproape toți însoțitorii săi spanioli. *Quesada* n-a găsit nimic de preț; el n-a ajuns nici pînă la cursul superior al fluviului *Orinoco* și s-a întors cu mîna goală. El a murit în vîrstă de aproape 80 de ani (1579).

Capitolul 31

DESCOPERIREA FLUVIILOR AMAZON ȘI LA PLATA

CĂLĂTORIA LUI ORELLANA PE „RÎUL AMAZOANELOR“

Cînd în 1540, pe râul Napo, *Francisco Orellana* s-a despărțit pentru totdeauna — cu sau fără voie — de *Gonzalo Pizarro*, pe brigantina sa se aflau cincizeci de soldați și doi preoți; unul din aceștia — *Gaspar Carvajal*

— a făcut o descriere a acestei călătorii. Potrivit versiunii lui Orellana și Carvajal, apele repezi ale râului Napo au dus în câteva zile corabia pe o distanță de mai multe sute de kilometri de locul despărțirii și pe tot parcursul ei n-au zărit pe mal nici un sat. Așadar, nici nu putea fi vorba să procure provizii pentru expediția lui Pizarro. Oamenii lui Orellana sufereau ei înșiși de foame, erau nevoiți să fiarbă și să mănânce pielea șeilor. Abia la 8 ianuarie 1541 ei au întâlnit primul sat indian. Era imposibil să se întoarcă, fiindcă pe uscat nu exista drum, iar pe râu ar fi fost nevoiți să navigheze cu vîslele împotriva curentului, în condiții deosebit de grele, timp de luni întregi.

Orellana a hotărît să se lase în voia curentului și să navigheze pînă la mare, fără să știe unde va ajunge în cele din urmă. De la indienii localnici, spaniolii au aflat că în apropiere se află un râu foarte mare și au hotărît să mai construiască o brigantină. Ei au procurat de la indieni alimente și la 1 februarie și-au continuat drumul. La 11 februarie 1541 au ajuns la punctul unde se unesc trei riuri; cel mai mare dintre ele era „atît de lat ca o mare“ (*Marathon — Amazonul*). Orellana s-a lăsat în voia puternicului curent al râului, care ducea vasul său spre răsărit, către o nare necunoscută și printr-o țară necunoscută. Încă de la gurile râului Napo, uriașul fluviu își rostogolea valurile în fața lui și Orellana credea că se află aproape de ocean. Dar treceau zile și săptămîni și spaniolii continuau să navigheze în jos, duși de curent, fără să vadă vreun semn că se apropie marea. Uriașul fluviu primea unul după altul afluenți mari și totuși călătorii puteau totdeauna să vadă de la mijlocul apei ambele maluri, uneori, ce-i drept, numai ca niște îndepărtate și vagi fișii de verdeață. Dar cînd se apropiau de mal, în fața lor apăreau nenumărate brațe, înconjurate din toate părțile de desigurile de nestrăbătut ale pădurilor ecuatoriale virgine. Cînd întâlneau pe mal cîte un sat mic, spaniolii îl jefuiau și luau cu forța de la „sălbatici“ rezervele lor de alimente; în satele mai mari, ei făceau schimb cu indienii sau îi convingeau să le dea provizii. Uneori se hrăneau destul de bine, dar erau torturați de „plaga egipteană — țințarii“.

Mai departe, pe fluviu în jos, ei au întâlnit triburi războinice care cu bărcile lor ușoare îi atacau pe spanioli atunci cînd se apropiau de mal. Praful de pușcă pe care îl aveau oamenii lui Orellana se stricase din pricina umezelii, iar corzile arbaletelor își pierduseră elasticitatea, așa încît spaniolii nu mai puteau folosi armele lor cu tragere lungă. De aceea, ambele vase se țineau, în limita posibilităților, la mijlocul fluviului, unde erau mai puțin expuse primejdiei. După 50 de zile, spaniolii au ajuns în dreptul unui afluent de pe partea stîngă, a cărui apă părea „neagră ca cerneala“. Orellana a dat acestui afluent numele de *Rio Negro* (cel mai mare dintre afluenții din stînga ai Amazonului, cu o lungime de peste 1 500 km). Mai jos, pe cursul râului, țara avea o populație mai deasă și pe maluri se întâlneau sate mari; unele dintre ele păreau să se întindă pe cîteva kilometri. Pretutindeni se puteau căpăta porumb și păsări.

După cum spune Carvajal, la 24 iunie spaniolii au întâlnit un sat în care trăiau numai „femei“, cu pielea de culoare deschisă, care nu aveau legături cu bărbați“. Aceste femei purtau cozi lungi, erau înalte, puter-

nice și înarmate cu arcuri și săgeți. Ele i-au atacat pe spanioli, dar au fost respinse și au pierdut șapte-opt luptătoare. Acest pasaj din povestirea despre călătoria lui Orellana a produs o impresie atât de puternică asupra contemporanilor, care și-au amintit de vechea legendă greacă despre amazoane, încât râul căruia Orellana a vrut să-i dea numele său a căpătat, păstrându-l pînă astăzi, numele de „rîul Amazoanelor“ (Amazonas).

Mai aproape de mare trăiau caraibii; Caravajal susține că ei erau canibali (mîncau carnea dușmanilor uciși), dar și meșteșugari iscusiți. Ei făceau tot felul de arme și vase frumoase, viu colorate. În sfîrșit, spaniolii au ajuns la „marea Dulce“ adică la gurile marelui fluviu. Aceasta s-a întîmplat la 2 august 1541. Întreaga călătorie pe „rîul Amazoanelor“, de la gurile riului Napo și pînă la mare, a durat 172 de zile. Deși au avut ciocniri dese cu indienii, numai trei spanioli au murit din cauza rănilor și opt, din pricina bolilor.

Expediția s-a pregătit timp de peste trei săptămîni pentru a ieși în mare. Spaniolii au acoperit cu punți ambele brigantine și au făcut pînze din mantile lor peruviene. La 26 august, fără busolă și fără pilot, Orellana a ieșit în ocean și a pornit spre nord, de-a lungul țărmurilor continentului. Din fericire, în tot timpul călătoriei nu i-au prins nici furtuni și nici ploi torențiale, căci altfel vasele slabe ale lui Orellana n-ar fi rezistat. Într-o noapte ele s-au pierdut unul de altul și și-au continuat călătoria separat. Orellana și tovarășii săi de drum au trecut cu bine prin golful Paria și prin teribilele lui „guri“ (strîmtori), ajungînd la 11 septembrie 1541 pe insulița *Cubagua*, situată în dreptul coastei de sud a insulei Perlelor (Margarita). Aici, au întîlnit compatrioți care le-au arătat multă prietenie, fiind impresionați de povestea călătoriei neobișnuite care durase, în total, opt luni și jumătate.

SOARTA LUI ORELLANA

Aceasta este versiunea lui Orellana și Carvajal. Partizanii lui Pizarro însă au declarat că Orellana nu este numai un trădător, ci și un mincinos. De altfel, mulți istorici consideră că el și-a înflorit aventurile sale uimitoare cu cele mai fantastice povestiri, în spiritul călătoriilor mincinoși din evul mediu (de pildă „Sir John Mandeville“). Au fost considerate drept basme povestirile despre popoarele neobișnuite care trăiesc pe malurile rîului și îndeosebi povestirea că spaniolii ar fi întîlnit acolo, în pădurile virgine de nestrăbătut, „o republică a femeilor — a amazoanelor războinice“. Călătorii de mai tîrziu au căutat zadarnic pe malurile Amazonului urmele acestei republici a femeilor și ale satelor care se întindeau pe kilometri întregi de-a lungul malului.

O altă minciună răspîdită de Orellana sau de însoțitorii lui, despre orașele foarte bogate pe care le-ar fi întîlnit în drum, orașe unde locuitorii acopereau cu aur templele lor și își umpleau casele cu obiecte de aur, a produs o impresie și mai puternică asupra contemporanilor. Acest basm a determinat organizarea mai multor expediții în bazinul Amazonului, în cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea. Ele n-au dat însă nici un rezultat.

O importantă realizare geografică a lui Orellana a constituit-o faptul că el a străbătut primul dinspre vest spre est, de la un ocean la celălalt, un continent neexplorat și a dovedit în mod practic că, cel puțin în dreptul ecuatorului, acest continent sudic este extrem de lat, ajungând la câteva mii de kilometri și că „marea Dulce“ a lui Vicente Pinzon reprezintă gurile „rîului Amazoanelor“.

Din Cubagua, Orellana a trimis un raport regelui Spaniei și apoi a plecat cu însoțitorii săi spre Española, unde a debarcat la sfîrșitul anului 1541. Orellana visa să pună stăpînire pe întreaga țară descoperită de el. În anul următor el s-a întors în Spania și a încheiat cu guvernul un contract cu privire la cucerirea ei. S-au găsit oameni bogați care să-i finanțeze expediția. Pe la mijlocul anului 1544 o escadră alcătuită din patru nave cu 400 de oameni a părăsit gurile Guadalquivirului. Expediția a suferit un eșec total. Ea a pierdut trei luni lângă insulele Canare, și două luni lângă insulele Capului Verde; circa 100 de oameni au murit, iar 50 au dezertat. În timpul traversării oceanului, o furtună a împrăștiat vasele și numai două corăbii au ajuns la gurile Amazonului. Acolo, Orellana și cea mai mare parte dintre oamenii lui au murit din pricina frigurilor. Cîteva zeci de oameni care au mai scăpat au plecat spre Española.

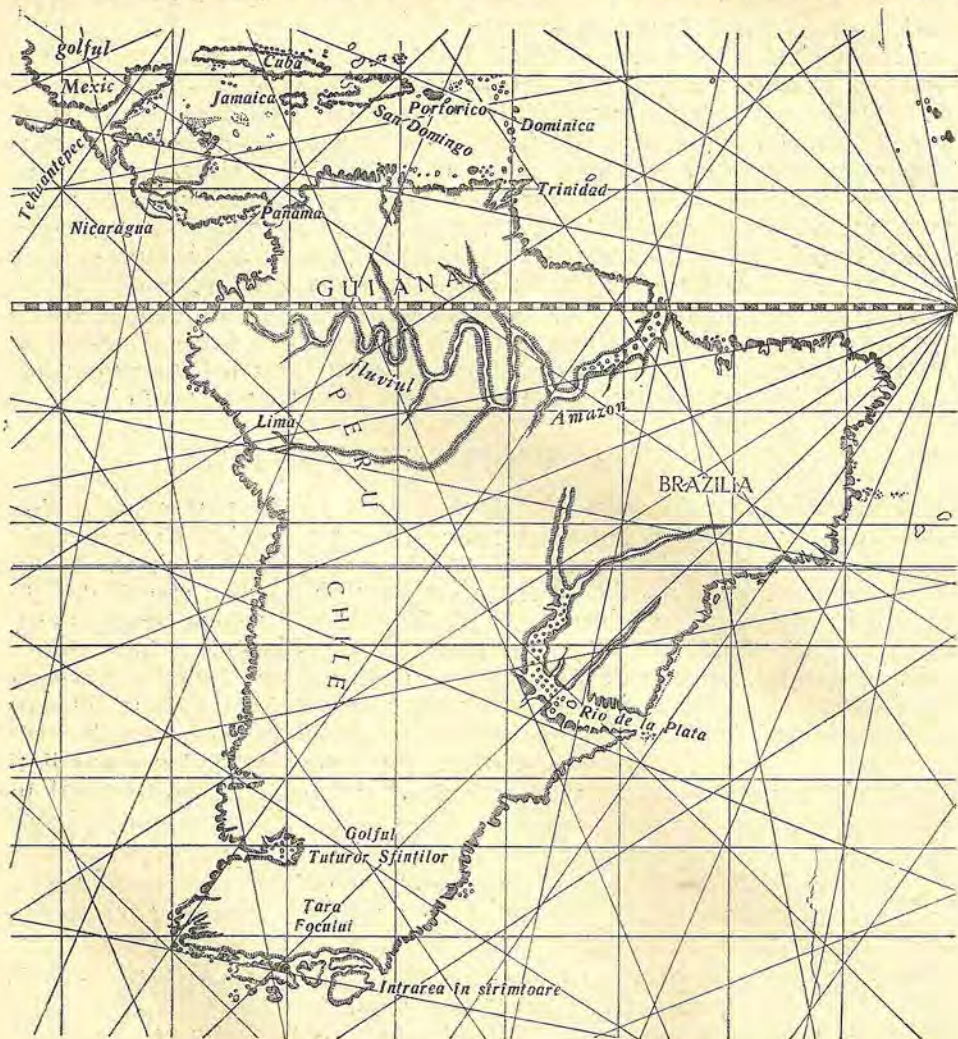
DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI LA PLATA

În aprilie 1526, *Sebastian Cabot*, care era atunci în slujba spaniolilor, a plecat în fruntea unei flote compuse din patru corăbii. El avea misiunea să treacă prin strîmtorea Magellan spre insulele Moluca, dar în loc de aceasta, el a pornit să exploreze „rîul lui Solis“ (La Plata), la gurile căruia a ajuns în februarie 1527. El a lăsat aici două corăbii mari, iar cu celelalte două a pornit în sus pe rîul *Parana*. Înaintînd încet împotriva curentului, spre nord, și oprindu-se des pe drum, Cabot a ajuns în martie 1528 la gurile rîului *Paraguay*, care se varsă în *Parana* dinspre nord. Pe cursul inferior al *Paraguayului* (probabil în apropiere de vărsarea lui *Rio Bermejo*) a avut loc o ciocnire singeroasă între spanioli și agricultorii indieni localnici, bine organizați și bine înarmați. Întrucît în această luptă spaniolii au pierdut 25 de morți, Cabot s-a străduit din toate puterile să stabilească cu băștinașii relații pașnice, ceea ce a și izbutit să facă. El a găsit la ei podoabe de argint, pe care le-a luat în schimbul altor obiecte diferite (mai tîrziu s-a aflat că indienii își procuraseră podoabele în timpul unei expediții făcute în nord-vestul bazinului rîului *Paraguay*). Iată de ce, după întoarcerea lui Cabot în Spania, noul rîu descoperit a început să fie denumit *Rio de la Plata* (rîul Argintiu)¹; mai tîrziu această denumire s-a păstrat numai pentru estuarul comun al rîurilor *Parana* și *Uruguay*.

Cabot a construit două forturi pe țărmul fluviului La Plata și pe cursul inferior al *Paranei*. Dar cînd în 1535 o nouă expediție de mari proporții condusă de *Pedro Mendoza* a pătruns în La Plata, ea a constatat că forturile fuseseră distruse, iar micile lor garnizoane nimicite de

¹ De aici provine și denumirea spaniolă a republicii La Plata-Argentina („Argintie“).

indieni. Atunci Mendoza a construit pe țărmul apusean al fluviului La Plata, la sud de delta Paranei, orașul *Buenos Aires*. Un detașament comandat de *Juan de Ayolas*, trimis în căutarea „țării de argint” pe Parana și Paraguay în sus, a pătruns pînă la gurile rîului *Pilcomayo*, unde a

Harta Americii de sud (sfîrșitul secolului al XVI-lea).

fost întemeiat orașul *Asunción* (1536). În anul următor, Ayolas a înaintat și mai sus pe cursul rîului, pînă la tropical sudic (pînă la 21° latitudine sudică), descoperind regiunea *Gran Chaco*. El a mers cu detașamentul său prin pădurile rare din această regiune, departe spre apus, pînă la poalele Anzilor, apoi s-a întors și în apropiere de rîul Paraguay a pierit

împreună cu însoțitorii săi într-o luptă cu indienii localnici. Indienii din regiunea Buenos Aires făceau de asemenea în permanență incursiuni asupra orașului și spaniolii au fost nevoiți să plece de acolo. Înainte de a-l părăsi, ei i-au dat foc (1541). Orașul a fost refăcut abia în 1580, devenind capitala coloniei *La Plata* (mutată acolo din Asunción).

Alvaro Núñez Cabeza de Vaca, numit guvernator al coloniei *La Plata* după moartea lui Mendoza (1537), a ales un drum nou pentru a pătrunde în bazinul fluviului *La Plata*. El a debarcat cu un detașament pe coasta Braziliei de sud, în dreptul paralelei de $27^{\circ}5'$ latitudine sudică, a urcat în partea de sud a podișului Braziliei și l-a străbătut urmînd valea râului *Iguaçu* (circa 1 300 km) pînă ce a ajuns la Parana. Cu acest prilej, la 25 km mai sus de vărsarea râului *Iguaçu* el a descoperit una dintre cele mai mari cascade din lume: râul cu un debit mare de apă, care se împarte într-o mulțime de brațe, ajungînd la o lățime de aproape 3 km, se prăvălește de pe o stîncă înaltă de 65–70 m, în peste 30 de șuvoaie despărțite de insulite stînci. Detașamentul lui Cabeza de Vaca a coborît pînă la gurile Paraguayului, iar pe acest râu a urcat pînă la Asunción.

Domingo Martinez Irala, locțiitorul lui Cabeza de Vaca a urcat în 1543 de la Asunción în regiunea mlăștinoasă de pe cursul superior al râului Paraguay pînă la vărsarea râului *Cuyabá* (dincolo de paralela de 18° latitudine sudică). El a căutat fără succes să ajungă din „săraca” colonie *La Plata* în bogatul Peru. După cîțiva ani (1547–1548), Irala și-a repetat încercarea, mergînd pe un drum situat mai spre sud (în dreptul paralelei de 21° latitudine sudică), a traversat partea de nord a regiunii Gran Chaco și a urcat pe podișul care poartă acum denumirea de podișul Boliviei. Drumul de pe malurile fluviului *La Plata* în Peru fusese astfel descoperit.

După aceste expediții, spaniolii au ajuns să cunoască tot cursul râului Paraguay, precum și cursul inferior și mijlociu al Paranei, demonstrîndu-se, astfel, după exemplul râului *Iguaçu* care izvorăște din munții *Serra do Mar*, că măcar unii dintre afluenții de pe stînga ai Paranei izvorăsc foarte aproape de oceanul Atlantic, de pe povirnișurile vestice ale munților de pe litoral.

Capitolul 32

PRIMELE DESCOPERIRI DIN REGIUNILE INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD

EXPEDIȚIA LUI DE SOTO ȘI DESCOPERIREA REGIUNILOR SITUATE LA NORD-VEST DE FLORIDA

Hernando de Soto s-a făcut cunoscut în Castilia de aur și în Nicaragua, iar apoi l-a însoțit pe Francisco Pizarro în expediția din Peru și acesta l-a numit mai tîrziu locțiitor al său. În timpul luptei sîngeroase

dintre conchistadorii din Peru, de Soto a părăsit de bună voie „țara aurului“, întorcându-se în Spania. Acolo a prezentat planul unei expediții pentru cucerirea Floridei. Cu un detașament de 1000 de oameni el a plecat în Cuba, iar apoi, în anul 1539, a debarcat pe țărmul apusean al Floridei cu 900 de soldați și 350 de cai. Lumea nouă nu văzuse încă o oaste europeană atât de mare. După ce a lăsat o parte din soldați să

Indian din Florida
(desen din secolul al
XVI-lea).

păzească corăbiile, de Soto a pornit cu ceilalți spre interiorul țării, către nord. În drum, spaniolii au întâlnit sate mari (unele aveau peste 600 de case). Ei înaintau încet prin regiunea păduroasă și mlăștinoasă, brăzdată de râuri. Indienii aveau o atitudine dușmănoasă¹ și își făceau pe dealuri fortificații înconjurată cu garduri de birne. De Soto a petrecut iarna în apropiere de *golful Apalașian*, unde se găsea hrană suficientă pentru detașamentul său. El a chemat și flota acolo, iar apoi a trimis-o spre vest, ca să exploreze țărmul pe o distanță de 100 de mile.

În primăvara anului 1540, de Soto a pornit spre nord-vest și vest, trimițând înainte pe soldații cei mai abili care „cu prietenie și cu vorbe bune“ îi convingeau pe indieni să lase detașamentul să treacă în pace. Spaniolii au traversat un șir de râuri mici care curgeau printr-o cîmpie roditoare către sud, spre golful Mexic.

Șeful unuia dintre triburile locale s-a oferit să conducă detașamentul spaniol și i-a adus pe oaspeții nepoftiți într-o așezare mare, situată

pe malul unui râu mare (probabil *Alabama*). Așezarea era înconjurată de un val înalt de pământ și de un gard de birne cu două porți. La fiecare 50 de pași erau așezate turnuri de pază și în fiecare din acestea se aflau cîte opt oșteni. Așezarea era alcătuită din 80 de case mari de lemn, dintre care unele erau atât de încăpătoare încît puteau cuprinde cîte 1000 de oameni. Văzînd casele-cetăți, spaniolii și-au dat seama că au fost atrași cu viclenie în cursă și s-au retras în grabă. Apoi au atacat așezarea. Ei au spart cu topoarele porțile de lemn, au năvălit în oraș și au dat foc caselor. Din partea indienilor luptau nu numai bărbații, dar și femeile. De Soto a fost rănit, dar n-a părăsit cîmpul de luptă, pentru ca oamenii săi să nu se descurajeze. Indienii s-au împotrivit cu dirzenie, dar cînd focul s-a întins au luat-o la fugă. Lupta a durat nouă ore. Spaniolii au pierdut 83 de oameni și 45 de cai. Ca totdeauna, datele despre pierderile indienilor sînt contradictorii: diferiți istorici arată că au murit două, cinci, șapte și chiar zece mii de indieni, unii uciși în timpul măcelului de pe străzile orașului, iar ceilalți arși de vii în case. Cu toate acestea

¹ Pe aici fuseseră înainte soldații lui de Narvaez. Istoricii spanioli spun că ei i-au tăiat nasul unei căpetenii indiene și au pus cîinii să o sfîșie pe mama acestuia.

Sat fortificat al indienilor din America de nord (desen din secolul al XVI-lea)

pierderile suferite i-au descurajat pe spanioli. Ei n-au găsit aur și erau înconjuțați de triburi dușmane. De aceea mulți au stăruit ca expediția să se întoarcă în Havana. Dar după ce i-a lăsat pe soldați să se odihnească timp de două săptămîni, de Soto a pornit mai departe, spre apus.

În decembrie, de Soto a hotărît să rămînă peste iarnă într-o așezare indiană. El a cucerit-o cu asalt; indienii au fugit și de Soto și-a încarțiruit soldații în casele părăsite. Disciplina din rîndurile detașamentului spaniol slăbea. Nu se mai așezau posturi de pază. Indienii, probabil bine informați, au profitat de acest lucru și în ianuarie 1541 au năvălit noaptea în

Sat nefortificat al indienilor din America de nord
(desen din secolul al XVI-lea).

oraș și au dat foc acoperișurilor de paie ale caselor în care dormeau spaniolii. În cursul acestei lupte nocturne au fost uciși 40 de soldați și s-au pierdut 50 de cai (o parte din ei au ars). Spaniolii s-au mutat într-o localitate învecinată, dar și aici indienii îi hărțuiau mereu.

La sfîrșitul lunii martie, de Soto a pornit mai departe, respingînd atacurile dese ale indienilor. După cît se pare, el a mers la întîmplare, cotind, cînd spre nord, cînd spre sud, dar în general s-a menținut în direcția vest. Se presupune că detașamentele lui au ajuns pînă la izvoa-

rele Alabamei și au pătruns în valea fluviului *Tennessee* (rîu „egal ca mărime cu Guadalquivirul în dreptul Sevillei“). De acolo el a ajuns pe malul unui fluviu larg și adînc, care curgea cu mare iuteală. Apele lui erau tulburi și duceau la vale o mulțime de copaci smulși din rădăcini. Acesta era marele fluviu *Misisipi* — „rîul Sfințului Duh“, cum l-au denumit predecesorii lui de Soto. Pînă la *Misisipi* n-au ajuns nici jumătate din soldații săi. După ce a construit patru corăbii mari, de Soto a trecut cu oastea sa pe malul apusean al fluviului *Misisipi*, probabil în apropierea gurilor rîului *Arkansas*. Acolo a încheiat o alianță cu un șef de trib indian și a întreprins împreună cu acesta o expediție împotriva unui trib dușman. Spaniolii și aliații lor au mers în jos pe rîu în 80 de bărci ușoare. Cronicarii spanioli din acel timp pomenesc pentru prima oară că indienii scalpează pe dușmanii uciși.

După aceasta, de Soto a rătăcit timp de un an prin cîmpiile situate la vest de *Misisipi*, cînd depărtîndu-se de fluviu, cînd revenind pe malurile lui. Oastea sa se micșora văzînd cu ochii. El însuși s-a îmbolnăvit de friguri și curînd a murit (mai 1542) în vîrstă de 47 de ani. Înainte de a muri, el l-a numit ca succesor al său pe *Luis Moscoso*. Conchistadorii l-au înmormîntat pe căpitanul lor în cursul nopții, pentru ca știrea să nu se răspîndească printre indieni. Sicriul a fost coborît în fundul apei, într-unul din brațele adînci al fluviului *Misisipi*, în apropiere de rîul Roșu (*Red River*).

EXPEDIȚIA LUI MOSCOSO LA VEST DE MISISIPPI

La începutul lunii iunie, spaniolii au pornit mai departe spre vest, parcurgînd distanțe mari în fiecare zi. Ei au străbătut șesuri nelocuite și mari spații neroditoare. De la indieni, Moscoso a aflat că mai departe spre vest se află munți înalți; probabil că spaniolii au ajuns la poalele răsăritene ale *munților Stîncosi*. Soldații erau peste măsură de obosiți, proviziile erau puține și atunci Moscoso a pornit înapoi, spre *Misisipi*. A început iarna; alimentele trebuiau procurate prin lupte sîngeroase cu indienii. Mulți soldați au fost uciși sau au murit din pricina rănilor și a istovirii. La vest de *Misisipi* spaniolii n-au izbutit să găsească loc potrivit pentru iernat și au continuat să rătăcească dintr-un loc într-altul. Încălțămîntea și hainele lor erau ferfeniță. Desculți, acoperiți cu piei de animale, ei au ajuns cu mare greutate, la sfîrșitul lunii decembrie, la fluviul *Misisipi*, cu cîteva mile mai sus de locul unde îl traversaseră în timpul verii. Ei s-au instalat într-un sat indian cucerit prin asalt. Satul era înconjurat de un șanț adînc și spaniolii s-au menținut acolo tot timpul iernii. După expediția din vest nu mai rămăseseră decît 320 de oameni și 70 de cai. În timpul iernatului au mai murit cîteva oameni. Șeful unui trib indian din vecinătate îi aprovizionă pe spanioli cu hrană și pături și astfel au reușit s-o scoată la capăt pînă în primăvară.

La începutul lunii martie, spaniolii au construit șapte vase rezistente, dar revărsarea fluviului *Misisipi* a mai întîrziat echiparea flotei cu multe săptămîni. Proviziile necesare au fost încărcate pe corăbii abia la

sfârșitul lunii iunie. Pe fiecare vas s-au îmbarcat câte 50 de spanioli și indieni (bărbați și femei), care au acceptat „de bună voie” să plece cu spaniolii. În timpul călătoriei în jos pe Misisipi, spaniolii au fost nevoiți să dea o luptă grea împotriva triburilor din sud. În cea de a douăzecea zi, ei au ajuns la mare și, fără busolă și hărți, au pornit spre Noua Spanie, înaintînd spre vest, iar apoi spre sud, de-a lungul țărmurilor golfului Mexic. Spaniolii își completau proviziile cu pește, care se găsea din abundență. După 53 de zile, ei au debarcat cu bine; calculînd exact că se află în apropiere de Noua Spanie, ei au părăsit corăbiile, au pornit pe țărm spre sud și, curînd, au ajuns la râul Panuco. În timpul acestei expediții neizbutite au pierit două treimi din detașamentul lui de Soto. S-au întors mai puțin de 300 de oameni — murdari, îmbrăcați în piei de animale, istoviți și bolnavi. O parte au plecat în Spania, iar ceilalți s-au risipit prin diferite țări din Lumea nouă.

LEGENDA DESPRE ȚARA SIBOLA ȘI DESPRE CELE ȘAPTE ORAȘE

Expedițiile pe mare organizate de Cortez au demonstrat că țărmul apusean al noului continent se întinde departe spre nord. Pe uscat, însă, în regiunile mai pustii situate la nord de Noua Spanie spaniolii înaintau foarte încet. În această direcție greutățile erau mult prea mari, iar perspectivele mult prea mici (după cum se părea la început). Dar nu peste mult timp fantezia conchistadorilor a plămuit în aceste regiuni muntoase, aproape nelocuite, țări și orașe bogate, spre care au hotărît să-și croiască drum.

Încă în 1530, *Nuño Guzman* a auzit de la un sclav indian, originar din ținutul nordic „Tejos” o istorisire despre bogata țară *Sibola*, (*Cibola* sau *Zivolo*), unde acesta ar fi văzut *șapte orașe*. El spunea că fiecare dintre ele este mare cît Mexic și pe străzi întregi se înșiră prăvăliile bijuteriilor. Drumul pînă acolo ar dura 40 de zile și ar trece printr-o regiune pustie. Legenda medievală despre cele șapte orașe era încă vie printre spanioli. Guzman a strîns îndată un detașament alcătuit din 400 de spanioli și cîteva mii de indieni și a pornit în căutarea Sibolei și a celor șapte orașe legendare. El a mers de-a lungul marginilor apusene ale podișului Mexicului spre nord-vest, dar încă înainte de a ajunge la paralela de 25° latitudine nordică a întîmpinat asemenea greutăți, încît a renunțat să mai continue drumul. Orașul *Culiacan*, întemeiat de el în apropiere de coasta de sud-est a golfului Californiei, a devenit însă mai tîrziu punctul de plecare al expedițiilor în regiunile nordice, iar legenda despre cele șapte orașe bogate a fost „confirmată” pe neașteptate în 1536.

După aproape opt ani de peregrinări, patru dintre oamenii lui de Narvaez, care scăpaseră ca prin minune (printre ei se aflau trezorierul detașamentului *Alvarez Nuñez Cabeza de Vaca* și „maurul” *Esteбенico*), s-au întors în Noua Spanie. Ei fuseseră cîteva ani prizonieri la indieni, trecuseră de la un trib la altul și, fără să vrea, făcuseră o călătorie uimitoare de la răsărit spre apus, din Florida pînă în golful Californiei. După spusele lor, ei străbătuseră păduri și cîmpii întinse, deșerturi și munți

înalți, mari regiuni agricole cultivate cu porumb și leguminoase, unde locuiau triburi indiene pașnice. Indienii le dăruiseră piei de „vaci uriașe“ (bizoni) și pietre prețioase, drept recunoștință pentru că îi îngrijeau pe cei bolnavi. Cabeza de Vaca și însoțitorii săi susțineau că la nord, în regiunile muntoase, există orașe avînd case cu cinci-șase caturi, împodobite în interior cu țesături scumpe și cu pietre prețioase.

Această povestire, care cuprindea multe exagerări, a fost considerată în Noua Spanie drept o confirmare a legendei despre Sibola și despre cele șapte orașe. Din ordinul viceregului Noii Spanii, comandantul de atunci al cetății Culiacan, *Francisco Vasquez Coronado* a trimis în martie 1539, în căutarea Sibolei, spre nord, pe călugărul *Marcos de Niza* împreună cu *Estebenico*, dîndu-le două călăuze indiene. Cînd au ajuns la nord de golful California, dincolo de râul Gila (afluent din stînga de pe cursul inferior al fluviului Colorado), *Estebenico* a fost trimis înainte în recunoaștere. Cu cît călugărul înainta mai mult spre nord, întîlnind rareori așezări indiene, cu atît creștea, după spusele sale, numărul indiciilor care dovedeau existența marelui oraș Sibola. După puțin timp, *Marcos* a aflat că *Estebenico* a fost ucis chiar în oraș. Totuși, el a hotărît să meargă mai departe, pentru a vedea cu ochii lui, măcar de departe, acest oraș legendar. Și într-adevăr a izbutit. El a văzut în mijlocul unei cîmpii întinse, pe un deal cu pante mari, un oraș care, după cuvintele lui, era mai mare și mai impunător decît Mexic. El susținea că a vrut să intre în oraș, dar n-a făcut-o de teamă să nu fie ucis și marea lui descoperire să rămînă necunoscută. El a ridicat pe dealul de unde văzuse orașul un morman de pietre, a așezat o cruce și a pus stăpînire oficial pe această țară. După aceea, a pornit înapoi, iar în septembrie 1539 a prezentat vice-regelui un raport „veridic“.

Coronado, pe care *Marcos* l-a întîlnit pe drum, a trimis imediat spre nord pe căpitanul *Melchior Diaz*, deoarece povestirea călugărului i-a trezit îndoieli. Dar a început iarna și *Diaz* n-a izbutit să înainteze prea departe prin regiunile pustii. În raportul pe care l-a trimis lui Coronado în primăvara anului 1540, el a fost nevoit să se bazeze pe informații strînse pe drum. Deși mai prudent în expresii decît fratele *Marcos*, el a declarat totuși că cele șapte orașe există într-adevăr și că cel mai mare dintre ele este Sibola. În felul acesta povestirea lui Cabeza de Vaca și a însoțitorilor săi a fost confirmată de două mărturii „serioase“ ale unui călugăr și ale unui ofițer.

DESCOPERIREA BAZINULUI COLORADO ȘI AL LUI RIO GRANDE DEL NORTE (EXPEDIȚIA LUI CORONADO SPRE SIBOLA)

Viceregele a trimis spre Sibola un mare detașament sub comanda lui Coronado. În primăvara anului 1540, Coronado a plecat cu un detașament de 1 000 de oameni, alcătuit din spanioli și indieni. La început, el a înaintat de-a lungul cîmpiei înguste de pe litoral. De la 30° latitudine nordică, Coronado a pornit drept spre nord, a traversat râul *Sonora*, a

cotit spre nord-est mai aproape de munți, probabil pentru a nu trece prin *pustiul Gila*, și a ajuns pe *riul Gila*.

După ce a ocolit panta foarte abruptă, aproape verticală, a podișului (platoul Colorado), detașamentul a înaintat spre est și nord-est peste munți acoperiți de păduri de pini, iar apoi a străbătut niște cîmpii cu ierburi înalte, defileuri și podișuri pustii; soldații au făcut tot drumul pe jos, cărînd fiecare în spinare provizia sa de alimente. Caii erau și așa prea încărcați. În sfîrșit, detașamentul a ajuns la Sibola, în punctul indicat de fratele Marcos, după cît se pare în dreptul paralelei de 35° latitudine nordică, pe rîulețul Zuni, afluent al Micului Colorado (Little Colorado).

„Orașul“ așezat pe stîncă avea asemenea proporții și asemenea înfățișare încît spaniolii au început să-l blesteme pe călugărul mincinos și să spună în batjocură că în Noua Spanie există cătune care fac o impresie mult mai bună. Sibola era construit pe stînci în așa fel încît acoperișurile plate ale caselor de jos se aflau la același nivel cu podeaua caselor de sus; ele erau făcute din piatră și vălătuci și nu puteau adăposti mai mult de 200 de ostași. Fără prea mare greutate spaniolii au cucerit prin asalt această „cetate“, alungîndu-i pe indieni. Regiunea era muntoasă, clima rece, iar solul nisipos și aproape sterp. Indienii purtau țeșături de bumbac sau piei de animale. Obiecte de preț nu se găseau aici, iar „minunatele orașe“ care înconjurau Sibola erau și mai mici. Erau un fel de locuințe comune ale indienilor localnici, pe care spaniolii le numeau „*pueblo*“ (ceea ce înseamnă în spaniolă sat mare sau populația unui sat mare).

În timp ce detașamentul principal se îndrepta spre Sibola, navigatorul *Hernando de Alarcon*, care comanda trei corăbii, înainta de-a lungul țărmului răsăritean al golfului Californiei cu provizii pentru soldații lui Coronado. El a ajuns în partea de nord a golfului, a descoperit gurile unui rîu mare și a parcurs cu barca 85 de mile în sus pe acest rîu pe care l-a denumit *Bueno Guia* („Călăuză bună“); astăzi acest fluviu poartă un alt nume, de asemenea spaniol — *Colorado* („Roșu“ sau „Colorat“). Alarcon l-a așteptat pe Coronado în dreptul fluviului, dar i-a căutat zadarnic pe oamenii lui și a fost nevoit să se întoarcă. Pilotul său *Domingo Castillo* a însemnat pe hartă ambele țărmuri ale golfului Californiei și a dovedit că la apus el este despărțit de ocean nu printr-o insulă, ci printr-o peninsulă alungită (*California de sud*). Dar harta lui Castillo, ca și altele, a fost păstrată în taină și încă multă vreme, pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a dăinuit ideea greșită potrivit căreia California de sud ar fi o insulă.

Între timp, Coronado s-a oprit la Sibola, a supus pe indienii din împrejurimi, iar apoi a trimis în toate direcțiile mici detașamente pentru explorarea țării. Într-un sat, spaniolii au auzit că la nord curge un rîu mare. Coronado a trimis în căutarea acestui rîu un detașament sub comanda lui *Garcia Lopez de Cardenas*. Acesta a străbătut platoul Colorado și a ajuns la marginea de sud a *Marelui Canion* (în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică). Spaniolii au fost uimiți și zguduiți de priveliștea ce li se deschidea înaintea ochilor. Ei au presupus că adîncimea prăpas-

tiei atinge 3—4 mile (în realitate, canionul din Colorado central, cel mai adânc din lume, are „numai“ 1 800 mtr. adâncime). Timp de trei zile au rătăcit de-a lungul prăpastiei, căutînd zadarnic, printre pereții abrupti un loc de coborîre pînă la rîu. De Cardenas a fost nevoit să se întoarcă și să-i comunice lui Coronado uimitoarea descoperire.

Al doilea detașament a plecat din Sibola spre est și după două-trei zile a ajuns la un rîu mare care curgea către sud. Pînă aici toate rîurile întîlnite curgeau *spre vest*. Această particularitate geografică a fost observată de comandantul detașamentului, *Jaramillo*: „Toate apele — rîurile și piraiele — a raportat el lui Coronado — pe care le-am întîlnit pînă la Sibola și dincolo de ea pe o distanță de încă două zile de drum curg spre marea de sud oceanul Pacific, iar începînd de acolo spre oceanul Nordic [Atlantic]“. Pe baza acestui raport, putem afirma cu precizie că *Jaramillo* a descoperit cumpăna apelor dintre afluenții răsăriteni ai lui Colorado și *Rio Grande del Norte* (Marele rîu nordic), care se varsă în golful Mexic.

Principalul detașament al lui Coronado a pornit spre est, a trecut peste munții Stîncoși și a ajuns pînă la rîul *Pecos* (afluent al lui *Rio Grande*), unde s-a oprit pentru iernat.

DESCOPERIREA AFLUENȚILOR APUSENI AI FLUVIULUI MISISIPI (EXPEDIȚIA LUI CORONADO SPRE „QUIVIRA“)

Pe rîul *Pecos* a apărut în fața conchistadorilor un nou miraj — țara *Quivira*. Într-un sat de pe mal, soldații au întîlnit un indian — sclav din Florida — care fusese luat prizonier de indienii din cîmpia centrală și, după ce trecuse de la un trib la altul, ajunsese în cele din urmă la mii de kilometri de patria sa. El a cîștigat încrederea spaniolilor fiindcă s-a dovedit o călăuză isteată și de nădejde. Indianul le-a spus că la răsărit de locul unde se află detașamentul spaniol curge un rîu uriaș, lat de două mile, în care trăiesc pești de mărimea unui cal. El a mai adăugat că mările rîului sînt foarte populate și că pe rîu plutesc bărci mari avînd cîte 20 de vîslași la fiecare bord. Considerînd că toate acestea se refereau la *Misisipi*, povestirea nu cuprindea prea multe exagerări (nici chiar peștii uriași nu inspirau îndoială); dar pentru conchistadori, ea nu era cîtuși de puțin ispititoare. Atenția lor a fost atrasă de partea a doua a povestirii. Indianul din Florida spunea că pe acest rîu uriaș se află țara *Quivira*, al cărei cîrmuitor suprem se odihnește după-amiază sub crengile unui copac înalt, de care atîrnă clopoței de aur, și adoarme în clinchetul lor dulce. El mai spunea că locuitorii *Quivirei* folosesc numai vase de aur și argint, iar provele bărcilor sînt împodobite cu vulturi mari de aur. Povestitorul adăuga că domnitorul din *Quivira* îi dăruise și lui obiecte de aur, pe care i le luase de curînd șeful unui trib local. Un detașament a fost trimis în dată la acest șef de trib cu ordinul de a aduce lucrurile luate. Dar în sat nu s-a găsit nici urmă de aur, iar locuitorii au declarat că indianul din Florida este un mincinos nerușinat. Totuși șeful tribului a fost pus în lanțuri și adus în fața lui Coronado, care a ordonat să fie aruncat în temniță. Atunci, indienii din împrejurimi s-au răscurat și i-au hărțuit pe spa-

nioli toată iarna. Aceștia, la rîndul lor, pedepseau cu cruzime pe răsculați.

În aprilie 1541, Coronado cu o parte din soldații săi a început marșul spre Quivira și a trecut riul Pecos, înaintînd spre nord-est de-a lungul munților, iar apoi prin *preriile* nemărginite. Pentru prima oară spaniolii au văzut aici cirezi uriașe de *bizoni* și au cunoscut triburile indiene nomade, care trăiau numai din vînătoarea de bizoni. Parcurgînd distanțe mici în fiecare zi, spaniolii au mers timp de o lună spre nord-est pînă au ajuns la un rîu mare. După cît se pare, acesta era *Arkansas* (afluent din dreapta al lui Misisipi), la gurile căruia ajunseseră înainte soldații lui de Soto. La patru mile spre nord de rîu, spaniolii au întîlnit din nou vînători indieni. După cum socotea el, Coronado ajunsesese în țara Quivira. Participanții la expediție, printre care Jaramillo, descriau Quivira ca pe o țară așezată la o mică altitudine, brăzdată de riuri cu debit mare de apă, cu cîmpii mănoase și înverzite „cum nu se află nici în Spania, nici în Franța, nici în Italia”. Ei afirmau că țara aceasta este bună pentru cultivarea oricăror plante și că uneori găseau în apropierea pîraielor struguri sălbatici, destul de gustoși. În scrisoarea către regele Carol I, Coronado arăta că a ajuns în dreptul paralelei 40° latitudine nordică, pînă la marele rîu „Teucarea”. El a traversat, fără îndoială, rîul *Kansas* (afluent din dreapta al lui Misuri), sau poate că, înaintînd mai departe spre răsărit, a pătruns și în valea fluviului Misuri.

Țara era frumoasă, dar indienii de aici nu aveau nici un fel de obiecte de preț; pînă și căpeteniile lor purtau podoabe de aramă. Se apropia toamna, și temîndu-se de iarna nordică, Coronado a făcut cale întoarsă. Drumul de întoarcere a durat 40 de zile. Coronado a mers de astă dată pe un alt drum, prin regiuni care s-au dovedit și mai puțin populate. Adesea întîlneau lacuri sărate. Coronado mai credea încă în existența țării aurului — Quivira. El vroia să repete expediția în primăvara anului 1542, sperînd să pătrundă mai adînc în uriașa țară descoperită și să ajungă astfel la Quivira. Dar un accident suferit în timpul unui concurs de călărie îl sili să renunțe la continuarea explorărilor. Prin Sibola el s-a întors cu detașamentul său la Culiacan. Potrivit unei versiuni, el a murit peste cîteva zile după întoarcere, iar potrivit alteia, a căzut în disgrație din cauza insuccesului expediției și a fost destituit.

Rezultatele geografice ale expediției „nenorocosului” Coronado au fost însă uriașe. În goana după orașe și țări fantastice, detașamentele lui au străbătut cîteva mii de kilometri în interiorul continentului, care s-a dovedit a fi mult mai mare decît credeau contemporanii lui Coronado. Pe o distanță de mai multe sute de kilometri s-au descoperit țărături noi la apus, zona de șes situată de-a lungul acestor țărături, uriașe podisuri secetoase și, mai departe spre răsărit, înalții munți Stîncoși. De asemenea, au fost descoperite cel mai mare canion din lume, fluvii uriașe care curgeau în diferite direcții (Colorado cu afluentul său Gila; Rio Grande del Norte cu afluentul Pecos; Arkansas, Kansas și, poate, Misuri), precum și preriile imense care se întindeau de la poalele munților Stîncoși pînă la fluviul Misisipi. În drumul său de la vest spre est Coronado n-a ajuns pînă la fluviul Misisipi, dar în direcție inversă, înaintînd de la est

spre vest, Soto, străbătînd regiunile păduroase din sud, a atins, după cum știm, aproape în același timp malurile acestui fluviu.

Pe acest teritoriu uriaș, însă, oamenii lui Coronado, ca și ai lui Soto de altfel, n-au găsit nici metale prețioase și nici o populație numeroasă care să poată fi transformată în sclavi, fără eforturi militare prea mari. Interesul guvernului spaniol și al diferiților căutători de aventuri pentru teritoriile situate la nord de „golf“ și de Rio Grande del Norte a scăzut pentru mult timp, cam pînă pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea. În anii 1598—1599, *Oñate* a cucerit „Țara celor șapte orașe“, iar după cîțiva ani, pe cursul superior al riului Pecos, a fost întemeiată cetatea *Santa Fe*. Rezultatul real al goanei după cele șapte orașe fantastice l-a constituit anexarea la posesiunile spaniole a unui mare teritoriu de aproape 1 000 000 km².

Capitolul 33

DESCOPERIRILE FRANCEZILOR ÎN AMERICA DE NORD ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

PESCARIII FRANCEZI LA ȚĂRMURILE AMERICII DE NORD-EST

Regele Franței, *Francisc I*, care s-a urcat pe tron în anul 1515, ca și regele Angliei, nu dorea cîtuși de puțin să respecte „împărțirea lumii“ stabilită de papă, în baza căreia Franța n-a căpătat nici un drept asupra teritoriilor de peste mări. El nu se putea însă hotărî să trimită expediții în mările tropicale, dominate de state maritime mai puternice — Spania și Portugalia. Regiunea de nord a Atlanticului nu era însă controlată atunci de nimeni și numai rareori corăbiile portugheze vizitau țărmurile „Țării Corterealilor“.

Imediat după călătoriile celor doi Cabot, tatăl și fiul, precum și ale Corterealilor, chiar la începutul secolului al XVI-lea pescari din Normandia și Bretania au început să pescuiască pe *bancurile din Newfoundland*, iar vînătorii de balene acostau și la țărmurile de nord-est ale Americii, și anume lîngă coasta *Noii Scoții*¹. În secolul al XVI-lea francezii numeau această peninsulă „Țara Bretonilor“, iar apoi i-au dat numele de *Acadie*. În perioada 1520—1530 s-a făcut chiar o încercare de colonizare a acestei peninsule și mai tîrziu s-au găsit acolo animale domestice sălbătice. Dar în prima jumătate a secolului al XVI-lea pescarii nu îndrăzneau să navigheze decît la latitudinile nordice. Mai la sud, lîngă țărmurile Americii centrale, navigau numai pirați francezi, care pîndeau vasele comerciale spaniole. Francisc I îi încuraja chiar pe acești pirați: el le elibera *brevete de corsari*, care legalizau jefuirea, capturarea și scufundarea corăbiilor spaniole (și portugheze) și îi finanța, primind, firește, în schimb, partea leului din pradă.

¹ Insula *Cape Breton* („Capul Breton“) de lîngă coasta Noii Scoții a fost descoperită de marinari francezi în jurul anului 1504.

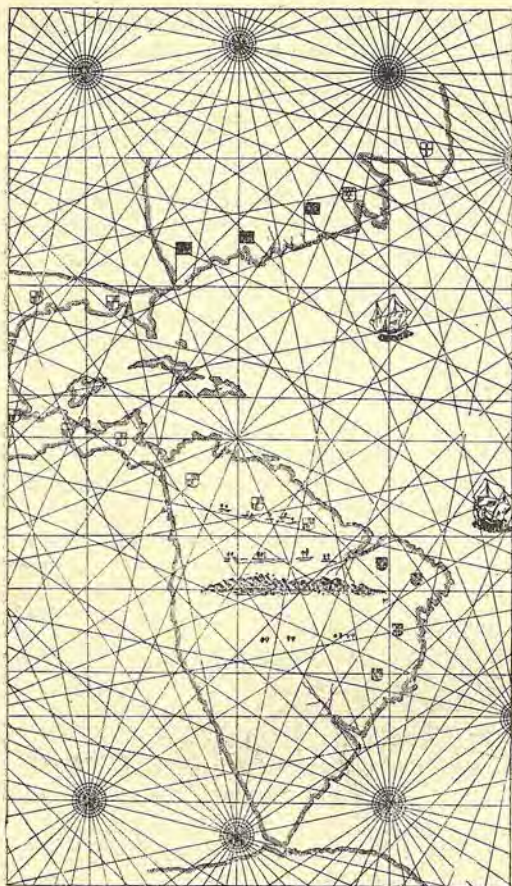
De numele a doi pirați francezi din secolul al XVI-lea sînt legate mari descoperiri făcute în America de nord, după care au urmat încercări de a coloniza țărmurile ei de nord-est.

VERRAZANO ȘI DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AMERICII DE NORD

Unul dintre acești pirați — *Giovanni Verrazano*, florentin aflat în serviciul Franței — era bine cunoscut spaniolilor prin jafurile sale; aceștia îl numeau *Juan Florin*. El a fost cel care a capturat primele două corăbii încărcate cu aur și cu alte obiecte de preț ale lui Montezuma, trimise de Cortez în 1520, din Mexic în Spania. Potrivit relatărilor lui Bernal Diaz, „Juan Florin” s-a întors în Franța foarte bogat și a făcut regelui și amiralului Franței astfel de daruri, încît „întreaga Franță s-a minunat de comorile pe care noi [soldații lui Cortez] le-am trimis marelui nostru împărat [Carol V]... Se spune că regele Franței ar fi zis că... împăratul nostru și regele Portugaliei au împărțit între ei lumea fără participarea sa. Să prezinte, așadar, testamentul strămoșului nostru Adam, pentru a dovedi că i-a făcut numai pe ei moștenitori ai săi și stăpîni pe aceste țări... Iar pînă una alta, el îngăduie pirateria și orice alte acțiuni pe mare. Și de îndată a poruncit lui Juan Florin să pornească din nou cu o altă flotilă în expediții pe mare“.

Potrivit izvoarelor franceze, Verrazano a echipat în 1523 (probabil cu banii realizați din vînzarea comorilor lui Montezuma pe care le capturasă) patru corăbii „cu scopul — după cum a arătat chiar el — de a ajunge în Katai, la marginea continentului asiatic“. O furtună a avariat atît de rău flotila sa, încît a fost nevoit să se întoarcă în Franța pentru a repara vasele. În ianuarie 1524, Verrazano a ajuns cu o singură corabie în Madera, iar de acolo a cotit drept spre vest. În ciuda furtunii, el n-a deviat decît puțin spre nord și, pe la mijlocul lunii martie, a atins la paralela de 34° latitudine nordică „un pămînt nou, pe care nu-l mai văzuse nimeni nici în antichitate și nici în zilele noastre“ — coasta răsăriteană a Americii de nord. Dincolo de o limbă de nisip și de o lagună îngustă se zărea țărmul continentului. Căutînd strîmtoarea care era ținta călătoriei sale, Verrazano a mers de-a lungul limbii de pămînt spre nord-est. După cîtva timp, laguna a devenit atît de largă încît țărmul continentului a dispărut din vedere (*laguna Pamlico*, la paralela de 35–36° latitudine nordică). Verrazano n-a putut găsi strîmtoarea care ducea în această „mare“, pe care el a luat-o, pare-se, drept o parte a Oceanului de răsărit ce scaldă malurile Chinei. Limba de nisip cotea în dreptul unui cap (*Hatteras*). Verrazano a continuat să înainteze spre nord, debarcînd uneori pe țărm, probabil în dreptul golfurilor (*Chesapeake*, *Delaware*), care puteau fi intrări în strîmtoarea care duce în Oceanul de răsărit. Astfel a ajuns (dincolo de paralela de 40° latitudine nordică) pînă la „un rîu mare și adînc la vărsare“. Judecînd după descrierea pe care o face, este vorba de *fluviul Hudson*.

„Cu o barcă mică — scria Verrazano — am pătruns pe rîu, ale cărui maluri erau foarte populate. Oameni în veșminte împodobite cu pene multicolore ieșeau în fugă pe mal cu strigăte de veselie, arătîndu-ne unde

Harta lui Verrazano din 1529.

confirmat de realitate, dar nu mă îndoiam că îmi voi croi drum peste această barieră..." Acum această nădejde se spulberase; în dreptul latitudinilor nordice din zona cu climă temperată nu exista nici o strămoare spre Oceanul de răsărit, în orice caz nici una accesibilă vaselor maritime. Atunci, Verrazano a hotărât să se întoarcă în Franța, unde a sosit la începutul lunii iulie 1524. Din Dieppe, Verrazano a trimis regelui o scrisoare cuprinzând un raport asupra călătoriei sale. Această scrisoare a ajuns pînă la noi.

Soarta ulterioară a lui Verrazano o cunoaștem numai dintr-un izvor spaniol, și anume din cartea lui Bernal Diaz: „În timp ce el [Juan Florin] se întorcea dintr-o... călătorie [în 1527] cu o pradă mare alcătuită din felurite țesături jefuite, a întîlnit... trei sau patru corăbii puternice ale

e mai bine să acostăm. Am mers în sus pe rîu cu barca aproape o milă și am văzut că e! formează acolo un lac minunat cu o circumferință de vreo 6 mile. Vreo 30 de bărci indiene brăzdau lacul în diferite direcții. Multime de oameni veneau în fugă pe maluri, ca să ne vadă. Pe neașteptate însă s-a stîrnit furtuna și am fost nevoiți să ne întoarcem pe corabie..."

După ce a părăsit gurile fluviului Hudson, Verrazano a mers de-a lungul coastei spre răsărit și a văzut fără îndoială, cu acest prilej, insula *Long Island*. Apoi a ocolit o peninsulă (Cape Cod¹), mergînd de-a lungul țărmurilor golfului *Maine*, unde a debarcat în două rînduri. În sfîrșit, a ajuns într-o regiune păduroasă (probabil litoralul *Noii Scoții*) unde a găsit semne ce arătau că pe acolo fuseseră pescari bretoni. Pînă să ajungă în acest loc, Verrazano tot mai nădăjduia că va descoperi o trecere din oceanul Atlantic în Oceanul de răsărit: „Mă temeam — scria el — că noua țară pe care o descoperisem va fi o barieră în drum spre China, fapt care a și fost

¹ Capul Scrumbiei (n. tr.).

flotei [spaniole] din Biscaya. Acestea l-au înconjurat pe Juan Florin... l-au înfrînt, l-au luat prizonier împreună cu mulți alți francezi și au capturat vasele sale încărcate cu țesături. Ele i-au adus pe Juan Florin și pe ceilalți căpitani la Sevilla... și el a fost spînzurat. Aceasta a fost soarta aurului nostru [tezaurul lui Montezuma] și a lui Juan Florin, care l-a furat“.

Verrazano a explorat coasta răsăriteană a Americii de nord între paralelele de 34° și 46° latitudine nordică pe o întindere de peste 2 300 km. El a adus în Franța primele informații exacte despre natura și populația de pe aceste țărmuri și a fost primul care a atras atenția asupra întinderii uriașe a apelor interioare din America de nord, deși a greșit considerînd că ele reprezintă o mare și crezînd că sînt prea aproape de țărmul răsăritean. Descoperirile și erorile lui sînt însemnate pe harta întocmită în 1529 de fratele său, *Geronimo da Verrazano*. Sub influența lui, pe unele hărți de la mijlocul secolului al XVI-lea această fantastică întindere de apă — „*marea Verrazano*“ sau „*marea Indiană*“ — începea la nord-est de Florida și era despărțită de oceanul Atlantic printr-o fișie de pămînt relativ îngustă. Se presupunea că prin „*marea Verrazano*“ duce un drum destul de scurt spre China. Trebuia găsită numai strîmtoarea care leagă această mare de oceanul Atlantic. După ce Verrazano a descoperit o parte a coastei răsăritene a Americii, francezii au început să considere întregul țărm ca posesiune a lor legitimă.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI CARTIER: EXPLORAREA GOLFULUI SFÎNTUL LAURENȚIU

La 20 aprilie 1534, după zece ani de la călătoria lui Verrazano, din ordinul amiralului Franței, francezul *Jacques Cartier*, poreclit „corsarul vesel“, care pînă atunci se distinsese prin operațiunile sale piratești, a plecat spre vest, în căutarea căii maritime de nord spre China. El avea la dispoziție două corăbii. Cartier a traversat oceanul în 20 de zile și a ajuns la țărmul răsăritean al insulei *Newfoundland*¹ (lingă golful Bonavista). Din pricina ghețurilor, el n-a putut debarca pe țărm. Înaintînd spre nord-vest de-a lungul marginii cîmpului de gheață, Cartier a ajuns la extremitatea nordică a insulei Newfoundland și s-a oprit în dreptul unui golf sau al unei strîmtori blocate de ghețuri. La 9 iunie, după ce o furtună a împrăștiat ghețurile, Cartier a început să înainteze încet spre sud-vest, printr-o strîmtoare căreia i s-a dat numele nu tocmai potrivit de *Belle Isle* (Belle Ile — „Insula Frumoasă“), după o insulă nelocuită și cu un aspect dezolant, situată în dreptul intrării nordice în strîmtoare (52° latitudine nordică). Cartier a cercetat amănunțit ambele țărmuri ale strîmtorii — din Newfoundland și din Labrador. Prin strîmtoare el a pătruns în „Marele golf“: această denumire îi fusese dată de pescarii francezi care îl vizitaseră anterior. Cartier a dat golfului numele de *Sfîntul Laurențiu*. El descrie în culori foarte sumbre malurile *Labra-*

¹ Terra Nova (n. tr.).

Jacques Cartier
(gravură din secolul al XVI-lea)

dorului: „De-ar fi pământul aici tot atît de bun ca porturile! Dar el nici nu poate fi numit pământ: numai bolovani și stînci golașe. Am cercetat tot țărmul nordic al golfului, dar n-aș fi putut să adun nici măcar o căruță de pământ, deși am debarcat pe uscat în multe locuri“.

Cartier a traversat apoi golful spre sud-vest și a descoperit un grup de insule mici (*Magdalen*) și un pământ întins pe care l-a luat drept peninsulă; el numește golf strîmtoarea Northumberland, care o desparte de continent. În realitate acest pământ era insula *Prințul Eduard* (5 600 km²). Ea i-a plăcut lui Cartier, dar el n-a putut debarca acolo, căci n-a găsit nici un loc potrivit. În schimb, mai departe spre apus, el a ajuns la țărmurile continentului și în dreptul paralelei de 48° latitudine nordică a descoperit *golful Chaleur* („Căldura“), care pătrunde adînc în uscat și care lă început l-a bucurat: „... judecînd după adîncimea și lățimea sa, el putea fi, după cum nădăjduiam, o precum și după natura țărmurilor, strîmtoare“.

În acest golf Cartier a întîlnit pentru prima dată indieni care s-au apropiat de corăbiile lui în nouă bărci. Ei purtau veșminte cusute din blănuri de animale și propuneau schimb cu aceleași blănuri, care, după spusele lui Cartier, nu prezentau mare valoare. A început un tîrg mut și indienii dovedeau atîta patimă, încît „și-au schimbat pe diferite lucruri toate hainele și au plecat goi pușcă“. Țărmurile golfului erau acoperite de păduri, iar în poiene se vedeau cereale sălbatice. După ce a ieșit din golf, Cartier a cotit spre nord și a descoperit încă un golf nu prea mare (*Gaspé*); aici el a așezat pe țărm o cruce înaltă de lemn cu inscripția „Trăiască regele Franței“ și a capturat doi indieni pentru a obține de la ei informații.

După ce a părăsit pământul descoperit de el (peninsula *Gaspé*), Cartier a traversat, înaintînd spre nord, *strîmtoarea largă Gaspé* (pe care a luat-o drept golf) și a zărit încă un pământ întins, pe care l-a considerat, de asemenea, o peninsulă, dar a greșit: era *Anticosti*, cea mai mare dintre insulele din „Marele Golf“ (8 150 km²). Mergînd de-a lungul țărmului sudic al „peninsulei“, Cartier a ocolit apoi extremitatea ei răsăriteană și înaintînd mai departe spre apus, de-a lungul țărmului nordic, a ajuns într-un loc unde strîmtoarea, lată la început, se îngusta și unde venea dinspre vest un curent puternic. La stăruințele echipajului ambelor vase,

Cartier n-a mai căutat strîmtoarea spre China și s-a întors în Franța (la începutul lunii septembrie). Potrivit unei versiuni, el ar fi declarat în patrie că a descoperit strîmtoarea care duce spre țărmurile Chinei și a denumit-o chiar „Sfîntul Petru“. În realitate, Cartier a descoperit aproape întreg litoralul sudic și vestic al golfului Sfîntul Laurențiu, o porțiune întinsă de pe țărmul nordic al golfului (peninsula Labrador) și a explorat o parte din coasta insulei Newfoundland.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI CARTIER; DESCOPERIREA FLUVIULUI SFÎNTUL LAURENȚIU

În anul următor (1535), Cartier, de data aceasta cu trei corăbii și din însărcinarea directă a regelui, a plecat să exploreze drumul de nord-vest („strîmtoarea Sfîntului Petru“). El a cercetat întreaga *insulă Anticosti*, trecînd la nord de ea prin *strîmtoarea Mingan* și a aruncat ancora într-un mic golf de pe țărmul ei răsăritean. După aceea a pornit spre vest. Dincolo de Anticosti „strîmtoarea Sfîntul Petru“ avea cea mai mare lățime (peste 100 km), dar mai departe ea se îngusta și Cartier a pătruns într-un fluviu mare care curgea printre maluri împădurite de la sud-vest spre nord-est. El a denumit acest curs de apă *fluviul Sfîntul Laurențiu*.

Acolo unde era „sfîrșitul mării“, în apele limpezi ale fluviului Sfîntul Laurențiu se vărsa un rîu foarte larg, cu o apă de culoare închisă, care părea aproape negru și fără fund. Cartier a pătruns în gurile acestui „rîu al Morții“ cum îl denumeau indienii, a navigat pe cursul lui inferior și a acostat la malurile înalte și stîlcoase. I s-a părut că printre sfărîmăturile de roci sînt multe care conțin aur și pietre prețioase. Și intrucît indienii (dacă i-a înțeles el bine) vorbeau despre o țară de o bogăție fabuloasă „*Saguenay*“, el a denumit astfel acest afluent al fluviului Sfîntul Laurențiu pe care-l descoperise. El, însă, l-a considerat drept o strîmtoare care duce într-un alt ocean și credea că sub numele de Saguenay indienii au cunoscut poate India sau China. Astfel a apărut legenda despre țara aurului din nord, spre care drumul trecea prin Saguenay.

Țărmurile golfului Sfîntul Laurențiu și ale limanului fluvial în care pătrunsese Cartier erau aproape pustii. Dar mai sus de vărsarea rîului Saguenay, pe malurile lui împădurite se întîlneau tot mai des așezări indiene.

Țara părea să aibă o populație deasă. Indienii își numeau așezările „*canada*“. Acest cuvînt, care înseamnă localitate, a devenit mai tîrziu denumirea întregii părți de nord a Lumii noi — *Canada*.

Locuitorii îi întîmpinau pe francezi cu prietenie, cu dansuri și cîntece, iar căpeteniile triburilor indiene încheiau cu ei alianțe. Cartier împărțea indienilor cruciulițe de aramă și le spunea să le sărute, „aducîndu-i astfel pe indieni în sînul lumii creștine“. În diferite locuri de pe țărm el a ridicat cîteva cruci de lemn cu inscripția: „Această țară aparține lui Francisc I, regele Franței“. Astfel s-au pus bazele marii colonii de peste ocean — „*Noua Franță*“ sau Canada.

Indienii care trăiau în apropierea țărmului mării i-au atras atenția lui Cartier că drumul în sus pe marele rîu este foarte primejdios. Acolo

Descoperirile lui Cartier și primele așezări
franceze în Canada

- Stațiile de iernat ale francezilor
- Prima expediție a lui Cartier din 1534
- A doua expediție a lui Cartier din 1535-1536
- Tărâmurile explorate de pilotul Alphonse (Alfonso) în 1541-1542

Descoperirile lui Cartier.

unde el se îngustează foarte mult (adică în regiunea unde a fost construit mai târziu orașul Québec), lângă satul indian Stadaconé, Cartier a lăsat două corăbii, iar cu a treia și-a continuat călătoria împotriva curentului, spre sud-vest. După ce a explorat malurile râului pe o întindere de peste 600 km, a ajuns la locul unde apele galbene ale marelui râu Ottawa se amestecă cu apele limpezi, verzui ale fluviului Sfântul Laurențiu. Mai sus începeau într-adevăr cataracte primejdioase. În locul confluenței celor două râuri se înalță un deal împădurit care le domină. Cartier a denumit acest deal Mont Royal („Muntele regelui”). Într-o formă ușor modificată (*Montréal*), această denumire s-a păstrat pentru orașul canadian construit aici mai târziu de francezi.

Se apropia iarna; Cartier a pornit înapoi și s-a oprit pentru iernat (1535–1536) în locul unde lăsase cele două corăbii. Indienii localnici aduceau blănuri în schimbul mărfurilor europene și-i aprovizionau pe străini cu alimente și cu un medicament foarte bun împotriva scorbutului. La întrebările lui de unde curge râul, ei arătau spre sud-vest, explicând prin gesturi că acolo se află întinderi mari de apă (Marile lacuri). Dar Cartier credea că fluviul Sfântul Laurențiu este legat într-un fel de oceanul Pacific și că pământurile descoperite de el se află în Asia.

Cînd în 1536, Cartier s-a întors cu bine în Franța, regele Francisc I a anunțat oficial marile descoperiri făcute în Asia și anexarea la Franța a țării Canada. Francezii socoteau că pămînturile descoperite de Cartier sînt bogate nu numai în păduri, pește și blănuri, dar că se găsesc aci și toate bogățiile Indiei. Cartier însuși a răspîdit tot felul de născociri despre țara descoperită de el.

O parte a hărții Americii de nord-est, întocmită de S. Cabot în 1544 (schită).

A TREIA EXPEDIȚIE A LUI CARTIER ȘI PRIMELE ÎNCERCĂRI DE COLONIZARE A CANADEI

În 1541 nobilul *Jean François de Roberval*, numit vicerege al „Noii Franțe“, a trimis o escadră formată din cinci corăbii sub comanda lui Cartier, dar această încercare de colonizare a Canadei s-a soldat printr-un eșec total. Colonistii, negăsind bogățiile pe care le promisese Cartier, s-au întors în țară după un an sau doi. S-au păstrat numai vechile așezări de pescari pe țărmurile peninsulei Acadie (Noua Scoție) și în Newfoundland.

În 1542, Cartier a încercat să exploreze mai departe fluviul Sfîntul Laurențiu, însă a reușit să urce numai cîteva zeci de kilometri mai sus de Montréal. Torentele și cataractele împiedicau corăbiile să înainteze. Atunci, Cartier și-a îndreptat atenția asupra riului *Saguenay*, care în multe locuri e mai adînc decît golful Sfîntul Laurențiu. Unul dintre piloții săi, portughezul *João Affonso* (în franceză *Jean Alphonse*), încercînd să pătrundă, la ordinul său, cît mai departe prin „strîmtoarea“ *Saguenay*, a ajuns pînă la un lac mare (probabil *Saint John*), prin care curge *Saguenay*. S-a păstrat raportul său în care se arată că riul se lărgeste în sus și devine parcă un braț al mării. „Cred — scria el — că *Saguenay* se varsă în marea Katai“ (adică în oceanul Pacific). Această călătorie a lui

Canada (o parte din harta lui Desselier din 1546). Pe original, nordul se află jos.

Affonso a constituit prima explorare a regiunilor interioare din Canada de nord. Affonso a cercetat de asemenea țărmurile Labradorului, căutând să ocolească peninsula și să găsească mai departe, spre nord, trecerea în oceanul Pacific. În apropiere de ieșirea din strâmtoarea Belle Isle l-au oprit gheturile. El s-a întors și a mers de-a lungul țărmului răsăritean al continentului pînă în dreptul paralelei de 42° , unde a descoperit un „golf mare”, dar nu a ajuns pînă la capătul lui. Judecînd după latitudine el a descoperit *golful Massachusetts*.

Cu toate că expediția n-a fost reușită, Cartier, reîntors în patrie în 1542, a făcut să se vorbească despre el, nu numai în Franța, dar și în toate celelalte țări din Europa occidentală, în timp ce descoperirile sale precedente, într-adevăr importante, au trecut aproape neobservate. Aceasta se explică prin faptul că expediția s-a întors cu o încărcătură de blănuri prețioase, în special blănuri de castori americani. Marinarii francezi pătrundeau tot mai des în gurile fluviului Sfîntul Laurențiu, unde îndrăgiseră îndeosebi cursul inferior al râului Saguenay, care se-măna cu un fiord. În timpul verii, în apele adînci ale acestui rîu se adunau flotile întregi de vînători francezi de balene. Acolo ei topeau untura de balenă, făceau schimb cu indienii localnici sau trimiteau expediții în interiorul țării pentru achiziționare de blănuri. Aici au luat ființă așezări europene permanente mult mai înainte decît în Canada, iar negustorii francezi de blănuri organizau factorii provizorii pe fluviul Sfîntul Laurențiu și pe afluenții lui.

Așadar, „sturionii și balenele i-au adus pe francezi pînă la porțile Canadei”, căutarea drumului de nord-vest spre China „i-a făcut să pă-

trundă în aceste porți“, iar achiziționarea blănurilor a constituit începutul (și, după cum vom vedea mai departe, și încheierea) explorării regiunilor interioare din Canada.

Regele Franței a dat în stăpînire a două familii nobile toate pămînturile descoperite de Cartier în bazinul fluviului Sfîntul Laurențiu. Cîtorva concesionari li s-a îngăduit să facă comerț în regiunile de pe țărmurile Americii de nord. Ei au încercat să alunge de acolo pe toți concurenții, atît străini, cît și francezi. E adevărat că, în ciuda interdicției, pescarii și vînătorii de balene francezi continuau să vină în golful Sfîntul Laurențiu. Ei erau urmăriți, arestați, li se luau vasele. Atunci, ei au început să se unească în grupuri și să opună rezistență armată corăbiilor concesionarilor care îi urmăreau. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, concesionarii au încercat să organizeze două colonii: una la gurile rîului Saguenay — *Tadoussac*, iar alta pe țărmul de sud-vest al Acadiei — *Port Royal* (astăzi Annapolis). În timpul recrutării primelor grupuri de coloniști, la chemarea concesionarilor au răspuns mulți protestanți francezi (hughenoți) care vroiau să scape de prigoana religioasă, dar toți coloniștii au murit de foame sau de scorbut. Mai tîrziu „ereticilor“ li s-a interzis să plece în „Noua Franță“. Preoții și călugării catolici, în special iezuiți, trebuiau nu numai să-i creștineze pe indieni dar să și vegheze cu strășnicie asupra purității religiei coloniștilor francezi.

Capitolul 34

PRIMII CONTINUATORI AI LUI MAGELLAN

„CONGRESUL DE LA BADAJOZ“

După expediția lui Magellan, oamenii de stat spanioli și portughezi s-au văzut puși într-o situație foarte dificilă. S-a constatat, și de data aceasta, nu în teorie ci în practică, că spre mult doritele insule ale Mirodeniilor (Moluce) duc două căi în direcții opuse: calea spaniolă, spre vest, în jurul extremității sudice a Americii, și calea portugheză, spre est, în jurul extremității sudice a Africii. Dar atunci s-a ridicat o problemă de importanță excepțională: cui trebuie să aparțină insulele Moluce, pe baza „împărțirii lumii“ făcute de papă — Spaniei sau Portugaliei? Cu alte cuvinte, întrucît papa a trasat linia de demarcație numai prin oceanul Atlantic, trebuia determinată această linie și pe partea opusă a globului, prin oceanul Pacific. Pentru a rezolva disputa, pe cît va fi cu putință pe cale pașnică, guvernele celor două state din peninsula Iberică au hotărît să convoace în 1524 așa-numitul „*Congres de la Badajoz*“, la care au participat pe baze paritare reprezentanți ai Spaniei și Portugaliei: fiecare țară a trimis cîte trei juriști, trei cosmografi și trei piloți. Congresul a durat 50 de zile și n-a ajuns la nici un rezultat. Nu se cunoștea nici punctul de plecare, nici lungimea exactă a gradului de meridian (și prin urmare

nici lungimea marelui cerc al globului pămîntesc), nici distanța pe mare pînă la Moluca și nici coordonatele la care se află aceste insule. Divergențele dintre cele două părți asupra acestor probleme se refereau la mărirea pînă la 46°!

Atunci părțile au hotărît să treacă de la vorbe la fapte.

EXPEDIȚIA LUI LOAYSA — ELCANO

După eșecul „Congresului de la Badajoz” spaniolii au hotărît în mod oficial să nu mai țină seama de monopolul portughez asupra comerțului cu insulele Mirodeniilor. A fost echipată o escadră alcătuită din șapte vase cu un echipaj de 450 de oameni sub comanda cavalerului călugăr *Garcia Jofre Loaysa*. Pilot principal a fost numit *Juan Sebastian Elcano*, care l-a luat cu sine și pe tînărul său concetățean *Andres Urdaneta*. La finanțarea expediției o contribuție însemnată au adus-o bancherii Fugger din Augsburg, creditorii ai regelui Spaniei. Loaysa a arborat pavilionul de amiral pe cea mai mare dintre corăbii — „Santa Maria de la Victoria” (300 de tone), iar Elcano se afla pe „Sancti Espiritus” (200 de tone). Alte două corăbii aveau un tonaj de peste 150 de tone fiecare, iar cele trei corăbii mici erau de cîte 60—80 de tone. Escadra a părăsit portul la Coaruña, la sfîrșitul lunii iulie 1525.

Loaysa nu avea experiența navigației de cursă lungă, iar Elcano care mai înainte, pe micul vas „Victoria” al lui Magellan, se arătase un bun căpitan, s-a dovedit acum un slab conducător de escadră. Flotila, compusă din vase de tipuri foarte diferite, înainta extrem de încet prin oceanul Atlantic. La sfîrșitul anului 1525, în apropierea țărmurilor Patagoniei, dincolo de paralela de 48° latitudine sudică, o furtună a împrăștiat vasele. În ianuarie 1526, Loaysa a izbutit să regăsească numai două corăbii, iar pe un cap de lîngă intrarea în strîmtoarea Magellan el a cules un grup de oameni de pe „Sancti Espiritus”, care naufragiasse din vina lui Elcano. Cu acest prilej s-a aflat că Elcano și cîțiva marinari trecuseră pe o corabie care se afla în apropiere și intrase în strîmtoare împreună cu alte două vase. Sub pretextul că trebuie „să adune tot ce a mai rămas după naufragiu” el și-a lăsat cea mai mare parte din oameni la capul de la intrarea în strîmtoare. Aflînd despre toate acestea, Loaysa a găsit în strîmtoare corăbiile care pătrunseseră acolo și i-a ordonat lui Elcano să se întoarcă imediat cu cele trei vase mici spre cap, să ia pe bord oamenii părăsiți și lucrurile salvate.

La 8 februarie, o nouă furtună s-a abătut asupra escadrei. Una dintre navele mici — „San Lesmes” (80 de tone), comandată de *Francisco Hoces*, a fost aruncată departe spre sud pînă la paralela de 55° latitudine sudică. După cum arată în raportul său, Hoces „a văzut capătul pămîntului”, adică fie extremitatea de sud-est a Țării Focului, fie vreuna din insulele mai sudice ale acestui arhipelag, dincolo de care se întindea din nou marea. Aceasta era o descoperire importantă; s-a aflat astfel că din oceanul Atlantic se poate ajunge în oceanul Pacific, fără să se mai treacă prin strîmtoarea Magellan care era sinuoasă și primejdioasă. Dar în vremea aceea nu s-a acordat prea multă atenție știrii lui Hoces. De altfel nici

Hoces n-a profitat de descoperirea sa: el a cotit spre nord și pe la mijlocul lunii februarie a găsit în gurile riului Santa Cruz (probabil că locul întâlnirii fusese stabilit dinainte) vasul-amiral și două corăbii mici.

Aceeași furtună din februarie a silit și corăbiile mari din flota lui Loaysa să iasă din strîmtoare în oceanul Atlantic; cu acest prilej două corăbii au dezertat. Una a pornit spre răsărit către capul Bunei Speranțe și a dispărut fără urmă, iar cealaltă a cotit spre nord, în Brazilia, a încărcat acolo lemn brazilian și a sosit în patrie după o călătorie de aproape doi ani. Acesta a fost singurul vas care s-a întors în Spania din nefericita expediție a lui Loaysa.

Marinarii s-au apucat să repare vasele care avuseseră mult de suferit. Lipsindu-le proviziile, ei se hrăneau mai ales cu pește și carne de focă. La sfîrșitul lunii martie, deși era toamnă (în emisfera sudică) escadra a ridicat ancora. Elcano (împreună cu Urdaneta) au trecut pe vasul-amiral. Este posibil că Loaysa să fi pierdut încrederea în el sau poate că Elcano însuși, în calitatea sa de pilot principal, considera că e sub demnitatea lui să comande un vas mic. La 5 aprilie, escadra a intrat din nou în strîmtoarea Magellan și, cercetînd destul de amănunțit coastele, a ajuns după șapte săptămîni în oceanul Pacific. Dar abia a apucat să cotească spre nord, cînd o nouă furtună care s-a abătut asupra ei la paralela de 51° latitudine sudică a despărțit pentru totdeauna cele patru vase ale escadrei. După cum se presupune, Francisco Hoces a pornit cu vasul „San Lesmes” drept spre Moluca, a naufragiat lîngă una dintre insulele din Polinezia și a pierit împreună cu toți oamenii săi.

Vasul cel mai mic, „Santiago” (60 de tone), comandat de Guevara nu putea să traverseze singur oceanul Pacific, avînd prea puține provizii. De aceea, el a pornit direct spre nord, sperînd probabil să ajungă în Panama. În acel timp, litoralul vestic al Americii de sud era cu totul necunoscut, dar Guevara nădăjduia că nu va întîlni în drumul spre nord mari peninsule pe care va trebui să le ocolească cu riscuri și cu pierdere de timp. Așa s-a și întîmplat. El a navigat la întîmplare și călătoria s-a desfășurat în bune condiții, vîntul fiindu-i prielnic. După opt săptămîni, Guevara a ajuns la istmul Tehuantepec (Mexicul de sud). El n-a însemnat pe hartă coasta apuseană a Americii de sud și nici n-a avut putința să facă acest lucru; numai o dată, la paralela de 3° latitudine nordică, cu două săptămîni înainte de sfîrșitul călătoriei, el a zărit la răsărit un pămînt (dincolo de o insulă mică). Dar călătoria lui a demonstrat că țarmul dinspre oceanul Pacific al Americii de sud nu înaintează nicăieri prea mult spre apus și că, prin urmare, *continentul sudic are forma unui triunghi*. America de sud de pe harta lui Ribeira din 1529 este reprezentată, fără îndoială, ținîndu-se seama de călătoria lui Guevara.

Vasul-amiral, rămas singur, a traversat pentru a doua oară (după expediția lui Magellan) oceanul Pacific spre nord-vest. Loaysa a murit curînd după trecerea ecuatorului — la 30 iulie, iar Elcano — peste cîteva zile, la 4 august 1526. Noul comandant, *Toribio Salazar*, a văzut pentru prima oară pămînt la 22 august, la paralela de 14° 20' latitudine nordică, probabil insula *Sibila*, cel mai nordic dintre atolii din *arhipelagul Mars-*

hall, iar la 4 septembrie a ajuns în Guam (insulele Mariane). Salazar a murit în drum spre Filipine. Căpitanul care i-a luat locul — bascul *Martin Inigo de Carquisano* a ajuns în Mindanao, iar de acolo a condus „Santa Maria” spre Moluca. În timpul traversării oceanului, din cei 145 de oameni ai echipajului, 40 au murit de foame și scorbut.

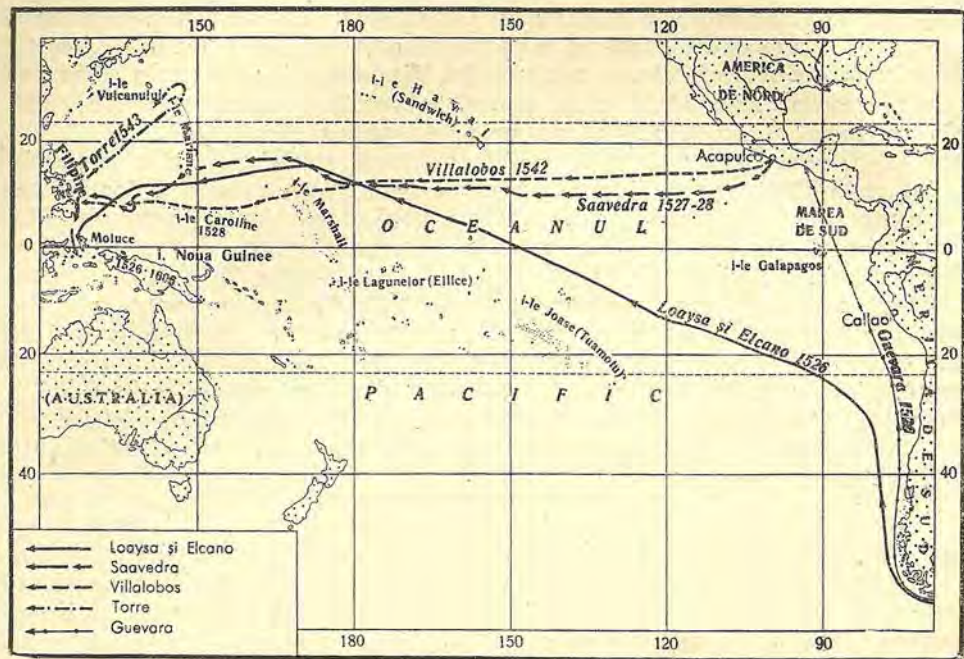
Pe insula *Tidore* (la vest de Halmahera), unde corabia a ajuns la 1 ianuarie 1527, spaniolii s-au apucat îndată să construiască fortificații cu ajutorul băștinașilor care îi urau pe portughezi. Atacul portughezilor a fost respins cu succes, dar corabia ajunsese într-o asemenea stare încît spaniolii nici nu se puteau gîndi la întoarcerea în patrie. Curînd a murit și Carquisano, iar căpitan a devenit *Hernando Torre*. Sub comanda sa marinarii au mai rezistat, așteptînd ajutor din Spania. Un alt vas mic — „Parral”, sub comanda lui *Najera*, a ajuns în Filipine și a naufragiat la sud de Mindanao; o parte din echipaj s-a salvat pe o insuliță. Cei cîțiva oameni care au mai rămas în viață au fost găsiți după un an și jumătate de corabia spaniolă „Florida”, comandată de Alvaro Saavedra.

CĂLĂTORIILE LUI SAAVEDRA

După cum s-a arătat mai sus, *Alvaro Saavedra*, trimis de Cortez „în Moluca sau în China”, a părăsit portul Sacatula (de la gurile râului Balsas — 18° latitudine nordică, 102° longitudine vestică) la sfîrșitul lunii octombrie 1527 cu trei corăbii mici (echipajul era alcătuit din 115 oameni). În două luni el a ajuns pînă la insulele Mariane, dar pe drum a pierdut două vase și n-a văzut nici urmă de pămînt. Pe vasul „Florida” (50 de tone), Saavedra a ajuns în Filipine, unde i-a cules pe supraviețuitorii de pe corabia „Parral”. La sfîrșitul lunii martie 1528 el a aruncat ancora lîngă Tidore (insulele Moluca). Pe „Florida” nu mai erau decît 45 de oameni, socotindu-i și pe marinarii de pe „Parral”, astfel că ei nu puteau să ajute prea mult pe cei de pe vasul lui Loaysa.

Saavedra a hotărît să se întoarcă în Mexic, să ducă acolo o încărcătură de mirodenii și să-i ceară ajutor lui Cortez. La începutul lunii iunie 1528 el a ieșit în larg pe „Florida”, cu 30 de marinari, a trecut pe lîngă insulele locuite de papuași și poate chiar de-a lungul țărmlui nordic al *Noii Guinee*, a descoperit, urmînd direcția nord-est, citeva insule din arhipelagul *Carolinelor* și le-a denumit *Islas de los Barbudos* („insulele Bărboșilor). Din cauza vînturilor potrivnice (alizeele de nord-est) Saavedra n-a putut înainta mai departe de insulele Mariane, iar în octombrie s-a întors pe Tidore.

În mai 1529, Saavedra a repetat încercarea de a se întoarce prin oceanul Pacific în Mexic, urmînd același drum ca și în anul precedent. La mijlocul lunii septembrie el a descoperit o insulă la 6° latitudine nordică, după o săptămînă alte două (toate trei făceau parte, fără îndoială, din grupul răsăritean al *Carolinelor*), iar la 1 octombrie a descoperit insulele denumite de el *Buenos Jardines* („Grădinile frumoase”) din arhipelagul *Marshall*, și a înaintat spre nord-est pînă la paralela de 27° latitudine nordică, sperînd să dea de un vînd prielnic la latitudini mai nordice. În timpul acestei călătorii, Saavedra a murit. Locuitorul său a

Primii continuatori ai lui Magellan.

încercat un timp să meargă în aceeași direcție, dar dincolo de paralela de 30° latitudine nordică a fost nevoit să se întoarcă, din pricina vîntului potrivnic. Cu mare greutate a ajuns cu „Florida” la Halmahera (la sfîrșitul anului 1529).

Spaniolii au fost alungați din Tidore și au trecut pe Halmahera, unde, împreună cu marinarii de pe „Florida” (în total 60 de oameni), au căzut în mîinile portughezilor. Portughezii au intrat în stăpînirea insulelor Moluce, nu numai *de facto*, dar și *de jure*. Carol I le-a cedat „drepturile” sale (potrivit tratatului de la Zaragoza din 22 aprilie 1529) în schimbul a 350 000 de ducăți și a acceptat ca linia de demarcație să treacă la 17° est de insulele Moluce.

Totuși, expedițiile spaniole din Mexic spre Filipine au continuat, deși, potrivit tratatului din 1529, acest arhipelag situat la nord-vest de Moluce trebuia cedat Portugaliei.

În 1534, ultimii spanioli de pe Halmahera, în număr de șaisprezece au fost expediați de portughezi înapoi în Europa; dar numai opt dintre ei au ajuns în patrie, în 1536. Printre ei se afla și pilotul *Andres Urdaneta*, care a ajuns mai tîrziu celebru, și care, ca și tovarășii săi, încheiasse cea de a doua călătorie în jurul lumii, după cea făcută de însoțitorii lui Magellan. La trei ani după înapoierea în patrie, el a devenit călugăr augustin.

La 1 noiembrie 1542 a plecat din Noua Spanie spre Filipine o escadră de șase corăbii sub comanda lui *Ruiz Lopez Villalobos*. El a pornit din dreptul paralelei de 21° latitudine nordică și curînd a descoperit la această latitudine majoritatea insulelor din arhipelagul *Revilla Gigedo*, la 600 km de țărmul Mexicului. Coborînd apoi spre sud, el n-a mai zărit pămînt spre apus decît abia la 6 ianuarie 1543 — la 9° latitudine nordică, o serie de atoli din grupul central al *insulelor Caroline*. După alte două săptămîni, flotila a ajuns la niște insule; locuitorii de aici, spre marea uimire a marinarilor, i-au întîmpinat salutîndu-i în limba spaniolă „bine ați venit, marinari!” și făcînd semnul crucii. De aceea, insulele au căpătat denumirea de *Matalotas* (insulele Marinarilor). Astăzi ele poartă numele de *Ngulu*; sînt situate la sud de insula Yap (grupul vestic al arhipelagului *Carolinelor*). Este posibil ca aceste insule să fi fost vizitate de oamenii lui Saavedra. La 35 de mile mai departe spre vest au apărut insulele *Arrecifes* („insulele Recifelor”) astăzi *Palau*, iar peste o săptămînă escadra a ajuns la Mindanao. Villalobos a debarcat aici la începutul lunii februarie și a întemeiat o așezare care nu a durat însă multă vreme. Întrucît printre spanioli au început să bîntuie bolile, iar localnicii nu le prea furnizau alimente, Villalobos a încercat, fără succes, să-și procure hrană pe insulele mici dintre Mindanao și Celebes. Insularii aveau pretutîndeni o atitudine ostilă față de străini.

După cîteva luni el a trimis un vas sub comanda lui *Bernardo Torre*. În raportul oficial pe care l-a luat cu sine Torre, marile insule din Asia de răsărit poartă pentru prima dată numele de Filipine, în cinstea moștenitorului tronului Spaniei — viitorul rege Filip II. Torre a pornit de la insula Samar (Filipine) spre nord-est, a descoperit lîngă tropicul nordic arhipelagul *Volcano*, alcătuit din cîteva mici insule vulcanice a ajuns apoi pînă la paralela de 30° latitudine nordică, dar a nimerit într-o zonă de calm și a fost nevoit să se întoarcă din cauza lipsei de apă de băut.

Între timp, guvernatorul portughez de pe *insula Ternate* (de lîngă Halmahera) a primit știrea că în mările „portugheze” se află o escadră spaniolă. Referindu-se la tratatul din 1529, el i-a cerut lui Villalobos să plece de acolo. Acesta i-a răspuns că a primit ordin să se instaleze pe insulele Filipine, căci ele se găsesc destul de departe de Moluca și nu pot constitui un motiv de conflict. Guvernatorul a protestat în numele regelui. Văzînd că lipsurile sînt din ce în ce mai mari și marinarii mor pe capete, Villalobos a fost nevoit să intre într-unul dintre porturile din insulele Moluca. El a mai încercat o dată să stabilească legătura cu Mexicul și în acest scop a trimis acolo în mai 1544 o corabie sub comanda lui *Inigo Ortis Retes*.

Retes a hotărît să traverseze oceanul în zona ecuatorială. Pe acest drum, la răsărit de Halmahera, el a dat pe neașteptate de pămîntul pe care îl descoperise în 1526 portughezul *Jorge Menezes* — extremitatea de nord-vest a *Noii Guinee*. Timp de două luni a luptat Retes împotriva furtunilor din această zonă, înaintînd spre răsărit. El a debarcat în multe

puncte de pe litoralul nordic al uriașei insule, pentru a se aproviziona cu apă și combustibil. Dincolo de șesul îngust de pe țărm se vedeau munți înalți. Spaniolii au fost atacați de câteva ori de oameni cu pielea de culoare închisă, navigînd pe bărci mari de război, pe care erau instalate corturi înalte. Spaniolii comparau bărcile cu castelele întărite și spuneau că ele aveau aceeași înălțime ca pupa corăbiei spaniole. Sus se aflau oștenii, iar jos, vîslașii.

Retes „a pus stăpînire” pe acest pămînt în numele regelui Spaniei și *i-a dat numele de Noua Guinee*. După socotelile sale, el a străbătut spre sud-est, de-a lungul coastei, o distanță de 230 leghe (circa 1 300 km) pînă la insula vulcanică Kerker. Apoi a pornit spre nord, dar curînd a fost nevoit să cedeze în fața stăruințelor marinarilor istoviți și să se întoarcă în Moluca. La începutul lunii octombrie el a aruncat ancora la Tidore. Acum, Villalobos își pierduse definitiv speranța de a mai primi întăriri din Mexic sau de a se mai întoarce acolo. El nu s-a putut hotărî să plece spre Spania ocolind capul Bunei Speranțe, căci monopolul navigației pe acest drum aparținea portughezilor și fusese confirmat de regele Spaniei. În octombrie 1544, guvernatorul portughez a cerut ca spaniolii să părăsească imediat insulele Moluca. Villalobos a fost nevoit să predea vasele portughezilor, obținînd numai ca oamenii lui să-și păstreze lucrurile personale. Spaniolii au fost trimiși în grupuri mici în Europa, pe vase portugheze. Villalobos a murit în primăvara anului 1546, pe insula *Amboina* (insulele Moluca de sud); ultimii dintre oamenii săi s-au întors în Spania în 1548.

Geografii europeni au luat Noua Guinee a lui Retes drept extremitatea nordică ecuatorială a necunoscutului continent sudic, iar fantezia cartografilor din secolul al XVI-lea a legat-o de Țara Focului a lui Magellan.

PARTEA A PATRA

EPOCA MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE

PERIOADA A II-a

(DE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVI-LEA,
PÎNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVII-LEA)

PRIMELE CĂUTĂRI ALE DRUMULUI DE NORD-EST

„SOCIETATEA NEGUȚĂTORILOR ÎNTREPRINZĂTORI“ DIN ANGLIA
ȘI ORGANIZAREA EXPEDIȚIEI WILLOUGHBY — CHANCELLOR

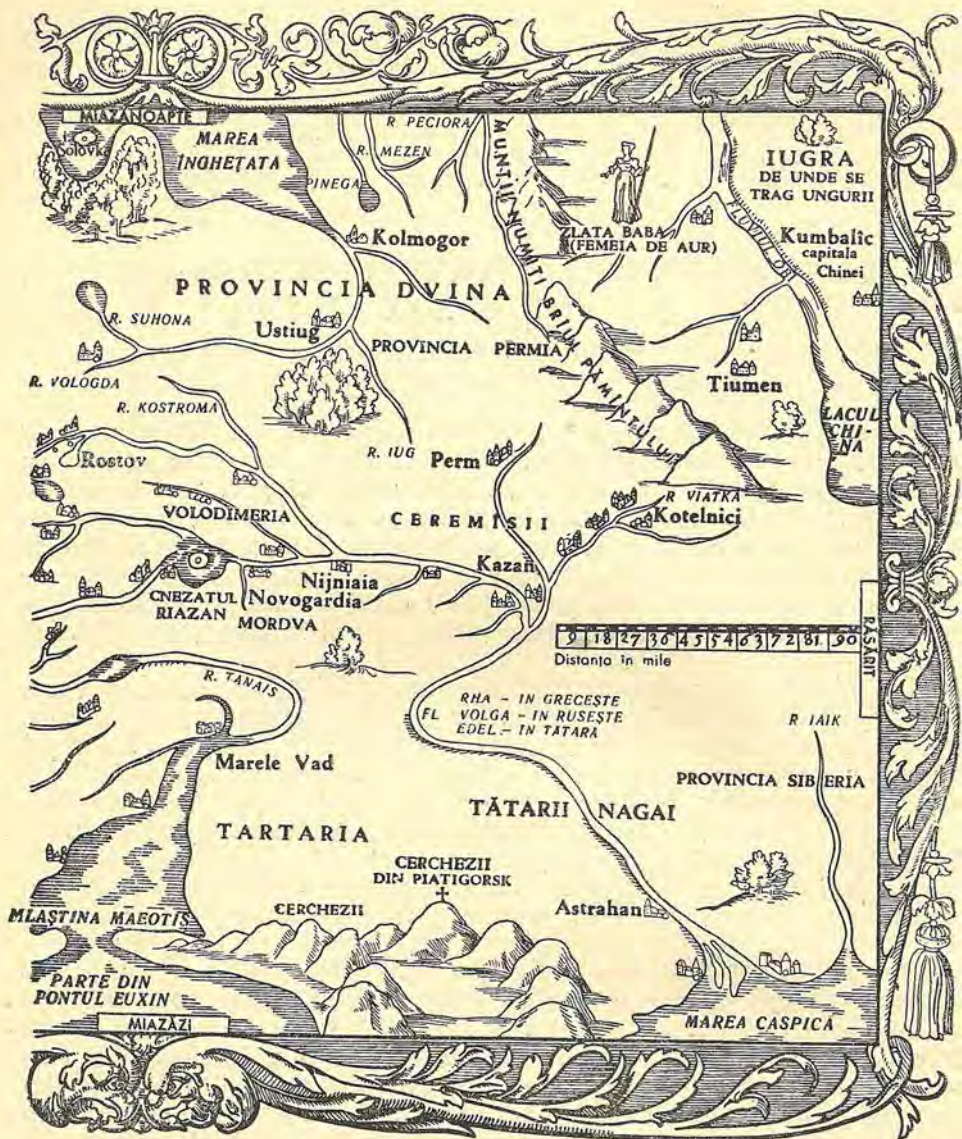
În prima jumătate a secolului al XVI-lea Anglia era încă prea slabă pentru a încerca să conteste dominația portugheză în mările sudice sau dominația spaniolă în mările vestice. Dar pentru englezi rămăneau deschise mările nordice. După cum se părea pe atunci, John și Sebastian Cabot nu găsiseră nimic interesant pentru englezi în zona de nord-vest, dar se întrevedeau perspectivele unei izbînzi în nord-est. Englezii au început astfel să caute *trecerea de nord-est*, adică drumul pe mare din Europa spre țărmurile Asiei răsăritene, prin oceanul Înghetăt, ocolind Asia de nord.

La mijlocul secolului al XVI-lea comerțul englez trecea printr-o criză puternică. Afacerile neguțătorilor englezi mergeau prost. Atunci, neguțătorii din Londra s-au adresat bătrînului *Sebastian Cabot*. La sfatul său și cu participarea sa activă, „oameni înțelepți și venerabili“ din Londra au organizat, în 1548, „*Societatea neguțătorilor întreprinzători*“ pentru descoperirea de țări, pămînturi, insule, state și posesiuni necunoscute și nevizitate pînă acum pe mare“.

Societatea a cumpărat trei corăbii, le-a reparat și le-a înzestrat cu mici vase auxiliare („pinasse“), care se țineau, de obicei, pe bordul corăbiilor.

Șef al expediției și căpitan pe cea mai bună corabie a fost numit *Hugues Willoughby*, care urmărea cu stăruință să obțină acest post. El era „un nobil viteaz, de origine aristocratică“¹, dar nu avea nici un fel de experiență. A fost ales „datorită înfățișării sale impunătoare (era foarte înalt), precum și a marii priceperi în arta militară“, de care dăduse dovadă nu se știe cînd și unde. Pilot principal al escadrei și căpitan al celei de a doua corăbii — cea mai mare dar cea mai puțin rapidă — a fost ales *Richard Chancellor*, „un om foarte respectat pentru inteligența sa“. Comandant al celei de a treia corăbii a fost numit timonierul *Cornil Durforth*.

¹ Citatele de aici și în continuare sînt luate din culegerea „Călătorii englezi în Statul Moscovei în veacul al XVI-lea“, apărută în 1589. În traducere rusă, ea a apărut la Leningrad în 1937.

Partea răsăriteană a hărții Moscoviei întocmită de Herberstein.

Nici unul dintre membrii noii „Societăți a neguțătorilor întreprinzători” nu avea habar de țările răsăritene — „Katai sau Tataria” — spre care se îndrepta expediția. De aceea, la adunarea unde au fost aleși comandanții navelor „oamenii cei mai serioși dintre cei de față” au hotărât să strângă informațiile geografice necesare... la grajdurile regale. „Au

fost chemați doi tătari care slujeau în acea vreme la grajdurile regale... Dar ei n-au fost în stare să spună ceva în legătură cu ceea ce se plănuia, deoarece erau mai obișnuiți (după cum a spus-o sincer unul dintre ei) să chefulască decît să studieze orînduirea și moravurile popoarelor“.

Vasul-amiral („Buna Speranță“) avea o deplasare de 120 de tone, vasul lui Chancellor („Eduard — Buna întreprindere“), 160 de tone, iar vasul lui Durforth („Buna încredere“), 90 de tone. Echipajul era compus din 105 oameni și, în afară de ei, se mai aflau pe corăbii unsprezece neguțători.

Participantii la expediție au făgăduit solemn să respecte cu strictețe monopolul comercial al neguțătorilor-întreprinzători și „să nu dezvăluie nimănui și în nici un caz secretele companiei, spre paguba acesteia“.

CĂLĂTORIA ȘI PIEIREA LUI WILLOUGHBY ȘI A TOVARĂȘILOR SĂI DE DRUM

Petrecute cu salve de salut și cu urale, flotila lui Willoughby a părăsit, la mijlocul lunii mai 1553, portul Greenwich și estuarul Tamisei, dar din cauza puternicelor vînturi potrivnice și a valurilor mari a fost nevoită să navigheze timp de șase săptămîni în volte de-a lungul țărmurilor Angliei. Abia la 23 iunie corăbiile au ieșit în sfîrșit în larg, iar după alte șase săptămîni au ajuns la insula norvegiană Senja, la paralela de 69° latitudine nordică. Tocmai atunci s-a stîrnit însă o furtună și escadra a fost nevoită să iasă în larg (în noaptea de 2 spre 3 august 1553).

În timpul furtunii, corabia lui Chancellor s-a pierdut pentru totdeauna de celelalte două vase și după aceasta nepriceputul Willoughby a rătăcit neputincios timp de o lună și jumătate pe o mare necunoscută de englezi, dar pe care, altminteri, navigau de cîteva secole vase de vînătoare și pescuit rusești și norvegiene.

După o zi, cînd vîntul se mai potolise puțin, corăbiile „Buna Speranță“ și „Buna încredere“ au ridicat pînzele și s-au îndreptat spre Vardö (în nord-estul Norvegiei), dar n-au izbutit să găsească acest port. În zorii zilei de 14 august au zărit pămînt. „Ne-am apropiat de el și am coborît o barcă pentru a vedea ce fel de pămînt este. Dar barca nu s-a putut apropia de țărm, din cauza apei mici și a mării cantități de gheață. Pe țărm nu se vedea nici un semn că el ar fi locuit. Acest pămînt se află la paralela de 72°...“ Dacă Willoughby a stabilit relativ corect latitudinea (ceea ce este, de altminteri, îndoielnic), el a ajuns la Gusinaia Zemlia — extremitatea de sud-est a insulei Novaia Zemlia, de mult cunoscută de vînătorii ruși. Dar în apus, pînă în secolul al XVIII-lea, s-a crezut că el „a descoperit“, nu Novaia Zemlia, ci o insulă care a fost căutată multă vreme și zadarnic (așa-numita „Țara lui Willoughby“).

Englezii au înaintat spre nord timp de trei zile, căutînd, se pare, să ocolească misteriosul pămînt, pînă cînd s-a descoperit că vasul „Buna încredere“ are o spărtură. Atunci au cotit spre sud și au mai înaintat încă trei zile. La 21 august, Willoughby a notat că marea devine „tot mai puțin adîncă și totuși nu se vede țărmul“. Pentru a evita o primej-

H. Willoughby.

die, el a ieșit în largul mării și a cotit spre vest. Vasele au înaintat în această direcție timp de patru săptămîni, cînd mergînd de-a lungul țărmului, cînd pierzîndu-l din vedere. În acest timp, Willoughby a trecut pe lîngă insula Kolguev și de-a lungul țărmului nordic al peninsulei Kanin, a mers de la capul Kanin Nos pînă la peninsula Kola și a înaintat de-a lungul coastei Murmansk pînă la insula Nokuev. La 18 septembrie cele două corăbii au intrat în golful Nokuev și au aruncat ancora.

„După ce am stat în acest port cam o săptămînă — scrie Willoughby — și am văzut că vremea începe să se strice, că e frig, ninge și cade grindină... am hotărît să iernăm aici...” Willoughby a trimis oameni în toate direcțiile, care s-au întors fără să fi întîlnit pe cineva sau să fi văzut vreo locuință.

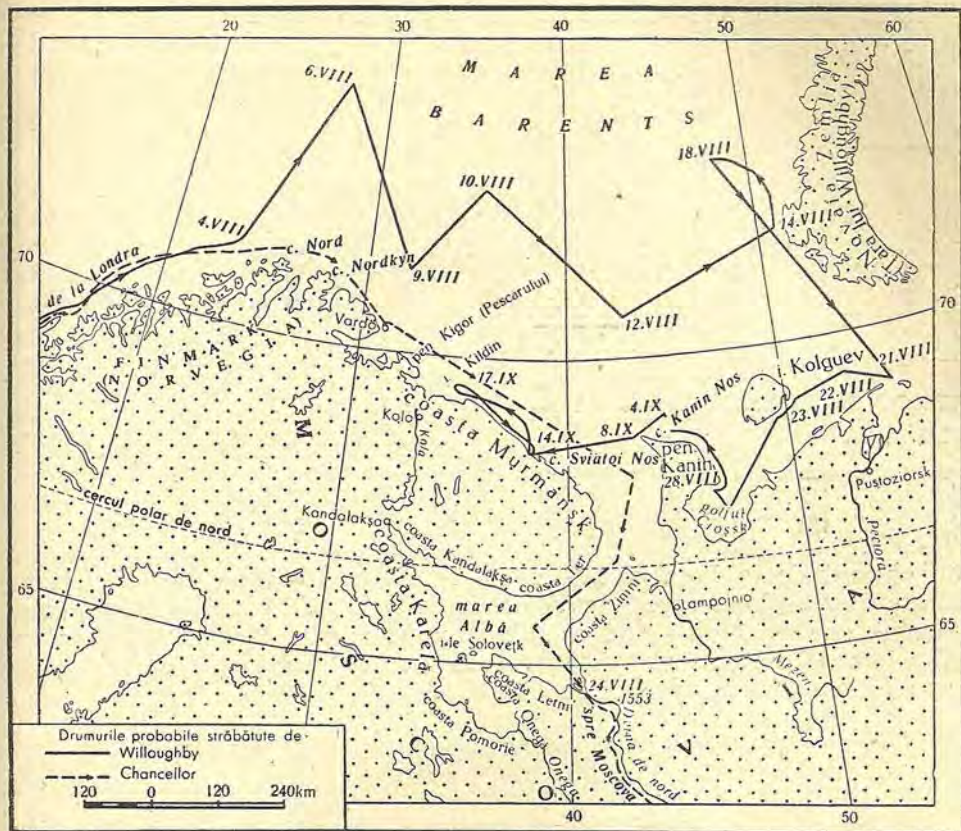
Aici se încheie însemnările din jurnal făcute de Willoughby. În iarna anului următor (1554) pomori ruși au descoperit dincolo de insula No-

kuev, în dreptul coastei Murmansk, la gurile rîului Varzina, două corăbii: „...ce stăteau ancorate, iar oamenii de pe ele erau toți morți și am găsit acolo mărfuri multe” (cronica de la Dvina). Din testamentul neguțătorului *Gabriel Willoughby*, găsit pe una din corăbii, reiese că în ianuarie 1554 Hugues Willoughby și cei mai mulți dintre însoțitorii săi erau încă vii. Mai tîrziu ei au pierit cu toții. Pe ambele corăbii „au murit degerați” 63 de oameni¹.

CHANCELLOR ȘI ÎNCEPUTUL COMERȚULUI MARITIM ANGLO-RUS

Corabia lui Chancellor a ajuns cu bine la Vardö și a stat acolo o săptămînă, așteptîndu-l pe Willoughby. Apoi Chancellor a hotărît să-și continue singur călătoria. El a pătruns în marea Albă și, la 24 august 1553, a intrat în estuarul Dvinei de nord. „...Pe corabie — scrie *Clement Adams*, un tovarăș de drum al lui Chancellor — au început să vină oameni simpli. Ei ofereau de bună voie oaspeților alimente...”

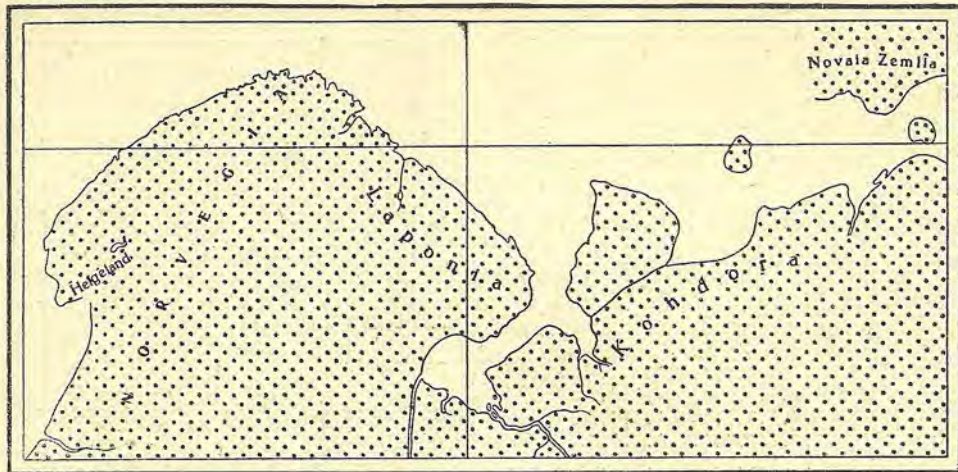
¹ În 1555, agentului comercial englez din Moscova i-au fost predate „două corăbii cu rămășițele pămîntești ale lui sir Hugues Willoughby și ale însoțitorilor săi, restituindu-se și salvîndu-se totodată și o cantitate mare de alimente și mărfuri”. Au fost, de asemenea restituite și aduse la Londra un caiet cu extrase din jurnalul de bord și alte documente.

Drumurile urmate de Willoughby și Chancellor.

Autoritățile locale din Holmogori au trimis un curier la Moscova să anunțe sosirea străinilor. Ivan al IV-lea îi pofti pe englezi în capitală. Dar Chancellor, fără să mai aștepte întoarcerea curierului, a stăruit să fie trimis cu săniile la Moscova, amenințând că în caz contrar va părăsi țărmurile rusești. La jumătatea drumului s-a întâlnit cu curierul care i-a înmănat scrisoarea țarului. Ivan al IV-lea a primit cu mult fast pe „solul” regelui Angliei (astfel s-a intitulat Chancellor) și a făgăduit protecție neguțătorilor englezi, dacă vor începe să facă negoț cu Moscova. El l-a petrecut pe Chancellor cu onoruri, dar totodată l-a pus sub o pază puternică.

Cînd Chancellor s-a întors în Anglia, „Societatea neguțătorilor întreprinzători” a fost aprobată oficial de guvernul englez. Cabot a devenit director al acestei „Companii moscovite”, cum era denumită în mod curent, iar în 1555, Chancellor a fost trimis în Rusia pe calea maritimă „descoperită” de el, de data aceasta într-adevăr în fruntea unei solii regale. O dată cu el au sosit doi agenți ai „Companiei moscovite”. Englezii

„Harta Oceanului de nord“ a lui William Barrow (*schită*).

au obținut de la Ivan al IV-lea mari privilegii comerciale și juridice. Chancellor a plecat spre Anglia însoțit de *Osip Grigorievici Nepeia*, solul țarului, dar s-a înecat când corabia a naufragiat lângă țărmurile Scoției. Nepeia a scăpat și a obținut la Londra aceleași privilegii comerciale pe care le dobândiseră englezii la Moscova.

POMORII RUȘI ÎN MAREA BARENTS ȘI EXPEDIȚIA LUI STEVEN BARROW

„Neguțătorii întreprinzători“ sperau să ajungă în inima Asiei, în „Katai“, trecând peste Obi, despre care auziseră de la ruși. De aceea, *Steven Barrow*, fost timonier pe corabia lui Chancellor (mai târziu el a devenit pilot principal al Angliei), a fost trimis în 1556 „în direcția riului Obi“, pe pinassa „*Searchthrift*“. Barrow a întocmit un raport interesant despre călătoria sa. El n-a descoperit nimic nou, care să nu fi fost cunoscut înainte de ruși, dar în literatura vest-europeană raportul său cuprinde pentru prima oară o caracterizare exactă a condițiilor de navigație în oceanul Înghețat de nord: cu raportul lui Barrow începe să apară în Europa apuseană literatura științifică despre Arctica. Foarte importante pentru noi sînt indicațiile lui Barrow despre realizările de seamă ale pomorilor ruși care navigau de pe atunci în mod curent în mările oceanului Înghețat, de ambele părți ale insulelor *Novaia Zemlia*.

În primăvara anului 1556, Barrow a ajuns cu bine la Vardö și a plecat mai departe spre răsărit. Peste două zile el a ancorat la gurile riului Kola, unde rușii se și stabiliseră temeinic. „În timpul cît am staționat pe acest rîu, am văzut în fiecare zi coborînd pe el multe lodii rușești cu echipaje de cel puțin douăzeci și patru de oameni, iar pe bărcile mari, chiar treizeci. Printre ruși era unul pe nume *Gavrîl*, care mi-a

„Lodie” rusească (desen din secolul al XVI-lea).

arătat multă bunăvoință. El mi-a spus că sînt cu toții angajați pe Peciora pentru pescuitul somonilor și vînătoarea de morse; prin semne mi-a explicat că pe vînt prielnic n-am avea decît șapte-opt zile de drum pînă la rîul Peciora și am rămas foarte mulțumit de societatea rușilor. Acest Gavril mi-a făgăduit să-mi arate unde sînt bancurile de nisip și s-a ținut de cuvînt“. La 22 iunie, vasul lui Barrow a ieșit din rîul Kola împreună cu toate lodiile rusești. Cînd vîntul era prielnic acestea întreceau însă vasul lui Barrow. „De altminteri, după cum îmi făgăduise, Gavril și prietenul lui coborau adesea pînzele și ne așteptau“. Din raportul lui Barrow se vede că era foarte zgîrcit și că, spre deosebire de el, pomorii ruși erau oameni darnici și prietenoși. Astfel, Gavril și cu tovarășul său au adus de la cîteva verste în dar cunoscutului lor un butoiăș cu miere și unul cu bere. Gavril, nu numai că a condus fără plată vasul lui Barrow peste primejdioasele bancuri de nisip de la Murmansk, dar și-a pus în primejdie și viața ajutîndu-i pe englezi în timpul furtunii. Barrow i-a mulțumit lui Gavril dîndu-i... „doi piepteni de fildeș, o ogîindă de oțel și alte două-trei lucruri fără valoare“.

Pomorii ruși erau navigatori deosebit de discușiți. În comparație cu ei, englezul Barrow, marinar cu mare experiență, s-a dovedit a fi în condi-

tile din Arctica, un ucenic timid. S-a constatat de asemenea că „șubrelele“ lodii¹ rusești (cum sînt numite de obicei) erau mai rapide și mult mai bine adaptate pentru navigație în oceanul înghețat decît corăbiile engleze din secolul al XVI-lea.

Înaintînd încet spre răsărit, de obicei de-a lungul țărmului, Barrow s-a apropiat de Kanin Nos și timp de două zile a încercat să ocolească acest cap, fără însă a izbuti. La 10 iulie „... în timp ce stăteam pe loc am băgat de seamă că dinspre nord — nord-est se pornește un fel de furtună, iar noi nu cunoșteam... pe aici nici un port... În clipa aceea, am zărit o pînză apărînd din golful de lîngă Kanin Nos, era prietenul meu Gavril, care, părăsindu-și locul unde se afla în siguranță și pe tovarășii săi, s-a apropiat cît a putut mai mult de noi...“ Prin ceața deasă, pomorul a condus cu bine corabia, a doua zi, într-un port bun (Morjoveț). La 14 iulie, Barrow a ajuns la insula Kolguev, iar în ziua următoare a trecut peste „primejdiosul prag“ de la vărsarea Peciorei. Acolo s-a oprit timp de cinci zile și abia la 20 iulie a ieșit în largul mării, se pare fără barca lui Gavril, care fusese trimis la pescuit pe Peciora. În dimineața zilei de 21 iulie, englezilor li s-a părut că la răsărit se vede pămînt. Era însă un ghețar uriaș și după vreo jumătate de oră corabia a ajuns printre ghețuri. „Era o priveliște înspăimîntătoare; timp de șase ore n-am făcut altceva decît să ne îndepărtăm de un ghețar, străduindu-ne totodată să nu ne apropiem de altul. Vîntul era atît de puternic, încît abia mai puteam înainta cu pînzele de jos“. După ce a ieșit dintre ghețari, vasul a înaintat timp de patru zile spre răsărit și a ajuns la o insulă (probabil Mejdușar) în dreptul coastei de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia. Barrow a găsit acolo un loc bun de ancorat. Debarcînd a doua zi pe uscat, el a determinat latitudinea locului — 72° 42'. Acesta era punctul cel mai nordic pe care îl atinsese la răsărit de capul Nord.

La sfîrșitul lunii iulie, Barrow a întîlnit lîngă țărmurile insulelor Novaia Zemlia cîțiva ruși. Date foarte interesante i-a furnizat un pomor din peninsula Kola, pe care englezul îl numește *Loșak* (probabil Loșakov). Acesta i-a atras atenția lui Barrow că s-a abătut de la „drumul ce duce spre Obi“, că pămîntul unde a ajuns acum se numește „Nova Zembla“ și că pe el „se află, după socotința sa, cel mai înalt munte din lume“. Această indicație a lui Loșak era foarte importantă. Pe Novaia Zemlia există într-adevăr munți de peste o mie de metri, care au putut să i se pară pomorului „cei mai înalți din lume“, întrucît se ridică chiar pe țărmul mării. Este vorba de vîrfurile de pe *insula Severnii* (Novaia Zemlia): unul chiar lîngă *Matocikin Șar* (1 070 mtr), iar altul mai la nord (1 020 mtr), lîngă estuarul Mitușiha. Din spusele lui Loșak reiese că *pe la mijlocul secolului al XVI-lea rușii ajunseseră în orice caz pînă la strîmtoarea Matocikin Șar* și poate că urcaseră de-a lungul țărmului vestic al insulei Severnii dincolo de paralela de 73° latitudine nordică.

De asemenea, Loșak i-a dat lui Barrow „unele indicații în legătură cu drumul spre Obi“. Cînd englezul și-a manifestat „dărnicia“ (i-a dă-

¹ „Vasele pe care le au ei — scrie *Richard Johnson*, participant la expedițiile lui Chancellor și Barrow — sînt prinse cu nuiete fără cuie“.

ruit o oglindă de oțel, două linguri de cositor și două pumnale în teci de catifea), pomorul i-a dăruit la rîndul lui vînat și i-a dat „toate informațiile de care dispunea și care se refereau la țelul expediției [engleze]”. În ziua următoare Barrow a căpătat aceleași informații de la un alt rus cu a cărui barcă s-a întîlnit în cale. După cum se vede pomorii nu țineau ascunse cunoștințele lor și nu e vina lor că englezul n-a știut să se folosească de indicațiile primite.

Samoiezi (desen din secolul al XVI-lea).

În seara zilei de 31 iulie pinassa a ancorat „printre insulele Vaigaci”: judecînd după latitudine, Barrow se afla în dreptul intrării vestice în Porțile Kara, printre micile insule situate de-a lungul țărmului nordic al insulei Vaigaci. Aici el a întîlnit din nou ruși în două bărci mici. Din cauza furtunii puternice, a vîntului dinspre nord și a mulțimii de ghețari care erau mînați în largul mării, englezii se hotărîră abia peste două zile să se îndrepte spre o altă insulă unde îl întîlniră din nou pe Loșak. Rusul și englezul debarcară împreună pe țărm (probabil pe malul nordic al insulei Vaigaci). Loșak l-a condus pe Barrow la „idolii samoiezi” (peste 300 la număr) și i-a povestit despre viața samoiezilor. Tocmai aceste date fac ca raportul lui Barrow să fie un izvor foarte prețios pentru istoria nenților.

La 6 august, Loșak s-a despărțit de Barrow. Englezul s-a mirat că Loșak și alți ruși au ridicat deodată ancora și au pornit spre insule, unde, adîncimea fiind redusă, corabia sa nu putea să-i urmeze. Curînd însă el s-a convins că pomorii „prevăzuseră în mod înțelept cum va fi vremea”. În aceeași zi el a stabilit pe țărm latitudinea locului — $70^{\circ} 25'$. După ce s-a despărțit de ruși, Barrow a înaintat foarte puțin spre răsărit; după cît se pare, el n-a izbutit să ajungă în marea Kara.

La 22 august, din dreptul paralelei de $70^{\circ} 20'$, Barrow a pornit înapoi, „pierzînd orice speranță de a mai face în acest an noi descoperiri în răsărit”. Ca să se justifice față de patronii săi, el a invocat trei motive: „vînturile permanente de la nord-est și nord”, „marele număr de ghețari care inspirau teamă” și „apropierea iernii cu furtunile ei”. Pe la mijlocul lunii septembrie, Barrow a ajuns la Holmogorî, unde a rămas să ierneze. În primăvara anului 1557 „Compania moscovită” i-a poruncit să plece „în căutarea unor vase engleze”. Oficial era vorba de căutarea a două corăbii din expediția lui Willoughby, dar Barrow a primit și o altă însărcinare secretă, mai importantă pentru companie, pe care a îndeplinit-o cu succes: invocînd acest pretext în aparență corect, el a făcut o cartografiere destul de amănunțită a coastei Murmansk. În „treacăt” el a întocmit și un scurt dicționar anglo-nenț (circa 100 de cuvinte).

Pe vasul lui Steven Barrow se afla ca „meșter“ (timonier-șef) *Richard Johnson*, care navigase înainte împreună cu Chancellor. În iarna 1556—1557, din însărcinarea „Companiei moscovite“, el a strâns și a notat informații despre Asia de nord. Până la noi au ajuns două din aceste însemnări. Într-una din ele, referindu-se la „un permiaik“, Johnson comunică date confuze despre fluviul Obi și popoarele din acea regiune.

Mai interesantă este a doua însemnare a lui Johnson, în care însă informațiile prețioase alternează cu născociri absurde despre antropofagie la „samoiezi“:

„Mai jos urmează o relatare despre unele țări ale samoiezilor de pe râul Obi și de pe țărmul mării de dincolo de râu. Ea este tradusă cuvînt cu cuvînt din limba rusă și este vorba de călătoria unui rus, originar din Holmogori, pe nume *Feodor Tovtighin* care, după cum se spune, a fost ucis în timpul celei de a doua călătorii printr-una din aceste țări“.

„La răsărit, dincolo de țara Iugra, râul Obi formează granița apuseană a țării samoiezilor. Samoiezii trăiesc pe malul mării și țara lor se numește *Molgomzeia (Mangazeia)*. Ei se hrănesc cu carne de ren și cu pește, iar uneori se mănîncă unii pe alții... Sînt urîți, au nasuri mici, dar sînt îndemînatici și trag minunat la țintă; ei merg în sănii trase de reni și ciîni și se îmbracă în piei de samur și de ren. Alte mărfuri, în afară de blănuri de samur nu au... În aceeași țară, dincolo de locurile unde trăiește acest popor, chiar pe malul mării, locuiește un alt trib de samoiezi care au aceleași obiceiuri, dar vorbesc altă limbă... Mai departe, tot pe malul mării, trăiesc alți samoiezi care se hrănesc cu carne și pește. Ei au ca mărfuri blănuri de samur, de vulpi albe și negre, pe care rușii le numesc «pești», și piei de căprioară și de ren“.

Pe harta „Russiei“ a lui *Anthony Jenkinson* (1562), cu care Johnson a călătorit în Asia centrală în anii 1558—1559, „*Molgomzeia*“ este indicată corect, la răsărit de cursul inferior al fluviului Obi.

EXPEDIȚIA LUI PET ȘI JACKMANN ȘI CĂUTAREA „ȚĂRII LUI WILLOUGHBY“

În 1580, englezii au reluat încercările de a găsi trecerea de nord-est. Pînă atunci ei obținuseră de la ruși informații destul de exacte despre țărmurile de nord-est ale Europei, despre fluviul Obi și despre condițiile de navigație din oceanul Înghețat. Ei au ținut seama, de asemenea, de experiența tragică a lui Willoughby și de eșecul lui Barrow.

„Compania moscovită“ a angajat două vase mici „pentru explorarea și descoperirea drumului pe mare prin strîmtoarea Barrow, dincolo de insula Vaigaci, spre răsărit, către țările și posesiunile puternicului domn, împăratul Chinei, iar pe teritoriul acestuia către orașele Kambalu și Kin-sai“ (Hanbalik și Hanciu). Unul dintre vase, „George“, cu o capacitate de 40 de tone și cu un echipaj de zece oameni, era comandat de proprietarul său *Arthur Pet*, care navigase înainte, ca marinar pe corabia „Eduard“, cu Chancellor; el a fost numit conducător al expediției. Celălalt vas, „William“, cu o capacitate de 30 de tone și un echipaj de șase oameni,

era comandat de *Charles Jackmann*, care participase la cea de a doua expediție a lui *Frobisher* (1577).

În Anglia se puneau speranțe foarte mari în această expediție. Până la noi au ajuns patru documente importante: trei instrucțiuni pe numele lui *Pet* și *Jackmann* și o însemnare despre călătoria lor întocmită pe baza jurnalului de bord al lui *Pet*.

Prima instrucțiune a fost întocmită de conducătorii companiei interesate. Onorabilii gentlemen presupuneau că drumul de nord-est trece la răsărit de *Vaigaci* și se refereau la harta întocmită de *William Barrow* (care l-a însoțit pe *Chancellor* și pe fratele său mai mare, *Steven Barrow*). Ei nu aveau o mare încredere în hartă, dar sperau totuși că continentul asiatic nu se întinde prea mult spre nord și că „se va găsi poate o mare pe care să se poată trece între paralelele de 70 și 80°”. La sfârșitul lunii mai, *Pet* și *Jackmann* trebuiau să iasă din *Tamisa* și să se îndrepte spre țărmul nordic al *Norvegiei*, iar de acolo „să meargă în așa fel, încât să ajungă la Țara *Willoughby* și apoi de-a lungul ei spre *Novaia Zemlia*, fără să piardă din vedere țărmurile... pentru a se încredința dacă Țara lui *Willoughby* formează un continent sau un pământ comun cu *Novaia Zemlia* sau nu”. Dincolo de *Vaigaci*, corăbiile trebuiau să meargă mai departe spre răsărit fără să intre în estuarul fluviului *Obi*.

Numai după primul iernat silit lui *Pet* și *Jackmann* li s-a recomandat să cerceteze fluviul *Obi* cât mai sus pe cursul lui; dacă el se va dovedi accesibil pentru vasele lor, „să ajungă pînă la orașul *Sibir* sau la o altă localitate de pe malul fluviului *Obi* sau din apropierea lui”, iar în caz contrar, să se întoarcă în vara următoare prin „strîmtorile *Barrow*”¹.

A doua instrucțiune a fost scrisă de *William Barrow*, autorul „*Hărții Oceanului nordic*”. În fond, această instrucțiune reprezintă primul îndreptar din Europa occidentală pentru întocmirea unei cărți-pilot a unei părți din oceanul *Înghețat*.

A treia instrucțiune a fost întocmită de *Richard Hackluyt*, inspiratorul neguțătorilor întreprinzători englezi, care mai tîrziu (începînd din 1589) a editat o serie de lucrări în colecția „*Principalele călătorii și descoperiri ale națiunii engleze pe mare și pe uscat*”. Instrucțiunea sa reprezintă un amplu program de expansiune colonială engleză în Asia de nord. Printre altele, bazîndu-se pe experiența portughezilor și danezilor, el recomanda să se ocupe insulele, printre care și *Novaia Zemlia*, „din marea *Scitică*”, pe drumul maritim de nord spre *China*; el cerea ca aceste insule să fie fortificate și folosite ca baze comerciale sau de vînătoare și pescuit și să se întemeieze acolo colonii:

„... Dacă în *Novaia Zemlia* este o climă temperată, dacă se află păduri, apă de băut, pământ bun pentru semănături și iarbă și o mare în care se găsește pește, putem așeza pe acest continent prisosul poporului nostru, așa cum fac portughezii în *Brazilia* (sublinierea mea — *I. M.*).

La 23 iunie 1580, *Pet* și *Jackmann* au sosit la *Vardö*. Corabia lui *Jackmann* a suferit o mică avarie și a fost nevoită să rămînă aici pentru

¹ În secolul al XVI-lea englezii numeau Porțile *Kara* și *Iugorski Șar* — strîmtorile *Barrow* sau *Vaigaci*.

reparații. Pet a fixat ca loc de întâlnire Vaigaci și a pornit spre răsărit, către „Țara lui Willoughby“. La 5 iulie, în dreptul paralelei 71° „au zărit pământ dar n-au putut să-l cerceteze îndeaproape“. La 6 iulie, în timpul unei furtuni puternice, au întâlnit pentru prima oară ghețari. Când marea s-a liniștit, englezii și-au croit drum, cu pînze și visle, printre ghețari spre răsărit. În ziua următoare, la nord „s-a ivit o fișie mare de pământ adevărat“, dar din pricina ghețarilor vasul nu s-a putut apropia de el. La 10 iulie, dincolo de paralela de 70° latitudine nordică, englezii au ajuns la uscat, dar abia după patru zile, când țărmul, ba apărea în fața lor, ba îl pierdeau din vedere, au stabilit că aceasta nu este „Țara lui Willoughby“, ci Novaia Zemlia; judecînd după latitudine, Pet a văzut țărmul sudic al arhipelagului în dreptul intrării vestice în Porțile Kara. Pet a mai rătăcit cîteva zile în partea răsăriteană a mării Peciora; la 23—24 iulie, după ce a trecut prin Iugorski Șar, el a intrat în marea Kara și a mers de-a lungul țărmului peninsulei Iugra spre sud-est, crezînd că se află la răsărit de Vaigaci. Dacă Pet a stabilit corect latitudinea (69° 14'), înseamnă că el s-a aflat în apropiere de vărsarea rîului Kara, lîngă intrarea în estuarul Baidarata.

Aici Pet l-a găsit pe Jackmann (traseul urmat de acesta nu ne este cunoscut). Marea era plină de ghețuri. Timp de trei săptămîni, amîndoi „s-au învîrtit pe loc printre ghețurile“ din marea Kara. Abia la 15 august au ieșit în largul mării, după două zile s-au întors prin Iugorski Șar în marea Peciora și au pornit spre vest, iar la 22 august vasele s-au despărțit pentru totdeauna. Din cauza vremii proaste, Pet, care călătorea pe „George“, s-a întors în Anglia abia în decembrie 1580; Jackmann, pe „William“, a iernat într-un port din Norvegia, în februarie 1581 a plecat de acolo spre Islanda împreună cu o corabie daneză și ambele vase au dispărut fără urmă.

Așadar, Pet a izbutit să treacă prin Iugorski Șar și împreună cu Jackmann a pătruns în partea de sud-vest a mării Kara, care era binecunoscută rușilor. Dar cu aceasta „realizările“ lor s-au încheiat.

Speranțele englezilor de a găsi drumul de nord-est spre China, de a descoperi și coloniza pămînturi pe Marele drum maritim din nord s-au pulberat.

Capitolul 36

EXPEDIȚIA LUI ERMAK TIMOFEEVICI ȘI MOARTEA SA

POSESIUNILE STROGANOVILOR

În înaintarea rușilor dincolo de „Kamen“¹ și în cucerirea Siberiei de vest, un rol important, dar nicidecum hotărîtor, l-a jucat bogata familie de negustori *Stroganov*.

¹ Munții Ural (n. tr.).

Unul dintre Stroganovi — *Anika* — a devenit în secolul al XVI-lea cel mai bogat om din Solvîcegodsk, în țara komi-zîrianilor, care din vremuri străvechi întrețineau legături cu popoarele „de dincolo de Kamen” — cu mansii („vogulicii”), hanții („ostiicii”) și nenții („samoiezii”). *Anika* a început și el să cumpere blănuri, interesându-se îndeosebi de locurile bogate în animale cu blană situate dincolo de „Kamenîi Poias” („Brîul de Piatră”). El mituia pe unii dintre „cei de neam străin” și trimitea cu ei spre răsărit, peste „Kamen” oameni de ai săi în recunoaștere, iar apoi pe agenții săi cu mărfuri de mare căutare, care ajungeau pînă la cursul inferior al fluviului Obi unde schimbau avantajos mărfurile rusești pe blănuri.

După ce a adunat o mare avere de pe urma întreprinderilor sale din Solvîcegodsk și a negoțului „de dincolo de Kamen”, *Anika Stroganov* a început să-și extindă domeniile spre răsărit. Prin intermediul său, dar cu siguranță că și pe alte căi, Moscova deținea pe la mijlocul secolului al XVI-lea multe informații despre situația din Siberia. Curînd după cucerirea orașului Kazan (1552), țarul Ivan al IV-lea Vasilievici se intitula în anii 1554—1556 nu numai domnitor al „ținuturilor Obdorsk, Konda și multor altora”, dar și „domnitor al tuturor țărmurilor din nord”, iar în 1557 el se intitula domnitor „al ținuturilor Obdorsk, Konda și al tuturor pămînturilor siberiene, cîrmuitor al ținutului de la miazănoapte”. E adevărat că uneori titlul poate indica, nu stăpînirea efectivă a unor ținuturi sau drepturi, ci numai pretenția de a le stăpîni. Există însă dovezi istorice directe care arată că unele regiuni din Siberia plăteau tribut Moscovei și recunoșteau puterea țarului rus cu mult înainte de expediția lui Ermak.

Astfel, în 1555, s-a supus de bună voie Moscovei, făgăduind să-i plătească în fiecare an un tribut de 1 000 de blănuri de samur, „cneazul întregului pămînt al Siberiei” — hanul *Edigher* (Edigar), care căuta să obțină ajutorul rușilor împotriva tătarilor din Buhara care-l atacau. În jurul anului 1556 a fost trimis din Moscova în Siberia după tribut *Dmitri Kurov*. El s-a întors în 1557 împreună cu un sol siberian care a adus țarului tributul incomplet (700 de samuri) și a arătat că nu a putut aduce tot tributul, deoarece în posesiunile lui *Edigher* năvălise *Kucium*, „prințul din Șiban”, și pe mulți localnici i-a luat prizonieri.

În 1568 au sosit din Siberia noi soli de la *Edigher*. Ei aduseseră tributul întreg (1 000 de samuri), taxele ce se percepeau la drumuri și o gramotă¹ de credință. Dar în acel moment *Edigher* nu mai era stăpîn în posesiunile sale. El fusese învins și apoi ucis de *Kucium*, care s-a proclamat han al Siberiei. De atunci, rușii au început să-l numească „sultanul Siberiei”. Iar *Kucium*, care la început părea să recunoască dependența față de Moscova, nu numai că nu-i trimitea tributul, dar nu lăsa nici micile popoare din Siberia să facă acest lucru și chiar pune la cale incursiuni dincolo de „Kamen”, în bazinul cursului superior al Kamei.

¹ Document oficial rus din epoca feudală (*n. tr.*).

Centrul „împărăției lui Kucium“ se afla în cîmpia din Siberia de vest, între Tobol și Irtiș. Curînd puterea lui Kucium s-a extins și asupra regiunilor învecinate. El i-a silit pe mansi și pe hanți, care trăiau de ambele părți ale Irtișului, la nord de gurile Tobolului și chiar pe cursul inferior al fluviului Obi, să-i plătească tribut. La vest, Kucium a supus triburile care trăiau pe râurile Tavda și Tura, aproape pînă la „Kamen“. La răsărit, puterea lui era recunoscută de triburile care trăiau între Irtiș și Obi, în stepa Barabinsk. Granițele de sud ale „împărăției lui Kucium“ erau foarte vagi: ele ajungeau probabil pînă la dealurile vulcanice din Kazahstan.

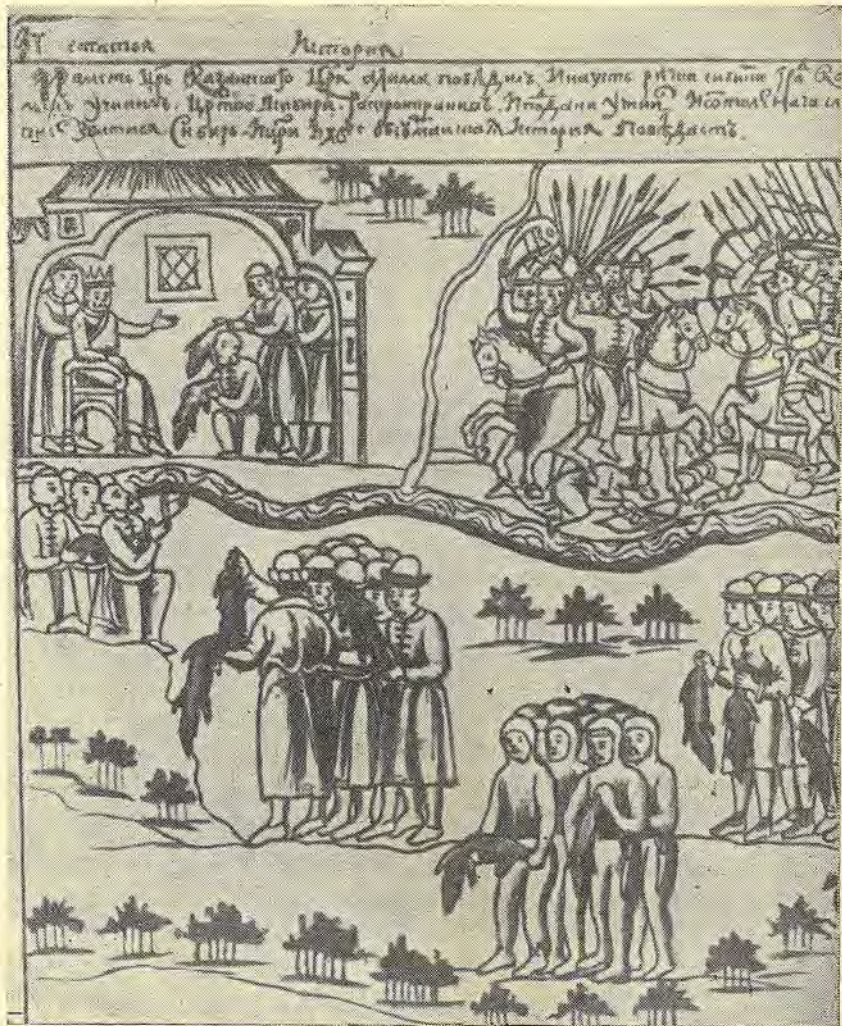
Cartierul general al lui Kucium se afla la *Kaşlık*, căruia i se mai spunea *Isker*. Rușii îl denumeau „orașul Sibir“. El se afla pe malul stîng (sudic) al Irtișului, cam la jumătatea drumului dintre gurile râurilor Tobol și Vagai.

La apus de „Kamen“, Rusiei îi aparținea o regiune întinsă în bazinul cursului superior al Kamei (Ținutul Perm), care pînă la mijlocul secolului al XVI-lea nu era încă valorificată de ruși. Lui Anika Stroganov i s-a dat voie s-o populeze cu ruși. Dar procesul de colonizare se desfășura foarte încet.

În 1558, Ivan al IV-lea a făcut danie lui *Grigori Stroganov*, fiul lui Anika, un vast domeniu cu păduri, locuri de pescuit și vînat pe timp de 20 de ani, în condiții privilegiate, „pe locul gol aflat mai jos de Velikaia Perm, pe 88 de verste în jos pe ambele maluri ale Kamei pînă la riul Ciusovaia“, urmînd ca Grigori să întemeieze acolo un orașel (cetate). Grigori Stroganov a întemeiat pe Kama superioară, nu un orașel, ci două: *Piskor* (1560) și *Oriol* (1564). Acesta din urmă, construit pe malul drept al Kamei, în fața gurilor riului Iaiva, a devenit centrul posesiunilor lui Stroganov, întrucît în această regiune s-au găsit zăcămintele de sare. În 1568 un alt fiu al lui Anika, *Iakov Stroganov*, a dobîndit de la Ivan al IV-lea încă un vast domeniu, în condiții privilegiate, pe timp de 10 ani: el era alcătuit din pămînturile care se întindeau pe ambele maluri ale riului Ciusovaia, de la izvoare pînă la vărsare, iar de la gurile lui pe 20 de verste în jos pe Kama, de asemenea pe ambele maluri ale acesteia.

În anul 1574 Stroganovii, invocînd incursiunile tătarilor din Siberia, care ajungeau pînă aproape de riul Ciusovaia, au dobîndit de la țar, în condiții privilegiate, pe timp de 20 de ani, tot bazinul riului Tobol. Dar de pe atunci (în 1574) la Moscova se considera că în această regiune se află sau cel puțin s-ar putea afla vechi coloniști veniți aici din Moscova.

În afară de aceasta, la stăruința Stroganovilor, țarul le-a îngăduit să adune și să înarmeze „vînători, și ostiaci, și vogulici, și iugrici, și samoiezi“ și să-i trimită împreună cu cazacii angajați de ei să lupte împotriva tătarilor din Siberia, „să ia prinși pe siberieni și să ne aducă tributul“. Țarul a dat în posesiunea Stroganovilor, nu numai Tobolul, ci și riuri mai îndepărtate: „Pe Irtiș și pe Obi și pe alte riuri potrivite pentru vînătoare să se facă cetăți unde să se țină paznici cu arme de foc. Și din cetăți să se meargă la pescuit și vînătoare fără să se plătească bir pe același număr de ani [20 de ani]“.

Kucium primind tribut în orașul Sibir
(desen din cronica de la Kungur din secolul al XVII-lea).

Acum, Stroganovii au dobândit de la țar dreptul oficial de a dispune timp de 20 de ani de un teritoriu uriaș — întregul bazin al fluviilor Obi și Irtiș (precum și toate pământurile de pe afluenții lor mari și mici). Dar Stroganovii au devenit aici stăpîni numai pe hîrtie, pe cînd stăpînul de fapt, în partea cunoscută de ruși, era „sultanul Siberiei“ — hanul Kucium. Kucium însă nu se apăra numai împotriva rușilor, ci, după cum am arătat mai sus, întreprindea la rîndul lui incursiuni și amenința cele două orașele ale Stroganovilor din regiunea Kamei. Forțele militare de

care dispuneau atunci Stroganovii erau foarte mici și de aceea ei au angajat în slujba lor cazaci de pe Don — „hatmani-hoți“¹ și pe oamenii lor, care se îndeletniceau cu jafuri pe cursul inferior al Volgăi.

ERMAK TIMOFEEVICI ȘI DETAȘAMENTUL SĂU

După cucerirea orașelor Kazan și Astrahan de către ruși, posesiunile țarului s-au extins pînă la marea Caspică, și Volga a devenit în întregime un fluviu rus. Circulația comercială în sus și în jos pe Volga, între Moscova și Iran s-a intensificat. Rușii au explorat drumul de la Moscova la Buhara. Ca urmare au început să circule mai des caravane comerciale și solii între Moscova, pe de o parte, și Iran și Buhara, pe de altă parte. Au devenit mai dese și incursiunile „tîlhărești“ pe Volga ale cazacilor de pe Don, care jefuiau caravanele neguțătorilor și soliile. În sfîrșit, în octombrie 1577 a fost trimis împotriva „hatmanilor-hoți“ un mare detașament. Cazacii au fost încercuiți și înfrinți. Cîteva sute dintre ei au scăpat din încercuire și au plecat spre nord, pe Kama. Aici s-au angajat în slujba Stroganovilor, chemați fiind de către aceștia.

Iakov și Grigori *Stroganov* muriseră. Cazacii fuseseră chemați de fiii acestora, *Maxim Iacovlevici* și *Nikita Grigorievici*. Într-o gramotă a țarului din 1582, dată pe numele lor se spune fără ocol: „...Pe hatmanii-hoți de pe Volga i-au chemat la ei și i-au nămit în cetățile lor fără porunca noastră“.

Capetenia hatmanilor nămiți era Ermak Timofeevici.

Nu se cunoaște nici numele de familie al vestitului „cuceritor al Siberiei“ și nici numele său creștin (în sinastarul bisericii ortodoxe nu figurează numele Ermak². Nu este cunoscută nici originea sa. Majoritatea istoricilor consideră că el s-ar trage din cazacii de pe Don, iar alții susțin (e drept, cu argumente prea puțin convingătoare) că Ermak era din Ural, fiu al unui colonist venit din Rusia centrală pe râul Ciusovaia. Se citează chiar numele său creștinesc — Vasili și prenumele Alenin — dar în sprijinul acestei teze se invocă numai folclorul local din Ural. S-au păstrat însă numele creștinești (împreună cu prenumele) ale altor hatmani, tovarăși de luptă ai lui Ermak: Ivan Groza, Ivan Kolto (sau Koltoy), Matvei Meșceriak și Bogdan Briazga, iar despre Ivan Kolto se știe de asemenea că fusese condamnat mai înainte la moarte de tribunalul țarist pentru jafuri săvîrșite în satele tătarilor nohai care cu puțin timp înainte deveniseră supuși ruși. El a scăpat însă și s-a alăturat detașamentului lui Ermak.

¹ Pe atunci cuvîntul „hoț“ (în rusește „vor“) se folosea în alt sens decît astăzi. Cine săvîrșea un furt în taină nu era „vor“, ci „tat“. „Hoția“ (în rusește „vorovstvo“) însemna crimă împotriva statului.

² În cronicile siberiene din secolul al XVII-lea el este denumit uneori „Ermak Timofeevici, fiul lui Povolski“, sau „Ermaciok Povolski“. Nu s-a lămurit ce înseamnă ultimul cuvînt, dacă este un pronume sau o poreclă. După Dal, *ermak* înseamnă piatră de moară; prin urmare aceasta este fără îndoială o poreclă, iar nu un nume de botez. În povestirea „Despre cucerirea împărăției Siberiei“ (1630), cînd se descrie moartea cuceritorului, el este numit Ermolai.

Nu s-a lămurit de asemenea cînd anume au venit cazacii pe riul Ciusovaia. După cum arată S. V. Bahrușin, istoric sovietic al Siberiei, „cronologia expediției lui Ermak este una dintre problemele cele mai încălcite din istoriografia Siberiei“. Aceasta se explică prin faptul că aproape toate cronicile siberiene raportează la același an (1581) o serie de evenimente care nu puteau avea loc într-un timp atît de scurt. Singura excepție o prezintă lucrarea ilustrată, „Istoria Siberiei“, întocmită de Semion Ulianovici Remezov, „fiu boier“¹ din Tobolsk, geograf, cartograf și istoric al Siberiei de la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau de la începutul secolului al XVIII-lea, adică cel puțin după o sută de ani de la expediția lui Ermak. În afară de cronicile care au ajuns pînă la noi, Remezov a folosit fără îndoială cel puțin două cronici care s-au pierdut mai tîrziu, precum și povestiri orale și legende rusești și tătărești. Datele comunicate de Remezov, ca și de cronicarii siberieni dinaintea lui, sînt uneori contradictorii. Totuși la Remezov, după cum arăta S. V. Bahrușin, „succesiunea evenimentelor este atît de verosimilă încît majoritatea cercetătorilor... pun la baza istoriei expediției lui Ermak relatarea lui Remezov și trebuie să recunoaștem că multe argumente pledează în favoarea ei“.

Cronicile siberiene mai vechi arată că numărul cazacilor era de 540. Majoritatea istoricilor acceptă această cifră.

Într-una din cronici (de la Kungur, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea) se povestește că în ceata lui Ermak domnea aceeași disciplină ca la cazacii de la Don în timpul campaniilor: „Iar pedeapsa pentru fărădelegi se dădea cu vergile și cine încerca să scape de aceasta căpăta pedeapsa ca pe Don: i se turna nisip în sîn, era pus într-un sac și apoi aruncat în apă. Așa s-a întărit ceata lui Ermak: iar mai mult de 20 de oameni au fost înecați în Silva cu nisip și pietre“.

Cît timp au petrecut cazacii în orașul Oriol înainte de a porni în expediția din Siberia nu se știe. Majoritatea istoricilor presupun că Ermak și cazacii lui au stat la Stroganovi aproape doi ani (1579—1581). Potrivit versiunii lui Remezov, înainte de expediția din 1581, Ermak a întreprins în iarna anului 1578—1579 o campanie neizbutită spre răsărit: toamna el a înaintat în sus pe riul Ciusovaia pînă la afluentul lui inferior (de sud), Silva, iar apoi a urcat pe Silva pînă cînd acesta a înghețat. Locul unde s-a oprit detașamentul la iernat era denumit încă la mijlocul secolului al XVIII-lea cetățuia lui Ermak. De aici în timpul iernii, Ermak trimitea pe cazacii săi împotriva localnicilor și ei se întorceau cu pradă bogată. Poate că prin aceste incursiuni ale cazacilor împotriva noilor supuși ai țarului din regiunea munților Urali se și explică, în parte, gramota plină de minie din 1582 scrisă înainte de a se primi la Moscova știrea despre „supunerea Siberiei“. În această gramotă Stroganovii erau învinuiți că trimit pe „hatmanii și cazacii de pe Volga ai lui Ermak cu tovarășii lor să-i bată cu război pe votiaci și vogulici, în ținutul de pe riul Pelim și din Siberia... iar pe hatmanii-hoți de pe Volga chemîndu-i i-au năimit în cetățile lor fără încuviințarea noastră [a țarului]“.

¹ Titlu de noblețe (n. tr.).

Dacă într-adevăr campania din 1578 a avut loc, în primăvara anului 1579 Ermak se întorsese cu cea mai mare parte a cazacilor săi la orașelul Oriol. După cât se pare, atunci a fost încheiată înțelegerea definitivă cu Stroganovii cu privire la expediția împotriva „sultanului Siberiei“. Stroganovii au mai dat 300 din oamenii lor — ruși și tătari, nemți și „lituaneni“ prizonieri. Printre oamenii lui Stroganov erau „călăuze care cunoșteau drumul prin Siberia“ și tâlmaci pentru „limba păgînilor“. Stroganovii au înzestrat pe socoteala lor expediția cu tunuri mici și flinte, pulbere și plumb, bani și provizii.

Tot cu ajutorul Stroganovilor, cazacii și-au construit vase ușoare denumite strughi. Dintr-o gramotă de mai târziu a țarului către Stroganovi (1584) se vede că „strughii bune“ puteau duce câte 20 de oameni cu proviziile lor. Prin urmare, flota lui Ermak era alcătuită din cel puțin 40 de vase, dacă ținem seama de faptul că detașamentul său avea în total (cazaci și oameni ai Stroganovilor) 840 de oameni.

Potrivit cronicii de la Kungur, înainte de plecarea în expediție, cazacii ar fi jurat unuia dintre Stroganovi: „Dacă Dumnezeu ne va călăuzi spre belșug și dacă vom rămîne în viață, vă vom răsplăti la întoarcerea noastră“.

Data cea mai sigură a plecării în expediție a detașamentului lui Ermak este (după Bahrușin) 1 septembrie 1581. Drumul pe apă trecea mai întii spre răsărit, iar apoi spre sud-est, în sus, pe râul *Ciusovaia*. Trebuia găsit un afluent răsăritean al acestui râu a cărui porțiune navigabilă să înceapă aproape de un alt râu navigabil din bazinul fluviului Tobol. Era necesar de asemenea ca *volokul* dintre ele să fie nu numai scurt, dar și comod. Căutarea a durat multă vreme. În sfîrșit, toamna târziu, călăuzele au găsit un râu potrivit — *Serebrianka* (la paralela de 57°50' latitudine nordică). Un volok ușor de trecut, neted și destul de scurt (ceva mai mult de 10 km) despărțea cursul superior al râului *Serebrianka* de râulețul *Barancia*, potrivit pentru plutărit, care curgea spre sud-est, către Tobol.

Întregul detașament al lui Ermak a ajuns la acest *volok* abia la începutul iernii. Cazacii au construit o cetățuie pentru iernat, pe malul stîng al râului *Serebrianka*, lîngă vărsarea pîrîului *Kokui*.

În apropierea locului de iernat se aflau așezări ale mansilor. Cazacilor nu le ajungeau proviziile pe care le aduseseră cu ei și de aceea ei luau rezervele mansilor — vînat și pește uscat. Pentru a li se putea împotrivi, mansii au început încă din iarnă să se unească în cete mari cu vecinii lor, tătarii din Siberia.

Primăvara, cazacii au tîrît peste *volok* toate proviziile lor și vasele mici; vasele mari și grele au fost nevoiți să le părăsească. La vărsarea râulețului *Jarovlia* în *Barancia* cazacii au construit plute. La începutul lunii mai 1582, cînd ghețurile s-au topit, detașamentul a pornit cu plutele pînă la *Taghil*. Pe acest râu cazacii au construit în cîteva zile vase ușoare noi (strughi). Cazacii au navigat spre nord-est pe râul *Taghil*, pînă cînd au ajuns la *Tura*, iar pe acest râu au mers mai departe în josul apei, spre

Volok (din cronica de la Kungur).

sud-est. În dreptul paralelei de 58° , în locul unde râul face un cot ocolind înălțimile sudice, cazacii au fost atacați în două rînduri de cneazul tatar Epancia, căruia i se supuneau și mansii locali. Ca să-i intimideze pe tătari, Ermak a poruncit să se jefuiască și să se incendieze o așezare din apropiere, „orașelul lui Epancia“, de pe locul unde mai tîrziu s-a construit orașul Turinsk.

Și mai departe, pe tot parcursul, de pe Tura pînă la Tobol, cazacii au prădat satele tătărești de pe maluri. La vărsarea Turei, un detașament

Здравствуй Хадъ Намтай! Мѣсяца рѣчи Шкратидъ, рѣчи Ловжадъ, Шалста 3-й
10-й числа, сего мѣсяца, въ 7-й годъ, зде бывша мною хдъ въ зѣмлю
Чувскъ, Анатъ въ зѣмлю Овѣдъ, даровано Поповъ, шалъ, допаддеи, ковошима Поповъ
Земъ, павѣдима Чувскъ, допаддеи.

Ermak pe malul râului Taghil (din cronică de la Kungur).

mare de tătari a încercat să-i oprească. Lupta a durat câteva zile, izbînda fiind, cînd de o parte, cînd de cealaltă. În cele din urmă cazacii au învins și au pus mîna pe o pradă bogată. Potrivit unei legende care a ispitit timp de trei secole pe căutătorii de comori din Siberia, prada a fost atît de mare, încît cazacii n-au putut s-o transporte în întregime pe vasele lor și au îngropat o parte din ea.

Detășamentul rus și-a continuat drumul în jos pe Tobol, respingînd cu destulă ușurință atacurile tătarilor (iunie-iulie 1582). Această înaintare a rușilor încununată de izbîndă nu se potrivește de loc cu afirmația lui Remezov că detașamentul de cazaci se micșora din zi în zi și că la gurile

Tavdei mulți au cerut să se întoarcă acasă, dar majoritatea, în frunte cu Ermak, a hotărît să continue drumul spre Kaşlik. În alte cronici siberiene nu se vorbeşte însă nimic despre dezbinările dintre cazaci. Ele relatează numai că lângă gura Tavdei, Ermak a obţinut de la un tătar din Siberia informaţii precise despre efectivul şi armamentul oastei lui Kucium şi despre capitala lui.

Kucium a trimis împotriva ruşilor un mare detaşament comandat de nepotul său *Mahmet-Kul* („Mametkul“). Bătălia dintre ruşi şi tătari, care a durat cinci zile, a avut loc pe Tobol, la vreo 30 de kilometri mai jos de vărsarea Tavdei, în apropiere de *Babasan*. „Flinta a triumfat asupra arcului“ (S. M. Soloviov). Tătarii au fost zdrobiţi (21 iulie 1582). *Mahmet-Kul* a fugit cu rămăşiţele detaşamentului său.

Drumul pe apă spre centrul hanatului Siberiei era liber. Cazacii au coborît pe Tobol fără să întâmpine o rezistenţă serioasă. Ceva mai sus de revărsarea Tobolului, Ermak a devastat oraşelul tătăresc *Karaci* (1 august 1582) şi a capturat acolo multe obiecte de preţ şi mari rezerve de alimente. Din motive necunoscute, cazacii s-au oprit aici timp de mai bine de şase săptămîni şi au pornit mai departe abia pe la mijlocul lui septembrie. După o altă luptă cu tătarii la gurile Tobolului, detaşamentul lui Ermak a cotit în sus, pe *Irtiş*.

Cazacii au debarcat pe ţărm, cam la trei kilometri mai sus de Tobol, lângă cetatea tătărească *Atik-Murza*, au ocupat-o fără prea mare greutate şi s-au instalat în ea. Ei n-au dormit toată noaptea aşteptînd un nou atac al tătarilor. S-a convocat adunarea cazacilor ca să se sfătuiască dacă trebuie să meargă mai departe sau să se reîntoarcă în Rusia. Unii socoteau că expediţia nu are sorţi de izbîndă, căci de fiecare cazac reveneau 10—20 de tătari. „Oare nu-i tot una unde murim?“ — spuneau alţii; în fruntea acestora se afla Ermak. Biruitori au ieşit partizanii lui Ermak. Ei au arătat că a te retrage iarna printr-o ţară nesupusă este şi mai primejdios decît a ataca. Şi apoi, în afară de pedeapsa cu moartea, ce putea să-i aştepte în Rusia dacă se vor întoarce dintr-o expediţie neizbutită?

Detaşamentul lui Ermak a rămas în oraşelul *Atik-Murza* mai bine de o lună, respingînd cu succes atacurile oastei tătăreşti comandate chiar de Kucium. Proviziile cazacilor erau pe sfîrşite şi ei au fost nevoiţi să treacă la ofensivă. Bătălia hotărîtoare s-a dat pe malurile *Irtişului*, lângă *capul Ciuvăşev*, ceva mai sus de gurile Tobolului. Oastea lui Kucium era împărţită în două detaşamente. Al doilea era comandat de *Mahmet-Kul*. Cazacii au înfrînt pe rînd cele două detaşamente, dar au pierdut în luptă peste 100 de oameni (23 octombrie 1582). După bătălie, aliaţii tătarilor, hanţii de pe *Irtiş*, care făcuseră parte din oastea lui Kucium, s-au împrăştiat prin satele lor. Kucium, *Mahmet-Kul* şi tătarii care scăpaseră cu viaţă au fugit la *Kaşlik*, dar nu s-au oprit acolo, ci şi-au părăsit capitala şi s-au retras pe malul stîng al *Irtişului*. Kucium a plecat departe spre sud, în stepa *Işim*. *Mahmet-Kul* a rămas pe malurile *Irtişului*, în faţa *Kaşlikului* şi ataca mai tîrziu grupurile mici de cazaci, care, neprevăzători, se depărtau de oraş.

Trei zile după victoria asupra lui Kucium, detaşamentul lui Ermak, întreprinzînd mai întîi o recunoaştere foarte amănunţită, a intrat în

Expediția lui Ermak în jos pe Tura (din cronică de la Kungur).

„orașul Sibir“, rămas pustiu. Ruinele fostei „capitale“ a lui Kucium, situată pe malul drept al Irțișului, se mai puteau vedea încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, când au fost cercetate de G. F. Müller, specialist în istoria Siberiei. Malul râului se înalță acolo aproape vertical. În partea opusă orașului un povârniș foarte abrupt, aproape inaccesibil cobora spre Sibirka, un râuleț care curge într-o ripă adâncă și apără Kașlikul dinspre nord. În celelalte două părți panta era destul de ușoară, dar tocmai aici orașul era apărat de trei valuri de pământ cu șanțuri între ele, fiecare val fiind mai înalt decât celălalt, pentru că erau situate pe terasele dealului. Întinderea orașului propriu-zis, adică a vârfului dealului dintre valurile interioare era foarte mică, nedepășind un hectar. Ruine de case nu s-au păstrat.

Numai la trei zile după ce cazacii au ocupat capitala Siberiei, hanții de pe râul *Demianka* (cel mai mare afluent din dreapta al Irțișului pe

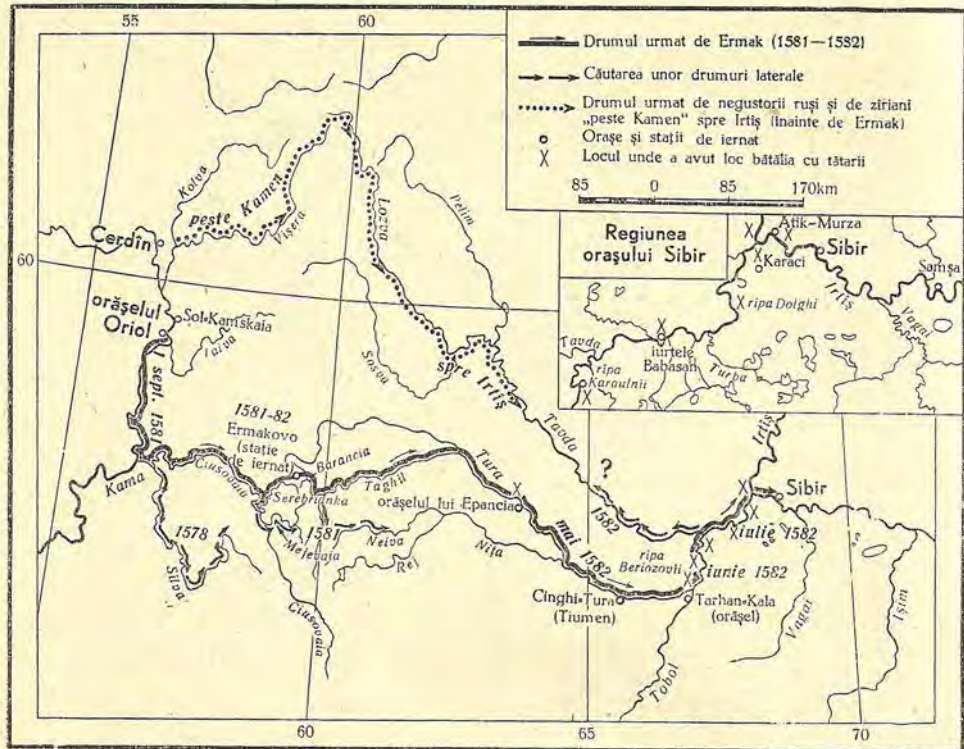

Ermak primind un nobil tătar (din cronică de la Kungur).

cursul său inferior) au adus în dar cuceritorilor blănuri și alimente, în special pește. Ermak i-a întâmpinat cu bunăvoință și prietenie și i-a petrecut cu „onoruri“.

Apoi au început să vină cu daruri tătarii localnici, care fugiseră înainte de ruși. Ermak i-a primit la fel de prietenos, le-a îngăduit să se întoarcă în satele lor și le-a făgăduit să-i apere împotriva dușmanilor și în primul rînd împotriva lui Kucium. Apoi au început să aducă blănuri și alimente hanții din regiunile de pe malul stîng — de pe râul *Konda* (afluent al Irtișului pe cursul său inferior) și de pe râul *Tavda* (afluent al Tobolului pe cursul său inferior). Ermak stabilea pentru toți un tribut anual obligatoriu — *iasak*¹. De la „oamenii de vază“ (fruntașii triburilor)

¹ *Iasakul* se percepea de obicei în blănuri, în special de samur. Dacă nu existau samuri, se îngăduia înlocuirea lor cu alte blănuri, după o anumită socoteală.

Expediția lui Ermak Timofeevici în Siberia (1581—1582).

Ermak lua „șert”, adică jurământul că „poporul” lor va plăti la timp iasakul. După aceea, atît ei, cît și oamenii din triburile lor erau considerați supuși ai țarului Rusiei.

SOLIA LUI IVAN KOLȚO

Pînă la sfîrșitul anului, lui Ermak i s-a supus o regiune întinsă de-a lungul Tobolului și a cursului inferior al Irtyșului. Dar cazacii erau puțini. Pentru a-și putea menține stăpînirea asupra teritoriilor cucerite Ermak avea nevoie de ajutor în oameni, alimente și echipament militar. El a hotărît să stabilească legătura direct cu Moscova, fără intermediul Stroganovilor. E drept că i-a înștiințat totuși pe Stroganovi de succesul său, dar după cît se pare nu le-a cerut ajutor, căci știa cît de mici sînt forțele militare de care dispun. Fără îndoială că Ermak și sfetnicii lui cazaci socoteau pe bună dreptate că învingătorii nu sînt judecați și că țarul, nu numai că le va trimite ajutor — forțe militare și provizii — dar îi va ierta totodată pe toți participanții la expediție pentru „hoțiile” din trecut.

Este semnificativ că (la 22 decembrie 1582) a fost trimis sol la cumplitul țar, cu 50 de cazaci, hatmanul *Ivan Kolțo*, care, după cum am arătat mai sus, fusese condamnat la moarte de tribunalul țarist pentru tilhării. El a dus cu sine întreg iasakul strîns (mărimea lui nu este cunoscută). Ermak, hatmanii și cazacii lui aduceau în dar marelui suveran, țar și mare cneaz Ivan Vasilievici *regatul Siberiei* cucerit de ei și îl rugau să le ierte fărădelegile din trecut.

Ivan Kolțo și cei 50 de cazaci ai lui au plecat în sănii trase de reni și pe skiuri. Cu ajutorul localnicilor ei au mers pe „drumul lupilor“ (drumuri neumblate sau cărări de pădure?) probabil în sus pe Tavda, *Lozva* și pe unul din afluenții de pe cursul superior al acestui rîu spre „Kamen“, au trecut munții și au ajuns pe cursul superior al rîului *Vișera*. Nu se știe de ce a fost ales tocmai acest „drum al lupilor“, și nu drumul care trecea mai la sud, cunoscut de cazaci, pe care aceștia veniseră din Oriol în Siberia: poate că aceasta s-a datorit unei întîmplări — existența unei călăuze de nădejde, sau poate fiindcă la nord micul detașament de cazaci nu se temea să întilnească „populații nesupuse“. Pe valea *Vișerei* cazacii au coborît pînă la *Cerdîn*, iar de acolo în jos pe Kama, prin posesiunile Stroganovilor, la Perm și au ajuns probabil la Moscova încă înainte de începutul primăverii anului 1583.

Pînă la sosirea soliei lui Ermak, guvernul considera expediția în Siberia ca o acțiune particulară a Stroganovilor, legată de interesele lor personale și, probabil, chiar dăunătoare pentru posesiunile din Perm ale țarului. Atitudinea Moscovei față de expediția din Siberia s-a schimbat însă radical după sosirea lui Ivan Kolțo. Cazacii au fost primiți foarte bine și găzduiți pe socoteala statului. Tuturor participanților la expediția din Siberia li s-au iertat vinile din trecut; fiecare dintre ei a fost răsplătit cu bani și cu o bucată de postav. Țarul Ivan al IV-lea i-a trimis lui Ermak Timofeevici prin Ivan Kolțo o dată cu o gramotă de bunăvoință, și daruri scumpe, printre care o blană a sa personală și două armuri. Între timp, în Rusia s-au răspîndit zvonuri despre viața liberă din Siberia. E posibil ca la întoarcerea soliei lui Ivan Kolțo de la Moscova în Siberia să i se fi alăturat pe parcurs o mulțime de „oameni de pripas“ (adică neînregistrați în nici o stare) — țărani fugari, datornici care se ascundeau pentru a scăpa de temniță și alții.

Mahmet-Kul rățăcea între timp cu o mică ceată de tătari de-a lungul cursului inferior al rîului *Vagai*, care se varsă în Irtiș mai sus de Tobol. Un detașament de cazaci trimis de Ermak i-a atacat pe tătari noaptea, a măcelărit pe mulți dintre ei și l-a luat prizonier pe prinț. Acesta a fost expedit la Moscova, unde a fost primit cu bunăvoință și mai târziu a devenit căpetenie în oastea rusă.

EXPEDIȚIA LUI BOGDAN BRIAZGA PE CURSUL INFERIOR AL IRTIȘULUI ȘI PE FLUVIUL OBI

În martie 1583, un detașament de cazaci sub comanda lui *Bogdan Briazga* a pornit din Kașlik către nord, în jos pe Irtiș. La început Briazga a întîmpinat o rezistență serioasă din partea tătarilor din regi-

unea Irtîşului şi a trebuit să ia cu asalt unul din oraşele lor. Pentru a-i intimida pe tătari, el a ales dintre ei „oamenii de frunte“ şi „căpeteniile“, poruncind să fie executate. Pe ceilalţi i-a obligat să depună „şert“ (jurământ), punîndu-i să sărute o sabie stropită cu sînge. Briazga a trimis la Kaşlık iasakul adunat, precum şi rezervele de grîne şi peşte luate de la tătari. După aceea, tătarii de pe cursul inferior al Irtîşului s-au supus: cei din regiunile mai apropiate — fără a opune rezistenţă, iar cei din regiunile mai îndepărtate — după o rezistenţă neînsemnată. Mai jos, pe Irtîş, trăiau numai hanţi. După cît se pare, cazacii au coborît pînă la riul *Demianka*, fără să întîmpine vreo împotrivire. O parte din hanţii aflaţi în această regiune se supuseseră încă înainte şi trimiseseră lui Ermak iasakul. Ceilalţi s-au strîns într-un oraşel întărit, cam la 30 km mai jos de gurile Demiankăi, dar şi aceştia, după o rezistenţă de trei zile, s-au predat sau s-au împrăştiat prin satele lor.

Probabil că aici au auzit cazacii, pentru prima oară, legenda despre „idolul de aur ostiak“. Potrivit cronicilor, un ciuvaş, care făcea parte din convoiul de care al detaşamentului lui Briazga şi cunoştea bine viaţa hanţilor, a explicat rezistenţa lor dîrză prin faptul că în oraşelul *Demiansk* ei au un idol turnat din aur, aşezat într-o cupă. Hanţii toarnă apă în această cupă, apoi o beau şi se cred invulnerabili. Ciuvaşul a propus ca el, prefăcîndu-se transfug, să pătrundă în oraşel şi să fure idolul de aur. Briazga l-a lăsat să se ducă. Dimineata, însă, el s-a întors cu mîna goală. Potrivit spuselor lui, în jurul idolului stătuseră toată noaptea ghicitori hanţi care ajunseseră la disperare şi se pregăteau să se predea. După capitularea oraşelului, cazacii au căutat multă vreme idolul de aur, dar nu l-au găsit¹.

Din cauză că pe rîu începuseră să curgă sloiuri de gheaţă detaşamentul lui Briazga a rămas un timp în oraşelul *Demiansk*. În timpul acesta, cazacii şi-au construit vase uşoare şi cînd gheaţa s-a topit, au pornit în jos pe Irtîş. Cînd întelegea pe mal sate, Briazga îi pune pe hanţi să depună „şert“ şi le lua, sub formă de iasak, toate lucrurile de valoare.

Astfel, fără să întîmpine rezistenţă, detaşamentul a impus la dări (iasak) toate satele de pe cursul inferior al Irtîşului. În zorii zilei de 20 mai, în apropiere de vărsarea Irtîşului, cazacii au ocupat un oraşel mai mare al hanţilor. După ce au măcelărit pe oamenii de pază care dormeau, ei au năvălit în casa lui *Samar*, pe care cronicarii îl numesc „marele cneaz“ al tuturor ostiacilor de pe Irtîş şi Obi şi l-au omorît. Majoritatea locuitorilor din oraşel au fugit, iar cei rămaşi au făgăduit să plătească iasak. Cazacii au rămas în oraşelul lui *Samar* o săptămînă. În locul lui *Samar*, Briazga a numit conducător al tuturor hanţilor locali pe bogatul cneaz *Alacia*. (Urmaşii săi au căpătat mai tîrziu, printr-o gramotă a ţarului mari privilegii şi li s-au dat în stăpînire mai multe sate de pe Obi, mai jos de gurile Irtîşului.)

Pornind din oraşelul lui *Samar*, Briazga a explorat gurile Irtîşului şi cursul inferior al fluviului Obi, dar n-a ajuns decît pînă la *Belogorie*,

¹ Este posibil ca aceasta să fie una dintre variantele legendei despre „Femeia de aur“ (vezi mai jos).

Femeia de aur (desen din secolul al XVI-lea).

regiune deluroasă unde marele râu, ocolind Uvalii siberieni, cotește brusc spre nord. Este posibil ca detașamentul de cazaci să fi căutat acolo legenda „Femeie de aur“. După spusele unui cronicar, hanții aveau în Belogorie „un loc unde se rugau unei mari zeițe străvechi care ședea goală pe tron cu fiul său în brațe și primea daruri de la ai săi“. Dar când cazacii au debarcat pe mal, n-au găsit acolo decât locuințe părăsite: primăvara, în timpul revărsării apelor, hanții de prin partea locului plecau să pescuiască în lacurile din apropiere. Și mai departe, în jos, malurile fluviului Obi păreau complet nelocuite. De aceea, după trei zile (la 29 mai) Briazga a pornit înapoi spre Kașlik. În cursul expediției sale *au fost cercetate regiunile de pe cursul inferior al Irtișului, pe o distanță de aproximativ 700 km de la gurile Tobolului*, precum și o mică porțiune a cursului inferior al fluviului Obi până la Belogorie.

Cronologia evenimentelor ulterioare legate de numele lui Ermak, până la moartea sa, este discutabilă. Potrivit unei versiuni pe care de altfel a susținut-o în perioada 1930–1940 S. V. Bahrușin, Ermak ar fi pierit în 1585. În cazul acesta se încadrează în limitele cronologice două expediții ale lui Ermak: prima — în primăvara și la începutul verii anului 1584 împotriva hanților de pe râul Nazim, care se varsă în Obi din

dreapta, ceva mai sus de gurile Irtișului, iar a doua — în vara și toamna aceluiași an, împotriva mansilor care trăiau pe *Tavda* și pe cursul superior al acestui râu ce poartă numele de Pelim. Potrivit unei alte versiuni devenită tradițională, Ermak a pierit în 1584. Mai jos dăm această a doua versiune.

ULTIMA EXPEDIȚIE ȘI MOARTEA LUI ERMAK

La mijlocul lunii mai 1583 au fost trimiși din Moscova în ajutorul lui Ermak, prin Perm, câteva sute de oșteni sub comanda voievodului *Semion Dmitrievici Bolhovski* și a starostelui *Ivan Gluhov*. Ei au ajuns în Siberia în noiembrie 1583¹, când acolo a izbucnit o mare răscoală a tătarilor împotriva cuceritorilor ruși. Răscoala a fost organizată de karaciul Siberiei (sfetnicul cel mare al hanului Siberiei) care înainte s-ar fi despărțit — în realitate sau numai de formă — de Kucium și și-ar fi organizat o tabără întărită pe Irtiș, lângă râul Tara. Karaciul a ademenit la el prin înșelăciune 40 de cazaci în frunte cu *Ivan Kolfo* și i-a măcelărit. Au fost nimicite de asemenea micile detașamente de cazaci risipite printre tătari și hanți pe imensul teritoriu cucerit de Ermak. Curînd după sosirea detașamentului lui Bolhovski, foametea a început să bîntuie printre ruși. Mulți dintre ei, printre care și voievodul Bolhovski, au murit din pricina bolilor, în special a scorbutului.

În iunie 1584, forțele unite ale tătarilor și hanților sub comanda lui karaci au înconjurat Kașlikul. Dar cazacii, sub comanda hatmanului *Matvei Meșceriak*, au efectuat un atac de noapte izbutit și au năvălit în tabăra karaciului. Aproape toți tătarii au fost măcelăriți. Karaciul cu cîțiva oameni a scăpat fugind peste râul Ișim. Cazacii au pus mina pe proviziile lui, au respins atacurile tardive ale altor cete care asediau orașul și s-au întors cu bine în Kașlik. Aliații karaciului s-au împrăștiat pe la satele lor. Asediul Kașlikului a fost ridicat. Această victorie a îmbunătățit pentru scurtă vreme situația cuceritorilor. Localnicii au început să le furnizeze alimente.

După cîteva săptămîni de la zdrobirea karaciului, un tatar trimis de *Kucium* i-a adus lui *Ermak* știrea falsă că o caravană a neguțătorilor din Buhara se îndreaptă peste râul *Vagai* spre Kașlik, iar hanul n-o lasă să treacă. Ermak l-a crezut și a pornit imediat în întîmpinarea caravanei. Nu se știe cîți cazaci a luat cu el: cronicarii indică cifre între 50 și 300 de oameni. Aproape toți spun însă că el a întreprins un marș scurt pe râul *Vagai* în sus și a pierit la întoarcere înecîndu-se în Irtiș. Numai o singură versiune susține că, ajungînd la gurile râului *Vagai*, Ermak a înfrînt un detașament tatar, dar n-a aflat nimic despre negustorii din Buhara și a pornit în sus pe Irtiș. El a repurtat o a doua victorie asupra tătarilor în apropiere de vărsarea râului Ișim și a ocupat fără luptă orașelul *Taşatkan* la răsărit de acest râu. El s-a oprit în apropiere de vărsarea râului Şiş la vreo 400 km depărtare de Kașlik, dar a făcut cale întoarsă.

¹ După Bahruşin, acest detașament a petrecut iarna anului 1583/1584 la Perm.

Praznicul de îngropăciune la moartea lui Ermak
(din cronica de la Kungur).

a furat de la rușii care dormeau trei flinte și trei tolbe și le-a adus hanului. Atunci Kucium a pornit cu detașamentul său împotriva rușilor. La miezul nopții el a ajuns în tabăra lui Ermak și n-a întâmpinat nici o rezistență. Pentru a nu face zgomot, tătarii îi sugrumau pur și simplu pe rușii care dormeau. Ermak, însă, s-a trezit și și-a croit drum spre mal, prin mulțimea de dușmani. El a sărit într-o barcă de lângă mal, dar, făcînd o mișcare greșită, a căzut în apă și s-a înecat, căci purta armura grea (potrivit legendei chiar două armuri, pe care le primise în dar de la țar). Din detașamentul său a scăpat fugind cu o barcă un singur cazac. El a ajuns la Kașlık și a anunțat pieirea lui Ermak și a oamenilor săi. Potrivit versiunii lui Remezov, cadavrul lui Ermak a fost găsit pe cursul inferior al râului Vagai de un pescar tătar, care, după trăsăturile feței și după îmbrăcăminte, a recunoscut în el pe un rus, iar după cele două armuri scumpe, un om de vază. Oamenii din partea locului chemați de pescar l-au recunoscut pe Ermak tot după armuri.

Evenimentele petrecute mai târziu au arătat că Ermak era sufletul întregii acțiuni. Cel mai înalt în grad dintre oștenii din Moscova era starostele *Ivan Gluhov*, iar printre cazaci, hatmanul *Matvei Meșceriak*. După o săptămână de la moartea lui Ermak ei au plecat din Kașlik în bărci cu ceea ce mai rămăsese din detașamentul unit (în total 150 de oameni). Temându-se de tătarii din regiunea Tobolului, Gluhov n-a îndrăznit să se întoarcă pe drumul pe care venise înainte — pe riurile Tavda sau Tura. Detașamentul a mers cu bărcile pe Obi pînă aproape de gurile lui, a trecut peste „Iugorski Kamen“ (Uralul de nord), a ajuns la Peciora și de acolo s-a întors în Rusia.

Dar tătarii n-au apucat să profite de victoria lor. Printre ei au izbucnit din nou dezbinările. Kucium a trimis la Kașlik pe unul dintre fiii săi (Alei) cu un mic detașament, dar acesta a fost curînd alungat de acolo de cneazul Seid-Ahmat („Seidiak“), nepotul hanului Siberiei, Edigher, care fusese detronat și ucis de Kucium.

Între timp (în 1585) din Moscova, unde nu se știa încă de moartea lui Ermak și de retragerea rușilor, a fost trimis în Siberia voievodul *Ivan Mansurov* cu o sută de oșteni și cîteva tunuri. Mergînd probabil tot pe apă, ca și Ermak, Mansurov a ajuns pe Tobol și Irtiș, dar nu i-a mai găsit acolo pe ruși. El a coborît cu bărcile pe Irtiș, sperînd probabil să ajungă din urmă detașamentul lui Gluhov și Meșceriak. Era toamna târziu și riul a înghețat. Mansurov s-a oprit să ierneze pe malul drept al fluviului Obi, în fața vărsării Irtișului, a construit acolo un orașel și l-a întărit cu un gard de birne. Aceasta a fost prima cetățuie construită de ruși dincolo de „Kamenii Poias“, așa-numitul orașel *Obsk*. (El a fost părăsit în 1594 cînd ceva mai sus pe Obi s-a construit orașelul *Surgut*, care există și astăzi.)

În primăvara anului 1586, cînd gheața de pe rîu s-a topit, detașamentul lui Mansurov a părăsit orașelul și a pornit cu bărcile în jos pe Obi. După ce a ajuns în țara iugrilor, el a trecut peste „Kamen“ și s-a întors la Moscova. Toate teritoriile dobîndite de Ermak fuseseră pierdute și cucerirea Siberiei trebuia reluată de la început. *Dar acum rușii cunoșteau bine drumurile din Siberia de vest și regiunile de pe malurile rîurilor.*

Capitolul 37

CUCERIREA DEFINITIVĂ A SIBERIEI APUSENE

NOILE EXPEDIȚII ȘI ÎNTEMEIEREA PRIMELOR ORAȘE RUSEȘTI ÎN SIBERIA

La începutul anului 1586, după întoarcerea lui Gluhov la Moscova, s-a trimis în Siberia un nou detașament cu misiunea de a-l ajuta pe Mansurov și, în măsura posibilităților, de a restabili puterea rusă în

Siberia. Au fost trimiși 300 de oameni sub comanda voievodului *Vasilii Sukin*. O dată cu ei a plecat și șeful de cancelarie, *Danil Ciulkov*.

Ei au acționat cu foarte multă prudență. N-au pornit de-a dreptul spre Irtiș, la Kașlik, ci au hotărât să-și asigure mai întâi căile pe apă ce duceau într-acolo. În vara anului 1586, Sukin a început să construiască pe malul drept, înalt, al cursului inferior al Turei un oraș nou, care mai târziu a căpătat numele tătar de *Tiumen*. Acesta este cel mai vechi dintre orașele siberiene, care există și astăzi. Tătarii de prin partea locului duceau o viață sedentară și se îndeletniceau, nu numai cu creșterea viteilor, dar și cu agricultura, fiind, prin urmare, legați de pământ. Ei s-au supus fără a opune rezistență și au început să plătească iasak.

La Tiumen, rușii au strâns informații proaspete despre situația din Siberia. Astfel ei au aflat că Seid-Ahmat a căpătat întăriri serioase din partea kazahilor și, în afară de aceasta, i s-a alăturat acel „karaci” răzvrătit care atrăsese în capcană și ucisese pe Ivan Kolto și pe cazacii săi. Sukin a trimis aceste vești la Moscova și a cerut întăriri. În 1587 au sosit la Tiumen încă 500 de oșteni. Ciulkov a coborât cu bărcile în jos pe Tura și pe Tobol, până la vărsarea acestuia. Aici Ciulkov a construit o mică cetate de lemn și câteva case pentru oșteni pe un loc jos care era adesea inundat în timpul topirii zăpezilor¹. Astfel a fost întemeiat în 1587 orașul Tobolsk; timp de peste două secole el a rămas principalul oraș din Siberia de apus și abia în prima jumătate a secolului al XIX-lea a cedat locul orașului Omsk. Așadar, în apropiere de Kașlik (la 35–40 km mai jos pe Irtiș), în centrul posesiunilor lui Seid-Ahmat, a luat ființă un orașel rusesc întărit, care controla circulația pe Irtiș. Ciulkov se prefăcea că vrea să lege relații de prietenie cu tătarii de pe Irtiș și chiar cu Seid-Ahmat. Iar acesta nu întreprindea nimic ca să-i alunge pe ruși din orașel.

În anul următor (1588), Seid-Ahmat împreună cu sultanul kazahilor și cu fostul karaci al lui Kucium se aflau la vinătoare pe malul Irtișului, în apropiere de Tobolsk, însoțiți de vreo 500 de tătari. Ciulkov i-a poftit pe Seid-Ahmat și pe însoțitorii săi la un ospăț, pentru a duce tratative de pace. Tătarii au primit invitația și s-au învoit ca în orașel să intre cu ei numai 100 de oameni. În timpul ospățului, Ciulkov aproape că n-a pomenit de chestiunea păcii. Seid-Ahmat, bănuind că se află în primejdie, a căzut pe gânduri, iar Ciulkov a început să-i învinuiască pe oaspeții săi că au intenții rele față de ruși și, pentru a spulbera bănuielile, a propus ca fiecare să bea o cupă mare cu rachiu. Oaspeții au refuzat. Atunci, din ordinul lui Ciulkov, au fost legați², iar paza lor măcelărită. Tătarii care rămăseseră dincolo de zidurile cetății au fugit. În scurt timp după capturarea lui Seid-Ahmat și a aliaților săi, orașul Kașlik a rămas pustiu. *Rușii au devenit stăpîni deplin pe Irtiș, de la Tobol pînă la Vagai.*

În vara anului 1590, Kucium a întreprins o incursiune în fostele sale posesiuni din Siberia. În regiunea Tobolskului el a prădat o serie de sate, iar mai sus pe Irtiș, între Vagai și Ișim, a omorât pe mulți tătari

¹ Din această cauză cetatea a fost mutată în 1610 pe malul opus, înalt, al Irtișului.

² Ciulkov i-a trimis pe toți, împreună cu Seid-Ahmat, la Moscova. Acolo ei au fost primiți cu bunăvoință și țarul le-a dăruit moșii.

Tiumen (din cronică de la Kungur).

care acceptaseră să plătească rușilor iasak. Prin aceasta, Kucium a ridicat împotriva sa populația locală. Când în anul următor (1591) cneazul *Vladimir Kolțov-Mosalski*, guvernator al Tobolskului, a organizat o campanie împotriva lui Kucium, el a luat fără nici o teamă în detașamentul său un mare număr de tătari din regiunea Tobolsk. Detașamentul mixt ruso-tătar l-a ajuns pe han lângă Ișim și i-a zdrobit oastea. Kucium a izbutit însă să scape și s-a îndreptat cu oamenii care i-au mai rămas spre sud-est, în stepa Barabinsk.

Așadar, după șase ani de la moartea lui Ermak, rușii și-au restabilit stăpânirea peste teritoriile cucerite de el de-a lungul râului Irtiș. În cursul următorilor trei ani ei au extins regiunea cucerită până la râul Tara. În 1594, lângă vărsarea acestui râu, a fost construit orașul Tara¹;

¹ După 75 de ani, orașul Tara, care a avut foarte mult de suferit din pricina inundațiilor, a fost mutat pe malul înalt al Irtișului, la 35 km mai jos de vărsarea Tarei.

el era considerat drept punctul de sprijin cel mai înaintat al rușilor în sud-est împotriva tătarilor din Barabinsk, printre care continua să acționeze Kucium.

ANDREI ELEŢKOI ŞI EXPEDIŢIILE ÎNTEPRINSE DE DETAŞAMENTELE SALE

Importanța pe care o atribuiau dregătorii țarului acestei regiuni reiese din porunca dată cneazului *Andrei Elețkoi*, numit în fruntea expediției de pe Tara: „Să se ducă să înalțe orașe în sus pe Irtiș, pe râul Tara, unde domnul să aibă de aci înainte locuri care să-i aducă venit, unde să facă ogoare și de unde să-l alunge pe țarul Kucium...“.

Elețkoi avea sub comanda sa peste 1 500 de oameni. Este foarte interesantă componența acestei expediții militare: pentru ofensiva hotărîtoare împotriva lui Kucium au fost folosiți — în afară de stréliții și cazacii ruși — călăreți și pedestrași — „lituanieni“ prizonieri, tătari și bașkiri de pe Volga, precum și 500 de tătari siberieni supuși de ruși; dintre aceștia, 300 erau comandați tot de un tătar. Această hotărîre s-a luat probabil datorită succesului lui Kolțov-Mosalski, care-l înfrînsese pe Kucium cu ajutorul tătarilor localnici.

Noul oraș Tara a devenit în curînd un important centru comercial, unde au început să vină caravane din Buhara, și totodată un punct de sprijin pentru continuarea înaintării rușilor spre sud-est și est. În iarna anului 1594—1595, după ce s-a terminat construirea orasului, Elețkoi a trimis spre sud-est în trei rînduri detașamente mixte ruso-tătare, în căutarea lui Kucium.

Prima expediție sub comanda lui *Grigori Iasir* a fost de fapt o acțiune de recunoaștere pe o distanță destul de mică, în sus pe Irtiș. Cu un detașament de 90 de oameni, Iasir a ajuns aproximativ pînă la paralela de 56° latitudine nordică, dar a strîns informații orale de la diferiți oameni despre râul *Om*, mai sus de vărsarea căruia, în „*Ciornii gorodok*“ (orașelul Negru) pe malul stîng al Irtișului, se afla Kucium. A doua expediție a fost întreprinsă de un detașament de 270 de oameni sub comanda șefului de cancelarie *Boris Domojirov*. Acesta a urcat pe Irtiș pînă la „*Ciornii gorodok*“, l-a ocupat și a pus pe fugă ceata de tătari a lui Kucium, fără să piardă nici un om. A treia expediție (așa-numita expediție din *Barabinsk*) a fost întreprinsă pe skiuri la începutul primăverii anului 1596, de un detașament numărînd 485 de oameni (considerat mare pentru condițiile din Siberia) sub comanda aceluiași Domojirov. El a cucerit bazinele râurilor Tara și Om, a ajuns pînă în *stepa Barabinsk*, dar din cauza topirii zăpezilor a fost nevoit să se întoarcă. Nici de data aceasta detașamentul lui Domojirov n-a suferit pierderi.

De fiecare dată cînd înfilnea detașamente rusești, Kucium pierdea zeci iar uneori sute de oșteni și era nevoit să se retragă tot mai departe spre sud-est sau sud. Urmărindu-l, rușii devastau și incendiau orașelele. Dar hanul nu se preda, nu cerea iertare țarului și nu începea tratative de pace cu ruși.

Incursiunile lui *Kucium* împotriva localităților din zona orașului Tara nu erau nici frecvente și nici periculoase pentru ruși. Dar guvernul țarist se temea de acest dușman perseverent și cu neputință de prins, supraestima forțele și posibilitățile lui *Kucium*, dînd poruncă guvernatorilor din Tara să-l prindă cu orice preț. Bătrînul *Kucium* refuza să se supună rușilor, dar printre rudele lui dezbinările creșteau. La Tara a venit de bunăvoie mama prințului captiv *Mahmet-Kul*. Au plecat de la *Kucium* și cîțiva cnezi tătari cu familiile lor. În primii patru ani după întemeierea orașului Tara s-au schimbat acolo patru guvernatori și fiecare dintre ei trimitea la Moscova scrisori alarmante despre *Kucium*. Moscova îi întreba mereu „unde se află țarul *Kucium*, ce are de gînd și dacă are legături cu nagaii [nohail]“.

În cele din urmă, rușii au izbutit să-l înfrîngă definitiv pe *Kucium*. La 9 mai 1598, guvernatorul din Tara (probabil *Andrei Voeikov*) a pornit împotriva hanului în fruntea unui detașament de 1 000 de oameni. Expediția a durat trei luni și jumătate. La 20 august, rușii l-au ajuns din urmă pe *Kucium*, pe cursul superior al fluviului *Obi*, ceva mai sus de vărsarea rîului *Berd*, adică la peste 500 km sud-est de Tara. Au căzut în luptă peste 170 de tătari; în afară de aceasta, 100 de tătari s-au înecat în *Obi*, iar 50 de prizonieri au fost spînzurați. După cît se pare, au fost cruțați numai prizonierii de vază: șapte prinți, dintre care cinci fii ai lui *Kucium* în vîrstă de 5—20 de ani, opt „regine“ — soțiile lui *Kucium* — și treisprezece principese.

Învingătorii n-au aflat nimic de soarta lui *Kucium* și au raportat la Moscova: „Iar despre țarul *Kucium*, mulți spun că s-a înecat în rîul *Obi*, iar alții zic că... a fugit într-o barcă dincolo de rîul *Obi*“. Se presupune că mai exactă era cea de a doua versiune. *Kucium*, bătrîn, surd și orb, a scăpat și de data aceasta cu un mic număr de slujitori, a fugit la kalmucii care se aflau pe atunci cu vitele la păscut lîngă lacul *Zaisan*, la izvoarele Irtîșului, iar apoi a mai rătăcit cîtva timp prin stepele kazahe. Nu se știe exact cînd și unde a murit. Mai demnă de crezare este știrea atribuită unuia dintre fiii lui *Kucium*, potrivit căreia „cei din *Buhara* l-ar fi atras pe tatăl lor, *Kucium*, la kalmuci printr-o înșelăciune și l-au ucis“.

În orice caz, la sfîrșitul secolului al XVI-lea rușii au alungat din *Siberia* apuseană pe singurul dușman care timp de mulți ani le-a opus o rezistență organizată și a strîns împotriva lor forțe mai însemnate. În timpul luptei împotriva lui *Kucium*, rușii au înaintat mult în sus pe *Irtîș* și au cercetat teritorii întinse din *Siberia* de sud.

RUȘII PE CURSUL INFERIOR AL FLUVIULUI OBI

La sfîrșitul secolului al XVI-lea rușii au supus bazinul cursului inferior al Irtîșului locuit de tătari și hanți și o mare parte din bazinul cursului inferior al fluviului *Obi*.

În 1593, pe cursul inferior al fluviului *Obi* a fost construită cetatea *Beriozov*. Pentru această cetate s-a ales un loc pe malul stîng al rîului

au participat în număr mare la expediție, urmărind să obțină o parte din prada care se împărțea între învingători.

Lîngă Beriozov se termina ținutul locuit în cea mai mare parte de voguli. Mai sus și mai jos de noul oraș, pe malurile fluviului Obi, trăiau ostiacii, rareori amestecați cu vogulii. Mulți ostiaci locuiau și pe râul *Kazîm*, care se varsă în Obi dinspre răsărit în fața gurilor Sosvei de nord. Și mai jos, la vărsarea fluviului Obi, duceau o viață nomadă *nentii* („samoiezii“). Tocmai în țara nentilor se afla *Mangazeia*, „pămîntul făgăduinței“ pentru toți vînătorii și pescarii ruși, precum și pentru perceptorii țarului care strîngeau iasakul. La vest de Mangazeia, lîngă cercul polar, a fost întemeiat în 1593 orașul *Obdorsk* (astăzi Salehard).

EXPEDIȚIA ÎN MANGAZEIA ȘI ÎNTEMEIEREA CETĂȚII MANGAZEIA

Detașamentele militare rusești din Beriozov au pătruns prin Obdorsk mai departe spre răsărit, în *Mangazeia*, adică în regiunea situată pe râurile *Nadîm*, care se varsă direct în estuarul fluviului Obi, *Pur* și *Taz*, care se varsă în golful *Taz* (golful răsăritean al estuarului fluviului Obi).

După cum am arătat mai sus, în tot cursul secolului al XVI-lea pomorii ruși veneau în Mangazeia mergînd pe apă prin nord (prin „Marea cea rece“ și pe râurile din peninsula Iamal). Rușii de pe Dvina de nord și Peciora, precum și komi-zirianii se duceau acolo peste „Kamen“. Scopul lor era să adune blănuri. Totodată vînătorii recurgeau și la schimbul de mărfuri, și la înșelăciune (sub pretextul că strîng iasak) și la acte directe de violență. Cînd puterea rusă a fost instaurată în bazinul fluviului Obi, guvernul a hotărît să pună capăt acestor operații nelegale, care aduceau pagube uriașe visteriei țariste. În 1598 a fost trimis din Moscova, ca să exploreze „locurile din Mangazeia“, *Feodor Diakov*. Nu se știe dacă el a ajuns în centrul Mangazeiei, adică la râul Taz. În orice caz, el a fost în cîteva puncte de pe țărmul estuarului Obi, a strîns acolo iasak și l-a adus la Moscova. După aceasta, s-a dat ordin să se organizeze prima expediție guvernamentală rusă în Mangazeia. La ea au participat 100 de cazaci din Tobolsk sub comanda cneazului *Miron Mihailovici Șahovskoi* și a șefului de cancelarie, *Danilo Hripunov*. În 1600 expediția a coborît din Tobolsk pînă la Beriozov. Acolo ea a fost întărită cu cazaci din Beriozov și i s-au alăturat de asemenea un număr de neguțători din partea locului.

La Beriozov s-au construit patru corăbii (*kocia*) pentru navigație pe mare. Expediția a ieșit cu aceste corăbii și cu două vase mici (*kolomenki*) fluviale în estuarul fluviului Obi. Pe drum, vasele mici au fost aruncate spre mal, s-au umplut cu apă, „făina și țesăturile de pe ele au fost udate, iar crupele și sarea s-au scufundat“. Rușilor le-au venit în ajutor nentii. „Și ei [rușii] s-au urcat pe reni și hrana care le-a mai rămas au dat-o samoiezilor, iar ei înșiși au mers cu skiurile pînă în Mangazeia...“ Nu s-a stabilit pe ce drum a mers după naufragiu, pe reni și pe skiuri, detașamentul lui Șahovskoi, dacă el a traversat peninsula Taz sau a mers pe un drum situat mai la sud. Este însă sigur că detașamentul a trecut din-

Ostiaci de pe Obi
(desen din secolul al XVII-lea).

colo de râul Pur și acolo a fost atacat: „Samoiezii de pe Ienisei au atacat pe cneazul Miron și pe Danilo la o zi de drum dincolo de Pura, i-au înfrînt, le-au luat proviziile, praful de pușcă și plumbii, iar cneazul Miron și Danilo au fugit...”

Treizeci de cazaci au căzut în luptă. Șahovskoi, care fusese rănit, și alți 60 de cazaci au plecat pe sânni trase de reni. Se prea poate ca o parte dintre ei să fi fugit spre vest și să se fi întors la Beriozov tot în anul 1600. Dintr-un alt izvor, care n-a ajuns pînă la noi, rezultă că tot atunci s-a aflat la Moscova de nimicirea detașamentului.

Șahovskoi cu o parte din oamenii care au scăpat a ajuns pînă la râul Taz și a construit acolo *cetatea Mangazeia*. Soarta lui Hripunov și a celorlalți participanți la expediție nu se cunoaște.

Nu se știe ce a determinat atacul localnicilor de pe Ienisei. Se presupune că ei s-au răscolat din pricina fărâdelegilor săvîrșite de vînătorii care pătrundeau pe diferite căi în Mangazeia: „...Înainte de aceasta veneau la ei în Mangazeia și pe Ienisei neguțatori din Vîm, Pustozorsk și din multe alte orașe ce aparțineau țarului care luau de la ei tribut în-sușindu-și-l și înșelîndu-i, spunînd că e pentru țar... și le pricinuiau mari necazuri prin silnicie și înșelăciune la vînzare”. Dar același ordin (din 1601) unde se spune aceasta, cuprinde și o altă presupunere, și anume că vînătorii (ruși și komi-zîriani) ațîtau ei înșiși pe nenți să-i măcelărească pe oștenii ruși. Comandanților celui de al doilea detașament li s-a poruncit: „...Mergînd pe drum pînă la râul Pur și dincolo de Pur să afle... dacă la lupta aceea n-au luat parte alături de samoiezi, și neguțatori ruși din Vîm, zîriani sau din alte orașe...”

Totuși, detașamentelor militare rusești le era greu să ajungă pînă în Mangazeia fără ajutorul neguțătorilor și vînătorilor ruși sau zîriani. Drumurile pînă acolo erau desigur bine cunoscute și de ostiacii din Obdorsk. Dar după ce cneazul lor a refuzat să dea călăuze, autoritățile locale au început să aibă și mai puțină încredere în ei, văzînd că „el [cneazul] și ostiacii se dau cu samoiezii”. Autoritățile erau îngrijorate și de soarta cazacilor din Beriozov.

În ajutorul detașamentului din Mangazeia au fost trimiși doi voievozi — cneazul *Vasili Mihailovici Mosalski-Kolțov* și *Savluk* (Luka) *Pușkin*. Aceștia au construit la Verhoturie nouă corăbii, două lodii de mare și două luntri cu fundul plat. La Tobolsk și la Beriozov au fost urcați pe vase streliți, cazaci și „lituanieni” prizonieri — în total 300 de oameni. Li s-a poruncit însă să ia la nevoie drept călăuze „neguțatori zîriani și

din Vim... care cunosc drumurile spre Mangazeia și Ienisei și se pricepe să și tălmăcească“. Dacă voievozii n-ar fi izbutit să afle la Beriozov nimic despre Șahovskoi și Hripunov, ei ar fi trebuit să meargă „în Mangazeia și Ieniseia, spre gura Tazului“. (Prin urmare, aici, prin „Ienisei“ se înțelege, nu fluviul, ci regiunea situată dincolo de Mangazeia, pe râul Taz.) Ajungînd acolo, ei trebuiau să cerceteze cu ajutorul „neguțătorilor zîriani“ unde este mai bine să construiască un oraș rusec, pentru ca „locul să fie potrivit, să aibă apă și pădure“ și ca „cei din Pustoziorsk [adică pomorii de la gurile Peciorei] și orice alți oameni care vin în Mangazeia și în Ieniseia cu mărfuri să nu poată ocoli pe nici un drum acea cetate...“

Neguțătorilor li se îngăduia să cumpere în Mangazeia blănuri, cu condiția ca să plătească zeciuiala cuvenită țarului și să ducă cu ei „mărfuri și de-ale gurii“ (pentru ei înșiși și pentru vînzare), în afară de mărfurile interzise — echipament militar, arme și alte obiecte din fier, precum și băuturi spirtoase. Dacă la neguțători se găseau mărfuri interzise, toată averea lor era confiscată în favoarea visteriei.

Ajungînd la *rîul Taz*, voievozii au aflat că Șahovskoi izbutise totuși să construiască acolo un oraș, dar nu la gurile Tazului, ci mult mai sus, la peste 200 km de la vărsare, pe malul stîng al acestui rîu. Animalele cu blană din bazinul Tazului au fost repede stîrpite. Vînătorii localnici plecau mai departe spre răsărit ca să scape de percepții țarului care strîngeau iasakul: neguțătorii ruși și vînătorii zîriani căutau de asemenea noi locuri la răsărit, ca să fie mai departe de cei ce strîngeau zeciuiala cuvenită statului. De pe Taz ei au trecut pe râul *Turuhan* și în 1609 au întemeiat la gurile acestui rîu care se varsă în Ienisei — „*Noua Mangazeia*“, punctul de iernat de pe Turuhan.

Autoritățile țariste din Mangazeia controlau principalul drum pe apă și *volokul Ienisei*, care ducea de la Taz, peste Turuhan, pînă la *Ienisei*. În primul pătrar al secolului al XVII-lea, neguțătorii și vînătorii ruși, care veneau aici cu sutele, adunau prin toate mijloacele permise și nepermise, în fiecare an, zeci de mii de blănuri de samur (uneori peste 100 000 de bucăți). Într-un singur an (1621) au intrat în visteria țarului prin Mangazeia aproape 13 000 de blănuri de samur — tribut de la populația locală și impozit de la neguțătorii și vînătorii ruși. Ca și în secolul al XVI-lea, aceștia ajungeau în Mangazeia pe trei căi: numai pe uscat, în sănii trase de obicei de reni și pe skiuri; pe uscat pînă la Beriozov, iar de acolo pe apă; pe mare, din *Pustoziorsk*, folosind volokurile dintre cursurile superioare ale râurilor din peninsula Iamal. Cînd condițiile erau prielnice, în ceea ce privește poziția ghețurilor, pomorii foloseau și calea directă pe mare, ocolind pe la nord peninsula Iamal.

RUȘII SE AȘAZĂ PE CURSUL SUPERIOR AL FLUVIULUI OBI ȘI STABILESC DRUMUL SPRE IENISEI

După întemeierea orașului *Surgut* (1593) neguțătorii și vînătorii ruși au străbătut în cîțiva ani întreg cursul mijlociu și superior al fluviului Obi. Ei au cercetat drumurile ce duceau spre diferite „popoare mici“

care trăiau în bazinul fluviului Obi. Pe urmele lor veneau cazacii din Surgut care împuneau la iasak pe toți ostiații de pe Obi. După întemeierea *cetății Narîm* (în 1595), neguțătorii, vînătorii și cazacii ruși au continuat să înainteze în sus pe Obi, căutînd noi locuri de vînătoare și de percepere a iasakului. Pe cursul mijlociu al fluviului Obi ei nu întîmpinau de obicei rezistență, astfel că spre sfîrșitul secolului al XVI-lea stăpînirea rusească s-a extins în sus pe Obi, aproape pînă la rîul *Tom*. A fost impusă de asemenea la iasak întreaga populație de pe rîul *Ket*, care se varsă dinspre dreapta în Obi la aproape 100 km mai sus de Narîm. La sfîrșitul secolului al XVI-lea a fost întemeiată pe rîul *Ket* o cetate denumită *Kungop* sau *Ketsk*, iar după cîțiva ani rușii au trecut de pe cursul superior al rîului *Ket*¹, peste *volokul Makovsk*, pe rîulețul *Kem* și înaintînd pe acesta au ajuns la cursul mijlociu al fluviului *Ienisei*. Aici, ceva mai sus de vărsarea rîului *Kem*, s-a construit mai tîrziu (în 1618), pe malul stîng al fluviului *Ienisei*, *cetatea Ieniseisk*, care a devenit unul dintre cele mai importante puncte de sprijin rusești din Siberia centrală și baza pentru înaintarea rușilor în bazinul cursului superior al *Lenei* și în *Transbaikalia*.

Mai sus de rîul *Ket*, pe *Obi* și pe cei mai mari afluenți ai săi din dreapta, *Ciulîm* și *Tom*, trăiau tătarii. Ei au opus rușilor o rezistență mai dîră decît populația băstinașă de pe cursul mijlociu al fluviului *Obi*. În vederea luptei împotriva lor și, firește, pentru strîngerea iasakului, în 1604 a fost construit pe rîul *Tom*, la 65 kilometri de estuar, orașul *Tomsk*, devenit mai tîrziu unul dintre cele mai mari centre din Siberia.

La izvoarele rîului *Tom*, pe rîurile *Kondoma* și *Mras-Su* duceau o viață sedentară *șortîi*, pe care rușii au început să-i numească „fierari”, deoarece în regiunile lor se găseau bogate zăcăminte de minereu de fier și ei făceau din fier diferite obiecte și arme albe (săgeți, cuțite etc.). Pătrunzînd în țara lor muntoasă, rușii au descoperit *lanțul Salair* și *munții Alatau din Kuznețk* (*Kuznețki Alatau*) și au ajuns la povîrnișurile vestice ale *munților Abakan*. Aceasta era prima regiune muntoasă pe care au întîlnit-o rușii dincolo de *Ural* în înaintarea lor spre răsărit; cucerirea ei era mult mai dificilă decît a șesului din Siberia de apus.

În 1607 cîțiva cazaci din *Tomsk* au fost trimiși la „tătarii fierari” să vadă dacă nu se poate percepe de la ei iasakul, dar s-au întors cu mîna goală; în 1609, din *Tomsk* au plecat din nou la ei cazaci, dar și aceștia s-au întors cu rezultate neînsemnate: „N-au dat iasakul întreg pentru țar, iar blănurile de samur pe care le-au dat sînt proaste și nu se potrivește pentru tezaurul țarului”. Oamenii plecați în recunoaștere afirmau că e foarte greu să lupti cu „fierarii”: „ei trăiesc în cetăți mari printre mlaștini; iarna nămeții sînt foarte mari și nu poți purta război cu ei decît vara, pe căldură”.

¹ Drumul pe *Ket* era „foarte anevoios, căci apa e mică și rîul face multe coturi”; uneori, două vase venind din direcții opuse puteau cu greu să treacă; în apă erau multe trunchiuri de copaci și se mai afla acolo „un banc mare de nisip, iar apa e repede ca și cum ar avea praguri”.

Cu toate aceste informații în iarna anului 1609—1610 primul detașament militar format din 40 de cazaci, sub comanda hatmanului *Ivan Pavlov*, a plecat în regiunea „fierarilor“ dar fără a obține rezultate prea mari. Abia în 1618, cînd la gurile Kondomei a fost întemeiat orașul *Kuznețk* (astăzi *Stalinsk*) stăpînirea rusă a fost instaurată în *Gornaia Șoria* (Șoria muntoasă).

La *Tomsk* se strîngeau știri despre regiunile locuite de diferite triburi, situate la sud și est. Într-o jalbă a oștenilor din *Tomsk* (din jurul anului 1616), printre „marile hoarde“ învecinate cu orașul *Tomsk* și care atacau pe coloniștii de acolo sînt pomeniți „kolmacii [kalmucii] negri și albi, oamenii kirghizi [kirgizii de pe *Ienisei*], mații, brații [buriatii], saianii, tubinii, kuceguții (?), bagasarii [basagarii], kizilii¹ și fierarii“. Folosind informațiile dobîndite de la aceste popoare, iar adesea călăuze din rîndurile lor, oștenii din *Tomsk* au pătruns încă în 1609 pe cursul superior al fluviului *Ienisei*.

Pînă în 1610 rușii au pus stăpînire pe toate căile fluviale mai importante și pe toate volokurile care duceau din bazinul fluviului *Obi* în bazinul *Ieniseiului*. Spre nord, pe cursul inferior al *Ieniseiului*, pe drumul peste *volokul Ieniseiului* (cumpăna apelor dintre rîurile *Taz* și *Turuhan*) rușii aveau ca puncte de sprijin mai întîi *Mangazeia*, iar apoi, chiar pe *Ienisei*, „Noua *Mangazeia*“ — *Turuhansk*. În centru, pe cursul mijlociu al *Ieniseiului*, pe drumul peste *volokul Makovsk* (cumpăna apelor între rîurile *Ket* și *Kem*) ei au avut mai întîi ca punct de sprijin cetatea *Ketsk*, iar apoi *Ieniseisk* lângă rîul *Kem*. Spre sud, pe cursul superior al *Ieniseiului*, în drumul peste *volokul Kemciug* (cumpăna apelor dintre rîurile *Kemciug* din bazinul *Ciulîmului* și *Ienisei*) ei aveau ca punct de sprijin *Tomsk*.

Curînd rușii au trecut pe malul drept al *Ieniseiului* și au pornit mai departe spre răsărit, către bazinul *Lenei*, pe doi mari afluenți ai *Ieniseiului* — cele două *Tungusce* — *Tunguska inferioară* și *Tunguska superioară* (sau *Angara*)², făcînd astfel începutul descoperirii podișului *Siberiei centrale*.

Pe malul răsăritean al *Ieniseiului* rușii au întîlnit pentru prima oară un popor nou — *tungușii* (evencii), care trăiau pe un teritoriu uriaș: la răsărit pînă la „Marea cea caldă“ (oceanul *Pacific*), iar la sud-est pînă la rîul „*Șilkar*“ (*Amur*), care se varsă tot în „Marea cea caldă“. Numele lor — *Tunguska* — a fost dat tuturor celor trei mari afluenți ai *Ieniseiului*.

¹ Kirgizii, basagarii și kizilii de pe *Ienisei* sînt grupe etnografice de limba turcă, care fac parte dintre *hakași*.

² Pe *Podkamennaia Tunguska* (*Tunguska* de lângă *Kamen*) nu era o circulație mai însemnată, deoarece izvoarele ei nu se apropie de rîurile din bazinul *Lenei*. De aceea, pe *Ienisei*, în fața vărsării rîului *Podkamennaia Tunguska* nu au luat ființă așezări importante.

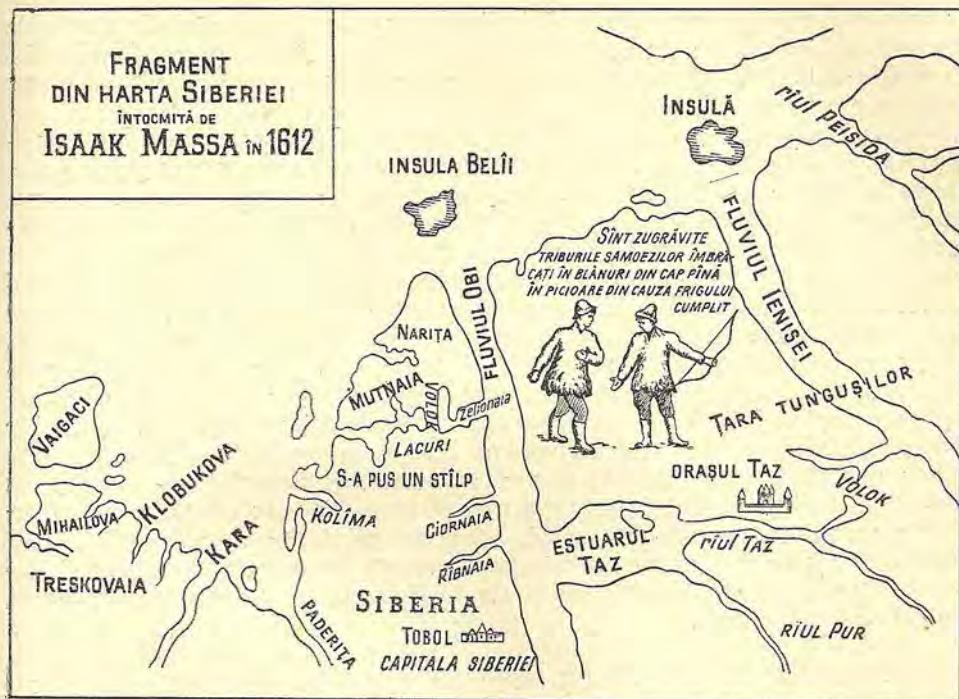
RUȘII DESCOPERĂ GURILE IENISEIULUI, PENINSULA TAIMÎR ȘI FLUVIUL LENA

RELATĂRILE LUI MASSA DESPRE EXPEDIȚIA PE MARE A „CĂPITANULUI LUKA“

În primii ani ai secolului al XVII-lea, rușii au descoperit, nu numai gurile Ieniseiului și golful Ienisei, dar și râul Piasina din peninsula Taimîr. În legătură cu descoperirea *gurilor Ieniseiului*, olandezul *Isaak Massa*, care a trăit la Moscova în anii 1601–1609, îndeletnicindu-se cu negoțul, relatează că „în timpul răzmeriței“ au fost trimise din ordinul guvernatorului Siberiei, două expediții „la care au luat parte mulți locuitori ai Siberiei“. Una dintre ele a plecat pe uscat spre răsărit dincolo de Ienisei; informațiile cu privire la această expediție sînt foarte confuze și nu se știe ce a realizat. În schimb, descrierea celeilalte expediții trimise de guvernator spre nord nu trezește nici un fel de îndoieli, cu atît mai mult cu cît ea este confirmată de harta Siberiei, întocmită tot atunci de Massa.

„Bărci speciale acoperite (*kocia*), al căror căpitan a fost numit un oarecare *Luka*“ au început să coboare pe *Obi* în primele zile ale primăverii. Rușii au ieșit din estuarul *Obi* în mare, au cotit spre răsărit, au trecut pe lîngă estuarul *Gîdan*, fără să-l observe (el nu este indicat pe harta lui Massa), dar au văzut două insule fără nume (*Oleni* și *Sibiriakov*) lîngă intrarea în golful Ienisei. Flotila lui Luka nu a pătruns numai pe *Ienisei*, dar a înaintat și mai departe spre răsărit, dincolo de insula *Sibiriakov*, descoperind gurile și cursul inferior al râului „*Peisida*“ (*Piasina*) din peninsula Taimîr. Pe oamenii celuiilalt detașament guvernatorul i-a trimis tot pe uscat, pentru „ca ei să se oprească la rîu [*Ienisei*] pînă cînd vor veni bărcile“. Detașamentul avea ordin să se întoarcă peste un an, dacă pînă atunci nu va sosi flotila lui Luka. Detașamentul lui Luka a primit de la guvernator misiunea „de a cerceta cu amănunțime țărîmul și tot ce vor găsi acolo demn de studiat. Ei au făcut ceea ce li s-a poruncit“. Cele două detașamente s-au întîlnit la gurile Ieniseiului. „Căpitanul Luka“ și unii dintre tovarășii săi de drum au murit în timpul acestei expediții, iar detașamentele s-au întors în Siberia „pe același drum pe care au venit“. Guvernatorul Siberiei a plecat la Moscova să anunțe succesul acțiunii sale. „Raportul său — își încheie Massa relatarea — se păstrează printre comorile statului Moscovei pînă la terminarea războiului și după aceea va fi cu siguranță cercetat. Dar mi-e teamă ca el să nu dispară pînă atunci, ceea ce ar fi într-adevăr foarte trist, deoarece călătorii au găsit multe insule diferite și rare, rîuri, păsări și fiare sălbatice — și toate acestea departe, dincolo de Ienisei“.

INSULĂ

O parte din harta Siberiei a lui Isaak Massa.

EXPEDITIA LUI KUROCIIKIN

Raportul despre care vorbea Massa a dispărut într-adevăr. Prima știre care a ajuns pînă la noi cu privire la călătoria unui grup de neguțatori și vînători pe Ienisei și pe mare pînă la riul Piasina datează din 1610 și este legată de numele lui *Kondratie Kurocikin*, neguțator de pe Dvina de nord.

La sfârșitul lunii mai, Kurocikin și tovarășii săi de drum au pornit din „Noua Mangazeie“ cu corăbiile, în jos pe Ienisei. Peste o lună ei au ajuns la gurile fluviului și au stat acolo cinci săptămîni din pricina ghețurilor împinse de vîntul de nord din marea Kara, „iar gheața e ciudată de tot, nu se topește niciodată și e groasă de 30 de sajeni¹ și chiar mai mult“. Abia la începutul lunii august „s-a pornit vîntul de la miazăzi care, într-o singură zi, a împins gheața din gurile fluviului în mare“ Călătorii au ieșit fără greutate prin *golful Ienisei* în mare, au cotit spre răsărit, au mers de-a lungul țărmului două zile și au intrat în riul Piasida (Piasina); „iar Piasida se varsă în mare printr-o singură gură“.

Din observațiile sale personale sau din povestirile altor neguțători ori cazaci care fuseseră pe Ienisei mai sus de Turuhansk, Kurocikin dă

¹ Un sajen — 2,13 mtr. (n. tr.).

informații exacte despre zona de taiga de pe Ienisei la sud de stația de iernat de la Turuhansk: „... Ieniseiul e adânc, pot merge pe el corăbiile și riul e bun, sînt păduri și locuri de arat, și pește de tot felul așa că pe rîu trăiesc mulți oameni“.

Pînă la expediția lui Kuročikin autoritățile locale credeau că „Mangazeia și Ieniseia“ este o țară inaccesibilă (sau în orice caz prea puțin accesibilă) pentru străinii care ar vrea să ajungă acolo pe mare. Autoritățile cunoșteau bine numai gurile fluviului Obi care, după spusele aceluiași Kurocikin, „au apa tare mică; acolo nu se poate pătrunde, nu numai cu o corabie sau cu un vas mare, dar nici cu vase mici“. Kurocikin însă a anunțat că Ieniseiul este accesibil chiar și pentru vasele mari („cu corăbii mari se poate intra de pe mare în Ienisei“) și că, prin urmare, acolo puteau să ajungă necontrolați pentru a cumpăra blănuri prin contrabandă, nu numai neguțatori ruși, dar și străini: „Și Ienisei se varsă într-un golf al Mării cele reci, pe care vin nemții de pe pămînturile lor cu corăbiile la gurile Arhangelskului“. Această știre a alarmat foarte mult autoritățile locale. De atunci guvernatorii Siberiei au început să ceară să se interzică „drumul pe mare“ spre Mangazeia. Ca urmare, în 1619, printr-un decret al țarului, „drumul pe mare spre Mangazeia“ a fost interzis cu pedeapsa cu moartea, pentru ca „nemții (străinii) să nu afle drumul de la Pustozorsk și de la Arhangelsk spre Mangazeia și să nu se ducă acolo“.

DESCOPERIREA DRUMULUI PE MARE LA NORD DE PENINSULA TAIMÎR

În jurul anului 1620 navigatori ruși necunoscuți au descoperit „drumul de nord-est“. Venind de la apus spre răsărit ei au trecut prin marea Kara, străbătînd porțiunea cea mai grea a căii maritime de nord și ocolind pe la nord *peninsula Taimîr* și extremitatea nordică a continentului asiatic pe care după mai bine de 120 de ani timonierul Celiuskin a numit-o „*Capul de nord-est*“ (Vostocino-severnii mîs, astăzi capul Celiuskin). La aproximativ 130 km sud-est de acest cap, prinși probabil de ghețuri, ei au rămas la iernat lîngă insula nordică din arhipelagul *Faddei* (77° latitudine nordică) și au construit o casă (izbă) pe țărmul continental din fața insulei, lîngă *golful Sims*. Ce s-a întîmplat după aceea cu această expediție nu se știe. În legătură cu ea nu s-au păstrat nici un fel de documente scrise. Este posibil ca expediția să nu fi fost compusă dintr-un singur vas ale cărui rămășițe s-au găsit, ci din cîteva vase. În orice caz, este sigur că cel puțin o parte dintre ruși au pierit în timpul iernatului.

O expediție hidrografică sovietică care a lucrat în anii 1940–1941 în partea de vest a mării Laptev lîngă coasta Taimirului a găsit pe insula nordică a arhipelagului *Faddei* sfîrșimăturile unui vas mic și cîteva obiecte vechi (printre care cazane de aramă). Pe țărmul opus al golfului *Sims* aceiași hidrografi sovietici au găsit rămășițele unei case, oseminte de oameni și animale, o bucatică de pergament cu o inscripție rusească din care se vede că e vorba de un „hrisov de danie“, un mîner de pumnal cu o inscripție cu litere slavone, monede rusești de la sfîrșitul secolului

al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea (bătute nu mai târziu de perioada 1600—1610) și o mulțime de alte obiecte vechi. Printre ele se aflau aparate de navigație, cuțite și gloanțe, scule de fier, cazane, un joc de șah făcut din colți de mamut etc. Materialul găsit arată incontestabil că acestea sînt resturile unei expediții rusești de la sfîrșitul primului deceniu al secolului al XVII-lea.

EXPLORATORUL PENDA ȘI DESCOPERIREA LENEI

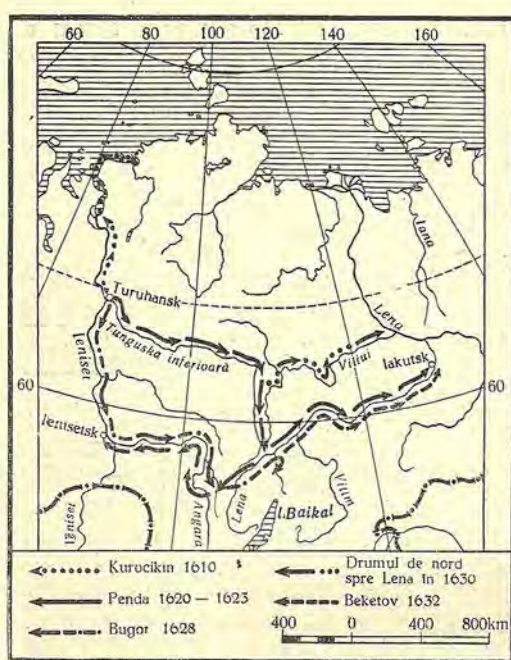
Printre „oamenii de pripas“ din Mangazeia s-a remarcat, în jurul anului 1619, *Penda*, care dispunea de bani procurați nu se știe de unde (numele și pronumele lui sînt necunoscute, iar „Penda“ este, desigur, nu un nume, ci o poreclă¹). El sosise din cetatea Ieniseisk, întemeiată tocmai atunci.

Penda a strîns un mic grup de „oameni de pripas“ și a plecat din Mangazeia ca să cumpere blănuri la Turuhansk, care se afla pe cursul inferior al fluviului Ienisei, în fața vărsării *Tunguskăi inferioare*. Băștinășii din ținutul Ienisei veneau la Turuhansk pentru a schimba blănurile pe mărfuri rusești. Ei veneau adesea din regiuni foarte îndepărtate și povesteau că la răsărit de Tunguska inferioară se află un alt rîu mare pe care trăiesc „multe popoare“ și că rîul acela — Eliuene — „este bogat în ape și bun pentru navigație“. Rușii au început să denumească acest rîu *Lena*.

În același timp, în Mangazeia și în stațiile rusești de iernat de pe Ienisei au început să se răspîndească zvonuri ciudate despre un rîu mare situat la răsărit de Ienisei. Unul dintre aceste zvonuri a fost notat după spusele unui „cneaz“ (căpetenie de trib) din partea locului în decembrie 1619. Însemnarea spune: „... Rîul acela e mare, dar el nu știe cum i se spune și în ce limbă e numele acelui rîu... Iar pe rîul acela umblă corăbii mari pe care se află clopote mari... și de pe corăbiile acelea mari se trage cu tunul...“ E puțin probabil că această știre să se poată referi la Lena, pe care, după cum știm astăzi, pînă la sosirea rușilor nu navigaseră vase avînd tunuri pe bord și, în general, nu apăruseră oameni cu arme de foc. Este posibil, însă, ca aceste zvonuri să fi redat, prin zeci de intermediari, fapte reale, și anume călătoriile corăbiilor chineze pe *Amur*.

Este îndoielnic ca neguțătorii din Turuhansk să fi căutat pe marele rîu necunoscut din răsărit să se întâlnească cu vase mari și bine înarmate, aparținînd cine știe cărui popor. Ei erau ispitiți însă de alte povestiri (absolut autentice) despre locurile de vînătoare îmbelșugate și virgine, care le promiteau o pradă uriașă, mai ales dacă ajungeau primii pe marele fluviu Lena. Zvonurile despre corăbiile înarmate cu tunuri îi făceau pe ruși să nu pornească în pripă și fără precauțiuni spre sud-est. Speranța de îmbogățire, însă, dimpotrivă, îi îndemna să înainteze

¹ Malița samoieză — cămașă din piele de ren, cu blana înăuntru, era tivită la poale, pentru frumusețe, cu blană de cîine de diferite culori; această garnitură se numea „penda“.

Drumurile urmate de călători în anii 1610—1632.

brusc spre sud. În acest punct (mai sus de vărsarea râului *Ilimpeia*) lângă praguri, călătorii au fost opriți de niște bușteni căzuți în râu. Rușii credeau că tungușii localnici le-au barat dinadins drumul cu copaci doborâți. Detașamentul s-a oprit, fie de teama unui atac prin surprindere, fie pentru a cumpăra blănuri în regiunea unde Tunguska inferioară, care curge spre nord-vest se apropie de Viliui (afluent al Lenei) care curge spre est. În orice caz, neguțătorii au construit acolo, ceva mai sus de praguri, o stație de iernat pe care încă la mijlocul secolului al XVIII-lea localnicii o numeau *stația de iernat de jos a lui Penda*. Tungușii atacau adesea stația de iernat, dar neguțătorii îi respingeau ușor cu armele de foc.

În vara anului 1621 detașamentul lui Penda a înaintat numai câteva zeci de kilometri în sus pe Tunguska cu bărcile sale și ceva mai jos de *Sredniaia Kocioma* (Kocioma de mijloc — în dreptul paralelei de 62° latitudine nordică) a construit *stația de iernat de sus a lui Penda*.

În 1622 când s-a topit gheața de pe Tunguska inferioară, detașamentul lui Penda a urcat câteva sute de kilometri în sus pe râu, aproximativ până la paralela de 58° latitudine nordică, și aici s-a oprit pentru a treia oară la iernat, pe un oarecare „munte Iuriev”. După o versiune, oprirea a fost determinată de împotrivirea tungușilor, dar după o alta, dimpotrivă, de speranța într-un târg avantajos cu tungușii.

cît mai repede. După cum vom vedea, aceste două tendințe contradictorii explică ritmul neuniform al înaintării detașamentului lui Penda.

La începutul anului 1620, Penda împreună cu alți neguțători și cu muncitori angajați a construit cîteva bărci mari (*strughi*) și a pornit la începutul verii din Turuhansk în sus, pe Tunguska inferioară. Rîul larg și cu debit mare de apă curgea printre maluri înalte, acoperite de păduri, iar din-spre nord și sud se vărsau în el, la mici distanțe unul de altul, râuri din taiga. În două-trei locuri călătorii au trebuit să treacă peste niște praguri mici. În general, însă, ei au înaintat destul de repede în sus pe râu, pînă cînd au ajuns în regiunea în care valea Tunguskăi inferioare se îngustează și cotește

Tunguși vara (desen din secolul al XVII-lea),

În regiunea unde au rămas rușii la iernat, Tunguska inferioară se apropie foarte mult de cursul superior al Lenei: aici este *volokul Ceciuisk*, lung de vreo 20 km. Probabil că aici a aflat Penda că pe Lena nu există nici un fel de corăbii mari cu clopote și tunuri.

În primăvara anului 1623, detașamentul lui Penda a cărat pe uscat bărcile sale pînă la Lena sau poate că și-a construit acolo altele noi și a pornit pe rîu în jos. Timp de cîteva zile rușii au navigat spre nord-est între malurile înalte, acoperite de păduri. Uneori, stîncile coborau pînă la apă și rîul purta vertiginos la vale bărcile lui Penda printre acești pereți de stîncă. Trebuia multă băgară de seamă pentru ca bărcile să nu se izbească de stîncile de sub apă. După ce primea dinspre sud un afluent cu debit mare de apă (Vitim), rîul devenea mai larg și curentul mai slab. După un drum de cîteva zile, rîul a cotit spre răsărit. Lena, presărată de insule, curgea între maluri joase și numai în zare, uneori la mare depărtare, se vedeau înălțimi. Primind dinspre sud încă un afluent mare (Oliokma), Lena și-a schimbat din nou înfățișarea: între gurile rîurilor ce se vărsau în ea, Lena curgea printre maluri abrupte, stîncose,

uneori verticale. Peste tot ea era largă, cu debit bogat de apă, și ca și înainte, presărată cu insule.

Nu se știe exact pînă la ce punct și-a continuat Penda călătoria. Probabil că el a ajuns pînă în regiunea unde marele rîu cotește spre nord, iese în cîmpie (*cîmpia Iakutiei centrale*), iar lunca lui se lărgeste pînă la 15 km. Această regiune avea o populație mai densă decît cele pe care le străbătuseră neguțătorii înainte. Penda n-a îndrăznit să rămînă aici la iernat cu micul său detașament, în mijlocul unui popor necunoscut pînă atunci de ruși — *iakuții*. El s-a întors înapoi și a urcat pe rîu pînă la volokul Ceciuisck. N-a trecut însă peste volok pe drumul cunoscut spre Tunguska inferioară, ci a hotărît să exploreze un drum nou.

ÎNTOARCEREA LUI PENDA LA IENISEI PE ANGARA

Penda a urcat pe Lena superioară pînă la punctul unde se mai putea ajunge cu vase ușoare, adică pînă în regiunea unde a fost construită mai tîrziu cetatea Verholensk (de pe paralela de 54° latitudine nordică). Acolo detașamentul a pornit drept spre apus prin stepele locuite de „brații” (*buriatții*) crescători de vite, pînă la un rîu mare (Angara), care

Vînătoare de reni (desen din secolul al XVII-lea).

Buriați (desen din secolul al XVII-lea).

curgea drept spre nord. Pe cursul său superior *Angara* îngheață foarte târziu, de obicei în a doua jumătate a lunii decembrie. De aceea, dacă neguțătorii și-au părăsit bărcile în timpul drumului prin stepă și toamna au ajuns la *Angara* (probabil în apropiere de vărsarea râului *Uda*), ei au mai avut vreme să construiască noi vase ușoare, provizorii, de tipul „karbaselor” din *Siberia apuseană*, și să înceapă coborîrea pe râu cu câteva săptămîni înainte ca acesta să înghețe. Detașamentul lui *Penda* a navigat în jos pe râul larg care curgea repede printre maluri abrupte acoperite de taiga. Regiunea de pe malul drept era locuită de aceiași „brați” (buriati) pe care rușii îi cunoscuseră pe cursul superior al *Lenei*. Dar cu cît detașamentul înainta mai mult spre nord, pe cursul râului, cu atît regiunea devenea mai pustie. Acolo unde *Angara* face un cot, mai jos de vărsarea unui mare afluent al ei dinspre sud (*Oka*) neguțătorii au trecut cu bine, deși plini de teamă, peste un șir de praguri mari. După aceea apa a devenit mai liniștită și râul a cotit brusc spre vest, în direcția fluviului *Ienisei*.

Rușii au început să apară în regiunea cursului inferior al *Angarei* pentru a strînge iasakul de la tungușii localnici, în orice caz nu mai târziu de anul 1618, cînd a fost întemeiată cetatea *Ieniseisk*; ei i-au dat

numele de *Tunguska superioară*. În momentul cînd s-a întors Penda, aici existau stații de iernat ale stringătorilor de iasak. Chiar dacă el a fost nevoit să se oprească din cauză că riul înghețase (aici înghețul începe în noiembrie), atît Penda, cît și însoțitorii săi au putut să ajungă pînă la sfîrșitul anului 1623 la Ieniseisk pe drum de sanii. Aici ei au povestit despre descoperirile lor și au dezmințit zvonurile alarmante potrivit cărora pe Lena ar naviga corăbii mari, înarmate cu tunuri.

Penda și-a încheiat la Ieniseisk expediția sa fără precedent. În trei ani și jumătate el a străbătut pe căi fluviale noi aproape 8 000 km. *O dată cu el începe descoperirea Siberiei de răsărit de către ruși.* El a explorat regiunea Tunguskăi inferioare pe o distanță de aproximativ 2 300 km, a dovedit că izvoarele Tunguskăi inferioare și ale Lenei sînt situate aproape unul de altul și, prin volokul scurt de la Ceciuisk, descoperit de el, rușii au început să pătrundă în curînd pe cursul mijlociu al Lenei. Într-o singură vară, Penda a străbătut în jos și în sus pe Lena vreo 4 000 km, explorînd cursul ei pe o distanță de 2 400 km. El a fost primul care a indicat rușilor un drum comod de la cursul superior al Lenei pînă la Angara, și pe acest drum — în direcția inversă — a plecat. În 1628, de pe Ienisei, pe cursul superior al Lenei, călătorul *Vasili Bugor*.

Săniî trase de reni în Siberia (desen din secolul al XVII-lea).

În sfârșit, Penda a fost primul rus care a explorat cursul Angarei pe o distanță de aproape 1 400 km și a demonstrat că acest râu este unul și același cu Tunguska superioară.

Nu s-au păstrat însemnările autentice și nici măcar copii ale relatărilor lui Penda despre expediția lui. Povestiri despre ea au fost strânse în ținutul Ienisei și în Iakutia după mai bine de o sută de ani, de participanții la așa-numitul detașament academic al Marii expediții din nord.

Într-un document copiat de istoricul G. Müller se menționează direct că în 1624 exista pe Tunguska inferioară *stația de iernat a lui Penda* pentru strângerea iasakului. Prin urmare, expediția lui Penda începută în 1620 s-a terminat cel mai târziu în primăvara acestui an, mai sigur în iarna anului 1623–1624. În expunerea noastră am luat această ultimă dată ca dată inițială.

Turn de pază din Iakutsk
(secolul al XVII-lea).

EXPEDIȚIA LUI MARTIN VASILIEV PESTE VILIUI SPRE LENA

Prima expediție a rușilor de pe Ienisei spre Lena, cunoscută de noi, a avut loc în 1630 și a fost condusă de *Martin Vasiliev*; ea a urmat drumul de nord. Vasiliev, însoțit de 30 de oșteni din „Noua Mangazeie“, a urcat pe Tunguska inferioară pînă la punctul unde ea se apropie de râul Ciona (la paralela de 61° latitudine nordică), a coborît pe Ciona pînă la *Viliui*, iar pe acest râu a mers pînă la Lena. Drumul rușilor străbătea regiuni locuite de tunguși și numai pe cursul inferior al râului Viliui ei au întîlnit primii *iakuți* sedentari și dolgani nomazi (tunguși de origine care vorbeau un dialect al limbii iakute). Apoi Vasiliev a urcat pe Lena pînă în zona cursului ei mijlociu. El a descoperit că în această regiune populația de pe malurile Lenei este mai densă decît în regiunile de pe Ienisei cunoscute de ruși și a constatat că are prea puține forțe pentru a-i supune pe iakuți. Totuși, pe alocuri a izbutit să-i silească să plătească iasak. El a adus la Moscova pentru visteria statului peste 200 de blănuri de samur, dar a fost denunțat că a ascuns pentru el și tovarășii săi peste 300 de blănuri de samur și alte blănuri. La Moscova, Vasiliev a făgăduit să-i supună pe iakuții de pe Lena, dacă i se vor mai da 40 de oameni.

Independent de expediția alcătuită din oșteni din Mangazeia în frunte cu Martin Vasiliev, printre rușii din regiunea Ieniseiului au început să se răspîndească zvonuri dintre cele mai ispititoare despre bogățiile de pe Lena. Se spunea că și skiurile tungușilor sînt căptușite uneori cu blănuri de samur, că iakuții ar da neguțătorilor în schimbul cazanelor de aramă (pe care le prețuia în mod deosebit) atîtea blănuri de samur cît pot să încapă într-un cazan. Cînd Vasiliev s-a întors pe cursul mijlociu al Lenei a găsit acolo oșteni din regiunea Ieniseiului, care veniseră dinspre Ieniseisk pe drumul sudic și întemeiaseră *cetatea Iakutsk*.

PRIMII CAZACI DIN IENISEISK PE LENA ȘI ÎNTEMEIEREA IAKUTSKULUI

Încă din 1619 mici detașamente de cazaci plecau de la Ieniseisk pe cursul inferior al Angarei pentru a strînge blănuri de la tungușii localnici. Curînd, aceste detașamente au început să înainteze departe în sus, pe Angara. În timpul expediției din 1628–1630 oșteanul *Vasili Bugor* din Ieniseisk a descoperit drumul cel mai sudic care duce din bazinul fluviului Ienisei pe Lena. Împreună cu alți zece oameni, Bugor a mers în sus pe *Ilim*, afluent din dreapta al Angarei, și pe un afluent al acestuia — *Ighirma*, pînă la punctul unde ea se aprinde de *Kuta*, a trecut peste cumpăna apelor spre Kuta și a coborît pe acest rîu pînă la cursul superior al Lenei. În drum, i s-a alăturat lui Bugor o parte a unui alt detașament (de treizeci de oameni) trimis de guvernatorul din Ieniseisk, tot spre Lena, peste Ilim. Oamenii din cele două detașamente s-au înțeles să-și împartă în mod egal prada. Pentru a continua strîngerea iasakului, Bugor a lăsat pe Lena superioară două posturi, la vărsarea rîului Kirenga și mai sus, la gurile Kutei, adică în punctele unde s-au construit apoi cetățile *Kirensk* și *Ust-Kut*.

Imediat după întoarcerea lui Bugor la Ieniseisk (1630), hatmanul *Ivan Galkin*, cu un detașament de treizeci de oameni, a plecat spre rîul Ilim. El a explorat micile rîuri navigabile de lîngă volokul Lena — cumpăna apelor între Ilim și Kuta — și s-a oprit pentru iernat pe Ilim, mai sus de vărsarea Ighirmei, pînă unde pot înainta vasele fluviale. Acest punct a început să fie denumit *volokul Lena* (apoi i s-a schimbat numele în *Ilimsk*¹).

În 1631, Galkin a pătruns și pe cursul superior al Lenei, unde oamenii săi i-au schimbat pe cei de la postul provizoriu lăsat de Bugor la gurile Kutei; acolo s-a organizat stația permanentă de iernat Ust-Kut.

Tot în 1631 a venit pe Lena, prin stația de iernat de la Ust-Kut, sotnicul (sutașul) de cazaci *Piotr Beketov* din Ieniseisk. El a lăsat acolo zece oameni din detașamentul său, iar cu ceilalți douăzeci a urcat pe Lena pînă la vărsarea rîului *Kulenga* (la paralela de 54° latitudine nordică). De aici, Beketov a încercat să pornească spre apus, în stepele

¹ Mai tîrziu au început să se construiască aici „ilimki“ — vase cu fundul plat, cu punte și căptușite cu scînduri, lungi pînă la 25 m, late de 5 m și înalte de 3,5 m, cu bordurile și pupa drepte și cu prova ascuțită. Fiecare „ilimka“ era deservită de circa douăzeci de oameni sub comanda unui pilot.

Iakutsk (desen de la sfârșitul secolului al XVII-lea).

locuite de buriatii nomazi, dar a întâmpinat o astfel de împotrivire, încît oamenii săi au fost nevoiți să fugă înapoi în galop o zi și o noapte, pe caii luați tot de la buriatii, spre cursul superior al Lenei; ei s-au oprit numai cînd au ajuns în fața gurii rîului *Tutura*, care se varsă în Lena mai jos de Kulenga; aici trăiau tunguși, care aveau o atitudine prietenească față de ruși. Beketov a lăsat în această regiune zece oameni, iar el s-a întors la gurile Kutei, unde a și iernat.

În primăvara anului 1632, cu cei douăzeci de oameni care-i mai rămăseseră la dispoziție, Beketov a început să coboare pe Lena. El a repetat drumul lui Penda, a ajuns pe cursul mijlociu al Lenei și a explorat partea de sud a uriașului cot. Lîngă punctul său extrem (130° longitudine estică) Beketov a întemeiat cetatea *Iakutsk*. Locul nu era bine ales; cînd se topeau zăpezile, cetatea suferea din pricina inundațiilor și după zece ani a trebuit să fie mutată cu 15 km mai jos, unde se află astăzi orașul Iakutsk. Dar Beketov a procedat foarte bine cînd a ales regiunea cea mai înaintată spre răsărit, și cetatea Iakutsk a devenit imediat bază de pornire pentru expedițiile rusești, nu numai spre nord,

către „Marea cea rece“ (oceanul Înghețat), dar și spre răsărit, iar mai târziu spre sud — către râul „Șilkar“ (Amur) și către „Marea cea caldă“ (oceanul Pacific).

DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII FLUVIULUI LENA

Tot în 1632, Beketov a trimis în jos pe Lena un detașament de cazaci din Ieniseisk. Dincolo de cercul polar, în regiunea „tungușilor din Jigansk“, cazacii au întemeiat pe malul stîng al Lenei *stația de iernat de la Jigansk* pentru strîngerea iasakului. Iar în primăvara anului următor (1633), cazacii din Ieniseisk trimiși de Beketov din Iakutsk au încercat să meargă împreună cu neguțătorii cu o corabie pe Viliui, pentru a impune la iasak pe tungușii de pe râul *Marha* (afluentul cel mai mare dinspre nord al râului Viliui).

În felul acesta, cazacii din Ieniseisk voiau să pătrundă în regiunile de pe Lena asupra cărora formulau pretenții cazacii din Mangazeia în baza dreptului primei descoperiri; încercarea lor însă n-a izbutit. Ei s-au înfîlțit lîngă gurile râului Viliui cu detașamentul din Mangazeia comandat de *Korîtov*, care naviga de asemenea pe drumul descoperit de Martin Vasiliev. Korîtov a capturat vasul „celor din Ieniseisk“, iar pe oameni i-a atras de partea sa, făgăduindu-le să împartă cu ei prada. El a condus o parte din detașamentul său, acum întărit, în sus pe Lena, pînă la gurile *Aldanului*, și a fost primul dintre călătorii cunoscuți de noi care a urcat pe Aldan (1633) și pe afluentul său vestic *Amga*. Între Amga și Lena trăiau iakuți, care în parte fuseseră impuși la iasak de către Beketov, din cetatea Iakutsk. Korîtov le-a cerut să-i plătească și lui iasak. Dar iakuții au măcelărit pe cei cinci cazaci trimiși după iasak și au hotărît să nu mai plătească nimănui tribut. În diferite puncte din Iakutia au început răscoale provocate de birurile îndoite. În anul următor, o mare ceată de iakuți a asediat chiar cetatea Iakutsk, unde se adunaseră pînă atunci vreo 200 de cazaci, vînători și neguțători, atrași de speranța unei prăzi bogate. Iakuții, neobișnuiți cu operațiile militare, au renunțat repede la asediu. O parte dintre ei au plecat de la Iakutsk în regiuni îndepărtate, iar alții, care au rămas aici, s-au mai răscolat în repetate rînduri. Urmărindu-i pe unii și luptînd împotriva celorlalți, rușii au străbătut în diferite direcții bazinul cursului mijlociu al Lenei și astfel l-au explorat în întregime.

Tot în 1633, un detașament de cazaci din Ieniseisk comandat de *Ilia Perfiriev*, din care făcea parte și *Ivan Rebrov* (Robrov) a coborît pe Lena, nu numai pînă la vărsare, dar a și ieșit în mare, unde cazacii s-au despărțit: Rebrov a pornit spre vest și a descoperit râul *Oleniok*; Perfiriev a pornit spre est și în jurul anului 1635 a descoperit râul *Iana*, urcînd pînă la izvoarele lui.

Așadar, după aproximativ zece ani de la expediția lui Penda, rușii au descoperit cea mai mare parte din bazinul Lenei și au explorat aproape tot cursul acestui fluviu, de la izvoare pînă la vărsare. O dată cu descoperirea drumului pe Aldan, cele mai înaintate detașamente de exploratori s-au apropiat la răsărit de înălțimile care despart bazinul

Lenei de izvoarele râurilor din bazinul oceanului Pacific. Spre sud, la izvoarele Lenei, ei s-au apropiat de lacul *Baikal*, de care îi despărteau numai *munții Baikal* de pe malul lacului și podișul *Onotsk*.

Capitolul 39

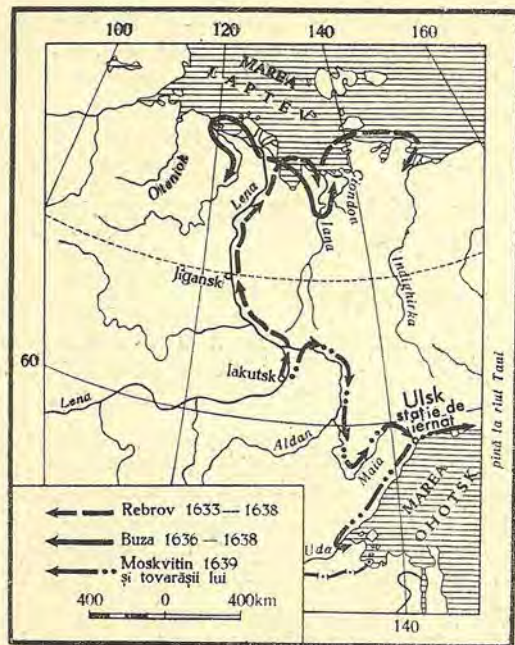
CĂLĂTORII RUȘI ÎN SIBERIA DE RĂSĂRIT ȘI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK

EXPEDIȚIA LUI ELISEI BUZA

În 1636, cazacul *Elisei Iuriev Buza* din *Ieniseisk* a fost trimis în fruntea unui detașament de zece oameni pe Angara, spre cursul inferior al Lenei. Când râul a prins să înghețe, el a reușit să ajungă, venind de la *Ust-Kut*, numai pînă la cetatea *Oliokminsk*, unde a rămas să ierneze. În acel moment se adunaseră la *Oliokminsk* (întemeiat în 1635) cîteva zeci de vînători și neguțători. În primăvară, cînd gheața de pe *Lena* s-a topit, lui *Buza* i s-au alăturat de bunăvoie patruzeci „de voluntari”. Cu acest detașament de cincizeci de oameni, *Buza* a pornit de la gurile *Oliokmei* în jos pe *Lena* și a ieșit în mare prin brațul apusean. După ce a mers o zi pe mare, el a descoperit pentru a doua oară (după *Rebrov*) gurile marelui râu *Oleniok*, unde a întîlnit tunguși nomazi, a urcat pe acest râu și le-a impus să plătească *iasak*. Pe *Oleniok* el a construit o stație de iernat, iar primăvara s-a întors cu sănii trase de reni, pe cursul inferior al Lenei, la vărsarea afluentului ei sting, *Molodo*.

Informațiile despre călătoriile lui ulterioare sînt contradictorii. Potrivit unei versiuni (*I. Fischer* în „*Istoria Siberiei*”), după ce a construit pe *Lena*, aproximativ în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică, două corăbii, *Buza* a ieșit din nou, în 1638, în marea *Laptev*, de data aceasta prin brațul răsăritean al estuarului Lenei (ca și *Perfiriev* înaintea lui) și a navigat pe un vînt prielnic timp de cinci zile spre est, de-a lungul țărmului, în căutarea misteriosului „rîu *Lama*”¹. El a ocolit capul *Buorhaia*, ieșind în golful *Iana* și a ajuns la gurile *Ianei* („*Ianga*”). *Buza* a urcat timp de trei săptămîni cu tovarășii săi în sus pe râul *Iana*, unde a întîlnit la început doar rare așezări ale tungușilor nomazi, dar apoi a ajuns la *iakuți* și le-a impus plata *iasakului*. El a strîns multe blănuri de samur, precum și alte blănuri și a iernat printre *iakuți*. În anul următor, *Buza*, de data aceasta cu patru corăbii construite în timpul iernatului, a descoperit întregul golf *Iana*: de la gurile *Ianei* el a mers spre răsărit pînă la „un lac mare” — un golf întins, apărat dinspre mare de insula *Iarok*. În acest golf se varsă râul *Ciondon*. *Buza* a întîlnit aici un popor pe care rușii nu-l cunoscuseră pînă atunci — *iukaghirii*; curînd

¹ „*Lama*” provine de la cuvîntul tungus deformat *lamu*, care înseamnă mare; „rîul *Lama*” — „rîu maritim”; acest din urmă termen se întîlnește adesea în izvoarele din secolul al XVII-lea, indicînd râurile care se varsă, atît în „marea *Rece*”, cît și în „marea *Caldă*”. În prima jumătate a secolului al XVII-lea rușii credeau că dincolo de *Lena* curge „rîul *Lama*”, un râu foarte mare, care izvorăște din *China*.

Drumurile urmate de Rebrov, Buza, Moskvitin și de tovarășii de drum ai acestuia din urmă.

care au mers mai departe; ei aveau și plase și mărfuri, dar aici au părăsit totul pentru a pleca pe drumul de sănii¹. De la gurile râului Omoloi, ei au mers timp de opt săptămîni „peste Kamen pînă la înălțimile de pe Iana”, adică peste masivul Kular pînă la cursul superior al Ianei.

Totuși, în timpul peregrinărilor sale care au durat cinci sau șase ani, Buza a străbătut aproape întregul curs al Lenei, în afară de porțiunea superioară (mai sus de gurile Kutei), a descoperit (pentru a doua oară) două râuri mari — Oleniok și Iana și a navigat de-a lungul celei mai mari părți a țărmului sudic al mării Laptev.

În jurul anului 1642 niște ruși necunoscuți au descoperit la vest de Oleniok marele rîu Anabar. În acel timp era cunoscut și rîul *Hatanga*¹; prin urmare, rușii străbătuseră tot litoralul sudic al mării Laptev, de la *Hatanga* pînă la Ciondon.

DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR AL IANEI ȘI A RIURILOR INDIGHIRKA ȘI ALAZEIA

Concomitent cu Elisei Buza, adică în 1638, un alt detașament de treizeci de cazaci, sub comanda lui *Posnik Ivanov-Gubar*, a pornit pe uscat

¹ Cursul superior al acestui rîu a fost descoperit mult mai devreme, în jurul anului 1611.

după aceea ei au jucat un rol de seamă în înaintarea rușilor spre Asia de nord-est, iar mai tirziu, la sfîrșitul secolului al XVII-lea — și spre Kamciatka. Intermediar între iukaghiri și străini a fost șamanul localnic, mituit probabil de Buza. Iukaghiri au acceptat fără nici o rezistență să plătească iasakul și nu l-au împiedicat pe Buza să construiască pe pămîntul lor o stație de iernat. Buza a trăit acolo cel puțin doi ani și în 1642 s-a întors la Yakutsk.

Potrivit unei alte versiuni (N. N. Ogloblin), Buza ar fi pornit în 1637 de la gurile Lenei spre răsărit, dar nu a ajuns pe mare pînă la vărsarea Ianei, ci numai pînă la gurile râului Omoloi (care se varsă în estuarul Buorhaia), unde l-a prins înghețul. Atunci, împreună cu tovarășii săi, „au făcut sănii pe

din Iakutsk spre cursul superior al Ianei. Ivanov-Gubar și însoțitorii săi au trecut călare peste „Kamen“, adică peste lanțul de munți *Verhoiansk*, care desparte bazinul Lenei de cel al Ianei și în patru săptămâni (socotite de la plecarea din Iakutsk) au ajuns pe cursul superior al Ianei, unde trăiau „lamuții“ (*evenii*, înrudiți cu tungușii). Apoi, pe valea Ianei, Posnik a pornit spre nord și, probabil în regiunea unde se află astăzi orașul *Verhoiansk*, a întâlnit primele așezări ale iakuților. Iakuții din această regiune nu au opus rușilor nici o rezistență și le-au dat iasakul în blănuri de samur. În timp ce au iernat pe Iana, rușii au strîns unele date despre pămînturile și oamenii din răsărit, și anume despre „Țara iukaghirilor de pe riul Indighir“. În vara anului 1639, Posnik a pornit călare mai departe. Înaintînd spre răsărit, pe riul *Tuostah* (afluent din dreapta al Ianei), cazacii au prins patru *iukaghiri*, care i-au condus pînă la „riul Indighir bogat în pește“. Drumul de pe Iana pînă la *Indighirka* a durat de asemenea patru săptămîni.

Iukaghirii au încercat să opună rușilor rezistență. Ei nu văzuseră cai niciodată pînă atunci și în timpul unui atac pe care l-au întreprins au ucis mulți cai, deoarece — după relatările cazacilor — credeau că sînt mult mai primejdioși decît oamenii. Cazacii au ieșit învingători și după ce au luat de la iukaghiri doi ostatici, au întemeiat prima stație de iernat pe *Indighirka*, au construit în grabă bărci și au pornit în sus pe rîu, strîngînd iasak de la iukaghirii localnici. După ce s-a întors la stația de iernat și a lăsat acolo șaisprezece oameni, Ivanov-Gubar a pornit înapoi. Pe cursul superior al Ianei el a mai lăsat trei cazaci și apoi s-a întors la Iakutsk. El a adus informații despre noua Țară a iukaghirilor, bogată în samuri și despre „riul Indighir, în care se varsă multe riuri și pe toate aceste riuri trăiesc oameni mulți care umblă pe jos sau în sanii trase de reni“.

Cazacii care au rămas la iernat pe *Indighirka* l-au ales comandant pe *Ivan Erastov* (Velkov) și în 1640, după topirea gheții, au pornit în jos pe rîu. În timpul verii ei i-au supus pe iukaghirii de pe cursul mijlociu al riului *Indighirka*. În vara următoare, Erastov a ajuns pînă la gurile *Indighirkăi*. De la un „cneaz“ prizonier el a aflat de drumul pe mare spre riul învecinat — dinspre răsărit — *Alazeia*, pe malurile căruia trăiau de asemenea iukaghiri, iar în 1642 detașamentul său a mers cu corăbiile pe mare pînă la gurile acestui rîu. Aceasta a fost prima călătorie — dovedită în mod cert — a rușilor în marea Siberiei de răsărit. Pe *Alazeia*, rușii au întâlnit, în afară de iukaghiri, un popor nou, pe care nu-l cunoscuseră pînă atunci — *ciukcii*, crescători de reni.

CĂLĂTORIA LUI STADUHIŢ ÎN MAREA SIBERIEI DE RĂSĂRIT, DESCOPERIREA KOLÍMEI ŞI LEGENDA DESPRE MAREA INSULĂ DIN OCEANUL ÎNGHEŢAT

În iarna anului 1641 a fost trimis din Iakutsk spre răsărit, în direcția cursului superior al *Indighirkăi* (la *Oimiakon*) pe un drum de uscat, oșteanul *Mihail Vasilievici Staduhin*. În regiunea *Oimiakonului* trăiau iakuți și tunguși. Staduhin i-a obligat să plătească iasak. În iarna urmă-

Bătălie (din cronica de la Kungur din secolul al XVII-lea).

toare el a construit acolo o corabie și în vara anului 1643 a coborât pe Indighirka; toamna a ieșit în mare și a ajuns la vărsarea râului Alazeia, iar în anul 1644 a mers pe mare până la gurile marelui riu „Kovîma” (Kolîma). El a călătorit de-a lungul țărmului și, spre stînga, către nord, a văzut, după cum i s-a părut, „munți acoperiți de zăpadă, văi și râuri mari”. Stduhin credea că are în fața lui țărmul sudic al unei mari insule care, începînd din fața gurilor Lenei, se întinde departe spre răsărit dincolo de Kolîma: „mergînd de la Lena către Sviatoi Nos¹ și către riul Iana, iar de la Iana spre Sobaciaia și Indighirka, iar de la Indighirka spre riul Kovîma, tot timpul vedeam acea insulă”. În felul acesta, Stduhin a legat informațiile vagi ale călătorilor despre insulele din fața gurilor Lenei cu propriile sale observații; este posibil ca el să fi văzut într-adevăr una dintre *insulele Medveji* (Urșilor) cea mai apropiată de continent (Kres-

¹ Capul Sfînt (n. tr.).

tovski). Relatările lui erau sprijinite de mărturia unei femei iukaghire, care a trăit câțiva ani printre ciukci. Ea a povestit că pe drumul spre Kolima se află o insulă, unde ciukcii ajung, în timpul iernii, cu sănii trase de reni, într-o singură zi.

Astfel a luat ființă *legenda geografică despre marea insulă care s-ar afla în oceanul Inghetăt din fața țărmurilor Siberiei de răsărit*. Acestei legende i s-a dat crezare timp de mai bine de o sută de ani după călătoria lui Staduhin. Insulele care existau realmente în fața gurilor râurilor din Siberia de răsărit, destul de aproape de țărmul continentului, și mirajele se contopeau fără voie în imaginația navigatorilor de pe mările Siberiei de răsărit, într-o singură insulă gigantică. Ei au văzut cu ochii lor în diferite puncte ale „mării Reci“, la răsărit de Lena „munți“, adică dealuri înalte care li se păreau munți în comparație cu țărmul jos al continentului. Această legendă „era confirmată“ de povestirile greșit interpretate ale locuitorilor de pe țărm care vizitau unele insule. Oștenii și vânătorii sperau să găsească pe această „insulă mare“ și blănuri de preț (vulpi polare), și „oase“ de preț (colți de mamut), și limbi de nisip pe care trăiesc în număr mare morsele, care dau „dinți de pește“ (colți de morse), tot atît de prețioși.

La începutul iernii anului 1644, Staduhin a întemeiat pe cursul inferior al Kolîmei, unde trăiau iukaghirii, în fața vărsării afluentului ei *Bolșoi Aniui* (Marele Aniui), prima stație rusească de iernat pentru strîngerea iasakului, și anume *Nijne-Kolîmsk*. Acum această stație a devenit bază de pornire pentru înaintarea rușilor: pe mare, spre răsărit, de-a lungul țărmurilor Siberiei de nord-est, iar pe râurile din bazinul Kolîmei, spre sud, către marea „Lamu“ (Ohotsk).

ÎNAINȚAREA RUȘILOR SPRE IZVOARELE IENEI ȘI SPRE BAIKAL

În deceniul al cincilea al secolului al XVII-lea, rușii care se aflau în cetatea „Bratsk“ (buriată) Verholensk, au aflat despre „bogatul lac“ Baikal. În regiunea Baikalului trăiau buriatii, care la începutul secolului al XVII-lea ajungeau chiar pînă la Tomsk. De la ei au aflat rușii că regiunea lacului Baikal este bogată în minereu de argint. În 1643, căpetenia de cazaci *Kurbat Ivanov* a explorat primul drumul de la Verholensk pînă la Baikal. Din detașamentul său, în afară de cazaci, mai făceau parte cîțiva neguțători și vînători. El a ajuns pe malul apusean al lacului Baikal și la paralela de 53° latitudine nordică, dincolo de *Maloe more* (marea Mică — un golf al Baikalului), a descoperit insula *Olhon*. Ivanov i-a silit pe buriatii din regiunea Baikal să aducă iasak la cetatea Verholensk.

Cam în același timp a fost trimis spre Baikal un detașament din Ieniseisk, sub comanda hatmanului *Vasili Kolesnikov*. El a ajuns pe malul nordic al lacului și a întemeiat în această regiune o cetate. O parte dintre cazacii din Ieniseisk, sub comanda lui *Ivan Pohabov*, au pornit de-a lungul malului apusean și au ajuns la sud-vest de Baikal. Și ei au pretins buriatilor iasakul. Aceștia au refuzat însă să plătească a doua oară: „cum vine asta — spuneau ei — ca de la același cîrmuitor să vină la noi de două

ori oameni?... Ne bat nevestele, ne iau în robie copiii, ne răpesc vitele și caii..." (S. M. Soloviev). Unindu-se, buriatii au luptat împotriva rușilor în cete mari; lupta s-a prelungit pînă în 1655 și abia atunci buriatii, ruinați de război, au depus armele.

Kolesnikov, care îi trata cu cruzime pe buriatii, a obținut prin mijloace pașnice ca tungușii din regiunea lacului Baikal să plătească iasakul. În 1647, Kolesnikov s-a întors la Ieniseisk, cu un iasak evaluat la o mie de ruble. El a anunțat că a trimis patru cazaci cu călăuze tunguse să caute minereu de argint în Țara mongolilor și că acolo un „cneaz” cu cei 20 000 de oameni ai săi, a acceptat de bunăvoie supușenia rusă.

În 1648, un detașament rus comandat de *Ivan Galkin* a parcurs drumul de-a lungul malului răsăritean al lacului Baikal pînă la râul Barguzin. La aproximativ 50 km mai sus de vărsarea râului a fost întemeiată cetatea *Barguzin*. Rușii însă s-au consolidat definitiv în regiunea Baikalului, ceva mai tîrziu, după întemeierea *Irkutskului*. Pohabov a întemeiat o stație de iernat pentru strîngerea iasakului mai întîi (în 1652) pe insulița Diaci, în apropierea gurilor râului Irkut (afluent din stînga al Angarei). Apoi (în 1661), pe malul drept al Angarei, în fața gurilor râului Irkut a fost întemeiată o cetate care curînd s-a transformat în orașul Irkutsk. În secolul al XVIII-lea acest oraș devenise centrul dominației rusești în Siberia de răsărit.

IVAN MOSKVITIN ȘI DESCOPERIREA MĂRII OHOTSK

În perioada 1630–1640 rușii au înaintat din Iakutsk în căutarea unor noi pămînturi, nu numai spre sud și nord — în sus și în jos pe Lena — ci și în linie dreaptă spre răsărit, determinați în parte de zvonurile vagi că acolo s-ar întinde „marea Caldă”. Drumul cel mai scurt peste munți din Iakutsk spre oceanul Pacific a fost descoperit de un grup de cazaci din detașamentul hatmanului *Dmitri Kopilov* din Tomsk. În 1636 el a pornit din Tomsk spre răsărit, prin Iakutsk. Urmînd drumurile pe apă, explorate înainte de alți călători, detașamentul lui Kopilov a coborît pe Lena pînă la *Aldan* și apoi, timp de cinci săptămîni, a urcat în sus pe acest rîu, mult mai sus de vărsarea râului *Maia*, afluent din dreapta al Aldanului. Oprindu-se pe Aldan, Kopilov a întemeiat acolo cetatea „Butansk” și a trimis mai departe pentru explorarea bazinului râului Maia, încă necunoscut, pe cazacul *Ivan Iurievici Moskvitin* din Tomsk, cu un mic detașament de treizeci de oameni. Printre ei se afla și un cazac din Iakutsk — *Nehoroșko Ivanovici Kolobov*¹.

Moskvitin a coborît timp de opt zile pe Aldan înapoi, pînă la vărsarea râului Maia. În cursul următoarelor șase săptămîni, detașamentul său a înaintat încet și cu băgare de seamă în sus pe râul Maia, cercetînd calea pe care s-ar putea trece mai ușor din valea lui peste munți, dincolo de care se afla „întinsa mare-ocean, căreia în limba tungusă i se spune

¹ În ianuarie 1646, Kolobov a prezentat o „istorisiră” despre perioada cît a servit în detașamentul lui Moskvitin, care reprezintă cel mai de seamă document în legătură cu descoperirea mării Ohotsk.

Lamu". Moskvitin a ales drumul care mergea în sus pe râul *Iudoma*, cel mai mare afluent dinspre nord-est al râului *Maia*. Pe *Iudoma* el a urcat pînă la praguri (*Ianki*) și după ce le-a ocolit, a ajuns la *Iudomski Krest* — trecătoare scurtă și ușoară peste munții *Djugdjur*, care despart aici râurile din bazinul *Lenei* de râurile care curg spre „marea-ocean". Drumul în sus pe *Iudoma* a durat o săptămînă.

Dincolo de *Iudomski Krest* curgeau spre răsărit, către mare, mai multe râuri mici. Cazacii au pornit pe unul din ele, cel mai sudic, unul dintre izvoarele râului *Ulia*: „Am ieșit pe râul *Ulia*, la izvoarele lui, și pe acest râu ne-am dus în jos cu un strug. Am călătorit opt zile și opt nopți pe același râu, iar apoi am făcut o lodie și am mers cinci zile și cinci nopți pînă la mare". Așadar, pentru această ultimă porțiune de drum — de la *Iudomski Krest* pînă la mare — a mai fost nevoie de două săptămîni, iar întregul drum de la gurile râului *Maia* pînă la „marea-ocean" a fost străbătut printr-o regiune care nu mai fusese explorată niciodată, în ceva mai mult de două luni. Astfel, în 1639 rușii au ajuns la extremitatea răsăriteană a *Asiei*, la marea *Ohotsk* în partea de nord-vest a oceanului *Pacific*.

Pe râul *Ulia*, unde trăiau lamuții (*evenii*) înrudiți cu tungușii, *Moskvitin* a întemeiat o stație de iernat și de acolo a trimis pentru explorarea litoralului două grupuri de cazaci.

Grupul de nord, înaintînd spre răsărit (nu s-a stabilit dacă a mers pe uscat sau pe mare), a cercetat parțial țărmul nordic al mării pînă la râul *Tau*, care se varsă în estuarul cu același nume. *Grupul de sud*, înaintînd spre sud-vest pe mare, a explorat țărmul apusean al mării pînă la râul *Uda*, care se varsă în estuarul *Uda*. În acest chip, cazacii din detașamentul lui *Moskvitin* au cunoscut, firește în linii generale, cea mai mare parte a litoralului mării nou-descoperite, de la estuarul *Uda* pînă la estuarul *Tau*, adică (aproximativ) între 55° latitudine nordică, 136° longitudine estică și 59°5' latitudine nordică, 150° longitudine estică.

Ambele grupuri trimise în recunoaștere au descoperit gurile multor râuri, printre care *Ohota*, care nu este nici cel mai mare și nici cu debitul cel mai mare de apă. Totuși, marea descoperită și parțial explorată de oamenii lui *Moskvitin*, pe care rușii au denumit-o întîi „*Lamu*", a căpătat mai tîrziu denumirea de marea *Ohotsk*, poate după râul *Ohota*, dar mai probabil după cetatea *Ohotsk*, întemeiată în apropiere de gurile acestui râu, căci portul ei a devenit în secolul al XVIII-lea o bază pentru importante expediții maritime.

În regiunea gurilor râului *Uda*, grupul sudic al detașamentului lui *Moskvitin* a obținut de la localnici informații despre „rîul *Amur*", despre popoarele din partea de jos a râului de pe insule — „*ghiliacii sedentari*" și „*daurii bărboși*", care „trăiesc în gospodării, au grîne, cai, vite, porci și găini, fac vin, țes și torc după obiceiul rușilor" (*Kolobov*).

În aceeași „istorisire" *Kolobov* spune că cu puțin timp înainte de sosirea rușilor au venit cu bărcile la gurile *Udei* oameni bărboși — *daurii* — și au ucis vreo cinci sute de *ghiliaci*. „... Și i-au învins prin înșelăciune: ei au așezat în bărci la visle muieri, iar ei înșiși cîte o sută sau cîte optzeci stăteau culcați între muierile acelea și cînd au ajuns la ghi-

liaci au ieșit din bărci și i-au bătut...“ Tungușii de pe Uda povesteau că „de la ei pe mare nu-i departe pînă la oamenii aceia bărboși“. Cazacii au fost la locul bătăliei, au găsit bărcile părăsite acolo și le-au ars ca să se încălzească.

Mai departe în „istorisirea“ lui Kolobov există un pasaj neclar care a dat loc la interpretări diferite: „Iar ei nu s-au dus la aceștia (dauri) pe mare din pricină că locurile pe acolo sînt pustii și se spune că e foamete, căci nu e pește în rîuri. Iar gurile Amurului le-au văzut dincolo de limba de nisip de pe țarm...“ După cum susțin unii cercetători, mai rezervați, cazacii n-au mers pe mare mai departe de estuarul Uda, iar după o altă versiune ar fi ajuns la o limbă de pămînt dincolo de care au văzut gurile Amurului (limanul Amurului?). Această problemă a rămas deocamdată nelămurită.

De la vărsarea rîului Uda, grupul de sud a mers pe mare înapoi spre sud-est pînă la gurile micului rîu *Aldoma*, a iernat acolo, iar la sfîrșitul iernii („în timpul postului mare“) s-a întors la stația de iernat a lui Moskvitin de la gurile rîului Ulia.

Oamenii lui Moskvitin au trăit pe coastele mării Ohotsk, „socotind și drumurile, doi ani“. Kolobov relatează că pe malurile rîurilor din noile ținuturi descoperite „se găsesc samuri, fiare de tot felul, iar în rîuri sînt nenumărați pești, atît de mari cum nu există în toată Siberia... și sînt așa de mulți că dacă bagi năvodul, nici nu poți să-l mai tragi afară...“

În vara anului 1641, Moskvitin cu detașamentul său s-a întors pe același drum la Iakutsk, cu o pradă bogată: el a predat vistieriei „unsprezece patruzeciuri [440 de blănuri de samur]... iar pe atunci un patruzeci prețuia patru sute de ruble“. Blănurile de samur au fost aduse la Moscova în anul următor de *Elisei Buza*, care se afla atunci la Iakutsk și aceasta este ultima știre despre remarcabilul călător din Siberia de răsărit.

Despre soarta ulterioară a lui Dmitri Kopilov și Ivan Moskvitin nu se știe decît că guvernatorul din Iakutsk i-a lăsat să plece la Tomsk.

EXPEDIȚIA LUI ALEKSEI FILIPPOV

În 1646 a plecat din Iakutsk spre marea Ohotsk un detașament de cazaci din care făcea parte și *Aleksei Filippov*. Cazacii au mers pe drumul lui Ivan Moskvitin, de-a lungul rîurilor din bazinul Lenei, apoi pe Ulia pînă la vărsare și de acolo, de-a lungul țărmlui mării, spre nord-vest, pînă la gurile rîului Ohota. În 1648, Filippov și tovarășii săi — în total peste douăzeci de oameni — au călătorit pe un vas cu pînze o zi și o noapte, de la rîul Ohota, spre răsărit, pînă la „capul Kamenii“ (*peninsula Lisianski*, situată la 59° 15' latitudine nordică, 146° longitudine estică) unde au descoperit uriașe concentrări de morse: „se întindeau morsele pe o distanță de două verste și chiar mai mult“. De acolo — tot după o zi și o noapte — ei au ajuns în baia *Motikleia* (lîngă țărmlul apusean al estuarului Taiu), ocolind, prin urmare, mica *peninsulă Hmitevsk*. Ei au văzut în apropiere de baia Motikleia mai multe insule în mare — *Spafariev*, *Talan* și poate că și insula muntoasă mai îndepărtată *Zavialov* sau pen-

insula și mai îndepărtată și muntoasă Koni (unde se află un vîrf de 1548 mtr.).

Filippov și tovarășii lui au trăit trei ani „pe riul acela nou Motîkleia“ (rîuleț care se varsă dinspre apus în baia Motîkleia) printre „tun-guși de diferite neamuri“, care erau mai mult de cinci sute de oameni; au luptat cu ei, dar n-au putut să-i biruiască „pentru că pe aici trăiesc oameni mulți, iar oștenii sînt puțini“. În anul 1652, Filippov s-a întors cu cîțiva tovarăși la Iakutsk și a povestit acolo despre expediția sa pe mare — prima călătorie a rușilor, dovedită prin documente, de-a lungul țărmului nordic al mării Ohotsk — și despre regiunea bogată în morse.

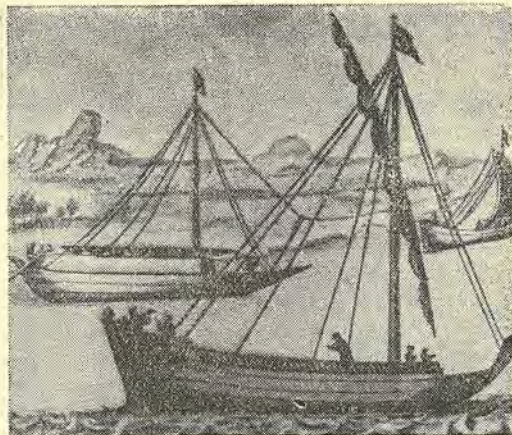
STADUHIŢ DESCOPERĂ ÎNTREGUL LITORAL CONTINENTAL AL MĂRII OHOTSK

Vasili Vlasiev, „fiu de boier“, numit în regiunea Kolîma în 1649, a trimis un detașament alcătuit din oșteni și vînători departe spre sud-est, către izvoarele rîurilor Bolșoi Aniui sau Malii Aniui pentru a impune la iasak pe „străinii“ încă nesupuși. Detașamentul a ajuns pînă la ei și i-a biruit. Ostaticii prinși arătau că dincolo de „Kamen“ (povîrnișurile de nord-est ale munților Kolîma) este un rîu care curge spre sud-est către mare — *Anadîr* și că „el se apropie mult de izvoarele Aniuiului“. La Nijne-Kolîmsk s-a strîns imediat un grup de vînători. Ei l-au rugat pe Vlasiev să-i lase să plece „în locurile noi de pe rîul Anadîr de dincolo de munți pentru a găsi noi oameni pe care să-i impună la iasak și să-i aducă sub înalta oblăduire a țarului“. Vlasiev i-a trimis pe Anadîr sub comanda lui *Semion Motora*. Mihail Staduhin a hotărît de asemenea să exploreze noile pămînturi. Pe cursul superior al rîului Anadîr, Motora s-a întîlnit cu *Semion Dejnev* (vezi capitolul următor). Ei au plecat mai departe împreună, iar Staduhin venea în urma lor și-i jefuia pe iukaghirii care dăduseră iasak lui Dejnev. El l-a ajuns din urmă pe Dejnev și între ei a izbucnit o ceartă.

„Nu faci bine — i-a spus Dejnev lui Staduhin — că omori străinii pe capete“. „Acești oameni nu plătesc iasakul — a răspuns celălalt — iar dacă pot să-l plătească, du-te la ei, cheamă-i afară din cetate și ia iasakul pentru țar“. Dejnev a căutat să-i convingă pe iukaghiri să vină fără teamă și să dea iasakul. Atunci unul din ei a început să scoată din iurtă blănuri de samur. „Lui Staduhin i s-au aprins ochii cînd a văzut cum ia Dejnev samurii, s-a repezit la el, i-a smuls blana din mînă și a început să-l lovească. După aceasta, Dejnev a socotit că e mai bine să se afle cît mai departe de Staduhin“¹.

După ce i-a înfrînt pe iukaghirii de pe Anadîr și a luat atît de la ei cît și de la rivalii săi — Dejnev și Motora — cîte blănuri de samur a putut, Staduhin a trecut în timpul iernii pe un drum de uscat, în sănii și cu skiuri, pe rîul *Penjina* care curge spre sud și se varsă în marea „Lamu“ (Ohotsk). Pe acest rîu, el a întîlnit un popor nou: „malurile sînt golașe și pe ele trăiesc mulți oameni cărora le spune „*koriaci*“. De pe *Penjina*,

¹ S. M. Soloviev, *Istoria Rusiei*, vol. 12, ed. rusă, cap. 5.

Vase cu pinze în Siberia
(desen din secolul al XVII-lea).

Staduhin a cotit spre vest, și a înaintat pînă la riul *Ghijiga* („Iziga“), care se varsă de asemenea în marea Ohotsk. Acolo el a construit o corabie și a navigat în timpul verii de-a lungul întregului țărm nordic al mării Lamu, pînă la riul Ohota, unde a găsit o cetate rusească. Pe drum el a pătruns în gurile riului Taui și i-a impus la iasak pe lamuții (evenii) din partea locului. De pe Ohota, Staduhin s-a întors la Iakutsk pe drumul cel mai scurt dinspre vest (pe râurile Ulia, Maia și Aldan) pe care, după cum știm, rușii îl cunoșteau de mai bine de zece ani.

Cu patru ani înainte de Staduhin, în 1645, *Vasili Danilovici Poiarkov* a efectuat prima călătorie pe apă de-a lungul coastei continentale sudice a mării Ohotsk; oamenii lui Moskvitin în 1640 și Filippov în 1648 au navigat de-a lungul țărmurilor de vest și nord-vest. Staduhin însă a mers de-a lungul întregii coaste de nord-est (în afară de golful Penjina), de la gurile riului Ghijiga pînă la estuarul Taui. Dar țărmurile răsăritene ale mării Ohotsk încă nu erau cunoscute rușilor, cu toate că vești despre Kamciatka au început să le parvină prin iukaghiri și koriaci.

Capitolul 40

EXPEDIȚIA LUI DEJNEV ȘI POPOV; PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEȚAT ÎN OCEANUL PACIFIC

DATE BIOGRAFICE DESPRE DEJNEV

Semion Ivanovici Dejnev s-a născut în jurul anului 1605. Locul nașterii nu este cunoscut: presupunerea că s-a născut la Veliki Ustiug este contestată de unii istorici sovietici, căci se bazează numai pe afirmația făcută de Dejnev într-o jalbă din 1665 că nepotul său „trăiește în Ustiug Veliki, n-are casă și umblă cu nevasta de la o gospodărie la alta...“ Despre tinerețea lui Dejnev nu se știe nimic. Primele date despre el se referă la perioada cînd a început să-și facă serviciul de cazac în Siberia, iar atunci avea aproape 30 de ani. Din Tobolsk s-a mutat la Ieniseisk, iar de acolo a fost trimis la Iakutsk, unde a sosit în 1638. După cît se știe el a fost căsătorit de două ori, cu femei iakute și vorbea probabil limba iakută.

În jurul anului 1640, Dejnev a participat la câteva expediții pe râurile din bazinul Lenei pentru strângerea iasakului: pe *Tatta* și *Amga* (afluenți din stînga ai Aldanului) și pe cursul inferior al râului *Viliui*, în regiunea Sredne-Viliuisk. În iarna anului 1640–1641 el a fost pe *Iana*, făcînd parte din detașamentul lui *Dmitri (Eril) Mihailov Zîrian*. Zîrian a pornit apoi cu detașamentul său spre riul învecinat dinspre est — Alazeia, iar pe Dejnev l-a trimis cu iasakul la Iakutsk. Pe drum, în timpul unei ciocniri cu evenii, Dejnev a fost rănit de o săgeată. În iarna anului 1641–1642 Dejnev a plecat în cadrul detașamentului lui *Mihail Staduhin* pe cursul superior al *Indighirkăi*, la Oimiakon. Cu acest detașament, Dejnev a trecut pe Moma (afluent din dreapta al Indighirkăi), iar la începutul verii anului 1643 a coborît într-o corabie pe Indighirka pînă la vărsare. După cum am arătat mai sus, în cursul toamnei Staduhin a trecut pe mare spre Alazeia; acolo el i s-a alăturat lui Zîrian pentru a continua expediția pe mare spre Kolîma (1644). Dejnev a venit pe uscat de la Alazeia la Nijne-Kolîmsk, care fusese întemeiat de curînd, și a rămas acolo timp de trei ani.

PRIMELE CĂLĂTORII PE MARE ALE RUȘILOR LA RĂSĂRIT DE KOLÎMA

Dinspre regiunea râului Bolșoi Aniui pătrundeau la Nijne-Kolîmsk zvonurile cele mai ademenitoare despre „riul de dincolo de munții *Pogocia*“ (Anadîr?) bogat în samuri, „iar pînă la el (pînă la gurile lui) dacă vîntul e prielnic se poate ajunge de la Kolîma în trei zile și trei nopți...“ În vara anului 1646, din Nijne-Kolîmsk, a plecat pe mare în căutarea „rîului samurilor“ un grup de vînători pomori în frunte cu pilotul *Isai Ignatiev*, poreclit *Mezenet*. Ignatiev a condus vasul spre răsărit. Timp de două zile și două nopți vînătorii „au mers cu pînzele întinse pe marea cea mare“ — pe fișia liberă de ghețuri, de-a lungul unui țârm stîncos („lingă *Kamen*“) și au ajuns pînă la un golf, probabil *estuarul Ciaun*: în acest caz ei au văzut insula *Aion*, situată la intrarea în estuar. Aici au întîlnit ciukci și au făcut țîrg mut cu ei, deoarece n-aveau tîlmaci și nu îndrăzneau să debarce pe țârm: „...n-au avut curaj să coboare de pe vas la ei pe țârm, ci au pus numai niște marfă pe mal, iar ceilalți au pus în loc dinți de pește [colți de morsă] puțini și nu toți întregi; ei fac din oase topoare și spun că în mare sînt multe animale de acestea...“

Cînd Isai Ignatiev și tovarășii lui s-au întors cu aceste știri, cei din Nijne-Kolîmsk au fost cuprinși de „friguri“. E adevărat că vînătorii nu adunaseră mulți colți de morsă și cei aduși nu erau prea valoroși, dar aceasta se explică prin faptul că micul grup era slab înarmat și nu avea tîlmaci. Posibilități însă de a se face un țîrg mare păreau a fi și erau, într-adevăr, foarte serioase. În afară de aceasta, Isai Ignatiev nu înaintase decît două zile cu pînzele spre răsărit de Kolîmo, iar după încă o zi sau două nădăjduia să găsească gurile „marelui rîu Pogocia, bogat în samuri“.

Fedot Alekseev Popov din Holmogorî, agent al bogatului neguțător moscovit Aleksei Usov, care se afla atunci la Nijne-Kolîmsk și avea ex-

periența navigației pe mările oceanului Înghețat¹, a început să organizeze o mare expediție. Scopul ei era să găsească în răsărit locurile unde se află morse și râul Anadîr, cum era denumit corect din 1647, despre care se zicea că ar fi bogat în samuri. Din expediție făceau parte 63 de vînători și neguțători (printre care și Fedot Popov) și un cazac — Dejnev (la rugămintea lui personală), care răspundea pentru strîngerea iasakului. El a făgăduit să aducă „țarului ca venit de pe noul rîu Anadîr“ 280 de blănuri de samuri.

În vara anului 1647, patru corăbii, sub comanda lui Fedot Popov, au ieșit din Kolîma în mare. Nu se știe cît de departe au înaintat ele spre răsărit, dar s-a dovedit că au suferit un eșec din cauza ghețurilor compacte. În aceeași vară expediția s-a întors fără nici un rezultat la Nijne-Kolîmsk.

Dar eșecul nu l-a făcut nici pe Popov și nici pe Dejnev să-și piardă curajul. Primul s-a apucat să organizeze o nouă expediție, iar al doilea a cerut să fie numit iarăși strîngător de iasak. De data aceasta, însă, el a întîlnit un rival, și anume pe cazacul *Gherasim Ankidinov* din Iakutsk, care făgăduise să predea vistieriei tot 280 de samuri și în plus să vină în slujba țarului „cu mijloacele sale, cu un vas, arme, praf de pușcă și altele“. Infuriat, Dejnev a propus atunci să predea 290 de samuri și în aceeași plîngere îl învinuia pe Ankidinov că ar fi strîns „vreo 30 de «hoți» și vrea să-i ucidă pe neguțătorii și vînătorii care vin cu mine pe noul rîu, să-i jefuiască, iar pe străinii de la care am făgăduit să iau venitul să-i omoare“. Reprezentanții autorităților din Kolîma l-au confirmat pe Dejnev, dar, după cît se pare, nu i-au interzis lui Ankidinov să se alăture expediției cu corabia sa și cu „hoții“ săi. La acest lucru nu s-a opus nici Fedot Popov, care echipase șase corăbii și era tot atît de interesat ca și Dejnev în succesul expediției.

PRIMA CĂLĂTORIE DIN OCEANUL ÎNGHEȚAT ÎN OCEANUL PACIFIC PRIN STRÎMTOAREA DINTRE ASIA ȘI AMERICA

În a doua jumătate a lunii iunie 1648 șapte corăbii (*kocia*), au ieșit din Kolîma în mare și au cotit spre răsărit; șase dintre ele aparțineau patronilor lui Fedot Alexeev Popov, iar a șaptea, lui *Gherasim Ankidinov*. În total se aflau pe ele 90 de oameni. Dejnev și Popov călătoreau pe vase diferite. Două corăbii s-au sfărîmat izbindu-se de ghețuri în timpul unei furtuni, înainte de a ajunge la strîmtoare. Oamenii de pe ele au debarcat pe țărm; o parte au fost uciși de koriaci, iar ceilalți au murit probabil de foame. În timpul aceleiași furtuni sau a uneia care s-a dezlănțuit mai tîrziu au dispărut fără urmă în marea *Ciukotka* alte două corăbii. Se presupune că ele au fost împinse de furtună spre țărmul american, căci pe teritoriul Alaskăi s-au găsit urme ale unor locuințe vechi (de aproximativ 300 de ani) de tip rusesc, iar eschimoșii și indienii localnici povesteau încă în secolul al XVIII-lea despre niște oameni bărboși cu ochi albaștri, care au trăit odinioară în țara lor.

¹ Popov mai călătorește înainte în scopuri comerciale de la Lena spre Oleniok, iar de acolo spre Kolîma.

La 20 septembrie, după cum arată Dejnev, într-un port din strîmtarea Bering, ciukcii l-au rănit în cursul unei ciocniri pe Fedot Popov, iar după cîteva zile — în jurul datei de 1 octombrie — „corabia mea s-a despărțit de cea a lui Fedot, care a dispărut fără urme“.

După analiza pe care a făcut-o L. S. Berg în cartea „Descoperirea Kamciatkăi și expediția lui Bering“ nu mai rămîne nici o îndoială că Dejnev a ocolit extremitatea de nord-est a Asiei și a descris-o într-o jalbă către țar denumind-o „Bolșoi Kamenii Nos“ (Marele cap de piatră — n. tr.). Acesta este tocmai capul care a fost denumit pe bună dreptate capul Dejnev ($66^{\circ}05'$ latitudine nordică și $169^{\circ}40'$ longitudine vestică), iar nu vreun alt cap al peninsulei Ciukotka: „... iar capul acela iese mult în mare și pe el trăiesc numeroși ciukci. În fața aceluiași cap pe insulele (Diomede) trăiesc oameni cărora li se spune colțoși [eschimoși], deoarece își înfig în buză cîte doi dinți mari de os... Iar acel Cap mare, noi, Semeica și tovarășii noștri, îl cunoaștem, fiindcă acolo s-a sfărîmat corabia oșteanului Iarasim Onkudinov [Gherasim Ankudinov] cu tovarășii săi. Și noi, Semeica și tovarășii noștri, i-am luat pe acești sfărîmați [naufragiați] pe vasele noastre și de asemenea am văzut pe insule oamenii aceia colțoși“.

Intr-o altă jalbă, Dejnev repetă și precizează indicațiile sale despre capul descoperit la nord-est: „Iar cînd mergi de pe Kovima [Kolima] pe mare, spre riul Anadir, vezi un cap care iese mult în mare... iar în fața celui cap sînt două insule, pe care trăiesc ciukcii¹; în buzele lor sînt înfipti dinți de pește [colți de morsa]. Iar capul acela se află spre nord-est. Dinspre partea rusească a capului [la vest] se varsă un rîuleț; ciukcii au acolo o tabără și un turn din oase de balenă. După ce ocolești capul, ajungi la riul Anadir. De la cap pînă acolo sînt trei zile de mers cu pînzele, nu mai mult...“

Oștean ciukci
(desen din secolul al XVIII-lea).

¹ Dejnev, ca și alți călători, numește „ciukci“, atît pe ciukcii propriu-ziși, cît și pe eschimoși, distingîndu-i pe aceștia din urmă cu numele de „colțoși“.

Femeie ciukce
(desen din secolul al XVIII-lea).

După naufragiu, Ankidinov cu o parte dintre însoțitorii săi au trecut pe corabia lui Fedot Popov, iar Dejnev a luat pe corabia sa pe ceilalți tovarăși ai lui.

Dejnev povestește în chip pitoresc ce s-a întâmplat cu el după ce s-a despărțit de Popov, când, pentru prima dată în istorie, a trecut din oceanul înghețat de nord în oceanul Pacific:

„Și m-a purtat pe mine, Semeica, pe mare după Pocroavă [1 octombrie] și m-a zvirlit pe țărm spre sud, dincolo de riul Anadîr. Nu eram pe corabie decît douăzeci și cinci de oameni. Și ne-am dus cu toții spre munte, fără să cunoaștem drumul, flămînzi și înghețați, goi și desculți. Și am mers cu tovarășii pînă la riul Anadîr zece săptămîni și am ajuns jos pe rîu, lîngă mare, dar nu am putut prinde pește și nu era nici

pădure. De foame, bieții de noi, am luat-o care încotro. În sus pe Anadîr am pornit doisprezece oameni și am mers douăzeci de zile fără să întîlnim oameni sau sânni trase de reni. Apoi, ne-am întors înapoi și cînd, după trei zile, mai aveam încă o zi de drum pînă la tabără, ne-am oprit și am început să săpăm gropi în zăpadă...“

Acești doisprezece oameni au izbutit să supraviețuiască pe *Anadîr* în iarna anului 1648—1649 și să construiască niște vase mici. Cînd gheața de pe rîu s-a topit, ei au urcat în aceste vase în sus pe *Anadîr* pînă la „oamenii din Anaui... și au luat de la aceștia iasak“.

SOARTA LUI SEMION DEJNEV

Pe cursul superior al *Anadîrului*, Dejnev a întemeiat o stație de iernat pentru strîngerea iasakului. Nu-l părăsea gîndul la „dinții de morskă“ și căutările lui s-au încheiat în 1652 prin descoperirea unei regiuni extrem de bogate în morse. Cazacul *Iuri Seliverstov* din *Iakutsk*, care a trecut din regiunea *Kolîmei* pe uscat — peste „*Kamen*“ — înspre *Anadîr*, relatează în 1654 că, în urmă cu doi ani, Dejnev și doi tovarăși ai săi „au mers pe mare și au strîns toți colții de morskă [colți fosili] de pe țărmul neted. Au adunat 102 puduri și chiar mai mult, cîte șapte colți la pud și apoi vreo 80 de puduri de colți mici și sfărîmături“. Potrivit datelor oficiale, Dejnev cu trei tovarăși de ai săi (printre care și *Seliverstov*) au strîns pînă în aprilie 1656 „la gura riului *Anadîr* și pe țărmul mării“ 289 puduri de colți de morskă. *Seliverstov*, deși se plînge că Dejnev a

strîns toți colții de morskă, a adunat și el 50 de puduri, dar regiunea era extrem de bogată și mulți ani ea a atras aventurieri dornici de îmbogățire pe râul Anadîr.

În 1660, la cererea sa, Dejnev a fost înlocuit și, cu încărcătura de colți de morskă, a ajuns pe uscat la Kolîma, iar de acolo a pornit pe mare, spre cursul inferior al Lenei. El a iernat la Jigansk, în 1661 a sosit la Iakutsk și apoi a plecat la Moscova. A sosit acolo în 1664, iar în luna ianuarie a anului următor s-a făcut cu el socoteala: din 1641 pînă în 1660 el nu căpătase soldă nici în bani și nici în natură. „Și măritul domn, țar și mare cneaz Aleksei Mihailovici a poruncit să i se dea solda în bani și în natură pe anii trecuți... pentru cei 19 ani de serviciu cît a fost pe râul Anadîr să strîngă iasakul pentru țar și să caute pămînturi noi și fiind în slujba țarului a strîns 289 puduri dinți de pește la prețul de 60 de ruble pudul și a adunat iasak pentru măritul domn și a luat ostatici. Și pentru slujba și rîvna lui Senca, măritul domn a poruncit să i se dea din pricazul Siberiei pentru anii trecuți o treime în bani, iar două părți... în postavuri două jumătăți vișiniu-închis și o jumătate verde-deschis, în măsură de 97 arșini și un sfert la prețul de 87 ruble, 17 altîni, 3 denghi — cîte 30 de altîni pentru un arșin. În total în postav și bani 126 de ruble, 6 altîni, 4 denghi...” Așadar, Semion Dejnev a adus pentru vistieria țarului 289 puduri de colți de morse în valoare de 17 340 *ruble argint* (la prețul oficial de la Iakutsk, 60 de ruble de argint pudul), iar țarul i-a dăruit, pentru 19 ani de serviciu, 126 *de ruble și 20 de copeici argint*. În afară de aceasta, țarul a poruncit ca „să i se dea pentru slujba sa, pentru strîngerea de dinți de pește și pentru rănile căpătate, gradul de hatman”.

Hatmanul de cazaci Semion Dejnev a mai slujit în Siberia pe râurile Oleniok, Viliui și Iana. În 1671 el s-a întors la Moscova cu un transport de blănuri de samur și a murit acolo în 1673.

SOARTA LUI FEDOT ALEKSEEV POPOV ȘI DESCOPERIREA KAMCIATKĂI

După ce furtuna a despărțit corăbiile lui Fedot Popov de cele ale lui Dejnev, aceeași furtună, după 1 octombrie, „l-a aruncat pe țarm la capătul din față”, mult mai departe spre sud-vest decît Dejnev, și anume pe țărmul *peninsulei Kamciatka*. Nu se știe în ce punct de pe țărm au debarcat oamenii lui Popov și Ankidinov rămași în viață după furtuna de toamnă de pe marea Bering, care a durat zile în șir și nu se știe nici măcar pe ce țărm au debarcat. Potrivit unei ipoteze, mai verosimile, ei au debarcat pe cel de răsărit, iar potrivit unei alte ipoteze, pe țărmul de apus.

S. P. Kraseninnikov, primul explorator al Kamciatkăi, scria că vasul (kocia) pe care se afla Fedot Alekseev a ajuns la gurile *rîului Kamciatka* și a urcat pe el pînă la un rîuleț care se varsă dinspre dreapta „care... se numește astăzi Fedotovșcina...” și așa îi spun localnicii după conducătorul rușilor care a iernat acolo încă înainte de cucerirea Kamciatkăi de către Atlasov. Fedot a iernat la gurile rîulețului, iar primăvara a

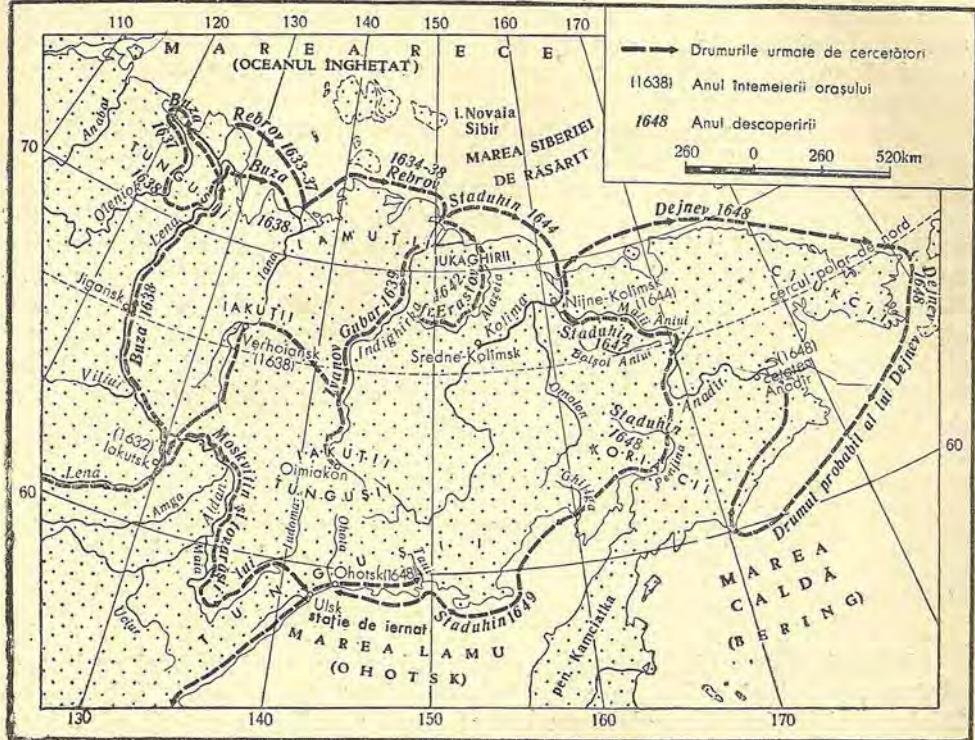

Kamciadali făcînd focul (după S. Krasinennikov).

coborît cu aceeași corabie (kocia) spre mare și după ce a ocolit *capul Lopatka* a mers pe marea „Penjina” (Ohotsk) pînă la *riul Tighil*, unde s-a oprit a doua oară pentru iernat. După legendele kamciadalilor, Fedot „în iarna aceea a fost înjunghiat de un tovarăș al său din pricina unei iasîrce, iar apoi koriacii i-au omorît pe toți ceilalți”. Krasinennikov, însă, referindu-se la mărturiile lui Dejnev (vezi mai jos), presupune că „Fedot — corăbierul” cu tovarășii săi au pierit, nu pe *riul Tighil*, ci între *Anadîr* și *golful Oliutorsk*: prima dată el a iernat pe *riul Kamciatka*, apoi, făcînd înconjurul capului *Lopatka*, a ajuns pînă la *riul Tighil*, iar de acolo a încercat să ajungă înapoi pe *Anadîr*, pe mare sau pe uscat, „pe coasta *Oliutorsk*” și pe drum a murit, iar tovarășii săi, fie că au fost uciși, fie că s-au împrăștiat și au dispărut fără urmă.

Cu un sfert de veac înainte de Krasinennikov, *Ivan Kozîrevski*, care a descoperit insulele *Kurile*, a găsit resturile a două stații de iernat pe *riul Fedotovșcina*, întemeiate de oameni veniți acolo „acum cîțiva ani din orașul *Iakutsk* cu corăbiile pe mare”.

O mărturie mai veche despre soarta corăbierilor dispăruți provine chiar de la *Dejnev* și datează din 1654: „Iar în anul trecut (1652) am umblat, eu *Semeica*, în călătorie pe mare. Și am luat de la koriaci pe

Harta completă a descoperirilor făcute de ruși în Asia de nord-est.

muierea iakută a lui Fedot Alekseev. Și muierea aceea spunea că Fedot și oșteanul Gherasim (Ankidinov) au murit de țină (scorbut), iar alți tovarăși ai lor au fost uciși și puținii oameni rămași au fugit cu bărcile nu se știe încotro...

Compararea acestor trei știri cu date diferite duce la concluzia că Fedot Alekseev Popov și Gherasim Ankudinov cu tovarășii lor au fost aruncați de furtună cu corabia lor pe Kamciatka, au petrecut acolo cel puțin o iarnă și, prin urmare, ei sînt cei care au descoperit Kamciatka, iar nu călătorii de mai târziu care au venit pe peninsula la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în frunte cu Vladimir Atlasov. Aceștia n-au făcut decît să desăvîrșească descoperirea Kamciatkăi și s-o cucerească.

Încă în 1667, adică cu 30 de ani înainte de expediția lui Atlasov, rîul Kamciatka este indicat pe „Harta Siberiei” („Certioj Sibirskia Zemli”) întocmită din ordinul voievodului Piotr Godunov din Tobolsk; acest rîu se varsă în mare în răsăritul Siberiei, între Lena și Amur, iar drumul de la gurile Lenei spre el (ca și spre Amur) este absolut liber. În 1672 în „explicațiile” la cea de a doua ediție a „Hărții” („Certioj”) se spune: „...iar în fața vărsării rîului Kamciatka iese din mare un stîlp de piatră înalt fără măsură, pe care n-a fost nimeni”. Aici nu numai că

este indicat riul Kamciatka, dar se și arată foarte precis mica peninsulă așezată drept în fața gurilor lui, pe al cărui țărm sudic, în apropiere de *capul Kamciatka*, se înalță un munte („stîlpul de piatră” — 1245 mtr.); iar capul nordic al acestei peninsule se cheamă și astăzi *Stolbovoi*.

S-a păstrat de asemenea o sentință judecătorească din 14 iulie 1690, a guvernatorului Zinoviev din Iakutsk, în procesul unui complot pus la cale de un grup de cazaci care „au vrut la Iakutsk... să jefuiască depozitele de praf de pușcă și gloanțe, pe stolnic, pe guvernator și pe locuitorii orașului să-i ucidă și să le ia averile, iar în piață să jefuiască pe neguțători și vînători și să fugă dincolo de Nos, pe Anadîr și pe riul Kamciatka...” Așadar, cazacii din Iakutsk au vrut să pună la cale, cu cîțiva ani înainte de expediția lui Atlasov, o călătorie peste Anadîr, spre riul Kamciatka considerat de pe atunci un rîu cunoscut și, după cît se pare, au avut de gînd să fugă pe mare „dincolo de Nos”, iar nu „dincolo de Kamen”.

Capitolul 41

RUȘII DESCOPERĂ BAZINUL FLUVIULUI AMUR

PRIMELE INFORMAȚII DESPRE AMUR

Iakutsk a devenit punctul de pornire și pentru acei călători ruși care căutau pămînturi noi spre sud, înaintînd în sus pe afluenții Lenei — Oliokma și Vitim. Curînd ei au trecut peste șirurile de munți care formează cumpăna apelor și în fața lor a apărut o nouă țară întinsă, situată în bazinul marelui fluviu „Șilkar” (Amur). Această țară era locuită de dauri, o populație sedentară înrudită ca limbă cu mongolii. Încă dinainte vînătorii ruși auziseră de la tungușii de pe Vitim și Oliokma și de la daurii nomazi despre un rîu mare care curge departe spre răsărit prin țara daurilor sedentari unde sînt multe grîne și vite, se întîlneau sate mari și orașe întărite, iar pădurile sînt bogate în animale cu blană.

Dintre ruși, primul care a văzut *Dauria* (după cîte știm noi) a fost cazacul *Maksim Perfiliev*, care în 1636 a fost acolo probabil în recunoaștere. Această țară a mai fost vizitată și de alți ruși, de pildă, vînătorul *Averkiev*, a cărui relatare a ajuns pînă la noi. El a mers pînă la confluența riurilor *Șilka* și *Argun*, adică tocmai pînă în locul unde începe de fapt *Amurul*. A fost prins de localnici și dus la „cnezii” lor. După ce l-au interogat, i-au dat drumul fără să-i facă nici un rău, ba chiar au schimbat mărfurile găsite la el — mărgele mărunte și vîrfuri de fier pentru săgeți — pe blănuri de samur.

EXPEDIȚIA LUI POIARKOV ÎN DAURIA ȘI CĂLĂTORIA PE AMUR

Zvonurile despre bogățiile din *Dauria* se înmulțeau. Se spunea de asemenea că în această țară ar exista mine de argint, cupru și plumb și că ea ar fi aproape de China. În sfîrșit, în 1643 *Piotr Golovin*, primul

guvernator din Iakutsk, a trimis spre „Șilkar“ un detașament de 132 de cazaci înarmat cu un tun, sub comanda șefului de cancelarie *Vasili Danilovici Poiarkov*. Detașamentului i s-au alăturat vreo cincisprezece vânători voluntari. Scopul expediției era să strângă iasakul, „să caute oameni noi care nu plătesc încă iasak“, să găsească zăcăminte de argint și metale neferoase (cupru și plumb), și pe cât va fi cu putință, să organizeze extracția lor.

Poiarkov a plecat în Dauria pe un alt drum decât cel urmat înaintea lui de vânătorii ruși. Din Iakutsk, detașamentul a coborât pe *Lena* pînă la *Aldan*, iar apoi a urcat pe *Aldan* și pe rîurile din bazinul lui — *Uciur* și *Gonam*. Alegerea acestei căi arată că rușii cunoșteau destul de bine regiunile de la sud de Iakutsk, poate din informațiile obținute de la localnici.

Gonamul este navigabil numai pe aproximativ 200 km de la vărsare, căci mai sus încep cataractele. Oamenii lui Poiarkov au trebuit să care vasele pe uscat aproape la fiecare cataractă. Or, pe Gonam ele sînt în număr de peste 40, fără a le socoti pe cele mărunte. Cînd au început gerurile și rîul a înghețat, detașamentul încă nu ajunsese la cumpăna apelor dintre bazinul Lenei și cel al Amurului. Poiarkov a lăsat o parte din oamenii săi la iernat pe Gonam cu vasele și cu proviziile, iar el în-suși, cu un detașament de 90 de oameni, a pornit cu săniile peste munții *Stanovoi* și a ajuns la izvoarele rîului *Zeia*.

Rușii ajunseseră în țara „plugarilor“, în Dauria. Pe malurile rîului *Zeia* ei au întîlnit sate cu case spațioase din lemn, bine construite, avînd ferestrele acoperite cu hîrtie impregnată cu grăsime. Daurii aveau rezerve de grîne, leguminoase și alte produse agricole, multe vite și păsări domestice. Ei purtau îmbrăcăminte din țesături de mătase și bumbac. Mătasea, țesăturile de bumbac, obiectele metalice și alte produse le căpătau din China, în schimbul blănurilor. Tot cu blănuri plăteau tribut manciurienilor. Poiarkov a cerut daurilor să plătească iasak țarului Rusiei. Pentru aceasta a luat ca „amanai“ (ostatici) oameni de vază, i-a ținut sub pază, i-a pus în lanțuri și i-a tratat cu cruzime, pentru ca aceștia să-și oblige mai repede compatrioții să-i satisfacă cererile. De la „amanai“

Daur

(desen de la începutul secolului al XVIII-lea).

și de la alți dauri prizonieri rușii au obținut informații mai exacte despre această țară și locuitorii ei, precum și despre Manciuria învecinată și China.

Poiarkov a hotărît să ierneze pe râul Zeia și a întemeiat o cetățuie lângă vărsarea râului *Umlekan*. Pe la mijlocul iernii, însă, proviziile s-au terminat, din satele învecinate se ridicaseră toate rezervele și mai aveau de așteptat pînă cînd se va încălzi vremea, cînd se va topi gheața pe riuri și vor sosi pe vase proviziile lăsate pe Gonam. A început foametea. Cazacii amestecau în făină scoarță de copaci, se hrăneau cu rădăcini și cu animale moarte, se îmbolnăveau și mureau. Daurii din împrejurimi, care se refugiaseră în păduri, au prins curaj și au organizat cîteva atacuri împotriva cetățuiei. Din fericire pentru ruși aceste atacuri au eșuat. Cîteva dauri au fost uciși și cadavrele lor zăceau în jurul cetățuiei. Cazacii au început să mănînce și cadavrele. Spre sfîrșitul primăverii, cînd au sosit vasele cu provizii, Poiarkov a hotărît totuși să meargă mai departe, în jos, pe Zeia. Ii rămăseseră mai puțin de o sută de oameni. Cazacii înaintau printr-o țară cu o populație destul de deasă, dar localnicii nu-i lăsau să debarce.

În sfîrșit, detașamentul a ajuns la vărsarea Zeiei, a ieșit pe *Amur* și a continuat să navigheze în jos pînă la gurile râului *Sungari*. Aici începeau pămînturile unui alt popor sedentar — *diucerii* — înrudiți cu manciurienii. Ei trăiau în sate destul de mari, cu cîte 70—80 de case, iar așezările lor erau înconjurate de ogoare cultivate cu grîne. Imprudent, Poiarkov a trimis înainte un grup de cercetași. Diucerii i-au atacat prin surprindere și i-au măcelărit aproape pe toți. Numai doi au izbutit să se întoarcă la detașamentul principal. Acum, lui Poiarkov nu-i mai rămăseseră nici 70 de oameni. Totuși, el a continuat călătoria în jos pe *Amur*. După cîteva zile s-au ivit corturile „acianilor” sau *golzilor* (nanaiții). Aceștia locuiau în sate mari formate din cîte o sută de iurte sau chiar mai multe. Ei se aflau pe o treaptă inferioară de dezvoltare decît daurii și diucerii. Acianii nu cunoșteau aproape de loc agricultura; creșterea animalelor era slab dezvoltată la ei, iar pentru deplasări foloseau numai sâni trase de cîini. Principala lor îndeletnicire era pescuitul și se hrăneau aproape exclusiv cu pește. Își făceau haine din pielea peștilor mari lucrată cu măiestrie. Acianii se îndeletniceau și cu vînătoarea; cazacii au văzut la ei blănuri de samur și de vulpe.

În țara lor, marele rîu cotea spre nord-est. Vasele lui Poiarkov au navigat timp de două săptămîni prin acest ținut și, în sfîrșit, pe malurile cursului inferior al *Amurului*, rușii au văzut case pe piloți și au întîlnit un popor nou. Aceștia erau *ghiliacii* (nivhii), pescari și vînători, și mai înapoiati decît acianii la care apucase să pătrundă influența civilizației chineze. Și aceștia se deplasau cu ajutorul cîinilor; cazacii au văzut la unii ghiliaci un număr uriaș de cîini: sute, ba chiar mii de animale. Ei pescuiau în bărci mici făcute din scoarță de copaci și ieșeau cu ele pînă în largul mării. După alte două săptămîni, Poiarkov a ajuns la gurile *Amurului*.

Se apropia iarna și Poiarkov s-a oprit pentru a doua oară să ierneze. În apropiere trăiau în bordeie ghiliacii. Cazacii i-au atacat, au luat „amanați“ și au strâns isakul în blănuri de samur. Dar și aici rușii au trebuit să îndure încă o dată foamea. Primăvara oamenii au trebuit să se hrănească cu rădăcini.

În vara anului 1645, când ghețurile din estuarul Amurului s-au topit, Poiarkov a ieșit în limanul Amurului. De aici cazacii au văzut țărmul Sahalinului, unde, după cum spuneau ghiliacii, trăiau „oamenii păroși“ (ainii). Călătoria pe mare a durat douăsprezece săptămâni. Expediția a înaintat mai întâi de-a lungul țărmului continental al golfului Sahalin, iar apoi a ieșit în marea Ohotsk, a ajuns pe țărmul de nord-vest al mării și a intrat în gurile râului Ulia¹, unde cazacii au întâlnit un popor pe care-l cunoșteau dinainte, și anume pe tunguși și i-au impus la iasak. Aici s-a oprit Poiarkov la iernat pentru a treia oară.

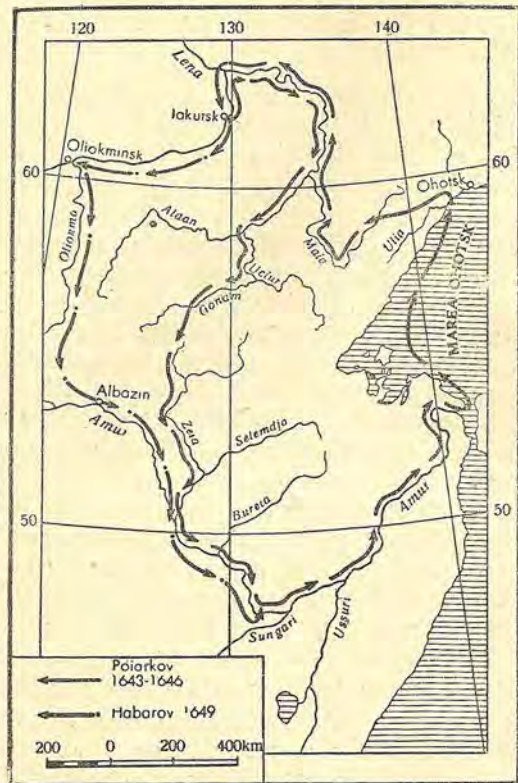
La începutul primăverii anului 1646, detașamentul a pornit cu săniile în sus pe Ulia și a trecut dealurile nu prea înalte care formează cumpăna apelor între izvoarele Uliei și râul Maia, care face parte din bazinul Lenei. Apoi, înaintind pe Maia, Aldan și Lena, el s-a întors pe la mijlocul lunii iunie 1646 la Iakutsk. Pe drum, au pierit 80 de oameni, cei mai mulți de foame. S-au întors 52 de oameni.

În timpul acestei expediții, care a durat trei ani, Poiarkov a străbătut circa 8 000 km. El a mers pe un drum nou de pe Lena spre Amur și a descoperit râurile Uciur, Gonam și Zeia. A fost primul care a coborât de la gurile Zeiei pe Amur pînă la mare, a descoperit limanul Amurului și golful Sahalin și a strâns unele informații despre insula Sahalin². Poiarkov a fost cel dintîi rus care a făcut o călătorie, pe deplin confirmată istoric, de-a lungul țărmurilor de sud-vest ale mării Ohotsk și primul care a traversat spre sud partea de vest a acestei mări. Poiarkov a strâns informații prețioase despre popoarele care locuiau pe Amur — daurii, diucerii, nanaștii și nivhii — și a căutat să convingă pe guvernatorii din Iakutsk că ținuturile din bazinul Amurului trebuie anexate la Rusia: „Trebuie să mergem acolo și să aducem sub înalta oblăduire a țarului pe plugarii care cultivă grîne și să-i facem șerbi pe vecie, și să strîngem de la ei iasakul, pentru ca astfel măritul domn să aibă mult venit; căci pe pămînturile acelea trăiesc mulți oameni, se găsesc grîne și samuri și tot felul de alte animale, și grîne se fac multe și râurile sînt bogate în pește...“

Acțiunea începută de Poiarkov a fost continuată de Habarov.

¹ Pe mare, vasele au fost aruncate de furtună spre țărmurile unei insule mari. Unii istorici presupun că aceasta s-ar putea să fie insula Sfîntul Iona. Este însă puțin probabil ca vasele aruncate de furtună spre această insulă stîncoasă și izolată să fi putut scăpa, și apoi insula nu poate fi în nici un caz considerată mare. Este vorba mai curînd de una dintre insulele Șantar.

² În 1643, țărmul răsăritean al Sahalinului a fost văzut de navigatorul olandez De Vries, dar acesta l-a considerat drept o parte din continentul asiatic.

Drumurile urmate de Poirakov și Habarov.

pină atunci în toată Siberia răsăriteană. Habarov l-a întâlnit pe Franțbekov și l-a rugat să-i îngăduie să organizeze o nouă expediție în Dauria. E adevărat că Habarov nu avea mijloacele necesare să echipeze o expediție mare, dar spera că noul guvernator, lacom de bani (ca și predecesorul său) nu va scăpa prilejul de a se îmbogăți din prada obținută în Dauria. Așa s-a și întâmplat. Franțbekov i-a dat lui Habarov pe credit echipament militar al statului și arme (chiar și câteva tunuri), inventar agricol, iar din fondurile sale personale i-a dat lui și altor participanți la expediție bani, firește cu dobânzi cămătărești. Mai mult decât atât, guvernatorul a pus la dispoziția expediției vase care aparțineau unor vânători și neguțători din Iakutsk. Iar când Habarov a strâns un detașament de vreo 70 de oameni, guvernatorul l-a aprovizionat cu grâne, luate tot de la neguțătorii din Iakutsk. Jefuirea vistieriei statului, samavolniciile și birurile ilegale puse de Franțbekov, iar uneori chiar tâlhăriile fățișe încurajate de el au provocat la Iakutsk „răzmeriță“. Guvernatorul a arestat pe principalii „răzvrătiți“. Plîngerile și denunțurile împotriva lui au început să curgă

Erofei Pavlovici Habarov-Sviatitki era țăran de lângă Veliki Ustiug. Ca și mulți alți concetățeni ai săi, el a plecat la vînătoare peste Ural, și fusese, între altele, la Mangazeia (în 1628), pe râul Piasina și pe Ienisei. În jurul anului 1640, Habarov și-a părăsit familia și s-a statornicit pe Lena, lângă gurile râului Kirenga: el a înșămîntat un lot de pămînt, a început să facă negoț cu grîne, sare și alte mărfuri și s-a îmbogățit repede. Dar bogăția lui n-a durat mult. Guvernatorul Piotr Golovin din Iakutsk i-a luat lui Habarov toate grînele, a predat vistieriei întreprinderea lui de extras sare și l-a aruncat în temniță. Habarov a ieșit din închisoare „sărac lipit pămîntului“. Dar, spre norocul lui, în 1649 a venit un nou guvernator, Dmitri Franțbekov.

Zvonurile despre expediția lui Poirakov se răspîndiseră

la Moscova. Habarov însă apucase să plece din Iakutsk și să urce în sus pe Lena și pe *Oliokma*, pînă la gurile rîului Tunghir.

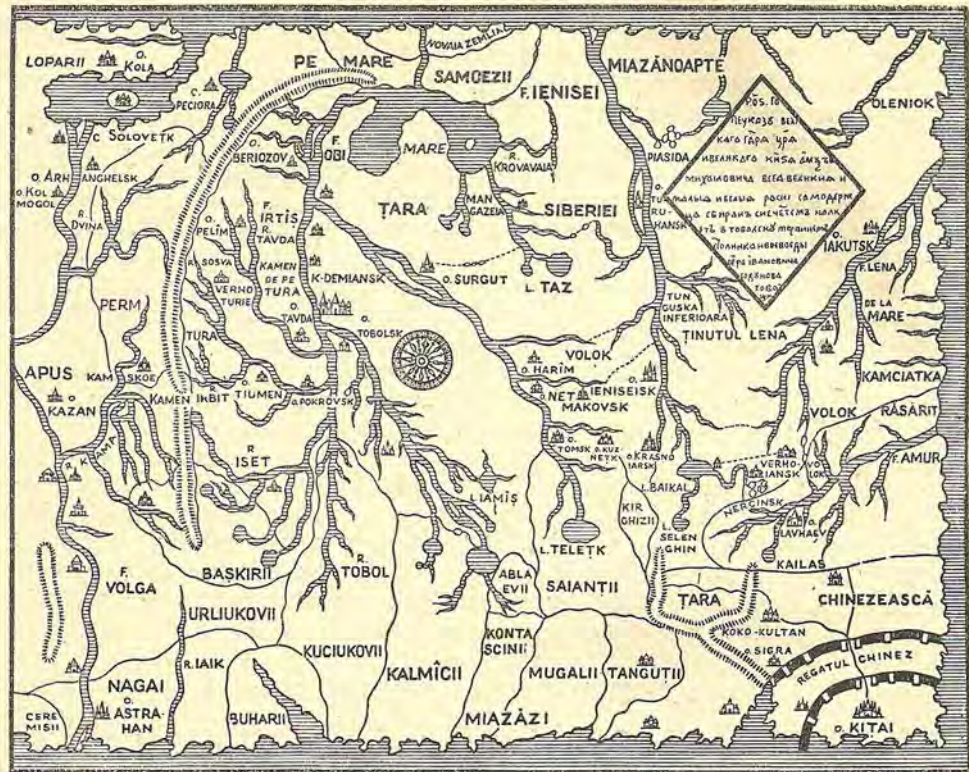
Au început gerurile. Mai departe, spre sud, detașamentul a mers cu săniile în sus pe Tunghir, a trecut peste ramurile munților *Stanovik* de pe *Oliokma* și în primăvara anului 1650 a ajuns la rîul *Urka*, un afluent al Amurului. Auzind (de la un transfug rus) de înaintarea detașamentului, daurii au părăsit regiunile de pe malul rîului și au plecat într-o direcție necunoscută. Cuceritorii au pătruns într-un oraș părăsit, bine fortificat al „cneazului“ daurilor Lavkai (pe rîul *Urka*). Acolo au zărit sute de case încăpătoare — fiecare pentru cîte cincizeci sau chiar mai mulți oameni. Casele erau luminoase, aveau ferestre mari acoperite cu hîrtie ceruită. În gropi, cazacii au găsit rezerve mari de grîne.

De aici Habarov a pornit în jos pe *Amur*, dar pretutindeni a întîlnit sate și orașele pustii. În sfîrșit, într-un orașel părăsit, cazacii au găsit o femeie pe care au dus-o la Habarov. Ea a spus că de cealaltă parte a Amurului se află o țară și mai bogată decît Dauria, unde merg pe rîuri vase mari cu mărfuri, că domnitorul de acolo are o oaste înzestrată cu tunuri și arme de foc. Atunci Habarov a hotărît să-și lase oamenii (vreo cincizeci) în „orașelul lui *Lavkai*“, iar el s-a întors la Iakutsk și a început să recruteze un nou detașament, răspîndind zvonuri exagerate despre bogățiile Dauriei. S-au găsit mulți doritori, iar Franțbekov i-a dat din partea sa vreo douăzeci de oșteni cu trei tunuri.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI HABAROV PE AMUR

În primăvara anului 1651, Habarov s-a întors pe *Amur* cu un detașament de peste 200 de oameni. El i-a găsit pe cazacii pe care-i lăsase mai jos pe *Amur*, lîngă orașelul întărit *Albazin*, pe care ei încercaseră fără succes să-l ia cu asalt. Văzînd că se apropie un nou detașament mare, daurii au fugit din *Albazin*. Cazacii au pornit în urmărirea lor, i-au ajuns după două zile, i-au zdrobit, le-au răpit vitele, au luat mulți prizonieri și o pradă bogată. Transformînd *Albazinul* într-un punct de sprijin, Habarov a întreprins cîteva atacuri pustiitoare asupra satelor din jur, încă nepărăsite de dauri, și a luat ostatici și prizonieri, în special femei, pe care le-a împărțit oamenilor săi.

La *Albazin*, Habarov a construit o mică flotilă și în vara anului 1651 a pornit în jos pe *Amur*. La început cazacii n-au văzut pe malurile rîului decît sate arse chiar de locuitori; dar după cîteva zile au ajuns la un orașel bine întărit unde se aflau forțe considerabile ale daurilor. După ce l-au bombardat cu tunurile, cazacii au luat orașelul cu asalt, omorînd aproximativ 600 de oameni. Aici ei au pus mîna pe multe vite. Habarov a rămas în acest orașel cîteva săptămîni. El a trimis în toate părțile curieri ca să-i convingă pe „cnezii“ din vecinătate să se supună de bună-voie țarului și să-i plătească lui Habarov iasakul. Întrucît printre conducătorii daurilor nu s-a găsit nici unul care să accepte acest lucru, flotila lui Habarov a pornit mai departe pe rîu în jos, luînd cu ea cai. Cazacii au întîlnit din nou sate părăsite, iar în jurul lor, ogoare cu recolta

Harta Siberiei întocmită de Piotr Godunov în 1667 (pe original nordul se află jos).

abandonată. În augst, după ce au trecut de gura râului Zeia, ei au ajuns la o cetate unde se adunaseră mulți dauri. Aceștia nu se așteptau la atac și majoritatea erau duși la o serbare într-un sat vecin. În cetate rămăseseră puțini oameni. Cazacii au ocupat-o fără să întâmpine rezistență, iar apoi au atacat satul, l-au înconjurat și i-au silit pe dauri să se predea și să se recunoască supuși ai țarului. Habarov spera să obțină un tribut mare, dar daurii n-au dat decât puține blănuri de samur, făgăduind să plătească toamna iasakul întreg. Se părea că între dauri și cazaci s-au stabilit relații pașnice. Dar după câteva zile, toți daurii din împrejurimi au plecat cu familiile lor, părăsindu-și casele. Atunci Habarov a dat ordin să se dea foc cetății, și-a încărcat detașamentul pe vase și a pornit mai departe, pe Amur în jos.

De la gurile râului Bureia începeau pământurile locuite de „goguli” — un popor înrudit cu manciurienii. Ei trăiau răzlețiți, în sate mici și nu puteau să opună rezistență cazacilor care debarcau pe mal și îi jefuiau. O rezistență slabă au opus cazacilor și diucerii „plugari”, care înainte

nimiciseră o parte din detașamentul lui Poiarkov, deoarece cazacii lui Habarov erau numeroși și mai bine înarmați.

La sfârșitul lunii septembrie, expediția a ajuns pe pământul nanaiților și Habarov s-a oprit într-un sat mare. El a trimis la pescuit pe râu în sus jumătate din detașamentul său. Atunci nanaiții, unindu-se cu diucerii, i-au atacat pe neașteptate pe ruși, dar au fost înfrinți și s-au retras după ce au pierdut peste 100 de oameni. Pierderile rușilor au fost infime. Când detașamentul trimis la pescuit s-a întors, Habarov a întărit satul și a rămas acolo la iernat. De aici, din „cetățuia Aciansk” cazacii făceau incursiuni împotriva nanaiților și strîngeau de la ei iasakul. În martie 1652 ei au înfrînt un mare detașament manciurian (circa 1 000 de oameni), care a încercat să ia cetățuia cu asalt.

Dar Habarov își dădea seama că nu poate cucerii țara cu micul său detașament; primăvara, după ce s-a topit gheața pe Amur, el a părăsit cetățuia Aciansk și a pornit cu vasele pe râu în sus.

Mai sus de gurile râului Sungari, în iunie, Habarov a întâlnit pe Amur un detașament rusc care i-a fost trimis în ajutor; el a continuat totuși să se retragă, căci auzise că manciurienii au strîns împotriva lui o oaste mare de circa 6 000 de oameni. Abia la începutul lunii august Habarov s-a oprit în fața gurilor râului Zeia. De aici, un grup de răzvrătiți au fugit cu trei vase pe Amur în jos, luînd cu ei arme și praf de pușcă. Jefuind și omorînd pe dauri, diuceri și nanai, ei au ajuns pînă la „Țara ghiliacilor” și în vederea strîngerii iasakului au întemeiat acolo o cetățuie. Dar Habarov nu tolera rivali. În septembrie, el a coborît pe Amur pînă în ținutul ghiliacilor și a bombardat cetățuia. Răzvrătiții s-au predat, cu condiția să li se dăruiască viața și prada jefuită. Habarov „i-a cruțat”, dar a poruncit să fie biciuiți (din care cauză mulți au murit) și le-a luat întreaga pradă.

În ținutul ghiliacilor, Habarov s-a oprit a doua oară la iernat pe Amur. În primăvara anului 1653 el s-a întors în Dauria, la gurile râului Zeia. În tot cursul verii, oamenii săi au navigat în sus și în jos pe Amur, adunînd iasakul de la băștinași. Tot malul stîng al Amurului a rămas pustiu: din ordinul autorităților manciuriene, locuitorii au trecut pe malul drept.

În august 1653 a sosit din Moscova un împuternicit al țarului. El a adus participanților la expediție, deci și lui Habarov, daruri din partea țarului, dar l-a înlăturat de la conducerea detașamentului, iar cînd acesta a început să protesteze, a pus să fie bătut și l-a dus la Moscova. Pe drum, împuternicitul i-a luat lui Habarov tot ce avea asupra sa. De altfel, la Moscova, cuceritorului i s-a înapoiat averea personală. Țarul l-a înnoobilat, i-a dat în stăpînire cîteva sate din Siberia de răsărit, dar nu i-a mai îngăduit să se întoarcă pe Amur.

NOILE DESCOPERIRI DIN OCEANIA ȘI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC DE CĂTRE SPANIOLI

LEGAZPI, CUCERIREA FILIPINELOR ȘI DRUMUL URMAT DE URDANETA

Andres Urdaneta, care participase la expediția lui Loaysa și făcuse fără să vrea o călătorie în jurul lumii, cu toate că devenise călugăr și intrase într-o mănăstire din Mexic, continua să se intereseze foarte mult de navigație și în special de problema călătoriilor prin oceanul Pacific. Când Filip al II-lea s-a urcat pe tronul Spaniei și s-a pus problema cuceririi *insulelor Filipine*, Urdaneta a participat activ (începînd din 1559) la pregătirea proiectului expediției militare în oceanul Pacific și la echiparea ei. Expediția a fost finanțată de bascul *Miguel Lopez de Legazpi*, fost pilot, care trăia din 1545 în Mexic și se îmbogățise acolo. El a echipat cinci corăbii, a fost numit comandant al expediției și l-a angajat pe Urdaneta ca pilot.

În noiembrie 1563, flotila a pornit spre Filipine pe drumul urmat de Villalobos. Una dintre corăbii (cea mai mică și cu viteza mai redusă) a rămas în urmă, a fost aruncată de furtună în partea de vest a oceanului, departe spre nord, și s-a întors în Mexic. În februarie 1564, celelalte patru corăbii au aruncat ancora în dreptul insulei *Bojol*. După ce a cercetat-o cu luare aminte, Legazpi a trecut cu flotila spre insula *Cebu*, pe care a debarcat și i-a silit pe insulari să se supună regelui Filip II. El intenționa să cucerească și celelalte insule ale arhipelagului, dar pentru aceasta avea nevoie de ajutor din Spania, prin Mexic. Din nou s-a pus în fața colonizatorilor problema menținerii legăturii între Filipine și posesiunile spaniole din America. Vasele cu pinze mîinate de alizeele de nord-est și de curenții alizeelor străbăteau ușor zona tropicală a oceanului pe o distanță de 14 000 km spre vest, de la portul mexican Acapulco pînă în Filipine. Dar întoarcerea în Mexic prin aceeași zonă a oceanului, împotriva vîntului și a curențului, era cu neputință, după cum arătase experiența lui Saavedra, Villalobos și a altora.

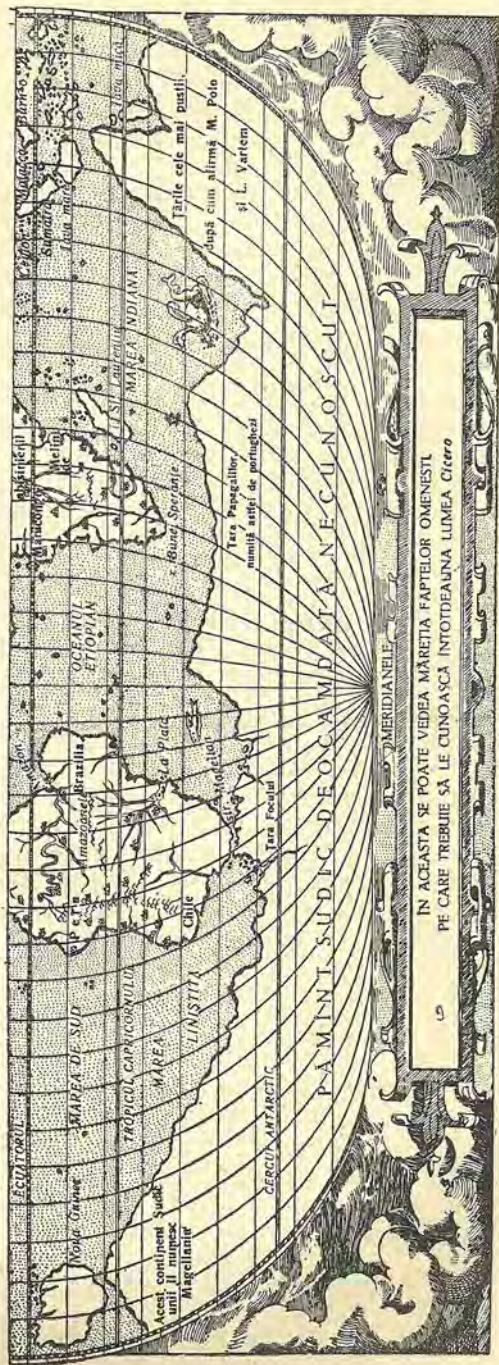
În 1565, după cucerirea insulei Cebu, Legazpi i-a dat ordin lui Urdaneta să se întoarcă în Mexic cu un raport în care anunța începerea cu succes a colonizării Filipinelor și cerea întăriri. Bazîndu-se, pe propriile sale observații și pe cele aflate de la mulți marinari care navigaseră cu sau fără succes în Oceanul de apus și în cel de răsărit, Urdaneta a tras următoarea concluzie teoretică: în zona temperată și rece din partea de nord a oceanului Pacific trebuie să sufle vînturi cu aceeași direcție — spre est — ca și în oceanul Atlantic. Acum, concluzia trebuie verificată în practică. La 1 iunie 1565, corabia „San Pedro”, sub comanda lui Urdaneta, a părăsit portul Cebu. Folosind vînturile neregulate dinspre sud-vest, el a înaintat către nord pe lîngă *insulele Japoniei*, pînă la paralela de 43°, unde a dat de vîntul prielnic spre est. Acest vînt l-a purtat pînă la țărmurile Americii de nord, în *California*, de unde a ajuns ușor la *Acapulco*,

străbătînd întregul drum în 125 de zile. După ce și-a îndeplinit misiunea în mod strălucit, pilotul s-a întors la mănăstirea sa, unde a murit în 1568. *În felul acesta s-a stabilit o legătură trainică peste ocean între insulele Filipine și Mexic.*

După călătoria lui Urda-neta, autoritățile spaniole au început să trimită prin Mexic în Filipine o flotilă după alta, știind că, atît corăbiile, cît și oamenii care așteptau să fie schimbați se pot întoarce fără riscuri în patrie. Legazpi a terminat cucerirea grupului central de insule, fără să se mai teamă de amenințarea portugheză din direcția insulelor Moluce. Totuși el a preferat să se țină cît mai departe de ei și și-a îndreptat atenția asupra părții de nord a arhipelagului.

În 1570–1571, numit guvernator al Filipinelor, Legazpi a început cucerirea insulei Luzon, cea mai mare din arhipelag. El a folosit excelentul golf *Manila* ca bază pentru flota spaniolă și a transformat satul cu același nume în centrul noilor posesiuni insulare care au rămas colonie spaniolă pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Peste un an (1572) el a murit la Manila. Foarte curînd după aceea, spaniolii au cucerit regiunile de coastă ale marii insule sudice — *Mindanao*; numai regiunile interioare de pe această insulă au rămas multă vreme nesupuse.

Continental sudic pe harta lui Ortelius (1570).

Drumul din Filipine spre Mexic — „Drumul lui Urdaneta“ — care dura trei-patru luni, trecea prin regiunile cele mai pustii ale oceanului Pacific. Dar numai navigatorii spanioli din secolele XVI—XVII știau cu precizie că pe ocean, între paralelele de 30 și 45° latitudine nordică, nu există nici o insulă importantă. Fantezia geografilor altor popoare europene umplea însă acest „loc pustiu“ cu pămînturi inexistente (de exemplu: „Țara Statelor“ a olandezului De Vries, „Țara lui Jesso“ a francezului Hennepin din secolul al XVII-lea, „Țara lui Joăo da Gama“ a portughezului Teixeira, pe care a căutat-o și în secolul al XVIII-lea expediția lui Bering și Cirikov etc.). Pe drumul din Mexic în Filipine, care de obicei trecea prin partea de răsărit a oceanului Pacific, între paralelele de 15—20° latitudine nordică, spaniolii au descoperit, însă, în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, marea *insulă Hawai*¹, sau poate și alte cîteva insule din arhipelagul cu același nume. Spaniolii au păstrat cu grijă secretul acestei descoperiri, pentru ca rivalii lor să nu poată profita de ea. Dar zvonurile fantastice s-au răspîndit printre marinarii altor popoare, trezindu-le speranța de a găsi în zona subtropicală de nord a oceanului Pacific „Insulele de aur și de argint“, ale căror dimensiuni erau mult exagerate.

„PĂMÎNTUL SUDIC NECUNOSCUȚ“ (TERRA AUSTRALIS INCOGNITA)

După ce Peru a fost cucerit definitiv de spanioli, ei au încercat să stabilească o legătură directă cu Filipinele prin partea de sud a oceanului Pacific. De la însoțitorii lui Magellan rămași în viață și de la cei care au parcurs mai tîrziu drumul urmat de el, spaniolii au aflat că aici, ca și în zona tropicală nordică a oceanului Pacific, vînturile constante (alizeele de sud-est) și curentul ecuatorial (sudic) duc neconținut corăbiile spre vest. Dar după părerea cosmografilor din acea vreme, Magellan se îndepărtase prea mult spre nord și de aceea nu a descoperit *continentul Sudic*; existența acestuia părea să fie confirmată de descoperirea Țării Focului de către expediția lui Magellan și de descoperirea Noii Guinee de către un vas din expediția lui Villalobos sub comanda lui Retes. Între aceste două proeminente ale pretinsului continent, despărțite una de alta printr-un spațiu de mii de mile, puteau să existe în zona tropicală a emisferei sudice, în afară de Noua Guinee, și alte „peninsule“. Acest continent imaginar era denumit „Australia“ (de la latinescul *Terra australis incognita*, ceea ce, tradus întocmai, înseamnă „Pămîntul sudic necunoscut“).

Dacă peninsulele nordice ale „Australiei“ se află în zona caldă, tropicală, acolo trebuiau să existe, după părerea cosmografilor, oameni negri la fel cu cei pe care Retes îi întîlnise pe țărmurile Noii Guinee. Proprietarii minelor de argint din Peru visau să-i înlocuiască pe indienii „slabi“, care nu rezistau la munca de ocnă din mine, cu sclavi negri rezistenți și cu mușchi puternici. Sclavi negri visau și proprietarii de plantații din Peru. În afară de aceasta, spaniolii sperau să găsească pe continentul sudic mult aur. Navigatorii spanoli încurajați de autoritățile din Peru, de

¹ Este posibil ca ea să fi fost descoperită întîmplător — pe drumul dinspre vest spre est — de prima expediție a lui *Mendaña* (vezi mai jos p. 420)

proprietarii de mine și de plantatori, au început să întreprindă expediții prin regiunile sudice, încă neexplo-rate, ale oceanului Pacific, în căutare de negri și de aur. Ei porneau din porturile din Peru spre apus, către Filipine. Pe acest drum se află mii de insule și fiecare pământ nou des-coperit, de o întindere mai mare, putea fi „Australia“.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI MENDAÑA ȘI DESCOPERIREA INSULELOR SOLOMON

În noiembrie 1567 o expediție condusă de *Alvaro Mendaña de Neira* a ieșit din portul peruvian *Callao* și a pornit spre vest, urmărind să facă noi descoperiri în Marea de sud. Ca și Magellan, Mendaña a traversat oceanul Pacific, fără să întâlnească vreo insulă importantă, cu toate că a urmat un alt drum în zona tropicală a emisferei sudice. Pe la mijlocul lunii ianuarie 1568, Mendaña a des-coperit, la paralela de 7° latitudine sudică, o mică insulă de corali, locuită și acoperită de cocotieri, probabil din grupul insulelor *Ellice* (*Lagunelor* — n. tr.), din Polinezia ecuatorială. De aici el a înaintat mai departe spre vest și, după o călătorie de trei săptămîni, a zărit (la 7 februarie 1568) un „pământ mare“, despărțit de ocean printr-un lanț lung de recife de corali.

În apropiere de țărm se ridicau munți înalți (peste 1000 m) acoperiți de păduri tropicale. În desișul pădurilor se vedeau pe alocuri sate cu locuitori negri. Mendaña a crezut că a descoperit pe continentul sudic țara Ofir, unde, potrivit legendei biblice, regele Solomon își trimitea coră-biile ca să aducă aur pentru împodobirea templului din Ierusalim. Însă acesta nu era un continent, ci un arhipelag, căruia i s-a dat numele de *insulele Solomon*. Mendaña a stat câteva luni pe marea insulă *Santa Isabel* (pe paralela de 8° latitudine sudică). Dar el avea oameni puțini și băștinașii războinici l-au silit să părăsească țămurile insulei.

După ce a descoperit spre sud-est, între paralelele de 8 și 11° latitudine sudică, alte câteva insule din arhipelagul Solomon¹, Mendaña a pornit înapoi spre țămurile Americii de sud, căutînd să navigheze, în limita posibilităților, în linie dreaptă spre răsărit, în zona tropicală. Timp de

Războinic de pe insulele Solomon.

¹ Printre care *Guadalcanal* și *San Cristobal*.

cîteva luni, el a luptat împotriva vînturilor potrivnice din emisfera sudică, dar pînă la urmă a fost nevoit să traverseze ecuatorul și să treacă peste tropicul nordic, pierzînd mult timp. Marinarii sufereau cumplit din pricina foamei și a scorbutului, iar mulți au murit pe drum. În tot timpul călătoriei ei au zărit o singură dată pămînt, dincolo de paralela de 19°. Este posibil ca aceasta să fi fost cea mai mare dintre insulele arhipelagului Havai, singura situată la sud de paralela de 20° latitudine nordică, și anume *insula Havai*. În ianuarie 1569, Mendaña a ajuns într-un port din Mexic.

Întorcîndu-se după șase luni în Peru, Mendaña a anunțat că a descoperit pe insulele Solomon adevărata țară Ofir. El a vorbit de negri, care existau într-adevăr acolo, și de aur (care nu exista). Multă vreme n-a fost crezut și au trecut aproape 30 de ani pînă cînd guvernul peruvian a organizat o nouă expediție spre insulele Solomon.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI MENDAÑA ȘI DESCOPERIRILE SALE ÎN POLINEZIA DE SUD

În 1595, Mendaña a izbutit să echipeze patru corăbii pentru o nouă expediție spre insulele Solomon. De fapt, expediția nu era condusă de Mendaña, pe atunci bătrîn și bolnav, ci de soția sa, *Isabella de Barreto*, o femeie îngîmfată, orgolioasă și cicălitoare, care se amesteca în toate. Pe la mijlocul lunii iunie 1595, mica flotilă a părăsit coastele peruviene. După trei luni și jumătate, spaniolii au zărit vîrfurile unui munte care se ridica din ocean. Aceasta era ultima insulă din partea de sud-est a arhipelagului *Marchize* (denumit astfel în cinstea viceregelui din Peru, *mar-chizul* de Cañete). Noua insulă descoperită constituia o escală neașteptată și utilă pe drumul spre îndepărtatele insule Solomon. Mendaña s-a apropiat de insulă și după puțin timp corăbiile au fost înconjurate de cîteva sute de băștinași, oameni viguroși și frumoși. Unii au venit în piroge, alții pe plute și chiar înot ca să vadă minunatul vas. În semn de prietenie ei aduseseră nuci de cocos. Cîteva zeci de bărbați s-au urcat pe corăbii. Ei examinau obiectele noi pentru ei cu o curiozitate copilărească și apucau pe cele care le plăceau deosebit de mult. Spaniolii au poruncit „sălbaticilor” să plece, dar aceștia n-au înțeles probabil ordinul. Atunci spaniolii au început să tragă. O parte dintre băștinași au sărit în apă, iar unii au fost aruncați cu forța peste bord. Un bătrîn s-a apucat însă de un otgon și nu l-a lăsat din mînă decît după ce a fost rănit cu o lovitură de spadă. Cînd au văzut sînge, băștinașii au înconjurat vasul amiral și au încercat să-l tragă spre țarm. Au fost întîmpinați cu o salvă de muschete. Cîteva insulari, printre care și încăpățînatul bătrîn, au fost uciși, iar un număr mare, răniți; și aici, în Polinezia, prima întîlnire a europenilor cu băștinașii a fost însoțită de vărsare de sînge. În timpul acestei lupte inegale, un singur spaniol a fost rănit.

Fără a mai zăbovi în aceste locuri, Mendaña a cotit spre nord-vest, unde se vedeau alte insule. Într-o săptămînă el a descoperit trei insule noi și, în cele din urmă, a aruncat ancora într-o radă prielnică. Pe țarm

Queiroz¹. El a luat direcția nord-vest și după ce a mai pierdut o corabie pe drum, a ajuns în Filipine în februarie 1596. După doi ani și jumătate — urmînd drumul lui Urdaneta — el a sosit cu cele două vase rămase în Mexic (noiembrie 1598). Isabella de Barreto și-a atribuit gloria descoperirilor și meritul de a fi salvat aceste două vase; și astăzi unii istorici spanioli o intitulează „prima femeie din lume care a comandat o flotilă“.

EXPEDIȚIA LUI QUEIROZ ȘI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD

În 1605 s-a organizat în Peru o nouă expediție. Trei corăbii comandate de Queiroz au plecat în decembrie din Callao. Queiroz a condus corăbiile pe un drum mult mai sudic decît acela pe care l-a urmat sub comanda lui Mendaña. La paralela de 20° latitudine sudică, el a descoperit cîteva din așa-numitele „insule Joase“ (Tuamotu), care erau nelocuite. După ce a înaintat mai departe spre vest, Queiroz a descoperit o insulă minunată, care părea dens populată și foarte fertilă. El i-a dat numele de Sagittaria (probabil din *arhipelagul Societății*). Pe țărmurile insulei se vedeau oameni zvelți, frumoși, cu desăvîrșire goi, cu pielea de culoare aurie-închisă.

Spaniolii își terminaseră aproape toate rezervele de lemne și apă. Ei voiau să acosteze la țărm, dar nu îndrăzneau de teamă să nu sfărîme corăbiile de recifele submarine. În cursul nopții vîntul și curenții puternici au împins corăbiile mult spre vest de ospitaliera insulă. Queiroz a cotit în direcția nord-vest, pentru a ajunge la paralela de 10° latitudine sudică, și să caute apoi spre apus insulele Solomon. În cursul acestei călătorii, marinarii au suferit de sete și de lipsa hranei calde (neavînd lemne). În sfîrșit, a apărut un pămînt, probabil una dintre insulele Samoa. Dar spaniolii n-au izbutit să debarce nici aici, căci băștinașii se arătau ostili față de străini.

Corăbiile și-au reluat drumul spre apus, fără apă și combustibil, mîinate de alizeele de sud-est. Probabil că insulele Solomon li se păreau marinarilor o fantezie a lui Mendaña. Corăbiile au rătăcit în acea regiune a oceanului unde trebuia să fie arhipelagul Santa Cruz pînă cînd apărură o insuliță locuită (din arhipelagul Duff, în dreptul paralelei de 10° latitudine sudică). Aici, spaniolii și-au procurat cu ajutorul băștinașilor: apă de băut, lemne, fructe proaspete și nuci de cocos, de care au dus atîta vreme lipsă. Căpetenia băștinașilor i-a informat că în apropiere se mai află cîteva zeci de insule mici, dar că mai departe, spre sud, se află un „pămînt mare“.

„AUSTRALIA SFÎNTULUI DUH“

Queiroz și-a îndreptat corăbiile spre sud și, într-adevăr, în curînd a zărit acest „pămînt mare“ La orizont a apărut o înălțime². Cînd spaniolii, bucuroși, au înaintat ceva mai mult, au văzut un pămînt al cărui

¹ Queiroz navigase înainte între Mexic și Filipine.

² Cel mai înalt punct de pe insula *Espiritu Santo* (1 680 m).

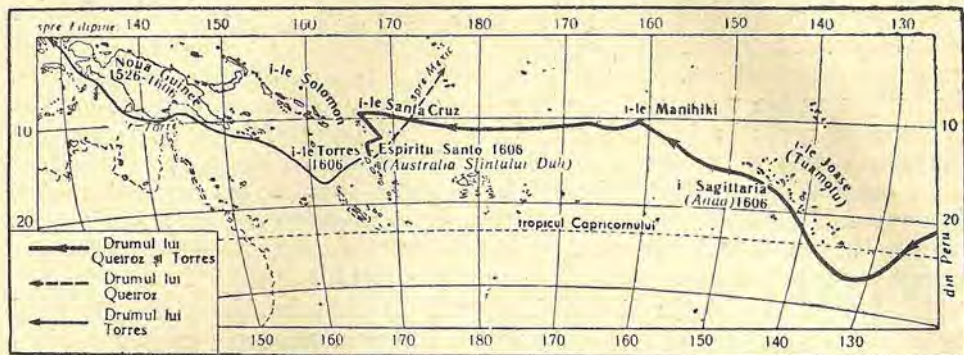
țărâm înalt părea să se întindă foarte departe spre sud-est, iar în zare se vedeau alți munți. Spaniolii s-au apropiat mai întâi de țărmul unei insule. Acesta era brăzdat de rișe, în care curgeau torenți de munte înspumați. Pe mal se vedea un sat al cărui locuitori aveau pielea de culoare închisă și care au venit în bărci, aducând străinilor porci și legume. Insula nu avea însă un port unde corăbiile să poată acosta în siguranță și Queiroz s-a îndreptat spre „pămîntul mare“. Corăbiile spaniole au aruncat ancora într-un golf cu apă adîncă și liniștită. Queiroz a crezut că a descoperit, în sfîrșit, adevăratul continent sudic, adevărata „Australie“. Și el a denumit acest pretins continent „Australia Sfîntului Duh“.

„Marele“ navigator și însoțitorii săi au debarcat pe țărm. Pe noul continent a fost pusă în mod solemn temelia primului oraș creștin — Noul Ierusalim. De aici credința creștină trebuia răspîdită printre locuitorii negri ai continentului sudic. Toate corăbiile spaniole au stat timp de cinci săptămîni în golful de lîngă Noul Ierusalim. În cea de a șasea săptămîină au mai rămas acolo numai două corăbii. Potrivit versiunii lui Queiroz, în timp ce încerca să exploreze țărmul „noului continent“, un vînt puternic l-a împins în largul oceanului; el nu s-a mai putut întoarce în Noul Ierusalim și a fost nevoit să se îndrepte spre portul Acapulco din Mexic. Potrivit unei alte versiuni, Queiroz și-a părăsit în taină tovarășii, abandonînd, ca un trădător, în voia soartei, corăbiile escadrei care i-a fost incredințată. Portughezul a pornit cu viteză, cu toate pinzele întinse, spre Mexic. El socotea că trebuie să anunțe imediat întregii lumi creștine marea sa descoperire, să obțină din partea guvernului spaniol dreptul de a guverna continentul sudic, pentru a pune mîna pe pămînturi întinse și, după cum spera, el pe subsolul foarte bogat al țării.

Queiroz întocmise mai multe rapoarte lăudăroase despre „Australia“ sa. În aceste rapoarte, minciunile intenționate se împleteau cu o descriere destul de exactă, deși prea entuziastă, a naturii pămîntului pe care-l descoperise. Or, acest pămînt nu era decît un arhipelag nu prea mare, căruia mai tîrziu i s-a dat numele de Noile Hebride (12 000 km²). Queiroz a comunicat oficial autorităților că noul pămînt descoperit „... reprezintă cel puțin o cincime din întregul uscat de pe glob...“ Într-un alt raport el spunea: „... Există două continente despărțite de Europa, Asia și Africa. Primul dintre ele a fost descoperit de Cristóbal Colón (Columb); al doilea și ultimul de pe Pămînt este acela pe care l-am văzut eu și pe care cer încuviințarea majestății voastre să-l cercetez și să-l colonizez“. Dar în același timp el a făcut o prețioasă descriere etnografică a locuitorilor de pe noul pămînt descoperit (melanezienii).

Din Mexic, Queiroz a plecat în Spania ca să facă demersurile pentru echiparea unei mari expediții în vederea continuării descoperirilor și cuceririlor pe continentul sudic. Au trecut cîțiva ani pînă cînd a obținut din partea guvernului promisiunea (de altfel falsă) că i se vor da fonduri pentru organizarea unei mici flote. A ajuns în Panama, dar acolo s-a îmbolnăvit și a murit.

Unii istorici îl consideră pe Queiroz „ultimul mare navigator spaniol“. Fără îndoială că el a fost un corăbier remarcabil. Dar acest om

Călătoriile lui Queiroz și Torres.

„și-a închipuit că este un al doilea Columb și a vrut să fie un al doilea Cortez. Urmărind glorie și îmbogățire personală, el a părăsit ca un trădător corăbiile sale într-un golf al insulei Espiritu Santo“ (Réclus).

DESCOPERIREA STRÎMTORII TORRES ȘI A ADEVĂRATEI AUSTRALII

Luis Vaz Torres, căpitan al uneia dintre cele două corăbii părăsite, a explorat „marele pământ“ descoperit, l-a ocolit dinspre sud și s-a convins că Queiroz a descoperit, nu continentul sudic, ci un grup de insule, de altfel nu prea mari. Torres a cotit apoi spre nord-vest și a ajuns, după calculele sale, în dreptul extremității Noii Guinee, la paralela de $11^{\circ} 5'$ latitudine sudică. În realitate însă extremitatea de sud-est a Noii Guinee nu ajunge atât de departe spre sud. Dacă nu este vorba de o greșeală grosolană (puțin probabilă) în stabilirea latitudinii sau de o înregistrare greșită, Torres a luat drept extremitate a Noii Guinee una dintre insulele arhipelagului *Louisiade* și un lanț de recife de corali, care se întinde la vest de acesta. Dar mai departe, spre apus, se afla fără îndoială *Noua Guinee*.

În raportul său, Torres relatează că a navigat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee pe o distanță de 300 de leghe (circa 1 700 km) și a fost nevoit „din pricina numeroaselor bancuri de nisip și a curenților puternici să se îndepărteze de țărm și să cotească spre sud-vest. Acolo erau niște insule mari, iar către sud se mai zăreau altele“. Ceea ce a văzut Torres spre sud la o asemenea distanță de *Louisiade* sau de extremitatea de sud-est a Noii Guinee *era fără îndoială țărmul de nord al Australiei, cu insulele învecinate* (cel mai probabil peninsula Arnhem Land). După ce a mai străbătut 180 de leghe (circa 1 000 km), Torres a cotit spre nord și a atins din nou, la paralela de 4° latitudine sudică, coasta de miazăzi a Noii Guinee, care se întinde de la est spre vest.

Ultimul drum Torres l-a făcut spre vest, deviind puțin către nord. „Și aici, în această țară, [în regiunea de nord-vest a Noii Guinee] am văzut pentru prima oară fier și clopote chinezești, ceea ce ne-a convins că ne aflăm în apropierea insulelor Moluca“.

Prin Moluca, Torres s-a îndreptat spre insula Luzon (Filipine), iar la mijlocul anului 1607 și-a prezentat raportul la Manila. Torres a demonstrat prin călătoria sa că *Noua Guinee*, al cărei țărm nordic era de mult cunoscut portughezilor și spaniolilor, *nu reprezintă o parte a continentului sudic, ci este o insulă uriașă, despărțită printr-o strîmtoare de un grup de „insule mari”, în realitate de adevărata Australie*. Torres n-a fost primul european care a văzut continentul sudic, dar fără îndoială că el a fost primul care a trecut prin strîmtoarea presărată de recife de corali care desparte Australia de Noua Guinee și această strîmtoare a fost pe bună dreptate denumită, la mijlocul secolului al XVIII-lea, *strîmtoare Torres*.

Sosind la Manila, Torres (după cum am arătat mai sus) a anunțat imediat autorităților locale descoperirea făcută. Dar guvernul spaniol a ținut această descoperire, ca și multe altele, în cea mai mare taină. După 150 de ani, în timpul războiului de șapte ani (1756—1763), cînd englezii au debarcat în Luzon, au ocupat temporar Manila și au pus mîna pe arhivele oficiale, lumea ar fi putut să afle de descoperirile spaniolilor în oceanul Pacific. Dar în acea perioadă, englezii nu s-au grăbit să împărtășească lumii secretele spaniole.

Nu este întîmplător că după cinci ani de la terminarea războiului de șapte ani (în 1768) navigatorul englez *James Cook* a început, din însărcinarea specială a guvernului, să exploreze Oceania. El a descoperit pentru a doua oară insulele tropicale din Oceania și strîmtoarea Torres, cunoscute de spanioli, dar a descoperit și o serie de insule noi, precum și coasta răsăriteană a Australiei. Învățătul și navigatorul englez *Alexander Dalrymple*, un rival al lui Cook, a publicat în acea perioadă documentele secrete spaniole. Atunci, Cook a fost nevoit să recunoască, deși cu un aer de îndoială, că spaniolii cunoșteau încă de la începutul secolului al XVII-lea strîmtoarea dintre Noua Guinee și Australia.

Torres a fost ultimul navigator spaniol care a făcut descoperiri geografice importante.

Capitolul 43

LUPTA ANGLO-SPANIOLĂ PE OCEANE

PIRAȚII ENGLEZI ÎN INDIILE DE VEST

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea, pe drumurile spaniole din oceanul Atlantic au apărut numeroși pirați, nu numai francezi, dar și englezi, olandezi, danezi. Ei urmăreau în special vasele încărcate cu metale prețioase, pe drumurile care duceau de pe țărmurile Mexicului și Americii centrale spre Spania. Dar ei nu se dădeau în lături nici de la negoțul cu sclavi negri din Africa occidentală.

Antilele mici au devenit baze ale piraților; diferitele insule treceau mereu din mînă în mînă, de la pirații de o naționalitate la pirații de altă

F. Drake.

naționalitate. Unul dintre ei — englezul *Francis Drake* — a izbutit să deplaseze lupta de pe insulele Antile spre țărmurile Spaniei înseși și să dea apoi flotei spaniole o serie de lovituri zdrobitoare în dreptul țărmurilor Americii dinspre oceanul Pacific. Potrivit expresiei viceregelui spaniol din Peru, acest pirat „a deschis calea spre oceanul Pacific tuturor ereticilor hughenoti, calvinilor, luteranilor și altor tilhari...”

„Piratul de fier“, cum i s-a spus mai târziu, era un om voluntar și crud, avînd o fire nestăpînită, susceptibil și superstițios chiar și pentru vremea sa. O dată, în timpul unei furtuni, el a strigat că furtuna a fost

dezlănțuită de un dușman al său, care se află pe corabie și că acesta este „un vrăjitor iar totul a ieșit din cufărul lui“. Ca pirat, Drake nu acționa pe contul și pe riscul său. El nu era decît un „reprezentant“ al unei mari „societăți pe acțiuni“, în care unul dintre acționari era însăși regina Elisabeta a Angliei. Ea echipa pe socoteala sa corăbii, împărțea prada cu piratii, luîndu-și partea leului din „beneficii“.

Drake a primit botezul focului în 1567—1568, cînd se afla în flotila piratului și neguțătorului de sclavi *John Hawkins*, care a ocupat orașele spaniole din America centrală pentru a vinde fără vamă sclavi negri plantatorilor spanioli. Incursiunea s-a terminat printr-un eșec: cinci vase au căzut în mîinile spaniolilor și numai o singură corabie, sub comanda lui Drake, s-a întors în Anglia.

După patru ani, Drake a întreprins independent o incursiune în istmul Panama, a jefuit o caravană de vase care aduceau metale prețioase din Peru și pe corăbiile spaniole noi-nouțe pe care le-a capturat s-a întors cu bine în Anglia.

PIRATUL DRAKE LÎNGĂ COASTELE AMERICII DE SUD

În 1577, Francis Drake a întreprins cea mai importantă dintre acțiunile sale, care, chiar și spre surpriza sa, s-a încheiat cu prima călătorie a englezilor în jurul lumii (a doua după Magellan). Scopul principal al piratului era o incursiune pe țărmurile dinspre oceanul Pacific ale Americii spaniole. Și de data aceasta, regina Elisabeta și unii demnitari englezi l-au sprijinit, furnizîndu-i fonduri. Ei nu cereau decît ca piratul să nu le divulge numele, fiindu-le teamă să nu se compromită într-o afacere dubioasă, dacă ea se va solda printr-un eșec. Drake a echipat patru corăbii, cu o capacitate de 90—100 de tone, fără a mai socoti pinasele (mici vase auxiliare).

În aprilie 1578, pirații au atins țărmul Americii de sud lângă gurile fluviului *La Plata* și au înaintat încet spre sud, pînă au găsit un port bun pe țărmul *Patagoniei*, în dreptul paralelei de 47° latitudine sudică.

Un însoțitor al lui Drake, care a făcut o descriere a călătoriei, îi caracterizează astfel pe patagonezi: „Ei s-au dovedit a fi oameni blajini și ne-au arătat atita compătimire cum n-am întîlnit niciodată nici printre creștini. Ne aduceau hrană și păreau fericiți să ne facă pe plac“. După spusele sale, patagonezii într-adevăr „se distingeau de bărbații obișnuiți, prin înălțimea, musculatura, vigoarea și glasul lor puternic. Totuși ei nu erau cituși de puțin monștri, cum povesteau despre ei [spaniolii]: există englezi care nu sînt mai scunzi decît cel mai înalt dintre ei...“

La sfîrșitul lunii iunie, pirații s-au oprit tot în micul golf *San Julian* unde iernase Magellan. Aici, Drake, imitînd în mod vădit pe marele portughez, a învinuit pe un ofițer de complot și l-a executat. Pe la mijlocul lunii august, pirații au părăsit golful *San Julian*. Acum flotila lui Drake era redusă la trei corăbii. Încă la sfîrșitul lunii mai el poruncise să se scoată de pe o corabie avariata greementul și toate piesele de fier, iar apoi a dat foc carcasei.

După trei zile englezii au intrat în *strîmtoarea Magellan*, înaintînd printre cele două țărmuri care se apropiau treptat. Ei mergeau foarte încet și cu multă băgare de seamă. Pe țărm englezii au zărit rătăcind băștinași, care pe vreme rea se adăposteau în niște colibe mizere. „Dar vasele și obiectele sălbaticilor păreau lucrate cu foarte multă iscusință și erau chiar frumoase. Bărcile lor făcute din scoarță de copac, nu erau astupate cu cilți și nici cătrănite, ci numai acoperite la încheieturi cu fișii de piele de focă, dar atît de strîns, încît apa nu pătrundea prin ele. Tot din scoarță erau făcute cămile și gălețile lor. Cuțitele erau făcute din scoici uriașe: după ce le rupeau marginile, ei le șlefuiau de piatră pînă cînd deveneau de ajuns de ascuțite“. Aceasta este prima descriere a locuitorilor din Țara Focului și *Charles Darwin*, care a trecut prin strîmtoarea Magellan în vara anului 1832–1833, scria: „... Barca este cel mai complicat dintre obiectele lor și a rămas în cursul ultimilor 250 de ani așa cum o cunoaștem din descriere“.

Drumul prin strîmtoare a durat două săptămîni și jumătate. Ajun-gînd în oceanul Pacific, Drake s-a grăbit să înainteze spre nord. Echipajul său suferea mult din pricina frigului, cu toate că iarna era pe sfîrșite. Dar o furtună l-a reținut pentru multă vreme în extremul sud. „N-am apucat să ieșim în această mare (pe care unii o numesc Liniștită, dar care, pentru noi, s-a dovedit a fi Turbată), cînd s-a dezlănțuit o furtună cum n-am mai pomenit... [în timpul zilei] nu vedeam lumina soarelui, iar noaptea — nici luna, nici stelele; această beznă a durat 52 de zile, cît a ținut furtuna. În apropiere se vedeau din cînd în cînd munți care ne îngrozeau, căci vîntul ne împingea către ei spre pieire sigură; apoi dispăreau iar... Ne-am pierdut de tovarășii noștri“¹.

¹ O corabie a dispărut fără urme; cealaltă a fost aruncată de furtună, abia peste o lună înapoi în strîmtoarea Magellan, a ieșit în oceanul Atlantic și s-a întors în Anglia.

Furtuna a durat pînă la sfîrșitul lunii octombrie, iar în tot acest timp au avut numai două zile liniștite. „Și deodată totul s-a îndreptat ca prin farmec: munții au căpătat o înfățișare ospitalieră, cerul zîmbea, marea era ascultătoare, dar oamenii erau istoviți și aveau nevoie de odihnă”. În aceste două luni corabia „Căprioara de aur” (de 100 tone) a lui Drake a fost împinsă de furtună spre sud cu aproape 5°. Aceasta i-a îngăduit lui Drake să demonstreze că *Țara Focului* sau „Țara necunoscută” („Terra Incognita”) nu este o proeminență a continentului sudic, ci un *arhipelag*, dincolo de care se părea că se întinde o mare nemărginită. Adevăratul continent sudic — *Antarctida* — se află la 1000 km sud de Țara Focului.

În secolul al XIX-lea, după descoperirea Antarctidei, strîmtoarea largă dintre ea și Țara Focului a început să fie denumită *strîmtoarea Drake*, deși ar fi fost mai just să se numească strîmtoarea *Hoces*, căci acesta a fost primul care a spulberat legenda despre „continentul austral”, care începe de la strîmtoarea Magellan și „a văzut capătul pămîntului” (vezi p. 478).

Drake s-a îndreptat spre nord, nădăjduind să se întâlnească la Valparaíso cu corăbiile dispărute ale escadreii sale, după cum s-a convenit dinainte. La sfîrșitul lunii noiembrie „Căprioara de aur” a aruncat ancora lîngă insula Chiloé. Insula era locuită de indieni araucani „care fugiseră de pe continent din pricina cruzimii spaniolilor”. Aceștia, pe bună dreptate, nu aveau încredere în europeni și cînd Drake a debarcat pe țarm cu zece marinari înarmați, l-au silit să plece. În timpul ciocnirii, doi englezi au fost uciși. Dar mai departe spre nord, pe continent, indienii din Chile i-au întîmpinat pe străini cu prietenie și le-au dat chiar un pilot care i-a condus pe pirați la *Valparaíso*. Corăbiile engleze dispărute nu se aflau însă acolo. Drake a prădat orașul și a capturat o corabie spaniolă care se afla în port, încărcată cu vin și „... cu o oarecare cantitate de aur”.

Piratul a pornit mai departe spre nord. Pe hărțile spaniole care au căzut în mîinile englezilor, coasta statului Chile avea direcția nord-vest, dar de fiecare dată cînd se îndrepta spre nord-vest, Drake pierdea țărmlul din vedere. El a constatat astfel că toată coasta statului Chile se întinde în general de la sud spre nord. Numai în dreptul *Perului* coasta cotea într-adevăr spre nord-vest. Drake „a tăiat” zecile de mii de kilometri pătrați de teritoriu inexistent, indicat greșit (sau intenționat greșit) pe hărțile spaniole. După călătoria sa, conturul Americii de sud a apărut pe hărțile europene mai corect, așa cum ne este cunoscut nouă astăzi.

După ce „Căprioara de aur” a traversat tropicul sudic, piratul s-a apropiat de porturile de unde spaniolii expediau în Panama argintul din Peru. Spaniolii se simțeau acolo — atît pe uscat, cît și pe mare — în deplină siguranță și transportau încărcăturile prețioase fără nici o pază. Drake a pus mîna cu ușurință pe mai multe încărcături de acest fel. La *Callao* (portul Limei) stăteau ancorate în radă 30 de vase spaniole, dintre care cîteva bine înarmate. Totuși Drake a intrat cu „Căprioara de aur” în port și a stat acolo toată noaptea în mijlocul dușmanilor. Marinarii

de pe vasele învecinate vorbeau cu glas tare despre corăbiile care pleaseră de curînd spre Panama. Dimineața, Drake a ridicat ancora, a ajuns din urmă una din corăbiile care îl interesa în mod deosebit și a capturat-o: pe ea se afla o încărcătură de aur și argint. Fiind întrebat de căpitanul spaniol dacă s-a declarat război între Anglia și Spania, Drake i-a răspuns că spaniolii l-au jefuit pe el și pe Hawkins și că acum vrea să-și acopere paguba.

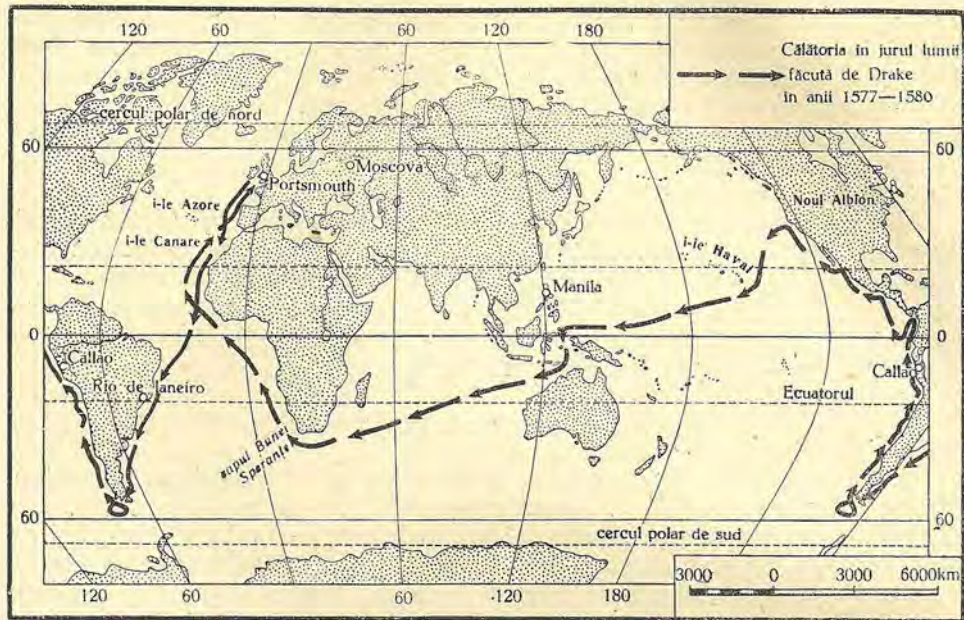
„În dimineața următoare a început inventarierea și calcularea prăzii, care au durat șase zile... Am găsit aici pietre prețioase, 13 lăzi cu monede de argint, 80 de pfunzi de aur, 26 de butoaie cu argint nemarcat... La sfîrșitul celei de a șasea zile ne-am luat rămas bun de la proprietarul vasului; el a plecat oarecum ușurat spre Panama — scrie un însoțitor al lui Drake — iar noi am ieșit în largul mării“.

„NOUL ALBION“ AL LUI DRAKE

Drake considera primejdioasă întoarcerea prin strîmtoarea Magellan, căci se temea că acolo îl vor aștepta spaniolii¹. De aceea piratul a hotărît să se întoarcă acasă prin „trecerea de nord-vest“ — în jurul Americii de nord. El și-a reparat corabia, a făcut provizii de combustibil și apă și a pornit spre nord-vest, de-a lungul țărmului *Mexicului* dinspre oceanul Pacific. El nu mai îndrăznește să atace marile porturi și prăda numai satele. Din Mexic a pornit mai departe spre nord. Cînd în iunie englezii au ajuns la paralela de 42° latitudine nordică, vremea s-a schimbat brusc. În locul căldurii a venit frigul: ninge, parîmele s-au acoperit cu gheață, adesea se dezlănțuiau furtuni. În momentele de acalmie se lăsa o ceață deasă, care-i silea pe englezi să stea pe loc. Timp de două săptămîni poziția corăbiei nu s-a putut stabili, nici după soare, nici după stele. „Cînd ne apropiam de țărm, vedeam copaci desfrunziți și pămînt gol, fără iarbă, deși eram în iunie și iulie... Coasta devia mereu spre nord-vest, ca și cum urma să se unească cu continentul asiatic... Nicăieri nu se vedea nici urmă de strîmtoare... Atunci s-a hotărît să ne întoarcem spre latitudini mai calde. Ne aflam în dreptul paralelei de 48° și după ce am străbătut 10° am ajuns într-o regiune minunată, cu climă blîndă“.

Țărmul dinspre Pacific al Americii de nord începea „să devieze continuu spre nord-vest“ în dreptul insulei *Vancouver*, dincolo de paralela de 48° latitudine nordică. Tocmai această paralelă este indicată mai sus. În realitate, acolo există o strîmtoare între insula Vancouver și continent (*Juan de Fuca*). Desigur, e posibil ca englezii să nu o fi observat din pricina ceții sau fiindcă în acel moment fuseseră aruncați de furtună prea departe de țărm, dar e mult mai verosimil, după cum consideră istoricii cei mai competenți, că Drake a ajuns numai pînă la paralela de 43° latitudine nordică (capul Blanco). E drept că e puțin probabil ca în secolul al XVI-lea un navigator ca atîta experiență ca Drake să fi comis o greșeală de 5° în stabilirea latitudinii, dar nu este exclus ca, din pri-

¹ Acolo a fost trimisă într-adevăr o escadră militară. Unul dintre căpitani spanioli *Pedro Sarmiento* a întocmit prima hartă aproape corectă a strîmtorii Magellan.

Călătoria lui Drake în jurul lumii.

cina vremii proaste, el să nu fi avut posibilitatea de a determina poziția vasului.

În dreptul paralelei de 38° latitudine nordică se află golful *San Francisco*. Pirații au aruncat ancora în apropiere. Ei au debarcat pe țărm, au descărcat încărcătura și au început să repare corabia. Drake și-a instalat tabăra și a întărit-o. Băștinașii — indieni din California — se apropiau în grupuri de tabără, dar nu manifestau nici un fel de intenții ostile, ci se uitaau numai cu uimire la străini. Englezii le-au împărțit daruri și au căutat să le arate prin gesturi că nu sînt zei și că au nevoie de hrană și apă la fel ca și băștinașii. Lîngă tabăra engleză au început să se adune o mulțime de indieni — copii goi, bărbați, cei mai mulți tot goi, și femei care purtau „fuste din trestie și pe umeri piei de cerb“. Ei aduceau piraților pene și saci cu tutun. Într-o zi a venit căpetenia tribului înconjurat de oșteni frumoși și înalți, toți cu mantii de blană. În urma lor veneau o mulțime de indieni cu desăvîrșire goi; părul lor lung era adunat în smocuri în care erau înfipite pene. Procesiunea o încheiau femeile și copiii. La o oarecare distanță de tabăra engleză, bărbații au început să cînte și să danseze. Femeile dansau în tăcere. Drake i-a lăsat să pătrundă în tabără și indienii au continuat să cînte și să danseze pînă ce au oboșit cu toții.

Atunci piratul a hotărît că a venit momentul potrivit pentru anexarea oficială a țării descoperite de el posesiunilor engleze. Cuvîntarea într-o limbă de neînțeles pe care i-o adresase căpetenia, el a interpre-

tat-o ca o rugămintă a „regelui“ din partea locului de a lua țara sub protecția sa. Un indian care se afla înaintea căpeteniei tribului, ținea în mână un „sceptru“ din lemn negru, de care erau atârinate două cununi, trei lăntșoare de os și un sac de tutun. „... În numele reginei, Drake a luat în mână sceptrul și cununile punând totodată stăpânire pe întreaga țară pe care a denumit-o «*Albion*». L-au îndemnat la aceasta două pri-cini; în primul rînd culoarea albă a stîncilor de pe țărm, iar în al doilea rînd dorința de a lega această țară de patria noastră, care s-a chemat pe vremuri astfel“.

Înainte de a pleca din Noul Albion, imitîndu-i pe portughezi, Drake a așezat pe țărm un stîlp. Pe o plăcuță de aramă prinsă de stîlp au fost gravate: numele reginei Elisabeta, data sosirii englezilor în această țară și data „supunerii de bunăvoie“ a bășinașilor față de regină. Mai jos piratul a așezat o monedă de argint cu chipul reginei și cu stema ei, iar și mai jos a gravat numele său.

DRAKE ÎȘI ÎNCHEIE CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII

Drake a hotărît să pornească din Noul Albion peste oceanul Pacific spre Moluca și s-a îndreptat mai întîi către insulele Mariane. Timp de 68 de zile englezii n-au văzut nimic în afară de cer și apă. La sfîrșitul lunii septembrie, s-a ivit în zare pămîntul — una din *insulele Mariane*. Dar din pricina vînturilor potrivnice, Drake a ajuns în insulele *Moluca* abia în noiembrie. El s-a oprit lîngă *Ternate*, întrucît a aflat că domnito-rul insulei este un dușman al portughezilor. Într-adevăr, prin interme-diul lui englezii au obținut multe provizii și au pornit mai departe. La sud de *Celebes*, lîngă o insuliță nelocuită, pirații au stat o lună, căci corabia lor avea nevoie de reparații, iar ei, de odihnă.

Apoi corabia a mai rătăcit o lună de zile prin labirintul de insulițe și bancuri de nisip din apropierea coastei sudice a insulei *Celebes*; o dată era cît pe-acî să piară dînd peste un recif. Lîngă *Iava*, pirații au aflat de la localnici că în „apropiere se află corăbii la fel de mari ca și „Că-prioara de aur“-“. Atunci Drake a hotărît să nu mai întîrzie, căci nu avea nici cea mai mică dorință să se întîlnească cu portughezii și a pornit drept spre *capul Bunei Speranțe*. „Căprioara de aur“ a ocolit capul pe la mijlocul lunii iunie 1580, după alte două luni a traversat tropicul nor-dic, iar la sfîrșitul lunii septembrie 1580 a aruncat ancora la Plymouth, după doi ani și zece luni de la plecarea din Anglia, *încheind cea de a doua călătorie în jurul lumii, după corabia spaniolă „Victoria“*.

Drake își atribuia un merit deosebit, considerîndu-se primul coman-dant care nu numai că a început, dar a și terminat o călătorie în jurul lumii.

„Raidul“ pirateresc al lui Drake a descoperit pentru corăbiile engleze căi maritime pe care înainte le cunoșteau numai spaniolii și portughezii, dar totodată a înrăutățit simțitor relațiile anglo-spaniole. Ambasadorul Spaniei în Anglia a cerut pedepsirea exemplară a piratului și restituirea bunurilor jefuite, care erau evaluate la cîteva milioane ruble aur, însă

reginei Angliei nici nu-i trecea prin gând să renunțe la o astfel de pradă. Ea l-a copleșit pe Drake cu onoruri, i-a acordat titlul de baronet, se plimba în văzul lumii cu el prin grădină și asculta cu atenție povestirile despre aventurile lui cu totul neobișnuite. Ea a primit de la el daruri prețioase și „a onorat cu prezența sa” un strălucit banchet organizat pe vasul piratului. Elisabeta a poruncit să se răspundă ambasadorului spaniol că toate valorile vor fi păstrate în tezaurul regal pînă cînd între Anglia și Spania se vor încheia socotelile în ceea ce privește pretențiile reciproce. Pentru inventarierea și sigilarea avuțiilor jefuite de Drake, regina a trimis un funcționar cu ordinul ca acesta să-i dea în prealabil lui Drake posibilitatea „de a pune totul la punct”. Potrivit propriei sale declarații, piratul „și-a dat seama că regina dorește ca nimeni să nu cunoască cifrele exacte”. Și nimeni nu poate să spună care au fost porțiunile reale ale prăzii și cum a împărțit-o piratul cu regina.

Relațiile anglo-spaniole s-au înăsprit și mai mult în 1586, după ce Drake, comandînd de data aceasta o flotă întreagă compusă din 25 de corăbii, a prădat cîteva porturi de pe insula Haiti și de pe țărmurile de sud-vest ale mării Caraibilor.

ZDROBIREA „INVINCIBILEI ARMADA” SPANIOLO-PORTUGHEZE

În 1587, Elisabeta a executat-o pe regina catolică scoțiană Maria Stuart și tot atunci Drake a întreprins o incursiune de o îndrăzneală excepțională asupra celui mai mare port spaniol, *Cadiz*: cu patru corăbii militare el a pătruns în port, unde a scufundat sau incendiat 33 de vase spaniole. După propria lui expresie, Drake „a pîrlit barba regelui Spaniei”. Iar la înapoiere, a distrus în dreptul coastelor Portugaliei aproape 100 de vase inamice. Dar cea mai bogată pradă i-a furnizat-o lui Drake un vas portughez care venea din India cu o încărcătură de mirodenii. Această încărcătură avea o valoare atît de mare încît fiecare marinar din escadra lui Drake „a putut socoti că viața sa e asigurată”. De atunci neguțătorii englezi au început să acorde o atenție deosebită Indiilor de est.

Regele Filip al II-lea al Spaniei a răspuns la această dublă provocare — executarea reginei catolice Maria Stuart și atacul lui Drake — prin mobilizarea întregii flote spaniole și portugheze (între 1580 și 1640 Portugalia a fost unită cu Spania). S-a alcătuit o flotilă uriașă numărînd 130 de corăbii, cu un echipaj de 8 000 de marinari; pentru operațiunile de debarcare a fost îmbarcată o armată de 19 000 de soldați. Această „*Invincibilă Armada*” a plecat în 1588 din Lisabona cu misiunea de a cuceri Anglia. În fruntea Armadei a fost pus ducele *Gaspar Alonzo Medina-Sidona*, care nu se pricepea de loc la navigație, dar făcea parte din marea aristocrație. Escadra era, însă, prost aprovizionată cu echipament militar, alimente și apă. Guvernul englez n-a putut opune spaniolilor decît 70 de corăbii relativ mici, dar el a mai mobilizat în grabă 100 de vase particulare. Echipajul flotei engleze se cifra la 17 500 de marinari. Forțele maritime engleze erau comandate, nu de demnitari incapabili, ci de marinari cu multă experiență și de cei mai vestiți pirați, printre care

Hawkins și *Drake*. În afară de aceasta, în ajutorul englezilor au venit olandezii, care au trimis multe vase cu echipaje experimentate.

„*Invincibila Armada*“ s-a îndreptat, prin marea Minecii, spre Flandra spaniolă (Belgia de astăzi). Acolo ea era așteptată de o altă armată spaniolă compusă din 30 000 de pedestrași și 4 000 de călăreți. Aceștia trebuiau să se imbarce pe vase cu fundul plat, construite special în acest scop și sub protecția Armadei să navigheze spre Anglia (mai puțin de 100 km). Astfel, Filip al II-lea intenționa să debarce în Anglia o oaste uriașă pentru acea vreme, alcătuită din 49 000 de pedestrași și 4 000 de călăreți. Succesul acțiunii depindea de călătoria în bune condiții a „*Invincibilei Armade*“, fără a cărei protecție operația de debarcare era imposibilă.

Corăbiile engleze au lăsat escadra spaniolă să pătrundă în marea Minecii, iar apoi i-au căzut în spate și au început să atace vasele care rămîneau în urmă. Englezii „smulgeau din coada păsării spaniole o pană după alta“.

Armada s-a oprit în locul cel mai îngust al strîmtorii, în dreptul țărmlui Franței, așteptînd să sosească oastea din Flandra. Aceasta aștepta, la rîndul ei, ca Armada să curețe strîmtoarea de vasele engleze și olandeze care puteau să scufunde cu ușurință vasele de transport greoaie ale spaniolilor. Englezii însă nu așteptau. Îndată ce s-a stîrnit vîntul, ei au trimis spre escadra inamică vase de incendiere. Pe corăbiile spaniole a izbucnit panica. Armada s-a împrăștiat în toate direcțiile. Vasele au pierdut legătura între ele. Profitînd de aceasta, englezii au început a doua zi bătălia. „Bătălia, sau mai curînd vînătoarea (căci englezii aveau o superioritate evidentă pe tot cîmpul de luptă) a durat pînă la căderea nopții. Spaniolii au luptat vitejește, dar vasele lor greoaie nu erau potrivite pentru navigație în apele de litoral și pentru o luptă în care se cerea capacitate de manevrare. Spaniolii au fost înfrinți cu desăvîrșire și au suferit pierderi grele“¹.

Armada n-a mai putut face joncțiunea cu vasele de transport care o așteptau în Flandra, întrucît diferitele grupuri răzlețe de corăbii fuseseră tăiate de coasta Flandrei de către vasele engleze și olandeze, mai mobile. Armada nu putea nici să se întoarcă în Spania, căci strîmtoarea era închisă de flota engleză. Vîntul puternic dinspre sud mîna „*Invincibila Armada*“ către nord. Englezii, ale căror muniții erau pe terminate, o urmăreau, hîrțuiau corăbiile rămase în urmă, dar nu îndrăzneau să dezlănțuie un atac general. Dar și fără aceasta manevrele Armadei s-au transformat în retragere, retragerea în fugă, iar fuga în debandadă. Spaniolii se străduiau să se întoarcă în patrie pe un drum ocolit, pe lîngă țărmurile nordice ale Scoției și Irlandei. O furtună care i-a surprins în dreptul insulelor Orkney a risipit vasele spaniole în toate direcțiile. Unele s-au scufundat, iar altele s-au sfărîmat de stîncile de pe țărmurile Scoției de vest și Irlandei. Valurile au aruncat pe mal mii de cadavre. Nau-

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. XI, partea a II-a, ed. rusă, p. 545.

fragiații care au izbutit să ajungă vii pe țărm au fost măcelăriți sau luați prizonieri și apoi executați.

În Spania s-au întors mai puțin de jumătate din corăbiile „Invincibilei Armade” și vreo 10 000 de oameni istoviți și bolnavi. *Dominația hispano-portugheză pe oceane a primit o lovitură zdrobitoare.*

Capitolul 44

CĂUTAREA DRUMULUI DE NORD-VEST DE CĂTRE ENGLEZI ȘI PRIMELE DESCOPERIRI ÎN ARCTICA DE VEST

CELE TREI EXPEDIȚII ALE LUI FROBISHER; ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII ARHIPELAGULUI CANADIAN

În ultimul pătrar al secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea, navigatorii englezi au întreprins o serie de expediții cu scopul de a găsi drumul de nord-vest din oceanul Atlantic în oceanul Pacific. Primul care a reluat (după John și Sebastian Cabot) căutarea drumului spre China, ocolind America pe la nord, a fost ofițerul de marină *Martin Frobisher*. El și-a găsit protectori — demnitari și neguțători — de altfel nu prea darnici: au fost echipate trei vase — două barcaze de câte 15 tone și o pinasă (vas auxiliar) de 10 tone.

În iunie 1576, Frobisher a ocolit Scoția și la 11 iulie a întâlnit în dreptul paralelei de 61° latitudine nordică un țărm înalt, acoperit de zăpadă — Frizia („Friesland”, *Groenlanda*). Aici, pinasa a pierit cu tot echipajul, un barcăz a dezertat, dar Frobisher cu barcăzul său „Gabriel” și cu un echipaj de 23 de oameni a continuat călătoria. El a ocolit extremitatea sudică a Groenlandei, s-a îndreptat spre vest cu o ușoară deviere către nord, iar la 20 iulie, în dreptul paralelei de 63° latitudine nordică, a descoperit două „capuri” înalte (în realitate, două insule). După ce a trecut printre ele, el a pătruns într-un golf îngust, pe care l-a luat drept locul de trecere mult râvnit și, crezând că îl imită pe Magellan, l-a denumit strâmtoarea *Frobisher*. El a parcurs prin pretinsa strâmtoare 50 de mile spre nord-vest, „având în dreapta... continentul asiatic, care aici era despărțit de continentul american ce se afla pe stînga”. „Continentul american” al lui Frobisher era o peninsulă din sud-estul Țării lui Baffin care poartă pînă astăzi denumirea latină de *Meta Incognita* („Ținta necunoscută”); această denumire secretă convențională a fost dată de regina Elisabeta, care a socotit, după spusele lui Frobisher, că această porțiune de uscat este o cale de acces spre Asia. Iar „continențul asiatic” al lui Frobisher, situat la nord era o altă extremitate a aceleiași Țări a lui Baffin, care poartă astăzi numele de *peninsula Hall*, în cinstea marinarului *Christopher Hall* de pe „Gabriel”.

În acest golf, Frobisher a întâlnit oameni oacheși „care semănau cu tătarii; aveau părul negru lung, fețe late și nasuri turtite, și erau

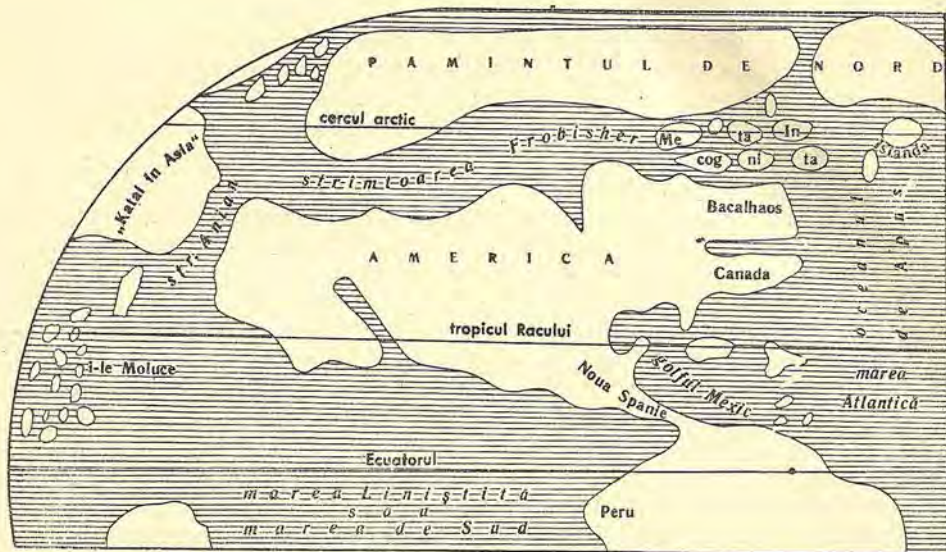
îmbrăcați în piei de focă, croite la fel pentru bărbați și femei. Luntrile lor erau făcute de asemenea din piei de focă, iar sub ele se afla chila de lemn“. Aceasta este prima întâlnire, dovedită istoricește, între europeni și *eschimoșii din America*; băștinașii aduși de Cortereal puteau să fie indieni. „Asemănarea cu tătarii“ (tipul mongoloid) a constituit pentru Frobisher o dovadă în plus că a ajuns în Asia.

Marinarii debarcau din loc în loc pe țărm și aduceau de acolo plante și pietre, printre care și o piatră neagră cu vîșoare galbene, pe care Frobisher a luat-o drept minereu de aur. Eschimoșii au organizat un tîrg mut cu englezii. Într-o zi, o barcă cu cinci marinari care plecaseră să facă schimb cu eschimoșii a dispărut fără urmă. Cu echipajul împușinat și fără barcă, Frobisher n-a îndrăznit să meargă mai departe spre vest. De altfel, începuse toamna și el era grăbit să se întoarcă în Anglia pentru a-și anunța acolo dubla „mare“ descoperire: strîmtoarea spre oceanul Pacific și minereul de aur. Luînd cu el un eschimos, Frobisher a întins pînzele la sfîrșitul lunii august și la începutul lunii octombrie a intrat în gurile Tamisei.

Imediat a fost organizată „Compania Chinei“, care a căpătat mari privilegii. Regina i-a dat lui Frobisher titlul de „amiral principal al tuturor mărilor, lacurilor, pămînturilor și insulelor, țărilor și locurilor nou descoperite, mai cu seamă în China“. Elisabeta a depus cea mai mare cotă-parte din capitalurile societății și a echipat pe socoteala statului o corabie cu o capacitate de 200 de tone. De asemenea, lui Frobisher i s-au dat barcazul „Gabriel“ și barcazul care dezertase. Echipajul tuturor vaselor era alcătuit din 140 de oameni, printre care se aflau soldați și mineri. Corabia mare trebuia încărcată cu minereu de aur și trimisă imediat înapoi în Anglia. Frobisher cu cele două barcaze urma să continue explorarea „strîmtorii“ și să ajungă în China sau cel puțin atît de departe spre vest, încît să se poată convinge pe deplin că se află în celălalt ocean.

Cînd a ajuns la „pămîntul american“ (Meta Incognita), Frobisher a poruncit oamenilor săi să debarce cu steaguri și să mărșăluiască în sunete de trompetă prin fața eschimoșilor uimiți. Dar bravul navigator s-a făcut vinovat de calomnie împotriva eschimoșilor. Într-o colibă, el a văzut un morman de oase pe care le-a luat drept oase omenești și a conchis că oamenii blinzi de la „capătul pămîntului“ sînt niște canibali feroși. Pe o insulă, a văzut o bătrînă urîtă și a crezut că e diavolul și că în general pe acest pămînt sînt mulți diavoli. De aceea el a numit-o „*insula Diavolilor*“. Din pricina ghețurilor, Frobisher n-a putut (sau n-a vrut) să treacă prin „strîmtoare“. El a umplut repede calele corăbiei mari și vaselor mici cu încărcătura „prețioasă“ (peste 200 de tone de piatră). În septembrie, navigatorul triumfător a sosit în Anglia. Febra aurului i-a cuprins pe englezi, mai cu seamă după ce o comisie „savantă“ regală a stabilit că minereul cuprinde într-adevăr mult aur și că „strîmtoarea“ Frobisher duce realmente spre „Katai“.

În anul următor au fost echipate 15 vase, din care o parte mari (militare și de transport), iar altele mici, pentru noi descoperiri. Escadra a fost pusă sub comanda lui Frobisher. Anglia nu trimisese încă nici-

O parte din harta lui Frobisher (schiță).

odată peste ocean o flotilă atât de mare. La sfârșitul lunii mai 1578, Frobisher a pornit pentru a treia oară la drum cu trei misiuni: 1) să întemeieze o colonie și să construiască o cetate la intrarea în „strâmtoare“, întrucât noua țară a aurului descoperită putea să atragă în mod firesc și atenția altor puteri maritime; 2) să înceapă imediat exploatarea minelor de aur; 3) să continue cu vasele mici explorarea „strâmtoării“ și să ajungă, dacă va fi cu putință, pînă în „Katai“.

La începutul lunii iulie, lângă intrarea în „strâmtoarea“ blocată de ghețuri, în timpul unei furtuni de zăpadă, una dintre corăbiile cele mai mari s-a ciocnit de un ghețar și s-a scufundat. Echipajul s-a salvat cu mare greutate. Celelalte vase, risipite și aruncate de furtună spre sud, au nimerit într-o strâmtoare largă, liberă de ghețuri, dincolo de care, spre apus, se vedea marea, țărmul „pământului american“ deviind mult spre sud.¹ Vasele au rătăcit cîtva timp prin acele locuri, pînă cînd Frobisher le-a adunat la un loc. El a condus flotila spre nord-est și a descoperit trecerea dintre pămîntul (peninsula) *Meta Incognita* la vest și un grup de mici insule (*Resolution*, *Edjell* etc.), la est. Acum a devenit limpede și pentru Frobisher că *Meta Incognita* nu poate fi un continent, căci era așezată între două strâmtoări; una adevărată, la sud (*strâmtoarea Hudson*) și alta imaginară, la nord (*strâmtoarea Frobisher*). Marinarii au început să-și dea seama, deocamdată foarte vag, că în nord-vestul ocea-

¹ Se poate spune cu certitudine că flotila lui Frobisher a fost în partea de răsărit a strâmtoării *Hudson*, iar marea liberă de ghețuri de la sud era golful *Ungava*, de pe litoralul nordic al peninsulei *Labrador*.

nului Atlantic există un mare arhipelag. Totuși, deși Frobisher a ajuns într-adevăr la Groenlanda, a făcut începutul descoperirii Țării lui Baffin și a pătruns în strîmtorile largi care mai tîrziu au fost denumite *Davis* și *Hudson*, el a produs o mare confuzie în hărțile regiunii de nord-vest a Atlanticului. După călătoriile sale și pînă la începutul secolului al XVII-lea cartografiile indicau sub denumirea de Groenlanda, nu una, ci patru insule, una fiind reală și celelalte născocite. El a fost însă primul care a studiat natura aisbergurilor; a observat că atunci cînd se topeșc, ele se transformă în apă dulce, nu în apă sărată și a tras de aici concluzia, care s-a dovedit justă, că ele „iau naștere” pe uscat și apoi alunecă în mare, tot așa cum alunecă ghețarii din Alpi în văile munților.

Frobisher a renunțat să mai construiască o cetate la intrarea în „strîmtoare”; mai tîrziu el a susținut că n-a făcut-o fiindcă în timpul furtunii au pierit o mare parte din materialele de construcție. Călele tuturor vaselor au fost umplute cu „minereu de aur” și la 31 august flotila a pornit înapoi. În ziua următoare, o nouă furtună a împrăștiat vasele și ele s-au întors unul cite unul în diferite porturi engleze. Cu prilejul descărcării, probe de minereu au nimerit în mai multe mîini, printre care și ale unor specialiști particulari curioși. Dar nici chiar cel mai mare specialist din lume n-a putut să descopere în minereul adus vreo fărîmă de aur. Cea mai mare expediție engleză întreprinsă peste ocean în secolul al XVI-lea s-a încheiat prin cel mai răsunător faliment: *Meta Incognita* s-a dovedit a fi, nu un continent, ci o insulă, „strîmtoarea” Frobisher era un golf, iar minereul „de aur” nu conținea aur.

După acest eșec, Frobisher și-a luat pe veci rămas bun de la regiunile nordice. El a urmat exemplul piratului Drake și a început să caute metale prețioase în calele corăbiilor spaniole care veneau din „Indiile de vest” în Spania. Apoi a comandat una dintre corăbiile trimise împotriva „Invincibilei Armade” spaniole. Frobisher a fost ucis lîngă țărmurile Franței, în timpul unui atac asupra portului Brest, în cursul războiului purtat de Henric al IV-lea de Bourbon împotriva „Ligii” catolice reacționare.

CELE TREI EXPEDIȚII ALE LUI DAVIS; DESCOPERIREA ȘI EXPLORAREA STRÎMTORII DAVIS

Dar visul de a găsi drumul de nord-vest continua să stăpînească imaginația englezilor. Cîțiva neguțători din Londra au hotărît „întru slava lui Dumnezeu și spre folosul patriei, să renunțe la toate gîndurile la aur și argint și să echipeze corăbii cu singurul scop de a descoperi trecerea pe mare spre India”. Ei au organizat o expediție compusă din două vase cu o capacitate de 35—50 de tone și cu un echipaj de numai 42 de oameni. În fruntea expediției a fost pus *John Davis*, „un om foarte priceput în arta navigației”.

În a doua jumătate a lunii iulie 1585, Davis a ajuns la extremitatea de sud-est a Groenlandei. Dar încurcătura produsă de Frobisher în hărți era atît de mare, încît Davis n-a recunoscut Groenlanda și a crezut că are de-a face cu o insulă nouă. El a văzut un munte care se înălța mai sus

de nori „ca o uriașă căpățină de zahăr“. Pământul era acoperit de zăpadă, iar lângă țărm, marea era blocată de ghețuri. Lui Davis i s-a părut că pînă și ghețarii gem triști lângă țărm, că apa în mare „este neagră și densă ca o mocirlă“. Davis a denumit acest pămînt „*Desolation*“ — Țara Dezolării. El a cotit spre sud-vest și după cîteva zile a pierdut din vedere acest pămînt mohorit și pustiu. Apoi s-a îndreptat spre nord-vest (ocolind în felul acesta extremitatea sudică a Groenlandei) și, înaintînd de-a lungul țărmului apusean al insulei, a descoperit în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică un port excelent, situat într-un fiord cu apa liniștită (astăzi Godthaab). Acolo a găsit un sat de eschimoși și a făcut cu ei tîrg mut.

La începutul lunii august, Davis a ieșit în largul mării, liberă de ghețuri în acea vreme, și a pornit mai departe spre nord-vest. După ce a înaintat aproape 600 km, a dat, la vest, aproape de cercul polar, de uscat. Davis a crezut că s-a abătut prea mult spre nord și de aceea a cotit spre sud. Urmînd țărmurile foarte sinuoase ale acestui pămînt (*Țara lui Baffin*) el a pătruns într-un golf foarte larg (*Cumberland*) care ducea în interiorul țării, spre nord-vest. El a parcurs în această direcție mai multe zeci de kilometri, dar golful nu se termina și nu se îngusta. Atunci Davis a ajuns la concluzia că a descoperit trecerea de nord-vest și s-a grăbit să se înapoieze în Anglia cu această veste plăcută.

În anul următor (1586), Davis a pornit cu trei vase spre același fiord din dreptul paralelei de 64° latitudine nordică. De data aceasta, el s-a strecurat cu multă greutate printre ghețuri spre malul opus (*Țara lui Baffin*) și n-a putut pătrunde în „strîmtoare“. Davis a navigat timp de două săptămîni de-a lungul marginii cîmpului de gheață. Vremea s-a schimbat și, în pîcla rece, pînzele și otgoanele au început să se acopere cu o pojghiță de gheață. Echipajul a început să murmure nemulțumit. Davis a lăsat două corăbii să se întoarcă acasă, iar cu a treia și-a continuat drumul prin ceață și ghețuri. La începutul lunii august, în dreptul cercului polar, el a dat din nou de uscat și a pornit de-a lungul țărmului, spre sud.

Davis căută strîmtoarea de trecere spre China, dar nu o găsi: probabil că strîmtoarea era blocată de ghețuri. El a continuat să navigheze în aceeași direcție, pînă cînd a ajuns în Labrador, fără să fi observat strîmtoarea Hudson. A încercat să debarce pe țărmul peninsulei, dar, după spusele lui, eschimoșii au ucis acolo doi marinari. Era în luna septembrie și Davis s-a întors în patrie.

Neguțătorii din Londra care echipaseră expediția erau, firește, mîhnîți de rezultatele ei „infime“: Davis nu descoperise nici drumul spre China și nici nu aduse mărfuri de preț. El a atras însă atenția neguțătorilor că a întîlnit în strîmtorile descoperite o mulțime de balene, iar pe maluri a văzut sute de foci. Neguțătorii au echipat o nouă expediție, dar l-au pus pe Davis să făgăduiască solemn că nu va scăpa nici un prilej pentru a vîna balene și foci. Prin urmare, scopul principal al expediției a fost de a obține grăsimi de animale și piei de focă; descoperirea drumului de nord-vest a devenit o chestiune secundară.

În 1587, Davis a aruncat pentru a treia oară ancora în dreptul țărmurilor Groenlandei. El a lăsat două vase mari lângă coasta de sud-vest a Groenlandei, poruncindu-le să folosească timpul cât mai cu folos, iar el, cu un vas mic, a hotărît să continue căutarea trecerii de la nord-vest. Mai întâi s-a îndreptat de-a lungul țărmului Groenlandei spre nord și de data aceasta a trecut mult dincolo de cercul polar, ajungînd pînă la paralela de $72^{\circ}12'$ latitudine nordică, iar apoi, mai departe de țărm, pînă la paralela de 73° latitudine nordică. Cînd a fost oprit și aici de ghețuri, el a cotit spre vest și la mijlocul lunii iulie a ajuns pe țărmul opus al strîmtorii. Încercînd să găsească drumul spre Meta Incognita, a pornit spre sud-est în direcția coastei. Apoi, țărmul a cotit brusc spre sud-vest și se părea că Davis și-a atins scopul; el se afla, după toate aparențele, lângă intrarea în mult așteptata strîmtoare. Acesta nu era golful Frobisher, ci un alt golf, situat mai la nord (Cumberland), unde Davis mai fusese în 1585. El a mai mers două zile spre nord-vest, pînă cînd a ajuns la concluzia justă că nu va găsi acolo nici o ieșire.

Davis a părăsit golful și s-a întors pe coasta de sud-vest a Groenlandei, unde trebuiau să-l aștepte celelalte vase. Dar acestea plecaseră în Anglia și Davis s-a întors în patrie abia toamna tîrziu, pe vasul său șubred, suferind din pricina lipsei de provizii și de apă de băut. Zadarnic i-a rugat pe neguțători să-i dea fonduri pentru o a patra expediție, al cărei succes îl garanta. A fost refuzat și, la fel ca Frobisher, a abandonat mările polare, și a început să navigheze în mările tropicale. El a făcut cinci călătorii în Indiile de est, iar la sfîrșitul anului 1605 a fost ucis în regiunea peninsulei Malacca, în timpul unei lupte cu malaezii.

CĂLĂTORIILE LUI HUDSON ÎN MAREA GROENLANDEI ȘI MAREA BARENTS; A DOUA DESCOPERIRE A „MARELUI RÎU DIN NORD“ (RÎUL HUDSON)

În 1607, societatea comercială engleză „Compania moscovită“ a angajat un căpitan mai în vîrstă, *Henry Hudson*, din Londra, pînă atunci aproape necunoscut. Pe socoteala companiei el a echipat un vas cu pînze de 80 de tone, cu un echipaj de doisprezece oameni. Pe acest vas Hudson intenționa să ajungă în Japonia, trecînd peste polul Nord.

La 1 mai 1607, Hudson a ieșit din gurile Tamisei și în iunie, înaintînd de-a lungul coastei răsăritene a Groenlandei, în condiții excepțional de favorabile în ceea ce privește ghețurile, a ajuns, în dreptul paralelei de 73° latitudine nordică, la peninsula căreia mai tîrziu i s-a dat numele de *peninsula Hudson*. Din pricina ghețurilor, Hudson a cotit spre nord-est, iar la sfîrșitul lunii iunie a întîlnit o insulă pe care, după toate probabilitățile, a luat-o drept Novaia Zemlia; în realitate, acesta era *Spitzbergenul de vest*. El a ocolit insula pe la nord și la începutul lunii iulie a atins, pentru prima oară în istorie, paralela de $80^{\circ}23'$ latitudine nordică. Întîlnind un cîmp de gheață prin care nu se putea trece, Hudson s-a întors și în dreptul paralelei de 71° latitudine nordică a descoperit o mică insulă singuratică, cu două piscuri, pe care a numit-o „*Crenelurile lui*

Hudson". El n-a putut să-i determine însă exact poziția; după patru ani, insula a fost descoperită pentru a doua oară de căpitanul olandez *Jan Mayen*, care i-a dat numele său, nume ce s-a păstrat pînă astăzi.

Pe la mijlocul lunii septembrie, Hudson s-a întors la Londra. În afară de marile realizări geografice, călătoria sa a avut și o deosebită însemnătate practică. Hudson a confirmat informațiile despre marile posibilități pentru vînătoarea de balene și foci ce există în partea oceanului Inghețat, explorată de el, care se cheamă acum *marea Groenlandei*. Vînătorii englezi și olandezi n-au întîrziat să profite de indicațiile lui. Dar neguțătorii de la „Compania moscovită” erau nemulțumiți, căci principala sa misiune — de a ajunge, peste polul Nord, în Japonia — n-a fost îndeplinită (de altfel, acest lucru nici nu putea fi realizat cu un vas cu pînze).

Totuși, chiar în anul următor (1608) neguțătorii l-au trimis pe Hudson pentru a doua oară în mările din Extremul Orient, de data aceasta pe calea de nord-est și chiar i-au sporit echipajul cu doi oameni. Căpitanul a luat cu el în călătorie și pe fiul său, lucru pe care l-a făcut și în călătoriile următoare. La 22 aprilie 1608, Hudson a ieșit din gurile Tamisei, iar la 26 iunie a ajuns la țărmul de sud-vest al insulei Novaia Zemlia; el nu a izbutit însă să o ocolească pe la nord și nici să răzbată spre răsărit prin Porțile Kara în marea Kara, astfel că s-a întors în patrie fără nici un rezultat (26 august).

Neguțătorii din Londra l-au concediat pe nenorocosul căpitan și el a fost nevoit să intre în slujba Companiei olandeze a Indiilor de est, organizată de curînd (1602). Această companie vroia de asemenea să folosească drumul maritim de nord pentru a face comerț cu Asia de răsărit și i-a încredințat lui Hudson misiunea de a-l descoperi. Echipajul de pe vasul care i s-a pus la dispoziție era alcătuit din englezi și olandezi, și trebuie spus că el nu s-a împăcat nici cu unii nici cu ceilalți. La 25 martie 1609, Hudson a ieșit din golful *Zuider Zee* și s-a îndreptat spre nord; el a ocolit capul Nord, a ajuns în marea Barents pînă la paralela de 72° , dar a întîlnit acolo un cîmp compact de gheață și a fost nevoit — în mare măsură sub presiunea echipajului nedisciplinat — să dea înapoi și să cotească spre sud-vest. În această direcție, după ce a înfruntat o furtună puternică, el a traversat zona Atlanticului de nord, s-a apropiat de țărmul american în dreptul paralelei de 44° latitudine nordică și a început să caute trecerea spre oceanul Pacific. De la golful *Maine* a coborît spre sud, de-a lungul țărmului, pînă dincolo de paralela de 36° , dar negăsind strîmtoarea dorită, a cotit spre nord, cercetînd de data aceasta cu atenție coasta.

Hudson a intrat zadarnic în golfurile *Chesapeake* și *Delaware*, iar în dreptul paralelei de $40^{\circ}5'$ latitudine nordică a pătruns într-un mic golf, pe care l-a luat la început drept intrarea în mult visata strîmtoare. Acesta s-a dovedit însă a fi gura „*Marelui rîu din nord*”, cum i-a spus Hudson, descoperit de Verrazano (vezi p. 320). Hudson a urcat aproape 200 km pe rîu în sus și pierzînd speranța de a găsi strîmtoarea sau de a afla măcar ceva despre ea, a coborît înapoi spre mare și s-a întors în Europa. Nu se știe din ce motiv nu s-a dus direct în Olanda, ci a intrat în portul *Dortmouth* (Anglia de sud-vest). Aici corabia olandeză a fost reținută, iar Hudson și alți marinari englezi au fost debarcați.

Faptul că a servit într-o flotă străină nu era considerat totuși o trădare și chiar în anul următor Hudson a fost angajat de „Compania engleză a Indiilor de est”. Directorii companiei i-au dat micul vas „Discovery” („Descoperirea”), de 55 de tone, cu un echipaj de douăzeci și trei de oameni pentru a căuta drumul de nord-vest. Compania nu avea încredere deplină în căpitan, căci s-a aflat că în cursul expediției precedente spre țărmurile Americii marinarii au fost foarte nemulțumiți de comandanțul lor și că de câteva ori această nemulțumire amenințase să se transforme într-o răscoală fâțișă. De aceea directorii au numit ca secund pe „Discovery” un navigator pe care Hudson nu-l cunoștea, dar pe care ei îl socoteau un om de nădejde.

La 17 aprilie 1610, Hudson a părăsit Londra. La gurile Tamisei, el a debarcat pe țărm pe „observatorul” ce-i fusese impus. După ce a ieșit în larg, s-a îndreptat spre Islanda. Chiar din capul locului echipajul a început să murmure. Nici de data aceasta, căpitanul nu a izbutit să se înțeleagă cu oamenii. Din Islanda, Hudson s-a îndreptat spre țărmul răsăritean al Groenlandei. Acolo a început să coboare spre sud și căutând zadarnic trecerea spre oceanul Pacific, a ocolit extremitatea sudică a Groenlandei, iar de acolo a cotit spre vest. El a căutat strîmtoarea lingă țărmul nordic al pămîntului misterios *Meta Incognita*, descoperit de Fro-bisher; negăsind-o acolo, a ocolit „Meta” pe la sud, iar la 5 iulie a ajuns în adevărata strîmtoare (Hudson). Hudson și-a condus încet vasul de-a lungul țărmului nordic al strîmătorii, care era plină de ghețuri. La 11 iulie s-a abătut o furtună puternică. După ce vîntul s-a potolit el a trecut spre țărmul opus și a descoperit acolo pentru a doua oară golful *Ungava*, iar apoi a terminat descoperirea întregului litoral nordic al peninsulei Labrador.

La 2 august, în dreptul paralelei de 63°20' latitudine nordică, s-a ivit un pămînt pe care Hudson l-a luat mai întîi drept un cap al continentului (în realitate însă, aceasta era *insula Salisbury*). În ziua următoare, vasul a ocolit acest „cap” și în fața marinarilor s-a deschis spre vest, sub razele palide ale soarelui nordic, o mare întindere argintie-albăstrie, o mare liniștită, liberă de ghețuri.

La 3 august 1610, Hudson a făcut următoarea însemnare în jurnalul de bord: „Am pornit [spre vest] prin trecerea îngustă dintre insulele Diggs și peninsula Labrador. Capul dinspre sud, de lingă ieșirea din strîmtoare, l-am numit „*Woolstenholm*”. Aceasta este ultima însemnare făcută de mîna lui Hudson. Aici jurnalul se întrerupe. Ceea ce a urmat a povestit după un an și jumătate la Londra marinarul *Abacuk Prickett*, care s-a întors în Anglia pe „Discovery”.

Dincolo de capul Woolstenholm, țărmul cotea brusc spre sud. Vasul a mers cîteva săptămîni de-a lungul țărmului. Spre vest, la o mare distanță de continent, se vedea pe vreme bună uscatul, și marinarii credeau că e țărmul opus al strîmătorii largi care duce spre „Marea de sud” — oceanul Pacific. În realitate, însă, era un șir de insule — *Mansell, Ottawa*,

Singurul ofițer care a scăpat — timonierul *Robert Bylot* a ajuns în toamna anului 1611 înapoi în Anglia cu vasul „Discovery“. În patrie s-au întors treisprezece oameni.

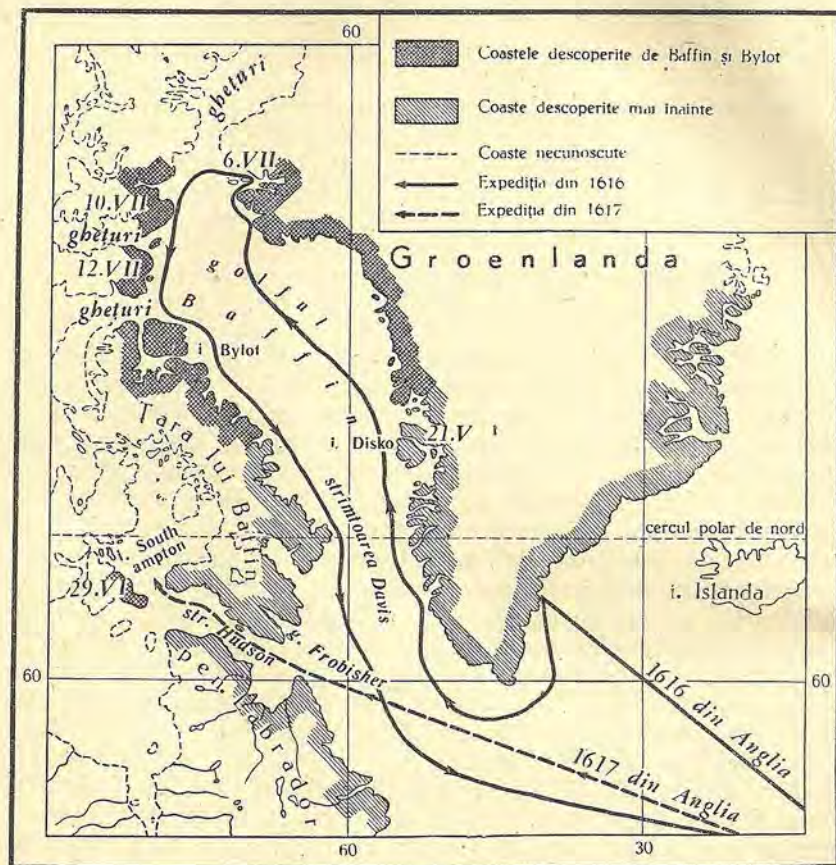
Nefericitul căpitan s-a bucurat totuși după moarte de o glorie rară: „Marele rîu din nord“ pe care el l-a luat la început drept drumul spre China, a primit numele său — *rîul Hudson*; strîmtoarea a cărei intrare a fost indicată de predecesorii săi a fost denumită *strîmtoarea Hudson*, iar marea ce i-a devenit mormînt a primit numele de *golful Hudson*.

DESCOPERIRILE ULTERIOARE DIN GOLFUL HUDSON (EXPEDIȚIILE LUI BUTTON ȘI BYLOT — BAFFIN)

Îndată ce însoțitorii lui Hudson rămași în viață s-au reîntors în Anglia, s-a organizat acolo „Campania neguțătorilor din Londra care au găsit drumul de nord-vest“; denumirea însăși denotă cît de mare era convingerea că „Marea de apus“ a lui Hudson se află la o distanță destul de mică de Asia de răsărit și că englezii vor putea începe imediat un comerț avantajos cu China și Japonia, cu țările Americii de sud dinspre oceanul Pacific, ba chiar și... cu insulele Solomon. Au fost echipate două corăbii sub comanda lui *Thomas Button*. Căutarea lui Hudson și a tovarășilor săi îi preocupa cel mai puțin pe organizatorii expediției: în instrucțiunile date lui Button se spune limpede că el trebuie să iasă în oceanul opus cam în dreptul paralelei de 58°, cu toate că se știa cu certitudine că Hudson a fost părăsit de marinarii răzvrățiți cu cîteva sute de mile mai spre sud; de altfel, nici Button, după cum se va vedea din cele ce urmează, n-avea de gînd să exploreze litoralul în dreptul căruia se săvîrșise crima (coasta apuseană a Labradorului).

În vara anului 1612, după ce a străbătut strîmtoarea Hudson și și-a continuat drumul spre apus, Button a descoperit în partea dreaptă față de direcția corăbiei un pămînt (*insula Southampton*) și a înaintat de-a lungul țărmului său sudic, luîndu-l drept un arhipelag. Apoi a cotit spre sud-vest, presupunînd că se îndreaptă spre China. Dar curînd, la 60°40', a văzut țărmul unui nou pămînt mare. Button a vrut să-l ocolească pe la sud și a mers pînă la 58°40' latitudine nordică (*golful Button*), unde țărmul cotește brusc, dar nu spre vest, cum spera el, ci spre est; el a fost atît de decepționat, încît a numit noul pămînt, adică țărmul vestic al golfului Hudson, „*Speranța înșelată*“. Apoi coasta a cotit din nou spre sud și înaintînd în această direcție, Button a descoperit gurile marelui rîu Nelson (în dreptul paralelei de 57° latitudine nordică). Aici corăbiile s-au oprit pentru iernat. Cu toate că iarna a fost blîndă, mortalitatea printre marinari — probabil din pricina scorbutului — era atît de mare, încît n-au mai rămas oameni suficienți pentru conducerea ambelor corăbii și englezii au trebuit să părăsească una din ele. Pe rîu, gheața s-a topit încă la începutul lunii aprilie, dar golful a mai rămas blocat de ghețuri timp de trei luni.

În iulie 1613, Button a mers din nou de-a lungul țărmului apusean al golfului Hudson, de data aceasta însă în direcția inversă; în căutarea drumului de vest, el a înaintat dincolo de paralela de 64°, pînă cînd a

Călătoriile lui Baffin și Bylot din 1615—1616.

ajuns la intrarea într-un golf care se îngusta sau într-o strîmtoare care ducea spre nord cu o ușoară deviere către răsărit. Button i-a dat numele latinesc de „Nec ultra” („Nu mai departe”, astăzi *strîmtoarea Roes Welcome*). Navigatorul dezamăgit n-a mai explorat-o. La 29 iulie, el a pornit spre răsărit și toamna s-a întors în Anglia cu știri foarte neplăcute pentru acționarii „Companiei drumului de nord-vest”. De Hudson și de tovarășii săi dispăruți fără urmă nu și-a mai adus aminte nimeni.

Intrucît drumul de vest putea fi situat mai la nord de paralela de 65° , la care Button susținea că a ajuns, compania a trimis în explorare un vas mic (55 de tone) sub comanda lui Robert Bylot. Acesta avea ca timonier un navigator polar încă tînăr (născut în 1584), dar experimentat, pe care-l chema *William Baffin*. Baffin navigase de mai multe ori în marea Groenlandei. La 30 mai ei au ajuns la intrarea în strîmtoarea Hudson, unde au „descoperit” *insula Resolution* (denumită probabil astfel în cinstea vasu-

lui lui Bylot), sau mai bine zis i-au determinat poziția, căci ea fusese văzută fără îndoială încă de oamenii lui Frobisher în 1578. Mai departe, lângă țărmul nordic, au fost descoperite micile *insule Savage*, iar la ieșirea din strîmtoare, *insula Mill* (în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică). La 10 iulie navigatorii au zărit marea insulă *Southampton* și au mers timp de două zile de-a lungul coastei sale spre nord-vest, pînă cînd la intrarea într-un „golf“ (în realitate *strîmtoarea Frozen*) au fost opriți de ghețuri. Corabia a fost nevoită să pornească înapoi și cu acest prilej a fost cercetată toată coasta răsăriteană a insulei *Southampton*. Vasul a rămas în apropierea extremității de sud-est a insulei pînă la sfîrșitul lunii iulie, iar apoi a pornit înapoi. În raportul prezentat companiei, Baffin scria: „Nu încapе îndoială că trecerea există totuși, dar nu sînt convins că la ea se poate ajunge prin strîmtoarea numită *Hudson*¹ și înclin să cred că nu...“.

DESCOPERIREA GOLFULUI BAFFIN ȘI A GROENLANDEI DE NORD-VEST (A DOUA EXPEDIȚIE BYLOT — BAFFIN)

În primăvara anului 1616, pe același vas mic al companiei, cu un echipaj de șaptesprezece oameni, Bylot și Baffin au plecat dinspre strîmtoarea Davis, în căutarea drumului de nord-vest. La 5 iulie ei au ajuns în dreptul paralelei de 78° latitudine nordică. Pînă la mijlocul secolului al XIX-lea nici un alt vas n-a ajuns atît de departe spre nord în această regiune. Cu acest prilej au fost descoperite: *coasta apuseană a Groenlandei între 72 și 76° latitudine nordică*, *golful Melville*, extremitatea de nord-vest a Groenlandei între 76 și 78° latitudine nordică (*peninsula Hayes*) și *strîmtoarea Smith*, care desparte la nord-vest această peninsulă de țărmul opus (*insula Ellesmere*). În partea îngustă a acestei strîmtori, la începutul lunii iulie nu se putea trece printre ghețuri și atunci Bylot a cotit spre sud. În această direcție a fost descoperit *golful Smith*, iar mai la sud, dincolo de extremitatea din dreptul paralelei de 76° , intrarea blocată de ghețuri în *strîmtoarea Jones* (între insulele *Ellesmere* și *Devon*). Și mai la sud, în dreptul paralelei de $74^{\circ}5'$ latitudine nordică, a fost descoperită intrarea foarte largă, dar de asemenea blocată de ghețuri în *strîmtoarea Lancaster* (între insulele *Devon* și *Bylot*). Bylot și-a continuat drumul spre sud-est și a înaintat astfel pînă la cercul polar pe o distanță de circa 1 000 km în direcția țărmului unui imens pămînt care de atunci este denumit — în cinstea timonierului erudit, dotat cu elocință și talentat la scris — *Țara lui Baffin* (insula Baffin)². Nici Baffin și nici Bylot n-au debarcat niciodată pe insula Baffin. De la strîmtoarea Lancaster, vasul a mers la o oarecare distanță de țărm, din pricina unei fișii largi de gheață. Mulți marinari erau bolnavi de scorbut, așa că din drep-

¹ Se pare că acesta este primul document care a ajuns pînă la noi în care strîmtoarea de la nord de Labrador este denumită strîmtoarea Hudson.

² Prin cercetările făcute în secolul al XIX-lea s-a constatat că mica regiune muntoasă de nord-est a acestui pămînt este de fapt insula Bylot.

tul cercului polar Bylot a cotit spre sud-est, și la sfîrșitul lunii august a sosit în Anglia.

Lui Baffin i se scribie totodată „deschiderea porților“ spre două strîmtori, care duc într-adevăr în oceanul Pacific, precum și „îchiderea“ acestor „porți“. După cum se vede din relatarea despre expediție, ade-vărata cinste a acestei descoperiri trebuie împărțită între căpitanul Bylot, aproape uitat, și norocosul său timonier, al cărui nume s-a dat nu numai uneia dintre cele mai mari insule de pe glob (512 000 km²), dar și mării pe jumătate închise, situată între Groenlanda și Țara lui Baffin (insula Baffin), cu o suprafață mai mare decît marea Baltică — *golful Baffin*. Este însă incontestabil că cinstea îndoielnică a „îchiderii“ acestor „porți“ de vest din regiunea polară îi aparține numai lui Baffin, deoarece s-a păstrat o scrisoare a sa către un protector de vază al expediției în care îi spune răsplată că „nu există nici un drum și nici măcar nădejdea de a găsi vreun drum în partea de nord a strîmtorii Davis“ (adică în golful Baffin). El a fost crezut și „Compania drumului de nord-vest“ a fost lichidată. În 1622, Baffin a murit în vîrstă de 38 de ani.

TERMINAREA DESCOPERIRII GOLFULUI HUDSON (EXPEDIȚIILE LUI MUNK, FOX ȘI JAMES)

Guvernul danez a început și el să se intereseze de drumul de nord-vest. În 1619, din Danemarca a fost trimis spre golful Hudson navigatorul polar norvegian *Jens Munk* cu două vase mici. În iunie el a intrat în strîmtoarea Hudson și, după ce a străbătut-o, a cotit spre sud-vest, căutînd probabil drumul spre oceanul Pacific (datele despre această expediție sînt foarte sumare). Expediția a iernat la gurile unui rîu care a fost numit mai tîrziu rîul *Churchill* (el se varsă în golful Button). Iarna a fost excepțional de grea și pînă la începutul verii anului 1620 au pierit toți marinarii în afară de Munk și încă doi oameni. În timpul verii, cei trei s-au întremat hrănindu-se cu pește și păsări, și-au strîns provizii pentru drum și, abandonînd unul din vase, au ajuns cu greu la Copenhaga, la 25 septembrie 1620, „semănînd mai mult a umbre decît a oameni“.

În 1631, englezii au început din nou să caute drumul de nord-vest, de data aceasta dinspre golful Hudson. Fondurile necesare au fost date de neguțătorii din Bristol, care au echipat un vas mic sub comanda lui *Thomas James*. Un alt vas, mai mare, „*King Charles*“ (de 70 tone) a fost dat de regele Angliei, Carol I Stuart, iar fondurile pentru echiparea expediției și angajarea echipajului le-au pus la dispoziție neguțători din Londra. Comandant al acestui vas a fost numit *Luke Fox*, un căpitan mai în vîrstă, care avea experiența călătoriilor polare. El era sigur de succes și a semnat cu compania Indiilor de est un contract pentru livrare de piper. Cînd s-a înfățișat lui Carol I, acesta i-a dat scrisori către împăratul Japoniei. Fox s-a pregătit bine pentru călătoria în Arctica și a făcut multe observații științifice prețioase. Cele două vase au plecat

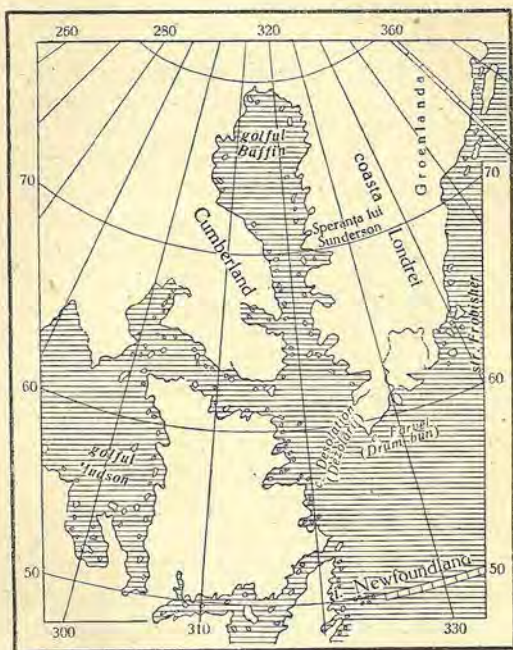
aproape în același timp, în primele zile ale lunii mai, dar fiecare comandant acționa independent și rezultatele obținute de ei n-au fost nici pe departe de aceeași valoare.

La sfârșitul lunii iulie 1631, *Luke Fox* a ajuns la colțul de nord-vest al golfului Hudson, acel „golf Nec ultra“ din dreptul paralelei de 64° latitudine nordică în fața căruia s-a oprit Button în 1613. S-a constatat că golful este de fapt o strîmtoare (Fox a înaintat prin ea pînă în dreptul paralelei de $65^{\circ}30'$ latitudine nordică), iar Southampton s-a dovedit a fi, nu o parte a continentului, ci o insulă sau, cum s-a mai crezut multă vreme, un grup de insule și Fox i-a dat numele de „Sir Thomas Roes Welcome“ („Bine ați venit, sir Thomas Roes!“); astăzi această denumire în formă prescurtată — *Roes Welcome* — s-a

păstrat pentru strîmtoarea ce desparte insula Southampton de continent.

Intorcîndu-se, Fox a mers de-a lungul întregului litoral vestic al golfului Hudson; după cît se pare, el nu avea încredere în Button, care de data aceasta însă avusese dreptate. Într-adevăr, acolo nu exista nici o strîmtoare. Cu acest prilej au fost descoperite toate insulele mici din apropiere, precum și insula *Marble* („de Marmură“). Înaintînd astfel, Fox a ajuns la gurile *riului Nelson*, dincolo de care se întindea coasta sudică încă neexplorată a golfului Hudson. În cursul lunii august, Fox a explorat și acest țărm pînă la $55^{\circ}10'$ latitudine nordică și $83^{\circ}5'$ longitudine vestică, unde s-a întîlnit cu James și în curînd s-a apropiat de un cap (*Henrietta-Maria*); acolo țărmul cotea brusc spre sud. Fox a socotit că nu mai are rost să meargă mai departe, ca să nu-și piardă timpul în zadar. El și-a formulat concluziile în felul următor: „În arcu dintre $65^{\circ}30'$ și $55^{\circ}10'$ latitudine nordică, de-a lungul întregii coaste apusene a golfului Hudson, nu este nici o nădejde să se descopere trecerea“.

Cotînd spre nord, Fox a traversat întregul golf Hudson, a trecut de intrarea de vest în strîmtoarea Hudson și a descoperit „Țara lui Fox“ (peninsula Fox, extremitatea de sud-vest a Țării lui Baffin). Continuîndu-și drumul spre nord, el a ajuns la 22 septembrie în dreptul paralelei de $66^{\circ}35'$ latitudine nordică. Golful dintre Țara lui Baffin și continent,

Harta lui L. Fox din 1635 (schiță).

în care a pătruns, a fost numit mai târziu *bazinul Fox*, iar strîmtoarea dinspre sud, care îl leagă de golful Hudson, a fost numită *strîmtoarea Fox*. La sfîrșitul lunii octombrie 1631, Fox s-a întors în Anglia fără să fi pierdut nici un om. Mulți erau bolnavi, printre care și el însuși, dar toți s-au însănătoșit.

Thomas James a ieșit la mijlocul lunii iulie în golful Hudson, l-a traversat spre sud-vest, probabil pînă la vărsarea riului Churchill, apoi a înaintat de-a lungul țărmului sudic al golfului Hudson pînă la capul *Henrietta-Maria* (denumirea a fost dată de el), unde a ajuns înaintea lui Fox, care nu știa acest lucru. Despărțindu-se de Fox, James a explorat în septembrie tot litoralul bazinului de sud-est al golfului Hudson, căruia mai târziu i s-a atribuit numele lui (*golful James*). Ceața deasă și ghețurile l-au împiedicat să se întoarcă în țară. El a iernat la extremitatea sudică a golfului, pe insula *Charlton* (în dreptul paralelei de 52° latitudine nordică). Iarna a fost aspră. După ce a pierdut o parte din echipaj, el a izbutit să scoată vasul dintre ghețuri abia la sfîrșitul lunii iunie 1632. La 2 iulie a părăsit insula Charlton și la 22 octombrie a ajuns la Bristol.

După expedițiile lui Button, Fox și James, întregul litoral al golfului Hudson și aproape toate insulele de acolo au fost însemnate pe hărți destul de exact (pentru acea vreme). Trecerea spre vest putea să existe numai dinspre bazinul Fox, rămas neexplorat în zona de dincolo de cercul polar, dar se părea că nici acesta nu are ieșire. Abia după două sute de ani a obținut aici rezultate hotărîtoare *William Parry* (1821–1822), care, cu ajutorul eschimosei Igloodik, „a deschis“ golful Hudson.

Capitolul 45

COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND ȘI A COASTEI AMERICII DE NORD DINSPRE OCEANUL ATLANTIC

COLONIZAREA DE CĂTRE ENGLEZI A INSULEI NEWFOUNDLAND

În ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, în fiecare an se adunau în apele insulei Newfoundland circa 400 de vase de pescuit de diferite naționalități. Vasele engleze erau în număr mic, dar mai bine echipate și înarmate, și căpitani englezi își arogau dreptul de a judeca litigiile și conflictele dintre pescari. Insula propriu-zisă i-a interesat prea puțin pe europeni pînă la „marea“ descoperire a lui Frobisher. Dar cînd acesta a adus în Anglia încărcătura sa de „aur“, insula Newfoundland a căpătat pentru englezi o dublă importanță. Ea străjuia calea cea mai scurtă spre „Katai“ și dincolo de ea se afla „țara aurului“ a lui Frobisher.

Englezul *Humphrey Gilbert*, frate vitreg al favoritului reginei *Walter Raleigh*, a obținut de la Elisabeta un brevet „pentru descoperirea și guvernarea insulei Newfoundland“. Bazîndu-se pe dreptul primei desco-

periri făcute de Cabot, Gilbert a proclamat insula posesiune engleză, în ciuda protestelor guvernului francez. Gilbert a adus din Anglia pe insulă 250 de oameni, și a încercat să întemeieze pe coasta de sud-est *prima colonie engleză de peste ocean* — *Newfoundland* (1583). Încercarea a dat greș. În afară de pește și combustibil, coloniștii duceau lipsă de toate cele necesare traiului. Bolile au început să bîntuie printre ei. Nemulțumirea amenința să se transforme în răscoală. Gilbert a poruncit să se taie urechile celor nemulțumiți, dar în cele din urmă a fost nevoit să cedeze și i-a transportat pe coloniști înapoi în Anglia. La întoarcere, el a pierit pe drum în timpul unei furtuni. Abia după un sfert de veac, niște marinari englezi au întemeiat prima așezare pescărească permanentă la marginea răsăriteană a insulei. Această așezare s-a transformat mai târziu în capitala insulei Newfoundland — *Saint Johns*, cel mai mare port al insulei.

WALTER RALEIGH ȘI SOARTA VIRGINIEI — PRIMA COLONIE ENGLEZĂ DE PE CONTINENTUL AMERICAN

Walter Raleigh era un nobil englez nu prea bogat, care visa să facă o carieră strălucită. El nu avea nici avere, nici titluri de vază, dar era convins că un tânăr frumos le poate dobîndi trecînd prin iatacul reginei „fecioare“ *Elisabeta*. Prin tot felul de extravagante, el i-a atras atenția asupra sa și a devenit unul din favoriții ei. Raleigh visa la bogățiile nepuizabile ale Indiei, la comorile din Mexic sau Peru, la Eldorado. Fratele său Gilbert căuta țara aurului în preajma drumului de nord-vest. Raleigh a hotărît s-o caute peste ocean, mergînd în linie dreaptă spre vest. El a obținut un brevet regal pentru colonizarea teritoriului Americii de nord situat la miazănoapte de posesiunile spaniole (adică de Florida).

În 1584, Raleigh a trimis în recunoaștere peste ocean două vase mici. Ele au atins țărmul american în dreptul paralelei de 35°, unde nu există aproape nici un port potrivit. Căpitania au vizitat două insule situate lângă *laguna Pamlico* și *golful Albemarle* (36° latitudine nordică), precum și țărmul continental învecinat și au stabilit acolo relații cu localnicii. Reîntorcîndu-se în patrie, ei i-au descris pe indieni ca pe niște oameni „sălbatici și leneși, viteji și ospitalieri, curioși și încrezători, foarte dispuși să schimbe produsele țării lor pe mărfuri engleze, îndeosebi pe obiecte de metal“. Căpitania au lăudat foarte mult frumusețea țării, blîndețea climei, fertilitatea solului. Atunci, zgîrcita regină și-a deschis baielele pungii și Raleigh a putut să echipeze imediat o a doua expediție compusă din cinci vase, sub comanda lui *Richard Grinville* pentru colonizarea noii țări descoperite. Favoritul recunoscător a dat viitoarei colonii engleze numele de *Virginia*, în cinstea protectoarei sale.

În 1585. Grinville a întemeiat pe *insula Roanoke* (lîngă intrarea sudică în golful Albemarle), prima așezare engleză de lîngă continentul Americii de nord și după aceea s-a întors în patrie. În această localitate s-au așezat 180 de oameni, în special nobili scăpătați care visau să se îmbogățească repede. Iar „sălbaticii“ și-au dat seama de la început căruia

zeu i se închină englezii „civilizați“ și, bătându-și joc de ei, le spuneau povești despre bogatele zăcămintele de aur din interiorul țării și despre bancurile de scoici cu perle de lângă țărmuri. După câteva luni de căutări zadarnice, coloniștii au ajuns atât de înrăiți, încât au început să-i atace pe indieni. Aceștia au încetat să le mai aducă alimente în schimbul mărfurilor engleze. În primăvara anului 1586, coloniștii au ajuns

Harta lui Gilbert din 1576 (schiță).

într-o situație desperată. Dar, pe neașteptate s-a ivit lângă țărm flota lui *Francis Drake*, care se întorcea în Anglia după una din incursiunile sale împotriva coloniilor spaniole. Drake i-a luat pe coloniști cu el și i-a adus în patrie. Ei nu aveau decât o mică încărcătură de *tutun* și Raleigh, precum și alți arbitri ai modei, au răspândit curînd în Anglia fumatul.

La scurt timp după evacuarea coloniei, a sosit acolo Grinville cu trei corăbii. Neștiind nimic despre cele întîmplate, el a lăsat în colonia rămasă pustie cincisprezece oameni, ca să-i păstreze lui Raleigh posesiunea sa. Curînd după aceea toți acești oameni au fost măcelăriți de indieni. La începutul anului 1587, Raleigh

a repetat încercarea de a organiza colonizarea masivă a Virginiei. Trei corăbii au adus un nou grup de coloniști, numărînd peste 200 de oameni. Dar curînd a izbucnit războiul anglo-spaniol, noua colonie a fost lăsată în voia soartei și toți coloniștii au murit, fie de foame, fie uciși de indieni. După aceasta Raleigh, ca și augusta sa protectoare, și-au pierdut entuziasmul pentru acest proiect deficitar.

EXPEDIȚIA LUI GOSNOLD

În ultimul an al domniei Elisabetei (1603) *Bartholomew Gosnold* a organizat o expediție cu un singur vas (echipajul avînd treizeci și doi de oameni). El a plecat de la extremitatea de sud-vest a Angliei (50° latitudine nordică) drept spre apus, căutînd să urmeze, în limita posibilităților, această direcție. Vîntul însă a împins corabia spre sud. El a traversat oceanul fără să fi întîlnit vreo insulă și a ajuns la continentul american în dreptul paralelei de 42° latitudine nordică. În acest loc, o peninsulă lungă și îngustă, avînd forma unei seceri, formează un golf deschis spre nord. Gosnold a întîlnit acolo mari bancuri de scrumbii și a numit penin-

sula *Cape Cod* („capul Scrumbiei“). După ce a ocolit peninsula dinspre sud, el a înaintat către vest vreo 200 km de-a lungul țărmului. Era vară și Gosnold a fost fermecat de natura noii țări. El debarca din loc în loc pe țărmul continentului și stabilea relații cu indienii. Se știe că acești „sălbatici“ au întâmpinat aproape întotdeauna în mod prietenos pe primii „albi“ care le vizitau țara; indienii le dădeau alimente și le arătau cele mai bune locuri de vânătoare și pescuit. De aceea, când s-a întors după patru luni în patrie, Gosnold a descris cu entuziasm regiunile din Lumea nouă descoperite de el.

Pe englezi i-a impresionat nu atât descrierea făcută de Gosnold, cât durata scurtă a expediției. S-a aflat astfel că dincolo de ocean, la numai câteva săptămîni de drum din Anglia, există o țară cu climă blîndă și locuitori blajini, o țară foarte potrivită pentru colonizarea populației „de prisos“ din Vechea Anglie. Noul drum descoperit de Gosnold reducea aproape la o treime traseul obișnuit stabilit de spanioli după expedițiile lui Columb. Curînd s-au organizat două companii pentru colonizarea Americii care „se apropiase“ pe neașteptate de Anglia — una la Londra și alta la Plymouth. Ele au căpătat brevetele corespunzătoare de la noul rege al Angliei, Iacob I Stuart.

Rezultatul final al noii mișcări de colonizare l-a constituit apariția în America de nord a 13 *colonii engleze*, care s-au separat mai tîrziu de metropolă și au devenit nucleul Statelor Unite ale Americii.

Comaniile au dobîndit dreptul de a întemeia colonii pe litoralul dinspre oceanul Atlantic al Americii de nord, între 34 și 45° latitudine nordică, iar în interiorul teritoriului „de la o mare la alta“ (mai tîrziu, Virginia a susținut pe această bază că are drepturi și asupra tuturor pămînturilor din vest). Comaniile și-au luat obligația să răspîndească creștinismul printre „sălbatici“ și să susțină printre coloniști biserica anglicană. Majoritatea patentelor regale repetau următoarele principii: „coloniștii și urmașii lor rămîn engleji în toate privințele: în așezările din America, ei se bucură de toate drepturile și privilegiile, ca și cum ar fi rămas în patrie“. Pe această bază, în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, americanii s-au opus acțiunilor arbitrare ale metropolei, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și-au formulat pretențiile la independență.

ÎNTEMEIEREA NOII COLONII VIRGINIA

În 1606, la 20 decembrie, au plecat din Anglia trei vase mici cu 105 coloniști, aproape numai bărbați, și după o lungă călătorie pe marea furtunoasă au intrat în primăvara anului 1607 în golful *Chesapeake*. Ei au navigat în sus pe un rîu pe care în cinstea regelui Iacob (James) l-au numit „*James River*“ și au întemeiat pe malurile lui prima așezare engleză pe continentul american — *Jamestown*. Acești coloniști au părăsit Anglia de bunăvoie. Ei aparțineau bisericii de stat dominante în Anglia

— biserica anglicană (episcopală). Cei mai mulți erau *gentlemen* ratați. „oameni leneși și vicioși: ei fuseseră trimiși peste ocean de rude care voiau să scape de rușine și sperau că în cîțiva ani aceștia, sau se vor îmbogăți, sau vor pieri“. Coloniștii din Virginia semănau în multe privințe cu hidalgo spanioli și cu fidalgo portughezi, care s-au năpustit peste ocean după descoperirea Americii.

Printre primii coloniști din Virginia se întâlneau rar oameni energici și care să nu disprețuiască munca. Unul dintre aceștia a fost întemeietorul de fapt al Virginiei, căpitanul *John Smith*. Potrivit spuselor sale (care nu merită totdeauna încredere) Smith a servit înainte ca soldat în războiul din Țările de jos împotriva spaniolilor și în războiul împotriva turcilor din Europa de sud-est. Acolo a fost rănit și a rămas pe cîmpul de luptă printre cadavre. Turcii l-au găsit și l-au vîndut ca sclav în Crimeea. El și-a omorît stăpînul și a fugit pe Don, la ruși. Apoi a peregrinat cîțiva ani prin Europa și Africa de nord, s-a întors în patrie, iar de acolo a plecat în Lumea nouă. Acest aventurier a fost numit de compania din Londra guvernator al coloniei și a devenit primul „patriot“ anglo-american. Smith spunea: „Coloniștii n-au decît să piară într-una, căci tot mereu voi aduce alții noi“. El încerca să-i învețe pe nobilii leneși să muncească: „Nu numai argintul și aurul, dar și produsele pămîntului și tot ce se va găsi dau țării valoare“.

Compania din Londra urmărea să găsească drumul cel mai scurt spre China; ea avea nevoie de profituri mari, de aur și argint, iar Virginia nu i le putea oferi. Compania a acuzat de incapacitate conducerea coloniei și în primul rînd pe Smith. După doi ani de la întemeierea așezării Jamestown, el a fost înlăturat temporar din funcție. Din Anglia s-au trimis în Virginia șapte corăbii cu 300 de coloniști noi, printre care erau mulți deportați și delicvenți de drept comun. Compania din Londra l-a numit pe lordul *Delaware*, cîrmuitor pe viață al tuturor posesiunilor ei din America. Lordul a plecat peste ocean, dar după cîteva luni s-a întors în patrie. Numele lui a fost dat golfului situat la nord-est de Chesapeake (39° latitudine nordică) și micii peninsule dintre aceste golfuri.

Din cauza mulțimii de trîntori și netrebnici, colonia a dobîndit de la început o faimă atît de proastă, încît unii englezi acceptau mai curînd să fie duși la spînzurătoare decît să plece în Virginia: „Asupra acestei țări minunate se abătu o rușine groaznică; ea era socotită drept locul potrivit pentru deportarea celor mai mari escroci“.

Pentru noua colonie cel mai avantajos era să cultive tutunul, căci moda fumatului începuse să se răspîndească în Europa occidentală și centrală. Coloniștii nu se îndeletniceau aproape de loc cu agricultura și dădeau prea puțină atenție creșterii vitelor. Indienii trebuiau să le furnizeze alimentele necesare. Cînd nu o făceau, coloniștii le prădau satele.

Foarte curînd, în interesul plantatorilor de tutun, a fost introdusă sclavia. În 1620, olandezii au adus în colonie primii negri și i-au vîndut cu cîștig mare la Jamestown. Negrii viguroși, obișnuiți cu clima umedă și caldă din Africa occidentală, s-au dovedit a fi muncitori excelenți și

aduceau stăpînitorilor lor mari profituri. În anii următori au început să se aducă în Virginia atît de mulți negri, încît sclavii au ajuns să fie mai numeroși decît oamenii liberi.

John Smith a explorat zona de pe litoral și a căutat să mențină relații pașnice cu indienii. Colonia se dezvoltă încet. În fiecare an soseau din Anglia peste o mie de noi coloniști. Prețul tutunului creștea, căci fumatul se răspîndea tot mai mult în Europa.

Englezii (ca și olandezii) — spre deosebire de spanioli, portughezi și francezi — căutau să nu se amestece cu băștinașii supuși și să-și mențină „puritatea rasei“. În cursul primilor ani de colonizare, pacea dintre englezi și indieni n-a fost tulburată. Dar pretențiile coloniștilor au devenit excesive. Ei acaparau cu nerușinare pămînturile indienilor, îi înșelau și îi jefuiau. În 1622, indienii, care înainte aveau o atitudine pașnică, s-au răsculat împotriva asupritorilor. La un semnal dat de căpetenii, ei au atacat simultan pe coloniștii risipiți în grupuri mici în regiunea localității Jamestown și au ucis, după cum se arată în „Istoria Virginiei“ — 347 de coloniști, fără deosebire de sex și vîrstă. Mulți coloniști au izbutit însă să scape refugiindu-se la Jamestown. Atunci englezii au pornit un război de exterminare împotriva tuturor indienilor, chiar și a acelor care în mod evident nu au putut participa la atacul „perfid“. După ce s-au răfuit cu indienii din împrejurimi, coloniștii din Virginia au atacat și triburile mai îndepărtate, obligîndu-le să le dea ostatici. De atunci, colonialiștii au început să promoveze „politica indiană“, care este exprimată prin cinica frază: „Buni sînt numai indienii morți“.

„PELERINII“ DE PE „MAYFLOWER“ ȘI PRIMA COLONIE ENGLEZĂ ÎN NOUA ANGLIE

În schimbul unei sume de bani, compania din Plymouth a permis puritanilor, prizoniți în patrie, să se așeze pe teritoriul întins ce i s-a acordat. Puritanii au echipat pe țarmul sudic al Angliei, la Southampton, vasul „Mayflower“ („Floarea de mai“, 100 de tone).

Puritanii își spuneau adesea *pelerini*, pentru că se considerau călători pe această lume efemeră, veniți din neființă și năzuind spre „patria cerească“. Dar pentru timpul cît trăiau pe pămînt avea nevoie de o patrie pămîntească. Și astfel, în septembrie 1620, 120 de „pelerini“, printre care se aflau femei și copii, au pornit pe corabia „Mayflower“ peste ocean ca să caute Noua Anglie. Au trecut mai bine de două luni pînă cînd „pelerinii“ au zărit țarmul Americii. S-a stabilit ca ei să debarce la gurile rîului Hudson. Dar, după cum spune legenda, căpitanul vasului, mituit de olandezi, care considerau această regiune o posesiune a lor, a înaintat prea mult spre nord și a intrat în golful *Massachusetts*. Corabia a mers de-a lungul țarmului pe lapoviță, pînă cînd a ajuns la o insulă nelocuită. Ziua următoare coloniștii au petrecut-o „în tihnă și rugăciune“. Aceasta a fost prima duminică puritană plicticoasă în Lumea nouă.

Luni, „pelerinii“ au cercetat portul, care li s-a părut excelent. În regiunea învecinată au găsit apă bună de băut și ogoare ale indienilor se-

mănate cu porumb. Această luni este numită în S.U.A. „Ziua strămoșilor“, în amintirea strămoșilor americani — nordici „sută la sută“ („yankei“), care au intrat în ziua aceea în stăpânirea noii lor patrii — *Noua Anglie*.

La 25 decembrie 1620 s-au pus temelile primelor case din „New Plymouth“, pe coasta de nord-vest a golfului Cape Cod. După câteva săptămîni, coloniștii s-au organizat din punct de vedere militar; pe un deal lângă *Plymouth* s-a construit o cetate și pe zidurile ei au fost așezate turnuri. Prima iarnă petrecută în *Noua Anglie* a fost aspră și a secerat multe vieți. Primăvara, puritanii au sădit livezi și au început să însămînțeze grîne. Stringînd o recoltă bogată, ei au anunțat cu bucurie acest lucru celor de aceeași credință cu ei din Europa, pentru a-i atrage în *Noua Anglie*. Curînd a sosit acolo al doilea grup de coloniști. În cursul primilor doi ani, „pelerinii“ au lucrat pămîntul în comun, iar produsele le-au împărțit între ei. Dar în primăvara anului 1623 ei au trecut la „gospodărie individuală“.

Acești puritani cuvioși, persecutați în patria lor, nu s-au purtat mai bine cu indienii decît adepții bisericii anglicane dominante în Virginia sau decît „blestemații papistași“ (catolicii) în America tropicală. Îndată ce „pelerinii“ au căpătat întăriri de peste ocean, invocînd un pretins complot, ei au organizat un măcel în masă al indienilor algonkini, nevinovați și lipsiți de apărare, din regiunea golfului Massachusetts. Căpeteniile și sute de indieni de rînd au fost prinși în vigwamurile (locuințele) lor și uciși. Acest asasinat în masă neprovocat a înspăimîntat atît de mult pe algonkini, încît ei și-au părăsit meleagurile natale și au plecat spre apus. Creștinii s-au grăbit să anunțe victoria asupra „păgînilor“ prietenilor lor europeni, iar unul dintre aceștia a scris în *Noua Anglie*: „Ce minunat ar fi fost dacă înainte de a-i măcelări pe indieni ați fi adus pe cîțiva dintre ei la creștinism“.

După ce au forțat pe indieni să se retragă în interiorul țării, puritanii au început să se așeze în grupuri mici de-a lungul țărmului golfului Massachusetts și să se îndeletnicească cu pescuitul. Pînă în 1624 așezările de pescari s-au întins pe 50 km la nord de Plymouth și primii pescari europeni au apărut în marele golf, căruia i s-a dat mai tîrziu numele de golful *Boston*. Lor li s-au alăturat și agricultori, care au întemeiat acolo așezări mai mari. Astfel a luat ființă *colonia puritană Massachusetts*. Acești coloniști erau gospodari harnici și buni lucrători. Urmărind să se așeze temeinic în noua lor patrie, puritanii cultivau tot felul de plante, în afară de tutun; nu se permitea să se semene decît o cantitate mică de tutun „ca medicament“.

În perioada 1630–1640 au plecat spre *Noua Anglie* mulți puritani și creștini din diferite alte secte, pentru a scăpa de prigoana autorităților regale din vechea Anglie și a bisericii episcopale dominante, aflată în slujba acestora. Străinii se stabileau în așezările vechi sau întemeiau altele noi, printre care s-a remarcat în curînd *Boston*.

Astfel, pe țărmul răsăritean al Americii de nord, în două regiuni, aflate la o distanță de aproape 1 000 km una de alta, au luat ființă două colonii engleze: *prima — la sud, Virginia sclavagistă*, colonizată cu lepădăturile claselor dominante din Anglia secolului al XVII-lea, adepți ai bisericii episcopale de stat; *a doua — la nord*, embrionul Noii Anglii, *Massachusetts*, colonizată în special cu elemente burgheze, adepți ai „muncii libere“, membri ai diferitelor secte, prigonți în patria lor. Sudicii au început să fie denumiți în curînd *cei din Virginia*, iar nordicii — *cei din Boston* sau „yankei“. Dar oricît de mult se deosebeau ei prin caracter, profesiunea anterioară și concepțiile religioase, toți au început la fel: au udat cu sînge indian pămîntul noii lor patrii.

NOUA OLANDĂ ȘI SOARTA EI

La început, coloniile engleze au fost despărțite una de cealaltă printr-o lungă fișie de litoral, unde au luat ființă așezări olandeze și suedeze: *Noua Olandă* pe riul Hudson, la gurile căruia a fost întemeiat orașul *Noul Amsterdam*, și *Noua Suedie*, în dreptul paralelei de 40°, pe ambele maluri ale unui golf îngust care a căpătat mai târziu numele de Delaware. Acolo s-a construit portul *Christiania*, locuit de țărani suedezi și finlandezi.

Astfel, încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, țărmul Americii de nord dinspre oceanul Atlantic a fost colonizat cu reprezentanți mai multor popoare europene: de la nord spre sud au început să se așeze francezi (iar o dată cu ei, bretoni și basci), englezi (la Boston), olandezi, suedezi și finlandezi, din nou englezi (în Virginia) și spanioli — fără a mai socoti grupurile mici de alte naționalități care au venit în Noul Amsterdam și împrejurimile lui.

Colonia suedeză n-a dăinuit multă vreme (mai puțin de 30 de ani) și a fost cucerită de olandezi (1655). După aceea, Noua Olandă a început să reprezinte o primejdie foarte serioasă pentru dominația engleză pe coasta răsăriteană a Americii de nord. Problema a fost rezolvată printr-un război în Europa — cel de-al doilea război anglo-olandez (1667). Olandezii au repurtat victoria pe mare, flota lor a pătruns în fluviul Tamisa și a dat foc suburbiilor Londrei. Carol al II-lea Stuart s-a grăbit să încheie pacea. Anglia și-a pierdut ultimele posesiuni din insulele Moluze; cele două părți și-au păstrat punctele de sprijin pe Coasta de aur, foarte importantă pentru neguțătorii creștini de sclavi negri „păgîni“; Olanda și-a asigurat în America de sud teritoriul Surinam (Guiana olandeză) dar a renunțat în favoarea Angliei la posesiunile sale din America de nord, care păreau mai puțin rentabile. Încă cu trei ani înainte de a trece în miinile englezilor, Noul Amsterdam a fost dăruit de Carol al II-lea fratelui său, ducele de York. După încheierea păcii, denumirea orașului a fost schimbată în New York și această denumire a început s-o poarte întreaga nouă colonie engleză din zona centrală a Atlanticului.

DESCOPERIRILE FRANCEZE ÎN AMERICA DE NORD ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA ȘI COLONIZAREA CANADEI

PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI CHAMPLAIN, ÎN ZONA ATLANTICĂ A AMERICII DE NORD

Cu toate că primele colonii franceze avuseseră o soartă tristă, comerțul cu blănuri din America de nord se dezvoltă și aducea profituri mari companiilor comerciale cu drepturi de monopol, care luaseră ființă la Dieppe și Saint Malo. Regele Henric al IV-lea își dădea seama că Franța nu va putea păstra „țara blănurilor” decât prin colonizarea ei sistematică. Era însă necesar să se constate dacă în Canada sînt posibile agricultura și viața sedentară și dacă pieirea primelor colonii franceze s-a datorat unor cauze întîmplătoare. În 1603 s-a organizat o expediție pentru explorarea Canadei. Fondurile au fost puse la dispoziție de o companie comercială franceză care a obținut monopolul asupra cumpărării de blănuri. Neguțătorii au numit comandant al expediției pe experimentatul navigator *Samuel de Champlain*, care mai întreprinsese călătorii, în slujba Franței și Spaniei, în oceanul Atlantic și în marea Caraibilor. El îndeplinea de asemenea funcția de „geograf regal”, adică urma să conducă lucrările topografice în „Noua Franță” și cartografierea țărmurilor ei. Champlain a plecat în Noua Franță cu scopul de a face o explorare preliminară. El a pătruns în estuarul fluviului Sfîntul Laurențiu și a urcat în sus pe Saguenay pînă la punctul unde ajunsese Cartier. Țara i s-a părut potrivită pentru colonizarea europenilor.

În anul următor (1604) conducînd o altă expediție, Champlain a explorat *Acadia* (Noua Scoție). După ce a debarcat pe insula *Cape Breton*, el a însemnat pe hartă toată coasta Acadiei și țărmul continental opus al golfului *Fundy*. În sud-vestul Acadiei el a refăcut cetatea Port Royal (Annapolis). Rămînînd aici la iernat cu 80 de oameni, el a trimis vasele expediției înapoi în Franța. Iernatul s-a făcut în condiții foarte grele: jumătate din coloniști au murit de scorbut.

În vara anului 1605, după ce vasele s-au reîntors din Franța, Champlain a continuat întocmirea hărții coastei răsăritene a Americii de nord spre sud-vest, pînă la golful *Cape Cod*; cu acest prilej el a descoperit două porturi foarte bune în golful Massachusetts — Boston și Plymouth, desăvîrșind astfel descoperirile făcute de *Joao Affonso*. După ce a ocolit apoi *peninsula* lungă și îngustă *Cape Cod*, el i-a stabilit definitiv contururile, iar în anul următor a descoperit *insula Nantucket* și strîmtoarea dintre ea și continent (41° 5' latitudine nordică).

În 1607, neguțătorii l-au rechemat pe Champlain în Franța, întrucît monopolul lor asupra achiziționării de blănuri fusese anulat. În 1608, de data aceasta în slujba regelui, el a fost trimis pe fluviul Sfîntul Laurențiu și a întemeiat acolo orașul *Québec*. El a căutat să mențină relații bune

cu indienii localnici — *viandoții*, apropiați ca limbă de *irochezi*, dar ostili acestora (francezii numeau cu dispreț pe viandoți *huroni* de la cuvântul *hure* — cap de porc). Champlain a studiat limba lor, a încheiat cu ei o alianță și a folosit în scopurile sale dușmănia lor împotriva irochezilor.

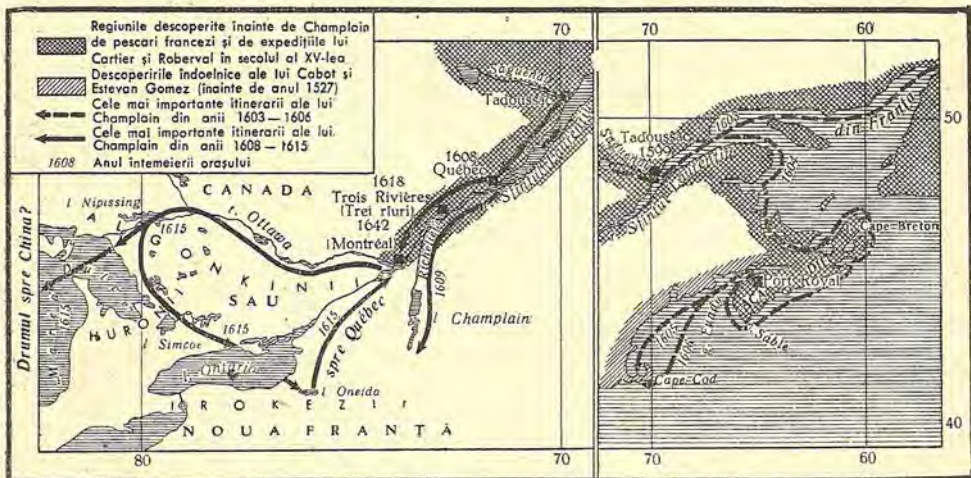
Întrebuințându-i pe huroni drept călăuze, în 1609 Champlain a început să cerceteze regiunile interioare ale Americii de nord. El avea mai multă încredere în noii săi aliați decât în coloniștii francezi, printre care se aflau numeroase „elemente turbulente”. Chiar la începutul expediției, el a trimis înapoi pe toți francezii, în afară de doi în care avea cea mai mare încredere, și, cu un grup de huroni, a urcat cu o barcă mare în sus pe fluviul Sfântul Laurențiu, până la vărsarea afluentului sudic al acestuia, *Richelieu*. Pe acesta din urmă Champlain a urcat până la un mare lac cu scurgeri care de atunci este cunoscut sub numele său. Cu acest prilej el a descoperit *munții Adirondacks*, care se înalță deasupra țărmului apusean al lacului, și *munții Verzi*, care se întind la o mică distanță de malul lui răsăritean. Champlain a întocmit o hartă și o descriere a lacului și a regiunii acestuia.

În Noua Franță erau foarte multe animale cu blană și foarte puțini locuitori. Locurile de vânătoare din regiunea lacului *Ontario* aparțineau huronilor. La sud trăiau irochezii nomazi, care erau mai numeroși. Când Champlain a ajuns pe malurile lacului *Ontario*, irochezii înaintau din nou dinspre sud spre nord, alungându-i pe huroni și pe vecinii acestora — *algonkinii*. Primii coloniști francezi, în frunte cu Champlain, au luat parte la războaiele dintre indieni, susținându-i pe algonkini și pe huroni, printre care se așezaseră de la început. Irochezii au devenit astfel dușmani de moarte ai francezilor.

Tocmai în această perioadă au apărut pe țărmurile Americii olandezii (1609 — a doua descoperire a râului *Hudson*). În anul următor ei au organizat acolo o factorie pentru achiziționarea de blănuri. Irochezii au devenit aliați ai olandezilor, iar apoi ai englezilor care au luat locul acestora, în lupta împotriva francezilor. În afară de aceasta, englezii „erau mai darnici decât francezii: în timp ce regele Franței plătea huronilor 50 de franci pentru scalparea unui englez, regele Angliei dădea de două ori mai mult pentru scalparea unui francez” (E. Réclus). Francezii, în înaintarea lor treptată spre sud, au găsit un dușman primejdios în irochezi, care primeau de la aliații lor arme de foc în schimbul blănurilor.

DESCOPERIRILE LUI CHAMPLAIN ȘI BRULÉ ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI

Între anii 1609 și 1615, Champlain a navigat aproape în fiecare an din Franța spre fluviul Sfântul Laurențiu și a strâns date cu privire la regiunile interioare ale Americii de nord. Povestirile despre o mare ce se afla undeva la nord-vest sau vest de Québec erau confirmate de sutele de indieni pe care îi întâlnea Champlain (francezii confundau informațiile cu privire la golful *Hudson* și *Marile lacuri*). Se părea că trei căi duc spre această mare, dincolo de care Champlain visa să găsească China și India. Una dintre ele, calea de nord-vest, în sus pe râul *Saguenay*, trecând prin

Descoperirile lui Champlain.

regiuni pustii și neospitaliere, ducea spre un labirint de riuri și lacuri, unde nu se puteau descurca nici chiar călăuzele cele mai de nădejde. A doua cale, de vest, trecea pe riul Ottawa, iar a treia, de sud-vest, mergea în sus pe fluviul Sfântul Laurentiu pînă la izvoarele lui.

În căutarea „Mării de apus“ Champlain trimitea împreună cu indienii, tineri coloniști. Printre acești tineri s-a distins *Etienne Brulé* care, în 1608, fiind în vîrstă de 16 ani și neavînd nici un fel de studii, a plecat în Noua Franță împreună cu Champlain. Începînd din 1610, Brulé a achiziționat blănuri; el trăia în păduri, printre indieni, se ducea cu ei la vînătoare, trecea de la un trib la altul și a învățat să vorbească perfect diferitele dialecte locale ale limbilor irocheză și algonkină. Acesta a fost primul „vagabond al pădurii“ (*coureur des bois*), tipic pentru America de nord, al cărui nume a ajuns pînă la noi — vînător și neguțător de blănuri, neobosit explorator.

În 1615, Champlain și Brulé au pornit cu un detașament de huroni aliați, din Québec spre gurile râului *Ottawa*. Înaintînd spre apus, ei au urcat pe acest râu și pe afluentul său *Mattawa spre lacul Nipissing*. Pornind de acolo pe „rîul Francez“ (*French River*), ei au ieșit la un mare golf (Georgian Bay) — o parte din *lacul Huron*, la care, după cum se presupune, ajunsese mai înainte în timpul peregrinărilor sale, Brulé sau vreun alt „vagabond al pădurii“ din Québec. De acolo, Champlain a pornit cu indienii săi spre sud-est și după ce a descoperit pe drum lacul *Simcoe*, a ajuns la *Ontario*. El a mers spre răsărit de-a lungul malului nordic al lacului Ontario și s-a convins că fluviul Sfîntul Laurențiu izvorăște din acest lac. Apoi, Champlain a înaintat spre sud, pînă la lacul Oneida, de unde izvorăște riul Oswego, plin de cataracte, ce se varsă în lacul Ontario. După o ciocnire cu irochezii localnici, el a fost nevoit să se retragă spre

lacul Ontario și s-a întors la Québec, repetind traseul în direcția inversă și străbătând în total aproape 1 600 km.

Brulé s-a despărțit de detașamentul principal lângă lacul Huron, și cu un grup de indieni aliați a ajuns înaintea lui Champlain pe malul lacului Ontario, pe care l-a traversat în bărci. La sud de Ontario el a aflat de ciocnirea dintre Champlain și irochezi, a adunat câteva sute de huroni și a pornit în ajutorul lui, dar a ajuns la locul unde se produsese ciocnirea după retragerea lui Champlain. Atunci Brulé a cotit spre sud și după ce a străbătut o regiune deluroasă împădurită, a ajuns pe malul unui râu. Mergînd în jos pe cursul râului, el a ajuns toamna tîrziu la un golf maritim lung și îngust, cu țărmurile foarte crestate, în care se vărsau câteva râuri mari și o mulțime de râuri mici. Rîul mare, al cărui traseu l-a cercetat, era *Sasquehanna*, golful era Chesapeake, iar fișia de uscat care despărțea golful de ocean — peninsula *Delaware*. În primăvara anului următor, Brulé a pornit înapoi spre Québec. Pe drum, grupul său a fost atacat de irochezi; toți însoțitorii săi s-au împrăștiat. Brulé a izbutit de asemenea să fugă, dar după ce a rătăcit câteva zile prin pădure, văzînd că era amenințat să moară de foame, și-a pus nădejdea în bunătatea unor irochezi întîlniți din întîmplare, în a căror „sălbăticie” se pare că nu credea. Irochezii nu numai că au dat hrană francezului singuratic, dar l-au și condus pînă în țara dușmanilor lor — huronii. Brulé a trăit printre aceștia timp de doi ani și s-a întors la Québec abia în 1619.

În 1621, Champlain l-a trimis pe Brulé împreună cu un alt „vagabond al pădurii” (*Grénol*) să exploreze regiunea situată la nord de lacul Huron. Ei au descoperit acolo „strîmtorea Nordică” și un șir de insule (*Manitoulin* și altele), care o despărțeau de bazinul principal al lacului Huron. După cît se pare, ei au descoperit și râul *Sainte Marie* (Saint Mary), care curge din „Marele lac Superior” în „strîmtorea Nordică” precum și cataractele de pe acest râu (*Sault Sainte Marie*). Ei au fost primii europeni care au vizitat malurile răsăritene și nordice ale lacului *Superior*, pînă la $90^{\circ}30'$ longitudine vestică. În această regiune, în dreptul paralelei de 48° latitudine nordică, se află lacul Brulé și râul Brulé, care se varsă în partea de vest a lacului Superior. Dar „vagabonzii pădurii”, care nu prea știau carte, n-au fost în stare să întocmească un raport destul de clar despre marea descoperire și să alcă-

Războinic irochez
(după Champlain).

tuiască o hartă exactă a drumurilor lor. De aceea, mai târziu descoperirea lacului Superior a fost adesea atribuită iezuiților.

Despre soarta ulterioară a lui Brulé se știe doar că în 1633 el a trăit printre huronii aliați, și-a atras nu se știe prin ce dușmănia lor și a fost ucis.

NICOLET ȘI DESCOPERIREA LACULUI MICHIGAN ȘI A BAZINULUI SUPERIOR AL FLUVIULUI MISISIPI

În 1634, Champlain l-a trimis în căutarea „Mării de apus” pe *Jean Nicolet*. El a repetat traseul urmat în 1621 de Brulé și Grénol pînă la gurile râului Sainte Marie, iar de acolo a cotit spre sud-vest și, dincolo de strîmtoarea îngustă Mackinak, a descoperit marele lac *Michigan*. El a înaintat apoi spre vest, de-a lungul malului nordic al lacului, pînă la un golf lung și îngust — *Green Bay* (golful Verde), l-a cercetat în direcția sud-vest pînă la râul *Fox*, care se varsă în golf dinspre sud, și a urcat pe acest râu pînă la izvoarele lui. De la indienii localnici, Nicolet a aflat că foarte aproape spre apus se află „Apa cea mare” și a crezut că este vorba de o mare. De la izvoarele râului *Fox*, el a înaintat spre apus și aproape pe neobservate a trecut peste o cumpănă a apelor, nu prea înaltă și scurtă, spre râul *Wisconsin*. Pe acest râu a ajuns pînă la „Apa cea mare”, cum numeau indienii fluviul *Misisipi* care curgea spre sud. Nicolet n-a explorat acest râu. Poate din cauză că înțelesese greșit povestirile indienilor localnici, el ajunsese la părerea că *Misisipi* este un fluviu destul de scurt, care se varsă în „marea de Sud”. Întorcîndu-se la Québec, a anunțat că a descoperit un râu navigabil pe care se poate ajunge ușor și repede la oceanul Pacific.

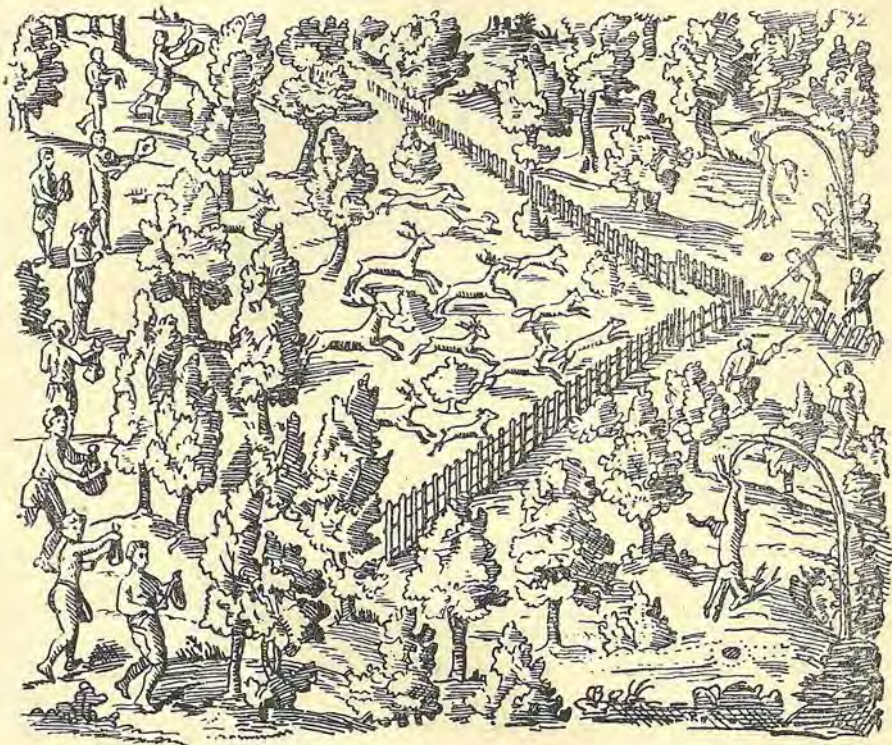
IEZUIȚII ÎN REGIUNEA MARILOR LACURI

După întemeierea Québecului, sute de vînători francezi și zeci de călugări iezuiți au pătruns în interiorul continentului. Vînătorii procurau blănuri, iar iezuiții „cucereau” suflete, răspîndind printre indieni religia catolică. Succesele lor în domeniul propagandei religioase nu erau prea mari. Dar căutînd să aducă pe „calea cea dreaptă” un număr cît mai mare de „păgîni rătăciți”, iezuiții au făcut totodată importante descoperiri în centrul Americii de nord.

În 1628, la stăruințele iezuiților, guvernul francez a interzis oficierea de slujbe evanghelice în colonii. Din această cauză protestanții *hughenoți*, adică partea cea mai întreprinzătoare și mai bogată a populației franceze, au fost pierduți pe vecie pentru Canada. Ei au început să plece în Prusia, în Olanda, în Anglia și în coloniile engleze. Prigoana împotriva *hughenoților* a constituit un grav prejudiciu pentru Noua Franță, o piedică serioasă în calea dezvoltării ei economice. Numărul emigranților francezi catolici în America de nord a fost totdeauna neînsemnat. În timp ce în Canada nu existau decît 3 000 de „albi”, în Noua Anglie, a cărei colonizare a în-

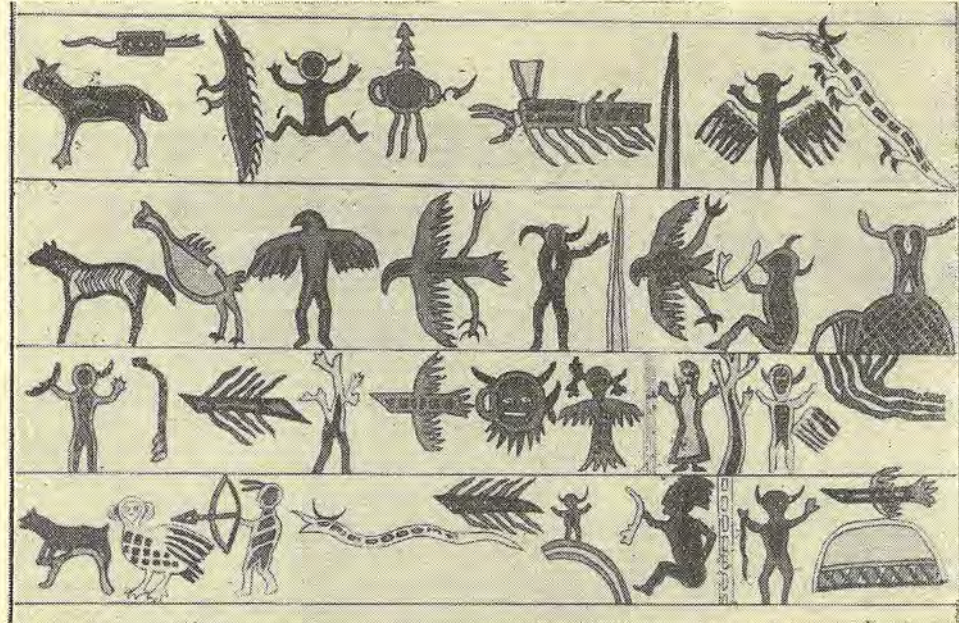
ceput cu aproape un sfert de veac mai târziu, se numărau în 1640, 24 000 de „albi“.

Iezuiții au început să-și desfășoare activitatea în primul rînd printre huronii din regiunea lacurilor. În 1634 au plecat spre ei trei călugări, printre care *Jean Brébeuf*. Primăvara, pădurile canadiene sînt de nestrăbătut; călugării au fost nevoiți să călătorească „după sistemul indian“,

Irochezi la vînătoare (după Champlain).

urcînd cu bărcile pe *Sfîntul Laurentiu* și *Ottawa*. Scriitorii catolici descriu în culori foarte vii călătoria iezuiților, înconjurîndu-i cu aureola martiriului și chiar a sfințeniei. Trebuie spus, de altfel, că ei călătoreau în aceleași condiții ca și „vagabonzii pădurilor“, în viața cărora e foarte greu să descoperi „semne de sfințenie“: „De cite ori au fost nevoiți... să se arunce în apă pentru a nu lăsa curentul repede să ducă la vale bărcile lor subrede; de cite ori au trebuit să-și tragă bărcile pe uscat și să le care în spinare prin hățîșurile de pe mal, ca să ocolească pragurile! Cu picioarele numai răni, cu hainele ajunse zdrențe, umflați din pricina mușcăturilor de țîntari, istoviți de lipsuri și de oboseală, ajungeau, în cele din urmă, în așezările huronilor... Dar huronii s-au dovedit a fi mult mai sălbatici, murdari și bănuitori decît își închipuiau iezuiții... șederea în wigwamu-

Scrierea în imagini (ideogramă) a indienilor din America de nord.

riile întunecoase, pline de fum și de insecte... era un chin neîntreput" (Bemer). Dar huronii nu s-au arătat a fi chiar atât de înfricoșători și, treptat, iezuiții au izbutit să le câștige încrederea. După o propagandă de șase ani, „sutanele negre" au strâns un mare număr de huroni în așezări permanente și au întemeiat lângă lacul Huron câteva posturi de misionari.

I se atribuie lui Jean Brébeuf descoperirea, în 1640, a celui de-al cincilea dintre Marile lacuri — Erie; dar prima știre despre *cascada Niagara* (dintre Erie și Ontario) datează din 1648. Tocmai atunci irochezii au declanșat un război crâncen împotriva huronilor și a francezilor aliați cu ei. Lupta a durat un sfert de veac. Începînd din 1648, irochezii, instigați de englezi și olandezi, au distrus unul după altul toate posturile iezuite și au măcelărit pe toți francezii care le-au căzut în mînă, chiar și pe „oamenii în sutane negre" pe care îi urau în mod deosebit, ca și aliații lor protestanți. Irochezii l-au prins și pe Brébeuf, un om de o statură uriașă, foarte puternic și rezistent. Potrivit unei legende catolice, irochezii l-au legat la „stîlpul torturilor", i-au tăiat nasul și buzele, l-au scalpat, i-au tăiat picioarele; în cele din urmă, un războinic, impresionat de dîrzenia lui, i-a smuls din piept inima și a mîncat-o caldă „pentru a-și spori forța cu singele viteazului".

Majoritatea huronilor au fost exterminați. Numai câteva sute au izbutit să se retragă spre Québec și să se așeze în jurul orașului; alții au intrat în diferite triburi din uniunea irochezilor, dușmanii lor de moarte.

Încercările iezuiților de a-i „converti“ pe indieni și de a crea în Canada un „stat în stat“ sub puterea supremă a papei de la Roma s-au încheiat printr-un eșec total. Autoritățile coloniale (urmînd ordinele primite din metropolă) îi sileau pe călugări să-i aducă pe indienii convertiți mai aproape de așezările franceze și căutau să-i transforme cît mai repede în francezi. Autoritățile aveau o atitudine binevoitoare față de căsătoriile dintre „pieile roșii“ și „fețele palide“. Această politică, alcoolul, vărsatul și sifilisul aduse de colonialiști, precum și faptul că irochezii au obținut arme de foc de la olandezi și englezi, au determinat dispariția unei părți mari a indienilor din Noua Franță. În schimb, a apărut un nou grup etnic de metiși *franco-indieni*, care a dat o serie de remarcabili „vagabonzi ai pădurii“, cu ajutorul cărora francezii și englezii au descoperit și au explorat uriașele regiuni interioare din America de nord.

Iezuiții căutau să plece cît mai departe de autoritățile coloniale franceze. Folosind drept călăuze indieni și metiși, ei *au terminat descoperirea Marilor lacuri*, inclusiv a lacurilor Superior și Michigan, și au fost primii europeni care le-au cercetat și s-au așezat pe malurile lor. Mergînd pe urmele „vagabonzilor pădurii“ francezi, care, căutînd blănuri, se pricepeau să găsească așezările celor mai îndepărtate triburi indiene, iezuiții au devenit pionieri în descoperirea regiunilor interioare din America de nord și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea *au pătruns în bazinul fluviului Misisipi*.

Capitolul 47

DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD

ORGANIZAREA BRAZILIEI PORTUGHEZE

Cei dintii coloniști portughezi au apărut în Brazilia de răsărit în primul pătrar al secolului al XVI-lea. Numai țările din peninsula Iberică socoteau că Portugalia are dreptul asupra părții răsăritene, dinspre oceanul Atlantic, a Americii de sud tropicale; celelalte puteri maritime europene nu recunoșteau sub nici o formă aceste „drepturi“. Problema cui va aparține Brazilia depindea de raportul de forțe între puterile colonialiste rivale din Europa în oceanul Atlantic și îndeosebi în Brazilia propriu-zisă.

În primul pătrar al secolului al XVI-lea, grupuri mici de portughezi s-au așezat mai ales în regiunea de la extremitatea răsăriteană a Braziliei, la nord de gurile riului *Sao Francisco*, descoperit în 1501. Primii coloniști portughezi s-au căsătorit aici cu indiene; urmașii lor, care cunoșteau perfect limbile locale, au jucat un rol foarte important în cucerirea întregii Brazilii de către portughezi. Amenințarea din partea străinilor, în special a negustorilor francezi de sclavi și de lemn prețios „brazilian“, a determi-

nat guvernul portughez să întreprindă primii pași pentru a-și consolida pozițiile pe coasta răsăriteană a Americii de sud. În 1526 a fost întemeiat orașul Recife (în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică, în regiunea *Pernambuco*), portul brazilian cel mai înaintat spre răsărit, și de aceea cel mai apropiat de Portugalia și de Africa occidentală. Cu toate că în 1530 a fost trimis în Brazilia un grup numeros de coloniști în frunte cu *Thomé Souza*, orașul Recife a fost ocupat de francezi. Atunci Souza a trecut la acțiuni hotărâte și în 1532 a recucerit orașul Recife de la francezi și a întemeiat în apropiere de tropicul sudic orașul *Sao Paolo*, la izvoarele râului *Tiete*, mare afluent dinspre stînga al Paranei.

În 1534, litoralul răsăritean al Americii de sud între ecuator (delta Amazonului) și paralela de 28°30' latitudine sudică (asupra teritoriilor situate mai la sud aveau pretenții spaniolii) a fost împărțit în 15 regiuni coloniale — „căpităanii”; fiecare dintre acestea a fost împărțită la rîndul ei în 12 posesiuni feudale. De fapt, la început Souza a izbutit să organizeze numai opt regiuni, între 8 și 24° latitudine sudică. În 1549, el a fost numit guvernator general al Braziliei și, pentru a face mai lesnicioasă administrarea, a construit în dreptul paralelei de 13° latitudine sudică, în centrul zonei de coastă ocupată de portughezi, orașul *Salvador*, lângă golful *Tuturor Sfinților* (în portugheză — *Bahia de Todos os Santos* sau pur și simplu *Bahia*); acest nume prescurtat a fost dat și întregii regiuni.

EXPEDIȚIA PE AMAZON A LUI TEIXEIRA ȘI ACOSTA

În primul pătrar al secolului al XVII-lea, un rol însemnat a început să-l joace colonia portugheză din regiunea ecuatorială întemeiată pe Par , principalul braț navigabil din delta Amazonului. Aici s-a construit în 1616 orașul *Belem* care adesea era numit și Par . Locuitorii acestei regiuni ecuatoriale „nordice” a Braziliei aveau cel mai mare interes să pună st p nire pe regiunea Amazonului, în delta c r uia se a ezaser . În al doilea pătrar al secolului al XVII-lea ei au organizat *prima expediție portugheză pe Amazon*.

Coloniștii din Belem (Par ) nu mai puteau  nt rzia cu organizarea unei astfel de expediții. În primul r nd, olandezii înființaseră în jurul anului 1616 o colonie pe cursul inferior al r ului Xingu (afluent sudic al Amazonului, pe cursul său inferior), iar ceva mai înainte, în 1612, francezii întemeiaseră *colonia Saint Louis*  n delta Amazonului, pe *insula Marajo*.  n al doilea r nd, portughezii erau neliniștiți de apariția, în 1637, în delta Amazonului, a unui grup de șapte spanioli care, în căutarea Eldoradoului, au repetat călătoria lui Orellana și au cobor t pe r ul Napo și pe Amazon p n  la Belem. Dacă aceasta s-ar fi  nt mplat în secolul al XVI-lea, portughezii i-ar fi executat pe spaniolii care pătrunseseră în posesiunile lor sau i-ar fi lăsat să putrezească în închisori. Acum însă situația era alta:  n perioada 1630–1640, Portugalia era de fapt supusă Spaniei (p n  în 1640). Dar  n America de sud, autoritățile locale aveau

grijă ca portughezii să nu pătrundă prea departe spre apus, iar spaniolii, spre răsărit.

În fruntea expediției portugheze a fost numit *Pedro Teixeira*. Pilot principal era *Bento Acosta*, care ținea și jurnalul expediției. La începutul lunii iulie 1637, expediția lui Teixeira a început să urce cu câteva corăbii pe Amazon care, potrivit spuselor lui Acosta, s-a dovedit a fi „o regiune deosebită, ce depășea ca dimensiuni orice altă țară descoperită în America”. Drumul în sus pe marele fluviu și pe afluentul său Napo a durat aproape 10 luni. Din ordinul lui Teixeira, Acosta a pătruns în marile râuri care se

varsă din ambele părți în Amazon și a urcat pe ele pe o oarecare distanță, rezervînd de fiecare dată pentru aceste explorări cîte trei-patru zile. Desigur că Acosta exagera mult cînd spunea că „toată regiunea Amazonului, cu insulele, malurile și teritoriile ce se aflau dincolo de ele, este populată... de nenumărați indieni... și fiecare dintre afluenți reprezintă o țară cu o populație deasă...” Despre populația numeroasă din regiunea Amazonului a scris pe la mijlocul secolului al XVI-lea și Carvajal, însoțitorul lui Orellana, care, după cît se pare, exagerase și el mult. Nu încapе însă îndoială că bazinul Amazonului a avut, în secolele XVI–XVII, o populație mult mai densă decît în secolele XVIII–XIX, cînd expedițiile științifice care au vizitat această regiune au arătat că o mare parte din bazinul fluviului era pustie. Aceasta a fost consecința incursiunilor tîlhărești ale colonizatorilor și bolilor infecțioase aduse de ei (în special vărsatul), a luării în robie și a exterminării în masă a indienilor din bazinul Amazonului.

Expediția lui Teixeira și-a terminat călătoria pe apă la izvoarele rîului Napo și traversînd o trecătoare de mare altitudine a ajuns în orașul Quito, la sfîrșitul lunii iulie sau la începutul lunii august 1638. Atunci s-au alarmat la rîndul lor guvernatorii spanioli din Peru. Nici ei n-au îndrăznit să-i omoare pe supușii aceluiași rege, dar au poruncit portughezilor să se întoarcă la Belem pe același drum pe care veniseră, și au trimis cu ei doi observatori iezuiți.

La 16 februarie 1639, expediția lui Teixeira, împreună cu însoțitorii care i-au fost impuși, a plecat din Quito și, urmînd același drum în direcția inversă, a sosit la Belem în ziua de 12 decembrie 1639. Expediției i-a trebuit aproape același timp pentru a urca cît și pentru a coborî pe Amazon: probabil că și de data aceasta participanții la expediție au explorat cursurile inferioare ale afluenților Amazonului. În orice caz, iezuiții trimiși de spanioli au strîns materiale, poate nu atît de amănunțite ca

Indieni din Brazilia
(gravură din secolul al XVI-lea).

Teixeira și Acosta, dar destul de exacte despre valea Amazonului, precum și informații despre triburile de indieni care trăiau prin aceste locuri.

Cam în aceeași perioadă, un grup de coloniști portughezi din nordul Braziliei au urcat de la riul Pară, ocolind cataractele, în sus pe riul *Tocantins* (2 640 km) până la paralela de 6° latitudine sudică și cu acest prilej au descoperit dincolo de paralela de 5° gurile râului *Araguaya* (2 200 km), cel mai mare afluent al râului Tocantins.

PAULIȘTII ȘI IEZUIȚII

Începînd din secolul al XVII-lea au început să desfășoare o vie activitate pe teritoriul Braziliei *pauliștii* — portughezi originari din regiunea São Paulo. Această regiune „era locul de adunare al aventurierilor, supuși ai diferitelor puteri coloniale, originari din Portugalia, Franța, Anglia, iar mai târziu și din Spania. Din legăturile lor cu femeile indiene au provenit „mamelucii“ care — dacă aceasta este cu puțință — erau și mai răi decît părinții lor albi. Ei formau o adunătură de oameni dezmațați, dar îndrăzneți și întreprinzători, și datorită lor Brazilia a pus stăpînire pe regiuni întinse în interiorul continentului“ (A. Supan).

Pe plantațiile din São Paulo lucrau indieni — *guaranii*, transformați în sclavi. Vinătorii de sclavi, cărora li s-au alăturat căutătorii de aur și pietre prețioase, au pustiit în scurt timp întinsele regiuni de pe coastă, jefuind și ucigînd pe indieni, mîinînd pe cei capabili de muncă pe plantații. Cînd aflau despre apropierea acestor tîlhari, indienii își părăseau satele și plecau tot mai departe spre vest de ocean, în regiunile din interiorul Americii de sud. Urmărindu-i, bandele de pauliști „mameluci“, cărora în nord li se alăturau alții, originari din Bahia și Pernambuco, au descoperit tot cursul râului *São Francisco* (2 900 km). *J. Suarez*, un căutător portughez al Eldoradoului, a urcat și el întreg cursul râului mergînd cînd cu barca, cînd pe mal pentru a ocoli cataractele.

Vinînd sclavi la vest și nord-vest de regiunea lor, bandele de „mameluci“ au descoperit la nord de riul Tiete, „Riul cel mare“ — *Rio Grande*, considerat astăzi principalul izvor al Paranei, iar mai la nord, un alt izvor al ei — *Paranaíba*; unindu-se în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică ele formează marele fluviu *Parana* (4 380 km, socotind de la izvoarele lui Rio Grande). De pe Parana, pauliștii au trecut pe riul *Paraguay*, unde au întîlnit concurenți primejdioși, și anume pe iezuiți.

Acționînd la început cu aprobarea autorităților spaniole, pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea iezuiții au înaintat în interiorul continentului la nord de La Plata și au întemeiat misiuni pe malurile râului *Uruguay*, pe cursul inferior al *Paranei* și pe *Paraguay*. Ei visau să creeze și aici un stat al iezuiților, ai cărui supuși să fie indienii. De aceea, iezuiții nu erau de acord cu exterminarea în masă a indienilor de către pauliști sau cu folosirea lor ca sclavi pe plantațiile din Brazilia răsăriteană. Ei sperau să-i transforme pe indieni în șerbi în cadrul statului iezuiților, unde să nu fie admiși alți „albi“. Din această cauză pauliștii îi urau pe iezuiți și folosind legăturile pe care le aveau cu guvernul din Lisabona au obținut

în cele din urmă, din partea acestuia, un sprijin activ în înverșunata luptă armată pe care au început-o împotriva misiunilor iezuite.

Cele mai stabile s-au dovedit a fi misiunile de pe cursul inferior al râului Paraguay cu centrul la *Asunción*. Înarmându-i pe indienii guarani convertiți la creștinism, misiunile iezuite unite au creat un stat propriu (1610) și o oaste care în 1641 i-a înfrânt pe pauliști și a oprit înaintarea lor spre apus. Acest stat bisericesc, în care puterea supremă era deținută formal de coroana spaniolă, dar de fapt aparținea iezuiților, a existat mai bine de 125 de ani. El a fost lichidat de guvernul spaniol în 1768.

Capitolul 48

OLANDEZII CAUTĂ DRUMUL DE NORD-EST

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI BARENTS

După englezi, la sfîrșitul secolului al XVI-lea au pornit în căutarea drumului de nord-est olandezii. Încă în 1584 a fost trimisă din Olanda spre nord-est o corabie, dar ea n-a izbutit să pătrundă în marea Kara, iar la întoarcere a naufragiat în marea Peciora. După zece ani, în iunie 1594, a plecat din Olanda spre nord o altă expediție, alcătuită din patru nave. Ea a fost echipată pe socoteala diferitelor provincii olandeze, ale căror guverne i-au încredințat misiunea „de a descoperi o cale bună pe mare spre împărățiile Katai și Sin, cale care să treacă la nord de Norvegia, Moscovia și Tataria”. Una dintre corăbii era comandată de *Villem Barentzoon* („Fiul lui Barent”) din Amsterdam, care a devenit vestit sub numele patronimic prescurtat, obișnuit la olandezi, de Barents; fiind de origine simplă, el nu avea pronume. Tot sub comanda lui se mai afla încă un vas mai mic — un iaht. Singurul lucru pe care-l știm despre el este că s-a născut în jurul anului 1550. O altă corabie era comandată de *Cornelis Corneliszoon Naij*, care mai navigase de câteva ori din Olanda în marea Albă, iar a treia corabie era comandată de *Brant Tetgales*. Comisar comercial pe corabia lui era *Jan Hugo van Linschooten*, care în tinerete navigase pe o corabie portugheză în India și trăise acolo cîțiva ani (1583—1588); el avea oarecare talent literar și a descris această călătorie, ca și altele care i-au urmat.

Lîngă insula Kildin (în apropiere de gura râului Kola) expediția s-a despărțit: Naij și Tetgales au pornit direct spre răsărit și, urmînd indicațiile navigatorilor ruși pe care i-au întîlnit în drum, au pătruns prin Iugorski Șar în marea Kara. După ce au înaintat aproape 300 km dincolo de strîmtoare, spre nord-est, au văzut un țărm jos care se întindea în direcția mersului navelor, iar spre sud un golf în care se vărsa un „rîu mare”; curînd au zărit și un alt rîu. Judecînd după toate acestea, ei au atins țărmul de apus al peninsulei *Iamal*, lîngă *Șarapovi Koški* (71° latitudine nordică), iar golful pe care l-au văzut era *Șarapov Șar*. Dar căpi-

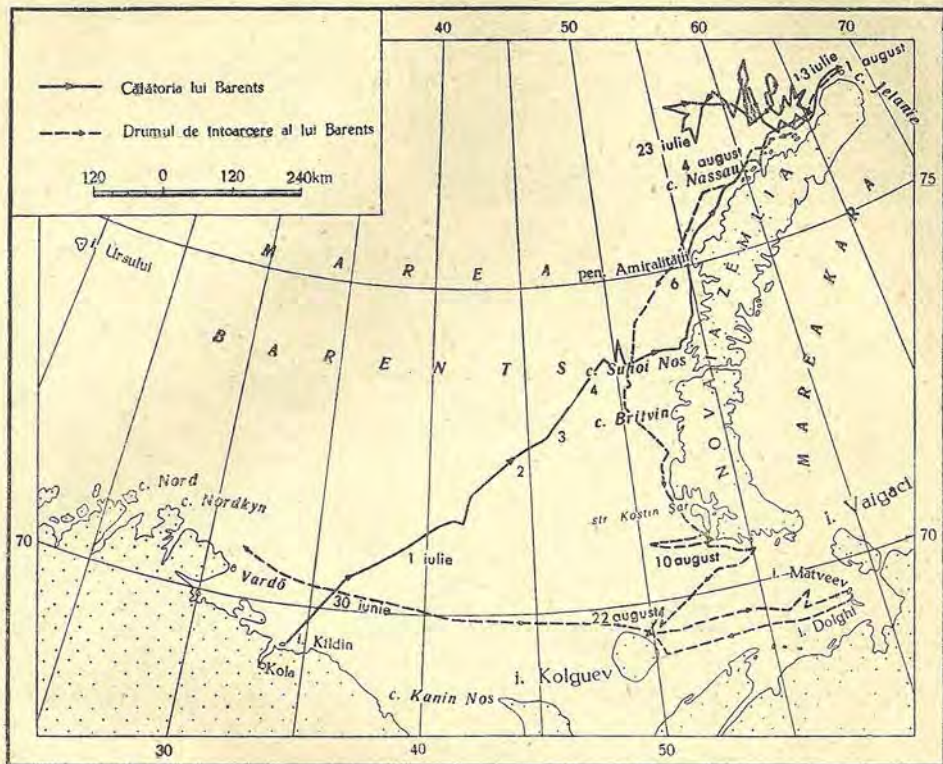
tanii, bucuroși, au crezut că „marele riu“ este Obi și că ei se află... „în apropiere de capul Tabin, extremitatea Tatariei, de unde, pentru a se ajunge în împărăția Katai, trebuie cotit mai întâi spre sud-est, iar apoi spre sud. Ei socoteau că ceea ce au descoperit este îndeajuns și că e timpul să pornească înapoi, cu atât mai mult cu cât fuseseră însărcinați să găsească doar drumul potrivit și pînă în iarnă să se întoarcă acasă...“¹ Pe la mijlocul lunii august ei s-au întors prin Iugorski Șar.

Villem Barents și-a condus cele două vase de la Kildin spre nord-est pentru a ocoli extremitatea nordică a insulelor Novaia Zemlia, dincolo de care spera să găsească o mare liberă de ghețuri. La 4 iulie, potrivit calculelor făcute de el după poziția soarelui la miezul nopții, el a văzut capul *Langenes* („capul Lung“) în dreptul paralelei de $73^{\circ} 25'$ latitudine nordică. Tocmai la această latitudine începe intrarea în Matocikin Șar, care desparte insula Severnii (Nordică) din Novaia Zemlia de insula Iujnii (Sudică). Dar, după cît se pare, calculele lui Barents au fost greșite și *Langenes* este de fapt *Suhoi Nos* (capul Uscat) capul cel mai vestic al insulei Severnii ($73^{\circ} 47'$ latitudine nordică $53^{\circ} 45'$ longitudine estică). Înaintînd mai departe spre nord de-a lungul țărmurilor insulelor Novaia Zemlia, Barents a descoperit insula Amiralității și a străbătut strîmtoarea care o desparte de Novaia Zemlia². Lîngă o insuliță din dreptul paralelei de $75^{\circ} 54'$ latitudine nordică olandezii „au găsit sfărîmăturile unei corăbii rusești“, iar dincolo de 76° latitudine nordică au trecut pe lîngă pustia „*Insulă cu cruci*“; astfel a denumit-o Barents, care a văzut acolo două cruci. Acestea au fost așezate fără îndoială de ruși — pe morminte sau ca semne distinctive. Vinătorii ruși ajungeau departe în nordul insulelor Novaia Zemlia, încă din secolul al XVI-lea. În această regiune olandezii au văzut pentru prima oară colonii de morse și au întîlnit un urs alb.

La 13 iulie au apărut „mase uriașe de gheață“. Înaintarea spre nord a devenit foarte dificilă. La 17 iulie, pe ceață, „am ajuns la un cîmp de gheață pe care nu-l puteai cuprinde cu privirea“. Era din ce în ce mai frig. Cînd ceața s-a risipit, Barents a determinat latitudinea — $77^{\circ} 15'$ latitudine nordică. În secolul al XVI-lea nici un om din Europa occidentală nu ajunsese încă atît de departe spre nord. Navigînd în volte timp de două săptămîni în căutarea unui loc de trecere printre ghețuri, Barents a descoperit, la 29 iulie, în dreptul paralelei de 77° latitudine nordică, „capul nordic extrem al insulelor Novaia Zemlia, denumit *Ledianoi*“ (Înghetat — astăzi *capul Carlsen*), iar la 1 august, în apropiere

¹ Gerrit De Veer, *Călătoriile lui Barents dintre anii 1594—1597*, Leningrad, 1936, ed. rusă, pp. 77—78. De Veer a călătorit cu Barents în 1595 și 1596—1597, probabil ca ajutor de timonier. Fără îndoială că în descrierea călătoriei din 1594 el a folosit jurnalul de bord al lui Barents. Citatele care urmează sînt luate din lucrarea lui De Veer.

² În 1822, F. P. Lütke a găsit această insulă „înconjurată pe o mare distanță de bancuri de nisip. În strîmtoarea dintre ea și țărmul continentului, apa este atît de mică, încît nici un vas nu poate trece pe acolo“. Iar în 1909 V. A. Rusanov a descoperit acolo o peninsulă joasă și netedă care „este legată de Novaia Zemlia printr-un istm tot atît de jos și de larg“. Aceste observații dovedesc că în regiunea insulelor Novaia Zemlia uscatul s-a ridicat considerabil în trei sute de ani.

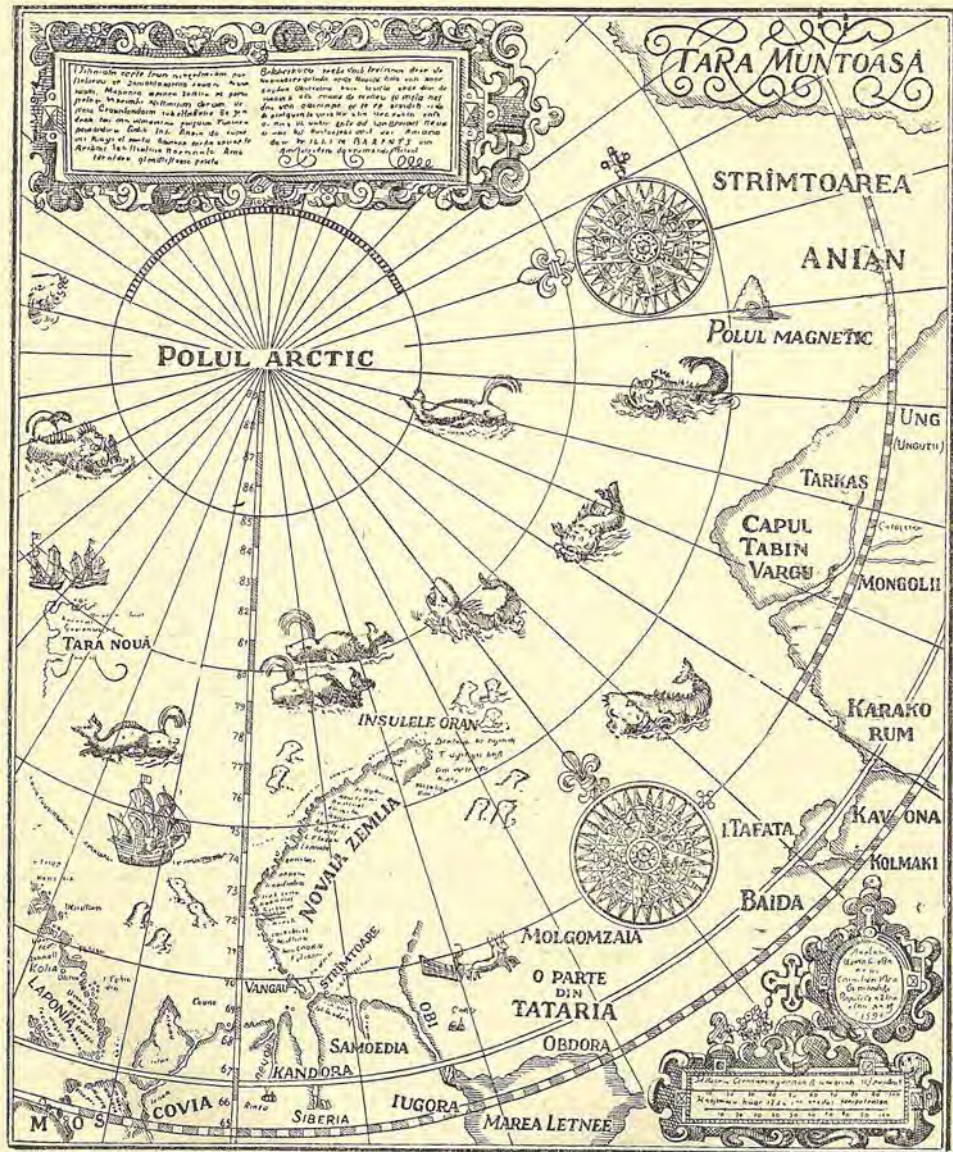
Călătoria lui Barents din 1594.

de el, micile *insule Oran*. „...Marinarii nu voiau să meargă mai departe. De aceea... el a socotit că e mai bine să pornească înapoi și să se unească cu celelalte corăbii, îndreptându-se spre Vaigaci... pentru a afla ce trecere au găsit ele acolo“.

Corăbiile s-au întâlnit lângă *insula Matveev* (în fața golfului Haipudir din marea Peciara). Întîlnirea a fost destul de ciudată: Barents, care făcuse descoperiri remarcabile, era abătut din pricina „eșecului“, în timp ce Naij și Tetgales, care se retrăseseră chiar de la începutul drumului ce trebuiau să-l străbată, jubilau. În septembrie, toate vasele s-au întors în patrie.

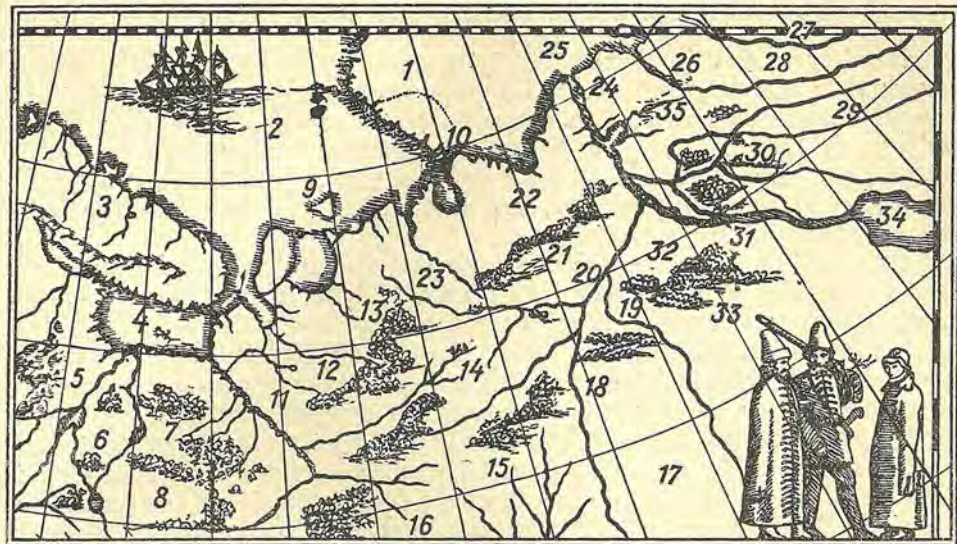
A DOUA EXPEDIȚIE A LUI BARENTS

„Învingătorii“ au fost primiți triumfal. Curînd, guvernul Olandei a început să organizeze cea de-a doua expediție, alcătuită din șase corăbii, încărcate cu tot felul de mărfuri și încă o corabie rapidă folosită drept curier. Naij a fost numit comandant al flotei, *Tetgales* locțiitor al său, iar Barents timonier șef și căpitan al uneia dintre corăbii. A doua oară

O parte din harta lui Barents.

a plecat în călătorie în calitate de comisar comercial Jan Linschooten; printre ceilalți comisari trebuie menționați *Jakobus Heemskerck* și *Jan Rijp*. Aceasta a fost cea mai mare expediție din câte au trimis vreodată olandezii în Arctica.

Partea de nord-est a așa-numitei „Hărți a Rusiei întocmită de țareviciul Godunov“

O parte din harta Rusiei editată în 1613 de olandezul Gerritz, după exemplarul manuscris al țareviciului Feodor Borisovici Godunov (schiță). Inscriptiile sînt plasate sub cifrele corespunzătoare. 1. Novaia Zemlia, 2. marea Murmansk, 3. Lappia, 4. marea Albă, 5. Carelia, 6. Kargopolia, 7. Vaga, 8. Vologda, 9. Kolguev, 10. Vaigaci, 11. Dvina, 12. Riul Pinega, 13. Kondora, 14. Permia, 15. Viatka, 16. ceremisti din luncă, 17. o parte din Tataria, 18. riul Tobol, 19. riul Irțiș, 20. Tobolsk — capitala Siberiei, 21. Siberia, 22. Obdora, 23. Munții Zemnoi Poias (Brîul pămîntului), 24. Samoiezi, 25. insula Belli, 26. Tunguși, 27. riul Peida, 28. riul Teneseia, 29. Baida, 30. Beriozov, 31. fluviul Obi, 32. Iugoria, 33. Pega orda, 34. lacul Kitaika, 35. orașul Taz.

În august 1595 flotila a ocolit capul Nord și apoi s-a despărțit: un grup de corăbii a pornit spre sud-est în marea Albă, iar celălalt s-a îndreptat spre est. Întîlnind cîmpuri compacte de gheață, încă înainte de a ajunge la Novaia Zemlia, în dreptul paralelei de $70^{\circ} 30'$ latitudine nordică, grupul care s-a îndreptat spre est a cotit către intrarea în Iugorski Șar, dar și această strîmtoare era blocată de ghețuri. Olandezii au izbutit să treacă în marea Kara abia la începutul lunii septembrie, dar curînd au fost opriți acolo de ghețuri. Încă înainte de aceasta izbucnise un conflict între Barents și Naij, care era sprijinit de Tetgales. Cînd Barents, nemulțumit de nehotărîrea celor doi comandanți, care se opreau în fața celor mai mici piedici, și-a spus părerea, Naij i-a răspuns cu trufie: „Villem Barents, ia seama ce spui!“

Debarcînd pe o insuliță lingă care staționau vasele, doi marinari au fost sfîșiați de un urs alb. După înmormîntarea lor, Naij a convocat pe ofițeri la sfat și a propus ca expediția să se întoarcă acasă. Barents s-a opus. Naij a mai încercat o dată, fără succes, să-și croiască drum printre ghețuri spre răsărit, iar la 15 septembrie a convocat din nou un sfat al ofițerilor. Toți, afară de Barents, au hotărît să se întoarcă acasă și au semnat procesul-verbal corespunzător. La 18 noiembrie 1595, expediția, care n-a dat nici un rezultat, s-a înapoiat în patrie.

După acest eșec, guvernul Olandei a renunțat să mai trimită expediții pe socoteala statului, dar a fixat un mare premiu celui care va descoperi drumul de nord-est. Aceasta a determinat senatul din Amsterdam să organizeze în 1596 o nouă expediție, dar mult mai modestă. Au fost echipate numai două corăbii, pe care au fost numiți comandanți *Jakobus Heemskerck* și *Jan Rijp*. Barents, deși nedreptățit, a acceptat să fie timonier pe vasul lui Heemskerck.

Socotind că eșecul din 1595 s-a datorit faptului că vasele plecaseră prea târziu din Olanda, expediția a pornit la drum cu două luni mai devreme. Curînd au izbucnit divergențe între Barents și Rijp. Barents stăruia asupra direcției nord-est, spre Novaia Zemlia, iar Rijp — asupra direcției nord, pentru a pătrunde în „marea Polară“ care ar fi complet liberă de ghețuri. Heemskerck s-a situat pe aceeași poziție și cele două corăbii au pornit pe traseul indicat de Rijp. Deodată, la 74° 30' latitudine nordică (determinată cu precizie de Barents) a apărut o insulă pe țărmul căreia a fost ucis un urs alb. De aceea i s-a dat numele de insula *Beeren* (Urșilor). După un popas de patru zile, olandezii au pornit mai departe și Rijp, informat probabil despre călătoriile rușilor spre *Grumant* (Spitzbergen) s-a îndreptat spre nord, cu o mică deviere către vest. La 19 iunie, în apropiere de paralela de 80° latitudine nordică, olandezii au întîlnit din nou pămînt, pe care l-au luat drept o parte a Groenlandei, dar în realitate acesta era țărmul *Spitzbergenului de vest*. Potrivit spuselor lui Rijp „... noi am dat acestui pămînt numele de Spitzbergen, fiindcă acolo există într-adevăr foarte multe piscuri ascuțite“. „... Deși această țară, pe care noi o socotim Groenlanda — scrie De Veer — este situată în dreptul paralelei de 80° și chiar mai la nord, ea este acoperită de verdeață și aici trăiesc animale ierbivore...“

Din cauza ghețurilor de nestrăbătut, corăbiile au cotit spre sud și s-au întors la 1 iulie pe insula Urșilor. Aici au izbucnit din nou neînțelegeri. Rijp propunea să se caute trecerea liberă de ghețuri la nord de Spitzbergen, iar apoi, dacă va fi nevoie, să se cotească spre răsărit. Barents susținea că trecerea trebuie căutată în răsărit. De data aceasta, Heemskerck a fost de aceeași părere cu Barents și corăbiile s-au despărțit. Rijp a pornit din nou spre nord.

Barents s-a îndreptat spre răsărit, la 17 iulie a ajuns la țărmurile insulelor Novaia Zemlia, în dreptul paralelei de 73° 20' latitudine nordică, iar apoi a cotit spre nord. Luptînd continuu cu ghețurile, el a ajuns la 18 august la extremitatea de nord-est a insulelor Novaia Zemlia. El n-a putut însă răzbate mai departe, iar la 26 august s-a oprit pentru iernat lângă țărmul nordic, în „*Portul de gheață*“. Acesta era primul caz cînd navigatori vest-europeni rămîneau pentru iernat în Arctica.

Corabia era amenințată să fie strivită de ghețuri. Olandezii au scos de pe ea armele și alte lucruri necesare, o parte din alimente, parîmele și pînzele și au construit din bușteni o casă cu vatră și coș pe care au captușit-o cu scînduri luate de pe corabie. Pentru olandezi, care nu erau obișnuiți cu această climă, iernatul a fost foarte greu. Aproape toți s-au

Corabia lui Barents prinsă de ghețuri
(desen de la sfârșitul secolului al XVI-lea).

căci el a fost principalul nostru conducător și un țimonier de neînlocuit“. Corpul său a fost coborât în mare, care de la mijlocul secolului al XIX-lea a început să fie denumită *marea Barents*.

INTOARCEREA CELORLALȚI MEMBRI AI EXPEDIȚIEI ÎN OLANDA

Însoțitorii lui Barents, rămași fără conducător, au continuat să navigheze foarte încet spre sud. După două săptămîni a murit încă un marinăr. La sfârșitul lunii iulie, marinarii au ajuns la țărmul sudic al insulelor Novaia Zemlia și lîngă un cap au întîlnit două corăbii. Ei s-au bucurat cînd au văzut oameni și totodată s-au speriat „încruciț nu știau cine sînt aceștia — sălbatici sau străini“. Olandezii au urcat cu greu pe țărm și necunoscuții, care erau ruși, și-au lăsat lucrul și s-au apropiat de ei fără arme. „Doi dintre ei ne bătură prietenos pe umăr pe mine și pe căpitanul Heemskerck — relatează De Veer — căci ne recunoscuseră din întîlnirea de mai înainte (în 1595, în Iugorski Șar) ... și ne-au întrebat

Înainte de plecare, Barents a întocmit un raport despre călătorie și iernat și l-a fixat de vatra locuinței sale¹. Olandezii au încărcat nu numai proviziile și lucrurile de care aveau nevoie pe drum, dar și mărfurile cele mai prețioase. Barents și un marinăr care erau grav bolnavi au fost duși pînă la bărci pe brațe.

Marea era furtunoasă și olandezii au izbutit abia după șase zile să ocolească capul Lediano. Dincolo de cap, șeful de echipaj, care se afla în cealaltă barcă, i-a anunțat pe marinarii din barca lui Barents că marinărul grav bolnav își dă suflul. Atunci Barents a spus: „Cred că nici eu n-o mai duc mult“. Lăsînd la o parte o hartă pe care o examina, el i-a spus lui De Veer: „Gerrit, dă-mi să beau“. După ce a băut apă, a murit (20 iunie 1597). „Moartea lui Villem Barents ne-a îndurerat mult — scrie De Veer —

¹ În 1871 s-au găsit casa lui Barents și lucruri ale oamenilor, iar în 1876, sub ruinile casei, s-a descoperit raportul lui Barents.

dacă am pierdut corabia... Prin tot felul de semne, ei ne-au dat a înțelege că ne compătimesc și le pare rău că... ne aflăm într-o stare atât de jalnică... Unul dintre ei a alergat pînă la corabia sa și a adus o pîine rotundă de secară... și cîteva păsări afumate..." A doua zi, rușii au pornit spre Vaigaci; olandezii i-au urmat, dar s-au rătăcit în ceață și din cauza unei furtuni s-au oprit timp de patru zile lîngă o insuliță. Ei au debarcat pe țărm și au găsit acolo iarbă (lingurea). „Am mîncat multă iarbă de aceea... și sănătatea noastră a început să se îndrepte atît de repede, încît unii au putut de la început să mestece pesmeți, ceea ce înainte nu erau în stare să facă“.

Cînd vremea s-a îndreptat, olandezii au pornit spre sud și au aflat de la niște ruși întîlniți pe drum că se găsesc în apropiere de Peciora. Timp de o săptămînă ei nu au izbutit să înainteze aproape de loc din cauza vîntului potrivnic și sufereau de foame, căci terminaseră aproape toată pîinea; în sfîrșit, cînd vîntul s-a potolit, ei au ieșit cu mari eforturi în larg, au cotit spre apus și în ziua următoare au întîlnit un vas rusesc de la care au cumpărat pește. Pe la mijlocul lunii august, bărcile s-au pierdut una de alta în ceață și s-au întîlnit abia după o săptămînă, dincolo de Kanin Nos, lîngă porțiunea răsăriteană a coastei Murmansk. Pe drum, cele două bărci au întîlnit adesea ruși și oamenii nu mai duceau lipsă de hrană. Continuînd drumul împreună, bărcile au ajuns la 25 august la insula Kildin, lîngă intrarea în golful Kola. Aici rușii le-au spus că la Kola se află trei corăbii olandeze. Una din ele era comandată de Jan Rijp. După încercarea neizbutită de a pătrunde în 1596 spre nord de Spitzbergen, acesta se întorsese în Olanda, plecase în anul următor cu mărfuri la Arhangelsk și acum se întorcea acasă. Pe corabia lui Rijp, membrii expediției lui Barents au sosit la Amsterdam la 1 noiembrie 1597. Din șaptesprezece ciți erau la începutul iernatului s-au înapoiat doisprezece.

În primul pătrar al secolului al XVII-lea au mai fost trimise cîteva corăbii olandeze în căutarea trecerii de nord-est. Nici una dintre ele n-a ajuns însă mai departe de Porțile Kara sau de Iugorski Șar. Din al doilea pătrar al secolului al XVII-lea, olandezii au renunțat cu totul să mai caute acest drum.

Capitolul 49

EXPANSIUNEA OLANDEZĂ ÎN MĂRILE SUDICE

PRIMELE EXPEDIȚII OLANDEZE ÎN INDONEZIA

Perioada dominației olandeze în mările sudice a început... în închisoarea din Lisabona. Acolo a fost întemnițat pentru datorii, în jurul anului 1590, marinarul olandez *Cornelis de Houtman*. În închisoare, lim-

bile se dezleagă. De la alți deținuți, marinari portughezi care nu izbutiseră să cucerească gloria, Houtman a aflat secrete importante despre căile ce duc din Portugalia spre India și insulele Moluca. Houtman a transmis aceste informații în patrie, companiei comerciale „Societatea țărilor îndepărtate”. Știrea a sosit la momentul cel mai potrivit. Până atunci corăbiile olandeze („rebele”) puteau intra în porturile portugheze, e drept, sub pavilion străin. Dar în 1594 Filip al II-lea al Spaniei (care din 1580 era și rege al Portugaliei) a hotărât să pună capăt dintr-o lovitură comerțului de mijlocire practicat de olandezi și a confiscat la Lisabona cincizeci de corăbii olandeze care aparțineau „rebelilor și ereticilor”. Tocmai atunci compania olandeză a obținut eliberarea lui Houtman prin răscumpărare și i-a pus la dispoziție fonduri pentru a organiza o expediție spre „insulele Mirodeniilor”.

În 1595, patru corăbii sub comanda lui Houtman au părăsit Olanda. El a condus cu prudență vasele în jurul Africii și prin oceanul Indian, căutînd să nu fie observat de portughezi. Olandezii au avut nevoie de 17 luni ca să ajungă în Sumatra, iar de acolo și-au continuat drumul pînă în Iava. E adevărat că Houtman n-a ajuns pînă în insulele Moluca, dar a izbutit totuși să cumpere în Iava o mare încărcătură de mărfuri valoroase, la un preț acceptabil.

În 1598, Houtman s-a întors în patrie după ce a pierdut pe drum o treime din echipaj și două corăbii. Dacă succesul financiar al riscatei acțiuni nu a justificat speranțele prea exagerate, efectul ei „moral”, în schimb, a fost foarte mare. S-a subminat monopolul portughez asupra comerțului cu Indiile de est; neguțătorii olandezi au stabilit relații comerciale directe cu cîrmuitorii din Malaia; și, în sfîrșit, olandezii s-au convins că în „India insulară” mai există, în afară de Moluca, și alte insule care merită toată atenția și sînt pe nedrept disprețuite de portughezi, în special Iava.

De îndată, „Societatea pentru țările îndepărtate” s-a unit cu alte cîteva companii comerciale. În 1598 a fost organizată o nouă expediție compusă din opt corăbii (sub comanda lui *Van Nek*). Succesul ei i-a amestecat complet pe neguțătorii olandezi. În scurtă vreme (15 luni) patru dintre corăbii s-au întors cu o încărcătură de mirodenii cumpărate în Iava. Iar peste un an (în 1600) s-au întors cu bine și celelalte corăbii care în acest timp *au ajuns pînă în insulele Moluca* și au adus de acolo mirodenii pe care le-au cumpărat, firește, mai ieftin decît tovarășii lor în Iava.

Între timp, Cornelis Houtman se afla iar pe drum, în fruntea unei noi expediții, compusă de asemenea din opt corăbii. În 1600, el a debarcat pe insula *Mauriciu*, izgonind de acolo garnizoana portugheză. Houtman a fost primul dintre navigatorii olandezi care și-a dat seama de importanța acestei insule, ca escală pe drumul în linie dreaptă de la capul Bunei Speranțe spre Iava. De data aceasta a ajuns și el în insulele Moluca și a cumpărat mirodenii de acolo. Pe drumul de înapoiere el a fost ucis; patru corăbii din expediția sa au pierit, dar celelalte patru s-au întors cu o încărcătură prețioasă care a acoperit cu prisosință toate cheltuielile făcute cu expediția.

La hotarul dintre secolele al XVI-lea și al XVII-lea companiile comerciale apăreau în Olanda ca ciupercile. În 1601 au fost trimise în „*Indiile de est*” 84 de corăbii, un număr nemaiauzit pînă atunci. La cumpărarea de mirodenii, companiile comerciale se concureau crîncen; ca urmare, prețurile la piper au crescut în Indonezia de două-trei ori. Dimpotrivă, în Europa, prețurile au scăzut simțitor (aproape la jumătate), deoarece olandezii au aruncat imediat pe piețele europene cantități mari de mirodenii. O serie de companii și mulți neguțători au dat faliment. Atunci au intervenit *Statele Generale* — guvernul *republicii* federative a *Provinciilor unite* (Olanda). În 1602, companiile comerciale care au rezistat au fost contopite într-o corporație puternică — *Compania olandeză a Indiilor de est*. Acesteia i s-a acordat pe timp de 21 de ani monopolul comerțului cu toate țările din bazinul oceanului Indian și din Asia de răsărit printre care și „*Indiile de est*”. În același an, compania a organizat o stațiune la capul Bunei Speranțe, care a devenit mai tîrziu orașul Kaapstad (în engleză Capetown — Orașul Capului).

La început, compania a urmărit să cucerească monopolul mondial în comerțul cu mirodenii și a depus toate eforturile pentru a-și consolida de îndată pozițiile în insulele Moluce. Chiar în anul cînd s-a înființat, ea a obținut de la cîrmuitorii locali dreptul exclusiv asupra cumpărării de nucșoară în patria ei — insulele *Banda* (suprafața lor este de aproape 50 km²), situate la sud de marea insulă Ceram. În 1605, olandezii au ocupat insula *Amboina* (circa 700 km²) din dreptul extremității de sud-vest a Ceramului, transformînd această patrie a *arbustului de cuișoare* în punctul lor de sprijin din insulele Moluce. Peste cîțiva ani, olandezii i-au înlăturat cu totul pe portughezi, nu numai din insulele Moluce, dar și din Ceylon, precum și din alte regiuni ale oceanului Indian.

Un agent al companiei, Cornelis Kun, om perspicace, a apreciat, primul, în mod just uriașa însemnătate economică și politică a Iavei, iar în 1619 a întemeiat pe coasta de nord-vest a insulei orașul *Batavia* (astăzi Djakarta). De atunci Iava a devenit cea mai importantă colonie olandeză, administrată de Compania Indiilor de est, și bază pentru cîmpirea întregii Indonezii.

Olandezii practicau un sistem de monopol comercial strict. Pentru a urca în mod artificial prețurile și totodată pentru a-și înlesni controlul asupra achiziționării și desfacerii mirodeniilor ei reduceau plantațiile la unele culturi. În multe insule ei tăiau arbuștii de scorțișoară și cuișoare pentru a concentra strîngerea acestor mirodenii într-una sau două din insulele Moluce. Ei căutau de asemenea să joacă rolul de intermediari în comerțul Europei cu țările tropicale. Amsterdamul a devenit un centru de depozitare pentru mărfurile din Asia de sud și de est. Olandezii au stabilit relații comerciale cu China și Japonia și au organizat în Iava și Sumatra puncte de transbordare pentru mărfurile care veneau din Extremul Orient.

Diferiți capitaliști olandezi și unele grupuri ale lor care nu aveau legături cu Compania olandeză a Indiilor de est au încercat în repetate rânduri să lichideze monopolul acesteia asupra comerțului cu mirodenii și au căutat noi căi spre insulele Moluce. Una dintre aceste încercări a fost făcută de capitaliștii din orașul olandez Horn, în fruntea cărora se afla *Isaak Le Maire*, refugiat din orașul Anvers, care fusese devastat de spanioli. Expediția a suferit un eșec financiar total, dar s-a soldat cu mari descoperiri în oceanul Atlantic și oceanul Pacific.

Cu fonduri strânse de la cetățenii din Horn, Le Maire a echipat două corăbii și a angajat în calitate de comandant al expediției pe căpitanul *Villem Corneliszoon Schouten*, care mai călătorise de trei ori spre „Indii“ pe o corabie a Companiei Indiilor de est. În calitate de comisar comercial el l-a numit pe fiul său, Iakob Le Maire. Corăbiile au ieșit pe la mijlocul lunii iunie 1615 din golful Zuider Zee și au pornit spre sud-vest. În oceanul Atlantic, vasul mai mic „Horn“ a luat foc; echipajul lui s-a salvat și a trecut pe corabia mare „Eendracht“. La mijlocul lunii ianuarie 1616, Schouten a trecut cu vasul său pe lângă intrarea răsăriteană a strîmtorii Magellan: drumul prin strîmtoarea Magellan, ca și acela în jurul capului Bunei Speranțe, fuseseră proclamate monopol al Companiei Indiilor de est. În zorii zilei de 24 ianuarie, deci la mijlocul verii în emisfera sudică, Schouten a zărit un pămînt muntos, acoperit de zăpadă (în dreptul paralelei de 55° latitudine sudică) — extremitatea de sud-est a Țării Focului; după cîteva ore a apărut la răsărit un alt pămînt muntos. Ele erau despărțite printr-o „strîmtoare bună“ pe care Schouten a numit-o *strîmtoarea Le Maire*. La 28 ianuarie olandezii s-au apropiat de țărmul pămîntului dinspre răsărit. Ei au înaintat numai de-a lungul unei părți a litoralului și au crezut că au în fața lor extremitatea nordică a continentului sudic și, în cinștea guvernului olandez, au numit-o Țara Statelor (generale)¹.

După ce au trecut prin strîmtoarea Le Maire, olandezii au cotit spre sud-vest. „Am văzut — scrie Schouten — valuri mari și o apă de un albastru intens, ceea ce ne-a dat convingerea că ne aflăm în Marea cea mare de la miazăzi (oceanul Pacific). Acest lucru ne-a bucurat foarte mult, căci ne-am gîndit că am descoperit un drum necunoscut pînă atunci oamenilor ... Pe seară (la 29 ianuarie) am văzut din nou pămînt la sud-vest. El era alcătuit din munți înalți, acoperiți de zăpadă și se termina printr-o proeminență ascuțită pe care am denumit-o capul Horn ...“ În felul acesta, pentru a treia oară — după spaniolul *Hoces* și englezul *Drake*, — și de data aceasta definitiv, a fost descoperită cea mai importantă cale maritimă care leagă oceanul Atlantic cu oceanul Pacific și s-a dovedit că Țara Focului este o insulă, iar nu extremitatea nordică a continentului sudic. Așadar, Le Maire și Schouten, „descoperind“ o pre-

¹ Mai tîrziu s-a dovedit că „Țara Statelor“ este o insulă destul de mică. Ea aparține acum Argentinei și este denumită de obicei în traducere spaniolă — insula *Estados*.

tinsă extremitate a continentului sudic — Țara Statelor (insula Estados), au „desființat” o altă pretinsă extremitate a sa — Țara Focului. Capul Horn a fost multă vreme considerat ca extremitate a Țării Focului, pînă cînd s-a demonstrat că el se află pe mica insulă *Horn*.

Urmărind să ajungă în insulele Moluce pentru a cumpăra mirodenii, La Maire și Schouten au înaintat în oceanul Pacific aproximativ pînă la paralela de 15° latitudine sudică, iar apoi au traversat oceanul spre vest. Pe drum ei au descoperit cîteva atoli din arhipelagul Tuamotu și trei insule vulcanice la sud-vest de arhipelagul Samoa. De aici ei s-au îndreptat spre țărmul nordic al *Noii Guinee*. Înaintînd la mică distanță de țărm, ei au descoperit la 2° latitudine sudică și 145° longitudine estică

cîteva mici insule vulcanice, iar în dreptul ecuatorului și al meridianului de 136° longitudine estică (lîngă extremitatea de nord-vest a *Noii Guinee*) un grup mai mare — *insulele Schouten*¹. Dar cînd corabia lor s-a apropiat de insulele Moluce, ea a căzut în mîinile marinarii Companiei Indiilor de est. Le Maire și Schouten au fost arestați pentru încălcarea monopolului comercial și expediați în Olanda spre a fi judecați de tribunalul companiei. Iakob Le Maire a murit pe drum, iar Villem Schouten a fost eliberat în patrie. Lucrarea sa „Jurnal de zi sau descrierea unei călătorii uimitoare”, editată la Amsterdam în 1619 în limba franceză, a apărut în aproximativ 40 de ediții.

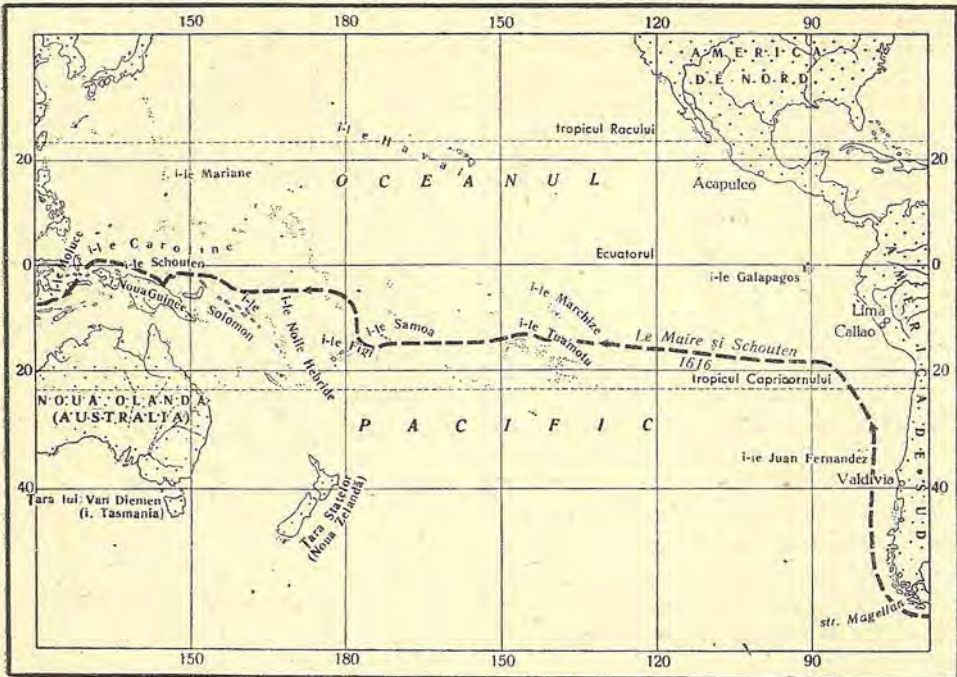
Jacob Le Maire

(Gravură din secolul al XVII-lea).

CĂUTAREA „INSULEI BOGATE ÎN AUR ȘI ARGINT”. EXPEDIȚIILE LUI QUAST—TASMAN ȘI DE VRIES—SCHAEP

Agenții Companiei olandeze a Indiilor de est, care obținuse monopolul asupra comerțului cu Japonia, trăiau aproape ca niște deținuți pe insulița artificială *Desima din golful Nagasaki* și totuși reușeau să strîngă informații atît despre Japonia, cît și despre mările din Extremul Orient. Astfel de informații strîngeau și marinarii englezi care navigau în mările din Extremul Orient. Și unii și ceilalți auziseră de la portughezii laici și de la iezuiții care vizitau China și Japonia că la răsărit de aceasta din urmă se află o „*insulă bogată în aur și argint*”. Olandezii făceau

¹ Unii autori atribuie în mod neîntemeiat lui Le Maire și Schouten descoperirea marilor insule Samoa, a Noii Irlande, a insulelor Amiralității etc.

Călătoria lui Le Maire și Schouten prin oceanul Pacific.

confuzie între această legendă medievală și relatările despre pământurile reale, care se găseau la nord și la vest de principala insulă japoneză — Nipon sau Nihon (Honșiu).

În 1639, *Anton Van Diemen*, guvernatorul Indiilor olandeze, a trimis din Batavia spre țărmurile Japoniei, în căutarea bogatei insule o corabie comandată de *Mattis Quast*. Pilot pe această corabie era *Abel Janszoon Tasman*, un marinar în vîrstă de 36 de ani, care în anul precedent (1638) navigase, după cît se pare, pentru prima oară din Olanda pînă în India. Echipajul vasului era alcătuit din 45 de oameni.

Drumul corăbiei trecea pe lîngă arhipelagul Filipinelor, a cărui hartă a fost pusă la punct de Quast și Tasman. Ei au atins coasta răsăriteană a insulei Hondo (Honșiu) în dreptul paralelei de 37° latitudine nordică, au cotit de acolo spre răsărit și au mers multă vreme în această direcție, căutînd zadarnic bogata insulă. O epidemie care a izbucnit pe corabie i-a oprit în loc. La întoarcere au văzut țărmul Japoniei în dreptul paralelei de 35° latitudine nordică (extremitatea de sud-est a insulei Honșiu) și înaintînd mai departe spre sud-vest au trecut printr-un șir de mici insule vulcanice (*Idu-Siti-tô — Cele șapte insule*). Epidemia s-a agravat și cei mai mulți oameni de pe bord au murit. Corabia a ocolit insula Kiusiu și s-a întors la Batavia prin marea Chinei de răsărit și marea Chinei de sud. Din întregul echipaj n-au mai rămas în viață decît șapte

oameni, printre care și Tasman. Deși echipajul rămăsese atât de mic, el a izbutit să aducă corabia pînă în lava. Tocmai atunci l-a remarcat Van Diemen pe pilot, care, în curînd, prin descoperirile sale, a imortalizat atît numele său, cît și pe cel al guvernatorului.

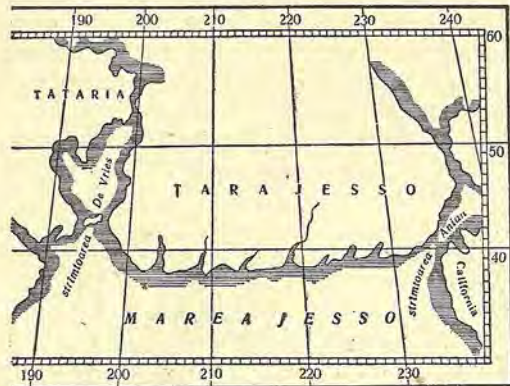
În 1643, Van Diemen a organizat o nouă expediție pentru căutarea „insulelor aurului și argintului“ în apele japoneze. El a numit în fruntea expediției pe *Marten Gerritszoon De Vries* (în acel moment Tasman îndeplinea o altă misiune primită de la Van Diemen). La dispoziția lui De Vries au fost puse două corăbii: „Kastricum“, comandată chiar de el, și „Breskens“ sub comanda lui *Hendrik Corneliszoon Schaep*. În 1643, expediția a ieșit din Batavia și s-a îndreptat spre țărmurile Japoniei. În timpul unei furtuni, corăbiile s-au pierdut una de alta la sud-est de insula Honșiu.

De Vries și-a condus corabia spre nord, de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Honșiu, iar în iunie s-a apropiat de insula *Jesso* (*Yezo sau Hokkaido*) din dreptul paralelei de 42° latitudine nordică, adică de extremitatea ei sudică în apropiere de capul *Erimo*. În această regiune, vasul său a fost vizitat de niște oameni bărboși: aceasta a fost prima întîlnire dintre europeni și aini (ainoși). După ce a înaintat mai departe spre nord-est aproximativ pînă la paralela de $45^{\circ}30'$ latitudine nordică, De Vries a văzut o fișie de uscat împărțită în două printr-o strîmtoare largă. El a înaintat spre nord prin strîmtoarea *De Vries* în marea *Ohotsk*. De Vries a denumit pămîntul situat la sud-vest de strîmtoare *insula Statelor*; aceasta era insula *Iturup* din arhipelagul Kurilelor, dar De Vries a luat-o drept extremitatea de nord-est a insulei *Jesso*; pămîntul situat la nord-est de strîmtoare (insula *Urup*) el l-a luat drept o extremitate a Americii și l-a denumit *Țara Companiei*.

În marea *Ohotsk*, De Vries a înaintat pînă la 48° latitudine nordică, dar din cauza vînturilor potrivnice a fost nevoit să cotească spre sud și a ajuns din nou la țărmurile insulei *Jesso* în apropierea paralelei de 45° latitudine nordică. De acolo a cotit iarăși spre nord și la 26 iulie, dincolo de paralela de 46° latitudine nordică, a descoperit largul golf *Aniva*. Corabia „Kastricum“ a aruncat ancora în dreptul țărmurilor golfului la $46^{\circ}36'$ latitudine nordică, unde se afla o așezare a ainelor. Aceasta era coasta sudică a insulei *Sahalin*, care cu acest prilej a fost vizitată pentru prima oară de europeni. În drum, De Vries a trecut pe o ceață deasă prin strîmtoarea (*La Pérouse*) care desparte *Sahalinul* de *Jesso*, dar n-a observat-o. Judecînd după raportul său, aini din *Sahalin*

Războinic japonez

„Tara Jesso“
(după Hennepin, secolul al XVII-lea).

l-au informat exact că pământul lor „se întinde din Tataria (Asia de răsărit) la nord, pînă la Jesso, la sud“ și că Jesso este un pământ mare, la sud de care se află insula Nipon (Honșiu), iar la sud-vest Coreea (Cioson). De Vries însă a tras din indicațiile lor o concluzie greșită. Peste două zile, după ce a ocolit extremitatea sud-estică a Sahalinului — *capul Aniva* — și a cotit spre nord, el a descoperit în dreptul paralelei de 49° latitudine nordică golful Răbdării.

Din cauza vînturilor potrivnice și a cețurilor, De Vries a renunțat să continue explorarea Sahalinului și a cotit spre sud-est. Apoi a căutat zadarnic, în ocean, între paralelele de 37° — 38° latitudine nordică — „bogata insulă“, îndepărtîndu-se de țărmurile insulei Honșiu cu 450 de mile (nu se știe ce fel de mile). În timpul călătoriei sale, De Vries a studiat bine (pentru epoca sa) caracteristicile curentului *Kuro-Sio*. El este primul care a descris acest curent cald — „Golfstreamul din oceanul Pacific“.

Schaep, care se despărțise de De Vries, a pornit spre nord pe corabia „Breskens“ de-a lungul țărmurilor răsăritene ale insulelor Honșiu și Hokkaido fără să fi observat strîmtoarea Sangar (Țugaru) dintre aceste insule; el a pierdut la un moment dat din vedere coasta și a zărit-o, din nou între 47° și 48° latitudine nordică. Acestea nu puteau fi decît *insulele Kurile* și anume insulele mici din partea centrală a arhipelagului. Schaep însă a crezut că pămîntul din fața sa este o proeminență a Americii. El nu s-a hotărît să exploreze noua coastă, ci a cotit spre sud și a ajuns la insula Hokkaido. Acolo a debarcat pe țărm cu nouă marinari și a căzut prizonier la japonezi. Ceilalți marinari au plecat cu corabia „Breskens“ spre răsărit, au căutat de asemenea zadarnic „bogata insulă“ în zona dintre 37° și 38° latitudine nordică, înaintînd spre răsărit pe o distanță de 480 de mile, și s-au întors, ca și corabia „Kastricum“, la Batavia.

FANTASTICELE ȚĂRI JESSO ȘI JOÃO DA GAMA

În urma expediției lui De Vries—Schaep olandezii au ajuns la convingerea, oglindită pe hărțile lor, că la nord de insula Nipon (Honșiu), pe o distanță uriașă pînă în Asia de nord („Tataria“), se întinde un pământ foarte mare — Jesso. Și întrucît De Vries și Schaep „văzuseră“ țărmul Americii la răsărit, această *Țară Jesso* din nord apare pe unele hărți ca

fiind despărțită numai printr-o strîmtoare îngustă de țărmurile Americii de nord.

O altă greșeală a fost introdusă în cartografia părții de nord a oceanului Pacific de cosmograful principal portughez *Teixeira*; el a întocmit în 1649 o hartă pe care în dreptul paralelei de 44—45° latitudine nordică este indicat țărmul sudic al unui pămînt foarte mare. Pe hartă scrie că acest țărm a fost văzut de „João de Gama din India” pe cînd călătorea „din China spre Indiile de vest” (America centrală). La vest de această „Țară a lui João da Gama” sînt indicate niște insule, printre care probabil și „Țara Statelor” descoperită de De Vries.

În felul acesta, datorită fanteziei sau poate unor minciuni intenționate ale marinarilor, geografilor și cartografilor, în partea de nord a oceanului Pacific au apărut cel puțin două țări întinse — Jesso și João da Gama. Credința în existența acestor pămînturi fantastice sau de dimensiuni exagerate a fost zdruncinată după o sută de ani, în urma celei de-a doua expediții în Kamciatka a lui Bering și Cirikov din 1741—1742. Dar și după aceasta, Țara lui João da Gama a fost căutată cîteva decenii în șir, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Capitolul 50

DESCOPERIRILE OLANDEZILOR ÎN AUSTRALIA ȘI OCEANIA

DESCOPERIRILE FĂCUTE ÎN AUSTRALIA ÎNAINTE DE TASMAN

De îndată ce au debarcat în Iava și în alte cîteva insule din Indonezia, olandezii au început să caute noi căi de la capul Bunei Speranțe spre aceste insule. Drumurile lor se aflau mult mai la sud decît ale portughezilor, deoarece la începutul secolului al XVII-lea portughezii mai stăpîneau o serie de puncte de sprijin în partea de nord a oceanului Indian. Olandezii foloseau vînturile permanente dinspre vest care băteau la latitudinile sudice relativ mari în oceanul Indian și cînd ajungeau pînă la meridianul pe care, după socoteala lor, se afla Iava de vest, coteau spre nord.

Circulînd în oceanul Indian spre răsărit, între paralelele de 20 și 30° latitudine sudică, olandezii se apropiau foarte des de țărmurile apusene ale „Continentalui sudic”, iar uneori le vedeau și chiar le vizitau, dar găseau acolo un deșert aproape lipsit de viață și triburi aflate pe o treaptă extrem de înapoiată de civilizație. Totuși, această coastă prezenta interes pentru olandezi, căci numai aici își puteau reînnoi rezervele de apă potabilă. De aceea, Compania olandeză a Indiilor de est socotea necesar să exploreze țărmurile dinspre oceanul Indian ale Continentalui sudic. În afară de aceasta, ea spera să găsească acolo, mai aproape de ecuator, pămînturi mai mănoase și cu o populație mai densă, ai căror locuitori să poată fi transformați în sclavi.

Un factor important în descoperirea de către olandezi a Australiei, care în secolul al XVII-lea a început să fie denumită *Nouă Olandă*, a fost și tendința de a găsi locuri bogate în perle, zăcăminte de aur sau diamanțe, precum și noi regiuni unde să se poată cumpăra mirodenii.

La începutul secolului al XVII-lea, Noua Guinee, situată destul de aproape de Iava, era considerată drept o parte a continentului sudic. Primele știri despre descoperirea Australiei de către olandezi se leagă tocmai de încercarea de a explora Noua Guinee, ale cărei țărmuri nordice — după cum am arătat — erau cunoscute portughezilor și spaniolilor.

În noiembrie 1605 a fost trimis din Bantam (Iava de vest) spre continentul sudic pe o corabie a companiei — „Duyfken“ („Porumbița“) — *Villem Janszoon*, care a intrat în istoria descoperirilor sub numele prescurtat al tatălui său *Jansz*. El a înaintat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee, fără să observe intrarea dinspre vest în strâmtoarea Torres. Apoi, mergând de-a lungul țărmului descoperit de el, care, după cum știm acum, reprezenta marginea de nord-vest a *peninsulei Cape York* din Australia, a pătruns spre miazăzi pînă la aproximativ 14° latitudine sudică. După ce, la 6 iunie 1606, a ajuns la un cap pe care l-a denumit *Keerweer* (Turnagain — „Cotitură“), *Jansz* a fost nevoit să se întoarcă.

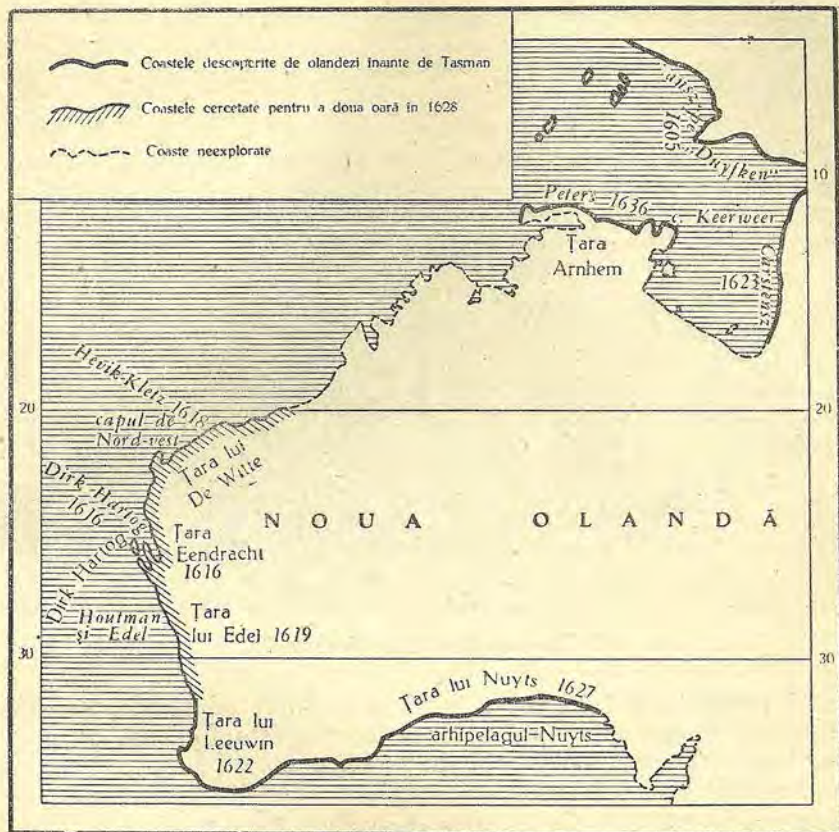
Relatările lui *Jansz* au confirmat părerea că Noua Guinee ar fi o peninsulă nordică a continentului sudic care se întinde, poate, pînă la „Polul Antarctic“. Firește, olandezii nu puteau ști că tot în 1606 spaniolul *Torres* a dovedit prin călătoria sa că Noua Guinee este o insulă uriașă.

La 10 ani după călătoria lui *Jansz*, pe drumul spre Batavia sau la înapoiere, căpitani olandezi au început să descopere una după alta — la date și în regiuni diferite — porțiuni mari de pe litoralul nordic, vestic și sudic al Noii Olande.

În 1616, corabia „Eendracht“ a descoperit coasta Eendracht între 23 și 26°5' latitudine sudică. Printr-o întimplare fericită, după 80 de ani (în 1697) un căpitan olandez — *Vlaming* — a găsit pe țărmul *golfului Shark* (Rechinului) un stîlp, iar sub el o farfurie de cositor pe care erau gravate data descoperirii, numele vasului („Eendracht“) și numele căpitanului. Era *Dirk Hartog*, al cărui nume a fost dat insulei situate la sud de golful Shark.

În 1618, marinari olandezi de pe corabia „Zeewolf“ („Lup de mare“) au debarcat pe țărmul Australiei în dreptul paralelei de 21°20' latitudine sudică.

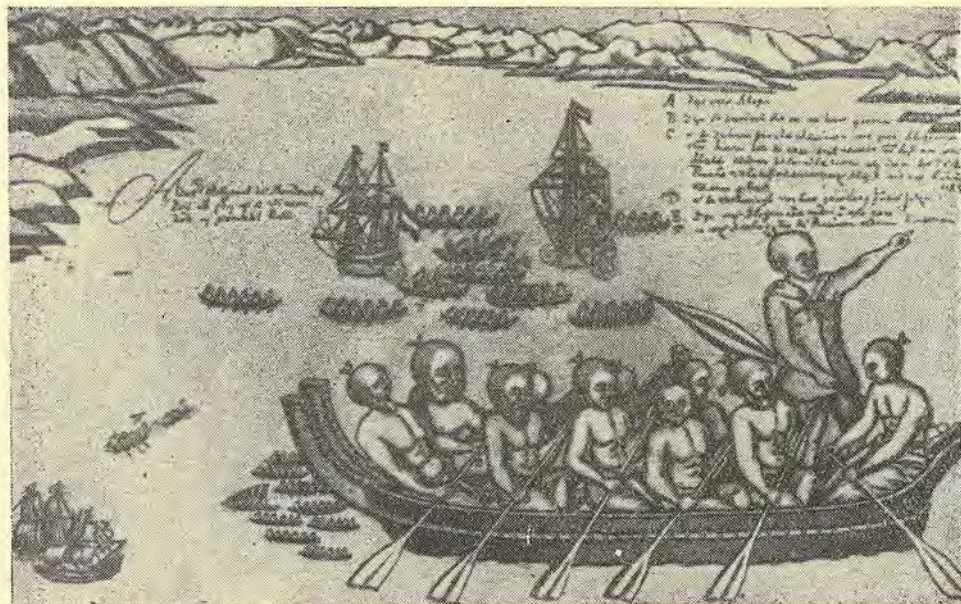
În 1619, doi căpitani olandezi *Frederik Houtman* și *Iakob Edel* pe corăbiile „Dordrecht“ și „Amsterdam“ au descoperit o porțiune de pe litoralul Australiei de vest (coasta Edel), între 27° și 32°30' latitudine sudică, și *peninsula Edel*. Aceiași căpitani au descoperit *stîncile Houtman* din dreptul paralelei de 20°46' latitudine sudică.

Desfășurarea descoperirii Australiei, înainte de Tasman.

În 1622, căpitanul necunoscut al corăbiei „Leeuwin“ a descoperit extremitatea de sud-vest a Australiei (Capul Leeuwin).

După ce o corabie engleză s-a lovit de stînci în dreptul paralelei de $20^{\circ}10'$ latitudine sudică, directorii Companiei olandeze a Indiilor de est și-au dat seama ce primejdie poate să amenințe vasele companiei din cauză că apele oceanului Indian de lîngă țărmurile Australiei apusene sînt atît de puțin studiate. S-a hotărît să se exploreze zona din oceanul Indian situată la sud de Java, aproximativ pînă în dreptul paralelei de 50° latitudine sudică. În 1623 au fost trimise din Batavia spre sud două corăbii sub comanda lui Jan Carstensz. El a înaintat de-a lungul țărmului sudic al Noii Guinee pînă la ieșirea apuseană din strîmtoarea Torres, pe care de asemenea n-a observat-o, a cotit spre sud și, urmînd drumul lui Jansz de-a lungul coastei apusene a peninsulei Cape York, a ajuns pînă la paralela de $17^{\circ}8'$ latitudine sudică, trecînd de gurile unui rîu, căruia i-a dat numele de Staaten (astăzi Gilbert River). Pilotul principal

Polinesieni (desen de Tasman).

al acestei expediții a întocmit o hartă a regiunii explorate. Printre altele, intrarea apuseană în strâmtoarea Torres este indicată ca golf. Cu prilejul unei debarcări pe coastă, în condiții ce nu s-au lămurit, mulți marinari olandezi au fost uciși.

În ianuarie 1627, *Peter Nuyts* a descoperit țărmul sudic al Australiei până la insula Saint Francis din arhipelagul *Nuyts*, situată în dreptul meridianului de 133° longitudine estică, lângă coasta de nord-est a Marelui golf australian.

Aproape în același timp cu *Nuyts*, căpitanul *Frans Tissen* a ajuns de asemenea până la țărmul răsăritean al Marelui golf australian, înaintînd ceva mai la sud de arhipelagul *Nuyts*.

În 1628, același *Nuyts* a descoperit în nord-vestul Australiei, în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică Țara lui *De Witte* (denumire care nu s-a păstrat pe hărțile moderne).

Mai rămăsese un mare gol pe coasta Australiei de vest, între Țările *Eendracht* și *Edel*. Pe această porțiune, în dreptul paralelei de 28° latitudine sudică, a naufragiat în iunie 1629, în apropiere de stîncile *Houtman*, corabia comandată de căpitanul olandez *Frans Pelsart*. Debarcînd pe continent, el a explorat fără să vrea o porțiune încă necunoscută a coastei și a împlinit astfel acest gol.

În 1636, *Gerrit Tomaszoon Paol* a plecat cu două corăbii din insulele *Banda* (*Moluce*) spre țărmul sudic al Noii Guinee și a ajuns în punctul

unde în 1623 au fost uciși niște marinari din echipajul lui Jan Carstensen. Paol și trei marinari de ai săi au fost de asemenea uciși. Comanda a preluat-o negustorul Peters. El a descoperit *Țările Arnhem* și *Van Diemen* din dreptul paralelei de 12° latitudine sudică, iar pe drumul de înapoiere spre insulele Banda a descoperit insulele Tanimbar situate la 8° latitudine sudică și 131° longitudine estică, la est-nord-est de Timor.

Așadar, în jurul anului 1640 olandezii cunoșteau, deși nu prea exact, următoarele părți din Noua Olandă (Australia): la nord — Țara Arnhem¹ și coasta de vest a peninsulei Cape York; tot țărmul apusean al Australiei și jumătatea de vest a litoralului sudic al continentului, pe care le-au cartografiat.

Ei credeau că Noua Olandă este o uriașă peninsulă nord-vestică a continentului sudic încă nestudiat, care ar umple emisfera sudică, peninsulă ce se întinde de la nord-est spre sud-vest, din Noua Guinee² pînă la țărmul descoperit de Nuyts și Tissen.

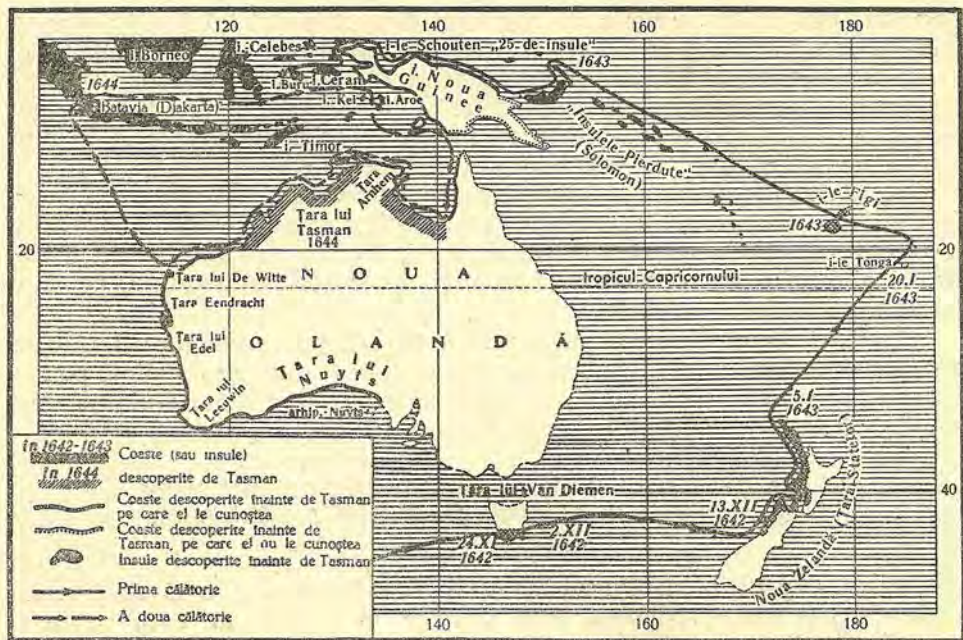
PRIMA EXPEDIȚIE A LUI TASMAN: DESCOPERIREA ȚĂRII LUI VAN DIEMEN, A NOII ZELANDE ȘI A INSULELOR DIN OCEANIA TROPICALĂ

După expediția lui Quast, în care *Abel Tasman* și-a cîștigat renumele de navigator strălucit, Van Diemen l-a trimis în 1642 cu două corăbii, din Batavia spre insula Mauriciu. De acolo el trebuia să încerce să ocolească pe la sud, la latitudini cît mai mari, Noua Olandă și să se întoarcă la Batavia, trecînd prin arhipelagul Solomon. Totodată, Tasman trebuia să exploreze drumul cel mai comod din India spre Chile și, în măsura posibilităților, să cerceteze bogățiile țărilor de pe continentul sudic pe care le va vizita. Potrivit unei legende, Van Diemen i-a dat lui Tasman însărcinări atît de grele și i-a pus la dispoziție două corăbii vechi, aproape putrede, pentru că acesta, pilot sărac, îndrăznise să ceară mîna Mariei, fiica lui, deși tatăl ei era nici mai mult nici mai puțin decît guvernatorul general al Indiilor de est olandeze! După cît se pare, această legendă se bazează pe faptul că Tasman a dat numele Mariei Van Diemen extremității nordice a pămîntului pe care l-a luat drept marele continent sudic.

La 8 octombrie 1642, Tasman a plecat din insula Mauriciu spre sud, apoi a pornit spre est, menținîndu-se în zona dintre 44° și 49° latitudine sudică. La 19 noiembrie el a socotit că a înaintat cu 3° spre răsărit de punctul unde ajunsese Nuyts. Atunci a cotit spre nord-est și la 24 noiembrie a descoperit în dreptul paralelei de $42^{\circ}25'$ latitudine sudică un țărm înalt pe care l-a numit *Țara lui Van Diemen* (astăzi Tasmania). După ce a înaintat de-a lungul extremității sudice a acestui pămînt și a ocolit-o, el a descoperit un golf mare (Storm), a mai mers de-a lungul

¹ Țărmul nordic al peninsulei *Arnhemland*.

² Cartografiile din acea epocă legau Noua Guinee de continentul sudic, la răsărit de golful Carpentaria.

Prima și a doua expediție a lui Tasman.

coastei spre nord pînă la paralela de 42° , iar de acolo a cotit iarăși, la 5 decembrie, spre răsărit. El nu știa dacă a descoperit o insulă sau o peninsulă din sudul Noii Olande și timp de un secol și jumătate Țara lui Van Diemen era considerată peninsulă, pînă s-a descoperit strîmtoarea Bass care o desparte de continent.

După o călătorie de nouă zile spre răsărit, Tasman a descoperit la 13 decembrie 1642, în dreptul paralelei de 42° latitudine sudică, o coastă înaltă — capul Foulwind al insulei sudice a Noii Zelande. Tasman a luat uscatul descoperit de el drept o continuare a „Țării Statelor“ descoperită de Le Maire și Schouten; cu alte cuvinte, el a luat Noua Zelandă drept o parte a continentului sudic. De la capul Foulwind, Tasman a cotit spre nord-est și a pornit în direcția țărmurilor noului pămînt. În dreptul paralelei de $40^\circ 30'$ latitudine sudică el a intrat într-un golf unde insularii (maori) au ucis trei marinari olandezi care se aflau într-o barcă. Potrivit afirmațiilor lui Tasman, olandezii nu le dăduseră nici un motiv pentru această crimă. Navigatorul, mîhnit, a numit acest port „golful Uci-gașilor“ (astăzi Golden Bay, adică golful de Aur).

Tasman a trecut în apropiere de intrarea în strîmtoarea care desparte insula sudică a Noii Zelande de insula nordică, dar a luat-o drept un golf. Înaintînd mai departe spre nord de-a lungul coastei apusene a „Țării Statelor“ (insula nordică a Noii Zelande), Tasman a ajuns la 4

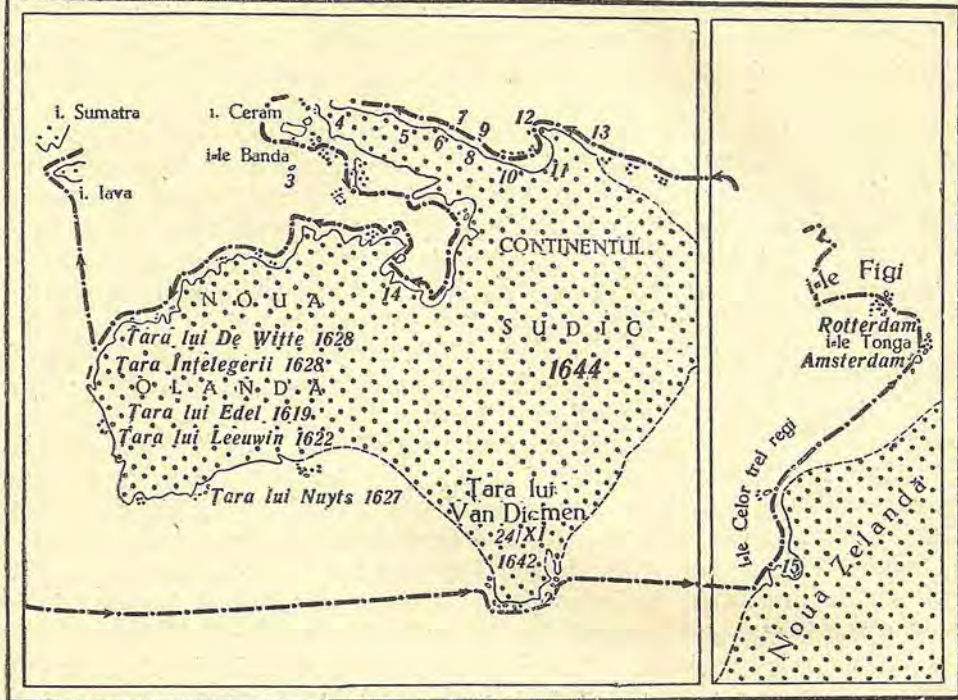
ianuarie 1643 la extremitatea nordică a acestui pământ, pe care a denumit-o *capul Maria Van Diemen* ($34^{\circ}5'$ latitudine sudică). El a ieșit în largul oceanului între acest cap și insulele *Three Kings* (Trei Regi), în dreptul paralelei de 34° latitudine sudică.

De aici, Tasman a cotit spre nord-est în căutarea unor „insule ale Cocotierilor“, vizitate de Le Maire și Schouten, a trecut la 19 ianuarie pe lângă o insulă denumită insula „Păsărilor tropicale“ și în ziua următoare (20 ianuarie 1643) a ajuns în arhipelagul *Tonga* (astăzi insulele *Prieteniei*). El a dat insulelor descoperite de dînsul, poate pentru a doua oară, nume olandeze care s-au menținut pe hărți pînă și în secolul al XIX-lea: *Middelburg* (*Eua*), *Amsterdam* (*Tongatabu*) și *Rotterdam* (*Nomuka*). Olandezii au rămas pînă la 1 februarie lângă insulele *Tonga*, și anume lângă insula *Nomuka*, unde s-au aprovizionat cu apă. În această zi, Tasman a pornit spre nord-vest, în direcția lavei. Fără să se oprească undeva mai multă vreme, el a trecut, între 19 și 16° latitudine sudică, printr-un „roi“ de recife, atoli și insule mici, iar la 6 februarie a ajuns la extremitatea răsăriteană a unei insule mari (la $16^{\circ}5'$ latitudine sudică, 180° longitudine estică). Tasman a descoperit grupul răsăritean al arhipelagului *Figi*, împreună cu insula *Vanua Levu*, a doua ca mărime din întregul arhipelag, și, judecînd după harta sa, a văzut și insula principală a acestui uriaș arhipelag din Polinezia tropicală — *Viti Levu*.

Dincolo de arhipelagul *Figi*, după ce a atins paralela de 5° latitudine sudică, Tasman a cotit direct spre vest. De-a lungul acestei paralele, el a trecut, la 22 martie, la nord de insulele *Solomon*, visate atît de el, cît și de *Van Diemen*, în apropiere de atolul *Ontong Iava* (*Lord Howe*). La 1 aprilie el s-a apropiat de *Noua Irlandă*, a ocolit-o pe la nord și a ajuns (potrivit unei versiuni) pînă la *Noua Britanie*, dar a socotit că ambele insule sînt părți din *Noua Guinee*. La 15 iunie Tasman a sosit la *Batavia*.

Marea expediție a lui Tasman a dovedit nu numai că *Noua Olandă* nu este o parte a continentului antarctic, dar că nici nu este situată în apropierea acestuia. Pentru contemporanii lui Tasman a rămas însă nerezolvată o problemă foarte importantă, și anume, ce reprezintă *Noua Olandă* — cel mai nou continent a cărui existență a dovedit-o marele navigator: un arhipelag gigantic sau un continent unic? Și dacă este un continent, care sînt contururile lui?

După descoperirile făcute de *Cook* și *Bass* la hotarul dintre secolele XVIII—XIX, a devenit evident că în timpul extraordinarei sale călătorii din 1642—1643, Tasman n-a atins în general adevărata *Australie* și nici măcar nu s-a apropiat de ea, că Țara lui *Van Diemen* este o insulă (*Tasmania*), *Noua Guinee* este de asemenea o insulă și că una din marile realizări ale lui Tasman a fost totodată și o mare greșală: „Țara State-lor“ descoperită de el nu era *Continentalul sudic*, ci o insulă (*Noua Ze-landă*) și nu o singură insulă, ci una dublă.

Harta lui Tasman (schiță).

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI TASMAN: NOUA OLANDĂ — CONTINENT UNIC

Indiferent care au fost relațiile personale dintre guvernatorul general și simplul căpitan, Van Diemen a apreciat just, atât marile realizări, cât și erorile expediției încheiate. El a dat ordin să se echipeze alte trei corăbii, sub comanda lui Tasman, pentru a se stabili dacă Noua Olandă este un continent unic, iar pentru aceasta să se verifice dacă în dreptul golfului *Carpentaria* nu există vreo strîmtoare care duce spre sud, către Țara lui Van Diemen. În 1644, cele trei vase comandate de Tasman au ieșit din Batavia și au pornit spre răsărit. În legătură cu această expediție nu s-au păstrat decît două documente: scrisoarea lui Van Diemen către directorul Companiei olandeze a Indiilor de est și o hartă întocmită de *Abel Tasman* și de pilotul său principal, *Frans Visscher*, participant la ambele expediții.

Din hartă reiese că vasele lui Tasman au navigat de-a lungul țărmului de sud-vest al Noii Guinee pînă la golful *Carpentaria*, au ocolit coasta răsăriteană a acestuia și, pentru prima oară, coasta sudică și apuseană. La nord-est de golf, cei doi marinari, deși foarte experimentați, n-au observat intrarea în strîmtoarea *Torres*, probabil din cauza barierei de recife de corali care o ascund. Aproximativ în dreptul paralelei de

12° latitudine sudică, în apropiere de locul unde se află strîmtoarea, este indicat un golf și scrie: „apă dulce“ (fără îndoială, un rîu din peninsula Cape York). Coasta sudică a golfului este indicată printr-o linie continuă: prin urmare, această expediție a dovedit că *din golful Carpentaria nu există nici o trecere spre sud către Marele golf australian și către Țara lui Van Diemen*. Lîngă țărmul de sud-vest al golfului Carpentaria se află a doua inscripție „apă dulce“ — probabil gura marelui rîu *Roper*. Lîngă coasta de nord-vest este indicată noua insulă descoperită, *Groote Eylandt* (insula Mare), denumire care s-a păstrat pînă astăzi în transcripție olandeză.

O realizare de cea mai mare importanță a fost și faptul că Tasman și Visscher au explorat și au însemnat pe o hartă exactă pentru acea vreme litoralul Australiei de nord și de vest, pe o distanță uriașă, între Țara Arnhem de lîngă golful Carpentaria și Țara Eendracht, adică aproximativ de la 12° latitudine sudică și 137° longitudine estică, pînă la 23°45' latitudine sudică și 113°5' longitudine estică. Această expediție, pe care mulți autori o consideră neizbutită, a însemnat pe hartă, dacă socotim și golful Carpentaria, *aproape 3500 km din linia de coastă și a dovedit că toate pămînturile descoperite de olandezi (în afară de Țara Van Diemen) sînt părți ale unui continent unic — Noua Olandă*.

Expediția s-a întors la Batavia în același an (1644). Despre soarta ulterioară a lui Abel Tasman nu se știe nimic, în afară de faptul că a murit în 1659. Jurnalul pe care l-a ținut în timpul călătoriei a fost publicat pentru prima oară abia după 200 de ani (1860) sub titlul: „Jurnalul lui Abel Janszoon Tasman. Călătoria din 1642 spre Pămîntul sudic necunoscut“.

Capitolul 51

DESCOPERIRILE ȘI CERCETĂRILE FĂCUTE DE CĂLĂTORI DIN EUROPA OCCIDENTALĂ ÎN ASIA ȘI AFRICA (1550—1650)

PRIMII EXPLORATORI EUROPENI ÎN MUNȚII HIMALAIA ȘI ÎN TIBET

Primul explorator european care a pătruns în mod indiscutabil în Tibet a fost iezuitul portughez *Antão Andrade*. El a plecat din Delhi (India) în 1624, s-a îndreptat spre cursul superior al *Gangelui* și a explorat tot cursul riului *Alaknanda*, unul dintre cele două râuri din Himalaia care formează Gangele. Apoi, după ce a trecut peste *Himalaia din regiunea Kumaon* (partea centrală și de vest a munților *Himalaia Mare*), el a pătruns în Tibetul de sud-vest și a ajuns în localitatea *Țaparang*, situată lîngă izvoarele riului *Sutlej*. Cu permisiunea cîrmuitorului local, el a întemeiat în anul următor la Țaparang o misiune iezuită, care a ființat pînă în 1641 și a constituit punctul de pornire pentru o serie de expe-

diții în diferite direcții. În urma acestei expediții, iezuiții au strâns un bogat material geografic și etnografic în legătură cu Tibetul de sud-vest și cu Himalaia Mare de vest (din *Kumaon* și din *Punjab*).

În același timp o altă misiune catolică a pătruns peste Himalaia de răsărit în Tibetul de sud și a ajuns în orașul Șigatze, situată în valea râului *Tangpo* (cursul superior al râului *Brahmaputra*). La înapoiere, în 1626, doi călugări misionari au trecut peste Himalaia de răsărit în diferite locuri. Unul dintre ei, *João Cabral*, a trecut în India de nord prin Butan, spre valea cursului inferior al râului *Brahmaputra*, iar al doilea, *Esteban Casella*, prin *Nepal*. Amândoi au strâns prețioase materiale geografice despre regiunile din munții Himalaia, dar rapoartele lor au fost găsite în arhivele din Roma abia în secolul al XX-lea.

În 1631, Andrade a trimis de la misiunea din *Taparang* pe călugărul *Francisco Acevedo* spre India pe un nou drum. Acesta a trecut de la izvoarele fluviului *Sutlej* la izvoarele *Indului*, a coborât pe valea acestuia până la orașul *Leh* (*Kașmir*), iar de acolo, prin trecătorile din partea de vest a munților Himalaia, a ajuns în India pe un drum comercial obișnuit pentru neguțătorii localnici, care se termina în orașul *Lahore* (*Punjab*). Așadar, în decurs de câțiva ani, misionarii catolici au explorat cursurile superioare ale *Indului* și *Brahmaputrei*, zona sudică de la granița Tibetului, au vizitat *Nepalul* și *Butanul* și au traversat munții Himalaia în vest, în centru și în răsărit.

EXPLORAREA ETIOPIEI ȘI DESCOPERIREA IZVORULUI NILULUI ALBASTRU

Expediția portugheză a lui *Rodrigo Lima* (1520) l-a găsit pe *Pero do Covilhão* încă în Etiopia și s-a folosit de vasta lui experiență pentru a lărgi cunoștințele europenilor despre această țară. Expediția lui Lima a fost urmată de o serie de alte expediții, iar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea ordinul iezuiților a început să trimită acolo misionari (de asemenea în cea mai mare parte portughezi) cu scopul de a obține realipirea bisericii creștine din Etiopia la biserica romano-catolică. Unul dintre acești misionari, portughezul *Pedro Paez*, a venit în Etiopia în 1603 și a trăit acolo mulți ani. În 1613 (se pare că nu pentru prima oară), *Paez* a ajuns la marele lac din munții *Tana* (3 630 km²), situat la o altitudine de 1 830 mtr. în partea de nord-vest a podisului *Abisiniei*, la 12° latitudine nordică. El a descoperit că din lac izvorăște marele râu *Abbai*, care curge spre sud. *Paez* a urmat cursul râului și a observat că acesta descrie în *Abisinia* un mare arc spre răsărit, cotește apoi spre nord-vest și coborînd de pe podiș în cîmpie curge spre Nil. *Paez* a identificat just râul *Abbai* cu Nilul albastru. Dar el a mai tras din observațiile sale geografice încă o concluzie, foarte importantă. În bazinul râului *Abbai*-Nilul albastru, perioada de ploi durează de obicei din iunie până în septembrie, iar *Paez* știa că în Nil apele încep să crească pe la mijlocul lunii iunie și nivelul lor continuă să rămână ridicat pînă la sfîrșitul lunii septembrie, iar adesea pînă la mijlocul lunii octombrie. Pe această bază el a făcut presupunerea dovedită justă că vestitele

revărsări ale Nilului în Egipt au legătură cu creșterea nivelului apei în Abbai — Nilul albastru în perioada ploilor.

Aproape în același timp cu Paez și alți iezuiți au început să caute un drum mai ușor pentru portughezi spre Etiopia, din direcția oceanului Indian, iar nu a mării Roșii, unde în acel timp și-au instaurat dominația turcii. În acest scop, iezuitul *Jirome Lobo* a trecut din Goa (India) în portul african Malindi, situat în dreptul paralelei de 3° latitudine sudică și care pe atunci era o bază portugheză. De aici el a înaintat de-a lungul coastei, explorând cu deosebită atenție porțiunea de la *insula Patta* (în dreptul paralelei de 2° latitudine sudică) până la gurile marelui râu *Djuba* (lingă ecuator) care curge dinspre partea de sud-est a podișului Abisiniei. Dar drumul spre centrul Etiopiei, în sus pe valea râului *Djuba* i s-a părut lui *Lobo* prea lung și, după câte a aflat de la diferiți oameni, anevoios și plin de primejdii; de aceea s-a întors în India. După aceea, *Lobo* a plecat din nou spre coasta Etiopiei, de data aceasta în regiunea strimtorii *Bab el Mandeb*, și a debarcat acolo. Traversând stepele pustii din *Danakil*, el a pătruns în regiunile muntoase din Etiopia de nord, iar apoi a traversat podișul de la nord spre sud, până la *lacul Abaia*. *Lobo* a explorat de asemenea cursul superior al Nilului albastru și a confirmat relatările lui *Paez*.

DESCOPERIREA CURSULUI MIJLOCIU AL FLUVIULUI ZAMBEZI ȘI A LACULUI NYASA

Bazele portugheze de pe coasta răsăriteană a Africii erau subordonate în secolul al XVI-lea viceregului portughez al Indiei. La mijlocul secolului al XVI-lea *Lourenço Marques* a organizat un post în *golful Delagoa* (în dreptul paralelei de 26° latitudine sudică) cu scopul de a extinde comerțul portughez cu negrii bantu din Africa de sud. Pe acest loc a luat mai târziu ființă un oraș denumit în cinstea lui, *Lourenço Marques*, astăzi capitala Africii răsăritene portugheze.

Portughezii pătrundeau în interiorul Africii, la sud de ecuator, din direcția oceanului Indian pe fluviul Zambezi, dar în secolul al XVI-lea nu ajungeau încă prea departe. Ținta lor era așa-numita *Monomotapa* — stat al negrilor situat la sud-vest de cursul mijlociu al fluviului Zambezi, unde se aflau mari zăcămintele de aur. Începând din anul 1571, guvernul portughez a trimis de câteva ori la *Monomotapa* detașamente de cucerire sub comanda lui *Barreto*, dar toate aceste expediții au eșuat. Totuși, ele au sporit cunoștințele portughezilor despre regiunile situate pe ambele maluri ale cursului inferior al fluviului Zambezi. În urma expedițiilor lui *Barreto* a fost întemeiat pe fluviul Zambezi, în dreptul paralelei de 16° latitudine sudică, postul *Tete*, care a devenit centrul comerțului cu *Monomotapa*, iar în secolele XVII—XIX — baza de pornire pentru o serie de expediții de explorare în interiorul Africii. La sfârșitul secolului al XVI-lea portughezii aveau chiar în *Monomotapa* trei mici posturi comerciale, pe afluenții sudici al fluviului Zambezi.

Din *Tete*, portughezii au urcat pe cursul mijlociu al fluviului Zambezi, dincolo de cascada *Quebrabasa* până la localitatea *Chicoa* (32°30' longitudine estică) și au căutat de aici drumul cel mai scurt spre țărmul ocea-

nului Indian. În acest scop, *Gaspar Bucarro* a pornit în 1616 din Chioa spre nord-est și a *descoperit* pe acest drum lacul *Nyasa* (30 800 km²), primul dintre marile lacuri africane pe care le-a văzut vreun european. Bucarro nu a cercetat cît de departe se întinde lacul spre nord, ci l-a ocolit pe la sud, descoperind că din el izvorăște marele rîu *Shire*, afluent care se varsă în Zambezi aproape de estuar; gurile lui erau cunoscute pe atunci portughezilor. Dincolo de rîul *Shire* el a cotit spre nord-est și a mers pe valea rîului *Ludjenda*, apoi pe marele rîu *Ruvuma*, ajungînd pînă la ocean. Bucarro și-a încheiat călătoria, remarcabilă în ceea ce privește rezultatele geografice, în portul *Kilwa*, la nord de gurile rîului *Ruvuma*.

PARTEA A CINCEA
DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ

PERIOADA I

(DE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XVII-LEA PÎNĂ
ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA)

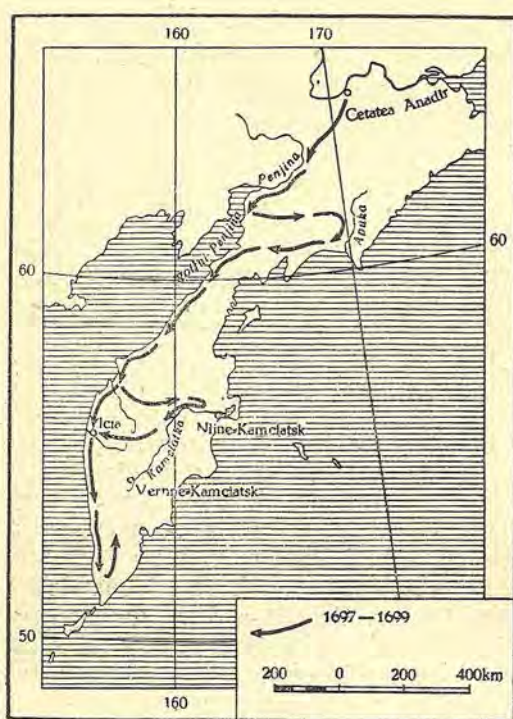
ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCIATKĂI ȘI DESCOPERIREA INSULELOR KURILE

EXPEDIȚIA LUI ATLASOV ÎN KAMCIATKA

La mijlocul secolului al XVII-lea, întărindu-se la Nijne-Kolimsk și în cetățuia Anadîr, rușii nu se mărgineau numai să strîngă iasakul de la iukaghirii și ciukcii localnici, dar efectuau și expediții pînă departe spre sud-vest, în ținuturile *koriacilor*. De la ei cuceritorii au aflat despre riul Kamciatka, situat la sud. Este foarte probabil, după cum am arătat mai sus, ca cei dintii pe care furtuna i-a aruncat pe peninsula Kamciatka să fi fost oamenii lui Fedot Alekseev Popov. Cea de-a doua descoperire a peninsulei Kamciatka a avut loc la sfîrșitul secolului al XVII-lea, fiind făcută de *Vladimir Vasilievici Atlasov*¹, care a întocmit o descriere destul de amănunțită și exactă a peninsulei și a caracterizat în mod strălucit din punct de vedere etnografic populația băstinașă. Ofițerul de cazaci Atlasov a fost trimis în 1695 din Iakutsk în cetățuia Anadîr cu o sută de cazaci să strîngă iasakul de la koriacii și iukaghirii localnici. Chiar în anul următor el a trimis în sudul peninsulei Ciukotka, la koriacii de pe litoral, un mic detașament (șaisprezece oameni) sub comanda cazacului *Luka Morozko* din Iakutsk. Acesta a pătruns însă mult mai departe spre sud-vest, în *peninsula Kamciatka* și a ajuns pînă la riul *Tighil*, care curge din lanțul de munți Sredinnii spre vest și se varsă în marea Ohotsk. Pe Tighil cazacii au întîlnit prima așezare a kamciadalilor. După ce a prădat-o, Morozko s-a întors la Anadîr.

La începutul anului 1697, Atlasov însuși, cu un detașament de 120 de oameni, jumătate ruși și jumătate iukaghiri, a pornit cu sâni trase de reni în expediție împotriva kamciadalilor. Detașamentul a trecut peste riul *Penjina*, pe drumul descoperit cu jumătate de secol înainte de Mihail Staduhin. Atlasov a înaintat apoi mai departe spre sud, pe țărmul răsăritean al *estuarului Penjina*. Cam în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică, el a cotit spre răsărit, către gurile unuia dintre riurile ce se varsă în *golful Oliutorsk* din marea Bering. Aici el a împus la iasak

¹ Relatările extrem de cuprinzătoare ale lui Atlasov, care scot în evidență inteligența sa excepțională și deosebitul său simț de observație, au fost publicate de cîteva ori integral sau parțial.

Expediția lui Atlasov în Kamciatka

pe koriacii localnici. Atlasov a trimis o parte din oamenii săi sub comanda lui Morozko de-a lungul țărmului răsăritean al Kamciatkăi, iar el s-a întors la marea Ohotsk și a pornit spre sud, de-a lungul coastei apusene a peninsulei. Unii dintre iukaghirii care făceau parte din detașamentul lui Atlasov s-au răsculat și în luptă cincisprezece ruși au fost răniți, iar trei uciși. Atunci, Atlasov i-a chemat pe oamenii lui Morozko și cu ajutorul lor i-a respins pe răsculați.

Detașamentul rușilor, unit cu iukaghirii care le mai rămăseseră credincioși, a pornit în sus pe râul Tighil, pînă la lanțul *Sredinnîi*, l-a trecut și a pătruns în valea râului *Kamciatka*, în regiunea *vulcanului noroios Kliucev*. Potrivit relatărilor lui Atlasov, kamciadalii pe care i-a întîlnit el aici pentru prima oară „poartă haine de

samur, vulpe și ren, iar dedesubt le căptușesc cu blană de ciine. Au iurte de iarnă din pămînt și iurte de vară așezate pe stîlpi înalți de trei sajeni de care sînt prinse scînduri acoperite cu scoarță de brad. În iurtele acelea, ei se urcă pe scări. Iurtele sînt așezate aproape una de alta, fiind la un loc cîte două, trei și chiar patru sute. Ei se hrănesc cu pește și vînat. Peștele îl mănîncă crud și înghețat. Pentru iarnă pun peștele crud în gropi, îl acoperă cu pămînt și el putrezește acolo. Apoi îl scot, îl pun în niște oale pe care le umplu cu apă, le încălzesc, amestecă peștele cu apa și beau. Peștele răspîndește o duhoare grea... Ca arme, au arcuri din fanoane de balenă, săgeți de piatră și de os, iar fier nu se găsește la ei“.

Kamciadalii i-au spus lui Atlasov că tot de pe râul Kamciatka vin la ei alți kamciadali care îi omoară și îi jefuiesc și le-au propus rușilor să pornească împreună cu ei împotriva acestora, ca „să-i potolească și să-i facă să trăiască în bună înțelegere“. Oamenii lui Atlasov și kamciadalii s-au urcat în luntri și au pornit în sus, pe râul Kamciatka. Pe valea râului trăia atunci o populație densă. „Și cum mergeam pe Kamciatka, am văzut pe ambele maluri ale râului o mare mulțime de străini și așezări mari“. Peste trei zile aliații au ajuns la cetățile kamciadalilor dușmani; acolo se aflau peste 400 de iurte. Aceștia au refuzat să plătească iasakul.

Iurte ale kamciadalilor (după S. Kraşennikov).

„Şi atunci Volodimer cu oştenii i-a bătut pe kamciadali, au omorît pe unii din ei şi le-au ars aşezările“¹.

Atlasov a trimis în recunoaştere în jos pe râul Kamciatka spre mare un cazac care a numărat de la gura râului *Elovka* pînă la mare, pe o distanţă de aproape 150 km, 160 de „cetăţui“. Atlasov spune că într-o cetăţuie a kamciadalilor trăiau 150—200 de oameni într-una sau două iurte de iarnă, adică în timpul iernii ei trăiau în bordeie mari gentilice. „Iurtele de vară se află lângă cetăţui, pe stilpi, şi fiecare om îşi are iurta sa“.

Prin urmare, în timpul cuceririi ei, în valea de pe cursul inferior al Kamciatkăi exista o populaţie destul de densă; de la o „aşezare“ mare pînă la alta distanţele erau mici, adesea mai puţin de un kilometru. Potrivit calculelor celor mai modeste, în regiunea cursului inferior al râului Kamciatka trăiau vreo 25 000 de oameni. După două sute de ani, spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, nu mai rămăseseră în toată Kamciatka decît 4 000 de kamciadali.

¹ În altă parte, Atlasov arată cum luptau kamciadali: „...aruncă pietre cu praştia şi cu mîna, apoi loveşte cu pari ascuţiţi şi cu bîte. Ruşii s-au apropiat de cetăţuie cu scuturile, i-au dat foc şi apoi au stat în faţa iurtelor de unde fugeau străinii duşmani şi pe mulţi i-au omorît“.

Săni trase de căini (după S. Kraşeninnikov).

După ce a strâns informații despre cursul inferior al râului Kamciatka, Atlasov a pornit înapoi. Trecînd peste lanțul Sredinnii, el a început să urmărească pe koriaci crescători de reni care ar fi vrut să-i fure renii și a ajuns lingă marea Ohotsk. „Și ne-am bătut o zi și o noapte... am omorît 150 de koriaci și le-am luat renii pe care i-am mîncat. Iar alți koriaci au fugit prin păduri“. Atunci, cazacii au cotit din nou spre sud și au pornit de-a lungul coastei apusene a Kamciatkăi. Koriacii crescători de reni fugeau din calea lor, părăsindu-și așezările. Atlasov i-a urmărit timp de șase săptămîni. De la kamciadalii întîlniți în drum, el strîngea iasakul „cu blîndețe și bunătate“. În cele din urmă, detașamentul i-a ajuns pe koriaci și „a început lupta... iar pe mulți koriaci i-am omorît, le-am luat casele și renii și cu asta ne-am hrănit...“ Mergînd mai departe spre sud, rușii au întîlnit pe primii „*mujici kurili* (aini) — șase cetățui cu mulți oameni în ele...“ Și cu aceștia s-a dat o luptă, fiindcă ei nu au vrut să plătească iasakul. Cazacii au cucerit una dintre cetățui și „i-au omorît pe toți cei 60 de kurili care-au opus rezistență“, dar de alte cetățui nu s-au atins, deoarece și-au dat seama că ainii „n-au nici un fel de avere și n-ai de unde să iei iasak; iar samuri și vulpi sînt în număr foarte mare pe pămîntul lor, numai că nu-i vînează, căci nu au cui să-i vîndă“.

Detașamentul lui Atlasov se afla la vreo 2 000 km de cetățuia Anadîr și numai la 100 km de extremitatea sudică a peninsulei Kamciatka. Dar, după cum spuneau localnicii, mai departe, spre sud, „pe riuri sînt foarte mulți oameni“, iar la ruși praful de pușcă și plumbii erau pe sfîrșite. De

aceea, Atlasov s-a întors în cetățuia Anadîr, iar de acolo a plecat cu detașamentul său la Iakutsk. Expediția lui Atlasov, din Iakutsk prin Anadîr pînă în Kamciatka și înapoi, a durat cinci ani (1695—1700)¹, în care timp el a străbătut cu detașamentul său peste 11 000 km.

Atlasov a lăsat în Kamciatka, în cetățuia *Verhne-Kamciatsk*, pe cazacul *Potap Seriukov* cu un detașament de cincisprezece oameni. După cît se pare, *Seriukov* era prudent din fire și nu prea lacom; el a făcut negoț pașnic cu kamciadalii și nu a strîns de la ei iasak. În felul acesta a trăit în pace printre ei timp de trei ani. Dar după ce a fost schimbat, în timp ce se întorcea la cetățuia Anadîr, a fost ucis împreună cu oamenii săi de koriaci răsculați.

Din Iakutsk, Atlasov a plecat la Moscova să prezinte raportul. Acolo el a fost numit staroste de cazaci și trimis din nou în Kamciatka în 1701. Pe riul Angara el a prădat un vas cu fundul plat („doșcianik“) încărcat cu mărfuri chinezești, care aparțineau unui negustor rus. Păgubașul a depus o plîngere împotriva lui și „*Ermak al Kamciatkăi*“, cum l-a denumit Pușkin, a fost arestat, torturat și aruncat în închisoare, unde a stat cinci ani (pînă în 1707).

INCHEIEREA DESCOPERIRII KAMCIATKĂI ȘI MOARTEA LUI ATLASOV (1711)

În acea vreme au pătruns în Kamciatka și alte cîteva grupuri de cazaci și „voluntari“; ei au construit aici puncte de iernat și cetățui², jefuind și omorînd pe kamciadali. Dar tot ei au terminat descoperirea Kamciatkăi și au fost primii care au văzut insulele Kurile. În 1706, guvernatorul *Vasili Kolesov* a trimis în „Țara Kurililor“, adică în partea cea mai sudică a Kamciatkăi, pe *Mihail Nasedkin* ca să-i aducă la ascultare pe „străinii nesupuși“. *Nasedkin* a pornit spre sud cu sâni trase de cîini, dar nu a ajuns pînă la Nos, adică pînă la capul *Lopatka*, ci a trimis acolo cîteva oameni. Aceștia au anunțat că de pe Nos se vede dincolo de strîmtori un pămînt mare „dar că nu pot ajunge la acel pămînt, căci nu au corăbii și nici nu au de unde să le ia“.

Cînd știrile despre samavolniciile din Kamciatka au ajuns la Moscova, guvernul țarist și-a adus aminte de Atlasov, a poruncit ca el să fie eliberat și l-a trimis ca guvernator în Kamciatka, să facă ordine și „să-și ispășească vina din trecut“. I s-au dat depline puteri asupra cazacilor. Sub amenințarea pedepsei cu moartea, i s-a poruncit să acționeze „față de străini cu blîndețe și bunătate“ și să nu facă rău nimănui. Dar Atlasov nici n-a ajuns în cetatea Anadîr și aproape toți cazacii au trimis denunțuri, plîngîndu-se de samavolniciile și de cruzimea lui. El a sosit în Kamciatka în iulie 1707. După șase luni, în decembrie, cazacii obișnuiți cu viața liberă s-au răzvrătit, l-au înlăturat de la conducere și și-au ales un nou comandant, iar ca justificare au trimis la Iakutsk alte plîngeri,

¹ Din care peste trei ani a durat expediția de la cetățuia Anadîr pînă în Kamciatka și înapoi.

² În afară de *Verhne-Kamciatsk*, unde a stat cîteva ani *Seriukov*, s-au mai construit cetățuile *Bolșerejk* și *Nijne-Kamciatsk*.

susținând că Atlasov i-ar fi asuprit și că ar fi săvârșit și alte fărâdelegi. Răsculații l-au aruncat pe Atlasov în închisoare și i-au confiscat averea în favoarea statului. Atlasov a fugit din închisoare și a venit la Nijne-Kamciatsk. El a cerut guvernatorului local să-i predea conducerea cetății; acesta a refuzat, dar l-a lăsat în libertate.

Între timp, guvernatorul din Iakutsk, după ce a făcut cunoscute la Moscova plîngerile împotriva lui Atlasov, a trimis ca guvernator în Kamciatka pe „fiul de boier“ *Piotr Cirikov* cu un detașament de cincizeci de oameni. Pe drum, acesta a pierdut în ciocnirile cu localnicii (koriacii de pe coasta Oliutorsk) treisprezece oameni și o parte din muniții. Sosind în Kamciatka, Cirikov a preluat conducerea ținutului și a trimis pe râul Bolșaiia (Mare) un detașament de patruzeci de cazaci pentru supunerea kamciadalilor. Aceștia însă i-au atacat cu forțe puternice pe cazaci; opt cazaci au fost uciși și aproape toți ceilalți răniți. Cazacii au stat o lună întreagă asediați și au scăpat greu prin fugă. Cirikov însuși, cu cincizeci de cazaci, a efectuat o expediție spre țărmurile mării Bering, a supus pe kamciadalii localnici și i-a pus să plătească din nou iasak.

În toamnă a sosit de la Iakutsk ofițerul de cazaci *Osip Mironovici Lipin*, cu un detașament de patruzeci de oameni ca să-l schimbe pe Cirikov. Astfel, în Kamciatka s-au aflat dintr-o dată trei guvernatori: Atlasov, care nu era încă destituit oficial, Cirikov și Lipin. Cirikov i-a predat lui Lipin cetățuia Verhne-Kamciatsk și în octombrie a plecat cu bărcile la Nijne-Kamciatsk împreună cu oamenii săi. El voia să ierneze acolo și apoi să plece cu iasakul strîns la Iakutsk, prin marea Ohotsk. În decembrie a sosit cu niște treburi la Nijne-Kamciatsk și Lipin. În ianuarie 1711, în timp ce se întorceau amîndoi la Verhne-Kamciatsk, Lipin a fost omorît pe drum de cazacii răsculați. Aceștia nu s-au atins deocamdată de Cirikov, ci au plecat spre Nijne-Kamciatsk ca să-l ucidă pe Atlasov. „Ei s-au oprit la jumătate de verstă de cetățuia și au trimis la dinsul trei cazaci cu o scrisoare, urmînd ca aceștia să-l ucidă în timp ce el va citi scrisoarea... Dar l-au găsit dormind și l-au înjunghiat. Așa a pierit acest Ermak al Kamciatkăi! Răsculații au intrat apoi în cetate... Conducătorii lor erau *Danilo Anțiferov* și *Ivan Kozîrevski*. Răsculații au pus mîna pe avutul guvernatorilor uciși... au ales pe Anțiferov ca hatman, iar pe Kozîrevski ca ajutor al acestuia, au adus din Tighil lucrurile lui Atlasov... au pus mîna pe proviziile și pînzele pregătite de Mironov (Lipin) pentru drumul pe mare și au plecat în cetățuia Verhnii, iar pe Cirikov l-au pus în lanțuri și l-au aruncat într-o copcă la 20 martie 1711“ (Pușkin).

KOZÎREVSKI ȘI DESCOPERIREA INSULELOR KURILE DE NORD

Ucișagii lui Vladimir Atlasov — Anțiferov și Kozîrevski — au desăvîrșit opera exploratorului înjunghiat de ei. Pentru a obține iertarea crimei pe care o săvîrșiseră, ei au întreprins în 1711 o expediție pînă în extremitatea sudică a Kamciatkăi. Apoi, au traversat strîmtoarea în

niște corăbii mici și luntri ale kamciadalilor și au ajuns pînă la cea mai nordică dintre insulele Kurile — *Șumșu*. Acolo, ca și în sudul Kamciatkăi, trăia o populație eterogenă formată din kamciadali și „oameni păroși“, adică aini (populația străveche a Japoniei de nord). Rușii i-au numit pe acești metiși *kurilii apropiați*, spre deosebire de kurilii îndepărtați sau „păroși“, adică *ainii* pur sînge.

Asasinii lui Atlasov afirmau că „mujiicii kurili“ (cunoscuți prin firea lor pașnică) i-ar fi atacat, că „ei sînt totdeauna însetați de luptă și sînt cei mai războinici dintre străinii care trăiesc de la Anadîr pînă la Kamciatski Nos“. În orice caz, detașamentul lui Anțiferov și Kozîrevski a ucis și a rănit cîteva zeci de kurili.

În ceea ce privește strîngerea iasakului, expediția de pe Șumșu n-a dat nici un rezultat: „Pe insula aceea — raportau cuceritorii — nu trăiesc samuri și vulpi, oamenii nu prind castori, ci vînează numai foci. Iar hainele lor sînt din piei de focă și pene de păsări“.

Anțiferov și Kozîrevski și-au atribuit de asemenea vizitarea celei de-a doua din insulele Kurile, situată spre sud — Paramușir și au prezentat o hartă a insulelor Șumșu și Paramușir, întocmită de ei. N-au strîns însă nici acolo iasak, deoarece locuitorii de pe Paramușir ar fi spus că nu vînează samuri și vulpi, iar „biberii i-au vîndut străinilor de pe un alt pămînt“ (japonezilor). Dar cel de-al treilea asasin al lui Atlasov (Grigore Perelomov), care a luat parte la expediția în insulele Kurile, a declarat mai tîrziu, sub tortură, că asasinii au făcut mărturii false, că n-au fost „pe o altă insulă de pe mare și în raport și desen au mințit“.

În timpul expediției lui Anțiferov și Kozîrevski pe „pămîntul kurililor“ în Kamciatka a sosit un nou guvernator, *Vasili Sevastianov*. Aflînd de sosirea sa, Anțiferov s-a dus el însuși la Nijne-Kamciatsk cu iasakul pe care-l adunase pe riul Bolșaiia. Sevastianov nu a îndrăznit să-l dea în judecată, ci l-a trimis înapoi pe riul Bolșaiia să strîngă iasak. În februarie 1712, Anțiferov a fost mutat în răsărit, pe riul *Avacia*. „Aflînd că el va sosi în curînd pe Avacia, ei (kamciadali de pe Avacia) au construit o casă spațioasă cu niște uși triple secrete care se puteau ridica. Ei l-au primit cu onoruri, prietenie și făgăduieli; i-au dat cîteva ostatici dintre cei mai buni oameni ai lor și l-au poftit în noua casă. În noaptea următoare ei l-au ars de viu. Înainte de a da foc casei, au ridicat ușile și au strigat ostaticilor lor să fugă cît mai repede. Nenorociții au răspuns că sînt legați în lanțuri și nu se pot mișca, dar au poruncit tovarășilor lor să dea foc casei fără să se gîndească la ei, „numai să ardă cazacii“ (Pușkin).

Răscoala cazacilor a fost înăbușită de *Vasili Kolesov*, numit pentru a doua oară în Kamciatka. Pe unul dintre participanții la triplul asasinat l-a executat, iar ceilalți a poruncit să fie biciuiți; printre aceștia din urmă a fost și Kozîrevski. Kolesov l-a cruțat, pentru că nădăjduia să obțină de la el o hartă nouă a strîmtorilor și a insulelor de dincolo de capul Kamciatski Nos.

În 1713, Kozîrevski a fost trimis de la Bolșerețk cu un detașament întreg (cincizeci și cinci de ruși și unsprezece kamciadali), înzestrat cu

tunuri și arme de foc, pe câteva corăbii, „pentru a explora dincolo de capul Kamciatki Nos, peste strîmtori, insulele de pe mare și statul Apon“. Pilotul expediției a fost un prizonier japonez. După cît se pare, de data aceasta Kozîrevski a ajuns într-adevăr pe insula *Paramuşir*. Acolo, potrivit spuselor sale, rușii au susținut o luptă cu kurilii, care erau „tare cruzi“, purtau zale și erau înarmați cu săbii, lănci și arcuri cu săgeți. Nu se știe dacă lupta s-a dat într-adevăr, dar în orice caz cazacii au pus mîna pe pradă. O parte din ea, Kozîrevski i-a dat-o lui Kolesov. Probabil că cea mai mare parte a ascuns-o; se știe că mai tîrziu guvernatorul din Kamciatka a mai stors de la el, prin torturi, multe lucruri de preț.

Peste cîțiva ani, Kozîrevski s-a calugărit, adoptînd numele de Ignati. Este cu putință ca el să se fi ocupat cu convertirea kamciadalilor la ortodoxie, întrucît pînă în 1720 a trăit în Kamciatka. Pentru „vorbe de răzvrătire“¹ a fost trimis sub pază la Iakutsk, dar și-a dovedit nevinovăția și a fost numit într-o funcție înaltă la mănăstirea de acolo. După patru ani, Kozîrevski a fost din nou aruncat în închisoare, dar curînd a evadat. Apoi a prezentat guvernatorului din Iakutsk un raport în care susținea că ar cunoaște drumul spre Japonia și cerea să fie trimis la Moscova pentru a aduce dovezi. Nereușind să obțină acest lucru, el l-a rugat pe Bering (în 1726) să-l ia în serviciul său în vederea călătoriei în Japonia, dar a fost refuzat. Doi ani mai tîrziu, Kozîrevski a construit la Iakutsk (probabil pe socoteala mănăstirii) o corabie cu care voia să coboare pe Lena și, apoi să pornească pe mare pentru a căuta noi pămînturi și a strînge iasak de la „străinii războinici“. În timpul iernii corabia a fost strivită de ghețuri pe cursul inferior al Lenei.

După alți doi ani călugărul aventurier a nimerit la Moscova, iar într-un ziar oficial din Petersburg a fost publicat un articol care elogia acțiunile întreprinse de el în Kamciatka (strîngerea iasakului de la străini) și descoperirile sale. Probabil că el s-a îngrijit singur de publicarea acestui articol. S-au găsit însă oameni care și-au amintit că el este unul dintre asasinii lui Atlasov și al celorlalți guvernatori din Kamciatka. A fost prins și tribunalul l-a condamnat la moarte, dar a suspendat aplicarea sentinței și a înaintat dosarul senatului. Nu se știe dacă pînă la urmă Kozîrevski a fost executat sau a izbutit iarăși să scape.

În secolele XVIII—XIX s-au emis despre Kozîrevski cele mai diferite păreri. Unii susțineau că ideea primei expediții a lui Bering i-ar fi aparținut lui și că ar fi fost cunoscut în Siberia răsăriteană prin faptele sale excepționale, iar alții îl caracterizau ca pe un netrebnic și un aventurier.

ORGANIZAREA NAVIGAȚIEI PE MAREA OHOTSK

Chiar în primii ani după anexarea Kamciatkăi la Rusia, s-a pus problema organizării comunicațiilor maritime între peninsula și Ohotsk.

¹ Cînd călugărului Ignati i s-a reproșat, pe baza unui denunț, că a asasinat pe guvernatorul din Kamciatka, el a răspuns: „Sînt și oameni care au ucis țari și totuși se ocupă de treburile statului, așa că nu e mare lucru să omori guvernatori în Kamciatka“.

Pentru aceasta a sosit în 1715 la Ohotsk o expediție comandată de *Kuzma Sokolov*. Sub conducerea sa se aflau cazaci, marinari și muncitori în frunte cu meșterul corăbier *Iakov Neveitîn*. El s-a ocupat de construirea unei „lodii” de tipul celor folosite de pomori, un vas „comod și rezistent” lung de 17 mtr. și lat de 6 mtr.

Prima călătorie, începută în iunie 1716, n-a izbutit. Pilotul *Nikifor Treska* a condus corabia de-a lungul țărmului, pînă la estuarul Taui, intenționînd să-și continue drumul pe lîngă țărm, dar vîntul a împins vasul în largul mării și apoi spre Kamciatka, spre un cap abrupt situat lîngă vărsarea rîului Tighil. Locul nu era prielnic pentru debarcare; în timp ce căuta un port mai bun, vasul a fost împins de vîntul potrivnic spre apus și marinarii au fost nevoiți să se întoarcă la Ohotsk. O nouă încercare întreprinsă tot în 1716 a fost încununată cu succes. Pornind din Ohotsk, corabia a ajuns la vărsarea rîului Tighil; s-a explorat coasta apuseană a Kamciatkăi între 58 și 55° latitudine nordică. Oamenii lui *Kuzma Sokolov* au iernat în Kamciatka; în mai 1717, corabia a traversat marea spre nord-vest pînă la estuarul Taui, iar de acolo a pornit de-a lungul țărmului, ajungînd pînă la Ohotsk.

După expediția lui *Sokolov*, călătoriile din Ohotsk în Kamciatka și înapoi au ajuns un lucru obișnuit. Corabia lui *Kuzma Sokolov* a devenit un fel de școală de navigație în marea Ohotsk. În 1719 s-a făcut pe această corabie prima călătorie prin marea Ohotsk spre insulele Kurile și din echipajul ei s-au afirmat marinari experimentați, care au participat la o serie de expediții de mai tîrziu, cercetînd mările Ohotsk și Bering și navigînd spre nord pînă la strîmtoarea Bering, iar spre sud, pînă în Japonia.

DESCOPERIREA GRUPULUI CENTRAL AL INSULELOR KURILE

În 1718, Petru I a poruncit ca doi tineri topografi *Ivan Mihailovici Evreinov* și *Feodor Feodorovici Lujîn*, care învățau la Academia navală, să dea înainte de termen examenele de absolvire și i-a trimis în Extremul Orient ca misiunea secretă „... să se ducă în Kamciatka și mai departe, unde li s-a spus și să descrie locurile de prin părțile unde America se întîlnește cu Asia...” În 1720, în cetatea Ohotsk, lui *Evreinov* și *Lujîn* li s-a alăturat ca pilot navigatorul *Kondrati Moșkov*.

În toamna anului 1720, expediția a trecut cu o corabie din Ohotsk în Kamciatka, lîngă gurile rîului *Icia*, unde a rămas la iernat. În mai—iunie 1721, expediția a plecat din Bolșerețk spre sud-vest, ajungînd pentru prima oară în grupul central al insulelor Kurile (pînă la *Șimușir*). *Evreinov* și *Lujîn* au însemnat pe hartă 14 insule și apoi s-au întors în Siberia prin Kamciatka și Ohotsk. Se pare că misiunea lor secretă consta nu numai în însemnarea pe hartă a insulelor Kurile, dar și în explorarea drumului mai departe spre Japonia. Din Siberia, *Evreinov* a plecat la Kazan, unde, la sfîrșitul anului 1722, a prezentat lui Petru I un raport și o hartă a Siberiei, Kamciatkăi și insulelor Kurile. Ambii exploratori au murit de tineri.

În 1716, *Daniel Gottlieb Messerschmidt* (1685–1735), doctor în medicină, originar din orașul Danzig (Gdansk), a fost invitat în Rusia de Petru I pentru a studia „cele trei regnuri ale naturii” din Siberia. În 1720, el a plecat cu prima expediție științifică guvernamentală „să caute tot felul de lucruri rare și plante medicinale: ierburi, flori, rădăcini și semințe”. În primăvara anului 1721 el a plecat din Tobolsk, a urcat pe *Irtiș* pînă la vărsarea *Tarei*, a mers pînă la Tomsk prin *stepa Barabinsk*, a urcat pe riul *Tom* (unde a găsit un schelet de mamut) pînă la Kuznețk, a trecut peste *munții Alatau din Kuznețk*, ajungînd pînă la riul *Abakan*, iar în iarna anului 1722 a sosit la Krasnoiarsk.

În vara anului 1723, Messerschmidt a coborît pe *Ienisei* pînă la Turuhansk și a urcat pe Tunguska inferioară pînă la izvoarele ei; cu acest prilej, între paralelele de 62 și 63° latitudine nordică, el a descoperit un zăcămint de grafit, iar în apropiere de paralela de 60°30' latitudine nordică, zăcămint de cărbune. El a trecut pe *Lena* lîngă Kirensk, a urcat pînă la izvoarele ei și apoi, cu săniile, a ajuns la Irkutsk, unde a rămas la iernat.

În primăvara anului 1724, exploratorul a străbătut regiunea sudică a *Transbaikaliei* (trecînd peste lanțul de munți *Borșiciovocînii*) și *Mon-golia* de nord pînă la marele lac *Dalainor* (sau Hulunci); el a descris minele de plumb și de argint întîlnite în drum, precum și lacurile și izvoarele sărate din Transbaikalia. În același an el s-a întors la Irkutsk.

În 1725, Messerschmidt a coborît de la Irkutsk pe *Angara* pînă la Ieniseisk, a trecut pe riul *Ket*, a coborît pe acesta pînă la *Obi*, iar în timpul iernii a ajuns la Samarov (astăzi Hantî-Mansiisk) de pe Irtiș, în apropiere de vărsarea acestuia în Obi. În Siberia el a fost primul care a descoperit *înghețul veșnic*, ceea ce a însemnat o foarte importantă descoperire geografică.

În primăvara anului 1726, Messerschmidt a pornit înapoi și a ajuns la Petersburg în martie 1727, încheindu-și călătoria de șapte ani care a pus „bazele studierii sistematice a Siberiei” (V. Obrucev). El a dat dovadă de o perseverență excepțională: călătorind de cele mai multe ori singur, a strîns mari colecții botanico-zoologice, mineralogice, etnografice și arheologice¹ și a întocmit o serie de hărți ale Siberiei. Rezultatul călătoriei sale l-a constituit lucrarea în 10 volume intitulată „Cercetarea Siberiei sau trei tabele ale regnurilor naturale simple” — manuscris în limba latină, care se păstrează la Academia de științe. Deși lucrarea n-a fost tradusă în limba rusă, ea a fost folosită de mulți cercetători ruși ai Siberiei de diferite specialități.

¹ Cea mai mare parte dintre ele au pierit în timpul unui incendiu care s-a produs în clădirea Academiei de științe din Rusia (1874).

PRIMII EXPLORATORI RUȘI AI PĂRȚII DE NORD A OCEANULUI PACIFIC

PRIMA EXPEDIȚIE ÎN KAMCIATKA A LUI BERING—CIRIKOV

La sfîrșitul anului 1724, cu puțin timp înainte de a muri, Petru I și-a adus aminte „... de un lucru la care se gîdea de mult și pe care alte treburi l-au împiedicat să-l întreprindă, adică găsirea drumului prin marea Înghețată spre China și India... Oare nu vom fi noi mai norocoși decît olandezii și englezii în cercetarea acestui drum?...”¹. El a dat de îndată ordin să se organizeze o expediție, numind în fruntea ei pe căpitanul-comandor *Vitus Ionssen* (Ivan Ivanovici) *Bering*, originar din Danemarca, în vîrstă de 44 de ani, care de 20 de ani era în serviciul Rusiei (pînă atunci navigase pînă în India).

Cu trei săptămîni înainte de a muri, Petru a întocmit el însuși instrucțiunile pentru șeful noii expediții. Bering trebuia „să-și facă în Kamciatka sau în altă parte una sau două corăbii cu punți”; cu aceste corăbii să navigheze „pe lîngă pămîntul care se întinde spre nord... să caute locul unde acesta se întîlnește cu America... Să coboare chiar el pe țarm... și după ce va trece totul pe hartă să se întoarcă aici”.

La prima expediție a lui Bering în Kamciatka au luat parte 70—75 de oameni. De la Petersburg pînă la Ohotsk ei au mers timp de doi ani traversînd întreaga Siberie călare, pe jos sau pe vase (pe rîurile siberiene). Pe parcursul ultimei părți a drumului, de la gura rîului Iudoma pînă la Ohotsk, pe o distanță de peste 500 km, lucrurile cele mai grele au fost transportate în sânni trase de oameni. Gerurile erau cumplite, iar proviziile pe sfîrșite. Oamenii sufereau de foame și de frig; mîncau animale moarte și rodeau lucrurile de piele. Mulți au murit pe drum, iar unii au dezertat. La Ohotsk nu exista loc pentru încartiruirea membrilor expediției. Pentru a rezista pînă la sfîrșitul iernii, ei au fost nevoiți să construiască locuințe și magazine.

În vara anului 1727, expediția a trecut pe niște vase mici la Bolșerețk. Bering nu îndrăznea să trimită încărcăturile pe mare de pe țarmul vestic pe cel răsăritean al Kamciatkăi, și ele au fost transportate în timpul iernii, cu ciinii, din Bolșerețk la Nijne-Kamciatsk. Ciinii trebuitori au fost luați de la kamciadalii de prin partea locului și astfel cei mai mulți dintre ei au fost sărăciți și condamnați să moară de foame.

Pînă la începutul verii s-a terminat la Nijne-Kamciatsk construcția corăbiei „Sfîntul Gavril”. În iulie 1728, corabia a ieșit din gurile Kamciatkăi în larg și a început să înainteze încet spre nord-est. Lîngă țarmul nordic al golfului *Anadîr* au fost descoperite golful *Krest* (Crucii) și golful *Providenie* (Providenței). După o călătorie de o lună a fost descoperită

¹ Prin urmare, Petru și sfetnicii lui nu știau de călătoria lui Dejnev în jurul extremității de nord-est a Asiei.

V. Bering

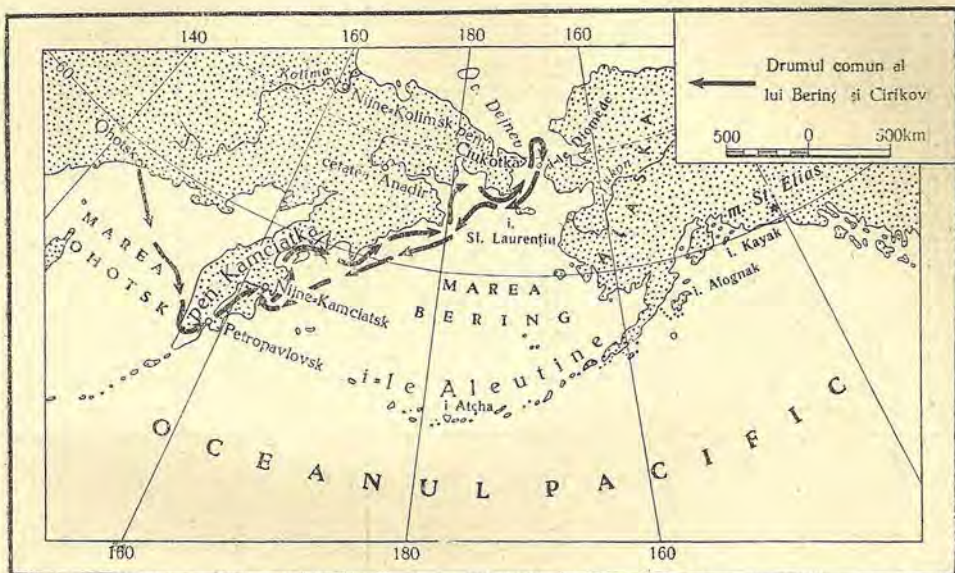
insula Sfintul Laurențiu, lingă intrarea sudică în *strîmtoarea* care a primit mai tîrziu numele lui *Bering*, iar la 26 august (stil nou) expediția a atins paralela de $67^{\circ}18'$ latitudine nordică, pierzînd din vedere pămîntul. Bering n-a văzut nici coasta americană și nici locul unde țărmlu asiatic cotește spre apus. La consiliul convocat cu două zile înainte de aceasta, părerile ofițerilor au fost împărțite. Locotenentul *Aleksei Ilici Cirikov*, talentatul și energicul secund al lui Bering, a susținut că nu se poate stabili cu certitudine dacă Asia este despărțită de America printr-o mare, decît ajungînd pînă la gurile Kolimei sau pînă la ghețuri, „întrucît se știe că în marea de Nord plutesc totdeauna ghețuri“. De aceea, el propunea să meargă de-a lungul țărmlui, dacă acesta se întinde spre nord, cît va fi

cu puțină pînă la 5 septembrie și să se rămînă acolo la iernat. Un alt ofițer, *Martîn Petrovici Spanberg*, originar din Danemarca, era de altă părere. Vremea fiind înaintată, el a propus să se mai meargă spre nord timp de două zile, iar după aceea să se pornească înapoi. Bering s-a învoit. Oficial, el și-a motivat hotărîrea prin faptul că s-a făcut tot ce trebuia potrivit instrucțiunilor și că țărmlu nu se întinde mai departe spre nord, iar „cătrecapul Ciukotka sau Vostocinîi (Răsăritean) nu există nici un pămînt“.

Drumul de înapoiere a durat numai două săptămîni; în acest timp expediția a descoperit în strîmtoare una dintre *insulele Diomede*.

Portul Ohotsk (după S. Krașennnikov).

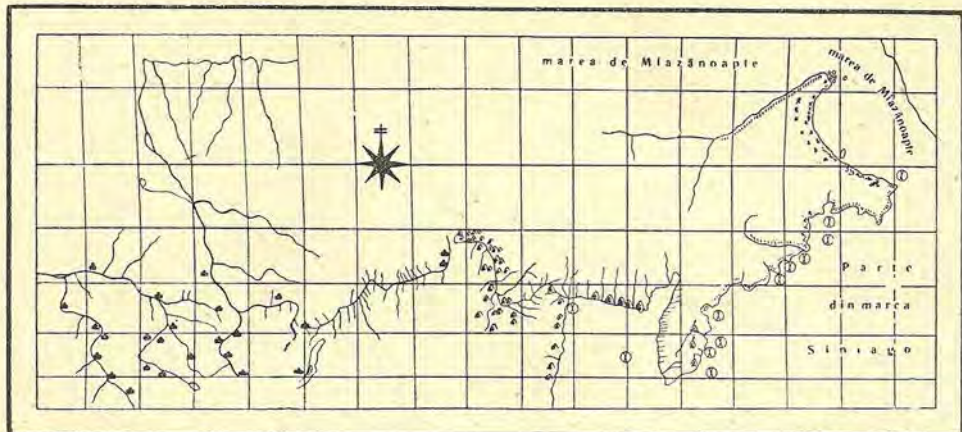

Călătoria lui Bering și Cirikov din 1728.

Bering a mai petrecut o iarnă la Nijne-Kamciatsk. În vara anului 1729, el a mai făcut o încercare de a ajunge pe coasta Americii, dar după trei zile de la plecarea din Nijne-Kamciatsk, din pricina vântului puternic și a ceții, a poruncit să se cotească spre sud-vest. El a ocolit pe la sud Kamciatka, a sosit la Bolșerețk, iar de acolo a trecut la Ohotsk. După șapte luni s-a întors la Petersburg. El a lipsit cinci ani, dar nu și-a îndeplinit misiunea principală de a afla cât de departe este Asia de nord-est de America de nord-vest. În timpul călătoriei, el nici n-a văzut măcar țărmul american.

Cetățuia Nijne-Kamciatsk (după S. Krașennnikov).

O parte a hărții lui Ciaplin din 1729.

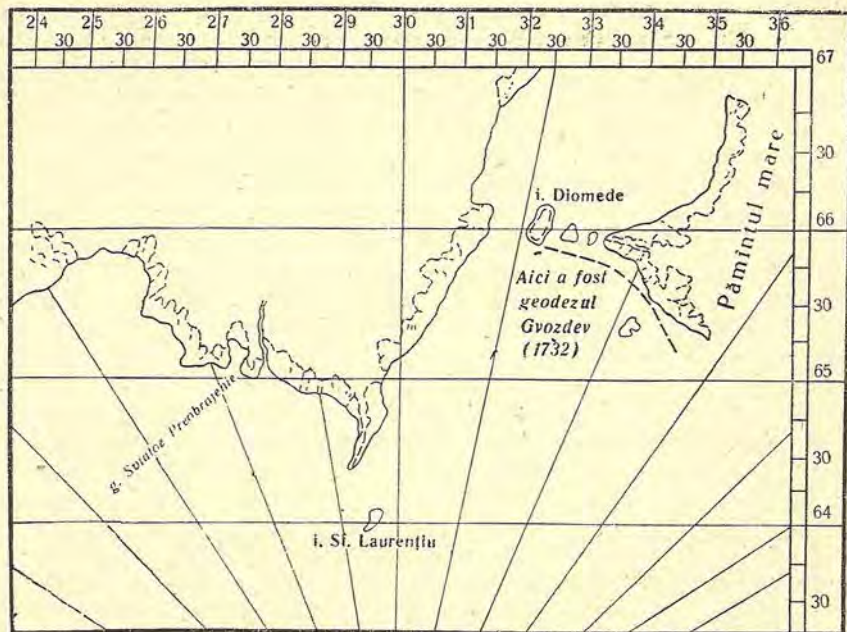
Bering a întocmit harta pe care sînt prezentate rezultatele călătoriei împreună cu micimanul *Piotr Avraamovici Ciaplin*. Acesta ținuse „Jurnalul expediției din Kamciatka” — principal izvor privitor la istoria acestei expediții.

CĂLĂTORIA LUI FEODOROV ȘI GVOZDEV ȘI ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII STRÎMTORII BERING

În 1730, *Dmitri Pavluțki*, conducătorul unei expediții militare împotriva „ciukcilor nesupuși”, a trimis din Ohotsk două corăbii care să impună la iasak pe locuitorii de pe „Pămîntul mare”¹, ce s-ar afla, după cum se presupunea, la răsărit de gurile Anadîrului. Unul dintre vase s-a sfărîmat lîngă țărmurile Kamciatkăi. Celălalt, corabia „Sfîntul Gavril” (lăsată de expediția lui Bering), comandată acum de timonierul *Ivan Feodorov*, grav bolnav de scorbut, a pornit să exploreze „Pămîntul mare”. Pentru cartografierea țărmurilor a fost numit pe corabie topograful *Mihail Spiridonovici Gvozdev*. În 1732, corabia a ieșit din Nijne-Kamciatsk spre nord-est și a trecut prin strîmtoarea Bering. Feodorov și Gvozdev au vizitat țărmul asiatic al strîmătorii și *insulele Diomedede*, a căror descoperire au terminat-o. Ei s-au apropiat mult de extremitatea de nord-vest a Americii (mai tîrziu aceasta a primit denumirea de *capul Prințul Galilor*), unde au văzut iurte. La întoarcere, în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică, au descoperit încă o insulă (*King*) pe care au debarcat.

În februarie 1733, Feodorov a murit în Kamciatka. După opt ani s-a găsit jurnalul său cuprinzînd însemnări amănunțite, pe baza cărora s-a întocmit *prima hartă a strîmătorii Bering*.

¹ America de nord-vest (n. tr.).

Strîmtoarea Bering (îrăgiment din harta lui Feodorov-Gvozdev).

Așadar, descoperirea strîmătorii dintre Asia și America, începută de Dejnev, a fost terminată, nu de Bering, al cărui nume îl poartă, ci de Feodorov și Gvozdev; ei au explorat ambele țărmuri ale strîmătorii și toate insulele situate în ea, și au strîns materialele necesare pentru notarea strîmătorii pe hartă.

Capitolul 54

MAREA EXPEDIȚIE DIN NORD. CĂLĂTORIILE LUI BERING, CIRIKOV ȘI ALE GRUPULUI LUI SPANBERG. DESCOPERIREA DE CĂTRE RUȘI A AMERICII DE NORD-VEST, A INSULELOR ALEUTINE ȘI KOMANDORSKIE (COMANDORULUI), PRECUM ȘI A DRUMULUI NORDIC SPRE JAPONIA

ORGANIZAREA ȘI SARCINILE EXPEDIȚIEI

În 1733, guvernul a numit pe *Vitus Bering* în fruntea unei noi expediții¹ cu sarcini foarte ample, dîndu-i „ca secund, un alt căpitan destoinic, dintre ruși” — *Aleksei Ilici Cirikov*. Sarcinile erau împărțite în felul

¹ Ea este numită adesea cea de a doua expediție în Kamciatka a lui Bering și Cirikov.

următor: Bering și Cirikov trebuiau să traverseze Siberia și să plece din Ohotsk sau din Kamciatka pentru a explora țărmurile opuse ale Americii de nord („căutarea țărmurilor americane pornind din Kamciatka“). *Martin Spanberg* — al doilea secund al lui Bering — trebuia să noteze pe hartă insulele Kurile, iar apoi să navigheze spre Japonia și să stabilească legătura cu aceasta („observarea și căutarea drumului pînă în Japonia“). Cîteva grupuri ale expediției trebuiau să noteze pe hartă țărmurile nordice ale Rusiei, de la Arhangelsk pînă în regiunea cea mai îndepărtată de la nord-est și, pe măsura posibilităților, pînă în Kamciatka, pentru cercetarea *căii maritime de nord* („pentru a stabili... dacă există vreo trecere prin Marea de miazănoapte“). În sfîrșit, așa-numitul „grup academic“ trebuia să exploreze regiunile interioare din Siberia. Activitatea expediției trebuia să se încheie după șase ani, dar de fapt ea s-a mai prelungit cîțiva ani.

Conducerea tuturor grupurilor acestei expediții geografice — cea mai mare de pînă atunci prin amploarea sarcinilor sale, mărimea teritoriului studiat și numărul participanților — a fost încredințată lui Bering. De fapt însă, cînd Bering a trecut din Iakutsk la Ohotsk, sub comanda sa n-a mai rămas, în afară de propriul său grup, decît grupul lui Spanberg, pe cînd grupurile nordice lucrau independent, fiind direct subordonate colegiului Amiralității (Departamentul marinei). Pentru cercetările științifice, Academia de științe a trimis cu expediția cîțiva profesori și studenți. Acest grup este denumit de obicei „Grupul academic al Marii expediții din nord“.

La sfîrșitul celui de-al doilea an, grupul de avangardă al expediției a sosit la Ohotsk și a început să construiască corăbiile. Bering însă a stat timp de trei ani la Iakutsk, unde s-au adunat în cele din urmă vreo 800 de membri ai diferitelor grupuri. Erau printre ei ofițeri, unii cu neveste și copii, oameni de știință, topografi, muncitori, marinari, soldați și deportați, care urmau să transporte încărcăturile din Iakutsk. Autoritățile de la Petersburg și-au pierdut răbdarea și i-au tăiat căpitanului comandor Bering, care era prea încet și precaut, solda suplimentară. Atunci Bering a plecat la Ohotsk, dar și aici a mai stat încă trei ani.

În cele din urmă nemulțumirea colegiului Amiralității a atins culmea: „Din rapoartele primite de Colegiu se vede doar că se strînge lemn, se construiesc corăbii și se cos pînze. Nu se arată însă cînd va fi totul gata și se va porni la drum“. Și Amiralitatea observa, pe bună dreptate, că „lemnul ar fi trebuit să fie de mult pregătit, vasele construite și pînzele cusute“ și îi cerea lui Bering „să pornească la drum fără nici o întîrziere și să nu mai trimită scrisori de prisos“.

Bering a fost nevoit să plece din Ohotsk în Kamciatka. Vremea fiind înaintată (septembrie), el a hotărît să rămînă la iernat pe țărmul răsăritean al Kamciatkăi, lîngă estuarul Avacia, într-un port minunat descoperit de marinarii săi, pe care el l-a denumit *Petropavlovsk*, după cele două vase ale expediției „Sv. Piotr“ („Sfîntul Petru“) și „Sv. Pavel“ („Sfîntul Pavel“).

La 5 iunie 1741, opt ani după plecarea expediției din Petersburg, Bering și Cirikov au pornit spre țărmurile Americii. Fiecare dintre ei

Portul Petropavlovsk (după S. Kraşennikov).

comanda un vas cu o capacitate de circa 100 de tone și un echipaj de 75 de oameni. Pe corabia „Sv. Piotr” comandată de Bering, se afla tânărul savant *Georg Wilhelm Steller*, care a devenit vestit prin descrierea acestei călătorii.

CĂLĂTORIA LUI BERING, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ȘI A INSULELOR DIN GOLFUL ALASKA

Bering s-a îndreptat întâi spre sud-est, în direcția paralelei de 45° latitudine nordică, în căutarea inexistentei „Țării a lui João da Gama”. După ce au pierdut fără rost mai bine de o săptămână, cele două corăbii au pornit spre nord-est. La 21 iunie vasele s-au despărțit pentru totdeauna. Corabia „Sv. Piotr” comandată de Bering și-a continuat singură drumul spre răsărit. După o călătorie de o lună și jumătate, socotind din ziua plecării din portul Petropavlovsk, la 17 iulie 1741, în dreptul paralelei de $58^{\circ}14'$ latitudine nordică, corabia „Sv. Piotr” a atins, în sfârșit, țărmul american și navigând de-a lungul lui echipajul a văzut marea șir de munți *St. Elias* (*Sv. Ilia*), acoperit de zăpadă, precum și piscul cu același nume (muntele *St. Elias*, 5 488 m, unul dintre cele mai înalte virfuri din America de nord). Toți oamenii de pe vas îl felicitau pe Bering pentru marea descoperire. Căpitanul-comandor, în vîrstă de 60 de ani, nu manifesta însă nici un fel de bucurie la vederea țărmului spre care îl trimisese pentru prima oară în urmă cu șaptesprezece ani Petru I. El nu știa precis unde se află și era neliniștit pentru ziua de mâine.

Cînd corabia s-a apropiat mai mult de coastă, echipajul a văzut un țărîm jos și neted. O pădure de brazi înalți și drepti se întindea aproape pînă la mare. Atunci, Bering a cotit spre apus și, înaintînd încet de-a lungul coastei, a descoperit, după două zile, o insulă mică (Kayak). Bering a trimis pe insulă o barcă, pentru a umple cîteva butoiașe cu apă de băut, sub comanda timonierului șef *Sofron Feodorovici Hitrovo*, dar n-a prea vrut să-l lase pe țărîm pe naturalistul Steller. Acesta s-a plîns mai tîrziu că pentru pregătirea expediției s-au pierdut 10 ani, iar pentru cercetări i s-au dat numai 10 ore, ca și cum expediția ar fi avut ca scop unic „să aducă din America în Asia apă americană”. Apatic (sau poate bolnav), căpitanul-comandor n-a coborît, după cît se pare, niciodată pe țărîmul american.

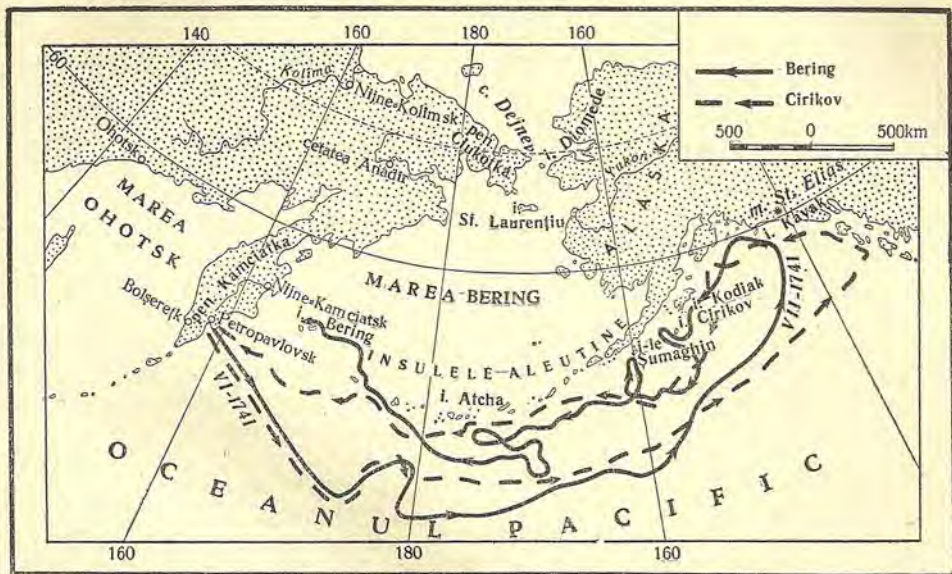
Fără să fi umplut toate butoiașele cu apă dulce, Bering a părăsit insula și s-a îndreptat spre sud-vest, în direcția probabilă a țărîmului care se zărea doar din cînd în cînd spre nord, în ceață... După o zi, la 26 iulie, oamenii de pe „Sv. Piotr” au zărit țărîmul înalt al unui pămînt necunoscut, probabil *Kodiak*, cea mai mare dintre insulele din *golful Alaska*. După o săptămînă, pe ceață, corabia s-a apropiat mai mult de țărîmul continentului — de îngusta *peninsulă Alaska*, unde se zăreau munți acoperiți de zăpadă. O treime din echipaj suferea de scorbut și, în afară de aceasta, lipsea apa de băut.

La 3 august a fost descoperită insula „Cețoasă” (la propunerea navigatorului englez George Vancouver, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, numele ei a fost schimbat în insula *Cirikov*). La 5 august au fost descoperite *insulele Evdokeev* (sau *Semidi*) lîngă țărîmurile peninsulei Alaska. Corabia „Sv. Piotr” naviga de trei săptămîni în volte, pe un puternic vînt potrivnic și în tot acest timp a înaintat foarte puțin spre sud-vest. Scorbutul făcea ravagii. La 10 august consiliul ofițerilor convocat de Bering a hotărît ca expediția să pornească direct spre Kamciatka. Prima victimă din echipaj a fost marinarul *Nikita Șumaghin*; Bering a dat numele său insulelor descoperite la 29 august în dreptul extremității de sud-vest a Alaskăi. La 31 august Șumaghin a fost înmormîntat pe una dintre aceste insule. Corabia a staționat aici timp de o săptămînă și cu acest prilej marinarii au întîlnit pentru prima oară „americani” — *aleutini*, cum au început să-i denumească după cîțiva ani rușii.

DESCOPERIREA INSULELOR ALEUTINE ȘI COMANDORULUI; MOARTEA LUI BERING

După ce a părăsit *insulele Șumaghin*, vasul a înaintat tot timpul spre vest, în largul mării. Uneori se zărea la nord pămîntul și marinarii socoteau că este țărîmul Americii, pe cînd în realitate erau *insulele Aleutine*. La 25 septembrie au fost zărite mai multe insule, probabil din grupul central al arhipelagului Aleutinilor, iar la 25—29 octombrie, trei insule din grupul vestic (Blijnie ostrova — Aleutine apropiate).

Aproape tot timpul marea a fost agitată și corabia era purtată pe valuri ca „un butuc”. Echipajul ducea lipsă de apă și provizii. În sfîrșit, a apărut în zare un țărîm înalt (4 noiembrie). Marinarii, care pierneau din cauza scorbutului, foamei, frigului și muncii istovitoare, au crezut că au

Călătoria lui Bering și Cirikov din 1741.

ajuns în Kamciatka. Intrucît nu s-a găsit un loc potrivit pentru acostare, s-a aruncat ancora la o oarecare distanță de țărm, lângă stînci. În două rinduri otgoanele ancorei s-au rupt. Pe neașteptate, un val înalt a aruncat corabia peste șirul de stînci, mai aproape de țărm, într-un golf cu apă destul de liniștită și de adîncă. Era un adevărat noroc după atîtea nenorociri. S-a hotărît debarcarea.

Pe țărm oamenii au săpat în nisip bordeie și le-au acoperit cu pînze. Cînd s-a terminat transportul bolnavilor și al proviziilor pe țărm, numai zece oameni se mai puteau ține pe picioare. Douăzeci de marinari muriseră, iar ceilalți erau bolnavi de scorbut. Bering a zăcut o lună întreagă într-un bordei, pe jumătate acoperit cu nisip ca să-i fie mai cald. El a murit la 8 decembrie 1741. Insula unde acostase corabia a primit mai tirziu numele de *insula Bering*, iar tot arhipelagul a fost denumit *insulele Comandorului*, în cinstea defunctului căpitan-comandor. Marea descoperită de expediția lui Dejnev și Popov, pe care Bering navigase atît de puțin și fără rezultate în 1728, a primit numele de *marea Bering*¹, strîmtoarea, prin care nu el a trecut primul, ci tot expediția lui Dejnev și Popov, și pe care nu el a însemnat-o pe hartă, ci Feodorov și Gvozdev, a fost denumită *strîmtoarea Bering*. Așa cum s-a întîmplat cu 130 de ani în urmă unui alt navigator nenorocos — Henry Hudson, nefericitului căpitan-comandor Vitus Bering i-a fost hărăzită abia după moarte o glorie excepțională.

¹ În 1741, Bering a navigat tot timpul mai la sud de peninsula Alaska și de insulele Aleutine, adică în oceanul Pacific, iar nu în marea care îi poartă numele.

IERNATUL ECHIPAJULUI CORĂBIEI
„SV. PIOTR” PE INSULA BERING
ȘI ÎNTOARCEREA ÎN KAMCIATKA

Harta lui Wäxsel.

După moartea lui Bering comanda a fost preluată de locotenentul *Sven* (Xaveri) *Lavrentievici Wachsels*, originar din Suedia, care rămăsese ofițerul cu gradul cel mai înalt de pe corabie. *Wachsels* era însoțit în această călătorie de fiul său *Lorenz* (*Lavrenti*), un băiat de zece ani, care a rezistat la toate încercările.

În timpul iernii, oameni trimiși anume au ocolit noul pământ și s-au convins că se află pe o insulă. Dar tot ei au descoperit în apus bușteni din *Kamciatka* aruncați pe țărm, sfărâmături de bărci, sănii etc. Multora li se părea că pe vreme senină se văd spre vest dealuri înalte, acoperite de zăpadă¹.

În cursul primelor două luni ale iernatului au mai murit zece oameni. Cei ce au scăpat au rămas pînă în vara anului 1742 pe insula care pînă atunci nu fusese locuită. Fiecare căpăta 250—400 g de făină pe zi. Ei vîneau animale de mare și aveau carne suficientă. Nu le lipsea nici combustibilul, deoarece valurile aruncau pe țărm mulți copaci. În timpul iernii marea nu îngheța. Pe insulă erau foarte multe vulpi albastre, lîngă țărmuri o mulțime de așa-numiți castori de *Kamciatka* (vidre marine), precum și mamifere uriașe, dar blînde — vaci de mare, acum dispărute; primăvara au apărut nenumărați urși de mare. Echipajul se îndeletnicea cu vînatărea, foarte ușoară pe această

¹ De la insula Bering pînă la țărmul cel mai apropiat al *Kamciatkăi* sînt vreo 200 km, așa că este vorba, desigur, de o iluzie optică.

insulă, unde animalele nu văzuseră pînă atunci omul și de aceea nu se temeau de el. Toate problemele erau rezolvate în comun.

Marinarii au desfăcut corabia pe jumătate distrusă și din ceea ce mai rămăsese bun au început să construiască în primăvara anului 1742 un nou vas mic, căruia i-au dat de asemenea numele de „Sv. Piotr”. Printre ofițeri și timonieri nu exista nici un specialist în construcții navale, iar toți cei trei dulgheri muriseră de scorbut. Noul vas a fost construit de cazacul *Savva Starodubțev* din Krasnoiarsk, care la Ohotsk lucrase ca simplu muncitor la construcția vaselor expediției, și totuși s-a descurcat foarte bine. Sven Wachsel scria că „nu crede să fi putut face față fără ajutorul lui”. La propunerea lui Wachsel, Starodubțev a fost înnobilit în 1744.

Construcția noului vas a fost începută la 5 mai 1742 și terminată după trei luni. La 9 august el a fost lansat pe apă. Vasul era lung de 11 mtr și lat de 3,7 mtr. Pe corabie s-au îmbarcat 46 de oameni și, firește, înghe-suiala era îngrozitoare. Expediția a ieșit în larg la 13 august și marinarii au atins Kamciatka după patru zile, în dreptul aceleiași paralele pe care este situată insula Bering (*capul Kronoŋki* — $54^{\circ}45'$ latitudine nordică). Marinarii nu s-au putut hotărî să debarce aici și s-au îndreptat spre Petropavlovsk (53° latitudine nordică), dar, din cauza acalmiei sau a vînturilor potrivnice, au fost nevoiți să înainteze în cea mai mare parte cu vîslele și au debarcat la Petropavlovsk abia la 26 august.

CĂLĂTORIA LUI CIRIKOV, DESCOPERIREA AMERICII DE NORD-VEST ȘI A INSULELOR AMERICANE

Pierzînd din vedere la 21 iunie vasul lui Bering, Cirikov care se afla pe corabia „Sv. Pavel” a pornit în direcția est, iar apoi spre est-nord-est. După o călătorie de șase săptămîni, socotind din ziua cînd a plecat din portul Petropavlovsk, în noaptea de 15 spre 16 iulie el a văzut primul pămînt american la $55^{\circ}36'$ latitudine nordică. Țărmlul era muntos și acoperit de pădure care cobora pînă la mare (*insula Prințul Galilor*). El nu s-a înșelat socotind că acest pămînt este „adevărata” Americă. În căutarea unui port prielnic, Cirikov a cotit spre nord-vest și după două zile, găsind un loc potrivit, a trimis pe țărml (*insula Ciciagov* sau *insula Iakobi*) în cercetare unsprezece oameni înarmați, iar după o săptămînă de așteptare zadarnică, încă patru. Toți au dispărut fără urme.

Pierzînd cincisprezece oameni din echipaj și două bărci fără care nu putea să reînoiască proviziile de apă dulce, la 26 iulie Cirikov a fost silit să pornească înapoi în dreptul paralelei de $58^{\circ}21'$. El a navigat timp de cinci zile spre apus și a zărit *munții St. Elias*, cel mai înalt lanț muntos din America de nord, pe care-l văzuse cu cîteva zile înainte Bering. Lîngă *peninsula Kenai*, descoperită de el, corabia a cotit spre sud-vest. În afară de această peninsulă, la 1—3 august au fost descoperite marile *insule Afognak* și *Kodiak* (aceasta din urmă poate a doua oară, după Bering).

Din cauza acalmiei și a cețurilor, corabia a făcut de aici pînă în portul Petropavlovsk zece săptămîni. Pe drum au fost descoperite cîteva dintre

Aleutini (după S. Kraşennnikov).

insulele Aleutine: la 5 septembrie — *Umnak*, din grupul *Lisie* (Fox Islands — insulele Vulpilor), cea mai apropiată de peninsula Alaska; la 10 septembrie — *Adak*, din grupul central, denumite mai târziu *insulele Andreianov* (aici marinarii de pe „Sv. Pavel” au întâlnit pentru prima oară aleutini); la 22 septembrie — *Agattu* şi *Attu*, din grupul insulelor *Apropiate*; la 10 octombrie 1741 corabia „Sv. Pavel” s-a întors în portul Petropavlovsk. Pe drum au murit de scorbut şase oameni.

Raportul înaintat de A. I. Cirikov la 7 decembrie 1741 Colegiului Amiralităţii cu privire la rezultatele călătoriei sale reprezintă *prima descriere din istorie a ţărmurilor de nord-vest ale Americii*.

În mai—iunie 1742, Cirikov a repetat pe corabia „Sv. Pavel” călătoria la est de Kamciatka, dar a ajuns numai pînă la insula Attu, pe care o mai văzuse cu un an în urmă şi s-a întors din pricina ceţii şi a vînturilor potrivnice. La înapoiere, el a descoperit, la 21 iunie, a doua oară după Bering, despre care nu avea nici o ştire, insula Bering, unde atunci se mai aflau încă oamenii de pe „Sv. Piotr”. El a ocolit-o pe la sud, a navigat în apropierea ei timp de două zile, dar cînd ceaţa a acoperit insula a pornit mai departe, spre Kamciatka. El s-a întors la Petropavlovsk în ziua de 1 iunie. Cirikov a rugat Colegiul Amiralităţii să fie rechemat din Siberia la Petersburg, ceea ce s-a întîmplat abia în 1746. Iar după doi ani, în 1748, a murit la Petersburg.

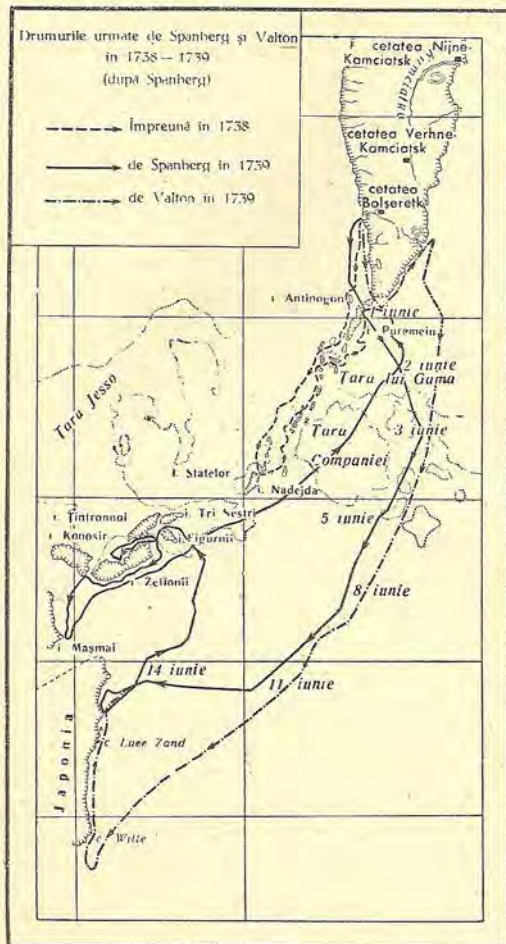
După cum am arătat mai sus, *Martîn Petrovici Spanberg* a fost numit comandant al grupului care trebuia să descopere drumul spre Japonia. Pentru expediția sa s-au construit la Ohotsk două corăbii și s-a reparat o a treia. Una dintre corăbii era comandată de Spanberg, alta, de *Vilim Valton*, originar din Anglia, iar a treia, de *Aleksei Elizarovici Selting* (fiul unui olandez).

Cele trei vase au plecat din Ohotsk la 18 iunie 1738, au traversat marea Ohotsk în direcția sud-est și s-au oprit la vărsarea râului Bolșaiia în Kâmciatka. La 5 iulie ele au plecat din Bolșerețk și s-au îndreptat spre sud. După patru zile vasul comandat de Selting a rămas în urmă (în ziua următoare s-a întors din drum); după alte cinci zile — la 24 iulie — a rămas în urmă și Valton; Spanberg și-a continuat singur drumul spre sud-vest, de-a lungul arhipelagului Kurilelor. Descriindu-le, Spanberg a ajuns pînă la strîmtoarea De Vries — la sud de insula *Urup* (46° latitudine nordică), pe care a ocolit-o, crezînd că are de-a face cu un arhipelag, după cum se vede din harta prezentată de el. Deși vremea era bună, Spanberg n-a îndrăznit să meargă singur mai departe spre Japonia și s-a întors la gurile râului Bolșaiia (17 august); mai tîrziu a susținut că s-a întors din lipsă de provizii.

Valton, care se despărțise de Spanberg, a înaintat spre sud mult mai departe decît acesta. El a ajuns pînă la paralela de 43°20', adică pînă la extremitatea estică a insulei Hokkaido (peninsula *Nemuro*) și a trecut pe hartă 26 de insule. El s-a întors la Bolșerețk cu zece zile mai tîrziu decît Spanberg. Acesta l-a acuzat pe Valton că s-a despărțit intenționat de el. Toate cele trei corăbii au iernat la Bolșerețk. În timpul iernatului, marinarii au construit din lemn de mesteacăn o goeletă mare cu optsprezece vîsle, căreia i s-a dat numele de „Bolșerețk“, dar căreia i se spunea mai des pur și simplu „Beriozovka“¹. Spanberg a numit comandant al ei pe *Vasili Ert*.

La 21 mai 1739, grupul lui Spanberg, alcătuit din patru vase, a ieșit din râul Bolșaiia și după patru zile a ajuns în insulele Kurile de nord. Aici, Spanberg l-a mutat pe Valton pe vechea corabie „Sv. Gavril“. La 1 iulie cele patru vase au pornit de-a dreptul spre sud pînă la paralela de 42° latitudine nordică în căutarea „Țării lui João da Gama“. Negăsind-o Spanberg a pornit spre sud-vest. La 39°30' latitudine nordică, Valton s-a despărțit din nou de Spanberg. În dreptul paralelei de 39° latitudine nordică, celelalte trei corăbii au cotit spre vest, s-au apropiat la 16 iunie de țărmul de nord-est al insulei Honșiu și au navigat timp de șase zile spre sud de-a lungul țărmului. După cît se pare, ele s-au oprit în regiunea golfului *Sendai* (între 38° și 38°15' latitudine nordică); potrivit rapoartelor lor, japonezii au văzut acolo la 17—21 iunie 1739 două-trei vase necunoscute. Japonezii nu s-au arătat ostili. Spanberg, însă, n-a îndrăznit să debarce pe țărm și, fără a-și lua măcar o cantitate suficientă de provizii

¹ În rusește Cerioza înseamnă mesteacăn (*n. tr.*)

proaspete, deși pe vasul lui erau oameni bolnavi de scorbut, a ridicat în aceeași zi (23 iunie) ancora.

La înapoiere, Spanberg a descoperit din nou (după olandezul De Vries) insulele Kurile de sud, le-a ocolit și s-a apropiat de insula Hokkaido, dar n-a debarcat. Astfel, Spanberg s-a întors în Kamciatka, fără să fi stabilit relații cu japonezii, adică fără să-și fi îndeplinit misiunea. Totuși, călătoria sa a dat rezultate importante: grupul lui Spanberg a descoperit și a descris drumul nordic din Kamciatka spre cele mai mari insule japoneze — Hokkaido și Honșiu.

Valton s-a distins și de data aceasta. Singur, cu un vas mic și vechi, el a înaintat de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Honșiu de la $37^{\circ}42'$ la $35^{\circ}10'$, adică pînă la extremitatea de sud-est a insulei. El a trimis pe țărm după apă un detașament compus din opt oameni. Japonezii i-au primit prietenos pe străini și i-au ajutat să ia apă. De aici, Valton și-a continuat drumul mai departe spre sud, pe lângă niște țărmuri acoperite de vegetație bogată, și la $33^{\circ}28'$ latitudine nordică a aruncat ancora lângă

Drumurile urmate de Spanberg și Walton
în anii 1738—1739.

o insulă mică (probabil din grupul *Idu Tititô*), unde a stat o zi. În iulie, Valton s-a întors pe riul Bolșaiia, iar de acolo la Ohotsk.

În toamna anului 1741, Spanberg a trimis din Ohotsk pe Selting împreună cu geodezul Mihail Gvozdev să exploreze coasta vestică a mării Ohotsk. În septembrie, ei au cercetat litoralul pînă la gurile riului Uda, iar apoi, căutînd un loc potrivit pentru ancorare, au cercetat *insulele Șantar*.

În 1742, Spanberg a încercat din nou să ajungă din Bolșerețk în Japonia. De data aceasta el l-a luat numai pe Selting. Cu două corăbii ei au ajuns pînă la $39^{\circ}30'$ latitudine nordică (latitudinea părții de nord-est a insulei Honșiu), unde vasele s-au pierdut în ceață unul de altul. Span-

berg a pornit imediat înapoi, iar Selting a mai ajuns pînă la paralela de $38^{\circ}30'$ latitudine nordică, după care a făcut cale întoarsă.

În august 1742, explorînd cu un alt vas partea de sud a mării Ohotsk, Selting s-a apropiat la $50^{\circ}10'$ latitudine nordică de ţarmul răsăritean al insulei Sahalin, pe care, bazîndu-se pe harta lui De Vries, l-a luat drept „Țara Jesso“. El a coborît mai întîi spre sud pînă la $45^{\circ}34'$ latitudine nordică, adică pînă la latitudinea strîmtorii La Pérouse, n-a observat-o (ca și De Vries) din pricina ceții și a pornit înapoi. El a mers spre nord de-a lungul ţarmului răsăritean al insulei Sahalin, pe atunci complet necunoscut, și prin marea Ohotsk s-a întors la Ohotsk.

Spanberg s-a dovedit a fi un conducător foarte prost pentru o expediție de explorare, manifestînd în acei ani o „prudență excesivă“, care se învecina cu lașitatea, spirit bănuitor, o fire certăreată și invidie față de ofițerii mai norocoși. Cu toate acestea, participanții la expediție au obținut importante rezultate geografice; a fost trecut pe hartă (deși foarte neprecis, iar în parte greșit) tot șirul insulelor Kurile de la „Kamciatski Nos“ pînă la insula Hokkaido, o parte din coasta vestică a mării Ohotsk, ţarmul de nord-est al insulei Sahalin (trecută de altfel nu ca insulă, ci ca peninsulă a Asiei) și o parte din Japonia de nord. Aceste realizări au fost folosite la întocmirea părții răsăritene a „Hărții generale a Imperiului rus“, editată de Academia de științe din Petersburg în 1745.

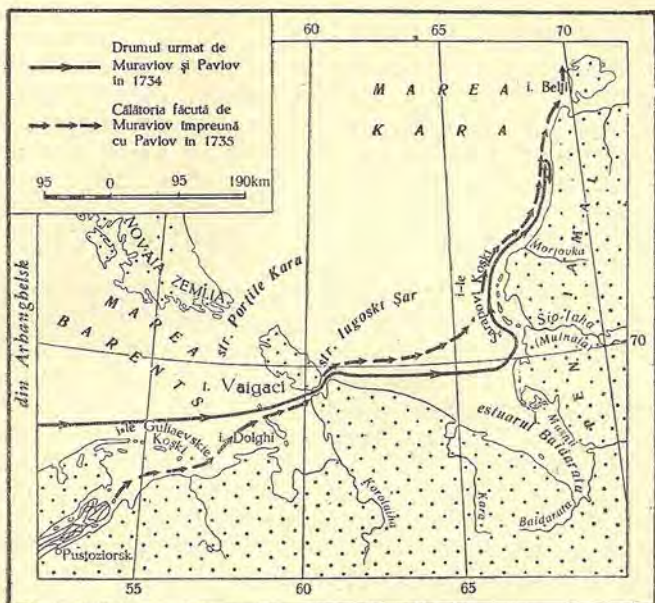
Capitolul 55

MAREA EXPEDIȚIE DIN NORD. ACTIVITATEA GRUPURILOR NORDICE

Pentru explorarea drumului maritim de nord, sau folosind formula Colegiului Amiralității, „pentru a afla în chip neîndoios dacă există o trecere prin Marea de miazănoapte“, s-au organizat patru grupuri, fiecăruia atribuindu-i-se cite un sector al litoralului nordic al Asiei. Sarcina lor comună era să cartografieze ţărmurile oceanului Înghețat de nord, de la marea Peciora pînă la marea Ciukotka și să verifice în mod practic dacă navigația de-a lungul ţărmurilor Siberiei este posibilă.

PRIMUL GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI ÎN JURUL PENINSULEI IAMAL

Grupului vestic al Marii expediții din nord i-au revenit două sectoare grele pentru navigație: strîmtoarea Iugurski Șar ($69^{\circ}42'$ latitudine nordică) — dintre continent și insula Vaigaci — și strîmtoarea din dreptul paralelei de 73° latitudine nordică — pe atunci încă fără denumire — între peninsula Iamal și insula Belii (Albă). La Arhanghelsk s-au pus la dispoziția grupului două vase noi cu fundul plat — koci (de tipul celor folosite în marea Albă). Comandant al unuia dintre ele a fost numit locotenentul *Stepan Voinovici Muraviov* (care era totodată și comandantul grupului),

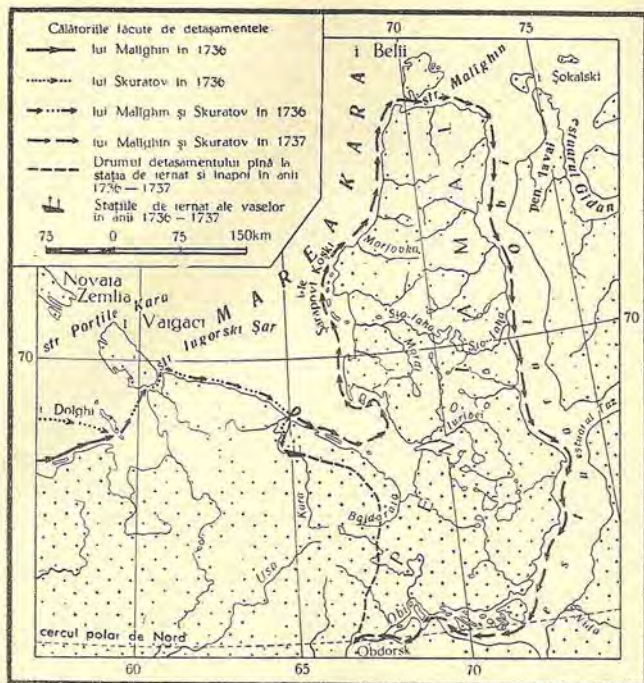

Drumurile urmate de Muraviov și Pavlov în anii 1734 și 1735.

iar pe al doilea vas a fost numit comandant locotenentul *Mihail Stepanovici Pavlov*.

În 1734, ambele vase au trecut din marea Albă, prin Iugorski Șar, în partea de sud-vest a mării Kara, care în vara aceea era complet liberă de ghețuri. În august ele au traversat estuarul *Baidarata* și au urcat de-a lungul țărmului vestic al *peninsulei Iamal* pînă la $72^{\circ}35'$. La 18 august, Muraviov a considerat că e prea târziu pentru a înainta mai departe spre nord și est, astfel că vasele au cotit înapoi. Ele au iernat la gurile *Peciorei*, în apropiere de *Pustoziorsk*, unde se pregătise dinainte o bază. În timpul călătoriei, precum și în cursul iernii, „aproape toți, au fost cel puțin cîtva timp, grav bolnavi de boli de piept, scorbut și friguri” — scria Muraviov.

În vara anului 1735, Muraviov și Pavlov au repetat încercarea. La 18 august ei s-au despărțit lîngă țărmul de nord-vest al *peninsulei Iamal*. Continuînd să înainteze spre nord, pînă la 23 august, Muraviov a atins paralela de $73^{\circ}4'$ latitudine nordică, iar Pavlov paralela de $73^{\circ}11'$ latitudine nordică. Prin urmare, amîndoi au înaintat de-a lungul țărmului vestic al *insulei Belii* și din pricina ceții n-au observat intrarea în strîmtoare (73° latitudine nordică) dintre această insulă și *peninsula Iamal*, cu toate că niște cazaci trimiși dinainte (în timpul iernii) spre nord au aprins focuri la intrarea apuseană în strîmtoare și au văzut vasele. Marea era iarăși liberă de ghețuri. Cu toate acestea amîndoi exploratorii s-au întors înapoi la 23 august și au trecut din nou pe lîngă strîmtoare.

Drumul urmat de grupul lui Malighin în anii 1736—1737.

La 9 septembrie, Muraviov și Pavlov s-au întâlnit în apropierea gurilor Peciorei, iar peste două săptămîni s-au oprit pentru iernat. Cei doi locotenenți nu numai că se certau în permanență pentru că Pavlov înaintase mai mult spre nord cu 7 minute (adică cu 13 km) dar îi și asupreau pe localnici și se purtau rău cu subalternii. Împotriva lor s-au primit multe plîngerî și denunțuri și ca urmare amîndoi au fost trimiși în judecată și degradați „pentru multe fapte urite, pentru lene și prostii”.

Ca șef al grupului de vest a fost numit locotenentul *Stepan Gavrilovici Malighin*, un om energic, crud și aspru, dar un navigator iscusit și cu multă experiență. Ca ajutor al său a fost numit locotenentul *Aleksei Skuratov*, care în vara anului 1736 a sosit pe *insula Dolghi* (îngă intrarea în estuarul Haipudir) cu două barcaze, pe care le-a pus la dispoziția lui Malighin. „Koci” cu fundul plat au fost găsite nepotrivite pentru continuarea navigației. Malighin împreună cu Skuratov au trecut cu barcazele prin Iugorski Șar și s-au oprit pe riul Kara la iernat.

În vara anului 1737 împreună cu Skuratov, comandînd unul din barcaze, el a străbătut strîmtoarea dintre peninsula Iamal și insula Belii (astăzi strîmtoarea *Malighin*), orientîndu-se după reperele așezate pe țărmuri în anii 1736—1737 de topograful *Vasili Selifontov*.

Acesta parcursese dinainte, încă în primăvara anului 1736, în sănii trase de reni, regiunea de la gurile Peciorei, prin tundra Bolșezemelsk,

pînă la vărsarea fluviului Obi. În timpul verii el a cartografiat țărmul răsăritan al peninsulei Iamal, a așezat în partea de nord cîteva repere și cu o barcă a explorat o parte din țărmul sudic al insulei Belii. Apoi geodezul a înaintat de-a lungul țărmului de nord și nord-vest al peninsulei Iamal, așezînd și acolo repere pînă la $72^{\circ}35'$ latitudine nordică.

După ce a ocolit peninsula Iamal, Malighin a intrat cu vasele sale în estuarul fluviului Obi. În primăvara anului 1738 el s-a întors la Petersburg.

În 1738—1739, Skuratov a străbătut cu două corăbii (a doua era comandată de timonierul *Mark Golovin*) același drum în direcție inversă, oprindu-se pentru iernat pe rîul Kara. El s-a întors la Petersburg în 1740 și a întocmit prima hartă relativ exactă a drumului străbătut.

AL DOILEA GRUP. EXPLORAREA DRUMULUI DE LA OBI LA IENISEI ȘI LA NORD-EST DE IENISEI

Celui de al doilea grup al expediției, care avea ca sarcină principală să treacă pe hartă țărmul dintre gurile fluviilor Obi și Ienisei, i-au revenit două porțiuni dificile pentru navigație: 1) la nord de peninsula Iavai (73° latitudine nordică) — proeminența lungă și îngustă de nord-vest a peninsulei Gidan și 2) lîngă intrarea în golful Ienisei, prin strîmtorile dintre insule, care pînă atunci nu fuseseră deloc studiate. Conducător al grupului a fost numit în 1733 locotenentul (în trecut timonier) *Dmitri Leontievici Ovțin*. Baza grupului a fost stabilită la Tobolsk. În vara anului 1734 el a coborît pe barca „Tobol” în jos pe Irtiș și Obi și a cercetat golful Obi pînă la $70^{\circ}4'$ latitudine nordică. Pentru iernat a fost aleasă localitatea Obdorsk, unde a rămas echipajul, iar Ovțin și ceilalți ofițeri au iernat la Beriozovo. Acolo el a cunoscut familia prințului Dolgoruki, aflată în deportare... În anul următor, Ovțin a ajuns numai pînă la $68^{\circ}40'$ latitudine nordică, fiind nevoit să se întoarcă din pricina scorbutului care bîntuia în rîndurile echipajului (era bolnav și el). Ovțin nu a avut succes nici în 1736, cînd s-a apropiat mult de extremitatea peninsulei Iavai, (el a atins paralela de $72^{\circ}40'$ latitudine nordică).

În sfîrșit, în vara anului 1737, cu un nou barcăz denumit „Obi-Pocitalion” Ovțin, împreună cu timonierul șef *Ivan Nikitici Koșelev*, care comanda vasul „Tobol”, a pătruns în marea Kara, a înaintat pînă la $74^{\circ}2'$ latitudine nordică și a cotit apoi spre sud-est. După ce a ocolit peninsula Gidan, el a pătruns în golful Ienisei printr-o strîmtoare necunoscută pînă atunci dintre insulele *Oleni* și *Sibiriakov* (astăzi strîmtoarea *Ovțin*), iar la sfîrșitul lunii august a ajuns la gurile fluviului Ienisei. În cursul lunii septembrie, el a continuat să navigheze pe fluviu în sus. Ovțin, care mergea în frunte, s-a oprit pentru iernat ceva mai la nord de gura rîului Turuhan; Koșelev cu barcăzul său s-a oprit lîngă cercul polar. Cînd s-a topit gheața pe Ienisei, Ovțin și-a continuat călătoria în sus pe fluviu, pe vasul „Tobol”. În a doua jumătate a lunii iulie, el a sosit la Ieniseisk și de acolo a plecat pe uscat spre Petersburg ca să anunțe succesul obținut.

În urma unui denunț că ar avea legături cu prințul Dolgoruki, Ovțin a fost arestat pe drum, la Tobolsk, a fost degradat și trimis sub pază la

Ohotsk, ca marinar la dispoziția lui Bering. Împreună cu el, Ovțin a călătorit în 1741 pe corabia „Sv. Piotr” spre America de nord-vest; la întoarcere, în 1741—1742, a iernat pe insula Bering. După înapoiere la Petersburg a fost din nou înaintat ofițer.

După arestarea lui Ovțin, conducător al grupului său a fost numit timonierul *Feodor Alekseevici Minin*. Între anii 1738 și 1740 acesta a încercat de trei ori să iasă pe barcazul „Obi-Pocitalion” din gurile Ieniseiului și să ocolească pe la nord peninsula Taimir; această sarcină, neprevăzută în instrucțiuni, i-a fost dată de Ovțin. El a izbutit însă să ajungă (în 1740) doar pînă la $75^{\circ}15'$ latitudine nordică, descoperind dincolo de vărsarea râului *Piasina*, un grup de insule mici (*stîncile lui Minin*). La înapoiere, după o anchetă care a durat mai mulți ani, el a fost dat în judecată pe baza plîngerilor subalternilor săi și a localnicilor, iar în 1749 a fost degradat pentru doi ani ca simplu marinar.

Ajutor al lui Minin pe vasul „Obi-Pocitalion” era timonierul *Dmitri Vasilevici Sterlegov*. La începutul anului 1740, Sterlegov a plecat în sănii trase de cîini de la vărsarea râului Turuhan spre nord și în martie-aprilie a însemnat pe hartă *coasta de vest a peninsulei Taimir*, de la $73^{\circ}30'$ pînă la $75^{\circ}25'$ latitudine nordică (capul Sterlegov — de sud). Din cauza viscolului, timonierul a fost nevoit să se întoarcă înapoi.

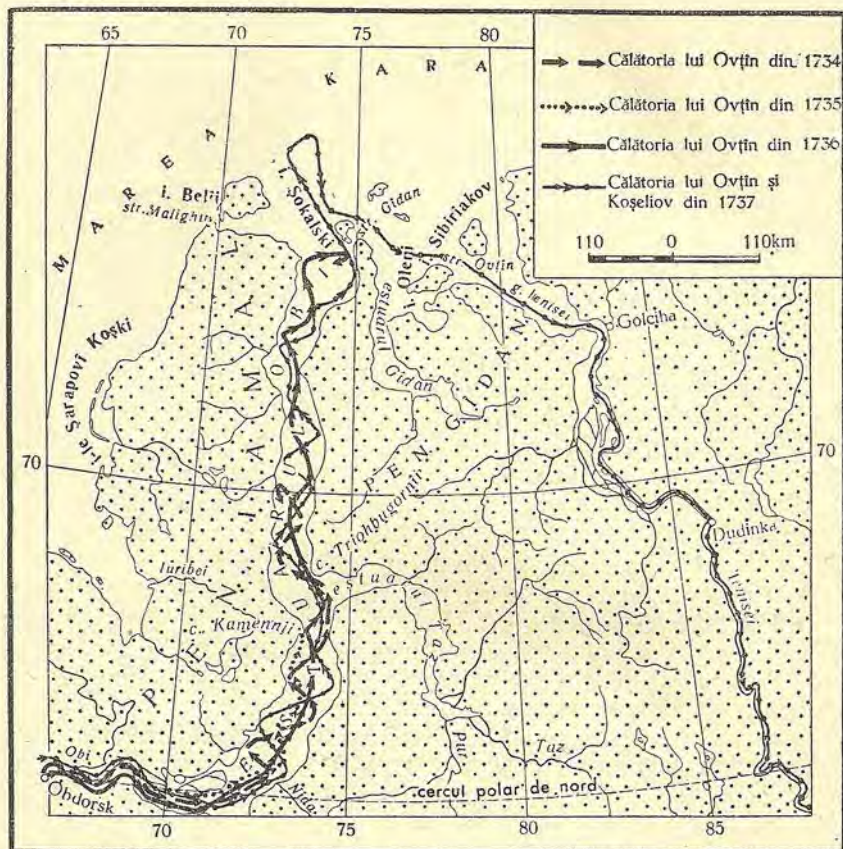

D. L. Ovțin

AL TREILEA GRUP. EXPLORAREA ȚĂRMURILOR PENINSULEI TAIMÎR ȘI DESCOPERIREA CAPULUI CELIUSKIN

Al treilea grup al expediției avea misiunea să cartografieze litoralul la vest de gurile Lenei. Cea mai mare dificultate consta în faptul că după porțiunea destul de ușor de cercetat a litoralului dintre Lena și Hatanga, țărmul peninsulei Taimir cotea brusc spre nord și se întindea nu se știe pînă unde, poate chiar pînă la pol. Conducător al grupului a fost numit locotenentul (provenit din rîndurile timonierilor) *Vasili Proncișcev*, care a luat în expediție și pe soția sa *Maria*.

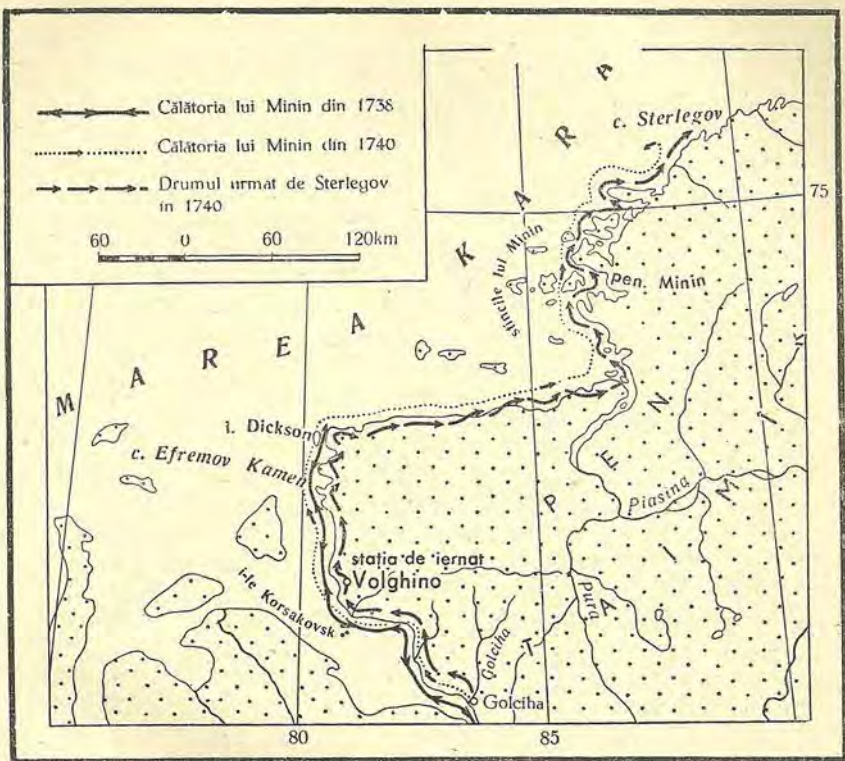
În vara anului 1735, Proncișcev a coborît din Iakutsk pe barcazul „Iakutsk”, în jos pe Lena, a ieșit din rîu prin brațul Bîkovsk (de răsărit) în mare, a ocolit delta Lenei și a intrat pentru iernat în gurile râului *Oleniok*. În primăvara anului 1736 Proncișcev s-a îmbolnăvit de scorbut, dar în ciuda bolii a înaintat în timpul verii pe „Iakutsk” de-a lungul țărmului spre vest, pînă la vărsarea râului *Anabar*, iar apoi spre nord,

Drumurile urmate de grupul lui Ovțin în anii 1734–1737
(după Ianikov).

pină dincolo de paralela de $77^{\circ}29'$ latitudine nordică. Cu acest prilej au fost descoperite insulele *Piotr*, *Faddei* și *Samuil* (astăzi insulele „Komsomolskaia Pravda”) din dreptul țărmurilor de nord-est ale peninsulei Taimir. Din pricina gheturilor compacte, expediția a pornit înapoi, vasul fiind condus de timonierul *Semion Ivanovici Celiuskin*, din cauză că Proncișcev era grav bolnav. La înapoiere, Proncișcev a murit de scorbut, iar după două săptămîni, în toamna anului 1736, a murit în gurile râului Oleniok și soția sa Maria, prima călătoreasă polară din lume al cărei nume a ajuns pînă la noi. În prezent, țărmul răsăritean a peninsulei Taimir poartă numele lui Proncișcev.

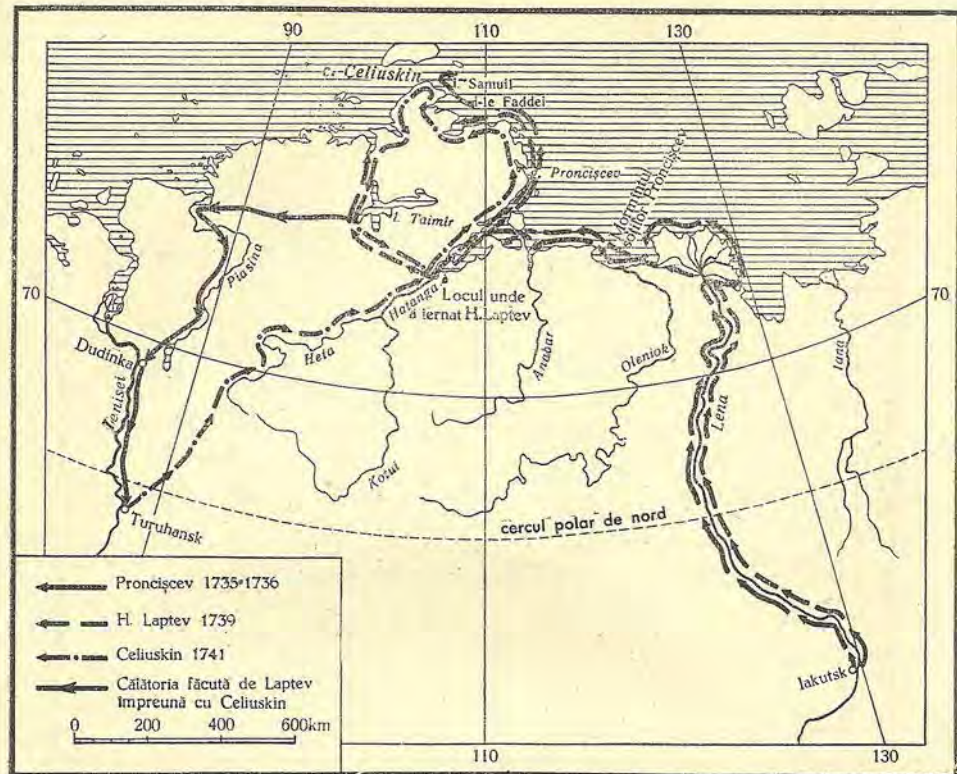
În locul comandantului decedat, conducător al grupului a fost numit (în 1737) locotenentul *Hariton Prokofievici Laptev*, care cu trei ani mai înainte fusese condamnat la moarte. Lucrurile s-au petrecut astfel: în 1734 el navigase ca miciman în marea Baltică pe fregata „Mitau”, care

Drumurile urmate de Minin și Sterlegov în 1738 și 1740
(după Ianikov).

a fost capturată de o escadră franceză ce participase ilegal alături de regele Poloniei, Stanislav Leszczynski, la războiul împotriva Rusiei. După efectuarea schimbului de prizonieri, comandantul fregatei „Mitau” și toți ofițerii, printre care și Hariton Laptev, au fost condamnați la moarte pentru că au predat vasul inamicului fără luptă. Sentința nu a fost executată, iar după un an și jumătate, când s-a constatat că cei osîndiți sînt nevinovați, ei au fost reintegrați în marina militară.

În primăvara anului 1739, Hariton Laptev a sosit la Iakutsk. Pe barcagul „Iakutsk” el a coborît pe Lena, a ieșit în mare prin brațul de vest și ocolind pe la nord o insulă (Beghicev) pe care a luat-o drept peninsulă, a ajuns în *golful Hatanga*. Apoi a înaintat de-a lungul țărmului peninsulei Taimîr, spre nord, a descoperit *insula Preobrajenie*, a ajuns pînă la un cap căruia i-a dat numele de *capul Faddei*, dar din cauza ghețurilor s-a reîntors din drum și a iernat la gurile riului Hatanga. În iarna anului 1739–1740, el a ordonat ca oamenii să mănînce pește crud înghețat, și ca urmare nu s-a mai semnalat nici un caz de scorbut.

Itinerariile urmate de Pronișceev și H. Laptev.

În vara anului 1740, H. Laptev a navigat pe vasul „Iakutsk” de-a lungul țărmului pînă la paralela de $75^{\circ}26'$ latitudine nordică, unde corabia a fost blocată de ghețuri. Laptev a descărcat toate proviziile pe banchiza de gheață, a ajuns cu bine împreună cu toți oamenii pe țărm și în octombrie s-a întors pe râul Hatanga la locul unde iernase înainte. În primăvara anului 1740, topograful *Nikifor Cekin*, care se afla sub comanda lui, a străbătut în sănii trase de cîini peninsula Taimîr de la est spre vest; el a trecut de pe cursul inferior al râului Hatanga spre lacul Taimîr, iar apoi pe râul Taimîra pînă la vărsare, dovedind o dată pentru totdeauna că acesta se varsă în marea Kara. Tot atunci, Cekin a cartografiat țărmul maritim de la vest de gurile râului Taimîra pe o distanță de peste 100 km.

Succesul lui Cekin a întărit definitiv părerea lui Laptev că este mult mai bine să cartografieze țărmurile peninsulei Taimîr în timpul iernii, mergînd pe uscat, iar pînă atunci a sosit și aprobarea convenită din partea Colegiului Amiralității. În primăvara anului 1741, H. Laptev a străbătut peninsula în sănii trase de cîini pînă la lacul Taimîr, a mers pe valea râului Taimîra pînă la gurile lui și, cotînd spre vest, a ajuns pe țărmul mării pînă la capul Sterlegov. Acolo el s-a întîlnit cu Celiuskin

care, călătorind tot cu săniile trase de ciini, a însemnat pe hartă râul *Piasina* și o porțiune de pe coasta vestică a peninsulei până la capul *Sterlegov*. Apoi s-au întors împreună până la gura râului *Piasina* și în vara anului 1741 au urcat cu bărcile în sus pe acest râu până la lacul *Piasino*. De acolo *H. Laptev*, iar după aceea și grupul său, au trecut la *Turuhansk*.

Înapoiindu-se la *Petersburg*, *Hariton Laptev* a prezentat Colegiului Amiralității extrase din jurnalul de bord și din însemnările de călătorie sub titlul „Țărmlul dintre *Lena* și *Ienisei*“. *H. Laptev* a adunat un vast material geografic și etnografic, cu atât mai interesant cu cât el a fost strîns de primul cercetător instruit al peninsulei *Taimîr*. Litoralul vestic al *Taimîrului* este denumit astăzi țărmul lui *Hariton Laptev*.

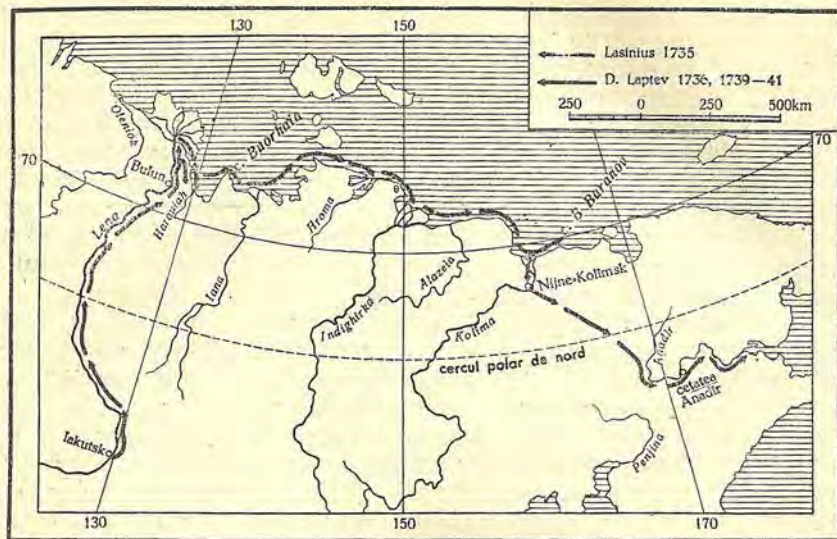
Tot în primăvara anului 1741 *Cekin* împreună cu doi însoțitori a însemnat pe hartă țărmul răsăritean al peninsulei *Taimîr* de la vărsarea râului *Hatanga* până la $75^{\circ}35'$ latitudine nordică. Frigul cumplit și lipsa de vizibilitate din cauza zăpezii, i-au obligat pe toți trei să se întoarcă.

Rămînea însă de stabilit unde se termină la nord peninsula *Taimîr*. Această importantă problemă geografică a fost rezolvată de *Semion Ivanovici Celiuskin*. În iarna anului 1741—1742 el a parcurs regiunea de la *Turuhansk* până la gura râului *Hatanga*, iar apoi a însemnat pe hartă toată coasta răsăriteană a peninsulei *Taimîr* până la „capul de Nord-est“ (astăzi capul *Celiuskin*, $77^{\circ}41'$ latitudine nordică) — punctul cel mai nordic al continentului eurasiatic. *Celiuskin* a ajuns aici la 8 mai 1742, s-a îndreptat că țărmul cotește spre sud-vest și a trecut în jurnalul său o scurtă însemnare, devenită celebră: „Acest cap este stîncos, abrupt, de înălțime mijlocie și lîngă el ghețurile sînt netede. Aici este capul numit de mine capul de Nord-est“. De aici *Celiuskin* a cotit spre sud-vest și a terminat însemnarea pe hartă a țărmului în dreptul paralelei de $76^{\circ}42'$ latitudine nordică, în punctul pînă unde ajunsese dinspre apus *Laptev* în 1741. La gurile râului *Piasina* el s-a întîlnit din nou cu *Laptev* și prin *Ieniseisk* a plecat la *Petersburg*.

AL PATRULEA GRUP. EXPLORAREA LITORALULUI SIBERIEI DE RĂSĂRIT

Sarcina principală a celui de al patrulea grup era foarte amplă: să însemne pe hartă țărmurile nordice ale Asiei, de la răsărit de *Lena* pînă la strîmtoarea ce duce în oceanul *Pacific*, dacă o asemenea strîmtoare există. Conducătorii expediției de la Colegiul Amiralității puteau să nu știe de descoperirea lui *Dejnev*, dar despre călătoriile primei expediții în *Kamciatka* a lui *Bering-Cirikov* și despre călătoriile lui *Feodorov* și *Gvozdev* trebuiau să știe; prin urmare, ei considerau rezultatele călătoriilor acestora nu îndeștul de convingătoare, întrucît nu au ajuns la gurile *Kolîmei*. În cazul cînd strîmtoarea n-ar exista, iar *Asia* ar fi unită cu *America* printr-un istm, grupul *Lena-Kamciatka* trebuia să determine la ce distanță de istm se află regiunile colonizate de ruși în *Siberia* de nord-est.

Comandant al celui de al patrulea grup a fost numit locotenentul *Piotr Lasinius*, originar din *Suedia*. În iulie 1735, el a plecat din *Iakutsk*

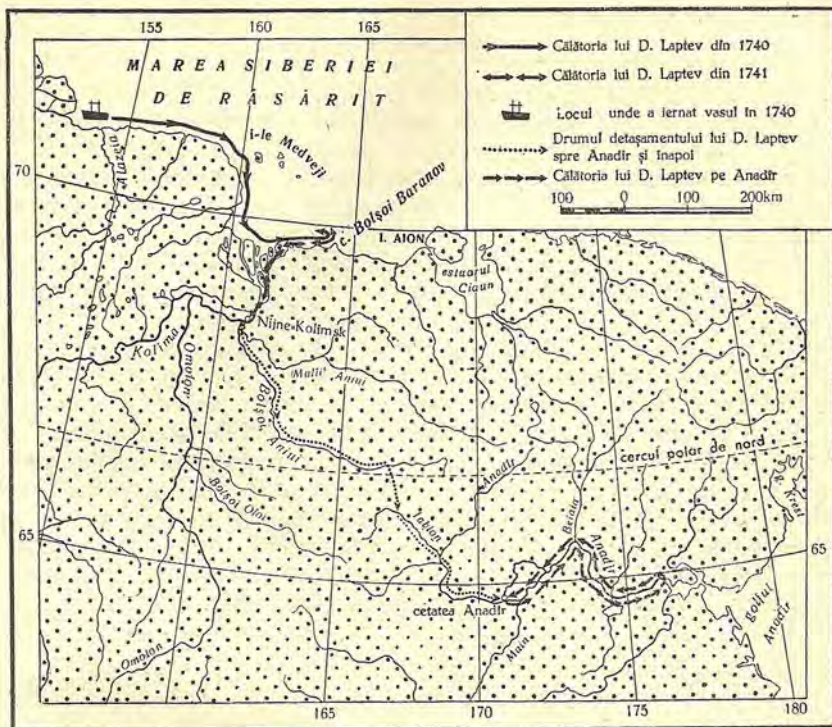

Itinerariile urmate de grupurile lui Lasinius și D. Laptev
în anii 1735–1741.

pe barcazul „Irkutsk” cu un echipaj de 44 de oameni, a coborât în jos pe Lena, a ieșit în larg la 7 august și a cotit spre răsărit. La 14 august, vasul „Irkutsk” a fost oprit de ghețuri și a intrat în estuarul *Buorhaia*, în gurile râului *Haraulah*, unde s-a oprit la iernat. În timpul iernatului, în decembrie 1735, Lasinius a murit. Pînă în primăvara anului 1736 au mai murit 35 de oameni. Cei nouă oameni care au supraviețuit au fost salvați în iunie 1736 de ajutorul de timonier *Mihail Iakovlevici Șcerbinin* și aduși la *Iakutsk*.

După moartea lui Lasinius conducător al grupului a fost numit locotenentul *Dmitri Iakovlevici Laptev* (vărul lui *Hariton Prokofievici*). În vara anului 1736 D. Laptev a coborât în trei luntre cu încărcături în jos pe Lena, și apoi prin brațul *Bikovsk* pînă la mare. El a lăsat vasele la gurile fluviului și a mers pe jos împreună cu tot echipajul pînă la locul unde iernase Lasinius. În cursul aceluiași an, el s-a întors pe barcazul „Irkutsk” la gurile Lenei pentru a lua încărcătură. După aceea, Laptev a ieșit în largul mării și a înaintat pînă la $73^{\circ}16'$ latitudine nordică, dar după trei zile a trebuit să se întoarcă din cauza cîmpului compact de gheață. Grupul a iernat pe cursul inferior al Lenei. În vara anului 1737, el a adus barcazul la *Iakutsk* și apoi a plecat la *Petersburg* după instrucțiuni.

Întorcîndu-se în 1739 de la *Petersburg*, D. Laptev a coborât pe „Irkutsk” în jos pe Lena și după ce a ieșit din gurile fluviului s-a îndreptat spre răsărit. El a intrat pe riul *Omolon*, a ocolit capul *Sviatoi Nos* (capul Sfînt) și cu ajutorul topografului *Ivan Kindiakov*, care însemnase dinainte

Itinerariile urmate de grupurile lui D. Laptev în anii 1740—1742
(după Ianikov).

pe hartă din ordinul lui riul *Indighirka*, a intrat în gurile acestui râu. Tot în cursul anului 1739 un marinăr al său, *Aleksei Loșkin*, a însemnat pe hartă țărmul dintre *Iana* și *Sviatoi Nos* și de la *Indighirka* pînă la *Alazeia*. D. Laptev a însemnat pe hartă în cursul iernii 1739—1740, riul *Hroma*. El a trimis materialele la Petersburg cu *A. Loșkin*, care a ajuns cu ele în scurt timp în capitală, dar pe drum, la înapoiere, a înebunit.

În vara anului 1740, D. Laptev a trecut cu o corabie de la gurile râului *Indighirka* spre gurile *Kolîmei*, iar de acolo pînă la capul *Bolșoi Baranov*, unde a fost oprit de ghețuri. Grupul său a iernat la *Nijne-Kolîmsk*. În vara anului 1741, D. Laptev a repetat încercarea de a ocoli capul *Bolșoi Baranov*, dar din nou a dat greș și s-a întors la *Nijne-Kolîmsk*. În toamna anului 1741, el a pornit cu grupul său în sănii trase de ciini și reni pe riul *Bolșoi Aniui*, peste munții *Kolîma* spre *Anadîr* și în vara anului 1742 a însemnat acest râu pe hartă pînă la vărsare. Toamna s-a întors pe același drum la *Nijne-Kolîmsk*. Lăsînd acolo vasul „*Irkutsk*” și echipajul, D. Laptev a plecat în 1743 la *Iakutsk*, iar de acolo la Petersburg.

Rezultatele activității grupurilor nordice sînt atît de importante, în-cît — independent de descoperirea Americii de nord-vest de către Bering și Cirikov — această expediție poate fi denumită pe drept cuvînt Marea expediție. S-a terminat descoperirea întregului țarm continental al mării Kara și a litoralului acelei părți din oceanul Înghețat, care este situată la răsărit de peninsula Taimîr și se numește astăzi pe bună dreptate *marea Laptev*, în cinstea lui Hariton Prokofievici și Dmitri Iakovlevici Laptev. La răsărit de marea Laptev a fost trecută pe hartă cea mai mare parte a țarmului mării Siberiei de răsărit pînă la gurile Kolîmei precum și o porțiune (ce-i drept mică) a țarmului de dincolo de Kolîma pînă la capul Bolșoi Baranov. S-au stabilit cu precizie contururile uriașei peninsule Taimîr împreună cu cel mai nordic punct de pe continent — capul Celiuskin — și ale peninsulei Iamal (cu mai puțină precizie s-au stabilit contururile peninsulei Gîdan). S-au trecut pe hartă porțiuni întinse de pe cursul inferior, iar uneori și de pe cursul mijlociu al tuturor râurilor mari din bazinul oceanului Înghețat de la răsărit de Peciora pînă la Kolîma. Pentru prima oară s-au trecut pe hartă relativ exact părți din *marea Kara*: estuarele Baidarata, Obi, Taz, golfurile Ienisei și Piasina și din *marea Laptev*: golfurile Hatanga, Oleniok și estuarul Buorhaia.

Capitolul 56

GRUPUL ACADEMIC AL Mării EXPEDIȚII DIN NORD

Academia de științe a delegat succesiv pentru lucrările expediției doi profesori, pe istoricul G. F. Miller¹, și pe naturalistul I. S. Gmelin (cunoscut sub numele de Gmelin-senior), precum și pe conferențiarul G. V. Steller. Aceștia li s-au dat ca ajutoare cinci studenți „dintre care — după cum a scris mai tîrziu M. V. Lomonosov — un oarecare Krașenin-nikov, a fost mai de ispravă, iar ceilalți, din lipsă de supraveghere, n-au mai făcut nimic de seamă“. Membrii acestui *Grup academic* al expediției au primit misiunea „de a întocmi o bună descriere geografică și de a cerceta și nota roadele pămîntului, mineralele și metalele, regnul botanic — dacă acestea se vor găsi“.

EXPLORAREA SIBERIEI CENTRALE DE CĂTRE GMELIN-SENIOR

În 1733, *Johann Georg Gmelin* a sosit în cadrul unui grup mare la Tobolsk, iar de acolo a urcat pe Irțiș pînă la 51°50' latitudine nordică și, înaintînd spre sud-est, a întocmit o descriere a *stepei Kulundin* pînă la Semipalatinsk. Apoi a cercetat partea de nord-vest a *Altaiului* în regiunea Ust-Kamenogorsk, a trecut de acolo la Barnaul și, traversînd lanțul

¹ Nu prezentăm aici activitatea lui *Gerhard Friedrich Miller*, care s-a ocupat în special cu stringerea materialelor istorice.

de munți Salair, a ajuns la Kuznețk (astăzi Stalinsk). A coborât apoi cu bărcile pe râul Tom pînă la Tomsk, a străbătut partea de sud-est a cîmpiei Siberiei apusene (de-a lungul râului Ciulîm din bazinul fluviului Obi) pînă la Ienisei, a urcat pe acest fluviu pînă la Krasnoiarsk, iar de acolo a plecat la Irkutsk.

În 1734, Gmelin a explorat *Transbaikalia*, cursul inferior al râului Selenga, malurile râurilor *Ingoda* și *Șilka* de la Cita pînă la Nercinsk (pe plute), râul *Argun* și regiunea învecinată pe o întindere de peste 150 km (de la 50°20' latitudine nordică pînă la 49°30' latitudine nordică). De pe *Argun* el a cotit spre Cita și în același an s-a întors la Irkutsk. În iarna anului 1734—1735 a efectuat călătorii pe *Angara* pînă la Bratsk și a descris pragurile râului. Apoi, pe drum de sânni, a trecut peste Ilimsk la Ust-Kut pe *Lena* și, cotind spre sud, a urcat pe acest fluviu pînă la vărsarea râului Ilga (în dreptul paralelei de 55° latitudine nordică).

În primăvara anului 1735, Gmelin a coborât pe vase pînă la Iakutsk, abătîndu-se pe râul *Vitim* pînă la vărsarea râului *Mama*, (afluent din stînga al Vitimului) pentru studierea zăcămintelor de mică (dintre cele mai mari din lume). Gmelin a descris munții de pe malurile râului Vitim: *el a fost primul explorator al podișului din nordul Baikalului*. În cursul călătoriei în jos pe *Lena*, el a descris stîncile de pe acest fluviu, gura Vitimului și malul Lenei, de la Vitim pînă la Oliokma.

În 1736—1737 el a studiat zăcămintele din ținutul *Iakutsk*, iar apoi s-a întors la Irkutsk.

În august 1738, Gmelin a plecat cu corăbiile în jos pe *Angara* pînă la Ienisei, descriind amănunțit pragurile. A iernat la Ieniseisk, iar în primăvara anului 1739 a coborât pe fluviul *Ienisei* pînă la Turuhansk; el a fost primul care a descris ramura nordică a *șirului de munți Ienisei* și brațele fluviului Ienisei la nord de Turuhansk. După ce a urcat pe fluviu în sus pînă la Krasnoiarsk, Gmelin a pornit spre apus pînă la Acinsk, a cotit spre sud și a descris zăcămintele din *depresiunea Minusinsk*, străjuită la sud de *munții Saianii de vest*.

De pe Abakan, el a coborât cu plutele pe Ienisei pînă la Krasnoiarsk, întocmind o scurtă descriere a malurilor fluviului între aceste puncte.

Gmelin a petrecut iarna la Tomsk. În 1741, el a traversat *stepa Barabinsk*, întocmind o scurtă descriere a reliefului și a lacurilor din ținut și a ajuns pînă la Tiumen; în timpul iernii a făcut o călătorie la Tobolsk.

În 1742, Gmelin a cercetat *Uralul*, mai ales povîrnișul răsăritean, aproximativ între 50°30' și 60° latitudine nordică. Gmelin s-a întors la Petersburg la începutul anului 1743, *după o călătorie de zece ani prin Siberia*.

În 1747, Gmelin a căpătat un concediu de un an ca să-și revadă patria, dar nu s-a mai întors din Germania. El și-a expus cercetările într-o lucrare în limba germană (patru volume) intitulată „Călătoria prin Siberia între anii 1733 și 1743” (Göttingen, 1751—1752), în care și-a

permis atacuri inadmisibile împotriva rușilor. Academia rusă de științe a editat o altă lucrare a lui în patru volume „Flora Siberiei“ (1747–1769).

Gmelin a furnizat primele date științifice despre Altai, Alatau din Kuznețk, Salair, Saianii de vest, depresiunile Kuznețk și Minusinsk (rezultatele cercetărilor anterioare ale lui Messerschmidt n-au fost publicate). El a fost al doilea cercetător științific (după Messerschmidt) al podișului din Siberia centrală, al regiunii lacului Baikal și al Transbaikaliei.

STELLER, PRIMUL OM DE ȘTIINȚĂ, CARE A EXPLORAT AMERICA DE NORD-VEST

Georg Wilhelm Steller, zoolog și medic, a fost încadrat în 1737, la cererea sa, în calitate de conferențiar al Academiei de științe, în cea de a doua expediție în Kamciatka. În august 1740, el a ajuns la Ohotsk, în septembrie a trecut peste marea Ohotsk în Kamciatka, la Bolșerețk, iar de acolo, la sfîșitul lunii martie 1741, a ajuns la Petropavlovsk.

În iunie 1741, Steller a plecat împreună cu Bering pe corabia „Sv. Piotr“, iar la 20 iulie a ajuns la țărmul nord-vestic al insulei Kayak. Steller a obținut cu greu permisiunea lui Bering de a coborî pe țărm, ca să studieze necunoscuta insulă americană. În cele zece ore petrecute acolo, Steller a efectuat observații asupra naturii insulei, a constatat că acolo clima este mai blîndă în comparație cu cea din Kamciatka, situată cu 10° mai la sud și a tras concluzia că la nord de Kayak, pînă la 70° latitudine nordică și mai departe, se află un uscat care apără țărmurile insulei de vînturile dinspre nord. În timpul scurt pe care l-a avut la dispoziție, Steller a descris 163 de specii de plante, precum și regnul animal al insulei, printre care și gaița moțată, căreia ulterior i s-a dat numele lui. Într-un cuvînt, Steller a fost *primul om de știință care a explorat America de nord-vest*.

La 25 iulie, corabia a pornit înapoi spre sud-vest, iar la 30 august s-a apropiat de un grup de insule care au fost denumite insulele Șumaghin. Steller a debarcat pe una din ele (probabil Nagai), a descris fauna insulei și a strîns o cantitate mică de plante, care puteau fi folosite împotriva scorbutului. El a făcut o foarte interesantă caracterizare etnografică a aleutinilor, prima de acest fel.

În timpul iernatului pe insula Bering, care a fost foarte greu, Steller a întocmit prima descriere fizico-geografică a insulei, a studiat fauna ei și a scris una dintre principalele sale lucrări „Despre animalele marine“, în care a descris pentru prima oară vaca de mare (vaca lui Steller)¹ și vulpea albastră.

După ce a stat pe insulă pînă la mijlocul lunii august 1742, Steller, împreună cu ceilalți marinari rămași în viață, s-a întors la Petropavlovsk,

¹ Lungimea corpului ei ajungea pînă la 9 m, iar greutatea unui exemplar matur mergea pînă la 3,5 tone. Vacile de mare se hrăneau cu alge și trăiau în turme mari. Grăsimea și carnea lor erau foarte gustoase, iar pielea era, de asemenea, valoroasă. În cursul deceniilor următoare, ele au fost nimicite în mod prădalnic de vînătorii care veneau în insulele Comandorului.

după un drum de două săptămîni. În Kamciatka, Steller a stat în total doi ani, studiind natura și populația peninsulei. Cartea sa „Descrierea ținutului Kamciatka, a locuitorilor, moravurilor, numelor, modului de trai și diferitelor obiceiuri“ (1744) este destul de interesantă; ea este însă mult inferioară lucrării pe aceeași temă a studentului S. P. Krașennikov, ale cărui materiale le-a folosit în parte Steller. El se referă însă la lucrarea studentului doar o singură dată, cînd vorbește de riuri.

În 1743, Steller a sosit la Ohotsk, a mai rămas în Siberia aproape trei ani și în 1746 a murit de pneumonie la Tiumen, în drum spre Petersburg.

KRAȘENNNIKOV — PRIMUL OM DE ȘTIINȚĂ CARE A STUDIAT KAMCIATKA

Stepan Petrovici Krașennikov, student la Universitatea academică din Petersburg, era fiul unui soldat din regimentul Preobrajenski. „El era unul dintre aceia care nu sînt nobili din naștere, nici nu sînt favorizați de noroc, ci prin ei înșiși, prin calitățile lor și prin muncă răzbat în viață; unul dintre aceia care nu moștenesc nimic de la strămoșii lor și totuși merită să se numească făuritori ai bunăstării lor proprii“ (G. Miller). El a fost repartizat în cea de a doua expediție în Kamciatka, pe lângă I. G. Gmelin, iar în anii 1733—1736 a călătorit cu acesta prin Siberia.

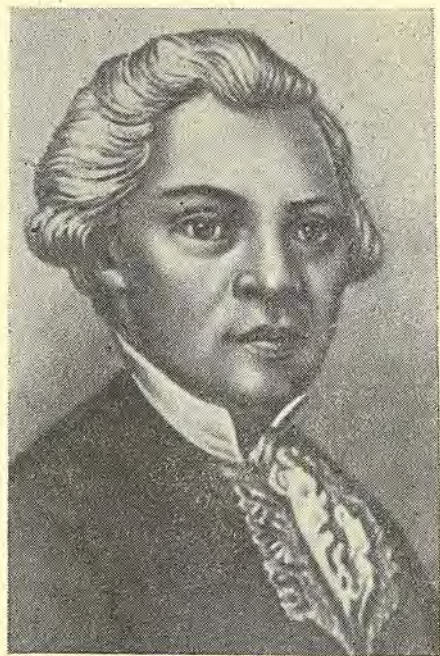
În iulie 1737, Krașennikov a fost trimis de Miller și Gmelin din Iakutsk în Kamciatka. El a sosit la Ohotsk, iar de acolo, la începutul lunii octombrie, a trecut peste mare la Bolșerețk.

Pe drum, în corabie s-a produs o spărtură și echipajul a aruncat în apă aproape toată încărcătura, inclusiv lucrurile personale ale lui Krașennikov — proviziile și valiza cu rufe: „Și nu mi-a mai rămas nimic — scria studentul în primul său raport (din Kamciatka) către «comandanții» săi savanți — în afară de cămașa pe care o purtam“.

Pe vremea aceea, rușii n-aveau în Kamciatka decît izbe cu vatră, fără horn; totuși, aceste izbe afumate i se păreau primitive, fiindcă uneori era găzduit într-o încăpere mică, în care „... căldura pătrundea pe fereastră din izba de alături. Dar în aceste încăperi nu puteai să trăiești iarna, atît din pricina frigului, cît și a fumului...“ El a fost trecut pe lista celor care primeau alimente, dar salariul nu i s-a plătit timp de doi ani, căci din Ohotsk s-a omis să se trimită ordinul. Iar cînd în 1641 Steller a sosit în Kamciatka, Krașennikov a primit banii pe doi ani, cîte o sută de ruble pe an, dar a fost scos de pe lista de alimente.

În aceste condiții, Stepan Krașennikov a început singur *explorarea multilaterală a peninsulei Kamciatka*, cu o suprafață de aproximativ 350 000 km², pe care a terminat-o după patru ani. El a fost ajutat doar de cîțiva simpli soldați sau cazaci care-i fuseseră dați în seamă.

În 1738, el a traversat *de două ori* peninsula în partea ei sudică. Între gurile riului Bolșaiia și estuarul Avacia (n-a ajuns chiar pînă la

S. Kraşeninnikov

acest estuar) el a cercetat *vulcanul Avacia*. După ce s-a întors la Bolşereţk pe acelaşi drum, Kraşeninnikov a explorat coasta de sud-vest a Kamciatkăi (dar s-a oprit la aproximativ 60 km înainte de capul Lopatka) şi lacul Kuril.

În noiembrie 1738— aprilie 1739 el s-a îndreptat de la gurile râului Bolşaia spre nord, de-a lungul ţărmlui vestic al Kamciatkăi, pînă la 54°5' latitudine nordică, a urcat pe valea *rîului Kolpakov* pînă la lanţul de munţi *Sredinnii*, i-a trecut, a ajuns la izvoarele *rîului Kamciatka* (lung de circa 700 km) şi a coborît pe el pînă la vărsare, străbătînd astfel peninsula pentru *a treia oară* în direcţia nord-est. De acolo el a cotit spre sud, a cercetat litoralul răsăritean al peninsulei pînă la golful Avacia şi a străbătut iarăşi Kamciatka (*pentru a patra oară*), întorcîndu-se la Bolşereţk.

În august 1739 — martie 1740, Kraşeninnikov a străbătut *pentru a cincea oară* peninsula în direcţia nord-est, de la Bolşereţk la Nijne-Kamciatsk, terminînd cercetarea ţărmlui răsăritean al peninsulei spre nord, pînă la vărsarea *riuleţului Karaga* (în faţa insulei cu acelaşi nume¹).

Apoi, el a traservat *pentru a şasea oară* peninsula în partea ei nordică, cea mai îngustă. După ce a cercetat ţărmlul de nord-vest al Kamciatkăi de la râul Lesnaia (Pădurilor) pînă la Tighil, el a traversat pentru *a şaptea oară* peninsula în direcţia est-sud-est, pînă la Nijne-Kamciatsk. S-a întors la Bolşereţk pe un drum străbătut înainte, şi a încheiat astfel *a opta traversare a Kamciatkăi*.

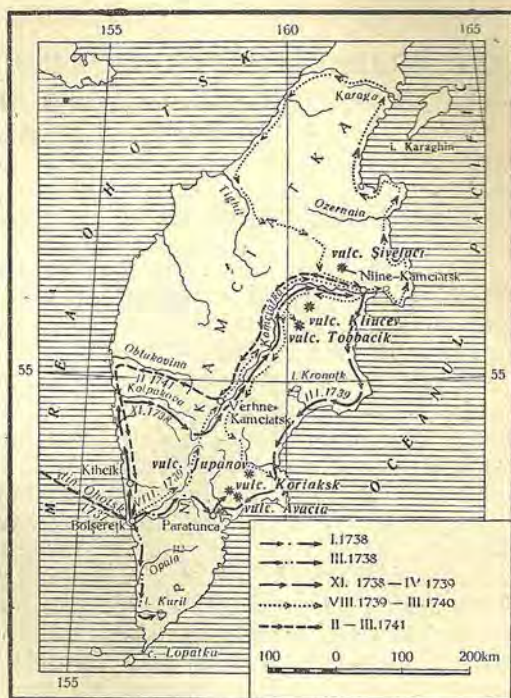
La sfîrşitul lunii octombrie 1740 „domnul student“ Kraşeninnikov a primit din partea conferenţiarului Steller, sosit de curînd la Bolşereţk, un ordin cu o referire la punctul corespunzător al instrucţiunilor: „... urmează să vă încadraţi în grupul meu şi într-un raport să-mi prezentaţi observaţiile pe care le-aţi făcut de la sosirea dumneavoastră în Kamciatka; de asemenea să arătaţi ce cărţi şi materiale aparţinînd statului aveţi asupra dumneavoastră şi cîţi soldaţi“. După cum am arătat mai sus, Kraşeninnikov i-a predat lui Steller materialele, dar nu se ştie cîte anume.

¹ Kraşeninnikov a strîns date despre locuitorii insulei (tribul itelmenilor), care au dispărut în secolul al XIX-lea, din motive necunoscute, şi a notat o serie de cuvinte din dialectul lor.

După plecarea lui Steller la Petropavlovsk, Kraşeninnikov a făcut în februarie-martie 1741 o ultimă călătorie prin Kamciatka, traversînd *pentru a noua oară* peninsula. De la gurile râului Kamciatka el a urcat pînă la Verhne-Kamciatsk, a cotit apoi spre vest, a ajuns la „marea Penjina”, în apropiere de vărsarea râului Oblukovina (aproximativ la 55° latitudine nordică) şi a explorat coasta pînă la gurile râului Bolşaia.

În total, Kraşeninnikov a cercetat ţărmurile Kamciatkăi pe o întindere de peste 1 700 km¹, iar în interiorul peninsulei a străbătut peste 3 500 km. De altfel, Kraşeninnikov singur întruchipa o expediţie complexă: el a fost, cînd geolog şi geograf (în sensul cel mai larg al acestui cuvînt), cînd botanist şi zoolog, cînd istoric şi etnograf, cînd lingvist.

La mijlocul lunii iunie 1741, Kraşeninnikov a plecat din Kamciatka şi s-a întors prin Siberia la Petersburg, unde a ajuns la sfîrşitul anului 1742. Dar au mai trecut încă doi ani pînă cînd studentul a fost numit conferenţiar al Academiei de ştiinţe. După 6 ani (1750) el a fost confirmat „profesor de istorie naturală şi de botanică” (adică a devenit academician: în acea vreme nu exista încă titlul special de „academician”). În 1751 şi-a terminat cartea „Descrierea ţinutului Kamciatka” — o lucrare monumentală, cea mai bună descriere etnografică a unei regiuni puţin cunoscute, din literatura mondială a secolului al XVIII-lea. Cartea a fost însă tipărită abia în 1756, la un an după moartea acestui remarcabil savant şi explorator (1755). Curînd, lucrarea sa a fost tradusă în patru limbi europene, a devenit un model pentru mai multe generaţii de geografi, prezentînd şi astăzi o mare importanţă.

Itinerariile urmate de Kraşeninnikov prin Kamciatka.

¹ Au rămas necercetate de el numai două porţiuni de coastă: în vest, între 55 şi 58° latitudine nordică şi în sud-vest, de la capul Lopatka pînă la 53° latitudine nordică; în total circa 700 km.

EXPLORAREA ASIEI CENTRALE ȘI A REGIUNII MĂRII CASPICE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

SOLII RUȘI ÎN MONGOLIA ȘI CHINA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

În 1615 a fost trimis din Tomsk în Mongolia hatmanul *Vasili Tiume-neț*. El a urcat pe cai în sus pe valea râului *Tom*, a traversat ținutul *Gornaia Șoria* (Șoria muntoasă), a trecut peste munții *Abakan* și *Saianii de vest* și a pătruns în Tuva („Țara Tabin“).

Tiume-neț a fost primul rus care a vizitat *Tuva*, descriind această țară pe scurt: „Iar Țara Tabin este tot o Țară a kirghizilor, numai că ei trăiesc slobozi, iar tributul îl dau Țării kirghizilor și regelui Altin (hanului mongol): oricui vine, ei îi dau iasak. Trăiesc în păduri, prin munți, umblă din loc în loc pe unde le place mai mult, poartă îmbrăcăminte din piei de ren și capre, se hrănesc cu vînat, vinează elani, reni și capre, carnea o mănîncă, iar din piei își fac îmbrăcăminte. Ogoare n-au și grîne nu se fac la ei, nici vaci și oi n-au, numai cai și reni... Iar pădurile sînt întinse și munții de pe pămîntul kirghiz sînt mari și stîncoși“.

După aceea, Tiume-neț a traversat izvoarele râului *Kemcik* (din bazinul cursului superior al fluviului *Ienisei*), a trecut peste cîteva șiruri de munți și pe valea largă a unui râu (probabil râul *Kargî*), a ajuns la lacul sărat de munte *Ureg-Nur* (la 1 425 mtr. altitudine, la 50°10' latitudine nordică și 91° longitudine estică). Cotind spre răsărit și coborînd apoi în stepă, el a ajuns la cel mai mare lac din Mongolia, *Ubsu-Nur* (50° latitudine nordică și 93° longitudine estică) și a fost primul care l-a descris. În regiunea lacului se afla pe atunci hanul Mongoliei.

Tratativele diplomatice s-au încheiat cu succes, hanul învîind-se să se supună rușilor. După aceea, Tiume-neț cu solii hanului au pornit pe același drum spre patrie, iar la sfîrșitul lunii noiembrie 1615 a sosit la Tobolsk. În relatarea făcută de el asupra drumului străbătut, găsim o scurtă descriere a Mongoliei de nord-vest, prima întocmită de un rus.

Itinerariul lui Tiume-neț a fost folosit de primul sol rus în China. cazacul siberian *Ivan Petlin*. În 1618, el a fost trimis la Tomsk și împreună cu solii „Altin-hanului“ mongol, repetînd drumul urmat de Tiume-neț, a ajuns după trei săptămîni la lacul *Ubsu-Nur*, pe care l-a descris ceva mai amănunțit decît predecesorul său. De aici călătorii au pornit spre sud-est. au trecut peste munții *Han Huhei* (prelungirea de nord-vest a munților *Hangai*), iar apoi munții *Hangai* propriu-zisi (în regiunea izvoarelor râului *Dzabhan*). De aici au înaintat spre est de-a lungul versantelor sudice ale munților *Hangai* și au străbătut circa 800 km prin Mongolia (cu acest prilej, Petlin a descris cîteva mănăstiri lamaiste). Lîngă cotul râului *Kerulen* (la 109° longitudine estică) ei s-au îndreptat spre sud-est și au traversat deșertul *Gobi*. Înainte de a ajunge la *Kalgan*, Petlin (primul dintre ruși) a văzut *Marele zid chinezesc* și l-a descris. La începutul lunii septembrie, el a sosit la *Pekin*. Solia a plecat înapoi în luna octom-

brie a aceluiași an și în iunie 1619 s-a întors la Tomsk. Petlin a descris traseul parcurs de el în ambele direcții, capitala Chinei și alte trei orașe chineze în lucrarea sa „Descrierea statului chinez... și a altor state ale unor oameni cu așezări statornice și nomazi, cu ulusuri, cu marele Obi, cu râurile și drumurile“.

În 1653 a plecat spre China o a doua solie rusă avînd în frunte pe voievodul *Feodor Isaakovici Baikov*, om fără știință de carte, dar foarte capabil și cu o memorie excelentă. Raportul întocmit în 1658 pe baza relatărilor sale orale constituie un document geografic foarte important, în care distanțele sînt indicate în zile de drum de caravană, se arată cum sînt drumurile, vadurile, podurile și alte date asemănătoare.

Baikov a plecat din Tobolsk în toamna anului 1654 și a pornit în sus pe Irtîș; el a reținut în memorie toți afluenții mari ai Irtîșului și chiar mulți dintre cei mici, precum și relieful malurilor. Ajungînd la izvoare, Baikov a pornit spre sud-est și a ajuns în *deșertul Gobi Țungar*, pe care l-a descris succint, dar plastic: „Piatră, stepă golașă, numai pădure mărunță care se numește *soskoul* [saksaul] și care nu crește înaltă, dar lemnul e greu și arde în foc la fel de bine ca stejarul“.

Mai departe el a înaintat prin Țungaria de-a lungul râului Ciornii Irtîș (Irtîșul negru), a povîrnișurilor sudice ale *munților Altai din Mongolia*, peste *șirul de munți Gurvan-Saihan*, spre orașul comercial Guisui. De acolo, la sfîrșitul lunii ianuarie 1655, solia a pornit spre răsărit, în februarie a sosit la Kalgan, iar apoi la Pekin. Astfel, Baikov a traversat aproape *întreaga Mongolie și China de nord*.

Tratatelve diplomatice de la Pekin au durat mai bine de șase luni și n-au dat nici un rezultat pentru că Baikov a refuzat să îndeplinească ceremoniile de la curte, înjositoare după părerea sa. El s-a întors la Tobolsk în 1656.

În 1675, țarul Aleksei Mihailovici a trimis în China o solie mare (150 de oameni) în frunte cu spătarul Nicolae Milescu (Nikolai Gavrilovici Spafari) din Moldova, om instruit, tilmaci la Posolki Prikaz (departamentul afacerilor externe). Scopul principal al soliei era să înlăture neînțelegerile care aveau loc pe granița de pe Amur și să stabilească relații comerciale cu China. O altă misiune importantă încredințată conducătorului soliei a constat în întocmirea unei descrieri temeinice a noilor posesiuni rusești din Siberia și a țărilor limitrofe.

Pe râurile din bazinul fluviului Obi, solia a ajuns la volokul Makovsk, a trecut pe la Ieniseisk, iar pînă la mijlocul lunii septembrie a urcat pe riul Angara pînă la Baikal. După ce a traversat lacul în punctul cel mai îngust, ajungînd la gurile râului Selenga, Milescu a urcat pe acest rîu pînă la gurile râului Uda și a înaintat de-a lungul malului drept spre nord-est pînă la *lacul Bolșoe Eravno* (Marele Eravno). Acesta era un drum nou pentru europeni „pe care mai înainte nu fusese nimeni“. Apoi a trecut peste *munții Iablonovii* și, pe râurile Cita și Ingoda (din bazinul râului Șilka), a ajuns la Nercinsk. De aici a pornit spre sud-est, a traversat zona muntoasă din sud-estul Transbaikaliei, a trecut peste riul Argun și peste *munții Bolșoi Hingan* (Marele Hingan) și a ajuns în orașul Țițikar de pe riul *Nonni* (sau *Nunțzian*, afluent al lui Sungari). De

aici, Milescu s-a îndreptat spre sud-vest și, străbătînd *Manciuria* (astăzi China de nord-est), a sosit la mijlocul lunii mai 1676 la Pekin. Nici el n-a realizat nimic în cursul tratativelor diplomatice din China și în primăvara anului 1676 s-a întors pe același drum în Siberia de răsărit.

Pe baza materialelor din jurnalul său de călătorie, Milescu a întocmit o descriere, în general corectă, a rîurilor siberiene, prezentînd și o serie de alte date privind geografia fizică a Siberiei. Milescu și-a intitulat jurnalul astfel: „Însemnările de drum prin Siberia de la Tobolsk și pînă la granițele Chinei“. Acest jurnal de călătorie a fost publicat pentru prima dată în 1882. Un succes foarte mare l-a avut o altă lucrare a lui Milescu: „Descrierea celei dintii părți a pămîntului numită Asia, în care se află și împărăția Chinei cu orașele și provinciile sale“. Se cunosc multe copii manuscrise ale acestei lucrări, din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea; datele furnizate de solul rus au fost folosite, printre altele, de iezuiți, care manifestau un viu interes pentru China, unde s-au instalat temeinic în timpul dinastiei manciuriene.

EXPLORATORII TIBETULUI

După *Antão Andrade*, cel mai mare explorator european al Tibetului din secolul al XVII-lea a fost iezuitul german, *Iohann Gruebor*, care a călătorit împreună cu un alt iezuit, francezul *Albert Aurville*. Ei au fost trimiși din Pekin la Roma cu o misiune secretă. Olandezii au refuzat să-i transporte pe mare din China în India și cei doi călugări au trebuit să pornească pe uscat. Ei au plecat în aprilie 1661 din Pekin și șase luni mai târziu, după ce au străbătut regiunea *lacului Kukunor*, au ajuns la *Lhasa*. Acolo au stat o lună și jumătate, iar apoi, trecînd prin *Nepal*, au ajuns în martie 1662 la *Agra* (India de nord). După cît se pare, *Aurville* a rămas în India. *Gruebor* însă a continuat drumul mai departe spre vest, a străbătut *Punjabul*, *valea Indului*, *podîșul Iranului* (în partea de sud), *Mesopotamia* și *Asia mică* pînă la *Smirna*, iar de acolo a plecat pe mare la Roma, unde a sosit în februarie 1664. *Gruebor* și *Aurville* au fost *primii europeni care au străbătut podîșul Tibetului de la nord-est spre sud* și au trecut fără îndoială prin *Lhasa* (unii istorici se îndoiesc de faptul că și *Odorico da Pordenone* ar fi vizitat *Lhasa*). Raportul lui *Gruebor* despre călătoria sa este scurt și sec, dar a contribuit totuși la îmbogățirea cunoștințelor pe care le aveau europenii despre Asia centrală. După *Gruebor*, în primul deceniu al secolului al XVIII-lea, *Lhasa* a fost vizitată, la date diferite, de trei misionari franciscani („capucini“).

În 1713 a fost trimis din Tobolsk în China „fiul boier“ *Trușnikov*, pentru a căuta zăcămintele de aur în regiunea Iarkend. Neștiind unde se află Iarkendul, *Trușnikov* a traversat *Tungaria* și partea de est a *Kaşgariei* și a pătruns în regiunea de la marginea de nord-est a *podîșului Tibetan*. El a ajuns pe malul lacului *Kukunor*, a trecut prin orașul *Sinin* și a atins baza cotului fluviului *Huanhe*. Apoi, probabil pe drumul obișnuit, el a ajuns la *Kalgan*, iar de acolo, prin Mongolia, s-a întors în Siberia (1716).

Iezuitul *Ipolit Dezideriu* a fost trimis în Tibet sub pretextul oficial de a reînființa misiunea din *Taparang*, întemeiată de *Antão Andrade* și

închisă în 1641, după cum am arătat mai sus. Este puțin probabil ca acei care l-au trimis pe Dezideriu sau el însuși să fi confundat Țaparang cu Lhasa, după cum presupun unii istorici; aceste localități se află în bazine fluviale diferite și sînt situate la o distanță de aproape 1 200 km în linie dreaptă. Mai probabil este că Dezideriu a avut misiunea să stabilească legături directe cu puterea centrală din Tibet, independentă încă în acea vreme față de dinastia manciuriană, care pusese mîna pe putere în China. În orice caz, el a făcut o lungă călătorie prin Tibetul de sud, fără să treacă prin Țaparang.

Din Agra, Dezideriu a trecut prin orașul *Jammu* în Srinagar (Kașmir), unde a stat șase luni, iar de acolo la Leh (pe Indul superior), după ce a trecut lanțul muntos *Himalaia mare*. Înaintînd mai departe pe valea Indului în sus, în direcția sud-est pînă la izvorul său (*Gartang*), el a ajuns la izvoarele unui alt rîu, *Mațang*, care curge în direcția opusă și care, pe cursul său inferior, era denumit *Țangpo*. Dezideriu a pătruns în valea cursului superior al *Brahmaputrei* și mergînd pe acest rîu a ajuns la Lhasa. Așadar, Dezideriu a cercetat un drum de munte foarte important care unește Tibetul de sud-vest cu cel de sud-est, unde se află Lhasa, și a legat itinerariul său de itinerariile urmate de predecesorii săi — misiionarii catolici. El a trimis pe unul dintre călugării care-l însoțeau prin Nepal în India de nord, iar el a mai rămas patru ani în Tibetul de sud-est. După ce trupele împăratului manciurian al Chinei au pătruns în Lhasa (1720), Dezideriu a părăsit Tibetul și s-a întors prin Nepal în India. El a făcut o descriere geografică amănunțită a Tibetului de sud, care a fost găsită în arhivele din Roma abia în secolul al XX-lea.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ȘI INFORMAȚIILE DESPRE AMU-DARIA

Auzind că *Amu-Daria* s-ar vărsa în marea Caspică, precum și că pe acest fluviu există nisip aurifer și că mergînd pe el se poate ajunge în India, Petru I a trimis în 1715, în regiunea mării Caspice, o expediție în frunte cu *Aleksandr Bekovici-Cerkasski*, prinț kabardin, care de mic copil fusese adus în Rusia și crescut în familia prințului B. A. Golițin.

În primăvara anului 1715, Cerkasski, în fruntea unui detașament de 1 500 de soldați, a plecat pe mare din Astrahan, a ajuns în peninsula *Mangîșlak* și de aci a înaintat pe mare de-a lungul întregului țărm răsăritean al Caspicei pînă la colțul de sud-est; dincolo de capul „Pescianîi“ (Nisipos) el a descoperit un golf, căruia i s-a dat numele său — *Aleksandrbai* (în dreptul paralelei de 43° latitudine nordică), a însemnat pe hartă *golful Kazah*, situat la sud de el (dincolo de capul Rakușecîi), dar a trecut pe lîngă strîmtoarea îngustă care duce spre Kara Bogaz Gol (la 41° latitudine nordică), luînd-o drept un mic golf. El a vizitat apoi *golful Balhan* (astăzi Krasnovodsk). Lîngă aceste „Krasnie Vodi“ („Ape roșii“) cum a numit Cerkasski golful, el și însoțitorii săi au cules informații de la turcmenii de pe litoral și neînțelegîndu-i prea bine au ajuns la concluzia că *Amu-Daria* se vărsa pînă nu de mult în marea Caspică. Cerkasski „a găsit“ chiar vechea gură a acestui rîu, iar oamenii trimiși de el în recu-

noăștere au aflat că hivinii au barat gura râului, din care cauză el a început să curgă spre marea Aral. Continuându-și drumul spre sud, Cerkasski a trecut pe lângă *insula Celeken* (astăzi peninsula Derviș¹) și a ajuns pînă la *golful Astrabad* (astăzi *Gorgan*).

Povestea că fluviul Amu-Daria ar fi fost de curînd barat se baza pe o legendă turcmenă locală, dar de acest lucru s-a aflat abia ulterior. În orice caz, un rezultat geografic important a fost obținut: Cerkasski a stabilit în mod just că — cel puțin în acel moment — Amu-Daria nu se vărsa în marea Caspică, ci departe spre nord-est, în marea Aral.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI BEKOVICI—CERKASSKI ȘI PIEIREA DETAȘAMENTULUI SĂU

Din raportul lui Cerkasski, Petru I a conchis că apele fluviului Amu-Daria pot fi din nou îndreptate spre marea Caspică. El a poruncit îndată să se organizeze la Astrahan o expediție mare (peste 6 000 de oameni) și în fruntea ei l-a numit pe același Cerkasski. Petru i-a dat ordin să construiască o cetate pe malul mării Caspice, acolo unde înainte se aflau gurile fluviului Amu-Daria și să lase în noua cetate o garnizoană de 1 000 de oameni. De acolo Cerkasski trebuia să pornească de-a lungul vechii albie a fluviului, să cerceteze stăvilarul care i-a barat drumul și să stabilească dacă apele lui pot fi din nou îndreptate spre marea Caspică. De asemenea, în limita posibilităților, el trebuia să închidă brațele fluviului care duceau spre marea Aral.

Pentru transportul trupelor pe țărmul răsăritean al mării Caspice s-a construit o flotilă specială, alcătuită din aproape o sută de vase. Cerkasski a transportat pe țărmul răsăritean al Caspicei în primul rînd trei regimente de soldați. El a ieșit din gurile Volgăi la 15 septembrie și a sosit la 9 octombrie în peninsula *Tiub-Karagan*. Acolo el a întemeiat o cetate (astăzi fortul Șevcenko) și a pornit spre golful Aleksandrbai unde a lăsat de asemenea o garnizoană importantă. Lîngă „*Krasnie Vodi*“ Cerkasski a întemeiat a treia cetate (în acest loc a apărut mai tîrziu cel mai important port al Turcmeniei — *Krasnovodsk*). De aici Cerkasski a pornit spre sud-est în căutarea fluviului Amu-Daria. El a avut impresia că merge pe albia secată a fluviului, dar probabil că aceasta era valea Balhan. Din *Krasnovodsk*, Cerkasski a trimis la hanul din Hiva trei oameni ca să-l anunțe că are intenția să-l viziteze și să-i ceară ajutor, dar solii nu s-au mai întors. După ce a lăsat o garnizoană în noua cetate, Cerkasski s-a întors de-a lungul țărmului la Astrahan, de unde a hotărît să pornească spre Hiva pe uscat.

De data aceasta, întrucît o parte din soldați fuseseră repartizați prin garnizoanele de dincolo de marea Caspică, detașamentul lui Cerkasski era compus din vreo 3 000 de oameni; în afară de aceștia, i s-au mai alăturat și vreo 200 de negustori. O parte a detașamentului a fost trimisă pe uscat spre gurile riului *Ural*, la Guriev. Cu cealaltă parte Cerkasski a sosit aici pe mare, în iunie 1717. Din Guriev, detașamentul întreg a pornit spre răsărit, a trecut cu plutele peste riul *Emba*, a cotit spre sud-est și a tra-

¹ Extremitatea sudică a peninsulei Celeken, de apariție recentă.

versat podișul *Ustiurt* în toiuul verii, suferind cumplit din cauza căldurii și a setei. Pe la mijlocul lunii august au apărut niște lacuri formate din apele de scurgere ale canalelor de irigație care pornesc de la fluviul *Amu-Daria*, la marginea oazei *Hiva*.

La aproximativ 100 de verste nord-vest de *Hiva*, un mare detașament hivin comandat chiar de han a încercat să-i oprească pe ruși, dar a fost respins. Hanul s-a retras spre oraș și a început tratative cu *Cerkasski*, care l-a anunțat că a sosit în calitate de sol al Rusiei pentru a duce negocieri cu el. Hanul a răspuns că va primi bucuros solia. „În timpul acesta, *Bekovici* a primit știrea că soția sa s-a înecat cu amândoi copiii în *Volga*, ceea ce l-a abătut și l-a făcut să-și piardă mințile“ (*Pușkin*, *Istoria lui Petru*). El a acceptat propunerea hanului ca detașamentul să intre treptat în oraș, pentru ca rușii să fie încartiruiți în grupuri mici. După aceea, însă, la porunca hanului, hivinii i-au atacat pe ruși și i-au măcelărit pe toți. A fost ucis și *Cerkasski*. „Din nenorocire, *Bekovici* era credul, încăpăținat și ignorant și o dată cu el s-a prăbușit o mare expediție“ (*Pușkin*).

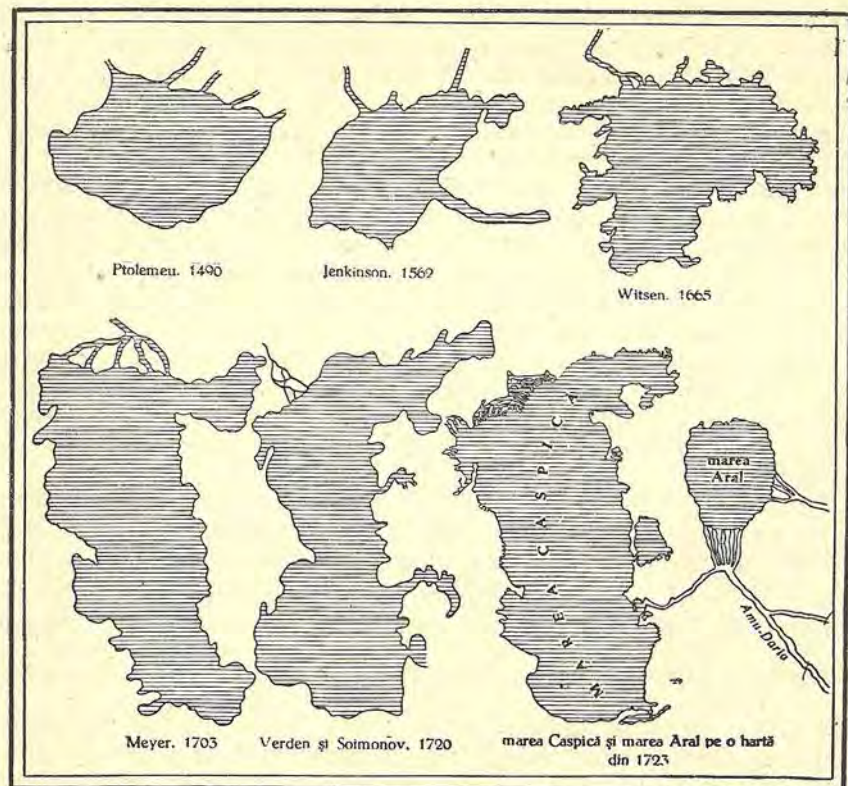
Cînd știrea pieirii detașamentului a ajuns la comandanții garnizoanelor de pe țărmul răsăritean al mării Caspice, aceștia au evacuat cetățile. După aproape 50 de ani, cînd în golful *Krasnovodsk* a apărut o nouă expediție rusă, ea n-a mai găsit decît ruinele cetăților construite de *Cerkasski*.

EXPEDIȚIILE LUI VERDEN ȘI SOIMONOV ÎN REGIUNEA MĂRII CASPICE

În 1719 a fost trimisă în regiunea mării Caspice o nouă expediție sub comanda lui *Karl Verden*, originar din Olanda. El fusese înainte timonier în flota suedeză, dar în 1703 căzuse prizonier și fusese angajat în marina militară rusă ca hidrograf. Ca ajutor al său a fost numit *Feodor Ivanovici Soimonov*.

La începutul lunii iunie, expediția lui *Verden* a plecat pe trei corăbii din *Astrahan* și a însemnat pe hartă întreg țărmul vestic al mării Caspice. Cu acest prilej au fost cartografiate pentru prima oară trei insulițe de la sud de *Baku* — *Narghin*, *Vulf* și *Pescianii*: primele două au fost denumite astfel pentru asemănarea lor cu insulițele cu același nume din marea Baltică, de lângă *Tallin*.

În anul următor (1720) expediția lui *Verden* a cercetat și a însemnat pe hartă întreg țărmul sudic al mării Caspice pînă la golful *Gorgan*, făcînd astfel legătura între lucrările sale topografice și lucrarea lui *Bekovici-Cerkasski*. Pe baza acestor materiale, *Verden* și *Soimonov* au întocmit prima hartă, aproape exactă, a mării Caspice. Cele mai mari greșeli s-au făcut la însemnarea pe hartă a coastei răsăritene. Unele dintre ele au fost corectate de expediția întreprinsă de *Soimonov* în 1726 în regiunea mării Caspice. Printre altele, *Soimonov* a descoperit intrarea în golful *Kara Bogaz Gol*, dar nu s-a încumetat să pătrundă în golf, căci se temea să nu naufragieze pe stîncile submarine. În șase luni *Soimonov* a cercetat toată coasta mării Caspice și a precizat poziția mai multor puncte astro-

Schema dezvoltării concepțiilor cartografice despre marea Caspică
(după L. Berg și D. Lebedev).

nomice. Pe baza materialelor expediției sale el a întocmit lucrarea „Descoperirea mării Caspice, de la gurile Volgăi pînă la vărsarea râului Astrabad”¹, anexînd o hartă generală a mării și un atlas de hărți parțiale.

Capitolul 58

EXPEDIȚIILE ȘTIINȚIFICE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN ASIA

EXPEDIȚIA LUI NIEBUHR ÎN ȚĂRILE ARABE

Carsten Niebuhr era originar din Germania de nord-vest, dar în 1760 s-a mutat în Danemarca. În 1761 el a fost trimis de guvernul danez în fruntea unei expediții științifice în Orientul apropiat. Din valea Nilului

¹ Adică pînă la gurile râului Gorgan.

(Egipt) expediția s-a îndreptat spre marea Roșie și a trecut în *Iemen*. Chiar în primii ani ai călătoriei, cei cinci oameni de știință danezi care-l însoțeau pe Niebuhr au murit, astfel încât el singur a terminat călătoria, ce a durat șase ani. Niebuhr a întocmit prima descriere geografică completă a Iemenului, care a devenit clasică, păstrându-și importanța până astăzi.

Din Aden, Niebuhr a plecat pe mare spre Bombay, iar de acolo, prin Mascot (Oman), a ajuns pe litoralul sudic al *Iranului* (1765). În Iran, iar apoi în *Irak* atenția lui a fost atrasă îndeosebi de ruinele vechilor orașe, printre care *Persepolis*, unde el a copiat cu exactitate o serie de inscripții cuneiforme. În 1767, Niebuhr s-a întors în Danemarca prin Palestina și Cipru.

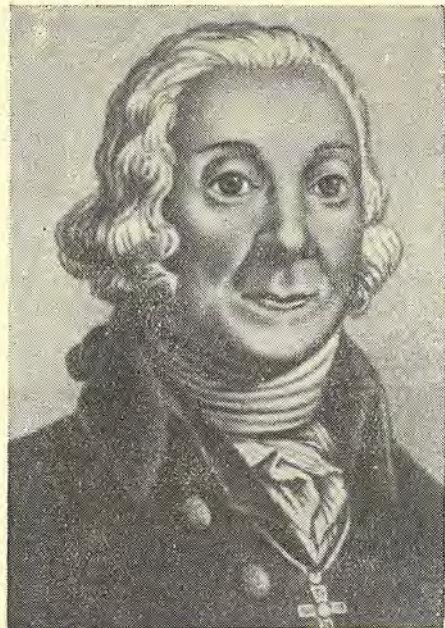
Fiind matematician, Niebuhr a fost primul care a făcut observații astronomice exacte în multe puncte ale peninsulei Arabia și pe litoralul sudic al Iranului, a întocmit planurile orașelor pe care le-a vizitat și hărți ale regiunilor de pe litoralul Asiei de sud-vest, printre altele, primele hărți exacte ale *coastei apusene a Arabiei și a întregului Iemen*. Copiile inscripțiilor cuneiforme au fost folosite în 1802 de *Georg Friedrich Grotefend*, învățat german care a început cel dintâi descifrarea scrierii cuneiforme vechi persane.

EXPLORAREA SIBERIEI DE CĂTRE PALLAS

Unul dintre cei mai mari exploratori ai Siberiei din secolul al XVIII-lea este considerat pe bună dreptate *Peter Simon Pallas* (1741—1811), originar din Berlin, de specialitate zoolog. El a fost invitat în Rusia de Ecaterina a II-a care l-a numit conducător al primei Expediții fizice din Orenburg a Academiei de științe. În 1769, Pallas a efectuat mai întâi cercetări în regiunea Volgăi, studiind înălțimile Jiguli și Ergheni, iar apoi s-a îndreptat spre sud-est și a traversat culmile Obști Sirt. El și-a exprimat de pe atunci părerea — bazată pe deosebirea dintre vegetația de la nord și cea de la sud — că Obști Sirt și Ergheni reprezintă țărmul vechi al mării Caspice care comunica cu marea Neagră. După ce a descris *zăcămintul Sol-Ilețk* (de pe râul Ilek, afluent al Uralului), Pallas a plecat spre Orsk, studiind *ramurile sudice ale Uralului*, iar apoi, prin Uralsk, a ajuns la Guriev, traversând astfel *cîmpia de lângă marea Caspică*. El a făcut o descriere a cîmpiei și a stabilit, pe baza observațiilor barometrice, că nivelul mării Caspice este cu aproximativ 20 mtr. mai jos decît nivelul mării Negre (potrivit datelor de astăzi, diferența de nivel este de 26 mtr.).

În primăvara anului 1770, Pallas a plecat din Ufa la Celiabinsk. De aici a făcut cîteva drumuri în direcții diferite, cercetînd versantele sud-estice ale Uralului și partea învecinată a cîmpiei din Siberia de apus. Pe baza materialelor obținute, Pallas a elaborat *o schemă a structurii generale a munților Ural*. Mai tirziu el a pus această schemă la baza teoriei sale cu privire la formarea munților pe Pămînt.

În primăvara anului 1771, Pallas a pornit spre răsărit, a traversat stepea *Ișim* și a sosit la Omsk. Apoi, mergînd în sus pe *Irtîș*, a ajuns la

P. S. Pallas

Semipalatinsk și a cercetat partea de nord-vest a *Altaiului*, precum și *munții Tighiretk*. De aici a pornit spre nord, a trecut prin Barnaul ajungând la Tomsk, iar apoi s-a îndreptat spre sud-est, către cursul superior al fluviului Ienisei, în *depresiunea Minusinsk*. În timpul iernatului la Krasnoiarsk, Pallas și-a definitivat jurnalele de călătorie și a făcut o caracterizare generală a reliefului munților Saian și Altai.

În 1772, Pallas a plecat spre Irkutsk și a cercetat Transbaikalia; a ajuns apoi pînă la Kiahta, iar de acolo la Cita, descriind pe scurt *lanțul muntos Iablonovii*. După aceea a descris valea *riului Onon* și a cercetat amănunțit *masivul muntos Adun-Ciolon* (la sud-est de Cita), a înaintat spre nord-vest pînă la *riul Tura* (afluent sudic al *riului Ingoda*), pe care a ajuns pînă la Ingoda, și s-a întors la Cita.

De aici Pallas a pornit spre nord-vest către *lacul Bolșoe Eravno*, a cotit spre sud, a trecut peste *munții Hudun*, a înaintat de-a lungul *povirnișului lor sudic* pînă la meridianul de $108^{\circ}30'$ longitudine estică, a trecut peste *lanțul de munți Tağan-Daban* și, călătorind pe *riurile din bazinul Selengăi*, a ajuns pînă la *lacul Gusinoe* (lacul Gîștelor), cel mai mare din Transbaikalia. După ce a descris acest lac, a mers spre *gurile Selengăi*, a ocolit *țărmlul sudic al Baikalului* pînă la *vărsarea Angarei* și l-a însemnat pe hartă. Din însărcinarea lui Pallas, *I. Georgi* (vezi mai jos) cercetase ceva mai înainte o mare parte a lacului, iar Pallas a continuat munca lui Georgi și împreună au însemnat pe hartă aproape toată regiunea lacului Baikal, cu excepția unei zone de 110 km de pe *țărmlul de nord-vest*, de la *izvoarele Angarei* pînă la *vărsarea riului Buguldeika*. După terminarea lucrărilor topografice, în toamna anului 1772, Pallas s-a întors la Krasnoiarsk. Pe baza materialelor strînse în decursul acestei călătorii, el a făcut o caracterizare generală a reliefului regiunii din jurul lacului Baikal. Apoi a cercetat din nou *depresiunea Minusinsk*, descriind *lacurile sărate și zăcămintele de minereuri metalice de aici*.

În iarna anului 1772–1773, Pallas a pornit înapoi spre vest, către Kama și în vara anului 1773 a cercetat din nou regiunea de dincolo de Volga, culmea *Obșci Sîrt*, *bazinul riului Ural*, *cursul inferior al Volgăi* și *cîmpia de lîngă marea Caspică*; cu acest prilej el a făcut prima descriere științifică a *vestitelor lacuri sărate Baskunciak, Elton și Inder*; el a studiat, de asemenea *deșertul Rîn-Peski*. După aceasta, Pallas și-a formulat de-

finitiv ipoteza cu privire la *legătura dintre marea Caspică*, cuprinzând toată regiunea dinspre nord pînă la Obşci Sîrt, cu marea Aral şi marea Neagră, care erau izolate de marea Mediterană. Scăderea nivelului apei în Caspica şi separarea mării Aral de marea Caspică s-a produs în urma formării strîmtorii Bosfor. Această ipoteză a fost confirmată în liniile ei principale de cercetările ulterioare.

După ce şi-a terminat lucrările în regiunea Caspicea, Pallas s-a întors în 1774 la Petersburg după o absenţă de şase ani. Datorită faptului că îşi definitiva materialele în timpul călătoriei, rezultatele au fost publicate pe măsură ce au fost primite la Petersburg, încă înainte de întoarcerea autorului, sub titlul: „Călătorii prin diferite provincii ale statului rus“ (trei volume, 1771—1776).

În 1777, Pallas a făcut la Academia de ştiinţe o amplă comunicare intitulată „Observaţii asupra formării munţilor“, în care a formulat pentru prima oară ipoteza cu privire la structura marilor şiruri de munţi din Rusia şi a prezentat prima schemă orografică a Siberiei.

CĂLĂTORIILE LUI GEORGI PRIN SIBERIA

În 1769, Academia de ştiinţe a organizat aşa-numita a patra expediţie din Orenburg condusă de *Johann Falk*. În 1770 i-a fost dat ca ajutor *Ivan Ivanovici* (*Johann Gottlieb*) *Georgi* (1729—1802) doctor în medicină, care mai tîrziu a ajuns academician. Însotindu-l pe Falk, Georgi a început să studieze, din august 1770, ţinutul Orenburg, culmea Obşci Sîrt şi stepele din regiunea Caspicea, iar în 1771 a explorat Altaiul. În 1772 a fost mutat în expediţia lui Pallas şi în timpul verii a explorat şi a cartografiat malurile Baikalului, pe o întindere de peste 900 km: de la vărsarea râului *Buguldeika* (106° longitudine estică) pînă la *Angara superioară*, iar de acolo, pe malul de sud-est al lacului — pînă la gurile Selengăi; el a navigat pe Baikal, a descris insula *Olhon* şi a întocmit o hartă a lacului. În urma studierii ştiinţifice a lacului Baikal — prima de acest fel — Georgi a ajuns la concluzia că acesta s-a format „în urma unui fenomen «violent», poate a unui cutremur teribil, prin prăbuşirea vechii albie a Angarei superioare. Depresiunea în care se află lacul constituie o continuare a văii acesteia, închisă de munţi lungă *Kultuk*¹. Aceasta a fost prima ipoteză cu privire la apariţia lacului.

Întorcîndu-se la gurile râului *Barguzin*, Georgi a urcat pe valea acestuia pînă la 110° longitudine estică, iar de acolo spre izvoarele *Inei*, afluent din stînga al *Barguzinului*. Apoi a trecut peste munţii *Ikat* şi a ajuns la bazinul *Vitimului*, pe râul *Kidîmit*; el a fost primul om de ştiinţă care a vizitat întinsul *podîş al Vitimului*, explorat mai tîrziu de *I. Lopatin* şi *P. Kropotkin*. După ce a ajuns apoi la *Vitim*, Georgi a înaintat spre nord prin *podîşul Vitimului*, a trecut iarăşi munţii *Ikat* şi s-a întors în valea *Barguzinului*. Toamna, el a străbătut drumul de la estuarul *Selengăi* prin *Cita* spre ţinutul *Nercinsk* pentru a studia zăcămintele de mine-reuri din *Transbaikalia*, le-a cercetat şi s-a întors la *Irkutsk*.

¹ Un golf din sud-vestul Baikalului.

În 1773, Georgi a plecat în Ural pentru a studia minele și uzinele de acolo, iar în anul următor a cercetat regiunea Volgăi. În 1776 el a publicat o lucrare în două volume intitulată „Descrierea tuturor popoarelor ce trăiesc în statul rus“, care prezintă și astăzi interes științific ca izvor istoric și etnografic. În 1797–1802 a apărut în limba germană lucrarea sa în cinci părți: „Descrierea fizico-geografică și istorică-naturală a statului rus“.

Capitolul 59

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AFRICII

EXPEDIȚIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ETIOPIA

În urma activității unor cercetători portughezi, în special a iezuiților, în jurul anului 1680 a fost întocmită o hartă destul de exactă a Etiopiei. În acea vreme Etiopia era cunoscută în Europa mai bine decât oricare altă țară din Africa tropicală și de sud. Iar la hotarul dintre secolele XVII–XVIII francezul *Charles Jacques Poncet* a stabilit definitiv că Etiopia are legătură cu marea Mediterană prin Nilul albastru și Nil. În 1699, Poncet a însoțit în Etiopia, ca medic, câțiva misionari iezuiți. Din Egiptul de jos ei au urcat pe Nil pînă la Nilul albastru, apoi pe valea acestuia pînă în orașul *Sennar* (în dreptul paralelei de 13°30' latitudine nordică). De aici, cotind spre răsărit, ei au urcat pe podișul Abisiniei și au ajuns în orașul *Gondar* (la nord de lacul Tana). Din Gondar, Poncet a continuat singur drumul spre marea Roșie și a ajuns în portul *Massaua*, străbătînd astfel *podîșul Abisiniei de la vest spre est*.

În 1768 a plecat în Etiopia cu misiuni speciale scoțianul *James Bruce*, medic și pasionat lingvist, care studiasse limba arabă și alte cîteva limbi din Africa de nord-est. Din delta Nilului el a ajuns în portul egiptean *Kosseir* de pe țărmurile mării Roșii, a ocolit cu o corabie țărmurile nordice ale acestei mări și, pornind de-a lungul coastei Arabiei, a ajuns pînă la strîmtoarea *Bab el Mandeb*. De acolo s-a îndreptat spre *Massaua*, pe țărmul african și pe drumul bine cunoscut de europeni, a ajuns la Gondar. Bruce a trăit în Etiopia pînă în 1772, practicînd medicina, a vizitat țărmul *lacului Tana* și din nou — după *Pedro Paez* — a stabilit că din acest lac izvorăște *Abbai* — Nilul albastru. El s-a întors în Egipt coborînd pe valea Nilului albastru și pe Nil, adică a repetat în direcția inversă drumul lui Poncet. „Bruce a făcut prea puține descoperiri efective, și totuși el nu era de loc dispus să recunoască realizările predecesorilor săi iezuiți“ (Baker). Cartea sa „Călătorii pentru descoperirea izvoarelor Nilului“ (în cinci volume), care a apărut în 1790, a produs o puternică impresie în Anglia. El considera că Nilul albastru este principalul izvor al Nilului.

În interesul negoțului de sclavi, dintre apele din Africa occidentală europenii au explorat în primul rînd rîurile din „Senegambia“, prima regiune de pe litoralul oceanului Atlantic situată la sud de Sahara de vest și de semideșerturile Mauritaniei.

În secolul al XVII-lea, englezii au acționat îndeosebi în bazinul *Gambiei* și încă din al doilea deceniu al acestui secol au urcat pe valea ei pe o distanță de peste 600 km de la estuar în sus. Dar în acest loc ei s-au oprit. Abia după mai bine de o sută de ani *Bartholomew Stibs* a mai înaintat cu încă vreo 500 km în sus pe valea *Gambiei* pînă la poalele de nord-est ale *masivului Futa-Djallon*. El a stabilit că *Gambia* nu este legată de *Niger* și a ajuns la concluzia dovedită justă că rîul izvorăște de undeva din apropiere, în masiv. Peste cîțiva ani, niște ofițeri englezi au efectuat măsurători topografice de-a lungul întregii *Gambii* și au întocmit o hartă exactă (terminată în 1732).

O mare amploare au avut cercetările efectuate de francezi în bazinul fluviului *Senegal*. Pînă în al doilea pătrar al secolului al XVII-lea, ei au cercetat temeinic cursul inferior și mijlociu al *Senegalului*. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea s-a distins aici ca cercetător și colonizator *André Brûe*, directorul Companiei comerciale a *Senegalului*. *Brûe* a administrat el însuși teritoriul colonial al *Senegalului* între anii 1697 și 1702, iar apoi — după o întrerupere de 12 ani — din 1714 pînă la 1725. El a fost primul dintre europeni care a trecut în Africa tropicală de la „colonizarea punctelor“ de tip portughez, adică de la organizarea de factorii comerciale pe litoral, la organizarea unor *masive teritorii coloniale* prin pătrunderea în regiunile interioare ale „continentului negru“. Pentru aceasta el a folosit *Senegalul*; a urcat de două ori pe fluviu în sus, pînă la vărsarea celui mai mare afluent al acestuia (din stînga) *Faleme*, întemeind pe cursul inferior al rîului *Faleme* fortul *Saint Pierre* (astăzi *Senudebu*). Cursul superior al *Senegalului* a rămas însă necunoscut și se presupunea că este legat de *Niger*.

EXPLORĂRILE PORTUGHEZILOR ÎN BAZINELE FLUVIILOR CONGO ȘI ZAMBEZI

La mijlocul secolului al XVII-lea, portughezii au făcut cîteva încercări de a pătrunde în regiunile interioare ale Africii ecuatoriale. Pe fluviul *Congo* acționau în special misionari portughezi franciscani („capucini“): de la gurile fluviului ei urcau pînă mai sus de *lacul Stanley-Pool*, ajungeau, după cît se pare, la vărsarea rîului *Kwa (Kassai)*, afluent din stînga al fluviului *Congo*, apoi urcau pe cursul inferior al rîului *Kassai* pînă la vărsarea rîului *Kwango*, iar apoi pe acesta, pe o distanță mare spre sud. Deși aceste realizări, ca și alte descoperiri portugheze și spaniole, erau ținute în taină, în Europa apuseană răzbăteau totuși unele informații despre ele; unii geografi de la sfîrșitul secolului al XVII-lea prezintă zona dintre *Kwango* și oceanul Atlantic, ca pe o regiune explorată. Mai la sud era bine cunoscută regiunea dintre marele rîu *Kuanza* și ocean, unde au luat ființă principalele centre din *Angola* — orașele *Loanda* și *Benguela*.

Sclavi părăsiți în voia soartei

Portughezii au realizat succese importante în bazinul fluviului *Zambezi*, unde acționau, nu numai neguțătorii de sclavi și călugării misionari, dar și căutătorii de aur. În chip deosebit continua să-i atragă regiunea *Monomotapa*, bogată în aur.

Este incontestabil că în secolele XVII–XVIII, neguțătorii de sclavi și de fildeș, precum și căutătorii de aur portughezi pătrundeau spre apus, în interiorul continentului, de-a lungul fluviului *Zambezi*, mult mai departe de *pragurile Kebra-basa*, descoperite la hotarul dintre secolele XVI–XVII. Acest lucru este confirmat de vechile

hărți portugheze din secolele XVII–XVIII, care oferă o imagine aproximativă a Africii centrale de pe ambele maluri ale fluviului *Zambezi*, doar cu puțin mai exactă decât hărțile din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Călătoriile portugheze, absolut autentice, confirmate istoricește, în interiorul continentului, la sud de ecuator, datează însă dintr-o perioadă mai târzie, și anume de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și sînt legate de numele lui *Lacerde*.

Francisco Lacerde (*Lacerde-Almeida*), colonizator portughez, s-a remarcat încă în perioada 1780–1790, cînd se afla în serviciu în *Angola*. În 1787 el a explorat *Kunene*, cel mai mare rîu din *Africa occidentală*, între fluviile *Congo* și *Orange*, și a descoperit că acest rîu este navigabil pe cursul mijlociu pînă la praguri. Tot atunci el s-a convins că în apropierea izvoarelor rîului *Kunene* se află izvoarele unui alt rîu mare (*Kubango*)¹, care curge spre sud-est, și a presupus că acesta este *Zambezi* sau în orice caz o apă legată de *Zambezi*. Presupunerea era greșită. Dar acest lucru a fost dovedit abia peste o jumătate de secol de către *David Livingstone*.

În perioada 1790–1800, aflîndu-se în colonia *Mozambic*, *Lacerde* a fost alarmat de expansiunea britanică în *Africa de sud*: el socotea că ea amenință posesiunile coloniale portugheze răzlețe de pe litoral, din vest și est. După părerea sa, pentru a preîntîmpina pericolul era necesar ca *Angola* să fie legată de *Mozambic* printr-o zonă compactă de posesiuni portugheze în centrul Africii, în bazinul cursului superior și mijlociu al fluviului *Zambezi*. Dar acest bazin era atunci aproape necunoscut euro-

¹ Rîul *Kubango* (pe cursul interior se numește *Okovango*) se pierde în mlaștinile (așa-numitul *bazin Okovango*) din *Africa centrală*, situate în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică.

penilor. Lacerde a ispitit guvernul portughez, care avea totdeauna nevoie de bani, descriind marile avantaje pe care le-ar promite o cale comercială directă transafricană, între Angola și Mozambic. Astfel el a obținut fonduri pentru organizarea unei mari expediții.

În 1796, negustorul călător portughez *Manuel Pereira* a plecat de pe țărmul oceanului Atlantic spre regiunea *Kazembi* (situată la izvoarele râului *Kafue*, cel mai mare afluent din stînga al fluviului Zambezi). El a apreciat în chip exagerat perspectivele negoțului cu această regiune, dar relatările sale au furnizat un argument în plus lui Lacerde. La începutul lunii iulie 1798, Lacerde a pornit în căutarea drumului spre regiunea *Kazembi*, din direcția oceanului Indian. De pe cursul inferior al fluviului Zambezi el s-a îndreptat spre nord-vest, între lacurile *Nyasa* și *Bangweolo*, cunoscute de portughezi, și a trecut peste râul *Chambezi*. Firește că nici nu i-a trecut prin minte că acest rîu mic, care curge pe lîngă lacul *Bangweolo* spre sud-vest și traversează paralela de 12° latitudine sudică, destul de aproape de oceanul Indian, face parte din sistemul marelui fluviu Congo, care curge dinspre nord-est și se varsă în oceanul Atlantic în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică, la o distanță de peste 2 000 km în linie dreaptă de *Bangweolo*.

Drumul urmat mai departe de Lacerde nu este bine cunoscut. Se știe doar că în octombrie 1798 el a ajuns în regiunea *Kazembi* și acolo a murit. În iulie 1799, însoțitorii lui Lacerde au pornit înapoi și în luna noiembrie a aceluiași an s-au întors la Tete, pe cursul inferior al fluviului Zambezi. Expediția a strîns un vast material geografic, dar ca întotdeauna el a fost ținut secret. După o jumătate de secol, Livingstone, a fost nevoit să exploreze aproape din nou drumurile din Africa centrală.

OLANDEZII DESCOPERĂ FLUVIUL ORANGE, DEȘERTURILE ȘI STEPELE DIN AFRICA DE SUD-VEST

Pentru portughezi, zona capului Bunei Speranțe nu reprezenta decît o escală în drumul lor maritim spre India și ei n-au organizat acolo nici o așezare permanentă. Cînd portughezii au fost alungați din mările sudice, învingătorii lor, olandezii, s-au instalat lîngă golful Mesei (Table Bay) și au construit acolo, în 1652, o așezare care a devenit apoi „Orașul Capului” (în olandeză *Kaapstad*, iar în engleză *Capetown*). Acest oraș a devenit baza de pornire pentru expansiunea olandeză în interiorul Africii de sud.

Olandezii fuseseră atrași de aceeași regiune *Monomotapa*, bogată în aur, care îi ispitise pe portughezi. Începînd din deceniul 1660–1670 ei au trimis din *Capetown* expediții, atît spre est, cît și spre nord. Pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea ei au explorat la est de capul Bunei Speranțe toate regiunile de pe litoralul Africii de sud pînă la Natal. La nord, ei au descoperit în 1660 râul *Olifants* care se varsă în oceanul Atlantic în dreptul paralelei de 31°30' latitudine sudică, precum și munții *Olifants* care se întind de-a lungul malului stîng al râului. Dar înaintarea mai departe spre nord, în regiunile apropiate din interiorul continentului, s-a încetinit deoarece olandezii au dat acolo de o regiune semideșertă neatră-

gătoare pentru ei — *Karoo superior* — unde se întâlneau doar rareori vânători boșimani.

Abia în 1685, un detașament olandez comandat de *Simon Van der Steel* a descoperit țara semideșertă de pe litoral *Micul Namaqua*, în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică. Olandezii n-au găsit acolo aur, dar au descoperit zăcăminte de cupru. Intrucît spre nord țara părea și mai pustie, căutările în această direcție au încetat pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În 1760, un detașament olandez care plecase de la *Kaapstad* spre nord a traversat fluviul *Orange*¹ pe cursul lui inferior și a descoperit țara muntoasă pustie *Marele Namaqua* (între 24 și 28° latitudine sudică).

În 1766, un alt detașament olandez, înaintînd de la *Kaapstad* spre nord-est, a pătruns în partea centrală a Africii de sud și a descoperit cursul mijlociu al fluviului *Orange*, precum și afluentul său *Waal*, care se varsă în el dinspre nord-est. În jurul anului 1780, coloniștii olandezi ajunseseră să cunoască tot cursul fluviului *Orange*, de la izvoare pînă la vărsare.

În jurul anului 1790 un detașament olandez a înaintat spre nord-vest de la *Marele Namaqua* pînă la *Walfish Bay* (baia Balenei). În cursul acestei expediții, detașamentul a descoperit la vest de *Marele Namaqua* deșertul de pe litoral *Namib*, unul dintre cele mai sterpe din lume, iar la răsărit a cercetat pentru prima oară deșertul *Kalahari*.

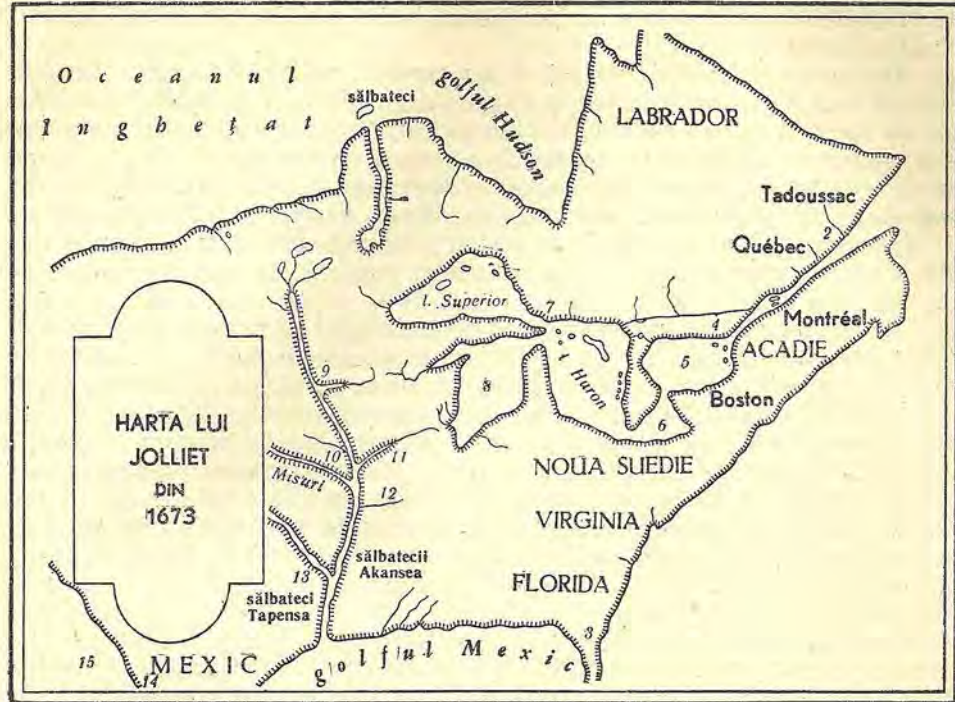
Capitolul 60

DESCOPERIREA BAZINULUI FLUVIULUI MISISIPI, A CANADEI CENTRALE ȘI DE NORD ȘI A RIULUI MACKENZIE

DESCOPERIREA CURSULUI SUPERIOR ȘI MIJLOCIU AL FLUVIULUI MISISIPI

Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, pionierii colonizării franceze a Canadei — „vagabonzii pădurilor“, iar după ei iezuiții, au ajuns în regiunea *lacului Superior*. Neguțătorii de blănuri *Pierre Radisson* și *Médar Groséillers* au auzit de la indienii de acolo despre „Apa cea mare“ care se află la vest. În jurul anului 1660, iezuitul *Claude Allouez* a întemeiat misiunea *Saint Esprit* („Sfîntul Duh“), pe malul apusean al lacului *Superior*, iar în jurul anului 1670 a luat ființă misiunea *Sainte Marie* („Sfînta Maria“), pe malul sudic al rîului plin de praguri cu același nume, care leagă lacul *Superior* de *Huron*. De atunci, pragurile din partea locului au căpătat un nume francez care s-a păstrat pînă astăzi: *Sault Sainte Marie* („Săritura Sfîntei Maria“).

¹ Corect — *Orania*, intrucît olandezii au denumit acest fluviu în cinstea dinastiei de *Orania*, care domnea în Țările de Jos.

Harta lui Jolliet din 1673 (schiță).

Cînd, în 1670, Allouez a ajuns pe râul Wisconsin, la vest de lacul Michigan, el a auzit de asemenea de „Apa cea mare“, care se află la apus. Fără îndoială că era vorba de un curs mare de apă. Indienii nu știau însă unde se termină el și în general nimeni nu știa dacă marele râu se varsă în Golful Mexic sau în oceanul Pacific. Iezuiții sperau că el se varsă în oceanul Pacific; din această cauză regiunea lacului Superior dobîndea pentru ei o importanță uriașă și erau grăbiți să cucerească această regiune pentru Franța sau, mai exact, pentru ordinul lor. În 1671, în prezența reprezentanților a paisprezece triburi indiene, a fost proclamată în mod solemn, lângă prazgurile Sault Sainte Marie, dominația supremă franceză asupra tuturor regiunilor învecinate cu lacurile Superior și Huron.

Un discipol al iezuiților, neguțătorul de blănuri Louis de Jolliet a fost însărcinat de guvernatorul Noii Franțe să exploreze „cursul de apă Apusean“. Iezuiții au trimis împreună cu el pe călugărul Jacques Marquette. În 1673, neguțătorul și călugărul au pornit la drum de pe malul golfului din nord-vestul lacului Michigan (în dreptul paralelei de 45° latitudine nordică). Ei erau însoțiți de alți cinci neguțători de blănuri. Ei au trecut peste cumpăna apelor în două lunturi indiene, au coborît pe râul Wisconsin pînă la vărsare și au ajuns la un râu larg care-și purta

încet apele cristaline spre sud, între maluri înverzite. Jolliet l-a numit râul *Colbert*¹.

În cursul primei săptămîni ei au navigat printr-o regiune complet nelocuită și pe maluri au văzut cirezi mari de bizoni și mult vînat. Mai jos au început să întîlnească sate ale indienilor *illinois*. Pe aici nu pășise încă picior de european și totuși de Jolliet și Marquette au văzut la indieni obiecte de fier și îmbrăcăminte franceză, precum și arme de foc engleze, care proveneau, probabil, din Noua Anglie. Mărfurile europene îi precedau pe europeni. Intermediarii comerciali erau triburile indiene care trăiau în apropierea coloniilor franceze și engleze (sau, pînă în 1667, olandeze).

De Jolliet și Marquette au aflat de la indieni că marele rîu începe cu cîteva izvoare provenind din lacuri mici situate departe spre nord și curge către sud, dar n-au putut stabili unde se varsă. Ei auziseră mai înainte sute de povestiri despre cruzimea și perfidia indienilor. Dar în țara *illinois*ilor și mai jos pe rîu ei nu s-au aflat niciodată în vreo primejdie serioasă. Indienii nu-i atacau pe europeni, dacă aceștia se purtau pașnic.

De Jolliet și Marquette au navigat sute de kilometri pe rîu în jos, dar acesta își păstra direcția spre sud. Mai jos de țara *illinois*ilor se vărsa în el dinspre vest (în dreptul paralelei de 39° latitudine nordică) un alt rîu uriaș: în apele liniștite și limpezi ale fluviului *Misisipi* se vărsau apele năvalnice și tulburi ale fluviului *Misuri*. Francezii au întîlnit pe apă o mulțime de copaci care formau uneori adevărate insule plutitoare. Dar după ce primea acest mare afluent, *Misisipi* continua să curgă în aceeași direcție, deviind puțin spre răsărit. Mai la vale se vărsa în *Misisipi* un alt rîu mare, de data aceasta dinspre răsărit, *Ohio* (în dreptul paralelei de 37° latitudine nordică), care fusese descoperit ceva mai înainte de *Robert la Salle* (vezi mai jos). Dar și de data aceasta *Misisipi* își schimba doar foarte puțin direcția, spre sud-vest.

Și mai jos de *Ohio* francezii au găsit la indienii localnici obiecte și arme europene. După cum le-au povestit indienii, aceste mărfuri veneau dinspre răsărit, deci de la coloniștii englezi (din *Virginia*). Aceștia încă nu trecuseră peste munții *Apalași*, dar mărfurile lor s-au răspîndit prin intermediarii indieni pe o distanță de sute de kilometri la vest de munți. Mai departe, francezii au întîlnit uneori mărfuri spaniole aduse probabil din *Mexic* și i-au văzut pe indieni călărind pe mustangi îmblînziți (cai sălbăticiți).

Mai jos de *Ohio* se mai vărsa în *Misisipi* dinspre vest (la 34° latitudine nordică) încă un rîu mare — *Arkansas*. Și după ce primea acest afluent, *Misisipi* continua să curgă drept spre sud. Oricît de vagi erau pe atunci cunoștințele despre geografia Americii de nord, totuși de Jolliet și Marquette și-au dat seama că speranțele lor de a ajunge pe apă la oceanul *Pacific* se năruiau. După spusele indienilor de pe *Arkansas*, de la ei pînă la mare nu erau decît zece zile de drum. *Misisipi* nu-și mai putea schimba cursul ca să se verse în oceanul *Pacific*. De asemenea, el nu se putea vărsa direct în oceanul *Atlantic*.

¹ În cîntea remarcabilului om de stat francez *Jean Baptiste Colbert*, ministru de finanțe al lui *Ludovic al XIV-lea*.

Era evident că marele fluviu se vărsa în golful Mexic. De Jolliet și Marquette au fost primii care au străbătut cursul superior și mijlociu al fluviului Misisipi. Francezii n-au îndrăznit însă să se încredințeze pe deplin că Misisipi se varsă în golful Mexic, adică să coboare pînă la vărsare: ei știau să se înțeleagă cu „păgînii sălbatici” — indienii — dar se temeau să nu cadă în mîna spaniolilor catolici — „civilizați”. De aceea au urcat pe Misisipi pînă la vărsarea rîului Illinois, iar pe acesta pînă la cumpăna apelor de înălțime mijlocie care îl desparte de lacul Michigan.

În felul acesta s-a descoperit nu numai aproape întreg cursul celui mai mare fluviu din America de nord, dar s-a demonstrat totodată că între bazinul fluviului Misisipi și Marile lacuri se află doar niște cumpene ale apelor joase și ușor accesibile. Francezii au izbutit să stabilească în curînd că în perioada ploilor se produce un fel de bifurcare între Misisipi și lacul Michigan; cînd afluenții lui Misisipi se revărsau, se putea trece cu luntrile din lacul Michigan în bazinul fluviului Misisipi.

Datorită călătoriei lui de Jolliet și Marquette, francezii au ajuns să cunoască un sistem gigantic de căi de comunicație pe apă, care străbătea ca un arc lung de 4 000 km toată regiunea interioară a Americii de nord. Părțile componente ale acestui arc erau fluviul Sfîntul Laurențiu, lacurile Ontario, Huron și Michigan și, în sfîrșit, fluviul Misisipi, căruia mai tîrziu geografia francezi i-au dat o denumire foarte potrivită „meridianul în mișcare”.

Francezii puseseră oficial stăpînire pe fluviul Sfîntul Laurențiu și pe Marile lacuri; datorită lui de Jolliet și Marquette ei au dobîndit „dreptul primei descoperiri” asupra fluviului Misisipi, cu excepția cursului său inferior. Le rămînea doar să dobîndească drepturi oficiale asupra cursului inferior al marelui fluviu și să se consolideze pe țărmurile golfului Mexic.

CONSTITUIREA „COMPANIEI GOLFULUI HUDSON”

Radisson și Groséillers auziseră de la indienii din regiunea lacului Superior, nu numai de Misisipi, dar și de „Marea de miazănoapte” (golful Hudson) și au aflat drumurile care duc spre țărmurile ei. Curînd după aceasta ei au întreprins o călătorie în direcția „Mării de miazănoapte” cu scopul de a achiziționa blănuri. Este neîndoios că ei au descoperit cu acest prilej lacul Nipigon; a rămas încă nelămurit dacă au ajuns pînă la golful Hudson sau s-au oprit undeva pe drum. În orice caz, Radisson și Groséillers s-au întors la Québec cu o mare cantitate de blănuri de preț. Ei au propus unei companii comerciale din Canada să organizeze o mare expediție spre țărmurile golfului Hudson pentru a instaura acolo dominația franceză. Negăsind sprijin, neguțătorii au plecat în Anglia și și-au oferit acolo serviciile. Ei au izbutit să intre în legătură cu prințul Rupert de Bavaria, amiral al flotei engleze, văr al regelui Carol I Stuart.

În 1667, prințul Rupert a întemeiat societatea engleză „Compania golfului Hudson”. În vara anului următor a fost trimis în golful Hudson un vas militar englez sub comanda lui Zacharia Gillam. El a descoperit în colțul de sud-est al golfului James baia Rupert și marele rîu Rupert

care se varsă aici dinspre răsărit (el izvorăște din marele lac *Mistassini*), iar la nord de el un alt rîu mare — *Eastmain*. La gurile acestui rîu, el a construit un fort. În 1670, „Compania golfului Hudson” a obținut brevetul regal. Oficial, puterea ei se extindea asupra întregii regiuni a golfului, pînă la înălțimile care constituiau cumpăna apelor, dar în realitate fusese explorată numai zona de sud, de pe coastă, între rîul Churchill (în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică) și rîul Eastmain (țărml de sud-vest al peninsulei Labrador). Pînă în 1688 englezii au întemeiat aici șapte forturi-factorii, situate la gurile marilor rîuri descoperite pînă atunci: Eastmain, Rupert, Moose, Albany, Severn, Nelson și Churchill.

În acea vreme și francezii au obținut succese importante în Canada, în înaintarea spre golful Hudson: în 1671, iezuitul *Charles Albanel* a trecut peste rîul Saguenay spre golf și a proclamat întregul teritoriu posesiune franceză.

Radisson și Groséillers, care fuseseră probabil nedreptățiți de Rupert, s-au întors între timp în Canada și au organizat acolo „Compania comercială de nord”. În 1682, ei au atacat fortul englez Nelson de pe țărmul golfului Hudson, l-au distrus, au luat prizonieri pe cei aflați acolo și au construit în locul lui un fort francez. După doi ani însă, aceiași neguțători de blănuri au trecut iarăși de partea englezilor și au predat fortul francez „Companiei golfului Hudson”.

LA SALLE ȘI ANEXAREA LOUISIANEI DE CĂTRE FRANȚA

Iezuiții nu tolerau ca spre pămînturile descoperite de ei să plece călugări din alte ordine și cu atît mai puțin laici. Folosindu-se de influența pe care o aveau la curtea regală franceză, ei căutau să împiedice prin toate mijloacele explorarea mai departe a bazinului fluviului Misisipi, îndeosebi cercetările pe care le-a întreprins cel mai mare călător francez din secolul al XVII-lea „nenorocosul” *Robert Cavelier de la Salle*.

Venit din Franța pe valea fluviului Sfîntul Laurențiu, La Salle visa, ca și alții, să descopere drumul cel mai scurt dintre oceanul Atlantic și oceanul Pacific. În 1669, înaintînd spre sud-vest de lacul Ontario, el a descoperit rîul *Ohio*, mare afluent dinspre stînga al fluviului Misisipi. El credea că Misisipi se varsă în oceanul Pacific. Cînd însă Marquette și Jolliet au dovedit că „Părintele apelor” curge spre sud, chiar și dincolo de vărsarea rîului Arkansas, La Salle a organizat o serie de expediții (1679—1682) avînd drept scop explorarea întregului curs al fluviului Misisipi și anexarea bazinului său la posesiunile regelui Franței.

Reușind să trezească interesul lui *Louis de Buade Frontenac*, guvernatorul francez al Canadei, față de planul său, La Salle a construit un fort pe malul rîului Niagara și a echipat un vas pentru a naviga pe apele interioare de la Niagara pînă la estuarul fluviului Misisipi. Pentru aceasta el s-a înglodat în datorii și creditorii i-au sechestrat moșiile din Canada. Contemporanii îl considerau un om mîndru, rece și necruțător. Neguțătorii de blănuri credeau că el vrea să acapareze monopolul asupra comerțului cu blănuri în America de nord. Iezuiții îl urau și au încercat să-l

otrăvească. Fiind încă bolnav din cauza otrăvii care i s-a dat, La Salle a pornit la drum și, traversînd lacurile Erie și Huron, a atins malul sudic al lacului Michigan.

De aici La Salle și-a trimis vasul înapoi pe râul Niagara cu o încărcătură de blănuri pentru a-și achita datoriile și pentru a cumpăra provizii, iar el, cu cincisprezece-douăzeci de oameni, a trecut peste cumpăna apelor de la sud de Michigan și a construit un fort pe Illinois, afluent al fluviului Misisipi. Dar vasul trimis de La Salle în Canada a dispărut fără urme. După ce a iernat pe malul râului Illinois, La Salle cu cinci însoțitori s-a întors la începutul primăverii pe jos la Montréal. Aici a aflat de dispariția vasului său și de pieirea unei alte corăbii, care-i fusese trimisă din Franța. Cu toate acestea La Salle a pornit din nou spre apus, către micul detașament pe care îl lăsase în fortul de pe malul râului Illinois. Dar garnizoana fortului se răsculase în lipsa lui și La Salle ar fi fost ucis dacă nu ar fi atras de partea sa pe indienii localnici. În alianță cu aceștia i-a biruit pe rebeli și cu o nouă încărcătură de blănuri s-a întors la Montréal pentru a echipa o altă expediție.

Aceasta a fost singura dată cînd soarta i-a surîs lui La Salle. După ce a străbătut Marile lacuri și râul Illinois pînă la vărsare, a coborît pe fluviul Misisipi pînă la golful Mexic. El a proclamat întreaga regiune udată de Misisipi și de afluenții lui posesiune a regelui Franței Ludovic al XIV-lea și i-a dat numele de *Louisiana*. Apoi a urcat pe Misisipi și prin Marile lacuri s-a întors la Montréal.

La Salle i-a adus regelui vestea că a adăugat posesiunilor sale o țară uriașă, mult mai mare decît Franța (de altfel, nici el nu cunoștea dimensiunile exacte ale Louisiane). Ludovic al XIV-lea i-a dat fonduri pentru echiparea cîtorva vase în vederea unei noi expediții și l-a numit guvernator al Louisiane. Dar iezuiții nu puteau tolera ridicarea unui rival primejdios. Ei au obținut ca în postul de comandant al flotilei să fie numit un dușman personal al lui La Salle, aflat sub influența lor. Expediția trebuia să plece din Franța spre golful Mexic, să intre în estuarul fluviului Misisipi și să urce pe cursul lui. Dar comandantul flotilei a trecut (la sfîrșitul anului 1684) pe lângă delta marelui fluviu „fără s-o observe“, iar apoi l-a acuzat pe La Salle de înșelăciune. Acesta a fost nevoit să debarce cu un mic detașament pe *insula pustie Matagorda* (28° latitudine nordică, lângă țărmurile *Texasului*). El a iernat acolo, a trecut în primăvara anului 1685 pe continent, pe țărmul *golfului Matagorda* și a construit un fort la gurile râului Lavaca. În toamna anului 1686 el a hotărît să se întoarcă pe uscat în regiunea Marilor lacuri, cu alte cuvinte să traverseze continentul de la sud-vest spre nord-est. La începutul iernii a pornit la drum, dar pe parcurs a fost omorît în mod perfid de însoțitorii săi (1687).

„VAGABONZII PĂDURILOR“ ȘI ÎNCEPUTUL DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE CANADEI

Descoperirea Canadei a fost continuată de neguțători de blănuri și vînători francezi anonimi — „vagabonzii pădurilor“, adesea urmăriți de autoritățile coloniale franceze. Ei trăiau printre indieni, se căsătoreau cu

femei indiene, dar își păstrau limba și o transmiteau copiilor. În căutarea de noi locuri de vânătoare ei au înaintat tot mai departe spre apus, pînă au ajuns la *munții Stîncoși*. În nord, au urcat pînă la izvoarele fluviului Misisipi, au trecut peste micile dealuri care formau cumpăna apelor și au descoperit, la nord-vest de lacul Superior, un grup de lacuri și riuri mari, ce se vărsau în oceanul Înghețat.

VARENNES DE LA VÉRENDRYE ȘI „LINIA FORTIFICATĂ” A MĂRII DE APUS*

În 1717 *Pierre Gauthier Varennes de La Vérendrye* s-a stabilit la nord de lacul Superior, pe malul lacului *Nipigon*. Aici el a auzit de la indieni și de la „vagabonzii pădurilor” despre marile lacuri și riuri aflate la vest și nord-vest de *Nipigon* și a crezut că ele formează o cale pe apă spre „*Marea de apus*” (oceanul Pacific). Îmbogățindu-se, a organizat o companie comercială și regele Franței i-a acordat monopolul asupra cumpărării de blănuri în regiunile apusene. În perioada 1731—1748, Varennes și fiii săi au întreprins călătorii în imensa regiune rezervată companiei lor. Ei au terminat explorarea marilor lacuri din Canada centrală — *Woods* (lacul Pădurilor), *Winnipeg*, *Manitoba*, *Winnipegosis* și a multor lacuri mici, le-au însemnat pe hartă, au descoperit pentru a doua oară (după „vagabonzii pădurilor”) marele rîu *Saskatchewan* care se varsă în lacul *Winnipeg* și au urcat pe el pînă la afluenții săi, iar spre sud-vest au traversat zona nordică a podișului *Preriilor*, în regiunea rîului „*Micul Misuri*” (*Little Missouri*) și, după cît se pare, au ajuns pînă la povîrnișurile răsăritene ale munților *Stîncoși*, la 44° latitudine nordică (munții *Big Horn*).

Pe lacurile și rîurile descoperite de ei, Varennes și fiii săi au înființat o serie de factorii comerciale fortificate. Iar în 1751 francezul *Niverville* a explorat întreg cursul rîului *Saskatchewan de sud*, de la estuar pînă la izvoare (în dreptul paralelei de 50° latitudine nordică) și pe unul din izvoarele sale — *Bow* — la poalele lanțului *Front Range* al munților *Stîncoși*, a construit un fort (în apropiere de *Calgary* de astăzi). Lanțul acestor forturi-factorii este cunoscut sub numele de „*Linia fortificată a Mării de apus*”.

Francezilor li se părea că fiecare lac mare la care ajungeau era *Marea de apus*, pînă cînd constatau că și dincolo de el începea iarăși o regiune întinsă de pădure sau stepă. Francezii pătrundeau tot mai departe spre apus, iar uriașul continent părea să se retragă în fața lor, pînă cînd au fost opriți de o barieră — *munții Stîncoși*, descoperiți pentru a doua oară de Varennes și *Niverville*. Dincolo de acești munți ei sperau să găsească adevărata *Mare de apus* — oceanul Pacific.

Pe baza relatărilor pionierilor franco-canadieni, învățații geografi din Paris presupuneau că în vest pătrunde în continentul nord-american un uriaș golf maritim. Întrucît în acea vreme se cunoștea rîul *Nelson*, care izvorăște din lacul *Winnipeg* și se varsă în golful *Hudson*, se părea că prin acest rîu, precum și prin lacurile și rîurile din Canada centrală, trece marea cale internă pe apă între oceanele Atlantic și Pacific.

Această problemă îi preocupa și pe englezi. În 1745, parlamentul britanic a instituit un premiu de 20 000 de lire sterline pentru descoperirea

trecerii de nord-vest adică a căii pe apă între golful Hudson și oceanul Pacific (parlamentul a reconfirmat această hotărâre după 30 de ani). Cînd, în 1749, s-a ridicat în parlament problema activității „Companiei golfului Hudson“, acestei companii i s-a reproșat că n-a făcut nimic pentru a descoperi trecerea de nord-vest. Compania a obiectat că din 1719 a trimis în repetate rînduri vase în golful Hudson în acest scop, dar fără nici un rezultat.

DESCOPERIREA RIULUI COPPERMINE ȘI A LACURILOR DIN CANADA DE NORD

Interesată să-și extindă operațiile comerciale în domeniul achiziționării de blănuri și să descopere zăcăminte de minereuri, „Compania golfului Hudson“ a însărcinat pe agenții săi să exploreze regiunile interioare ale Canadei de nord. O astfel de sarcină a primit și agentul companiei, *Samuel Hearne*, fost ofițer în flota militară engleză. El a pornit să caute dinspre golful Hudson, de la gurile *riului Churchill*, atît drumul de nord-vest, cît și *riul Coppermine* (rîul Minelor de cupru) despre care auzise de la indieni. El a întreprins cercetări pe mare și pe uscat; pe mare, a suferit un eșec total, dar pe uscat a avut mari succese, deși de altă natură decît cele pe care le sconta compania.

După prima încercare neizbutită, Hearne a plecat din nou, peste două luni, în februarie 1770, în căutarea *riului Coppermine*, cu care prilej a descoperit marele lac *Dubawnt* (63° latitudine nordică, 102° longitudine vestică), dar din cauză că-și pierduse cuadrantul a fost nevoit să se întoarcă. După două săptămîni a pornit pentru a treia oară de la gurile *riului Churchill* spre nord-vest. Itinerariul pe care l-a urmat nu este lămurit; el a anunțat că a descoperit pe itinerariul parcurs o serie de lacuri și riuri și acest lucru este neîndoielnic, dar e foarte greu de stabilit care anume: în Canada de nord există nenumărate lacuri și riuri, iar în drumul probabil parcurs de Hearne spre nord-vest, lacurile mari se numără cu zecile. În afară de aceasta la el s-au constatat greșeli grosolane (chiar pentru acea vreme) în stabilirea coordonatelor geografice, și anume pînă la 5° în calcularea longitudinii.

Sigur este doar faptul că Hearne a ajuns la rîul despre care circulau zvonuri (ce nu s-au adevărit) că pe malurile lui s-ar afla zăcăminte de minereu de cupru și el a denumit acest rîu *Coppermine*. Cu ajutorul călăuzelor indiene, Hearne a explorat valea acestui rîu sinuos și plin de prăguri care trece printr-un șir de lacuri de la izvoare (în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică) pînă la gurile sale (68° latitudine nordică) și a constatat că el se varsă într-un golf blocat de ghețuri (*Coronation* — al Încoronării). Hearne a determinat în mod greșit poziția geografică a gurilor *riului* pe care-l descoperise, n-a observat acolo nici un fel de flux sau reflux, dar a considerat că descoperise o parte din oceanul înghețat. Acest lucru era exact, după cum au dovedit expedițiile din secolul al XIX-lea, dar pe vremea sa majoritatea geografilor n-au crezut că el a atins într-adevăr un golf maritim. Hearne a declarat de asemenea că prin descoperirile sale „el a pus capăt o dată pentru totdeauna discuțiilor

despre existența unei strîmtori la nord-vest, care duce din golful Hudson spre apus¹, dar acest lucru nu era nici convingător și nici exact.

În iulie 1771, Hearne s-a întors la gurile râului Churchill. Se presupune că la înapoiere el a urmat altă cale, a deviat spre apus și a descoperit Marele lac al sclavilor (Great Slave Lake), sau lacul Athabaska, sau poate și pe unul și pe celălalt, ceea ce însă nu se poate dovedi, după cum nu se poate dovedi că el ar fi ajuns primul la Marele lac al urșilor (rîul Coppermine trece foarte aproape de acest lac). Hearne a scris despre călătoria sa o carte de proporții reduse, dar interesantă, cuprinzînd, printre altele, descrierea unor triburi indiene din Canada de nord și a eschimoșilor care trăiau în apropiere de gurile râului Coppermine.

În 1774, „Compania golfului Hudson“ a întemeiat pe cursul inferior al râului Saskatchewan, în dreptul paralelei de 54° latitudine nordică, postul comercial *Cumberland House*. De la această bază, alți agenți ai companiei au întreprins o serie de expediții în diferite direcții în regiunile interioare ale Canadei de nord. În perioada 1770—1780, negustorul canadian de blănuri *Joseph Frobisher*, care mai târziu a devenit unul dintre acționarii „Companiei de blănuri din nord-vest“, concurență a „Companiei golfului Hudson“, a descoperit lacul *Frobisher*, de unde izvorăște rîul Churchill. De acolo el a pornit spre nord, ajungînd pe țărmul lacului Athabaska (7 900 km²), unde a organizat o factorie. Iar în perioada 1780—1790 *Peter* (sau *Pierre*) *Pond*¹, probabil un franco-canadian, aflat în serviciul aceleiași „Companii de nord-vest“, a călătorit de la lacul Athabaska pînă la *Marele lac al sclavilor* (28 900 km²) sau — potrivit unei alte versiuni — a trimis acolo oameni să întemeieze un fort.

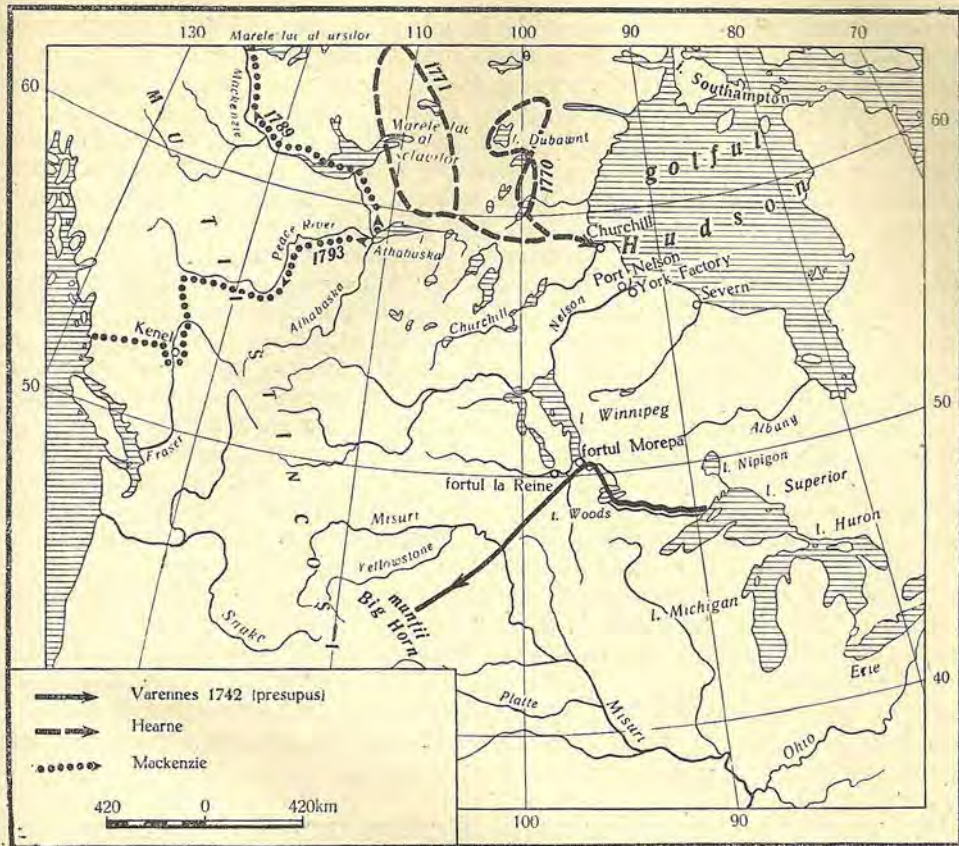
DESCOPERIREA RÎULUI MACKENZIE

În 1779, scoțianul *Alexander Mackenzie* s-a angajat la „Compania golfului Hudson“. Mai târziu a trecut în slujba „Companiei de blănuri din nord-vest“ și a fost numit comandant al *fortului Chipewyan*, situat pe malul sud-vestic al lacului Athabaska. Se știa că rîul Sclavilor (Slave River) care izvorăște din lacul Athabaska, se varsă în Marele lac al sclavilor, din care izvorăște un alt rîu mare. Nici un european nu știa încotro curge acest rîu — spre oceanul Înghețat sau spre oceanul Pacific.

Pentru explorarea acestui rîu, *Alexander Mackenzie* a organizat în 1789, cu fondurile „Companiei de nord-vest“, o expediție compusă din doisprezece „vagabonzi ai pădurilor“ canadieni, niște indieni și vărul comandantului, *Roderick Mackenzie*.

În patru luni, grupul lui Mackenzie a coborît pînă la Marele lac al sclavilor și la sfîrșitul lunii iunie a pătruns într-un rîu mare care izvorăște din acest lac. Mackenzie a pornit pe rîu în jos spre vest, nădăduind să iasă pe țărmul oceanului Pacific. Dar în dreptul meridianului de 124° longitudine vestică, rîul cotea brusc spre nord, iar ceva mai jos își schimba direcția spre nord-vest, pătrunzînd într-o regiune muntoasă. Pe malul

¹ Numele lui s-a dat lacului *Peter Pond*, situat la sud de lacul *Frobisher*; lacul *Peter Pond* este legat și de rîul Churchill, care se varsă în golful Hudson, și de rîul Athabaska-Mackenzie, care se varsă în marea Beaufort din oceanul Înghețat.

Itinerariile urmate de Varennes tatăl și fiii, de Hearne și de A. Mackenzie.

stîng se apropiau de rîu niște munți („înălțimile Mackenzie“), iar pe malul drept, răsăritean, se înălțau alți munți. În dreptul paralelei de 65° , acești munți (*munții Franklin*, cum au fost denumiți mai tîrziu) erau întreruși de o vale largă prin care curgea un rîu cu debit mare de apă – *Marele rîu al urșilor* (Great Bear River), care se varsă dinspre răsărit în rîul pe care pluteau călătorii. Este cert că Alexander și Roderick Mackenzie au observat Marele rîu al urșilor, dar nu l-au cercetat, căci altul era scopul principal al expediției. După trei ani, în 1792, Roderick Mackenzie a revenit în această regiune și a descoperit lîngă cercul polar Marele lac al urșilor (Great Bear Lake) cel mai mare dintre lacurile din Canada de nord ($31\,110\text{ km}^2$). Din colțul de sud-vest al acestui lac izvoarăște Marele rîu al urșilor.

În dreptul paralelei de 67° latitudine nordică, rîul pe care plutea grupul lui Alexander Mackenzie pătrundea într-o vale largă. La 10 iulie el a notat în jurnalul său: „... Este limpede ca lumina zilei că acest

rii se varsă în Marea cea mare de la miazănoapte“. El a mai mers trei zile în jos pe râul care curgea între maluri nu prea înalte și din care porneau în ambele părți numeroase brațe. În locul așezărilor indiene pe care le întâlnise din când în când pe malurile râului, se vedeau ici-colo locuințe ale eschimoșilor. La 13 iulie, în dreptul paralelei de $69^{\circ}30'$ latitudine nordică, de pe un deal situat pe o insulă din deltă, Alexander Mackenzie a zărit la apus o fișie de mare deschisă (*golful Mackenzie din marea Beaufort*), iar la răsărit, un golf blocat de ghețuri (poate lacurile Esquimaux). În cursul nopții albe el a urmărit fluxul, iar dimineața a văzut în golful dinspre vest niște balene jucându-se în apă. Incontestabil că ajunsese la țărmurile oceanului Înghețat. Dar întrucît el n-a atins chiar marea și n-a explorat în ambele direcții porțiunile de litoral învecinate, veridicitatea relatărilor sale a fost multă vreme pusă la îndoială. Mackenzie își justifică eșecul prin faptul că proviziile erau pe terminate. La 16 iulie el a pornit înapoi, a urcat pe râu în sus și și-a încheiat călătoria în ziua de 12 septembrie la fortul Chipewyan de pe lacul Athabaska. Întreaga expediție, dus și întors, a durat 102 zile.

Rîul care izvorăște din Marele lac al sclavilor și se varsă în marea Beaufort a căpătat denumirea de *rîul Mackenzie*; aceasta este porțiunea inferioară (circa 1700 km) a unei uriașe artere fluviale care, după cum a dovedit mai târziu topograful Peter Fidler¹, izvorăște din lanțul Front Range al munților Stîncoși, la 52° latitudine nordică și 118° longitudine vestică. Porțiunea superioară poartă numele de rîul Athabaska, cea mijlocie — rîul Sclavilor (mai puțin de 500 km — între lacul Athabaska și Marele lac al sclavilor), iar întregul sistem se numește *Athabaska-Mackenzie*; lungimea lui totală este de 4600 km, iar suprafața bazinului de 1760 000 km² (mai mare decît bazinul Volgăi).

TRAVERSAREA AMERICII DE NORD DE CĂTRE ALEXANDER MACKENZIE

După această călătorie, Alexander Mackenzie s-a întors în patrie. Acolo a studiat geodezia, pregătindu-se pentru o nouă mare expediție. Scopul său era să descopere căile fluviale care duc de la lacul Athabaska pînă la țărmul oceanului Pacific. În 1792, el a debarcat pe malul fluviului Sfîntul Laurențiu, a mers apoi pe uscat și pe apă pînă la lacul Athabaska. El a ales pentru explorare un rîu mare (Peace River — rîul Păcii) care se varsă dinspre vest în rîul Sclavilor lîngă punctul unde acesta izvorăște din lac (în dreptul paralelei de 59° latitudine nordică), întrucît spera că, urcînd pe acest rîu, va putea să ajungă aproape de oceanul Pacific. Dar rîul cotea spre sud-vest, iar apoi se îndrepta direct spre sud. El a navigat pe rîu în sus pînă cînd a ajuns la 52° latitudine nordică. Anotimpul era înaintat și Mackenzie s-a oprit să ierneze lîngă gurile „rîului Fumegînd“ (Smoky River).

¹ Între anii 1792 și 1821, Fidler a cartografiat un teritoriu imens dintre lacul Athabaska și golful Hudson și a fost primul care a parcurs aproape întreg cursul rîului Athabaska și al mai multor rîuri; tot el a explorat rîul *Saskatchewanul de nord* și rîul Churchill. Din păcate, notele sale de călătorie s-au pierdut.

În mai 1792, când gheața pe râu s-a topit, Mackenzie și-a continuat călătoria în sus pe Peace River. El a mai mers aproximativ 250 km și după ce a ocolit un canion lung de 20 km și-a continuat drumul. A urcat pe râu pînă la un alt canion, tăiat de acesta în lanțul Front Range al munților Stîncoși. După ce a trecut cu luntrile peste acest canion, a ajuns în dreptul paralelei de 52° latitudine nordică și a meridianului de 124° longitudine vestică, la două râuri care alcătuiau aici Peace River și curgeau în direcții diametral opuse — spre nord (*Finlay*) și spre sud (*Parsnip*). Se punea problema încotro să pornească, spre nord sau spre sud. După ce s-a sfătuit cu indienii localnici, Mackenzie a ales direcția spre sud și a urcat pe *Parsnip* pînă la izvoare. După unele cercetări, el a aflat că la sud, dincolo de o cumpănă a apelor scurtă și ușor de trecut, curge un râu spre vest. Pe acest râu el a ajuns la un alt râu mare.

La 17 iunie, Mackenzie s-a convins că a ajuns pe un mare râu navigabil (*Fraser* — 1 200 km), necunoscut înainte, care curge spre sud, dincolo de un șir de munți. El nădăjduia să coboare pe acest râu pînă la oceanul Pacific și și-a început drumul trecînd cu greu pragurile. Dar după cîteva zeci de kilometri, indienii l-au prevenit că mai departe nu va putea merge din cauza pragurilor. Atunci Mackenzie a urcat pe unul din afluenții vestici (poate *West Rhode*) și, trecînd pe un alt râu mai scurt, probabil *Deen*, a ajuns pe țărmul oceanului Pacific, lîngă golful *Regina Charlotte*, în dreptul paralelei de 52° latitudine nordică.

Pe același drum, Mackenzie s-a întors pînă la locul unde iernase, ajungînd acolo în septembrie 1793. El a făcut cea de-a doua traversare a Americii de nord, străbătînd într-o singură direcție peste 5 000 km la 250 de ani după prima traversare a continentului de către spaniolul Cabeza de Vaca.

Capitolul 61

EXPEDIȚIILE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN ARCTICA

DESCOPERIREA INSULELOR NOVOSIBIRSK

În 1710, cazacul *Iakov Permiakov* din *Iakutsk*, călătorind în oceanul Înghețat de la *Lena* la *Kolima* în scopuri comerciale, a zărit pe mare două insule: una în fața capului *Sviatoi Nos* (la nord-est de *Iana*), iar alta în fața gurilor *Kolimei*. În 1711, din ordinul guvernatorului din *Iakutsk*, a plecat în căutarea de noi insule în oceanul Înghețat o expediție specială, comandată de cazacul *Merkuri Vaghin* din *Iakutsk*. Din expediție făceau parte zece cazaci, printre care și *Permiakov*, ca pilot.

În martie 1712, *Vaghin* cu cazacii săi, cărora li s-au alăturat cîteva vînători, au plecat în săniile trase de ciini din *Ust-Iansk* spre țărmul mării. De la capul *Sviatoi Nos*, *Permiakov* a condus grupul peste o strîmtoare acoperită de un strat gros de gheață de-a dreptul spre nord, pe insula nelocuită „*Blijni*” (Apropiată), unde erau mulți reni sălbatici, lupi și

vulpi albastre. Aceasta era una dintre insulele grupului sudic al *arhipelagului Novosibirsk* (Noii Siberii), căreia i s-a dat mai târziu numele de *Bolșoi Liahov* (Marele Liahov). De aici cazacii au zărit pe mare un alt pământ, probabil insula *Malii Liahov* (Micul Liahov), dar trecerea cu săniile pînă acolo era periculoasă, căci se apropia vara și de altfel proviziile erau pe sfîrșite.

Vaghin s-a întors pe continent, cu oamenii săi, tot pe gheață, lîngă capul *Sviatoi Nos*, iar de acolo a pornit la întîmplare spre răsărit, către riul *Hroma*, unde nădăjduia probabil să găsească provizii. Grupul a rătăcit zile în șir, dar n-a găsit riul. Oamenii lui Vaghin și-au mîncat toți cîinii, ajungînd să se hrănească cu șobolani și hoituri. Ei au fost nevoiți să se întorcă pe țărmul mării, unde se găsea din belșug pește și vînat.

Vaghin avea de gînd ca, o dată cu sosirea iernii, să înceapă din nou căutarea „marii insule” pe care au visat-o toți exploratorii, începînd cu *Mihail Staduhin*. Dar cînd cazacii au aflat despre intenția sa, au organizat un complot împotriva lui și a cîtorva oameni care îi erau credincioși. Cinci dintre complotiști l-au atacat pe Vaghin, pe fiul său și pe *Permia-kov* în timp ce se aflau la pescuit departe de tabără și i-au ucis în chip sălbatic, cu sulițele, cuțitele și topoarele. La întoarcerea în tabără, complotiștii au înjunghiat un vînat, dar i-au cruțat pe alți doi care nu luaseră parte la complot. Aceștia i-au denunțat după întoarcerea la *Ust-Iansk*. Asasinii au fost condamnați la moarte prin spînzurătoare, dar pentru doi dintre ei pedeapsa cu moartea a fost comutată în biciuire și apoi au fost trimiși în *Extremul Orient* ca să exploreze o nouă cale maritimă prin marea *Ohotsk* spre *Kamciatka*. În cinstea lui *Merkuri Vaghin*, care a pierit în chip tragic, limba lungă de pământ care desparte estuarul *Omulliah* de marea Siberiei de răsărit, unde a fost săvîrșită crima, a fost denumită *Merkușina Strelka*.

În iarna 1759—1760, iakutul *Eterikan*, vînat de pe cursul inferior al *Lenei*, a descoperit pe insula „*Blijni*” numeroase schelete de mamuți. Înaintînd mai departe spre nord, *Eterikan* a fost primul care a vizitat insula *Malii* (Mică), trecînd peste strîmtoarea care o desparte de insula „*Blijni*” (strîmtoarea *Eterikan*).

Începînd de la mijlocul secolului al XVIII-lea, neguțătorul-vînat *Ivan Liahov* din *Iakutsk* se ocupa cu strîngerea oaselor de mamut pe continent în tundra dintre gurile rîurilor *Anabar* și *Hatanga*. În aprilie 1770, în căutarea de oase de mamut, *Liahov* a trecut pe gheață de la capul *Sviatoi Nos*, peste strîmtoarea *Dmîtri Laptev*, pe insula „*Blijni*”, iar de la extremitatea de nord-vest a acesteia, pe insula *Malii*. După ce s-a întors la *Iakutsk*, neguțătorul a obținut din partea guvernului dreptul exclusiv de a exploata insulele pe care le-a vizitat; printr-un decret al *Ecaterinei a II-a*, insulele au fost numite *Liahov*. Ele s-au dovedit a fi un adevărat „cimitir de mamuți”.

În 1773, *Liahov* a vizitat din nou insulele „sale”. La nord de insula *Malii* el a zărit o insulă mare — „*Tretii*” (a treia) și s-a oprit pe această insulă; pentru a ierna el s-a întors însă pe insula „*Blijni*”. Unul dintre vînători alăsat pe insula „*Tretii*” un cazan de aramă (în rusește, ca-

zan=kotiol — n, tr.) și astfel noul pământ descoperit a început să fie denumit *insula Kotiolnii* (cea mai mare din arhipelagul Novosibirsk.

În primăvara anului 1775, topograful *Hvoinov* a sosit din Iakutsk la gurile râului Iana și de acolo, în sănii, a trecut pe gheață pe la capul Sviatoi Nos pe insula Bolșoi Liahov. Hvoinov a ocolit insula, a cercetat regiunile ei interioare și la mijlocul aceluiași an s-a întors la gurile Ianei. În anii 1776—1777, pe baza materialelor strânse și a relatărilor vânătorilor care au mai fost pe insula Malii Liahov, Hvoinov a întocmit o hartă a arhipelagului Novosibirsk, care a fost folosită pînă în perioada 1820—1830.

SOIMONOV, PLENISNER ȘI „ȚARA LUI ANDREEV”

În perioada 1757—1762, guvernator al Siberiei a fost *Feodor Ivanovici Soimonov*, fost ofițer de marină, hidrograf, navigator și cartograf, unul dintre primii exploratori ai mării Caspice. În perioada 1730—1740 el a deținut funcții înalte în aparatul de stat, dar în 1740, fiind acuzat de a fi participat la complotul lui A. P. Volinski împotriva lui E. Biron, favoritul atotputernic al împărătesei Ana Ivanovna, a fost pedepsit cu biciuirea și deportat în Siberia la ocnă pe viață. După doi ani a fost eliberat de împărăteasa Elisabeta Petrovna și repus în drepturi, dar a rămas de bunăvoie în Siberia. Între anii 1753—1757 el a condus expediția secretă din Nercinsk „pentru cartografierea râurilor Șilka și Amur și pentru construirea de corăbii”, cu misiunea de a călători pe aceste râuri pînă la „Marea de nord-est, iar de acolo pînă în Japonia și apoi spre țărmurile Americii”; după terminarea expediției a fost numit guvernator al Siberiei. În această funcție, Soimonov a inițiat expediții de explorare în oceanul Înghețat și în oceanul Pacific. În 1763 a fost numit senator și mutat la Moscova.

Unul dintre subalternii lui Soimonov a fost locotenent-colonelul *Feodor Hristianovici Plenisner*, care luase parte la cea de-a doua expediție în Kamciatka și în 1741—1742 navigase „ca pictor” pe corabia „Sv. Piotr”, sub comanda lui Bering și Wachsel, din Kamciatka pînă în America de nord-vest și înapoi. În 1761 el a fost numit de Soimonov comandant al cetățuii Anadîr și acolo a căutat să strîngă informații despre „Pămîntul cel mare” de la nord-vest și est de peninsula Ciukotka. Între altele, el a trimis pe insulele din strîmtoarea Bering pe *Nikolai Daurkin* și a strîns el însuși informații de la localnici despre insulele din oceanul Înghețat de nord și din oceanul Pacific, precum și despre America. Pentru unele abateri în serviciu, Plenisner a fost destituit în 1762 și a plecat la Petersburg. În 1777, el a prezentat la Academia de științe o interesantă „hartă a Ținutului ciukcilor” cu un memoriu explicativ.

Din ordinul lui Plenisner, sergentul *Stepan Andreev* a cercetat, în martie-aprilie 1763, în sănii trase de cîini, *insulele Medveji* (Urșilor), cunoscute rușilor încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, și a întocmit o descriere sumară a acestor insule. De pe una din ele — insula *Cetîrihstolbovoi* (insula Patru stilpi) — el a observat la nord o pată albăstruie-neagră. Primind raportul său, Plenisner a conchis că Andreev a văzut

„Marele pământ din nord“ și l-a trimis acolo în anul următor (1764). La 16 aprilie, Andreev cu câțiva însoțitori a plecat din insula Cetiriohstol-bovoi spre nord-vest. Înaintând cu mare viteză în această direcție cu sănii trase de ciini pe gheața netedă de lângă coastă, el a văzut la 22 aprilie „o insulă destul de mare... joasă, cu un colț spre răsărit și un altul spre apus, avînd o lungime cam de 80 de verste“. La vreo 20 de verste de insulă el a observat urmele „unor oameni necunoscuți“, care trecuseră în opt sănii trase de reni, dar fiindcă avea prea puțini oameni cu el, a pornit înapoi. Plenisner a indicat pe harta sa „*Tara lui Andreev*“ în marea Siberiei de răsărit, la nord-est de insulele Medveji, unde, după cum s-a aflat în prezent, nu există nici un fel de pământ. La cinci ani după întoarcerea lui Andreev au fost trimiși în căutarea pământului văzut de el trei sublocotenenți topografi *Ivan Leontiev*, *Ivan Lîsov* și *Aleksei Pușkariov*. În martie-aprilie 1769 ei au trecut cu grupul lor pe gheață, în sănii trase de ciini, din Nijne-Kolîmsk pe insulele Medveji (Urșilor) și le-au însemnat pe hartă destul de exact și amănunțit. În februarie 1770, topografii au trecut din Nijne-Kolîmsk pe cea mai răsăriteană dintre insulele Medveji și de acolo, în căutarea „*Țării lui Andreev*“ pe care-o confundau cu „Marea țară americană“, au înaintat pe gheață spre nord-est vreo 300 km. În februarie 1771 ei au vizitat pentru a treia oară insulele; de aici, după ce au străbătut pe gheață circa 90 km spre răsărit fără să găsească pământ, au cotit spre sud-vest către capul Bolșoi Baranov. În luna martie a aceluiași an, I. Leontiev a călătorit singur spre răsărit pînă la estuarul Ciaun, dar, neavînd hrană pentru ciini, s-a întors la Nijne-Kolîmsk. În 1773, Leontiev a plecat din Tobolsk spre Petersburg cu diverse materiale și cu „harta călătoriei secrete“ întocmită de el. Această hartă a fost publicată abia în perioada sovietică. Numele celor trei topografi s-a dat insulelor sudice din grupul central al arhipelagului Medveji — *Pușkariov*, *Leontiev* și *Lîsov*.

„CĂUTAREA TREGERII MARITIME PRIN OCEANUL NORDIC SPRE KAMCIATKA“ (EXPEDIȚIA LUI CICIAGOV)

În preajma anului 1763, marele om de știință rus *Mihail Vasilievici Lomonosov* a elaborat un plan de folosire a celui mai scurt drum maritim între țărmurile nordice ale Europei și oceanul Pacific. Lomonosov presupunea că în timpul verii, departe de țărm (la 500—700 verste), oceanul înghețat este liber de ghețurile compacte care împiedică mersul corăbiilor și că vasele ar putea trece din Spitzbergen spre Kamciatka prin bazinul polar și strîmtoarea Bering. Din inițiativa lui Lomonosov a început, în 1764, organizarea unei expediții guvernamentale secrete care se numea oficial „Expediția pentru reluarea vîntătorii de balene și alte animale, precum și a pescuitului“. Comandant al expediției a fost numit (simultan cu înaintarea imediată în grad, potrivit privilegiului acordat membrilor expediției) căpitanul de marină *Vasili Iakovlevici Ciciagov*, în vîrstă de 40 de ani. Misiunea era formulată astfel: „să se găsească trecerea maritimă prin oceanul nordic spre Kamciatka“. S-a prevăzut ca expe-

diția să se întâlnească în oceanul Pacific cu o altă expediție secretă comandată de P. K. Krenițin (vezi p. 574).

Expediția lui Ciciagov a fost bine pregătită. În vara anului 1764, locotenentul Mihail Nemtinov a fost trimis cu o flotilă să amenajeze o bază pe *insula Spitzbergen de vest*, lângă golful Belsun, pentru eventualitatea că expediția va fi nevoită să rămână acolo la iernat. La bază a fost lăsat sublocotenentul Moisei Rîndin cu un grup de șaisprezece oameni. Tot atunci s-a început la Arhangelsk construirea a trei vase pentru navigație polară. În afară de Ciciagov au mai fost numiți comandanți locotenenții Vasili Babaev și Nikifor Panov, care au fost avansați îndată căpitani de rangul II. Cele trei vase au primit numele comandanților lor: „Ciciagov“, „Babaev“, „Panov“.

În mai 1765 cele trei corăbii au pornit din Kola spre nord-vest, au traversat marea Groenlandei la vest de Spitzbergen, au atins la începutul lunii august paralela de 80°26' latitudine nordică și nemaiputînd înainta din cauza ghețurilor s-au întors, la sfîrșitul lunii august, la Arhangelsk. La cererea Colegiului Amiralității, Ciciagov a repetat, în 1766, cu aceleași vase, încercarea de a trece prin bazinul polar în oceanul Pacific. Mergînd pe același drum la 18 (29) iulie 1766, el a ajuns la 80°30' latitudine nordică, adică s-a apropiat de pol mai mult decît oricine pînă atunci. Ciciagov a fost din nou nevoit să se retragă în fața ghețurilor de netrecut. La înapoiere, din ordinul său, Babaev s-a abătut la Belsun ca să îmbarce pe oamenii care rămăseseră la baza de iernat în frunte cu Rîndin.

Nemtinov trebuia să-i schimbe încă în vara anului precedent. Dar din cauza ghețurilor n-a putut pătrunde în golful Belsun. Oamenii de la bază, printre care mulți erau bolnavi de scorbut, au trimis la Arhangelsk, prin pilotul Vasili Menșakov, știrea despre situația grea în care se aflau. În toamna anului 1765, pilotul a străbătut drumul de la Spitzbergen la Arhangelsk, într-o simplă barcă pescărească, săvîrșind o adevărată faptă eroică marinărească. Dar Ciciagov n-a putut da ajutor oamenilor lui Rîndin înainte de vara anului 1766. Cînd Babaev a pătruns în strîmtoarea Belsun, jumătate din ei muriseră. Ceilalți împreună cu Rîndin, au fost aduși la Arhangelsk, unde s-au întors și toate vasele expediției lui Ciciagov.

„Trebuie să arătăm că din punctul de vedere al navigației, ambele expediții ale lui Ciciagov s-au desfășurat fără cusur. Prinse de ghețuri,

V. I. Ciciagov

pe furtună și ceață, cele trei corăbii cu pînze s-au ținut tot timpul strîns una de cealaltă, fără a se pierde din vedere. Cît privește itinerariul care i s-a indicat lui Ciciagov, știm acum că misiunea dată de Lomonosov nu se putea îndeplini“ (N. N. Zubov). Într-adevăr, pînă astăzi (1956) nimeni n-a izbutit să treacă prin bazinul polar, nu numai pe vase cu pînze, dar nici chiar cu puternicele și modernele spărgătoare de gheață.

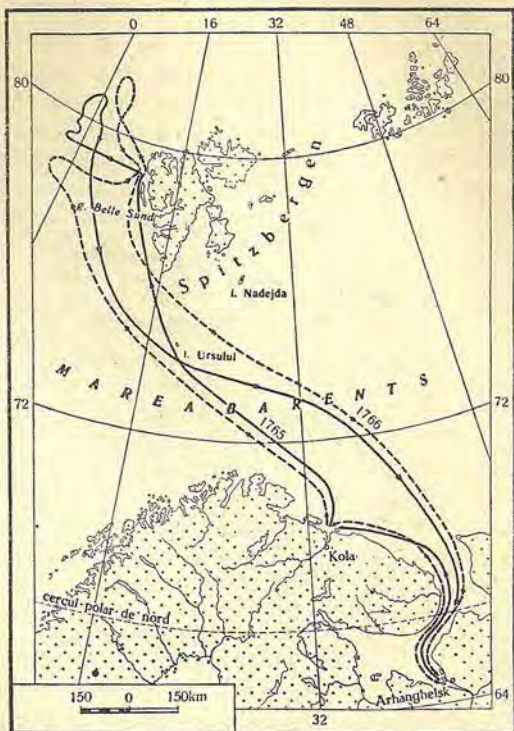
DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII ȚĂRMURILOR INSULELOR NOVAIA ZEMLIA

În perioada 1760—1770, rușii au obținut de asemenea succese importante în regiunea insulelor Novaia Zemlia. Pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, Novaia Zemlia era considerată de geografi o singură insulă, iar coasta ei răsăriteană era aproape complet necunoscută. În jurul anului 1760 (data exactă nu este cunoscută), *Savva Loșkin din Olonețk*, cîrmaci pe un vas de vînătoare, se îndeletnicea cu vînătoarea în partea de vest a mării Kara. Înaintînd treptat de la sud spre pol, el a iernat de două ori pe țărmul răsăritean al insulelor Novaia Zemlia. În cel de-al treilea an, ocolind extremitatea nordică a insulelor, el a trecut prin marea Barents, de la nord spre sud, de-a lungul întregii coaste de vest și a fost primul care i-a făcut o descriere orală. Relatările sale sînt cunoscute așa cum le-a redat un contemporan al lui, pilotul *F. I. Rahmanin* (descrierea a fost notată în 1788). Aceasta este prima călătorie pe care o cunoaștem de-a lungul țărmului răsăritean al insulelor Novaia Zemlia și prima dată cînd arhipelagul a fost ocolit de jur împrejur.

Pilotul *Iakov Iakovlevici Cirakin*, țăran de pe Kem, a navigat de mai multe ori după vînat spre Novaia Zemlia și a iernat acolo cel puțin de zece ori. În iulie 1766 sau 1767 el a fost trimis într-acolo la vînătoare de neguțătorul Anton Barmin din Arhanghelsk și în aceeași vară a desăvîrșit descoperirea strîmtorii *Matocikin Șar* și a demonstrat astfel că *Novaia Zemlia este o insulă dublă*: „... Printr-o mică strîmtoare am trecut de două ori cu barca prin Novaia Zemlia, în cealaltă mare numită marea Kara, iar de acolo m-am întors în marea Albă prin aceeași strîmtoare; și cu mîna mea am făcut planul acestui loc“. Astfel îi scria Cirakin guvernatorului din Arhanghelsk, îndată după întoarcere.

În 1768, neguțătorul Barmin l-a trimis din nou pe Cirakin la vînătoare, pe un vas mic, putred de vechi ce era, cu o deplasare de cel mult zece tone. Guvernatorul a trimis împreună cu el pe timonierul militar *Feodor Rozmîslov* și pe ajutorul de timonier *Gubin*. Cirakin a plecat din Arhanghelsk spre *Gusinaia Zemlia* (peninsula situată în sud-vestul insulelor Novaia Zemlia), iar de acolo către intrarea dinspre apus în strîmtoarea *Matocikin Șar*. Între 25 august și 10 septembrie el a trecut prin strîmtoare din marea Barents în marea Kara. Rozmîslov și Gubin au întocmit *prima hartă a strîmtorii Matocikin Șar*: „Planul făcut cu mîna sa“ de Cirakin nu corespundea, firește, nici celor mai elementare condiții. Vremea fiind înaintată, marinarii și vînătorii au fost nevoiți să rămînă la iernat lîngă ieșirea răsăriteană din strîmtoare. În timpul iernii, din cei paisprezece oameni ai echipajului au murit din cauza scorbutului opt, printre care și pilotul Cirakin; toți ceilalți erau de asemenea bolnavi.

În vara anului 1769, Rozmislav a ieșit în marea Kara, dar după o zi a fost oprit de ghețurile compacte. El s-a întors din drum, însă în loc să ajungă în strâmtoarea Matocikin Șar, a nimerit din greșeală, în luna august, într-un golf, înaintea nescunoscut, pe care l-a numit *Neznaemii*¹ (așa figurează el și pe hărțile de astăzi). Ieșind din nou în mare și coborînd puțin spre sud, Rozmislav a găsit după două zile intrarea în strâmtoarea Matocikin Șar. În strâmtoare, echipajul a fost nevoit să debarce și să părăsească vasul putred. Rozmislav și oamenii care au mai scăpat au fost aduși la Arhanghelsk în septembrie 1769 de doi vânători de pe Novaia Zemlia, *A. Ermolin* și *I. Lodighin*, care au intrat întâmplător în strâmtoare, venind de la vânătoare de pe coasta insulei Severnii din Novaia Zemlia.

Călătoriile lui Ciciagov din anii 1765—1766.*

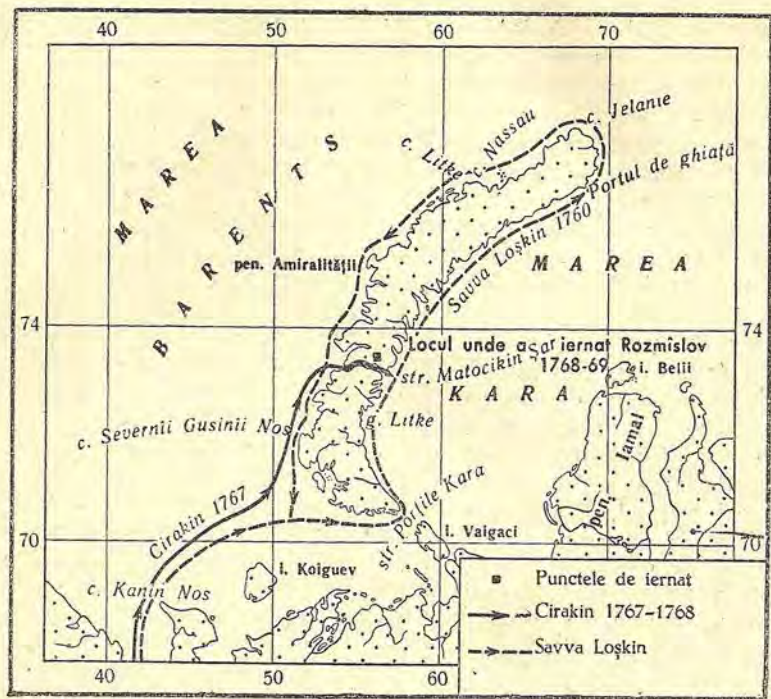
HANS EGEDE ȘI A DOUA COLONIZARE SCANDINAVĂ A GROENLANDEI

Este necesar să menționăm de asemenea acele puține realizări care au fost obținute în secolul al XVIII-lea în sectorul american al Arcticii. „Spre deosebire de energia uimitoare de care au dat dovadă rușii în explorarea litoralului nordic al Asiei, descoperirile din zona arctică de nord-vest se desfășurau extrem de încet” — scrie Fr. Helwald, cel mai de seamă istoric german al Arcticii din secolul al XIX-lea. În secolul al XVII-lea se cunosc cel puțin zece expediții daneze spre țărmurile Groenlandei. Corăbii daneze, comandate de danezi, englezi sau olandezi, ajungeau până la țărmurile răsăritene sau apusene ale Groenlandei. Marinarii debarcau, uneori prindeau doi-trei eschimoși pe care îi aduceau în Danemarca și cu aceasta expedițiile se terminau.

A doua colonizare scandinavă a Groenlandei a început abia în 1721, când o companie comercială norvegiană², organizată în orașul Bergen, a trimis acolo o mică expediție în frunte cu *Hans Egede* preot misionar, originar din insulele Lofoten. Cu el au plecat familia sa și alți cîțiva

¹ Cuvînt rusesc care înseamnă *Necunoscut* (n. tr.).

² Norvegia aparținea atunci Danemarcei.

Expedițiile din secolul al XVIII-lea în Novaia Zemlia.

norvegieni. Egede a debarcat pe o insuliță de lângă coasta de sud-vest a Groenlandei, în dreptul paralelei de 64° latitudine nordică, întemeind acolo prima așezare europeană (după cele ale normanzilor, care pieriseră). În 1728, din ordinul guvernului danez, așezarea a fost mutată pe coasta învecinată a unei insule mari. Sub numele de *Godthaab*, ea a devenit centrul coloniei polare transoceanice a Danemarcei și principala bază de unde s-a continuat explorarea celei mai mari insule de pe glob, precum și a Țării lui Baffin, situată la vest de Groenlanda. Eschimoșii localnici nu s-au arătat ostili străinilor și Egede a început să răspîndească printre ei creștinismul. El a trăit în această regiune a Groenlandei 15 ani și după moartea soției sale s-a întors în Europa (1736), la Copenhaga, unde a devenit primul profesor de limbă eschimosă.

A DOUA DESCOPERIRE A COASTEI RĂSĂRITENE A GROENLANDEI

La mijlocul secolului al XVIII-lea, noii coloniști cunoșteau numai coasta apuseană a Groenlandei. În 1751–1753, o expediție daneză, alcătuită din neguțători și vinători, a explorat și țărmul sudic al insulei și a încercat să înainteze spre nord de-a lungul țărmului răsăritean, unde spera să găsească rămășițele vechilor așezări ale normanzilor. Dar expediția n-a ajuns nici măcar pînă la paralela de 61° latitudine nordică și

din pricina ghețurilor a fost nevoită să se întoarcă. A doua încercare serioasă de a explora țărmul răsăritean al Groenlandei a fost întreprinsă în 1786 dinspre Islanda de către *Kristian Egede*, nepotul „apostolului Groenlandei“. Pe la mijlocul lunii august, în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică, el a întâlnit „un fiord adânc și larg, înconjurat din toate părțile de munți de gheață“. *Kristian Egede* a încercat timp de nouă zile să răzbată prin fișia largă de gheață pentru a ajunge la țărm, dar a fost nevoit să renunțe din cauza unei furtuni care s-a dezlănțuit atunci, în timpul căreia vasul său a fost avariat de ghețuri, și s-a întors în Islanda. El a repetat încercarea în anul următor, dar cu și mai puțin succes.

Ceea ce n-a izbutit să facă navigatorul scandinav, a săvârșit după zece ani pilotul rus *Pavkov* din Pomorie. În jurul anului 1797, plecând la vânătoare de pe coasta Murmansk spre *Grumant* (Spitzbergen), *Pavkov* a fost împins de vânturile de răsărit și de curenți departe, spre apus. După o călătorie îndelungată, el a ajuns într-o zonă de ghețuri și dincolo de ele a zărit pământ. Strecurându-se printre ghețuri, *Pavkov* a pătruns „într-un rîu sau strîmtoare îngustă“, pe care a înaintat peste 30 km. Pe malurile strîmătorii a găsit urme de oameni și capcane pentru animale. Întorcându-se în larg, *Pavkov* a ieșit cu bine dintre ghețuri și s-a îndreptat spre răsărit, către Spitzbergen. Aceste amănunte ale călătoriei arată în mod neîndoios că *Pavkov* a vizitat țărmul răsăritean al Groenlandei. Oamenii ale căror urme le-a văzut erau eschimoși.

Capitolul 62

EXPEDIȚIILE RUSEȘTI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ÎN OCEANUL PACIFIC

PRIMII VÎNĂTORI RUȘI PE INSULELE ALEUTINE

Din 1745, vînătorii ruși au început să fie atrași de „oceanul de Răsărit“, unde se duceau în căutarea noilor „insule necunoscute“, zărite pentru prima oară de A. I. Cirikov în 1741. Impulsul la aceasta l-a constituit succesul neobișnuit al unui grup de vînători alcătuit din sergentul *Emelian Sofronovici Basov* și vînătorul *Evtihi Sannikov*; ei au iernat pe insula Bering în anul 1743—1744 și s-au întors în Kamciatka cu o mare încărcătură de blănuri de preț (peste 5 000 de vulpi albastre și castori de mare). În 1745—1746, ei au reluat vînătoria în aceleași locuri și au debarcat pentru prima oară pe *insula Mednii* (Aramei), desăvîrșind astfel descoperirea arhipelagului Comandorului. Ei au navigat și mai departe spre răsărit, au văzut în larg *insulele Aleutine apropiate*, dar n-au putut acosta.

În Kamciatka locuia atunci topograful *Mihail Nevodcikov*, care participase la cea de-a doua expediție în Kamciatka: în 1743, el însemnase pe hartă o parte din țărmul vestic al peninsulei. În toamna anului 1745 el a pornit în fruntea unui grup de vînători, cu o corabie mică, din Nijne-

Kamciatsk și ieșind în mare s-a îndreptat spre sud-est. Din „întîmplare” corabia a ajuns în insulele *Attu* și *Agattu* (din arhipelagul Aleutinelor apropiate). Vinătorii au debarcat pe *Agattu*, iar apoi s-au întors pe *Attu* și au vînat acolo pînă în 1746. La înapoiere, timp de peste o lună și jumătate vîntul a mînat la împlinare corabia pe mare și în cele din urmă a adus-o la *insula Karaghin* (lîngă țărmlul Kamciatkăi), unde s-a sfărîmat de stînci. Vinătorii s-au salvat și au iernat la localnicii de pe insulă. O parte însă au murit din cauza foametei și a scorbutului. În vara anului 1747, *Nevodcikov*, cu vînătorii care rămăseseră în viață, s-a întors la *Nijne-Kamciatsk* în niște baidare (bărci pescărești). Cu toate că a suferit un naufragiu, *Nevodcikov* a adus peste 300 de piei de castor. Mai tirziu, fiind acuzat de asasinarea unor aleutini de pe insulele Apropriate („un popor necunoscut pînă atunci, fără ca acesta să-i fi opus vreo împotrivire”), el a fost trimis în judecată împreună cu alți cîțiva vînători, dar a fost achitat. În materialele acestui proces se întîlnește pentru prima dată denumirea „*insulele Aleutine*”.

În 1748, navigatorul *Andreian Tolstîh*, fiind în serviciul unei companii comerciale, a întreprins călătorii în oceanul Pacific spre sud-est de *Kamciatka*, în căutarea misterioasei „*Țări a lui João da Gama*”. În 1749, el a plecat pentru a doua oară, pe un vas mic, împreună cu *E. Sannikov* spre *insula Bering*. Ei au iernat acolo, iar apoi au trecut pe *insula Attu* unde au vînat cu succes timp de doi ani. Pe *insula Attu*, *Tolstîh* a lăsat în libertate niște vulpi albastre pe care le adusese din *insula Bering*; acestea s-au înmulțit, furnizînd apoi o pradă bogată. În 1752, amîndoi vînători s-au întors foarte bogați în *Kamciatka*.

Între timp, în 1750 a plecat din *Nijne-Kamciatsk* spre sud-est un grup de vînători în frunte cu *Nakvasin* (sau *Nakvașin*). Ei au ajuns în partea centrală a arhipelagului Aleutinelor, au văzut vreo zece insule și au debarcat pe una din ele (probabil *Atcha*), iar apoi au acostat la țărmlul *insulei Attu*. În timpul unei furtuni, mica lor corabie a fost aruncată pe țărml și s-a sfărîmat. Oamenii s-au salvat, au petrecut doi ani pe *insula Attu* și au fost imbarcați de acolo, în 1752, de neguțătorul *Nikifor Trapeznikov*, care mai vizitase pînă atunci insulele din grupul central.

În 1753, neguțătorul *Andrei Serebrennikov* și navigatorul *Başmakov* au pornit din *insula Bering* spre răsărit și au zărit cinci insule, unde n-au putut acosta din pricina furtunii; corabia lor a fost aruncată de valuri pe țărmlul celei de-a șasea insule (probabil *Adak*) și toată încărcătura s-a scufundat. Vinătorii au petrecut pe insulă doi ani; în acest timp au construit din rămășițele corăbiei un vas mic cu care au ajuns, în 1755, cu mîinile goale în *Kamciatka*.

În 1757, *Başmakov* și neguțătorul *Andrei Vsevidov* au navigat în dreptul grupului central al arhipelagului Aleutinelor, au văzut opt insule, dar n-au acostat decît la țărmlurile a două dintre ele: în apus — *Kiska*, din grupul insulelor *Krîsie* (Șobolanilor — Rat Islands), iar la răsărit — *Tanaga*. Pe aceasta din urmă ei au amenajat o bază de unde porneau la vînațoare pe alte două insule — *Kanaga* și *Adak*. Iarna 1757—1758 ei au petrecut-o la bază.

În anii 1756—1759, *Andreian Tolstîh*, care se îmbogăţise şi devenise negustor, a venit pentru a doua oară la vînătoare în insulele Aleutine apropiate, cu vasul său propriu „*Andreian şi Natalia*“. În 1760—1764 el a călătorit pentru a treia oară pe aceeaşi corabie spre arhipelagul Aleutinelor. Cu acest prilej a vizitat insulele din grupul central — *Kanaga*, *Adak* şi *Atcha* — cunoscute mai dinainte, şi a descoperit între ele insulele *Bolşoi Sitkin* (Marele Sitkin) şi *Tagalak*, iar la răsărit de ele, insula *Amlia*. Aceste şase insule au început să poarte numele său — *Andreianov* şi curînd această denumire s-a extins asupra întregului grup central al arhipelagului. La înapoiere spre Kamciatka, în toamna anului 1764, el s-a oprit din cauza unei avarii pe insula Attu, a luat de acolo un grup de vînători care naufragiaseră lîngă ţărmul acestei insule, dar la rîndul său şi vasul lui a naufragiat lîngă coasta Kamciatkăi. Oamenii s-au salvat, dar corabia şi încărcătura au pierit. Ruinat, Tolstîh s-a angajat din nou în serviciul altor negustori. În vara anului 1766, comandînd o corabie mică, el a pornit iarăşi în căutarea „*Ţării lui Joao da Gama*“, navigînd de la Bolşereţk spre sud, de-a lungul arhipelagului Kurilelor. Toamna, la înapoiere, a naufragiat în timpul unei furtuni lîngă capul Şipun (coasta de sud-est a Kamciatkăi) şi a pierit laolaltă cu aproape toţi oamenii de pe vas: din 63 de oameni s-au salvat numai trei.

În 1759, negustorul *Stepan Glotov* şi cazacul *Savin Ponomariov*, care petrecuseră un an pe insula Mednii, au plecat pe o corabie mică spre răsărit şi după o lună au ajuns la insula *Umnak*, pe care o văzuse şi A. I. Cirikov. Ei au vînat acolo timp de trei ani (pînă în 1762), au descoperit spre nord-est insula *Unalaşka* şi au strîns informaţii despre cîteva insule mari, situate mai departe spre răsărit. Pe insulele Aleutine de răsărit erau multe vulpi şi chiar din primii ani după descoperirea lor ele au început să fie denumite insulele *Lisie* (insulele Vulpilor). Ponomariov şi Glotov au făcut o descriere a insulelor pe care le-au vizitat şi împreună cu vînătorul şi neguţătorul *Piotr Şişkin*, au alcătuit şi o hartă a arhipelagului Aleutinelor, fireşte cu totul incompletă şi sumară.

În jurul anului 1763, *Stepan Glotov*¹ a înaintat mult mai departe spre nord-est, ocolind pe la sud *peninsula* lungă şi îngustă *Alaska* şi a atins ţărmul *insulei Kodiak*, cea mai mare din golful Alaska. Înainte de Glotov, acest drum la răsărit de arhipelagul Aleutinelor a mai fost parcurs şi de alţii: în 1761, ajutorul de timonier *Dmitri Paikov* a vizitat pentru prima oară insula Kodiak.

În Rusia s-a aflat despre insulele Lisie cu doi-trei ani mai înainte decît despre insulele Andreianov, deoarece Ponomariov s-a întors cu bine în Kamciatka, în 1762, pe cînd Tolstîh, care a naufragiat, s-a întors acolo abia în 1764. Aşadar, în jurul anului 1760, în Rusia se ştia numai de insulele Blijnie, Krisie şi Lisie şi între ele figura pe hărţi un spaţiu mare, deşi zvonuri despre insulele din grupul central ajunseseră în Siberia. În legătură cu insulele din America s-a primit în 1763 la Petersburg un raport al guvernatorului Siberiei, Cicerin, care comunica Ecaterinei a II-a

¹ Glotov s-a îndeletnicit cu vînătoria pe insulele Lisie (Vulpilor) cel puţin pînă în 1769, cînd, potrivit unei versiuni, a murit acolo de scorbut.

că vînătorii ruși au descoperit „locuri necunoscute și terenuri noi de vînătoare“. Cicerin îi caracteriza pe vînători ca „oameni simpli și fără carte“. El spunea că este necesar ca pe vasele lor să fie numiți ofițeri de marină care, fără să se amestece în treburile vînătorești, să țină jurnale de bord și să întocmească descrieri amănunțite ale călătoriilor.

ORGANIZAREA EXPEDIȚIEI LUI KRENIȚIN ȘI ITINERARIUL EI DE LA OHOTSK PÎNĂ ÎN KAMCIATKA

Pe baza raportului lui Cicerin, Ecaterina a II-a a ordonat Colegiului Amiralității să trimită imediat în oceanul Pacific o expediție. Fără îndoială că principala ei misiune era nu numai să însemne pe hartă insulele descoperite, dar să și pună în mod oficial și efectiv stăpînire pe ele în numele imperiului rus, să-i transforme pe „americani“ (aleutini) în supuși ruși, să reglementeze strîngerea iasakului și să controleze acțiunile vînătorilor pentru ca interesele vistieriei să nu fie încălcate.

Ofițerilor numiți în această expediție secretă (ca și în cea a lui Ciciagov) li s-a creat o situație deosebit de privilegiată. O dată cu numirea, ei au fost avansați în grad și primeau pînă la întoarcere o soldă dublă. Comandant al expediției¹ a fost numit un ofițer de marină încercat în lupte — căpitanul de rangul doi *Piotr Kuzmici Krenițin*. I s-a permis să-și aleagă singur secundul și el a indicat pe un tovarăș al său, tînărul căpitan-locotenent *Mihail Dmitrievici Levașov*. Pentru echiparea expediției s-au alocat peste 100 000 de ruble, o sumă însemnată pentru acea vreme.

Construirea celor două vase ale expediției a început la Ohotsk în 1764 și s-a terminat în august 1766. Krenițin a preluat comanda corabiei celei mai mari (o brigantină), iar pe Levașov l-a numit comandant al celui de-al doilea vas. Dintre vasele înregistrate în portul Ohotsk, expediției i s-au mai dat două corăbii mai mici, pe care au fost numiți comandanți doi timonieri cu același nume — *Dudin I* și *Dudin II*. Flotila a părăsit portul Ohotsk la 10 octombrie 1766. Dar chiar după cîteva zile legătura dintre vase s-a pierdut.

Brigantina lui Krenițin, suferind o mică avarie, a ajuns la 22 octombrie la gurile rîului Bolșaiia (din sud-vestul Kamciatkăi), unde a aruncat ancora. În noaptea de 23 spre 24 octombrie un vînt puternic dinspre apus a început s-o împingă spre țărm. Timp de aproape 24 de ore echipajul a încercat să salveze vasul, dar în cele din urmă otgoanele ancorei au trebuit să fie tăiate și brigantina a fost aruncată pe un banc de nisip la 30 km de Bolșerețk. La miezul nopții, profitînd de un moment de acalmie, echipajul a trecut cu mare greutate pe țărm. Toți cei șaptezeci și doi de oameni au fost salvați, dar brigantina a fost complet sfărîmată de valuri. Așadar, încă înainte de a ieși din marea Ohotsk în oceanul Pacific s-a pierdut vasul cel mai nou al expediției, care era și cel mai mare.

¹ Denumirea ei oficială era „Expediție pentru inventarierea pădurilor de pe rîurile Kama și Belaia“.

Levašov a ajuns la 22 octombrie la gurile râului Bolșaia, dar n-a putut pătrunde pe râu. La 24 octombrie, aceeași furtună care dusese la pieire vasul condus de Krenițin, a împins spre țarm și pe cel al lui Levašov. În timpul nopții, cu eforturi uriașe, oamenii au izbutit să aducă vasul spre un țarm jos, la 8 km nord de gurile râului Bolșaia, unde acesta a eșuat pe un banc de nisip. Toți cei cincizeci și doi de oameni au coborât cu bine pe țarm. Vasul a suferit destul de puțin și mai târziu a putut fi scos de pe bancul de nisip.

Barcazul lui Dudin I a pătruns cu bine, peste câteva zile de la plecare, în estuarul râului Bolșaia. Dar în timpul furtunii din 24—25 octombrie a suferit și el o avarie și a fost aruncat pe țarm.

Vasul lui Dudin II n-a izbutit să ajungă la țărmul vestic al Kamciatkăi. Vântul puternic l-a împins în largul oceanului. Abia peste o lună Dudin II a ajuns în fața estuarului Avacia (în sud-estul Kamciatkăi), dar n-a putut pătrunde în estuar. După trei zile, ghețurile au rupt otgoanele ancorelor și vântul puternic de apus a aruncat vasul în ocean, purtându-l pe valuri timp de o lună și jumătate. Toate pinzele erau sfișiate, iar arborada deteriorată; echipajul suferea cumplit de frig și sete, căci lemnele și apa de băut se terminaseră. În seara de 8 ianuarie 1767, pe o ceață deasă, vasul a fost aruncat pe stînci lângă „A șaptea insulă kurilă” și sfărîmat. Din cei patruzeci și trei de membri ai echipajului au scăpat numai treisprezece, printre care și Dudin II. Rușii au fost primiți cu prietenie de aini și au iernat pe insulă. La 3 august 1767, cu ajutorul ainilor, au ajuns toți cu bine la Bolșerețk.

Între timp, marinarii care iernaseră la Bolșerețk au reparat cele două vase rămase întregi. Krenițin a preluat comanda unuia dintre ele, iar Levašov a rămas comandant pe vasul său. Membrii expediției care n-au încăput pe vase trebuiau să meargă pe uscat pînă la Nijne-Kamciatsk. Cele două vase au sosit acolo la 6 septembrie. În timpul acestui drum scurt s-a constatat că vasul lui Krenițin a putrezit și nu mai poate fi folosit. Expediția a căpătat în schimb un alt vas aflat în port, dar acesta avea nevoie de reparații serioase și, dată fiind vremea înaintată, Krenițin a hotărît să amîne călătoria pentru anul următor și să ierneze a doua oară în Kamciatka.

DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII INSULELOR ALEUTINE DE CĂTRE KRENIȚIN ȘI LEVAȘOV

La 23 iulie 1768, cele două vase au ieșit din gurile râului Kamciatka în larg și s-au îndreptat spre insulele Comandorului. Pe vasul comandat de Krenițin se aflau șaptezeci și doi de oameni, iar pe celălalt, comandat de Levašov, șaiszeci și cinci de oameni. Pe insula Bering, expediția și-a reîmprospătat proviziile de apă de băut și a continuat să navigheze spre est. La 11 august, pe o vreme rea și un vînt puternic, vasele au pierdut legătura între ele, în dreptul paralelei $54^{\circ}33'$ latitudine nordică. După trei zile, Krenițin a zărit pentru prima oară două insule din arhipelagul Aleutinelor — *Siguam*, cea mai răsăriteană dintre insulele Andreianov și *Amuhta*, cea mai apuseană dintre insulele *Cetîriohsopocinie* (insulele

Patru munți). La 20 august, vasul lui Krenițin a pătruns în strîmtoarea dintre insulele Umnak și Unalaška. Aici marinarii au văzut pentru prima oară un aleutin. El i-a întâmpinat pe străini cu strigăte de salut, iar apoi a început să-i întrebe (prin tîlmaci) pentru ce au venit și dacă se vor purta bine cu aleutini.

După ce s-a despărțit de Krenițin, Levașov a zărit la 14—18 august, în direcția sud, un șir de insule mici și două mai mari (partea de răsărit a arhipelagului Andreianov) și le-a însemnat pe hartă, dar e greu de stabilit care anume insule erau acestea, din cauza greșelilor mari pe care le-a făcut în determinarea longitudinii. La 19 august el a ajuns în insula Amuhta, iar după trei zile s-a apropiat de Unalaška, unde s-a întîlnit din nou cu Krenițin. Pe drum a văzut insula *Akutan*, cea mai mare din grupul denumit în secolul al XIX-lea *insulele Krenițin* (la nord-est de Unalaška).

După ce și-au aprovizionat vasele cu apă dulce, Krenițin și Levașov au pornit a doua zi mai departe spre nord-est, iar la 25 august au zărit insula *Unimak*, cea mai mare și mai îndepărtată de arhipelagul Aleutinelor. În cinci zile au ocolit insula și au însemnat-o pe hartă. Cu acest prilej ei au descoperit îngusta strîmtoare *Isanoŭk*, care desparte insula *Unimak* de *peninsula Alaska*. Ei au cercetat apoi timp de două zile țărmul *Alaskăi*, iar după aceea, timp de alte trei zile, au căutat un port potrivit pentru iernat. *Explorarea țărmurilor nordice* ale insulelor *Unalaška* și *Unimak*, precum și a „*Alaskăi*” de către Krenițin și Levașov, constituie prima călătorie a unor europeni, istoricește confirmată, în partea de sud-est a mării Bering. Nu se știe exact cît de mult au înaintat ei spre nord-est de *Unimak*, în orice caz nu prea departe, deoarece pe harta lui Levașov „*Alaska*” este indicată ca o insulă ceva mai mică decît *Unimak*.

La 5 septembrie vasele s-au despărțit și s-au întîlnit abia în primăvara anului 1769. Levașov a continuat să caute singur, pînă la 11 septembrie, insulele de la vest de *Unimak*. Apoi a navigat timp de patru zile între *Unimak* și *Unalaška* și se prea poate să fi descoperit încă de atunci celelalte insule din grupul Krenițin. La 16 septembrie, Levașov a ajuns în *Unalaška* și a rămas aici timp de două săptămîni. Între 1 și 5 octombrie el a navigat pe lîngă insula *Unimak*, poate în căutarea lui Krenițin, iar apoi s-a întors la *Unalaška* și și-a ales pentru iernat o baie (portul Levașov) în fundul *golfului Căpitanului*. Alegerea a fost deosebit de reușită: acest golf, care reprezintă cel mai bun adăpost din insulele Aleutine, a fost transformat în prezent într-o bază maritimă militară a S.U.A. (*Dutch-Harbour*).

Pe *Unalaška*, Levașov a găsit vînători ruși, care capturaseră cîteva zeci de ostateci („amanai”) — copii ai căpeteniilor aleutine. Treizeci și trei dintre acești ostatici au fost predați de vînători lui Levașov, la cerea sa, pentru a-și pune în siguranță echipajul. În cele din urmă el a izbutit să stabilească relații bune cu aleutini și prin ei l-a găsit, în primăvara anului 1769, pe Krenițin. Cei mai mulți dintre oamenii lui Levașov au petrecut iarna pe vîs, iar ceilalți, într-o iurtă construită din lemnele aruncate de valuri pe țărm. Marinarii sufereau din pricina umezelii, a lipsei de hrană și combustibil: „mîncarea este proastă și puțină, iar de

frig și ploaie nu ne putem feri de loc!“. Spre sfârșitul iernii, douăzeci și șapte de oameni erau bolnavi; totuși, în comparație cu detașamentul lui Krenițin, mortalitatea n-a fost mare: trei oameni au murit, iar doi au dispărut fără urmă.

În timpul iernatului, Levașov și-a notat ceea ce observase și a pregătit materiale (adunându-le de la vânătorii ruși) pentru descrierea multilaterală, exactă și pitorească a aleutinilor, pe care a prezentat-o la întoarcerea la Petersburg, sub titlul „Despre locuitorii acelei insule“ (Unalașka). Lucrarea prezintă un mare interes istoric și etnografic, oferind o imagine a felului de trai și a culturii vechi a aleutinilor, înainte ca ei să fi suferit influența europeană. Levașov a adunat de asemenea materiale pentru alte trei studii, în care descrie insula Unalașka, vânătoarea de animale cu blană pe această insulă și stringerea iasakului.

Krenițin a iernat pe Unimak în condiții mult mai grele. Până la jumătatea lunii octombrie, oamenii lui au construit iurte din lemnele aruncate pe țărm, iar apoi au tras și vasul pe mal, ca să nu sufere de pe urma furtunilor de iarnă. În regiunea unde au iernat rușii nu exista populație stabilă. Uneori veneau după daruri, cu luntrele lor, aleutini, dar în general aceste întâlniri nu erau prietenoase.

„Din prevedere“, la ordinul lui Krenițin, marinarii trăgeau cu tunurile sau puștile asupra aleutinilor care se apropiau; câteodată ei răspundeau prin focuri de armă la săgețile trase de aleutini. Cu toate că mulți oameni erau bolnavi de scorbut și mortalitatea era mare, Krenițin își ținea echipajul în permanentă încordare. „El avea patru posturi de santinele noaptea și porunceă ca în fiecare noapte să se tragă cu pușca sau cu tunul, la un răstimp de câteva minute, pentru a-i speria pe sălbatici...“ (Din instrucțiunile Colegiului Amiralității către Billings). Din cauza scorbutului au murit în timpul iernatului 36–60 de oameni (cifrele variază după diferite izvoare, ultima fiind luată din instrucțiunile către Billings)¹.

La 6 iunie 1769, în portul unde a iernat Krenițin, a sosit vasul lui Levașov. La 23 iunie, ambele vase au pornit înapoi. În cursul următoarelor trei zile au fost descoperite și însemnate pe hartă *toate insulele Krenițin*. Pe baza materialelor publicate poate fi stabilit exact numai drumul urmat la înapoiere de Levașov, întrucât la 26 iunie vasele s-au despărțit din nou și despre Krenițin se știe doar că s-a întors la Nijne-Kamciatsk la 29 iulie 1769, cu patru săptămâni înaintea lui Levașov. După despărțire, Levașov a descris insulele Cetiriohsopocinie (grupul de vest din arhipelagul Lisie) și după o călătorie dificilă, departe de uscat, care a durat douăzeci de zile, a ajuns în insula Mednii (29 iulie). După aceea, timp de unsprezece zile, a ocolit insula Bering și după alte două săptămâni, la 24 august 1769, a ajuns la Nijne-Kamciatsk.

¹ „Să ia toate măsurile de prevedere împotriva scorbutului, pentru a nu avea din neglijență pierderile pe care le-a avut căpitanul Krenițin iernând în aceste locuri, căruia i-au murit aproape șaiszeci de oameni din pricina acestei boli, așa că, dacă n-ar fi venit căpitanul-locotenent Levașov la el, cu oamenii săi, n-ar fi avut cu cine să conducă vasul“. S-ar putea, de altfel, să nu existe nici o contradicție între izvoare, iar ceilalți douăzeci și patru de oameni bolnavi de scorbut să fi murit pe drum, la înapoiere.

Levașov și Krenițin au petrecut iarna 1769—1770 la Nijne-Kamciatsk. În timpul acestui ultim iernat, oamenii lor au îndurat o mizerie de nedescris, căci din neglijența autorităților superioare n-au căpătat nici banii pentru hrană, nici așa-numitele „provizii pentru drumuri de uscat“. Când vasele au fost gata să pornească înapoi spre Ohotsk, Krenițin s-a înecat; luntrea în care se afla s-a răsturnat în râul Kamciatka.

La 8 iulie, Levașov a ieșit cu cele două vase din estuarul Kamciatkăi, iar la 4 august 1770 s-a înapoiat la Ohotsk. Din cele patru vase ale flo-tilei care au părăsit Ohotskul în toamna anului 1766, s-a întors unul singur, cel comandat tot timpul de Levașov. Din cei 187 de oameni care formau echipajul tuturor vaselor au pierit aproape jumătate, din care cei mai mulți cu prilejul naufragiului vasului lui Dudin II lângă insulele Kurile și în timpul iernatului lui Krenițin pe insula Unimak.

Levașov a sosit la Petersburg pe ziua de 22 octombrie 1771, după șapte ani și patru luni de la plecarea sa din capitală. După o lună de la întoarcere a fost avansat înainte de termen căpitan de rangul I: nici Ecaterina a II-a și nici Colegiul Amiralității nu au considerat expediția lui Krenițin și Levașov ca un eșec, deși cheltuielile au fost mari, rezultatele financiare obținute prin strângerea iasakului au fost infime, iar trei vase, precum și jumătate din oameni, au pierit (fapt de care Levașov nu era vinovat). Nu se cunoaște data exactă a morții acestui navigator remarcabil (1774—1776).

Rezultatele geografice ale expediției Krenițin-Levașov au fost foarte mari. Ei au încheiat descoperirea uriașului arhipelag al Aleutinilor, care se întinde în nordul oceanului Pacific pe o distanță de aproape 1 800 km și mai ales a părții lui răsăritene (insulele Lisie), unde au terminat explorarea celei mai mari dintre aceste insule — Unimak (în răsărit) și au descoperit micile grupuri Krenițin și Cetiriohsopocinie. Ei au pus bazele explorării peninsulei Alaska. Mai târziu s-au constatat în lucrarea lor o serie de greșeli și totuși ea a fost larg folosită de marii cercetători ai părții de nord a oceanului Pacific — de la *James Cook* (1779) pînă la *Mihail Dimitrievici Tebenkov* (1852). Acesta din urmă îi considera pe Krenițin și Levașov, pe bună dreptate, pionieri ai cercetării științifice a acestei părți din oceanul Pacific. Nu e vina lor că nu au avut la dispoziție aparate perfecționate; în afară de aceasta, în timpul călătoriei lor condițiile meteorologice din regiunea insulelor Aleutine au fost extrem de nefavorabile pentru observații astronomice: „... Se lăsau atît de des cețuri, încît, în toiu verii, rar s-a întîmplat ca cinci zile în șir să fie senin și vreme bună“ (Pallas).

În perioada 1770—1780 s-a intensificat, pe de o parte, expansiunea engleză în partea de nord a oceanului Pacific, iar pe de altă parte, s-au înăsprit considerabil relațiile dintre Marea Britanie și coloniile ei din America de nord (în 1774 a început războiul pentru independența S.U.A.). Date fiind aceste evenimente, englezii se arătau foarte bănuitori față de acțiunea „misterioasă“ a guvernului rus și manifestau un interes deosebit pentru rezultatele ei ținute în secret. Ei și-au procurat materialele și hărțile cu ajutorul scoțianului Rogerson, medicul personal al Ecaterinei

a II-a, care le-a obținut cu aprobarea împărătesei. În total, în perioada 1780—1800 se cunosc cel puțin șase ediții ale materialelor expediției Krenițin-Levașov apărute în patru limbi, ceea ce dovedește interesul continuu față de această expediție. Publicul a acordat o atenție deosebită descrierii etnografice a aleutinilor întocmită de Levașov.

Expediția Krenițin-Levașov nu și-a îndeplinit însă misiunea politică, nu a organizat stringerea iasakului, deși guvernul țarist îi atribuia o importanță cu atât mai mare cu cât prin încasarea regulată a iasakului se rezolva problema trecerii la supușenia rusă a „străinilor“ (în cazul de față, a aleutinilor).

Acest lucru a fost realizat abia în perioada 1790—1800 de către expediția lui *Billings-Saricev*. Iar anexarea efectivă a insulelor Aleutine și a întregii Alaska la posesiunile ruse a fost înfăptuită de *Grigore Ivanovici Șelehov* și de *Aleksandr Andreevici Baranov*, întemeietorii Americii ruse.

PRIMII PAȘI SPRE CUCERIREA AMERICII RUSE (EXPEDIȚIILE LUI ȘELEHOV ȘI BARANOV)

În 1773, *Grigori Ivanovici Șelehov* (sau *Șelihov*) care avea pe atunci vârsta de 25 de ani, s-a mutat din Rîlsk (regiunea Kursk) unde avea o mică întreprindere comercială, la Irkutsk. În anii 1773—1775 el a fost în serviciul bogatului negustor siberian *I. Golikov*, apoi s-a mutat la Ohotsk și, în tovărășie cu Golikov și cu alți negustori, a organizat o importantă întreprindere de achiziționare de blănuri și de vînătoare în Asia de nord-est, în insulele din partea de nord a oceanului Pacific și în Alaska.

Șelehov îmbina activitatea sa comercială cu o intensă muncă de cercetare și cu organizarea de așezări rusești stabile. În 1783, cu două vase construite de el (comandate de *G. A. Izmailov* și de *D. I. Bociarov*), el a plecat din Ohotsk spre insula Bering, unde a iernat; în anul următor a ajuns în insula Unalașka, iar de acolo în insula Kodiak (din golful Alaska).

Pe insula Kodiak, Șelehov a întemeiat o așezare permanentă, care timp de douăzeci de ani a fost centrul Americii ruse. În cursul următoarelor doi ani el a mai organizat câteva așezări pe țărmurile de nord-vest ale golfului Alaska și a trimis cu vase pescărești echipe să exploreze țărmul nordic al golfului și regiunile învecinate. În vara anului 1786, Șelehov a sosit la Bolșerețk în Kamciatka, iar de acolo a pornit de-a lungul țărmului, iarna, în sănii trase de ciini, spre Ohotsk. Întorcându-se la Irkutsk (în 1787), el a întocmit în același an un raport despre călătoria sa, care a fost tipărit în 1791 la Petersburg într-o formă prelucrată sub titlul: „Prima călătorie a negustorului rus Grigori Șelehov între anii 1783 și 1787 din Ohotsk, peste oceanul de Răsărit, spre țărmurile Americii“.

Șelehov a desfășurat o vastă activitate comercială și pe baza companiei înființate de el s-a organizat în 1798 *Compania ruso-americană*. În cinstea lui, strîmtoarea largă dintre peninsula Alaska și insula Kodiak a fost denumită *strîmtoarea Șelehov*, iar partea de nord-est a mării Ohotsk — *golful Șelehov*.

G. I. Șelehov

La început, cel mai apropiat ajutor al lui Șelehov a fost *Evstrat Ivanovici Delarov* (ulterior, unul dintre directorii Companiei ruso-americane). În 1786, acesta a navigat cu baidare din insula Kodiak pînă în insulele Aleutine; în următorii patru ani a condus factoriile din America ale Companiei lui Șelehov, cu centrul în insula Kodiak. Delarov a organizat cîteva expediții de vînătoare și explorare și a navigat el însuși, comandînd diferite vase ale companiei, în golful Alaska și spre arhipelagul Aleutinelor, unde unul din grupurile mici — între insulele Andreianov și Krisie — a primit numele de *insulele Delarov*.

După Delarov conducător al așezărilor rusești din America a devenit negustorul *Aleksandr Andreevici Baranov*, un om autoritar, violent, uneori chiar crud. În 1780 el s-a mutat în Siberia de răsărit, a înființat la Irkutsk două fabrici și a organizat expediții de vînătoare și pescuit în Asia de nord-est. El s-a afirmat și în activitatea publică (din 1787 a fost membru de onoare al „Societății economice libere“).

După ce s-a ruinat, Baranov a acceptat, în 1790, propunerea lui G. I. Șelehov de a fi administrator al companiei sale comerciale. Pe o corabie a companiei (comandată de D. I. Bociarov), Baranov a plecat din Ohotsk spre insula Unalașka, lîngă care, în timpul unei furtuni, vasul a naufragiat. Echipajul a reușit să se salveze. Baranov și Bociarov au iernat pe Unalașka și pînă în primăvara anului 1791 au construit niște baidare cu care Baranov a ajuns în insula Kodiak.

În anii 1791—1793, Baranov a ocolit în bărci toată insula Kodiak, a pătruns în golful Cook, a ocolit apoi *peninsula Kenai*, iar timonierii săi au însemnat pe hartă golful *Prințul William* (rușii îl numeau *Ciugaci*) și insulele din apropiere. Terminînd astfel explorarea (firește, sumară) a părții de vest a golfului Alaska, Baranov a început să organizeze noi așezări în America rusă și să exploateze zăcămintele de cărbune descoperite de subalternii săi.

În 1795, extinzînd zona așezărilor rusești, Baranov a explorat țărmurile de nord și de est ale golfului Alaska pînă la paralela de 56° latitudine nordică, adică pînă la insula Sitka (*insula Baranov* de azi din arhipelagul *Alexandru*). Pe drum el a arborat drapelul rus pe continentul american, pe malul golfului Yakutat (60° latitudine nordică, 140° longitudine vestică).

Compania ruso-americană, înființată în 1798, l-a numit pe Baranov guvernator principal al Americii ruse. În 1799, comandînd o flotilă com-

pusă din trei corăbii, el a plecat iarăși din insula Kodiak spre insula Sitka, a întemeiat acolo așezarea fortificată Arhanghelsk și după ce a iernat aici s-a întors pe insula Kodiak.

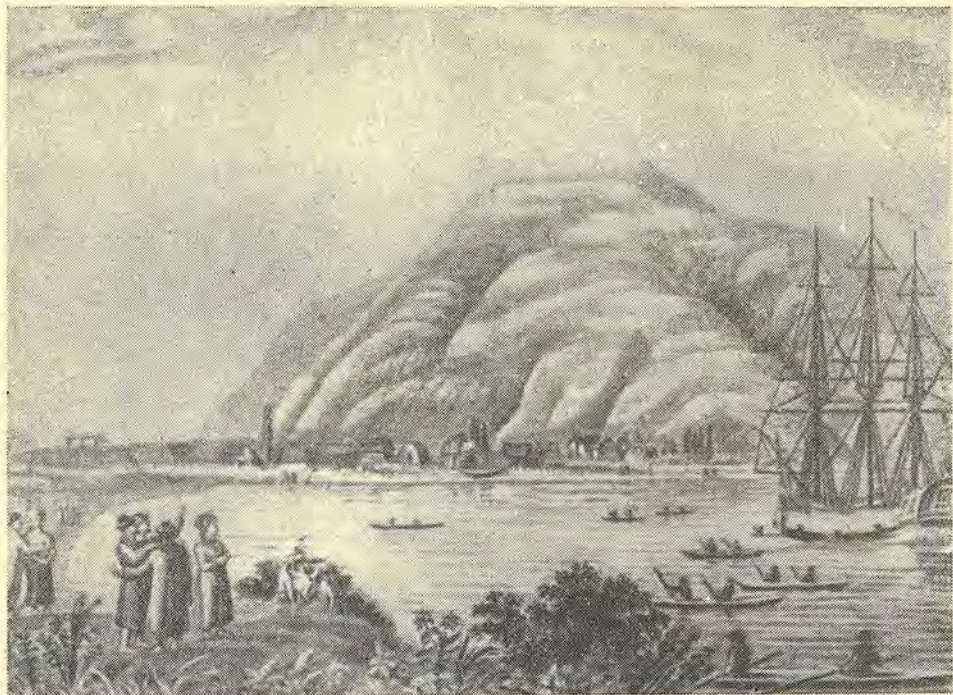
DESCOPERIRILE NAVIGATORILOR RUȘI AFLAȚI ÎN SLUJBA LUI ȘELEHOV ȘI BARANOV

Șelehov și Baranov au folosit cu multă pricepere, pentru extinderea întreprinderii lor, navigatori ruși instruiți — timonieri și chiar cîrmaci fără studii speciale. Mai mulți navigatori ai companiei au devenit vestiți prin descoperirile făcute și prin noile lor cercetări în America rusă; numele multora dintre ei s-au păstrat pe hărțile Alaskăi și mării Bering. O parte dintre ei și-au continuat activitatea și în secolul al XIX-lea. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea însă s-au distins în mod deosebit cei despre care se va vorbi mai jos.

Ajutorul de timonier *Gavril Loghinovici Pribilov* a navigat în 1788, în căutarea de noi terenuri de vînătoare și pescuit, în marea Bering, la nord de insulele Lisie și a descoperit, în dreptul paralelei de $57^{\circ}10'$ latitudine nordică, „două insule mici, de pe care se mai vedeau și alte insule“ — „Sv. Gheorghi“ și „Sv. Pavel“ („Sfintul Gheorghe“ și „Sfintul Pavel“) denumite astfel de el în cinstea corăbiei sale și a unei alte corăbii a companiei. În 1789, Șelehov a denumit acest mic arhipelag *insulele Pribilov*. Pribilov s-a îndeletnicit acolo cu vînătoarea pînă în 1790, obținînd rezultate excelente. După 1790 el a navigat în același scop în golful Alaska, ajungînd pînă la insulele Regina Charlotte. În 1795 el a adus în golful Yakutat, din însărcinarea lui A. A. Baranov, primul grup de coloniști ruși.

În 1788, ajutorii de timonieri *Gherasim Alekseevici Izmailov* și *Dmitri Ivanovici Bociarov* de pe vasul „Tri Sviatitelia“ au desăvîrșit descoperirea țărmului continental de nord al golfului Alaska, de la *peninsula Kenai* pînă la baia Lituya ($137^{\circ}30'$ longitudine vestică), în speță a golfului Yakutat. Ei au întocmit o dare de seamă amănunțită asupra călătoriei lor, descriînd și viața populației băștinașe (lucrarea a fost publicată pentru prima oară în 1792). În 1789, Izmailov a însemnat pe hartă coasta de sud-est a peninsulei Kenai, iar în anii 1792—1793 a navigat, din însărcinarea lui G. I. Șelehov, în partea de nord a oceanului Pacific, căutînd uscatul la sud de golful Alaska. Cu un an înainte, Bociarov, după ce a iernat împreună cu Baranov pe insula Unalașka, a trecut în două baidare în golful Bristol și a terminat descoperirea țărmului nordic al *peninsulei Alaska* începută de Krenițin și Levașov. Apoi a traversat peninsula în dreptul bazei ei, descoperind cu acest prilej marele lac Bociarov (de aproximativ $1\,200\text{ km}^2$) și drumul cel mai scurt și comod între *golful Bristol* și *strîmtoarea Șelehov* — peste *riul Egegik*, lacul Bociarov și cumpăna apelor ușor de străbătut dintre lac și strîmtoare.

În 1794, navigatorul *Egor Purtov* a fost trimis în fruntea unei echipe numeroase la vînătoare și pescuit în golful Yakutat. Mergînd din golful

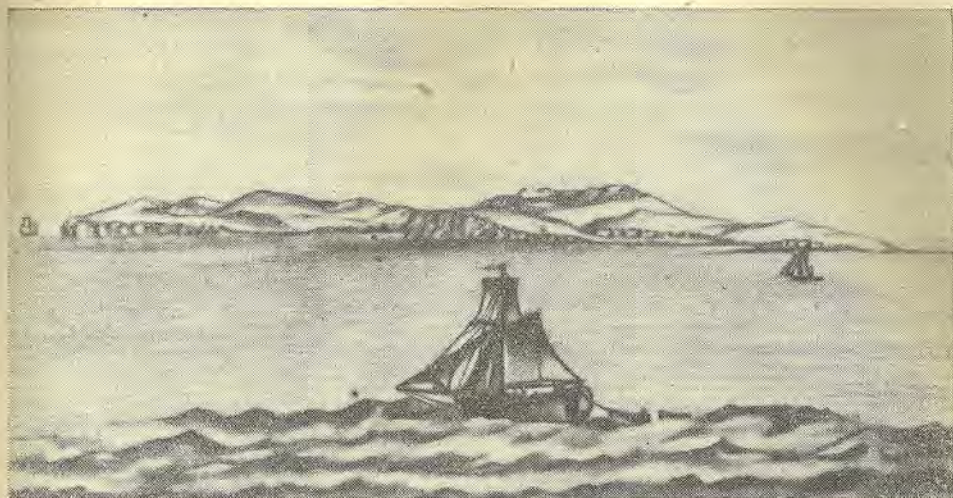
Așezare rusească pe insula Kadiak, la sfârșitul secolului al XVIII-lea
(după *Saricev*).

Prințul William spre răsărit, de-a lungul țărmului continentului, Purto-
v a descoperit cel mai mare riu care se varsă în golful Alaska — *Cooper*
River (riul Cuprului) și a însemnat pe hartă cursul său inferior.

EXPEDIȚIA BILLINGS-SARICEV

În ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, guvernul rus, îngrijorat
de activitatea desfășurată de străini, în special de englezi, în partea de
nord a oceanului Pacific, a trimis acolo, în 1785, „Expediția geografică
și astronomică secretă de nord-est“. Oricât de ciudat ar părea, comandant
al expediției a fost numit englezul *Joseph* (Iosif Iosifovici) *Billings*, un
om care nu se remarcase până atunci prin nimic. Numirea lui s-a datorit
numai faptului că înainte participase ca ajutor de astronom la a treia
expediție în jurul lumii a lui James Cook. Singurul merit al lui Billings
constă în faptul că l-a angajat pe locotenentul *Gavril Andreevici Saricev*,
în vîrstă de 22 de ani, ale cărui lucrări remarcabile au adus glorie expe-
diției.

Billings trebuia să încerce să treacă din Kolima în oceanul Pacific
prin strîmtoarea Bering. În 1786, expediția a străbătut Siberia ajungînd
la Ohotsk, iar de acolo a trecut la Verhne-Kolismk, unde s-au construit

Gura Kolîmei (după L. Voronin).

două corăbii. În 1787, Billings, care comanda vasul „Pallas” și Sarîcev, care comanda vasul „Iasasna”, au coborît pe Kolîma în jos pînă la gurile ei. În iulie, după ce au ieșit din gurile Kolîmei în larg, ei au încercat în trei rînduri să ocolească peninsula Ciukotka, dar din cauza ghețurilor compacte n-au izbutit să înainteze spre răsărit decît ceva mai departe de capul Bolșoi Baranov. Debarcînd acolo pe țarm, Sarîcev a găsit și a dezgropat străvechile locuințe ale vînătorilor de pe litoral; acestea au fost primele săpături întreprinse în scop științific pentru descoperirea monumentelor străvechi din Arctica.

Neizbutind să meargă mai departe, expediția s-a întors pe uscat la Ohotsk, unde se construiau în acest timp două corăbii. În aprilie 1789, înaintînd de-a lungul țărmului cu baidarele, Sarîcev a cartografiat coasta de vest a mării Ohotsk — între Ohotsk și riul Ulkan — pe o distanță de aproximativ 450 km, străbătută în opt zile, descoperind acolo două golfuri mici — *Feodot* și *Feodor*. Continuînd explorările spre sud-vest, el a cercetat golful *Aldoma*, unde în iunie s-a întîlnit pe neașteptate cu căpitanul de rangul I *Ivan Konstantinovici Fomin* care, îmbarcat pe o baidară, însemnase pe hartă țărmul mării de la *estuarul Uda* pînă la *Aldoma*. Așadar, în 1789 a fost cartografiat întreg litoralul vestic al mării Ohotsk.

În toamna anului 1789, Billings și Sarîcev au trecut cu corabia nouă „Slava Rosii” („Glorie Rusiei”) de la Ohotsk la Petropavlovsk. Pe parcurs, corabia s-a abătut de la itinerariul stabilit (din cauza vîntului puternic dinspre răsărit) și, datorită acestui fapt, a fost descoperită mica insulă stîncoasă și nelocuită Sf. *Iona*. În mai-octombrie 1790, corabia „Slava Rosii” a navigat în golful Alaska, spre insula Kayak, și s-a întors la Petropavlovsk.

În vara anului 1791, corabia a pornit de la Petropavlovsk, ajungînd pînă la insula Unalașka, iar de acolo a mers spre nord, pînă la *insula*

Așezare a iukaghiriilor (după L. Voronin).

Sfântul Matei. La nord-vest de aceasta din urmă, Saricev a descoperit o mică insulă (*Hall*) și a explorat strîmtoarea ce o desparte de insula *Sfântul Matei* (*strîmtoarea Saricev*). Înaintînd mai departe spre nord, expediția a cercetat *insula Sfântul Laurențiu*, iar apoi coasta răsăriteană (americană) a strîmtoării Bering și *insulele Diomede*, situate în strîmtoare.

În golful *Laurențiu*, lângă țărmul peninsulei Ciukotka, Billings a predat lui Saricev comanda corăbiei, iar el a plecat pe uscat să exploreze *peninsula Ciukotka*. Renunțînd la ideea de a o ocoli pe la nord-est, el a hotărît să-i cerceteze țărmurile și a trecut cu un mic detașament îmbarcat în niște baidare în estuarul *Mecigmen* din apropiere. El a trimis într-o baidară pe sergentul geodez *Ghilev* să însemne pe hartă extremitatea de nord-est a peninsulei Ciukotka, iar el cu detașamentul său a traversat în iarna 1791–1792, în sănii trase de reni, peninsula pînă la *Nijne-Kolîmsk*. *Ghilev* și-a îndeplinit misiunea în chip desăvîrșit; urmîndu-și drumul cu baidara, el a cartografiat țărmul răsăritean al peninsulei Ciukotka, de la estuarul *Mecigmen* pînă la capul *Dejnev*, pe care l-a străbătut pe jos, iar apoi, mergînd cînd pe apă, cînd pe uscat, a cartografiat pentru prima oară cea mai mare parte a țărmului peninsulei Ciukotka, pînă la estuarul *Koliucin* din marea Ciukotka.

Între timp, Saricev s-a întors în 1791 pe insula *Unalașka*, unde, peste o lună, a sosit la iernat cu noua corabie „*Ciornii Oriol*” („*Vulturul negru*”), *Roman Gall*, un participant la expediție mai mare în grad. În timpul iernatului au fost aduși la supușenie rusă (impuși să plătească iasak) aleutini din *Unalașka* și din insulele învecinate. La începutul anului 1792, Saricev l-a trimis pe subofițerul topograf *Hudiakov* să însemne

pe hartă insulele Aleutine situate la est de Unalaşka cu care prilej acesta a descoperit lângă ţărmul nordic al Alaskăi nişte insule mici, cărora li s-a dat după aceea numele său. În iunie 1792 ambele corăbii au sosit la Petropavlovsk. Membrii expediţiei s-au întors la Petersburg în 1794.

Sarîcev a descris activitatea expediţiei lui Billings în lucrările sale: „Călătoria căpitanului de marină Sarîcev în partea de nord-est a Siberiei, marea îngheţată şi oceanul de Răsărit, timp de opt ani, cu Expediţia maritimă geografică şi astronomică... a căpitanului Billings între anii 1785—1793“ (1802) şi „Călătoria căpitanului Billings prin Ţara ciukciilor... şi călătoria căpitanului Gall pe corabia „Ciornii Oriol“ în oceanul de Nord-Est în 1791...“ (1811). Aceste cărţi, în special cea dintâi, au devenit modele de descrieri pentru navigatorii din prima jumătate a secolului al XIX-lea, păstrându-şi valoarea şi astăzi. Sarîcev s-a evidenţiat în curînd ca savant geograf, hidrograf şi cartograf. Amiralul Sarîcev a murit de holeră la Petersburg în 1831.

Capitolul 63

DESCOPERIRILE DIN AUSTRALIA ŞI OCEANIA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA PÎNĂ LA JAMES COOK

PIRATUL ENGLEZ DAMPIER ŞI DESCOPERIRILE SALE

William Dampier, originar din Londra, a fost o figură caracteristică pentru epoca în care Anglia a început să-şi extindă dominaţia în mările tropicale. În tinereţe el a fost marinar pe un vas comercial englez şi a navigat în partea de nord a oceanului Atlantic (pînă la insula Newfoundland) şi în oceanul Indian.

În 1673, Dampier s-a angajat ca mercenar în Indiile de vest; după ce i-a expirat termenul a fost angajat ca supraveghetor de sclavi pe o plantaţie din Jamaica, iar apoi a fost tăietor de păduri în partea de sud-est a peninsulei Yucatan (astăzi Hondurasul britanic). De acolo s-a mutat în insula *Tortuga* (Broasca ţestoasă) — lângă coasta de nord-vest a insulei Haiti, cuib de piraţi al „flibustierilor“ englezi şi „bucanierilor“ francezi, şi împreună cu ei a participat la atacuri piratereşti asupra insulelor Antile, care aparţineau spaniolilor, precum şi asupra litoralului Americii centrale dinspre marea Caraibilor.

În 1683, Dampier, împreună cu alţi piraţi, a traversat oceanul Atlantic, ajungînd în golful Guinea. Probabil pentru a scăpa de urmărire piraţii au traversat din nou oceanul Atlantic, de data aceasta în direcţia sud-vest şi, ocolind capul Horn, au pătruns în oceanul Pacific. Înaintînd spre nord de-a lungul coastei continentului american, ei au prădat timp de cîţiva ani porturile dinspre oceanul Atlantic din America de sud şi centrală, care aparţineau spaniolilor. Piraţii şi-au instalat temporar bazele în insulele *Juan Fernandez* şi *Galapagos* (mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, se opreau adesea, în aceste insule şi alţi piraţi). Dampier s-a

dovedit a fi nu numai pirat, dar și remarcabil geograf și oceanograf. El a strâns materiale pentru hărți și pentru descrierea țărmurilor dinspre oceanul Pacific ale Americii spaniole, precum și a insulelor din acest ocean pe care le-a vizitat.

Neîndrăznind să se întoarcă în oceanul Atlantic, ocolind America de sud, de teamă ca nu cumva să fie pînziți de vase spaniole, piratii au traversat oceanul Pacific în direcția vest. După ce a vizitat insulele Marijane, Filipine și Moluca, Dampier a ajuns la începutul anului 1688 pe coasta de nord-vest a Australiei, în dreptul paralelei de $16^{\circ}30'$ latitudine sudică (capul Levêque), a debarcat în acel loc și a pătruns destul de departe în interiorul regiunii, care a primit denumirea de *Țara lui Dampier* (o peninsulă a Australiei). Dampier nu a putut stabili dacă aceasta e o insulă sau o parte dintr-un continent, dar și-a exprimat hotărît convingerea că, în acest din urmă caz, ea nu este o parte a Asiei. Țara descoperită a produs asupra lui cea mai tristă impresie. Acolo nu creșteau nici cereale, nici pomi fructiferi, nici legume. El n-a găsit nici măcar rădăcini comestibile. Dampier susține că n-a văzut nici un izvor de apă dulce și nici un fel de animale. Totuși a întilnit uneori băștinași cu pielea de culoare închisă, vînători nomazi cu un nivel de civilizație mai scăzut decît al tuturor popoarelor cunoscute pînă atunci de europeni; „... pînă și hotenotoții păreau gentlemani în comparație cu acești negri“. Ei nu aveau case și umblau complet goi; erau „cei mai jalnici oameni din lume, locuitori ai celei mai jalnice țări de pe pămînt“.

De pe acest pămînt ciudat și înfiorător, Dampier a pornit spre Indonezia. El a petrecut aproape trei ani în Asia de sud și în cele din urmă, în 1691, s-a întors la Londra după o lipsă îndelungată, *încheind astfel călătoria în jurul lumii*. În patrie și-a orînduit materialele, iar în 1697 a publicat cartea intitulată „O nouă călătorie în jurul lumii“. Fostul (și viitorul) pirat s-a dovedit a fi un scriitor neobișnuit de talentat.

În 1699, Dampier a fost angajat în flota regală, numit căpitan al vasului de război „Roebuck“ și trimis să exploreze Noua Olandă. El avea de gînd să înconjure capul Horn și să meargă de acolo direct spre Noua Olandă, pentru a ajunge pe coasta ei răsăriteană (pe atunci complet necunoscută), dar din cauza furtunilor violente a fost nevoit să cotească spre răsărit și să treacă în oceanul Indian pe lîngă capul Bunei Speranțe.

Pe la mijlocul lunii februarie 1700, Dampier a atins coasta de vest a Australiei lîngă *golful Shark*. Înaintînd mai departe spre nord și nord-vest, el a însemnat pe hartă porțiunea de țărm între 25° și $20^{\circ}40'$ latitudine sudică pe o distanță de peste 800 km. În dreptul paralelei de $20^{\circ}32'$ latitudine sudică el a descoperit lîngă coastă un grup de insule mici — *arhipelagul Dampier*. De acolo s-a îndreptat pe lîngă insula Timor spre extremitatea de nord-vest a *Noii Guinee*. Trecînd *prin strîmtoarea Dampier* descoperită de el între această extremitate și *insula Waigeo* (lîngă ecuator), el a cotit spre est.

Dampier a străbătut în largul mării, ceva mai la sud de ecuator, peste 1 500 km pînă la meridianul de 150° longitudine estică, ajungînd la extremitatea nordică a unui țărm înalt. Țărmul se întindea departe spre sud-est și Dampier l-a explorat sumar pe o distanță de vreo 500 km.

Statui din insula Paștelui (după J. Cook).

Lângă capul *Saint George*, țărmul cotea brusc spre nord-vest. Dampier a crezut că se află în fața unui golf și l-a denumit de asemenea *Saint George* (în realitate era intrarea sudică în strîmtoarea cu același nume). Continuînd să navigheze de la acest „golf” spre sud-vest și vest, în direcția țărmului acestui nou pămînt descoperit, pe care se vedeau munți înalți acoperiți de păduri, Dampier a mai străbătut aproape 600 km pînă a zărit o strîmtoare ce despărțea acest pămînt de un altul, situat la vest. El a socotit că acesta din urmă este o peninsulă a Noii Guinee (în realitate era mica insulă *Umboi* situată lângă extremitatea de nord-est a Noii Guinee).

Dampier s-a îndreptat către nord, spre marea Noii Guinee, printr-o strîmtoare căreia i s-a dat de asemenea numele său și s-a întors în același punct al noului pămînt de unde începuse explorarea. El a denumit acest pămînt mare *Noua Britanie*. Porțiunea de coastă cercetată de el (țărmul de est și sud) depășea 1 000 km. În realitate însă el ocolise țărmurile unui grup de insule (arhipelagul Bismarck), despărțite între ele prin strîmtori înguste. Denumirea de *Noua Britanie* s-a păstrat astăzi numai pentru insula cea mai mare (36 600 km²).

În marea Noii Guinee, Dampier a cotit spre vest și, străbătînd marea Indoneziei, oceanul Indian și oceanul Atlantic, s-a înapoiat în Anglia. În 1705 el a navigat din nou în oceanul Pacific, comandînd o corabie. În 1707 a apărut al treilea și ultimul volum din lucrarea sa „Călătorii în jurul lumii”.

În 1708–1711 Dampier a efectuat cea de-a doua călătorie în jurul lumii, în calitate de pilot principal al expediției pe jumătate militare, pe jumătate piraterești a lui Roger Woods. Woods n-a făcut nici un

Bărbat din insula Paștelui (după J Cook)

Realizările geografice ale lui Dampier au fost considerabile. El a descris însă Noua Olandă în culori atât de sumbre, încît explorarea țărmurilor ei a fost abandonată timp de multe decenii. Abia după ce Cook a descoperit coasta de est a Noii Olande s-a constatat că pe acest continent există ținuturi mai ospitaliere. Iar exploratorii de mai târziu au găsit regiuni potrivite pentru creșterea animalelor și chiar pentru agricultură și pe alte țărmuri ale continentului dar nu pe porțiunea pe care a văzut-o și a descris-o Dampier.

CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII A LUI ROGGEVEEN ȘI „TAINA INSULEI PAȘTELUI“

În afara Companiei olandeze a Indiilor de est, în primul pătrar al secolului al XVII-lea (1621) a luat ființă Compania olandeză a Indiilor de vest, care a monopolizat comerțul cu America. Expedițiile organizate de ea, care aveau drept scop să pregătească noi cuceriri, acționau, fie în oceanul Atlantic, în mările lui apusene și în insulele Antile, fie pe continentul Americii de sud. Singura ei expediție importantă în oceanul Pacific, legată de numele lui *Iakob Roggeveen*, a avut drept scop principal să caute regiunile de pe Continentul sudic din emisfera vestică, pe care Compania Indiilor de vest o considera drept „teren de exploatare“ asupra căruia avea drepturi de monopol.

În 1721, Compania Indiilor de vest a trimis în căutarea continentului sudic o mare expediție alcătuită din trei corăbii sub comanda lui

fel de descoperiri, dar a scris o carte foarte interesantă intitulată „Călătoriile în jurul lumii dintre anii 1708—1711“, poate cu colaborarea lui Dampier, folosind, fără îndoială, materialele pilotului său. Între altele, cartea cuprinde un capitol intitulat „Povestire despre felul cum *Alexander Selkirk* a trăit singur patru ani și patru luni pe o insulă nelocuită“. După ce s-a certat cu căpitanul său, Selkirk a fost debarcat (în 1704) pe *insula Juan Fernandez*, pe atunci nelocuită, și în 1709 a fost găsit de Woods. Selkirk era îmbrăcat în piei de capră și se sălbăticise într-atît încît aproape nu mai știa să vorbească. Cartea lui Woods, și într-o mai mică măsură cărțile lui Dampier, au exercitat o puternică înrîurire asupra lui Daniel Defoe, care a prelucrat în mod creator povestirea despre pustnicul de pe insula Juan Fernandez și a scris „Robinson Crusoe“. Aceste lucrări au influențat și pe alți autori.

Roggeveen. Drept o parte a continentului sudic era considerată în primul rând regiunea misterioasă denumită „Țara lui Davis“, care ar fi fost descoperită în 1687 de piratul englez *Edward Davis*, la 700 de mile vest de Chile, în zona subtropicală a oceanului Pacific.

După ce a ocolit capul Horn la începutul anului 1722, Roggeveen a pornit spre nord-vest și în aprilie, în prima zi de paște, a descoperit, la 1 500 de mile de țărmul chilian (27° latitudine sudică, $109^{\circ}20'$ longitudine vestică), o mică insulă muntoasă, singuratică (circa 160 km²), pe care a denumit-o *insula Paștelui*. Când corăbiile lui Roggeveen au ancorat în dreptul țărmului răsăritean al insulei, marinarii au fost uimiți la vederea unor uriașe statui de piatră așezate lângă țărm. Insularii, care păreau să se afle pe o treaptă foarte joasă de civilizație, nu le-au opus olandezilor nici o rezistență cu prilejul debarcării. Totuși, pentru „a-i face pe insulari să țină bine minte efectul mortal al armelor de foc“ (expresia aparține lui James Cook), Roggeveen a poruncit să se tragă asupra mulțimii de oameni dezarmați care se adunaseră pe mal. Olandezii n-au găsit la localnici nimic de preț. Insula era foarte săracă, locuitorii aveau puține alimente, totuși marinarii au luat cu forța tot ce au găsit la ei.

Continuând căutarea continentului sudic, Roggeveen a zărit în zona tropicală, între $14^{\circ}40'$ și $15^{\circ}50'$ latitudine sudică și între 142 – 150° longitudine vestică (după calculele sale care, desigur, nu erau de loc exacte), câteva insule făcând parte, după toate probabilitățile, din *arhipelagul Tuamotu*. Aici, una dintre corăbiile expediției a naufragiat. Cu celelalte două corăbii Roggeveen a pornit mai departe spre apus și a descoperit grupul estic al *insulelor Samoa-Manua* și *Tutuila* și poate și insula centrală *Upolu*. Scorbutul făcea ravagii printre olandezi și de aceea Roggeveen a fost nevoit să se grăbească. El a renunțat (ce-i drept sub presiunea ofițerilor săi) să caute pământurile descoperite de expedițiile spaniole la hotarul dintre secolele XVI–XVII, deși mulți geografi „competenți“ continuau să considere aceste pământuri drept peninsule nordice ale continentului sudic. S-a îndreptat apoi spre țărmul nordic al Noii Guinee, a ocolit-o, trecând pe lângă Noua Britanie, iar la mijlocul lunii decembrie 1722 a aruncat ancora în portul Batavia. Corăbiile erau deteriorate și nici nu-i mai rămăseseră destui oameni pentru a le conduce pe amândouă. Marinarii rămași în viață au ajuns în patrie pe diferite vase ale Companiei olandeze a Indiilor de vest, ocolind capul Bunei Speranțe; printre ei se afla și Roggeveen, care și-a încheiat astfel, în 1723, *călătoria sa în jurul lumii*.

Această ultimă mare expediție organizată de olandezi a suferit, din punctul de vedere al inițiatorilor ei, un eșec total. Compania Indiilor de vest a cheltuit pentru ea fonduri foarte mari și a pierdut toate cele trei corăbii, iar rezultatul s-a limitat la descoperirea câtorva insule mici, cu o populație puțin numeroasă și săracă, printre care și insula Paștelui. Dar tocmai descoperirea acestei insule, pe ai cărei locuitori josnicul navigator îi măcelărise în mod absurd, fără să fie provocat, a adus glorie nenorocosului Roggeveen. Compania Indiilor de vest, ce-i drept, n-a socotit necesar să publice lucrarea sa „Jurnalul călătoriilor în vederea unor descoperiri“; ea a fost tipărită abia în 1838, după mai bine de o sută de ani

de la moartea navigatorului (1729). Dar însoțitorul său, germanul *Carl Friedrich Behrens*, soldat-mercenar în serviciul olandezilor, a avut mai mult noroc: cartea sa „Călătoria prin țările de la miazăzi și în jurul lumii din anii 1721—1722” a fost publicată în 1737 și a impresionat pe cititori prin „taina insulei Paștelui”. Această taină nu a fost dezlegată nici pînă astăzi.

Cum a apărut această insulă singuratică în mijlocul oceanului? Nu este ea cumva o frîntură dintr-un continent scufundat? Cine a construit statuile uriașe (pînă la 20 de tone greutate) fără picioare, cu un fel de jobene în cap, cu chipuri prelungi, cu urechi, trupuri și brațe lungi? Nu cumva sînt ele monumente ale unei civilizații care a pierit? În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd un misionar catolic a venit pe insulă, el a găsit la „sălbatici” niște tăblițe de lemn acoperite cu o scriere similară cu hieroglifele — singurul caz de acest fel în Polinezia. Preotul fanatic a poruncit noilor creștini să ardă tăblițele. Cele cîteva exemplare care s-au mai păstrat întîmplător n-au fost descifrate nici pînă astăzi.

PRIMELE CĂUTĂRI ALE CONTINENTULUI SUDIC ÎNTREPRINSE DE FRANCEZI: CAPUL „CIRCUMCIZIEI” AL LUI BOUVET

Francezii, care în secolul al XVI-lea au suferit un eșec în încercarea lor de a crea „Galia antarctică” în America de sud, și-au manifestat din nou interesul pentru organizarea unei expediții antarctice abia după două secole, în al doilea pătrar al secolului al XVII-lea. Inițiativa a avut-o Compania franceză a Indiilor de est. Ea a echipat două corăbii sub comanda lui *Jean Baptiste Charles Bouvet de Lozier* pentru căutarea continentului Sudic la mari latitudini. Pornind din insula Santa Catarina (Brazilia) spre sud-est, în timpul verii din emisfera sudică, Bouvet a descoperit în noaptea de 1 spre 2 ianuarie 1739, în oceanul Atlantic, dincolo de paralela de 54° latitudine sudică și, potrivit calculelor sale, pe meridianul de 11°30' longitudine estică, capul înalt al unui pămînt. Bouvet l-a denumit „capul Circumciziei”, pentru că a fost descoperit în ziua sărbătorii creștine a „Circumciziei domnului”. Bouvet nu s-a putut apropia de țărm din pricina ghețurilor compacte. El n-a îndrăznit nici să înainteze mai departe spre sud, pentru a încerca să ocolească cîmpul de gheață. În raportul său el s-a plîns că echipajul său suferea cumplit din pricina frigului, fiind alcătuit din oameni obișnuiți cu o climă blîndă și care nu aveau suficientă îmbrăcăminte calduroasă; adesea marinarii le degerau mîinile și picioarele. De aceea Bouvet a cotit spre nord-est, către capul Bunei Speranțe, unde a sosit la sfîrșitul lunii februarie 1739.

Întorcîndu-se în Franța, Bouvet a prezentat directorilor companiei un raport în care explica eșecul evident al expediției, nu numai prin faptul că marinarii nu erau obișnuiți cu frigul și erau prost echipați, ci și prin vremea nefavorabilă: „Timp de 70 de zile a fost aproape în permanență ceață, zile întregi a nins sau a bătut grindina...” Compania franceză a Indiilor de est a abandonat pentru un timp căutarea continentului sudic și a reluat explorările în această direcție abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Astăzi știm că acest „Cap al Circumciziei“ este extremitatea *insulei* vulcanice izolate *Bouvet* cu o suprafață de numai 58 km², cu înălțimi (de peste 900 m) acoperite de zăpezi eterne și ghețari care coboară pînă la mare. *Bouvet* a determinat greșit longitudinea capului cu o eroare de circa 6°30', ceea ce, la paralela de 54°, reprezintă peste 400 km. Părerile geografilor din acea vreme despre „*Țara lui Bouvet*“ erau împărțite: unii presupuneau că ea este o parte a continentului Sudic, iar alții socoteau că *Bouvet* a întîlnit o insulă de gheață. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atît francezii, cît și englezii au căutat „*Țara lui Bouvet*“ în dreptul paralelei de 50°. Căutarea acestei insule și a altor pămînturi legendare a dus la descoperirea insulelor *Kerguelen* și *Georgia de sud* și la concepția dovedită justă că în această regiune, în afară de *Georgia de sud*, insulele *Falkland* și *Țara Focului* nu există nici o altă insulă de vreo oarecare importanță.

CĂLĂTORIILE ÎN JURUL LUMII ALE LUI BYRON, WALLIS ȘI CARTERET

În deceniul al șaptelea al secolului al XVIII-lea a izbucnit rivalitatea anglo-franceză pe oceane. Ambele puteri maritime trimiteau o expediție după alta în căutarea Continentului sudic și a insulelor necunoscute sau „pierdute“, cu scopul de a pregăti acapararea de noi pămînturi. Dintre navigatorii englezi s-au distins în acei ani *Byron*, bunicul marelui poet englez, care a înconjurat globul de două ori, *Wallis* și *Carteret*.

John Byron a călătorit în jurul lumii la începutul carierei sale de navigator, participînd la expediția piraterească din 1740—1744 a lui *George Anson* și a descris această călătorie într-o carte apărută în 1748. În 1764, *Byron* a fost trimis în oceanul Atlantic și Pacific să caute pămînturi „pe care pînă atunci nu pășise piciorul vreunui reprezentant al altor state europene“. În primul rînd, el trebuia să exploreze în partea de sud a oceanului Atlantic legendara „*Țară a lui Pepis*“, pe care englezii ar fi descoperit-o în 1684 în dreptul paralelei de 74° latitudine sudică, și insulele (*Falkland*) situate în dreptul paralelei de 52° latitudine sudică, în fața strîmtorii *Magellan*. Pe acestea din urmă, francezii au colonizat în 1763 cîteva familii de emigranți franco-canadieni. Asupra acestor insule aveau pretenții și spaniolii, care stăpîneau atunci colonia *La Plata* (*Argentina*). „Din grabă“, *Byron* a greșit cu 5° latitudine, a confundat „*Țara lui Pepis*“, pe care firește n-a găsit-o și poate că nici n-a căutat-o, cu *insulele Falkland*, a debarcat acolo și le-a proclamat posesiune britanică. De aici a trecut pe litoralul *Țării Focului*, unde a debarcat în cîteva puncte și a studiat viața băștinașilor; el i-a descris ca pe „cele mai jalnice ființe omenești“ din cîte i-a fost dat să vadă în călătoriile sale în jurul lumii.

Ocolind capul *Horn*, *Byron* a pătruns în oceanul Pacific și a început să caute alte pămînturi la latitudinile sudice, printre care insulele *Solo*-*mon* descoperite și apoi pierdute de spanioli. În timpul traversării oceanului Pacific, el a descoperit, între 10 și 11° latitudine sudică, cîteva insule de corali, probabil din *arhipelagul Tokelau*, iar mai departe spre nord-vest, în Polinezia ecuatorială, alte cîteva insule din *arhipelagul*

Gilbert; una dintre ele îi poartă numele — *insula Byron*. După ce a trecut pe lângă insulele Mariane și Filipine și a vizitat Iava, în 1766, Byron s-a întors în patrie, ocolind capul Bunei Speranțe. În anul următor, unul dintre ofițerii săi a publicat o descriere a acestei călătorii în jurul lumii. Imediat după întoarcerea lui Byron au fost trimise din Anglia în oceanul Pacific, în căutarea pământurilor sudice, două corăbii comandate de Wallis și Carteret (tovarăș de drum al lui Byron). Corăbiile au trecut împreună în oceanul Pacific prin strâmtoarea Magellan, dar lângă ieșirea vestică din strâmtoare, în timpul unei furtuni (în aprilie 1767), s-au despărțit pentru totdeauna.

Samuel Wallis a pornit mai întâi spre nord-vest, iar la nord de paralela de 20° latitudine sudică a cotit spre vest. El a trecut prin arhipelagul *Tuamotu*, cu care prilej a însemnat, pentru prima oară pe hartă, o serie de atoli, cărora le-a dat denumiri engleze. Spre vest a descoperit pentru a doua oară (după spanioli) și de data aceasta definitiv (în iunie 1767) *insula* vulcanică *Tahiti* (1 042 km²). Wallis a pătrecut aproape o lună pe această insulă fertilă și cu o populație densă. Mai departe spre apus el a însemnat pe hartă câteva insule mici, necunoscute pînă atunci; acest grup de insule (denumirea locală Ueeaa) îi poartă numele. Aici corabia sa a suferit o avarie și Wallis a fost nevoit să se îndrepte în grabă spre insulele Moluca unde spera să-i poată face reparațiile necesare. Pe drum a descoperit cîteva atoli în Polinezia ecuatorială (din arhipelagul *Gilbert*) și în Micronezia (din arhipelagul *Marshall*). Din insulele Moluca, Wallis a pornit spre sud-vest, a ocolit capul Bunei Speranțe și a intrat în estuarul Tamisei în mai 1768.

Călătoria în jurul lumii a lui Wallis a intrat în istoria navigației, deoarece el a fost primul care a stabilit exact poziția insulelor din oceanul Pacific, aplicînd o nouă metodă de determinare a longitudinii, bazată pe observații asupra distanțelor unghiulare dintre lună și stele. Wallis a putut să aplice cu succes această metodă, căci în acea perioadă academicianul L. Euler din Petersburg a elaborat teoria mișcărilor lunii, iar astronomii de la observatorul englez din Greenwich au stabilit poziția exactă a mai multor stele.

După ce s-a despărțit de Wallis în dreptul strîmtoării Magellan, *Philip Carteret* a avut din nou de înfruntat o furtună la sfîrșitul lunii aprilie și la începutul lunii mai, în dreptul insulei Juan Fernandez. De aici el a pornit spre nord-vest și la începutul lunii iulie a descoperit în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică și a meridianului de 130° longitudine vestică mica insulă *Pitcairn* (5 km²). Înaintînd de acolo spre vest cu o ușoară deviere către nord, în căutarea insulelor Solomon, Carteret a trecut pe lângă arhipelagul *Santa Cruz* și apoi a cotit spre nord-vest. Trezînd de la un atol la altul, el a mers în această direcție pînă a ajuns la *insula Kilinailau*, care pe hărțile maritime străine mai are și o a doua denumire — *insula Carteret*. Pînă la acest punct al călătoriei, jumătate din echipajul vasului se îmbolnăvisе de scorbut într-o formă gravă și mulți marinari muriseră. Era bolnav și Carteret; cuprins de delir el vedea merinul insulele Solomon, pe care nu izbutea de loc să le găsească. Și totuși atolul Kilinailau (Carteret), trecut de el pe hartă, se află la nu-

mai 80 km spre nord de insula Bougainville, cea mai mare din arhipelagul Solomon și cam la aceeași distanță la est de insula Buka, cea mai nordică din acest arhipelag. Din Kilinailau, Carteret a pornit spre vest, către Noua Britanie. El a străbătut o strîmtoare dintre insule: în dreapta se aflau *Green Islands* („insulele Verzi”), iar în stînga — insula *Buka*. Acum Carteret se afla și mai aproape de cea mai nordică dintre insulele Solomon, la maximum 40 km, dar nu s-a apropiat de ea, fiind probabil grăbit.

Pe coasta *Noii Britanii*, pe care Dampier o indicase pe harta sa cu o linie continuă, Carteret a găsit o strîmtoare îngustă și trecînd prin ea a ajuns în marea Noii Guinee. Astfel s-a constatat că Noua Britanie este alcătuită din două insule: cea mai mare, de la sud-vest, a păstrat numele pe care i l-a dat Dampier, iar cea mai mică, de nord-vest, lungă și îngustă, a fost denumită de Carteret *Noua Irlandă* (8 650 km²). Strîmtorii dintre ele el i-a dat numele de *Saint Georges Chanel*, dar ea este adesea denumită și strîmtoarea Carteret. El a explorat tot țărmul vestic al Noii Irlande, descoperind o nouă trecere (*strîmtoarea Byron*); care o desparte de cea de a treia insulă mare a arhipelagului — *Noua Hanovra* (astăzi Lavongai, 1 200 km²). În partea de nord-vest a mării Noii Guinee, Carteret a descoperit întreg *arhipelagul Amiralității* — marea insulă vulcanică *Manua* (1952 km²), înconjurată de mici insule vulcanice și de corali.

La sfîrșitul lunii octombrie, Carteret și echipajul său, toți bolnavi și istoviți, au ajuns la insula Mindanao (Filipine), dar temîndu-se de ostilitatea localnicilor, n-au îndrăznit să debarce și au cotit în direcția sud-vest spre Iava. Străbătînd marea Celebes și strîmtoarea Makassar corabia a fost atacată într-o noapte de pirați, dar englezii au izbutit să le scufunde vasul. Din cauza vîntului potrivnic permanent (musonul de sud-vest), Carteret a navigat o lună întreagă prin strîmtoare și pe la mijlocul lunii decembrie 1767 a fost nevoit să intre în portul Makassar (în insula Celebes). Aici englezii au fost întîmpinați cu ostilitate de către agentul olandez local al Companiei olandeze a Indiilor de est. Numai în urma amenințării că vor bombarda Makassarul li s-a permis englezilor să intre pentru reparații în portul Bonthain (pe coasta de sud-vest a insulei Celebes). Carteret a rămas acolo timp de șase luni. La sfîrșitul lunii mai 1768 el a părăsit Bonthain și trecînd iarăși prin Iava apoi ocolind capul Bunei Speraște, s-a întors, în martie 1769, în Anglia, încheindu-și cea de a doua călătorie în jurul lumii.

BOUGAINVILLE, PRIMUL NAVIGATOR FRANCEZ CARE A FĂCUT O CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII ȘI DESCOPERIRILE SALE

Juristul *Louis Antoine Bougainville* (1729—1811) s-a înrolat voluntar în armată, a participat, în timpul războiului de șapte ani, la campaniile din Canada și Germania, iar apoi a trecut în flotă. În 1763, din însărcinarea negustorilor francezi din Saint Malo, Bougainville a efectuat călătoria spre insulele Falkland, pe care, în cinstea colonialiștilor din acest oraș, le-a numit „*Maluine*” și a întemeiat acolo o colonie franceză. După patru ani, în cursul cărora a navigat de cîteva ori spre „insulele Maluine”, el

L. A. Bougainville

a participat la evacuarea coloniei, în urma protestului guvernului spaniol, care avea pretenții asupra acestor insule, considerându-le o parte a coloniei spaniole La Plata.

În 1766, Bougainville a fost numit comandant al unei expediții organizate de guvernul francez și i s-a dat fregata „Boudeuse“ („Supărata“). Scopul expediției, organizată după ce Franța își pierduse întinsele colonii de dincolo de ocean, era să pregătească expansiunea colonială franceză în Oceania tropicală. Expediției i s-au atașat și câțiva oameni de știință — astronomi și naturaliști.

Din Saint Malo (Bretania), Bougainville s-a îndreptat spre La Plata, de acolo a trecut împreună cu două corăbii spaniole în insulele Maluine, le-a predat spaniolilor și s-a întors pe țărmul Americii de sud, la Rio de

Janeiro, unde îl aștepta vasul de transport „Étoile“ („Steaua“). În iulie 1767, ambele vase au ieșit din Rio de Janeiro și s-au îndreptat spre strîmtoarea Magellan, unde au rămas mai mult de șapte săptămîni. Ieșind prin strîmtoare în oceanul Pacific, Bougainville, după căutarea zădarnică a „Țării lui Davis“, a cotit spre nord-vest. El a descoperit câțiva atoli din *arhipelagul Tuamotu* și înaintînd mai departe, spre apus, a ajuns în aprilie 1768 în insula *Tahiti*, unde a stabilit legături prietenești cu localnicii. Bougainville a fost atît de impresionat de această insulă, cu munții ei „învesmîntați pînă în vîrf cu păduri bogate, cu minunata cascadă ce se prăvălește de pe povîrnișul abrupt“, cu populația ei prietenoasă, încît a denumit Tahiti — „*Noua Kythera*“¹. Luînd cu el un tînăr băstinaș ca tîlmaci și călăuză spre alte insule din Polinezia, Bougainville s-a îndreptat spre *arhipelagul Samoa*, pe care l-a denumit *insulele Navigatorilor* (pe hărți s-au păstrat ambele denumiri).

Mai departe spre vest, în Melanezia, Bougainville a găsit „Țara Sfîntului Duh“ (*Terra Espiritu Santo*), descoperită de expediția spaniolă a lui Queiro și Torres (*Espiritu Santo din arhipelagul Noilor Hebride*) pe care mulți o mai considerau o peninsulă a continentului sudic, și a demonstrat în mod definitiv, după Torres ale cărui realizări Bougainville nu le cunoaștea, că aceasta este o insulă și chiar una destul de mică. El a pătruns la sud de ea, prin strîmtoarea Bougainville în marea Coralilor (Coral Sea). Căutînd să ajungă în Noua Olandă, al cărei țărm răsăritean

¹ În antichitate, insula *Kythera* (Cerigo) de lîngă intrarea în golful Lakonikos (Mara-ton — în Peloponezul de sud-est) era vestită prin cultul zeiței grecești a frumuseții — Afrodita.

nu fusese încă descoperit, Bougainville a traversat această mare în partea ei cea mai largă, dar dincolo de meridianul de 140° longitudine estică și de paralela de 15° latitudine sudică a fost oprit de *Marea barieră de corali* (Great Barrier Riff; reciful avansat spre est de la această paralelă și din dreptul meridianului de 147° longitudine estică poartă numele de reciful Bougainville). Bougainville n-a vrut să-și riște fregata, pentru care adâncimea de aici era insuficientă, ca să caute drumul spre nord-vest prin marea presărată de recife primejdioase, și a cotit spre nord. Ocolind extremitatea de sud-est a Noii Guinee, Bougainville a descoperit (probabil a doua oară după Torres) o aglomerare de nenumărate recife de corali și stînci, o mulțime de atoli și mici insule. El a dat acestui arhipelag numele de *Louisiade*, în cinstea regelui Franței Louis (Ludovic al XV-lea).

La nord-vest de Louisiade, *Bougainville a găsit în sfîrșit insulele Solomon*. El a trecut prin *strîmtoarea Bougainville* (care nu trebuie confundată cu strîmtoarea din Noile Hebride) între două insule mari; la nord-vest de strîmtoare se afla cea mai mare dintre insulele Solomon — *insula Bougainville* (circa 8 000 km²) cu altitudini de 2 600—3 100 mtr., iar la sud-est *insula Choiseul* (denumită astfel în cinstea ministrului de externe al Franței). De la grupul nordic al insulelor Solomon, Bougainville a trecut prin strîmtoarea Carteret (fără să știe de descoperirea făcută de acesta) în marea Noii Guinee și a ajuns la țărmul nordic al Noii Guinee. Pe la mijlocul lunii august el a intrat într-un port pe țărmul Noii Guinee, în dreptul meridianului de 141° longitudine estică și cei doi munți descoperiți de el sînt „martori“ ai acestor vizite: unul, la răsărit de port (1 200 mtr.) poartă numele său — Bougainville — iar celălalt, de la apus, cu numele pe care i l-a dat el — *Ciclop* (2 160 mtr.) este punctul cel mai înalt de pe toată coasta nordică, între golfurile Geelvink și Astrolabe.

Jumătate din oamenii de pe ambele vase erau bolnavi. „Proviziile ce mai rămăseseră putreziseră într-o asemenea măsură încît răspîndeau o duhoare de nesuportat“. Atunci Bougainville s-a îndreptat spre insula Buru (din arhipelagul Molucelor). El nu îndrăznea să intre în mările port olandez fără a se informa în prealabil dacă nu cumva Olanda se află în stare de război cu Franța. Agentul local al Companiei Indiilor de est le-a dat voie francezilor să se aprovizioneze și să se odihnească pe insulă. Aici aproape toți bolnavii s-au însănătoșit. În septembrie, vasele franceze au pornit spre Batavia, de acolo spre insula Mauriciu și, ocolind capul Bunei Speranțe, spre insula Înălțării (Ascension) din oceanul Atlantic. Aici francezul Bougainville s-a întîlnit cu un alt căutător mai puțin norocos al insulelor Solomon — englezul Carteret.

Pe la mijlocul lunii februarie 1769, Bougainville s-a întors în patrie, încheind *prima călătorie în jurul lumii săvîrșită pe vase sub pavilion francez*. Aceasta a fost nu numai una din călătoriile în jurul lumii cele mai remarcabile prin rezultatele ei geografice din secolul al XVIII-lea, dar și una dintre cele mai norocoase: din cei peste 200 de oameni ai echipajului au murit în timpul călătoriei numai șapte. Lucrarea lui Bougainville „Călătoria în jurul lumii din anii 1766—1769“ (două volume,

1771—1772) a fost reeditată și tradusă în mai multe rînduri. Descrierea naturii și a vieții băștinașilor a produs o impresie deosebit de puternică asupra contemporanilor, printre altele și asupra lui *Jean Jacques Rousseau*.

În timpul războiului pentru independență purtat de fostele colonii engleze din America de nord, francezii au acordat ajutor militar Statelor Unite. Bougainville a comandat mai multe vase de linie americane, a învins o escadră engleză lângă insula Martinica, iar în 1780 a fost numit comandant suprem al corpului expediționar francez din America de nord. El a fost sărbătorit în Franța ca erou național. În 1796, după ce se retrăsese din armată, Bougainville a fost ales academician. El a murit la adînci bătrînețe, în vîrstă de 82 de ani (1811).

Capitolul 64

PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK. DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII NOII ZELANDE ȘI DESCOPERIREA ȚĂRMULUI RĂSĂRITEAN AL AUSTRALIEI

DATE BIOGRAFICE DESPRE JAMES COOK

James Cook s-a născut în 1728 în Yorkshire de nord, într-un mic sat situat la 10—15 km de mare. Tatăl său era argat. Mama lui James se trăgea și ea dintr-o familie foarte săracă, iar el a fost al nouălea copil. Cînd băiatul a împlinit 7 ani, a fost pus să lucreze ca argat alături de tatăl său. Abia la vîrsta de 13 ani a început să meargă la școala sătească, unde a învățat să citească, să scrie și să socotească. La 17 ani, James s-a angajat pe timp de patru ani ca ucenic la un negustor dintr-o mare așezare de pescari de pe litoral, din regiunea portului Withby. Aici a văzut pentru prima oară marea. Cu doi ani și jumătate înainte de expirarea termenului de „ucenicie“, el s-a certat cu patronul său, a plecat la Withby și s-a angajat acolo ca ucenic, pe un termen de trei ani, pe un vas cu pînze care transporta cărbune de la Newcastle (Anglia de nord-est) la Londra. Așadar, cariera de marinar a lui Cook a început în iulie 1746. După doi ani, patronii l-au trecut pe un alt vas destinat de asemenea transportului cărbunelui. Vasul era admirabil construit și de atunci tînărul Cook a început să aprecieze mult însușirile speciale ale corăbiilor pentru transportul cărbunelui. Mai tîrziu, după ce a verificat aceste însușiri în timpul primei sale călătorii în jurul lumii, Cook socotea că aceste vase sînt mai potrivite decît altele pentru călătorii de lungă durată și pe distanțe mari în regiuni necercetate.

Cook a navigat ca ucenic nu numai între porturile britanice, dar și în Olanda și Norvegia. După ce și-a terminat stagiul ca ucenic, el a navigat timp de doi ani ca marinar, la un alt patron, în porturile din marea Baltică și a fost printre altele și la Petersburg. În 1752, vechiul său pa-

tron i-a propus locul de secund pe una dintre corăbiile sale și Cook a deținut această funcție pînă în 1755 inclusiv.

Cînd a izbucnit războiul de șapte ani, „după o matură chibzuință“, Cook s-a înscris ca voluntar în flota militară engleză; „i s-a trezit dorința de a-și încerca norocul pe această cale“. El a fost numit pe un vas de război comandat de *Hew Palliser*. Voluntarul, care s-a dovedit un marinar experimentat, a atras atenția acestuia asupra sa. Cu sprijinul său, Cook a obținut după trei ani primul grad de ofițer și a fost trimis în Canada pentru a participa la operațiile militare împotriva francezilor pe fluviul Sfîntul Laurențiu. Acolo Cook a îndeplinit cu succes o misiune importantă: lucrînd numai noaptea ca să nu nimerească sub tirul bateriilor franceze, el a măsurat adîncimea pe linia navigabilă a fluviului de la Quebec pînă la vărsare și a întocmit o hartă exactă, fiind tot timpul în primejdie de a fi ucis sau luat prizonier de indienii aliați ai francezilor.

Operațiile militare din Canada s-au încheiat prin victoria englezilor. Corabia pe care Cook fusese numit timonier a rămas în tot cursul iernii 1759–1760 în portul Halifax. Pentru prima oară în viață, Cook, care avea atunci peste 30 de ani, dispunea de timp liber și el a profitat de aceasta ca să învețe, studiind geometria elementară și astronomia. Manualele erau proaste, nu exista nimeni care să-l îndrumeze și totuși Cook a reușit să-și însușească ambele materii. El nu avea cunoștințe prea vaste, dar în schimb erau temeinice. După cum se vede din jurnalele de zi și din alte însemnări personale ulterioare ale lui Cook, el avea o minte limpede, logică și iscoditoare, un puternic spirit de observație și o judecată sistematică. Din numeroasele observații, știa să aleagă pe cele esențiale, să le compare, să le confrunte și să ajungă la concluzii care, în majoritatea cazurilor, fac cînte perspicacității sale.

În toamna anului 1762, Cook a primit misiunea de a cartografia amănunțit *golful Placentia* (la sud-est de insula Newfoundland). Această misiune a fost atît de bine îndeplinită, încît guvernatorul din Newfoundland l-a însărcinat pe capabilul timonier să cerceteze condițiile de navigație dintre insula Newfoundland și peninsula Labrador.

La începutul anului 1764, Cook a fost numit hidrograf-șef al Newfoundlandului și Labradorului, fiind în subordinea fostului său comandant Palliser, numit între timp guvernator al insulei Newfoundland. Cook a continuat să însemne pe hartă țărmurile insulei Newfoundland, a explo-

James Cook

rat regiunile interioare, a descoperit acolo și a trecut pe hărți exacte câteva lacuri mari. Cook a lucrat în Newfoundland pînă în 1767, cu o singură întrerupere: în 1765 a fost trimis în Jamaica, iar de acolo a plecat pentru a întocmi o hartă de navigație a golfului Honduras.

ORGANIZAREA ȘI SCOPURILE EXPEDIȚIEI ENGLEZE ÎN OCEANUL PACIFIC

În 1768, Amiralitatea britanică a întreprins organizarea unei expediții în oceanul Pacific, în emisfera sudică. Ca pretext al expediției au fost invocate „foloasele observațiilor asupra trecerii planetei Venus prin discul solar, la 3 iunie 1769“. În timp ce pregătirile pentru expediție erau în toi s-a întors din călătoria din jurul lumii Wallis, care descoperise pentru a doua oară insula Tahiti și Amiralitatea a considerat că această insulă este cea mai potrivită pentru efectuarea lucrării proiectate.

„... Observațiile asupra planetei Venus nu erau decît un paravan pentru o călătorie al cărei scop concret era descoperirea continentului Sudic și anexarea de noi teritorii la Imperiul britanic“ (J. Baker). Această indicație justă a competentului istoric englez al descoperirilor este confirmată de discuțiile care s-au purtat între „Societatea regală“ și Amiralitate în legătură cu numirea comandantului expediției. Societatea propunea ca în fruntea expediției să fie pus omul de știință și navigatorul *Alexander Dalrymple*, considerat cel mai mare specialist englez în geografia „mării de Sud“. Societatea nu avea însă fonduri proprii, iar Amiralitatea, care alocase sumele necesare, nu intenționa nicidecum să limiteze sarcinile expediției la observațiile astronomice.

După războiul de șapte ani, Anglia a ocupat o poziție dominantă pe căile maritime din oceanul Atlantic, precum și puncte de sprijin puternice în oceanul Indian. Franța nu se socotea însă definitiv învinsă pe mare. Mai răminea oceanul Pacific; în partea de sud a acestuia se presupunea existența unui mare continent — Terra Australis — considerîndu-se că o parte a acestuia ar fi „Țara Statelor“ (Noua Zelandă) a lui Tasman. Guvernul englez era alarmat de faptul că în 1767 francezul Bougainville a fost trimis în fruntea unei mari expediții în oceanul Pacific. Și-au reluat activitatea în oceanul Pacific și spaniolii, aliați cu francezii în timpul războiului de șapte ani. Amiralitatea căuta în primul rînd să împiedice ocuparea de noi teritorii de către alte puteri maritime și să creeze pe căile din oceanul Pacific puncte de sprijin și baze engleze pentru a institui apoi controlul britanic și asupra acestui ocean. Un anumit rol l-au jucat, fără îndoială, și speranțele de a descoperi continentul Sudic locuit sau alte regiuni întinse locuite, în zona temperată sau chiar în zona tropicală a oceanului Pacific. Englezii nădăjduiau să găsească acolo aur sau materii prime și produse care să poată fi vîndute în Anglia sau în țările pe care aceasta le aproviziona cu mărfuri „coloniale“. Pe de altă parte, negustorii de sclavi englezi, care exercitau o puternică influență asupra politicii miniștrilor regali, contau, fără îndoială, pe descoperirea unor teritorii „sălbatic“, unde să poată obține nestînjeniți sclavi la preț scăzut sau chiar gratuit.

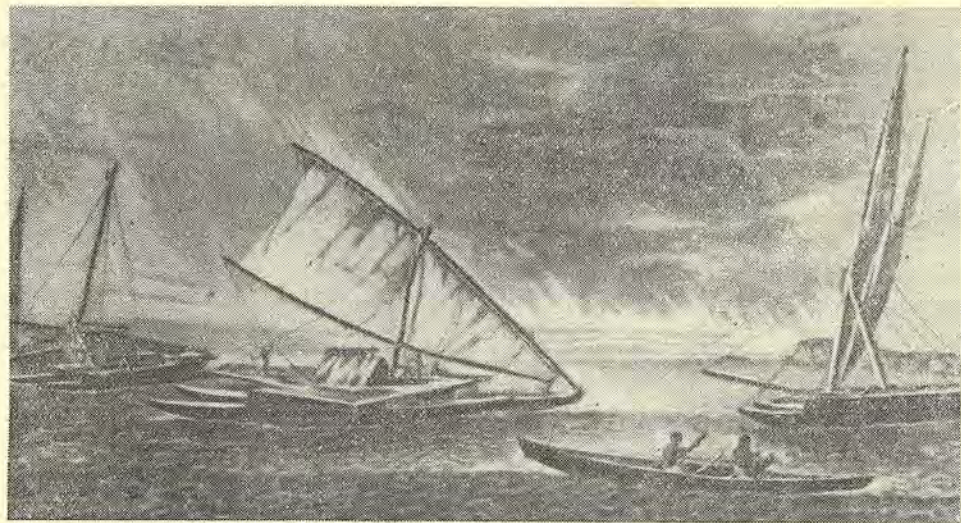
Pentru Amiralitate era absolut evident că șeful unei expediții pentru descoperirea de noi teritorii în Oceania de sud și pentru acapararea formală a acestora trebuie să fie nu un om de știință de tipul lui Dalrymple, ci un navigator militar experimentat. La început fusese vorba să se întreprindă numai o acțiune de recunoaștere, pentru care era suficientă o corabie mică. De aceea, cînd Palliser și alți oameni cu influență care-l cunoșteau bine pe Cook i-au propus candidatura, ea a fost acceptată. O piedică o constituia numai faptul că James Cook, fiu de argat, simplu marinăr, care abia la 40 de ani ajunsese la gradul de locotenent, urma să comande ofițeri — „gentlemanii“. Dar au învins considerentele practice. Cook n-a pus Amiralității nici un fel de condiții. El avea toate calitățile necesare pentru o asemenea expediție: călătorise prin apele din zona rece, temperată și tropicală, navigase de-a lungul țărmurilor unor pămînturi explorate și a altora puțin explorate, era nu numai ofițer de marină, dar și hidrograf, topograf și chiar astronom practician. În afară de aceasta, el a acceptat fără nici un fel de obiecții să plece într-o călătorie atît de lungă și de primejdioasă, nu pe o mare corabie militară sau comercială, ci pe un mic vas obișnuit de transport, pe care e puțin probabil ca domnii de la Amiralitate să-l fi considerat foarte potrivit pentru acest scop. Dar, după cum am arătat mai sus, Cook considera vasele pentru transportul cărbunelui ca cele mai potrivite pentru o călătorie de lungă durată, iar pentru descoperiri, adică pentru navigație în ape necunoscute, era mai bun un vas de mici proporții.

Cook și-a ales el însuși pe Tamisa un vas cu pînze, cu trei catarge, barkul „Endeavour“ („Încercarea“) de 370 de tone. Echipajul era alcătuit din 84 de oameni. Cu expediția au plecat și cîțiva oameni de știință: *Charles Green*, astronom, căruia i s-a dat oficial misiunea să observe la Tahiti trecerea planetei Venus prin discul solar; *Joseph Banks*, un tînăr foarte bogat, întemeietorul de mai tîrziu al Societății britanice pentru Africa și președinte al Societății regale, care călătorea pe socoteala sa cu o suită întreagă compusă dintr-un secretar personal, doi desenatori și patru servitori; naturalistul suedez *Daniel Karl Solander*, care era pe atunci bibliotecar la Muzeul britanic (Amiralitatea nu a alocat fonduri pentru întreținerea sa și, după unele izvoare, tot Banks a fost cel care l-a plătit). „Endeavour“ a fost aprovizionat cu alimente pentru un an și jumătate și înarmat cu douăzeci și două de tunuri.

PRIMELE DESCOPERIRI ALE LUI COOK ÎN POLINEZIA DE SUD

La 30 iulie 1768 „Endeavour“ a ieșit din gurile Tamisei. Drumul său trecea pe lîngă insulele Capului Verde. La 25 octombrie 1768, Cook a traversat pentru prima oară ecuatorul și la 13 noiembrie a sosit la Rio de Janeiro. La 8 decembrie el a pornit spre sud.

La 14 ianuarie 1769, în toiul verii din emisfera sudică, fiind surprins de o furtună puternică în dreptul extremității de sud-est a Țării Focului, Cook s-a adăpostit într-un mic golf. Acolo, el cu însoțitorii săi au debarcat pe țărm și s-au întîlnit pentru prima oară cu băștinașii fuegieni. Din acest moment, în jurnalele participanților la expediție încep să apară

Vase din insulele Prieteniei (după J. Cook).

însemnări despre înfățișarea, comportarea și modul de trai al insularilor care n-au cunoscut sau au cunoscut prea puțin cultura europeană. Aceste însemnări reprezintă un material foarte prețios pentru istoricii culturii primitive, ca și pentru istoricii capitalismului. Debarcînd pe diferite țărmuri, englezii din epoca revoluției industriale au avut multiple prilejuri de contacte amicale, neutre sau ostile cu diferite triburi aflate pe trepte de civilizație inferioare. Cook și tovarășii săi de drum s-au transformat în adevărați etnografi; ei strîngeau materiale despre cultura populațiilor înapoiate, efectuînd observații nemijlocite asupra societății primitive. Ei nu se mărgineau la însemnări, ci făceau și schițe, strîngeau diferite obiecte, ca: unelte și arme, îmbrăcăminte și încălțăminte, vase de bucătărie, podoabe, instrumente muzicale, obiecte de cult religios etc. Desigur, cu rare excepții, marinarii strîngeau aceste obiecte, nu cu scopuri științifice, ci în interese egoiste, meschine. Insuși Cook notează în repetate rînduri cu cîtă lăcomie făceau oamenii lui — „gentlemanii” și simplii marinari — comerțul de schimb cu insularii, obținînd pentru un cui, un cîrlig de fier, o cîrpă sau un ciob de sticlă etc., diferite obiecte „exotice” pe care contau să le vîndă la prețuri ridicate colecționarilor englezi sau să le schimbe avantajos pe o altă insulă.

Cook și însoțitorii săi erau însă oameni ai veacului lor. Ei nu înțelegeau și nu puteau să înțeleagă nici formațiunile social-economice pe care aveau prilejul să le observe în regiunile din oceanul Pacific, nici sistemele de rudenie și formele de familie care existau realmente acolo. Faptele relatate de ei au o mare însemnătate pentru știință, dar trebuie să se țină seama că aceste fapte au fost strînse și, prin urmare, selecționate de oameni stăpîniți de prejudecățile societății capitaliste din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ei acordau adesea o atenție deosebită amă-

nuntelor de mică importanță și nu observau faptele esențiale, care caracterizau orînduirea socială, forma familiei, sistemul de rudenie al insularilor. De aceea Cook, care era un om foarte inteligent, cu un puternic spirit de observație și fără doar și poate lipsit de ipocrizie religioasă, dar totodată și mai puțin învățat decît unii dintre însoțitorii săi, avea o mare superioritate față de aceștia; în condiții identice, el vedea mai bine faptele și le denatura mai puțin, pentru a face concesiile teoriilor iluministe burgheze din secolul al XVIII-lea. Nu l-a influențat, firește, nici sentimentalismul pe atunci la modă, cu idealizarea sa dulceagă a vieții în mijlocul „naturii”. Prin simplitatea expunerii și prin sinceritatea lor, însemnările lui Cook sînt superioare chiar și celei mai bune dintre descrierile călătorilor sale, aparținînd lui Georg Forster (a doua expediție).

La 20 ianuarie, cînd furtuna s-a potolit, Cook a ieșit din golful în care se adăpostise, a ocolit capul Horn și a pătruns în oceanul Pacific. La 13 aprilie „Endeavour” a aruncat ancora lîngă țărmurile insulei *Tahiti*. La 3 iunie 1769, pe o vreme excepțional de favorabilă, Green a efectuat observații astronomice asupra tuturor fazelor trecerii planetei Venus prin discul solar. Între 26 iunie și 1 iulie, Cook împreună cu Banks au ocolit într-o barcă întreaga insulă.

La 13 iulie, Cook a părăsit *Tahiti*, luînd cu el pe polinezianul isteț *Tupaia* împreună cu băiatul care îi era servitor. În timpul călătoriei, *Tupaia* i-a adus servicii prețioase ca tîlmaci și adesea ca intermediar între englezi și polinezieni. Pe baza indicațiilor lui, Cook a descoperit la 15–25 iulie, la nord-vest de *Tahiti*, între paralelele de 16–17° latitudine sudică, patru insule mici, așa-numitele *Iles sous le Vent* (Insulele sub vînt). El a numit acest grup *insulele Societății*. Mai tîrziu au început să fie socotite ca aparținînd acestui arhipelag atolii situați mai spre vest, apoi *Tahiti* și insulele situate ceva mai la sud (așa-numitele *Iles du Vent* — Insulele vîntului). Unele dintre insulele enumerate mai sus au fost vizitate fără îndoială de spanioli (în secolele XVI–XVII). De aici, folosind informațiile date de *Tupaia*, Cook s-a îndreptat spre sud și la 13 august a descoperit în dreptul paralelei de 23° latitudine sudică mica insulă *Rurutu* din arhipelagul *Tubuai*.

DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII NOII ZELANDE

Conform instrucțiunilor pe care le-a primit, Cook a pornit să caute continentul Sudic mai întîi la miazăzi de *Tahiti*, între paralelele de 35–40° latitudine sudică unde, după cîte știau englezii, nu mai navigase nici un european. Negăsind aici nici urmă de pămînt, el a cotit spre vest. După ce a străbătut la aceste latitudini peste 2 500 km, în ziua de 8 octombrie 1769 la 39°30' latitudine sudică și 177° longitudine estică, „Endeavour” s-a apropiat de un pămînt neindicat pe hărți și a aruncat ancora într-o mică baie (la țărmul sudic al golfului *Hawkes*)¹. După îndelungate controverse, Cook, ofițerii săi și oamenii de știință de pe vas „au căzut mai mult sau mai puțin la învoială că au descoperit necunoscutul conti-

¹ Litoralul răsăritean al insulei *Nordice* a Noii Zelande.

Bărbat maori (după J. Cook)

ment Sudic — Terra australis incognita“. Trebuia însă stabilit dacă uscatul descoperit este legat de „Țara Statelor“ a lui Tasman.

Acest pământ era locuit de un popor războinic — maori — care vorbea o limbă asemănătoare cu tahitiană, astfel că Tupaia s-a putut înțelege cu ei. În timpul primei debarcări pe țărm, marinarii care păzeau barca au tras în insularii ce i-ar fi atacat și au ucis un om. Mai târziu, Cook a izbutit să stabilească relații destul de bune cu băștinașii. El căuta să-i țină în frâu pe oamenii săi, întrucât avea nevoie de localnici ca să aducă echipajului provizii proaspete și să nu-l împiedice să ia apă și să taie lemne.

Cook a explorat țărmurile învecinate și s-a convins că în orice caz are în fața sa un teritoriu întins — o insulă sau o parte a continentului Sudic. La 17 octombrie el a pornit întâi spre nord-est, iar apoi, după ce a tre-

cut de peninsula *Mahia* (la 39° latitudine sudică) — spre nord. Urmind coasta sinuoasă, el a ajuns la 29 octombrie, în dreptul paralelei de $37^{\circ}40'$ latitudine sudică, la un cap, dincolo de care țărmul cotea brusc spre apus. Aceasta era extremitatea răsăriteană a pământului descoperit de el. Cook a numit-o *capul Răsăritean* (East Cape — în dreptul meridianului de $178^{\circ}40'$ longitudine estică).

El a înaintat apoi spre vest pînă la meridianul de 176° longitudine estică, unde țărmul, lîngă care se afla un șir de insule mici, cotea brusc spre nord, iar apoi spre nord-vest. În dreptul paralelei de 37° latitudine sudică, Cook l-a debarcat pe țărm pe *Green* pentru a face observații asupra planetei Mercur. În timpul observațiilor astronomice, un ofițer din pază văzînd la un tînăr insular o bucată de țesătură care era foarte mult prețuită de tahitieni, i-a propus să facă un schimb, iar cînd acesta a refuzat, l-a ucis pe loc cu un foc de muschetă. Ofițerul asasin n-a suferit nici o pedeapsă. Dimpotrivă, din jurnalul lui Cook se vede că el îl considera vinovat pe băștinaș... pentru că acesta refuzase schimbul. E adevărat că James Cook n-a aprobat asasinatul, dar din considerente pur practice; el socotea că pedeapsa „este cam aspră... pentru o vină atît de mărunță“, iar, de pe altă parte, nu voia să-i înfurie nici pe insulari, cu care, după cum presupunea el, va trebui să mai aibă de-a face adeseori.

La 15 noiembrie 1769, Cook a anunțat solemn anexarea acestui ținut la posesiunile britanice. La 18 noiembrie, Cook a descoperit mai departe spre nord-vest marea golf *Hauraki*, care pătrunde adînc în uscat dinspre

sud, iar la nord este despărțit de ocean prin „*insulele Barierei*“ (Barrier) — Bariera mare (Great Barrier) și Bariera mică (Little Barrier). La 10 decembrie, dincolo de paralela de 35° latitudine sudică, regiunea de munte a cedat locul unui șes sterp; de-a lungul acestei fișii de șes, Cook a mers încet pînă la 16 decembrie, cînd a descoperit (la $34^{\circ}20'$ latitudine sudică și 173° longitudine estică) extremitatea nordică a pămîntului descoperit de el — *capul Nordic*. Dar identitatea acestui pămînt cu „Țara Statelor“ a lui Tasman, Cook a stabilit-o abia la 24 decembrie, după ce a găsit ceva mai la vest *capul Maria Van Diemen*, iar la nord de acesta, insula Trei regi (*Three Kings*), cunoscute după descrierile lui Tasman.

Cook a ocolit extremitatea nord-vestică a „Țării Statelor“ — *peninsula Auckland* — și, înaintînd de-a lungul țărmului în direcția sud, a zărit la 9 ianuarie 1770 în toilul verii din emisfera sudică, dincolo de paralela de 39° latitudine sudică, pe o mică peninsulă, un munte înalt, al cărui pisc era acoperit de zăpadă — *Egmont* (2 517 mtr). După ce a ocolit această peninsulă, Cook a pătruns, după cum i s-a părut la început, într-un golf foarte larg, dar apoi a descoperit că acest golf este legat spre sud, printr-o strîmtoare îngustă, de ocean. La 8 februarie, Cook a ieșit prin această strîmtoare (*strîmtoarea Cook*) la extremitatea sudică a insulei Nordice a Noii Zelande, pe care a denumit-o *capul Palliser*. Dincolo de acest cap, țărmul cotea spre nord-est, în direcția regiunii pe care Cook o explorase.

Așadar, partea de nord a „Țării Statelor“ a lui Tasman s-a dovedit a fi nu o proeminență a continentului Sudic, ci o insulă mare (ceva mai mare decît insula Newfoundland, pe care Cook, o cunoștea bine). Cook a ocolit *insula Nordică* în direcția opusă mișcării acelor ceasornicului. Însă pămîntul situat la sud de această insulă putea fi o parte a continentului Sudic. De aceea Cook a pornit spre sud-vest, de-a lungul coastei răsăritene a pretinsului continent, dar și această parte a „Țării Statelor“ s-a dovedit a fi o insulă și mai mare decît cea Nordică. Înaintînd în direcția acelor ceasornicului, Cook a terminat la 27 martie 1770 ocolul *insulei Sudice*.

Principala realizare a lui Cook a constatat în faptul că el „a închis“ problema ultimului continent necunoscut, pe care europenii mai sperau să-l găsească în zona temperată a emisferei sudice și a descoperit imensa

Femeie maori (după J. Cook)

insulă dublă Noua Zelandă, „antipodul“ Marii Britanii, a cărei suprafață este mai mică¹. Cu acest prilej Cook a parcurs pe „Endeavour“ un traseu semănând cu un uriaș „opt“ lung de peste 4 000 km.

DESCOPERIREA COASTEI RĂSĂRITENE A AUSTRALIEI

La 31 martie, „Endeavour“ a pornit de la țărmurile Noii Zelande spre apus, în direcția „Țării lui Van Diemen“ descoperită de Tasman. La 19 aprilie 1770, membrii expediției au zărit pământul la 38° latitudine sudică (Tasman ajunsese la Țara lui Van Diemen mai la sud, în dreptul paralelei de 43° latitudine sudică). Țara părea întinsă și era acoperită de pădure. S-a găsit un port bun (*lingă capul Rum*), unde s-a aruncat ancora. Primii oameni — cu pielea neagră — au fost întâlniți în această regiune abia după o săptămână. Ei se aflau pe o treaptă de civilizație mult mai redusă decât locuitorii din insulele Societății și din Noua Zelandă, erau complet goi și arătau o totală nepăsare față de străini. S-a dovedit adevărată presupunerea lui Cook că a atins țărmul răsăritean al Noii Olande, dar el, nefiind încă ferm convins de aceasta, a cotit spre nord și a pornit de-a lungul țărmului.

La 6 mai, în dreptul paralelei de 34° latitudine sudică, a apărut în fața englezilor un port minunat, pe care Cook l-a numit *golful Botanic* — (Botany Bay); deoarece la 13 mai, în dreptul paralelei de 31° latitudine sudică, marinarii au observat pe țărm fum de la mai multe focuri, au denumit capul din această regiune capul *Smoky* (capul Fumegînd); la 15 mai corabia a ajuns la extremitatea răsăriteană a noului pământ, pe care Cook a denumit-o *capul Byron*.

La 23 mai, Cook a descoperit în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică lunga insulă *Great Sandy* (Marea insulă a nisipurilor), iar dincolo de ea a găsit un golf (*Harvey*). De aici țărmul cotea spre nord-vest. La 26 mai, dincolo de tropical sudic, corabia a pătruns în apele de litoral, foarte primejdioase pentru navigație, din cauza nenumăratelor recife de corali (zona străjuită de Marea barieră de corali). Cea mai mare parte din această zonă primejdioasă a fost străbătută cu bine, dar la 22 iunie, în dreptul paralelei de 16° latitudine sudică, „Endeavour“ s-a izbit de un recif și era gata-gata să naufragieze; au trebuit aruncate peste bord șase tunuri și o mare parte din încărcătura utilă, chiar și din provizii. La nord de locul avariei s-a găsit un port (astăzi portul *Cooktown*), unde corabia a rămas câteva săptămîni pentru reparații. Hrană se găsea din belșug, căci locurile erau bogate în pește.

La 4 august „Endeavour“ și-a reluat drumul. Timp de zece zile Cook a condus corabia cu multă băgare de seamă în zona de litoral cu adîncime mică și presărată cu recife. La 15 august „Endeavour“ s-a aflat din nou la un pas de piere.

La 21 august, în dreptul paralelei de 10°5' latitudine sudică Cook a zărit un cap și un grup de insule mici pe care le-a numit *York*. În ziua următoare, dincolo de aceste insule a apărut *strîmtoarea Torres*, care

¹ Suprafața Marii Britanii este de 230 000 km², iar suprafața totală a Noii Zelande este de 265 200 km².

ducea spre apus, în largul mării. Acum nu mai încăpea îndoială că țărmul de-a lungul căruia a navigat corabia este țărmul răsăritean al Noii Olande, iar capul York — extremitatea ei nordică. Cook a arborat pe una din insule drapelul englez, proclamînd posesiune engleză toată zona descoperită de el între 10 și 38° latitudine sudică și a numit-o *Noua Galie de sud* (New South Walles). Relatările lui Torres se dovedeau a fi corespunzătoare realității: Noua Guinee era o insulă uriașă, iar nu o parte a continentului. Totuși, cîtva timp englezii i-au păstrat acestei strîmtori numele de Cook, deși aflaseră de descoperirea lui Torres încă dinainte de întoarcerea lui Cook, din pamfletul lui Dalrymple publicat în 1769.

La 16 septembrie, Cook a traversat mările Arafura și Timor și a ajuns în insula *Rotti* (la sud-vest de Timor). La 2 octombrie el a acostat în Iava. „*Endeavour*“ a ramas aci — la Batavia și lîngă insula Prince, în dreptul extremității vestice a Iavei — pînă la 15 ianuarie 1771 și în acest timp au murit din echipajul său treizeci de oameni, printre care tahitiianul Tupaia și servitorul său, astronomul Green, medicul vasului și un șef de echipaj, în timp ce în tot cursul călătoriei prin oceanul Pacific, Cook nu pierduse decît un singur om. La 15 martie 1771, „*Endeavour*“ a aruncat ancora lîngă capul Bunei Speranțe, unde a stat o lună, iar la 12 iulie 1771, Cook s-a întors în Anglia după o călătorie în jurul lumii care a durat aproape doi ani și zece luni.

Capitolul 65

A DOUA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII A LUI COOK ȘI CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC

OBIECTIVELE ȘI COMPONENTA EXPEDIȚIEI

Prima călătorie în jurul lumii a lui James Cook a demonstrat că Noua Zelandă nu este o parte a continentului Sudic. Dar se mai putea ca acest continent să fie situat mai la sud de Noua Olandă și Noua Zelandă. Și ca un fel de „mărturie“ în favoarea unei asemenea posibilități erau pămînturile (sau mirajele lor) văzute de unii navigatori în zona latitudinilor subantartice (dincolo de paralela de 50° latitudine sudică). Amiralitatea acorda o atenție deosebită „Țării Circumciziei“, „descoperită“ de Bouvet. Aceste pămînturi puteau fi sau proeminente nordice (peninsule) ale continentului Sudic, sau insule situate în apropierea lui. A doua expediție a lui James Cook a fost trimisă pentru a căuta continentul Sudic, primind și alte cîteva însărcinări. De data aceasta i s-a pus la dispoziție două corăbii noi: „*Resolution*“ („Hotărîrea“) pe care o comanda Cook însuși, și „*Adventure*“ („Aventura“) sub comanda lui *Tobias Furneaux*, un tovarăș de drum al lui Wallis. Pe bordul corăbiei „*Resolution*“ se aflau doi naturaliști germani — *Johann Reinhold Forster*, care a strîns pe drum bogate materiale geografice și etnografice, și fiul acestuia, *Georg Forster*, care și-a cîștigat o glorie nemuritoare prin pre-

lucrarea acestor materiale și prin descrierea celei de-a doua călătorii în jurul lumii a lui Cook.

La 13 iulie 1772, cele două corăbii au plecat din Plymouth, iar la sfârșitul lunii octombrie au sosit la capul Bunei Speranțe și au aruncat ancora în fața Capetownului, care atunci mai aparținea Companiei olandeze a Indiilor de est. Acolo i s-a spus lui Cook că în urmă cu opt luni pe meridianul insulei Mauriciu, francezul Yves Joséph Kerguelen Trémarec a descoperit un pământ în dreptul paralelei de $48^{\circ}30'$ latitudine sudică. La capul Bunei Speranțe, Johann Forster l-a întâlnit pe botanistul suedez *Andreas Sparrmann* și l-a rugat pe Cook să-l ia cu el. Cook a acceptat, „socotind că acesta îi va putea fi de mare ajutor lui Forster“, dar cu condiția ca Forster să plătească hrana omului de știință suedez; în afară de aceasta, Forster a făgăduit să-i plătească lui Sparrmann leafa (o dată pe an) din banii săi.

CĂUTAREA CONTINENTULUI SUDIC ȘI PRIMA TRAVERSARE A CERCULUI POLAR DE SUD

La 22 noiembrie, corăbiile au pornit direct spre sud, în căutarea pământului descoperit de Bouvet. După câteva zile, un vânt puternic dinspre apus începu să le împingă către răsărit. La 7 decembrie a început să sufle un vânt rece dinspre nord, care s-a transformat în furtună. Temperatura a scăzut brusc la 3° . În dreptul paralelei de 49° latitudine sudică au apărut primii pinguini. Când furtuna s-a potolit, Cook a cotit din nou spre sud. La 10 decembrie (vara în emisfera sudică) el a întâlnit primii ghețari plutitori, în dreptul paralelei de $50^{\circ}40'$ latitudine sudică, iar apoi au început să apară cîmpuri mari de gheață, pe care Cook le ocolea pe la est, căutînd să pătrundă cît mai aproape de polul Sud. La 11 decembrie, în dreptul paralelei de $51^{\circ}50'$ latitudine sudică, au fost observate niște păsări albe de mărimea unor porumbei; ele aveau ciocurile și labele negre. A doua zi, pe ninsoare și ceață, corăbiile au înaintat printre ghețari, pe o mare atît de agitată, încît „valorile uriașe acopereau uneori acești munți de gheață“.

La 13 decembrie, corăbiile au ajuns la latitudinea „capului Circumciziei“, dar după calculele lui Cook, la 10° spre răsărit de acesta, dar el n-a mai considerat oportun să caute „Țara lui Bouvet“. Temperatura a scăzut pînă la -3° . Pentru eventualitatea că pe ceață sau pe întuneric s-ar pierde de Furneaux, Cook i-a indicat diferite puncte de întîlnire. Navigînd în volte printre mari blocuri de gheață — „stînci plutitoare“, corăbiile înaintau totuși spre sud, expunîndu-se unor mari primejdii din cauza ceții. Apăreau uriașe cîmpuri de gheață care trebuiau ocolite, parcurgîndu-se zeci de mile spre răsărit. Printre oamenii din echipaj au apărut simptomele scorbutului.

La 29 decembrie, dincolo de paralela de 59° latitudine sudică, Cook a hotărît să se îndrepte spre apus pînă la meridianul „capului Circumciziei“, pentru a afla dacă acolo se află o insulă sau o proeminență a continentului. La 1 ianuarie 1773, Cook a traversat acest meridian pe o vreme excepțional de bună, dar n-a văzut nicăieri vreun indiciu al

acestui pământ. Cook a pus la îndoială însuși faptul dacă Bouvet văzuse într-adevăr pământ sau „o uriașă insulă de gheață înconjurată de cîmpii de gheață moale“. Atunci el a cotit spre sud.

La amiaza zilei de 17 ianuarie 1773, corăbiile lui Cook au traversat pentru prima oară în istoria omenirii cercul polar de sud în dreptul meridianului de $39^{\circ}35'$ longitudine estică.

Era senin. După șapte ore, cînd corăbiile au atins paralela de $67^{\circ}15'$ latitudine sudică, ele s-au oprit în fața unor ghețuri compacte; Cook s-a urcat pe catargul mare, dar n-a reușit să vadă nicăieri spre sud o trecere liberă de ghețuri. Era pe la mijlocul verii și Cook a socotit că pentru căutarea unei astfel de treceri ar pierde prea mult timp și nici nu era sigur că ar putea fi găsită în această regiune. De aceea a hotărît să se retragă temporar și să se îndrepte spre nord, către pământul descoperit de Kerguelen. La 1 februarie, el a traversat, în dreptul latitudinii ce i se indicase ($48^{\circ}30'$ latitudine sudică), meridianul insulei Mauriciu (58° longitudine estică), dar n-a găsit nici urmă de pământ: longitudinea i se indicase greșit, căci *arhipelagul Kerguelen*, descoperit într-adevăr atunci, se află la 12° răsărit de insula Mauriciu.

La 8 februarie, deși marea era liniștită, corăbiile s-au pierdut una de alta din cauza ceții. Cook a încrucișat în acest loc timp de două zile și, pierzînd speranța de a mai întîlni vasul „Adventure“, a pornit spre sud-est. El a navigat astfel pînă la 26 februarie și a atins paralela de $61^{\circ}21'$ latitudine sudică în dreptul meridianului de 97° longitudine estică. Din cauza ghețurilor, el s-a retras puțin spre nord și a mers pînă la 17 martie între paralelele de 58 – 60° latitudine sudică. În această zi, în dreptul meridianului de 147° longitudine estică, el a hotărît să cotească spre nord și să se îndrepte către Noua Zelandă. La 26 martie, „Resolution“ a aruncat ancora în golful *Dusky Sound* (golful Întunecat) pe coasta de sud-vest a Noii Zelande. Corabia părăsise cu 117 zile în urmă capul Bunei Speranțe și în tot acest timp nu s-a observat nici un indiciu că ar exista pământ.

Pentru a lăsa echipajul să se odihnească, Cook a rămas în golful Dusky o lună și jumătate, pînă la 11 mai. În amintirea acestui popas, cea mai mare dintre insulele din golf a fost denumită *Resolution*. De aici Cook a parcurs într-o săptămînă drumul spre strîmtarea Regina Charlotte (astăzi *strîmtoarea Cook*), unde de cinci săptămîni îl aștepta Furneaux cu corabia „Adventure“.

Raportul lui Furneaux a fost scurt. După ce s-a despărțit de Cook el a pornit spre Țara lui Van Diemen (Tasmania) și a explorat coasta ei răsăriteană de la capul Sudic pînă la $40^{\circ}50'$ latitudine sudică. Aici „țărmlul deviază spre vest, formînd după toate probabilitățile un golf adînc. De pe puncte se zăreau focuri pe insulele aflate dincolo de linia țărmlui“. El le-a denumit *insulele Furneaux*, dar n-a văzut decît țărmlurile lor răsăritene. După cum știm acum, aceste insule se află lîngă intrarea răsăriteană în *strîmtoarea Bass*, care desparte Tasmania de Australia, dar chiar la această latitudine adîncimea era atît de mică încît Furneaux, de teamă să nu dea peste un recif, s-a îndreptat spre răsărit și a pierdut din vedere pămîntul. El l-a zărit din nou în dreptul paralelei de 39° lati-

tudine sudică (probabil *capul Sud-Estic* al Australiei de lângă strîmtoarea Bass) și din același motiv s-a îndepărtat iarăși spre răsărit. Fiind excesiv de prudent, Furneaux a tras următoarea concluzie greșită: „Am impresia că între Țara lui Van Diemen și Noua Olandă nu există nici o strîmtoare; cred că există doar un golf care pătrunde adînc în uscat“. El a cotit spre răsărit și la 5 aprilie a aruncat ancora în strîmtoarea Cook.

DESCOPERIREA GRUPULUI SUDIC DIN ARHIPELAGUL COOK

De la 7 iunie pînă la 15 iulie 1773 expediția lui Cook a explorat zona oceanului situată între paralelele de 39 și 47° latitudine sudică, la răsărit de Noua Zelandă, pînă la meridianul de 133°30' longitudine vestică. Negăsind acolo nici un fel de pămînt, Cook a pornit spre nord, în direcția insulei Pitcairn, dar n-a găsit-o, deoarece nici Carteret nu stabilise exact longitudinea. Pe la mijlocul lunii august corăbiile au mers timp de trei zile printre insulele din arhipelagul *Tuamotu* și la 17 august au aruncat ancora într-unul din golfurile *insulei Tahiti*, unde au stat timp de două săptămîni. În prima jumătate a lunii septembrie, expediția a vizitat alte două insule din arhipelagul Societății, iar apoi a pornit spre *insulele Tonga (Prieteniei)*. În drum, la 22 septembrie, corăbiile „au trecut pe lângă un grup de mici insule de corali, pesemne nelocuite; insulițele erau legate între ele prin recife și bancuri de nisip“. Acest „mic arhipelag“ (*insulele Hervey*) face parte din *grupul sudic al insulelor Cook*, traversate de paralela de 20° latitudine sudică și de meridianul de 160° longitudine vestică (ele trebuie deosebite de grupul nordic al insulelor Cook, străbătut de paralela de 10° latitudine sudică și de același meridian de 160° longitudine vestică). Corăbiile au rămas în arhipelagul Tonga pînă la 7 octombrie, iar apoi s-au îndreptat spre țărmurile Noii Zelande.

La 22–23 octombrie, în dreptul țărmului răsăritean al Noii Zelande, pe ploaie și vînt puternic, corăbiile s-au despărțit pentru a doua oară, iar în noaptea de 29 spre 30 octombrie, pe vînt slab, s-au despărțit pentru a treia oară lângă intrarea dinspre răsărit în strîmtoarea Cook. „Adventure“ nu se afla la locul de întîlnire fixat dinainte (baia Corăbiilor, din strîmtoare). De la 3 pînă la 25 noiembrie, Cook l-a așteptat zadarnic pe Furneaux în acest golf și a plecat singur cu corabia „Resolution“ în apele antarctice, pierzîndu-și speranța de a mai găsi vasul „Adventure“, căci asupra altor puncte de întîlnire ei nu stabiliseră nici o înțelegere. Corăbiile s-au întîlnit din nou abia în Anglia.

PIEIREA UNUI GRUP DE MARINARI DE PE „ADVENTURE“ ÎN NOUA ZELANDĂ

După despărțire, căpitanul Furneaux a întîrziat lângă coasta de răsărit a Noii Zelande mai întîi din cauza lipsei de apă și combustibil, iar apoi din cauza puternicelor vînturi potrivnice care l-au împiedicat să intre în strîmtoare. El a ajuns la locul de întîlnire fixat abia la 30 noiembrie. Debarcînd pe țărm, marinarii au văzut pe un copac inscripția „Uitați-vă jos“, au săpat și au găsit o sticlă sigilată cu o scrisoare din partea

lui Cook. Aici Furneaux a găsit indicații cu privire la direcția în care intenționa Cook să meargă.

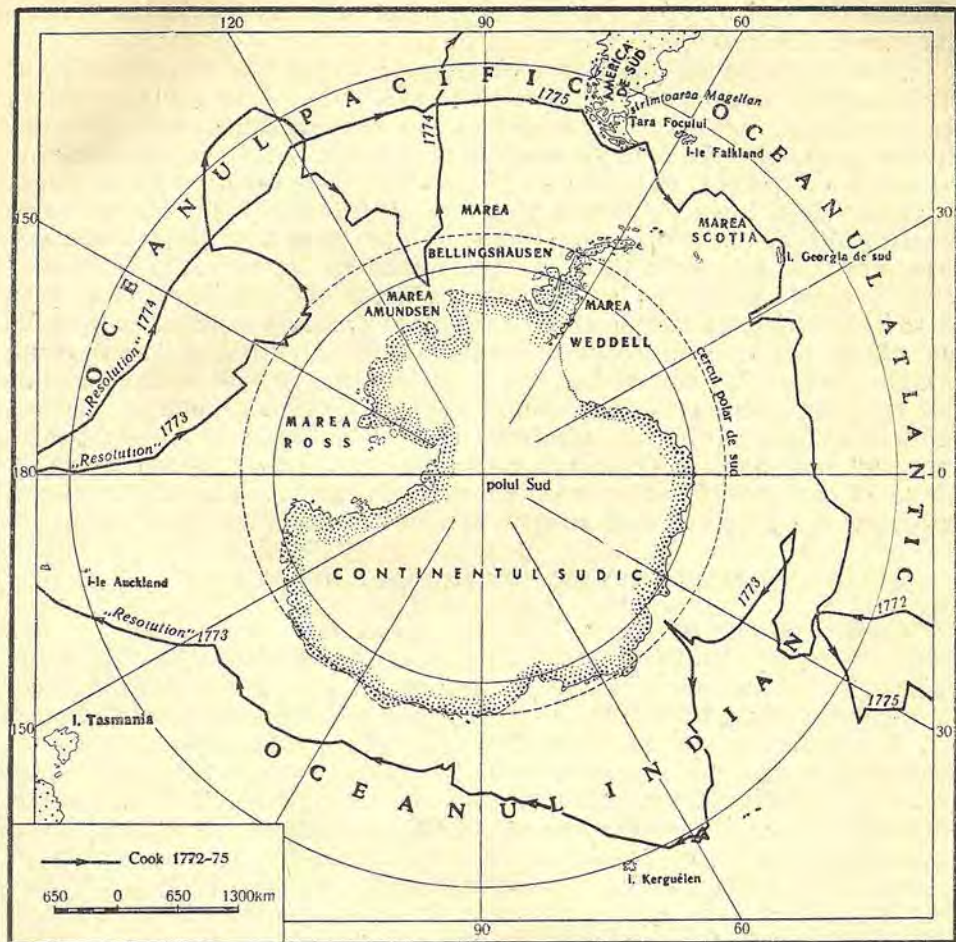
La 17 decembrie, după ce a terminat pregătirea corăbiei pentru continuarea drumului, Furneaux a trimis pe țărm după legume pe tânărul ofițer Row cu zece oameni într-o barcă. Nici unul din ei nu s-a mai întors. A doua zi, Furneaux a trimis în căutarea lor pe al doilea secund al său Barney, cu alți zece oameni. După câteva ore de căutare, marinarii au găsit într-o luntre de lângă țărm niște ghetete și o bucată de carne proaspătă. „Pe țărm — scria în raportul său Barney — am găsit vreo douăzeci de coșuri închise și legate cu sfoară... pline cu carne friptă și cu rădăcini de ferigă pe care băștinașii le folosesc în loc de pâine. Scormonind în coșuri, am găsit niște ghetete și un braț. După literele T, H. tatuate pe braț mi-am dat seama imediat că este brațul marinărului Thomas Hill“. Văzind fum deasupra unui mic golf învecinat, Barney s-a dus cu barca până acolo și cu focuri de armă a pus pe fugă o mulțime de maori. Din barca celor plecați în ajun, marinarii n-au găsit decât o vislă ruptă înfiptă în pământ. „Pe tot țărmul erau presărate capete, plămini și inimi ale oamenilor noștri. În jur, cîinii scormoneau mîrîind prin măruntaiele însîngerate. Ne uitam încremeniți la aceste rămășițe groaznice“. Barney a adus pe corabie două brațe — al lui Hill și al lui Row — și capul unui al treilea marinăr. Potrivit obiceiului marinăresc, aceste rămășițe au fost cusute într-un sac de care s-a legat o greutate și apoi au fost coborîte în apă.

Furneaux presupunea că „ciocnirea cu băștinașii s-a produs din cauza unei certe“. Acest lucru s-a confirmat cînd Cook a vizitat golful în ianuarie 1777. S-a aflat însă că englezii provocaseră atacul. În fața unei mulțimi de maori, ei l-au bătut pe unul dintre ei, acuzîndu-l că ar fi furat cițiva pesmeți și pești. Cînd din această cauză a izbucnit cearta, marinarii au tras primii în mulțime și au ucis doi oameni. Dar în timp ce englezii își reîncărcau puștile, maori s-au năpustit asupra lor și i-au măcelărit pe toți.

La 23 decembrie, „Adventure“ a ridicat ancora, însă din cauza acalmiei n-a putut ieși în largul oceanului decît abia la începutul lunii ianuarie 1774. Furneaux a pornit mai întîi spre sud-est, ajungînd la paralela de 61° latitudine sudică. Urmînd această paralelă, el a ocolit capul Horn și a traversat apoi oceanul Atlantic de-a lungul paralelei de 54°, cu scopul de a găsi „Țara lui Bouvet“. El a traversat meridianul indicat de francezi, a mai înaintat cîteva grade mai departe spre răsărit, dar nici de data aceasta n-a zărit vreo urmă de pământ. Atunci s-a îndreptat spre capul Speranțe și s-a întors în Anglia pe la jumătatea anului 1774.

CĂLĂTORIA LUI COOK ÎN ANTARCTICA, 1773—1774

La 26 noiembrie 1773, Cook a pierdut din vedere Noua Zelandă și a pornit spre sud-sud-est. La 18 decembrie, pe o ninsoare și ceață deasă, el a traversat pentru a doua oară cercul polar de sud și la 23 decembrie, în dreptul meridianului de 137°20' longitudine vestică, s-a oprit la para-

Călătoria lui J. Cook în regiunea antarctică.

lela de $67^{\circ}20'$ latitudine sudică, în fața „unei bariere de gheață de nestrăbătut”. Vântul era slab, marea liniștită, era lapoviță. „Toți oamenii suferau de frig. Ceața deasă cădea ca o piclă de nepătruns peste marea rece, acoperită de ghețuri compacte... Nu se vedea nici o posibilitate de a înainta mai departe spre sud”. Cook s-a retras temporar spre nord, pînă la paralela de $47^{\circ}51'$ latitudine sudică, apoi a pornit din nou spre sud. La 26 ianuarie 1774 el a traversat pentru a treia oară cercul polar de sud (în dreptul meridianului de $109^{\circ}31'$ longitudine vestică). La 30 ianuarie el a atins dinspre nord, pe o vreme senină și pe un vînt puternic, paralela de $71^{\circ}10'$ latitudine sudică (în dreptul meridianului de $106^{\circ}54'$ longitudine vestică). După cum știm acum, el se afla la aproximativ 200 km de proe-

minența cea mai apropiată a continentului *Antarctida* (*peninsula Terston din marea Amundsen*). Iată însemnările lui Cook din acea zi:

„La ora patru dimineața s-a observat în sud o fișie de un alb orbitor — care prevestea că în apropiere se află câmpuri de gheață. Curînd, de pe catargul mare s-a zărit o barieră compactă de gheață care se întindea de la răsărit spre apus pe o distanță fără margini. Întreaga jumătate de sud a orizontului strălucea cu lumini reci. Am numărat 96 de culmi și vîrfuri de-a lungul marginii cîmpului de gheață. Unele din ele erau foarte înalte și crestele acestor munți de gheață abia se puteau distinge prin pinza de nori coboriți și de ceață albă ca laptele... Nimeni n-a văzut vreodată astfel de ghețuri în marea Groenlandei și de altfel nu cred să se poată compara cîmpurile de gheață din emisfera nordică cu ceea ce am văzut aici în sud. Nu exista nici o posibilitate de a-ți croi drum printre ghețuri. Nu numai eu, dar și toți însoțitorii mei eram încredințați că acest cîmp uriaș se întinde departe spre sud, pînă la pol sau se unește undeva, la latitudini mari, cu un continent... Am mers spre sud mai departe decît toți navigatorii din trecut și am ajuns la limita la care posibilitățile omenești sînt epuizate... Întrucît nu se mai putea înainta spre sud nici un pas, am hotărît să cotesc spre nord...“.

NOI DESCOPERIRI ÎN POLINEZIA DE SUD

Cook a pornit spre nord-est, în direcția mării „*Țări a lui Juan Fernandez*“ care ar fi fost descoperită în secolul al XVII-lea la 38° latitudine sudică și 90° longitudine vestică (a nu se confunda cu micile insule Juan Fernandez, situate mult mai la nord și la est în fața coastelor chiliene).

El n-a găsit acolo nici urmă de pămînt. Timp de cîteva zile a căutat acest pămînt spre vest, iar apoi (la 25 februarie) a pornit spre nord, către *insula Paștelui*. La 12 martie el a fost atît de aproape de țărm, încît a văzut prin lunetă misterioasele statui uriașe descrise de Roggeveen și chiar niște oameni în jurul lor. În ziua următoare a ocolit insula, a aruncat ancora lîngă un țărm nisipos și a rămas acolo pînă la 16 martie. Englezii au debarcat și au văzut la localnici mărfuri spaniole; în 1769—1770, insula fusese vizitată de expediția lui *Felipe Gonzalez*, care o anexase la posesiunile spaniole. Unul dintre oamenii lui Cook a măsurat statuia care mai exista pe platforma de piatră (alte trei fuseseră dărîmate și sfărîmate poate din ordinul fanaticilor preoți spanioli); înălțimea ei era de 15 picioare, iar lățimea între umeri de circa 6 picioare.

Din insula Paștelui, Cook s-a îndreptat spre *insulele Marchize* și s-a oprit acolo timp de cinci zile. La 11 aprilie el a pornit spre Tahiti și la 17—20 aprilie a trecut prin insulele din *arhipelagul Tuamotu*. În ambele arhipelaguri el a precizat poziția cîtorva insule și le-a dat denumiri noi. La 22 aprilie, Cook a aruncat ancora lîngă țărmul *insulei Tahiti*. Pînă la 5 iunie el a mai vizitat și alte insule din arhipelagul Societății, iar apoi s-a îndreptat spre insulele Tonga (ale Prieteniei). Pe drum, la 16 iunie, a descoperit atolul *Palmerston* (18°4' latitudine sudică, 163°10' longitudine vestică), după cît se părea nelocuit, și insula locuită *Savage* („a

Sălbaticilor“, denumirea locală *Niue*, în punctul de 19°1' latitudine sudică și 169°37' longitudine vestică). Cook a denumit această insulă „a Sălbaticilor“, deoarece băștinașii i-au întâmpinat pe străinii debarcați cu arme, e drept fără să le facă vreun rău, iar englezii au tras asupra lor, fără să se știe însă dacă au nimerit pe cineva.

Din *insulele Tonga*, Cook s-a îndreptat spre *Noile Hebride* (denumire dată de el) și a descoperit câteva insule în partea centrală și de sud a arhipelagului, printre care și una destul de mare — insula *Tanna* (28 iulie). El a precizat de asemenea poziția insulelor descoperite înainte de Queiroz, Torres, Bougainville și alții. Pe insula *Tanna* a avut loc la 1 august o ciocnire cu localnicii înarmați cu lănci. Cook a tras primul dintr-o mușchetă, n-a nimerit și a poruncit să se tragă o salvă asupra mulțimii de insulari: doi dintre ei au fost uciși, iar doi grav răniți. Apoi relațiile cu băștinașii s-au îmbunătățit; totuși, la 19 august, cu o zi înainte de plecare, unul dintre băștinași a fost ucis fără nici un motiv.

La 31 august, după ce a ocolit *insula Espiritu Santo* — cea mai mare dintre *Noile Hebride* și totodată cea mai nordică — Cook a terminat explorarea acestui arhipelag și a pornit spre sud-vest, pentru ca în drum spre Noua Zelandă să cerceteze partea neexplorată a oceanului dintre *Noile Hebride* și *Australia*.

DESCOPERIREA NOII CALEDONII

La 4 septembrie 1774 s-a zărit pământ în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică și meridianului de 165° longitudine estică. La început nu s-a putut stabili dacă e vorba de o insulă mare sau de un arhipelag. „De-a lungul țărmului se întindea o fișie de bancuri de nisip și recife. În zare se vedeau pânzele albe ale citorva canoe...“ În zorii zilei următoare s-a zărit țărmul care se întindea de la nord-vest spre sud-est. Către apus se vedea clar că linia țărmului se întrerupe și Cook s-a îndreptat spre nord-vest și a descoperit strîmtoarea care desparte un pământ întins (la sud) de două insule mici (*Balabio* și *Paaba*, 20° latitudine sudică, 164° longitudine estică).

Îndată ce corabia „*Resolution*“ a aruncat ancora, ea a fost înconjurată de luntri ale băștinașilor. Băștinașii, care nu aveau arme asupra lor, au început să se cațare pe bordul corăbiei. Erau „oameni bine făcuți, viguroși și mlădioși“. Trăsăturile feței lor i s-au părut lui Cook mai fine și mai plăcute decît ale locuitorilor din *Noile Hebride*. Cook a găsit că ei seamănă puțin cu negrii, dar după ce i-a privit mai bine, și-a explicat această asemănare prin faptul că „au părul negru, lătos și fețele minjite cu o vopsea neagră grasă“. Ei nu purtau decît niște legături în jurul soldurilor, făcute din scoarță de copac sau frunze și examinau cu curiozitate corabia și animalele domestice de pe ea. Apoi Cook a debarcat cu un detașament de marinari pe țărm. Băștinașii i-au întâmpinat prietenos și i-au condus într-un sat de pe malul unui râu, înconjurat de mici plantații de trestie de zahăr, bananieri și cîteva cocotieri. De la râu spre ogoare erau săpate canale de irigație. Noul pământ i s-a

Femeie din Noile Hebride (după J. Cook)

16 și 27 septembrie), pînă cînd țărmul pe care se vedeau tot timpul munți înalți, a început să cotească spre sud-vest. Dar bancurile de nisip și recife care se întindeau spre sud-est au împiedicat din nou înaintarea în această direcție. Cook a mai pierdut șase zile căutînd mai departe spre sud o trecere nepericuloasă către țărmul de vest, dar a fost nevoit să renunțe la această intenție. La începutul căutărilor, el a descoperit o insulă destul de mică, pe țămurile căreia creșteau „copaci ca niște catarge, care aminteau pinii înalți, golași” și a denumit-o insula Pinilor (*Pines* sau *Kunie*). Asemenea „păduri de copaci ca niște catarge” mai văzuse Cook și înainte, în cîteva puncte de pe țărmul răsăritean al acestui pămînt. Cook a debarcat pe una dintre insule împreună cu naturalistii de pe corabie, pentru a examina aceste „catarge” ciudate. Ele s-au dovedit a fi „o specie deosebită de brazi sau pini, constituind un material minunat pentru marele catarg”. Botaniștii au denumit acest conifer *Araucaria* lui Cook (*Araucaria Cookii*).

Cook a denumit marele pămînt pe care-l descoperise *Noua Caledonie*. Și cu toată că el n-a văzut decît țărmul ei răsăritean, și-a dat seamă că aceasta este o insulă mare, pe care, dintre toate insulele din Oceania cunoscute de el, nu o întrece prin dimensiunile ei decît Noua Zelandă. El a determinat corect și forma originală a insulei înguste și lungi — precum și raportul aproximativ dintre lungimea și lățimea ei (8,7 : 1,0).

părut lui Cook prea puțin roditor, cu o populație rară și care nu făgăduia navigatorului avantaje prea ispititoare.

Cook a rămas lingă țărmul noului pămînt pînă la 13 septembrie, cînd a ieșit din strîmtoare înapoi în larg, voind să ocolească pămîntul pe la nord-vest dar a pierdut zadarnic două zile, căci în această direcție „bancurile de nisip și recifele se întind cît vezi cu ochii și e cu neputință să-ți croiești drum printre ele spre sud”. Dincolo de bariera de recife se vedea marea, dar Cook a socotit just că navigația printre recife implică un risc mare și cu totul nejustificat. De aceea el a cotit de la „*Marele recif al lui Cook*” (astfel se numește această barieră lungă de aproape 250 km) spre sud-est.

„*Resolution*” a navigat în această direcție timp de opt zile (între

ÎNCEIEREA
CELEI DE-A DOUA CĂLĂTORII
ÎN JURUL LUMII A LUI COOK

La 10 octombrie, aflindu-se pe la jumătatea drumului dintre Noua Caledonie și Noua Zelandă, la $29^{\circ}2'$ latitudine sudică și $168^{\circ}16'$ longitudine estică, Cook a descoperit și a descris mica insulă muntoasă și nelocuită *Norfolk*. La 19 octombrie el a aruncat ancora în „baia Corăbiilor” din Noua Zelandă. El s-a îndreptat îndată spre locul unde îngropase sticla cu scrisoarea către Furneaux. Sticla nu se mai afla acolo, dar Furneaux nu s-a gândit să-i lase în locul ei o altă scrisoare și Cook continua să rămână neliniștit de soarta tovarășilor săi. Această neliniște a sporit din pricină că maorii din câteva regiuni ale insulei duble povesteau în feluri diferite despre un naufragiu, un furt, împușcarea unor oameni de către străini, răzburarea băștinașilor etc.; confuzia sporea și din cauză că englezii nu înțelegeau bine ceea ce le spuneau maorii. Studiind viața și moravurile băștinașilor, Cook a tras următoarea concluzie, care poate părea paradoxală: „... Lipsa de unire pricinuieste acestor băștinași nenorociri incalculabile... Totuși trebuie să spun că deși insularii sînt fără îndoială canibali, ei sînt înzestrați de la natură cu o fire blîndă și sînt omenoși.”

La 10 noiembrie, „Resolution” a ridicat ancora și s-a îndreptat spre sud-est, a traversat paralela de 55° latitudine sudică, iar apoi a cotit spre răsărit. Între 22 noiembrie și 17 decembrie, corabia a navigat în zona dintre 56° și 53° latitudine sudică, fără să întâlnească vreo urmă de uscat, pînă a ajuns la Țara Focului, în dreptul intrării vestice în strîmtoarea Magellan. Cook a fost primul care a traversat oceanul Pacific la latitudini sudice atît de mari. El a menționat însă că „... niciodată pînă atunci nu-i fusese dat să facă o călătorie atît de lungă în cursul căreia să se întîmple atît de puține lucruri mai interesante... Deși cerul a fost acoperit tot timpul de nori, totuși furtuni nu s-au produs și nici n-a fost prea frig...”

Cook n-a intrat în strîmtoarea Magellan, ci a explorat țărmurile vestice și sudice ale Țării Focului, care, după cum se știe, reprezintă un întreg arhipelag. Micile descoperiri făcute în această regiune sînt însemnate pe harta părții de sud a arhipelagului; insulele *Gilbert* (în cinstea timonierului *Joseph Gilbert* de pe „Resolution”), golful *Cook*, strîmtoarea *Christmas Sound* (a Crăciunului, descoperită de Cook la

Bărbat din Noile Hebride (după J. Cook)

25 decembrie) etc. După ce la sfârșitul anului a ocolit capul Horn, Cook a trecut la 1 ianuarie 1775 prin strîmtoarea Le Maire spre țărmul nordic al *insulei Estados* (Statelor). El a denumit baia adăpostită pe care a descoperit-o *Anul Nou*, iar insulițele care o mărginesc la nord — *insulele Anului Nou*.

Între 3 și 6 ianuarie, Cook a căutat pămîntul întins care ar fi fost văzut în dreptul paralelei de 58° latitudine sudică, spre sud-est de insula Estados, și care era trecut în mod convențional pe hărți. Negăsindu-l, Cook a pornit spre nord, pentru a căuta la 54° latitudine sudică un alt pămînt, descoperit în 1756 de căpitanul vasului comercial spaniol „Leon” pe care navigase englezul Alexander Dalrymple (rival al lui Cook). Izvoarele engleze și spaniole indicau în mod diferit longitudinea noului pămînt descoperit (45 – 54° longitudine vestică) și de aceea Cook se îndoia de existența lui. Totuși, la 16 ianuarie 1775 el a găsit acest pămînt la $38^{\circ}30'$ longitudine vestică — cu $6^{\circ}5'$ mai spre răsărit decît o determinase Dalrymple. În ziua următoare, Cook a debarcat pe țărm, a arborat acolo drapelul britanic, a proclamat noul pămînt posesiune britanică și în cinstea regelui l-a denumit *Georgia de sud*.

Cook descrie regiunea interioară a acestui pămînt, situat la aceeași distanță de polul Sud, ca și patria sa — Yorkshire — de polul Nord, ca pe un ținut „sălbatic și aspru”; „Stînci, abrupte se îngrămădesc pînă la nori, iar văile adînci sînt acoperite de zăpezi veșnice. Nu cresc aici nici copaci și nici măcar tufișuri. Numai pe alocuri am văzut pe stînci o iarbă aspră și mușchi”. La 19 ianuarie, mergînd de-a lungul țărmului Georgiei de sud spre sud-est, Cook a observat contururile unui șir de munți înalți; vîrfurile uriașe acoperite de gheață aungeau pînă la nori¹. În ziua următoare, „Resolution” a ocolit extremitatea de sud-est a Georgiei de sud și Cook a zărit la nord-vest capul de unde începuse explorarea. Era neîndoielnic că descoperise o insulă, de altfel una nu prea mare ($4\,770\text{ km}^2$). Spre sud-est se zărea un alt pămînt, care apoi a fost acoperit de o ceață deasă. La 23 ianuarie Cook s-a îndreptat într-acolo, dar n-a descoperit decît un grup de insulițe stîncoase, pe care le-a denumit *stîncile Clerke*.

Continuîndu-și drumul spre sud-est, „Resolution” a atins la 28 ianuarie paralela de $60^{\circ}4'$ latitudine sudică (în dreptul meridianului de $29^{\circ}23'$ longitudine vestică). Întîlnind aici o mulțime de ghețari plutitori, Cook a cotit spre nord-vest și după trei zile a zărit un țărm înalt ce se întindea în direcția est-sud-est. „Piscurile uriașe acoperite de zăpadă se pierdeau în nori”. Cook a explorat țărmul între 1 și 6 februarie, cu întrepreri din cauza ceții dese, și a ajuns la concluzia că „țărmurile descoperite reprezintă fie un grup de insule, fie o extremitate a continentului” (sublinierea mea — I. M.) și le-a numit „Țara lui Sandwich”. Punctul cel mai nordic al acestui pămînt este situat pe paralela de 57° latitudine sudică, iar cel mai sudic, pe paralela de $59^{\circ}13'5''$ latitudine sudică. Cook a denumit acest ultim punct *Thule de sud*, deoarece era cel mai sudic dintre pămînturile descoperite vreodată pînă la el. Așadar, la 6 februa-

¹ După ultimele măsurători, vîrful cel mai înalt din Georgia de sud are $2\,804\text{ m}$ deasupra nivelului mării.

nie 1775, după ce explorase numai o parte din „Țara lui Sandwich“, Cook mai admitea că el ar putea să fie o proeminență a continentului Sudic.

Scurta vară antarctică se apropia de sfârșit, iar Cook încă nu rezolvase definitiv problema „Țării lui Bouvet“. El a cotit spre est-nord-est, ocolind dinspre nord „Țara lui Sandwich“, în dreptul paralelei de 50° a traversat meridianul indicat de Bouvet, a înaintat mai departe spre răsărit încă 13°, dar pe tot drumul n-a întâlnit nici urmă de pământ și a ajuns la convingerea (greșită) că Bouvet „a luat o insulă de gheață drept țărm al unui pământ“. Cook avea însă dreptate când afirma că în această zonă a Atlanticului nu există nici un pământ întins. La 23 februarie el a cotit spre nord și la 22 martie a sosit la Capetown unde a găsit o scrisoare de la Furneaux care îl informa despre moartea celor zece marinari în Noua Zelandă și despre continuarea călătoriei sale. La 29 iulie 1775, „Resolution“ a aruncat ancora într-un port englez, după o călătorie care a durat trei ani și optsprezece zile.

Cu legitimă mândrie a încheiat Cook bilanțul călătoriei sale în jurul lumii prin apele antarctice: „Am traversat oceanul Sudic la latitudini mari și într-un asemenea chip încât am dovedit fără putință de tăgadă imposibilitatea existenței în aceste locuri a vreunui continent care, chiar dacă va fi cumva descoperit, nu se poate afla decît în apropiere de pol. În locuri inaccesibile navigației... S-a pus astfel capăt căutării continentului Sudic care timp de două veacuri a atras mereu atenția unor puteri maritime... Nu voi tăgădui că în apropiere de pol s-ar putea să existe un continent sau un pământ întins. Dimpotrivă, sînt încredințat că un astfel de pământ există acolo și poate că am văzut chiar o parte a lui („Țara lui Sandwich“)... Aceste pămînturi sînt condamnate de natură la un frig veșnic și sînt lipsite de căldura razelor soarelui... Dar cum trebuie să fie ținuturile situate și mai departe spre sud?... Dacă cineva va da dovadă de hotărîre și perseverență întru rezolvarea acestei probleme și va pătrunde mai departe decît mine spre sud, nu eu voi fi acela care va invidia gloria descoperirilor sale. Trebuie să spun însă că descoperirile lui nu vor aduce mare folos lumii“.

Așadar, Cook recunoștea existența uscatului antarctic, dar îl deplasa prea departe spre pol și nu vedea nici un interes practic în descoperirea lui. De altfel, el nici nu credea că vreun muritor va putea înfăptui în Antarctica mai mult decît a înfăptuit el: „Riscul pe care îl implică navigația în aceste mări neexplorate și acoperite de gheață, în căutarea continentului — scrie el în altă parte — este atît de mare, încît pot afirma cu curaj că nici un om nu va îndrăzni vreodată să pătrundă spre sud mai departe decît am izbutit eu. Pămînturile care s-ar putea afla în sud nu vor fi niciodată explorate...“ (sublinierea mea — I. M.).

Dar astfel de oameni s-au găsit și explorarea continentului Sudic a început încă pe vase cu pînze, la mai puțin de jumătate de secol de cînd scria Cook aceste cuvinte trufașe. Iar această explorare au început-o rușii.

CEA DE-A TREIA CĂLĂTORIE ȘI MOARTEA LUI COOK

SCOPURILE CELEI DE-A TREIA EXPEDIȚII A LUI COOK

După câteva zile de la întoarcere, Cook a fost avansat căpitan de rangul I. Curînd după aceea i s-a oferit postul liniștit, dar prea puțin atrăgător pentru el, de șef al spitalului din Greenwich. Tot atunci parlamentul a hotărît acordarea unui premiu de 20 000 de lire sterline oricărei corăbii engleze care va găsi o trecere între oceane, mai la nord de paralela 52° latitudine nordică. Englezii atribuiau acum acestei descoperiri o importanță politică foarte mare din cauză că rușii înaintau către America de nord-vest prin oceanul Pacific, spre răsărit, iar spaniolii de-a lungul țărmlui vestic al Americii, spre nord.

Amiralitatea britanică a hotărît să trimită în căutarea trecerii nordice două vase. Așa se face că la 10 februarie 1776 Cook adresează o scrisoare Amiralității, cerîndu-i să fie numit comandant al noii expediții. Amiralitatea a primit cu bucurie cererea și i-a dat aceeași corabie — „Resolution“. Secundul său era *John Gore*. A doua corabie — „Discovery“ — a fost pusă sub comanda căpitanului *Charles Clerke*, în subordinea lui Cook.

Descoperirea trecerii nordice dintre oceane nu era singura misiune încredințată lui Cook. În instrucțiunile suplimentare i s-a dat misiunea politică de a intra în stăpînirea oricărui pămînt încă nedescoperit de alte state și de a explora cu atenție pămîntul descoperit de francezul *Yves Kerguelen Trémarec*. Probabil că Amiralitatea, fără a ține seama de concluziile călătoriei lui Cook în apele antarctice, mai stăruia în credința că acest pămînt este o parte a continentului Sudic.

CĂLĂTORIA SPRE RĂSĂRIT, CĂTRE INSULELE DIN POLINEZIA DE SUD

La 14 iulie 1776, „Resolution“, sub comanda lui Cook, a ieșit din marea Mîneei în largul oceanului și la 18 octombrie a ajuns la capul Bunei Speranțe. Acolo el a așteptat sosirea vasului „Discovery“. Ambele vase au rămas aici pînă la 5 decembrie. Apoi englezii au navigat timp de 52 de zile prin oceanul Indian, urmînd cu aproximație paralela de 48° latitudine sudică; în drumul lor au văzut insulele *Marion*, *Crozet* și *Kerguelen*, descoperite de francezi în 1771, dar ei înșiși n-au descoperit nimic nou. La 26 ianuarie 1777 corăbiile au aruncat ancora lîngă țărmlul de sud-est al Țării lui Van Diemen unde înainte de Cook nu fuseseră decît Tasman (1642) și francezii *Marion-Dufresne* cu însoțitorul său *Crozet* (1772). Aici ele au rămas patru zile.

La 30 ianuarie, Cook și Clerke și-au continuat călătoria, iar la 12 februarie au ancorat lîngă țărmlul Noii Zelande unde fuseseră uciși cei zece marinari din echipajul căpitanului *Furneaux*. Cook a izbutit să afle în ce împrejurări au pierit ei, dar a hotărît să nu folosească armele im-

potrivea neo-zelandezilor; el mai avea de gînd să se întoarcă aici și socotea că nu este potrivit să-i întărite împotriva englezilor.

La 23 februarie, Cook a părăsit țărmurile Noii Zelande, s-a îndreptat spre nord-est și la sfîrșitul lunii martie a descoperit la 22–20° latitudine sudică două mici insule locuite — *Mangaia* și *Atiau*, ale căror locuitori înțelegeau limba tahitiană. Apoi Cook s-a îndreptat spre atolii Hervey și în cursul primei jumătăți a lunii aprilie a explorat zona oceanului situată la vest și nord-vest pînă la *atolul Palmerston*. Astfel a fost încheiată descoperirea *arhipelagului Cook*, situat de ambele părți ale paralelei de 20° latitudine sudică. De aici, înaintînd încet spre apus, Cook s-a îndreptat spre insulele Tonga (ale Prieteniei). Acolo corăbiile au zăbovit pînă la 8 august, trecînd de la o insulă la alta. După cum arată Cook, pe una din ele un băștinaș „ne-a îndemnat cu căldură să ne îndreptăm spre nord-est, în direcția insulelor, sau mai bine zis a grupului de insule, denumite Hapai“ (*Havai*).

Ajungînd în insulele Societății, Cook a aflat, cu mare nemulțumire, că în timpul lipsei sale spaniolii fuseseră acolo și chiar debarcaseră patru oameni, printre care doi preoți. El bănuia că spaniolii intenționează să acapareze arhipelagul. Cook a rămas pe insulele Societății timp de două luni și la 8 decembrie a pornit spre nord-est, în direcția insulelor „Hapai“.

A DOUA DESCOPERIRE A INSULELOR HAVAI

Cook socotea că, din punctul de vedere al îndeplinirii instrucțiunilor Amiralității, el începe abia din acel moment „călătoria în vederea descoperirilor“. La 24 decembrie, dincolo de ecuator, au apărut cîțiva atoli; întrucît a doua zi era crăciunul, Cook a denumit acest grup *Christmas* (al Crăciunului); acest nume s-a păstrat pînă astăzi numai pentru insula principală din lungul șir *Line* (*Sporadele centrale polineziene*).

La 2 ianuarie 1778, englezii au pornit spre nord de insula Christmas și după ce au pierdut-o din vedere, n-au mai zărit pămînt timp de șaisprezece zile. În zorii zilei de 18 ianuarie, dincolo de paralela de 20° latitudine nordică, a apărut un pămînt, iar mai tîrziu Cook a observat că acesta era alcătuit din cinci insule. Cook a denumit grupul „*insulele Sandwich*“, în cinstea lui Sandwich, care era atunci lord al Amiralității. Acesta era grupul central din *arhipelagul Havai*, care cuprindea și insula Oahu; dar cea mai mare dintre insule, situată spre sud-est, la miazăzi de paralela de 20°, și anume insula Havai, Cook n-a văzut-o în cursul primei vizite.

A doua zi s-au apropiat de corăbii cîteva luntre. Băștinașii vorbeau o limba asemănătoare cu cea tahitiană. Erau cu toții oameni oacheși, viguroși, cu fețe expresive. Cook a găsit că unii dintre ei seamănă cu europenii. Băștinașii aveau o atitudine pașnică. Ei s-au urcat pe corabie și se mirau de tot ce vedeau mai mult decît locuitorii altor insule vizitate înainte de Cook. „Ochii le fugeau de la un obiect la altul. Probabil că nu văzuseră niciodată europeni și nu cunoșteau obiecte europene, în afară de cele de fier... [care] au fost aduse aici într-o perioadă îndepărtată...“ Cook a dat o deosebită atenție acestui fapt, deoarece în

Havaian dansînd (după J. Cook)

vină acolo încă multe decenii la rînd. Așadar, legendele locale coincid cu datele fragmentare care au ajuns pînă la noi cu privire la descoperirea de către spanioli a insulelor Havai în al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

Insularii i-au adus în dar lui Cook mulți purcei și fructe, îndeplinind ceremonii asemănătoare celor tahitiene.

DESCOPERIRILE LUI COOK ÎN PARTEA DE NORD A OCEANULUI PACIFIC

Cook n-a rămas multă vreme în insulele Havai. La 2 februarie, el a pornit spre nord-vest și la 7 martie, în dreptul paralelei de $44^{\circ}30'$ latitudine nordică, a apărut în fața sa coasta „*Noului Albion*“ — țărmlul dinspre oceanul Pacific al Americii de Nord. Acest pămînt era „de o înălțime potrivită, cu dealuri și văi, acoperit de păduri“. Indienii din regiunile de pe litoral aveau diferite obiecte metalice, chiar și linguri de argint. După aspectul lor, Cook a ajuns la concluzia că sînt de fabricație spaniolă, deși în acea perioadă puteau ajunge aici (prin intermediari indieni) obiecte franțuzești și rusești. De aici Cook s-a îndreptat spre nord, dar ceața și vîntul potrivnic l-au împiedicat să cerceteze cum trebuie coasta pe care o pierdea adesea din vedere și s-o treacă pe hartă. El a navigat astfel pînă la 19 aprilie. În această zi corăbiile au intrat în

toate celelalte insule din Polinezia, cunoscute de el, localnicii nu văzuseră niciodată fierul înainte de sosirea europenilor. Or, băștinașii de aici înțelegeau că uneltele de fier sînt mult mai potrivite pentru găurit sau tăiat, decît orice alte unelte produse în țara lor. Ei cereau fier, rostind cuvîntul *hamaite*. Cook s-a gîndit că acest cuvînt poate fi raportat la unele pentru a cărei fabricare se folosește fierul. „Adesea, cerînd fier, ei rosteau de asemenea cuvîntul *toe*, ceea ce în limba lor însemna topor...“

Firește că uneltele de fier europene ar fi putut fi aduse din insulele Polineziei de sud, descoperite de spanioli în secolul al XVI-lea; dar, după spusele havaienilor, aceste obiecte fuseseră aduse pentru prima dată de vase care nu erau de tip polinezian și de oameni care nu înțelegeau limba locală, cu 250 de ani înainte de vizita lui Cook și apoi au continuat să

golful Nootka (lingă *insula Vancouver*, paralela de $49^{\circ}30'$ latitudine nordică).

Din cauza furtunii, Cook a fost nevoit să iasă în larg, departe de țărm și s-a îndreptat spre nord, acostînd (la 21 mai), la 54° latitudine nordică, lingă un țărm (probabil lingă *insula Graham* din arhipelagul *Regina Charlotte*). Înaintînd mai departe spre nord-vest, Cook s-a apropiat cel puțin de patru ori de uscat — lingă *insulele Alexandru* și lingă continent, pînă cînd a trecut de paralela de 60° . El a crezut că aici este „capătul pămîntului“, dar apoi a văzut că țărmul cotește mai departe spre sud-vest. Cook se afla lingă porțiunea cea mai nordică a golfului Alaska, larg deschis spre sud, cunoscut mai dinainte navigatorilor ruși.

La 1 iunie, Cook a descoperit un golf sinuos pe care l-a luat drept rîu și l-a denumit *Turn Again*, dar mai tîrziu lordul Sandwich a poruncit ca denumirea lui să fie schimbată în rîul Cook. Pe hărțile moderne, denumirea *Turn Again Arm* s-a păstrat numai pentru capătul îngust și sinuos al golfului *Cook*, dintre peninsula *Kenai* și continent. La 2 iunie, cînd ceața s-a risipit, Cook a observat în această regiune, la 60° latitudine nordică, un vulcan (*Iliamna*, 3 074 mtr). La 19 iunie 1778, Cook a întîlnit lingă coasta Alaskăi pe vînătorul rus *Potap Zaikov*, care n-a făcut nici o taină din faptul că cunoaște coasta și insulele învecinate. Cook a obținut de la *Zaikov* multe informații utile. Înaintînd spre sud-vest, de-a lungul țărmului peninsulei Alaska, Cook a debarcat în insula *Kodiak*, a trecut printre insulele *Lisie* în marea *Bering* și, în căutarea mult doritului drum de nord spre oceanul Atlantic, s-a îndreptat spre nord-est.

Cook a fost primul care a însemnat pe hartă *golful Bristol* (partea de sud-est a mării *Bering*); e adevărat că el a cercetat prea superficial țărmul lui nordic, căci mai tîrziu rușii au descoperit acolo cîteva golfuri și o insulă destul de mare (*Hagemeister*). Dar punctul de nord-vest al golfului, Cook l-a determinat corect și i-a dat denumirea de *capul Newenham*. Înaintînd mai departe spre vest, cu o mică deviere către nord, Cook a ajuns în insula *Sfîntul Matei*, iar de acolo a trecut spre insula *Sfîntul Laurențiu*; amîndouă insulele fuseseră descoperite mai înainte de ruși. Continuîndu-și drumul spre nord și ținîndu-se aproape de țărmul american. Cook a văzut pentru a doua oară, după *Feodorov* și *Gvozdev*, extremitatea de nord-vest a Americii și a denumit-o *capul Prințul Galilor*.

Lingă *insula Diomede*, Cook s-a îndreptat spre vest și a zărit țărmul asiatic. Folosind hărțile rusești, el a recunoscut peninsula *Chukotka* și de aceea a pornit spre nord-est pentru a înainta mai departe de-a lungul țărmului american. Cook a atins acest țărm lingă *capul Lisburn*, neobservînd astfel uriașul golf *Kotzebue*, care pătrunde adînc în uscat. La sfîrșitul lunii august 1778, la $69^{\circ}36'$ latitudine nordică, Cook a nimerit printre ghețuri mari, care l-au oprit în dreptul paralelei de $70^{\circ}20'$ latitudine nordică și meridianului de $161^{\circ}50'$ longitudine vestică, lingă capul pe care l-a denumit *Icy Cape* (capul „Înghetăt“). Atunci el a cotit spre sud-vest, a ajuns iarăși pînă la coasta peninsulei *Chukotka*, a ocolit apoi capul *Dejnev*, pe care l-a denumit capul de Răsărit, și a trecut prin strîmtoarea *Bering* spre sud-est. În dreptul paralelei de 64° , în fața sa a apărut pe

țărmlu american un golf mare pe care l-a denumit *golful Norton*. Corăbiile lui Cook nu s-au putut apropia de țărmul sudic al acestui golf din cauza bancurilor de nisip. Apa era acolo tulbure, fundul plin de mîl și Cook a tras concluzia justă că în acest golf se varsă un rîu foarte mare (Yukon).

DESCOPERIREA INSULEI HAVAI ȘI MOARTEA LUI COOK

Din golful Norton, Cook s-a îndreptat spre Unalașka (3 octombrie), unde a întîlnit din nou ruși, care i-au dat informații prețioase despre partea de nord a oceanului Pacific și i-au arătat hărți manuscrise. Din Unalașka, Cook a pornit direct spre sud, către „insulele Sandwich”. În timpul acestei a doua vizite făcute în arhipelag, Cook a descoperit la 16 ianuarie 1779 cea mai mare insulă din arhipelag — *Havai*, pe care înainte n-a observat-o, situată în cea mai mare parte la sud de paralela de 20°.

Din însemnările lui Cook și din povestirile tovarășilor săi de drum reiese că insularii l-au primit ca pe o divinitate, iar el nu s-a împotrivit cituși de puțin la aceasta. O mulțime de oameni au căzut în genunchi cînd el a coborît pe țărm și l-au urmat tîrîndu-se pe jos. Preoții l-au dus cu solemnitate în templu și „l-au prezentat zeilor lor”. Căpitanul a îmbrățișat statuia unui zeu, a dat voie să fie uns cu uleiuri înmiresmate și împodobit cu flori. Scene asemănătoare s-au repetat de mai multe ori în decurs de o lună. Dar închinarea la noua zeităte s-a dovedit pentru credincioși mai împovărătoare decît închinarea la vechii lor zei; el cerea prea multe alimente și daruri pentru echipajul corăbiilor sale. El nu respecta interdicțiile stricte („tabu”); potrivit obiceiurilor pămîntului, havaienii erau pedepsiți cu moartea pentru asemenea încălcări. Băștinașii au răbdat toate atîta vreme cit l-au socotit zeu nemuritor...

Intr-o zi, însă, în timpul unui conflict obișnuit dintre englezi și havaieni care furaseră un lucru de pe corabie, un soldat l-a lovit pe căpetenia tribului cu vîsla în cap. Acesta s-a prăbușit, pierzîndu-și cunoștința; mulțimea de havaieni a început să arunce cu pietre în soldați, dar căpetenia, care-și revenise, i-a oprit. În timpul nopții, Cook a aflat că havaienii au furat o barcă. Atunci a poruncit să fie luate toate luntrile băștinașilor care se aflau în port, iar în dimineața zilei de 14 februarie a debarcat pe țărm cu zece oameni. El a prins pe bătrîna căpetenie a tribului și pe fiii acestuia, ducîndu-i spre barcă. Între timp, marinarii din alte bărci au deschis focul asupra unei luntri băștinașe care încerca să se îndepărteze și au ucis o altă căpetenie. Atunci havaienii care veneau în număr mare în urma bătrînei lor căpetenii au trimis înapoi, mai departe de țărm, femeile și copiii și s-au înarmat cu darde și pietre. Cook a tras primul într-unul din ei, un ofițer l-a ucis pe un alt havaian, izbindu-l cu patul puștii, iar căpitanul a tras din nou într-un alt băștinaș. Ceilalți s-au năpustit asupra englezilor și i-au ucis pe Cook și pe cîțiva din însoțitorii săi. Potrivit relatărilor ulterioare, în timpul luptei au fost omorîți treizeci de havaieni. Corpul lui Cook a fost sfîrtecat în bucăți, care au fost trimise căpeteniilor de pe insulă.

Secundul lui Cook, *Charles Clerke*, a întrunit un consiliu militar. Părerile erau împărțite, dar a triumfat aceea a lui Clerke care stăruia

să se ducă tratative de pace, cu condiția ca să le fie predat trupul lui Cook. O parte din rămășițele însingurate au fost restituite, dar aceasta n-a făcut decât să-i înfurie pe marinari. Clerke a fost nevoit să cedeze, și în dimineața următoare marinarii au deschis de pe corăbii un foc de artilerie asupra luntrilor și mulțimii de pe țărm; apoi marinarii au debarcat, au jefuit și incendiat satul, au tăiat capetele a doi havaieni și le-au atârnat de catarge. Atunci una dintre căpetenii a adus într-un sac capul, mâinile lui Cook (una din ele a fost recunoscută după o cicatrice) și alte rămășițe ale căpitanului mort. Ele au fost puse într-un coșciug și scufundate în mare.

La 22 februarie, cele două corăbii au plecat spre nord. Clerke le-a condus în marea Ciukotka, dar n-a ajuns decât pînă la paralela de $70^{\circ}35'$ latitudine nordică, iar la înapoiere, lîngă țărmurile Kamciatkăi, a murit. El a fost înmormîntat la Petropavlovsk-Kamciatsk. Sub comanda lui *John Gore*, corăbiile au ocolit capul Bunei Speranțe și s-au întors în Anglia la 4 octombrie 1780.

Capitolul 67

EXPEDIȚIILE DIN OCEANUL PACIFIC LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

CĂLĂTORIILE ÎN OCEANUL PACIFIC ȘI PIEIREA EXPEDIȚIEI LUI LA PÉROUSE

În jurul anului 1780, guvernul francez a început să organizeze o expediție maritimă, a cărei misiune principală era să exploreze și, în limita posibilităților, să cucerească noi teritorii — ținuturi din bazinul oceanului Pacific sau insule din Oceania — care să compenseze pierderea posesiunilor coloniale ale Franței din America de nord și din India. În 1785 au fost echipate două vase militare — fregatele „Boussole” și „Astrolabe” — cu un echipaj de 223 de oameni sub comanda supremă a lui *Jean François de Galaup La Pérouse*. Acesta era un marinar experimentat, încă tînăr (44 de ani), care naviga din 1764 și participase la cîteva campanii navale împotriva englezilor. Pentru efectuarea cercetărilor științifice, el a luat și cîteva oameni de știință de diferite specialități.

După ce a ocolit capul Horn și a ieșit, în februarie 1786, în oceanul Pacific, La Pérouse a înaintat de-a lungul coastei statului Chile pînă la portul Concepción (37° latitudine sudică), a cotit spre insula Paștelui, iar de acolo spre arhipelagul *Havai*, unde a debarcat pe insula *Mauî*. Fregatele s-au îndreptat apoi spre coasta nordică a golfului *Alaska*. La Pérouse credea că trebuie să înceapă explorarea țărmului american din același loc de unde a început-o James Cook în 1778, adică din golful *Icy-Bay* (golful „Înghetăt”), lîngă muntele *St. Elias* (60° latitudine nordică), dar că de acolo trebuie să pornească spre sud-est, în direcția opusă celei urmate de Cook, pentru a desăvîrși cercetarea întregului litoral dinspre oceanul Pacific al Americii de nord. Astfel, La Pérouse a înaintat spre

J. La Pérouse

sud-est, de la muntele St. Elias pînă în golful Monterey (37° latitudine nordică), de-a lungul țărmurilor Californiei superioare. După ce a explorat coasta Americii de nord, La Pérouse a ajuns la concluzia, care s-a dovedit justă, că în dreptul paralelei de 50° , în fața continentului se află un arhipelag întreg (astăzi se disting chiar două arhipelaguri — Alexandru și Regina Charlotte). La Pérouse n-a cercetat însă amănunțit această coastă. Cele mai importante descoperiri au fost efectuate în acest sector de către ruși, care și-au început cercetările cu mult timp înainte de La Pérouse (expediția lui Bering și Cirikov), de englezi și de spanioli.

Din golful Monterey, La Pérouse s-a îndreptat spre Filipine, iar în primăvara anului 1787 a început să exploreze țărmurile Asiei răsăritene din zona temperată, înaintînd treptat spre nord. Ofițerii lui La Pérouse au trecut pe o hartă — foarte neprecisă — țărmurile mării Chinei de răsărit și mării Japoniei. Din marea Japoniei, corăbiile lui La Pérouse s-au îndreptat spre nord, prin strîmtoarea Tătară, dincolo de paralela de $51^{\circ}30'$ latitudine nordică, apropiindu-se, cînd de insula Sahalin, cînd de continent. La Pérouse a ajuns pînă la intrarea în strîmtoarea îngustă (care mai tîrziu a primit numele lui Nevelskoi) care leagă marea Japoniei — prin larga strîmtoare Tătară — de marea Ohotsk; măsurătorile arătau însă că adîncimea scade treptat și La Pérouse a crezut că are în fața sa un istm jos, care leagă continentul asiatic de „peninsula“ Sahalin. De aceea el a cotit spre sud. La Pérouse a ocolit Sahalinul pe la sud, lăsînd în dreapta insula Hokkaido și a trecut din marea Japoniei în ocean, prin strîmtoarea La Pérouse, apoi de-a lungul insulelor Kurile (o strîmtoare dintre ele, în dreptul paralelei de $46^{\circ}38'$ latitudine nordică, se numește *Boussole* în cinstea corăbiei sale) și a ajuns pînă la Petropavlovsk-Kamciatsk. De acolo el l-a trimis pe uscat la Paris, prin Siberia și Europa, pe Jean Baptiste Barthélemy Lesseps cu materialele și hărțile expediției. Lesseps este singurul membru al expediției lui La Pérouse care s-a întors în patrie și a terminat călătoria în jurul lumii.

Din Kamciatka, La Pérouse s-a îndreptat spre Oceania tropicală, către insulele Manua (din grupul Samoa). Din motive rămase nelămurite, aici s-a produs o ciocnire singeroasă între francezi și insulari și de ambele părți au căzut morți și răniți. După ce a vizitat alte cîteva insule din Oceania, La Pérouse s-a îndreptat spre Australia, iar în ianuarie 1788 a aruncat ancora în golful Port Jackson (Noua Galie de sud, lîngă Sidney

de astăzi). În februarie 1788, el a trimis de aici la Paris ultimul raport scris, în care anunța, printre altele, că are de gând să viziteze mai întâi insulele din Melanezia (printre care Santa Cruz, la sud-est de insulele Solomon), iar apoi să ocolească toată Noua Olandă și în septembrie 1788, să ajungă în insula Ile de France (astăzi Mauriciu) din oceanul Indian.

După aceasta, corăbiile „Boussole“ și „Astrolabe“, avînd pe bord circa 200 de oameni, au plecat din Port Jackson și au dispărut fără urmă. Abia după 40 de ani s-a dovedit în mod neîndoios că cele două fregate au naufragiat lîngă *insula Vanikoro* din arhipelagul Santa Cruz; ce s-a întîmplat însă cu marinarii, nu s-a putut lămuri.

CEA DINTII CĂLĂTORIE AMERICANĂ ÎN JURUL LUMII ȘI DESCOPERIREA GURILOR RÎULUI COLUMBIA DE CĂTRE GRAY

După războiul pentru independența Americii de nord, negustorii din Boston au preluat aprovizionarea S.U.A. cu ceai, care înainte era furnizat, ca și alte mărfuri chineze, de Compania engleză a Indiilor de est. Totodată au apărut mari posibilități de achiziționare avantajoasă în Vestul american în schimbul mărfurilor din Boston a unor blănuri deosebit de prețuite în China. O companie a negustorilor din Boston a organizat în 1788 o expediție maritimă alcătuită din două nave, pe care a trimis-o în vest după blănuri. Expediția a ocolit capul Horn și în luna septembrie a aceluiași an ajuns în golful Nootka (49° latitudine nordică), situat, după cum se credea încă pe atunci, pe țărmul continental al Americii. După ce au strîns o cantitate mare de blănuri, americanii au hotărît ca nava „Columbia“ (212 tone) sub comanda lui *Robert Gray*¹ să plece în China, iar cel de-al doilea vas, mai mic, să rămînă pe loc pentru a continua achizițiile.

Gray a traversat oceanul Pacific spre vest: el a trecut din golful Nootka în insulele Havai, iar de acolo la Kanton în China de sud. A vîndut acolo blănurile, a cumpărat o cantitate de ceai și, în august 1790, s-a întors în patrie, pe la vest, ocolind capul Bunei Speranțe. În felul acesta el a efectuat prima călătorie în jurul lumii pe o corabie purtînd pavilionul S.U.A.

După cît se pare, succesul financiar al expediției n-a fost mare, iar unele izvoare afirmă chiar că organizatorii expediției au suferit pierderi. În orice caz, după o lună de la întoarcerea sa la Boston, Gray a fost trimis din nou cu corabia „Columbia“, să achiziționeze blănuri. După ce a ocolit capul Horn, Gray a ajuns în golful Nootka la începutul verii anului 1791, a iernat în această regiune și a construit în timpul iernatului un mic vas pe care l-a trimis, în aprilie, spre țărmurile golfului Alaska, să achiziționeze blănuri. Gray însuși a pornit pe „Columbia“ de-a lungul țărmului american spre sud (avînd probabil o misiune specială). În apropierea paralelei de 46° latitudine nordică, el a văzut o linie de talazuri înspumate. Presupunînd, pe bună dreptate, că dincolo de ele trebuie să fie un rîu mare, Gray a încercat să se apropie de țărm,

¹ Gray navigase și înainte pînă în golful Nootka, iar în anul 1789, pe goeleta militară „Washington“, a intrat în strîmtoarea Juan de Fuca, la aproape 90 km de ocean, dar nu a cercetat-o pînă la capăt.

dar n-a izbutit din cauza vîntului și curenților potrivnici¹. După ce a pierdut zadarnic mai mult de o săptămînă, Gray s-a întors, dar gîndul la rîu nu-l părăsea. La începutul lunii mai el a reluat căutarea rîului, pornind de la paralela de 47° latitudine nordică. Pe această paralelă, el a descoperit un mic golf, căruia i s-a dat mai tîrziu numele său (*Grays Harbour*), iar în dreptul paralelei de 46°15' latitudine nordică a găsit în sfîrșit gurile unui rîu mare și, înaintînd pe el în sus pe o distanță de 40 km, s-a convins că este accesibil vaselor maritime. El l-a denumit *Columbia*, în cinstea corăbiei sale. La gurile rîului a arborat drapelul S.U.A.: aceasta a fost cea dintîi ocupare oficială de către S.U.A. a regiunii din Vestul american, care din primul pătrar al secolului al XIX-lea a început să poarte denumirea de Oregon.

EXPEDIȚIA LUI VANCOUVER

Înainte de a fi trimis de Amiralitatea britanică cu misiunea principală de a explora coasta dinspre oceanul Pacific a Americii de nord între 30° și 60° latitudine nordică, *George Vancouver* ocolise de două ori globul, participînd la cea de-a doua și a treia expediție a lui James Cook și, prin urmare, navigase în toate zonele oceanului Mondial — în zona tropicală, în ambele zone temperate, în zonele antarctică și arctică. I s-au pus la dispoziție două corăbii. După ce a ocolit capul Bunei Speranțe, în septembrie 1791, Vancouver a ajuns pe coasta de sud-vest a Noii Olande și a arborat drapelul englez pe coasta golfului *King George* (Regele George), formulînd astfel în mod oficial pretenții asupra *Australiei de vest*. Englezii se grăbeau, căci priveau bănuitori activitatea francezilor în Oceania și în apele australiene.

Din Australia, Vancouver s-a îndreptat spre Noua Zelandă, apoi spre insulele Tahiti și Havai și a întocmit o hartă destul de exactă a arhipelagului Havai. El a ajuns la țărmul american abia la mijlocul lunii aprilie 1792 și a trecut la îndeplinirea misiunii sale principale. În decurs de trei ani el a însemnat pe hărți țărmul între 39°20' și 60° latitudine nordică atît de temeinic încît și-a cîștigat laudele marinarilor de pretutindeni, printre care și ale unui specialist atît de exigent ca *V. M. Golovnin*. În munca sa, Vancouver a folosit pe larg indicațiile vîntătorilor și navigatorilor ruși pe care (ca și Cook înaintea lui) i-a întîlnit pe țărmurile golfului Alaska. El a avut însă la dispoziție și alte materiale rusești, precum și copii după hărți rusești (adesea secrete), obținute de Amiralitatea britanică cu ajutorul agenților secreți sau al englezilor de vază care aveau legături la curtea împărătesei Ecaterina a II-a (de pildă, medicul ei personal, scoțianul Rogerson). El a folosit de asemenea materiale spaniole și indicațiile nemijlocite ale unui navigator spaniol experimentat — *Juan Bodega i Quadra*, care a navigat aproape 20 de ani în aceste ape.

Firește că și această lucrare temeinică avea lacune, unele chiar considerabile. Ele au fost dovedite prin lucrările de mai tîrziu ale navigatorilor

¹ Întrucît s-a întîlnit cu navigatori spanioli și englezi, se prea poate ca Gray să fi știut că tocmai în această regiune spaniolul *Bruno Eseta* a descoperit, în 1775, un rîu mare.

ruși care au descoperit câteva insule, strîmtori, golfuri și riuri pe coasta dinspre oceanul Pacific a Americii de nord, în porțiunea trecută pe hărți de expediția britanică. Acest lucru este de altfel firesc, dacă ținem seama de marea întindere a coastei apusene a Americii la nord de paralela de 48° latitudine nordică. Dar cea mai gravă lacună din lucrarea lui Vancouver a fost descoperită tocmai în sectorul sudic, unde linia de coastă este foarte puțin crestată, și anume dincolo de paralela de 43°, unde țărmul, aproape drept, se întinde în direcția meridianului. Englezii au observat aproximativ în dreptul paralelei de 46° o linie de talazuri înspumate, dar nu au cercetat care este cauza acestui fenomen. Iar după câteva săptămîni, după cum am mai arătat, Robert Gray a descoperit în spatele acestor talazuri estuarul râului Columbia.

Vasele lui Vancouver au intrat în strîmtorea *Juan de Fuca* și au cercetat toate ramificațiile ei, toate golfurile lungi și înguste prin care ea pătrunde adinc în uscat, ca și numeroasele insule. Firește că aici nu exista nici o trecere spre apus, în direcția oceanului Atlantic. Cel mai mare golf sudic a fost explorat de unul dintre ofițerii de sub comanda lui Vancouver, *P. Puget*, și a primit numele său (*Puget Sound*; pe țărmul său vestic a luat ființă în secolul al XIX-lea orașul Seattle, cel mai mare port din nord-vestul S.U.A.).

În strîmtoare, Vancouver a întâlnit expediția hidrografică spaniolă comandată de Bodega i Quadra. Ei au descoperit și au descris împreună strîmtorea largă care desparte de continent o insulă mare, pe care au hotărît s-o numească insula *Vancouver-Quadra*. Pe hărțile de astăzi s-a păstrat numai prima parte a acestui nume dublu — insula *Vancouver*, iar denumirea de *Quadra* se atribuie numai unei mici insule din strîmtoare. Strîmtorea a fost denumită *Georgia*, după numele lui Vancouver, iar partea de sud a arhipelagului a primit numele de *San Juan*, în cinstea „sfîntului protector” Juan al lui Quadra; insulelor mici și strîmtorilor mai puțin însemnate li s-au dat, fie nume spaniole, fie nume engleze, de pildă insulele *Cortes* și *Broughton* (ofițeri ai lui Vancouver), strîmtorile *Malaspina* (navigator spaniol) și *Johnstone* (un ofițer al lui Vancouver) etc.

Ieșind prin strîmtorile nordice, una îngustă — *Johnstone* și una largă — a Reginei Charlotte, în golful Regina Charlotte iar apoi în ocean, Vancouver și-a continuat cercetările. Aici englezii au lucrat singuri, fără spanioli, și acest fapt se oglindește în nomenclatura geografică. Deși insulele Regina Charlotte au fost descoperite și trecute pe hartă (firește cu nume spaniole) de către expediția spaniolă a lui Juan Perez încă în 1774 — și Vancouver știa acest lucru — întregul arhipelag, cu cele două insule mai mari ale acestuia, „au fost botezate” cu nume englezești. Cam același lucru s-a întîmplat și spre nord cu unele insule din arhipelagul *Alexandru*, unde primele descoperiri au fost făcute de ruși cu jumătate de secol înainte de sosirea lui Vancouver, iar altele mai tîrziu, de spanioli, cu cîțiva ani înaintea sa (expediția lui *Alejandro Malaspina* care a descoperit, printre altele, insula *Revilla-Gigedo* în dreptul paralelei de 56° latitudine nordică). Este important însă să amintim că Vancouver a fost acela care a schimbat numele insulei „Ceșoasa” (dat de Bering) de la

sud-vest de Kodiak în *insula Cirikov*. Vancouver a îmbunătățit de asemenea foarte mult harta coastei *golfului Alaska*. După cum am arătat mai sus, el a fost ajutat în această de ruși, care, între altele, l-au impresionat prin „liniștea și buna înțelegere în care trăiesc printre cei mai neciopliți fii ai naturii... cîștigînd dragostea acestora prin purtarea lor blîndă“.

Vancouver a spulberat o dată pentru totdeauna legenda născocită de Cook despre marele rîu (denumit după moartea lui „rîul lui Cook“) care s-ar vărsa dinspre nord în golful Alaska, la 60° latitudine nordică, la vest de peninsula Kenai: el s-a convins că acesta era marele golf pe care rușii l-au descoperit înaintea lui Cook și l-au denumit „golful Kenai“ (astăzi golful Cook). În legătură cu aceasta V. M. Golovin scria: „Și dacă n-ar fi fost Vancouver, nici pînă astăzi (1822) nu i-ar fi crezut nimeni pe ruși... și golful ar fi fost considerat rîu...“

Terminînd cartografierea coastei dinspre oceanul Pacific a Americii de nord pînă la paralela de 60° latitudine nordică, Vancouver și-a condus corăbiile înapoi de-a lungul țărmurilor Americii, a ocolit capul Horn, iar pe la mijlocul lunii octombrie 1795 a sosit în Anglia, după o absență de patru ani. Echipajele de pe corăbiile sale au rezistat bine călătoriei, dar el s-a îmbolnăvit, nu s-a mai putut întrema și a murit în 1798 în vîrstă de 41 de ani. Materialele expediției au fost puse în ordine de fratele său și lucrarea a fost publicată după moartea navigatorului.

CĂUTAREA LUI LA PÉROUSE DE CĂTRE EXPEDIȚIA LUI D'ENTRECASTEAUX

Cînd s-a primit la Paris știrea că vasele lui La Pérouse n-au ajuns în insula Ile de France (Mauriciu), s-au trimis din Franța în căutarea lor două corăbii — „Recherche“ („Căutarea“) și „Espérance“ („Speranța“), sub comanda supremă a lui *Antoine Joséph Raymond Bruni D'Entrecasteaux*. Expediția a fost aprovizionată cu alimente pe un an și jumătate și cu mărfuri pentru eventualele schimburi. În afară de misiunea principală, D'Entrecasteaux a mai primit sarcina de a explora insulele Oceaniei și țămurile Australiei și de aceea împreună cu el au fost trimiși pictori și oameni de știință, printre care s-a remarcat hidrograful și cartograful *Charles Beautemps-Beaupré*.

La mijlocul lunii ianuarie 1792, D'Entrecasteaux a sosit la Capetown și a aflat acolo că un căpitan englez ar fi văzut de pe bordul corăbiei sale pe una din insulele Amiralității (în partea de nord a mării Noii Guinee) oameni în uniforme franțuzești, dar nu a avut vreme să debarce pe insulă. D'Entrecasteaux a hotărît să se îndrepte într-acolo ocolînd Țara lui Van Diemen (Tasmania). Oprindu-se aici, Bruni D'Entrecasteaux a însemnat pe hartă litoralul sud-estic al Tasmaniei și a descoperit acolo *golful Recherche* și *insula Bruni*. De aici expediția s-a îndreptat spre Noua Caledonie, care nu fusese aproape de loc explorată. Acolo nu s-a găsit nici urmă din expediția lui La Pérouse, dar D'Entrecasteaux a profitat de acest popas pentru a trece mai amănunțit pe hartă coasta de sud-vest a acestei insule mari. Din Noua Caledonie el s-a îndreptat spre *insulele Solomon*.

Francezii au debarcat pe *insula Bougainville*, au pătruns apoi prin strâmtoarea dintre insulele *Noua Britanie* și *Noua Irlandă* în marea Noii Guinee, au trecut pe lângă *insulele Amiralității*, dar n-au găsit nicăieri urme ale expediției lui La Pérouse. Expediția s-a oprit pe *insula Amboina (Moluce)* pentru a-și repara navele și pentru ca echipajul să se poată odihni.

Îndeplinindu-și cea de-a doua misiune, D'Entrecasteaux a navigat de-a lungul *Australiei de vest* și a trecut pe hartă o mare parte a coastei sudice a continentului de la capul *D'Entrecasteaux* (116° longitudine estică) pînă la așa-numitul „vîrf“ (baia cea mai nordică) al *Marelui golf australian* ($131^{\circ}30'$ longitudine estică). Cu acest prilej au fost descoperite micul *golf Espérance*, în dreptul meridianului de 122° longitudine estică și șirul de insule care se întinde între 121 și 125° longitudine estică — *arhipelagul Recherche*. Beautemps-Beaupré are marele merit de a fi întocmit o hartă exactă a unei mari porțiuni din coasta Australiei. D'Entrecasteaux nu a mai putut înainta de-a lungul țărmului Australiei din cauza vînturilor potrivnice dinspre răsărit și a fost nevoit să caute vîntul prielnic dinspre apus la latitudini mai mari.

După ce a vizitat din nou țărmul de sud-est al Tasmaniei (golful Storm), d'Entrecasteaux s-a îndreptat spre *Noua Zelandă*, iar de acolo, prin marea Figi a ajuns la insulele Tonga (Prieteniei), unde a reluat căutarea lui La Pérouse, dar și de data aceasta zadarnic. În timpul acestei călătorii au fost descoperite însă, la paralela de 30° latitudine sudică și meridianul de 180° , micile *insule nelocuite Kermadec*, pe care D'Entrecasteaux le-a numit astfel în cinstea comandantului uneia dintre corăbiile sale — *Huon de Kermadec*.

Ca întotdeauna, locuitorii insulelor Tonga i-au primit prietenos pe străini și le-au furnizat informații exacte despre corăbiile care vizitaseră arhipelagul lor, dar corăbiile lui La Pérouse nu se aflau printre acestea.

Expediția lui D'Entrecasteaux a pornit din nou spre *Noua Caledonie*, descoperind pe drum *insula de mărgean Beautemps-Beaupré* din *arhipelagul Loyalty* — de data aceasta țărmul ei nordic; aici a murit *Huon de Kermadec*. La nord-vest de *Noua Caledonie*, d'Entrecasteaux a descoperit reciful lung de corali denumit *reciful Francezilor* și *recifele de corali D'Entrecasteaux* cu *insula Huon* (în dreptul paralelei de 18° latitudine sudică).

J. A. Bruni D'Entrecasteaux

Francezii au vizitat fără nici un rezultat insulele Santa Cruz, pe care intenționa să le exploreze, printre altele, La Pérouse. Departe, spre sud-est, francezii au zărit o insulă care nu era însemnată pe hărțile de pînă atunci. D'Entrecasteaux a reparat greșeala, a dat insulei și un nume (care nu s-a păstrat), dar nu s-a apropiat de ea. Or, aceasta era tocmai *insula Vanikoro, lângă care naufragiaseră corăbiile lui La Pérouse*. D'Entrecasteaux a vizitat din nou insulele Solomon, de aici a trecut spre arhipelagul *Louisiadelor*, unde a descoperit insula cea mai răsăriteană din acest grup (*Russel*, după numele secundului expediției) și a înaintat mai departe, spre extremitatea de sud-est a Noii Guinee.

Acolo a fost descoperit *grupul insulelor vulcanice D'Entrecasteaux* (suprafața totală 3 145 km²) cu piscuri pînă la 2 600 mtr. Navigînd de-a lungul țărmului răsăritean al Noii Guinee, francezii au descoperit golful Huon și au cartografiat proeminența nord-estică a Noii Guinee, denumind-o *peninsula Huon*.

D'Entrecasteaux era grav bolnav; tovarășii săi de drum l-au transportat de pe corabia „Espérance” pe „Recherche”, care era mai rapidă, și l-au expedit în cel mai apropiat port colonial olandez, pe *insula Waigeo*, de la extremitatea de nord-vest a Noii Guinee. D'Entrecasteaux a murit aici în iulie 1793.

Între timp, guvernatorul olandez al insulelor Moluca a aflat că Franța republicană a declarat război Angliei și aliatei sale Olanda. El a reținut corăbiile franceze, dar le-a dat drumul după un an. Cînd s-au îndreptat spre patrie, ele au fost capturate de englezi. Marinarii prizonieri au fost eliberați și s-au întors în patrie abia după pacea de la Amiens din 1802.

PARTEA A ȘASEA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE DIN EPOCA MODERNĂ

PERIOADA A II-A

(SECOLUL AL XIX-LEA — ÎNCEPUTUL SECOLULUI
AL XX-LEA)

PRIMELE EXPEDIȚII RUSE ÎN JURUL LUMII

DATE BIOGRAFICE DESPRE KRUSENSTERN ȘI LISIANSKI

Ivan Feodorovici Krusenstern (1770—1846), comandantul primei expediții ruse în jurul lumii (devenit ulterior amiral), era un ofițer de marină călit, avînd experiența navigației în apele tropicale. În 1788—1790 el a participat la patru bătălii împotriva suedezilor. În 1793 a fost trimis „voluntar” în Anglia pentru a face serviciu în flota engleză și a participat la o bătălie cu vasele franceze lingă țărmurile Americii de nord. În perioada 1795—1798 a navigat pe vase de război engleze în Indiile de vest, Indiile de est, Malaia și China de sud.

Reîntorcîndu-se în Rusia, Krusenstern a prezentat în 1799 și 1802 cîteva proiecte de călătorii în jurul lumii pe care le considera cele mai avantajoase pentru stabilirea comunicațiilor comerciale directe între porturile rusești din marea Baltică și America rusă. Pe timpul lui Pavel I proiectul n-a fost aprobat, dar la începutul domniei lui Alexandru I el a fost sprijinit de Compania ruso-americană, care a luat asupra sa jumătate din cheltuieli. În 1802, căpitanul-locotenent Krusenstern a fost numit comandant al primei expediții ruse în jurul lumii, iar în anul următor a fost ales membru-corespondent al Academiei de științe.

Biografia lui *Iuri Feodorovici Lisianski* (1773—1839), un alt participant de seamă la prima expediție rusă în jurul lumii, seamănă cu aceea a lui Krusenstern. Și el a luat parte la patru bătălii împotriva suedezilor în anii 1788—1790. Și el a fost trimis în 1793 în Anglia ca „voluntar” pentru a face serviciu în flota engleză și a participat la luptele din America de nord împotriva vaselor franceze. În 1795 a navigat din Canada pînă în Antilele mici și înapoi; apoi, pînă în primăvara anului 1796, a călătorit prin S.U.A. În 1797 a navigat din Anglia pînă la capul Bunei Speranțe, unde a petrecut cîteva luni, iar de acolo pînă la insula Sfînta Elena. În 1798—1799 a călătorit prin Indiile de est. În 1800 s-a întors, prin Anglia, în patrie pe o corabie comercială engleză. În 1802 el a fost invitat să participe la prima expediție rusă în jurul lumii și s-a deplasat în Anglia pentru a cumpăra două corăbii destinate expediției: dregătorii țariști socoteau că vasele rusești nu vor rezista la o călătorie în jurul lumii.

I. F. Krusenstern

CĂLĂTORIA LUI KRUSENSTERN ȘI LISIANSKI SPRE INSULELE HAVAI

Cu multă greutate a obținut Krusenstern ca echipajul de pe ambele vase să fie alcătuit numai din marinari ruși; nobilii ruși, admiratori ai Angliei, socoteau că „cu marinari ruși, acțiunea nu va reuși în nici un caz”. Unul dintre vase, sloopul „Nadejda” (de 430 de tone) era comandat de Krusenstern, iar corabia „Neva” (370 de tone) era comandată de Lisianski. Pe „Nadejda” se afla și *Nicolai Petrovici Rezanov*, ginerele lui Șelehov, unul dintre directorii Companiei ruso-americane, care se considera conducător al expediției și din care cauză între el și Krusenstern aveau loc permanente ciocniri. Rezanov se ducea în Japonia, însoțit de o suită, ca ambasador în vederea încheierii unui acord comercial.

Corăbiile au ieșit din Kronstadt în august 1803, în noiembrie au traversat ecuatorul (pentru prima oară în istoria flotei ruse) și în februarie 1804 au ocolit capul Horn. În oceanul Pacific ele s-au despărțit. Potrivit înțelegerii stabilite, Lisianski s-a îndreptat spre *insula Paștelui*, a cartografiat țărmurile ei și a studiat viața băștinașilor. El a ajuns din urmă „Nadejda” lângă *Nuku Hiva* (una dintre insulele Marchize). De aici cele două corăbii au plecat împreună până în *insulele Havai*. Mai departe drumurile lor s-au despărțit: Krusenstern a plecat spre nord-vest, la Petropavlovsk—Kamciatsk, iar Lisianski spre nord, în America rusă, spre insula Kodiak.

LISIANSKI ÎN AMERICA RUSĂ ȘI ÎNCHEIEREA PRIMEI SALE CĂLĂTORII ÎN JURUL LUMII

În timp ce se afla pe insula Kodiak, Lisianski a primit o scrisoare de la A. A. Baranov, care îi cerea ajutor. El s-a îndreptat atunci spre arhipelagul Alexandru și pe insula Sitka a dat ajutor militar lui Baranov împotriva indienilor — tlinkiți (koloși, cum îi numeau rușii); acești indieni, instigați de agenții travestiți ai unui pirat american, au distrus în 1802 cetatea rusească din Sitka. În locul cetății distruse, Baranov a construit una nouă — *Novo-Arhanghelsk*¹ unde a fost mutat curînd după aceea centrul Americii ruse.

¹ Mai tîrziu, insulei Sitka i s-a dat numele de *insula Baranov*. Pe hărțile moderne, Novo-Arhanghelsk este denumit Sitka.

La sfârșitul anului 1804 și în 1805, Lisianski, împreună cu timonierul *Daniil Kalinin* de pe „Neva“, a cartografiat insula Kodiak și alte insule învecinate, precum și câteva insule de lângă țărmul răsăritean al golfului Alaska; cu acest prilej Kalinin a descoperit *insula Kruzov* la vest de Sitka¹. Lisianski a dat insulei descrieri la nord de Sitka numele lui *Ciciagov*.

În toamna anului 1805, avînd pe bord o încărcătură de blănuri aparținînd companiei, Lisianski a pornit din arhipelagul Alexandru spre Macao (China de sud); pe drum, în Polinezia de nord, el a descoperit *insula* nelocuită *Lisianski* și *recifele Neva* și *Krusenstern*. După ce s-a întîlnit la Macao cu Krusenstern, Lisianski a plecat la Kanton, unde marfa a fost

I. F. Lisianski

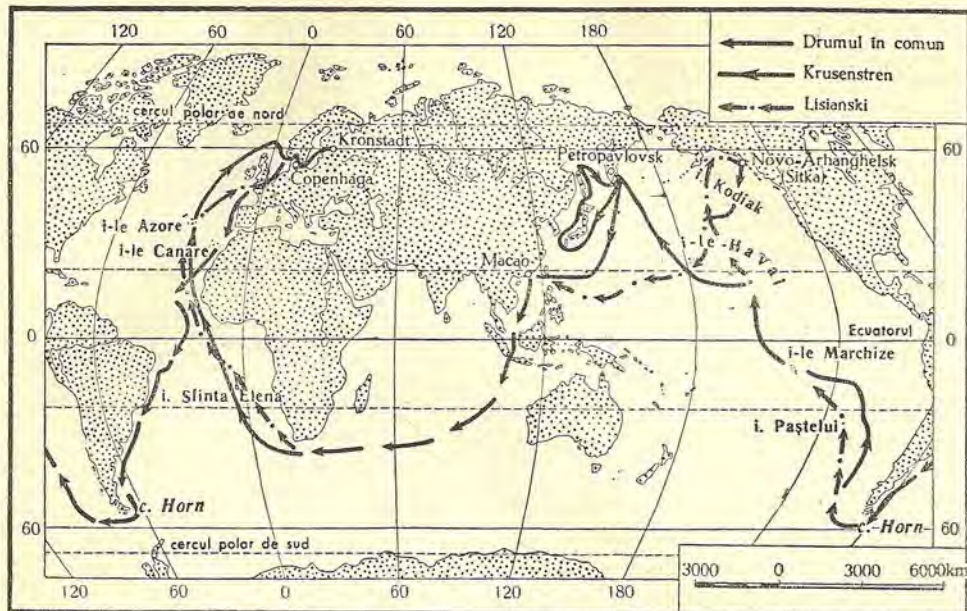
vîndută avantajos. Din Kanton, Lisianski a parcurs fără escală, în 142 de zile, drumul în jurul capului Bunei Speranțe pînă la Portsmouth (Anglia), fapt fără precedent în istoria navigației; pe parcurs, lângă țărmul de sud-est al Africii, din cauza ceții, el s-a pierdut din nou de „Nadejda“. Din Portsmouth el a plecat la Kronstadt, încheind la 5 august 1806 prima călătorie în jurul lumii din anele flotei rusești.

Autoritățile din Petersburg l-au tratat cu răceală pe Lisianski. El a fost avansat la gradul următor de căpitan de rangul II, dar cu aceasta cariera sa în marina militară s-a încheiat. El a fost nevoit să editeze pe socoteală proprie descrierea acestei călătorii în jurul lumii, sub titlul de «Călătoria făcută în jurul lumii în anii 1803—1806 pe corabia „Neva“» (Petersburg, 1812).

KRUSENSTERN ÎN PARTEA DE NORD-VEST A OCEANULUI PACIFIC ȘI ÎNCHEIEREA CĂLĂTORIEI SALE ÎN JURUL LUMII

„Nadejda“ a aruncat ancora în portul Petropavlovsk în iulie 1804. Pentru că era bolnav, aici a demisionat medicul *Fedor Petrovici Brîkin* (Brîkin) care făcea parte din suita lui Rezanov. Din Petropavlovsk, acesta a traversat marea pînă la Ohotsk, iar de acolo, prin Siberia, s-a întors la Petersburg la sfârșitul anului 1804 sau la începutul anului 1805, terminînd astfel primul călătoria în jurul lumii. El a murit curînd după întoarcerea în patrie.

¹ Înainte această insulă era socotită drept o peninsulă a Sitkăi.

Călătoriile lui Krusenstern și Lisianski în jurul lumii.

Krusenstern i-a dus pe Rezanov și suita lui la Nagasaki. În primăvara anului 1805, după ce au încheiat tratativele care s-au soldat printr-un eșec total, Krusenstern i-a adus înapoi la Petropavlovsk. Pe drumul de întoarcere spre Kamciatka, Krusenstern a ieșit prin strîmtoarea Ţusima (*strîmtoarea Krusenstern*) în marea Japoniei, a explorat intrarea vestică în strîmtoarea Sangar (Ţugaru), ţărmul vestic al insulei Hokkaido, strîmtoarea La Pérouse și coasta sudică a insulei Sahalin. Trecînd printre insulele Kurile (*prin strîmtoarea Krenișin*) el s-a întors la Petropavlovsk, unde s-a despărțit de Rezanov, spre mulțumirea amîndurora.

În vara anului 1805, Krusenstern a trecut de la Petropavlovsk, prin *strîmtoarea Nadejda*, în marea Ohotsk, spre *capul Terpenie* (al Răbdării) din Sahalin, apoi a cotit spre nord și a fost primul care a descris și a trecut pe hartă ţărmul răsăritean și nordic al Sahalinului.

Pătrunzînd în golful Sahalin, Krusenstern a cotit spre sud: el voia să verifice dacă Sahalinul este o insulă, după cum arătau hărțile rusești din secolul al XVIII-lea, sau o peninsulă, cum afirma La Pérouse. Dar și Krusenstern a suferit în această privință un eșec: lîngă intrarea nordică în limanul Amurului adîncimea era atît de mică, încît el a tras „concluzia neîndoielnică” că Sahalinul este o peninsulă și a cotit spre nord, în direcția Petropavlovskului.

În toamna anului 1805, Krusenstern a plecat din Petropavlovsk la Macao, iar de acolo la Kanton. În 1806, despărțindu-se din nou de celălalt vas al expediției — „Neva” — după cum am arătat mai sus, el a străbătut oceanul, fără escală, pînă la insula Sfînta Elena, unde s-a oprit aș-

teptându-l zadarnic pe Lisianski. Apoi a ocolit dinspre nord Marea Britanie, iar la sfârșitul verii anului 1806 s-a întors la Kronstadt, unde a ajuns fără nici un bolnav pe bord, pierzând în tot timpul expediției doar un singur om. În anii 1809–1812, Krusenstern a editat lucrarea sa în trei volume: „Călătoria în jurul lumii din anii 1803–1806 pe corăbiile «Nadejda» și «Neva»“. Această lucrare s-a bucurat de la început de un mare succes și este citită cu mult interes și astăzi¹. În 1813, el a publicat „Atlasul referitor la călătoria în jurul lumii a căpitanului Krusenstern“, iar în anii 1815–1836 „Atlasul mării de Sud“ în două volume.

CĂLĂTORIA LUI GOLOVNIN PE „DIANA“

Ca și predecesorii săi, *Vasili Mihailovici Golovnin* (1776–1831) era un ofițer de marină călit: în 1790, ca aspirant de marină, el a participat la două bătălii împotriva suedezilor. În anii 1795–1806 a navigat ca ofițer în marea Nordului și ca „voluntar“ pe vase militare engleze în marea Mediterană, în oceanul Atlantic și în regiunea insulelor Antile. De pe atunci el s-a afirmat ca inovator, elaborând noi semnale maritime.

În 1807, comandînd sloopul „Diana“, Golovnin a pornit din Kronstadt spre țărmurile Kamciatkăi. El avea ca secund pe *Piotr Ivanovici Rikord* (devenit ulterior amiral, academician și unul dintre întemeietorii Societății ruse de geografie). Ajungînd la capul Horn, Golovnin a fost nevoit, din cauza vînturilor potrivnice, să schimbe itinerariul și la începutul lunii martie 1808 a cotit spre capul Bunei Speranțe, sosind în aprilie 1808 la *Simonstown*. Aici sloopul a fost reținut de englezi ca urmare a izbucnirii războiului anglo-rus și a stat la *Simonstown* mai bine de un an. În mai 1809, pe o noapte întunecoasă, profitînd de un vînt prielnic, Golovnin a scos sloopul din port, deși în radă se afla o mare escadră engleză, a ocolit pe la sud Tasmania și a călătorit fără escală pînă în insula *Tanna* (Noile Hebride). De acolo s-a îndreptat spre *Petropavlovsk-Kamciatsk*, unde a sosit în toamna anului 1809. În 1810 el a navigat în partea de nord a oceanului Pacific, din Kamciatka pînă la *insula Baranov* (America rusă) și înapoi.

În mai 1811, „Diana“ a ieșit în larg, îndreptîndu-se spre insulele Kurile, în direcția strîmtoării Nadejda (48° latitudine nordică). De aici Golovnin a început o nouă cartografiere a grupurilor central și sudic ale insulelor Kurile (vechile hărți erau nesatisfăcătoare). Între paralelele de 48 și 47° latitudine nordică au apărut pe hartă numele noi ale strîmtoarelor însemnate cu precizie: *Sredni* (în cinstea lui *Vasili Sredni*, ajutor de timonier pe „Diana“)², *Rikord*, *Diana*, iar în partea de sud a arhipelagului — strîmtoarea *Ecaterina*, descoperită în 1792 de timonierul *Grigori Lovțov*, comandantul vasului de transport „*Ecaterina*“, în timp ce ducea în Japonia pe primul sol rus *Adam Kirillovici Laksman*. Astfel, „Diana“ a ajuns pînă la *insula Kunașir*. Golovnin a debarcat acolo pentru a-și completa rezervele de apă și alimente și a fost luat prizonier de japonezi

¹ La 80 de ani după apariția cărții lui Krusenstern, A. P. Cehov îi scria editorului care îi trimisese lucrarea: „Mulțumesc pentru cartea lui Krusenstern. Scrie frumos“.

² El a descoperit și micile *insule Sredni* de lângă această strîmtoare.

V. M. Golovnin

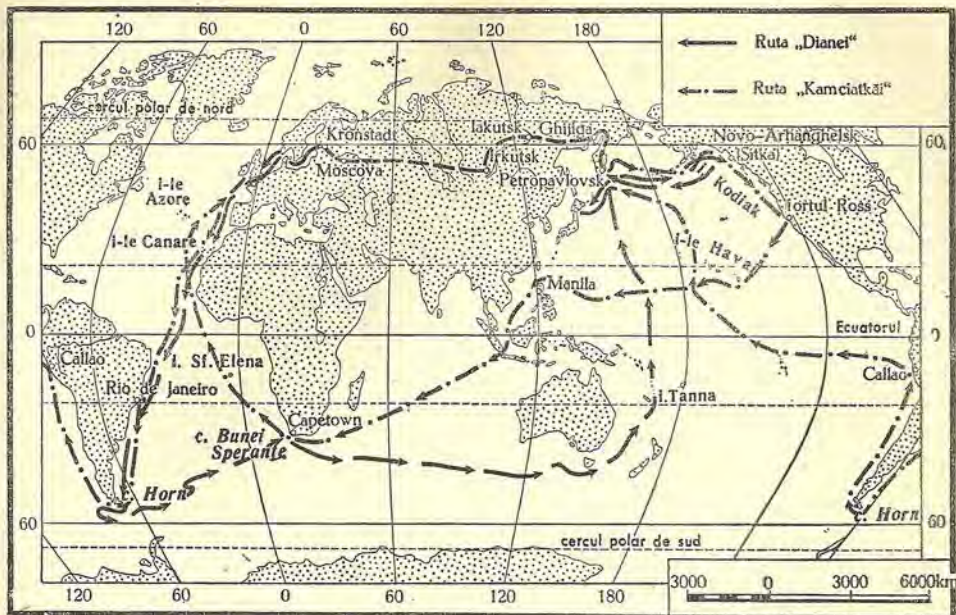
împreună cu alți doi ofițeri și patru marinari. Ei au rămas în captivitate pe insula Hokkaido timp de doi ani și trei luni. În 1813, după victoria rușilor asupra lui Napoleon I, toți prizonierii au fost eliberați. Golovnin s-a întors pe „Diana” la Petropavlovsk, iar în 1814 a plecat cu întregul său echipaj pe uscat, prin Siberia, la Petersburg. Cartea sa „Insemnările lui Vasili Mihailovici Golovnin din timpul captivității la japonezi” (1816) a fost și este citită cu viu interes, ca un adevărat roman de aventuri, fiind totodată prima carte (după cea a lui Kaempfer¹) despre Japonia, țară care timp de două secole a fost izolată în mod artificial de lumea exterioară. Gloria lui Golovnin, ca remarcabil navigator și scriitor, a crescut după apariția lucrării sale: „Călătoriile sloopului «Diana» de la Kronstadt la Kamciatka... între anii 1807—1809” (1819).

Între 1817—1819, comandînd sloopul „Kamciatka”, Golovnin a făcut o călătorie în jurul lumii, oprindu-se în Kamciatka și în America rusă. El a descris în mod strălucit și această călătorie în cartea „Călătoria în jurul lumii pe sloopul «Kamciatka» în anii 1817—1819” (1821). În ultimii ani ai vieții sale (el a murit de holeră în 1831), viceamiralul Golovnin, deținînd funcții înalte la departamentul marinei, a apărut din răspuțeri flota rusă pe timpul regimurilor lui Arakceev și Nikolai I. În lucrarea „Insemnări despre situația flotei ruse în 1824” el critică aspru regimul. Lucrarea n-a putut fi publicată decît în 1861 (sub pseudonimul „micimantul Morehodov”).

CĂLĂTORIA LUI KOTZEBUE ÎN JURUL LUMII PE BRICUL „RIURIK”

Otto Evstafievici Kotzebue (1787—1846) mai ocolise o dată globul (pe goeleta „Nadejda”, sub comanda lui Krusenstern), cînd contele N. P. Rumianțev i-a propus, în 1815, să preia comanda bricului „Riurik” și să conducă o expediție de cercetări științifice în jurul lumii, organizată pe cheltuiala contelui. Misiunea principală a expediției era „să găsească drumul maritim de nord-est” din oceanul Pacific în oceanul Atlantic. Ca secund a fost angajat Gleb Semionovici Șișmarev. La Copenhaga a fost luat pe bordul bricului remarcabilul naturalist și talentatul poet demo-

¹ Cartea medicului Engelbert Kaempfer „Istoria Japoniei și a Siamului” a fost editată la Londra în 1727. Aflîndu-se în serviciul olandezilor, Kaempfer a trăit la Nagasaki în anii 1690—1692.

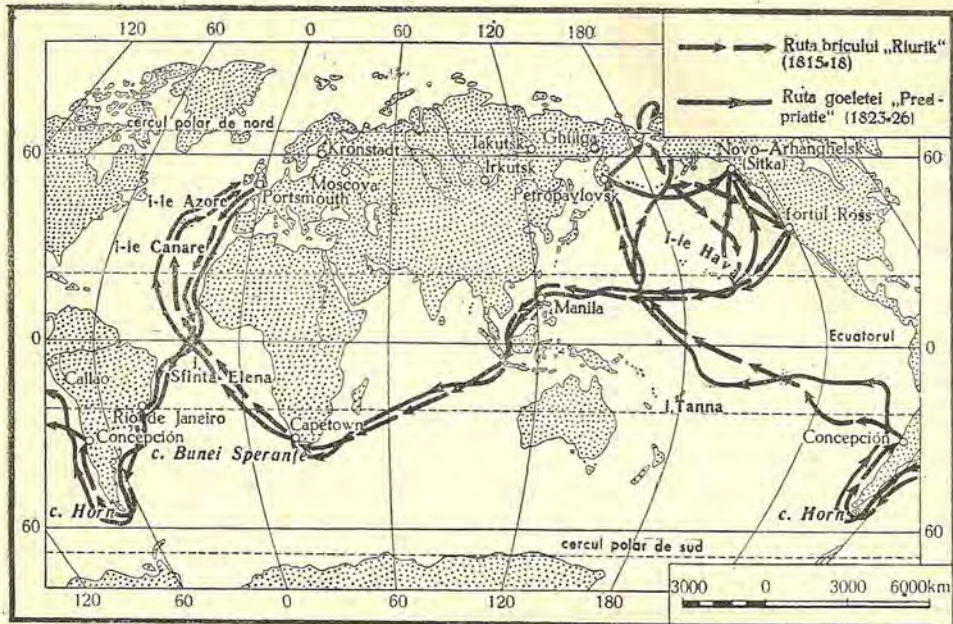

Călătoriile lui Golovnin pe „Diana” și „Kamciatka”.

crat german *Adalbert Chamisso*, francez de origine. Bricul „*Riurik*” era un vas foarte mic, de numai 180 de tone; pe vas domnea o înghesuială de nedescris și nu existau nici un fel de condiții pentru muncă științifică.

„*Riurik*” a părăsit portul Kronstadt la mijlocul lunii iulie 1815, a ocolit *capul Horn*, iar la sfârșitul lunii ianuarie 1816 a aruncat ancora în golful Concepción (Chile central). Apoi Kotzebue a căutat cîtva timp zadarnic în dreptul paralelei de 27° latitudine sudică fantastică „Țară a lui Davis” (pe atunci se mai credea încă în existența ei), a vizitat țărmurile insulei Paștelui și în aprilie 1817 a navigat în apele arhipelagului *Tuamotu* (Polinezia de sud). Kotzebue a descoperit în partea nordică a arhipelagului *insula Rumianțev* (Tikei) și *atolii Spiridov* (Takapoto), *Riurik* (Arutua), *Krusenstern* (Tikahau), apoi în mai a trecut în Micronezia și în arhipelagul *Ratak* (insulele Marshall), a descoperit *atolul* locuit *Kutuzov* (Utirik) și *atolul Suvorov* (Taka).

Apoi el a cotit spre nord. Lîngă țărmurile de nord-vest ale Americii, echipajul de pe „*Riurik*” a descoperit și a cartografiat, la 31 iulie 1816, lîngă ieșirea din strîmtoarea Bering — golful *Șismarev* și *insula Saricev*; în prima jumătate a lunii august — golful *Kotzebue*, cel mai mare din marea Ciukotka, cu *baia Eschscholtz* (după numele medicului de pe „*Riurik*”), despărțită de golf prin *peninsula Horis* (pictor pe „*Riurik*”) și *insula Chamisso*. Pe țărmul golfului *Kotzebue*, oamenii de știință de pe „*Riurik*” au descoperit și au descris gheață fosilă — pentru prima oară în America — și au găsit în ea un colț de mamut. Cotind spre sud, expediția a cartografiat golful *Laurențiu*, a vizitat *Una-*

Călătoriile lui Kotzebue pe „Riurik” și „Predpriatie”.

lașca (insulele Lisie din arhipelagul Aleutinelor), golful San Francisco (California de nord) și insulele Havai.

În ianuarie—martie 1817, expediția a explorat din nou insulele Marshall, descoperind cu acest prilej în grupul Ratak încă o serie de atoli locuiți; în ianuarie — atolul Anului Nou (Medjit) și Rumianțev (Wotje); în februarie — Ciciagov (Erikub), Arakceev (Maloelab) și Traverse (Aur); în martie — Krusenstern (Ailuk). Apoi, Kotzebue a trecut din nou în partea de nord a mării Bering, dar fiind bolnav a renunțat la continuarea explorării țărmurilor de nord-vest ale Americii și s-a întors în patrie, ocolind capul Bunei Speranțe.

Singurul ofițer de pe „Riurik”, G. S. Șismarev, a făcut față cu cinste dublei sale misiuni, comandînd corabia cu sprijinul tînărului ajutor de timonier Vasili Stepanovici Hromcenko, care a devenit un navigator excelent și a mai ocolit de două ori globul după aceea. Pe drum spre Filipine, expediția a cercetat pentru a treia oară insulele Marshall și în noiembrie 1817 a descoperit atolul locuit Heiden (Likiep), încheind astfel, în linii mari, descoperirea grupului Radak, începută în mai 1816.

La 23 iulie 1818, „Riurik” a intrat pe Neva. Din echipaj n-a murit decît un singur om. În timpul acestei călătorii în jurul lumii s-a strîns un uriaș material științifico-geografic (oceanografie) și etnografic. El a fost ordonat de Kotzebue și de colaboratorii săi în lucrarea colectivă în trei volume „Călătoria întreprinsă în anii 1815—1818 pe corabia «Riurik» în oceanul Sudic și în strîmtoarea Bering, pentru găsirea drumului mari-

tim de nord-est" (1821—1823). Cea mai mare parte a lucrării a fost scrisă chiar de Kotzebue. Adalbert Chamisso a făcut o descriere de un înalt nivel artistic a călătoriei în cartea „Călătorie în jurul lumii... pe bricul Riurik" (1830) — operă clasică de acest gen în literatura germană din secolul al XIX-lea.

EXPEDIȚIA LUI VASILIEV ȘI ȘIȘMAREV

Aceeași sarcină principală pe care o avusese Kotzebue, și anume de a descoperi un drum maritim din oceanul Pacific prin strimtoarea Bering și oceanul înghețat spre oceanul Atlantic, a fost încredințată și expediției arctice guvernamentale, trimisă în iulie 1819 în jurul capului Bunei Speranțe, concomitent cu expediția antartctică a lui Bellingshausen și Lazarev. Ca și aceștia din urmă, expediției arctice guvernamentale i s-a pus la dispoziție două vase de tipuri diferite: corabia „Otkrítie" („Descoperirea"), sub comanda ofițerului de marină *Mihail Nikolaevici Vasiliev* (care era și comandantul întregii expediții) și „Blagonamerenii" („Bineintenționatul"), sub comanda lui *Gleb Semionovici Șișmarev*.

În februarie 1820 vasele care aveau viteze diferite („Blagonamerenii" rămânea în urmă) s-au despărțit în partea de est a oceanului Indian, întâlnindu-se după o săptămână la Sydney. La mijlocul lunii mai, în dreptul paralelei de 29° latitudine nordică, corăbiile s-au despărțit din nou, de data aceasta din ordinul lui Vasiliev: el a pornit drept spre nord, în direcția Petropavlovsk, iar Șișmarev către nord-est, spre Unalașka. S-a stabilit că vasele se vor întâlni în golful Kotzebue, ceea ce s-a și întâmplat la mijlocul lunii iulie. De aici ele au pornit împreună, dar „Blagonamerenii" a rămas din nou în urmă (a ajuns numai pînă la paralela de 69°1' latitudine nordică), iar Vasiliev pe „Otkrítie" a atins paralela de 71°6' latitudine nordică, cu 22 de minute mai la nord decît ajunsese Cook. La întoarcere, vasele au ajuns la insula Sfîntul Laurențiu, unde s-au despărțit din nou și s-au reîntîlnit mai tîrziu lîngă insula Unalașka. De aici au mers împreună pînă la Petropavlovsk, iar în noiembrie pînă la San Francisco, unde Șișmarev și timonierul *Mihail Rîdalev* de pe „Otkrítie" au făcut prima cartografiere exactă a golfului San Francisco. În februarie 1821, corăbiile au părăsit San Francisco și, trecînd pe la insulele Havai, au ajuns la date diferite la insula Baranov, iar de acolo la Unalașka.

M. N. Vasiliev a pornit în direcția nord-est, spre capul Newenham (între golful Kuskokwim și golful Bristol din marea Bering) și la 11 iulie 1821 a descoperit la 60° latitudine nordică marea insulă Nunivak (4 500 km²)¹. Echipajul de pe „Otkrítie" a trecut pe hartă țărmlul sudic al insulei (două capuri au primit numele unor participanți la expediție). După două zile, aceeași insulă a fost descoperită, independent de M. N. Vasiliev, de către comandanții a două vase ale Companiei ruso-americane — *Vasili Stepanovici Hromcenko* și „navigatorul liber" *Adolf Karlovici Etolin* (care a ajuns după aceea guvernatorul principal al Americii ruse);

¹ M. N. Vasiliev a denumit-o insula „Otkrítie", în cinstea corăbiei sale.

mai târziu, numele acestuia din urmă a fost dat *strîmtorii Etolin*, aflată între continent și insula Nunivak. Trecînd apoi prin strîmtoarea Bering în marea Ciukotka, M. N. Vasiliev a pornit spre nord-vest, a trecut pe hartă țărîmul american între capurile *Lisburn* și *Icy-Cape* (70°20' latitudine nordică) și s-a întors din pricina ghețurilor. În septembrie el a aruncat ancora în portul Petropavlovsk.

Între timp, îndeplinindu-și misiunea, G. S. Șîșmarev a continuat cartografierea insulei Sfîntul Laurențiu, a trecut pe la mijlocul lunii iulie prin strîmtoarea Bering, și, cu mari eforturi, din cauza ghețurilor compacte și a vînturilor potrivnice, a ajuns la sfîrșitul lunii la paralela de 70°13' latitudine nordică, unde a fost nevoit să cotească spre sud. Pe drum Șîșmarev a terminat cartografierea insulei Sfîntul Laurențiu și a sosit la Petropavlovsk zece zile după Vasiliev. Trecînd prin insulele Havai și ocolind capul Horn, ambele goelete au sosit la începutul lunii august 1822 la Kronstadt, terminînd astfel călătoria în jurul lumii.

Capitolul 69

EXPEDIȚIA LUI BELLINGSHAUSEN ȘI LAZAREV. DESCOPERIREA ANTARCTIDEI DE CĂTRE RUȘI

DATE BIOGRAFICE DESPRE BELLINGSHAUSEN ȘI LAZAREV

Faddei Faddeevici Bellingshausen (1779—1852) era ofițer de marină. În 1803—1806 el a participat pe sloopul „Nadejda”, comandat de I. F. Krusenstern, la prima expediție rusă în jurul lumii. Cînd guvernul rus a început să organizeze expediția antarctică cu două sloopuri — „Vostok” („Răsăritul”) și „Mirnii” („Pașnicul”), la conducerea ei a fost numit mai întîi *Makar Ivanovici Ratmanov*, care mai întreprinsese călătorii în jurul lumii și în 1803—1806 fusese secund pe sloopul „Nadejda”. Dar pe cînd se întorcea din Spania (1819), corabia pe care o comanda atunci Ratmanov a naufragiat lîngă capul Skagen (Danemarca), iar comandantul bolnav a fost transportat la Copenhaga; acolo i-a sosit din Petersburg noua numire. Din cauza bolii, Ratmanov a refuzat și l-a propus pe Bellingshausen care a fost numit căpitan al vasului „Vostok” (900 de tone) și șef al expediției.

Comandant al sloopului „Mirnii” (500 de tone) a fost numit *Mihail Petrovici Lazarev* (1788—1851). În 1803 el a fost trimis la practică în Anglia și a călătorit ca „voluntar” pe vase militare engleze în oceanul Atlantic, ajungînd pînă în insulele Antile. Cînd s-a întors în patrie, Lazarev s-a remarcat atît de mult, încît în 1813 *Leonti Vasilievici Spafariev*, eminentul cercetător al mării Baltice, l-a recomandat pe tînărul locotenent în vîrstă de 25 de ani pentru postul de comandant al vasului „Suvorov” al Companiei ruso-americane, care pleca într-o călătorie în jurul lumii, urmînd să se oprească și în America rusă. Tînărul comandant

a răspuns cu cinste încrederii ce i s-a acordat. Ieșind din portul Kronstadt în octombrie 1813, el a ocolit în timpul iernii din emisfera sudică (pe la mijlocul anului 1814) capul Bunei Speranțe și capul Sudic din Tasmania, s-a oprit la Port Jackson (Sydney) iar de acolo a pornit spre est cu o ușoară deviere către nord. În dreptul tropicului sudic, Lazarev a cotit spre nord, îndreptându-se în direcția insulelor Havai. La sfârșitul lunii septembrie 1814, el a descoperit la $13^{\circ}10'$ latitudine sudică și $163^{\circ}10'$ longitudine vestică un atol alcătuit din cinci insulițe de corali, pe care în cinstea corăbiei sale, le-a numit insulele *Suvorov*. Marinarii de pe „Suvorov“ au debarcat pe aceste insule, care erau nelocuite. În noiembrie 1814, Lazarev a sosit la Novo-Arhanghelsk (America rusă), a iernat acolo, iar în cursul primăverii a vizitat insulele Pribilov (din marea Bering), de unde a cumpărat blănuri. În a doua jumătate a lunii iulie 1815 Lazarev a plecat din Novo-Arhanghelsk și, după ce a ocolit capul Horn, a încheiat călătoria în jurul lumii sosind la Kronstadt pe la mijlocul lunii iulie 1816.

F. F. Bellingshausen

CĂLĂTORIA ÎN „OCEANUL ÎNGHEȚAT DE SUD“ DIN VARA ANULUI 1819—1820. RUȘII LÎNGĂ ȚĂRMURILE ANTARCTIDEI

Ministerul marinei a încredințat expediției lui Bellingshausen și Lazarev o sarcină pe care o definise ca pur științifică, și anume: „efectuarea de descoperiri cât mai aproape de polul antarctic, cu scopul de a dobîndi cunoștințe cât mai complete despre planeta noastră“.

Sloopurile „Vostok“ și „Mirnii“ erau vase de tipuri diferite, care se deosebeau nu numai prin dimensiunile lor. „Mirnii“ era mai bun „... datorită rezistenței, spațiului și stabilității sale — îi scria Lazarev unui prieten după întoarcerea din călătorie — și singurul dezavantaj față de «Vostok»... era viteza. Dar de ce s-au trimis vase care trebuiau să se țină tot timpul alături, cu toate că se deosebeau atît de mult prin viteză!... Această enigmă te las s-o dezlegi singur, căci eu nu-i găsesc nici o explicație“.

La 16 (4)¹ iulie 1819, „Vostok“ și „Mirnii“ au ieșit din Kronstadt, în noiembrie au sosit la Rio de Janeiro, iar în decembrie au ajuns în *insula Georgia de sud*. Timp de două zile navigatorii au însemnat pe

¹ Cifrele între paranteze indică datele după stilul vechi.

M. P. Lazarev

hartă coasta de sud-vest a insulei (cea de nord-est fusese însemnată de Cook în 1775) și în timpul acesta au descoperit mica *insulă Annenkov*, numită astfel în cinstea unuia dintre ofițerii de pe „Mirnii”. De la țărmurile Georgiei de sud, expediția a pornit spre sud-est și la începutul lunii ianuarie a descoperit trei mici insule vulcanice (arhipelagul *Marchizul de Traverse*, denumit astfel în cinstea ministrului rus al marinei). Aceste insule au căpătat numele unor ofițeri de pe „Vostok” — A. S. Leskov, K. P. Torson (decembristul de mai târziu) și I. I. Zavadovski (secundul lui Bellingshausen).

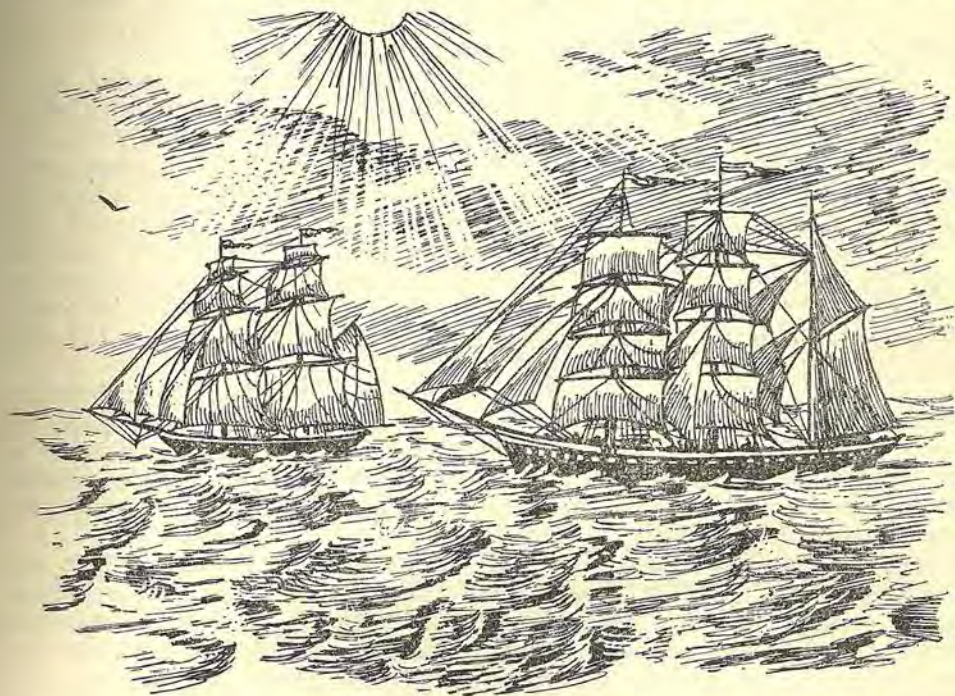
Înaintînd mai departe spre sud-est, navele au ajuns la „Țara lui Sandwich”, descoperită de Cook. Dar aceasta s-a dovedit a fi un arhipelag căruia Bellingshausen i-a lăsat vechea denumire întrucîtva modifi-

cată — *insulele Sandwich de sud*. Navigatorii ruși au fost primii care au descoperit legătura dintre acest arhipelag și alte insule și stînci din partea de sud-vest a oceanului Atlantic și au fost primii care au arătat că există un șir muntos submarin de origine vulcanică, care se întinde pe o distanță de aproape 2 500 km în partea de vest a oceanului Atlantic, între paralelele de 53 și 60° latitudine sudică. „Acum este evident — scrie *Pavel Mihailovici Novosilski*, ofițer de pe «Mirnii», unul dintre participanții la expediție — că de la insulele Falkland pornește sub apă un șir muntos neîntrerupt, care apare deasupra mării prin stîncile Aurora, Georgia de sud, Clerke, insulele Marchizul de Traverse, insulele Sretenie și Sandwich; natura vulcanică a acestui șir muntos este incontestabilă, fiind dovedită de craterele fumegînde de pe insulele Zavadovski și Sanders”. Aceasta era o importantă descoperire geografică. În prezent, șirul submarin de munți poartă denumirea de lanțul *Antilelor de sud*.

„Prin această țară stearpă — îi scria Lazarev prietenului său — noi am peregrinat sau, mai bine zis, am rătăcit ca niște umbre o lună întreagă; am pierdut atît de mult timp din pricina ninsorii neîncetate, a ghețurilor și a ceții... Din toate acestea îți poți da seama cum a fost vara noastră, mai ales dacă am să-ți spun că uneori, în timpul furtunilor de zăpadă sudice, termometrul scădea pînă la $-4,5^{\circ 1}$... Poți judeca cum e asta pe mare, pe vînt puternic!”.

¹ Trebuie să amintim că insulele Sandwich de sud sînt situate la 58° latitudine sudică, cu 2° mai departe de pol decît Leningradul.

La 15 (3) ianuarie 1820, pe timp senin, rar în aceste locuri, rușii s-au apropiat de *Thule de sud* — peticul de uscat cel mai apropiat de Pol, descoperit de Cook și au constatat că acest „pământ“ este alcătuit din trei mici insule stincoase și înalte, acoperite de zăpezi și ghețuri eterne. Exprimind desigur gândurile superiorilor săi, Novosilski a notat a doua zi: „... Se pare că dincolo de Thule trebuie să existe și alte insule și

Sloop-urile „Vostok“ și „Mirnii“.

poate chiar un continent, căci altfel de unde ar fi apărut nenumăratele insule de gheață? Insulele Sandwich, cu continuarea lor spre nord, sînt cu totul insuficiente pentru aceasta“.

Ocolind pe la est ghețurile compacte și înaintînd în direcția generală sud-est, rușii au traversat la 26 (14) ianuarie pentru prima oară cercul polar de sud. După 2 zile, la 28 (16) ianuarie 1820 „noi am atins latitudinea de $69^{\circ}23'S$ — scria Lazarev — unde am întîlnit ghețari foarte înalți și în acea seară minunată, privind de pe crucetă [a doua platformă a catargului] am văzut că ei se întind cît cuprinde ochiul; dar nu ne-am desfătat mult timp cu această priveliște uimitoare, căci în curînd s-a înourat iarăși și a început să ningă ca de obicei. Asta s-a petrecut la longitudinea de $2^{\circ}35'W$ de Greenwich. De aici ne-am continuat drumul spre răsărit, încercînd la orice prilej să mergem spre sud, dar, înainte de a ajunge la 70° , întîlneam mereu *continentul de gheață* (sublinierea mea

— I. M.). Cook ne-a lăsat să dezlegăm o astfel de problemă, încît trebuia să înfruntăm primejdiile cele mai mari pentru «a nu ne face de rîs»“.

Într-adevăr, în ziua aceea rușii au rezolvat problema pe care Cook o considera insolubilă; ei au ajuns aproape de extremitatea de nord-est a litoralului „continentului de gheață“ *Antarctida*, pe care, peste 120 de ani, l-au văzut vînătorii de balene norvegieni și l-au denumit *coasta Prințesa Martha*. Pe această proeminență descoperită de ruși n-a pășit pînă astăzi picior de om și pe hărțile moderne ale Antarctidei (1955) ea continuă să fie indicată prin linii punctate ca o coastă neexplorată.

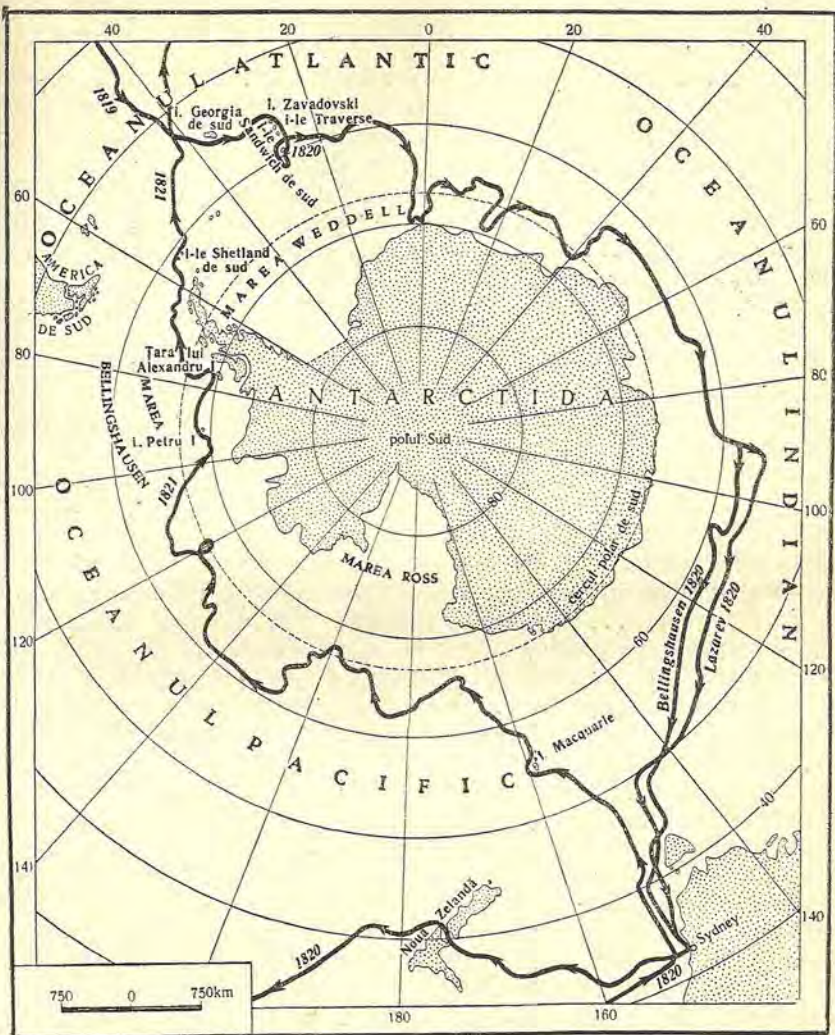
Încercînd să ocolească dinspre răsărit gheturile de nepătruns, „Vostok“ și „Mirnii“ au mai traversat de două ori în această „vară“ antarctică cercul polar de sud, căutînd să se apropie cît mai mult de pol. Dar n-au mai putut înainta atît de mult spre sud ca prima oară; totuși, după cum știm acum, la 18 (6) februarie, în punctul de $69^{\circ}6'$ latitudine sudică și $15^{\circ}52'$ longitudine estică, ele au ajuns foarte aproape de continent, din nou lîngă extremitatea de nord-vest, neexplorată și nevizitată pînă în prezent, a coastei *Prințesa Ragnhild*. A treia oară, la 26 (14) februarie, corăbiile rusești au ajuns numai pînă la $60^{\circ}49'$ latitudine sudică (în dreptul meridianului de $49^{\circ}26'$ longitudine estică, la aproximativ 100 km spre nord de *Țara Prințului Olaf*).

Corăbiile s-au găsit de multe ori în situații grele. „Strecurîndu-ne printre insulele de gheață pe vreme senină și nădăjduind că aceasta va continua, noi ajungeam uneori într-un astfel de desîș de insule încît la un moment dat vedeam pînă la 1 500 de insule, dar deodată ziua senină devenea posomorîtă, vîntul se întetea și începea să ningă, orizontul nostru fiind uneori limitat la 20 de sajeni...“ (M. P. Lazarev).

Scurta vară antarctică s-a sfîrșit. La mijlocul lunii martie 1820, corăbiile „Vostok“ și „Mirnii“ s-au despărțit, potrivit înțelegerii, pentru a putea cerceta mai bine zona de sud-est, puțin explorată, a oceanului Indian, în regiunea paralelei de 50° . În a doua jumătate a lunii aprilie, corăbiile s-au întîlnit la Sydney, unde „Vostok“, care era mai rapid, a ajuns cu o săptămînă înaintea vasului „Mirnii“.

CĂLĂTORIA SLOOPURILOR „VOSTOK“ ȘI „MIRNII“ ÎN REGIUNEA TROPICELOR ȘI NOILE DESCOPERIRI DIN POLINEZIA DE SUD

După o lună, „Vostok“ și „Mirnii“ au ieșit în larg pentru a explora zona tropicală de sud a oceanului Pacific. În iulie, ele au ajuns la arhipelagul *Tuamotu*. Bellingshausen și Lazarev au descoperit acolo un șir de atoli locuiți, care nu erau trecuți pe hărți și poate nu fuseseră vizitați niciodată pînă atunci de vreun european. Ei au dat acestor atoli numele unor oameni de stat ruși, comandanți de oști din războiul pentru apărarea patriei din 1812 și comandanți ai flotei. Astfel au apărut pe harta Oceaniei, alături de denumirile locale, atolii *Arakceev*, *Barklay de Tolei*, *Wittgenstein*, *Volkonski*, *Greig*, *Ermolov*, *Kutuzov-Smolenski*, *Miloradovici*, *Moller*, *Osten-Saken*, *Raevski* și *Ciciagov*. Bellingshausen a reunit toți atolii descoperiți de ruși, situați în partea centrală și apuseană a arhipelagului *Tuamotu*, sub denumirea comună de *insulele Rossianilor*.

Călătoria lui Bellingshausen și Lazarev.

El a numit unul din atoli, situat la extremitatea de nord-vest a arhipelagului, *insula Lazarev*.

De aici corăbiile s-au îndreptat spre Tahiti. La nord de Tahiti, navigatorii au descoperit *insula Vostok* („Răsăritul“, în dreptul paralelei de 10° latitudine sudică), iar pe drumul de întoarcere spre Sydney, în *marea Figi*, la vest de Tongatabu (arhipelagul Tonga), au mai descoperit câteva insule noi, printre care insulele *Mihailov* și *Simonov* (numite astfel în cinstea unui pictor și a unui astronom care au participat la expediție).

După ce a rămas timp de 50 de zile la Port Jackson, în noiembrie 1820 expediția s-a îndreptat pentru a doua oară spre „continentul de gheață”, trecînd pe lângă insula Macquarie (54°37' latitudine sudică, 158°50' longitudine estică). Mai departe, corăbiile au înaintat spre sud, la început în condiții prielnice, dar pe la mijlocul lunii decembrie au avut de înfruntat o furtună: „se făcuse atît de întuneric, încît abia vedeai la 30 de sajeni... Rafalele de vînt erau îngrozitoare, iar valurile cît munții...” (Bellingshausen).

Rușii au mai traversat de trei ori cercul polar de sud; de două ori ei nu s-au putut apropia de continent, dar a treia oară (a șasea oară în tot cursul navigației prin apele antarctice) au apărut semne care vedeau existența pămîntului. La 22 (10) ianuarie 1821 expediția a înaintat spre sud pînă la 69°22' (pe meridianul de 92°38' longitudine vestică) sau, după versiunea lui Novosilski, pînă la 69°53', dar a fost din nou nevoită să se retragă în fața barierei de gheață. Continuîndu-și drumul spre răsărit, după cîteva ore rușii au zărit țărmul: „... Soarele s-a ivit o clipă dintre nori și razele lui au luminat stîncile negre ale unei insule înalte, acoperite de zăpadă. Curînd s-a înourat din nou, vîntul s-a întehit și insula care se ivise în fața noastră a dispărut ca o nălucă. În dimineața zilei de 11 ianuarie... am văzut limpede o insulă înaltă, acoperită de zăpadă, cu excepția stîncilor negre pe care zăpada nu se putea ține. La ora 5 după-amiază ne aflam la o distanță de 15 mile de noua insulă descoperită în sudul îndepărtat... dar masa compactă de gheață sfărîmată care înconjură insula din toate părțile nu ne-a îngăduit să ne apropiem... Marinarii înșirați la borduri au strigat de trei ori «ura»... Insulei descoperite... i s-a dat numele lui Petru I¹, întemeietorul flotei rusești” (Novosilski). Abia după 106 ani s-a apropiat pentru a doua oară de insulă un vas, de data aceasta norvegian.

La 28 (16) ianuarie 1821, pe o vreme minunată, cu cer senin, oamenii de pe ambele corăbii au zărit spre sud pămînt: de pe „Mirnii” s-a observat un cap foarte înalt, legat printr-un istm îngust de un șir de munți nu prea înalți, care se întindeau spre sud-vest, iar de pe „Vostok” — o coastă muntoasă acoperită de zăpadă, cu excepția povirnișurilor și a stîncilor abrupte. Bellingshausen a denumit această coastă „coasta Alexandru I”: „Îi spun coastă, deoarece capătul ei dinspre sud se afla dincolo de orizont și nu-l puteam vedea... Schimbarea bruscă a culorii de la suprafața mării mă face să cred că țărmul este întins sau, în orice caz, nu se reduce numai la partea care se afla în fața ochilor noștri”. Astfel a fost descoperit primul pămînt întins din Antarctica — Țara lui Alexandru I. La 125 de ani după descoperirea făcută de ruși, expediția americană a lui Finn Ronne, care a explorat acest ținut, a ajuns la convingerea că el este despărțit de continentul antarctic prin strîmtoarea îngustă și lungă (circa 500 km), numită *Regele George al VI-lea*, blocată

¹ Insula Petru I este situată la 68°47' latitudine sudică și 90°30' longitudine vestică: suprafața ei este de circa 250 km², iar înălțimile ating 1 200 m.

de ghețuri, care se termină la nord prin strimtoarea Șokalski, iar la vest prin golful Ronne. „Deși nu s-a dovedit încă definitiv dacă Țara Alexandru I este o parte a continentului sau o insulă mare, totuși, chiar dacă este insulă, se află foarte aproape de continent“ (L. S. Berg).

Potrivit ultimelor determinări, Țara Alexandru I este situată între 69 și 73° latitudine sudică, 68 și 76° longitudine vestică. Vasele rusești nu s-au putut apropia de țărm din cauza ghețurilor compacte. Ocolind pe la nord ghețurile de lângă noul pământ descoperit, Bellingshausen a cotit spre răsărit, a traversat zona de la extremitatea sud-estică a oceanului Pacific, care în secolul al XX-lea a fost denumită *marea Bellingshausen*, și a pătruns în strimtoarea Drake, unde a găsit „Noua Scoție“, descoperită la mijlocul lunii februarie 1819 de vânătorul englez William Smith. Smith crezuse că aceasta este o proeminență a continentului sudic. Expediția rusă a explorat noul pământ și a constatat că el reprezintă un șir de insule care se întind de la strimtoarea Drake, spre est-nord-est, pe o distanță de aproape 600 km. Navigatorii au dat *insulelor Shetland de sud* diferite nume în amintirea bătăliilor din timpul războiului pentru apărarea patriei și a campaniilor rusești de mai târziu împotriva lui Napoleon I: *Berezina, Borodino, Waterloo, Leipzig, Maloiaroslaveț, Poloțk, Smolensk*, iar grupului dinspre nord-est i s-au dat nume în cinstea unor ofițeri ruși de marină: *Mihailov, Mordvinov, Rojnov, Șișkov*.

La 11 februarie (30 ianuarie) 1821, când s-a constatat că „Vostok“ nu mai poate naviga la latitudini mari fără reparații capitale, Bellingshausen a cotit spre nord. La 5 august (24 iulie) 1821 „Vostok“ și „Mirnii“ s-au întors la Kronstadt după o absență de 751 de zile. În această perioadă, corăbiile au navigat întruna timp de 527 de zile, nu s-au despărțit niciodată fără voia comandanților, efectuând o călătorie în jurul lumii la latitudini sudice mari și pierzând numai doi oameni. Nici un om din echipaj nu era grav bolnav. În ceea ce privește rezultatele geografice, călătoria lui Bellingshausen și Lazarev este cea mai importantă din secolul al XIX-lea.

Bellingshausen a descris lucrările primei expediții antarctice ruse în cartea „Cercetările întreprinse în două rînduri în oceanul Înghețat de sud și călătoria în jurul lumii făcută în cursul anilor 1819, 1820 și 1821 pe sloopurile «Vostok» și «Mirnii»“ (1831).

Capitolul 70

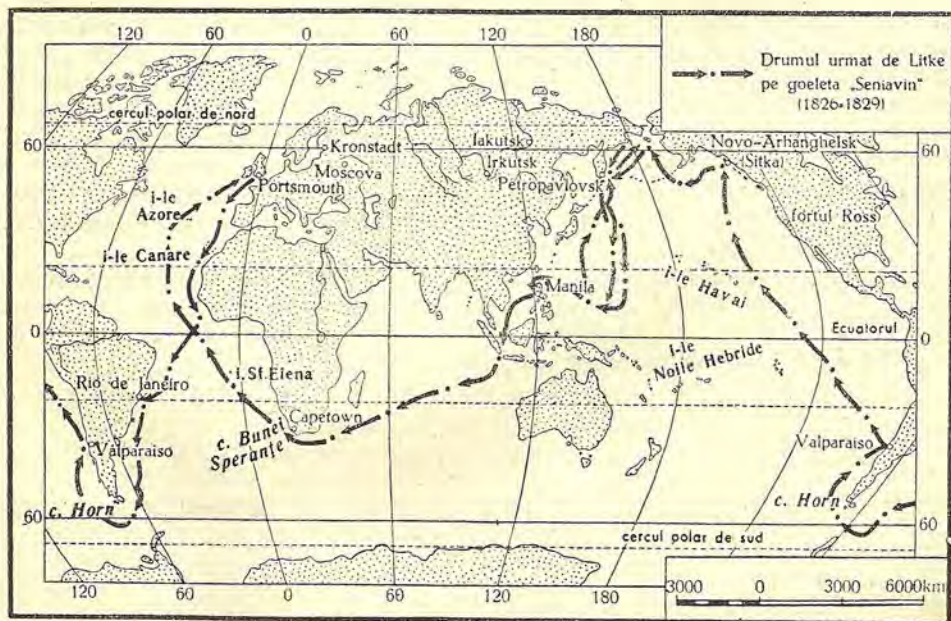
CELE MAI IMPORTANTE EXPEDIȚII RUSE ÎN OCEANUL PACIFIC (1820—1830)

CĂLĂTORIA ÎN JURUL LUMII ÎNTREPRINSĂ DE KOTZEBUE PE SLOOPUL „PREDPRIATIE“

În anii 1823—1826, comandînd sloopul „Predpriatie“ („Acțiunea“) *Otto Evstafievici Kotzebue* a efectuat cea de-a treia călătorie a sa în jurul lumii (a doua în calitate de comandant de navă). La această călă-

torie a participat ca naturalist studentul *Emili Hristianovici Lentz* (1804–1856), academicianul și fizicianul remarcabil de mai târziu („Regula lui Lentz“, „Legea lui Joule-Lentz“). El a făcut o serie de observații extrem de importante în domeniul geografiei fizice și a inventat primul barometru maritim cu fațete pentru măsurarea căldurii și o sondă de adâncime cu care se putea măsura exact adâncimea până la 2 000 m. În cursul călătoriei pe corabia „Predpriatie“, studentul Lentz a studiat în oceanul Pacific repartitia verticală a salinității și temperatura apelor oceanice și a cercetat variațiile zilnice ale temperaturii aerului la diferite latitudini. În călătoria în jurul lumii a plecat cu Kotzebue, pentru a doua oară, *Ivan Ivanovici Eschscholtz*, profesor la Universitatea din Iuriev¹.

În cursul călătoriei pe corabia „Predpriatie“, pe drumul din Chile spre Kamciatka, Kotzebue a descoperit (martie 1824) în Polinezia de sud, în arhipelagul Rossianilor (Tuamotu) atolul locuit *Predpriatie* (*Fangahina*), iar în grupul vestic al arhipelagului Societății, insula *Bellingshausen* (*Motu One*). În octombrie 1825, pe drumul de la insulele Havai spre Filipine, el a descoperit în Micronezia, în grupul *Ralik* din insulele Marshall, atolii *Rimski-Korsakov* (*Rongelap*) și *Eschscholtz* (*Bikini*).

Călătoriile lui Litke.

¹ Vechiul nume al orașului Tartu din R.S.S. Estonă (n. tr.).

În 1826 a fost trimisă din Krons-tadt spre oceanul Pacific o expediție alcătuită din două corăbii militare sub conducerea generală a lui M. N. Staniukovici (el comanda totodată și una dintre corăbii); a doua corabie era comandată de F. P. Litke. Principala misiune a expediției era să cerceteze partea de nord a oceanului Pacific și să descrie țărmurile opuse ale Americii de nord și Asiei. Staniukovici a împărțit sarcinile între cele două corăbii, iar după aceea fiecare comandant a acționat aproape independent. Ambele corăbii au făcut în anii 1826—1829 o călătorie în jurul lumii și s-au întors aproape concomitent.

Mihail Nicolaevici Staniukovici (care a ajuns amiral, tatăl cunoscutului scriitor), comandantul corăbiei „Möller“, și-a ales drept cîmp de activitate apele Americii ruse. În 1828 el a efectuat cercetări în regiunea insulelor Aleutine și a însemnat pe hartă țărmul nordic al peninsulei Alaska și insulele învecinate. La această operațiune a participat ajutorul de timonier Andrei Hudobin, care a mai făcut o dată ocolul globului (cu M. N. Vasiliev) și care a descoperit lângă țărmurile nordice ale Alas-kăi un grup de insule mici denumite *insulele Hudobin*; el a murit pe drum cînd se întorcea spre Kronstadt în jurul anului 1829.

Fedor Petrovici Litke (mai tîrziu și el amiral), care se remarcase încă înainte prin cercetările întreprinse lângă țărmurile insulelor Novaia Zemlia (anii 1821—1824), comandînd sloopul „Seniavin“, a cercetat apele care udă țărmurile Asiei de nord-est. În iarna anului 1827—1828, Litke a cercetat *insulele Caroline*, a cartografiat o serie de atoli din această regiune și a descoperit pe neașteptate (în ianuarie 1828) în partea de răsărit a arhipelagului pe care corăbiile europene îl frecventau de aproape trei secole, *insulele locuite Seniavin*, printre care *Ponape*, cea mai mare insulă din arhipelagul Carolinei, precum și doi atoli — *Pakin* și *Ant*.

În vara anului 1828, Litke a determinat coordonatele astronomice ale celor mai importante puncte de pe țărmul răsăritean al Kamciatkăi. Ivan Alekseevici Ratmanov, locotenent pe „Seniavin“ și timonierul Vasilii Egorovici Semionov, au cartografiat cei dintîi *insula Karaghin*, *strîmtoarea Litke* care o desparte de Kamciatka și *insula Verhotursk*, vizitată pentru prima oară de ruși. În partea de nord a mării Bering ei au mai cartografiat țărmurile peninsulei Ciukotka de la estuarul Mecigmen pînă

F. P. Litke

la golful Krest (Crucii), au descoperit și au cercetat *strîmtoarea Seniavin* care desparte de continent *insulele Arakamceen și Itigran*.

Litke a fost unul dintre întemeietorii Societății ruse de geografie și vice-președintele ei (între 1845–1850 și între 1856–1873), iar din 1864 pînă în 1882 (anul morții sale) a fost președintele Academiei de științe.

Capitolul 71

NEVELSKOI. EXPLORAREA ȘI ANEXAREA LA RUSIA A ȚINUTURILOR AMUR ȘI PRIMORIE

PREDECESORII LUI NEVELSKOI

După întoarcerea lui Krusenstern din călătoria în jurul lumii, în cercurile oficiale din Petersburg s-a statornicit părerea greșită că Sahalinul este o peninsulă legată de continent printr-un istm situat la nord de golful De Castri (descoperit de La Pérouse). Se credea de asemenea că gurile Amurului nu sînt navigabile. Cu această părere nu puteau fi însă de acord ofițerii de marină care au studiat vechile descrieri și hărți rusești în care se afirma că Sahalinul este o insulă. Cît privește pe navigatorii care trăiau în Extremul Orient și călătoreau prin partea de sud a mării Ohotsk, pentru ei această problemă nici nu exista.

În 1820–1825 locuia pe malul chinezesc al Amurului *Guri Vasiliev*, un rus evadat din deportare. În vara anului 1826 el a hotărît să se întoarcă în patrie, a coborît pe Amur pînă la estuar, a ieșit într-o barcă în *limanul Amurului* și cîtva timp *a mers pe mare spre sud*, de-a lungul coastei. Iarna a petrecut-o printre ghiliaci (nivhi). În 1827, Vasiliev a pornit spre nord, a trecut de gurile Amurului și, înaintînd de-a lungul țărmului spre nord-vest și vest, a ajuns pînă în *peninsula Tugur*. Aici a iernat a doua oară, iar în primăvara anului 1828, în sănii trase de ciîni, a sosit în cetatea Udsk și a povestit acolo despre călătoria sa.

În anul următor, în regiunea golfului Tugur, a început cartografierea țărmurilor și insulelor din marea Ohotsk timonierul *Procopi Tarasovici Kozmin*, care pînă atunci ocolise de două ori globul pămîntesc, iar acum se afla în serviciul Companiei ruso-americane. Printre altele, cartografiind *insulele Șantar*, el a descoperit la răsărit de Bolșoi Șantar (Marele Șantar) două mici insule necunoscute pînă atunci — *Prokofiev și Kusov*. În cetatea Udsk, Kozmin auzise de la localnici de povestirile lui Guri Vasiliev și elaborase chiar un proiect de cercetare a gurilor Amurului pe care l-a prezentat direcțiunii companiei. Începînd din 1832, Kozmin a locuit la Kronstadt, a navigat pe marea Baltică și, prin urmare, a avut legături permanente cu ofițerii de marină din Baltica. Așadar, vechilor informații ce arătau că Sahalinul este o insulă li s-au adăugat știrile proaspete ale contemporanilor — navigatori din Extremul Orient.

În perioada 1830—1840 slujea în flota baltică tânărul ofițer *Ghenadi Ivanovici Nevelskoi*. Absolvind școala de ofițeri în 1836, el ar fi putut face o carieră strălucită, dar după zece ani, la cererea sa (captivat de povestirile despre Sahalin și Amur), a fost numit comandant al vasului de transport „Baikal“, care se îndrepta cu mărfuri spre Kamciatka. După ce a ajuns la Petropavlovsk, ocolind capul Horn și a predat acolo încărcătura, Nevelskoi s-a îndreptat spre intrarea de nord în limanul Amurului. La sfârșitul lunii iunie, Nevelskoi a început studierea limanului lângă capul Golovaciiov, deși cunoștea rezoluția pusă de Nicolai I pe raportul lui F. P. Vranghel (pe atunci guvernator al Companiei ruso-americane) în care se arăta că gurile Amurului sînt accesibile numai pentru vase mici, care nu au nevoie de o adîncime mare: „Regret foarte mult, dar problema Amurului trebuie abandonată, el fiind un rîu inutil“.

G. I. Nevelskoi

Nevelskoi a trimis în explorare două grupuri: unul din ele comandat de *Piotr Vasilievici Kazakievici* a înaintat cu șalupele spre sud-vest, de-a lungul coastei continentului și, efectuînd măsurători, a ajuns pînă la gurile Amurului. Nevelskoi însuși, cu trei șalupe și o barcă pescărească, a ocolit gurile Amurului, măsurînd tot timpul adîncimea; apoi a coborît spre sud pînă în partea cea mai îngustă a limanului și a stabilit că Sahalinul este despărțit de continent printr-o strîmtoare (mai tîrziu ea a fost numită *strîmtoarea Nevelskoi*) îngustă (7,4 km). Mergînd mai departe spre sud (dincolo de capul *Sușcev*), Nevelskoi a ajuns pînă la punctul cel mai nordic atins de La Pérouse. În felul acesta s-a stabilit o dată pentru totdeauna că *Sahalinul este o insulă, despărțită de continent printr-o strîmtoare navigabilă*.

Întorcîndu-se pe corabia „Baikal“ în august 1849, Nevelskoi a însemnat pe hartă golfurile *Sciastie (Fericirii)* și *Nicolai*, după aceea a trecut în Aian, iar în septembrie a sosit la Ohotsk. După ce a predat vasul de transport, Nevelskoi s-a întors la Petersburg prin Siberia, terminîndu-și astfel călătoria în jurul lumii.

În noiembrie 1850, Nevelskoi a fost numit comandant al unei expediții care avea misiunea de a organiza un post „în golful Sciastie sau într-un alt loc de pe țărmul de sud-vest al mării Ohotsk” în vederea comerțului cu ghiliacii (nivhii). După ce a străbătut Siberia ajungând pînă la marea Ohotsk, Nevelskoi a întemeiat la sfîrșitul lunii iunie stația de iernat Petrovskoe, lingă intrarea nordică în limanul Amurului, pe *limba de nisip Petrovskoe*, care desparte golful Sciastie de golful Sahalin. Această stație de iernat a devenit una dintre principalele baze ale expediției de pe Amur. Constatînd că golful Sciastie nu este potrivit pentru iernatul corăbiilor, Nevelskoi a plecat cu o șalupă la gurile Amurului, a ales acolo un cap potrivit pentru iernat și după aceea a pornit în sus pe Amur, străbătînd cu șalupele peste 100 km. Reîntors la cap, Nevelskoi a întemeiat în acel loc, la 1 august 1850, postul Nikolaevsk (astăzi orașul Nikolaevsk pe Amur), a arborat drapelul rusesc și a *proclamat posesiune rusească tot ținutul Amurului „pînă la granița coreeană împreună cu insula Sahalin”*. Dată fiind importanța acestor regiuni pentru Rusia, Nevelskoi a început, pe răspunderea sa, studierea și valorificarea lor. În acest scop, el și-a trimis ajutoarele în diferite regiuni ale imensului ținut. Nevelskoi se pricepea foarte bine să aleagă oamenii cei mai indicați pentru explorări și le încredința sarcini de cea mai mare răspundere.

În 1851, din Petersburg a fost transferat expediției de pe Amur locotenentul *Nikolai Konstantinovici Boșniak*, în vîrstă de 20 de ani. Nevelskoi l-a numit din prima clipă comandant al postului Nikolaevsk, iar în februarie—martie 1852 l-a trimis pe acest „visător și copil” să exploreze Sahalinul. Boșniak a străbătut în sânni trase de cîini și cu piciorul litoralul apusean al insulei, de la strîmtoarea Nevelskoi pînă la *riul Due*, unde a descoperit un zăcămint de cărbune; trecînd apoi pe coasta răsăriteană a Sahalinului, a descoperit *riul Tim* și a explorat tot cursul acestuia. „I s-au dat o sanie cu cîini, pesmeți pe vreo treizeci și cinci de zile, ceai și zahăr, o mică busolă de mîină, împreună cu binecuvîntarea și încurajarea lui Nevelskoi: «dacă ai un pesmet ca să-ți potolești foamea și o cană cu apă ca să-ți stingi setea, cu ajutorul lui Dumnezeu se mai poate face treabă»”. După ce a parcurs distanța pînă la *riul Tim* pe coasta de răsărit și înapoi, el a ajuns cu mare greutate pe țărmul de vest, cu hainele ferfeniță, flămînd și cu picioarele pline de răni. „Cîinii nu voiau să meargă mai departe, căci erau flămînzi... Pesmeți nu mai avea... Un picior îl durea îngrozitor. În cercetările lui Boșniak lucrul cel mai interesant este, desigur, personalitatea exploratorului, tinerețea lui... abia trecuse de 20 de ani — și devotamentul lui eroic și fără preget față de cauza pe care o slujea” (A. P. Cehov).

În aprilie—iunie 1852, Boșniak a explorat cursul inferior al Amurului, iar la sfîrșitul anului 1852 — bazinul *riului Amgun* pînă la izvoare,

descoperind munții Burein, iar la întoarcere — lacurile Ciukciaghir și Evoron. În martie 1853, mergînd cu o șalupă de-a lungul întregului țărm vestic al strîmtorii Tătare, Boșniak a descoperit admirabilul port Hadji (astăzi *Sovetskaia Gavan*¹) și a arborat acolo drapelul rusesc. În iunie s-a întors cu șalupa la Nikolaevsk. El a petrecut iarna 1853—1854, în condiții foarte grele, în portul Hadji.

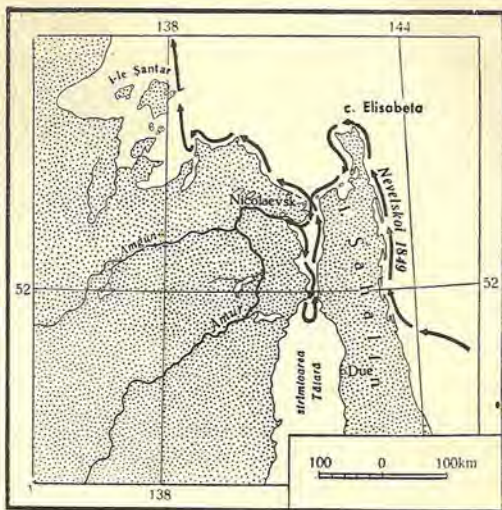
Un alt ajutor al lui Nevelskoi era timonierul *Dmitri Ivanovici Orlov*, om mai în vîrstă, care mai făcuse o călătorie în jurul lumii pe goeleta „Seniavin” sub comanda lui Litke; a călătorit apoi adesea în

serviciul Companiei ruso-americane pentru treburi comerciale prin ținutul Ohotsk și studiasă bine traiul populației băștinașe. În august 1849 a fost trimis într-o barcă pescărească, de la Aian spre golful Sahalin, în înfrîmîinarea lui Nevelskoi și după aceasta a lucrat numai sub ordinele lui Nevelskoi. Orlov a explorat cursul inferior al Amurului și bazinul inferior al râului Angun; el a descoperit acolo o serie de lacuri — *Cilia*, *Oriol* etc. și munții care formează cumpăna apelor între sistemul Amurului și riurile *Tugur* și *Uda*. În 1853, deplasîndu-se cu o barcă pescărească, Orlov a însemnat pe hartă țărmul de sud-vest al Sahalinului între 49 și 47°30' latitudine nordică și țărmul de sud-est între 48 și 46°50' latitudine nordică. În același an, Nevelskoi a arborat drapelul rusesc pe Sahalinul de sud.

În toamna și iarna anului 1853, din însărcinarea lui Nevelskoi, timonierul *Nikolai Vasilievici Rudanovski* a însemnat pe hartă pentru prima dată în mod amănunțit întreaga coastă a golfului *Aniva* (Sahalinul de sud), iar la începutul anului 1854, țărmul de sud-vest al Sahalinului, la sud de paralela de 47°30' latitudine nordică, descoperind golful *Nevelskoi*. Rudanovski a întocmit prima hartă exactă a Sahalinului de sud.

Așadar, datorită eforturilor și muncii pline de abnegație depuse de participanții la expediția de pe Amur condusă de Nevelskoi au fost explorate un întins teritoriu în ținutul Amurului, insula Sahalin și strîmtoarea Tătară; pe ambele țărmuri ale acesteia din urmă, ca și pe cursul inferior al Amurului, a fost arborat drapelul rusesc.

Amiralul G. I. Nevelskoi a murit în 1870. În 1950 i s-a înălțat un monument în orașul sovietic Nikolaevsk pe Amur.

Descoperirea strîmtorii Tătare de către Nevelskoi.

¹ Portul sovietic (n. tr.).

CELE MAI IMPORTANTE EXPLORĂRI ALE RUȘILOR ÎN SIBERIA, ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

La începutul secolului al XIX-lea, uriașe întinderi din interiorul Siberiei erau încă foarte slab studiate sub raport geografic. În capitolul de față sînt descrise numai expedițiile ruse care au înlăturat marile „pete albe” de pe harta Siberiei sau în urma cărora călătorii au tras importante concluzii geografice.

CĂLĂTORIA LUI CIHACIOV PRIN ȚINUTUL ALTAI

Piotr Aleksandrovici Cihaciov (1808—1890), geograf și geolog, a fost trimis în 1842 de Statul major al corpului inginerilor minieri în munții Altai și Saian, în acea vreme încă prea puțin cercetați. Cihaciov a început să studieze geologia și orografia munților Altai din valea *riului Ciu* (afluent al *riului Katun*). Abătîndu-se de la localitatea Koș-Agaci (50° latitudine nordică) spre sud, el a cercetat *lanțul muntos latitudinal Sailiughem*, de la graniță spre răsărit pînă la munții care mai tîrziu au primit numele lui (*lanțul meridional Cihaciov*, situat între 49°40'—50°30' latitudine nordică și 89°30' longitudine estică). El a înaintat spre nord de-a lungul acestor munți, a trecut în cîteva rînduri munții Ciulișman, învecinați cu ei și a studiat bazinul *riului Ciulișman*, care se varsă dinspre sud în *lacul Telefk*, de unde izvorăște spre nord *riul Bia*. Apoi, trecînd peste *munții Abakan*, Cihaciov a ajuns pe cursul inferior al fluviului Ienisei, prin valea *riului Bolșoi Abakan* (*Marele Abakan*). De aici, prin Minusinsk, el s-a îndreptat spre Krasnoiarsk, iar apoi, trecînd peste *munții Alatau din Kuznefk* a ajuns la Kuznefk. După ce a cercetat mai multe zăcăminte de cărbune, Cihaciov s-a întors în Rusia. Pe baza materialelor adunate în timpul călătoriei, el a întocmit o hartă geologică a ținutului Altai și (ceea ce este deosebit de important) a stabilit dimensiunile și limitele zonei carbonifere din regiunea Kuznefk, propunînd ca ea să fie denumită *bazinul Kuznefk*.

În perioada 1847—1863, Cihaciov a întreprins o serie de călătorii în Asia mică, străbătînd-o în diferite direcții de la strîmtori pînă în podișul Armeniei, executînd numeroase ridicări topografice. El a ordonat și sintetizat materialele adunate în lucrarea „Asia mică”, datorită căreia a ajuns cunoscut în întreaga Europă (lucrarea a fost editată la Paris, în limba franceză, în opt volume, 1853—1869).

EXPEDIȚIA LUI MIDDENDORF

Aleksandr Feodorovici Middendorf, naturalist și geograf, a întreprins din însărcinarea Academiei de științe o lungă călătorie prin Siberia de nord și răsărit și prin Extremul Orient. Middendorf trebuia să rezolve două probleme: studierea vieții organice din peninsula Taimîr, pînă

atunci necercetată, și studierea înghețului veșnic. În acest scop, Middendorf a organizat Expediția siberiană din care a făcut parte, printre alții, topograful Vaganov.

În iarna anului 1843, expediția a pornit din Krasnoiarsk pe Ienisei în jos, și a ajuns la Turuhansk. Aici călătorii s-au oprit pentru a-și completa echipamentul; studiind între timp diferite puțuri, Middendorf a cercetat doar stratul cu îngheț sezonier. De la Turuhansk, Middendorf și Vaganov au pornit în sănii trase de ciini spre nord, pe gheața fluviului Ienisei, pînă la riul *Dudinka*. De aici, mergînd spre nord-est în sănii trase de reni, ei au ajuns pînă la vărsarea riului *Boganida* (din bazinul riului *Hatanga*). Înaintînd de aici spre nord, în iulie ei au ajuns la riul *Taimîra superioară*, pe care gheața se și topise și, într-o barcă construită pe loc, au coborît pînă la *lacul Taimîr*, și mai departe, pe *Taimîra inferioară*, pînă la defileul pe care-l taie riul în *munții Biringa*. De aici, călătorii au ajuns pînă la estuarul Taimîr din marea Kara (la sfîrșitul lunii august 1843). Pe același drum s-au întors la Turuhansk și apoi au continuat drumul pînă la Krasnoiarsk. Vaganov a întocmit harta întregului rîu Taimîra și a lacului Taimîr.

Middendorf a fost primul om de știință care a explorat peninsula Taimîr; el a stabilit relieful întinsei regiuni dintre cursul inferior al fluviului Ienisei și riul Hatanga, a descoperit și a descris diferite înălțimi din partea de vest a cîmpiei din Siberia de nord și munții Biringa (un șir de munți nu prea înalți, de 500–600 m, care se întinde în centrul peninsulei Taimîr, pe o distanță de peste 700 km); el a fost primul care a descris structura geologică a acestei regiuni.

Middendorf și-a continuat călătoria la începutul anului 1844. Împreună cu Vaganov, el a călătorit de la Krasnoiarsk la Irkutsk, a trecut pe Lena și a coborît pînă la Irkutsk, unde a cercetat o vreme înghețul veșnic în fîntini și puțuri. Apoi au pornit amîndoi călări pînă în satul Amga (pe riul *Amga*), au trecut pe *Uciur* (afluent al Aldanului) și, urmînd cursul acestuia și al afluenților săi, s-au îndreptat spre înălțimile care formează cumpăna apelor — ramurile răsăritene ale *munților Stanovoi*; după ce au trecut acești munți s-au îndreptat spre izvoarele riului *Uda*. Pe *Uda*, călătorii au coborît cu o barcă construită de ei pînă la marea Ohotsk. Urmîndu-și drumul, Vaganov a însemnat riul pe hartă. Middendorf a studiat structura geologică a coastei, iar Vaganov a cartografiat *țărmurile estuarului Uda* (cu insula Medveji—Ursului), ale *golfulor Tugur* și *Ulban* (partea de sud a *golfului Akademii* — Academiei, denumit astfel de Middendorf) și a descoperit de fapt *peninsula Tugur*. Apoi Vaganov a însemnat pe hartă coasta de sud a *insulei Bolșoi Șantar*.

După ce și-au încheiat lucrările, Middendorf și Vaganov au organizat lingă gurile riului Tugur o caravană de sănii trase de reni și au urcat pe acest rîu și pe unul dintre afluenții săi apuseni pînă la *munții Iam Alin*. După ce au trecut munții, au pătruns în bazinul *riurilor Bureia* și *Selemja* (afluent al riului Zeia), iar de acolo s-au îndreptat spre vest de-a lungul *povîrnișurilor sudice ale munților Stanovoi*, au ajuns pînă la Amur, au urcat pe acesta pînă la confluența riurilor Șilka și Argun, iar de acolo, prin Nercinsk și Kiahta, s-au întors la Irkutsk.

Rezultatul acestei călătorii a fost cartografierea *podişului Aldan* şi a *munţilor Stanovoi*, a coastei de sud-vest a mării Ohotsk şi a insulelor Şantar. Middendorf a obţinut primele date geologice exacte asupra ţinutului Primorie şi a bazinului Amurului şi a fost cel dintâi care l-a caracterizat corect bazinul Amurului ca un ţinut muntos.

Vaganov a fost ucis în Siberia răsăriteană în 1850, în împrejurări care n-au fost lămurite.

CERCETĂRILE ŞI PREVIZIUNILE ŞTIINŢIFICE ALE LUI KROPOTKIN

Piotr Alekseevici Kropotkin (1842—1921), care se trăgea din străvechiul neam al „Riuricilor“, a renunţat, după terminarea Corpului de paji, la strălucita carieră care i se deschidea şi în 1862, din proprie iniţiativă, a plecat să lucreze în Siberia de răsărit, ca să-şi satisfacă pasiunea pentru călătorii. În 1864 a călătorit prin Manciuuria de nord şi, cercetînd regiunea şirului muntos latitudinal Ilhuri-Alin (la paralela de 51° latitudine nordică), a descoperit un grup de vulcani din era terţiară. În anul următor a călătorit la apus de Baikal, în munţii *Saianii de est* (*Vostocinii Saian*).

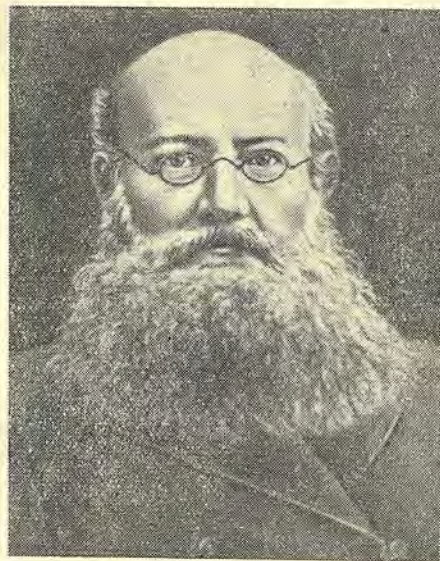
În 1866, Kropotkin a condus o mare expediţie organizată de filiala din Siberia a Societăţii ruse de geografie, cu fondurile proprietarilor de mine de aur, care avea misiunea de a găsi un drum pe care cizile de vite să poată fi aduse de la exploatările de pe Lena pînă la Cita. Din Irkutsk, el a plecat pe cursul superior al Lenei spre Kaciuga (la paralela de 54° latitudine nordică), iar de acolo a coborît pe Lena pînă la gurile Vitimului, afluentul său dinspre dreapta. La 50 km mai jos de vărsarea Vitimului, expediţia lui Kropotkin a cotit spre sud şi a ajuns într-o regiune muntoasă, care nu fusese explorată niciodată. Kropotkin a stabilit relieful ei şi a dat podişului descoperit denumirea de *Patom* (după riul *Boļşoi Patom*, — *Marele Patom*, care se varsă în Lena în dreptul paralelei de 60° latitudine nordică). Expediţia a străbătut podişul pînă în regiunea exploatărilor aurifere de la izvoarele râului Juia (bazinul Oliokmei) în dreptul paralelei de 58° latitudine nordică şi a organizat acolo transportul cu animale de povară. În regiunea exploatărilor, Kropotkin a descoperit depozitele glaciare, iar între bazinele cursului superior al râului Juia şi cursului mijlociu al Vitimului a descoperit un şir de munţi pe care le-a denumit *cumpăna apelor dintre Lena şi Vitim*. Ulterior, V. A. Obrucev i-a schimbat numele în *munţii Kropotkin*.

La sud de această cumpănă a apelor se întindea o altă regiune muntoasă necercetată, alcătuită din două şiruri paralele de munţi: *Delian Uran* şi *Severo-Muisk* — *Muisk de nord* (între 57° şi 55° 30' latitudine nordică). După ce a trecut peste munţii Severo-Muisk, Kropotkin a ajuns în bazinul *rîului Muia* (afluent pe cursul mijlociu al Vitimului). De aici a înaintat spre sud, a trecut peste încă un şir de munţi — *Muisk de sud* (*Iujno-Muisk*), înainte necunoscut, şi a ajuns pe *înaltul podiş Vitim* cu un landsaft uimitor de uniform descoperit de *Georgi* în secolul al XVIII-lea. Kropotkin l-a traversat în direcţia sud, a trecut peste şirul de munţi *Iablonovii* şi a coborît pe *rîul Cita* pînă la oraşul cu acelaşi nume. El a

stabilit că toate șirurile de munți pe care le-a trecut se întind spre nord-est și a dezmințit astfel vechea schemă a reliefului Asiei, întocmită de Humboldt, care presupunea că șirurile de munți din Asia de nord-est se întind, fie în direcție latitudinală, fie în direcție meridională. Kropotkin a completat bogatele materiale geografice și geologice strinse de expediția sa cu un uriaș material literar și le-a folosit în lucrarea „Studiu general asupra orografiei Siberiei de răsărit“ (1875). El a criticat schema lui Humboldt și a întocmit o schemă proprie, care „reprezenta un important pas înainte în comparație cu concepția lui A. Humboldt“ (V. Obrucev). Firește, în momentul de față schema lui Kropotkin, bazată în special pe studierea reliefului Asiei, iar nu pe datele geologice, pe atunci insuficiente, este mult modificată; totuși unele ipoteze ale lui Kropotkin s-au dovedit juste.

După ce a devenit cunoscut ca explorator, Kropotkin a fost ales secretar al secției de geografie fizică din cadrul Societății ruse de geografie. În această calitate, el a fost însărcinat, în 1870, să întocmească planul unei expediții polare ruse. Studiarea unei vaste literaturi referitoare în special la caracterul mișcării ghețurilor în oceanul înghețat, precum și diferite considerente teoretice, l-au condus pe Kropotkin la concluzia că „între Spitzbergen și Novaia Zemlia se mai găsește încă un pământ nedescoperit, care se întinde spre nord, mai departe de Spitzbergen și reține ghețurile...“ După părerea lui Kropotkin, căutarea acestui pământ trebuia să devină misiunea principală a viitoarei expediții polare. După prezentarea raportului, i s-a propus lui Kropotkin să preia conducerea expediției. Totuși, alocarea fondurilor necesare (40 000 ruble) a fost refuzată. Justețea previziunii științifice a lui P. Kropotkin a fost sortită să fie verificată de expediția austriacă a lui Payer—Weyprecht, aruncată întâmplător de ghețuri, în vara anului 1873, spre țărmurile unui pământ necunoscut. Noul arhipelag descoperit a fost denumit Țara lui Franz Iosef (insula Franz Iosef) deși „ar fi fost drept ca el să poarte numele savantului care i-a prevăzut existența“ (V. Obrucev).

Ceva mai târziu, în lucrarea „Însemnările unui revoluționar“, Kropotkin scria: „Pământul pe care-l întrezăream prin întunericul polar a fost descoperit de Payer și Weyprecht, dar arhipelagul care trebuie să se afle la nord-est de Novaia Zemlia (sînt convinși de aceasta mai mult chiar decît atunci) n-a fost încă descoperit“. A doua previziune științifică a

P. A. Kropotkin

remarcabilului geograf s-a confirmat în vara anului 1913: o expediție rusă sub comanda lui B. A. Vilkițki a descoperit la nord-est de Novaia Zemlia un mare arhipelag denumit mai târziu *Severnaia Zemlia* (Pământul de nord).

CERSKI ȘI CERCETĂRILE SALE

Ivan Dementievici Cerski, participant la răscoala poloneză din 1863, a fost deportat în Siberia și încadrat ca soldat în batalionul de linie din Omsk. Sub influența lui G. N. Potanin, el a început să se ocupe de geologie și timp de patru ani (1877—1881) a studiat amănunțit structura geologică a malurilor lacului Baikal, iar mai târziu a întregii regiuni a lacului Baikal. El a pus bazele cunoștințelor contemporane despre structura acestei părți muntoase a Siberiei.

În 1891, Academia de științe a organizat o expediție pentru cercetarea Iakutiei și a numit în fruntea ei pe Cerski, care devenise cunoscut prin lucrările sale asupra geologiei și paleontologiei Siberiei. În primăvara anului 1891, Cerski, împreună cu soția sa *Mavra Pavlovna Cerskaia*, care era zoologul expediției, și cu fiul său în vîrstă de 12 ani, a plecat din Petersburg spre Iakutsk prin Irkutsk. Acolo el a organizat o caravană și a urmat drumul obișnuit, de-a lungul râului Kolima, peste partea de sud a munților Verhoiansk la Oimiakon, pe Indighirka. De acolo a pornit spre nord-est și a trecut peste un șir de munți înalți (pînă la 2 300 m), necunoscut pînă atunci, care se întindea, după cum a descoperit el, în direcția nord-vest. Cerski l-a denumit *Tas-Kistabî* (lungimea 250 km). Apoi el a traversat *podîșul Nera*, descoperit de el, din bazinul râului Nera (afluent răsăritean al râului Indighirka) și, înaintînd în aceeași direcție, a mai descoperit două șiruri de munți, care se întindeau de asemenea spre nord-vest — lanțurile *Ulahan-Cistai* și *Tomushai* (astăzi lanțul *Moma*), încheind astfel descoperirea unui mare spațiu, care desparte bazinele râurilor Indighirka și Kolima. După ce a trecut peste munții Moma, Cerski a ajuns la Verhne-Kolimsk (astăzi Zîrianka) în septembrie 1891. Aici expediția s-a oprit la iernat. În raportul către Academia de științe, Cerski a demonstrat că munții cercetați de el formează ramura Indighirka-Kolima a munților Iablonovii, care înainte era trecută complet greșit pe hărți.

În timpul iernatului, Cerski s-a îmbolnăvit grav. În iunie 1892 expediția a început să coboare cu bărcile pe Kolima; cercetătorul grav bolnav a continuat să studieze structura geologică a malurilor râului, dictîndu-și observațiile soției sale. În iulie 1892, în apropiere de vărsarea râului Omolon, Cerski a murit. El a fost înmormîntat pe malul stîng al Kolimei, în dreptul gurilor râului Omolon.

Elaborînd o schemă corectă a structurii șirurilor de munți cutați din Siberia de sud și din regiunile învecinate ale Asiei centrale, Cerski susținea ideea fundamentală cu privire la dezvoltarea succesivă a sistemelor muntoase cutate, la care a ajuns în urma observațiilor sale personale și a prelucrării creatoare a materialului strîns. Această idee a lui Cerski

a fost dezvoltată mai târziu de V. A. Obruchev, iar de la acesta a împrumutat-o cunoscutul geolog austriac Eduard Suess în lucrarea sa de sinteză în trei volume „Înfățișarea pământului“, pe care a terminat-o în 1909.

EXPEDIȚIA LUI TOLMACEV

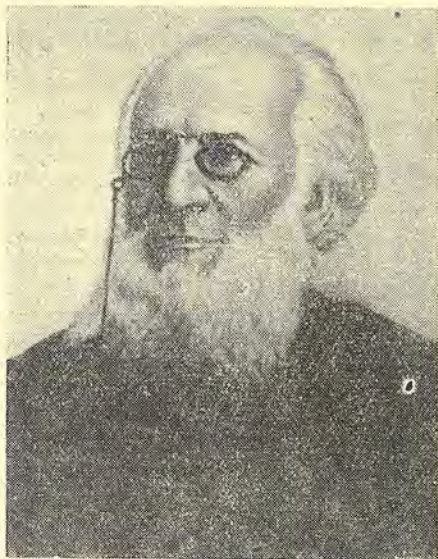
În 1905, Academia de științe a organizat o expediție căreia i s-a dat sarcina să exploreze regiunea cu totul necunoscută dintre Ienisei și Anabar. Conducător al expediției a fost numit *Innokenti Pavlovici Tolmacev*. În același an (1905), Tolmacev a pornit de la Turuhansk peste izvoarele râurilor Kureika (afluentul răsăritean al Ieniseiului) și Kotui (componenta sudică a râului Hatanga) spre izvoarele râului Moiero (bazinul râului Kotui), a explorat tot cursul râului pînă la estuar, iar apoi a trecut pe lacul Essei ($68^{\circ} 30'$ latitudine nordică și 103° longitudine estică). De aici s-a întors spre râul Kotui, a coborît pe acesta cu o plută pînă la Hatanga, descoperind pe drum un podiș pe care l-a denumit podișul Anabar. La vărsarea râului Kotui, Tolmacev s-a urcat într-o barcă și cu ea a coborît pînă la gurile Hatangăi, studiind astfel întregul curs al acestui râu. Tolmacev a însemnat exact pe hartă țărmul răsăritean al golfului Hatanga, pînă la estuarul râului Anabar, a urcat pe acest râu pînă la izvoare, cercetîndu-i cursul, și a încheiat în felul acesta descoperirea podișului Anabar. Potrivit datelor sale, acesta este un platou ușor înclinat spre nord, avînd o înălțime de peste 1 000 m (după ultimele date 500–600 m), brăzdat de puternice eroziuni; ca urmare s-au păstrat „munții-martori“ legați unul de altul, după vîrfurile cărora s-a putut reconstitui vechiul nivel al platoului. De la izvoarele râului Anabar, Tolmacev s-a îndreptat spre vest, mergînd ceva mai la nord de drumul pe care-l urmărea înainte și în 1906 a sosit la Dudinka (pe Ienisei).

În 1909, Tolmacev a fost numit conducător al unei noi expediții. Din Verhoiansk el a pornit spre răsărit, a trecut peste munții *Tas-Haihtah* și a ajuns la izvoarele râului *Dogdo* (din sistemul râului Iana), a traversat porțiunea dintre riurile Indighirka și Kolima, aproximativ de-a lungul paralelei de 67° , iar de la Sredne-Kolimsk a coborît pe Kolima pînă la gurile ei. De aici a înaintat pe țărmul mării pînă la strîmtoarea Bering, a descris relieful regiunii de pe litoral și a făcut ridicări topografice pe o distanță de peste 1 500 km.

Capitolul 73

CERCETĂTORII RUȘI AI MUNTILOR TIAN-ȘAN ȘI PAMIR-ALAI

Spre deosebire de regiunile interioare ale Siberiei, Asia centrală era cunoscută din timpuri străvechi popoarelor aflate pe o înaltă treaptă de civilizație și care aveau scriere proprie. Reprezentanți ai acestor popoare au străbătut Asia centrală în toate direcțiile și unii dintre ei au lăsat descrieri admirabile ale călătoriilor făcute. Această parte a Asiei a fost străbătută de multe ori, atît în evul mediu, cît și în epoca modernă, o

P. P. Semionov-Tian-șanski

parte dintre călători întocmind de asemenea descrieri ale țărilor vizitate de ei. De aceea, în general, nu este cazul să vorbim aici despre descoperiri în sensul propriu al acestui cuvânt. În capitolul de față și în cele următoare este vorba de *descoperirile științifice* făcute în Asia centrală sau de cercetările care au dus la importante concluzii cu caracter de sinteză.

SEMIONOV ȘI ÎNCEPUTUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE A MUNTILOR TIAN-ȘAN

După cercetarea „munților Ce-rești” de către marele călător chinez Siuan Tzan au trecut 11 secole pînă cînd primul cercetător european a pătruns în Tian-Șanul central. În 1856–1857 acest lucru a izbutit să-l facă eminentul geograf rus *Piotr Petrovici Semionov*, care pentru

această realizare științifică remarcabilă a dobîndit dreptul de a se numi *Tian-șanski*.

Semionov a plecat din Petersburg în orașul Vernii (astăzi Alma-Ata) unde a sosit în vara anului 1856. În toamna aceluiași an el a întreprins două călătorii pînă la lacul Issik-Kul. Mai întîi a traversat ramurile răsăritene ale *Alataului transilian* pînă la satul Tokmak de pe *riul Ciu*, a ieșit pe valea rîului Ciu prin defileul *Boamsk* (între lanțurile Kirghiz și *Kunghei-Alatau*) pe malul de nord-vest al lacului Issik-Kul, iar de acolo a cotit spre nord. După ce a trecut *munții Kunghei-Alatau* și *Alataul transilian* în partea lor cea mai înaltă, el s-a întors la Vernii. Itinerariul răsăritean al lui Semionov ducea de-a lungul povișului nordic al *Alataului transilian* și de-a lungul uneia din ramurile lor — *munții Siugatî* pînă la cursul mijlociu al *riului Șarîn* (afluent sudic al lui Ili). De aici a cotit spre sud, a trecut peste ramurile vestice nu prea înalte ale *lanțului Ketmen* și a ajuns pe malul răsăritean al lacului Issik-Kul. Semionov s-a întors la Vernii, unde a rămas peste iarnă. În primăvara anului 1857 el a pornit pe vechiul itinerar pînă la malul de sud-est al lacului Issik-Kul, a cotit apoi spre sud, a trecut peste *munții Terskei-Alatau* și a ajuns la izvoarele *riului Narîn*. În tot timpul călătoriilor sale, P. P. Semionov n-a descoperit nici o urmă de vulcanism și a infirmat astfel teoria „speculativă” a lui Humboldt cu privire la dezvoltarea fenomenelor de vulcanism în munții Tian-șan. El s-a întors la Vernii pe același drum.

În 1857, Semionov a traversat *munții Terskei-Alatau* la răsărit de lacul Issik-Kul prin *trecătoarea Karakîr* (3821 m) și a pătruns în valea *riului Sarîdjaz* (una dintre componentele rîului Aksu, afluent al *Tarîmului*). De aici s-a îndreptat spre răsărit pînă la cursul superior al rîului

Saridjaz, care izvorăște din ghețarii de pe munții *Han-Tengri* care se înalță la granița ruso-chineză. Semionov a fost primul cercetător european care a urcat pe povârnișurile munților Han-Tengri. El a descoperit în acest șir de munți o zonă de ghețari foarte întinsă și a fost primul care a stabilit înălțimea limitei zăpezilor pentru întregul Tian-șan. Semionov a făcut prima caracterizare amplă a reliefului și structurii geologice a acestui masiv muntos.

Din 1873 pînă în 1914, P. P Semionov-Tian-șanski a fost președintele Societății ruse de geografie. În această funcție el s-a afirmat, nu numai ca un mare savant, dar și ca un strălucit organizator și inițiator al mai multor expediții în Asia centrală, Siberia și Extremul Orient.

PRIMELE CĂLĂTORII ALE LUI SEVERTOV ȘI CERCETĂRILE SALE ÎN TIAN-ȘAN

La mijlocul secolului al XIX-lea, cercetarea Asiei centrale era una dintre sarcinile geografice cele mai importante. De aceea Academia de științe a organizat o expediție pentru cercetarea mării Aral și a cursului inferior al fluviului Sir-Daria, încredințînd conducerea ei lui *Nicolai Alekseevici Severtov*. După înfîlnirea sa în 1845 cu *Grigori Silci Karelin*, remarcabil cercetător al mării Caspice și al Kazahstanului de vest și de est, „Asia centrală a devenit scopul științific al întregii sale vieți“. În august 1857, Severtov și-a început călătoria pornind din Orenburg cu o caravană mare, înspre Emba, pe văile râurilor *Ilek* (din sistemul Uralului) și *Temir* (din sistemul Embei). Ajungînd la gurile Temirului, Severtov a coborît pe *Emba* pînă la estuarul ei. Mai departe, prin Mugodjari de sud, caravana a ajuns la *marea Aral*, iar de acolo a ieșit pe lîngă lacul *Kamîșli-baş* (la sfîrșitul lunii septembrie 1857) la *Kazalinsk*, pe cursul inferior al fluviului Sir-Daria.

La începutul lunii noiembrie 1857, Severtov a pornit spre sud de Sir-Daria, în *deșertul Kizil-Kum*, a cercetat albia secată a râului *Janadaria* (la 44° latitudine nordică) și a alcătuit o descriere a tărîmului răsăritean al mării Aral. În decembrie 1857 el a sosit la fortul Perovski (astăzi *Kzîl-Orda*).

După ce a iernat acolo, Severtov a pornit la sfîrșitul lunii aprilie 1858 în sus pe Sir-Daria, pentru a studia *munții Karatau*, făcînd pe drum și cercetări zoologice. La 26 aprilie, el a fost prins de trei „kokanzi“. Iată cum descrie el această întîmplare: „... Unul dintre kokanzi m-a izbit cu sabia peste nas, dar mi-a creat numai pielea, a doua lovitură, peste tîmplă, mi-a spintecat maxilarul, apoi m-a doborît, mi-a mai dat cîteva lovituri, făcîndu-mi tăieturi adînci la gît, mi-a spart craniul... simțeam fiecare lovitură, dar, lucru ciudat, nu mă durea prea rău...“ Severtov a fost salvat de ceilalți doi „kokanzi“, care l-au oprit pe tovarășul lor. Rănit, Severtov a fost ținut timp de o lună prizonier în orașul *Turkestan* și a fost eliberat abia după un ultimatum al autorităților militare ruse. La începutul lunii septembrie, fiind complet restabilit, el a plecat la Petersburg. Pe baza materialelor strînse în timpul expediției, Severtov a întocmit hărți ale stepei dintre marea Aral și marea Caspică, descriînd amănunțit relieful, clima și vegetația din acest ținut.

N. A. Severțov
(1859, portret de T. G. Șevcenko)

(Alma-Ata), a ocolit pe la est lacul Issik-Kul, a trecut peste munții Terskei-Alatau și a ajuns la izvoarele Narinului, repetînd, în linii mari, itinerariul urmat de P. P. Semionov. Cu acest prilej el a fost primul care a făcut caracterizarea platourilor înalte din *Tian-șan*: „... Am admirat o întinsă și minunată priveliște spre platou: dealuri acoperite de iarbă deasă, îngălbenită se ridicau șir după șir ca o mare agitată; pe ele se zăreau fișii de zăpadă ca spuma pe valuri. Dealurile deveneau tot mai înalte, ridicîndu-se în trepte deasupra stepei vălurite, fișiile de zăpadă de pe ele erau tot mai dese, uriașe piscuri crenelate, acoperite de zăpezi compacte închideau ca un arc larg zarea dinspre răsărit, sud și vest, dar și acestea se urcau în trepte ca niște valuri. Soarele apunea și zăpada de pe vîrfurile îndepărtate, luminată de razele lui, ardea ca aurul topit, altături de care păreau și mai reci umbrele dese, purpurii-albastrii din vilcelele de asemenea acoperite de zăpadă...”

Severțov a traversat crestele spre sud-vest și după cîteva trecători, la începutul lunii octombrie, a ajuns din nou la riul Narin. Apoi a cercetat în direcția sudică văile rîurilor *Atbași* (din sistemul fluviului Sir-Daria) și *Aksai* (din sistemul Tarîmului) și a pătruns în partea de sud-vest a șirului de munți *Kokșaal-Tau* pînă la paralela de 41° latitudine nordică. El a fost primul european care a ajuns în această parte a *Tian-șanului* central. Din pricina gerului puternic, pe la mijlocul lunii octombrie, călătorul a pornit înapoi spre nord, în direcția rîului Narin și, prin *trecătoarea Dolon* (în dreptul meridianului de $75^{\circ} 40'$ longitudine estică) și defileurile *Djuvanarîk* și *Boamsk*, a sosit, la sfîrșitul lunii octom-

În 1864, alăturîndu-se unui detașament militar rus, Severțov a continuat studierea munților *Tian-șan*, începută de P. P. Semionov. Severțov a pornit în mai din orașul Vernii (Alma-Ata) spre apus, a trecut peste Alataul transilian și și-a continuat drumul de-a lungul povîrnișurilor nordice ale lanțului *Kirghiz* spre vest, pînă la orașul Aulie-Ata (astăzi *Djambul*), studiînd structura geologică și relieful acestor munți. Apoi a cercetat bazinele rîurilor *Talass* și *Ciatkal* și a făcut o excursie în munții *Karatau*. El a fost primul care a stabilit legătura geologică dintre toate șirurile de munți situate între rîurile Ciu și Sir-Daria și primul care a dovedit că munții *Karatau* fac parte din sistemul muntos *Tian-șan*.

În septembrie 1867, Severțov, făcînd parte din marea „expediție științifică din Turkestan“, a plecat cu un mic detașament din Vernii

brie 1867, la *Tokmak*, pe riul Ciu. Mai târziu, pe baza materialelor adunate în timpul acestei prime traversări a Tian-șanului central de la sud spre nord, Severțov a elaborat o schemă orografică a munților Tian-șan, infirmînd de asemenea ipoteza „speculativă” a lui A. Humboldt.

În iulie—octombrie 1874, Severțov a cercetat delta fluviului Amu-Daria și marea Aral.

FEDCENKO ȘI SEVERTOV — PRIMII CERCETĂTORI AI SISTEMULUI MUNTOS PAMIR-ALAI

În 1871, tînărul naturalist *Aleksei Pavlovici Fedcenko*, care avea experiența muncii în Asia centrală, a plecat din *Kokand* cu o mică expediție spre sud, pe valea *riului Isfara*. Fedcenko a cercetat cursul acestuia pînă la izvoare și a descoperit acolo, în partea de răsărit a munților *Turkestan*, marele ghețar *Șciurovski* (denumit astfel în cinstea călătorului rus *Grigori Efimovici Șciurovski*, care a explorat Altaiul). Fedcenko a fost primul om de știință care a descoperit ghețarii din munții *Turkestan*.

Trecînd prin defileurile dintre munți spre versanturile nordice ale lanțului *Alai*, Fedcenko le-a cercetat, iar apoi s-a îndreptat spre partea de sud-est a văii *Fergana* pînă la *riul Isfairamsai*, a urcat pe valea acestuia pînă la izvoare și a trecut peste munții *Alai*. Priveliștea ce se deschidea din trecătoarea *Tenghizbai* (3 627 m) l-a făcut să se oprească: la sud, în fața lui „au apărut uriașe piscuri acoperite de zăpadă”. Era un imens lanț de munți latitudinali pe care Fedcenko l-a numit *Zaalaisk* (munții de dincolo de *Alai*); el a determinat destul de precis altitudinea medie a lanțului și a marcat piscurile principale (înălțimea vîrfului *Lenin*, cel mai mare dintre ele — 7 134 m a fost determinată precis abia de expediția sovietică în Pamir din 1928).

Fedcenko a apreciat just că lanțul de munți apărut în fața lui formează partea nordică a podișului *Pamir*, a cărui structură a caracterizat-o în linii generale ca „o sumă de podișuri înalte”. Prin descoperirea sa, Fedcenko a zdruncinat părerea cu privire la existența unui lanț meridional *Bolor*¹, care traversează tot Pamirul. Coborînd apoi în valea *Alai*, Fedcenko a întocmit o descriere amănunțită a acesteia.

Fedcenko a strîns o bogată colecție zoologică (în special entomologică) și a stabilit comunitatea formelor faunei și florei din sistemul Pamir-Alai, Asia centrală muntoasă și munții Himalaia. Viața talentatului explorator s-a întrerupt în chip tragic cînd avea numai 29 de ani; Fedcenko a pierit în septembrie 1873, în Alpi, în timpul unei ascensiuni pe *Mont Blanc*.

N. A. Severțov a luat parte la expediția complexă în valea *Fergana* și în regiunea Pamirului organizată de Societatea de geografie. În iulie 1878 el a plecat cu un grup din orașul *Oș* spre Pamir, a trecut munții *Alai* și *Zaalaisk* (munții de dincolo de *Alai*) și a ajuns la lacul închis *Kara-Kul*, situat la mare altitudine (3 914 m). Continuîndu-și înaintarea

¹ Expedițiile sovietice în Pamir au găsit totuși șiruri muntoase meridionale scurte, dar mari: *Zulumart* și *Akademii Nauk* (al Academiei de științe), care se învecinează la sud cu lanțul de dincolo de *Alai*.

A. P. Fedcenko

spre sud, grupul a pătruns prin *trecătoarea Akbaital* în bazinul râului *Murgab*, iar apoi, prin *trecătoarea Naizataș*, pe râul *Aliciur* spre lacul *Iașilkul*, din care izvorăște râul *Gunt* (din sistemul fluviului *Amu-Daria*), și a descris acest râu. În aceeași regiune, *Severțov* a descoperit câteva lacuri mici închise.

Severțov a stabilit cel dintâi că *Pamirul este un sistem muntos independent*. El a dovedit că *Pamirul* reprezintă „centrul orografic al întregului continent asiatic... un uriaș nod muntos care leagă Asia înaltă de Asia anterioară”, adică Asia centrală de Asia de vest. El a fost primul care a făcut o descriere științifică completă și multilaterală a *Pamirului*, îndeosebi a reliefului său. Totodată a stabilit că acolo nu există podișuri adevărate și că principală particularitate a sistemului

montos al *Pamirului* constă în faptul că „totalitatea reliefului este formată din platouri înalte și culmi muntoase”. *Severțov* a descris pentru prima oară masivele muntoase cu mai multe piscuri, caracteristice pentru *Pamir* și pentru întreaga *Asie centrală*, demonstrând că această formă a reliefului joacă rolul principal în geneza ghețarilor. Bogatele colecții zoologice și botanice aduse de el din *Pamir* au permis să se întocmească o descriere amănunțită a faunei și florei puțin studiate din acest ținut muntos.

Din 1880 *Severțov* n-a mai participat la expediții, cărora le-a consacrat (cu întreruperi) 23 de ani din viața sa. El a murit în urma unui accident în ianuarie 1885.

CERCETĂRILE LUI MUȘKETOV

Ivan Vasilievici Mușketov, geolog, geograf și seismolog, a fost unul dintre cei mai mari cunoscători ai structurii geologice a *Asiei centrale*. În vara anului 1874, *Mușketov*, numit funcționar cu misiuni speciale pe lângă guvernatorul general al *Turkestanului*, a întreprins o expediție de recunoaștere în regiunea situată la vest de munții *Tian-șan* și pe valea fluviului *Sir-Daria* și, convingându-se că ținutul este slab studiat, a hotărât să-l cerceteze mai amănunțit.

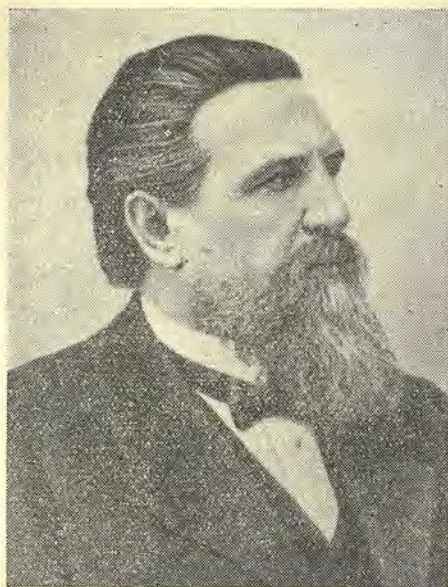
În acest scop, *Mușketov* a explorat în 1875 partea de vest a lanțului *Kirghiz*, iar apoi a urcat pe valea râului *Talass* și a afluentului său *Ucikotoi* pînă la *trecătoarea Otmek* (3330 m). Prin aceasta el a trecut peste munții *Alatau* de pe *Talass*, și mergînd pe văile unor râuri din

sistemul *Narinului* a ajuns la *lacul Sonkel*, situat la mare altitudine (3 016 m), pe care l-a studiat. De aici, pe poteci de munte, Mușketov a trecut peste izvoarele râului Ciu spre defileul Boamsk, iar de acolo spre *lacul Issik-Kul*, căruia i-a cercetat malurile. După aceea a trecut peste câteva din șirurile muntoase care străjuiesc *lacul Issik-Kul* la nord și sud (*Kunghei* și *Terskei-Alatau*), precum și peste *Alataul transilian*. În toamna aceluiași an, Mușketov a pornit spre nord-est, a trecut în valea râului *Ili*, iar pe acesta a ajuns la *Kuldja*, unde a studiat zăcămintele de cărbune. Dincolo de *Kuldja* el a traversat de două ori *munții Borohoro* (marginea de nord a *Tian-Șanului*, la paralela de 44°). El a studiat *lacul de munte Sairam-Nur* (2 073 m), *munții Alataul Țungar*, iar apoi a coborât pe valea râului *Borotala* spre răsărit,

pînă la *lacul Ebi-Nur* (190 m), traversînd astfel *Tian-șanul* de vest și central. În lucrarea „Scurtă dare de seamă despre călătoria geologică prin Turkestan în 1875” el a fost primul care a indicat „bazele geologice ale schemei orografice a munților *Tian-șan*” și a descris o serie de zăcămintele de minerale utile din acest ținut.

În vara anului 1877, Mușketov a pornit din *valea Fergana* spre sud, a trecut peste *munții Alai* și pornind din *valea Alai* a traversat de două ori *munții Transalai* prin *trecătorile Tersagar* (3 613 m) și *Kizilart* (4 280 m). De aici a ajuns pînă la *lacul Kara-Kul*. După ce s-a întors în orașul *Oș* din valea *Fergana*, Mușketov s-a îndreptat spre nord-est în direcția *munților Fergana*, iar de acolo către vest, spre *lanțul muntos Ciatkal* și a ajuns la *Tașkent*. În felul acesta el a terminat explorarea *Tian-șanului* dinspre sud și a stabilit contururile văii *Fergana*. Materialele strînse i-au permis lui Mușketov să explice pentru prima oară în mod corect structura geologică a marginii de nord a podișului *Pamir* și să determine corect direcția șirurilor de munți care îl alcătuiesc. În lucrarea „Călătoria geologică din 1877 în *Alai* și *Pamir*” el a demonstrat lipsa de temei a schemei lanțurilor muntoase meridionale a lui A. Humboldt.

În 1878, Mușketov a cercetat partea de răsărit a văii *Fergana* și regiunea unde se întîlnesc *munții Fergana* și *Alai* (între 40 și 41° latitudine nordică) pătrunzînd pînă la *lacul Ciatîrkel*, situat la mare altitudine (3 550 m) și stabilind astfel legătura între cercetările sale și cele efectuate de englezi dinspre *India*.

I. V. Mușketov

În 1879, Mușketov a efectuat cea de-a cincia călătorie a sa. El a pornit din *Samarkand* spre sud-vest, cercetînd ramurile apusene ale lanțului de munți Alai pînă la orașul *Karși*. Cotînd de aici spre sud-est, a trecut prin *defileul Jeleznie Vorota* (*Porțile de fier*, 38° latitudine nordică, 66°5' longitudine estică) pînă la riul *Surhan-Daria* și pe valea acestuia a coborît pînă la estuar, la *Termez*. De aici Mușketov a coborît cu o barcă pe *Amu-Daria* pînă la *Turtkul*, studiînd malurile fluviului și abătîndu-se prin pustiu, iar de pe cursul inferior al fluviului *Amu-Daria* a pornit spre nord, a traversat partea de vest a *deșertului Kizilkum* și a ajuns pe cursul inferior al fluviului *Sîr-Daria*, lîngă *Kazalinsk*.

În 1880, Mușketov a fost pentru a șasea și ultima oară în *Turkestan*, cu scopul de a studia ghețarul *Zeravșan*. În august 1880, el a plecat cu o mare caravană din *Ura-Tiube* (la est de *Samarkand*) spre sud, a trecut peste munții *Turkestan* și, pe valea rîului *Zeravșan*, a urcat pînă la ghețarul cu același nume.

Din vîrfurile trecătorii a apărut în fața lui Mușketov panorama munților: „În prim plan se întinde un cîmp nemărginit de zăpadă căruia cerul senin și soarele sudic îi dau o strălucire orbitoare. În marea de zăpadă răsar ici-colo ca niște insule, cînd creste crenelate, cînd piscuri masive și maiestoase, cînd stînci ce se țin parcă printr-un miracol și care se văd neobișnuit de clar pe fondul alb. În zare, spre apus, se înalță un labirint întreg de munți cu vîrfuri fantastice care alternează cu fișiile de un alb strălucitor ale ghețarilor și, îndepărtîndu-se treptat, se pierd în ceața străvezie, atît de caracteristică pentru întreaga *Asie centrală*; vîrfurile cele mai depărtate par să atîrne în aer, căci baza lor nu se vede“. După ce a trecut de pe ghețarul *Zeravșan* pe pîrînișul de nord-est al munților *Turkestan*, Mușketov a traversat pentru a doua oară acești munți, ceva mai la vest și, coborînd la rîul *Zeravșan*, a cercetat cursul lui pînă la estuar, încheindu-și astfel cercetările în *Asia centrală*, care au durat șase ani.

În acești șase ani, Mușketov a studiat o mare parte a *Tian-șanului*. *Pamirul* de nord, sistemul muntos *Alai* și partea de vest a *deșertului Kizilkum*. Datorită lucrărilor sale, harta *Asiei centrale* a fost considerabil corectată și completată. Mușketov „a modificat fundamental concepțiile existente despre poziția șirurilor de munți din *Asia...* a demonstrat că *Tian-șan* și *Pamîr-Alai* sînt alcătuite dintr-o serie de arcuri latitudinale, curbate spre sud“ (V. A. Obrucev). Aceasta a fost prima schemă corectă a structurii orografice a sistemului muntos *Tian-șan*, care și-a păstrat valoarea științifică pînă astăzi.

În 1884, Mușketov a întocmit, în colaborare cu geologul G. D. *Romanovski*, prima hartă geologică a *Turkestanului*, care multă vreme a fost singura hartă de acest fel. În 1906, după moartea sa, a apărut volumul al doilea al lucrării de sinteză „*Turkestanul*“, în care Mușketov furnizează primele date certe despre structura geologică a regiunilor muntoase *Tian-șan* și *Pamîr-Alai*, infirmînd definitiv considerentele lui A. Humboldt, care mai circula încă, despre vulcanismul contemporan și structura *Asiei centrale*.

În iulie 1878 a fost trimisă din Samarkand în partea răsăriteană muntoasă a Buharei, pentru studierea bazinului fluviului Piandj (cursul superior al fluviului Amu-Daria), o mică expediție de cercetări științifice sub conducerea entomologului *Vasili Feodorovici Oșanin*. Mergînd pe drumuri de munte, Oșanin a ajuns pînă la *riul Surhob* (cursul mijlociu al *riului Vahș* din sistemul *fluviului Amu-Daria*) și a urcat pe valea acestuia pînă la gura *riului Muksu* (izvorul din stînga al *riului Surhob*). În timpul acestui urcuș, pe o distanță de vreo 200 km, el a văzut tot timpul în direcția sud, pe malul stîng al *riului*, un lanț muntos orientat latitudinal, ridicîndu-se „ca un zid înalt, aproape fără dealuri premontane”. Oșanin i-a dat numele de *lanțul Petru I*. Cu cît înainta mai mult spre răsărit, cu atît acest lanț muntos devenea mai înalt: potrivit ultimelor calcule, punctul cel mai înalt din partea sa vestică are 3 638 m, din partea centrală — 4 793 m (aproape altitudinea Mont Blanc-ului), iar din partea răsăriteană, între 6 785 și 7 000 m (după diferite date).

La izvoarele afluenților sudici ai *riului Muksu*, expediția a descoperit un mare grup de ghețari ce se învecinează cu lanțul muntos *Petru I*, printre care marele ghețar căruia Oșanin i-a dat numele lui A. P. Fedcenko: „Voiam ca numele lui să rămînă legat pentru totdeauna de unul dintre cei mai grandioși ghețari de pe podișul Asiei centrale”. După cum s-a dovedit acum, *ghețarul Fedcenko* este cel mai mare de pe tot continentul eurasiatic: potrivit diferitelor calcule, lungimea lui este de 71—77 km.

Neizbutind să pătrundă spre Pamir, expediția a trecut prin valea Alai spre drumul de munte Sarî-Taș—Oș și a încheiat călătoria în valea Fergana.

Capitolul 74

CERCETĂTORII RUȘI AI ASIEI CENTRALE (1870—1880)

PRIMA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (ÎN MONGOLIA)

În 1870, Societatea rusă de geografie a organizat o expediție în Asia centrală. În fruntea ei a fost numit *Nikolai Mihailovici Prjevalski*, un talentat ofițer de la Statul major general, cunoscut prin explorarea ținutului Ussuri. În noiembrie 1870, Prjevalski, cu ajutorul său M. A. *Pilțov* și cu doi cazaci, a plecat din Kiahta la Urga (Ulan-Bator). Îndreptîndu-se spre Pekin, el a străbătut în direcția sud-est stepele mongole și pustiul Gobi, stabilind că *acesta este o depresiune*, iar nu un teren înalt, cum se presupunea înainte.

Din Pekin, Prjevalski a pornit spre nord în direcția *lacului Dalai-Nur*, pe care l-a cartografiat complet. Apoi a plecat spre *orașul Baotou* de pe

N. M. Prjevalski

fluviul Huanhe (110° longitudine estică) și a traversat platoul Ordos în direcția vest-sud-vest, descoperind deșertul Kuzupci. Dincolo de fluviul Huanhe, la paralela de 40° latitudine nordică, el s-a îndreptat spre sud-vest și a trecut peste *munții Alașan*, spre *munții Nanșan* de răsărit. Acest masiv s-a dovedit a fi un sistem întreg de lanțuri muntoase și Prjevalski le-a cartografiat scoțind în evidență două șiruri mari — *Ma-linșan* (cu altitudini de peste 5 000 m) și *Ținșilin* (peste 4 000 m). După ce a terminat prima însemnare pe hartă a malului de nord-vest al lacului Kukunor, Prjevalski a trecut peste *lanțul de munți Kukunor de sud*

(*Ujuno-Kukunor*), descoperit de el, și a pătruns în partea de sud-est a platoului mlăștinos și sărătuos *Țaidam*, stabilind că aceasta este o depresiune. Din satul *Dzun* ($36^{\circ}30'$ latitudine nordică, 98° longitudine estică) el a pornit spre sud-vest. În dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, Prjevalski a făcut o descoperire foarte importantă: „Granița de sud [de sud-est — I.M.] a cîmpiilor mlăștinoase din *Țaidam* o constituie lanțul muntos *Barhan-Budda*, care străjuiește în același timp podișul înalt din Tibetul de nord... Lanțul *Barhan-Budda* formează o graniță fizică netă între țările situate la nord și la sud de el... spre sud de munții descriși, regiunea atinge o teribilă înălțime absolută...” (peste 4 000 m).

Dincolo de lanțul de munți *Barhan-Budda*, Prjevalski a descoperit șirurile muntoase *Șurgan-Ula* și *Baian-Hara-Ula*, iar spre vest de acesta din urmă, lanțul de munți *Kukușili*. În felul acesta, Prjevalski a fost primul european care a pătruns în regiunea muntoasă de mare altitudine din Tibetul de nord, spre izvoarele fluviilor *Huanhe* și *Iantzi* (*Ulan-Muren*). El a făcut constatarea că lanțul de munți *Baian-Hara-Ula* constituie cumpăna apelor dintre sistemele celor două fluvii.

După ce a studiat această regiune, Prjevalski s-a întors pe același drum pînă la munții *Alașan*. De aici a pornit de-a dreptul spre nord și a traversat partea de răsărit a deșertului *Alașan*, regiunile situate la vest de munții *Hara-Narin* și partea centrală a pustiului Gobi, descoperind lanțul muntos *Hurhe-Ula* (piscul cel mai înalt — 1 760 m, ramura extremă de sud-est a *Altaiului din Gobi*). El s-a întors la *Kiahta* în septembrie 1873.

Prjevalski a străbătut prin deșerturile și munții Mongoliei și Chinei o distanță de peste 11 800 km și cu acest prilej a însemnat pe hartă, după ochi (la o scară de 10 verste — 1 diuim), aproximativ 5 700 km. Rezultatele științifice ale acestei expediții au stîrnit uimirea contemporanilor. Prjevalski a descris amănunțit pustiurile Gobi, *Ordos* și *Alașan*, regiunile muntoase de mare altitudine din Tibetul de nord și depresiunea din regiunea *Țaidam* (de fapt, descoperită de el); el a trecut pentru prima oară pe harta Asiei centrale peste 20 de șiruri de munți, șapte lacuri mari și o serie de lacuri mărunte¹. Lucrarea în două volume „*Mongolia și țara tangutilor*” (1875—1876), în care Prjevalski și-a descris călătoria publicînd materialele strînse, i-a adus autorului un renume mondial și a fost tradus integral sau parțial în mai multe limbi europene.

A DOUA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (SPRE LACUL LOBNOR ȘI ÎN ȚUNGARIA)

Prjevalski a întreprins a doua călătorie prin Asia centrală în anii 1876—1877. În cursul acestei călătorii el a străbătut ceva mai mult de 4 000 km; fusese însă împiedicat de războiul din China de vest, de

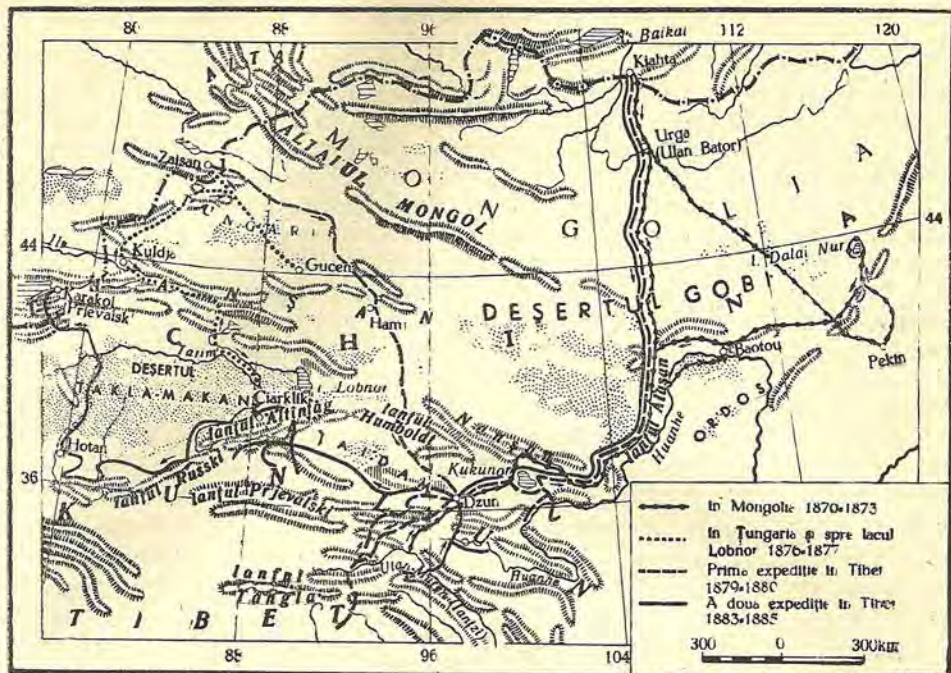
¹ Harta lui Prjevalski nu era exactă, deoarece din cauza condițiilor foarte grele de călătorie, el n-a putut să efectueze determinări astronomice ale longitudinilor. Această lipsă serioasă a fost corectată mai târziu tot de Prjevalski și de alți cîțiva exploratori ruși care au călătorit prin Asia centrală.

înăsprirea relațiilor dintre China și Rusia și, în sfârșit, de boală. Totuși, această călătorie este marcată de două importante descoperiri geografice: cursul inferior al Tarimului cu un grup de lacuri și lanțul muntos Altîntag. *Ferdinand Richthofen*, un remarcabil cunoscător al Chinei, le-a calificat pe drept cuvînt descoperiri de cea mai mare însemnătate.

Sosind la Kuldja în iulie 1876, Prjevalski împreună cu ajutorul său *F. L. Eklon* a pornit pe la mijlocul lunii august, în sus, pe valea râului Ili și a afluentului lui *Kunghes* și a trecut peste Tian-șanul de răsărit. El a mers spre sud, pînă la cursul inferior al Tarimului și a fost primul care l-a însemnat pe hartă, iar apoi a înaintat spre sud, prin partea răsăriteană a *deșertului Takla-Makan* pînă la oaza *Ciarklik*, de pe cursul inferior al râului *Cercen* (bazinul lacului Lobnor) pe care de asemenea l-a cercetat pentru prima oară.

Încă pe cînd trecea peste Tarim la 40° latitudine nordică, Prjevalski a văzut departe spre sud „o fișie îngustă și nelămurită care abia se zărea la orizont”. În fiecare zi apăreau tot mai limpede contururile unui șir de munți și în curînd se puteau distinge, nu numai diferitele vîrfuri, dar și defileurile mari. Iar cînd a ajuns în oaza *Ciarklik*, lanțul muntos *Altîntag*, necunoscut pînă atunci geografilor europeni, s-a ivit în fața lui „ca un zid uriaș care se înălța și mai departe spre sud-vest, trecînd dîncolo de granița zăpezilor eterne”. În toiu iernii 1876—1877, Prjevalski a explorat timp de 40 de zile (26 decembrie—5 februarie) versantul nordic al *munților Altîntag* pe o întindere de peste 300 km la est de oaza *Ciarklik*. El a stabilit că „pe toată această întindere, munții *Altîntag* constituie marginea unui platou înalt în direcția pustiului Lobnor, mult mai jos”. Din cauza gerului și a lipsei de timp, el nu a putut trece peste munții *Altîntag*, dar a presupus cu justete că platoul situat la sud de acești munți „formează după toate probabilitățile partea cea mai nordică a podișului tibetan”. S-a constatat deci că această margine se află, nu la 36°, ci la 39° latitudine nordică. Cu alte cuvinte, Prjevalski „a mutat” această graniță cu peste 300 km spre nord. La sud de lacul Lobnor (90° longitudine estică), localnicii i-au povestit că „munții *Altîntag* se întind neîntrerupt spre sud-vest”... în direcția Hotan (80° longitudine estică). Potrivit acelorăși relatări, lanțul de munți se întinde foarte departe spre răsărit, dar localnicii nu știau unde anume se termină.

A doua realizare remarcabilă obținută în cursul acestei călătorii, pe care Prjevalski însuși o considera neizbutită („ea n-a fost nici pe departe atît de triumfală cum a fost călătoria anterioară prin Mongolia”) a constituit-o descoperirea și cercetarea științifică a bazinului lacului Lobnor „care rămăsese atîta vreme necunoscut”. Prjevalski e primul european care a ajuns, în februarie 1877, pe malul lacului Lobnor. „Am izbutit să cercetez — scrie el — numai malul sudic și vestic al lacului și să ajung cu barca pe Tarim pînă la jumătate din lungimea întregului lac; mai departe nu am putut merge din cauza păpurișului des și fiindcă adîncimea era prea mică. Păpurișul acoperă întregul lac Lobnor, lăsînd

Cele patru expediții ale lui Prjevalski prin Asia centrală (schemă).

numai pe malul sudic o fișie îngustă (1–3 verste) de apă curată. În afară de aceasta, pretutindeni în păpuriș se află mici porțiuni de apă curată, presărate ca niște stele... Apa este pretutindeni limpede și dulce...”

Această descriere a lacului Lobnor și determinarea poziției lui de către Prjevalski i-a pus în încurcătură pe geografii-sinologi, în special pe Ferdinand Richthofen: potrivit izvoarelor chineze, Lobnor era un lac sărat și se afla mai la nord decât îl indicase Prjevalski pe harta sa. Ei presupuneau că în locul lacului Lobnor, Prjevalski a descris un alt lac, cu scurgere, și de aceea cu apă dulce, și nu unul închis. „Astfel a apărut problema lacului Lobnor, care și-a căpătat rezolvarea satisfăcătoare abia în zilele noastre... Prjevalski avea absolută dreptate când afirma că a descoperit și a însemnat pe hartă lacul Lobnor, stabilindu-i exact coordonatele, dar și Richthofen avea dreptate... Lobnor s-a dovedit a fi un bazin de apă mobil, căci el depinde în totul de poziția râurilor care îl alimentează cu apă” (E. Murzaev).

După ce s-a întors la Kuldja, Prjevalski s-a îndreptat spre localitatea Zaisan (la sud-est de lacul cu același nume), iar de acolo spre sud-est, pe lângă deșertul Dzosotîn-Elisun (Tungaria) pînă la oaza Gucian (la răsărit de Urumci) și pe același drum s-a întors la Zaisan.

În vara anului 1876 a trecut din Zaisan peste *Altaiul mongol* spre orașul Kobdo o expediție a Societății ruse de geografie sub conducerea lui *Grigori Nikolaevici Potanin*. Tovarășii săi de drum au fost topograful *P. A. Rafailov* și soția sa *Aleksandra Viktorovna Potanina*, etnograf și pictor, care îl însoțea în toate expedițiile importante. Din orașul Kobdo, Potanin a pornit spre sud-est, de-a lungul versantului nordic al *Altaiului mongol*, a descoperit lanțurile *Batar-Nuru* și *Sudai* și a trecut pentru a doua oară peste *Altaiul mongol* spre sud, în apropiere de meridianul de 93° longitudine estică. Apoi Potanin a traversat pustiul *Gobi țungar*, pînă atunci neexplorat, constatînd că acesta este o stepă cu mici înălțimi așezate paralel cu *Altaiul mongol* și despărțite de *Tian-șan*. Mai departe spre sud, la 44° latitudine nordică, Potanin și *Rafailov* au descoperit două lanțuri muntoase paralele nu prea înalte — *Mecin-Ula* și *Kurliktag*, ramificațiile cele mai răsăritene ale *Tian-șanului* — determinînd just direcția lor și trecîndu-i cu precizie pe hartă. După ce a trecut peste aceste lanțuri de munți, expediția a ajuns în oaza *Hami*, unde s-a oprit timp de zece zile. De aici călătorii s-au îndreptat spre nord-nord-est, au trecut din nou în direcție inversă peste lanțurile muntoase ale *Tian-șanului* de răsărit, prin pustiul *Gobi țungar* și peste *Altaiul mongol* (ceva mai la răsărit de vechiul itinerariu) și au stabilit o dată pentru totdeauna că sistemele muntoase *Altai* și *Tian-șan* sînt independente. Pe parcurs, Potanin și *Rafailov* au descoperit cîteva lanțuri de munți — ramificațiile sudice și nordice ale *Altaiului mongol*: *Adj-Bogdo*, *Han-Taișir-Nuru* și altele mai puțin importante. Trecînd peste riul *Dzabhan*, ei au urcat pe dealurile premontane ale șirului *Hangai* spre orașul *Uliasutai*.

În urma traversării în trei rînduri a *Altaiului mongol*, Potanin a stabilit trăsăturile generale ale orografiei acestui lanț muntos și a constatat că el se întinde pe o mare distanță de la nord-est spre sud-vest; de fapt el a făcut începutul descoperirii științifice a *Altaiului mongol*, pe care a terminat-o *Pevčov* cu doi ani mai tîrziu.

Din *Uliasutai*, Potanin s-a îndreptat spre nord-est, a trecut peste lanțul *Hangai*, a străbătut bazinul cursului superior al riului *Selenga* (*Ider* și *Muren*), a precizat poziția lui, a trecut pentru prima oară pe hartă lacul *Sanghin-Dalai-Nur* și în toamna anului 1876 a ajuns pe malul sudic al lacului *Hubsugul*. Înaintînd de aici în direcția vest, aproximativ de-a lungul paralelei de 50° peste ramificațiile nordice ale munților *Hangai* (și peste lanțul *Sanghilen*), Potanin a ajuns pe la mijlocul lunii noiembrie la lacul amar și sărat *Ubsu-Nur*; *Rafailov* a însemnat pentru prima dată pe hartă malul de sud-est al acestuia. În timpul acestei călătorii Potanin și *Rafailov* au descoperit ramificația extremă de nord-vest a sistemului muntos *Hangai* — lanțul *Han-Huhei*, deșertul *Borig-Del*, au trecut corect pe hartă lanțul muntos *Tannu-Ola* și au stabilit legătura lui cu munții *Hangai* prin lanțul *Sanghilen*.

Lângă lacul Ubsu-Nur membrii expediției s-au despărțit: Potanin s-a îndreptat spre sud, prin *Depresiunea marilor lacuri*, ajungând în orașul Kobdo, iar Rafailov, continuând să înainteze de-a lungul paralelei de 50°, a traversat și a cercetat pentru prima oară lanțurile muntoase scurte, dintre partea de vest a Altaiului mongol și lanțul muntos Tan-nu-Ola. Membrii expediției s-au întâlnit la Biisk la începutul anului 1878.

CĂLĂTORIA LUI PEVȚOV ÎN ȚUNGARIA

În primăvara anului 1866 a fost trimisă din Zaisan în orașul chinezesc *Gucen* o caravană cu grâne sub paza unui detașament de 100 de cazaci. Ei erau comandați de *Mihail Vasileievici Pevțov*, căpitan din Statul major general. Caravana a pornit din Zaisan spre sud, pe un șes pietros cu relief monoton — *depresiunea Șiliktin* (între lanțurile muntoase *Tarbagatai* și *Saur*). Pevțov a stabilit că acest șes fusese înainte o vale adâncă între munți, care s-a umplut mai târziu cu sedimente lăsate de torențele de munte. După ce a trecut lanțul muntos de mică altitudine de la frontieră, caravana a trecut de-a lungul versantelor sudice ale lanțului *Saur* spre răsărit, în direcția marelui lac *Uliungur*. Pevțov a explorat timp de două săptămâni bazinul acestui lac și a trecut exact pe hartă lacul amar și sărat *Bagă-Nur*. El a stabilit că pînă la o dată relativ recentă acest lac era cu apă dulce și avea o suprafață mult mai mare; de asemenea, el a constatat că ambele lacuri ocupă o parte dintr-o depresiune întinsă. Studiind structura geologică a depresiunii, Pevțov a ajuns la concluzia justă că înălțimile plate din partea ei, vestică și înălțimile stîlcoase din partea estică au fost odinioară verigi care legau sistemul muntos *Tarbagatai* de Altaiul sudic și că ambele podișuri au fost legate odinioară de un șir de munți neîntrerupt și foarte larg, care ocolea pe la sud un lac de munte bogat în ape care umplea depresiunea.

În iunie, caravana și-a continuat drumul spre sud-est, de-a lungul malului stîng al *riului Urungu*. Pevțov a explorat pentru prima oară și a trecut pe hartă acest rîu pînă la poalele Altaiului mongol. Aici (pe meridianul de 90° longitudine estică), detașamentul a cotit spre sud și a traversat partea de răsărit a Țungariei, pe care Pevțov a cartografiat-o, ajungînd la *Gucen*. Pe la mijlocul verii, Pevțov a făcut o ascensiune pe una dintre ramificațiile nordice ale lanțului *Bogdoșan* (una din ramurile cele mai răsăritene ale *Tian-șanului*), a determinat direcția lui principală, limita zăpezilor și a efectuat observații asupra virfului *Bogdo-Ula*.

Rezultatele acestei expediții — descrierea itinerariului¹ și harta Țungariei răsăritene — au fost publicate de Pevțov în lucrarea „*Note de călătorie prin Țungaria*” (1879).

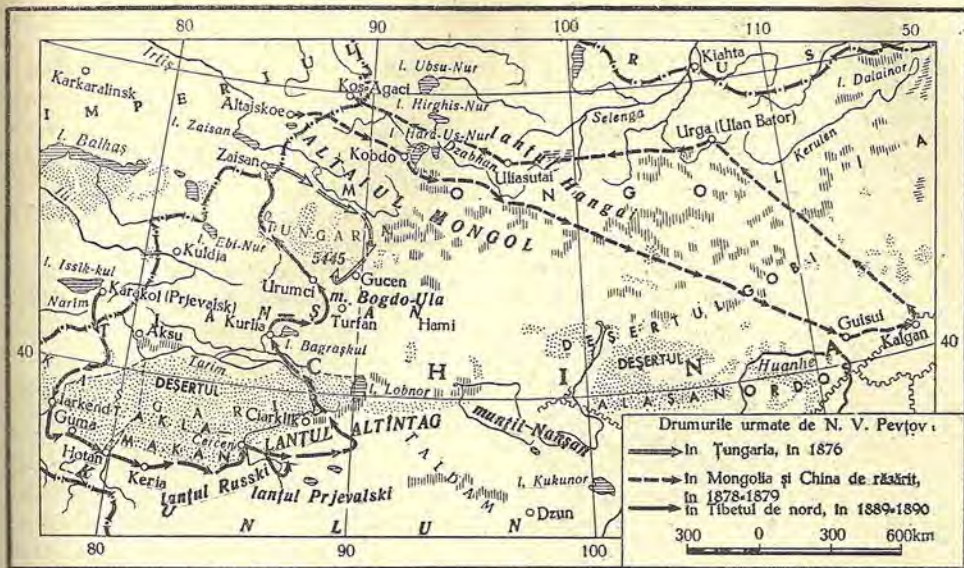
¹ Aproximativ 700 km, din care 500 km prin regiuni încă neexplorate.

În 1878—1879 Pevţov a întreprins o nouă călătorie în Mongolia în cadrul unei caravane comerciale, pentru a studia drumurile care duc de-a lungul versanţilor nordici ale Altaiului mongol. Pevţov a plecat la începutul lunii august 1878 de la *izvoarele riului Buhtarma* (din sistemul Irţişului) spre răsărit şi a trecut peste lanţul Sailiughem de la frontieră. Cu acest prilej el a stabilit că *grupul de munţi Tabîn-Bogdo-Ola* reprezintă nodul întregului sistem al Altaiului. Cotind apoi spre sud-est, el a traversat colţul de nord-vest al Mongoliei şi a ajuns în oraşul Kobdo. De aici expediţia a străbătut distanţa pînă la cotul riului Dzabhan, a explorat cursul lui mijlociu şi a pornit mai departe, spre sud-est, peste ramificaţiile sudice de mică altitudine ale lanţului muntos Hangai (aşa-numitul podiş *Hangai de sud—Iujno-Hangai*). Pevţov a traversat un şir de râuri importante (*Baidarig, Tuin-Gol, Taşin-Gol, Argîn-Gol, Onghin-Gol*) şi a stabilit că toate izvorăsc din munţii Hangai. Această descoperire a modificat radical concepţiile despre hidrografia ţinutului.

La sud de ramificaţiile lanţului muntos Hangai, Pevţov a descoperit şi a descris o depresiune lungă (450 km) şi îngustă, fără scurgere, situată între munţii Hangai şi Altai. El a denumit-o *Valea lacurilor*: „... Această vale pustie... nu este altceva decît braţul vestic în formă de unghi al deşertului Gobi cu care se contopeşte mai departe spre sud-est...” Prin cercetările sale hidrografice şi prin descoperirea Văii lacurilor, Pevţov a demonstrat că lanţul muntos Hangai nu se întîlneşte nicăieri cu Altaiul mongol. Aceştia din urmă sînt pentru prima oară indicaţi corect pe harta lui Pevţov sub forma unui lanţ muntos de aproape 1 000 km, alungit de la nord-vest spre sud-est.

Mai departe, expediţia şi-a continuat drumul spre sud-est, pe marginea Văii lacurilor, de-a lungul părţii de răsărit a Altaiului din Gobi. Aici Pevţov a descoperit două masive muntoase scurte, aproape paralele, care ating altitudini de peste 3 500 m; *Ihe-Bogdo* şi *Baga-Bogdo* (cei mai înalţi din munţii *Gurvan-Bogdo*). Pevţov a arătat pentru prima oară că în Ihe-Bogdo există indicii de formare a unor gheţari tineri. La sud de marginea răsăriteană a Văii lacurilor, Pevţov a descoperit un lanţ de munţi nu prea înalţi (vîrfuri de ordinul a 2 500—3 000 m), de la marginea Altaiului din Gobi — *Gurvan-Saihan* (150 km) şi a arătat că ramificaţiile sud-estice ale sistemului Altai dincolo de paralela de 42° „se pierd definitiv într-o cîmpie întinsă, denumită *Galbîn-Gobi*...” (traversată de meridianul de 106° longitudine estică). În felul acesta Pevţov a stabilit direcţia şi întinderea *Altaiului din Gobi* (500 km) şi a *desăvîrşit astfel în linii mari descoperirea întregului sistem muntos al Altaiului mongol*, lung de 1 500 km.

Din *Gurvan-Saihan* expediţia a pornit mai departe spre sud-est şi a străbătut deşertul *Gobi mongol*. Pevţov a descoperit că partea lui de nord reprezintă un ţinut deluros, presărat cu munţi nu prea înalţi (*lanţurile Hacıg şi Hurbe-Ula*) ramuri ale Altaiului mongol, în timp ce partea sa de sud este muntoasă şi face parte dintr-un alt sistem muntos, în care munţii se întind aproximativ în direcţia est-vest (*lanţul Daşin-*

Călătoriile lui Pevčov (schemă).

șan). În felul acesta el a dovedit că Altaiul gobic n-are legătură cu munții Dașînșan.

După o odihnă de două luni, în primăvara anului 1879 Pevčov a traversat din nou deșertul Gobi, de data aceasta însă în direcția nord-vest, pe drumul de caravane care duce la Urga. El a făcut prima caracterizare a regiunilor nordice și sudice ale deșertului Gobi, a relevat că relieful ținutului este de origine recentă și că râurile și lacurile din acest ținut, odinioară udat de ape abundente, seacă treptat. După ce a stat la Urga câteva săptămîni, Pevčov a pornit la începutul lunii mai 1879 spre apus, a trecut și a însemnat exact pe hartă munții care se întind de la Urga pînă la râul Orhon. El a stabilit că acești munți reprezintă continuarea spre apus a sistemului Hentei. Înaintînd spre vest, Pevčov a străbătut partea de sud a bazinului râului Selenga, a trecut peste ramurile nordice ale lanțului Hangai și peste lanțul principal. Ca urmare, el a stabilit pentru prima oară în mod corect nu numai direcția, întinderea (peste 600 km) și altitudinea celei de-a treia mari unități orografice din Mongolia — lanțul Hangai — dar a determinat și poziția principalelor lui ramuri nordice și sudice.

Continuînd să înainteze spre apus, Pevčov a explorat pentru prima oară cursul inferior al râului Dzabhan. El a stabilit că acest râu (cu o lungime de peste 800 km), se varsă în bazinul sudic al marelui lac Hirghis-Nur și că prin acest râu se leagă de Hirghis-Nur alte două lacuri mari din Mongolia de nord-vest: Hara-Nur și Hara-Us-Nur. El a emis ipoteza dovedită justă că înainte vreme toată această parte a țării — Depresiunea marilor lacuri — a fost fără îndoială complet acoperită de

A. V. Potanina

apă și reprezenta un uriaș rezervor de apă dulce. Ajungînd mai departe spre nord-vest, la cotul *rîului Kobdo*, la sud de lacul *Acit-Nur*, Pevțov a descoperit că acesta din urmă este legat prin sistemul *rîului Kobdo* de Depresiunea marilor lacuri. Călătoria s-a încheiat în vara anului 1879 în localitatea *Koș-Agaci*.

Rezultatul celei de-a doua călătorii a lui Pevțov l-a constituit stabilirea principalelor trăsături ale orografiei și hidrografiei părții de nord-vest a Asiei centrale. În lucrarea „Descrierea călătoriei prin Mongolia și provinciile nordice ale Chinei interioare” (1883), Pevțov a făcut printre altele prima caracterizare comparativă a landşafturilor din Altaiul mongol și din Rusia. Folosind planurile topografice făcute pe drum, el a întocmit pe baze principial noi, hărți ale Asiei centrale.

CEA DE-A DOUA EXPEDIȚIE A LUI POTANIN (ÎN MONGOLIA ȘI TUVA)

La începutul lunii iunie 1879 a plecat din *Koș-Agaci* cea de-a doua expediție a lui Potanin, din care făceau parte *A. V. Potanina* și topograful *P. D. Orlov*. Urmînd același itinerariu ca și în prima expediție, ei au ajuns pînă la lacul *Ubsu-Nur*, iar de aici au început să cerceteze *Depresiunea marilor lacuri*. Pe drum, Potanin a efectuat prima cercetare amănunțită a *munților Harhira-Nuru*. După ce a cercetat toate lacurile din Depresiune (*Hirghis-Nur*, *Airag-Nur*, *Hara-Nur*, *Hara-Us-Nur*), Potanin a ajuns la concluzia că aceste lacuri sînt legate printr-un sistem de riuri și a stabilit că ele sînt situate pe șesuri netede și întinse — „trepte”, care coboară de la sud spre nord și sînt despărțite de munți nu prea înalți și dealuri. Potanin a stabilit de asemenea că lacul *Ubsu-Nur* nu are legătură cu celelalte lacuri.

În felul acesta, Potanin a continuat și a încheiat descoperirea *uriaei depresiuni* (cu o suprafață de circa 100 000 km²), descoperită de Pevțov în partea de nord-vest a Mongoliei, care în literatura geografică a căpătat denumirea de *Depresiunea marilor lacuri*. Din orașul *Kobdo*, expediția s-a întors în localitatea *Ulangom*, de unde a pornit pe la mijlocul lunii septembrie spre nord, de-a lungul malului vestic și nordic al lacului *Ubsu-Nur*. Orlov a întocmit primul plan topografic complet al lacului și l-a trecut pe hartă. Lacul *Ubsu-Nur* s-a dovedit a fi cel mai

mare rezervor de apă din Mongolia (3 350 km²). În afară de aceasta, pe baza materialelor obținute în drumul pe care l-a făcut singur, Orlov a trecut exact pe hartă lanțul muntos *Han-Huhei*.

Urcînd de la lacul Ubsu-Nur în munți, călătorii au zărit în nord lanțul muntos *Tannu-Ola*, acoperit de păduri. „Se părea că munții se înalță ca un zid compact — scria A. V. Potanina. — Virfurile erau acoperite de pete de zăpadă și dimineța erau învăluite în ceață... Zidul uriaș *Tannu-Ola* parcă te ispitea să vezi cît mai repede ce se ascunde în spatele lui“. La sfîrșitul lunii septembrie, după ce a trecut șirul de munți, expediția a coborît în valea rîului *Ulug-Hem* (cursul superior al *Ieniseiului*), descoperind o serie de mici lanțuri muntoase, paralele cu șirul *Tannu-Ola*. După ce a explorat cursul fluviului *Ienisei* pe o distanță de peste 100 km, expediția, înaintînd spre răsărit, a trecut peste cîțiva afluenți din stînga ai *Micului Ienisei* (*Ka-Hem*) și a ajuns la vărsarea rîului *Ulug-Șivei*. În urma trecerii peste lanțul *Tannu-Ola* și a drumului de 200 km de-a lungul versantelor lui nordice, Potanin și Orlov au trecut exact pe hartă contururile lanțului principal și ale ramificațiilor lui nordice și au precizat de asemenea cartografia sistemului cursului superior al fluviului *Ienisei* și a *Micului Ienisei*.

După ce a urcat pe rîul *Ulug-Șivei* pînă la izvoare și a trecut din nou peste lanțul *Tannu-Ola* prin valea *Balıktıg-Hem*, expediția a ajuns la lacul *Tere-Hol*, pe care l-a cercetat pentru prima oară. Mergînd apoi spre răsărit, călătorii au ajuns în regiunea izvoarelor rîului *Muren* și ale unui afluent al acestuia din stînga, pe malul lacului *Hubsugul*, descoperind marea ramură de nord-est a șirului *Tannu-Ola* — lanțul muntos *Han-Taiga* (cu altitudini de peste 3 000 m); Potanin și Orlov au stabilit că acest lanț formează cumpăna apelor între bazinele fluviului *Ienisei* și rîului *Selenga*, slujind de asemenea ca verigă de legătură între *Saianii* de est și *Tannu-Ola*, prin urmare și cu munții *Hangai*.

Lăsîndu-și însoțitorii pe malul lacului *Hubsugul*, soții Potanin au plecat să ierneze la *Irkutsk*, urmînd să continue călătoria în primăvara anului 1880. Dar din cauza înăsprii relațiilor cu China, expediția n-a mai putut continua. Lucrarea „Studii asupra Mongoliei de nord-vest“ (1881—1883), în patru volume, dintre care două cuprind materiale etnografice strînse în cea mai mare parte de A. V. Potanina, cuprinde descrierea celor două expediții în Mongolia ale lui Potanin, sub forma unor însemnări zilnice amănunțite.

A TREIA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI (PRIMA CĂLĂTORIE TIBETANĂ)

În anii 1879—1880, *Prjevalski* a întreprins cea de-a treia călătorie a sa prin Asia centrală, pe care a denumit-o „Prima călătorie tibetană“. El a avut ca ajutoare pe *F. L. Eklon* și pe tînărul ofițer *Vsevolod Ivanovici Roborovski*. În martie 1879 ei au plecat din *Zaisan* spre sud-est, pe lîngă lacul *Uliungur* și de-a lungul rîului *Urungu* pînă la izvoarele lui, de acolo au cotit spre sud-sud-est, au traversat deșertul *Gobi țungar* și

trecînd pe lingă lacul Barkul au ajuns la oaza Hami (93° longitudine estică), la poalele lanțului muntos Karliktag. Apoi au străbătut marginea răsăriteană a deșertului Gobiul gașun și au ajuns pe cursul inferior al râului Danhe (afluent sudic al râului Sulehe). La sud de Danhe, Prjevalski a descoperit uriașul lanț muntos Humboldt acoperit de zăpezi veșnice (care, după cum s-a stabilit mai târziu, are o lungime de circa 300 km), cu trecători situate la 4 000—5 000 m. Prin trecătoarea Tangin (3 519 m), așezată în punctul unde se întîlnesc lanțurile Altıntag și Humboldt, el a trecut spre sud în cîmpia Sirtin, a traversat-o și a descoperit lanțul muntos Ritter, lung de vreo 200 km, cu trecători situate la o altitudine medie de 4 800 m. După ce a trecut peste alte două lanțuri muntoase mai mici, el a coborît la Taidam și s-a oprit în localitatea Dzun.

De aici, Prjevalski s-a îndreptat spre sud-vest și a descoperit că munții Kunlun, situați la sud de Taidam, „se întind în direcția vest-est și sînt alcătuiți din două, iar pe alocuri din trei lanțuri paralele, cu o lățime de 60—90 de verste, depășind uneori limita zăpezilor și diferitele lor părți au nume diferite”. Conform nomenclaturii adoptate pe hărțile sovietice, Prjevalski a descoperit următoarele lanțuri de munți: în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, între meridianele de 94 și 96° longitudine estică — lanțurile Sasun-Ula și Tolıntag; ceva mai spre sud, între 91 și 96° longitudine estică — lanțul Bokaliktag, denumit de el lanțul Marco Polo (cu un vîrf de 6 300 m); la sud-vest de lacul Kukunor — munții Bahunșan (cei mai înalți din lanțul muntos Semionov), iar dincolo de ei lanțul Ugutu-Ula; la sud de Kukunor — lanțul muntos scurt Djupar; ultimele trei lanțuri se întind în bazinul cursului superior al fluviului Huanhe. La sud de lanțul muntos Marco Polo, după ce a trecut peste șirul Kukușili, Prjevalski a descoperit lanțul Dungbura-Ula care se întinde de-a lungul malului stîng al fluviului Ulan-Muren (Iantzi) între meridianele de 92 și 94° longitudine estică, pe paralela de 34°30' latitudine nordică (trecătoarea se află la o înălțime de 4 930 m, iar principalul vîrf are 5 800 m).

Înaintînd mai departe spre sud, Prjevalski a descoperit dincolo de paralela de 33° lanțul muntos Tangla, orientat spre est-vest și care formează cumpăna apelor între sistemele fluviilor Iantzi și Saluen. După ce a mai mers spre sud pînă la aproximativ 32° latitudine nordică, Prjevalski a văzut de pe o trecătoare (la o altitudine de circa 5 000 m) partea de răsărit a lanțului Niencen-Tangla, care, după cum a presupus el, făcea parte din sistemul Himalaia. El a găsit drumul spre orașul Lhasa, unde intrarea străinilor era interzisă și a ajuns pînă la aproximativ 300 km de oraș, dar a fost nevoit să se întoarcă. El a urmat același drum pînă la izvoarele fluviului Iantzi și ceva mai la vest de vechiul itinerar pînă la Dzun. Din această localitate a pornit spre lacul Kukunor, l-a ocolit pe la sud și pe același drum, peste munții Alașan și prin pustiul Gobi, a ajuns la Kiahta.

În cursul acestei călătorii, Prjevalski a străbătut aproape 8 000 km și a făcut ridicări topografice pe aproximativ 4 100 km de drum, prin regiuni ale Asiei centrale complet necunoscute europenilor. El a găsit

și o nouă specie de animale — *calul lui Prjevalski*. Roborovski a strâns o uriașă colecție botanică — 12 000 de plante din 1 500 de specii. Prjevalski a expus observațiile și rezultatele cercetărilor sale în cartea „Din Zaisan peste Hami spre Tibet și spre izvoarele fluviului Galben“ (1883).

Capitolul 75

CERCETĂTORII RUȘI AI ASIEI CENTRALE (1883—1909)

A PATRA CĂLĂTORIE A LUI PRJEVALSKI („A DOUA CĂLĂTORIE TIBETANĂ“)

În 1883—1885, Prjevalski a efectuat cea de-a patra călătorie a sa în Asia centrală, pe care a numit-o „a doua călătorie tibetană“. El a avut ca ajutoare pe V. I. Roborovski și pe ofițerul voluntar Piotr Kuzmici Kozlov, în vîrstă de 20 de ani, fost funcționar la o fabrică de bere, în care Prjevalski a intuit un adevărat explorator. În noiembrie 1883, Prjevalski a pornit din Kiahta și s-a îndreptat spre sud, pe drumul pe care îl mai studiasse de două ori — prin deșertul Gobi, peste munții Alașan și Nanșan și prin Țaidam spre izvoarele fluviilor Huanhe și Iantzi.

Reîntorcîndu-se la Țaidam, Prjevalski a mers de-a lungul marginii lui sudice, a descoperit spre sud-vest lanțul *Cimentag*, l-a trecut, a depășit apoi ramura nord-vestică a lanțului *Kaiakdiktag* și în fața sa a apărut spre sud un gigantic lanț muntos, avînd direcția est-vest, pe care l-a numit „Enigmaticul“, iar vîrfurile pe care l-a observat l-a numit *Cușma lui Monomah* (7 720 m); mi tirziu, acest lung șir de munți (vreo 700 km) a fost denumit lanțul *Prjevalski* (denumirea locală, *Arkatag*); trecătorile se află aici la o altitudine de 5 100—5 800 m. Reîntorcîndu-se spre versantul nordic al lanțului *Cimentag*, Prjevalski s-a îndreptat spre vest, prin „*Valea vînturilor*“; la sud de ea se întindeau lanțul *Cimentag* și noul șir de munți descoperit *Acikkol*, pe care l-a denumit „*Moskovski*“, iar la nord, la paralela de 38°, lanțurile *Iusupaliktag* („Fără nume“) și *Karavatag*. Cotînd spre nord, el a coborît în depresiunea lacului Lobnor și pornind în sus, pe valea râului *Cercen*, de-a lungul marginii de sud-est a deșertului Takla-Makan, a ajuns în oaza Cercen. Apoi a cotit spre sud și a mai descoperit un șir de munți — lanțul *Russki* (altitudine maximă — 6 392 m). De aici a pornit spre vest, prin partea de sud a deșertului Takla-Makan, pînă la oaza *Keria*. La sud de aceasta, la paralela de 36° latitudine nordică, a descoperit lanțul scurt, dar înalt, *Muztag* (altitudine maximă — 7 282 m), legat de lanțul *Russki*. Ajungînd apoi la oaza *Hotan*, a traversat în direcția nord deșertul Takla-Makan, a urcat pe Tian-șanul central și în noiembrie 1885 s-a întors în Rusia pe lacul Issik-Kul.

În 1888 a fost publicată ultima lucrare a lui Prjevalski „De la Kiahta spre izvoarele fluviului Galben“.

În 1883 a fost organizată cea de-a treia expediție a lui Potanin, la care au participat A. V. *Potanina* și geodezul-fotograf *August Ivanovici Skassi*, care înainte făcuse parte din expediția lui Severțov și executase lucrări de topografie în Turkestan și Pamir. Expediția a plecat pe mare în jurul Europei, prin canalul de Suez și a ajuns în portul Cifu (astăzi *Iantai*, în China de nord-est). De aici ea și-a continuat drumul pe uscat pînă la Pekin, unde s-a oprit pentru a-și completa echipamentul. În vara anului 1884, expediția a pornit din Pekin spre vest pînă la orașul Guisui, a traversat în direcția sud-vest *podîșul Ordos* și a sosit la *Lanciu* (pe fluviul Huanhe) unde s-a oprit pentru iernat. În timpul traversării platoului Ordos, Potanin a stabilit că partea lui răsăriteană atinge o altitudine de 1 200—1 400 m și este netedă. În primăvara anului 1885, expediția a trecut la Sinin, apoi a pornit spre sud și traversînd *podîșul Amdo*, ramurile de sud-est ale *munților Kunlun* și versantele estice ale *munților Sino-Tibetani*, a ajuns la izvoarele riului Mințian (mare afluent nordic al fluviului lanțzi). După ce a mai înaintat de acolo spre răsărit aproximativ 150 km, expediția a cotit spre nord și străbătînd lanțurile muntoase din sistemul *Ținlin* s-a întors la Lanciu, unde s-a oprit din nou pentru iernat. În urma acestei duble traversări meridionale a regiunii Tangut-Tibet din China, Potanin a subîmpărțit-o în două: partea de nord (între 36 și 34° latitudine nordică), pe care a încadrat-o în marginea sudică a *podîșului Amdo* și partea de sud (între 34 și 32° latitudine nordică), considerată ca o zonă de trecere de la *podîș* spre marea cîmpie a Chinei. Partea de nord reprezintă (după Potanin) un *podîș* înalt de peste 3 000 m, cu șiruri rare de munți și cu văi nu prea adînci ale rîurilor; partea de sud se caracterizează printr-un relief muntos complex și cu văile rîurilor adînci.

În aprilie 1886, expediția a pornit spre vest, în direcția *lacului Kuku-nor*. În apropiere de malul răsăritean al lacului, ea a cotit spre nord, a trecut peste cîteva șiruri de munți fără nume și a ajuns la izvoarele *riului Edzin-Gol*, pe care le-a determinat cu precizie. Pe parcurs, Potanin și Skassi au descoperit primul lanț din *sistemul muntos Nanșan*, a căror structură s-a dovedit a fi mai complexă decît o indicase *Prjevalski*. Coborînd pe valea cursului superior al *riului Edzin-Gol (Heihe)*, de pe munții *Nanșan* în deșert și explorînd tot cursul *riului Edzin-Gol* pînă la vărsare, expediția a ajuns la *lacul Gașun-Nur* pe care l-a trecut pe hartă. Mergînd mai departe spre nord, prin pustiul Gobi, expediția a descoperit cu prilejul trecerii peste *Altaiul gobic* ramurile lor sudice de mică înălțime, care se întind în direcția est-vest (*Tost-Nuru, Nemghet-Ula* și alte dovă), corectînd astfel harta lui *Pevțov*. Potanin a caracterizat zona din pustiul Gobi, pe care a străbătut-o, în felul următor: partea de sud este un platou nu prea înalt, neted, cu lanțuri muntoase scunde; partea centrală reprezintă o depresiune pustie cu înălțimi de cel mult 900 m; partea de nord constituie un ținut de munte de mică altitudine — o continuare a *Altaiului mongol*. De la *lacul Orog-Nur*, expediția s-a îndreptat spre

Călătoriile lui Potanin (schemă).

nord, pe valea *riului Tuin-Gol*, explorând cursul lui pînă la izvoare, a trecut peste munții Hangai și, cotind spre nord-est, prin bazinul riului Orhon, a ajuns la Kiahta la începutul lunii noiembrie 1886. Cu acest prilej ea a trecut pe hartă cumpăna apelor dintre riurile Selenga și Orhon — *munții Bugun-Șara, Burgut* și un număr de mici ramuri ale munților Hangai.

În felul acesta, expediția lui Potanin a străbătut Asia centrală aproximativ de-a lungul meridianului de 101° longitudine estică, șirurile de munți fiind străbătute *transversal* pe direcția principală, ceea ce nu i-a permis să stabilească lungimea lor și nici întinderea diferitelor lanțuri muntoase. Rezultatele expediției au fost descrise în lucrarea „Regiunea periferică Tangut — Tibet a Chinei și Mongolia centrală” (1893, 1950).

În 1888, Prjevalski a organizat o nouă expediție în Asia centrală. Și de data aceasta el a avut ca ajutoare pe V. I. *Roborovski* și P. K. *Kozlov*. Expediția a ajuns pînă la localitatea *Karakol*, în apropierea malului răsăritean al lacului *Issik-Kul*. Aici Prjevalski s-a îmbolnăvit de tifos exantematic și a murit (1 noiembrie 1888). Înainte de moarte a cerut să fie înmormîntat „neapărat pe malul lacului *Issik-Kul*, în uniformă de campanie cu care pleca în expediție“. Dorința i-a fost îndeplinită. În 1889, localitatea *Karakol* a căpătat numele de *Prjevalsk*.

Prjevalski a intrat în istoria mondială a descoperirilor ca unul dintre cei mai mari exploratori ai tuturor vremurilor și popoarelor. Lungimea totală a drumurilor străbătute de el prin Asia centrală depășește 31 500 km. Făcînd o serie de descoperiri geografice de cea mai mare importanță, el a schimbat radical concepțiile contemporanilor săi despre relieful și rețeaua hidrografică a Asiei centrale. El a pus bazele studierii climei din Asia centrală și a contribuit mult la progresul cercetării florei ei: Prjevalski personal și colaboratorii săi (în special *Roborovski*) au strîns aproape 16 000 de exemplare de plante din 1 700 de specii, printre care peste 200 de specii și șapte genuri necunoscute pînă atunci botaniștilor. El a contribuit într-o măsură uriașă și la studierea faunei din Asia centrală, strîngînd colecții de vertebrate care numără aproximativ 7 600 de exemplare, printre care cîteva zeci de specii noi.

După moartea lui Prjevalski, conducerea expediției a fost preluată de M. V. *Pevțov*, care și-a completat-o cu geologul *Karl Ivanovici Bogdanovici*.

A TREIA EXPEDIȚIE TIBETANĂ A LUI PEVȚOV

În cursul celei de-a treia expediții (așa-numita „Expediție tibetană“) *Pevțov* a elaborat o nouă metodă de studiere a ținuturilor, trecînd de la cercetările „liniare“ la cele „spațiale“, ce-i drept încă nu în accepția deplină a cuvîntului. Dintre toate expedițiile sale, aceasta a fost cea mai rodnică. *Pevțov* s-a afirmat și mai înainte ca un observator subtil și geograf remarcabil, care a făcut o serie de sinteze importante, un bun calculator, topograf și cartograf. Acum el s-a dovedit a fi și un admirabil organizator. El a încredințat colaboratorilor săi sarcini de răspundere, i-a trimis singuri pe itinerarii îndepărtate, unde au realizat mai multe descoperiri importante.

În vara anului 1889, expediția lui *Pevțov*, pornind din *Prjevalsk* spre sud, a trecut peste lanțurile muntoase *Terskei-Alatau* și *Kokșaal-Tau* și a coborît spre riul *Iarkend*. Cu acest prilej ea a stabilit că riul *Kaşgar*, care era considerat un afluent al *Iarkendului*, se pierde printre niște lacuri la sud de *Kalpintag*. Mai departe, expediția a explorat granița vestică a deșertului *Takla-Makan*, urcînd pe valea rîului *Iarkend* pînă în orașul cu același nume.

Ceva mai înainte (în primăvară), *Pevțov* l-a trimis pe K. I. *Bogdanovici* singur spre marginea vestică a lanțului muntos *Kunlun*, într-o

expediție care a durat o lună și jumătate. De la capătul apusean al lacului Issik-Kul, Bogdanovici a mers pe drumurile din sistemul muntos Tian-șan spre sud, pînă în satul Aktala (Kașgaria, $38^{\circ} 5'$ latitudine nordică, 76° longitudine estică), iar de acolo a cotit direct spre vest. El a traversat lanțul muntos Kașgar, la sud de muntele Kongur (7 719 m), iar apoi a ocolit dinspre nord, vest și sud masivul Muztagata (7 569 m); cu acest prilej a descoperit în masiv un grup de ghețari a căror existență era înainte tăgăduită. După ce a înaintat spre est prin cîteva trecători, aproximativ pînă la paralela de 38° latitudine nordică, Bogdanovici a coborît pe văile rîurilor Tașkurgan și Iarkend, pînă în regiunea orașului Iarkend, unde s-a întîlnit cu Pevțov.

De aici, întreaga expediție a pornit pe drumul de caravane, ocolind pe la sud deșertul Takla-Makan, prin oazele Kargalik (oprindu-se timp de o lună în munți), Guma, Hotan și Keria, iar la mijlocul lunii octombrie s-a oprit pentru iernat în oaza Nia. Din Kargalik, continuînd să studieze munții Kunlun de vest, Bogdanovici a mers spre sud pînă la poalele lanțului muntos Tiznaf (altitudine maximă — 5 360 m), a cotit spre vest, a trecut peste lanțul muntos Tohtakorum și a ajuns pe cursul superior al rîului Iarkend. Apoi a cotit spre est și a venit la Nia să ierneze. Bogdanovici a întocmit o scurtă caracterizare a părții studiate de el din munții Kunlun de vest: „Stînci ascuțite, vîrfuri acoperite de zăpadă, rareori cîte un șir de munți care se disting lămurit, liniile principale ale văilor rîurilor, ce se observă datorită scăderii înălțimii munților, iată caracterul general al panoramei munților de aici“.

La Nia, timp de patru luni (ianuarie—aprilie 1889), Pevțov a efectuat pentru prima oară în Kașgaria, un ciclu complet de observații meteorologice. În timpul iernatului, Bogdanovici a continuat, în februarie—martie, explorarea munților Kunlun de vest, descoperind lanțul muntos foarte crestat — Karangutag, lung de peste 200 km cu un vîrf de 7 013 m (la sud de Hotan), iar la est de acesta, în bazinul rîului Iurunkaș, de ambele părți ale lanțului muntos Muztag, a descoperit un sistem complex de mici șiruri de munți. Bogdanovici a coborît pe valea rîului Iurunkaș pînă la Hotan și de acolo s-a întors la Nia. În urma acestor trei expediții, Bogdanovici a stabilit trăsăturile principale ale orografiei munților Kunlun de vest, a constatat că lanțurile lor au formă de arc, sînt mult crestate și între ele se află „văi diagonale — transversale“. În afară de aceasta a constatat existența unei legături între munții Kunlun și sistemul muntos al Pamirului.

În martie 1890, V. I. Roborovski a plecat din Nia spre nord-est, pe drumul de caravane pînă la oaza Cercen. Cotind de acolo spre sud, în sus pe valea rîului Cercen, el a străbătut deșertul Kumkattî și a stabilit că pe această porțiune a rîului Cercen trece granița vestică a lanțului muntos Altîntag, iar mai departe spre vest se întinde lanțul scurt dar înalt Tokuzdavan (altitudine maximă 6 303 m). Mergînd apoi spre răsărit, în sus pe valea rîului Cercen și pe afluentul său drept Dimnalik, pînă la trecătoarea Gulcia (4 313 m, 88° longitudine estică), Roborovski a constatat complexitatea structurii munților Altîntag de vest și a făcut

pregătiri în vederea cercetărilor de mai târziu ale întregii expediții a lui Pevțov.

La începutul lunii mai 1890, expediția a plecat din Nia spre sud-est, către Karasai de pe versantul nordic al lanțului muntos Russki, dincolo de care pe harta lui Prjevalski este indicată „o regiune complet necunoscută”. Roborovski, care fusese trimis de Pevțov să caute drumuri potrivite spre Tibet, a urcat pe valea râului Tulanhodja care taie lanțul muntos Russki, pînă la izvoarele lui și a ajuns în trecătoarea Iucijast (4 976 m), de unde a văzut spre sud-vest un uriaș lanț muntos acoperit de zăpadă. Înaintînd mai departe spre sud-vest și determinînd extremitatea vestică a lanțului muntos Russki, el a văzut dintr-o altă trecătoare „... pentru a doua oară și mult mai limpede... un lanț de munți care se întindeau de la nord-vest spre sud-est. Ghețarii imenși ai acestui lanț gigantic umplu defileurile lui maiestoase, iar piscurile care se înalță probabil la peste 20 000 m de picioare deasupra nivelului mării erau învăluite în nori deși și întunecați”. El a văzut desigur un lanț muntos fără nume (altitudine maximă — 7 160 m, la paralela de 35°20' latitudine nordică), care se întinde pe o distanță de aproape 150 km între 80 și 82° longitudine estică; de lângă extremitatea lui răsăriteană izvorăște râul Keria. Din cauza lipsei de alimente, Roborovski a fost nevoit să se întoarcă la Karasai.

După o săptămînă sau două, Pevțov a trimis în direcții diferite pe Kozlov și Roborovski pentru a continua studierea drumurilor spre Tibet. La sud-est de Karasai, P. K. Kozlov a trecut peste lanțul muntos Russki și a descoperit dincolo de el o depresiune pe care, la o altitudine de 4 258 m, se află micul lac Dașikul. La sud de muntele Aktag (6 392 m) Kozlov s-a îndreptat spre nord-est, pe valea unui riuleț care se varsă în lac, iar apoi, mergînd de-a lungul versantelor sudice ale lanțului muntos Russki, a ajuns în trecătoarea Djapakaklik (4 765 m) și de aici a zărit extremitatea răsăriteană a lanțului muntos. În felul acesta, Kozlov și Roborovski au determinat lungimea lanțului muntos Russki (circa 350 km) și au încheiat descoperirea lui.

V. I. Roborovski, care la început a mers pe vechiul itinerar (prin trecătoarea Iucijast), iar apoi a cotit spre sud, a văzut un platou stîncos pustiu, pe care a mers spre sud aproape 80 km, trecînd cu acest prilej peste două riuri mici. „Mi-a fost dat pentru prima oară să mă găsesc într-un pustiu atît de sălbatic și de înspăimîntător — scria Roborovski. — Nici urmă de viață, șisturi golașe și negre... întinse ca niște schelete ascuțite și dințate spre nord-est”. Roborovski a stabilit că la răsărit de itinerariul său „nu se văd munți; o cîmpie netedă, din ce în ce mai joasă, se întinde pînă dincolo de zare”. Acestea au fost primele date despre pustiul stîncos de mare altitudine din Tibetul de nord-vest.

În iunie 1890 întreaga expediție a trecut pe malul lacului Dașikul. Pevțov a mers de la Dașikul spre sud, prin trecătoarea Kozlov din lanțul muntos. Prjevalski (5 085 m). Din vîrfurile trecătorii, el a văzut spre sud,

ca și Roborovski, același deșert pietros de mare altitudine, care de aici părea „o țară fermecată, de basm“. După ce a mers pe podiș spre sud pînă la paralela de 36° latitudine nordică, Pevțov s-a întors înapoi din cauza drumului neobișnuit de greu chiar și pentru călători experimentați. Tot atunci Kozlov a urcat pe lanțul muntos Prjevalski, mult mai departe spre răsărit și dintr-o trecătoare a văzut același deșert stîncos.

Mai tîrziu toți membrii expediției s-au întîlnit în oaza Cercen. De aici Roborovski a plecat la mijlocul lunii august pentru a studia versantele nordice ale lanțului Prjevalski și depresiunea de munte descoperită de acesta. El a urcat pe văile rîului Cercen și ale afluentului lui dinspre stînga *Muzluk*, descoperind lîngă izvoarele acestuia *lanțul muntos Muzluktag* (altitudine maximă 6 025 m). El a trecut acest lanț urcînd pe valea rîului *Ulugsu*, pe care l-a identificat corect ca fiind cursul superior al Cercenului și lîngă izvoarele rîului *Ulugsu* a ajuns la *muntele Ulugmuztag* (7 723 m), punctul cel mai înalt din *lanțul Prjevalski*. De aici Roborovski a cotit spre est. El a mers prin depresiunea dintre munți pe o distanță de peste 100 km de-a lungul versantelor nordice ale lanțului, a descoperit *lacul Acikkul*, fără scurgere, situat la mare altitudine (4 250 m) și rîurile care se varsă în el și a desăvîrșit descoperirea *lacului Aiagkumkul* (3 867 m) și a rîurilor din bazinul lui. Aici el a confruntat și a pus de acord între ele însemnările pe hartă ale expediției lui Pevțov și ale lui Prjevalski. În urma acestei expediții, Roborovski a stabilit dimensiunile depresiunii dintre munți (circa 20 000 km²), a descris rîurile și lacurile de aici, a descoperit *munții Kum-Buian*, a precizat poziția sectorului răsăritean al lanțului Prjevalski (lungimea totală a lanțului a fost stabilită la aproximativ 700 km) și a *lanțului Cimentag*.

Pevțov și ceilalți membri ai expediției au mers pe drumul explorat de Roborovski în martie, pe văile rîurilor Cercen și Dimnalik, au ajuns la izvoarele rîului *Ciarklik* și au desăvîrșit descoperirea în această regiune a *lanțurilor Karavatag* și *Iusupaliktag* (altitudine maximă 6 061 m). Pe valea rîului *Ciarklik*, ei au traversat de la sud spre nord munții *Altintag*, au descoperit în drumul lor cîteva ramuri ale acestui lanț muntos, au ajuns pînă la *lacul Karaburankul* (la sud-vest de Lobnor) și au stabilit că el se compune din cîteva lacuri mici. Aici Roborovski a ajuns din urmă expediția. Prin activitatea întregii expediții a fost încheiată în linii mari descoperirea sistemului muntos *Altintag*.

Kozlov a explorat rîul rătăcitor *Koncedaria*, cel mai important după Tarim, din bazinul Lobnor, iar Bogdanovici a stabilit pentru prima oară „peregrinările“ *lacului Lobnor*. „În momentul de față, pe întregul curs al Tarimului, de la lacul Lobnor pînă la vărsarea rîului Ughendaria [brațul nordic al Tarimului] începe să se constate limpede procesul de scurtare a Tarimului... dacă ne-am exprima la figurat, lacul Lobnor începe să înainteze încet, pe rîu în sus“. Sintetizînd materialele strînse de expediție și datele obținute de predecesorii săi, Pevțov a tras conclu-

zii despre dimensiunile, limitele și relieful depresiunii Tarim, relevând totodată procesul de secare a lacului Lobnor.

De pe malul nordic al lacului *Bagraşkul* grupul lui Pevţov a trecut peste ramurile răsăritene ale munţilor Tian-şan şi a descoperit în locul unui singur lanţ muntos cu contururi simple, indicat pe harta lui Prjevalski, câteva lanţuri relativ nu prea înalte (pînă la 4 230 m) şi scurte. La nord-est de unul dintre ele — *Bortoula* — Pevţov a descoperit cu un an mai tîrziu decît fraţii G. E. şi M. E. *Grumm-Grjimaio*, dar independent de ei, *depresiunea Toksun*, care reprezintă partea de vest a uneia dintre cele mai adînci depresiuni continentale de pe glob — *Turfan*.

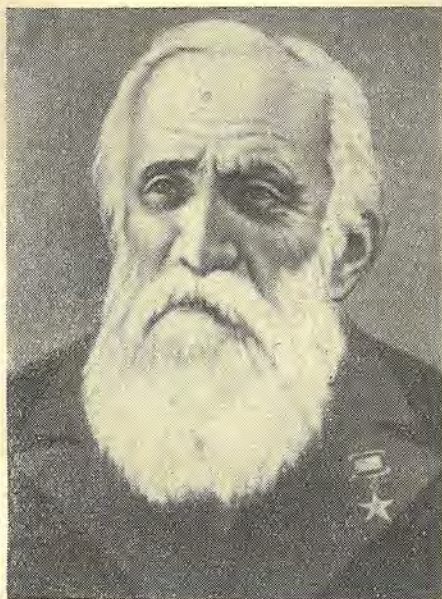
Din depresiune, Pevţov a înaintat spre nord-vest, prin zona premon-tană dintre Tian-şanul de est şi deşertul Dzosotin-Elisun, a descoperit şi a ocolit pe la vest lacul *Telli-Nur*. Apoi înaintînd spre nord, grupul a traversat munţii *Semistai* (2 621 m) şi trecînd frontiera a ajuns, la începutul anului 1891, în localitatea Zaisan.

Rezultatele celei de-a treia (şi ultima) expediţii a lui Pevţov, descrise în cartea „Lucrările expediţiei tibetane din 1889—1890...” (părţile I—III, anii 1892—1897) au fost considerabile: s-au stabilit limitele şi dimensiunile deşertului Takla—Makan; s-a cercetat sistemul muntos Kunlun între 76 şi 90° longitudine estică şi s-a întocmit pentru prima dată (de către Bogdanovici) harta schematică a întregului sistem muntos Kunlun; a fost descoperit platoul de mare altitudine din Tibetul de nord-vest şi s-au stabilit dimensiunile lui aproximative; s-a încheiat descoperirea lanţurilor muntoase Russki, Prjevalski, Altîntag, a depresiunii situate între munţi, la nord de lanţul Prjevalski, şi s-au stabilit dimensiunile lor; au fost descoperite o serie de lanţuri muntoase necunoscute pînă atunci, s-a făcut o caracterizare a reliefului şi hidrografiei părţii de vest a Asiei centrale; s-au înregistrat progrese foarte mari în dezlegarea „misterului lacului Lobnor”.

PRIMA CĂLĂTORIE A LUI V. A. OBRUCEV

În cea de-a patra expediţie a lui Potanin a fost încadrat ca geolog *Vladimir Afanasievici Obrucev*; el a primit o misiune de sine stătătoare şi a lucrat separat. Plecînd din Kiahta la sfîrşitul lunii septembrie 1892, Obrucev a traversat în direcţia sud-est Mongolia şi China de nord şi s-a oprit la Pekin, pentru a se pregăti în vederea continuării călătoriei. Obrucev a plecat din Pekin în 1893; mergînd prin Taiuan şi ocolind pe la sud podişul Ordos, de-a lungul Marelui zid chinezesc, a ajuns în Suci (astăzi Tziuţian). De aici el a început explorarea regiunii muntoase *Nanşan* şi a descoperit sau a desăvîrşit descoperirea mai multor lanţuri muntoase necunoscute în trecut sau însemnate cu totul greşit pe hartă. Cel mai mare dintre ele — lanţul *Richthofen* — cu înălţimi de 5 000—6 000 m, se întinde pe o distanţă de aproape 600 km, la marginea de nord-est a sistemului muntos Nanşan. Spre sud-vest a fost descoperit lanţul *Tholoşan*, paralel cu acesta; spre sud, în dreptul paralelei de 38° latitudine nordică, lanţul *Suess*, de unde izvorăşte riul Sulehe; mai jos, pe cursul

acestui rîu, de-a lungul malului drept, se înalță munții *Doloșan*, iar de malul stîng se apropie lanțurile *Emașan* și *Dasiueșan* (cu altitudine maximă de 6 209 m). Obrucev a desăvîrșit de asemenea descoperirea și a dat denumirea lanțului *Mușketov*, care desparte la sud cîmpia *Sîrtîm* de *Țaidam*, iar la sud-est de *Țaidam* — a lanțului *Semionov*, traversat de paralela de 36° . El a explorat, a încadrat în sistemul muntos *Nanșan* și a reunit sub denumirea generală de *Lunșoușan* munții nu prea înalți (3 658 m), care se întind de-a lungul marginii de sud-vest a deșertului *Alașan*. Între ei și lanțul *Richthofen* a fost construită în antichitate, în pasul *Hosi*, porțiunea de la extremitatea de vest a Marelui zid chinezesc pentru a apăra împotriva nomazilor șirul de oaze chinezești așezate la poalele munților.

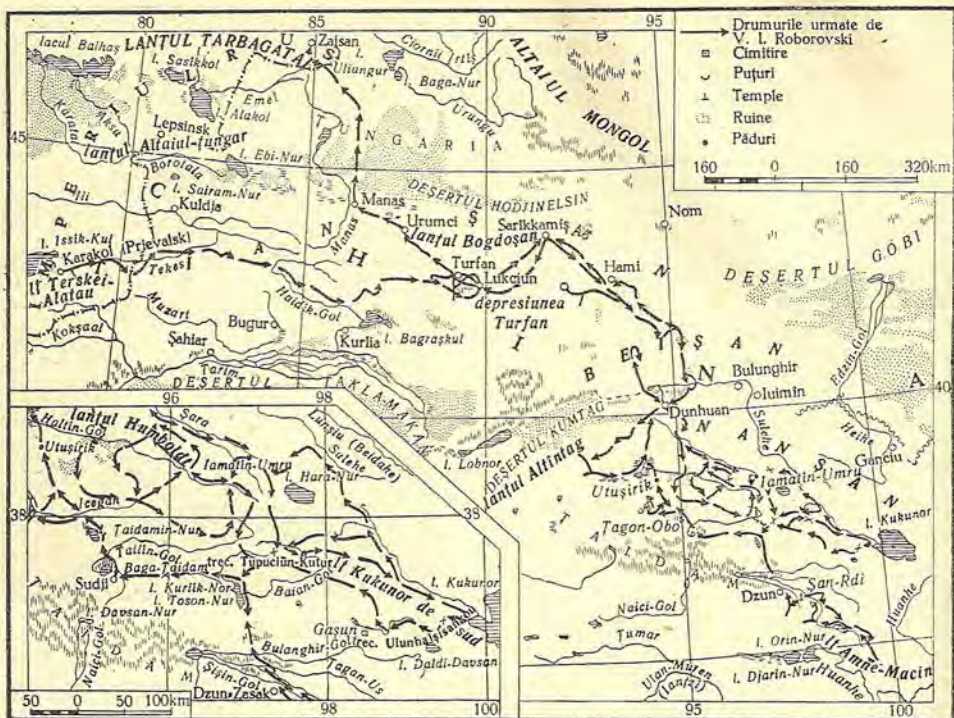
V. A. Obrucev

După ce a ocolit pe la sud *lacul Kukunor* și s-a întors la *Suciu*, Obrucev a pornit la sfîrșitul anului 1893 în jos, pe valea rîului *Edzin-Gol*. După ce a ocolit pe la nord deșertul *Alașan*, a ajuns la cotul nordic al fluviului *Huanhe*, în orașul *Ninsia*. De aici (în 1894) el a plecat spre orașul *Guaniuan* (în nordul provinciei *Sîciuan*) din China centrală, trecînd peste lanțul munților *Ținlin*; de acolo a cotit spre nord-vest, s-a întors la *Suciu* și prin *Beişan* a ajuns în oaza *Hami*. Urmînd apoi ramura nordică a Marelui drum al mătăsii, el a ajuns la *Kuldja*.

V. A. Obrucev a stabilit că Asia centrală este o străveche regiune muntoasă, care de mult n-a mai fost acoperită de apele mării și a fost nivelată prin procesele de eroziune. Prin aceasta el a infirmat teoria lui *Richthofen* cu privire la existența mării terțiare *Han-hai*, oferind o imagine mai exactă a reliefului și structurii geologice a Asiei centrale. Pe baza materialelor strînse, V. Obrucev a elaborat ipoteza originii eoliene a loessului. El a descris călătoria sa în cărțile „De la *Kiahta* la *Kuldja*” (ediția a doua, 1950) și „Asia centrală, China de nord și *Nanșan*” (două volume, 1900—1901).

ULTIMA CĂLĂTORIE A LUI ROBOROVSKI

În 1893—1895, avîndu-l ca ajutor pe *P. K. Kozlov*, *V. I. Roborovski* a întreprins ultima sa călătorie în Asia centrală. Această călătorie a dat rezultatele cele mai importante, cu toate că, îmbolnăvindu-se grav, el n-a terminat-o. *Roborovski* a plecat pe la mijlocul lunii iunie 1893 din

Călătoriile lui Roborovski (schemă).

Prjevalsk spre est și a mers de-a lungul Tian-șanului de est, urmărind să străbată regiunile cele mai puțin explorate. Coborînd apoi în *depreșiunea Turfan*, Roborovski și Kozlov au străbătut-o în mai multe direcții și au determinat contururile ei. Organizînd acolo o stațiune meteorologică, expediția a stabilit mai târziu că partea cea mai joasă a depreșiunii se află la 150 m sub nivelul mării (după ultimele măsurători, 154 m). După depreșiunea pe fundul căreia se află marea Moartă (392 m), aceasta este a doua din lume ca adîncime. Lăsînd la stațiunea meteorologică din *depreșiunea Turfan* pe unul dintre membrii expediției, Roborovski și Kozlov au trecut pe căi diferite în bazinul râului Sulehe, spre localitatea Dunhuan (așezată la poalele munților Nanshan). Kozlov a pornit spre sud, în direcția cursului inferior al Tarimului și a cercetat depreșiunea unde se află lacul Lobnor. El a descoperit *vechea albie secată a râului Koncedaria, precum și urmele vechiului Lobnor*, aflate la 200 km spre est de locul unde se găsea lacul pe atunci și a dovedit definitiv că râul Koncedaria este „un *rîu rătăcitor*“, iar Lobnor — „un *lac nomad*“. Roborovski a mers spre răsărit de oaza Hami, apoi a cotit spre sud și, înaintînd de-a lungul marginii răsăritene a *deșertului Gobi gașun*, a ajuns la Dunhuan, unde la sfîrșitul lunii ianuarie 1894 a sosit și Kozlov.

Acum călătorii au trecut la cercetarea munților Nanșan de vest. În cursul anului 1894, mergînd pe drumuri diferite, ei au trecut peste acești munți în mai multe puncte, au explorat numeroase văi transversale dintre lanțurile lor, au stabilit exact întinderea și limitele diferitelor șiruri de munți, corectînd, iar adesea modificînd în mare măsură hărțile întocmite de predecesorii lor. În iarna anului 1894—1895, intenționînd să treacă prin acest ținut de mare altitudine spre sud-est, în provincia Sîciuan, călătorii au ajuns pe un ger de -35° la sud de Kukuror, dincolo de paralela de 35° , unde se află lanțul muntos Amne-Macin (cu piscuri pînă la 6 094 m), pe care l-au trecut printr-un defileu stîncos și sălbatic. După ce au trecut acest lanț muntos, la sfîrșitul lunii ianuarie 1895, Roborovski s-a îmbolnăvit pe neașteptate foarte grav: avea insuportabile dureri de cap, leșinuri

P. K. Kozlov

dese și paralizii temporare ale membrelor și limbii. După o săptămînă, Kozlov, care preluase conducerea expediției, a pornit înapoi. În zilele cînd se simțea mai bine, Roborovski își continua, cu mari eforturi, observațiile geografice și etnografice, pleca singur la drum și strîngea colecții botanice. În tot acest timp, datorită mai ales lui, expediția a strîns vreo 25 000 de plante aparținînd unui număr de 1 300 de specii (Kozlov a strîns în special colecții entomologice și a adunat aproape 30 000 de exemplare de insecte). După ce s-a întors în depresiunea Turfan și l-a luat pe meteorolog, expediția s-a îndreptat spre nord-vest și călătoria s-a încheiat la Zaisan, la sfîrșitul lunii noiembrie 1894. În timpul călătoriei, Roborovski și Kozlov au străbătut circa 17 000 km.

EXPEDIȚIILE LUI KOZLOV ÎN MONGOLIA-TIBET ȘI MONGOLIA-SÎCIUAN

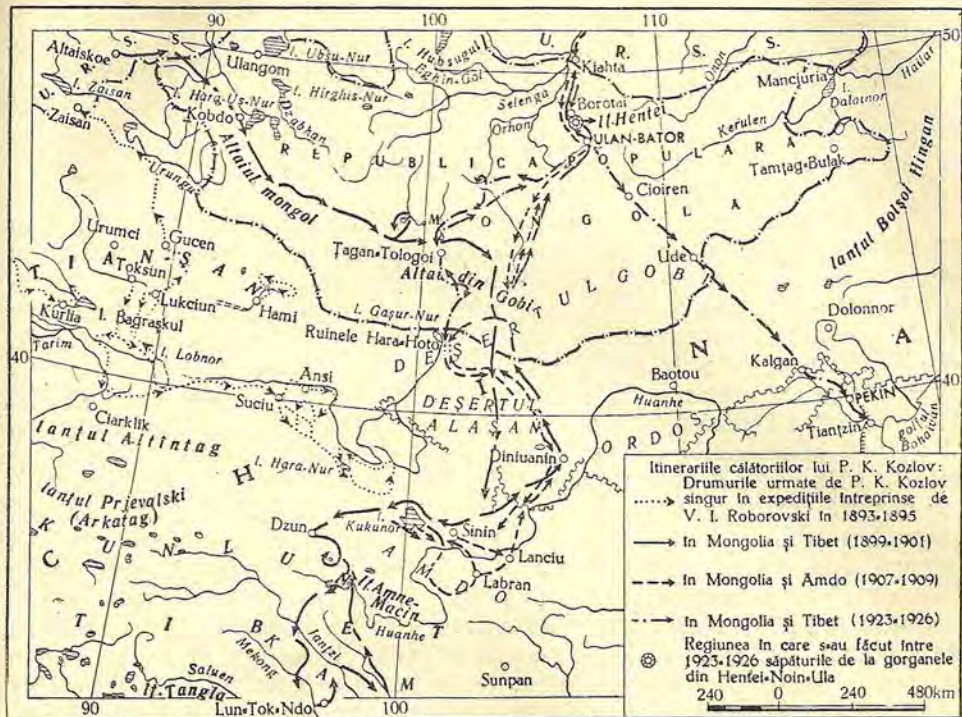
Cea de-a treia călătorie a lui Kozlov în Asia centrală (1899—1901) a fost totodată prima sa expediție de sine stătătoare. Ea se numește expediția mongolo-tibetană și poate fi definită ca o expediție geografică, spre deosebire de alte două expediții ulterioare, care au fost mai ales arheologice. Pe la mijlocul lunii iulie 1899, expediția a plecat din satul de graniță Altaiskoe (astăzi Alekseevka, la nord-est de Zaisan) și a mers de-a lungul *Altaiului mongol* pînă la lacul Orog-Nur (45° latitudine nordică, 101° longitudine estică), efectuînd cu acest prilej prima ridicare topogra-

fică exactă și cercetare amănunțită a acestui sistem muntos. Kozlov însuși a mers de-a lungul versantelor nordice ale lanțului principal, iar membrii expediției, V. F. *Ladighin* și A. N. *Kaznakov*, l-au traversat de câteva ori; de la meridianul de 92° longitudine estică ei au cercetat și versantele lui sudice. Cercetătorii au constatat că lanțul principal se întinde spre sud-est pînă la meridianul de 98° longitudine estică, sub forma unui lanț muntos unic, a cărui înălțime scade treptat și care se încheie cu *lanțul Ghicighene-Nuru*. Mai departe se întinde *Altaiul din Gobi*, a cărui „înălțime scade mult, formînd doar un șir de dealuri scunde și se împarte în ramuri mici“ (*Kaznakov*).

După ce au terminat explorarea *Altaiului mongol*, membrii expediției au traversat pe drumuri diferite deșerturile *Gobi* și *Alașan*; apoi s-au întîlnit din nou, au urcat pe marginea de nord-est a podișului *Tibet* și au ocolit pe la nord regiunea *Kam*, situată la izvoarele fluviilor *Ianțzi* și *Mekong*. Aici Kozlov a descoperit patru lanțuri paralele avînd direcția sud-est: pe malul stîng al fluviului *Ianțzi* — lanțul *Panditaak*, pe malul drept — lanțul *Societății ruse de geografie* (*Russkoe gheograficeskoe obșcestvo*), care formează cumpăna apelor între cursul superior al fluviului *Ianțzi* și *Mekong* (lungime, circa 450 km, altitudini pînă la 6 000 m), pe malul drept al *Mekongului* — lanțul *Woodville-Rockhill*, iar mai la sud — lanțul *Dalai-Lama*, care formează cumpăna apelor între cursul superior al *Mekongului* și *riul Saluen*.

Pe drumul de înapoiere, după ce au cartografiat amănunțit lacul *Kukunor*, membrii expediției, pornind din orașul *Baian-Hoto*, situat la poalele de nord-vest ale lanțului *Alașan*, au traversat deșerturile *Alașan* și *Gobi* și au ajuns la 9 decembrie 1901 în orașul *Kiahta*. Telegrama lui Kozlov a infirmat zvonurile persistente despre pieirea tuturor membrilor expediției, care se răspindiseră din cauză că timp de aproape doi ani nu s-a primit de la ei nici o veste. Această expediție a lui Kozlov este descrisă de el într-o lucrare în două volume: volumul I este intitulat „*Mongolia și Kam*“, iar volumul II, „*Kam și drumul de înapoiere*“.

Șase ani mai tîrziu, Kozlov a întreprins o nouă călătorie, a cincea, conducînd așa-numita expediție în *Mongolia* — *Siciuan*. Ajutoarele lui au fost topograful P. I. *Napalkov* și geologul A. A. *Cernov*, care mai tîrziu a descoperit și a studiat bazinul carbonifer al *Peciorei*. La sfîrșitul anului 1907, ei au sosit la *Kiahta*, de unde au pornit spre sud prin *Urga* și deșertul *Gobi*, au trecut peste *Altaiul din Gobi* și au ajuns în *China*, pe malul lacului *Sogo Nur* de pe cursul inferior al *riului Edzin-Gol*. Cotînd spre sud de lac, Kozlov a descoperit mai departe cu 50 km, la $41^{\circ} 45'$ latitudine nordică și $101^{\circ} 20'$ longitudine estică, ruinele orașului *Hara-Hoto*, capitala regatului tangut *Si-Sia* din evul mediu (secolul al XIII-lea). El a făcut săpături arheologice și a găsit o mare bibliotecă (2 000 de volume) în limba tangută, peste 300 de picturi pe mătase, hîrtie și pînză, o colecție de bani de hîrtie din secolele XIII–XIV și un mare număr de clișee pentru tipar.

Călătoriile lui Kozlov (schemă).

Din Hara Hoto, expediția a pornit spre sud-est și a traversat deșertul Alașan pînă la lanțul muntos cu același nume. Cu acest prilej, Napalkov și Cernov au încheiat descoperirea întinselor deșerturi și stepe dintre riul Edzin-Gol și cursul mijlociu al fluviului Huanhe, precum și zona de vest a platoului Ordos; printre altele, ei au stabilit că riul Edzin-Gol este un râu „rătăcitor“, ca și Tarimul și că munții Arbiso de pe malul drept al fluviului Huanhe reprezintă o ramificație nord-estică a munților Alașan. Cotind spre sud-vest, expediția a pătruns în cotul superior al fluviului Huanhe, la sud-est de lacul Kukunor, în ținutul Amdo cu munți înalți (pînă la 5 000 m), situat între 34 și 36° latitudine nordică, 100—102° longitudine estică, pe care l-a explorat pentru prima oară.

În primăvara anului 1909, Kozlov a sosit în orașul Lanciu (pe cursul mijlociu al fluviului Huanhe), iar de acolo, prin deșertul Alașan și pe lângă ruinele orașului Hara Hoto, s-a întors pe același drum (pe la mijlocul anului 1909) la Kiahta, terminînd remarcabila sa călătorie arheologică. Kozlov a descris-o în lucrarea „Mongolia, Amdo și orașul mort Hara Hoto“; lucrarea a fost publicată abia în timpul puterii sovietice (1923).

DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII REGIUNILOR INTERIOARE ALE AMERICII DE NORD

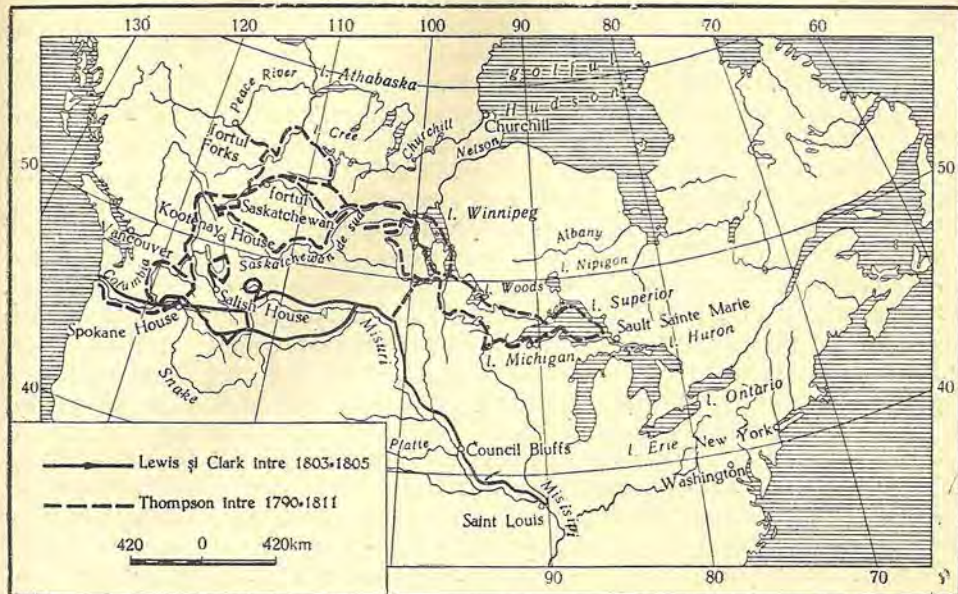
EXPEDIȚIA LEWIS-CLARK

În baza tratatului de la Paris din 1803, Napoleon I a vîndut cu 60 000 000 de franci Statelor Unite Louisiana, adică bazinul fluviului Misisipi cu o suprafață de 2 300 000 km², care oficial aparținea Franței. Teritoriul Louisianei avea o populație foarte rară și nu fusese aproape de loc explorat. Granițele lui spre vest nu erau stabilite, căci munții Stîncoși și regiunile de pe litoralul oceanului Pacific, situate dincolo de ei, nu fuseseră aproape de loc studiate. Nici nu se trasase încă granița la nord între Louisiana franceză și Canada centrală și apuseană engleză și agenții „Companiei de nord-vest” anglo-canadiene pentru achiziționarea de blănuri pătrundeau mereu în Louisiana. Pentru explorarea noilor regiuni din nord-vestul S.U.A., în special a bazinului râului Misuri, și pentru stabilirea legăturii geografice a acestuia cu oceanul Pacific, președintele Jefferson a ordonat organizarea unei expediții, numind în fruntea ei pe secretarul său *Marywater Lewis*, ofițer în armata S.U.A. Lewis și-a luat ca ajutor pe un coleg din armată, *William Clark*. În afară de sarcinile pur geografice, expediția trebuia să strîngă date etnografice asupra triburilor indiene din vest. Jefferson i-a lăsat lui Lewis deplina libertate în alegerea itinerariului, întrucît erau posibile ciocniri armate cu indienii de prin partea locului, instigați de agenții englezi.

Expediția lui Lewis și Clark a plecat din Washington în 1803 și s-a îndreptat spre vest, pînă la fluviul Misisipi. Ea s-a oprit pentru iernat în dreptul gurilor râului Misuri. La mijlocul lunii mai 1804 expediția a pornit în sus pe Misuri cu o șalupă și două mari lunturi indiene. La începutul lunii decembrie, după ce a străbătut peste 2 500 km, ea s-a oprit pentru iernat, întemeind un fort. Potrivit instrucțiunilor lui Jefferson, americanii i-au tratat bine pe indienii localnici și au stabilit cu ei relații prietenești. Pînă în primăvara anului 1805, membrii expediției au construit șase lunturi noi, mai mici, deoarece cele mari ar fi putut să nu fie potrivite pentru navigația pe cursul superior al râului Misuri.

În aprilie, expediția a urcat cu lunturile pînă la cursul superior al râului Misuri și a descoperit cele trei izvoare ale lui, denumindu-l pe cel vestic *Jefferson*. De la acest râu, expediția a pornit pe cai peste munții Stîncoși, pe potecile indienilor. După ce a trecut lanțul Bitterroot, ea a ajuns la primul râu din bazinul râului Snake (al Șarpelui — afluent al Columbiei) și, pe văile altor riuri din sistemul fluvial Columbia, a parcurs, pînă în noiembrie 1805, drumul pînă la estuarul acestuia, schimbînd pe drum caii pe lunturi indiene.

Astfel s-a încheiat cea de-a treia traversare a continentului nord-american din decursul istoriei. Ea este și cea mai importantă prin rezultatele sale politice. Bazîndu-se pe realizările expediției Lewis-Clark,

Expedițiile lui Lewis și Clark și a lui Thompson (schemă).

guvernul S.U.A. a declarat drept posesiuni ale S.U.A. întreaga Americă de nord situată la sud de Canada britanică și la nord de Mexicul spaniol (pe atunci) de la un ocean la celălalt.

THOMPSON ȘI EXPLORAREA CANADEI ȘI A RIULUI COLUMBIA

David Thompson, originar din Londra, care se trăgea dintr-o familie de oameni săraci, a fost trimis la vîrstă de 15 ani în Canada și acolo a fost angajat în 1785 ca practicant la „Compania golfului Hudson”. El a învățat geodezia și după patru ani a fost trimis să cartografieze regiunile interioare ale Canadei. În 1790, geodezul în vîrstă de 20 de ani a terminat cartografierea râului Saskatchewan de la punctul unde el se formează din unirea a două riuri (Saskatchewanul de nord și de sud) pînă la vîrsarea în lacul Winnipeg. După aceasta a fost mutat într-o altă regiune — în direcția golfului Hudson. Timp de cîțiva ani el a explorat cursurile inferioare ale râurilor care se varsă în partea de sud-vest a golfului (Nelson, Churchill) și regiunile interioare ale Canadei de nord, între Saskatchewan și estuarul râului Nelson.

În 1797, Thompson a trecut în slujba „Companiei de nord-vest”. El era agent-achizitor de blănuri și în același timp executa măsurători topografice pe teritorii întinse și cartografia râurile din Canada de sud și din zona de frontieră cu S.U.A. Astfel, în 1798, el a însemnat pe hartă malul sudic al lacului Superior. În 1799 a trecut pe hartă Micul lac al sclavilor (Lesser Slave Lake — peste 1 000 km²) din Canada apuseană, iar în

1804—1805 a explorat regiunea de la nord de lacul Winnipeg („regiunea ondatrei“).

În primăvara anului 1807, Thompson a pornit de la izvoarele Saskatchewanului de nord spre apus, cu însărcinarea de a extinde zona de achiziționare a blănurilor. El a trecut peste lanțul Front Range al munților Stîncoși și, în dreptul paralelei de $51^{\circ} 30'$ latitudine nordică, a ajuns la un râu mare, care curgea spre nord-vest. A urcat pe acest râu aproape pînă la izvoare ($50^{\circ} 32'$ latitudine nordică), a construit un fort lângă izvorul râului învecinat Kootenay, care curge spre sud și a iernat acolo. În anul următor, Thompson a căutat să lămurească dacă Kootenay nu este legat de Columbia. El a explorat cursul râului Kootenay spre sud pe o distanță de aproximativ 300 km; aici râul cotește spre vest, ocolind pe la sud muntele *Selkirk* la $48^{\circ} 30'$ latitudine nordică, dar curînd își schimbă direcția spre nord-vest și dincolo de paralela de 49° se revarsă pe o suprafață mare, formînd un lac lung — Kootenay — care se întinde în direcția meridională. Descurajat, Thompson s-a întors pe Saskatchewan, dar toamna a plecat din nou în regiunea izvoarelor râului Kootenay și a iernat acolo. În anul următor el a hotărît să caute misterioasa Columbia în munți, la sud de regiunea unde râul Kootenay cotește spre nord. În dreptul paralelei de 48° el a descoperit lacul *Pend Oreille*; un râu (*Clark Fork*) curgea prin el spre vest. Dar și acest râu cotea la o distanță scurtă, aproape în linie dreaptă, spre nord. Thompson s-a întors din nou înapoi. A iernat la sud-est de lacul *Pend Oreille*, iar în vara anului următor a cutreierat această regiune, căutînd zadarnic Columbia „care pierise fără urme“.

Descurajat de eșecul ce părea total, Thompson a pornit înapoi, în iarna anului 1810—1811, spre Canada centrală, mergînd pe valea râului Kootenay. A urcat pe acest râu pînă la izvoare și a trecut de acolo pe cursul superior al Saskatchewanului de nord. Dar înainte de a porni îndărăt, a hotărît să mai încerce o dată să dezlege „enigma Columbiei“. Dincolo de un munte înalt (Columbia, 3 747 m), din ghețarii căruia izvorăsc în direcții diferite marile riuri Saskatchewanul de nord și Athabaska, Thompson a descoperit o trecătoare prin munții Stîncoși. „În fața noastră — a notat Thompson la 10 ianuarie 1811, — se înălța un munte abrupt, acoperit de zăpadă înaltă, care constituia, după cît se pare, cumpăna apelor între bazinele oceanelor Atlantic și Pacific. La vederea lui am fost cuprins de înfrigurare și bucurie totodată... În fața mea apărea o lume nouă în felul ei... În dimineața zilei următoare am început coborîșul și în curînd am constatat că se schimbă nu numai clima, dar într-o măsură și mai mare esența copacilor“.

Spre sud-vest de trecătoarea Athabaska, la paralela de 52° latitudine nordică, a apărut acel râu necunoscut pe care Thompson l-a trecut cu vederea în vara anului 1807, întrucît cursul lui superior avea direcția nord-vest. Acum însă el s-a convins că aici, primind dinspre nord afluentul *Canoe*, ciudatul râu cotește brusc spre sud, ocolind pe la nord și vest munții *Selkirk*. Thompson a formulat atunci presupunerea care s-a dovedit justă că tocmai acest râu este Columbia. Ascultînd însă de sfatul

însoțitorilor săi indieni, el nu a pornit în cursul iernii în jos, pe valea necunoscută, ci a urcat pînă la izvoarele râului Kootenay (acest râu este un afluent al Columbiei); apoi a mers pe drumul cunoscut pînă la lacul Pend Oreille și înaintînd de acolo spre vest, cu aproximație de-a lungul paralelei de 48° latitudine nordică, a ajuns pînă la acel punct al râului cu debit mare de apă, unde se apropie de el *lanțul muntos Kettle River*, formînd niște praguri mari (119° longitudine vestică, regiunea *Grand Coulee*). După ce a ocolit și aceste praguri de pe cursul inferior, el a ajuns pe la mijlocul verii aceluiași an la factoria americană de blănuri „Astoria” de lîngă gurile Columbiei. „În ziua următoare — a notat Thompson la 16 iulie — într-un canoe... am ajuns la capul Disappointment (al Dezamăgirii), unde râul se varsă în ocean și am așteptat acolo fluxul. Acum pot să spun că am terminat complet trecerea pe hartă a acestei părți a Americii de la o mare la alta [de la golful Hudson pînă la oceanul Pacific — I. M.]... Toată această muncă mi-a luat 27 de ani”. De la gurile Columbiei, Thompson s-a întors călare pînă la pragurile de la Kettle River. De acolo a urcat pe Columbia pînă la gurile râului Kanu și a terminat astfel cartografierea acestui râu de la izvoare pînă la estuar (lungimea lui este de 2 250 km, iar suprafața bazinului de 771 000 km²).

În anii 1816—1826, Thompson a fost membru al comisiei mixte de frontieră anglo-americană (din partea englezilor) și a cartografiat zona de frontieră de la fluviul Sfîntul Laurențiu pînă la lacul Woods.

Ca să-și câștige existența, Thompson a fost silit să muncească atîta timp cît a mai avut putere. El a murit în 1857 în Canada, la adînci bătrînețe, în aceeași sărăcie în care a crescut în Anglia. În tot timpul activității sale, Thompson a străbătut aproape 80 000 km călare, în sînii trase de cîini, pe jos, în luntri indiene, adesea prin teritorii complet neexplorate. În timpul vieții nu i s-a dat posibilitatea să publice descrierile călătoriilor sale și cu atît mai puțin jurnalele sale de călătorie. „Povestirea lui David Thompson despre cercetările sale în America de vest” a fost editată pentru prima oară în 1916, la aproape 60 de ani după moartea sa. Abia atunci compatrioții săi din Anglia și Canada au aflat cu uimire că modestul agent-geodez David Thompson „a fost unul dintre cei mai mari exploratori ai tuturor timpurilor și, poate, cel mai mare explorator al Lumii noi, care nu-și are egal nici în privința distanței străbătute... nici a exactității cu care a lucrat” (Baker).

EXPLORATORII RUȘI AI ALASKĂI ȘI DESCOPERIREA RIULUI KWIKPAK-YUKON

Mai mulți ofițeri de marină și agenți comerciali (adesea mețiși, proveniți din căsătoriile mixte ale rușilor cu aleutini sau cu indieni din America de nord), aflați în serviciul Companiei ruso-americane, au explorat regiunile interioare din Alaska — uriașa preeminență de nord-vest a Americii.

În iarna anului 1817—1818, *Piotr Korsakovski* a trecut în sînii trase de cîini de pe insula Kodiak pe țărmul de sud-vest al golfului Cook și la nord de peninsula Alaska a descoperit marele lac Iliamna și râul

Kwichak care izvorăște din el. El a înaintat pe râu pînă la golful Bristol și împreună cu metisul *Piotr Ustiugov* (navigator, hidrograf și cartograf) a trecut pe hartă, călătorind într-o barcă pescărească, întreg țărmul nordic al golfului Bristol, de la vărsarea râului Kwichak pînă la golful Goodnews (al Veștilor bune). Cu acest prilej Korsakovski a descoperit *rîul Nushagak*.

În 1819, Korsakovski a explorat țărmul american al mării Bering pînă departe spre nord, unde se află unul din brațele deltei *rîului Kwikpak* (Yukon), cunoscut de ruși cel puțin de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Rușii cunoșteau râul Kwikpak nu numai din relatările băștinașilor; unii dintre ei ajunseseră pînă la acest râu dinspre strîmtoarea Bering, avînd drept călăuze ciukci sau eschimoși.

Dintre alți metiși se mai remarcase atunci *Andrei Klimovski*. În 1805, el a fost trimis de A. A. Baranov, împreună cu alți doi băieți originari din America rusă, să învețe navigația la Kronstadt și a fost înscris acolo la Școala baltică de timonieri. După ce a absolvit școala, s-a întors în America rusă. În anii 1819—1820 el a explorat *rîul Copper* (Cuprului), care se varsă în golful Alaska și a descoperit (la 62° latitudine nordică și 144° longitudine vestică) un vulcan într-o zonă muntoasă, care a fost mai târziu denumită *munții Vranghel*.

Timonierul *Ivan Filippovici Vasiliev*, un om mai în vîrstă, care navigase mai bine de 20 de ani pe vasele companiei în partea de nord a oceanului Pacific, a explorat în anii 1829—1830 rîurile care se varsă în golful Bristol, printre care și râul *Nushagak*. Mai departe, spre nord-vest, el a descoperit marele râu navigabil *Kuskokwim* (1 300 km), pe care l-a explorat pînă la cursul său mijlociu.

Înaintarea rușilor spre nord de golful Kuskokwim continua. În 1833 a fost întemeiată pe țărmul sudic al golfului Norton, la răsărit de delta râului Kwikpak, *reduta Mihailovski*, care a devenit baza pentru cercetarea regiunilor centrale din Alaska. Chiar în anul următor (1834—1835) metisul *Andrei Glazunov*, mergînd cu luntri ușoare, a cartografiat delta râului Kwikpak, apoi cursul său inferior pînă la vărsarea râului Anvik și a explorat tundra de pe litoral între golfurile Norton (la nord) și Kuskokwim (la sud). În 1838, Glazunov și un alt metis — timonierul *Malahov* — au urcat mult mai sus pe Kwikpak, pînă la vărsarea *rîului Nulato* (64°42' latitudine nordică), adică au ajuns pînă la cursul mijlociu al *rîului Yukon*. Aici ei au construit reduta Nulato — prima așezare ru-sească din Alaska centrală, care a devenit centrul achizițiilor de blănuri de castor și o escală importantă pentru înaintarea continuă în interiorul Alaskăi.

În iarna aceluiași an, metisul *Piotr Kolmakov* a descoperit și a trecut pe hartă cea mai mare parte din cursul râului Innoko, cel mai important afluent dinspre stînga al râului Kwikpak și munții Kuskokwim (lungimea, vreo 400 km, înălțimea peste 1 500 m); după aceea a trecut peste aceste înălțimi, care formează cumpăna apelor, spre sud, în direcția râului Kuskokwim și la începutul verii anului 1839 a coborît pe acest râu pînă la mare.

În același an, compania a angajat pe locotenentul *Lavrenti Alekseevici Zagoskin*. În 1842, el a fost numit conducător al expediției care a explorat cele mai mari riuri din Alaska — *Kwipak* și *Kuskokwim*. În timpul verii el a trecut cu un bric din *Novo-Arhanghelsk* pînă la reduta *Mihailovski*, iar de acolo, cu luntri ușoare, a cartografiat țărmul golfului pînă la riul *Unalakleet* (la 64° latitudine nordică). În iarna 1842—1843, *Zagoskin* a plecat în sănii trase de ciini la reduta *Nulato* și a explorat cursul inferior al râului *Koyukuk* (afluent dinspre nord al râului *Kwipak*). În vara anului 1843 a ajuns la gura râului *Tanana* (cel mai mare afluent al râului *Kwipak*) și a înaintat cu luntri ușoare pe riul *Kwipak* — pe care l-a descris — de la praguri pînă la cotul inferior, între 65 și 62° latitudine nordică; în vara anului următor (1844), el a descris cursul mijlociu și inferior al râului *Kuskokwim* și cursul inferior al râului *Kwipak*. În 1846 s-a întors prin Siberia la *Petersburg*, unde a scris cartea „Descrierea unei părți din posesiunile rusești din America efectuată în cursul călătoriei pe jos în anii 1842—1844” (1847).

În 1844, *Malahov* a terminat în linii mari explorarea rețelei de riuri din Alaska de sud: el a cartografiat riul *Susitna*, care adună apele mai multor riuri ce izvorăsc din partea centrală și de vest a lanțului muntos *Alaska* și se varsă în partea de nord a golfului *Cook*.

DESCOPERIREA ȘI EXPLORAREA MARELUI BAZIN

În primul pătrar al secolului al XIX-lea, teritoriul uriaș situat dincolo de munții *Stîncoși*, între riurile *Columbia* și *Colorado*, era aproape în întregime o „pată albă”. E adevărat că spaniolii pătrunseseră acolo venind dinspre sud încă în secolul al XVIII-lea. Este cunoscută, de pildă, călătoria întreprinsă în 1776 de doi misionari (*F. Dominguez* și *S. Escalante*) care au înaintat spre nord-vest de *Santa Fe* pînă la paralela de 40° latitudine nordică. Ei au ajuns pe malul unui lac (*Utah?*) și au auzit de la indieni despre un alt lac, mult mai mare (*Marele lac sărat?*). Dar astfel de expediții erau foarte rare, iar datele strînse de ele extrem de confuze.

Adevărata explorare a *Far West*-ului american a fost începută în secolul al XIX-lea, după *Lewis* și *Clark*, de agenții companiilor de blănuri. În perioada 1820—1830 achizitorii de blănuri străbăteau *Far West*-ul în diferite direcții cu ajutorul călăuzelor indiene. Ei au continuat descoperirea munților *Sierra Nevada* și a munților *Coastelor* (*Coast Range*), începută dinspre sud de spanioli (în *California* de nord) și descoperirea munților *Cascadelor*, începută dinspre nord de *Lewis* și *Clark*. Unul dintre agenți, *J. Bridger*, a trecut în 1824 peste lanțul muntos *Wahsatch* și a descoperit *Marele lac sărat*; un alt agent *P. S. Ogden*, a descoperit bazinul lacului *Harney* (la 43° latitudine nordică), iar ceva mai la sud (dincolo de paralela de 42°) — riul *Ogden*.

Cea mai mare parte a rețelei hidrografice din *Far West* a fost descoperită de expediția lui *B. Bonneville* și *J. Walker* (1832—1836) care

plecase de asemenea să achiziționeze blănuri. Ea a explorat, între altele, cursul marilor riuri Ogden (astăzi Humboldt, 560 km) și Sevier, convinsându-se că ele se pierd în lacuri sărate sau în terenuri sărăturoase.

Cel mai mare explorator al Far West-ului american a fost topograful militar *John Charles Frémont*. El a început să studieze platoul *Preriilor* în 1842, bizuindu-se pe îndelungata experiență a ajutorului său *Kit Carson*, care străbătuse întreaga regiune dintre Misisipi și munții Stîncoși. În 1843–1844, străbătînd în toate direcțiile Far West-ul, ei au descoperit toate râurile și lanțurile muntoase necunoscute pînă atunci. Frémont a stabilit conturul unei uriașe regiuni fără scurgere (circa 550 000 km²), constatînd alternanța caracteristică a depresiunilor și a lanțurilor muntoase scurte, cu vîrfuri de ordinul a 3 000–4 000 m altitudine și i-a dat denumirea de *Marele bazin*.

Istoricii anglo-americani subliniază că Frémont n-a fost un descoperitor, ci un explorator, și că el a dat un impuls puternic colonizării Far West-ului: „din cenușa focurilor sale s-au născut orașe“.

EXPLORAREA AMERICII DE NORD-VEST DE CĂTRE ANGLO-CANADIENI ȘI AMERICANI

Pînă la mijlocul secolului al XIX-lea fusese explorat întreg cursul rîului Kwikpak-Yukon: cursul inferior și mijlociu pînă la vărsarea Tananei — de către ruși, iar cursul superior și o porțiune din cursul mijlociu tot pînă la rîul Tanana — de către anglo-canadieni. Dintre aceștia din urmă, primii care au pătruns pe cursul superior al Yukonului au fost agenții „Companiei golfului Hudson“. În 1843, R. Campbell a descoperit în nord-vestul Canadei, dincolo de munții Mackenzie, la 62° latitudine nordică, rîul *Pelly* care curge spre vest. El a coborît pe acest rîu și a întemeiat un fort la confluența lui cu rîul *Lewis*, care curge dinspre sud; aceste două riuri alcătuiesc Yukonul. În 1850, *Campbell* a coborît pe Yukon, dincolo de granița ruso-canadiană, pînă la cercul polar și anume pînă la vărsarea marelui său afluent dinspre nord *Porcupine*, explorînd cursul inferior și mijlociu al acestuia. Tot în 1850, alți agenți ai companiei au coborît pe Yukon, mai jos de *Porcupine*, pînă la estuarul Tananei. Așadar, la mijlocul secolului al XIX-lea erau cunoscuți, nu numai principalul rîu din Alaska, dar și toți afluenții lui importanți. În 1863, metisul rus *Ivan Lukin* a desăvîrșit descoperirea rîului Kwikpak, urcînd pe el pînă la granița ruso-canadiană.

Rămînea deschisă problema dacă Yukonul din Canada engleză și Kwikpakul rusesc sînt două riuri diferite sau reprezintă același rîu. Faptul că ele sînt același rîu a fost constatat în 1863 de către oamenii de știință care au lucrat la stabilirea traseului liniei de telegraf ruso-americane ce se proiecta pe atunci, în frunte cu geologul *Robert Kennecott*, care a întocmit o hartă a bazinului Yukonului.

În momentul cînd America rusă a fost vîndută Statelor Unite (1867), întinderi uriașe din Alaska centrală și de nord, precum și din Canada de nord-vest rămîneau încă „pete albe“. Erau cunoscute numai văile rîurilor importante și, în liniile cele mai generale, înălțimile care

formau cumpăna apelor dintre ele (dar nu toate). În primii ani după cumpărarea Alaskăi, în S.U.A., nu s-a manifestat un interes deosebit pentru această regiune. Singurul care a explorat Alaska în perioada 1870—1880 a fost *Ivan Petrov* (probabil metis), care în jurul anului 1880 a publicat o descriere foarte prețioasă a Alaskăi. După părerea geografilor americani, „Petrov a fost, pare-se, primul care a avut o imagine clară a poziției lanțurilor muntoase din Alaska“.

În 1885, locotenentul american *H. T. Allen* a traversat Alaska de la sud spre nord-vest. El a urcat pe Copper River, a traversat partea răsăriteană a munților Alaska și a coborât pe Tanana pînă la vărsarea acestui rîu în Yukon; aceasta a fost prima explorare a întregului curs al Tananei cunoscută de noi. Allen a coborât apoi cu barca pe Yukon pînă la estuarul afluentului său Koyukuk, pe care a urcat o oarecare distanță, iar după aceea a călătorit pe uscat pînă la golful Norton.

În 1882—1884, geologul *George Mercer Dawson*, care a lucrat întîi la demarcarea graniței canadiano-americane de la lacul Woods pînă la oceanul Pacific, iar apoi a explorat Columbia britanică și Canada de nord, a studiat bazinul cursului superior al rîului Columbia și munții Stîncoși de apus, în legătură cu stabilirea traseului căii ferate Canada-Pacific. În 1887—1888 Dawson a condus o expediție pentru explorarea Canadei de nord-vest (a „teritoriului Yukon“). El a descoperit *munții Dawson* (2 164 m), care se întind de la paralela de 62° latitudine nordică în direcția nord-vest, de-a lungul malului stîng al Yukonului. Numele lui s-a atribuit și centrului exploatărilor aurifere *Dawson City*, odinioară celebru.

Descoperirea aurului pe rîul Klondike (din sistemul Yukonului) în 1896, a atras aici un număr imens de aventurieri dornici de îmbogățire. În 1898 s-au descoperit zăcămintele de aur pe malul de nord-vest al golfului Norton, în regiunea orașului Nome, ceea ce a sporit și mai mult gloria Alaskăi, căreia înainte nu i se dădea atenție în S.U.A. Geologi și topografi militari au început în grabă să exploreze ținutul. Totuși partea de nord-est a Alaskăi a rămas încă foarte puțin studiată pînă la cel de al doilea război mondial.

Capitolul 77

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AMERICA DE SUD

CĂLĂTORIA LUI HUMBOLDT ȘI BONPLAND

Alexander Humboldt a lucrat în 1792—1797 în Germania la departamentul minelor, dar căpătînd o moștenire după moartea mamei sale a demisionat. În 1798 el l-a cunoscut la Paris pe botanistul francez *Aimé Bonpland* și au hotărît să facă împreună o mare călătorie. Mai tirziu,

Humboldt l-a caracterizat pe Bonpland drept „un prieten curajos și instruit” și a arătat că „succesul lucrării lor comune este datorat în mare măsură perseverenței și rezistenței acestuia”. Ei au plecat în America de sud, au debarcat, în iulie 1799, pe coasta Venezuelei (portul Cumana), de aici au plecat la Caracas și apoi au pornit spre sud, în direcția fluviului *Orinoco*. Ei au urcat pe cursul superior al fluviului până la locul unde se desprinde spre sud-vest brațul *Casiquiare*, „care prin lățime nu este inferior Rinului”. Acesta se varsă în *Rio Negro*, afluent al Amazonului. Humboldt a făcut prima descriere științifică a acestui fenomen și după câțiva ani *Casiquiare* a început să fie considerat un exemplu clasic de *bifurcare*¹ a râurilor. (Faptul că *Orinoco* este legat de Amazon prin *Casiquiare* și *Rio Negro* era cunoscut cel puțin din secolul al XVII-lea de spanioli și portughezi, care au navigat pe ambele sisteme fluviiale). Punctul terminus al drumului urmat de Humboldt și Bonpland a fost portul spaniol San Carlos, situat pe malul stîng al râului *Rio Negro*. De aici ei au cotit spre *Orinoco* și s-au întors la Cumana.

În noiembrie 1800, Humboldt și Bonpland au plecat cu o corabie la Havana și au întreprins o călătorie prin Cuba. În martie 1801 ei au sosit din nou pe țărmul dinspre marea Caraibilor al Americii de sud și au debarcat în portul Cartagena de lângă gurile râului *Magdalena*. De acolo au urcat pe *Magdalena* până la portul Honda, iar după aceea s-au îndreptat în direcția sud-est, spre orașul Bogota, situat în centrul podișului *Cundinamarca*. În septembrie 1801, călătorii s-au deplasat în orașul Quito. Humboldt a cercetat timp de mai multe luni vulcanii din munții Anzi, iar în iunie 1802 a făcut o ascensiune pe vulcanul *Chimborazo* (6 272 m), atingînd altitudinea de 5 785 m — recordul mondial de atunci. În iulie 1802, Humboldt și Bonpland au plecat din Quito în portul Trujillo din Peru (în dreptul paralelei de 8° latitudine sudică), de acolo la Callao, iar după aceea au rămas timp de patru luni la Lima.

În martie 1803 ei au călătorit pe mare pînă în portul Acapulco din Mexicul de sud și după o lună au ajuns în orașul Mexic. Acolo s-au oprit timp de mai multe luni, făcînd călătorii scurte, dar foarte rodnice, prin țară. Humboldt a continuat studierea vulcanilor. După ce au adunat un material bogat, călătorii au plecat din nou la Havana prin portul Veracruz (martie 1804), iar de aici, tot pe mare, la Filadelfia (S.U.A.). Ei s-au întors în Europa în august 1804, după o absență de cinci ani, aducînd colecții extrem de bogate. Astfel, ierbarul lor era alcătuit din 6 000 de exemplare de plante, printre care 3 000 de specii necunoscute pînă atunci.

Prin rezultatele sale științifice aceasta a fost una dintre cele mai importante călătorii. Humboldt și Bonpland n-au făcut nici un fel de descoperiri geografice în sensul propriu al acestui cuvînt, însă din punct de vedere științific ei „au descoperit pentru a doua oară America tropicală”. Metoda cercetărilor geografice ale lui Humboldt a devenit un model pentru expedițiile științifice din secolul al XIX-lea. El este unul

¹ *Bifurcare* înseamnă la un rîu împărțirea în două ramificații legate de sisteme fluviiale diferite sau, la un lac, existența a două scurgeri în bazine diferite.

dintre creatorii geografiei fizice ca știință și lucrările sale asupra țărilor pe care le-a vizitat constituie adevărate exemple în acest domeniu. El a sintetizat sub raport teoretic observațiile sale și ale lui Bonpland și a făcut experiențe remarcabile în ceea ce privește stabilirea legăturii dintre diferite fenomene geografice și a repartiției lor pe glob. Humboldt este unul dintre întemeietorii geografiei moderne a plantelor, un remarcabil istoric al descoperirilor geografice, climatolog, oceanograf, cartograf și magnetolog.

Dupa această călătorie, Humboldt a locuit 20 de ani la Paris, prelucrând împreună cu diferiți savanți francezi, materialele extrem de bogate strânse de el și Bonpland: colecțiile, documentele istorice și de altă natură, observațiile personale. Rodul acestei munci a fost o uriașă lucrare, rămasă neterminată: „Călătorie prin regiunile tropicale ale Lumii noi întreprinsă în anii 1799–1804” (30 de volume, 1807–1834). Înainte de a începe publicarea acestei lucrări, Humboldt a tipărit cartea „Tablouri ale naturii” (1807), care s-a reeditat de mai multe ori, fiind tradusă aproape în toate limbile europene.

În 1829, Humboldt a călătorit de la Petersburg prin Uralul central pînă în Altai. În urma acestei călătorii el a publicat o serie de studii și două cărți: „Observații asupra geologiei și climatologiei Asiei” și „Asia centrală”. Din punct de vedere științific, aceste lucrări sînt mult inferioare celor publicate de Humboldt în legătură cu călătoriile sale prin America tropicală.

Humboldt în timpul călătoriei prin America.

TRAVERSAREA AMERICII DE SUD DE CĂTRE PEPPIG ȘI CASTELNAU

Naturalistul german *Eduard Peppig*, care a petrecut trei ani în S.U.A. și în Cuba, a ocolit în 1829 capul Horn și a debarcat la Valparaíso (Chile). În 1827–1829 el a lucrat în regiunea puțin explorată a Anzilor din *Chile central*. În 1829 a plecat pe mare de la Valparaíso la Callao (Peru), a trecut la nord-est de Lima peste *Anzii occidentali* și

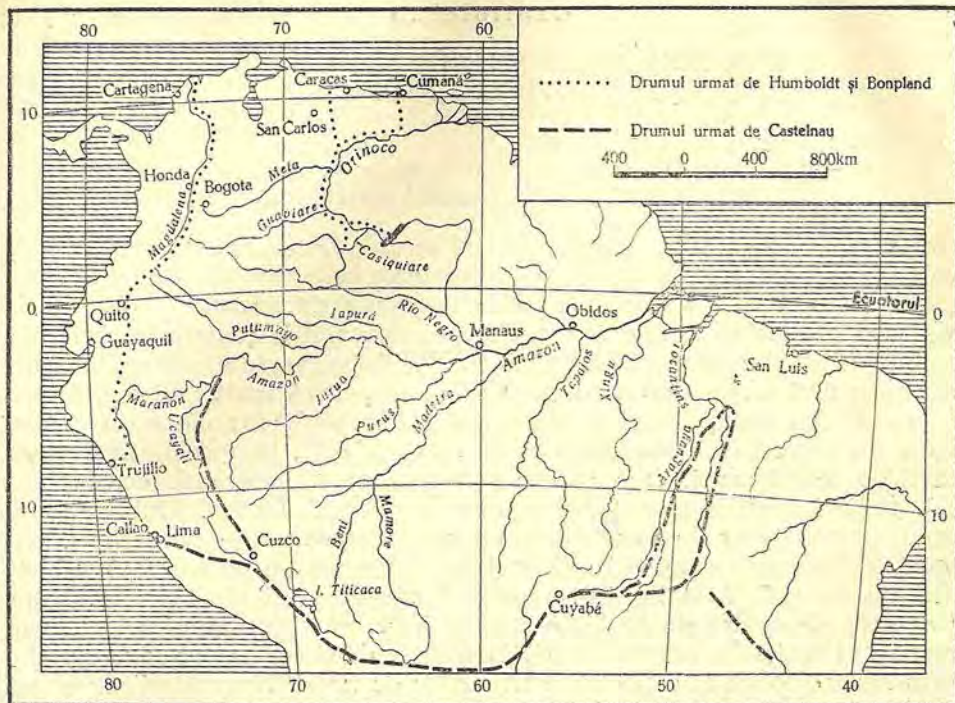
A. Humboldt la bătrînețe

centrali, iar apoi a petrecut mai multe luni printre indieni, în pădurea tropicală de pe versantele Anzilor, la răsărit de izvoarele Amazonului. În anii 1831—1832, Peppig a explorat întreg cursul fluviului *Huallaga-Marañon-Amazon*, de la izvoare pînă la estuar, întorcîndu-se în patrie cu mari colecții botanice și zoologice. În 1833 a fost numit profesor la Universitatea din Leipzig, iar în 1835—1836 a publicat cartea „Călătorie prin Chile, Peru și pe fluviul Amazon” (în două volume) și un atlas, afirmîndu-se ca un talentat scriitor-geograf.

O amploare și mai mare a avut expediția franceză de cercetări din 1843—1847, condusă de *Francis Castelnau*. Debarcînd în Brazilia, expediția a pătruns în *Matto Grosso*¹, imensă regiune interioară a țării, rămasă aproape fără locuitori după pustiirea ei timp de trei secole de către neguțătorii de sclavi „pauliști”. Expediția lui Castelnau a terminat

aproape după un sfert de secol explorarea bazinului rîului *Tocantins*; ea a ajuns pînă la cursul superior al rîului *Araguaya* (16° latitudine sudică), cel mai mare afluent al rîului *Tocantins*, a coborît pe el pînă la estuar (în apropiere de paralela de 5° latitudine sudică) și a urcat pe *Tocantins* pînă la cursul lui superior, terminînd astfel explorarea bazinului acestui rîu. De aici Castelnau a pornit spre apus, în inima continentului, și a stabilit cu precizie poziția izvoarelor rîului *Paraguay* (în dreptul paralelei de 14° latitudine sudică). Continuînd să înainteze spre sud-vest, expediția a traversat regiunea *Marele Chaco* (*Gran Chaco*), trecînd peste mlaștini, stepe, savane, tufărișuri și păduri tropicale cu frunze căzătoare sau veșnic verzi. După ce a urcat pe podișul *Boliviei* și a trecut prin orașul *Potosi* (19°30' latitudine sudică), expediția a traversat podișul în direcția nord-vest și a ajuns pe țărmul oceanului Pacific, lîngă *Lima*.

¹ Primii exploratori din secolul al XIX-lea ai regiunii *Matto Grosso* au fost *Paul și Natterer* (1817—1821). În zona răsăriteană a regiunii *Matto Grosso*, *Paul* a explorat cea mai mare parte a rîului *Tocantins*, de la cursul superior pînă la fortul *Carolina*, adică de la 16 la 7° latitudine sudică. *Natterer* a traversat regiunea *Matto Grosso* de la răsărit spre apus, pînă la cursul superior al rîului *Guapore*, a coborît pe *Guapore* pînă la rîul *Madeira* și apoi pe acesta pînă la *Amazon*.

Itinerariile lui Humboldt-Bonpland și Castelnau prin America de sud.

Dar Castelnau nu s-a mulțumit cu această traversare a continentului, fără precedent în istoria Americii de sud: predecesorii săi au călătorit în general *cu corăbii sau cu bărci*, pe râurile din sistemul Amazonului, pe când el și însoțitorii săi au umblat *călare sau pe jos*. Din Lima, expediția a pornit înapoi spre est, în direcția orașului Cuzco, în apropierea căruia curge râul *Urubamba*, unul din componenții râului *Ucayali*. Coborînd pe valea râului *Urubamba* și pe cursul superior al râului *Ucayali*, Castelnau a ajuns pînă la punctul unde acest râu devine navigabil, iar apoi a coborît pe *Ucayali-Amazon* pînă la estuar, terminînd astfel *dubla traversare a continentului*. În orașul Belen (Pará) expediția s-a îmbarcat și s-a întors în Europa. Din păcate, cea mai mare parte din însemnările participanților la expediție s-au pierdut.

DESCOPERIREA ȘI EXPLORAREA BAZINULUI FLUVIULUI NIGER

ORGANIZAREA „ASOCIAȚIEI AFRICANE” ȘI PRINCIPALELE PROBLEME ALE GEOGRAFIEI AFRICEI

În 1788 a luat ființă, din inițiativa lui *Joseph Banks* (tovarăș de călătorie al lui *Cook*), „Asociația africană” britanică. Scopul noii asociații era explorarea regiunilor interioare ale continentului african, în vederea instaurării dominației engleze și dezvoltării comerțului britanic.

În ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, regiunile interioare ale continentului african erau cunoscute într-o măsură mult mai mare decât consideră de obicei istoricii și geografii europeni; dar ele erau cunoscute, nu de oamenii de știință, ci de „practicieni”, în special de neguțătorii de sclavi arabi, care pătrundeau departe în interiorul continentului, venind dinspre marea Mediterană și oceanul Indian. Multe regiuni erau cunoscute și de neguțătorii de sclavi europeni — portughezi, englezi și francezi — care își făceau afacerile murdare pe litoralul Africei dinspre oceanul Atlantic, între gurile Senegalului și ale riului Kunene. Dar spre deosebire de arabi, neguțătorii de sclavi europeni pătrundeau rareori ei înșiși în interiorul continentului, deoarece acționau în special prin agenții locali și căpeteniile triburilor de negri. Neguțătorii de sclavi europeni nu erau de loc dispuși să împărtășească cercurilor științifice din Europa cunoștințele lor geografice.

La începutul secolului al XIX-lea, geografii europeni aveau de rezolvat, cu privire la Africa interioară, în primul rînd *patru probleme* legate de patru mari riuri africane: 1) *problema Nilului*; la hotarul dintre secolele XVIII—XIX ea se mărginea la problema izvoarelor Nilului Alb și a legăturii lui cu alte sisteme fluviale; 2) *problema Nigerului*; nu se cunoșteau izvoarele, direcția cursului și estuarul marelui fluviu din Africa occidentală; 3) *problema fluviului Congo*; despre acest fluviu se știa tot atît de puțin ca și despre Niger; numai gurile lui erau cunoscute de portughezi încă din secolul al XV-lea (după expediția lui *Diogo Cão*); 4) *problema fluviului Zambezi*; și acest fluviu era cunoscut numai pe cursul său inferior, explorat de portughezi în secolele XVI—XVIII.

A *cincea problemă*, legată de cele patru precedente, era studierea afluenților marilor fluvii africane, pentru stabilirea bazinelor respective și a eventualei legături dintre ele. Se presupunea, printre altele, posibilitatea unei bifurcări a afluenților apropiați ai Nigerului și ai Nilului, ai Nilului și ai fluviului Congo, ai fluviului Congo și ai fluviului Zambezi, prin urmare existența posibilă a unor căi fluviale interioare transafricane, de la oceanul Atlantic pînă la oceanul Indian (Congo-Zambezi), și de la marea Mediterană spre oceanul Indian (Nil-Congo-Zambezi) și spre golful Guinea (Nil-Niger). A *șasea problemă* era explorarea Marilor lacuri africane din partea răsăriteană a continentului și a

Iacului Cid din partea sa centrală, precum și stabilirea legăturii lor cu marile fluvii. A *șaptea problemă* era lămurirea trăsăturilor fundamentale ale reliefului continentului african. Această din urmă problemă trebuia să fie rezolvată și a și fost rezolvată o dată cu celelalte probleme.

CĂLĂTORIA LUI MUNGO PARK SPRE NIGER ȘI MOARTEA SA

La început, „Asociația africană” a dat cea mai mare atenție rezolvării *problemei Nigerului*, întrucît în acea vreme interesele Angliei și ale rivalei ei, Franța, erau legate cel mai mult de Africa occidentală. S-au organizat cîteva expediții cu scopul de a se ajunge pe malurile Nigerului dinspre marea Mediterană, prin *pustiul Sahara*, deoarece drumurile de caravane prin Sahara spre localitatea *Timbuctu*, situată pe cursul mijlociu al Nigerului, erau bine cunoscute de mai multe veacuri. Dar toate aceste încercări s-au încheiat prin eșecuri sau prin pieirea călătorilor englezi. Atunci Asociația a hotărît să organizeze cercetările pornind din Guinea superioară, unde existau factorii comerciale europene. În acest scop a fost angajat scoțianul *Mungo Park*, un medic în vîrstă de 24 de ani, care făcuse o călătorie în India; probabil că el avea nevoie de o slujbă și de aceea a acceptat să-și pună viața în primejdie în schimbul unei retribuții destul de modeste (Asociația n-a cheltuit pentru expediția lui decît 200 de lire sterline).

În 1795, Park a sosit în *Gambia*. În decembrie, el a pornit spre răsărit, însoțit de doi servitori negri — un bărbat (care era și tilmaci) și un copil. Park și-a cumpărat un cal, iar pentru bagaje (alimente, precum și diferite mărunțișuri și tutun pentru schimb) a luat doi măgari. Park a căutat să călătorească prin regiuni unde nu pătrunsese încă islamul: europenii se temeau de musulmani, din pricina fanatismului lor. Totuși, el a căzut de cîteva ori în mîinile „maurilor” (musulmanilor), dar, după spusele lui, ei numai l-au jefuit cîteodată, însă nu i-au făcut nici un alt rău. După cîtva timp, servitorul său vîrstnic a refuzat să meargă mai departe: probabil că încă de pe atunci au început să se manifeste acele trăsături ale caracterului lui Park, care mai tîrziu l-au dus la pieire. La 21 iulie 1796, înaintînd mereu spre răsărit, Park a ajuns lîngă orașul *Segu*, pe malul unui rîu mare, pe care negrii îl numeau *Joliba*. Park era convins că acesta este *Nigerul*, spre care dorea el să ajungă: „Sub razele soarelui de dimineată scînteia în fața mea... maiestosul Niger, care în acest loc este aproape tot atît de larg ca Tamisa lîngă Westminster. El își rostogolea încet valurile spre răsărit...”

Park era atunci bolnav de malarie tropicală, cu desăvîrșire istovit, îmbrăcămîntea îi era numai zdrențe, iar „mărfurile” fuseseră împărțite sau furate. El a hotărît să se mulțumească cu informațiile orale ale localnicilor cu privire la cursul rîului și a aflat că de la Segu pînă la Timbuctu sînt aproximativ două săptămîni de drum. N-a putut să afle însă nimic despre direcția în care curge mai departe rîul și unde se termină el („Cine știe?... poate la capătul pămîntului!” — i se răspundea). După

Mungo Park

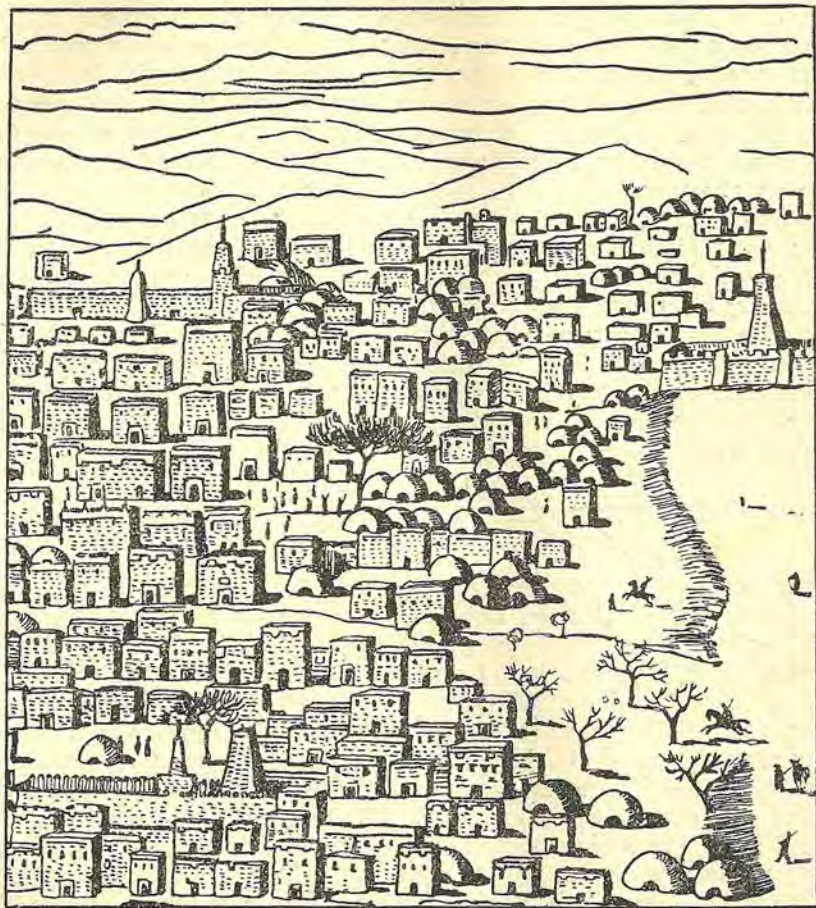
zece zile a pornit înapoi, motivînd în raportul său că a făcut-o din cauză că începea perioada ploilor și că exista primejdia de a fi atacat de către „necruțătorii fanatici“ musulmani. Din cauza bolii a fost nevoit să rămînă cîteva luni într-un sat al negrilor, între Segu și gurile Gambiei. Abia în aprilie 1797 el a fost în stare să-și continue drumul spre mare. La Gambia, Park s-a îmbarcat pe un vas american care transporta sclavi negri în sudul S.U.A., iar din America s-a întors în Anglia la sfîrșitul anului 1797.

Descrierea călătoriei lui Mungo Park a produs o puternică impresie în Anglia. Pentru specialiști era însă evident că, de fapt, el nu a făcut nici un progres în rezolvarea problemei Nigerului: nu văzuse decît un

oarecare rîu Joliba, care curgea spre răsărit și ale cărui izvoare și guri rămîneau cu toțul necunoscute. La Segu, Park aflase numai, și aceasta doar din auzite, că pe rîul Joliba, mai jos pe cursul lui, este situat Timbuctu.

Intorcîndu-se în Scoția, Park a practicat cîțiva ani medicina. În 1805 el a fost invitat să conducă o mare expediție în Africa, pentru care s-au alocat 5 000 de lire sterline. Expediția a debarcat la capul Verde, unde s-au construit bărci, iar apoi a pătruns pe rîul Gambia și în mai 1805, sub protecția unui detașament de treizeci și cinci de soldați, a început să înainteze încet pe uscat, spre răsărit. Momentul plecării n-a fost ales în mod fericit, întrucît a coincis cu începutul perioadei ploilor; în detașament au început să bîntuie bolile și pe la mijlocul lunii august, cînd expediția a ajuns pe malul rîului Joliba, nu-i mai rămăseseră decît șase soldați. Încă de pe această porțiune a drumului, Mungo Park, bizuindu-se pe forța detașamentului său, a început să se poarte rău cu populația autohtonă pașnică. Pe Joliba, cu ajutorul unei căpetenii de trib, englezii au transformat o luntre mare a băștinașilor într-un „shooner“. Pentru aceasta a fost nevoie de aproape trei luni. La 19 noiembrie 1806, expediția a început să coboare pe rîu. Înainte de plecare, Park a trimis la Ministerul coloniilor din Anglia ultima scrisoare. După aceasta el și însoțitorii lui au dispărut fără urme.

Peste trei ani, guvernatorul englez al Gambiei a trimis în căutarea călătorilor un negustor negru, care îi servise un timp ca tîlmaci lui Park. Acesta a izbutit să găsească un alt negru care călătorise pe shooner.

Timbuctu (gravură veche).

Potrivit relatării acestuia, Park era însoțit de un ofițer din detașamentul său și de încă șase oameni: trei englezi și trei sclavi negri. Ei au mers cu shoonerul pe Joliba aproape 2 500 km spre nord-est, pînă la Timbuctu, iar apoi spre est și sud-est, pînă la pragurile Busa de pe cursul inferior al riului. Pe drum — după cît se pare, fără nici o justificare — Park porunea adesea să se tragă asupra negrilor, și locuitorii de pe malurile riului îl numeau „albul turbat”¹. Ciocnirile erau din ce în ce mai dese. Ultima s-a produs înainte de pragurile Busa, din cauza unui conflict cu o căpetenie din partea locului, care ceruse o pușcă „pentru dreptul de a trece” peste praguri. Cînd a fost refuzat, căpetenia și-a

¹ Călătorii care au mers mai tîrziu pe Niger povesteau că după zeci de ani negrii își aminteau cu groază de Mungo Park.

aliniat oștenii de-a lungul malurilor și le-a poruncit să tragă cu arcurile asupra oamenilor de pe shooner. Încercînd să scape de săgeți, Park și ofițerul care-l însoțea s-au aruncat în apă și s-au înecat.

Din relatările singurului supraviețuitor al expediției rezulta că *Joliba este chiar Nigerul*, că izvoarele și cursul inferior al acestui râu se află mult mai la sud decît cursul lui mijlociu și că, prin urmare, el descrie un arc uriaș de cîteva mii de kilometri, Timbuctu aflîndu-se în centrul acestui arc. Se mai trăgea și o altă concluzie geografică convențională: dacă Nigerul se varsă în mare, atunci el se varsă în partea de răsărit a golfului Guineii, iar nu într-o altă parte a oceanului. Această concluzie însă nu era certă: pe cursul său inferior, Nigerul putea să cotească din nou brusc spre răsărit și să se verse într-un mare lac închis, de pildă în lacul Ciad; de asemenea, cursul inferior al Nigerului putea să-și verse apele în fluviile Nil sau Congo. Pentru rezolvarea acestei probleme era necesar să se găsească pragurile Busa și să se exploreze tot cursul Nigerului mai jos de aceste praguri.

CONTINUAREA EXPLORĂRII AFRICII OCCIDENTALE: MOLIEN, LAING ȘI CLAPPERTON

Francezii, care aveau interese speciale în Africa occidentală, au explorat acolo — rivalizînd cu englezii — un șir de riuri care se varsă în oceanul Atlantic de ambele părți ale capului Verde. În 1818, urcînd pe masivul muntos *Futa-Djallon*, francezul G. T. *Molien* a descoperit că în dreptul diferitelor lui vîrfuri (între 10° 30' și 11° 30' latitudine nordică) izvorăsc riurile Rio Grande (astfel numeau portughezii râul *Korubal*), *Gambia* și *Bafing*, cel mai important afluent al Senegalului.

În 1822 ofițerul englez *Alexander Gordon Laing* a reluat explorarea Nigerului pe cursul său superior și a aflat de la localnici că *Joliba* (Nigerul) izvorăște la aproximativ 1 000 km sud-vest de Segou, „în apropiere de un munte foarte înalt”: este pentru prima dată cînd se menționează *muntele Loma* din partea de nord-est a regiunii Sierra Leone (1 946 mtr), cel mai înalt pisc din Africa tropicală la vest de Camerun. Dar *Laing* nu a izbutit să verifice el însuși aceste relatări¹.

Tot în 1822 au pornit din Tripoli spre sud trei englezi: *Walter Oudney*, *Dixon Denham* și *Hugh Clapperton*. Înaintînd aproximativ de-a lungul meridianului pe care se află Tripoli, ei *au traversat Sahara centrală trecînd prin oaza Murzuk*. La începutul lunii februarie 1823, după ce au străbătut peste 2 000 km, englezii au văzut în apropiere „strălucind sub razele aurii ale soarelui, marele lac *Ciad*”; ei sînt primii europeni care au ajuns pe malurile acestui lac. Dar ținta lor nu era lacul Ciad, ci Nigerul. De aceea au pornit mai departe de-a lungul malului apusean al lacului. *Oudney* a murit curînd, iar *Denham* și *Clapperton* s-au despărțit pentru un timp.

¹ În 1825, plecînd din Tripoli, *Laing* a traversat Sahara spre sud-vest, a ajuns la Timbuctu și a rămas acolo timp de o lună. Dar cînd a pornit înapoi, a fost ucis în apropiere de oraș.

Clapperton a pornit de pe malul lacului spre vest în sus pe valea râului *Komadugu-Iobe*, care se varsă în lacul Ciad. Abia după ce a trecut cumpăna apelor (dincolo de orașul *Kano*), el a ajuns pe un alt râu — *Sokoto*, care curge către nord-vest, spre *Niger*. *Clapperton* n-a explorat cursul acestui râu pînă la estuar, dar ceea ce a văzut a fost de ajuns pentru a trage concluzia justă, că în zona cursului său mijlociu, *Nigerul* nu este legat de lacul Ciad.

Denham a explorat malul sudic al lacului Ciad și a descoperit aici gurile marelui râu *Shari*, care se varsă în lac. Intorcîndu-se pe malul vestic, el s-a întîlnit cu *Clapperton* lîngă orașul *Kuka*. Amîndoi au traversat de la sud la nord Sahara în 1825 și s-au întors prin *Tripoli*, în *Anglia*.

În același an, *Clapperton* a debarcat în fruntea unei expediții pe coasta *Sclavilor* (*Slave Coast*) din golful *Guineei*, în regiunea orașului *Lagos*. Scopul lui era să continue explorarea *Nigerului* de la pragurile *Busa*. *Clapperton* a ajuns acolo, dar majoritatea însoțitorilor săi au pierit pe drum din cauza bolilor și el a hotărît să nu se întoarcă la *Lagos*, ci să meargă mai departe spre nord, în valea râului *Sokoto*, pe care o cunoștea. Acolo, în orașul *Sokoto*, *Clapperton* a murit și au murit și toți ceilalți europeni din expediția sa, în afară de cel mai tînăr dintre ei *Richard Lander*, în vîrstă de 21 de ani, servitorul lui *Clapperton*. El a izbutit să se întoarcă pînă la coasta *Sclavilor*, iar de acolo în patrie.

FRAȚII LANDER: DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII NIGERULUI ȘI „MISTERUL” RÎULUI BENUÉ

Expediția lui *Clapperton* a lăsat nerezolvată o problemă importantă, și anume explorarea cursului inferior al *Nigerului* pînă la estuar. În afară de aceasta, pieirea tuturor membrilor expediției, cu excepția unuia singur, a produs o impresie atît de deprimantă, încît, pentru stimularea unor noi cercetări, Societatea de geografie din *Londra*, succesoarea „Asociației africane“, a fixat un premiu special celui care va rezolva „enigma“ *Nigerului*.

Între timp, *Richard Lander* a stîrnit uimirea englezilor. În 1829—1830 a apărut lucrarea sa în două volume „Materialele ultimei expediții africane a lui *Clapperton*“; fostul servitor al lui *Clapperton* s-a dovedit a fi un autodidact talentat și un cercetător neobișnuit. Înainte de lichidarea sa, „Asociația africană“ a trimis spre *Niger* o nouă expediție sub comanda lui *Richard Lander*. Acesta a luat cu el pe fratele său mai mic, *John Lander*. În 1830, frații *Lander* au debarcat pe coasta *Sclavilor* și au ajuns pe drumul cunoscut pînă la *Busa*. Acolo cei doi frați au găsit la băștinași hainele și o carte care aparținuseră lui *Park*.

De la *Busa*, frații *Lander* și-au continuat drumul pe malul fluviului, spre sud, de-a lungul porțiunii de praguri inaccesibilă navigației, iar apoi au început să coboare fluviul cu bărcile. După paralela de 8° latitudine nordică, primind din stînga afluentul *Benué*, *Nigerul* se trans-

Itinerariile exploratorilor bazinului fluviului Niger.

formă într-un fluviu foarte larg și adânc. Benuë este un râu cu debit mare de apă, care curge dinspre răsărit (1 400 km, cel mai mare afluent al Nigerului). John Lander a explorat cursul râului Benuë pe o distanță considerabilă, ajungând la concluzia, care mai târziu s-a dovedit justă, că acest râu nu este legat de Nil, dar pe vremea aceea n-a fost crezut. După aceea, timp de decenii, râul Benuë a continuat să atragă atenția călătorilor¹.

Cam la 100 km mai jos de Benuë, Nigerul ieșea într-o câmpie netedă, care se lărgea tot mai mult spre sud, iar după alți 200 km, din albia principală a râului începeau să se despartă brațe: era întinsa deltă a Nigerului, care ca suprafață nu este inferioară celei de la Nilului (24 000 km²). După ce au străbătut de la ultimul prag vreo 750 km, frații Lander au ajuns pe țărmul mării. Îmbarcându-se pe o corabie engleză care aparținea unui negustor de sclavi, înainte de a se întoarce în Anglia, ei au fost nevoiți să meargă cu un transport de negri pînă la Rio de Janeiro, în Brazilia.

În 1832 a apărut a doua lucrare a lui Richard Lander, „Călătorie prin Africa pentru explorarea Nigerului pînă la estuar“, în trei volume. În 1833, Richard Lander a explorat pentru a treia oară Nigerul cu frațele său John. El a condus o expediție comercială compusă din două mici vapoare cu un echipaj de aproximativ 50 de oameni. Expediția a urcat pe Niger pînă la râul Benuë, iar pe acest râu pe o distanță de 150 km mai sus de vărsare. Din pricina bolilor, o mare parte din marinari au murit. Cu ceilalți oameni, Richard Lander a coborît spre mare. Pe drum, el a fost grav rănit în timpul unei ciocniri cu băstinașii. Împreună cu opt însoțitori ai săi, a izbutit să ajungă pe insula Fernando Póo, care aparținea spaniolilor. Acolo a murit din pricina rănilor, în 1834, în vîrstă de 30 de ani. John Lander s-a întors în Anglia și a murit în 1839, în vîrstă de 32 de ani.

¹ Se presupunea că râul Benuë este legat de sistemele lacului Ciad, Nilului și fluviului Congo. După explorări îndelungate, s-a dovedit că Benuë nu este legat de Nil și de Congo, dar că în perioada ploilor el se unește prin râul Logone (afluent al râului Shari) cu lacul Ciad; în 1904 francezul *Lenfant* a străbătut acest drum cu barca.

DESCOPERIREA IZVOARELOR NILULUI ALB, EXPLORAREA SAHAREI ȘI A SUDANULUI

REZOLVAREA PROBLEMEI NILULUI ALB

Richard Francis Burton, ofițer englez din serviciul de spionaj, a slujit începînd din anul 1842 în India britanică. În 1853, travestit în peelerin musulman, el a călătorit de la Cairo la locurile sfinte ale musulmanilor — Medina și Mecca. În 1854, a debarcat cu un detașament format din indieni și englezi pe țărmul nordic al Somaliei și a încercat fără succes să pătrundă prin Harar în interiorul Etiopiei. În 1855, Burton și *John Henning Speke*, care îl însoțise înainte în Somalia, îmbinînd scopurile colonialiste cu cele geografice, au început să caute izvoarele Nilului alb, pornind de pe țărmul oceanului Indian. Din Zanzibar, ei au mers spre apus pe drumul comercial obișnuit al neguțătorilor de sclavi arabi, dar întîmpinînd împotrivirea acestora, au fost nevoiți să se întoarcă.

Burton și Speke și-au reluat încercarea în anul următor și în februarie 1857 au ajuns în regiunea Udjidji, pe malul lacului *Tanganica*, pe care Burton l-a luat drept izvor al Nilului. La înapoiere, Speke, fiind bolnav, s-a despărțit în orașul Tabora de Burton care se îmbolnăvise și el, a cotit spre nord și a ajuns pe malul sudic al lacului *Nyanza*, cel mai mare lac din Africa, pe care l-a denumit *Victoria* (1858). Speke l-a determinat just ca izvor al Nilului alb: de la negrii localnici el a aflat că din acest lac curge spre nord un râu mare. Speke s-a întors să-l ia pe Burton și împreună cu el a ajuns la Zanzibar.

În 1860, Speke și scoțianul *James Augustus Grant* care făcuse armata împreună cu el în India, au explorat întreg malul sudic și vestic al lacului *Victoria*. Dincolo de ecuator, pe malul nordic, Speke a descoperit un râu, care curgea din lac spre nord, precum și *cascada Ripon*. Speke a denumit acest râu *Somerset-Nil* (astăzi *Victoria-Nil*).

„Așadar, misiunea expediției a fost îndeplinită — scria Speke. — M-am încredințat eu însumi că vechiul Nil izvorăște din lacul *Victoria-Nyanza*, așa cum mi-am închipuit... Cele mai îndepărtate ape, adică izvorul superior al Nilului, se află la capătul de sud al lacului, foarte aproape de paralela de 3° latitudine sudică, de unde rezultă că Nilul este un râu de o lungime uimitoare și curge în linie dreaptă pe o întindere de 34° latitudine...”

Continuînd înaintarea spre nord, Speke și Grant s-au îndepărtat de *Victoria-Nil* și de aceea nu au observat nici marea cascadă *Murchison* și nici marele lac *Albert*, prin care trece acest râu. Mai departe, spre nord, ei l-au explorat pînă la paralela de 5° latitudine nordică. În februarie 1863 s-au întîlnit acolo cu englezul *Samuel White Baker*, care împreună cu soția sa urcase în sus pe Nil de la *Khartum* (înainte de aceasta, soții *Baker* urcaseră de la Nil pe râul *Atbara*, ajunseseră pînă la Nilul albastru și coboriseră pe acesta pînă la *Khartum*). Soții *Baker*

au pus la dispoziția norocoșilor exploratori vasele lor și aceștia au plecat în jos pînă în Egipt. În legătură cu rezultatele călătoriei sale, Speke a trimis din Egipt la Londra o telegramă cu o frază care a devenit istorică „The Nile is settled“ — („Cu Nilul totul e în ordine“). În același an a apărut cartea sa „Descoperirea izvoarelor Nilului“, în două volume. Iar în anul următor (1864), el a murit în Anglia, în urma unui accident de vînătoare, în vîrstă de 37 de ani.

Speke și Grant au soluționat într-adevăr chestiunea principalului izvor al Nilului alb. Totuși nu se putea încă spune că „totul e în ordine cu Nilul“ și primul care s-a gîndit la aceasta a fost Baker. „Ei și-au cîștigat bătălia — a notat el în jurnalul său — pe cînd pe a mea abia de acum încolo trebuie s-o dau“. Baker a pornit pe Nil în sus, dar a întîmpinat o împotrivire atît de puternică din partea neguțătorilor de sclavi, încît a fost nevoit să părăsească fluviul și să meargă pe uscat spre Victoria-Nil. „La 18 martie 1864 — scria el — pe la amiază, a apărut în sfîrșit în fața ochilor noștri lacul mult dorit. Spre sud-vest se întindea cît vedeai cu ochiul, oglinda nesfîrșită a apelor sale; la nord-vest el era străjuit de un lanț de munți înalți [*Munții Albaștri*, cu un vîrf de 2 444 m]... Coborișul era cît se poate de abrupt și abia după un drum lung și obositor, calculînd cu grijă fiecare pas, am ajuns în cele din urmă la malul întins și neted al lacului... Am băut apă din lac pînă m-am saturat... și am numit lacul descoperit de noi, și care constituie cel de-al doilea izvor al Nilului, lacul Albert-Nyanza“ (astăzi Albert).

Baker a mers cu barca de-a lungul malului răsăritean al lacului, dar a explorat numai o parte a malului și de aceea n-a stabilit legăturile dintre lacul Albert și alte bazine de apă. Cu alte cuvinte, nici Baker n-a descoperit toate izvoarele Nilului. Apoi a urcat pe rîul Victoria-Nil și a descoperit *cascada Murchison* (40 m cădere), „cea mai mare de pe Nil“. Problema Nilului a fost rezolvată definitiv de *Henry Stanley*, care a descoperit rîul Kagera — cel mai important dintre rîurile care alimentează lacul Victoria.

CĂLĂTORIILE LUI BARTH PRIN SAHARA ȘI SUDAN

În 1849, tînărul filolog german *Heinrich Barth* a participat la o mare expediție britanică sub conducerea lui *James Richardson*. Principala misiune a expediției era să descopere pentru comerțul englez *Sudanul* — zona de stepe și savane de la sud de Sahara — și să cerceteze drumurile de caravane de la marea Mediterană spre Sudan. Expediția a plecat din Tripoli, a traversat Sahara de nord pînă la oaza Murzuk, iar apoi a cotit spre vest, în direcția oazelor de pe platoul *Saharei centrale*, situate la est și sud de *podîșul Ahaggar*. De aici expediția a pornit spre sud, peste *platoul Air (Asben)* spre rîul *Sokoto*, afluent al Nigerului, iar de acolo a cotit spre est și în 1851 a ajuns la Kuka. Richardson a murit înainte de a ajunge în acest oraș.

Comandant al expediției a devenit germanul *Adolph Oferweg* aflat în serviciul englezilor. El a explorat împreună cu Barth regiunile *Manga*, *Kanem* și *Baghirmi* (aceasta din urmă se apropie la răsărit de cursul in-

ferior al râului Shari) situate la nord, est și sud-est de *lacul Ciad* și a vizitat orașul Yola, așezat pe cursul mijlociu al râului *Benué*, în regiunea Adamaua. Barth descrie cu entuziasm „rîul larg și maestos care curge într-o regiune complet netedă...” Aceasta a fost a doua „descoperire a râului Benué”, după frații Lander. Explorarea lacului Ciad l-a adus pe Barth la convingerea că malurile lui nu pot fi însemnate pe hartă, deoarece contururile lacului se schimbă în fiecare lună... „Se pot stabili numai, pe de o parte, limitele extreme pe care le atinge lacul cînd se revarsă și, pe de altă parte, lungimea porțiunilor navigabile”.

În 1852, Oferweg a murit — ca și Richardson — din pricina malariei tropicale și conducerea expediției a fost preluată de Barth. După ce a vizitat o serie de regiuni din jurul lacului Ciad, Barth a explorat întinsul teritoriu al Sudanului de la vest de Ciad pînă la Niger. Trecînd prin orașele Zinder și Sokoto, el a traversat Nigerul în dreptul paralelei de 13° latitudine nordică, iar de acolo și-a continuat drumul pe uscat spre nord-vest pînă la Timbuctu. Barth a stat aici șapte luni. Apoi a coborît pe Niger pînă la paralela de 13° latitudine nordică și s-a încredințat că Nigerul este navigabil pe cursul său mijlociu. Prin Kano, Barth s-a întors la Kuka, a traversat Sahara de la sud spre nord și a ajuns la Tripoli în august 1855.

În timpul călătoriei sale de șase ani prin Sahara și Sudan, Barth a străbătut peste 20 000 km, a întocmit o serie de hărți destul de exacte ale regiunilor vizitate și a strîns bogate materiale geografice, istorice, etnografice și lingvistice. Principala sa lucrare în cinci volume „Călătorii și descoperiri în Africa de nord și centrală” a fost publicată în anii 1855—1858. Barth a murit în 1865, în vîrstă de 44 de ani. În ultimii doi ani ai vieții el a fost profesor de geografie la Universitatea din Berlin.

CĂLĂTORIILE SPIONILOR GERMANI ROHLFS ȘI NACHTIGAL PRIN SAHARA ȘI SUDANUL RĂSĂRITEAN

Gerhard Rohlfs, aventurier și spion tipic din perioada împărțirii imperialiste a Africei, german de origine (din Germania de nord-vest), cu studii de medicină neterminate, a intrat la vîrsta de 28 de ani în armata austriacă, iar după cîteva luni a dezertat și s-a angajat în legiunea străină franceză din Algeria, în care se recrutau lepădăturile societății capitaliste din alte țări. În timpul serviciului militar care a durat patru ani, Rohlfs a participat la o serie de campanii, a învățat bine limba arabă și ritualul religiei musulmane și și-a însușit pe deplin obiceiurile locale. În 1861, după ce a fost concediat din legiunea străină, el s-a dat drept musulman și a intrat în slujba sultanului din Maroc ca medic militar, devenind de asemenea medic la curtea acestuia. În slujba sultanului, Rohlfs a întreprins o serie de călătorii prin Maroc. El a trecut de două ori *Marele Atlas*, pătrunzînd în *Sahara algeriană* pînă la *oazele Tuat* (dincolo de paralela de 28° latitudine nordică), la o distanță de peste 1 000 km de țărmul mării Mediterane. Probabil că încă de pe atunci el îndeplinea misiuni încredințate de un guvern din Europa occidentală.

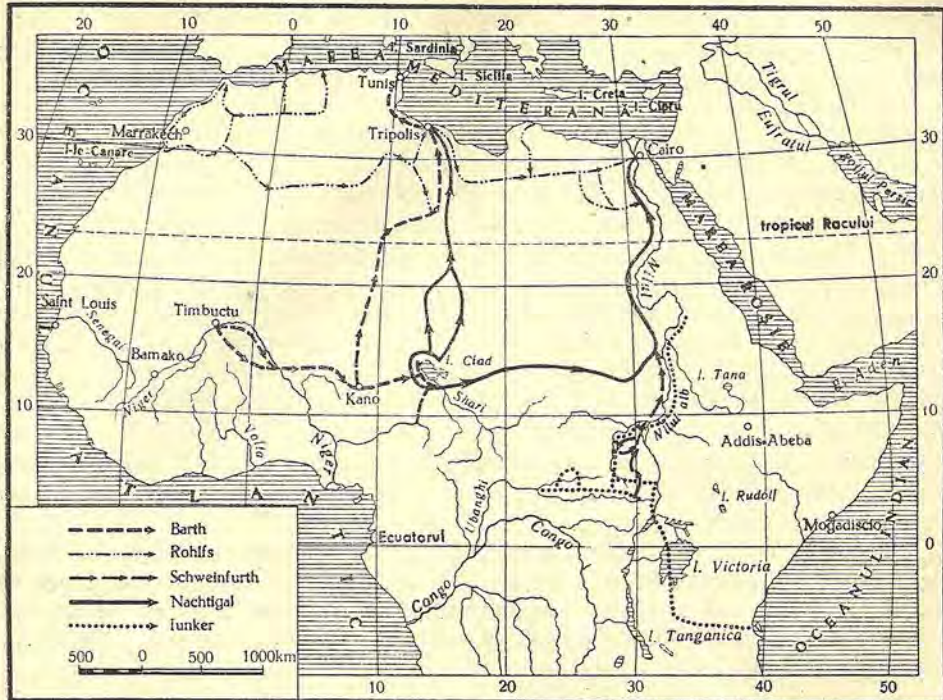
În anii 1865—1867, Rohlfs a pornit din Tripoli prin oazele din *Sahara centrală* pînă la *lacul Ciad*, iar de acolo, pe un drum neexplorat pînă atunci de europeni, a ajuns prin *podîșul Bauchi* (Nigeria centrală) la *riul Benué*. El a explorat cursul rîului pînă la vărsare, a urcat pe Niger pînă în regiunea *Jebba (Djebba)* și vizitînd marile orașe din Nigeria de sud-vest — *Ilorin* și *Ibadan* — și-a încheiat călătoria pe *coasta Sclavilor*, la Lagos. Aceasta este *prima traversare a Africei, de la Marea Mediterană pînă la golful Guineii*, cunoscută de noi.

În 1868—1879, Rohlfs a explorat în special deșerturile și oazele din Africa de nord: în 1868—1869 pe acelea din Libia, iar în 1873—1874 — pe acelea din Egipt; la cele două călătorii ale sale au participat cel puțin zece specialiști germani; în 1878—1879, traversînd de la nord la sud *pustiul Libiei*, el a ajuns pînă la *oazele Kufra* (Wahrat, în dreptul paralelei de 24° latitudine nordică), dar după ce a trecut de ele spre sud a fost jefuit și a trebuit să se întoarcă pe țărmul mării Mediterane. Începînd din 1880, Rohlfs a călătorit prin Etiopia, iar în 1884 a fost numit comisar imperial german la Zanzibar. În anul următor el s-a întors în Germania.

Rohlfs a fost un scriitor fecund și un bun povestitor. El a descris traversarea Africei occidentale în cartea „Prin Africa”, apărută în două volume. Rohlfs a descris de asemenea călătoriile făcute prin Africa de nord, spre oazele din Sahara.

Gustav Nachtigal, medic militar din Köln, sub pretextul că ar suferi de tuberculoză, a schimbat în 1861 clima „rece” din regiunea Rinului pe clima „blîndă” din Algeria. Apoi s-a mutat în Tunisia, a devenit medicul personal al beielui local și a studiat limba și felul de trai al arabilor. În Tunisia el s-a întîlnit cu inveteratul spion Rohlfs, care a considerat că *Nachtigal* este omul cel mai „potrivit” pentru a transmite darurile regelui Wilhelm I al Prusiei (ulterior împărat al Germaniei) sultanului *țării Bornu* din Africa tropicală care se întindea spre est, pînă la *lacul Ciad*. În ianuarie 1869, *Nachtigal* a plecat din Tripoli spre Murzuk. Mai departe, spre sud, drumul în direcția lacului Ciad era barat de detașamentele de nomazi „nesupuși” din Sahara centrală. *Nachtigal* a profitat de această întîrziere pentru a întreprinde o călătorie în *regiunea muntoasă* puțin cunoscută *Tibesti*, locuită de negri tibbu și a fost primul european care a explorat acest ținut. În timpul călătoriei a fost jefuit, dar materialele strînse de el nu i-au interesat pe jefuitori și *Nachtigal* s-a întors cu ele la Murzuk. În 1870 și-a continuat drumul spre sud, a traversat Sahara și a ajuns în *țara Bornu*. Acolo a rămas timp de trei ani ca oaspete al sultanului localnic, căruia îi adusese daruri din partea regelui Prusiei. El a avut ca bază orașul Kuka. În acest timp, *Nachtigal* a explorat în afară de țara Bornu și alte ținuturi învecinate cu lacul Ciad: *Kanem* (spre răsărit) și *Baghirmi* (spre sud) pe cursul inferior al rîului *Shari*.

Drumul de înapoiere spre marea Mediterană a durat un an întreg (1874). *Nachtigal* și-a ales un nou itinerariu: el a mers spre răsărit de lacul Ciad, în direcția Nilului alb, prin ținutul neexplorat *Wadai*, pe ur-

Itinerariile exploatorilor Saharei și Sudanului.

mele inginerului militar *Moritz Beuermann*, de asemenea spion, care dispăruse fără urmă în 1863. Mai târziu s-a aflat că a fost ucis. Prin regiunile mai cunoscute ale *Sudanului oriental* — *Dar Fur* și *Kordofan*, *Nachtigal* a coborât pînă la Nil, iar în 1875 s-a întors în Germania. Deși avea o pregătire slabă, în lucrarea sa în trei volume „*Sahara și Sudan*“ (1879–1889) el a făcut descrieri geografice prețioase pentru acea vreme ale Saharei centrale (ținutul muntos *Tibesti*) și ale *Sudanului oriental*.

În Germania, lui *Nachtigal* i s-a făcut o primire triumfală. Ulterior, el a acționat fațiș ca agent oficial al imperialismului german. În 1882, deținînd funcția de comisar imperial german, a transformat țările *Togo* și *Camerun* de pe țărmurile golfului *Guineei* în protectorate germane. El a murit pe bordul unui vas militar german în 1885, în timp ce se întorcea din *Africa occidentală*.

TILLAUT ȘI DESĂVÎRȘIREA EXPLORĂRII SAHAREI CENTRALE

Cel mai mare explorator al Saharei centrale a fost ofițerul francez *Jean Tillaut*, care și-a desfășurat cea mai importantă parte a activității în primul pătrar al secolului al XX-lea. În 1899–1902 el a condus o expediție de explorare în colonia franceză *Niger*, care ocupa întinsul teritoriu al *Sudanului central* și cîteva oaze din *Sahara centrală*.

În anii 1908—1909, Tillaut a explorat regiunile situate la est și nord-est de lacul Ciad. El a dat o atenție deosebită studierii marii *depresiuni Bodele* (155 m deasupra nivelului mării), singura din Sahara centrală brăzdată de albie secate ale râurilor; această depresiune este situată la sud de *podîșul Tibesti*, între 16° și 18° latitudine nordică și între 15° 30' și 19° 30' longitudine estică. În anii 1911—1912, Tillaut a efectuat ridicări topografice, în special în Sahara algeriană.

În anii 1912—1917, făcînd parte dintr-o expediție militară franceză, Tillaut a studiat regiunea *Borku*, situată la nord de depresiunea Bodele, precum și *podîșul Tibesti*. Activitatea sa a echivalat cu o adevărată descoperire științifică a podișului Tibesti, deoarece materialele strînse de Nachtigal erau cu totul nesatisfăcătoare. La sud-est de podișul Tibesti el a explorat grupurile de oaze *Erdi* și *Ennedi*; s-a constatat că ele sînt situate pe un platou cu o înălțime de peste 1 000 m (Ennedi — pînă la 1 450 m).

Tillaut a schimbat radical concepțiile despre relieful Saharei centrale. După activitatea sa, harta fizică a Saharei a căpătat aspectul pe care îl are pe hărțile noastre.

În 1935, în vîrstă de 60 de ani, Tillaut a explorat în Africa ecuatorială regiunea situată la sud de lacul Ciad, bazinul cursului superior al riului Benué și cel al riului Logone, cel mai mare afluent de pe cursul inferior al riului *Shari*, desăvîrșind astfel explorarea bazinului fluviului Niger și al lacului Ciad.

Capitolul 80

EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN AFRICA DE SUD ȘI ECUATORIALĂ

LIVINGSTONE ÎN AFRICA DE SUD

David Livingstone, originar dintr-o familie scoțiană foarte săracă, a lucrat de la vîrsta de 10 ani într-o țesătorie și deși ziua de lucru era de 14 ore, frecventa școala serală. Mai tîrziu a urmat cursuri de medicină, iar apoi a absolvit colegiul de medicină. Fiînd foarte sărac, el s-a angajat la Societatea de misionari din Londra și a fost trimis ca medic și misionar în Africa de sud.

Din 1841, Livingstone a trăit pe lingă o misiune din ținutul muntos *Kuruman* din Țara Beciuana, adică țara *beciuanilor* (negri care vorbesc o limbă din grupa *bantu*, cea mai răspîndită în Africa de sud și centrală pînă la bazinul fluviului Congo și în regiunea Marilor lacuri). El a învățat bine limba beciuanilor și aceasta l-a ajutat foarte mult în timpul călătoriilor, deoarece limbile din grupa *bantu* se înrudeau între ele, astfel încît el n-a avut nicăieri nevoie de tîlmaci. Livingstone s-a căsătorit

cu *Mary Moffat*, fiica misionarului local *Robert Moffat*, primul explorator al semideșertului *Kalahari* și soția i-a devenit o ajutoare credincioasă.

Livingstone a trăit șapte ani în țara beciuanilor. Sub pretextul organizării unor stațiuni de misionari în regiunile nordice mai îndepărtate ale țării lor, el întreprindea de obicei iarna (în emisfera sudică) călătorii de explorare.

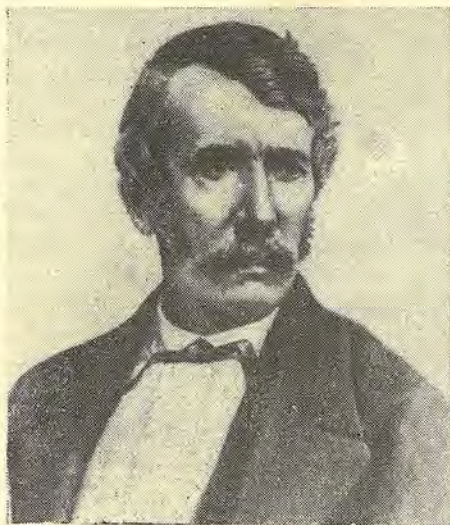
În 1849, Livingstone s-a interesat de povestirile negrilor despre „minunatul și întinsul” lac *Ngami*. El a străbătut de la sud spre nord deșertul *Kalahari*, a descoperit (în dreptul paralelei ale 21° latitudine sudică) și a explorat acest lac alimentat în perioada ploilor de apele unui mare riu din bazinul interior fără scurgere *Okovango*, prin brațele care secau ale deltei mlăștinoase. În 1851 el a pătruns spre nord-est de delta râului *Okovango*, peste fluviul *Zambezi* și, asigurându-și sprijinul căpăteniei puternicului trib *makololo*, a organizat în așezarea *Șeșeke* o bază pentru prima sa mare călătorie.

LIVINGSTONE TRAVERSEAZĂ AFRICA CENTRALĂ

În 1853, cu un detașament de 160 de negri-makololo, în treizeci și trei de bărci, Livingstone a început călătoria *în sus pe Zambezi*, prin cîmpia acoperită de savane, avînd de trecut din cînd în cînd praguri. Pe drum el a lăsat pe cei mai mulți negri să plece acasă. Pînă la începutul lunii februarie 1854, cu un mic detașament, el a urcat pe fluviu aproape pînă la 12° latitudine sudică și pe valea unuia dintre afluenții dinspre vest ai lui *Zambezi* s-a apropiat de o cumpănă a apelor de o înălțime foarte mică (în dreptul paralelei de 11° latitudine sudică) dincolo de care toate râurile curgeau nu spre sud, ca pînă atunci, ci spre nord; după cum s-a stabilit mai tîrziu acestea erau râuri din sistemul cursului inferior al fluviului Congo. Pe la mijlocul anului 1854 el a ajuns pe țărmul oceanului *Atlantic*, lîngă portul *Loanda*. De aici a urcat pe râul *Bengo* pînă la izvoarele lui, a mers pe un alt drum pînă la cursul superior al fluviului *Zambezi* și în 1855 a început să coboare pe fluviu.

Ceva mai jos de *Șeșeke* el a descoperit impresionanta cascadă *Victoria*, cea mai mare din lume, largă de 1800 m, unde apele fluviului *Zambezi* se prăvălesc de pe o stîncă înaltă de 120 m într-un defileu îngust și adînc. Apoi înaintarea pe *Zambezi* a încetinit mult, deoarece fluviul traversează o regiune muntoasă și are un șir de praguri și cascade. Pe la mijlocul anului 1856, Livingstone a ajuns pe țărmul oceanului *Indian* lîngă *Quelimane* (port portughez situat la nord de gurile fluviului *Zambezi*), terminînd astfel traversarea continentului african.

În decembrie 1856, Livingstone s-a reîntors cu familia în patrie. În 1857 el a publicat o carte care i-a adus o glorie bine meritată. Lucrarea intitulată „Călătoriile și cercetările unui misionar în Africa de sud”, a fost tradusă aproape în toate limbile europene. El n-a fost primul european care a traversat Africa tropicală în emisfera sudică: înaintea sa, la începutul secolului al XIX-lea au făcut astfel de traversări (e drept, nu întotdeauna duse la bun sfîrșit) spre vest sau spre est, neguțători portughezi necunoscuți („*ponbeiros*”), iar în perioada 1830–1850 trei ofițeri

D. Livingstone

portughezi (*Monteiro, Gamitto și Grasa*). În 1852—1854, neguțatorul Siva Porto a parcurs drumul de la Benguela pînă la Mozambic. Dar spre deosebire de portughezi, Livingstone a publicat nu numai o descriere (de altminteri strălucită) a călătoriei sale, dar a tras și o concluzie geografică foarte importantă. Africa centrală tropicală, situată la sud de paralela de 8° latitudine sudică, „s-a dovedit a fi un platou înalt, care coboară puțin spre centru și ale cărui margini sînt crestate de văile riurilor care curg spre mare... În locul legendarei zone toride și a nisipurilor încinse, aici este o regiune bine irigată, care amintește, prin lacurile sale cu apă dulce, de America de nord, iar prin văile sale calde și ume-

de, junglele, marginile ridicate și podișurile înalte răcoroase — de India“.

În cei cincisprezece ani pe care Livingstone i-a petrecut în Africa de sud, el s-a obișnuit cu negrii și i-a îndrăgit. El îi trata de la egal la egal, cîștigîndu-le simpatia prin sinceritatea și blîndețea sa. El ura sclavia, dar credea că se poate obține atenuarea și chiar desființarea totală a sclaviei în condițiile orînduirii capitaliste. Colonialiștii englezi au profitat de acest lucru și i-au propus funcția de consul la Quelimane, „pentru coasta răsăriteană și regiunile independente din Africa interioară“.

EXPLORAREA REGIUNII MARILOR LACURI ȘI MOARTEA LUI LIVINGSTONE

Acum, David Livingstone putea să renunțe la munca plicticoasă de misionar și să desfășoare în Africa o activitate de cercetări științifice. El s-a pus în mod conștient în slujba capitalului englez și a expansiunii coloniale britanice, deoarece presupunea în mod greșit că sub dominația britanică războaiele de exterminare dintre triburi și vînătoarea de sclavi vor înceta și considera că penetrația capitalului englez în Africa constituie un progres. În mai 1858 el a debarcat în Africa orientală împreună cu soția, fiul și fratele său, *Charles Livingstone*. În 1859, a explorat cursul inferior al fluviului Zambezi și al afluentului său nordic *Shire*, cu care prilej a fost descoperită *cascada Murchison*. Livingstone a cartografiat pentru prima oară *lacul Shirwa*, iar de acolo și-a continuat drumul pînă la malul sudic al marelui lac Nyasa, cunoscut dinainte de portughezi. După ce a mai vizitat lacul în 1861, el a întocmit prima hartă exactă a acestuia. La 27 aprilie 1862 a murit pe fluviul Zambezi *Mary*

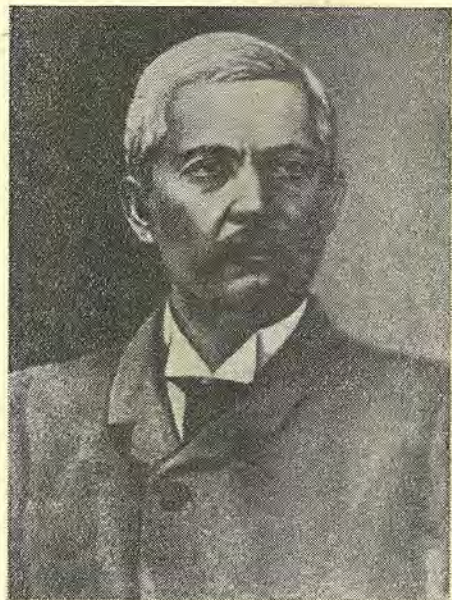

Călătorind pe un râu în Angola (desen de D. Livingstone).

Moffat Livingstone, care suferea de malarie tropicală. „În cursul nopții s-a făcut un cosciug, a doua zi dimineața s-a săpat mormîntul sub cren-gile unui mare boabab și micul grup de compatrioți mîhniți l-a ajutat pe soțul zdrobit de durere să-și înmormînteze soția“ (Ch. Livingstone).

În ciuda morții soției sale, David Livingstone și-a continuat călătoria pînă la sfîrșitul anului 1863. Reîntorcîndu-se în Anglia în 1864, el a publicat după un an, în colaborare cu fratele său Charles, cartea „Poveștire despre expediția pe Zambezi și afluenții săi și despre descoperirea lacurilor *Shirwa* și *Nyasa* în anii 1858—1864“.

În 1866, Livingstone a debarcat în Africa orientală lîngă Zanzibar, a mers de-a lungul coastei spre sud, pînă la *gurile riului Ruvuma*, de acolo a cotit spre vest, pe cursul riului în sus, iar de la izvoarele sale a ieșit la lacul *Nyasa*. După ce a ocolit lacul pe la sud și vest, el a ajuns în aprilie 1867 pe malul sudic al *lacului Tanganica*. De aici a pătruns în două rînduri spre vest, în regiunea puțin explorată a *lacului Mweru*. În 1868 a explorat malul apusean al *lacului Tanganica*. Livingstone suferea de mulți ani de malarie și la acea dată slăbise atît de mult, încît era numai piele și oase și o mare parte a drumului a trebuit să fie purtat pe o targă. Totuși el a continuat explorările și la sud-vest de *Tanganica* a descoperit *lacul Bangweolo*, iar dincolo de el, *rîul Lualaba*, care curge spre nord printr-un șir de lacuri. El nu era sigur dacă acest râu face parte din sistemul Nilului sau al fluviului Congo, dar nu s-a putut ocupa de rezolvarea acestei probleme, întrucît se simțea din ce în ce mai rău. El s-a întors la lacul *Tanganica*, l-a traversat cu barca de la vest la est,

H. Stanley

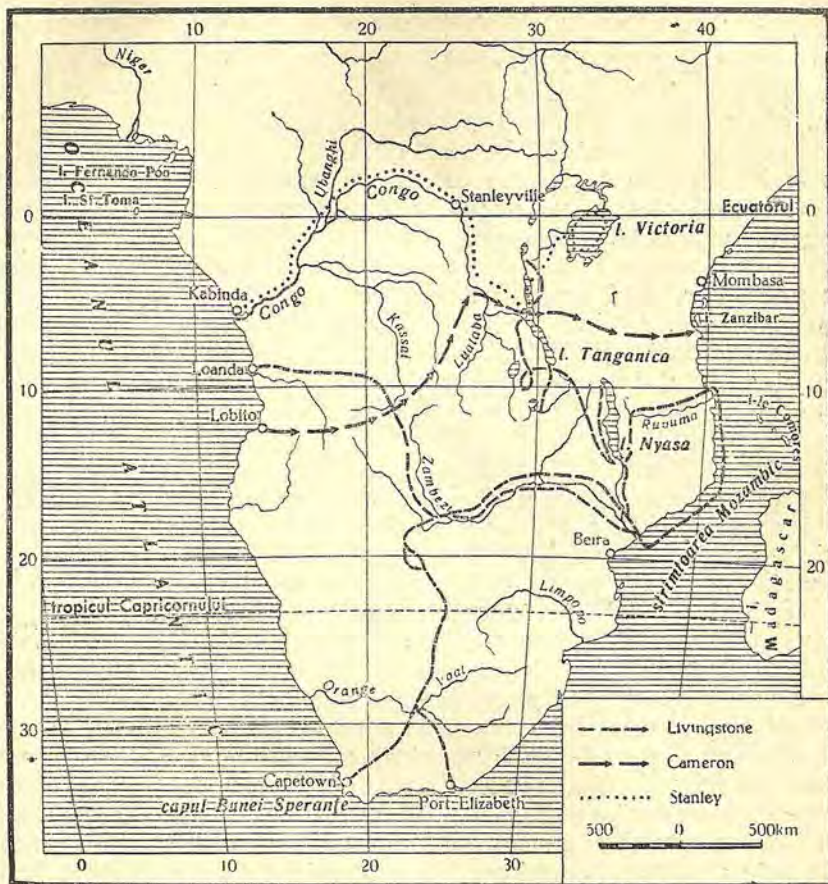
s-a oprit în satul Uddidji ca să se odihnească și să se trateze. Acestea se petreceau în 1871; de câțiva ani în Europa și America nu se știa unde se află Livingstone și dacă mai trăiește. El a fost găsit la Uddidji de *Henry Stanley*, corespondent al unui ziar american.

Deși grav bolnav, Livingstone a explorat în 1872, împreună cu Stanley, extremitatea nordică a lacului Tanganica și s-a convins că acesta nu are scurgere spre nord și deci nu este un izvor al Nilului, cum se presupunea înainte. El a refuzat să se întoarcă cu Stanley în Europa, deoarece voia să termine explorarea râului Lualaba, care îl obseda. Prin Stanley, el a trimis la Londra însemnările sale zilnice și alte materiale. În 1873 s-a îndreptat din nou spre Lualaba și pe drum s-a oprit în

sătucul *Chitamb*, la sud de lacul Bangweolo. În dimineața zilei de 1 mai 1873, servitorii l-au găsit pe Livingstone mort în colibă, pe jos, lângă pat. Negrii, tovarășii săi credincioși, i-au purtat trupul pe târgi cale de aproape 1 500 km, de la Chitambo până la țărmul oceanului Indian. Din Zanzibar, rămășițele lui au fost aduse la Londra și înmormântate în catedrala Westminster, necropola regilor și a oamenilor de seamă ai Angliei. Însemnările sale zilnice au fost editate la Londra în 1874 sub titlul „Ultima călătorie a lui David Livingstone“.

TRAVERSAREA AFRICEI DE CĂTRE CAMERON ȘI DESCOPERIRILE FĂCUTE DE EL

În 1872, *Verney Lovett Cameron*, ofițer de marină englez, a fost trimis cu o expediție în Africa orientală în ajutorul lui Livingstone. El a debarcat în 1873 pe țărmul continentului, la *Bagamoyo* (în fața insulei Zanzibar), a pornit de acolo spre vest și după cinci zile i-a întâlnit pe însoțitorii lui David Livingstone care transportau cadavrul acestuia. Cameron a hotărât să continue călătoria spre vest și în februarie 1874 a ajuns pe malul lacului Tanganica. L-a ocolit pe la sud, a descoperit la apus de el râul *Lukuga*, prin care se scurg apele acestui lac și a stabilit definitiv că Tanganica nu are nici o legătură cu sistemul Nilului. El a mers apoi până la râul *Lualaba*, descoperit de Livingstone și a emis ipoteza dovedită justă că acest riu nu este legat de Nil, ci face parte din sistemul marelui fluviu Congo.

Itinerariile urmate de Livingstone, Cameron și Stanley.

În această regiune, Cameron a fost nevoit să modifice itinerariul stabilit înainte, deoarece trezise bănuielile neguțătorilor de sclavi arabi, care aveau influență aici și se temea pentru viața sa. De la râul Lualaba, în dreptul paralelei de 4° latitudine sudică, el a cotit spre sud-vest într-o regiune care nu fusese de loc studiată și prin care curgeau nenumărate râuri spre nord și nord-vest. El a ajuns pe țărmul oceanului Atlantic, lângă Benguela (12° latitudine sudică), în noiembrie 1875, după ce a străbătut 5 800 km și a terminat a treia traversare, istoricește confirmată a Africei centrale (după Silva Porto și Livingstone), dar nu de la vest spre est, cum au mers predecesorii săi, ci de la est spre vest. În drumul său, Cameron a determinat o serie de puncte astronomice și a efectuat aproape 4 000 de măsurători de înălțimi, punând astfel bazele pentru întocmirea unei hărți exacte a reliefului acestei regiuni din Africa centrală. În 1876 a apărut cartea sa „Prin Africa“ (două volume).

În perioada 1870—1880, printre călătorii care au străbătut Africa ecuatorială s-a distins *Henry Morton Stanley*, originar din Wales (adevăratul său nume este John Rowlands), aventurier internațional, ziarist american și agent colonialist belgian în Africa. La vârsta de 17 ani, el a plecat la New Orleans (S.U.A.) ca elev de marină pe un vas comercial. Acolo a fost adoptat de un negustor care a murit curînd, lăsîndu-l fără mijloace de existență. În timpul războiului civil din S.U.A., Stanley a participat la operațiile militare, mai întîi de partea sudicilor, apoi de partea nordicilor, după aceea a devenit corespondentul unui ziar, a călătorit prin S.U.A., a vizitat Spania, Turcia și Egiptul, a însoțit armata engleză în campania din Etiopia. Reîntors în S.U.A., Stanley i-a propus editorului ziarului la care lucra să-l trimită în Africa în căutarea lui Livingstone, de la care nu se mai primiseră nici un fel de știri de cîțiva ani.

La începutul anului 1871, Stanley a strîns la Zanzibar, de la neguțătorii arabi, informații asupra locului unde ar putea să se afle Livingstone, iar în octombrie 1871 s-a întîlnit cu el pe malul răsăritean al lacului Tanganica. Cartea sa „Cum l-am găsit pe Livingstone” (1872), scrisă vioi, a avut un succes extraordinar și acest ziarist prea puțin instruit, crud și plin de prejudecăți rasiale, a devenit celebru. În anii 1873—1874, Stanley a însoțit din nou armata engleză în calitate de corespondent de război, de data aceasta în Africa occidentală, în campania din țara *Așanti* (Coasta de aur) care s-a soldat cu un eșec.

Reîntors din campanie, Stanley a organizat o expediție cu banii luați de la două ziare — unul american și unul englez — dornice să-și sporească tirajul. El și-a propus două obiective: să rezolve definitiv problema izvoarelor Nilului alb și să exploreze întreg cursul fluviului Congo. Pentru expediție s-a achiziționat un vas demontabil. A fost nevoie de sute de hamali negri pentru ca acesta să fie adus pînă la lacul Victoria, iar de acolo transportat de la o porțiune navigabilă pînă la alta. În noiembrie 1874, în fruntea unui detașament compus din 300 de soldați și hamali, Stanley a trecut de pe insula Zanzibar pe țărmul Africei orientale și a pornit spre nord-vest. La sfîrșitul lunii februarie 1875 detașamentul a ajuns pe malul lacului Victoria. Stanley a stabilit că principalul afluent al marelui lac este râul *Kagera*, care acum este considerat un izvor al Nilului; el a determinat destul de exact contururile lacului, explorînd timp de două luni malurile lui, în căutarea altor izvoare ale Nilului. Lîngă ecuator, la vest de lacul Victoria, el a descoperit *masivul muntos Ruwensori*, acoperit de zăpezi eterne și gheață (5 119 m, al treilea ca altitudine din Africa), iar la sud de el — *lacul Eduard*. De aici a pornit drept spre sud, către lacul Tanganica și a stabilit exact contururile acestuia, explorîndu-i țărmurile timp de șapte săptămîni.

De la lacul Tanganica, Stanley a mers în jos, pe valea *riului Luama*, ajungînd pînă la vărsarea lui. Acesta s-a dovedit a fi un afluent al râului Lualaba, descoperit de Livingstone, care curgea spre nord și a căru

legătură cu vreun alt sistem fluvial nu fusese încă precis stabilită. Stanley cunoștea îndoielile lui Livingstone și nădăjduia că tocmai acest râu este principalul izvor al Nilului. În Cameron nu avea încredere, cu atât mai mult cu cât stabilise că râul *Lukuga* comunică cu Lualaba numai atunci când nivelul apei în Tanganica este ridicat. Obținînd de la un bogat neguțător de sclavi arab, stăpînul efectiv al acestei regiuni, 18 bărci mari și recrutînd cu forța noi hamali negri, în noiembrie 1876, Stanley a început să coboare pe Lualaba. Rîul curgea spre nord, dar dincolo de ecuator, lingă *cascada Stanley*, cotea spre nord-vest, iar mai jos, în dreptul paralelei de 2° latitudine nordică, după ce primea dinspre răsărit râul *Itimbir*, începea să curgă drept spre apus. Acum nu mai rămînea nici o îndoială că exploratorul Cameron avusese dreptate; Lualaba nu era legat (cel puțin nemijlocit) de Nil, ci probabil de Congo, reprezentînd partea superioară a marelui fluviu. Stanley a stabilit definitiv acest lucru după ce a explorat întreg cursul râului, mai jos de Itimbir. Descriînd un arc urias „în inima continentului negru“, el a ajuns pe țărmul oceanului Atlantic la 8 august 1877, după 999 de zile de la plecarea din Zanzibar.

Detașamentul lui Stanley ocolea pe mal pragurile fluviului Congo, iar pe negrii prinși în satele de pe mal îi silea să care bărcile grele și poverile, de la capătul unei porțiuni navigabile pînă la începutul celeilalte. În cursul acestei expediții, mii de hamali au murit de istovire, foame și boli. Aflînd că se apropie detașamentul, locuitorii de pe malurile fluviului își părăseau în panică satele sau încercau să-i opună rezistență, pe care Stanley o înăbușea cu cruzime; el însuși s-a lăudat că a repurtat victorii în 30 de bătălii „adevărate“ și totodată i-a acuzat în mod calomnios pe negri de canibalism.

Traversarea continentului african în regiunea ecuatorială, puțin cunoscută de europeni și arabi, explorarea a două mari lacuri și a cursului sistemului Lualaba-Congo, de la izvoare pînă la vărsare, l-au situat pe Stanley printre cei mai mari exploratori ai Africei¹. Dar limitele bazinului fluviului Congo nu fuseseră încă stabilite: nu fusese explorat cursul nici unui afluent mare al acestui fluviu, ca, de pildă, Aruwimi, Ubanghi (Oubangui) și Sanga la nord și Kassai-Kwa la sud.

BRAZZA ȘI AFRICA ECUATORIALĂ FRANCEZĂ

Pierre Paul François Savorgnan de Brazza, ofițer de marină francez, s-a remarcat ca explorator și colonizator al Africei ecuatoriale franceze. În anii 1875–1884 el a descoperit și a explorat bazinele râurilor *Ogowe*, *Nianga* și *Kuilu*, care se varsă în golful Guinea între 1 și 5° latitudine sudică și a dovedit că ele nu sînt legate de bazinul fluviului Congo. În această perioadă, încheind o serie de tratate înrobitoare cu căpeteniile negrilor bantu, Brazza a întemeiat pe cursul superior al râului *Ogowe* orașul Franceville, pe care l-a folosit ca baza pentru expansiunea

¹ Cartea lui Stanley „Prin continentul necunoscut“ (1878) a avut de asemenea un mare succes și a fost imediat tradusă în mai multe limbi europene.

colonială franceză în regiunile interioare din Africa ecuatorială. Plecînd de aici, Brazza a pătruns înaintea lui Stanley, pînă la lacul denumit mai tîrziu *Stanley Pool*, pe cursul inferior al fluviului Congo, întemeind acolo orașul *Brazzaville*, care a devenit centrul Africei ecuatoriale franceze.

În anii 1883—1884, Brazza a instaurat dominația franceză în zona malului drept al fluviului Congo, între estuarul *riului Ubanghi* și cascadele *Livingstone*, precum și în zona de litoral dintre gurile riurilor Ogowe și Kuilu. Pînă în 1886, Brazza a extins granița noii colonii „Congo francez“, al cărei guvernator fusese numit, spre nord, în direcția lacului Ciad, iar în anii 1891—1892 a anexat acesteia bazinul *riului Sanga* și malul drept al *riului Ubanghi-Mbomu* (afluent al fluviului Congo).

ÎNCHEIEREA DESCOVERIRII SISTEMULUI CONGO

Georg Schweinfurth, naturalist german, originar din Riga, s-a făcut cunoscut în anii 1864—1866 prin cercetările botanice efectuate în bazinul Nilului, pînă la granița cu Etiopia și prin descrierea litoralului egipteano-sudanez al mării Roșii, de la Kosseir pînă la Suakin. Academia de științe din Prusia l-a însărcinat pe Schweinfurth să efectueze cercetări botanice în bazinul *riului Bahr el Gazal*, cel mai mare afluent vestic al Nilului alb. În 1869, împreună cu un musulman — neguțător de fildeș din Khartum — Schweinfurth a urcat pe Nil pînă la Fashoda (în dreptul paralelei de 10° latitudine nordică), iar de acolo s-a îndreptat spre apus, în „labirintul afluenților“ Nilului alb, alăturîndu-se de cele mai multe ori caravanelor neguțătorilor de sclavi.

Schweinfurth a descris în mod pitoresc triburile de negri din Sudanul oriental, printre care și cel mai numeros trib de pe Nil — *dinka* (djeng), care se afla pe o treaptă superioară de civilizație, dar despre care se spunea că ar fi practicat canibalismul; el a descris apoi pe „canibalii“ *niam-niam* (azande) și tribul *monbuttu* (mangbetu), ai cărui membri nu practicau canibalismul și trăiau la sud de *niam-niam*. În regiunile păduroase, Schweinfurth i-a descoperit pe negrozii pitici, *acca* (eve), avînd o statură medie de 140 cm, vînători și culegători, pe care i-a identificat cu pigmeii africani ai lui Herodot.

În dreptul paralelei de 3° latitudine nordică, după ce a trecut peste înălțimile ce formează cumpăna apelor Nilului, călătorul a descoperit marele rîu *Uele*, care „își rostogolea maiestuos valurile spre apus“... Dar încotro își purta acesta apele? Schweinfurth n-a explorat cursul *riului Uele* și nu s-a lămurit ce anume reprezintă marele rîu descoperit. În 1871 el s-a întors în Germania și a scris cartea „În inima Africei“ (două volume, 1874), care a fost reeditată de mai multe ori. Între altele, el descrie ținuta tribului *monbuttu* de pe rîul *Uele* ca pe un rai pămîntesc.

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, *Vasili Vasilevici Junker* din Moscova a explorat Africa timp de cîțiva ani, cu propriile sale mijloace. El a plecat pentru prima oară într-acolo după ce acumulase timp

de doi ani experiența călătoriilor prin Africa de nord. În 1876 a explorat la sud-est de pustiul Nubiei, în apropiere de marea Roșie, cursul inferior al *riului Barka* și a dovedit că acesta nu este un râu permanent, nu are scurgere în mare și se termină nu printr-un lanț de lacuri permanente cu apă dulce, cum se credea înainte, ci prin bălți ce seacă periodic.

În 1877, Junker a trecut în Africa ecuatorială, în bazinul *riului Bahr el Gazal* și a explorat timp de mai bine de un an sistemul complicat al acestui râu, continuând cercetările începute de Schweinfurth. Junker a izbutit să stabilească definitiv că Bahr el Gazal nu este legat de *riul Uele*, descoperit de Schweinfurth. La început însă nici el n-a putut să stabilească sistemul fluvial din care face parte *riul Uele*.

Junker a rezolvat definitiv această problemă în timpul celei de-a doua mari călătorii pe care a întreprins-o în Africa ecuatorială în anii 1879–1886. El a terminat studiarea bazinului *riului Uele* și a dovedit că acesta nu este legat de Nil, nici de Shari, care se varsă în lacul Ciad, și nici de Niger. El a tras concluzia dovedită justă că *riul Uele* face parte din sistemul fluviului Congo. Curînd acest lucru a fost demonstrat practic de alți călători — de misionarul englez *George Grenfell*, care a explorat în 1885 cel mai nordic afluent al fluviului Congo *Ubanghi*, pînă la paralela de 4°30' latitudine nordică și de urmașii săi belgieni, care au urcat pe *Ubanghi* pînă la izvoare. *Uele* s-a dovedit a fi cel mai mare dintre riurile care formează *riul Ubanghi*. Așadar, explorările întreprinse de Junker și Grenfell¹ au dus la încheierea descoperirii părții de nord a marelui bazin al fluviului Congo.

În timpul celor două călătorii ale sale, Junker a explorat în zona dintre 2 și 8° latitudine nordică bazinele a două riuri — Bahr el Gazal și Uele — cu o suprafață totală de peste 600 000 km² și a întocmit o serie de hărți la scară mare ale acestei zone. El a acordat de asemenea foarte multă atenție observațiilor etnografice, mai cu seamă tribului de negri niam-niam.

Lucrarea capitală în trei volume a lui V. Junker, scrisă în limba germană („Reisen in Afrika 1877–1886“, 1889–1891), a fost editată în 1949, într-o traducere rusă prescurtată, sub titlul „Călătorii în Africa“.

EXPLORATORUL ȘI COLONIZATORUL PORTUGHEZ SERPA-PINTO

Activitatea desfășurată de agenții colonizatori englezi, belgieni și germani în Africa centrală în perioada 1870–1880 a stîrnit neliniște în cercurile conducătoare burghezo-moșierești din Portugalia, care visau să creeze un nou imperiu colonial portughez în Africa, la sud de ecuator, de la oceanul Atlantic pînă la oceanul Indian. În acest scop s-a organizat o mare expediție în fruntea căreia a fost numit *Alexandro Alberto de la*

¹ În 1884–1886, Grenfell a explorat, în afară de *Ubanghi*, marii afluenți de pe cursul mijlociu al fluviului Congo, situați mai sus de estuarul *riului Ubanghi*: din dreapta — *Mongala*, *Itimbiri* și *Aruwimi*, iar din stînga — *Lulonga* și *Lomami*.

Roche de Serpa-Pinto, care în perioada 1860—1870 se distinsese prin cercetările sale în bazinul Amazonului. În anii 1877—1879, *Serpa-Pinto* a străbătut drumul de la Benguela spre răsărit, pînă la *podişul Bie* (2500—2600 m). De aici, doi membri ai expediției, *Roberto Ivens* și *Brito Capello*, au pornit spre nord-est și au explorat bazinul *riului Kwango*, cel mai mare afluent sudic al *riului Kassai-Kwa* (din sistemul fluviului Congo). *Serpa-Pinto* a mers mai departe spre est-sud-est, peste înălțimile care formează cumpăna apelor între bazinele *riului Kuanza* care se varsă în oceanul Atlantic în dreptul paralelei de $9^{\circ}30'$ latitudine nordică și *Okovango* (bazin interior fără scurgere), ajungînd pe fluviul Zambezi pînă la paralela de 15° latitudine sudică. El a explorat bazinul cursului inferior al fluviului Zambezi, precum și marele *riu Kuando* și a coborît pe Zambezi *pînă la cascada Victoria*. De aici s-a îndreptat spre sud-est prin *Beciuana* și *Transvaal* și a încheiat traversarea continentului lîngă *golful Delagoa* din oceanul Indian. El a descris călătoria sa în cartea „*Peregrinări prin Africa*” (ediția germană în două volume a apărut în 1881).

În 1884—1885, *Ivens* și *Capello* au traversat și ei de la vest spre est Africa centrală pe un alt itinerariu, foarte important. Ei au pornit din portul Mosamedes, de pe țărmul oceanului Atlantic (15° latitudine sudică), au mers spre nord-est pînă la izvoarele *riului Kafue* (afluent nordic al fluviului Zambezi), unde mai tîrziu a fost descoperit unul dintre cele mai mari zăcăminte de minereu de cupru din lume, iar în secolul al XX-lea, minereu de uraniu (Katanga); au coborît apoi pe valea *riului Kafue* pînă la fluviul Zambezi, iar pe acesta pînă la mare.

După 1880, *Serpa-Pinto* a condus o expediție militară portugheză care a cotoplit regiunea de pe litoral situată la răsărit de lacul Nyasa, între *riul Ruvuma* (la nord) și cursul inferior al fluviului Zambezi (la sud). În 1889, el a încercat să anexeze la Africa orientală portugheză și ținuturile populației *makololo*, situate la vest de lacul Nyasa, dar chiar în anul următor, sub amenințarea de război din partea Angliei, Portugalia a fost nevoită să-i predea aceste teritorii. Cu prilejul împărțirii Africii între puterile imperialiste din Europa occidentală, Portugalia a izbutit totuși, datorită expedițiilor lui *Serpa-Pinto*, *Ivens* și *Capello*, să-și extindă mult posesiunile coloniale din Africa de sud. La răsărit, ea a acaparat teritoriul dintre cursul inferior al fluviului Zambezi și *riul Ruvuma*, iar la apus, un teritoriu uriaș pînă la *riul Kuando*. Cursul inferior al acestui *riu* a devenit graniță între Africa occidentală portugheză (Angola) și Rodezia Britanică.

WISSMANN ȘI EXPLORAREA BAZINULUI RIULUI KASSAI-KWA

Din însărcinarea organizației colonialiste „Societatea germano-africană”, *Herman von Wissmann* (1853—1905) a însoțit în 1880 expediția de explorare a lui *Paul Pogge* din Loanda (Africa occidentală portugheză) spre răsărit, *pînă la lacul Niangve* (8° latitudine sudică), prin care curge *riul Lualaba-Congo*. De aici, pe drumurile caravanelor neguțătorilor de

sclavi și de fildeș arabi, Wissmann a trecut singur pe lângă lacul Tanganica și orașul Tabora pînă la țărmul oceanului Indian, lângă Zanzibar, încheind astfel (pe la mijlocul lunii noiembrie 1882) *prima sa traversare a Africei*, de la apus spre răsărit.

În 1884, fiind în slujba societății colonialiste „Asociația internațională pentru explorarea și civilizarea Africei centrale”, în fruntea căreia se afla regele Leopold al II-lea al Belgiei, Wissmann a descoperit o parte din rețeaua fluvială a Lualabei; dar principala sa misiune era să constate care sînt posibilitățile de navigație în bazinul râului *Kassai-Kwa*, cel mai mare afluent sudic al fluviului Congo. Împreună cu alți doi agenți germani aflați în slujba capitalului belgian (*Kurt von François* și *Ludwig Wolf*), Wissmann a mers de la Loanda spre răsărit, traversînd nenumăratele riuri din sistemul Kassai, care curg spre nord, și pe râul *Lulua*, afluent din dreapta al râului Kassai, a întemeiat (în dreptul paralelei de 6° latitudine sudică) postul Luluabourg, devenit mai târziu centrul activității colonialiste belgiene în această regiune. Apoi a coborît pe Kassai și Congo pînă la lacul Stanley Pool, iar în 1885 a ajuns din nou pe țărmul oceanului Atlantic.

Cercetările lui Wissmann și ale celorlalți membri ai expediției, care au explorat porțiuni întinse de pe marile riuri din sistemul Kassai-Kwa, au dovedit că atît acest riu, cît și afluenții săi *Kuilu* și *Sankuru* sînt navigabile. Ei au ajutat de asemenea la cartografierea (deocamdată în liniile cele mai generale) a unuia dintre cele mai încălcate „labirinturi de riuri” din lume.

În 1886, Wissmann a pornit împreună cu Ludwig Wolf de la gurile fluviului Congo, în sus pe Kassai și pe valea râului Lulua pînă la Luluabourg. De acolo, împreună cu un alt agent (belgian) a trecut pe râul Sankuru pentru a ajunge la răsărit de acesta, la un alt mare afluent al fluviului Congo-*Lomami*. Dar regiunea dintre aceste riuri era atît de pustiită de vînătorii de sclavi și de epidemiile aduse de detașamentele lor, încît agenții-colonizatori europeni n-au putut să-și procure alimente și au fost nevoiți să cotească spre sud, în direcția lacului Niangve. Ei căutau să evite drumurile comerciale obișnuite, din cauza înăspririi relațiilor cu vînătorii de sclavi arabi, care vedeau pe bună dreptate un concurent primejdios în noua „Asociație internațională” ce proclamase cu fățarnicie că-și propune „să exploreze și să civilizeze” Africa centrală. Traversînd mai la sud lacul Nyasa și râul Shire, Wissmann a ajuns la gurile fluviului Zambezi; el a terminat a doua traversare a Africei (în august 1887) la Quelimane, pe țărmul strîmtorii Mozambic.

În anul următor, Wissmann (de data aceasta din nou în serviciul Germaniei) s-a întors în Africa orientală cu o expediție de represalii, pentru a înăbuși o revoltă a arabilor localnici și pînă în 1890 a încheiat operațiile militare. În 1895 el a fost numit guvernator al Africei orientale germane, dar la sfîrșitul anului următor a fost rechemat. Acest binecunoscut agent al capitalului internațional și al imperialismului german se prezenta, ca și mulți alții, în fața marelui public drept vînător și sub

acest paravan a publicat în 1901 cartea „În junglele Africei și Asiei. Aventurile unui vînător“. Lucrările lui Wissmann, care slujeau scopurilor expansiunii colonialiste a Germaniei, s-au bucurat de o mare reclamă și au fost reeditate de multe ori în Germania, printre altele și în ediții „populare“ (de masă).

Capitolul 81

TERMINAREA DESCOPERIRII ȚĂRMURILOR AUSTRALIEI

STRÎMTOAREA BASS

În urma expedițiilor engleze și franceze din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, zona de litoral a Australiei a fost determinată doar în liniile cele mai generale. Tasmania continua să fie considerată o parte (o peninsulă din sud-est) a Noii Olande. Primii coloniști liberi din *Noua Galie de sud* și cîțiva ofițeri trimiși în această nouă colonie au început să studieze mai amănunțit în primul rînd partea de sud-est a continentului. Tocmai de acolo, din *Port Jackson* au plecat doi exploratori — ofițerul de marină *Mathew Flinders* și medicul militar *George Bass*, care au cartografiat linia țărmului la sud de golful Botany.

Din noiembrie 1797 pînă în ianuarie 1798, timp de unsprezece săptămîni, Bass a călătorit cu o șalupă de-a lungul coastei de sud-est a Noii Olande, a constatat că țărmul continentului cotește spre vest și l-a explorat pînă la micul golf Western-Port (portul de vest, în dreptul meridianului de 145° longitudine estică). Bass a tras concluzia dovedită justă că a trecut printr-o strîmtoare și că, prin urmare, Țara lui Van Diemen situată la sud de ea nu este o peninsulă, ci o insulă. El nu era însă pe deplin încredințat de aceasta, deoarece și la apus de Western-Port putea să existe un istm care să lege Țara lui Van Diemen de continent. El și-a împărtășit îndoielile lui Flinders și, la sfîrșitul anului 1789, pe corabia „Norfolk“, ei au străbătut, nu numai întreaga strîmtoare Bass, dar au ocolit și toată Țara lui Van Diemen, denumită *insula Tasmania*. Navigînd în jurul Tasmaniei, ei au determinat poziția mai multor capuri de pe această insulă și au terminat astfel descoperirea țărmurilor ei. Tot ei au descoperit o serie de insule din strîmtoarea Bass, printre care și cele mai mari dintre ele — *insula Flinders*, lîngă intrarea răsăriteană în strîmtoare și *insula King* (denumită astfel în cinstea guvernatorului de atunci al Noii Galii de sud), lîngă intrarea apuseană.

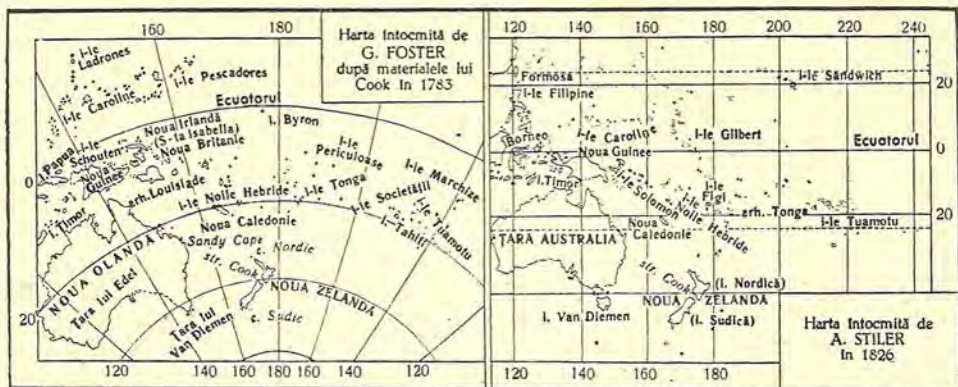
La începutul anului 1802, ofițerul de marină *John Murray*, efectuînd lucrări topografice pe țărmul de sud-est al Noii Olande, lîngă intrarea apuseană în strîmtoarea Bass, a descoperit un port admirabil — golful *Port Phillip* (în 1835 pe țărmul de nord al acestui golf a fost întemeiat orașul Melbourne).

În vara anului 1801–1802, pe corabia „Investigator“, M. Flinders a terminat cartografierea *Marelui golf australian* și a descoperit cu acest prilej un șir de insule mici, printre care și arhipelagul *Investigator* (în dreptul meridianului de 134°30' longitudine estică). Dincolo de capul de sud-est al Marelui golf australian, navigatorul a găsit intrarea într-un alt golf, destul de îngust. La început, Flinders l-a luat drept o strîmtoare care ar separa Noua Galie de sud (la răsărit) de Noua Olandă propriu-zisă (la apus), crezînd prin urmare că ea străbate întregul continent în direcția meridională, pînă la golful Carpentaria. Aceasta arată cît de neîncrezători erau în acea vreme englezii (ca și alți navigatori din Europa occidentală) față de cercetările făcute de olandezi în golful Carpentaria în secolul al XVII-lea. În curînd însă s-a convins el însuși că are de-a face, nu cu o strîmtoare, ci cu un golf și i-a dat numele de *golful Spencer*. După ce a ieșit din acest golf, Flinders a descoperit o adevărată strîmtoare, care a fost denumită în cinstea navei sale *strîmtoarea Investigator*. Mergînd prin strîmtoare, mai întîi spre est, iar apoi spre nord, Flinders a căpătat iarăși speranțe, dar dezamăgirea a venit și mai repede decît data precedentă: în nord se afla de asemenea un golf — *Saint Vincent* — despărțit de golful Spencer prin *peninsula* îngustă *York*, care are forma unei cizme.

Flinders a ieșit din golful Saint Vincent spre sud-est, printr-o altă strîmtoare (*Backstairs*). Acum îl interesa un pămînt situat la sud de noua peninsula descoperită (în dreptul paralelei de 36° latitudine sudică). Aceasta era marea *insulă* deluroasă *Kangaroo* (a Cangurilor — 4 351 km²). Dincolo de golful Backstairs, lîngă țărnul continentului, a apărut un mic golf (*Encounter* — al Întîlnirii), după care se vedea un liman larg — gura *riului Murray*. Spre mîhnirea englezului Flinders, în golf era ancorat vasul francez „Géographe“, pe bordul căruia se afla o expediție științifică franceză, sub comanda ofițerului de marină *Nicolas Baudin*. Acesta era politicoș, dar rezervat. În schimb naturalistul *François Péron*, mai vorbăreț, i-a comunicat că francezii au făcut importante descoperiri pe țărmurile sudice ale Noii Olande și că el intenționează să denumească vasta regiune de pe litoral explorată de ei „Țara lui Napoleon Bonaparte“.

Expediția lui Baudin a fost organizată în 1800 de Academia de științe din Paris, în urma unei dispoziții speciale a guvernului francez. Acesta voia să exploreze Noua Olandă, deoarece Franța avea pretenții asupra unei părți a continentului. Expediția avea la dispoziție două vase: „Géographe“, comandat de *Baudin* și „Naturaliste“, comandat de căpitanul *Gamelin*. Baza lor trebuia să fie insula Mauriciu din oceanul Indian, care pe atunci aparținea Franței.

La sfîrșitul lunii mai 1801, expediția franceză s-a apropiat de coasta de nord-vest a Noii Olande și a descoperit în golful Shark, în dreptul paralelei de 26° latitudine sudică, *peninsula Péron* iar la ieșirea din golf două strîmtori: *Géographe* și *Naturaliste* (la nord de insula Dirk Hartog).

Noua Olandă și Australia pe hărțile din 1783 și 1826.

Începuse iarna emisferei sudice, cu vânturi, ploi și ceturi. În ceață, cele două corăbii s-au despărțit și Baudin a continuat singur cartografierea țărmului de nord-vest al Noii Olande. Cu acest prilej au fost descoperite în partea de sud-est a mării Timor marele golf *Joséph Bonaparte* și insula *Péron* (pe hărțile engleze *Perons*) de lângă peninsula *Arnhem Land*. Pe bord erau mulți bolnavi de scorbut. Pentru tratarea lor și pentru reînnoirea rezervelor de alimente și apă proaspătă „*Géographe*” s-a îndreptat spre insula *Timor* (Indonezia), unde, conform înțelegerii, s-a întâlnit cu „*Naturaliste*”.

Peste trei luni, cele două corăbii au plecat din *Timor* și la mijlocul lunii ianuarie 1802 au ajuns în *Tasmania*. Scorbutul a început din nou să facă ravagii pe vas. Baudin a fost nevoit să se oprească acolo timp de o lună și a profitat de acest lucru pentru a cartografia țărmul răsăritean al *Tasmaniei*. După aceea ambele corăbii au ieșit în largul oceanului, s-au îndreptat spre extremitatea de sud-vest a *Australiei*, iar de acolo au mers spre răsărit, pe același drum ca și *Flinders*. Curînd ele s-au despărțit din nou: „*Géographe*” și-a continuat drumul și a descoperit insula *Kangaroo* independent de *Flinders* și, după cît se pare, ceva mai devreme decît el, iar apoi a ajuns în golful *Encounter*, unde s-a întâlnit cu englezii.

Scorbutul făcea tot mai multe victime în rîndurile echipajului de pe „*Géographe*” și corabia a pornit spre *Port Jackson* pentru a obține asistență medicală. Găsindu-l acolo pe *Gamelin*, Baudin l-a trimis în *Franța* cu rapoartele și colecțiile, iar el a plecat spre sud pe la mijlocul lunii noiembrie 1802 pentru a continua explorările. El a terminat ocolul *Tasmaniei*, repetînd munca lui *Flinders*, a descoperit pentru a doua oară insulele pe care acesta le cunoștea, a trecut apoi spre insula *Timor*, iar de acolo spre insula *Mauriciu*. Pe la mijlocul lunii septembrie 1803, Baudin a murit pe insula *Mauriciu*, iar corabia sa, cu noi mari colecții zoologice și botanice, s-a întors în *Franța*.

În felul aceasta, francezii au terminat pentru a doua oară, cu o oarecare întârziere, descoperirea insulei Tasmania și, o dată cu englezii, au desăvârșit descoperirea coastei sudice a Australiei. Explorările întreprinse de Flinders și de expediția lui Baudin au dovedit că Marea golf australian și golful Spencer nu au nici o legătură cu golful Carpentaria, sînt despărțite de acesta printr-o porțiune întinsă de uscat și, prin urmare, *Noua Olandă este un continent unic.*

FLINDERS DESCOPERĂ MAREA BARIERĂ DE CORALI; SCHIMBAREA NUMELUI NOII OLANDE ÎN AUSTRALIA

Mai tîrziu, în 1802—1803, *Flinders a întreprins o călătorie în jurul Noii Olande.* El a studiat amănunțit întreg litoralul estic la nord de paralela de 32° 30' latitudine sudică și a cercetat pe toată întinderea sa Marea barieră de corali¹ — un lung șir de formațiuni coralifere (recife și insule), care se întind într-un lanț aproape compact lîngă coasta răsăriteană a Australiei între 22° 30' latitudine sudică (recifele Swain) și 9° latitudine sudică (țărmlul sudic al Noii Guinee). Flinders a cercetat de asemenea strîmtoarea Torres și a constatat că singura trecere ferită de primejdii se află la nord de *insula Prințul Galilor*. Pentru a spulbera definitiv legenda (în care crezuse și el înainte) că o strîmtoare maritimă împarte Noua Olandă în două, Flinders a cercetat din nou golful Carpentaria și a întocmit prima hartă exactă a acestuia.

În 1814, Flinders și-a publicat cartea „Călătoria spre Terra Australia“, în această carte el a propus ca numele continentului sudic să fie schimbat din *Noua Olandă în Australia*; înainte vreme aceasta era Terra australis incognita — „Pămîntul sudic necunoscut“, acum însă fusese explorat și de aceea adjectivul „incognita“ trebuia să cadă.

Deocamdată s-a terminat explorarea numai a *țărmlurilor Australiei, regiunile ei interioare* continuînd să rămînă o pată albă compactă. Au trebuit să treacă multe decenii după moartea lui Flinders (el a murit în 1814) pînă cînd, în urma explorărilor efectuate de zeci de cercetători, această pată a dispărut.

Capitolul 82

DESCOPERIREA REGIUNILOR INTERIOARE ALE AUSTRALIEI

DESCOPERIREA BAZINULUI RÎURILOR MURRAY ȘI DARLING

Îndată după înființarea coloniei de ocași Port Jackson (astăzi Sydney), ofițerii din corpul de pază au început să exploreze rîurile care curgeau spre oceanul Pacific din *munții Albaștri* situați în apropiere.

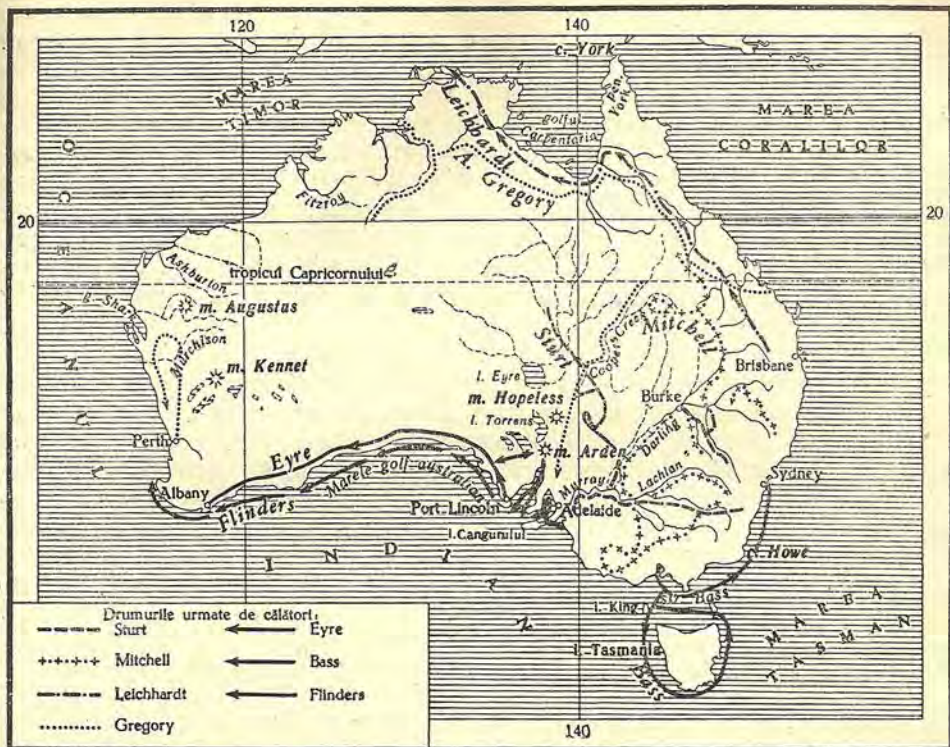
¹ În Marea barieră de corali, numele lui Flinders îl poartă un grup de recife, o strîmtoare și un grup de insule de corali.

Ofițerii nu aveau însă nici un stimulent pentru explorarea regiunilor interioare ale continentului, situate dincolo de munți. Abia în 1813, după 25 de ani de la întemeierea coloniei, doi englezi au trecut peste munții Albaștri la vest de Sydney și au descoperit acolo vaste cîmpii acoperite de iarbă, foarte potrivite pentru pășuni. În această regiune, două râuri izvorau din munții Albaștri, traversînd cîmpia. Exploratorii au numit râul situat mai la sud — *Lachlan*, iar pe cel de la nord *Macquarie* (în cinstea guvernatorului coloniei Lachlan Macquarie). În 1817, topograful *Oxley* și *Evans* au explorat cursul ambelor râuri. S-a constatat că, după ce descrie un mare arc spre nord, râul Lachlan pătrunde într-un șes mlaștinos în fața căruia călătorii s-au oprit, iar râul Macquarie se termină tot în niște mlaștini, dar nu atît de întinse. Întorcîndu-se spre Sydney din zona mlaștinilor unde se termina râul Maquarie, coloniștii au cotit spre răsărit, au traversat cîteva râuri și au urcat într-o regiune deluroasă, străjuită la sud-est de munți (*lanțul Liverpool*). După ce au trecut peste acest lanț muntos descoperit de ei, au înaintat pe *rîul Hunter* și au ajuns, la sfîrșitul anului 1818, pe țărmul oceanului. Cîmpiile pe care le-au văzut le-au lăsat o impresie și mai apăsătoare decît predecesorilor lor.

În 1823, *Allan Cuningham* a mers pe același drum în direcție inversă și înaintînd spre nord-vest de lanțul Liverpool a ajuns pînă la marele rîu Barwon, care curgea prin șes; apa rîului era dulce. El nu i-a cercetat însă cursul pe o distanță mare. Aproape în același timp cu el, colonistul liber *Hamilton Hume* a mers cu doi însoțitori spre sud-vest de munții Albaștri și a descoperit râul *Murumbidgee*, care curge spre apus. Continuînd înaintarea în aceeași direcție, coloniștii au traversat un alt rîu mare (*Murray*) pe care l-au numit râul Hume și trecînd peste *Alpii Australieni* în partea lor de vest, mai joasă, au ajuns la *golful Port Phillip*.

Așadar, cu începere din 1813 au fost descoperite cîteva râuri care curgeau spre vest. Guvernul colonial l-a însărcinat pe ofițerul *Charles Sturt* să cerceteze cursul lor și să stabilească dacă nu sînt legate între ele. Sturt făcea de mai bine de zece ani serviciul militar în Australia și știa cît de greu sînt de executat lucrările topografice în anii cînd precipitațiile sînt abundente. Anul 1828 fiind foarte secetos, i s-a părut lui Sturt cel mai potrivit pentru cercetări. El a coborît mai întîi pe valea rîului *Macquarie* și a constatat că râul e aproape sec, iar mlaștinile despre care vorbeau predecesorii lui nici nu există. El a pornit pe albia secată, căutînd râul *Barwon* cu apă dulce, descoperit de Cuningham și a dat peste alt rîu (după cum i s-a părut) foarte mare, a cărui apă era sărată: râul curgea printr-un deșert de solonceacuri. El a denumit acest rîu *Darling*, în cinstea guvernatorului de atunci al Noii Galii de sud.

În anul următor (1829), mai ploios, Sturt și-a început călătoria cu bărcile în jos pe râul Lachlan, a ajuns pînă la un rîu cu un debit de apă destul de mare — *Murrumbidgee*, pe care a coborît pînă la râul *Murray*. El a recunoscut în acesta cursul inferior al rîului pe care l-au traversat Hume și însoțitorii săi. Sturt a pornit în jos pe *Murray*. Pe porțiunea

Călătoriile lui Bass și Flinders și itinerariile primilor exploratori ai regiunilor interioare ale Australiei.

unde râul își schimbă direcția generală nord-vest cotind spre vest (34° latitudine sudică, 142° longitudine estică), Sturt a observat că în Murray se varsă dinspre nord un râu (Darling) cu apă dulce. Continuându-și călătoria, el a ajuns pînă la gurile râului Murray și a constatat că acesta se varsă într-un liman întins (lacul Alexandrina), dincolo de care se află golful Encounter. Sturt s-a întors spre munții de unde pornise, urcînd pe riurile Murray și Murrumbidgee. El a făcut o descoperire extrem de importantă, stabilind, deocamdată în linii generale, rețeaua hidrografică din partea de sud-est a continentului australian. Sturt și-a descris călătoriile în cartea „Două expediții în regiunile interioare ale Australiei de sud” (1833).

Desigur, foarte multe lucruri au rămas încă nelămurite. Astfel, nu se știa aproape nimic, în afară de mărturiile întâmplătoare ale lui Hume, despre cursul râului Murray mai sus de gurile râului Murrumbidgee; nu s-a stabilit dacă râul cu apă dulce care se varsă în Murray dinspre nord are vreo legătură cu acea apă sărată care seacă, descoperită de Sturt în 1828. Aceste două probleme esențiale au fost rezolvate de topograful Thomas Mitchell. El presupunea că riurile Barwon și Darling reprezintă

același curs de apă și și-a început aici cercetările în 1831. El a descoperit că râul Darling nu are un singur izvor, ci cel puțin trei (cel mai sudic, *Namoi*). În 1835, Mitchell a ajuns la acel punct de pe râul Darling, unde Sturt găsise apă sărată, dar în acel an apa era dulce.

În anul următor (1836), Mitchell a ocolit coasta de sud-est a Australiei, a descoperit în dreptul meridianului de 141° longitudine estică gura micului râu *Glenelg* și a urcat pe valea acestuia pînă la izvoare. Apoi a străbătut spre răsărit regiunea *Alpilor Australieni*, acoperiți de eucalipti uriași (pînă la 140 m) și brăzdați de numeroase riuri. Această regiune i-a făcut lui Mitchell o impresie atît de puternică, încît a numit-o *Australia Felix* („Australia Fericită“).

În 1846, cercetînd bazinul cursului superior al râului Darling, Mitchell a descoperit aproximativ în dreptul paralelei de 28° latitudine sudică râul *Balonne* (în regiunea cursului superior, el poartă numele de *Condamine*), iar spre vest de acesta râul *Warrego* și a demonstrat că ambele riuri se varsă dinspre nord în Darling. El a cercetat cursul râului *Warrego* și a terminat astfel în linii mari descoperirea sistemului de riuri *Murray-Darling*. Înaintînd de la izvoarele râului *Warrego* mai departe spre nord, peste lanțul *Great Dividing Range* (Marele lanț despărțitor), Mitchell a descoperit râul *Nagoa*, unul din izvoarele marelui râu *Fitzroy*, care se varsă în oceanul Pacific în dreptul tropicului sudic.

CĂLĂTORIILE ȘI DESCOPERIRILE LUI EYRE ÎN AUSTRALIA DE SUD

În 1836, la vest de gura râului *Murray*, pe țărmul golfului *Saint Vincent*, a fost întemeiat orașul *Adelaida*, capitala *Australiei de sud*, care a devenit bază de pornire pentru expediții avînd drept scop căutarea de locuri bune pentru pășunat pe teritoriul noii colonii. În 1839, crescătorul de oi *Edward John Eyre*, explorînd zona de litoral de lîngă golful *Spencer*, a descoperit lanțul *Flinders*, cu înălțimi de peste 1 000 m care se întindea în direcția meridională. La vest de acest lanț, *Eyre* a descoperit lacul sărat *Torrens* (circa 6 000 km²), care, după cît se părea, se întindea pe o distanță foarte mare spre vest și nord. În același an, explorînd în dreptul golfului *Spencer* peninsula *Eyre*, el a descoperit în partea ei de nord munții de mică altitudine *Goler*.

În 1840, *Eyre* a pornit la drum cu intenția de a cerceta teritoriul situat între lanțul *Flinders* și coasta de vest a Australiei, unde fusese întemeiat înainte orașul *Perth*. Mai întîi, *Eyre* a înaintat spre nord de golful *Spencer* și a constatat că lacul *Torrens* s-a transformat într-o regiune de soloncauri. El a pătruns mai departe spre nord și a descoperit un alt lac sărat, imens, pe care l-a considerat o continuare a lacului *Torrens*. Mai tîrziu s-a dovedit că acesta este un rezervor de apă separat, care a primit numele de lacul *Eyre* (aproximativ 10 000 km²). După ce s-a întors pe litoral, *Eyre* și-a împărțit detașamentul în două; cu unul din grupuri el a pornit pe uscat spre apus, de-a lungul coastei sudice a Australiei, primind de la celălalt grup, care naviga pe un vas, apă și provizii. În această zonă de deșert, pe uscat nu se putea procura nici

hrană, nici apă. Eyre s-a oprit pe țărm, în dreptul meridianului de 132° 30' longitudine estică și a trimis vasul înapoi spre golful Spencer după provizii și apă proaspătă. Vasul s-a întors în ianuarie 1841, dar Eyre a pornit mai departe abia la sfârșitul lunii februarie. Pentru a se putea deplasa mai ușor, Eyre a redus grupul de pe țărm la cinci oameni, inclusiv el; trei dintre ei au murit pînă la 30 iunie, cînd au ajuns la *golful King George*, în dreptul meridianului de 118° longitudine estică. În timpul acestei călătorii care a durat patru luni, Eyre a străbătut peste 2 000 km, în cea mai mare parte printr-un deșert cu desăvîrșire lipsit de apă, de-a lungul unei *cîmpii* pe care nu exista nici un copac și căreia i-a rămas și numele de „Nullarbor“ (în latinește „Nici un copac“).

PRIMELE DESCOPERIRI ÎN AUSTRALIA DE VEST

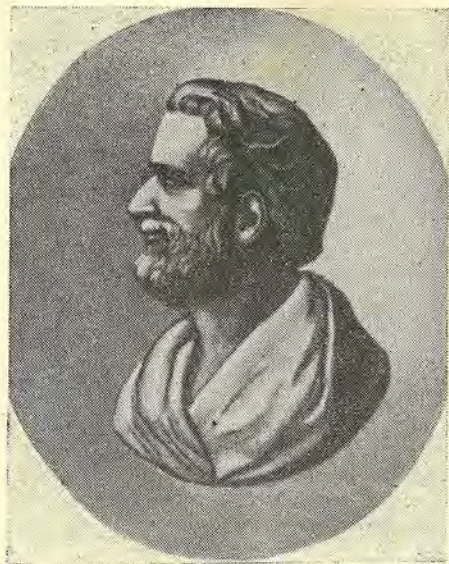
În 1829 au fost întemeiate în sud-vestul Australiei două orașe: *Perth*, lângă gurile râului Swan (Lebedelor) și *Albany*, lângă golful *King George*. De acolo s-au întreprins în interiorul țării expediții, deocamdată nu prea îndepărtate, pentru extinderea teritoriului coloniei. În primul rînd au fost descoperite lanțul Darling, la răsărit de Perth și lanțul Sterling (numit astfel în cinstea întemeietorului coloniei), la nord de Albany. În anul următor (1830) *căpitanul G. Bannister* a călătorit spre sud-est de Perth pînă la Albany și a descoperit că acest teritoriu (din sud-vestul Australiei) este potrivit pentru colonizare.

În anii 1837–1839, *George Grey* a explorat dinspre mare coasta de vest a Australiei. În partea de nord-vest, în regiunea *golfului Collier* (la 16° latitudine sudică) el n-a găsit nimic atrăgător, dar mai departe spre sud, în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică, a descoperit *riul Gaskoyne*. Înaintînd mai departe spre sud, el a naufragiat dincolo de paralela de 28° latitudine sudică și a fost nevoit să meargă pe jos de-a lungul țărmului pînă la Perth (aproape 500 km). Acest țărm i-a făcut lui Grey o impresie mai bună decît navigatorilor care-l precedaseră, dar ea nu a fost confirmată de cercetătorii de mai tîrziu.

În 1848, inginerul hotarnic *Augustus Gregory*, înaintînd de la Perth drept spre nord pe o distanță de vreo 500 km, a descoperit *riul Murchison*. El a încercat să treacă de pe cursul lui mijlociu spre nord-vest, în direcția golfului Shark, dar, ajungînd în fața pustiului, s-a întors (în 1852 el a repetat încercarea și de data aceasta a ajuns pînă la golful Shark).

CĂLĂTORIILE ȘI MOARTEA LUI LEICHHARDT

Pînă în jurul anului 1840 a fost explorată o zonă destul de întinsă doar în răsăritul Australiei, de la tropicul sudic pînă la extremitatea de sud-est a continentului. La vest de bazinul râului Darling, toate regiunile interioare rămăseseră complet necunoscute. În sud a fost explorată numai zona de pe litoral și, în parte, regiunea marilor lacuri sărate, iar în vest doar colțul de sud-vest al continentului și o fișie îngustă de pe țărm, pînă la riul Gaskoyne, precum și acest riu. Cea mai mare parte a Austr-

L. Leichhardt

lei de vest, centrale și de nord, răminea complet neexplorată.

În octombrie 1844, naturalistul și geologul *Ludwig Leichhardt*, german de origine, aflat în slujba guvernului Noii Galii de sud, a pornit într-o mare călătorie peste riul Condamine, spre golful Carpentaria. El a cercetat țărmul estic și sudic al golfului *pînă la riul Roper*, a explorat cursul lui inferior și mijlociu, a traversat *peninsula Arnhem Land* spre nord-vest și a ajuns la golful Van Diemen, străbătînd în paisprezece luni și jumătate o distanță de 4 800 km. El s-a întors la Sydney pe mare. Leichhardt a fost primul explorator al uriașei regiuni din nord-estul Australiei, care a căpătat ulterior denumirea de *Queensland*. Materialele expediției sale au fost publicate în 1847.

În octombrie 1846, Leichhardt a pornit de pe țărmul Noii Galii de sud, cu scopul de a traversa continentul de la răsărit spre apus, dar neavînd suficiente provizii a înaintat doar puțin la nord de cursul superior al riului Darling și s-a întors pe țărmul mării.

El a pornit a doua oară, în decembrie 1847, în fruntea unei expediții, spre vest, intenționînd să traverseze în decurs de trei ani continentul australian. Expediția a înaintat prin valea riului Darling pînă la riul Barcoo, de unde Leichhardt a expediat ultima scrisoare (primită la 3 aprilie 1848). Intreaga expediție a dispărut apoi fără urmă. Autoritățile din Sydney s-au alarmat abia după patru ani, în 1852. Timp de șaptesprezece ani, pînă în 1869, au fost trimise mai multe expediții în căutarea lui Leichhardt și a însoțitorilor lui, dar ele nu au putut descoperi nici o urmă a călătorilor dispăruți.

PRIMA CĂLĂTORIE ÎN AUSTRALIA CENTRALĂ

Charles Sturt a plecat din Noua Galie de sud după întemeierea coloniei Australia de sud și a fost angajat acolo. Guvernul Australiei de sud, care era locuită numai de coloniști liberi, considera că sarcina lui principală este să descopere noi pășuni. Eyre găsisese la vest și nord de golful Spencer numai deșerturi și semideșerturi. El nu înaintase însă mai departe spre nord, în *Australia centrală*, a cărei natură era complet necunoscută. În privința acesteia se făceau doar ipoteze care se băteau cap în cap. Sturt însuși, studiînd zborurile păsărilor în Australia de sud, a tras concluzia (care s-a dovedit a fi greșită) că în sezonul secetos al

anului ele zboară spre centrul continentului și că, prin urmare, acolo există apă din abundență.

În august 1844, în fruntea unei expediții guvernamentale, Sturt a plecat din Adelaide în căutarea de noi pășuni. Îndeplinind o misiune specială, el a pornit întâi spre nord-est, în direcția cursului inferior al râului Darling, pînă la *lacul Menindie* ($32^{\circ} 5'$ latitudine sudică). De aici a cotit spre nord-vest, în direcția lanțului Flinders; pe drum a trecut peste lanțul de mică altitudine *Barrier*, unde mai târziu (în 1883) a fost descoperit unul dintre cele mai mari zăcăminte de minereuri polimetalice din lume și a pătruns în „Marele deșert pietros“, străbătut de albiile unor riuri secate — „creek-uri“ — *Strzelecki*¹ și *Barcoo* (brațele inferioare ale marelui *Coopers Creek*).

La nord de lacul Eyre, călătorii au ajuns aproape de centrul continentului, pînă la *deșertul Simpson*. Dar la marginea răsăriteană a deșertului, în dreptul paralelei de 25° latitudine sudică, Sturt a fost nevoit să se retragă din cauza lipsei de apă. La începutul anului 1846, el s-a întors cu însoțitorii săi la Adelaide. Sturt a descris această călătorie în lucrarea sa, în două volume, „Povestiri despre expediția în Australia centrală“ (1848).

AUGUSTUS GREGORY ȘI PRIMELE TRAVERSĂRI ALE AUSTRALIEI DE NORD ȘI EST

Augustus Gregory și-a început activitatea în 1855, în fruntea unei mari expediții în partea de nord-vest a Australiei, prin cercetarea năvalnicului *riu Victoria* (aproape 600 km), cu debit mare de apă, care se varsă în golful *Joséph Bonaparte*. El a explorat întreg cursul acestui râu, a trecut din regiunea izvoarelor lui pe *Sturt Creek* și l-a cercetat pînă la locul unde el dispare la marginea nordică a *Marelui deșert de nisip*. A. Gregory s-a întors pe riul *Victoria* și înaintînd în direcția sud-est, a ajuns în 1856 pe țărmul oceanului Pacific, în dreptul paralelei de 24° latitudine sudică (în fața insulei *Curtis*). În felul acesta, el a efectuat *prima traversare a continentului australian* în direcția sud-est și a definit în linii generale relieful Australiei de nord. E adevărat că el nu s-a îndepărtat de țărmul mării mai mult de 500 km (la marginea Marelui deșert de nisip).

În 1858, A. Gregory a fost trimis în căutarea expediției lui *Leichhardt*, care dispăruse. Pornind din *Brisbane* spre nord-est, el a urmat itinerariul lui *Leichhardt* pînă la locul de unde acesta trimisese ultima scrisoare. Negăsind urmele expediției, A. Gregory a pornit în jos pe valea râului *Coopers Creek* și a brațului său inferior (*Strzelecki Creek*) pînă la lanțul *Flinders* și mergînd de-a lungul versantului său răsăritean, a

¹ Denumit astfel în cinstea polonezului *Pavel Strzelecki*, explorator al Australiei (în anii 1839—1844), autorul lucrării „Descrierea fizică a Noii Galii de sud și a Țării lui *Van Diemen*“. Printre altele el a studiat *Alpii Australieni*, unde a descoperit muntele *Kosciuszko* (2254 mtr., cel mai înalt vîrf din Australia), pe care l-a numit astfel în cinstea lui *Tadeus Kosciuszko*, remarcabil fruntaș al mișcării poloneze de eliberare națională de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

ajuns pe țărmul golfului Saint Vincent, lângă Adelaida. Astfel el a traversat pentru a doua oară Australia, de data aceasta în direcția sud-vest. În bazinul râului Coopers Creek, el s-a îndepărtat de mare cu aproape 900 km, dar nu a ajuns totuși pînă în Australia centrală, care continua să rămînă o „pată albă“.

Cam în aceeași perioadă (în anii 1857—1861) *Francis Gregory*, fratele lui Augustus, a întreprins patru călătorii în partea de nord a Australiei de vest, descoperind acolo, între paralelele de 20 și 28° latitudine sudică, trei râuri importante, și anume (de la nord spre sud): *De Grey*, *Fortescue* și *Ashburton*. Francis Gregory a întocmit, pe baza materialelor strînse în timpul călătoriilor, o hartă geologică schematică a întregului teritoriu situat la vest de meridianul de 120° longitudine estică, pînă la oceanul Indian, între paralelele de 20—28° latitudine sudică.

PRIMA TRAVERSARE A AUSTRALIEI ÎN DIRECȚIA MERIDIANULUI ȘI MOARTEA LUI BURKE

După descoperirea bogatelor zăcăminte aurifere în Australia de sud-est și după ce la sud de riul Murray a fost întemeiată *colonia Victoria* (1851), la Melbourne, noua ei capitală, a fost înființată o Societate de geografie, care dispunea de fonduri importante. Societatea a organizat o mare expediție în frunte cu irlandezul *Robert O'Hara Burke*, care din 1853 a fost inspector de poliție al coloniei Victoria (în tinerețe, Burke a slujit ca mercenar în armata austriacă, iar mai tîrziu a făcut parte din poliția engleză din Irlanda). Scopul expediției era să găsească drumul cel mai ușor pe uscat, din colonia Victoria spre marginea de nord a continentului, și să stabilească traseul pentru telegraful transaustralian.

Burke nu avea studii de specialitate și nici prin natura activității sale anterioare nu era cîtuși de puțin pregătit pentru a conduce o expediție geografică de acest fel. Trebuie însă să subliniem că, după cum se va vedea din cele ce urmează, organizatorii expediției și unii însoțitori ai lui Burke poartă o vină mai mare decît el pentru soarta tragică a expediției.

Din motive de neînțeles, Societatea de geografie din Melbourne i-a dat dispoziție lui Burke să traverseze Australia în ambele direcții, în loc ca de pe țărmul nordic expediția să fie adusă la Melbourne pe mare. De aceea el a fost nevoit să organizeze baze intermediare. În afară de aceasta, Burke a folosit pentru prima oară în Australia în drumul prin deșert, nu numai cai, ci și cămile (aduse din Afganistan), ceea ce era cît se poate de rațional.

În 1860, Burke a plecat din Melbourne spre nord în fruntea unei mari expediții. Pe drum, el a organizat două baze de aprovizionare: pe riul Darling (lîngă lacul Menindie) și pe Coopers Creek. De la Coopers Creek, Burke cu astronomul *W. J. Wils* și cu alți doi însoțitori au pornit mai departe spre nord, au trecut peste înălțimea care formează cumpăna apelor, și pe valea râului *Flinders* a coborît pînă la golful *Carpentaria*, unde au ajuns în februarie 1861. Astfel, el a efectuat prima traversare a continentului australian, în direcția meridianului.

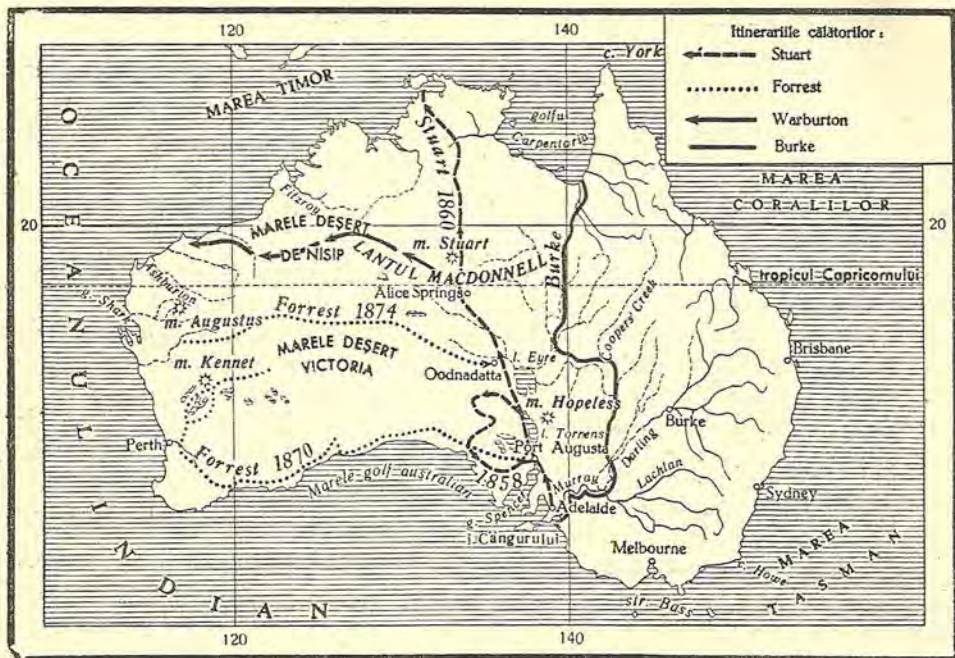
Burke a pornit imediat înapoi, fiindu-i teamă că nu îi vor ajunge alimentele pînă la prima bază. Oamenii și animalele erau complet istoviți. La mijlocul lunii aprilie, unul dintre membrii expediției a murit. Această nenorocire i-a făcut pe ceilalți trei să întîrzie o zi, întîrziere care i-a costat pe Wils și Burke viața. Cînd călătorii au ajuns la baza de aprovizionare de pe Coopers Creek, ei au constatat că șeful bazei o evacuase cu o zi înainte de sosirea lui Burke, lăsînd, „pentru orice eventualitate“, doar un bilețel și foarte puține alimente. Mai tîrziu el s-a justificat susținînd că i-a așteptat foarte multă vreme pe Burke și pe însoțitorii săi și a crezut că toți patru au pierit. Burke, Wils și ultimul lor însoțitor au pornit mai departe. Nu le mai rămăseseră decît două cămile (celelalte animale muriseră înainte). Călătorii au sacrificat cămilele și s-au hrănit cîtva timp cu carnea lor. Timp de cîteva săptămîni, europenii au primit un oarecare ajutor de la australienii pe care îi înțîlneau rareori, dar nici aceștia nu prea aveau alimente. Curînd Wils, sleit de puteri, a rămas în urmă, iar a doua zi a murit de foame și Burke. Singurul membru al expediției rămas în viață, W. P. King, a fost găsit de niște băștinași, aproape mort de foame, pe cursul inferior al râului Coopers Creek. Acolo l-a descoperit o echipă de salvare.

Aproape toate materialele geografice, culese fără îndoială de expediția lui Burke, au pierit, dar cele patru echipe de salvare trimise în diferite direcții au adunat date prețioase despre natura Australiei centrale.

STUART DESCOPERĂ PODIȘURILE DIN AUSTRALIA CENTRALĂ ȘI TRAVERSEAZĂ CONTINENTUL

În 1860, *John MacDouall Stuart* a întreprins în mod independent încercări de a traversa continentul australian (înainte de aceasta, el participase la expediția lui Sturt din 1844 în Australia centrală). Prima încercare a eșuat. Stuart nu-și putuse închipui că Australia centrală este un deșert atît de înspăimîntător. Totuși, el a ajuns pînă la paralela de 19° latitudine sudică, descoperind pe drum, lîngă tropicul sudic lanțul muntos central *MacDonnell*, iar la nord de acesta lanțul *Stuarts Bluff* („stîncă lui Stuart“). Dincolo de acest lanț, relieful începe să coboare: Stuart a descoperit masivul central (încă fără nume) al continentului australian. El și-a repetat încercarea în anul următor, dar a eșuat din nou, deși de data aceasta a ajuns pînă la Newcastle Creek, care se varsă în micul lac sărat Woods (al *Pădurilor*) în dreptul paralelei de 17° 30' latitudine sudică. Îi rămîneau mai puțin de 300 km pînă la golful *Carpentaria*, dar nefiind sigur că va găsi acolo alimente (proviziile de care dispunea erau reduse), s-a întors la Adelaide.

La începutul anului 1862, Stuart a pornit pentru a treia oară din Adelaide spre nord și a ajuns pînă la lacul Woods. În sfîrșit, la nord de Newcastle Creek el a găsit drumul spre mare prin tufărișul care înainte i s-a părut de netrecut — pe *Birdum Creek*, afluent sudic al râului *Roper*. De pe malurile acestui rîu, Stuart a pornit spre nord-vest pînă la rîul *Adelaide* și pe acesta a ajuns în iulie 1862 pe malul golfului *Van Diemen*. Astfel, John Stuart a efectuat cea de-a doua traversare (după

Primele traversări ale continentului australian.

Burke) a continentului australian în direcția meridianului. Itinerariul urmat de el (cu mici abateri în ambele direcții) a fost folosit curînd pentru instalarea liniei de telegraf transaustraliene.

Stuart scria cu o mîndrie legitimă că a condus detașamentul său de la o mare la alta fără să piardă nici un om. Exagerînd, firește, mult, el lăuda Australia de nord, afirmînd că ea este „cea mai minunată regiune din cîte i-a fost dat vreodată unui om să vadă“. Ultima sa expediție a avut și o mare însemnătate pentru agricultură, deoarece s-a constatat cu acest prilej că în unele regiuni interioare din Australia de nord există pășuni întinse care pot fi folosite de crescătorii de animale.

DESCOPERIREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AUSTRALIEI DE VEST

Mai rămăseseră complet neexplorate regiunile din interiorul Australiei, situate la vest de linia telegrafului. „Asaltul“ acestor regiuni a pornit de la linia telegrafului transaustralian. Exploratorii mergeau de la Adelaide pînă la una dintre stațiile din centrul continentului, aleasă de ei ca bază de pornire, iar apoi pătrundeau în deșert din direcția vest. În vara anului 1872—1873 (vara din emisfera sudică) Ernest Giles, înaintînd de la linia telegrafului spre vest, a descoperit, în dreptul paralelei de 24° latitudine sudică, lanțul George Giles (pe meridianul de 132° longitudine estică), iar la sud-vest de acesta, lacul sărat Amadeus,

care seacă în anotimpul călduros. Giles a încercat să pătrundă și mai departe, dar s-a oprit în fața nemărginitului deșert nisipos. În vara următoare, 1873—1874, Giles — de data aceasta împreună cu *Gibson* — a mers de la linia telegrafului spre vest, ceva mai la sud, de-a lungul paralelei de 26° latitudine sudică și a descoperit munții *Musgrave* cu un vîrf de 1 515 m (cel mai înalt punct din Australia centrală, situat în dreptul meridianului de $131^{\circ} 30'$ longitudine estică). De aici Giles și *Gibson* au cotit spre nord-vest și au pătruns în deșertul nisipos *Gibson* pînă la meridianul de 125° longitudine estică.

La mijlocul anului 1873, *Peter Warburton*, care înainte (în 1856) cercetase lacul *Torrens*, stabilindu-i definitiv contururile, a pornit din spre munții *MacDonell*, de la linia telegrafului, în direcția vest-nord-vest și a ajuns pînă la izvoarele rîului *Sturt Creek* (în dreptul paralelei de 20° latitudine sudică), de unde a cotit spre vest. *Warburton* a străbătut pentru prima oară Marele deșert de nisip, de la răsărit la apus, în partea sa cea mai largă și a ajuns la izvoarele rîului *De Grey*. El a trecut apoi peste izvoarele mai multor rîuri care seacă și a ajuns pe țărmul mării, în dreptul paralelei de $20^{\circ} 30'$ latitudine sudică, lîngă golful *Nicole*.

Așadar, toți exploratorii porneau de la linia telegrafului spre vest în direcția oceanului. În 1874, *John Forrest* a ales direcția inversă. Toamna, el a urcat pe valea rîului *Murchison*, pe care a găsit-o foarte potrivită pentru colonizarea crescătorilor de vite, apoi a cotit spre răsărit. El a străbătut regiunile semideșerte din Australia de vest, între paralelele de 25° — 26° latitudine sudică, trecînd de la un izvor care seacă la altul, printre numeroase lacuri sărate; în timpul iernii (în august) el a traversat zona deșerturilor, întîmplător în locul ei cel mai îngust, între pustiurile *Gibson* și Marele deșert *Victoria* și a ajuns la munții *Musgrave*, de unde a coborît pe valea rîului *Alberga* pînă la linia telegrafului (la sfîrșitul lunii septembrie). *Forrest* a ajuns la concluzia că regiunile interioare din Australia de vest explorate de el nu sînt de loc potrivite pentru colonizarea europenilor.

În 1875, *Ernest Giles*, mergînd aproximativ de-a lungul paralelei de 30° latitudine sudică, a pătruns de la linia telegrafului spre nord la lacul *Torrens*, în Marele deșert *Victoria*, străbătîndu-l de la răsărit la apus; trecînd apoi printr-un șir de lacuri care seacă în apropiere de lacul *Moore* ($117^{\circ} 30'$ longitudine estică) a cotit spre sud-vest și a ajuns pe țărmul oceanului *Indian*, lîngă *Perth*. De aici, *Giles* s-a îndreptat, în 1876, spre nord, în direcția izvoarelor rîului *Ashburton*. În dreptul paralelei de 24° latitudine sudică, el a cotit spre centrul continentului și avînd ca direcție generală această paralelă, a traversat de la apus spre răsărit pustiul *Gibson*, în fața căruia s-a oprit în 1873. Concluziile sale cu privire la natura regiunilor interioare din Australia de vest coincideau în general cu părerea lui *John Forrest*.

Așadar, în anii 1872—1876 a fost descoperită și traversată pe cîteva itinerarii aproximativ paralele, uriașa zonă de deșerturi din Australia centrală și de vest, între paralelele de 20° — 30° latitudine sudică. Această

zonă se împarte în mod convențional în trei deșerturi: Marele deșert de nisip (la nord), Gibson (în centru), Marele deșert Victoria (în sud). După aceasta, în Australia interioară n-au mai rămas neexplorate decât „pete albe“ destul de mici.

Capitolul 83

EXPLORATORII NOII GUINEE

MIKLUHO-MAKLAI

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când se făceau pregătiri intense pentru împărțirea definitivă a Oceaniei între imperialiști, iar băștinașii de pe insule erau exterminați în masă, în întreaga lume a răsunat în apărarea lor glasul unui mare umanist rus.

Nikolai Nikolaevici Mikluho-Maklai (1847—1887) a întreprins prima sa călătorie în 1866, pe când avea numai 19 ani, ca asistent al remarcabilului naturalist german progresist Ernst Haeckel. El a navigat în oceanul Atlantic pînă la insulele Madera și Canare, a vizitat Marocul și pretutindeni a făcut cercetări zoologice. În 1869, a vizitat țărmurile mării Roșii și ale Asiei mici, pentru studierea animalelor marine inferioare. Dar aceste călătorii și materialele strînse nu-l satisfăceau pe Mikluho-Maklai. El se simțea atras spre regiunile neexplorate. Scopul său era să găsească un loc care pînă atunci (în 1868) nu fusese încă vizitat de albi. Astfel, *el a ales coasta de nord-est a Noii Guinee, lângă golful Astrolabe din marea Noii Guinee.*

Visul lui Mikluho-Maklai s-a realizat după doi ani. La solicitarea Societății ruse de geografie, el a plecat în 1870 din Kronstadt pe corveta cu elice „Viteaz“ (sub comanda lui *Pavel Nikolaevici Nazimov*), a ocolit America de sud și, potrivit indicațiilor sale, în septembrie 1871 a fost debarcat pe țărmul golfului Astrolabe, denumit mai tîrziu în cinstea lui *coasta Maklai*. În timpul călătoriei, ofițerii de pe „Viteaz“ au descoperit și au cartografiat strîmtoarea dintre coasta Maklai și insula Long Island, numită de Nazimov *strîmtoarea „Viteaz“*. Mikluho-Maklai a trăit pe țărmul „său“ printre papuași, pînă în decembrie 1872, studiind limba, moravurile și obiceiurile lor și prin răbdarea, calmul, sinceritatea și prietenia pe care le-a arătat-o a cîștigat dragostea și încrederea papuașilor.

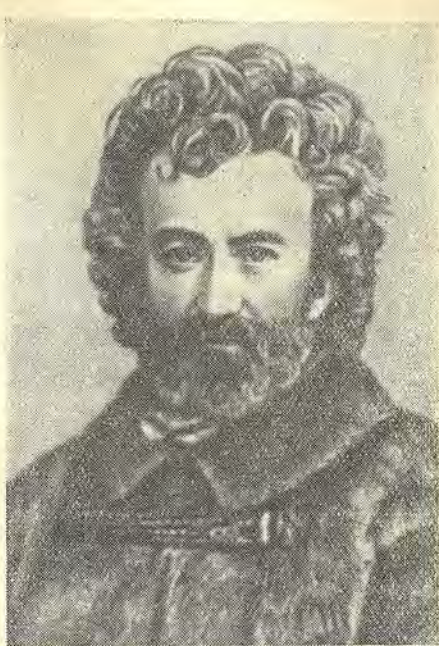
La începutul anului 1873 a venit să-l ia pe Mikluho-Maklai cliperul rus cu mașină auxiliară „Izumrud“ (sub comanda lui *Mihail Nikolaevici Kumani*). Ofițerii de pe cliper au cartografiat strîmtoarea care desparte insula Kerker de Noua Guinee și Kumani a denumit-o *strîmtoarea Izumrud (Smaraldul)*. Pe cliperul „Izumrud“, Mikluho-Maklai a mers pînă în Filipine și de acolo a plecat în insula Java. În anul următor (1874), el a navigat pe un vas olandez spre insulele Celebes, Timor și

Moluce. De acolo a trecut cu un vas de pînze malaiez („prau“) pe țărmul vestic al Noii Guinee, l-a cercetat, a călătorit din nou spre Moluce și Celebes și s-a întors în Java, unde a trăit pînă în 1875. Mikluho-Maklai a trecut apoi în peninsula Malacca și a explorat regiunile ei interioare. În anii 1876–1877, el a fost pentru *a treia oară* în Noua Guinee, pe țărmul „său“, unde a adunat o colecție antropologică și etnografică prețioasă.

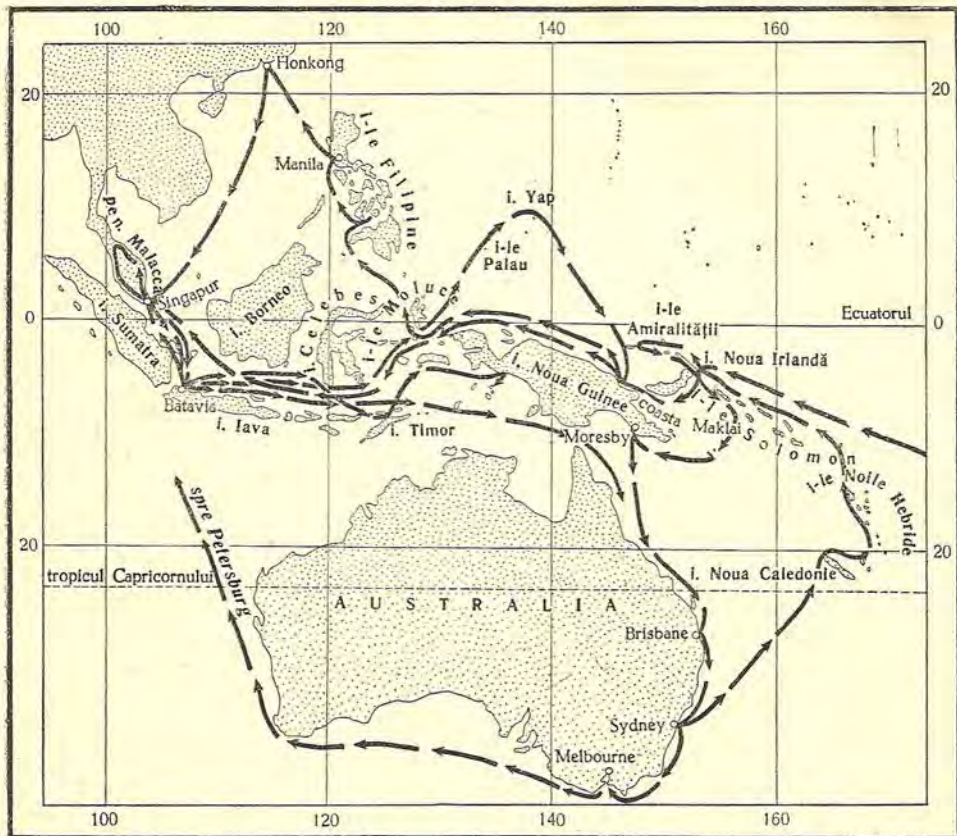
Toate aceste călătorii aveau ca scop studierea cît mai minuțioasă sub raport antropologic a populației indoneziene, pentru a compara datele culese cu observațiile făcute asupra papuașilor. Pe baza observațiilor sale, Mikluho-Maklai a ajuns la concluzia unității speciei umane și a înrudirii dintre diferitele rase omenști, infirmînd concepția antiștiințifică cu privire la așa-zisele rase „inferioare“ și „superioare“.

La sfîrșitul anului 1877, Mikluho-Maklai a plecat pe un shooner englez, care acostase întîmplător la coasta Maklai, la Singapore, unde a rămas mai bine de șase luni, din cauza unei boli grave. În 1878, a plecat la Sydney (Australia). În 1879–1880, el a navigat de acolo spre Noua Caledonie și spre alte insule din Melanezia, continuîndu-și studiile antropologice, și a vizitat pentru *a patra oară* Noua Guinee (de data aceasta, coasta sudică). Reîntors la Sydney, marele umanist a desfășurat o intensă propagandă împotriva comerțului cu sclavi, larg răspîdită în Melanezia. În 1881, el a vizitat pentru *a cincea oară* Noua Guinee (coasta sudică) pe o corvetă engleză cu o expediție de represalii. Datorită intervenției sale, comandantul corvetei a renunțat să dea foc unui sat al papuașilor și să extermine pe toți locuitorii săi. În 1882, Mikluho-Maklai s-a întors prin canalul Suez la Petersburg, *terminînd astfel călătoria în jurul lumii* pe care a început-o pe corveta „Viteaz“ în 1870.

El n-a rămas însă multă vreme în patrie. În 1883, a plecat în Australia, iar apoi în Java. La Batavia (astăzi Djakarta) el a găsit întîmplător un vas rusesc — corveta „Skobelev“ (fostul „Viteaz“). Comandantul corvetei, *Vadim Vasilievici Blagodarev*, l-a transportat la cerea sa (pentru *a șasea oară*) în Noua Guinee, pe coasta Maklai. Profitînd de acest prilej, ofițerii de pe corvetă au cartografiat partea de nord-vest a golfului Astrolabe și au descoperit acolo *baia Aleksei* și un șir de insule mici, cea mai mare dintre ele fiind denumită de Blagodarev *insula Skobelev*.

N. N. Mikluho-Maklai

Călătoriile lui Mikluho-Maklai.

După ce a mai trăit cîtva timp printre prietenii săi papuași, Mikluho-Maklai s-a întors în Australia, unde a rămas pînă în 1886. În același an s-a mutat cu familia sa la Petersburg și a murit acolo după un an. El a lăsat o mare moștenire științifică. Principalele sale lucrări au fost editate în cinci volume de către Academia de științe a U.R.S.S. (Opere, 1950–1954). Mikluho-Maklai a devenit unul dintre eroii preferați ai tineretului sovietic. În U.R.S.S. se editează și se reeditează mereu cărți despre el.

CERCETĂTORII OCCIDENTALI AI NOII GUINEE

Dintre exploratorii occidentali ai Noii Guinee se remarcă prin realizările sale *Luigi Maria D'Albertis*. Genovez de origine, el a participat în 1860 la campania lui Garibaldi în Sicilia. După unirea Italiei, a explorat, în 1871–1872, extremitatea de nord-vest a Noii Guinee, apoi peninsula *Vogelkop* (*Berau*), împreună cu botanistul italian *Odoardo*

Beccari, care călătorise înainte prin Indonezia și Etiopia. Cu acest prilej ei au descoperit pe țărmul răsăritean al peninsulei munți cu o altitudine pînă la 3 200 m. După trei ani, *Albertis* s-a întors în Noua Guinee, de data aceasta în partea ei de sud-est și a descoperit acolo *riul Fly*, cea mai mare arteră fluvială din partea de sud-est a insulei, care a fost cotropită mai tîrziu de englezi. *Albertis* și-a descris călătoriile în lucrarea în două volume intitulată „În Noua Guinee” (1880).

Otto Finsch, negustor german, devenit mai tîrziu zoolog, a între-prins în anii 1879—1882 o călătorie în jurul lumii în direcția vest: el a pornit din Europa, prin S.U.A., pînă în Oceania, iar apoi s-a întors prin canalul Suez în patrie. În Oceania, *Finsch* a studiat fauna din insulele *Havai* și *Micronezia*; de asemenea, el a vizitat partea de nord-est a *Noii Guinee*.

În 1884, *Finsch* a vizitat pentru a doua oară *Noua Guinee* și a descoperit *riul Selik*, cel mai mare curs de apă din partea de nord-est a insulei, pe care a acaparat-o Germania. El a explorat de asemenea un mare arhipelag din marea *Noii Guinee*, pe care germanii l-au denumit *arhipelagul Bismarck*.

Capitolul 84

DESCOPERIRILE DIN ARCTICA EURASIATICĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

EXPLORATORII ÎNSULELOR NOVAIA ZEMLIA

În 1807, pe un vas echipat pe socoteala lui *N. P. Rumianțev*, timonierul *Pospelov* a plecat din peninsula *Kola* pînă în insulele *Novaia Zemlia*, unde efectua prospecțiuni geologice *Ludlov*, funcționar la departamentul minelor. *Pospelov* a condus corabia prin *Kostin Șar*, a trecut pe hartă această strîmtoare și insulițele de la intrarea ei nordică, iar apoi s-a îndreptat spre *Matocikin Șar*.

În 1822, *Pospelov* a predat harta întocmită de el împreună cu jurnalul de bord lui *Feodor Petrovici Litke*. Aceasta a folosit materialele pentru expedițiile pe care le-a întreprins spre *Novaia Zemlia* în anii 1821—1824, cînd după încercarea neizbutită (din 1819) a locotenentului *Andrei Petrovici Lazarev*, el și colaboratorii săi au cartografiat sumar țărmul apusean al insulelor *Novaia Zemlia* și ceva mai amănunțit țărmul sudic. În 1823, unul dintre participanții la expedițiile lui *Litke* spre *Novaia Zemlia*, locotenentul *Mihail Andrianovici Laptev*, a cartografiat din nou strîmtoarea *Matocikin Șar* și s-a convins că harta lui *Rozmîsl* din 1768 era destul de exactă.

Litke s-a dovedit a fi un scriitor talentat. Cartea sa, „Patru călătorii în oceanul Înghețat de nord pe bricul militar «*Novaia Zemlia*», în anii 1821—1824” se citește cu interes și astăzi, cu atît mai mult cu cît, în

afara rezultatelor expedițiilor sale, el prezintă și o sinteză a cercetărilor făcute anterior pe aceste insule.

Cel mai mare explorator al insulelor Novaia Zemlia din secolul al XIX-lea a fost timonierul *Piotr Kuzmici Pahtusov* (1800–1835). Fiu de marinăr, el rămăsese orfan de mic, mama lui era foarte săracă și la vârsta de 8 ani băiatul a fost înscris la școala pentru orfani din Arhanghelsk. În 1815 a fost mutat la Școala baltică pentru timonieri și a întreprins prima sa călătorie de cursă lungă mergînd de la Arhanghelsk la Kronstadt. În 1817, a navigat din Kronstadt spre țărmurile Franței, iar în 1821–1826 a fost ajutor de timonier; a participat la expedițiile hidrografice comandate de *Ivan Nikiforovici Ivanov* și *Ilia Avtonomovici Berejnh*, care au întocmit harta coastei mării Barents de la Vaigaci pînă la Kanin Nos. În anii 1827–1831 el a participat la expediția lui *Mihail Franțevici Reineke* în marea Albă. În felul acesta a făcut o admirabilă școală practică în mările nordice, sub conducerea celor mai buni hidrografi ruși din acea vreme.

Prima expediție independentă a timonierului Pahtusov datează din anii 1832–1833, cînd, comandînd barcazul „Novaia Zemlia“, a trecut pentru prima dată pe hartă toată coasta de sud-est a insulelor Novaia Zemlia de la Porțile Kara pînă la Matocikin Șar. În timpul iernatului, el a efectuat observații meteorologice sistematice (pentru prima oară pe Novaia Zemlia), iar în primăvara anului 1833 a făcut deplasări pe distanțe mari pentru a cartografia țărmul sudic al insulei.

În 1834, comandînd shoonerul „Krotov“, care era însoțit de barcazul „Kazakov“ (sub comanda lui A. K. Țivolka), Pahtusov a plecat din Arhanghelsk spre intrarea vestică în Matocikin Șar și a iernat acolo. În primăvara anului 1835 a întocmit harta strîmtorii Matocikin Șar. În timpul verii a plecat împreună cu Țivolka pe barcazul „Kazakov“ de-a lungul țărmului apusean al insulelor Novaia Zemlia spre nord, cu scopul de a ocoli insulele și de a pătrunde în marea Kara, dar lîngă insula Berh barcazul a fost strivit de ghețuri; oamenii au fost salvați de vînătorul *Afanasi Eriomin* care se afla întîmplător în apropiere și care i-a dus cu corabia sa pînă la Matocikin Șar. De aici, pe un alt barcăz, deși grav bolnav, Pahtusov a trecut prin strîmtoare și a cartografiat țărmul răsăritean al insulelor Novaia Zemlia pînă la *insulele Pahtusov* (72°22' latitudine nordică) descoperite de el. Fiind pe moarte, Pahtusov s-a întors în octombrie împreună cu expediția la Arhanghelsk, iar după o lună a murit. În 1835 timonierului-erou i s-a ridicat un monument la Kronstadt, din banii strînși de timonierii din flota rusă.

Timonierul Avgust Karlovici Țivolka, tovarăș de călătorie al lui Pahtusov în anii 1834–1835, a continuat explorarea insulelor Novaia Zemlia în 1837, comandînd un shooner, pe care se afla expediția condusă de remarcabilul savant, academicianul *Karl Maksimovici Ber*. În anul următor, Țivolka a fost numit conducător al unei expediții hidrografice (pe două shoonere) pentru cercetarea insulelor Novaia Zemlia. El a călătorit din Arhanghelsk pînă în golful Melkaia (în partea de sud-vest a insulei Severnii din Novaia Zemlia), s-a oprit acolo pentru ier-

nat și în martie 1839 a murit de scorbut. Numele lui s-a dat unui golf de lângă insulele Pahtusov.

După moartea lui Țivolka, comanda expediției a fost preluată de timonierul *Stepan Andreevici Moiseev*, care iernase cu el și făcuse mai înainte o călătorie în jurul lumii. Acesta a cartografiat o porțiune din țărmul vestic al insulelor Novaia Zemlia. Mai târziu, Moiseev s-a remarcat prin lucrările hidrografice efectuate de el în partea de sud a mării Kara; la bătrânețe — aproape de 70 de ani — a comandat o expediție care a explorat fluviul Obi și estuarul cu același nume (1880—1881).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, vânători și neguțători pomori continuau să navigheze de-a lungul țărmurilor vestice ale insulelor Novaia Zemlia până la extremitatea lor nordică. Astfel, cîrmaciul *Isakov*, tîrgoveț din regiunea râului Kem, care se îndeletnicea cu vînațoarea de peste treizeci de ani, a descoperit lângă țărmul de nord-vest al insulelor Novaia Zemlia, dincolo de *Russkaia Gavan* (Portul Rusesc), grupul de mici insule *Isakov* (76°20' latitudine nordică).

„ȚARA LUI SANNIKOV“ ȘI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL NOVOSIBIRSK

La hotarul dintre secolele XVIII—XIX vînatul *Faddeev* a descoperit la răsărit de insula Kotiolnii o altă insulă mare, pe care a organizat prima stațiune rusă de iernat. Vînatul a numit-o *insula Faddeev*. În aceeași perioadă se îndeletnicea cu vînațoarea pe insulele Novosibirsk tîrgvețul *Iakov Sannikov* din Iakutsk. În 1800 el a trecut, în calitate de staroste de artel¹, de pe continent pe *insula Stolbovoi* (la vest de Malii Liahov, 74° latitudine nordică, 136° longitudine estică) și a cercetat-o². După cinci ani el a vizitat și insula *Faddeev*.

În acea perioadă fusese deportat pe cale administrativă în Siberia de răsărit, pentru niște abateri în serviciu, fostul student *Matvei Matveevici Hedenstrom*, funcționar la vama din Riga. Din fondurile alocate de N. P. Rumianțev, el a organizat o expediție pentru cartografierea insulelor Novosibirsk. La expediție a participat și Sannikov. În iarna anului 1808—1809, Sannikov a trecut pe insula Kotiolnii, iar apoi pe *Novaia Sibir* (denumire dată de Hedenstrom), unde a petrecut vara și a găsit urmele unei populații dispărute. În primăvara anului 1809, Hedenstrom a trecut pe sîinii de la gurile râului Iana — prin insulele Liahov și *Faddeev* — din nou pe insula *Novaia Sibir* și a cartografiat peste 200 km din coasta ei sudică. Iarna anului 1809—1810 el a petrecut-o pe *Merkusina Strelka*. În primăvara anului 1810 a mers cu sîniile pînă la gurile râului *Indighirka*, iar de acolo a trecut pe țărmul răsăritean al insulei *Novaia Sibir*. Căutînd pămînt la răsărit de această insulă, Hedenstrom a înaintat mai bine de 90 km pe torosuri, dar a fost oprit de o întindere mare de apă neacoperită de ghețuri, prima indicație cu privire la așa-numita „Copcă

¹ Pe atunci, grup de vînatul, muncitori etc. care se alcătuia după locul de origine și în cadrul căruia ciștigurile se împărțeau în mod egal (*n. tr.*).

² Această insulă, care înainte nu fusese trecută pe hartă, era vizitată fără îndoială de multă vreme de vînatul. După cîțiva ani s-au găsit pe ea cruci străvechi de lemn.

siberiană". (Sibirskaia Polinia). El a cotit spre sud și a ajuns la gurile Kolımei. De acolo Hedenstrom a căutat din nou pământul în direcția nord-est, dar, după ce a străbătut peste 150 km, a fost iarăși oprit de copcă.

În același an, Iakov Sannikov a traversat insula Novaia Sibir de la sud spre nord și a văzut la mieznoapte un pământ muntos, în direcția căruia a parcurs vreo 30 km, pînă cînd s-a oprit în fața unei copci imense. În 1811 el a explorat insulele Novosibirsk împreună cu topograful Pșenițin. Ei au ocolit întreaga insulă Faddeev și au descoperit că ea este legată de insula Kotiolnii printr-o fișie de pământ joasă și nisipoasă (denumit mai tîrziu *Țara lui Bunge*). De pe țărmul nordic al insulei Faddeev, Sannikov a văzut din nou pământ la aproximativ 50 km spre nord; el a încercat să ajungă pe gheață pînă acolo, dar s-a oprit iarăși în fața unei copci largi. Întorcîndu-se, în 1811, spre gurile rîului Iana ca să ia reni, el a trecut pe insula Kotiolnii și de pe extremitatea nordică a acesteia a văzut pentru a treia oară pământ, acum însă în direcția nord-vest. Atunci el a ajuns la convingerea că la nord de arhipelagul Novosibirsk există un pământ întins. Această „Țară a lui Sannikov“ a fost căutată zadarnic timp de peste 100 de ani de diferiți cercetători, începînd cu P. F. Anjou (1820—1823), pînă cînd exploratorii sovietici, pe spărgătoarele de gheață „Stalin“ și „Ermak“ în 1937 și pe spărgătoarele de gheață „Sadko“ și „Sedov“ în 1937—1938, precum și aviatorii sovietici, în primăvara anului 1938, au dovedit că un astfel de pământ nu există. Probabil că Sannikov a văzut o „insulă de gheață“.

Expediția și-a încetat lucrările la începutul anului 1812, deoarece Hedenstrom a fost rechemat la Irkutsk. El a știut să cîștige simpatia guvernatorului astfel că în 1819 a fost trimis la Petersburg. Acolo a scris trei cărți: „Călătoriile lui Hedenstrom prin marea Înghețată...“ (1822), „Descrierea țărmurilor mării Înghețate de la gura rîului Iana pînă la Baranov Kamen“ (1823) și, cea mai interesantă dintre ele, „Note despre Siberia“ (1830)¹.

În 1815 au mai fost descoperite două insule. Vînătorul iacut *Maksim Liahov*, trecînd pe gheață de la gura rîului Iana spre insula Kotiolnii, a greșit drumul și a descoperit la nord de capul Buorhaia *insulele Vasilevski și Semionovski* (trecute pentru prima oară pe hartă în 1823). Aceste insule, formate din ghețuri fosile acoperite de depozite marine mai tinere, s-au topit, transformîndu-se în bacuri de nisip: insula Vasilevski după 1913, iar insula Semionovski în jurul anului 1948.

EXPEDIȚIILE LUI ANJOU ȘI VRANGHEL

Încă în secolul al XVIII-lea oficialitățile din Petersburg au început să se intereseze de „Țara lui Andreev“; despre un pământ situat la nord de Kolima auzise Sarıcev; acum se mai adăugase un al treilea pământ —

¹ Hedenstrom, care consuma cantități mari de alcool, nu a rămas mult la Petersburg; el s-a întors în Siberia, la Tomsk, iar acolo, alcoolizîndu-se, a decăzut și a murit în mizerie (1845).

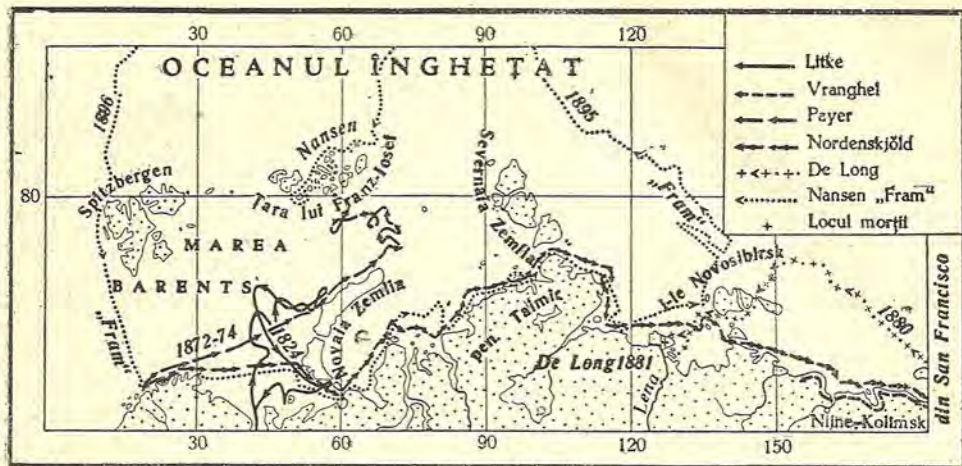
„Țara lui Sannikov“ și, în afară de aceasta, fuseseră într-adevăr descoperite și cartografiate sumar noi insule în arhipelagul Novosibirsk. Ultima cartografiere a țărmurilor Siberiei, efectuată în anii 1730—1740, nu corespundea noilor cerințe, iar o porțiune considerabilă de pe țărmul de nord-est nu fusese de loc trecută pe vreo hartă. Pornind de la aceste considerente au fost organizate două expediții: spre Ust-Iansk și Kolîma, în fruntea cărora au fost numiți locotenenții (mai târziu amirali) *Piotr Feodorovici Anjou* și *Ferdinand Petrovici Vranghel*. Ei trebuiau să efectueze cartografierea țărmurilor, vara — călare și unde va fi posibil cu bărcile, iar în restul anului, în sănii trase de ciini.

F. P. Vranghel

În doi ani (1821—1823) mica expediție *Ust-Iansk* comandată de Anjou a cartografiat țărmul nordic al Siberiei dintre râurile Oleniok și Indighirka și arhipelagul Novosibirsk. În acest timp, Anjou a străbătut iarna, cu săniile, aproape 10 000 km, iar vara, călare sau în bărci ușoare, aproximativ 4 000 km; el a descoperit țărmul nordic al insulei Kotiolnii și mica insulă *Figurin* (denumită astfel în cinstea medicului expediției). Anjou a întocmit prima hartă destul de exactă a arhipelagului Novosibirsk și a cartografiat țărmul Siberiei între râurile Iana și Indighirka. Numele lui (*insulele Anjou*) a fost dat părții centrale a arhipelagului, din care fac parte toate insulele mari — Kotiolnii (cu Țara lui Bunge), Faddeev și Novaia Sibir. Anjou a însărcinat cu efectuarea unei părți din lucrări pe timonierul *Piotr Ivanovici Ilin*, considerat un navigator foarte experimentat. Mai înainte călătorise cu V. M. Golovnin, pe „Diana“ și pe „Kamciatka“, în jurul lumii. Ilin a însemnat pe hartă țărmul Siberiei, de la vest de gura râului Iana pînă la estuarul râului Oleniok. Cu acest prilej el a găsit, printre altele, ruinele stațiunii de iernat a lui V. Proncișcev. Ilin a întocmit și prima hartă exactă a acestui țărm. Principalii participanți la expediția de pe Kolîma condusă de F. P. Vranghel au fost micimantul (mai târziu amiral) *Feodor Feodorovici Matiushkin*, prieten al lui A. S. Pușkin, și timonierul *Prokopi Tarasovici Kozmin*. Toți trei navigaseră în jurul lumii pe „Kamciatka“, pe cînd erau elevi ai lui V. M. Golovnin.

Vranghel a însemnat el însuși pe hartă țărmul Siberiei, de la gura Kolîmei pînă la capul Bolșoi Baranov, apoi a trecut pe insulele Medveji, cartografiind o parte din ele, și-a continuat drumul pe gheață de la capul

Explorările din secolul al XIX-lea în Arctica euroasiatică.

Șelaghin spre nord, pînă la paralela de $70^{\circ}51'$ latitudine nordică și meridianul de $175^{\circ}27'$ longitudine estică în căutarea unui pămînt, iar apoi s-a întors la Nijne-Kolîmsk. Matiușkin, care organizase baza expediției la Nijne-Kolîmsk (1820), a trecut pe gheață împreună cu Vranghel, pe insulele Medveji și a descris cu acest prilej *insula Patru stîlpi* (*Cetîriohstolbovoi*, martie—mai 1821). Apoi, în vara anului 1821, a explorat bazinul rîului Bolșoi Aniui (afluent din dreapta al Kolîmei pe cursul său inferior), a studiat tundra de la răsărit de gurile Kolîmei și de Malî Aniui (vara anului 1822) și a cartografiat țărmul nordic al peninsulei Ciukotka (martie—aprilie 1823), de la estuarul Cian pînă la meridianul de $179^{\circ}30'$ longitudine estică. În vara anului 1821, Kozmin a cartografiat în mod independent țărmul dintre gurile rîurilor Kolîma și Indighirka, iar la începutul anului 1823 a terminat cartografierea insulelor Medveji.

Toți trei (comandant fiind Vranghel) au întreprins în 1825—1827 a doua călătorie în jurul lumii pe sloopul „Krotki”. La întoarcerea din expediție, Vranghel a fost ales membru-corespondent al Academiei de științe. În 1828 el a fost angajat de Compania ruso-americană, a plecat prin Siberia la Ohotsk, iar de acolo a trecut la Novoarhanghelsk (insula Baranov). Din 1829 pînă în 1835, el a fost guvernator principal al Americii ruse. În această perioadă a cercetat țărmurile Americii ruse, de la strîmtoarea Bering pînă în California, strîngînd importante materiale geografice și etnografice. Pe drumul din Novoarhanghelsk spre patrie, Vranghel a debarcat pe țărmul mexican, a traversat Mexicul, a călătorit pe mare pînă la New York și de acolo, prin oceanul Atlantic și marea Baltică, s-a întors la Petersburg. În felul acesta el și-a încheiat cea de-a treia călătorie în jurul lumii.

Vranghel a scris mai multe cărți. Cea mai bună lucrare a sa este „Călătoria de-a lungul țărmurilor nordice ale Siberiei și prin marea

„Inghețată în anii 1820–1824“ (1841). La această carte este anexată „Harta unei părți a țărmului nordic al Siberiei“, întocmită de cei trei participanți la expediția sa în Arctica. Pe această hartă, la nord-est de riul Verkon ($69^{\circ}45'$ latitudine nordică, 173° longitudine estică) — „în marea pe care plutesc ghețari vechi“ — erau însemnați munți cu inscripția: „Munții se văd de pe capul Iakon (Iakan, $69^{\circ}35'$ latitudine nordică, $177^{\circ}30'$ longitudine estică — I. M.) în timpul verii“.

În 1848, expediția engleză condusă de *Henry Kellett*, trimisă dinspre strâmtoarea Bering în căutarea expediției lui Franklin, a descoperit întîmplător în marea Ciukotka, la $71^{\circ}25'$ latitudine nordică și $175^{\circ}40'$ longitudine vestică, mica *insulă Herald*. La vest de ea, englezii au văzut țărmul stîncos al unui pămînt.

În 1867, o balenieră americană, comandată de Thomas Long, s-a apropiat de marea insulă pe care se înălțau munții văzuți dinspre sud în timpul verii de către ciukci, iar dinspre răsărit de către Kellett. El „a dat acestui pămînt numele lui Vranghel, fiindcă voia să arate respectul cuvenit omului care cu 45 de ani în urmă dovedise că marea polară este deschisă“. Astfel a fost descoperită *insula Vranghel* ($7\,300\text{ km}^2$), despărțită de continent prin strâmtoarea largă Long (125 km în punctul cel mai îngust).

Capitolul 85

DESCOPERIRILE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ARCTICA EURASIATICĂ

PAYER ȘI DESCOPERIREA ȚĂRII LUI FRANZ JOSEF

Locotenentul austriac *Julius Payer* (originar din orașul Teplice, Cehoslovacia), alpinist, a participat în anul 1869–1870 la a doua expediție polară germană pe vaporul „Germania“ comandat de *Karl Koldewey*. Expediția a înaintat de-a lungul țărmului răsăritean al Groenlandei, descoperind pe drum fiordul *Franz Iosef*, pînă la paralela de $75^{\circ}30'$ latitudine nordică, unde a fost oprită de ghețuri. Expediția a iernat pe *insula Sabine*, iar de aici Payer și-a continuat drumul pe schiuri, de-a lungul coastei de nord-est a Groenlandei, pînă la capul Bismarck ($77^{\circ}2'$ latitudine nordică). Iată de ce au apărut pe harta acestei părți a litoralului Groenlandei *Țările Payer*, *regele Wilhelm*, *regina Louise* și *Germania*.

În 1871, Payer a navigat împreună cu locotenentul Karl Weyprecht în marea Barents, între Spitzbergen și Novaia Zemlia. La înapoiere, amîndoi au fost numiți conducători ai expediției polare, organizată pe nava de explorare austriacă „Tegetthoff“, cu vele și vapori, din fondurile bogăților conți *Wilczek* și *Zics*. La 29 august 1872, „Tegetthoff“ a fost prins de ghețuri lingă coasta de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia, dincolo de *insulele Barents* și a mers în derivă timp de 372 de zile, spre nord. La 30 august 1873, Payer a notat: „... Deodată ceața s-a împrăș-

I. Payer

1874 și după un marș greu de trei luni, condusă cu pricepere de Weyprecht, a ajuns în Novaia Zemlia, unde a fost salvată de echipajul unui vas rus de vinătoare. În 1876 a apărut cartea lui Payer „Expediția austro-ungară spre Polul Nord“. Pe harta anexată, el a exagerat mult întinderea Țării lui Franz Iosef spre nord și a micșorat (cu 9° longitudine) întinderea ei spre vest.

În vara anului 1880, un bogat turist scoțian, *Leigh Smith*, călătorind pe un iaht cu aburi propriu, a descoperit în dreptul paralelei de 80° latitudine nordică, între 50 și 54° longitudine estică, *insulele Hooker, Bruce și Northbrook*, iar la nord-vest de acestea (până la 44° longitudine estică) mari porțiuni de uscat pe care le-a numit *Țara lui Georg și Țara Alexandrei*. Bucuros, turistul a plecat în vara următoare spre insula Northbrook, dar lângă *capul Flora* iahtul său a fost strivit de ghețuri și s-a scufundat; din fericire au scăpat patru bărci. Întregul echipaj (25 de oameni) s-a salvat pe un sloi de gheață, a trecut pe țărni și a petrecut iarna anului 1881–1882 pe insula Northbrook, unde și-a procurat hrană din belșug, vînînd iarna urși albi, iar primăvara, păsări care încă nu văzuseră oameni. În a doua jumătate a lunii iunie 1882 naufragiații au plecat cu bărcile de pe insula Northbrook și la începutul lunii august au ajuns pînă la intrarea vestică în strîmtoarea Matocikin Șar, unde au fost întîlniți de o expediție de salvare.

Descoperirea Țării lui Franz Iosef a fost terminată în linii mari de exploratorul polar englez *Frederick George Jackson*, care primise misiunea de a cerceta acest pămînt, printre altele, în vederea organizării unei

tiat complet spre nord-vest și am zărit contururile unor stînci. Iar după cîteva minute a apărut în fața noastră panorama unei țări muntoase în toată strălucirea ei, cu ghețari sclipitori...“ Payer a numit-o *Țara lui Franz Iosef*. Curentul însă a început să împingă spre sud ghețurile în care era blocat „Tegetthoff“ și abia în noiembrie, după ce începuse noaptea polară, austriacii au pășit pe uscat, pe *insula Wilczek* (în dreptul paralelei de 80° latitudine nordică). În aprilie 1874, Payer a traversat noul pămînt descoperit de la sud spre nord și a crezut că are în fața sa o insulă dublă, despărțită prin *strîmtoarea Austriacă*. El a numit uscatul dinspre răsărit *Țara lui Wilczek* și acest nume s-a păstrat pentru marea insulă din partea de est a arhipelagului pe care îl reprezintă de fapt *Țara lui Franz Iosef*. Expediția a părăsit vaporul „Tegetthoff“ la 20 mai

baze de unde să se poată ajunge cât mai repede la pol (dacă pământul se întinde foarte mult spre nord). În 1894, expediția lui Jackson avînd pe bordul vaporului poney nordici și ciini cumpărați în tundra Bolșezemelsk, a debarcat pe insula Northbrook și a iernat acolo. La sfîrșitul primului iernat, Jackson a traversat Țara lui Franz Iosef spre nord, a stabilit definitiv că aceasta este un arhipelag și a descoperit o serie de insule mici, printre care și *insula Jackson*¹. În afară de strîmtoarea Austriacă pe care Payer o trecuse foarte inexact pe hartă, Jackson a descoperit *canalul Britanic* (traversat de meridianul de 52° longitudine estică) și a dovedit astfel că Țara lui Georg, descoperită de *Leigh Smith*, este o insulă separată, cea mai mare din tot arhipelagul. Jackson și participanții la expediție (un geolog, un geofizician și un botanist) au început prima cercetare științifică multilaterală a Țării lui Franz Iosef.

K. Weyprecht

În iulie 1895, Jackson a trimis vaporul înapoi, iar el împreună cu colaboratorii săi științifici a rămas pentru a doua oară la iernat. În primăvara anului 1896, el a descoperit cîteva insule noi în partea centrală a arhipelagului. În iunie, Jackson l-a întîlnit pe insula Northbrook pe F. Nansen (vezi mai jos). Vara, cînd vaporul s-a întors, Jackson i-a trimis în patria lor pe Nansen și pe însoțitorul său, F. H. Iohansen, iar el însuși a rămas de bunăvoie cu colaboratorii săi pentru a treia oară la iernat și a dus la bun sfîrșit descoperirea Țării lui Georg și a Țării Alexandra. Ei au părăsit Țara lui Franz Iosef numai pentru că expediția a fost lichidată din lipsă de fonduri.

ÎNCEPUTUL NAVIGAȚIEI COMERCIALE ÎN MAREA KARA

După Marea expediție din nord și după călătoriile vîinatorului *Nikita Șalaurov* (dispărut fără urme) de la gurile Lenei peste Kolîma pînă la estuarul Ciaun (1760—1764), nu s-au mai făcut încercări serioase de a se organiza navigația pe mările care scaldă țărmurile nordice ale Asiei. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a pus problema posibilității și a rentabilității comerciale a navigației în oceanul înghețat. Inițiativa a avut-o energicul negustor rus *Mihail Konstantinovici Sidorov*,

¹ Pe insula Jackson abia descoperită au iernat în anul 1895—1896 Nansen și Iohansen. Nansen a descoperit în partea de nord-est a arhipelagului trei insule mici — grupul *Țara albă* (Belaia Zemlia).

o personalitate marcantă a vieții publice. Cu multă greutate, el a obținut în 1859 de la guvernul țarist permisiunea de a organiza navigația comercială de la țărmurile nordice ale Rusiei europene pînă la țărmurile nord-vestice ale Siberiei.

În 1862, Sidorov a trimis prima expediție pe două vase cu pînze — shoonerul „Ermak“ (150 de tone) și un mic iaht (17 tone). Comandant al expediției a fost numit locotenentul *Pavel Pavlovici Krusenstern*, nepotul primului navigator rus în jurul lumii, care avea experiența navigației în Arctica. Krusenstern a plecat în 1862 de la gurile Peciorei, la sfîrșitul lunii august a condus vasele prin strîmtorea Iugorski Șar, dar la ieșirea dinspre răsărit a strîmtorii, în marea Kara, a întîlnit ghețuri compacte. Iahtul s-a întors cu bine înapoi, dar shoonerul „Ermak“ a început, împreună cu ghețurile, o derivă forțată spre răsărit. Peste o săptămînă a apărut țărmul peninsulei Iamal. Presiunea ghețurilor era tot mai mare, astfel că după alte nouă zile shoonerul a început să ia apă și s-a scufundat în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică. Marinarii au izbutit să salveze proviziile, o parte din echipament și o barcă, dar din pricina ghețurilor au trebuit s-o părăsească și pe aceasta. Timp de o săptămînă naufragiții au mers pe jos cu poveri în spinare, pe gheață, spre țărmurile peninsulei Iamal. Acolo au întîlnit nenți, care i-au adus cu săniile la Obdorsk. Această călătorie, în timpul căreia P. Krusenstern a traversat de la vest spre est peninsula Iamal, i-a furnizat material pentru o interesantă descriere a naturii peninsulei și a vieții nenților.

În ciuda eșecului, corăbierii din Europa occidentală (vinători de balene și de animale marine) au reluat curînd încercarea de a pătrunde în marea Kara. Timp de doi ani (1869—1870, foarte prielnici în ce privește starea ghețurilor) peste douăzeci de vase norvegieni au navigat la răsărit de Novaia Zemlia. Căpitanul *Eduard Johannesen* a traversat la sfîrșitul lunii iulie 1869 marea Kara, complet liberă de ghețuri, de la Matoikin Șar pînă la peninsula Iamal, iar apoi a înaintat spre nord pînă la paralela de 75° latitudine nordică. În 1870, el a mers spre răsărit pînă la golful Ienisei. În acești ani, Iohannesen a efectuat o serie de cercetări oceanografice în marea Kara. Pe drumul de înapoiere, el a ocolit pe la nord Novaia Zemlia¹ și a precizat harta țărmului de miazănoapte. În anul următor a terminat cartografierea țărmurilor întregii părți nordice a insulelor Novaia Zemlia.

Între timp, M. Sidorov a început din nou să se ocupe de această problemă. Dar funcționarii și militarii ruși considerau că visul său privitor la Calea maritimă de nord este irealizabil. Atunci el a plecat în străinătate și a făgăduit un premiu de 20 000 de ruble aur aceluia care va pătrunde primul cu un vapor în gurile fluviului Ienisei. Acest premiu l-a ispitit pe căpitanul englez *Joseph Wiggins*. Pe vaporul „Diana“, Wiggins a traversat în 1874, în condiții bune, marea Kara și a pătruns în estuarul

¹ În 1878, E. Iohannesen a descoperit în partea de nord a mării Kara, la 77°30' latitudine nordică, *insula Izolării*.

fluviului Obi. După câteva zile a ieșit de acolo și a înaintat departe spre nord-est până la 76° latitudine nordică și 86° longitudine estică¹.

NORDENSKJÖLD ȘI PRIMELE SALE CĂLĂTORII SPRE ȚĂRMURILE SIBERIEI DE VEST

Succesele norvegienilor și englezilor i-au îndemnat și pe navigatorii suedezi să treacă la acțiune. Dintre aceștia, cel mai mare interes pentru Calea maritimă de nord l-a manifestat bogatul negustor *Oskar Dickson*. El a echipat cu fondurile sale proprii un mic vas cu pinze — un shooner de vânătoare (43 de tone) și a expediat pe el un grup de oameni de știință în frunte cu A. E. Nordensköld.

Adolf Erik Nordenskjöld, de naționalitate suedez, s-a născut (1832) și a studiat la Helsinki, în Finlanda, care pe atunci aparținea Rusiei. Din cauza acțiunilor sale politice împotriva guvernului țarist, el a fost expulzat din Finlanda și a devenit cetățean suedez. La Stockholm s-a ocupat de mineralogie și a fost numit profesor. Pe tinărul om de știință îl interesau foarte mult regiunile arctice și în perioada 1860—1870 el a navigat de mai multe ori spre Spitzbergen, pe care l-a explorat. În 1875, Nordenskjöld a plecat pe shoonerul de vânătoare al lui Dickson spre Iugorski Șar, a trecut prin această strâmtoare la sfârșitul lunii iulie, a ajuns pe țărmul vestic al peninsulei Iamal, a ocolit peninsula pe la nord, trecând dincolo de paralela de $75^{\circ} 30'$ latitudine nordică, iar pe la mijlocul lunii august s-a oprit lângă țărmul unei mici insule din golful Ienisei. Aici, Nordenskjöld a găsit un port admirabil, pe care l-a numit „Port Dickson” (astăzi întreaga insulă se numește *Dickson*).

Cu toate că Nordenskjöld a ajuns cu bine și foarte repede la Ienisei, el socotea că „pe un vas cu pinze se pierde prea mult timp pe drum din pricina perioadelor de acalmie; cu un vas cu aburi s-ar fi putut ajunge în acest port în anul acela, chiar la începutul lunii” (august). La sfârșitul lunii septembrie, shoonerul s-a întors într-un port norvegian.

În anul următor (1876), fondurile necesare pentru o nouă călătorie, de data aceasta cu vaporul, au fost furnizate lui Nordenskjöld de *Aleksandr Mihailovici Sibiriakov*, proprietarul unor mine de aur, care, ca și M. K. Sidorov, visa să folosească Calea maritimă de nord pentru învierea comerțului siberian. El a afretat un mic vapor (400 de tone) cu care au fost aduse pentru prima oară mărfuri din străinătate în regiunea gurilor fluviului Ienisei (al doilea transport de mărfuri a fost adus aici în același an de căpitanul Wiggins).

NORDENSKJÖLD STRĂBATE PENTRU PRIMA OARĂ ÎNTREGUL DRUM DE NORD-EST

Bizuindu-se pe experiența rușilor, Nordenskjöld susținea că la sfârșitul lunii august și la începutul lunii septembrie, în partea cea mai nordică a Asiei, lângă peninsula Taimîr, marea trebuie să fie liberă de ghețuri. De aceea, dacă s-ar înlătura lipsurile organizatorice și tehnice,

¹ În perioada 1870—1880, Wiggins a mai călătorit de două ori cu vaporul până la gurile fluviilor Obi și Ienisei, între 1880 și 1890 de patru ori, iar între 1890 și 1900, de trei ori. În felul acesta el a organizat navigația comercială aproape regulată între Anglia și Siberia de apus, prin marea Barents și marea Kara.

A. E. Nordenskjöld

caracteristice expedițiilor ruse din trecut, „un bun vas cu aburi ar fi în stare să străbată acest drum fără prea mari dificultăți în timpul toamnei”. Fondurile pentru echiparea noii expediții au fost puse la dispoziție de un capitalist suedez și unul rus — Dickson și Sibiriakov.

La dispoziția lui Nordenskjöld a fost pusă nava de explorare „Vega” (357 de tone), construită din stejar, care a plecat din Göteborg (Suedia) la 4 iulie 1878, sub comanda experimentatului navigator Arnold Palander. Lingă Iugorski Șar îl aștepta micul vapor „Lena”¹. Pentru aprovizionarea ambelor nave cu cărbune, ele au fost însoțite de la Iugorski Șar până la Ienisei de vase auxiliare. De la insula Dickson, ambele nave au pornit mai departe (10 august).

În timp de patru zile, vasele au înaintat spre nord-est pe un drum neexplorat, presărat de insule (*stîncile Minin* și altele) și bancuri submarine, iar alte patru zile, așteptînd să se înșenineze, au stat ancorate în „minunatul port Aktini”, în strîmtoarea dintre *insula Taimîr* (trecută pe hartă de Hariton Laptev) și continent. Într-o șalupă cu motor, Palander a cercetat strîmtoarea în cîteva rînduri, dar nu s-a putut decide să conducă prin ea nava „Vega”. Văzînd că nu se mai înșeninează, la 18 august „Vega” și „Lena” au pornit cu mașinile sub presiune mai departe, au ocolit pe la nord insula Taimîr și au văzut în stînga o mulțime de insule mici, neindicate pe hărți². În ziua următoare, vasele au mers cu mașinile sub presiune și cu pinzele întinse de-a lungul țărmlui „peninsulei Celiuskin” (extremitatea de nord-est a peninsulei Taimîr).

„Ceața ne împiedica să vedem prea departe... dar curînd s-a ivit spre nord-est un cap... Tot aici era și un mic golf liber de ghețuri, în care se intra dinspre nord... Ajunsesem la prima țintă a călătoriei noastre — extremitatea cea mai nordică a Lumii vechi. Ceața se mai risipise și în fața noastră se afla un cap, luminat de razele soarelui și neacoperit de zăpadă...”

La 20 august, vasele au ridicat ancora și au navigat spre sud-est timp de două zile pe o ceață deasă, manevrînd printre ghețuri. A treia zi, sloiurile au devenit atît de frecvente, încît vasele au fost nevoite să

¹ Sibiriakov destinase vaporul rapid „Lena” pentru navigație permanentă pe fluviul Lena.

² Probabil grupul sudic al arhipelagului Nordenskjöld. Nordenskjöld a denumit aceste insule Almqvist, dar denumirea nu s-a păstrat, deoarece ele au fost indicate greșit pe harta sa.

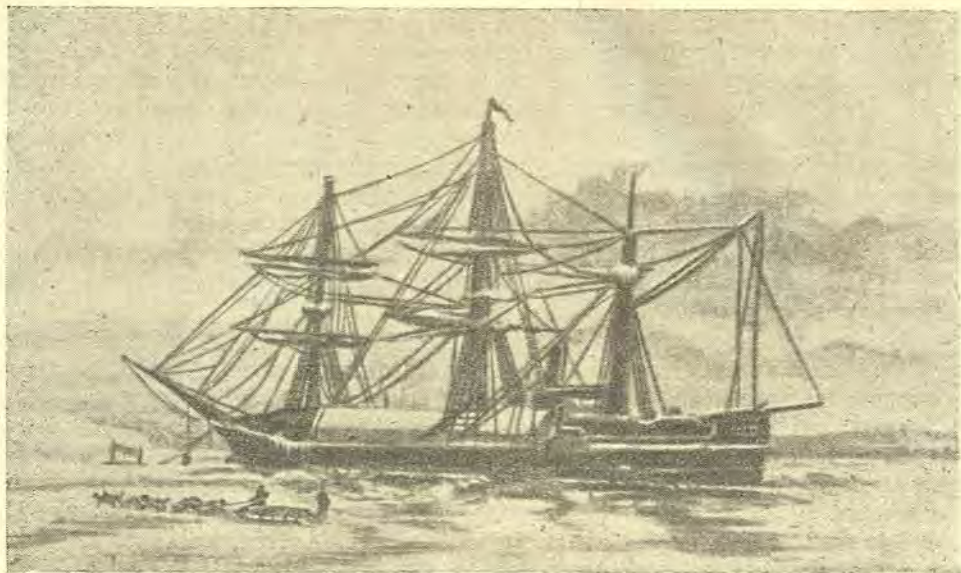
cotească spre nord-vest. Adîncimea apei a început să scadă și suedezii au văzut spre vest pămînt; era ţarmul răsăritean al peninsulei Taimir și pe o porțiune de aproape 25 km de la ţarm spre larg, marea era complet liberă de ghețuri. „Se înseninase. Un vînt ușor dinspre nord-est mîna vasele fără ajutorul aburului pe o mare absolut liniștită. În apropiere de ţarm au apărut niște munți frumoși [*lanțul de Nord-est*]... Pe versante și pe vîrfurile munților nu era de loc zăpadă: numai rareori se vedeau porțiuni neînsemnate de gheață în prăpăstiile dintre munți... Înainte [în marea Kara] întîlneam pămînt în locurile unde pe hărți este indicată marea; acum [în marea Laptev]... navigam acolo unde pe hărți sînt indicate ţarmuri...”

Curînd vasele au ajuns la gurile Lenei. Nordenskjöld a lăsat acolo vasul „Lena” și a pornit cu „Vega” mai departe, spre răsărit. Ghețuri compacte au apărut abia la 50 km est de insulele Medveji. Totuși, „Vega” a traversat toată marea Siberiei de răsărit și a pătruns cu bine prin strîmtoarea Long în marea Ciukotka. La 28 septembrie, pe o vreme senină și liniștită și pe un ger ușor (-2°), la cîțiva kilometri de capul de nord-est al golfului Koliucin, vaporul a fost prins de ghețuri la numai 200 km de intrarea nordică în strîmtoarea Bering. „În momentul în care am fost prinși de ghețuri, la numai cîteva minute depărtare spre răsărit, marea era liberă. Dacă am fi ajuns, cu 24 de ore mai devreme, gheața nu ne-ar fi împiedicat să mergem mai departe. Faptul că aceasta s-a întîmplat atît de aproape de ținta călătoriei a însemnat pentru mine cea mai mare nenorocire, de pe urma căreia nu mi-am putut reveni...”

La 18 iulie 1879, gheața din jurul vaporului a început să se miște și în aceeași zi, după ce a stat timp de zece luni prins între ghețuri, nava „Vega” a ieșit în marea liberă. Ocolind capul Dejnev, suedezii au marcat acest eveniment printr-o salvă de salut.

În aceste clipe fericite, Nordenskjöld și-a adus aminte de navigatorii nenorocoși, care, de la mijlocul secolului al XVI-lea, au căutat drumul de nord-est: „Acum, în sfîrșit, a fost atinsă ținta spre care au năzuit atîtea națiuni încă de pe vremea lui Sir Hugues Willoughby... nu numai fără ca vreunul din călători să-și fi pierdut viața, dar chiar fără ca membrii expediției să fi fost bolnavi sau vasul să fi suferit vreo stricăciune. În afară de aceasta, experiența s-a făcut în împrejurări care arată că același lucru se poate înfăptui cîțiva ani în șir, sau poate chiar în fiecare an timp de cîteva săptămîni”.

La 21 iulie, „Vega” a cotit spre golful Port Clarence, în partea americană a strîmtoării Bering, care se curățase de ghețuri, iar după patru zile a trecut prin strîmtoarea Seniavin, lîngă ţarmul peninsulei Ciukotka. Deoarece strîmtoarea era încă blocată de ghețuri, suedezii au fost nevoiți să arunce ancora lîngă intrarea nordică. Gheața s-a spart pe neașteptate după două zile și „Vega”, împins de gheață spre ţarm, era la un pas de pieire după ce ajunsese la țintă. Alarmat, Nordenskjöld a ordonat să se pornească imediat spre sud. „Vega” s-a mai oprit lîngă insulele Sfîntul Laurențiu și Bering, iar la începutul lunii septembrie 1879 a intrat în portul japonez Yokohama. Apoi, ocolind pe la est și sud toată Asia, va-

„Vega” la iernat.

porul a trecut prin canalul Suez în marea Mediterană și înconjurând pe la sud și vest Europa, s-a întors în Suedia în martie 1880. Pentru prima oară în istoria omenirii, expediția de pe nava „Vega” (căpitan Arnold Palander), condusă de Adolf Erik Nordenskjöld a efectuat o călătorie în jurul întregului continent eurasiatic.

DESCOPERIREA INSULELOR DE LONG

În 1879, în scopuri de reclamă, D. Bennet, editorul ziarului american „Herald”, a organizat o expediție arctică pe vasul „Jannette” sub comanda lui George Washington De Long, pentru căutarea navei „Vega” a lui Nordenskjöld. Pornind din San Francisco, De Long a trecut prin strâmtoarea Bering în marea Ciukotka și a ajuns în golful Koliucin, unde a aflat de la ruși că „Vega” a ieșit cu bine în marea Bering. Atunci De Long a pornit spre nord, cu intenția de a ajunge la Pol. La începutul lunii septembrie 1879, „Jannette” a fost prins de ghețuri lângă *insula Herald* descoperită de De Long (a doua oară, după Kellett) și a mers în derivă printre ghețuri timp de douăzeci și una de luni. Cu acest prilej au fost descoperite încă două insule — *Jannette* și *Henrietta*, în partea de nord-est a arhipelagului Novosibirsk, care au fost denumite mai târziu *insulele De Long*. Pe la mijlocul lunii iunie 1881, vasul „Jannette” s-a scufundat din cauza presiunii puternice a ghețurilor. Oamenii s-au salvat pe o banchiză și au continuat să meargă pe ea în derivă pînă la paralela de 77° 41' latitudine nordică, descoperind la sfîrșitul lunii iulie *insula Bennet*. De aici, americanii au ajuns cu două bărci în delta Lenei. Unul dintre grupuri, format din doisprezece oameni în frunte cu De

Long, a pierit de foame. Celălalt, care se despărțise de primul în timpul unei furtuni, a fost salvat de evencii localnici. Cadavrele celor morți și însemnările zilnice ale lui De Long au fost găsite de o expediție de salvare în martie 1882.

NANSEN ȘI DESCOPERIRILE SALE ÎN MAREA KARA

Fridtjof Nansen (1861–1930), mare umanist și explorator norvegian al Arcticii, era de specialitate zoolog. În perioada 1880–1890 el a navigat, pentru a face practică, pe un vas de vânătoare în zona țărmului răsăritean al Groenlandei. În august–septembrie 1888, Nansen și *Otto Sverdrup*, cu patru însoțitori, au făcut, mai întâi în sănii trase de ciini, iar apoi cu skiurile, primul marș de 560 km (în patruzeci de zile) peste cupola de gheață din Groenlanda de sud, de-a lungul paralelei de 64° latitudine nordică, de pe coasta de sud-est (fiordul Gyldenløves) până la coasta de sud-vest (fiordul *Ameralik*). Cu acest prilej ei au trecut peste o înălțime de mai bine de 2 700 m și au descoperit că regiunea interioară a Groenlandei este acoperită de o uriașă cupolă de gheață. Prin fiordul *Ameralik* ei au mai mers 100 km într-o barcă pe care și-au făcut-o singuri, până la orașul *Godthaab*.

Cea de-a doua explorare a Arcticei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — cea mai importantă sub raport științific — a fost începută de Nansen în 1893 pe nava „Fram” (căpitan O. Sverdrup, doisprezece oameni echipaj), special construită pentru navigația printre ghețuri. Nansen a hotărât să pornească de la capul Celiuskin spre răsărit și la nord de insulele Novosibirsk să se lase blocat de ghețuri, sperind că deriva acestora îl va aduce până la Pol.

La 4 august 1893, „Fram” a ieșit prin Iugorski Șar în marea Kara. El a ocolit peninsula Iamal și s-a îndreptat spre capul Celiuskin. Navigând în volte, cu vele și cu aburi, împotriva unui vânt puternic, „Fram” a înaintat încet, mai întâi pe marea liberă, iar apoi de-a lungul unui cimp compact de gheață. La 18 august, pe furtună, Sverdrup a descoperit la sud de direcția vasului „un pământ jos... acoperit de iarbă și cu pante nisipoase abrupte” — *insula Sverdrup*. La 25 august, la nord de stîncile Minin au fost descoperite *insulele Scott-Hansen*¹.

La 26 august, Nansen nota: „Pe aici există atâtea insule necunoscute, încît dacă ai începe să le numeri te-ar apuca amețea... Dimineța am trecut pe lângă o insulă strîmcoasă, iar mai aproape de țărm am mai văzut două. Apoi, mai departe spre nord, s-a ivit din nou pământ sau insule [*insula Ringnes*], iar spre nord-est de asemenea. Pe la ora cinci după amiază am fost nevoiți să ocolim două insule mari [*insulele Mona*]...” În următoarele două zile, „Fram” a continuat să înainteze cu mașinile sub presiune printre insule. „Am ajuns departe spre nord, navigînd de-a lungul acestor insule sau pămînturi, naiba știe ce sînt. Dacă toate sînt insule, sînt destul de mari. Adesea seamănă cu un pământ compact, cu fiorduri și capuri, dar e prea înnorat ca să le poți examina bine...”

¹ Numite astfel în cinstea lui *Sigurd Scott-Hansen*, care conducea pe „Fram” observațiile meteorologice, astronomice și magnetice.

În noaptea de 28 spre 29 august, înainte de a ajunge la paralela de 75° latitudine nordică, expediția a cotit spre sud și în cursul zilei de 29 august „după ce a trecut pe lângă nenumărate insule și insulițe, a ajuns în marea liberă de ghețuri de-a lungul insulei Taimîr...”

Nansen a dat acestui arhipelag pe care el l-a descoperit de fapt (deși nu în întregime), numele de *insulele Nordenskjöld*. Iar hidrografii ruși care au încheiat în secolul al XX-lea descoperirea arhipelagului au dat numele lui Nansen unei mici insule de lângă porțiunea nordică a coastei Hariton Laptev (la vest de insula Taimîr).

Dar trecerea spre răsărit a fost curînd blocată din nou de ghețuri. „Fram” a rătăcit printre ghețuri, pe viscol sau pe ceață, pînă la 7 septembrie, cînd a ajuns, în sfîrșit, în golful Taimîr. Timp de două zile, Nansen a explorat coasta răsăriteană a golfului și a descoperit *peninsula Oskar*, mărginită la sud de golful Taimîr, iar la nord de *golfulurile Toll* și *Hafner*.

„Ce repede se schimbă în această regiune arctică lumina și întunericul! În dimineața zilei următoare (9 septembrie)... ghețurile s-au îndepărtat de țarm spre nord și s-a deschis un canal. Am dat îndată dispoziție să se pornească mașinile... Vîntul sufla în rafale puternice dinspre pămînt și gonia vertiginos pe cîmpie, stîrnind nori de nisip și praf... Dar soarele strălucea puternic și cerul era senin... Am poruncit să se ridice pinzele și după puțin timp, croindu-ne drum printre ghețuri, am pornit spre nord cu toată forța mașinii și cu toate pinzele întinse... Curînd am trecut de ghețuri și în fața noastră, de-a lungul țarmului, se întindea cît vedeai cu ochii apă curată. Am trecut pe lângă un șir de capuri, descoperind în drum fiorduri și insule noi...”

În drum spre capul Celiuskin, pe care norvegienii l-au ocolit în dimineața zilei următoare, ei au descoperit *insulele Firnley* și (chiar lângă intrarea în strîmtoarea Vilkițki) *insulele Heiberg*. Mai departe au mers de-a lungul coastei spre sud-est, iar dîncolo de gurile riului Anabar, spre nord-est. La 21 septembrie 1893, „Fram” a fost prins de ghețuri în dreptul paralelei de $78^{\circ} 50'$ latitudine nordică și a meridianului de $133^{\circ} 37'$ longitudine estică. A început istorica derivă a vasului „Fram” prin Arctica centrală (vezi capitolul 88).

Capitolul 86

DESCOPERIRILE DIN ARCTICA RUSĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

CĂUTAREA „ȚĂRII LUI SANNIKOV” DE CĂTRE TOLL ȘI PIEIREA SA

Eduard Vasilievici Toll (1858–1902), doctor în geologie, originar din Tallin, a fost în 1885–1886 secundul lui *Aleksandr Aleksandrovici Bunge* în cadrul expediției academice pe arhipelagul Novosibirsk; cu acest pri-

lej, în primăvara anului 1886, el a explorat în fruntea unui grup separat insulele *Bolșoi Liahov*, *Țara lui Bunge*, *Faddeev* și țărmul vestic al *insulei Novaia Sibir*. Pe drumul de întoarcere spre continent, în vara aceluiași an, Toll a străbătut într-o lună și jumătate, cu săniile, toată *insula Kotiolnii* și pe vreme senină a văzut spre nord de această insulă „contururile a patru munți, care la răsărit se uneau cu un pământ jos“. El a crezut că are în fața sa *Țara lui Sannikov*.

În 1893, fiind trimis de Academia de științe în Siberia de nord, Toll a continuat cercetările geologice începute de I. D. Cerski, care murise cu un an înainte, a vizitat din nou insula *Kotiolnii* și a văzut iarăși *Țara lui Sannikov*.

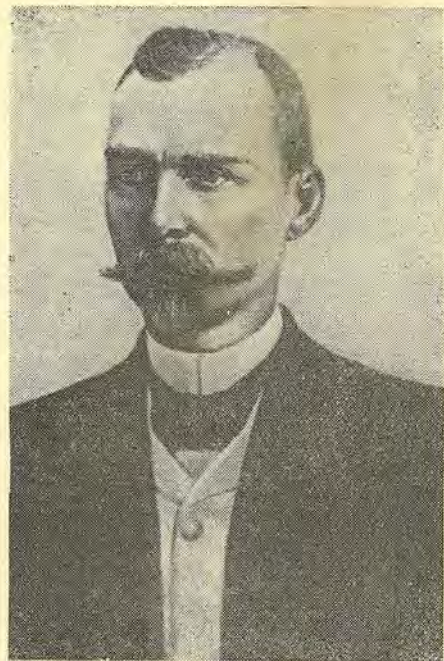
În 1900, Toll a fost numit conducător al unei expediții organizate din inițiativa sa, de către Academie, pe baleniera „*Zaria*“, pentru descoperirea *Țării lui Sannikov*.

În vara anului 1900, „*Zaria*“ a trecut prin *Iugorski Șar* și prin partea de răsărit a mării *Kara* spre insula *Taimir*, lângă care s-a oprit pentru iernat. În timpul iernatului, membrii expediției au explorat o porțiune întinsă a țărmului apropiat al peninsulei *Taimir* și *arhipelagul Norden-skjöld*; cu acest prilej *F. A. Matisen* a mers spre nord, de-a lungul meridianului de 96° longitudine estică (care traversează insula *Taimir*), prin *strîmtoarea Matisen*, și a descoperit în *arhipelagul Nordenskjöld* grupul de insule *Pahtusov*.

După ce comandantul balenierei „*Zaria*“, *Nikolai Nikolaevici Kolomeițev*, a fost nevoit să părăsească vasul (în aprilie 1901) din pricina unor neînțelegeri cu conducătorul expediției, el a străbătut împreună cu vi-nătorul *Stepan Rastorguev* aproape 800 km de la locul unde se oprișe „*Zaria*“ pentru iernat pînă la *Golciha* (estuarul *Ienisei*). Cei doi au parcurs acest drum în patruzeci de zile. Cu acest prilej, *Kolomeițev* a descoperit *riul Kolomeițev*, care se varsă în golful *Taimir*, iar însoțitorul său a descoperit în golful *Piasina* (în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică) *insula Rastorguev*. Comandant al vasului „*Zaria*“ a devenit *Feodor Andreevici Matisen*.

În toamna anului 1901, Toll a mers cu „*Zaria*“, ocolind capul *Celiuskin*, de la *Taimir* pînă la *insula Bennet* aproape tot timpul pe o mare liberă de ghețuri, căutînd zadarnic *Țara lui Sannikov* la nord de *arhipelagul Novosibirsk*. El s-a oprit a doua oară pentru iernat în *strîmtoarea Zaria*, lângă țărmul vestic al *insulei Kotiolnii*. În iunie 1902, Toll a plecat cu astronomul *Friedrich Gheorghevici Seeberg* și cu alți doi însoțitori în sănii trase de cîini, de care erau legate și două bărci pescărești, spre capul *Visoki* (Înalt) de pe insula *Novaia Sibir*. De aici, întîi pe o banchiză aflată în derivă spre nord, iar apoi în bărci, el a trecut pe insula *Bennet* pentru a o cerceta.

În cursul toamnei, Toll și însoțitorii săi trebuiau să fie îmbarcați de aici de „*Zaria*“, dar baleniera nu s-a putut apropia de insula *Bennet* din pricina ghețurilor compacte. În noiembrie 1902, Toll a pornit înapoi pe gheață spre insula *Novaia Sibir* și a dispărut fără urmă împreună cu cei trei însoțitori ai săi.

E. V. Toll

După încercările neizbutite de a-și croi drum spre insula Bennet, baleniera „Zaria” a ajuns în golful pustiu Tiksi (la sud-est de delta Lenei), unde a fost părăsită de echipaj.

Pe „Zaria” era șef de echipaj Nikifor Alekseevici Beghicev, fost pescar pe Volga, care slujise în flota militară începând din 1895. În 1903, Beghicev a participat la una dintre expedițiile trimise în căutarea lui E. V. Toll. În primăvara anului 1903 el a mers cu săniile de la gurile riului Iana pînă la insula Kotiolnîi, iar vara a trecut cu o șalupă spre insula Bennet, unde expediția a găsit stația de iernat părăsită de Toll și o scrisoare care dovedea că tot grupul a pierit.

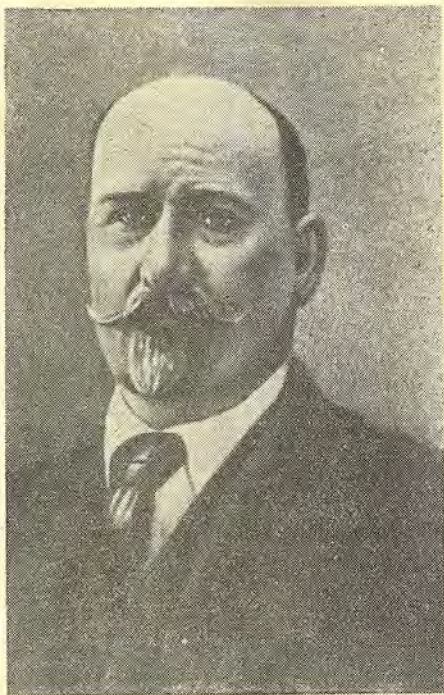
Începînd din vara anului 1906, Beghicev a locuit în nordul Siberiei, ocupîndu-se cu negoțul de blănuri. În 1908, ocolind pretinsa peninsulă de la ieșirea din golful Hatanga (în fața țărmlui insulei Taimir) a do-

vedit că aceasta este o insulă (*Bolșoi Beghicev*), iar la vest de ea a descoperit o altă insulă (*Malii Beghicev*).

EXPEDIȚIILE LUI RUSANOV ÎN NOVAIA ZEMLIA ȘI PIEIREA SA

Pentru participare la mișcarea revoluționară, studentul *Vladimir Aleksandrovici Rusanov* de la Universitatea din Kiev a fost deportat în 1901, pe timp de doi ani, în partea de nord-est a Rusiei europene. În 1903 el a plecat în străinătate și a absolvit Universitatea din Paris, specializîndu-se în geologie. Reîntors în patrie, Rusanov a navigat în 1907 spre Novaia Zemlia ca să strîngă materiale pentru teza de doctorat. El a străbătut strîmtoarea Matocikin Șar de la vest spre est și înapoi, făcînd o parte a drumului într-un barcăz vechi și șubred, iar o parte pe jos. În 1908 a participat ca geolog la expediția arctică franceză pe vasul „Jacques Cartier”. Cu acest prilej a navigat a doua oară spre Novaia Zemlia. El a traversat atunci de două ori *insula Severnîi* în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică, de la golful Krestovii din marea Barents pînă la golful Neznaemii din marea Kara și de aici înapoi. În 1909, făcînd parte dintr-o expediție organizată de guvernul rus, Rusanov a navigat pentru a treia oară spre Novaia Zemlia, a repetat traversarea insulei Severnîi și a mers de-a lungul țărmlui apusean, de la golful Krestovii pînă la peninsula Amiralității (la 75° latitudine nordică).

După 1910, Rusanov a condus trei expediții organizate de guvern. În 1910 el a navigat pentru a patra oară spre Novaia Zemlia, pe vasul cu vele și motor „Dmitri Solunski“, comandat de G. I. Pospelov, unul dintre cei mai experimentați căpitani de vase de vânătoare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Rusanov a ocolit întreaga insulă Severnii, apoi a cartografiat coasta ei apuseană, de la peninsula Amiralității până la estuarul Arhanghelsk (în dreptul paralelei de 76° latitudine nordică) și a descoperit că insula Pankratiev s-a transformat în cei câțiva zeci de ani de după prima ei cartografiere în peninsulă¹. În 1911, Rusanov a navigat pentru a cincea oară spre Novaia Zemlia pe șalupa cu vele și motor „Poliarnaia“. El a ocolit întreagă insulă Iujnii și a efectuat o serie de lucrări topografice și hidrografice.

N. A. Beghicev

În 1912, Rusanov a fost trimis la Spitzbergen pentru a prospecta zăcămintele de cărbune și a le pregăti în vederea exploatarei. El avea la dispoziție micul vas cu vele și motor „Hercules“ (65 de tone). Căpitan al vasului era tânărul timonier Aleksandr Stepanovici Kucin, fiul unui marinăr pomor. Acesta absolvise în 1909 școala de navigație comercială din Arhanghelsk și plecase la Bergen, în Norvegia, unde se angajase la o stațiune biologică. În 1910–1911, fiind recomandat de Nansen, a participat la o expediție antarctică norvegiană pe nava „Fram“ (sub comanda lui Roald Amundsen). Kucin a fost primul navigator rus care a călătorit de-a lungul țărmurilor Antarctidei după descoperirea ei în 1820 de expediția lui Bellingshausen și Lazarev. După ce s-a întors din Antarctica, în primăvara anului 1912 Kucin a fost invitat de către V. A. Rusanov să participe la ultima sa expediție arctică.

Rusanov a mers cu „Hercules“ mai întâi spre Spitzbergenul de vest și a descoperit acolo patru noi zăcămintele de cărbune. De aici s-a îndreptat pentru a șasea oară spre Novaia Zemlia, în direcția intrării în strâmtoarea Matocikin Șar. Aici a lăsat o scrisoare în care arăta că, având provizii pentru un an, intenționează să ocolească Novaia Zemlia pe la nord și să treacă prin strâmtoarea de nord-est în oceanul Pacific. Dar expediția

¹ A nu se confunda această nouă peninsulă cu mica insulă Pankratiev, situată lângă țărmul ei nordic.

a dispărut apoi fără urmă. Au pierit toți cei unsprezece participanți, printre care Rusanov, soția sa *Juliette Jeanne*, studentă la Universitatea din Paris, și Kucin. Abia în anii 1934–1936 hidrografii sovietici au găsit întâmplător pe stîncile *Minin* lângă țărmul vestic al peninsulei Taimîr, lucrurile, documentele și resturile taberei participanților la expediție.

PRIMELE CĂLĂTORII ALE VASELOR „TAIMÎR” ȘI „VAIGACI” (1909–1912)

Pentru cartografierea țărmurilor Siberiei de nord și pentru executarea unor lucrări hidrografice pe traseul Căii maritime de nord, s-au construit la Petersburg, în 1909, spărgătoarele de gheață „*Taimîr*” și „*Vaigaci*”, care au fost încadrate în flota maritimă militară. Ele au fost puse la dispoziția „Expediției hidrografice din oceanul Înghețat de nord”, organizată de guvern, în fruntea căreia a fost numit *Ivan Semionovici Sergheev*. Misiunea inițială a expediției era, după ce își va stabili baza la Vladivostok, să studieze drumul de la strîmtoarea Bering pînă la estuarul Kolimei, apoi pînă la gurile Lenei și capul Celiuskin, iar după aceea pînă la porturile din marea Kara. Apoi expediția trebuia să-și mute baza la Arhanghelsk sau Murmansk. În iulie 1910, spărgătoarele de gheață au sosit la Vladivostok. La 20 septembrie ele au trecut prin strîmtoarea Bering, dar în marea Ciukotka, la 66°30' latitudine nordică, au întîlnit ghețuri compacte. A început să ningă, ceea ce împiedica munca și a doua zi vasele au pornit înapoi.

În anul următor (1911), la 13 august, spărgătoarele de gheață au intrat în marea Ciukotka și după zece zile au ajuns la capul Medveji (Urșilor) lângă gurile Kolimei. După ce au stat aici trei zile, au pornit înapoi. La 1 septembrie, vasele s-au despărțit lângă intrarea apuseană în strîmtoarea Long; „*Vaigaci*” a fost trimis spre nord și a însemnat pentru prima dată pe hartă țărmul nordic al insulei *Vranghel*. Echipajul a arborat acolo drapelul național rus. Apoi „*Vaigaci*” s-a întîlnit cu „*Taimîr*” lângă capul Dejnev.

În 1912, la 9 iulie, spărgătoarele de gheață au intrat în marea Ciukotka. Ele au trecut mai întîi pe hartă arhipelagul *Medveji* și au dat unui număr de trei insule (pînă atunci fără nume) denumiri în cinstea geodezilor care le-au descoperit sau le-au studiat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. După ce au cartografiat apoi o parte din arhipelagul *Novosibirsk* și țărmul Siberiei din fața acestui arhipelag, spărgătoarele de gheață au sosit la date diferite în estuarul *Buorhaia*.

Lîngă țărmul pustiu al golfului *Tiksi*, marinarii au găsit, părăsit pe un banc de nisip, vasul „*Zaria*” al lui Toll. Fiind abia la jumătatea lunii august, *Sergheev* a hotărît să cartografieze coasta de nord-est a peninsulei Taimîr. După ce s-a despărțit de celălalt spărgător de gheață, „*Vaigaci*” a ajuns pînă la paralela de 76°9' latitudine nordică, dar a fost nevoit să se retragă din pricina ghețurilor compacte. El s-a întîlnit din nou cu „*Taimîr*” și expediția s-a întors în oceanul Pacific.

În cele trei perioade de navigație, în special în ultima, cele două spărgătoare de gheață au desfășurat o activitate vastă și foarte utilă:

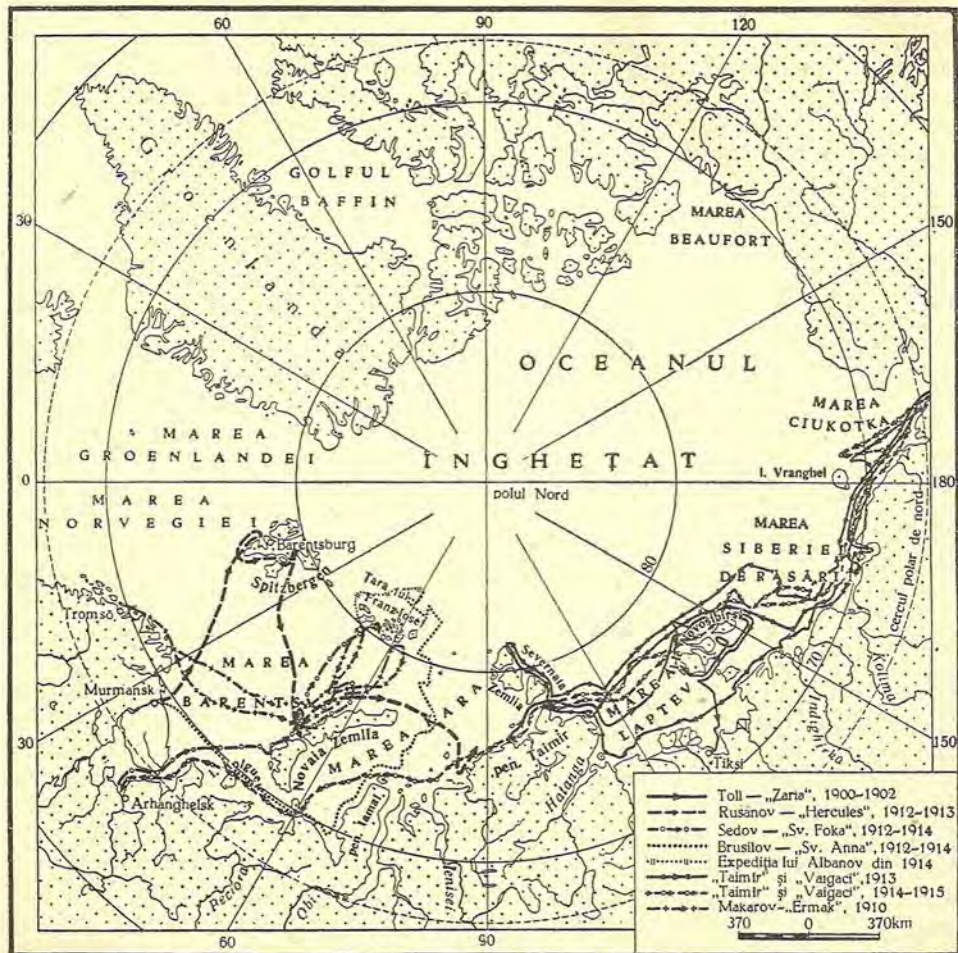
ele au pregătit folosirea întregii porțiuni răsăritene a Căii maritime de nord, de la strîmtoarea Bering pînă la gurile Lenei. Dar această activitate n-a depășit limitele unor lucrări hidrografice obișnuite; nu s-a realizat nici o descoperire, fie ea cît de neînsemnată. De altfel, se părea că nici nu se mai pot face descoperiri importante în mările siberiene, vizitate de cel puțin trei secole de navigatori ruși.

DESCOPERIREA INSULELOR SEVERNAIA ZEMLIA (1913)

În 1913, expediția trebuia să îndeplinească o misiune mai grea și anume să cartografieze țărmul siberian de la vest de Lena, cu porțiunea cea mai dificilă — coasta peninsulei Taimîr — și cu acest prilej să caute să ocolească capul Celiuskin și să ajungă într-o singură perioadă de navigație, dacă va fi cu putință, pînă la Murmansk. Pînă acum nici un vas nu izbutise să facă acest lucru într-o singură perioadă de navigație, iar capul Celiuskin (după cite se știa pe atunci) fusese ocolit numai de patru vase: „Vega“, „Lena“, „Fram“ și „Zaria“.

„Taimîr“ și „Vaigaci“ au ieșit din Vladivostok la sfîrșitul lunii iunie 1913. În iulie, comandantul expediției, I. S. Sergheev, fiind grav bolnav, a trebuit să fie debarcat într-un sat de la gurile riului Anadîr. Prin radio s-a comunicat din Petersburg că în locul lui este numit comandant al expediției locotenentul-major Boris Andreievici Vilkițki, fiul generalului-locotenent Andrei Ippolitovici Vilkițki, hidrograf remarcabil, șeful Direcției generale hidrografice. B. A. Vilkițki, însă, nu avea nici un fel de calități care să justifice această numire, în afara legăturilor de rudenie. În prima parte a drumului, spărgătoarele de gheață au acționat separat. În căutarea *Țării lui Sannikov*, „Taimîr“ a ocolit pe la nord insulele Novosibirsk și pe drum a descoperit o mică insulă abruptă, de unde s-au luat probe de rocă. Această insulă n-avea însă, evident, nimic comun cu marea Țară a lui Sannikov. După ce s-au întîlnit lîngă insula Preobrajenie (74°42' latitudine nordică, 113° longitudine estică), spărgătoarele de gheață s-au îndreptat spre nord, de-a lungul țărmului peninsulei Taimîr și cu acest prilej au descoperit *golful Proncișcev* (75°35' latitudine nordică). La 20 august, „Taimîr“ a descoperit insula joasă *Malii Taimîr* (Micul Taimîr — 78°5' latitudine nordică). După aceasta vasele au pornit mai departe de-a lungul cîmpului de gheață, căutînd să ocolească capul Celiuskin.

„Atît în față, cît și în ambele părți ale direcției vasului se vedeau cîteva aisberguri, pe care pînă atunci expediția nu le întîlnise niciodată. Originea lor părea în acea vreme misterioasă. În zorii zilei de 21 august s-a observat în față și puțin la dreapta de direcția vasului silueta înaltă a unei mari insule necunoscute. Spărgătoarele de gheață s-au îndreptat spre ea. Pe țărm se înălțau munți rotunjiți, cu o altitudine de aproximativ 500 m care coborau spre mare în pante abrupte. Cîmpul compact de gheață de-a lungul căruia mergeau vasele se întindea pînă la țărmul sudic al insulei. Pentru a putea face o cartografiere mai amănunțită, „Taimîr“ a înaintat de-a lungul țărmului spre nord, iar „Vaigaci“ spre

Expedițiile ruse de la începutul secolului a XX-lea în Arctica.

sud... Linia coastei era pe alocuri întreruptă de fișii de gheață compactă acoperită de zăpadă. Într-un punct, fișia de gheață care creștea se întindea în interiorul insulei, dincolo de limitele vizibilității și nu se putea stabili dacă este vorba de un golf sau de o strâmtoare...” (L. M. Starokadomski¹).

Curînd „Vaigaci” a dat peste un cîmp de gheață compact, s-a întors și s-a întîlnit cu „Taimir”. La 22 august, pe țărmul noii insule descoperite, *Severnaia Zemlia*, la 80°4' latitudine nordică, a fost înălțat steagul rusesc. Seara, spărgătoarele de gheață au pornit mai departe, prin copca

¹ Participant la expediție, medic pe „Taimir”.

largă de lângă țărmul care cotea spre nord-vest. „Din oră în oră se întâlneau tot mai multe ghețuri. În sfârșit, linia de coastă s-a terminat printr-un cap de mică înălțime, dincolo de care tot spațiul vizibil era acoperit de ghețuri compacte, de nepătruns. Nu se mai putea merge decât într-o singură direcție — înapoi prin copcă...“ Spărgătoarele de gheață au mers de-a lungul țărmului răsăritean al insulei *Severnaia Zemlia* (atunci fusese *luată drept o singură insulă*) aproximativ 330 km pînă la paralela de $81^{\circ}7'$ latitudine nordică. „Capul de mică înălțime“ pînă la care n-au mai ajuns era într-adevăr punctul extrem nordic al acestui uscat ($81^{\circ}15'$ latitudine nordică).

Din cauza ghețurilor de nestrăbătut, expediția a pornit înapoi, după ce a luat de pe țărm probe de rocă (nu s-au făcut nici un fel de alte cercetări). În apropiere de insula Malii Taimîr, la nord-vest de ea, s-a mai descoperit o mică insulă (*insula Starokadomski*). La 31 august, spărgătoarele de gheață au pornit spre insula Bennet, au ajuns acolo după cinci zile, fără să întâlnească nici pe acest drum vreun indiciu al Țării lui Sannikov și au cartografiat insula. Membrii expediției au găsit acolo colecția geologică strînsă de Toll, pe care au luat-o cu ei. La 12 noiembrie, spărgătoarele de gheață s-au întors la Vladivostok. Ele străbătuseră în ambele direcții mai bine de 11 000 km și *întocmiseră harta țărmurilor pe o întindere de peste 2 000 km*. Dar cea mai importantă realizare a echipajelor de pe „Taimîr“ și „Vaigaci“ a fost descoperirea la nord de peninsula Taimîr a mării insule Severnaia Zemlia, care, în urma cercetărilor efectuate în perioada sovietică, s-a dovedit a fi un arhipelag cu o suprafață totală de 36 700 km², adică de două ori mai mare decât Țara lui Franz Iosef și de cîteva ori mai mare decât arhipelagul Novosibirsk.

PRIMA CĂLĂTORIE SPRE VEST PE ÎNTREGUL TRASEU AL CĂII MARITIME DE NORD (1914—1915)

La 24 iunie 1914, „Taimîr“ și „Vaigaci“ au ieșit din Vladivostok. Din golful Providence (marea Bering) vasele au pornit pe căi diferite spre insula Vranghel, dar nu s-au putut apropia de ea din pricina ghețurilor compacte și s-au îndreptat împreună spre golful Koliucin. La 14 august, în dreptul paralelei de $76^{\circ}10'$ latitudine nordică, a fost descoperită mica insulă Johov (denumită astfel mai tîrziu, în cinstea unui ofițer din expediție care murise pe drum). Mergînd mai departe spre apus, pe drumuri diferite, tot în căutarea Țării lui Sannikov, spărgătoarele de gheață s-au întîlnit la 3 septembrie lângă capul Celiuskin, în strîmtoarea Vilkițki, dintre peninsula Taimîr și arhipelagul Severnaia Zemlia. Membrii expediției au cartografiat țărmul sudic al noului pămînt descoperit, dar nu s-au putut apropia de țărmul său vestic. La 5 septembrie, ambele vase au fost prinse în ghețuri și s-au oprit pentru iernat la 20—30 km de coasta de nord-vest a peninsulei Taimîr, lângă golful Dik. În timpul iernatului au murit doi membri ai expediției. În mai 1915, treizeci și nouă de oameni au fost trimiși la Golciha (estuarul leniseiului). Vasele s-au eliberat dintre ghețuri la 26 iunie și după ce au luat de la Golciha pe marinarii trimiși acolo, au pornit spre apus.

La 3 septembrie 1915, „Taimir“ și „Vaigaci“ au sosit la Arhanghelsk, terminînd (cu un singur iernat) *prima cursă pe întregul traseu al Căii maritime de nord în direcția vest*, de la Vladivostok la Arhanghelsk.

Capitolul 87

NOI CĂUTĂRI ALE TRECERII DE NORD-VEST ȘI DESCOPERIRILE DIN ARCTICA AMERICANĂ

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI JOHN ROSS

După războaiele napoleoniene, sir *John Barrow*, secretar al Amiralității britanice, care navigase în tinerețe pe o balenieră spre Groenlanda, a început să facă propagandă pentru reluarea căutării trecerii de nord-vest din oceanul Atlantic în oceanul Pacific. Barrow își dădea seama și declara public că „chiar dacă există o astfel de trecere între cele două oceane... aceasta nu înseamnă nicidecum că ea este navigabilă pentru vasele mari...“. Totuși parlamentul britanic a instituit din nou premiul de 20 000 lire sterline pentru descoperirea trecerii de nord-vest, precum și un alt premiu de 5 000 lire sterline aceluia care va ajunge pe mare la nord de America, pînă la meridianul de 110° longitudine vestică. Iar Amiralitatea a organizat în 1818 două expediții arctice, compusă fiecare din cîte două vase.

Una dintre ele, comandată de *David Buchan*, a primit misiunea de a trece prin marea Groenlandei spre polul Nord, iar de acolo în oceanul Pacific. Ea a ajuns dincolo de Spitzbergenul de vest, la paralela de $80^{\circ}34'$ latitudine nordică și întîlnind ghețuri compacte s-a întors în Anglia fără a obține vreun rezultat.

Cealaltă expediție, condusă de *John Ross*, a fost trimisă să caute trecerea de nord-vest. La 22 iunie 1818, corăbiile lui Ross, „*Isabella*“ și „*Alexander*“, au trecut la vest de Groenlanda, dincolo de paralela de 70° și au corectat vechea hartă a acestui țărm, care era indicat înainte cu aproape 10° mai spre răsărit. La 2 iulie corăbiile s-au oprit în fața unei fișii foarte largi de gheață (vreo 400 km), care s-a desfăcut abia după o furtună, la 8 august. Atunci corăbiile au trecut fără nici o dificultate în partea nordică a golfului Baffin, complet liberă de ghețuri. La 19 august, Ross a ajuns la paralela de $76^{\circ}54'$ latitudine nordică. Negăsind acolo nici o strîmtoare care să ducă mai departe spre nord, el a cotit în direcția sud-vest și a pătruns în *strîmtoarea Lancaster*, de asemenea liberă de ghețuri. Se părea că nimic nu împiedică înaintarea corăbiilor; dar în dreptul meridianului de $80^{\circ}37'$ longitudine vestică, din pricina ceții, lui Ross i s-a părut că vede la apus munți înalți. El a crezut că a intrat într-un golf și s-a întors înapoi. Drumul spre sud trecea de-a lungul coastei Țării lui Baffin, a cărei hartă (veche de 200 de ani) expediția a corectat-o doar într-o foarte mică măsură.

Aşadar, John Ross a suferit un eşec total, care a devenit evident însă numai în lumina uimitoarelor realizări ale următoarei expediții arctice condusă de un însoțitor al lui Ross — *William Parry*, comandantul uneia dintre corăbiile sale.

SCORESBY ȘI EXPLORAREA GROENLANDEI DE EST

La sfârșitul secolului al XVIII-lea a început să se îndeletnicească cu vânătoarea de balene în Arctica scoțianul *William Scoresby-tatăl*. În mai 1806, vinind balene împreună cu fiul său *William Scoresby*, pe atunci un adolescent de 17 ani, el și-a croit cu mare greutate drum printre ghețuri, între paralelele de 76° și 80° latitudine nordică, a întâlnit apoi apă curată și a trecut spre nord-vest de Spitzbergen până la paralela de $81^{\circ}30'$, cu un grad mai departe decât V. I. Ciciagov în 1766. Începând din 1810, Scoresby-tatăl și fiul au navigat aproape în fiecare an spre Spitzbergen. În 1817, deviind mult spre apus de la drumul obișnuit al balenierelor, ei au văzut dincolo de paralela de 70° coasta răsăriteană a Groenlandei, lângă golful căruia i s-a dat mai târziu numele lor, dar n-au debarcat acolo de teamă să nu piardă timpul în zadar.

În 1822, la sfârșitul lunii aprilie, Scoresby-tatăl și fiul au atins fără greutate, spre nord-vest de Spitzbergen, paralela de $81^{\circ}31'$ latitudine nordică, au cotit spre sud-vest și, continuând vânătoarea de balene, au mers printre ghețurile plutitoare până când (în iulie) au zărit Groenlanda în dreptul paralelei de $74^{\circ}6'$ latitudine nordică. Ei au mers spre sud de-a lungul țărmului pe care l-au însemnat pe hartă până la paralela de $69^{\circ}13'$ latitudine nordică, au întâlnit ghețuri compacte și au cotit din nou spre nord. Pe parcurs ei au debarcat de patru ori pe țărm între $70^{\circ}25'$ și $72^{\circ}10'$ latitudine nordică, au determinat poziția exactă a porțiunii de coastă cercetate și au descoperit la nord de golful *Scoresby* (cel mai mare fiord din Groenlanda) marea peninsulă muntoasă — *Țara lui Scoresby* (în dreptul paralelei de 72° latitudine nordică). Cu prilejul unei debarcări, ei au văzut, ca și Pankov în 1797, urme proaspete de oameni (eschimoși): câteva colibe părăsite, bucăți de lemn carbonizat, cenușă de la focuri, oase, iar într-un loc craniul unui ciine pe un delușor, indicând probabil normintul unui copil. Reușita lor se explică în mare măsură prin faptul că vara a fost excepțional de caldă: Scoresby-fiul menționează că în iulie-august era o „căldură sufocantă“.

În 1823, *William Scoresby-fiul* a publicat „Jurnalul călătoriilor în regiunea vânătorii de balene din nord“ — lucrare clasică, datorită căreia s-a situat printre cei mai de seamă cercetători ai Arcticii din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

PARRY ȘI DESCOPERIRILE SALE ÎN ARHIPELAGUL CANADIAN ARCTIC

În 1819, *William Edward Parry* a străbătut în condiții excepțional de favorabile, pe vasele „*Hecla*“ și „*Griper*“, strâmtoarea *Lancaster* care desparte Țara lui Baffin de insula *Devon* și, înaintînd spre vest, de-a

lungul paralelei de 75° , a dovedit că în dreptul meridianului de 88° longitudine vestică țărmul Țării lui Baffin cotește spre sud și este despărțit de un alt pământ — insula Somerset — prin *strîmtoarea Prințul Regent*.

Spre vest, pe aceeași paralelă, el a descoperit marele grup al *insulelor Parry*, adică partea de nord-vest a uriașului arhipelag Canadian Arctic, iar la sud de arhipelag a descoperit și a explorat *strîmtorile Barrow* și *Melville*. Cu acest prilej Parry a trecut dincolo de meridianul de 110° longitudine vestică, cîștigînd astfel premiul de 5 000 de lire sterline. El a iernat (timp de zece luni) lângă un golf de pe *insula Melville* (Winter Harbour, adică Portul de iarnă). În vara anului 1820, Parry a încercat să înainteze mai departe spre vest, a navigat multă vreme printre ghețuri și a văzut spre sud-vest *insula Banks*. El a ajuns aproape pînă la meridianul de 114° longitudine vestică, dar s-a retras în fața ghețurilor compacte și s-a întors în Anglia. Din 94 de participanți la această expediție excepțional de reușită, unul singur a murit în timpul iernatului.

Parry știa că a străbătut partea cea mai mare a trecerii de nord-vest, dar încă nu putea să știe că mai departe, spre vest de *insula Banks*, pînă la *strîmtoarea Bering*, în oceanul înghețat nu există nici o insulă și că pînă la capătul apusean al strîmtorii rămăseseră mai puțin de 400 km (el străbătuse, socotind de la intrarea răsăriteană în strîmtoarea Lancaster, peste 1 100 km).

În 1821, Parry a plecat din nou într-o expediție polară cu două vase „Fury” și „Hecla”. El nu credea să poată înainta de la insula Melville mai departe spre vest, în largul oceanului, și de aceea a hotărît să caute trecerea mai la sud, spre vest de strîmtoarea Hudson și canalul Fox, de-a lungul țărmului nordic al insulei Southampton. Dar dincolo de *Frozen Strait* („Strîmtoarea înghețată”), descoperită de el lângă cercul polar, n-a găsit mare liberă, ci un golf închis pe care, mîhnit, Parry l-a numit *Repulse* („Retragerea”). Cînd vasele au ieșit din acest golf spre est era începutul lunii octombrie și Parry a fost nevoit să ierneze lângă o insulă care de atunci poartă numele de *Winter* („Iarna”). În apropiere de stațiunea de iernat a englezilor trăiau niște eschimoși și acesta a fost singurul succes al expediției, altminteri neizbutite. Printre eschimoși se afla o femeie tînără, frumoasă și deșteaptă, *Igloodik*. Ea a desenat pentru Parry o hartă exactă a pămîntului lângă care a iernat: aceasta era *peninsula Melville*, legată prin *istmul Ray* de continent și despărțită la nord printr-o strîmtoare îngustă de un alt pământ întins (Țara lui Baffin).

La începutul lunii iulie, îndată ce vasele au ieșit dintre ghețuri, englezii, folosind harta eschimosei *Igloodik*, au pornit spre nord și au ajuns în strîmtoarea indicată de ea. Recunoscător, Parry a dat insulei de la intrarea în strîmtoare numele de *Igloodik*, iar strîmtoarea a numit-o în cinstea vaselor sale *Fury and Hecla*. În felul acesta s-a dovedit că Țara lui Baffin nu este o parte a continentului, ci o insulă uriașă (a cincea ca mărime pe glob, cu o suprafață de peste 500 000 km²). Printre oamenii lui Parry a început să bîntuie scorbutul; el a expediat în patrie vasul „Hecla”, iar la sfîrșitul lunii august a pornit și el înapoi pe vasul „Fury”.

Neizbutind să îndeplinească misiunea principală de a descoperi trecerea de nord-vest, Parry a propus să se trimită simultan câteva expediții polare, pe uscat și pe mare. Expedițiile pe uscat, dintre care s-a remarcat în mod deosebit cea a lui *John Franklin*, au explorat țărmul nordic al Canadei, de la golful Hudson pînă la marea Beaufort, pe o întindere de multe sute de kilometri. Dar expediția pe mare, întreprinsă de Parry pe aceleași vase, a suferit în anii 1824—1825 un eșec total. După ce a iernat în strîmtoarea Prințul Regent, el a părăsit vasul „Fury“ care nu mai putea fi folosit, a debarcat pe țărm mari rezerve de alimente și s-a întors în Anglia pe vasul „Hecla“ cu echipajele ambelor corăbii.

PRIMA EXPEDIȚIE ARCTICĂ A LUI JOHN FRANKLIN

John Franklin (născut în 1785) a navigat în tinerețe sub comanda lui Flinders, care a desăvîrșit descoperirea Australiei, iar în 1805 s-a distins cu prilejul bătăliei navale de la Trafalgar împotriva flotei lui Napoleon I. El a navigat în Arctica pentru prima oară în 1818, comandînd unul dintre vasele expediției neizbutite a lui David Buchan.

Între 1819 și 1822, Franklin a condus o expediție terestră care avea ca scop explorarea coastei nordice a Canadei, de la gurile rîului Coppermine pînă la golful Hudson. La sfîrșitul lunii august 1819, el a debarcat pe țărmul sud-vestic al golfului, în dreptul paralelei de 57° latitudine nordică, la gurile rîului *Nelson*, unde se afla o factorie de blănuri. Împreună cu alți patru ofițeri englezi, el a mers de aici cu bărcile pînă la extremitatea nordică a lacului Winnipeg (în dreptul paralelei de 54° latitudine nordică), din care izvorăște rîul plin de praguri-Nelson. Ei înaintau foarte încet spre sud-vest, deoarece erau nevoiți adesea să ocolească pragurile și să treacă cu bărcile pe rîurile sau lacurile vecine. Lungimea rîului *Nelson* este de 740 km, iar călătorii au străbătut, după calculele lor, 1 130 km, trecînd peste nouăsprezece rîuri și lacuri. Acest drum a durat aproape două luni. Expediția s-a oprit pentru iernat într-un fort de lîngă lacul Winnipeg.

În ianuarie-februarie 1820, pe un ger cumplit (care ajungea pînă la -45°), Franklin a plecat cu doi însoțitori spre nord-vest, pînă la un fort așezat la gura rîului *Athabaska*, străbătînd într-o lună și jumătate 1 400 km. Cînd a început vara, expediția a pornit spre nord-vest, pe rîul *Sclavilor* și peste *Marele lac al sclavilor*, spre fortul *Providence* de lîngă izvoarele rîului *Mackenzie*, în regiunea vestică a lacului. Aici englezilor li s-au alăturat cîțiva „vagabonzi ai pădurilor“ — francezi și metiși. Expediția a parcurs vreo 450 km de la fortul *Providence* spre nord, pînă la lacul cu scurgere *Point* (pe rîul Coppermine), dar din cauză că timpul era înaintat s-a retras puțin spre sud și s-a oprit a doua oară la iernat.

În vara anului 1821, trecînd peste lacul *Point* și mergînd pe rîul *Coppermine* în jos, Franklin a ajuns în patru săptămîni la țărmul mării (golful *Coronation*) și a pornit de-a lungul coastei spre răsărit cu luntre indiene, ajungînd aproximativ pînă la paralela de 68° latitudine nordică. La sfîrșitul lunii iulie el a descoperit, după cum i s-a părut la în-

ceput, o intrare largă într-o strîmtoare, care s-a dovedit însă a fi un golf lung și sinuos, presărat cu insulițe — *golful Bathurst*. După ce a p'erdut cu cercetarea lui două săptămîni, expediția și-a reluat drumul spre răsărit, dar începuse toamna cu ploi și vînturi puternice, iar proviziile erau pe sfîrșite. La 22 august, călătorii s-au întors înapoi, după ce au străbătut de la gurile riului Coppermine în linie dreaptă doar 300 km; în realitate însă, ținînd seama de sinuozitățile coastei, au parcurs peste 1 000 km. După trei zile ei au abandonat în golful Bathurst luntrile de care nu mai aveau nevoie și au pornit pe uscat, spre sud-vest, în direcția locului unde iernaseră ultima dată.

Drumul a fost foarte greu. Călătorii n-au reușit să vîneze aproape nimic și au fost nevoiți să se hrănească cu licheni. Ei fierbeau și mîncau încălțămîntea de piele uzată. După un drum de aproape două luni, din douăzeci și trei de oameni au pierit optsprezece, dintre care doi au fost uciși. Unul, englezul *Robert Hood*, a fost găsit cu capul sfărîmat de un glonț, iar celălalt indianul-călăuză *Michael*, a fost împușcat de medicul *John Richardson* care îl bănuia că l-ar fi asasinat pe Hood și pe alți cîțiva tovarăși pentru a-i mîncă. Cei cinci oameni care mai rămăseseră în viață au mai flămînzit vreo două săptămîni pînă cînd au primit ajutor de la indieni prieteni. La 11 decembrie 1821, englezii au sosit la *fortul Providence* și au rămas aici pentru a treia oară la iernat. În vara anului 1822 ei s-au întors la *fortul Nelson*.

În Anglia, Franklin a fost întîmpinat ca un erou. Cartea sa „Călătoria spre țărmurile mării Polare din anii 1819—1822“ (două volume, 1823) s-a bucurat de un succes enorm. Dar realizările geografice ale expediției sale au fost neînsemnate. Misiunea principală nu fusese îndeplinită; se explorase doar o porțiune redusă a țărmului american al oceanului Înghețat, necunoscut înainte, iar aproape toate lacurile și riurile din Canada de nord pe care a trecut el, fuseseră vizitate de nenumărate ori înainte de agenții „Companiei golfului Hudson“.

A DOUA EXPEDIȚIE A LUI FRANKLIN

În 1825, *John Franklin*, *John Richardson* și *George Back*, care îl însoțiseră și în anii 1819—1822, au plecat din Anglia într-o nouă expediție arctică. Scopul lor era să cartografieze coasta nordică a Americii de la Icy Cape (marea Ciukotka) pînă la gurile riului Coppermine. Franklin și-a recrutat expediția în Canada din coloniști britanici, canadieni localnici, călăuze și muncitori indieni și eschimoși, — în total aproximativ cincizeci de oameni. Ei au construit în partea sud-vestică a Marelui lac al urșilor *fortul Franklin* și au iernat acolo. În iunie 1826, expediția a coborît în patru bărci pe Mackenzie pînă la deltă, unde s-a împărțit în două grupuri.

Primul grup, de sub comanda lui Franklin, care și-a luat ca ajutor pe Back, a ieșit în mare cu două bărci, a cotit spre vest și a mers timp de o lună și jumătate aproximativ pînă la meridianul de 149° longitudine vestică. Bărcile înaintau foarte încet din cauza ceții dese. Pe drum el a văzut

de câteva ori târguri ale eschimoșilor unde se făcea comerț activ cu mărfuri rusești (aduse de eschimoși dinspre apus, din America rusă). Grupul s-a întors la fortul Franklin în ziua de 21 septembrie. Franklin a petrecut iarna anului 1826—1827 în Canada de nord, iar toamna a sosit în Anglia.

Rezultate mult mai importante a obținut cel de *al doilea grup* al expediției, comandat de John Richardson. Ieșind în mare tot cu două bărci — „Dolphin” și „Union” — Richardson a cotit spre est și în cinci săptămîni și-a îndeplinit perfect misiunea, însemnînd pe hartă toată porțiunea litoralului nordic al Americii, de la golful Mackenzie pînă la gurile riului Coppermine. Succesul se explică prin vremea bună și vîntul prielnic.

Trecînd pe lângă golful Liverpool, pe care nu a avut timp să-l cercezeze, Richardson a descoperit succesiv (de la vest spre est) o proeminență a continentului care se termină cu capul Bathurst (în dreptul meridianului de 128° longitudine vestică), golfulurile Franklin și Darnley, precum și peninsula Parry, situată între ele. La nord-est, în dreptul meridianului de 17° longitudine vestică, a apărut în ceață un pămînt întins; grupul a înfîlnit ghețuri mari, care au încetinit mult înaintarea, dar după cîteva zile țărmlul continentului a cotit spre sud, iar la răsărit a apărut o mare întindere de apă. Era evident că între continent și noul pămînt văzut la nord nu există nici o legătură. De aceea Richardson a crezut că are în fața sa o insulă mare, pe care a numit-o Wollaston; mult mai tîrziu s-a dovedit că aceasta nu este decît proeminența sud-vestică a uriașei insule Victoria — a doua ca mărime din arhipelagul Canadian după Țara lui Baffin. În cînstea bărcilor sale, Richardson a denumit strîmtoarea dintre insulă și continent Dolphin and Union. La 7 august grupul a ajuns în golful Coronation, în care se varsă riul Coppermine. Richardson și-a îndeplinit misiunea mergînd cu barca de-a lungul unui țărml necunoscut pînă atunci pe o distanță de peste 1 500 km, însemnînd țărmlul pe hartă și făcînd cîteva descoperiri importante. După ce a urcat pe riul Coppermine pînă la praguri, grupul lui Richardson a tras bărcile pe mal, le-a lăsat acolo cu o parte din încărcătură și a pornit pe jos spre sud-vest luînd cu sine numai o luntre indiană ușoară. Grupul a sosit la fortul de pe malul Marelui lac al urșilor după o săptămînă de drum, la 1 septembrie 1826, cu trei săptămîni înaintea lui Franklin.

DESCOPERIREA PENINSULEI BOOTHIA ȘI A POLULUI MAGNETIC DE NORD

În 1829, expediția maritimă a lui John Ross a ocolit pe la nord Țara lui Baffin (insula Baffin), trecînd prin strîmtorile Lancaster și Prințul Regent și a descoperit cea mai nordică proeminență a Americii — peninsula Boothia și golful Boothia situat la răsărit de peninsula. Ross le-a dat aceste denumiri în cînstea capitalistului Felix Booth, care a finanțat expediția. Expediția s-a oprit pentru iernat pe țărmlul peninsulei Boothia, în dreptul paralelei de 70° latitudine nordică. Nepotul conducătorului expediției, James Clarke Ross, care mai tîrziu a devenit vestit prin descoperirile făcute în Antarctica, a explorat peninsula, a traversat-o de la est

spre vest și, dincolo de *strîmtoarea James Ross*, a descoperit pretinsa peninsulă *King William* (în realitate *insulă*). În timpul celui de-al doilea iernat forțat în aceeași regiune (1830–1831), James Ross, căutînd să stabilească poziția exactă a *polului magnetic de nord*, l-a descoperit pe țărmul vestic al peninsulei Boothia, la 70°5' latitudine nordică și 96°46' longitudine estică. Acul magnetic, suspendat liber, a luat aici poziția verticală, adică indica centrul pămîntului.

După cel de-al treilea iernat forțat (1831–1832) expediția lui John Ross a abandonat vasul care, prins între ghețuri, devenise inutil și a pornit spre nord cu săniile, de-a lungul țărmului răsăritean al peninsulei Boothia, luînd cu ea și bărcile. Dar ea a ajuns numai pînă la strîmtoarea Prințul Regent și a petrecut cel de-al *patrulea iernat* la capul Fury, lîngă intrarea sudică în strîmtoare. Membrii expediției n-au murit de foame numai datorită proviziilor lăsate la cap de William Parry în 1825 într-o magazie anume construită.

În vara anului 1833, John Ross și tovarășii săi au continuat să înainteze spre nord pe gheață și au ajuns în sfîrșit la strîmtoarea Lancaster. Acolo s-au urcat în bărci și au pornit spre răsărit. Lîngă ieșirea răsăriteană din strîmtoare au întîlnit un vas care fusese trimis în căutarea lor și s-au întors în patrie după patru ani și jumătate.

PIEIREA ULTIMEI EXPEDIȚII A LUI FRANKLIN

În 1845, guvernul englez a trimis din Londra, în căutarea trecerii de nord-vest, o mare expediție alcătuită din 138 de oameni pe două vase „Erebus” și „Terror” — sub comanda lui *John Franklin*, care era atunci în vîrstă de 60 de ani. Căpitan pe „Terror” era *Francis Richard Crozier*, care căpătase o mare experiență în călătoriile polare navigînd în Arctica cu Parry și în Antarctica cu James Ross. De la țărmul vestic al Groenlandei, expediția a trecut în golful Baffin, iar apoi a dispărut.

După trei ani, guvernul englez a trimis cîteva vase în căutarea lui Franklin, dar fără a obține vreun rezultat. Atunci guvernul a instituit un premiu de 20 000 de lire sterline pentru salvarea lui Franklin și a însoțitorilor săi și un alt premiu de 10 000 de lire sterline pentru informații exacte cu privire la soarta expediției. Soția lui Franklin, Jane, a făgăduit și ea 5 000 de lire sterline. Timp de cîteva ani, zeci de vase au vizitat aproape toate golfurile din arhipelagul Canadian, au cercetat aproape toate strîmtorile, au făcut diferite semne pe stînci, au construit magazii cu alimente în diferite locuri și au făgăduit eschimoșilor daruri de preț pentru cele mai mici informații despre călătorii dispăruți fără urmă. În cele din urmă, s-au găsit pe continent resturile ultimei tabere a membrilor expediției lui Franklin, iar în diferite puncte ale arhipelagului obiecte părăsite de ei, mormintele sau scheletele celor morți. După cercetări care au durat peste 30 de ani a putut fi reconstituit tabloul nenorocirilor succesive care s-au terminat prin *pieirea tuturor membrilor expediției*.

S-a aflat că în 1845 vapoarele lui Franklin au trecut cu bine prin strîmtoarea Lancaster. Lăsînd vasul „Terror” lîngă mica *insulă Beechey*,

din apropierea țărmului sud-vestic al *insulei Devon*, la intrarea sudică în *strîmtoarea Wellington*, care desparte insula Devon de *insula Cornwallis*, Franklin a trecut cu vasul „Erebus” prin această strîmtoare de la sud la nord și a ajuns la nord-vest în *strîmtoarea Penny*, adică a descoperit tot *litoralul vestic al insulei Devon*. În dreptul paralelei de 77° latitudine nordică, întîlnind ghețuri compacte, Franklin a cotit spre sud, a mers pînă la *strîmtoarea Barrow* și s-a întors la vasul „Terror”. El a ocolit în felul acesta *insula Cornwallis* și a descoperit coasta răsăriteană a mării *insule* învecinate *Bathurst*.

Primul iernat din 1845—1846 a trecut în condiții destul de bune: n-au murit decît trei oameni (mormintele lor au fost găsite). În timpul verii, vasele au pornit mai întîi spre vest prin *strîmtoarea Barrow* și în dreptul meridianului de 96° longitudine vestică a apărut în fața lor *strîmtoarea Peel*, prin care vasele au pornit spre sud. La 72° latitudine nordică, strîmtoarea cotea spre sud-vest¹ și dincolo de ea se deschidea o întindere mare de apă. Continuîndu-și drumul spre sud, la 12 septembrie 1846, „Erebus” și „Terror” au fost prinse de ghețuri înainte de a ajunge la paralela de 70° latitudine nordică, la cîțiva kilometri distanță de extremitatea nordică a *insulei King William*.

A început cel de *al doilea iernat* din 1846—1847, în timpul căruia au pierit cîteva zeci de marinari. Cea mai mare parte din proviziile achiziționate în Anglia nu erau bune de nimic: expedițiile de salvare au găsit în mai multe locuri cutii de conserve închise în care carnea putrezise, iar unele umplute chiar cu rumeguș și nisip. Oamenii erau bolnavi de scorbut, mortalitatea creștea. Spre sfîrșitul iernii, opt oameni au fost trimiși spre sud. Ei au ajuns pe gheață pînă la *insula King William*, joasă și pustie. Pe țărm au îngrămădit un morman de pietre sub care au lăsat o scrisoare în care arătau drumul străbătut de expediție și descriau pe scurt toate nenorocirile ei. Cînd s-au întors, l-au găsit pe John Franklin grav bolnav. El a murit la 11 iunie 1847.

În vara următoare, vasele n-au reușit să iasă dintre ghețurile care le prinseseră. Ele au mers foarte încet în derivă spre sud, către *insula King William*, unde au fost nevoite să petreacă cel de-al treilea iernat polar. A început teribilul deznodămînt. Mortalitatea din pricina scorbutului creștea. Totuși, *la începutul primăverii anului 1848 mai rămăseseră în viață aproximativ 100 de oameni*. Aceștia au părăsit vapoarele devenite inutile² și au pornit cu săniile spre sud, cărînd după ei o barcă. Pe *insula King William* s-au găsit obiecte părăsite și sicrie cu schelete — la nord sicriile erau solid confecționate, iar la sud, înjghebate în grabă. Mai departe s-au găsit schelete fără sicrie. Ultimele urme duceau spre continentul american, către gura *riului Backs*, care se varsă în mare la sud-

¹ Această prelungire spre sud-vest a strîmtorii Peel este numită acum *strîmtoarea Franklin*.

² Numele lor au fost date *golfurilor* de pe țărmul de vest al *insulei King-William*; celui de nord — *Erebus* și celui de sud — *Terror*.

vest de peninsula Boothia (în fața insulei King William). În acest „golf al Morții“ s-a găsit barca răsturnată, iar sub ea și în jurul ei scheletele câtorva însoțitori ai lui Franklin.

CĂUTAREA EXPEDIȚIEI LUI FRANKLIN ȘI NOILE DESCOPERIRI DIN ARHIPELAGUL CANADIAN

Rezultatele geografice ale căutării expediției lui Franklin au fost excepționale. Cercetînd Arctica americană aproape pînă la 80° latitudine nordică, expedițiile de salvare au terminat aproape descoperirea uriașului arhipelag Canadian, cu labirintul său de strîmtori blocate de ghețuri și cu nenumărate golfuri mari și mici. În cadrul restrîns al capitolului de față nu pot fi descrise realizările geografice ale celor cîteva zeci de expediții și ale sutelor de oameni care au participat la căutarea expediției dispărute a lui Franklin. Menționăm mai jos numai expedițiile cele mai importante.

În 1846—1847, englezul *James Ray* a călătorit în bărci și sánii de la golful Hudson pînă în golful Boothia și de-a lungul țărmului vestic al peninsulei Melville. La întoarcere, Ray a participat la căutarea lui Franklin. În 1848, împreună cu *John Richardson*, el a mers de-a lungul țărmului de la estuarul râului Mackenzie spre răsărit, pînă la peninsula Boothia și, în felul acesta, a *desăvîrșit în linii mari descoperirea coastei nordice a Americii*. El a scris despre această călătorie o carte intitulată „Expediție spre țărmurile mării Arctice“ (1850). În 1851, Ray a ajuns foarte aproape de vasele lui Franklin prinse între ghețuri, dar nu le-a observat; în 1853—1854 el a întîlnit în peninsula Boothia eschimoși la care a văzut unele obiecte ale expediției și a aflat unele știri despre soarta ei¹.

Alții l-au căutat la început pe Franklin, nu pe insulele sudice ale arhipelagului, ci pe insulele centrale și nordice. La nord de golful Baffin, o expediție organizată pe socoteala negustorului american Henry Grinnell a trecut în 1850—1851 prin strîmtoarea Wellington și a descoperit *peninsula Grinnell* (extremitatea de nord-vest a insulei Devon), dincolo de paralela de 75° latitudine nordică. În 1852, după mai multe eșecuri, în fruntea ultimei expediții trimise de guvernul englez pe cinci vase în căutarea lui Franklin a fost numit vice-amiralul *Edward Belcher*, un navigator cu multă experiență, care făcuse călătorii în jurul lumii și în regiunile polare. Belcher a lăsat un vas auxiliar în golful Baffin; celelalte vase au trecut prin strîmtoarea Lancaster pînă la insula Beechey din strîmtoarea Barrow. După ce a trimis spre vest o parte a expediției (din care făcea parte și *Francis Mac Clintock*), Belcher a înaintat spre nord prin strîmtoarea Wellington și a ajuns la peninsula Grinnell, unde vasele sale au fost prinse de ghețuri. În

¹ Numele lui s-a dat *strîmtorii Ray*, care desparte la răsărit insula King William de continent, *istmului Ray*, care leagă peninsula Melville de continent și altor câtorva obiective geografice.

timpul iernatului care a durat doi ani (1852—1853 și 1853—1854) ofițerii din expediția lui Belcher au cartografiat cea mai mare parte a arhipelagului Canadian de dincolo de paralela de 75°30' latitudine nordică, dar n-au găsit la aceste latitudini mari nici o urmă a oamenilor lui Franklin. Intrucît și la începutul verii anului 1854 vasele nu s-au putut elibera din cătușele de gheață, Belcher, împreună cu oamenii care au supraviețuit, le-a abandonat, a trecut pînă la golful Baffin și cu vasul auxiliar care îl aștepta s-a întors în Anglia. Acolo a fost trimis în judecata tribunalului militar pentru părăsirea navelor; tribunalul a pronunțat o sentință de condamnare morală, dar l-a achitat din punct de vedere formal.

Luînd parte la căutarea expediției lui Franklin, scoțianul *Francis Leopold Mac Clintock* a parcurs pe mare, în 1848—1849, sub comanda lui *James Clarke Ross*, drumul spre strîmtoarea *Barrow*, iar în anii 1850—1851, sub comanda lui *Horace Austin*, drumul spre insula *Prințul Galilor*. El a fost primul dintre cercetătorii polari din Europa occidentală care a folosit săniile ale eschimoșilor trase de cîini. În iunie 1851 a întreprins o călătorie cu săniile spre apus, prin strîmtoarea *Melville* și pe țărmul peninsulei *Dundas* (extremitatea sudică a insulei *Melville*) a văzut stîncă de o conformație caracteristică, descrisă de *Parry*. El a lăsat aici, sub o movilă, o scrisoare și s-a întors la stația de iernat.

În 1850, *Robert John Le Mesurier MacClure*, originar din Ir'landa, a plecat în calitate de căpitan al vasului „Investigator“ („Cercetătorul“) în căutarea expediției lui Franklin. El a trecut din oceanul Pacific prin strîmtoarea *Bering* și marea *Beaufort* spre răsărit, a pătruns într-un golf larg (*Amundsen*) și cotind spre nord în dreptul meridianului de 120° longitudine vestică a descoperit strîmtoarea *Prințul Galilor* (între insulele *Banks* și *Victoria*). În timpul iernatului a întîlnit pe peninsula nou descoperită *Prințul Albert* (proeminența nord-vestică a insulei *Victoria*) așezări ale eschimoșilor, care nu văzuseră niciodată, nici europeni și nici mărfuri europene: prin urmare, expediția lui Franklin nu ajunsese aici. În vara anului 1851, „Investigator“ a ieșit din strîmtoare spre sud, a ocolit pe la miazăzi și apus insula *Banks* și, mergînd prin fișia de apă liberă de ghețuri de lîngă coastă, a ajuns în largă „strîmtoare *Banks*“ (numele ei a fost schimbat mai tîrziu în strîmtoarea *MacClure*), dar în dreptul meridianului de 118° longitudine vestică a fost prins între ghețuri. În aprilie 1852, *MacClure* a întreprins o expediție spre răsărit, prin strîmtoare, în direcția insulei *Melville* și a văzut pe țărmul peninsulei *Dundas* „Stîncă lui *Parry*“. Așadar, el a ajuns venind dinspre apus, dar printr-o strîmtoare blocată de ghețuri, pînă la punctul pe care-l atinsese dinspre răsărit *Parry* pe vasul său. Trecerea de nord-vest fusese găsită, dar era puțin probabil ca ea să fi fost potrivită pentru navigație în această regiune, ținînd seama de mijloacele de atunci. Sub stîncă, *MacClure* a găsit scrisoarea lăsată cu un an în urmă de *Mac Clintock* și a lăsat și el o scrisoare cuprinzînd o scurtă descriere a călătoriei și a stației de iernat. Datorită acestui fapt, în aprilie 1853, cînd

înaintat cu săniile spre vest pînă la insula King William, unde a descoperit urme materiale dovedind prezența și pieirea expediției lui Franklin, precum și o scrisoare închisă într-o sticlă de metal. El a arătat că la răsărit și la sud de insula King William, prin *strîmtorile Ray și Simpson*, trece ramura cea mai accesibilă a trecerii de nord-vest. Mac Clintock a descris ultima sa expediție în Arctica în cartea „Călătoria vasului «Fox» în mările arctice” (1859), care a fost reeditată de mai multe ori.

CĂLĂTORIA LUI AMUNDSEN PRIN TRECEREA DE NORD-VEST

Abia după 50 de ani de la așa-zisa descoperire a trecerii de nord-vest de către MacClure, *Roald Engelbrekt Gravning Amundsen* a efectuat — în anii 1903—1906 — prima călătorie în jurul Americii de nord pe micul iaht „*Gjøa*”. Pornind din Groenlanda de vest și urmînd indicațiile din cartea lui Mac Clintock, a repetat mai întîi drumul nefericitei expediții a lui Franklin. Amundsen a mers din *strîmtoarea Lancaster* spre sud prin strîmtorile *Peel* și *Franklin* pînă la extremitatea nordică a insulei King William. Dar ținînd seama de greșeala nefastă a lui Franklin, el a ocolit insula, nu pe la vest, ci pe la est, prin *strîmtorile James Ross* și *Ray*. El a iernat timp de doi ani în portul *Gjøa* de pe țărmul sud-estic al insulei King William. Pornind de aici, în toamna anului 1904 a cercetat cu o barcă partea cea mai îngustă a *strîmtoării Simpson*, iar peste un an, la sfîrșitul verii anului 1905, a mers mai departe drept spre apus, de-a lungul țărmului continentului, lăsînd la nord arhipelagul Canadian. El a trecut cu bine printr-un șir de strîmtori cu apă puțin adîncă, presărate cu insule și prin mai multe golfuri, pînă cînd a întîlnit în sfîrșit baleniere venite din oceanul Pacific spre țărmurile de nord-vest ale Canadei. După ce a iernat aici pentru a treia oară, Amundsen a trecut, în vara anului 1906, prin strîmtoarea Bering din oceanul Inghetăt în oceanul Pacific și și-a încheiat călătoria la San Francisco, în California.

Așadar, a fost nevoie de peste patru secole (de la Cabot la Amundsen) pentru ca, în sfîrșit, *un singur vas* să treacă pe drumul maritim de nord-vest, ocolind America de nord, din oceanul Atlantic în oceanul Pacific.

CĂLĂTORIILE LUI STEFANSON

În 1905—1907, canadianul *Vilhjalmur Stefanson* a întreprins prima sa mare „călătorie la eschimoși”, în regiunea gurilor riului Mackenzie. În anii 1908—1912, împreună cu medicul american *Rodolph Anderson*, el a explorat coasta nordică a Americii, de la golful Coronation pînă la capul Barrow. Participînd cu începere din 1913 la o expediție canadiană în Arctica, care explora marea Beaufort, Stefanson a întreprins în 1914 un drum de nouăzeci și trei de zile, în parte pe gheață, iar în parte pe o banchiză în derivă, de la capul *Martin* (în nord-estul Alaskăi) pînă la

insula Banks, unde s-a oprit pentru iernat. În 1915, el a mers de acolo cu săniile spre nord, prin strîmtoarea MacClure pînă la *insula Prințul Patrick*. În anul următor a descoperit la nord-est de insula Prințul Patrick, *insulele Brock și Borden*, fără a mai socoti numeroasele insule mărunte, iar și mai departe spre nord-est (la 80° latitudine nordică) *insula Meighen*. În 1917 a ajuns în marea Beaufort pînă la paralela de 80° 30' latitudine nordică.

Prin mărimea teritoriului arctic explorat, Stefanson i-a depășit pe toți predecesorii săi care au cercetat nordul Canadei. Succesul său se explică prin faptul că el cunoștea bine limba eschimoșilor și a trăit ca un eschimos „în țara” pe care a prezentat-o cu căldură drept „Arctica ospitalieră” (titlul uneia dintre cărțile sale). El a încercat să dezvolte în nordul Americii creșterea renilor, dar a dat greș.

Stefanson a fost unul dintre cei mai fecunzi călători polari în ceea ce privește numărul lucrărilor scrise. El a publicat numeroase cărți despre Arctica, cu titluri atrăgătoare: „Țara viitorului” (1923), „Vînător în nordul îndepărtat” (1924), „Taina eschimoșilor” (1925), „Noua țară din Nord” (1928), „Enigmele nedezlegate ale Arcticii” (1939) etc. El a întocmit însă și descrieri precise ale Islandei (1939) și Groenlandei (1943), precum și un „Îndreptar pentru Arctica” (1945).

Capitolul 88

PRIMELE EXPLORĂRI DIN ARCTICA CENTRALĂ ȘI ATINGEREA POLULUI NORD

EXPEDIȚIA PE SĂNII A LUI PARRY SPRE POL

Afirmația lui William Scoresby-fiul din „Jurnalul” său (1823) că lîngă Polul Nord marea este acoperită de ghețuri și că acolo se poate ajunge numai cu săniile, a produs o puternică impresie asupra lui *William Parry*, devenit celebru încă atunci prin descoperirile sale în arhipelagul Canadian. El a obținut din partea Amiralității britanice aprobarea de a organiza o expediție pe sănii spre Polul Nord. Ca punct de plecare a fost ales un loc de pe coasta nordică a Spitzbergenului de vest (79° 55' latitudine nordică, 16° 53' longitudine estică). Parry a plecat spre nord cu doi ofițeri (Francis Crozier și James Ross) în ziua de 21 iunie 1827, cu două bărci-sănii, și cu provizii pentru zece săptămîni. După ce au înaintat mai întîi cu mare greutate peste torosuri, ei au văzut dincolo de paralela 81° 12' latitudine nordică, în locul unei mase compacte de ghețuri imobile, prezisă de Scoresby, mari cîmpuri plutitoare de gheață, despărțite prin copci late. Înaintînd mai departe, cînd pe gheață, cînd cu bărcile, englezii au ajuns la 23 iulie în dreptul paralelei de 82° 45' latitudine nordică. Parry a continuat să meargă pe gheață

spre nord, dar după trei zile a constatat că ghețurile sînt în derivă spre sud și că în aceste zile el a fost împins înapoi cu mai bine de trei mîle marine. El s-a mulțumit cu faptul că a stabilit un nou „record mondial”, s-a întors spre sud și fără nici un accident a sosit la 19 august la bază, după o absență de șapte săptămîni.

Aceasta a fost prima expediție cu săniile spre *Polul Nord* și cunosătorii mai lucizi ai Arcticei au tras din experiența lui Parry concluzia justă că, cu mijloacele tehnice de atunci, „acest mod de deplasare este poate singurul cu ajutorul căruia se poate ajunge pînă la Pol”. Au trecut însă aproape 50 de ani pînă cînd *Albert Markham* a înaintat în felul acesta cu 35 de mîle mai aproape de *Polul Nord*.

CĂUTAREA MĂRII POLARE DESCHISE ȘI DERIVA VASULUI „POLARIS”

La mijlocul secolului al XIX-lea predomina teoria că în Arctica centrală există o mare liberă de ghețuri. Această teorie era confirmată și întărită de informațiile cu privire la marile întinderi de apă văzute de exploratorii Arcticii de vest, la latitudini mari.

În 1852, englezul *Edward Inglefield* a explorat, din însărcinarea văduvei lui Franklin, partea de nord a golfului Baffin. El a trecut pe hartă coasta de nord-vest a Groenlandei pe o distanță de aproximativ 1 000 km (*golful Inglefield*, *Țara lui Inglefield* etc.), a terminat descoperirea strîmtorii Smith și a văzut dincolo de ea „un drum deschis spre nord și o mare întinsă, după cît se pare, liberă de ghețuri”. În anul următor (1853) a pătruns acolo, cu un mic bric, americanul *Elisha Kent Kane*, dar vasul său a fost prins de ghețuri în acest *Bazin al lui Kane* (*Kane Basin*) la $78^{\circ} 37'$ latitudine nordică și a rămas acolo aproape doi ani. În acest timp, Kane și însoțitorii săi au întreprins, cu ajutorul eschimosului *Hans Hendrik*, care le servea drept călăuză, o serie de expediții cu săniile pe țărmurile bazinului. În vara anului 1854, Hendrik a descoperit la nord intrarea într-o nouă strîmtoare, care părea liberă de ghețuri.

În anii 1860—1861, medicul american *Isaac Israel Hayes* (care mai înainte îl însoțise pe Kane), iernînd în bazinul Kane cu Hendrik, a pătruns, cu săniile, ajutat de acesta prin strîmtoarea neexplorată *Kennedy*, pînă la paralela de $81^{\circ} 35'$ latitudine nordică și a văzut spre nord-vest „un cer întunecat, de culoarea apei”, adică indiciul unei întinderi de apă liberă de ghețuri. Hayes era atît de convins că aceasta este o mare, încît a intitulat descrierea călătoriei sale „Marea polară deschisă”.

În explorarea acestei „mări Polare deschise” a plecat în 1871 pe vaporul „Polaris” o expediție americană condusă de *Charles Francis Hall*. În Groenlanda, el a luat pe bordul vaporului opt eschimoși, printre care se afla și Hans Hendrik cu soția și trei copii. Hall a trecut fără greutate prin strîmtoarea Kennedy în *Bazinul Hall* și a descoperit dincolo de această strîmtoare *Robson*, prin care a pătruns — pentru prima oară în istoria navigației — în marea *Lincoln*. „Polaris” a navigat timp de trei

zile pe noua mare descoperită, pînă cînd la 4 septembrie a întîlnit la 82° 11' latitudine nordică, un cîmp de gheață sfărîmată. Vaporul putea foarte bine să treacă prin acest cîmp, dar Hall (poate de pe atunci grav bolnav) s-a lăsat influențat de secundul său fricos și a cotit spre sud. Expediția a fost nevoită să ierneze în bazinul Hall. Lovit de paralizie, Hall a murit la 8 noiembrie 1871. În rest, iernatul a trecut cu bine. La începutul verii anului 1872, soția lui Hendrik a născut al patrulea copil, căruia i s-a dat numele de *Karl Polaris*.

La 12 august, vaporul s-a eliberat dintre ghețuri, a pornit spre sud, a trecut prin strîmtoarea Kennedy, dar în bazinul Kane a fost prins din nou de ghețari în derivă spre sud, care l-au dus prin strîmtoarea Smith în partea de nord a golfului Baffin.

Aici, la 77° 35' latitudine nordică, în noaptea de 15 spre 16 octombrie, pe furtună și sub presiunea puternică a ghețurilor, vaporul a fost ridicat și culcat cu bordul pe un ghețar. Oamenii au coborît pe acest ghețar două bărci și cuprinși de panică au început să descarce alimente, îmbrăcăminte, arme și combustibil. Deodată, ghețarul s-a sfărîmat și vaporul pe care rămăsese o parte din echipaj a alunecat în apă, s-a redresat și a dispărut în întuneric. Pe ghețar au rămas nouăsprezece oameni, printre care nouă eschimoși (precum și noul născut).

Ghețarul, care își continua deriva spre sud, era destul de mare (peste 1 km²) și reprezenta iarna un adăpost relativ sigur. Eschimoșii au ridicat pe el, din blocuri de zăpadă, cîteva colibe („iglu”). Rezerva de provizii nu era prea mare, dar eschimoșii vinau foci care dădeau și hrană și combustibil. Totuși oamenii au fost nevoiți să desfacă o barcă pentru a o folosi ca lemn de foc. Dar în aprilie 1873 ghețarul a fost împins din golful Baffin prin strîmtoarea Davis în oceanul Atlantic și a început să se fărîmițeze repede pe margini și să se micșoreze într-un ritm catastrofal.

Cînd s-a pornit vîntul dinspre sud, ghețarul s-a destrămat; cei nouăsprezece oameni care se instalaseră cu greu în unica barcă, și-au căutat salvarea pe un alt ghețar, dar și acesta s-a sfărîmat repede și situația aceasta s-a repetat de cîteva ori. Alimentele se terminaseră, combustibil nu mai aveau și hainele ude nu încălzeau. Din fericire, la sfîrșitul lunii aprilie, în dreptul paralelei de 53° 35' latitudine nordică, naufragiații au fost observați de o balenieră care i-a luat pe bord. În timpul derivei pe ghețar, care a durat șase luni și jumătate, oamenii de pe „Polaris” au străbătut peste 2600 km în linie dreaptă, au fost tot timpul pradă neliniștei, în ultima lună au suferit de foame și frig, dar toți au scăpat cu viață; eschimoșii i-au salvat pe americani. Cei patru copii, chiar și Karl Polaris, erau sănătoși.

Ceilalți patrusprezece americani rămași pe „Polaris” au reușit în curînd să așeze vaporul, care era găurit, pe un banc de nisip. Ei și-au construit o căsuță pe țărmul Groenlandei, într-o regiune unde trăiau și eschimoși și au petrecut acolo iarna cu bine. La începutul lunii iunie

1873, ei au construit două bărci, au pornit încet spre sud de-a lungul țărmului și după douăzeci de zile, în dreptul paralelei de 76° latitudine nordică, au fost salvați de o balenieră.

EXPEDIȚIILE LUI NARES ȘI GREELY ȘI CERCETĂRILE ÎNTEPRINSE DE MARKHAM ȘI LOCKWOOD CU SĂNIILE

În 1875, în Anglia s-a organizat o mare expediție polară pe două vapoare. Conducător al expediției a fost numit, la cererea sa, *George Strong Nares*, comandantul vestitului vas oceanografic „Challenger”, chemat de urgență din Hongkong la Londra. În iulie-august 1875, vapoarele au ajuns fără nici o dificultate în strâmtoarea *Kennedy*, unde Nares a lăsat unul dintre ele la iernat. El însuși, pe vaporul „Alert” comandat de *Albert Hastings Markham*, a trecut la 1 septembrie prin strâmtoarea *Robeson* în marea *Lincoln* și a ajuns pînă la paralela de $82^{\circ} 24'$ latitudine nordică, ceea ce a însemnat atunci un record în înaintarea spre pol a unui vas navigînd liber. În aceeași zi, „Alert” a fost prins de ghețuri lîngă țărmul de nord-est al insulei *Ellesmere*. Iarna a trecut cu bine, deși temperatura scădea pînă la -59° . *Pelem Aldrich*, trimis spre vest cu un grup îmbarcat pe sănii, a descoperit și a trecut pe hartă țărmul nordic al insulei *Ellesmere* pe o distanță de circa 300 km (pînă la capul *Alert*), precum și munții *Challenger* de pe coastă. Un alt grup trimis cu săniile spre răsărit a descoperit și a însemnat pe hartă un șir de „țări” (peninsule) și fiorduri din Groenlanda de nord pînă la peninsula *Nares*. În felul acesta au fost trecute pe hartă coasta vestică și sudică a mării *Lincoln*.

La 3 aprilie 1876, *Markham* a plecat spre nord în fruntea unei mari expediții cuprinzînd peste cincizeci de oameni cu șapte sănii-bărci. Expediția a înaintat foarte încet din pricina îngrămădirii haotice a munților de gheață, uneori prin zăpadă adîncă (de peste un metru și jumătate) și pe un ger cumplit. La 12 mai, *Markham* a ajuns la paralela de $83^{\circ} 20'$ latitudine nordică. Pînă la această dată un om a murit, iar toți ceilalți (în afară de *Markham* și *Aldrich*) s-au îmbolnăvit de scorbut. *Markham* a trimis spre „Alert” un ofițer bolnav pentru a anunța situația desperată a grupului, care a ajuns la vapor abia la 8 iunie. *Nares* a plecat de urgență spre nord cu un grup de salvare și la 14 iunie toți oamenii s-au întors pe vas. Întrucît cazurile de scorbut erau tot mai frecvente, muriseră încă trei oameni și proviziile erau pe sfîrșite, *Nares* a hotărît să se retragă. În august, „Alert” a ajuns cu greu pînă la strâmtoarea *Kennedy*, iar la sfîrșitul lunii septembrie 1876 ambele vapoare au sosit în Irlanda. *Nares* și-a comunicat concluzia, cu o grabă excesivă, chiar în prima telegramă trimisă la Londra: „Polul Nord este inaccesibil!”

În 1881, la începutul Anului polar (geofizic) internațional, o expediție americană condusă de *Adolph Washington Greely* a organizat o stațiune meteorologică în partea de nord a insulei *Ellesmere*. Pornind

din această stațiune, *James Lockwood* a înaintat, în 1882, cu săniile spre nord — după diferite aprecieri — pînă la $83^{\circ} 24'$ sau $83^{\circ} 30'$ latitudine nordică. Expediția lui Greely a continuat cercetarea insulei Ellesmere și a descoperit spre apus fiordul Greely care pătrunde adînc în insulă; astfel s-a constatat că partea de nord a insulei Ellesmere este o peninsulă care a fost numită *Țara lui Grant* (*peninsula Grant*). Expediția a avut o soartă tragică. Din pricina stării ghețurilor (sau a proastei organizări), ea nu a putut fi imbarcată de pe insulă timp de doi ani. Deoarece proviziile erau pe sfîrșite, americanii au pornit în vara anului 1883 spre sud, dar au ajuns numai pînă în *insula Pim* (lîngă intrarea nordică în strîmtoarea Smith) unde s-au oprit pentru a treia oară la iernat. Ei sufereau atît de cumplit de foame, încît unii tăiau bucăți din cadavrele tovarășilor căzuți. Cînd în 1884 au fost găsiți de o balenieră americană, din douăzeci și șase de oameni muriseră nouăsprezece, printre care și Lockwood. Greely supraviețuise.

EXPEDIȚIA LUI NANSEN CU SĂNHLE ȘI DERIVA VAPORULUI „FRAM“

„Fram“, care își începuse deriva la paralela de $78^{\circ} 50'$ latitudine nordică, a ajuns după un an și trei luni (la sfîrșitul anului 1894) la paralela de $83^{\circ} 24'$; în lunile următoare însă norvegienii s-au convins că ghețurile nu mai sînt în derivă spre pol.

Atunci Nansen l-a luat cu el pe *Frederik Hjalmar Johansen*, a părăsit la 14 martie 1895 vaporul „Fram“, a pornit spre pol și a ajuns în ziua de 7 aprilie la paralela de $86^{\circ} 41'$ (recordul de atunci), dar a fost nevoit să se întoarcă spre sud. În timpul cît a fost pe „Fram“ și în cursul expediției pe gheață, Nansen a descoperit în mare adîncimi de ordinul a 3 000—3 800 m; el a efectuat și alte observații oceanologice importante. În august, Nansen și Johansen au pornit spre grupul nordic al insulelor din Țara lui Franz Iosef, pentru ca de acolo să ajungă pe Spitzbergen, dar au fost nevoiți să ierneze pe *insula Jackson* (pe care au descoperit-o pentru a doua oară). În timpul verii, cînd au pornit mai departe spre sud, pe *insula Northbroock* a avut loc (la 18 iulie 1896) o întîlnire neobișnuită. Jackson, „un european civilizat, într-un costum englezesc în carouri, bărbierit, pieptănat cu grijă și răs-pîndind parfumul unui săpun de calitate“ s-a întîlnit cu Nansen, „un sălbatic îmbrăcat în zdrențe murdare, cu pletele vilvoi și cu barba mare“ (Nansen). După cum am arătat mai sus, Jackson i-a trimis pe cei doi norvegieni în patrie și la mijlocul lunii august 1896 aceștia au sosit la Vardö (Norvegia de nord). Numele lui Nansen a devenit unul dintre cele mai populare din lume, descrierea călătoriei sale a fost tradusă aproape în toate limbile europene (sub diferite titluri) și este reeditată și astăzi.

Printr-o întîmplare fericită, la șase zile după întoarcerea lui Nansen și Johansen în Norvegia, la 20 august 1896, a sosit acolo în stare bună și vaporul „Fram“, comandat de Otto Sverdrup, care în această

călătorie de trei ani, fără precedent în istorie, n-a pierdut nici un om.

La 15 noiembrie 1895, „Fram“ a ajuns la 85°56' latitudine nordică, 66°31' longitudine estică. Apoi direcția mișcării ghețurilor s-a schimbat spre sud-vest, iar viteza derivei s-a mărit. Copcile au început să apară mai des, uneori în imediata apropiere a vasului, iar primăvara ele s-au mărit. În mai s-a pus la punct mașina, iar în iunie „Fram“ a început să înainteze uneori singur, dar s-a mai întâmplat ca ghețurile să-l împingă înapoi. În sfârșit, în dimineața zilei de 13 august 1896, la nord de Spitzbergenul de vest, „o mare liberă, neîncătușată de ghețuri, ne înconjura din toate părțile și priveam încântați cum «Fram» se leagănă ușor pe primele valuri slabe“ (O. Sverdrup).

F. Nansen

În 1897, Nansen a fost numit profesor de zoologie la Universitatea din Oslo, iar în 1898 a fost ales membru de onoare al Academiei de științe din Rusia. În anii 1900—1913 el s-a distins prin lucrările sale de oceanografie, a navigat spre fluviul Ienisei, a călătorit prin Siberia de sud-est și prin Extremul Orient. Când după terminarea primului război mondial s-a pus problema soartei prizonierilor, i s-a propus lui Nansen să fie comisar suprem al Ligii Națiunilor pentru problemele prizonierilor, întrucât se știa că el se bucură de respectul profund, atât al poporului sovietic, cât și al popoarelor din țările capitaliste. Când, în 1921, foametea a cuprins regiunea Volgăi, Nansen a fost primul om din Occident care a pus problema ajutorării înfometaiților, a mobilizat opinia publică și a organizat ajutorul.

PRIMA ÎNCERCARE DE ZBOR TRANSARCTIC ȘI PIEIREA EXPEDIȚIEI LUI ANDRÉE

Dacă nici cu vase și nici cu sănii nu se putea ajunge la polul Nord, nu era oare posibil să se ajungă acolo pe calea aerului? Această întrebare se punea tot mai des în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, pînă cînd inginerul suedez *Solomon August Andrée* a organizat primul zbor în Arctica cu balonul „Vulturul“. El a avut ca însoțitori pe fizicianul *Nils Strindberg* și pe tehnicianul *Knut Fraenckel*. Andrée voia să efectueze un zbor transarctic din Spitzbergen în Ame-

rica. În nacela balonului au fost încărcate pe *insula Dansköya* (în dreptul coastei de nord-vest a Spitzbergenului) bărci impermeabile, sănii, o rezervă de provizii pe patru luni și cincizeci de porumbei călători.

La 11 iulie 1897, când a început să sufle vântul dinspre sud, balonul „Vulturul“ a decolat de pe *insula Dansköya*. Singurul porumbel reîntors la bază în ziua de 15 iulie a adus un bilețel din ziua de 13 în care se spunea că zborul decurge bine. Apoi balonul a dispărut fără urmă.

După 33 de ani, pe *insula Belii* (Albă) s-a găsit o barcă cu echipament și cu jurnalul expediției lui Andrée. Pe o stîncă golașă a fost găsit cadavrul înghețat al lui Andrée, iar în apropiere mormîntul lui Strindberg. Mai tîrziu s-au găsit pe insulă și rămășițele lui Fraenckel, jurnalul lui Andrée și carnetele de însemnări ale tovarășilor săi. Astfel s-a aflat că după primele două zile balonul a început să piardă înălțimea, iar nacela se izbea de gheață. În ziua de 14 iulie 1897, la 82° 56' latitudine nordică și 29° 51' longitudine estică, aeronauții au fost nevoiți să aterizeze pe gheață. După ce s-au pregătit pentru marș îndelungat pe gheață și au încărcat complet cele trei sănii, ei au pornit la 19 iulie spre răsărit, în direcția Țării lui Franz Iosef. Drumul peste torosuri era foarte greu, iar curentul îi împingea mereu departe de țintă, așa că au hotărît să meargă spre Spitzbergen. În august vremea s-a mai încălzit, dar drumul „peste cîmpii și masive de zăpadă și peste lacuri de apă dulce“ s-a dovedit a fi și mai obositor. La 1 septembrie, când se aflau în dreptul paralelei de 81° 6', suedezi au hotărît să rămînă să ierneze pe o banchiză în derivă. Aceasta i-a adus pînă la țărmul insulei Albe, pe care au trecut la începutul lunii octombrie. Ei aveau suficiente provizii și combustibil și totuși au pierit toți trei în a doua jumătate a lunii octombrie în împrejurări care au rămas nelămurite.

PEARY ȘI ATINGEREA POLULUI NORD

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea a fost reluată ideea organizării unei căi maritime directe peste polul Nord. Întrucît în acea vreme nu se știa încă nimic despre Arctica centrală, explorarea ei și atingerea polului Nord au devenit problemele geografice de prim ordin. Rezolvarea lor avea, nu numai o mare însemnătate practică, dar a devenit și o chestiune de amor-propriu național. Guvernele capitaliste, capitalul particular și presa care le deservea încurajau diferite persoane care-și exprimau dorința de a pleca spre polul Nord. Printre aceștia erau oameni diferiți: savanți și sportivi, visători și aventurieri, bogătași și săraci, ba chiar și oameni care îmbinau în persoana lor cîteva tipuri de acest fel (de pildă, Frederick Cook).

Printre căutătorii polului Nord s-a distins prin perseverența sa uimitoare Peary. Tînărul inginer american *Robert Edwin Peary*, care a lucrat în perioada 1880—1890 în America centrală tropicală la stabili-

rea traseului canalului Nicaragua, a început deodată să se intereseze de Arctica. El și-a schimbat ocupația și a devenit un fel de recordman de profesie, al cărui scop era să stabilească un „record mondial” și să ajungă la polul Nord. Trebuie să subliniem însă că el a dat dovadă de o voință și perseverență excepționale și a făcut o serie de importante descoperiri geografice în Arctica de vest.

Ca să se antreneze, Peary a întreprins câteva expediții cu săniile prin Groenlanda. În 1886 el a pătruns pe o distanță de 190 km în interiorul Groenlandei (de la golful Disko), urcând pînă la o altitudine de circa 2 300 m. În 1892, a traversat Groenlanda de nord de la *fiordul Ingfield* (în nord-vest, la paralela de $77^{\circ} 40'$ latitudine nordică) spre nord-est, a descoperit marea peninsulă nordică a Groenlandei — *peninsula Peary*, despărțită de partea principală a insulei prin largul *fiord Independence* și s-a întors pe țărmul apusean pe același drum, străbătînd în ambele direcții 2 200 km. În 1895, el a traversat pentru a doua oară Groenlanda pe același drum. În 1898, Peary a avut mult de suferit din cauza degerăturilor. Totuși, pînă în 1900, el a terminat explorarea Țării lui Peary (peninsula Peary) și a întregii Groenlande, descoperind extremitatea ei de nord, care este totodată punctul cel mai nordic al uscatului — *capul Morris Jesup* ($83^{\circ} 40'$ latitudine nordică), denumit astfel în cinstea unui capitalist american care a cumpărat un meteorit (cu o greutate de 80 de tone), găsit de călător în Groenlanda, cu 40 000 de dolari.

La începutul secolului al XX-lea, Peary a încercat de trei ori să ajungă la polul Nord și în cursul celei de-a treia expediții a bătut, în sfîrșit, recordurile stabilite anterior de norvegianul Nansen și italianul Cagni¹, ajungînd la paralela de $87^{\circ} 6'$ latitudine nordică.

În 1908, Peary a plecat pentru ultima oară spre polul Nord. Pe un vas polar construit special pentru el, Peary a ajuns pe țărmul de nord-est al Țării lui Grant, unde a petrecut o parte a iernii. În februarie 1909 a transportat încărcăturile pe țărmul nordic al Țării lui Grant, la *capul Columbia* (766 km distanță de pol). La 1 martie, grupul de sănii a pornit de la acest cap spre nord. Peary era însoțit de un negru, șapte „albi” și mulți eschimoși, avînd nouăsprezece sănii și 133 de cîini. Conform planului stabilit, Peary a organizat pe parcurs baze intermediare, unde a lăsat grupuri de ajutor. În dreptul paralelei de $87^{\circ} 47'$ latitudine nordică, Peary a lăsat ultimul grup care cuprindea și ultimii „albi”. Americanul nu voia să împartă cinstea descoperirii cu nici unul dintre ei, iar cei „de culoare” nu vor îndrăzni, după cum socotea el, să ridice vreo pretenție. Peary a luat cu el spre pol patru eschimoși și pe medicul negru *Mathew Henson*, un om de o forță fizică colosală, care-l însoțise în toate peregrinările începînd din 1887. Gru-

¹ *Umberto Cagni*, membru al expediției italiene condusă de ducele Luigi de Abruzzi (1899—1900), a atins în ziua de 25 aprilie 1900, în sănii trase de cîini, paralela de $86^{\circ} 34'$ latitudine nordică.

G. I. Sedov

povestește despre victoria sa finală în cartea „Polul Nord” (1910), care a fost reeditată de două ori în U.R.S.S.

EXPEDIȚIA LUI SEDOV ȘI MOARTEA SA

Gheorghi Iakovlevici Sedov, fiu de pescar, a absolvit în 1898 școala de navigație la Rostov pe Don și a căpătat diploma de timonier. În 1902, făcând parte din marina militară, a lucrat în cadrul Expediției hidrografice din oceanul Inghetăt, sub comanda lui *Aleksandr Ivanovici Varnek*. În vara anilor 1909 și 1910, Sedov a efectuat lucrări hidrografice la gurile Kolimei și lângă țărmul vestic al insulelor Novaia Zemlia.

În 1912, locotenentul-major Sedov a fost numit conducător al unei expediții organizate din fondurile unor persoane particulare, cu scopul de a explora Arctica centrală și de a înălța drapelul rus la polul Nord. El a fost inițiatorul acestei expediții și a făcut propagandă în favorarea ei. În august 1912, comandînd vasul cu aburi „Sf. Foca”, Sedov a încercat să treacă din Arhangelsk spre Țara lui Franz Iosef, dar din cauza ghețurilor compacte a cotit în direcția insulei *Pankratiev*, lângă coasta apusună a insulelor Novaia Zemlia, unde vasul său a fost imobilizat de ghețuri. El a staționat acolo, în golful *Sedov*, pînă în septembrie 1913. Toamna, în timpul iernatului, el a efectuat o cartogra-

pul a pornit în cinci sănii trase de patruzeci de ciini. La 6 aprilie 1909, fără să fi întîlnit în drum vreun pămînt, Peary a ajuns, după socoteala sa, la polul Nord. Dar ca să fie mai sigur de aceasta, el a străbătut în lung și în lat, timp de treizeci de ore, regiunea de lîngă pol (totuși, probabil că mai avea cîțiva kilometri pînă la pol). Prin măsurătorile făcute, el a stabilit că adîncimea mării la pol este de 2 750 m. El a pornit în grabă înapoi spre baza din Țara lui Grant, unde s-a întors la 23 aprilie, iar la 6 septembrie, în toate orașele din S.U.A. s-a aflat de telegrama în care anunța succesul său. Dar cu cinci zile mai înainte, medicul american *Frederick Cook* a anunțat că a atins polul în ziua de 21 aprilie 1908. După dispute senzaționale, majoritatea specialiștilor au ajuns la concluzia că știrea lui Cook este falsă. Peary și-a descris călătoriile în cîteva cărți. El

fiere amănunțită a micilor insule învecinate, iar primăvara a descris pe larg și precis coasta de nord-vest a insulelor Novaia Zemlia și, într-o sanie trasă de ciini, a ocolit extremitatea lor nordică, unde a găsit vechi cruci rusești.

În septembrie 1913, când gheața s-a sfărîmat, Sedov a plecat pe „Sf. Foca” spre insula Northbroock din Țara lui Franz Iosef, iar de acolo a pornit spre nord, prin Canalul britanic. La ieșirea din Canalul britanic, a fost oprit de ghețuri, a cotit spre sud și și-a ales pentru iarnat baia Liniștită de lângă insula Hooker. În timpul celui de al doilea iarnat, Sedov s-a îmbolnăvit de scorbut, ca și aproape toți însoțitorii săi. Grav bolnav, el a pornit la 15 februarie 1914, împreună cu marinarii *Grigori Linnik* și *Aleksandr Pustoșnii*, cu trei sănii, pe gheață spre pol, dar a murit la 5 martie 1914, la 3 km sud de *insula Rudolf*. Marinarii au transportat corpul eroicului cercetător polar pe această insulă și l-au înmormîntat pe țărmul apusean, lângă golful Teplitz, la capul Auk (81° 45' latitudine nordică).

DERIVA VASULUI „SF. ANA” ȘI EXPEDIȚIA PE GHEAȚA A LUI ALBANOV

Locotenentul *Gheorghe Lvovici Brusilov*, care avea și experiență militară (participase la războiul ruso-japonez) și experiența călătoriilor polare, a organizat în 1912, cu fondurile unor particulari, o expediție pe shoonerul cu aburi „Sf. Ana”, avînd același scop ca și Rusanov, adică să treacă pe drumul de nord-est din oceanul Atlantic în oceanul Pacific. Brusilov însă a hotărît să se îndeletnicească pe drum și cu vînațoarea. La începutul lunii octombrie, shoonerul a fost blocat de ghețuri în marea Kara, lângă țărmul vestic al peninsulei Iamal (71° 45' latitudine nordică). La 28 octombrie 1912, ghețurile s-au desprins de țărm și a început deriva care a împins vasul „Sf. Ana” în bazinul polar; în aprilie 1914, shoonerul se afla la nord de Țara lui Franz Iosef (83° 17' latitudine nordică și 60° longitudine estică). În acest punct, cu consimțămîntul lui Brusilov, unsprezece oameni, în frunte cu timonierul *Valerian Ivanovici Albanov*, au părăsit vasul, luînd cu ei și jurnalul de bord al vasului. Pe „Sf. Ana” au rămas treisprezece oameni, printre care Brusilov și sora de caritate *Erminia Aleksandrovna Jdanko*, care îndeplinea funcția de medic. Toți cei treisprezece oameni și shoonerul au dispărut fără urmă.

Mergînd pe jos, pe ghețurile aflate în derivă spre apus, Albanov și cei zece marinari de pe „Sf. Ana” au ajuns pînă la Țara Alexandra, străbătînd peste 400 km și dovedind astfel că la nord-vest de Țara lui Franz Iosef nu există legendarele Țări ale lui Peterman și ale regelui Oskar, indicate de cartografi după expediția lui Payer. Pe parcursul etapei următoare, care se întinde pe o distanță de 200 km de la Țara Alexandra și pînă la capul Flora (pe insula Northbrook), nouă oameni au pierit; Albanov și marinarul *Aleksandr Konrad* au fost luați de la capul Flora de echipajul vasului lui G. I. Sedov („Sf. Foca”) la începutul lunii august 1914.

Drumul lui Albanov pe gheață
(desen de *Albanov*).

Datorită lui Albanov s-au păstrat o parte din materialele expediției lui Brusilov, care prezintă o mare însemnătate științifică. În timpul derivei, pe „Sf. Ana” s-au făcut măsurători de adâncime foarte importante în partea de nord a mării Kara, unde pînă atunci nu pătrunsese nici un vas. Pe baza acestor măsurători a fost descris relieful submarin al părții deschise de nord-vest a mării Kara și a fost descoperită o depresiune meridională (avînd o lungime de aproape 500 km), care a permis mai tîrziu denumirea de „*Igheabul Sf. Ana*”. În afară de aceasta, studiind deriva vasului „Sf. Ana” între 78 și 80° latitudine nordică și 72 și 78° longitudine estică, oceanograful sovietic V. I. Vize a ajuns, în 1924, la con-

cluzia că la răsărit de linia derivei trebuie să se găsească în marea Kara un pămînt pe care el l-a însemnat convențional pe hartă. Aproximativ în acest punct, expediția sovietică de pe spărgătorul de gheață „Gheorghi Sedov” a găsit în 1930 *insula Vize*.

Albanov, care înainte de expediția lui Brusilov a lucrat pe Ienisei și călătorise în mările Barents și Kara, a navigat mai tîrziu pe spărgătorul de gheață „Canada”, căruia în perioada sovietică i s-a schimbat numele în „Litke”. În 1918, el s-a întors pe Ienisei și a murit acolo de tifos exantematic, la sfîrșitul anului 1919. Cartea sa „La sud de Țara lui Franz Iosef” (1918) a fost reeditată cel puțin de trei ori sub titluri diferite.

Capitolul 89

DESCOPERIRILE DIN ANTARCTIDA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA DUPĂ EXPEDIȚIA RUSĂ

PRIMELE VASE DE VÎNĂTOARE ÎN ANTARCTIDA ȘI DESCOPERIREA MĂRII WEDDELL

Trecuse aproape jumătate de secol după cea de-a doua călătorie a lui Cook și nici un navigator nu pătrunsese mai departe decît el spre sud. Și totuși, numeroase vase de vînătoare navigau în apele subantarctice, iar

la sud de Țara Focului, vânători de diferite naționalități descopereau insule și noi „pămînturi“, acoperite adesea de ghețuri eterne. În 1819, *William Smith*, căpitanul unui vas de vînătoare englez, a descoperit unele dintre *insulele Shetland de sud*, — o parte a arhipelagului Antarctic, pe care l-a luat drept continent (vezi p. 649).

Cea mai sudică dintre marile insule din arhipelagul Antarctic (sau poate o peninsulă a Antarctidei?) — *Țara lui Alexandru I* (insula Alexandru I) — a fost descoperită, după cum am arătat mai sus, în ianuarie 1821 de expediția rusă a lui Bellingshausen și Lazarev, care a inaugurat descoperirea țărmurilor continentului antarctic. Lîngă insulele Shetland de sud, marinarii ruși au întîlnit un vas de vînătoare american, comandat de *Nathanael Palmer*. Lui i-au atribuit șoviniștii americani, după mai bine de 100 de ani, descoperirea, în 1821, a *Țării lui Graham* (Graham Land sau peninsula Graham), cea mai nordică proeminență a Antarctidei; Palmer, însă, nu a lăsat nici o însemnare în acest sens în jurnalul său de bord și această peninsulă a fost descoperită zece ani mai tîrziu de căpitanul *John Biscoe* (vezi mai jos).

În vara emisferei sudice din anul 1821—1822, vînătorul englez *George Powell* a descoperit, la răsărit de insulele Shetland de sud, micul grup al *insulelor Orkney de sud*.

La începutul următoarei veri antarctice (adică la sfîrșitul anului 1822), vînătorul de balene, englezul *James Weddell* a înaintat cu două vase din Georgia de sud, în condiții excepțional de prielnice în ceea ce privește ghețurile, pînă la paralela de $74^{\circ}15'$ latitudine sudică („depășind recordul“ lui Cook cu peste 3°), iar la sfîrșitul lunii februarie 1823, pe o vreme liniștită, a navigat nestîngenit pe o mare liberă de ghețuri, fără să vadă vreun indiciu al uscatului. Înaintarea sa mai departe spre sud a fost împiedicată, nu de ghețuri, ci de un puternic vînt potrivnic: în tot timpul navigației la marile latitudini sudice el a văzut doar „trei-patru insule de gheață rătăcite“. După cum s-a dovedit acum, această *mare Weddell*, partea cea mai sudică a oceanului Atlantic, pătrunde adînc în uscatul antarctic (cel puțin pînă la 78° latitudine sudică). Dar, în perioada 1820—1830, neobișnuita călătorie a lui Weddell a fost considerată drept o dovadă a faptului că la polul sud nu există un uscat de mari întinderi.

Alți marinari, care nu se apropiaseră atît de mult de pol ca Weddell, au zărit în anii 1830—1840 porțiuni foarte mari de uscat în dreptul cercului polar de sud.

Primul care a văzut țărmul Antarctidei, după membrii expediției lui Bellingshausen și Lazarev, a fost *John Biscoe*, căpitanul unei baleniere engleze, aparținînd firmei Enderby din Londra. Biscoe a întreprins în anii 1831—1832, din însărcinarea conducătorului firmei, o călătorie în jurul lumii în apele antarctice. Plecînd din insulele Falkland spre sud-est, Biscoe a traversat în ianuarie 1831 cercul polar în dreptul meridianului de 0° , a cotit drept spre răsărit și a ajuns, atîngînd uneori paralela de 70° , pînă la meridianul de 50° longitudine estică. Acolo, lîngă cercul polar, el a descoperit la sfîrșitul lunii februarie, înalta „*insulă Enderby*“; în realitate, însă, aceasta era o proeminență a Antarctidei — *Țara En-*

derby (peninsula Enderby), cu un vîrf numit în cinstea navigatorului muntele Biscoe (1860 m). Întrucît începea toamna (în emisfera sudică), Biscoe a plecat spre Tasmania.

În vara anului 1831—1832, Biscoe a continuat să navigheze spre est cam în dreptul paralelei de 60° . El a zărit uscatul abia după meridianul de 0° , spre nord-est de Țara lui Alexandru I și anume *insula Adelaide* (cu un munte de peste 3 000 m), iar ceva mai departe spre nord-est, un grup de insule mici, cărora li s-a dat numele lui, precum și muntoasa Țară a lui Graham, situată dincolo de ele. Căpitanul a debarcat pe una din *insulele Biscoe* pentru a fundamenta oficial pretențiile Angliei asupra acestei regiuni antarctice. Ajungînd apoi la meridianul pe care sînt situate insulele Falkland, Biscoe și-a încheiat călătoria în jurul lumii, din care jumătate s-a desfășurat la sud de paralela de 60° .

Așadar, în afară de cîteva insule, Biscoe a descoperit două teritorii — Enderby și Graham, care, după cum știm acum, sînt *peninsule* ale Antarctidei. Dar atunci cînd au fost descoperite a puțin probabil ca cineva să fi presupus că aceste teritorii, situate la o distanță de aproape 5 500 km unul de altul, nu sînt insule, ci părți ale continentului antarctic.

În vara anului 1833—1834, Kemp, căpitanul unei baleniere care aparținea aceleiași firme Enderby, a descoperit la răsărit de peninsula Enderby, în dreptul meridianului de 60° longitudine estică, *coasta înaltă Kemp* cu vîrfuri de peste 2 000 m.

În vara anului 1838—1839, fiind în slujba aceleiași firme, John Balleny a vînat balene la latitudinile antarctice la sud de Noua Zelandă. În jurul datei de 1 februarie 1839, el a ajuns cu două vase pînă la paralela de 69° (în dreptul meridianului de 172° longitudine vestică) și, cotînd spre nord-vest, a zărit curînd în depărtare un vulcan activ acoperit de zăpezi veșnice. Continuînd să înainteze spre nord-vest, Balleny a descoperit după cîteva zile, între meridianele de 165° și 162° longitudine estică, trei insule vulcanice mici, dar foarte înalte, cu povîrnișuri abrupte, acoperite de ghețari uriași; înălțimea uneia dintre ele (*Young*), traversată de cercul polar, atinge 3 660 m. Căpitanul a debarcat pe una din aceste insule, cărora li s-a dat numele său. De aici, urmînd aproximativ paralela de 65° , Balleny a înaintat spre vest pînă la meridianul de 118° longitudine estică și pe drum a mai văzut de două ori pămînt spre sud. Judecînd după longitudinile determinate de el ($131^\circ 30'$ și $118^\circ 30'$), acestea erau porțiuni din Țara Clairie (peninsula Clairie) și coasta *Sabrina*¹, care treceau peste cercul polar.

DUMONT D'URVILLE ȘI WILKES

În aceeași perioadă (1838—1842), în căutarea polului magnetic sudic au navigat în apele antarctice vasele a trei expediții guvernamentale — franceză, nord-americană și engleză — care au obținut rezultate foarte

¹ Ultima denumire a dat-o chiar Balleny, în cinstea vasului „Sabrina” care îl însoțea și care curînd a dispărut fără urmă.

importante în exp'orarea Antarctidei, deși au ajuns la concluzii geografice cu totul diferite.

Expediția franceză alcătuită din două corvete — „Astrolabe” și „Zélée” („Sirguincioasa”) — era comandată de *Jules Dumont d'Urville*, ofițer din marina militară, care ocolise de două ori globul pământesc și care s-a afirmat ca cercetător remarcabil al Oceaniei.

În ianuarie 1838, D'Urville a plecat din America de sud și a încercat să pătrundă în marea Weddell, dar curînd a fost oprit de ghețuri compacte și ca atare a pus la îndoială indicațiile lui Weddell, deși acestea erau absolut juste. Cotînd spre nord-vest pentru a trece prin strîmtoarea Drake în oceanul Pacific, d'Urville a descoperit înalta *insulă Joinville* (cu un pisc de 1 120 m), despărțită printr-o strîmtoare îngustă blocată de ghețuri de o porțiune de uscat pe care el a denumit-o „Țara lui Louis-Philippe” (pe hărțile moderne — extremitatea de nord-est a Țării lui Graham). După ce a înaintat spre vest de-a lungul coastei, descoperind acolo cîteva insule mici, pe care el le-a luat drept o parte a „Țării Trinité” („Țara Sfintei Treimi”), d'Urville a ieșit în oceanul Pacific și a cotit spre nord. După o călătorie de aproape doi ani în apele tropicale și subtropicale, d'Urville a înaintat, la sfîrșitul anului 1839, departe spre sud de Tasmania și în dreptul cercului polar sudic, la meridianul de 140° longitudine estică, a descoperit un țarm înalt (circa 1 000 m), pe care l-a numit, în cinstea soției sale, *Țara Adélie* (Côte d'Adélie, coasta Adélie). El a cotit spre vest și, mergînd de-a lungul cîmpului de gheață, a descoperit în dreptul meridianului de 135° longitudine estică un alt pămînt relativ jos — *coasta Claire*. Cu aceasta s-au încheiat descoperirile făcute de d'Urville în Antarctica; la sfîrșitul iernii (din emisfera sudică) el s-a întors în Tasmania (începutul anului 1840).

Charles Wilkes, ofițer din marina militară, a condus în anii 1839—1842 o expediție guvernamentală nord-americană (alcătuită din trei nave) pentru studierea condițiilor vînației de balene, în special în emisfera sudică. În ianuarie 1840, primind o nouă misiune, de a căuta polul magnetic de sud, el a pornit de la țarmul răsăritean al Australiei, spre cercul polar și în dreptul meridianului de 160° longitudine estică a cotit spre vest, după cum scrie el, din pricina ghețurilor compacte, care l-au împiedicat să înainteze mai departe spre sud. El a navigat spre vest, de-a

J. Dumont d'Urville

lungul cîmpului de gheață, pe o distanță de peste 2 700 km, pînă la meridianul de 98° longitudine estică. Pe acest drum i s-a părut de cîteva ori că vede un pămînt¹ acoperit de zăpadă sau gheață și chiar dacă uneori a luat niște ghețari drept insule sau capuri înalte de pe țarm, în alte cazuri el n-a greșit. De aceea, pe hărțile noastre, o porțiune întinsă a uscatului antarctic, la sud de oceanul Indian, situată aproximativ între meridianele de 150 și 100° longitudine estică, este denumită *Țara lui Wilkes* (Wilkes) Land; după cum am arătat mai sus unele porțiuni ale acestui uscat au fost descoperite ceva mai înainte de Balleny și aproape în același timp de Dumont d'Urville).

Wilkes, care nu mai era chiar atît de tînăr (avea atunci peste 40 de ani), dar era ușuratic, pătimaș și poate înclinat să-și facă singur reclamă, a considerat că e cu puțință să reunească sub denumirea de „continentul Antarctic” porțiunile de uscat — reale sau imagine — văzute de el. Mulți dintre contemporanii săi (el a murit în 1877), printre care și un explorator atît de serios ca James Ross, își băteau joc de el. Dar mai tîrziu s-a văzut că a avut dreptate.

EXPEDIȚIA ANTARCTICĂ ENGLEZĂ A LUI JAMES ROSS

Credința în existența unui continent antarctic a fost zdruncinată îndeosebi de expediția lui *James Clarke Ross*, care se distinsese încă înainte prin explorările sale în Arctica. Ross a plecat în mările antarctice cu două nave special amenajate pentru navigație printre ghețuri (mai tîrziu ele au fost predate lui Franklin): „*Erebus*” și „*Terror*”, pe care-l comanda *Francis Crozier*.

În 1840, Ross a sosit în Tasmania. Acolo a aflat că Dumont d'Urville și Wilkes au navigat fără nici un rezultat în apropierea acelei regiuni antarctice, unde savantul german *Karl Friedrich Gauss* determinase teoretic poziția polului magnetic de sud. Ei au călătorit și la vest de această regiune și presupuneau că Gauss a greșit. Atunci Ross a hotărît să întreprindă cercetări mai departe spre est. La sfîrșitul anului 1840, el a pornit spre sud de-a lungul meridianului pe care se află insula sudică a Noii Zelande (170° longitudine estică) spre insulele Balleny și la 11 ianuarie 1841 a văzut dincolo de paralela de 71°, în dreptul meridianului de 171° longitudine estică, *muntele Sabina* (3 000 m), acoperit de gheață și zăpadă. Dincolo de *capul Adair*, Ross a debarcat pe o insuliță pentru a fundamenta pretențiile Angliei asupra *Țării Victoria* (Victoria Land — coasta Victoria), descoperită de el, de unde provine și denumirea insulițelor de lîngă coastă — *Possesion* („Stăpînire”). Apoi și-a condus nestînjinit vasele mai departe spre sud, în marea Ross, de-a lungul *Țării Victoria*, unde a descoperit în dreptul paralelei de 77° două vulcanе „ge-

¹ O singură dată (la 30 ianuarie), în dreptul meridianului de 140° longitudine estică, adică lîngă *Țara Adélie*, apropiindu-se de țarm, el a văzut o stîncă neagră, neacoperită de zăpadă.

mene" înalte. În cinstea navelor sale, Ross le-a denumit *Erebus* (vulcan activ, altitudinea peste 4 000 m) și *Terror*. În această regiune, Ross a întâlnit un ghețar uriaș, care se termina în mare printr-un perete povîrnit, înalt de cîteva zeci de metri și care l-a împiedicat să înainteze mai departe spre sud. El a mers încet cîteva zile spre răsărit, de-a lungul „Barierei de gheață a lui Ross“ (Ross Ice Barrier), care devia puțin spre sud, a trecut cu acest prilej dincolo de paralela de 78° , dar la 2 februarie a fost nevoit să se întoarcă spre nord, întrucît nu vedea capătul barierei. După două săptămîni, efectuînd observații magnetice la paralela calculată de Gauss ($72^\circ 30'$), el a calculat just că polul magnetic se află pe coasta Victoria, la aproximativ 300 km de țarm. Toamna (în aprilie) Ross s-a întors în Tasmania.

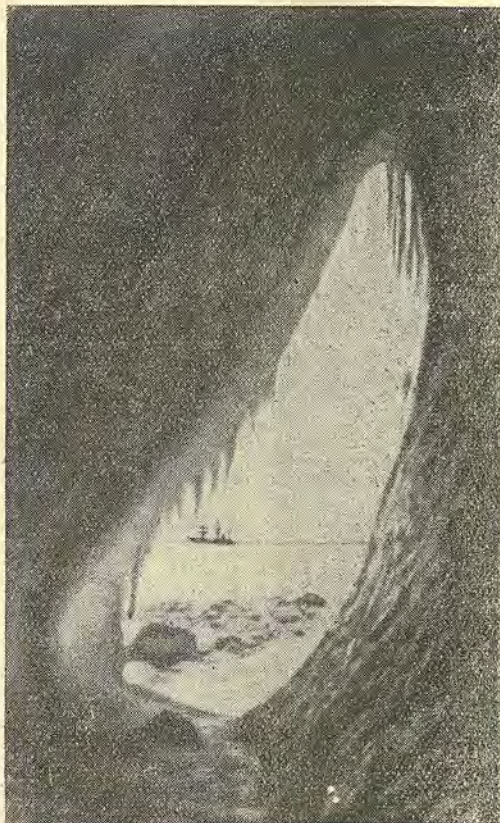
James Ross

La începutul verii anului 1841 (în noiembrie), Ross a plecat din nou spre Antarctica, sperînd să găsească în Bariera de gheață o trecere spre sud, mai departe, la răsărit de Țara Victoria. La începutul lunii ianuarie 1842 el a traversat cercul polar în dreptul meridianului de $156^\circ 30'$ longitudine vestică, dar a întâlnit ghețuri compacte. Deviînd puțin spre apus (pînă la $161^\circ 30'$ longitudine estică), el a pătruns totuși la sud de paralela de 78° , cu 5,5 mile mai departe decît data precedentă, dar din nou a trebuit să se retragă în fața Barierei de gheață. A început toamna antarctică și Ross a cotit spre nord-est. De data aceasta el n-a mai văzut nicăieri uscat¹ și a ajuns la convingerea fermă că Țara Victoria este o insulă mare. La începutul lunii aprilie, Ross a ajuns la insulele Falkland.

La mijlocul lunii decembrie 1842, Ross a încercat să pătrundă spre sud prin marea Weddell. Dar în vara anului 1842–1843, condițiile în ceea ce privește mișcarea ghețurilor au fost atît de nefavorabile, încît n-a putut înainta decît pînă la paralela de $71^\circ 30'$ latitudine sudică. Cea de-a treia călătorie spre sud s-a soldat printr-un eșec total, iar pe drumul de înapoiere spre Anglia el n-a izbutit să găsească insula Bouvet. Expediția s-a întors în patrie la sfîrșitul lunii septembrie 1843 și în toți cei patru ani cît a durat, a murit un singur marinăr, aruncat peste bord de un val în timpul unei furtuni.

¹ Totuși, acolo exista uscat — Țara lui Eduard al VII-lea (peninsula lui Eduard al VII-lea) descoperită după 60 de ani de Robert Scott.

INTRERUPEREA DE O JUMĂTATE DE SECOL A EXPLORĂRILOR LA MARILE LATITUDINI ANTARCTICE

Grotă de gheață (după Scott).

După călătoriile lui James Ross, expedițiile către marile latitudini antarctice au fost întrerupte pînă în jurul anului 1890¹. Părerile geografilor asupra Antarctidei se băteau cap în cap și divergențele dintre ei au durat pînă la începutul secolului al XX-lea. Mulți geografi se pronunțau împotriva părerii răspîndite printre nespecialiști cu privire la existența unui continent antarctic, văzînd în aceasta „ultimele rămășițe ale vechiului vis despre continentul Sudic”. La hotarul dintre secolele XIX–XX, „stilul” geografiei germane, *Friedrich Ratzel*, a declarat: „Este foarte probabil că o mare parte din uscatul care este astăzi trecut pe hărți în limitele Antarctidei nu are vreo justificare să fie însemnată ca atare. Tot uscatul care a fost văzut doar de departe este îndoielnic...”

Ratzel și alți sceptici erau con-

vinși doar de existența unor insule muntoase ca Balleny sau Țara Victoria, pe care în timpul descoperirii lor se aflau vulcani activi.

În perioada 1890–1900, în legătură cu intensificarea vînătorii de balene în Antarctica, se observă o creștere a interesului pentru explorarea Antarctidei. În vara anului 1892–1893 căpitanul norvegian *Karl Larsen* a navigat pe baleniera „Jason” de la insulele Shetland de sud, de-a lungul țărmului răsăritean al unui mare ghețar de șelf, care îi poartă astăzi numele. În anii 1894–1895, căpitanul norvegian *Henrik Bull* a ajuns la Țara Victoria pe vaporul „Antarctic”, pe care se afla ca marinar tînărul biolog *Carsten Borchgrevnik*. Borchgrevnik — primul om care a debarcat pe continentul Antarctidei — a găsit la capul Adair o specie de licheni, dovedind astfel că și acolo există vegetație (ulterior s-au mai găsit cîteva specii și în alte puncte de pe continent).

¹ Singura excepție a constituit-o cunoscuta expediție oceanografică engleză pe corveta cu aburi „Challenger”, comandată de *George Strong Nares*, care în 1874 a pătruns dincolo de cercul polar, pînă la 67°5' latitudine sudică.

În anul 1898—1899, o expediție belgiană care călătorea pe vaporul „*Belgica*“ a obținut rezultate geografice considerabile. Comandant al expediției era *Adrien de Gerlache*, iar pilot-șef norvegianul *Roald Amundsen*. Gerlache a explorat așa-numita „Țară a lui Palmer“ (lângă partea nordică a Țării lui Graham) și a dovedit că în realitate acest pământ reprezintă un grup de insule cărora le-a și dat denumiri belgiene (Anvers, Brabant etc.). Apoi Gerlache a ieșit spre sud-vest, în marea Bellingshausen, unde „*Belgica*“ a fost prins de ghețuri. Echipajul vaporului a fost nevoit să petreacă iarna acolo, mergînd în derivă cu ghețurile între 70 și 71° latitudine sudică. Vaporul s-a eliberat dintre ghețuri abia după treisprezece luni, iar la sfîrșitul lunii martie 1899 a intrat în strîmtoarea Magellan. Acesta a fost primul iernat din istorie în apele antarctice la latitudini mari.

În 1899 au iernat pentru prima oară chiar în Antarctida, lângă capul *Adair*, *Carsten Borchgrevnik* și alți patru tineri oameni de știință; ei au fost aduși acolo de vaporul englez „*Southern Cross*“ („Crucea Sudului“), echipat din fondurile unui editor din Londra. Iarna a fost foarte aspră. Vînturile dinspre răsărit, predominante în această regiune, ajungeau adesea la puterea unui uragan. Unul dintre oamenii de știință — *Nikolaus Hansen* — a murit, fiind prima victimă a unui iernat antarctic. În vara anului 1899—1900, vaporul „*Southern Cross*“ i-a luat de acolo pe membrii expediției și a mers pînă la Bariera de gheață a lui Ross, constatînd că în cei peste 50 de ani de cînd a fost văzută de James Ross ea s-a retras cu cîțiva kilometri spre sud. Exploratorii au izbutit să se urce pe barieră; în săniile trase de cîini, Borchgrevnik, cu doi însoțitori, a înaintat pe gheață spre sud pe o distanță de 29 de mile, pînă la paralela de 78°50' latitudine sudică. Această expediție a jucat un rol însemnat în cucerirea polului Sud: ea a confirmat că marea Ross este întotdeauna accesibilă vara pentru navigație, pînă la o latitudine mult mai mare decît orice altă mare antarctică și că Bariera de gheață nu constituie un obstacol de netrecut pentru călătoriile spre polul Sud.

Capitolul 90

SCOTT ȘI AMUNDSEN AJUNG LA POLUL SUD

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI ROBERT SCOTT

Observațiile lui Borchgrevnik au fost imediat folosite de organizatorii expediției antarctice engleze din 1901—1904, în fruntea căreia se afla căpitanul *Robert Falcon Scott*. În ianuarie 1902, pe vaporul „*Discovery*“, Scott a ajuns la capul *Adair*. El a explorat întregul țărm muntos de răsărit al Țării Victoria, adică țărmul apusean al mării Ross pînă la vulcanii Erebus și Terror, a dovedit că ei se află pe mîca insulă Ross,

Țara lui Graham (după James Ross)

apoi a cotit spre răsărit. Scott a mers pe „Discovery” de-a lungul Barierei de gheață pe o distanță de peste 700 km, pînă la marginea ei răsăriteană și a descoperit acolo *Țara lui Eduard al VII-lea*; pînă în imediata apropiere a acestei peninsule ajunsese și James Ross, dar el a luat-o drept niște ghețuri imobile. Pe drumul de întoarcere spre insula Ross a fost găsită o spărtură în Bariera de gheață și în această regiune unii membri ai expediției au izbutit să ajungă cu săniile, ca și Borchgrevnik înaintea lor, pînă la paralela de $78^{\circ}50'$ latitudine sudică.

„Discovery” s-a oprit pentru iernat (1902) lîngă insula Ross și de aici Scott a organizat o serie de expediții cu săniile în diferite direcții. Spre apus, *Albert Armitage* a explorat timp de peste șapte săptămîni platoul de pe coasta Victoria, ajungînd pînă la o altitudine de 2 700 m. Scott, cu *Ernest Henry Shackleton* și cu încă un însoțitor, a explorat în decurs de trei luni, pînă în vara anului 1902–1903, marginea de mare altitudine a Țării Victoria, pînă la paralela de $82^{\circ}17'$ latitudine sudică (29 decembrie 1902). El a văzut departe, spre sud, *podîșul de gheață Eduard al VII-lea*, înalt de aproximativ 3 000 m și pescuri muntoase pînă la 4 500 m și chiar mai înalte (*muntele Markham*, 4 572 m).

În ianuarie 1903 a sosit în insula Ross un vas de transport trimis din Anglia cu cărbuni și provizii. Scott a expediat cu el în patrie bolnavii, iar el a rămas pentru a doua oară la iernat pe „Discovery”, care era blocat între ghețuri. În iarna anului 1903 s-au întreprins trei mari expediții cu săniile. Scott însuși a făcut expediția cea mai lungă, care a durat trei luni, spre vest de insula Ross, pînă la meridianul de $146^{\circ}30'$

longitudine estică și a dovedit că Țara Victoria reprezintă un podiș înalt de aproximativ 3 000 m. Un alt grup, care a înaintat spre sud-est pe o distanță de 260 km, a dovedit că *Bariera de gheață a lui Ross* reprezintă marginea nordică a uriașului ghețar de șelf Ross, care se întinde în orice caz pînă la paralela de 80°, dar după toate probabilitățile și mai mult spre sud.

Pe la mijlocul lunii februarie 1904 au sosit din Anglia în insula Ross două vapoare, care, cu ajutorul dinamitei, au izbutit să scoată „Discovery” dintre ghețuri. Expediția lui Scott s-a întors în patrie în septembrie 1904.

ALTE EXPEDIȚII DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

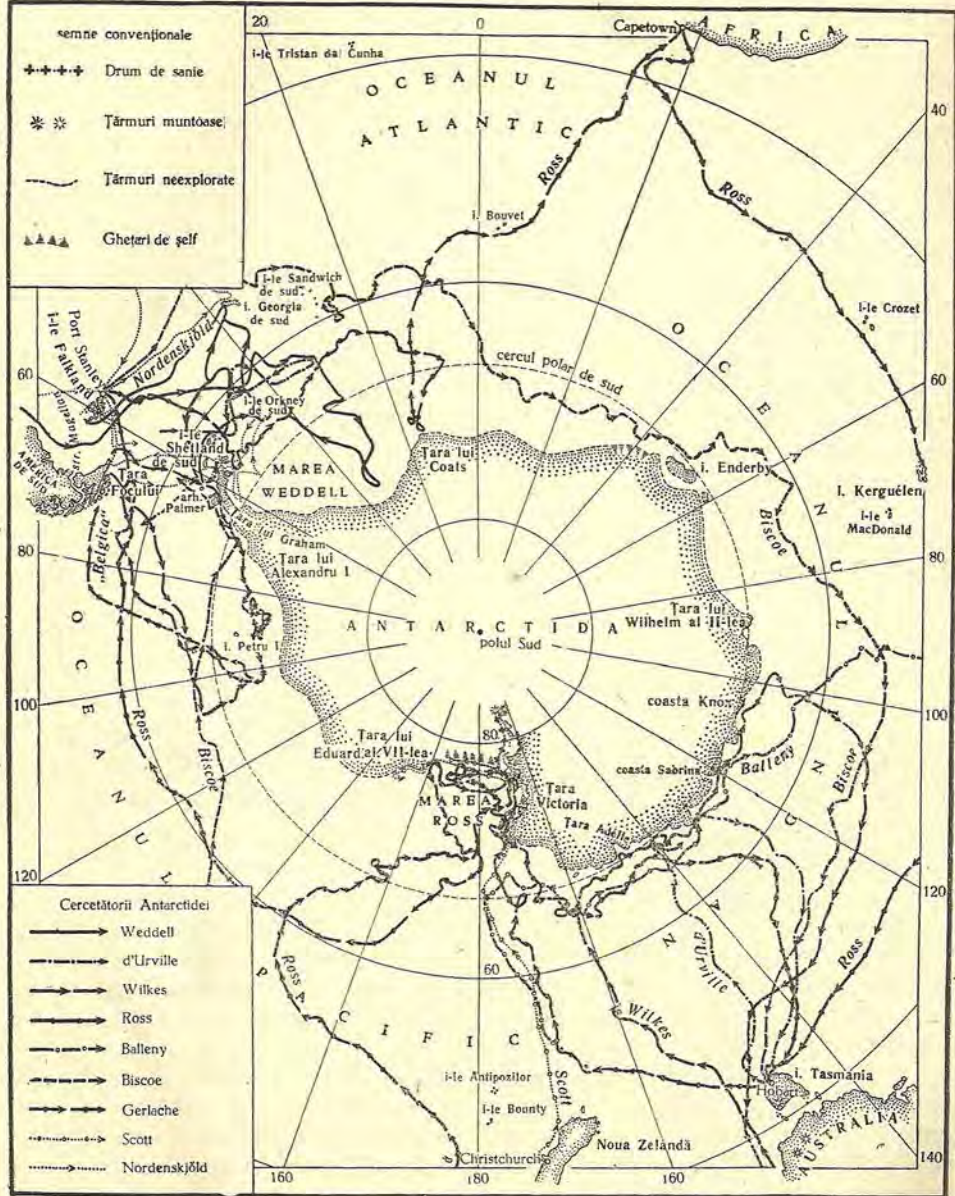
Aproape în același timp cu Scott (în anii 1901–1905) au explorat diferite regiuni ale Antarcticei și alte expediții, dar au obținut rezultate geografice de importanță secundară.

În februarie 1902, expediția germană condusă de *Erich Drygalski* a descoperit lîngă cercul polar, pe meridianul de 90° longitudine estică, Țara lui *Wilhelm al II-lea* (pe care a luat-o drept insulă). Lîngă acest teritoriu, vasul expediției — „Gauss” — a fost blocat de ghețuri și s-a eliberat abia după un an.

Expediția suedeză a lui *Otto Nordenskjöld* pe baleniera „Antarctic”, comandată de *K. Larsen*, s-a soldat printr-un eșec. Nordenskjöld, împreună cu cinci însoțitori, a debarcat la răsărit de Țara lui Graham, pe *insula Snow Hill* (în dreptul paralelei de 65° latitudine sudică) și a rămas acolo timp de doi ani, pentru că în vara următoare „Antarctic” nu s-a putut apropia de insulă din cauza ghețurilor compacte. Larsen i-a anunțat despre aceasta pe cei aflați pe insulă și le-a trimis încă trei oameni. În vara următoare, în ianuarie 1902, vaporul a suferit o avarie gravă din cauza presiunii ghețurilor și după o lună s-a scufundat. Echipajul a fost nevoit să debarce pe o insuliță la sud de Joinville.

R. Scott pe skiuri.

Cum vedeau geografil Antartida la începutul secolului al XX-lea.

În căutarea suedezilor dispăruți au fost trimise în 1903 canoniera „Uruguay” din Argentina și două vapoare, unul din Suedia și unul din Franța. Argentinienii i-au salvat pe Nordenskjöld și Larsen cu toți înso-

țitorii lor (în afară de unul, care murise înainte). Suedezii, care au sosit prea târziu, s-au întors acasă, iar francezii, sub comanda lui *Jean Baptiste Charcot*, au explorat țărmul vestic al Țării lui Graham și s-au oprit pentru iernat, în 1904, în marea Bellingshausen, la paralela de 65° latitudine sudică. După nouă luni, o dată cu venirea verii, Charcot a înaintat spre sud în direcția Țării lui Alexandru I, dar n-a putut să debarce din pricina ghețurilor. Curînd, din cauza unei avarii, el a fost nevoit să cotească spre nord și în martie 1905 a intrat în estuarul La Plata.

În sfîrșit, o expediție scoțiană pe baleniera „Scotia” sub comanda lui *William Bruce*, a explorat marea Weddell. Bruce a ajuns acolo în februarie 1903, a atins paralela de $70^{\circ}25'$ latitudine sudică fără să vadă nicăieri uscatul, dar din pricină că vremea era înaintată, a pornit înapoi. După ce a iernat pe insulele Orkney de sud, Bruce a plecat în luna februarie a anului următor spre sud-est, în marea Weddell, iar la paralela de $72^{\circ}18'$ a văzut spre sud o acumulare de ghețuri care semăna, după descrieri, cu Bariera de gheață a lui Ross. Schimbînd direcția spre vest, el a mers de-a lungul acestei bariere (provizorii) și a văzut dincolo de ea țărmul continentului, pe care l-a denumit *coasta Coats* (după numele capitalistului W. Coats care a finanțat expediția). După ce a parcurs în această direcție circa 300 km, Bruce a atins paralela de 74° în dreptul meridianului de 20° longitudine vestică. Era pe la mijlocul lunii martie și după ce a ieșit cu greu dintre ghețurile mobile, „Scotia” a pornit spre patrie.

În urma activității tuturor acestor expediții, care au strîns un material științific vast și foarte prețios, au amuțit aproape glasurile scepticilor care susțineau că la marile latitudini antarctice nu există întinderi mari de uscat. Totuși, geografii au continuat încă multă vreme să discute dacă în jurul polului Sud se află un continent unic sau cel puțin două masive de uscat, despărțite prin mările Ross și Weddell și prin uriașii ghețari de self ce străjuiesc aceste mări.

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI ERNEST SHACKLETON

Ernest Shackleton a organizat o expediție pe baleniera cu aburi „Nimrod”. În 1908, el a pătruns în marea Ross și a iernat în *strîmtoarea MacMurdo*, care desparte *insula Ross* de continent. În primăvară (la sfîrșitul lunii octombrie), Shackleton a pornit cu trei însoțitori spre polul Sud, cu sânni la care erau înhămați ponei manciurieni rezistenți. El n-a prevăzut însă că aceste animale au nevoie de mult nutreț și, spre deosebire de ciîni, nu se pot hrăni cu carnea celorlalte animale moarte. Toți poneii au pierit cu prilejul trecerii peste ghețarul de șelf Ross, la nord de paralela de 84° . În cea mai grea parte a drumului, cînd s-a văzut că pentru a ajunge la pol trebuie urcat un podiș înalt, Shackleton și însoțitorii săi au fost nevoiți să se înhame singuri la sânni. Cu eforturi uriașe, ei au înaintat apoi încet la o altitudine de circa 3 000 m, printr-un deșert de gheață, deasupra căruia se ridicau rareori piscuri muntoase (Kirkpatrick 4 450 m). Astfel ei au ajuns pînă la paralela de

88°23' latitudine sudică, dar, deși se aflau la mai puțin de 180 km de pol, au fost nevoiți să se întoarcă din cauza lipsei de provizii și a vînturilor extrem de puternice. Toți patru s-au întors cu bine, dar extrem de istoviți, pe vasul „Nimrod“, după ce au străbătut în ambele direcții, după socotelile lui Shackleton, 2 750 km. În urma acestei expediții s-a ajuns la concluzia că, în condițiile unei bune organizări, polul Sud este perfect accesibil dinspre Bariera de gheață a lui Ross și că, după toate probabilitățile, polul se află pe un platou înalt de circa 3 000 m.

În timpul absenței lui Shackleton, doi savanți care participau la expediție — *T. E. David* și *Douglas Mawson* — au pornit, înhămîndu-se la sânni, de pe insula Ross spre nord-vest, prin podișul interior al Țării Victoria, în căutarea polului sud magnetic. Ei și-au ajuns ținta la 16 ianuarie 1909, stabilind exact poziția lui de atunci (72°25' latitudine sudică, 155°16' longitudine estică, la o altitudine de 2 213 m) și s-au întors cu bine, după ce au străbătut în ambele direcții circa 2 000 km.

AMUNDSEN AJUNGE LA POLUL SUD

Roald Amundsen, care după ce a călătorit în Antarctica cu *Gerlache* s-a acoperit de glorie ca explorator al Arctice (prin faptul că a trecut primul pe drumul de nord-vest din oceanul Atlantic în oceanul Pacific), se pregătea în 1909 să repete deriva lui Nansen, în care scop a cumpărat nava „Fram“, veche, dar încă rezistentă. În timpul pregătirilor, el a aflat însă că *Robert Peary* a și ajuns la polul Nord, în timp ce *Robert Scott* abia organizează o expediție pentru a ajunge la polul Sud. Atunci Amundsen și-a schimbat (în 1910) hotărîrea, dar a ținut-o secretă chiar și față de echipajul de pe „Fram“, pînă cînd a ieșit în largul oceanului și a pornit spre sud.

„Fram“ l-a dus pe Amundsen în locul indicat de el — marginea răsăriteană a *Barierei de gheață a lui Ross*. Pe la mijlocul lunii ianuarie 1910, norvegienii au debarcat în *golful Balenelor*, pe Bariera de gheață, și au organizat acolo o tabără de iarnă pentru Amundsen și șapte oameni aleși de el. Stabilind locul pentru tabără și întocmind planul atingerii polului, Amundsen a folosit cu pricepere marea sa experiență dobîndită în călătoriile polare din ambele emisfere. Drumul său spre pol era mai scurt decît drumul pe care îl alesese Shackleton și pe care intenționa să-l aleagă Scott. E adevărat că el s-a dovedit mai greu (ceea ce Amundsen nu putea să știe), întrucît pe meridianul ales de el urcușul de pe ghețarul de șelf Ross pe platou este foarte abrupt. În schimb, el a calculat cu o precizie uimitoare toate etapele drumului său. Între 80 și 85° latitudine sudică, el a amenajat în prealabil, la fiecare grad, depozite auxiliare cu alimente și combustibil. Pentru ca ele să poată fi găsite ușor în deșertul de gheață, el a așezat la anumite distanțe de ambele părți ale fiecărui depozit stîlpi înalți cu steaguri.

Amundsen a plecat în expediția hotărîtoare spre polul Sud însoțit de patru tovarăși, în sânni trase de cîini. La 20 octombrie 1911, dincolo de paralela de 85°, ei au început urcușul greu de pe ghețarul de șelf

Ross pe marginea înaltă a platoului Antarctic central — *munții Regina Maud*. Pe platou, după ce o parte din provizii și combustibil s-au consumat, Amundsen a ucis cîinii pe care îi avea în plus. Cu carnea lor s-au hrănit cîinii care mai rămăseseră, dar și oamenii mîncau cu plăcere supă și chiftele din carne proaspătă de cîine. Pe platou ei au mai urcat de la 2 300 la 3 300 m, iar apoi a început un coborîș lin. *Norvegienii au ajuns la polul Sud în ziua de 14 decembrie 1911 și au așezat acolo un cort la altitudinea de 2 700 m. Expediția a rămas trei zile lângă pol. Amundsen i-a determinat poziția cu o eroare de cîțiva kilometri, iar apoi au pornit înapoi spre nord. La fiecare trei zile, ei omorau cîte un cîine și în felul acesta, atît oamenii, cît și animalele s-au hrănit cu carne proaspătă pînă cînd au ajuns la depozitul cel mai apropiat de pol. Străbătînd în ambele direcții 2 800 km exact în timpul calculat de Amundsen, norvegienii s-au întors cu bine în golful Balenelor, la 25 ianuarie 1912, după un marș pe gheață de aproape 100 de zile. Nava „Fram“, sosită la data stabilită, i-a adus pe toți în Europa.*

SCOTT AJUNGE LA POLUL SUD

*Robert Scott proiecta să ajungă la pol urmînd drumul lui Shackleton și folosind sâni cu motor, ponei indieni și cîini. Expediția a fost nevoită să părăsească sâniile cu motor, iar caii au fost uciși dincolo de paralela de 83°, cînd s-a terminat furajul. Curînd, în dreptul paralelei de 84°, englezii au fost nevoiți să trimită înapoi și cîinii și au început să care singuri sâniile greu încărcate. Dincolo de paralela de 85° Scott a trimis înapoi patru oameni, iar în dreptul paralelei de 87° 30', încă trei. Mai departe, spre sud, au pornit cinci dintre membrii expediției: Scott, medicul *Edward Wilson*, căpitanul *Lawrence Oates*, locotenentul *Henry Bowers* și subofițerul *Edgar Evans*. Pe ultima etapă de 250 km pînă la Pol Scott și tovarășii lui s-au istovit cu totul. Ei erau adesea nevoiți să tragă sâniile pe zăpadă uscată prăfuită și atunci nu puteau să străbată mai mult de doi kilometri pe oră. Uneori nu înaintau nici măcar zece kilometri pe zi.*

Cînd pînă la pol n-au mai rămas decît cîțiva kilometri, Scott a făcut în jurnal următoarea însemnare: „... Am zărit în față un punct negru... cînd ne-am apropiat mai mult am constatat că era un steag negru legat de o tîlpice de sanie. În apropiere, am găsit urmele unei tabere, urme de sâni și skiuri... urme clare de labe de cîini și încă mulți cîini. Totul era clar: norvegienii ne-o luaseră înainte. Ei au atins primii polul. Groaznică dezamăgire! Mă doare inima pentru tovarășii mei credincioși... Toate visurile noastre s-au spulberat. Întoarcerea va fi tristă...“.

Din însemnarea de la 17 ianuarie 1912: „... Am trăit o zi îngrozitoare... În urma loviturii pe care am primit-o, nici unul dintre noi n-a putut să adoarmă... Cîțva timp am mers pe urmele norvegienilor... Apoi s-a înnorat. Întrucît urmele duceau prea departe spre vest, am hotărît să ne îndreptăm direct către pol... Vîntul suflă extrem

de puternic, temperatura este de -29° . În aer se simte acea înfricoșătoare umezeală rece care într-o clipă te pătrunde pînă la oase... Doamne! Ce loc îngrozitor..."

În ziua următoare, englezii au găsit cortul, iar în cort cîteva instrumente părăsite, trei saci cu „o colecție de mănuși și ciorapi“ în dezordine și un bilețel din partea lui Amundsen către căpitanul Scott cu rugămintea să predea scrisorile sale regelui Norvegiei. Englezii au fotografiat și au desenat cortul, au înălțat lîngă pol „bietul steag englez jignit“, s-au fotografiat și au pornit înapoi. „Așadar am întors spatele țintei dorințelor noastre ambițioase. Ne așteaptă 800 de mile de mers pe jos cu încărcătură în spinare. Adio, visuri de aur!“

MOARTEA LUI SCOTT ȘI A CELOR PATRU TOVARĂȘI AI SĂI

Pe drumul de la bază spre pol, englezii amenajaseră zece depozite intermediare de alimente și combustibil. La înapoiere, ținta lor cea mai apropiată era să ajungă cît mai repede pînă la primul depozit, pentru a-și reînnoi rezervele de hrană și combustibil. Dar cu cît se apropiau mai mult de bază, cu atît erau mai flămînzi și mai slăbiți, cu atît le trebuiau mai multe eforturi pentru a ajunge la depozitul următor.

Curînd, cel mai tînăr și cel mai viguros tovarăș al lui Scott — Evans — a început să dea semne de alienare mintală. El rămînea adesea în urmă, cădea; îi degeraseră nasul, miinile și picioarele și, în sfîrșit, își pierdu cu totul puterile. La 17 februarie el a rămas foarte mult în urmă. Tovarășii alarmați s-au întors după el. „Evans stătea în genunchi. Hainele îi erau răvășite, miinile degerate fără mănuși, avea o privire sălbatică. Cînd l-am întreat ce-i cu el, Evans mi-a răspuns bîlbîndu-se că nu știe, dar crede că a leșinat. L-am ridicat în picioare. La fiecare doi-trei pași, cădea din nou. Prezenta toate simptomele unei epuizări totale. Wilson, Bovers și cu mine am fugit înapoi să aducem o sanie. Oates a rămas cu el. Cînd ne-am întors, l-am găsit pe Evans aproape fără cunoștință. L-am adus în cort, dar el nu mai reacționa în nici un fel, și la ora 12 și 30 de minute s-a stins liniștit... E îngrozitor să pierzi astfel un tovarăș..."

Drumul mai departe a fost și mai greu. Adesea călătorii se rătăceau. La sfîrșitul lunii februarie, tocmai cînd „ne rămăsese extrem de puțin combustibil“, temperatura a început să scadă brusc. Lui Oates i-a degerat un picior. Din însemnările lui Scott pe luna martie se vede cum el și tovarășii săi își pierdeau din zi în zi voința de a trăi și descurajarea lor creștea. 2 martie: „Situația noastră este extrem de primejdioasă..." 3 martie: „Astăzi de dimineață e atît de greu, cum n-a fost încă niciodată... Nu vom rezista la acest calvar!..." 5 martie „... E din ce în ce mai rău... Picioarele lui Oates sînt într-o stare jalnică... Combustibilul e pe sfîrșite... Nici unul dintre noi nu se aștepta la un ger atît de îngrozitor... Nu ne putem ajuta unul pe altul, fiecare abia poate să aibă grijă de el însuși. Degerăm în mers, căci drumul e greu și vîntul pătrunde pînă la os, cu toată îmbrăcămintea călduroasă..."

În ziua aceea, exploratorii au hotărît să restabilească rația zilnică completă, dându-și seama că acceptă un risc îngrozitor, dar altfel nu mai erau în stare să meargă mai departe. Totuși, au cărat pînă la sfîrșit după ei o colecție geologică de mare preț — circa 16 kg de probe de rocă, strînse în drum spre pol.

10 martie: „Sîntem din ce în ce mai istoviți... Mă îndoiesc dacă vom mai putea ajunge pînă la capăt... Lucrurile noastre îngheață din ce în ce mai rău și ne e tot mai greu să le folosim...” *11 martie:* „...Este clar că Titus (Oates) e aproape de sfîrșit... Am poruncit pur și simplu lui Wilson să ne dea ceva ca să punem capăt suferințelor noastre. El a fost nevoit să se supună, căci altfel i-am fi deschis cu forța farmacia. Avem fiecare cîte 30 tablete de opiu, iar lui i-am lăsat o fiolă de morfină...” *14 martie:* „...Temperatura a scăzut la -42° și vîntul este înfiorător... Cred că sîntem aproape de sfîrșit... Niciodată n-am visat ca în această perioadă a anului să poată fi astfel de geruri și un astfel de vînt. Afară din cort e îngrozitor. Trebuie să luptăm pînă la ultimul pesmet, dar nu putem micșora rațiile”.

Vineri 16 martie sau sîmbătă 17: „Am pierdut socoteala zilelor, dar mi se pare că ultima cifră este cea corectă. Viața noastră este o adevărată tragedie. Acum trei zile, pe cînd mîncam, bietul Oates a declarat că nu poate să meargă mai departe și ne-a propus să-l părăsim, așezîndu-l într-un sac de dormit... După ce am mîncat, l-am convins să meargă cu noi. În ciuda durerilor insuportabile, a căutat să reziste și a mai mers cîteva mile. Pe seară i s-a făcut mai rău. Știam că e sfîrșitul... Ultimele gînduri ale lui Oates au fost pentru mama lui... Săptămîni în șir a îndurat fără să se plîngă suferințe crîncene... Era o fire neînfricăată. Și iată cum a fost sfîrșitul: Oates s-a culcat, sperînd că nu se va mai trezi și totuși dimineața s-a trezit. Era ieri. Viscolul sufla cumplit. A spus: «Mă duc să mă plimb puțin. Poate n-o să mă întorc curînd». A ieșit din cort și nu l-am mai văzut... Știam că bietul Oates se duce să moară și am căutat să-l convingem să nu plece, dar în același timp ne-am dat seama că procedează ca un om nobil... Sperăm să întîmpinăm toți la fel sfîrșitul, iar pînă atunci, fără îndoială, nu mai e mult... Nu mai pot să scriu decît la dejun și nu întotdeauna. Frigul este ucigător: -40° la amiază...”

18 martie: „...Ieri a suflat din nou un vînt îngrozitor care ne azvîrlea zăpada în obraz; am fost nevoiți să ne oprim... Piciorul meu drept e pierdut: aproape toate degetele mi-au degenerat... Acestea sînt treptele care mă apropie de sfîrșit” *19 martie;* „...Sania este îngrozitor de grea... Mîncare mai avem pe două zile, dar combustibilul abia dacă o să ajungă pentru o zi. Cu toții avem picioarele degerate... Vremea nu ne dă nici un răgaz... Temperatura astăzi -40° . *Miercuri 21 martie:* „...Luni pe seară am ajuns pînă la 11 mile de depozit. Ieri am stat pe loc toată ziua din cauza viscolului cumplit...” *22 și 23 martie:* „Viscolul nu se potolește... Combustibil nu mai avem, iar hrană n-a mai rămas pentru o masă sau două. Pesemne că sfîrșitul e aproape. Am hotărît să așteptăm sfîrșitul firesc. Vom merge pînă la depozit cu lucrurile sau fără ele și vom muri pe drum”.

Joi 29 martie: „De la 21 vifornița nu conținește... În ziua de 20 am mai avut combustibil ca să ne facem două cești de ceai fiecare și hrană uscată pe două zile. În fiecare zi eram gata să pornim, căci pînă la depozit nu sînt decît 11 mile, dar este imposibil să ieși din cort, deoarece vîntul te doboară și zăpada te orbește. Nu cred că acum mai putem spera în ceva. Vom rezista pînă la capăt. Firește că slăbim mereu și sfîrșitul nu mai poate fi departe. E păcat, dar nu cred să mai fiu în stare să scriu — R. Scott“.

Ultima însemnare: „Pentru Dumnezeu, nu lăsați familiile noastre fără ajutor“.

După opt luni, în noiembrie 1912, un grup trimis de la stația de iernat în căutarea lui Scott și a tovarășilor săi a găsit cortul, acoperit parțial de zăpadă și înăuntru trei cadavre. Wilson și Bowers zăceau în sacii de dormit. „Scott a murit mai tîrziu — scria medicul *Edward Atkison*, membru al expediției. El își desfăcuse sacul de dormit și se deschiesea la haină... o mîină era întinsă peste cadavrul lui Wilson... Am găsit tot echipamentul lor și am dezgropat de sub zăpadă sania cu încărcătura. Printre obiecte se aflau 35 de funți de probe geologice foarte prețioase... Ei nu s-au despărțit de această colecție pînă la sfîrșit. A doua zi... ne-am luat rămas bun de la ei pentru totdeauna. Singuratici în măreția lor, ei vor zăcea... fără să se descompună, în mormîntul cel mai potrivit din lume pentru ei...“

PRIMA EXPEDIȚIE A LUI MAWSON

La sfîrșitul anului 1911, *Douglas Mawson*, de data aceasta în fruntea unei expediții australiene, a plecat din Tasmania în Antarctida, spre Țara *Adélie*. El avea la dispoziție vaporul „*Aurora*“, comandat de căpitanul *Francis Davis*, care navigase înainte cu Shackleton pe „*Nimrod*“. La începutul anului 1912, Mawson a debarcat cu un grup de colaboratori pe coasta denumită Țara *Adélie*, dincolo de cercul polar de sud, lingă golful *Commonwealth* (67° latitudine sudică, 42° 41' longitudine estică), descoperit de el și a rămas acolo pentru iernat.

Din ordinul lui Mawson, căpitanul Davis trebuia să debarce un al doilea grup, condus de *Francis Wild*, la 1 500 km spre vest, pe coasta Knox de pe continentul Antarctic. Dar din cauza ghețurilor compacte „*Aurora*“ nu s-a putut apropia de această coastă. Încercînd să meargă mai departe, în linie dreaptă, spre vest, expediția a descoperit uriașul ghețar de șelf *Shackleton*. Davis l-a ocolit pe la nord și, cotînd spre sud, a pătruns într-un golf întins, care mai tîrziu a fost denumit *marea Davis*. Aici el a reușit să ajungă cu „*Aurora*“ aproape pînă la cercul polar de sud (în dreptul meridianului de 94° longitudine estică) și a înaintat pînă cînd în zare s-au ivit munții de pe o porțiune înainte necunoscută a uscatului antarctic — coasta *Reginei Mary* (*Queen Mary Coast*). „*Aurora*“ nu s-a putut apropia de noul pămînt descoperit; Wild a debarcat cu tovarășii săi pe marginea de sud-vest a ghețarului Shackleton, în apropiere de cercul polar, în dreptul meridianului de 95° lon-

Explorările în Antarctica în anii 1908—1912 și atingerea polului Sud,

gitudine estică și a rămas acolo la iernat, la o distanță de 2 000 km spre vest de punctul unde se oprișe pentru iernat Mawson. În iarna anului 1912, grupul lui Wild a explorat coasta Antarctidei între meridianele de 89° și 101° longitudine estică, descoperind pe coasta Reginei Mary, între 95° și 100° longitudine estică, un lanț de munți nu prea înalți (pînă la 1 500 m) și cîteva mici insule în marea Davis. La sfîrșitul verii antarctice — în februarie 1913, — acest grup de exploratori a fost luat de „Aurora“ și adus în Tasmania.

În timpul iernii, Mawson și tovarășii săi au înregistrat pe coasta Adélie vînturi de o putere nemaivăzută: adeseori viteza medie pe zi a vîntului ajungea la 44 m pe secundă, iar viteza maximă la 90 m pe secundă. Menționăm că pentru scara lui Beaufort de 12°, unanim adoptată pentru aprecierea puterii vîntului, viteza unui uragan care pustiște totul este de peste 29 m pe secundă; pe coasta Adélie însă, exploratorii au trebuit să înfrunte un uragan de o putere întreită. Viteza medie anuală a vîntului a fost apreciată la 22,3 m pe secundă (10°, ceea ce înseamnă furtună puternică, potrivit scării lui Beaufort); aproximativ 340 de zile pe an era furtună. În aceeași regiune s-au înregistrat cele mai mari zăpezi din Antarctica — 1 600 mm pe an (calculate în stare lichidă). Temperaturile erau foarte scăzute.

Cu alte cuvinte, grupul lui Mawson a ales pentru iernat o regiune care, după cum s-a constatat, se remarcă prin cea mai aspră climă de pe glob — mult mai grea, din acest punct de vedere, decît oricare din regiunile cercetate din Antarctica sau Arctica. În aceste condiții, grupul lui Mawson a petrecut pe coasta Adélie două ierni și a explorat cu schiurile și în sănii trase de cîini porțiuni întinse de pe litoral, de ambele părți ale bazei, între 138 și 152° longitudine estică.

La începutul primei veri (pe la mijlocul lunii noiembrie 1912), Mawson cu doi însoțitori ai săi — locotenentul *Ninnis* și medicul *Mertz* — au pornit în sănii trase de cîini, spre răsărit de golful Commonwealth. Dincolo de Țara Adélie ei au descoperit coasta *Regele George al V-lea cu ghețarii Mertz și Ninnis*. La aproximativ 500 km de bază, *Ninnis* a pierit, prăbușindu-se cu o sanie și cu cea mai mare parte din provizii într-o crăpătură adîncă din gheață. Atunci Mawson și *Mertz* s-au întors spre bază. Pe drumul de înapoiere, *Mertz* s-a îmbolnăvit și a murit la 200 km de bază, după ce au fost consumați toți cîinii și nu le mai rămăseseră decît foarte puține provizii. Istovit, Mawson și-a continuat drumul singur prin pustiul de gheață. Era aproape mort de foame, cînd la 40 km de bază a văzut un morman de pietre sub care o echipă de salvare trimisă de tovarășii alarmați de lipsa lui îndelungată așezase niște alimente. După ce a prins puteri și s-a odihnit, Mawson s-a întors la bază în februarie 1913.

În absența sa, vaporul „Aurora“ venise să-i ia pe membrii expediției, dar fiindcă se apropia iarna a fost nevoit să plece fără să ia pe nimeni, deoarece exploratorii rămași la bază n-au vrut să-și părăsească tovarășii care lipseau. Mawson și colaboratorii lui s-au întors în Tasmania la începutul anului 1914, după ce au petrecut încă o iarnă pe coasta Adélie.

PARTEA A ȘAPTEA

DESCOPERIRILE GEOGRAFICE
DIN EPOCA CONTEMPORANĂ

(1917—1955)

DESCOPERIREA ȘI EXPLORAREA REGIUNILOR INTERIOARE DIN ASIA

EXPLORAREA ȚINUTULUI KOLÎMA-INDIGHIRKA DE CĂTRE S. V. OBRUCEV

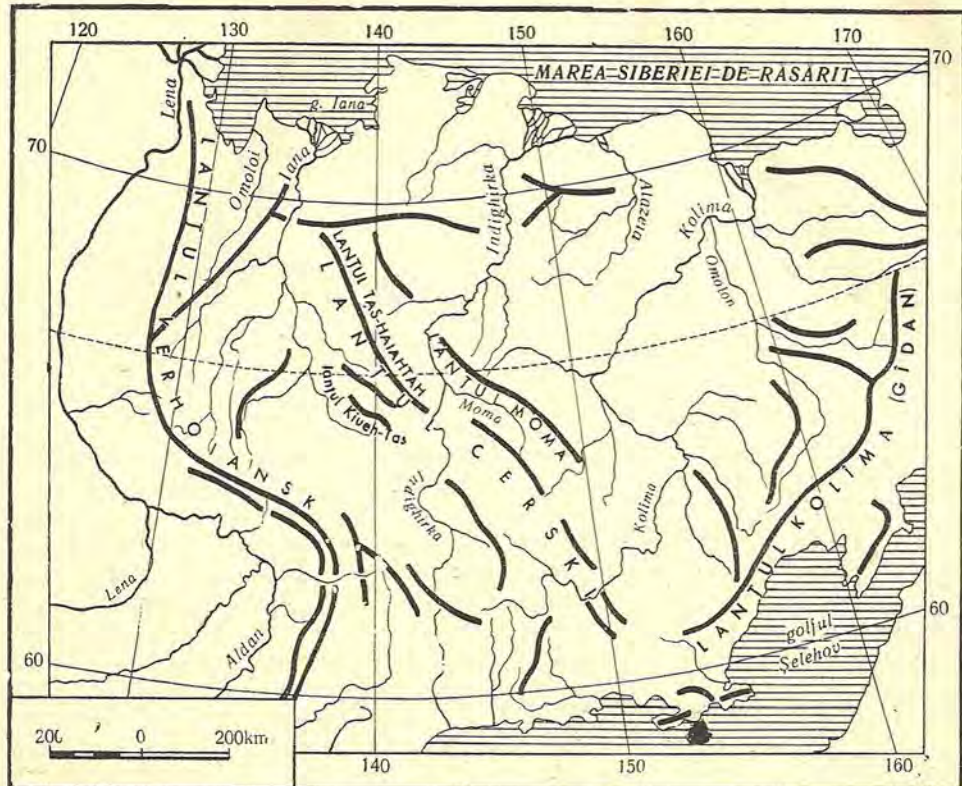
În 1926, geologul *Serghei Vladimirovici Obrucev* (fiul academiciului V. A. Obrucev) a întreprins o expediție pentru explorarea bazi-
nului râului Indighirka.

Pe la mijlocul lunii iunie, S. Obrucev a plecat din Iakutsk călare, cu unsprezece însoțitori, spre est-nord-est, a traversat râul Aldan și a trecut peste lanțul *Verhoiansk*, în dreptul izvoarelor râului Menkiule (din sistemul Aldanului). Cu acest prilej, S. Obrucev a stabilit că lanțul *Verhoiansk* este alcătuit din patru șiruri de munți (iar nu din unul cum se considera înainte) și a dat fiecăruia câte un nume: *Okrainnii*, *Ska-listii*, *Glavnii* și *Briunghiadin*. Apoi expediția a coborât în valea puțin cercetată a Indighirkăi, în apropiere de gura râului Elga, pe un drum situat mai la nord-est decât cel urmat de Cerski.

La 1 august, S. Obrucev a început să coboare cu bărcile pe Indighirka și a cercetat cursul râului de la vărsarea râului Elga pînă la pragurile râului *Indighirka*. El a stabilit că în locul șesului indicat pe hărțile vechi, pe ambele maluri ale râului se întind pe o mare distanță „munți uriași, cu piscuri acoperite de zăpadă, înalte de cel puțin 2 000 m“. Comparînd aceste observații cu datele geologice și cu constatările lui Cerski, S. Obrucev a tras concluzia dovedită justă că el a continuat și încheiat descoperirea unui mare sistem muntos, începută de Cerski și i-a dat, pe bună dreptate, numele primului descoperitor — *lanțul Cerski*.

În acel timp nu se putea trece peste pragurile râului Indighirka; de aceea S. Obrucev a urcat pe afluentul stîng *Iniali*, pînă la izvoarele acestuia și, ocolind pe la vest pragurile, s-a întors pe Indighirka; mergînd mai departe, a ajuns la râul *Siuriuktiah* și a stabilit dimensiunile lui și direcția curentului. În septembrie, mergînd în sus pe Indighirka, S. Obrucev a ajuns în satul Oimiakon.

Aici, confruntînd observațiile sale meteorologice cu datele strînse de *M. M. Hedenstrom*, care explorase Siberia de răsărit în primul pătrar al secolului al XIX-lea, S. Obrucev a constatat că *Oimiakon* poate fi considerat „pol al frigului“ cu același drept ca și *Verhoiansk*. La

Schema lanțurilor de munți din ținutul Kolîma-Indighirka pe hărțile contemporane.

sfârșitul lunii noiembrie, expediția a pornit înapoi peste lanțul Verhoiansk, iar la 24 decembrie 1926 a sosit la Yakutsk.

După trei ani, S. Obrucev a continuat studierea Siberiei de nord-est. În 1929 el a organizat o nouă expediție pentru explorarea bazinului râului Kolima.

La începutul primăverii anului 1929, el a plecat cu săniile de la Yakutsk la Oimiakon, unde a sosit la 4 mai. De aici s-a înapoiat spre izvoarele râului Kolima, străbătînd 2 600 km pe un drum pe atunci aproape necercetat. După ce a trecut peste lanțul Tas-Kistabîț (descoperit de I. Cerski în 1891), S. Obrucev a ajuns pe râul Aian-Iurih (izvorul stîng al Kolimei). De aici a început să coboare cu barca pînă la confluența dintre Aian-Iurih și Kulu (izvorul drept al Kolimei); după ce a trecut Marile praguri ale Kolimei, S. Obrucev a coborît pînă la gura râului Omolon, explorînd astfel aproape întreg cursul Kolimei (în afară de cursul ei inferior, mai jos de gura râului Omolon). La 20 septembrie, din cauză că începuse iarna, a pornit înapoi și a sosit la Sredne-Kolimsk, unde s-a oprit pentru iernat.

În februarie 1930, S. Obrucev a plecat cu săniile în sus pe Kolima, pînă la gura *riului Korkodon* și apoi a pornit spre răsărit, pe valea acestui afluent al Kolimei. La sfîrșitul lunii martie, S. Obrucev a descoperit în regiunea izvoarelor *riului Korkodon* niște munți nu prea înalți, pe care i-a numit *Konghin*, a trecut peste ei (la $63^{\circ} 40'$ latitudine nordică și $158^{\circ} 45'$ longitudine estică) și a ajuns la izvoarele *riului Omolon*. În felul acesta, el a străbătut de la nord-est spre sud-est un întins podiș pe care l-a numit *Iukaghir*.

După ce gheața de pe riuri s-a topit, la 9 iunie, S. Obrucev a început să coboare cu bărcile în jos pe Omolon, a explorat întreg cursul acestui rîu pînă la vărsarea lui în Kolima și la 12 iunie 1930 a ajuns pe Kolima, terminînd astfel cercetarea podișului *Iukaghir*. Apoi a coborît pe Kolima pînă la mare și a terminat astfel studierea întregului rîu pînă la estuar. Din Nijne-Kolimsk, S. Obrucev a trecut cu vaporul „Kolima” prin strîmtoarea Bering, ajungînd la Vladivostok.

Pe baza materialelor strînse în timpul expedițiilor din 1926 și 1929—1930, S. Obrucev a stabilit în linii generale relieful uriașului ținut Kolima—Indighirka, a precizat și a cercetat direcția principalelor ape din acest ținut. El a descris aceste meleaguri în lucrarea „Ținutul Kolima—Indighirka. Studiu geografic și geologic” (1931), iar călătoria sa a prezentat-o în cartea „Prin munții necunoscuți ai Iakutiei...”

EXPEDIȚIA DIN VARA ANILOR 1932—1933 ÎN PENINSULA CIUKOTKA ȘI DESCOPERIREA PODIȘULUI ANADİR

Explorările întreprinse de S. Obrucev în ținutul Kolima—Indighirka în 1926 și 1929—1930 n-au cuprins uriașul teritoriu din extremul nord-est al Asiei, cu o suprafață de circa 800 000 km² (peninsula Ciukotka și regiunile de pe continent învecinate cu ea).

Era evident că un asemenea teritoriu nu putea fi explorat repede, cu metodele vechi. De aceea S. Obrucev a propus să se folosească fotografierea pe itinerarii din avion. Din aer, de-a lungul liniei de zbor trasate exact pe hartă, au fost fotografiate zone largi, pînă la 50 km. În 1932 a fost explorat prin zboruri pregătitoare litoralul de nord-est al Asiei; s-a traversat în cîteva rînduri peninsula Ciukotka și partea de nord a cîmpiei Anadîr.

În anul următor (1933), folosindu-se aceeași metodă, s-a fotografiat din avion o suprafață de 375 000 km², și cu acest prilej S. Obrucev a observat din aer, între paralelele de 63 — 67° latitudine nordică și meridianele de 173 — 176° longitudine estică, două lanțuri muntoase — *Rarîtkin* și *Pekulnei* și a descoperit un întins podiș de lavă denumit *Anadîr*. Astfel s-a lămurit schema generală a reliefului.

În timpul acestor zboruri, S. Obrucev a descoperit un mic ghețar suspendat, „primul din Asia de nord-est” și a stabilit că vîrfurile însemnate pe hartă cu o altitudine de 2 799 m, considerat înainte drept cel mai înalt punct din Asia de nord-est, nu există în realitate.

Explorarea ținutului dintre riul Amgun și cursul inferior al Amurului a dus la mari descoperiri. În anii 1936—1937 s-au efectuat în acest ținut, la vest de orașul Komsomolsk, lucrări geodezice și fotografieri din avion. Ca urmare au fost descoperite lanțurile de munti: *Miacian*, cu un vîrf de 1562 m, la sud-vest de el *Djaki-Unakta-Iakbîiana*, cu un vîrf de 1658 m, iar dincolo de ele, cel mai mare din toate trei, lanțul *Badjalsk* cu cîteva vîrfuri de peste 2000 m, dintre care cel mai înalt este de 2640 m. Acest lanț, care se întinde de la lacul Evoron spre sud-est pe o distanță de vreo 250 km, constituie cumpăna apelor între bazinul riului Amgun și afluenții din stînga ai Amurului, de la *Urmi-Tunguska* la sud-vest, pînă la *Gorin* la nord-est.

Pînă prin anul 1930, problema formării ghețarilor în ținutul Kolima-Indighirka era controversată; mulți oameni de știință susțineau că în acest ținut nu au existat niciodată ghețari. Totuși, aici au fost descoperite mari regiuni de munți și ghețari, care prin gradul de glaciațiune se situează pe locul al patrulea în U.R.S.S. (după Asia centrală, Caucaz și Altai).

În 1939, geologul V. K. *Lejoev* a descoperit în munții *Suntar-Haiata*, cu vîrfuri care depășesc 2900 m, în regiunea izvoarelor rîurilor *Indighirka*, *Iudoma* și *Ohota* (la paralela de 62° latitudine nordică) ghețari lungi de 1,5—4 km. Astfel a început descoperirea celor mai mari ghețari din ținutul Kolima-Indighirka. Explorarea acestor ghețari a fost continuată în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei și s-a încheiat în anii de după război.

ÎNCHEIEREA DESCOPERIRII PAMIRULUI

Începînd din 1910, *Nikolai Leopoldovici Korjenevski* a vizitat de cîteva ori Pamirul și a descoperit la marginea sa nord-vestică, la 39° latitudine nordică și 72° longitudine estică, un vîrf înalt pe care l-a numit în cinstea soției și ajutoarei sale *piscul Korjenevskai* (7105 m). În 1926, el a făcut o descoperire și mai importantă, găsind, tot în Pamirul de nord-vest, lanțul scurt, dar foarte înalt al *Academiei de științe* (*Akademii Nauk*), aproape perpendicular pe lanțul *Petru I* (*Piotr I*), care trece prin apropierea lui. Particularitatea noului lanț era direcția sa *meridională*, deosebită de toate celelalte lanțuri din Pamirul sovietic, cunoscute pînă atunci, care aveau direcția *latitudinală*. În urma cercetărilor de mai târziu s-a văzut că lanțul *Academiei* este cel mai mare centru de glaciațiune din Uniunea Sovietică (în afară de marile arhipelaguri din oceanul Înghețat). Aici încep marele ghețar *Fedcenko* (77 km) și o serie de alți ghețari de 20—36 km.

În 1928 a plecat pentru explorarea Pamirului o expediție a Academiei de științe a U.R.S.S. și abia de atunci a început studiarea sistematică a „Acoperișului lumii” de către expediții complexe. În lanțul Academiei a fost descoperit cel mai înalt vîrf din U.R.S.S. — *vîrfurile Stalin*

(7 495 m). La răsărit de lanțul Academiei a fost descoperit un alt lanț meridional, *Zulumart*, precum și o serie de piscuri cu altitudini apropiate de 7 000 m.

În 1933, *E. M. Abalakov*, membru al expediției Academiei de științe organizată în Pamir și Tadjikistan, a făcut o ascensiune pe vârful Stalin.

INCHEIEREA DESCOPERIRII MUNȚILOR TIAN-ȘAN

În 1938, savantul și alpinistul sovietic *August Andreevici Letavet*, întorcându-se din Tian-șanul central, a relatat că la sud de piscul Han-Tengri (6 995 m), care era considerat cel mai înalt punct din Tian-șan, membrii expediției sale au urcat pe povârnișul unui vîrf care „prin înălțimea sa poate rivaliza foarte bine cu Han-Tengri”.

Această regiune de mare altitudine, puțin accesibilă, pe care P. P. Semionov-Tian-Șanski, care a vizitat-o pentru prima oară în 1857, a numit-o „marea de gheață”, nu era studiată îndeajuns nici după 80 de ani. Pentru lichidarea acestei „pete albe” cu o suprafață de aproximativ 8 000 km² a fost organizată în 1943 o expediție topografică militară sovietică. Din ea au făcut parte două grupuri specializate de geodezi, căroro li s-a alăturat un grup de avioane pentru aerofotografieri.

Geodezii au început să lucreze pe teren la începutul lunii iulie 1943 și au terminat cartografierea regiunii cercetate în noiembrie. Ei au întocmit o schemă precisă a poziției lanțurilor muntoase radiale care pornesc în toate direcțiile de la masivul Han-Tengri. Prelucrarea materialelor, terminată în primăvara anului 1944, a dat rezultate neașteptate pentru geografi. S-a constatat că vârful despre care relatase în 1938 A. A. Letavet, nu numai că „poate rivaliza foarte bine cu Han-Tengri”, dar este chiar mai înalt decît el cu aproape cinci sute de metri.

Astfel a fost descoperit vârful *Victoriei* (*Pobeda*) de 7 439 m, deasupra nivelului mării, cel mai înalt pisc din Tian-șan și al doilea din U.R.S.S. El se înalță în partea de nord-est a lanțului *Kokșaal-Tau*, la 20 km sud de Han-Tengri. De pe povârnișul lui coboară ghețari puternici, care alimentează riurile de munte din sistemul Aksu-Tarim.

ASCENSIUNEA PE EVEREST

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, spioni britanici din India au început să studieze intens *Himalaia* și munții *Karakorum*, deoarece dincolo de ei se afla Asia centrală, către care se îndreptau poftele imperia-liștilor englezi.

La expedițiile din Himalaia, conduse de spioni militari, au participat topografi cu pregătire alpinistă specială. Ei au făcut zeci de încercări de ascensiune pe diferite vîrfuri din munții Himalaia și Karakorum și au descoperit cîteva piscuri printre care *Piscul XV* în dreptul paralelei de 28° latitudine nordică, la granița dintre Nepal și Tibet. Prelucrarea materialelor strînse de ei, terminată spre sfîrșitul anului 1856, a scos la iveală o serie de vîrfuri de ordinul a 7 000—8 000 m sau chiar mai mult. Dintre acestea, *Piscul XV* s-a dovedit a fi cel mai înalt de pe glob —

8 840 m (după calculele mai precise de mai târziu — 8 882 m). Șeful direcției topografice din India, *Andrew Vaugh* a numit acest pisc *Everest*, în cinstea lui *George Everest*, care a condus lucrările topografice în India în anii 1830—1843. Piscul Everest a fost confundat în mod greșit cu piscul *Gaurizankar* (7 144 m); abia în 1913 s-a dovedit că Everest se află la 60 km est de *Gaurizankar* și că denumirea sa locală este *Djomolungma* (sau *Ciomolungma*).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au întreprins în munții Himalaia aproximativ douăzeci de expediții, în vederea explorării celor mai mari masive și a ascensiunii pe vîrfurile lor. În prima jumătate a secolului al XX-lea s-au întreprins circa optzeci de expediții, cele mai multe engleze, cu sarcini primite de la serviciul de spionaj militar (de a cartografia hotarul care trece la mari altitudini dintre U.R.S.S. și China, precum și Tibetul de nord, India și Nepalul la sud).

Pe atunci nu se permitea accesul străinilor în Nepal și toate încercările de „a lua cu asalt” Everestul se făceau dinspre nord, din direcția Tibetului. În secolul al XIX-lea nimeni nu a putut urca pînă la 8 000 de metri. Abia în secolul al XX-lea o expediție engleză a ajuns, în 1922, la 8 326 m, dar cu acest prilej șapte hamali și călăuze din tribul tibetan șerpa au fost îngropați sub o avalanșă. În 1924, englezul *E. F. Norton* a ajuns pînă la 8 572 m, dar tot atunci, pe un alt drum și probabil la o altitudine mai mare, au dispărut fără urmă doi membri ai expediției sale *D. L. Mellory* și *A. S. Ervin*.

În perioada 1930—1940 s-a reușit să se întocmească o hartă exactă și amănunțită a zonei muntelui Everest și au putut fi „cucerite” zeci de vîrfuri cu altitudini sub 8 000 m.

Din 1950 au început încercările de ascensiune pe Everest dinspre sud, din direcția Nepalului, care își deschisese granițele. Expedițiile engleze conduse de *Erik Shipton*, în anii 1951—1952, la care a participat alpinistul neozelandez *Edmond Hillary*, n-au obținut succese importante, dar expediția franco-elvețiană din 1952 a realizat mai mult. Conducătorul ei, *Raymond Lamber* și „Tigrul zăpezilor”, experimentatul alpinist *Tensing* din tribul șerpa, care lucra ca hamal și călăuză în munții Himalaia din 1935, au urcat pînă la 8 600 m. Ei au dovedit că urcușul pe Everest dinspre sud este mai accesibil decît dinspre nord și că pînă la 8 500 m, se poate urca fără aparate cu oxigen. Elvețienii explicau succesul lor prin ajutorul prețios al localnicilor șerpa și prin faptul că „în Himalaia, fiecare expediție urcă, ca să zicem așa, pe umerii celei precedente” (*Lamber*). Ei îi tratau pe șerpa „ca pe prieteni, iar nu ca pe slugi” și *Tensing* sublinia mai târziu în cartea sa: „elvețienii și francezii îi tratau pe șerpa de la egal la egal și nu făceau nici o deosebire în ceea ce privește mîncarea, îmbrăcămîntea și echipamentul; ei s-au purtat cu totul altfel decît englezii”. În anul următor, expediția britanică a lui *John Hunt*, „urcîndu-se pe umerii” expediției elvețiene, a pornit la „asaltul” Everestului, care s-a încheiat printr-o victorie. Un rol extrem de important l-a jucat *Tensing*, care era la a douăsprezecea expediție alpinistă în Himalaia.

Expediția și-a instalat principala bază la altitudinea de 7 900 m, unde, în mai 1953, s-au adus provizii și echipament. La 25 mai, prima pereche de alpiniști (*Tom Bourdillon* și *Charles Evans*) au urcat pînă la 8 748 m, dar, epuizați, au coborît, lăsînd acolo o rezervă de oxigen. La 28 mai, cinci oameni în frunte cu *Hunt* au urcat pînă la 8 500 m și au rămas acolo peste noapte. În ziua de 29 mai, la ora 6 și 30 dimineata, *Tensing* și *Hillary* au început „asaltul” vîrfului *Djomolungma-Everest*. La ora 11 și 30 de minute, ei au ajuns pe cel mai înalt punct al globului. *Tensing* a arborat pe vîrf patru steaguri, iar *Hillary* a făcut o serie de fotografii. După un sfert de oră au început coborîșul, iar după alte cinci ore, istoviți, dar fericiți, ei s-au întors la baza de la altitudinea de 7 900 m.

Al doilea vîrf ca înălțime de pe glob *Ciogori* (8 611 m) se află în dreptul paralelei de 36° latitudine nordică, în lanțul *Karakorum*. Împreună cu alte vîrfuri de 7 000—8 000 m, el a fost descoperit în 1861 de topografii britanici din India *Tuilier* și *Henri Godwin-Austen* (pe hărțile britanice *Ciogori* este numit *K-2* (*Karakorum-2*) sau *Godwin-Austen*). În 1954, pe vîrfurile lui s-a urcat o expediție italiană sub conducerea geologului *A. Desio*.

Capitolul 92

NOI CERCETĂRI ÎN REGIUNILE INTERIOARE DIN AUSTRALIA ȘI AMERICA DE SUD

LICHIDAREA „PETELOR ALBE” DIN AUSTRALIA

În 1925, expediția lui *M. Terry* a pornit de la orașul *Darwin*, punctul final nordic al căii ferate, în direcția sud-vest spre marginea nordică a *Marelui deșert nisipos*. Ea a întocmit o hartă exactă a zonei de semideșerturi între râul *Fitzroy* și *Stuart Creek* și a descris regiunile situate între nordul păduros al Australiei și deșert, precum și bazinul râului *Stuart Creek*.

În 1928, același *M. Terry* a lucrat în regiunea situată la nord-est de *Marele deșert nisipos*, între creek-urile (rîuri care seacă) *Stuart* și *Lander*. Scopul său era să încheie explorarea uriașei depresiuni, descoperită cu puțin înainte la nord de *Lander Creek*. Potrivit concluziilor expediției, această depresiune (cu lacul sărat secăt *Woods*) a fost în trecut legată de *Lander Creek*.

În 1926 a lucrat în Australia centrală, la vest de calea ferată, între paralelele de 25 și 28° latitudine sudică, expediția lui *A. Mackay*. Scopul ei era „... să lichideze pata albă rămasă în colțul de sud-vest al Australiei de nord, să verifice pe teren coordonatele lanțurilor de munți pe care călătorii dinainte îi văzuseră de departe și îi însemnaseră pe hărți

pe ghicite, precum și să cerceteze această regiune... din punctul de vedere al creșterii vitelor.“

Expediția a explorat regiunea situată la sud de lanțul Petermann. Mackay a ajuns la concluzia că ea nu are nici un viitor ca teren pentru pășunat, mai cu seamă din cauza precipitațiilor reduse și neregulate, precum și... a iepurilor, care s-au înmulțit în proporții de neînchipuit în această regiune, unde nu există animale de pradă. În cele din urmă, iepurii pot nimici toate pășunile din Australia centrală.

În 1928, în căutarea „vreunuii din ultimele colțișoare neexplorate ale Australiei“, Mackay a întreprins o călătorie importantă prin Australia de nord, la răsărit de calea ferată. El a constatat că în această regiune uitată există apă din abundență (cu excepția unei singure porțiuni) și o bucată de pădure cu arbori scunzi, dar a ajuns la concluzia că pentru pășunatul vitelor posibilitățile sînt reduse.

EXPLORAREA REGIUNILOR DIN INTERIORUL AMERICII DE SUD ȘI ULTIMELE CĂUTĂRI ALE „LUMII PIERDUTE“

În perioada dintre cele două războaie mondiale, mulți exploratori au visat să ștergă ultimele „pete albe“ de pe harta uriașului bazin al Amazonului. Încă înainte de primul război mondial, în 1907, *Hamilton Rice* a întreprins o vastă activitate geografică în partea de nord-vest a acestui bazin, împărțită între Brazilia și Columbia. El a trecut pe hartă marele rîu plin de praguri — *Vaupes*, pînă la vărsarea sa în Rio Negro și pînă la începerea războiului (1912—1913) și-a continuat lucrările la extremitatea nord-vestică a Braziliei, însemnînd pe hartă rîul *Içana* (afluent superior din dreapta al lui Rio Negro), a trecut de acolo în partea de sud-est a Columbiei, în bazinul fluviului Orinoco și a explorat o parte din cursul rîului *Inirida*, cel mai mare din sistemul Orinoco. Spre sfîrșitul războiului mondial (1917), el a terminat cartografierea lui Rio Negro pînă în regiunea bifurcării — pînă la *Casiquiare* (Venezuela de sud), terminînd totodată și explorarea acestor locuri. În sfîrșit, în anii 1924—1925, Rice a lucrat într-o altă regiune de frontieră, între Brazilia și Venezuela, unde a studiat sistemul lui *Rio Branco*, cel mai mare afluent nordic al lui Rio Negro, și a dovedit că nici unul din rîurile din acest sistem nu este legat de fluviul Orinoco, ci sînt despărțite de bazinul său printr-o înaltă cumpănă a apelor — *munții Pacaraima* (altitudine medie peste 1 000 m, cu vîrfurile *Roraima* — 2 770 m). După lucrările lui Rice, granițele de nord ale bazinului Amazonului au fost definitiv stabilite și însemnate pe hărți exacte.

Un om cu totul al opus acestui cercetător lucid și calm a fost colonelul *Peary Harrison Fawcett*, un personaj ciudat, care și-a închipuit că este un conchistador al secolului al XX-lea. În cursul primului deceniu al secolului al XX-lea (1906—1910), fiind în slujba guvernului Boliviei, el a condus lucrările comisiei de demarcare a granițelor între Bolivia și Brazilia și a făcut atunci cercetări prețioase în bazinul cursului superior

al râului Madeira, cel mai mare afluent al Amazonului. Se pare că tocmai aici, într-o regiune unde pătrundeau foarte rar adevărații conchistadori din secolul al XVI-lea, s-a manifestat mania lui Fawcett. Iată ce scria el în 1910:

„Dacă ar exista posibilitatea de a organiza un detașament armat mai mult sau mai puțin important, ar trebui repetat ceea ce a făcut Gonzalo Pizarro, care a parcurs traseul greu de la Quito pînă la Amazon. Și ar trebui urmărit cam același lucru, căci de cînd se tot caută această misterioasă civilizație indiană, care rămîne mereu nedescoperită, nu mai conțesc zvonurile că în regiunile interioare din America de sud locuiește un trib aparte“.

Multă vreme Fawcett a strîns și a interpretat arbitrar legendele indiene transmise de la o generație la alta de „urmașii conchistadorilor“ și a „hotărît“ că la baza lor stă un fapt real și anume că în bazinul Amazonului există „o lume pierdută“, locuită de un popor necunoscut, cu o civilizație antică. Pentru a verifica aceste legende și pentru a strînge dovezi materiale în favoarea ipotezei sale, Fawcett a plecat în 1925 în căutarea acestui popor, luînd cu el pe fiul său și pe un „prietен“ tînăr și credul. Înainte de plecare, el a anunțat că intenționează „să treacă peste pragul lumii civilizate“, la Cuyabá (capitala statului brazilian Matto Grosso). El a anunțat de asemenea itinerariul său exact și modul cum are de gînd să circule pe diferite porțiuni ale drumului spre „lumea pierdută“; spre nord, pînă la paralela de 10°, pe catiri și în luntri indiene pe rîurile din sistemul Tapajos, iar apoi pe jos, pentru a traversa Brazilia centrală de-a lungul paralelei de 10° spre răsărit și a ajunge la rîul São Francisco, lîngă orașul Barra. Fawcett a dispărut fără urmă, ducînd la pieire, în împrejurări care nu s-au lămurit, și pe cei doi tineri însoțitori ai săi.

În căutarea lui a plecat, împreună cu un grup, *J. M. Dyot*, ofițer în marina militară. El a traversat Brazilia centrală, urmînd itinerariul lui Fawcett pînă la rîul Xinga prin regiunea cel mai puțin studiată, iar pe Xinga a coborît pînă la Amazon. El n-a dat de urmele călătorilor dispăruți, dar a șters una dintre cele mai mari „pete albe“ de pe harta Americii de sud.

Capitolul 93

NOI EXPLORĂRI ÎN ARCTICA AMERICANĂ

RASMUSSEN ȘI EXPLORATORII DE MAI TÎRZIU AI GROENLANDEI

Un călător arctic de „tip vechi“ a fost remarcabilul cercetător al vieții eschimoșilor, *Knud Iakob Rasmussen*, fiul unui danez și al unei eschimoșe din Groenlanda.

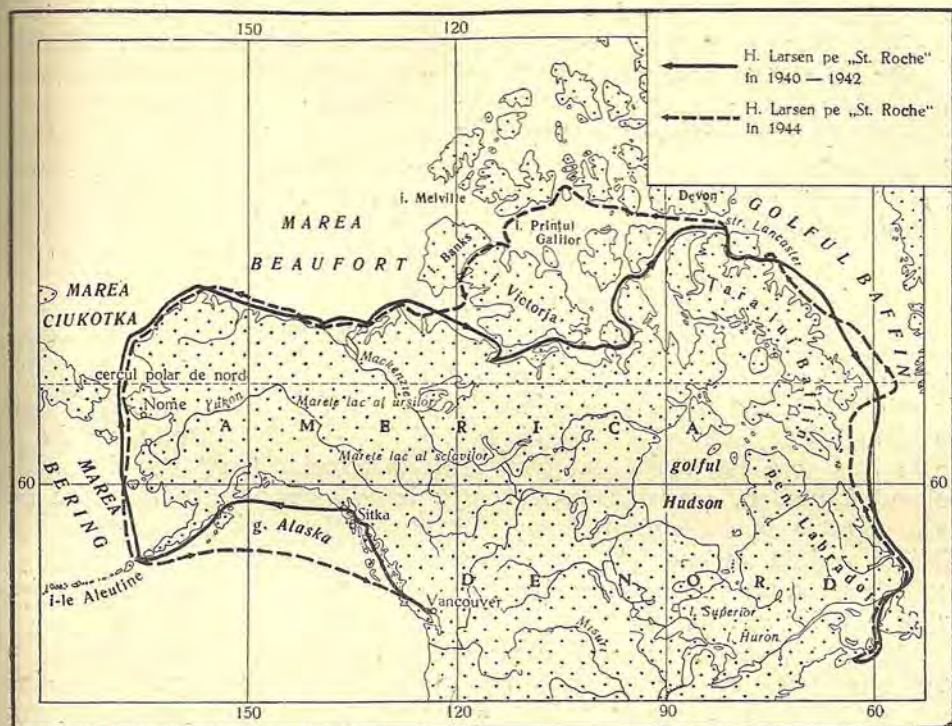
Rasmussen a crescut printre eschimoși și a învățat din copilărie limba lor: el a locuit tot timpul în Arctica, pe care n-o părăsea decît pentru scurtă vreme. În perioada 1902—1908 a participat la două expediții științifice daneze — una „literară” și alta etnografică, studiind viața eschimoșilor din regiunea polară, în nord-vestul Groenlandei, lângă golful Melville (76° latitudine nordică) și lângă strîmtoarea Smith (dincolo de paralela de 78° latitudine nordică). În acești ani el a scris prima sa carte intitulată „Oameni noi. Un an la vecinii polului Nord” (1906). Începînd din 1910, Rasmussen și-a ales ca bază pentru expedițiile sale de cercetare, pe care le îmbina cu operații comerciale, așezarea groenlandeză Thule (76° 5' latitudine nordică), situată pe țărmul nordic al golfului Baffin.

În perioada 1912—1933, Rasmussen a întreprins șapte așa-numite „Expediții Thule”, studiind Groenlanda de nord și Arctica americană. Ca și Stefanson, el a trăit în permanență printre localnici și circula fără prea multe bagaje. În 1912, el a trecut peste cupola de gheață din interiorul Groenlandei spre fiordul Danez de pe coasta de nord-est, la paralela de 82°. Acest fiord fusese descoperit în 1907 de danezul *L. Mylius-Erichsen*, care a și murit de foame în această regiune, lângă fiordul Independence, împreună cu doi tovarăși ai săi. Rasmussen a găsit aici ruinele celei mai nordice dintre așezările eschimoșilor cunoscute de noi și, prin urmare, limita extremă a așezărilor omenești în general. El s-a întors la Thule pe același drum, peste cupola de gheață din interiorul Groenlandei.

În anii 1916—1918, Rasmussen a explorat marile fiorduri de pe coasta nordică a Groenlandei pînă la fiordul *De Long* de lângă Țara lui Nansen; în 1919, el a întreprins cercetări etnografice pe mica insulă Angmagalik (62° 5' latitudine nordică), situată în dreptul țărmului sud-estic al Groenlandei.

În anii 1921—1924, Rasmussen a întreprins cea de-a cincea și cea mai importantă „Expediție Thule”, descrisă de el în cărțile „Din Groenlanda spre oceanul Pacific” (terminată în 1925) și „Călătoria Thule...” (1926). El a plecat din Groenlanda în sănii trase de ciini, a traversat strîmtoarea Hudson și golful Hudson și a înaintat de-a lungul țărmului nordic al Americii spre strîmtoarea Bering, studiind viața eschimoșilor din America. Aceasta a fost cea mai mare călătorie din istoria Arcticei în sănii trase de ciini. Timp de cincisprezece luni nu s-a primit nici o veste de la Rasmussen și lumea a crezut că a pierit.

În 1931, Rasmussen a pornit din Thule spre sud, mergînd de-a lungul aproape întregii coaste de vest a Groenlandei, iar în 1932 a vizitat din nou Groenlanda de nord-est. În anul următor a murit, fiind în vîrstă de 54 de ani. În anul morții sale (1933) i-a apărut lucrarea „Cartea despre Arctica”. În toate călătoriile sale, scopul principal al lui Rasmussen era să studieze viața eschimoșilor din Groenlanda și America, dar însoțitorii săi, sau conducătorii expedițiilor științifice daneze, la care el a

Călătoriile lui H. Larsen din anii 1940—1944.

participat în repetate rânduri — *L. Mylius-Erichsen*, *Lauge Koch* și alți câțiva — au adus un mare aport la studiul geografiei și geologiei Groenlandei, precum și la cartografierea insulei.

Lauge Koch, care a condus expediția „Jubiliară” în Groenlanda (1920—1923), în amintirea celei de-a doua colonizări danezo-norvegiene a țării de către *Hans Egede*, a desăvârșit descoperirea țărmurilor Groenlandei și a întocmit o hartă precisă a litoralului nordic al insulei. După aceasta el a mai condus cinci expediții care au efectuat cercetări în Groenlanda și în perioada 1926—1937 a petrecut acolo zece veri și câteva ierni. Una dintre expediții, alcătuită din 375 de colaboratori de diferite specialități, a studiat Groenlanda centrală între paralelele de 71 și 76° latitudine nordică.

Între cele două războaie mondiale, Groenlanda a fost studiată (în mare măsură cu scopuri militare) și de reprezentanții altor națiuni: astfel, în perioada 1930—1940, cupola de gheață a Groenlandei a fost străbătută la latitudini diferite de germani, norvegieni, englezi și canadieni. În acest timp, în regiunea muntoasă de pe coasta de răsărit, a fost des-

coperit în *Țara lui Knud Rasmussen* (peninsula Knud Rasmussen — 68—70° latitudine nordică) lanțul *Watkins*¹ cu vârful *Gunbjorn* (3 700 m).

Cu prilejul traversării Groenlandei a fost măsurată grosimea cupolei de gheață (până la 3 300 m) și altitudinea deasupra nivelului mării a pământului de sub ea (în medie, 125 m). În afară de lanțul *Watkins*, la marginile insulei s-au descoperit și alte lanțuri muntoase, mai joase, precum și mari masive muntoase netede și în terase. Totuși, relieful Groenlandei a rămas necercetat îndeajuns până astăzi.

TRECEREA DE NORD-VEST

După Roald Amundsen, prima încercare reușită de a ocoli pe la nord continentul american a făcut-o canadianul *Henri Larsen*, sergent în poliția minieră. Într-o barcă cu motor a poliției, numită „*Saint Roque*“, lungă de 30 m (80 de tone), el a călătorit în anii 1940—1942, cu șapte însoțitori, de la vest spre est, din Vancouver la Halifax, prin strimtorile din arhipelagul Canadian, cu două opriri pentru iernat, urmînd același drum pe care mersese mai de mult Roald Amundsen. La mijlocul secolului al XX-lea aceasta nu însemna o mare realizare și Larsen însuși a considerat acest drum ca un antrenament și ca o recunoaștere preliminară a variantei estice a Căii maritime de nord.

În 1944, pe același vas și cu un echipaj la fel de numeros, *Larsen* a străbătut întregul drum de nord-vest, de la răsărit spre apus, într-o singură perioadă de navigație. El a efectuat tot drumul, din portul Halifax (44° 40' latitudine nordică) din oceanul Atlantic, pînă la portul Vancouver (49° 16' latitudine nordică) din oceanul Pacific, în optzeci și opt de zile (22 iulie — 16 octombrie). Din acestea, optsprezece zile i-au trebuit pentru a trece de-a lungul paralelei de 74° latitudine nordică între insulele din partea centrală a arhipelagului Canadian, prin strimtorile Lancaster, Barrow și Melville, pînă la capul Peel — extremitatea de nord-vest a insulei Victoria.

În 1948, două puternice spărgătoare de gheață americane „*East Wind*“ și „*Edisto*“, în condiții excepțional de favorabile în ceea ce privește mișcarea ghețurilor, au înaintat la nord de arhipelagul Canadian, prin marea Lincoln, pînă la paralela de 85° latitudine nordică (acesta este deocamdată recordul pentru vase navigînd liber). Din cauză că „*Edisto*“ a pierdut una dintre cele două elice ale sale, ambele spărgătoare de gheață au cotit spre sud. Apoi au navigat în apele arhipelagului Canadian și au ocolit întreaga insulă Ellesmere, folosind, printre altele, strimtoarea foarte îngustă și sinuoasă Evrica (între insulele Ellesmere și Axel-Heiberg).

Cu toate aceste realizări, pînă în prezent (1956) drumul de nord-vest nu este folosit pentru navigația comercială.

¹ Numit astfel în cinstea lui *G. J. Watkins*, conducătorul unei expediții anglo-canadiene, care s-a înecat în 1932 în timpul unei vînați de foci.

FOLOSIREA DRUMULUI MARITIM DE NORD ȘI DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII ARCTICEI SOVIETICE

PRIMELE OPERAȚIUNI DIN MAREA KARA

Îndată după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, tinăra republică sovietică a trecut la restabilirea navigației în mările sale nordice. La 2 iunie 1918 Vladimir Ilici Lenin a semnat un decret cu privire la organizarea Expediției hidrografice în oceanul Înghețat, dar din pricina războiului civil și a intervenției, expediția nu și-a putut desfășura lucrările; de asemenea, nu s-a putut trimite atunci o expediție spre gurile fluviilor Obi și Ienisei, care să ducă în Siberia mașini și mărfuri industriale de larg consum și să aducă de acolo grâne. Dar îndată după alungarea intervențiștilor și restabilirea puterii sovietice în Siberia și în nordul european (la începutul anului 1920), s-a organizat la Arhanghelsk, din inițiativa lui V. I. Lenin, așa-numita *Prima operație din marea Kara* — expediție maritimă pentru schimbul de mărfuri între Nordul european sovietic și porturile din Siberia de vest de pe țărmurile mării Kara. În fruntea expediției a fost numit remarcabilul navigator (care fusese timonier militar) căpitanul *Mihail Vasilievici Nikolaev*.

M. V. Nikolaev avea o mare experiență în domeniul navigației polare. În anii 1897—1901, trimis de viceamiralul *Stepan Osipovici Makarov* în Anglia, el a supravegheat la Newcastle construirea puternicului spărgător de gheață „Ermak“, proiectat de Makarov, iar apoi a participat împreună cu acesta la primele expediții ale lui „Ermak“ în Arctica (sub comanda căpitanului de rangul I *Mihail Petrovici Vasiliev*) — în Spitzbergen, Țara lui Franz Iosef și Novaia Zemlia. În cursul primului război mondial, M. V. Nikolaev a lucrat pe vase hidrografice în marea Albă. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, fiind surprins la Arhanghelsk de intervenția străină, el a comandat nave hidrografice pe marea Albă și a ajutat activ organizațiile bolșevice aflate în ilegalitate din orașul Arhanghelsk la trecerea oamenilor sovietici peste linia frontului.

Pentru prima operație din marea Kara au trebuit să fie folosite optsprezece vase ajunse la limita uzurii, cu totul nepotrivite pentru navigația între gheturi; alte nave nu existau pe atunci la Arhanghelsk, căci intervențiștii luaseră cu ei toate vasele bune. Împărțind aceste nave în două grupuri, M. V. Nikolaev a condus o expediție fără precedent, din marea Albă în marea Kara, spre gurile fluviilor Obi și Ienisei și înapoi, aducând la Arhanghelsk 8 000 de tone de făină și grăsimi. M. V. Nikolaev a condus și următoarele trei operații din marea Kara (în anii 1921—1925). În iernile acestor ani el a comandat pe marea Albă sau în golful Finic spărgătoare de gheață, printre care și spărgătorul de gheață „Lenin“, pe bordul căruia a murit în 1926.

Pînă în perioada sovietică n-a existat și nici n-a putut fi concepută o studiere planică a Arcticei. În lucrările efectuate de guvern sau de persoane particulare interesate domnea un haos total: unele regiuni arctice erau explorate de cîteva expediții, adesea concomitent, iar altele erau complet ocolite. Cu totul întîmplătoare erau și misiunile încredințate expedițiilor: ele depindeau de instituția, întreprinderea capitalistă sau persoane care le finanțau.

Studierea multilaterală și planică a întregii Arctici eurasiatice, ca o problemă de o deosebită importanță de stat, a fost ridicată pentru prima oară de V. I. Lenin în decretul din 10 martie 1921, prin care a fost înființat Institutul științific maritim plutitor, cuprinzînd secții de biologie, hidrologie, meteorologie și geologie-mineralogie. Cercetarea științifică complexă trebuia să fie îmbinată cu importantul scop practic al exploatării căii maritime de nord, care leagă Nordul european sovietic de Extremul Orient.

Organizatorul entuziast al acestei acțiuni a fost hidrobiologul *Ivan Illarionovici Mesiățev*, unul dintre întemeietorii oceanologiei sovietice.

În vara anului 1920, el a lucrat în marea Barents, conducînd un grup al expediției științifico-economice de nord. În 1921 a fost însărcinat să organizeze Institutul științific maritim plutitor și în același an a navigat pe spărgătorul de gheață „Malighin” în marea Barents, pînă la țarmul nordic al insulelor Novaia Zemlia și în marea Kara, unde „Malighin” a pătruns prin porțile Kara (prima expediție a noului institut). Începînd din 1921, Mesiățev a condus echiparea vasului special de expediții al institutului — vaporul de lemn (shooner cu pînze și aburi) „Perseu”, primul vas maritim construit în perioada sovietică. Apoi el a condus cercetările științifice efectuate pe „Perseu” în partea de vest a Arcticei sovietice, de la prima cursă a acestui vas (1923), pînă la moartea sa (1940). I. I. Mesiățev a navigat el însuși pe „Perseu” în anii 1923, 1924, 1926 și 1927 în mările Albă, Barents și Kara, precum și în partea de nord a oceanului Atlantic. El a organizat Institutul de oceanografie, al cărui director a fost pînă la moarte.

Mesiățev a desfășurat cercetări științifice și economice pe scară largă, cu ajutorul unor vase speciale și șalupe cu motor și a organizat stringerea de informații de la pescari pe baza unor formulare de anchetă speciale, dînd o mare atenție experienței pescarilor ruși, transmisă timp de veacuri de la o generație la alta. Tot din inițiativa lui au început să fie folosite fotografiierile din avion, pentru studiul deplasărilor bancurilor de peste. În felul acesta el a pus bazele științifice ale cercetărilor legate de exploatarea bogățiilor piscicole.

TRECEREA DEFINITIVĂ A INSULEI VRANGHEL ÎN POSESIUNEA U.R.S.S. EXPEDIȚIA PE NAVA „KRASNII OKTIABR”

Cea mai importantă escală pe porțiunea de răsărit a Căii maritime de nord este *insula Vranghel*, pe al cărei țarm nordic, după cum am văzut, a fost arborat drapelul rus (de către echipajul vasului „Vaigaci”) încă în

1911. Totuși, în perioada războiului civil și a intervenției, și pentru a doua oară în 1923, s-au făcut încercări de a se organiza pe insula Vranghel stațiuni anglo-canadiene pentru vânătoare de balene și alte animale marine. În ambele cazuri, inițiatorul lor a fost *Vilhjalmur Stefanson*, în spatele căruia se aflau unele cercuri imperialiste anglo-canadiene care sperau că nu vor întâmpina rezistență din partea tînărului stat sovietic. Socotelile lor s-au dovedit însă greșite. Pentru a se pune capăt încercărilor de acaparare a insulei Vranghel, în iulie 1924, din Vladivostok a fost trimisă acolo canoniera „Krasnii Oktiabr” (fostul spărgător de gheață „Na-dejnii”), sub comanda ofițerului de marină și hidrografului *Boris Vladimirovici Davidov* (1884–1925).

Încă înainte de primul război mondial B. V. Davidov se afirmase ca un remarcabil explorator al mărilor din Asia de nord-est și avea experiența navigațiilor polare. În 1910, în calitate de comandant al spărgătorului de gheață „Taimir”, el a participat la *expediția hidrografică din oceanul Înghețat*. El a prelucrat materialele acestei expediții pentru cartea-pilot intitulată: „Materiale pentru studierea oceanului Înghețat de nord, de la capul Dejnev pînă la riul Kolîma”. În anii 1913–1919, el a condus *Expediția hidrografică în oceanul Pacific*, a însemnat pe hartă țărmurile mării Ohotsk și a început descrierea țărmurilor mării Bering. În 1920–1923, Davidov a prelucrat materialele adunate în anii precedenți și a editat pe baza lor lucrarea „Îndreptar de navigație pentru coastele R.S.F.S.R., ale mării Ohotsk și ale țărmului răsăritean al peninsulei Kamciatka”.

Guvernul sovietic a încredințat expediției de pe canoniera „Krasnii Oktiabr”, în afara sarcinii principale, și misiunea de a efectua cercetări științifice, atît pe drum spre insula Vranghel — în strîmtorea Bering și în marea Ciukotka — cît și în zona insulei.

Înaintînd pînă la 12 august (efectuînd concomitent și lucrări hidrogeologice) prin strîmtorea Bering și prin partea de sud a mării Ciukotka, complet liberă de ghețuri, expediția a atins paralela de 70°43' latitudine nordică și meridianul de 173°32' longitudine vestică. Dar cînd „Krasnii Oktiabr” a cotit spre apus, în direcția insulei Vranghel, a întîlnit ghețuri compacte, a fost prins de ele și timp de patru zile a mers în derivă. După ce s-a eliberat cu greu și a cercetat starea ghețurilor lîngă insulă, canoniera „Krasnii Oktiabr” a mai mers încă două zile cu mari greutatea prin ceață deasă, printre îngrămădirile haotice de gheață veche de mai mulți ani.

La 19 august, primii marinari sovietici au debarcat pe coasta sudică a insulei Vranghel, la capul Proletarski (lîngă golful Rogers) și în ziua următoare B. V. Davidov a arborat acolo într-un cadru solemn drapelul sovietic și a fixat o tablă de aramă cu data vizitării insulei.

Apoi canoniera a mers timp de trei zile spre vest, de-a lungul țărmului sudic al insulei. Expediția a descoperit acolo două stații de iernat ale vîânătorilor, cu mici depozite, iar curînd după aceea, și oameni: un canadian și treisprezece eschimoși americani, aduși acolo cu un an în urmă de

capitaliști canadieni, pentru a exploata prădalnic bogățiile piscicole. Davidov a confiscat toate uneltele și prada, iar pe vânători i-a arestat ca brăconieri.

După ce a terminat explorarea și trecerea pe hartă a țărmului sudic al insulei Vranghel și a determinat acolo două puncte astronomice și două magnetice, la 23 august Davidov a cotit de la capul sud-vestic Blossom, spre continent. El a ajuns la capul Iakan abia după cinci zile, deoarece strîmtoarea Long era blocată de ghețuri. De acolo, canoniera „Krasnii Oktiabr” a mers numai 150 km spre sud-est prin apa liberă de lângă țărm, pînă la capul Schmidt. Aici condițiile meteorologice s-au înrăutățit atît de mult, încît marinarii au început să se pregătească pentru iernat. Ei au staționat lîngă cap timp de patru săptămîni, au stins focul la toate cazanele, au demontat mașina, cînd deodată s-a simțit mișcarea apei. Ea devenea tot mai puternică, ceea ce arăta că, în apropiere, o parte a mării este liberă de ghețuri.

În mai puțin de două zile, mașina a fost montată din nou, cazanele puse sub presiune și la 27 septembrie canoniera, spărgînd o fișie de gheață lată de aproximativ 25 km, a pornit prin marea liberă, pe un vînt puternic și potrivit, spre strîmtoarea Bering, iar peste trei zile a intrat în strîmtoare. Pe vas nu mai erau decît foarte puțini cărbuni, cînd în strîmtoare el a fost blocat între ghețuri care l-au împins din nou în marea Ciukotka. Din fericire, după trei zile, vîntul dinspre sud a împrăștiat ghețurile și „Krasnii Oktiabr” a ajuns pînă la capul Dejnev. Procurîndu-și în această regiune puțin combustibil, expediția a trecut prin strîmtoarea Bering și la 6 octombrie s-a oprit în golful Providenie, unde se găsea cărbune îndeajuns. La 23 octombrie, după ce și-a îndeplinit cu succes misiunea, canoniera „Krasnii Oktiabr” s-a întors la Vladivostok.

După doi ani, în 1926, vaporul „Stavropol”, sub comanda lui *Pavel Gheorghievici Milovzorov*, a adus pe insula Vranghel primul grup de coloniști sovietici, în frunte cu *Gheorghi Alekseevici Ușakov*, numit comandant al insulei. Pe drumul de înapoiere spre Vladivostok, Milovzorov a arborat drapelul sovietic pe insula *Herald* situată la extremitatea nord-estică a sectorului sovietic al Arcticei ($71^{\circ}25'$ latitudine nordică, $175^{\circ}40'$ longitudine vestică). Dar prin hotărîrea guvernului sovietic din 15 aprilie 1926, granița sectorului sovietic în marea Ciukotka a fost stabilită și mai departe spre răsărit, pe meridianul de $168^{\circ}49'30''$ longitudine vestică.

PRIMII EXPLORATORI SOVIETICI ÎN ARHIPELAGUL FRANZ IOSEF

Începînd din 1923, expediții sovietice de cercetări științifice au vizitat apele de lîngă țărmurile arhipelagului Franz Iosef. Pentru prima oară, cercetătorii sovietici au debarcat în 1928 pe coasta uneia dintre insulele sudice ale arhipelagului și au strîns acolo probe de rocă. Iar peste un an, în 1929, pe insula *Hooker* a fost arborat drapelul sovietic, ca o confirmare a faptului că întregul arhipelag Franz Iosef este posesiune sovietică.

Pe țărmul vestic al insulei Hooker, lângă baia Liniștită, a debarcat primul grup de cercetători sovietici, aduși să ierneze aici de spărgătorul de gheață „Gheorghii Sedov“, care se afla sub comanda căpitanului *Vladimir Ivanovici Voronin* (1890—1952). În august s-au construit pentru ei trei clădiri și a început să funcționeze stațiunea meteorologică polară cea mai nordică ($80^{\circ} 20'$ latitudine nordică) din acea vreme (pînă în 1932).

În timpul acesta, Voronin a trecut cu spărgătorul de gheață „Sedov“ de la insula Hooker prin Canalul britanic spre nord, pînă la paralela de $82^{\circ} 14'$ latitudine nordică. Efectuînd în apele arhipelagului Franz Iosef observații hidrologice la mare adîncime, oamenii de știință de pe „Sedov“ au descoperit lângă țărmurile nordice ale arhipelagului, în apropiere de fund, un strat de apă caldă din Atlantic.

Începînd din 1929, arhipelagul Franz Iosef a fost vizitat în fiecare vară (în afară de anii 1941—1944) și este vizitat și astăzi de expediții sovietice, din care fac parte întotdeauna oameni de știință care efectuează cercetări atît în arhipelag, cît și în apele din jurul lui. Principala lor bază este stațiunea din baia Liniștită, a cărei activitate științifică se extinde tot mai mult. În afară de aceasta, în 1932, în cadrul celui de-al doilea An polar internațional, s-a organizat o a doua stațiune pe insula Rudolf, în extremul nord al arhipelagului ($81^{\circ} 48'$ latitudine nordică). Pe vremea aceea ea era cea mai nordică dintre stațiunile polare de pe glob. Datorită poziției sale geografice, ea a devenit, începînd din 1936, punctul de plecare pentru o serie de expediții aeriene sovietice către polul Nord și în general pentru explorarea aeriană a Arctice centrale.

EXPEDIȚIA DE PE „SEDOV“ DIN 1930 ȘI NOILE DESCOPERIRI DIN MAREA KARA

În perioada 1920—1930, partea de nord a mării Kara era încă o „pată albă“. Prima expediție de cercetări științifice condusă de *Otto Iulievici Schmidt* (devenit mai tîrziu academician) a plecat acolo în 1930, pe spărgătorul de gheață „Sedov“, comandat de *V. I. Voronin*. Conducătorul științific al acestei expediții a fost *Vladimir Iulievici Vize*, care și-a început explorările în Arctica în anii 1912—1914, pe vasul „Sf. Foka“ al expediției lui G. I. Sedov.

Studiînd deriva vasului „Sf. Ana“, pe baza jurnalului de bord care s-a păstrat datorită eroismului timonierului V. Albanov și marinarului A. Konrad, Vize a observat un fenomen ciudat: uneori direcția derivei ghețurilor se deosebea atît de mult de direcția vîntului, încît acest lucru nu putea fi explicat prin influența unui curent maritim permanent; deosebiriile cele mai mari s-au observat în cursul celor trei luni de vară din 1913 (6 iunie—11 septembrie) cînd „Sf. Ana“ a fost în derivă între $78^{\circ} 30'$ și 80° latitudine nordică. În 1924, în studiul „Despre curenții de suprafață din marea Kara“, Vize a explicat acest fenomen în felul următor: „Ghețurile, care se mișcau sub influența vîntului, întîlneau o piedică în calea lor, care ar fi putut fi în primul rînd un uscat apropiat... Presupunerea

V. I. Vize

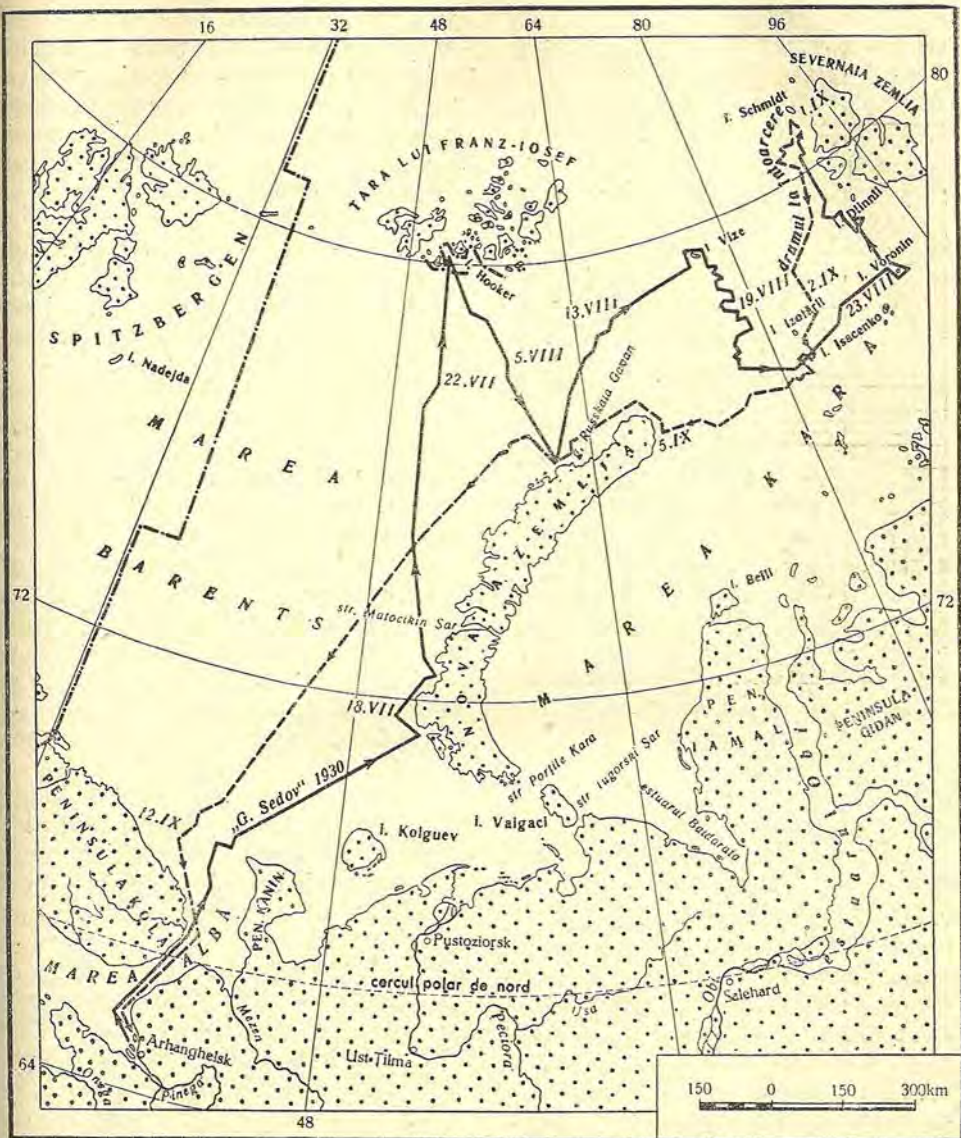
a mării Kara, între coordonatele de $79^{\circ}30'$ latitudine nordică și $76^{\circ}50'$ longitudine estică. A doua zi după descoperire, Vize și alți câțiva membri ai expediției au ajuns cu mari eforturi peste torosuri pe insulă, au explorat-o și au însemnat-o pe hartă. „Această insulă pierdută între ghețurile arctice — scria Vize — produce o impresie foarte descurajatoare. Ea este joasă, alcătuită din roci sedimentare și aproape cu desăvârșire lipsită de vegetație. Fauna este de asemenea extrem de săracă. Chiar și păsările... nu se află decît în exemplare izolate“.

„Sedov“ a încercat să meargă de la insula nou descoperită în linie dreaptă spre est, în direcția insulelor Severnaia Zemlia, unde trebuia să debarce primul grup de cercetători pentru iernat. El a întâlnit însă ghețuri plutitoare atît de compacte, încît a fost nevoit să le ocolească dinspre sud. Abia în dreptul paralelei de 77° latitudine nordică spărgătorul de gheață a putut să cotească din nou spre est, iar apoi spre nord-est și la 22 august au mai fost descoperite două mici pămînturi, *insulele Isacenko* ($77^{\circ}15'$ latitudine nordică, $89^{\circ}30'$ longitudine estică) și *Voronin* ($78^{\circ}10'$ latitudine nordică, $93^{\circ}45'$ longitudine estică), numite astfel în cinstea participanților la expediție — microbiologul B. L. Isacenko și Voronin căpitanul vasului „Sedov“.

că există uscat între 78 și 80° spre răsărit, în apropiere de linia derivei vasului «Sf. Ana» este confirmată pe deplin de observațiile asupra comprimării ghețurilor și apariției copcilor... [notate] în jurnalul de bord al vasului «Sf. Ana»... Locul unde ar putea să existe acest pămînt a fost însemnat de mine pe harta anexată la studiul de față“.

Una dintre sarcinile expediției din 1930 a fost să caute acest pămînt necunoscut. Din Russkaia Gavan, de pe țărmul de nord-vest al insulelor Novaia Zemlia ($76^{\circ}13'$ latitudine nordică), „Sedov“ a pornit spre nord-est. „Vasul a înaintat peste 300 km printre ghețuri, care au început să se rărească abia în dreptul paralelei de 79° . Au apărut mari spații de apă liberă, neobișnuite pentru această regiune, iar la 13 august s-a ivit fișia întunecată a unui pămînt necunoscut, înconjurat de torosuri imobile... Uscatul presupus a devenit un uscat real“ (D. Karelin).

Insula Vize, cu o suprafață de circa 50 km^2 , se află în partea de nord

Expediția de pe „G. Sedov” din 1930.

După ce a însemnat pe hartă aceste noi pământuri descoperite, expediția a pornit spre nord, deoarece la răsărit de insula Voronin ea a întâlnit iarăși gheturi de nestrăbătut. În ziua următoare a apărut coasta de vest abruptă, încă necunoscută, a insulelor Severnaia Zemlia, încă-țușată de ofișie lată de gheață imobilă în jurul țărmului. Iar la 24 au-

G. A. Uşakov

gust, înaintînd spre nord de-a lungul cîmpului de gheață pînă la $79^{\circ}30'$ latitudine nordică, expediția a descoperit un grup de insule joase, situate la vreo 40 km vest de Severnaia Zemlia. Ulterior, acest grup a fost denumit *arhipelagul Sedov*.

Într-o săptămînă, echipajul de pe „Sedov” a construit pe insula Domaşni din micul arhipelag o stațiune polară, unde au fost lăsați patru cercetători, precum și G. A. Uşakov, conducătorul stațiunii.

Expediția a pornit apoi mai departe spre nord, de-a lungul țărmului vestic al insulelor Severnaia Zemlia, în zona dintre cîmpul de gheață de lîngă țărm și gheturile plutitoare.

După o zi (la 31 august) drumul spărgătorului a fost barat de o fișie lată de gheață groasă, veche de mulți ani. Dar la cîțiva kilometri spre nord de această barieră de gheață se vedea „o uriașă calotă de un alb strălucitor, cu marginile abrupte, verzui-albastre”. Această insulă —

„căciulă de gheață” — situată la $81^{\circ}10'$ latitudine nordică și 91° longitudine estică, a fost numită în cinstea șefului expediției *insula Schmidt*. De aici „Sedov” a cotit spre sud, a trecut pe lîngă insula Uedinenie, apoi s-a îndreptat spre vest și, ocolind pe la nord insulele Novaia Zemlia (cu o escală în Russkaia Gavan), a sosit la 14 septembrie la Arhangel'sk.

Rezultatele științifice ale acestei expediții sovietice au fost atît de mari, încît ea poate fi considerată pe drept cuvînt ca una dintre cele mai rodnice expediții în Arctica. Prin descoperirea insulei Vize a fost confirmată în mod strălucit previziunea științifică a acestui om de știință sovietic. În afară de aceasta, au fost descoperite insulele Isacenko și Voronin, întreaga coastă de nord-vest a insulelor Severnaia Zemlia și insulele din apropiere — arhipelagul Sedov și „căciula de gheață” a lui Schmidt. Lucrările hidrologice efectuate de expediție în partea centrală a mării Kara au dus la o descoperire oceanografică extrem de importantă, stabilindu-se existența unei porțiuni întinse de mică adîncime, denumită mai tirziu *Platoul submarin central din marea Kara* și a două depresiuni submarine — „îgheaburi” cu apă adîncă — de ambele părți ale spațiului cu apă mică; spre vest *îgheabul Sfînta Ana*, iar spre est *îgheabul Voronin*.

Insula Domașni, mohorită și pustie, pe care au debarcat la sfîrșitul anului 1930 *Gheorghe Alekseevici Ușakov* și ceilalți trei colaboratori ai noii stațiuni polare „...nu reprezenta decît creasta unei cute de calcar care se ridica din mare. Ea se înălța ca o fișie îngustă și cocîrjată, care semăna cu spinarea unei balene ieșite din apă. Cînd am pășit pentru prima oară pe suprafața ei înghețată și lunecoasă — scrie Ușakov — am mers fără să vrem cu prudență, ca și cum sub picioarele noastre s-ar fi aflat într-adevăr o balenă, gata în orice clipă să se cufunde în hăul rece“.

În stațiune au fost lăsați patruzeci și trei de cîini cu sînii și cu o rezervă de alimente pe trei ani pentru oameni și animale. La începutul lunii octombrie, cînd cercetătorii, lăsîndu-l la bază numai pe radiotelegrafist, au plecat în sînii trase de cîini să efectueze prima recunoaștere, s-a constatat că *insula Domașni*¹ se află la aproximativ 20 km de țărmul cel mai apropiat din arhipelagul Severnaia Zemlia. La 5 octombrie 1930 Ușakov a arborat drapelul sovietic pe țărmul apusean al arhipelagului Severnaia Zemlia, pe *muntele Serp i Molot* (Secera și ciocanul). După ce în octombrie a însemnat pe hartă 145 km din coasta de vest, Ușakov a început să pregătească explorarea arhipelagului Severnaia Zemlia, considerat un masiv unitar de uscat sau cel mult o insulă dublă. În acest scop, în iarna anului 1930–1931 el și tovarășii săi au întreprins o serie de expediții cu sînii în arhipelagul Severnaia Zemlia și au organizat acolo cîteva depozite de alimente.

Prima realizare importantă a fost descoperirea, în mai 1931, a *strîmtorii Armatei Rosii*, care separă partea de nord a pămîntului cercetat — *insula Comsomolistului* — de partea ei centrală. Cercetătorii au străbătut întreaga strîmtoare și au însemnat-o pe hartă de la intrarea sud-vestică în fata căreia se află arhipelagul Sedov pînă la ieșirea nord-estică — *capul Voroișilov*.

Cercetătorii polari au însemnat pe hartă porțiunea de coastă situată la sud-est de capul Voroișilov, pînă la 80° latitudine nordică și au constatat că în 1913 ea fusese însemnată cu mari greșeli, de altfel lesne de înțeles, întrucît „operația se făcuse de pe un vas care naviga între ghețuri“. Greșeli și mai mari au fost constatate la nord de capul Voroișilov: harta lui B. A. Vilkițki „nu făcea nici măcar o aluzie“ la strîmtoarea Armatei Roșii. De fapt, întregul litoral nord-estic al arhipelagului Severnaia Zemlia a trebuit să fie cartografiat din nou.

De la *capul Roza Luxemburg* coasta își schimba direcția de la nord spre nord-vest. Calota de gheață care acoperă cea mai mare parte a arhipelagului se retrage aici din fața mării și cercetătorii au mers de-a lungul unui țărm jos, astfel că „nu întotdeauna puteai să-ți dai seama de la

¹ Toate denumirile subliniate de pe harta arhipelagului Severnaia Zemlia au fost date de G. A. Ușakov.

prima vedere dacă te afli pe mal sau pe gheață". La 16 mai, cercetătorii sovietici au ajuns la 81° 15' latitudine nordică, 95° 40' longitudine estică, la „un ținut alb, sever și aspru", extremitatea nordică a arhipelagului Severnaia Zemlia și, în general a întregii Arctici asiatice. După trei zile, cercetătorii au pornit mai departe spre sud-vest și au desăvârșit descoperirea întregului țărm al insulei Comsomolistului.

În iunie 1931, exploratorii au traversat partea centrală a arhipelagului Severnaia Zemlia în direcția nord-est (de la *golful Stalin* din marea Kara pînă la fiordul Matusevici din marea Laptev), iar apoi au pornit spre sud-est, în direcția coastei — direct spre sud, pe meridianul de 100° longitudine estică, pătrunzînd în „golful" indicat pe harta din 1913. Dar golful s-a dovedit a fi *strîmtoarea Șokalski*, prin care ei au ajuns din nou pe țărmul mării Kara. Astfel s-a dovedit că și partea centrală a arhipelagului Severnaia Zemlia este o *insulă* separată și anume *insula Revoluției din Octombrie*.

Rămînea să se mai cerceteze litoralul vestic al noii insule descoperite. Această porțiune a drumului a fost cea mai grea din cauză că temperatura a crescut pînă la +5°. „Zăpada nu mai ținea sîniile, cîinii și nici măcar schiurile... — scria Ușakov. — La 25 iunie s-a topit gheața de pe rîuri. Înaintarea pe țărm a devenit imposibilă. În mare se aflau ghețari de netrecuț, cu lacuri adînci sau zăpezi și mai adînci. Singurul drum care mai rămăsese era pe fișia îngustă de gheață netedă de lîngă țărm, acoperită de apă. Zi de zi înaintam prin apa înghețată, adesea fără să întîlnim pe zeci de kilometri în șir vreun ghețar pe care să ne putem odihni și să se poată încălzi cîinii care înghețau".

La începutul lunii iulie, cînd cercetătorii se aflau la 150 km de stațiunea lor de pe insula Domașni, ei au fost nevoiți să stea zece zile pe loc din pricina cefii și a lapoviței. Pentru cîini rămăsese atît de puțină hrană, încît, sau trebuiau abandonate lucrările pentru a se înapoia în grabă la bază, sau trebuiau sacrificați cîinii, dacă „soluția n-ar fi fost oferită chiar de Arctica": în a șasea zi cercetătorii au împușcat doi urși albi.

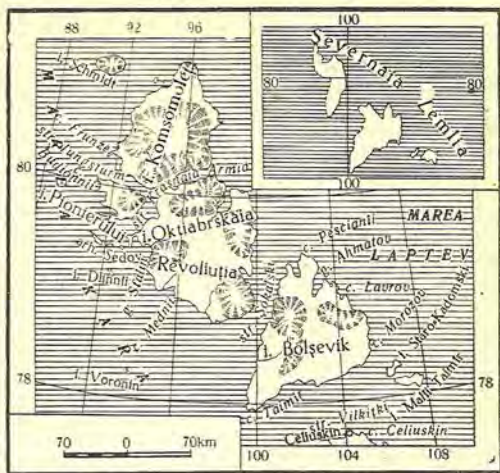
Ultima parte a drumului a fost cea mai grea. „Timp de două zile și două nopți a plouat cu găleata... Pe gheață au apărut crăpături... Doi cîini au murit de istovire, cinci, împreună cu înaintașul, zăceau în sîinii, iar ceilalți... începuseră să cadă în apă. Hrana se terminase și am dat cîinilor resturile de unt și ciocolată, iar noi ne-am hrănit numai cu orez, care și el era pe sfîrșite".

La 20 iulie, după cincizeci de zile de la plecare, Ușakov și tovarășii săi s-au întors la stațiune după ce au ocolit și au însemnat pe hartă țărmurile insulei Revoluției din Octombrie, cea mai mare din arhipelagul Severnaia Zemlia.

În primăvara anului următor (1932) — de la mijlocul lunii aprilie pînă la sfîrșitul lunii mai — cercetătorii au făcut ocolul părții de sud-est a arhipelagului — *insula Bolșevic*, situată dincolo de strîmtoarea Șokalski, pe care au cartografiat-o. De fapt, ei au descoperit din nou toate țărmurile

ei, întrucît coasta de sud-est și sud a arhipelagului Severnaia Zemlia erau indicate pe harta lui B. A. Vilkițki tot atît de greșit ca și coasta de nord-est, iar țărmurile vestice ale arhipelagului au fost pînă atunci complet necunoscute. În zilele de 1–8 iunie a fost cercetată și însemnată pe hartă *insula* destul de mică de la vest, *Pioner*, cea mai apropiată de baza principală.

După calculele lui V. I. Vize, primii cercetători rămași la iernat pe arhipelagul Severnaia Zemlia au străbătut în doi ani, cu sânni trase de cîini, cel puțin 5 000 km, dintre care pe o distanță de 2 220 km au

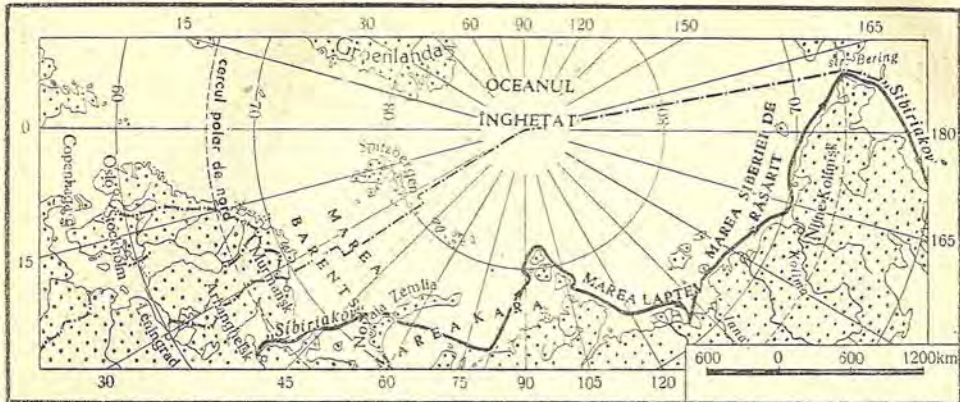
Arhipelagul Severnaia Zemlia pe hărțile din 1925 și 1955.

făcut cartografiери, amănunțite, iar pe întregul parcurs s-au efectuat cartografiери de mai mică precizie. A fost însemnat aproape întreg arhipelagul Severnaia Zemlia — patru insule mari și o serie de insule mici învecinate, cu excepția insulei Schmidt.

În august 1932, G. A. Ușakov și tovarășii lui au fost înlocuiți de un grup de cercetători adus pe spărgătorul de gheață „Russanov“. În drum spre arhipelagul Severnaia Zemlia, această navă a descoperit un mic arhipelag numit *insulele Izvestia TIK* (76° latitudine nordică, $82\text{--}83^{\circ}$ longitudine estică), iar apoi a trecut pentru prima oară din marea Kara în marea Laptev prin strîmtoarea Șokalski. În toamna anului 1932, o expediție de pe vasul „Taimîr“ sub comanda lui *Aleksei Modestovici Lavrov* a descoperit în partea de nord a mării Kara o zonă de adîncime mică — *Platoul submarin central din marea Kara*, iar la intrarea sudică în strîmtoarea Șokalski, grupul micilor *insule Krasnoflotskie* (ale Flotei Roșii).

PRIMELE CĂLĂTORII PE ÎNTREG DRUMUL MARITIM DE NORD INTR-O SINGURĂ PERIOADĂ DE NAVIGAȚIE

În jurul anului 1930 s-a văzut clar că folosirea Drumului maritim de nord pentru comunicații regulate între Nordul european și Extremul Orient al U.R.S.S. este pe deplin posibilă. Trebuia numai dovedit în practică, printr-o călătorie, că din orice port din Nordul european se poate ajunge în orice port din Extremul Orient într-o singură perioadă de navigație. Această călătorie a făcut-o în 1932 o expediție a Institutului arctic condusă de *O. I. Schmidt* pe spărgătorul de gheață „Sibiriakov“, comandat de *V. I. Voronin*.

Călătoria spărgătorului de gheață „Sibiriakov” în 1932.

„Sibiriakov” a ieșit din Arhangelsk la 28 iulie 1932, a trecut prin strâmtoarea Matocikin Șar în marea Kara și la 3 august 1932 a ajuns fără prea mari dificultăți în portul Dickson, unde a stat pînă la 11 august, așteptînd vasul de transport cu cărbune. Din portul Dickson, „Sibiriakov” a pornit spre arhipelagul Severnaia Zemlia și, mergînd printr-o mare complet liberă de ghețuri, a descoperit pe drum *insula Sidorov* ($75^{\circ}8'$ latitudine nordică, $82^{\circ}2'$ longitudine estică), inițiînd astfel descoperirea grupului de *insule ale Institutului Arctic*¹. După o scurtă oprire lîngă stația de iernat a lui Ușakov, „Sibiriakov” a pornit mai departe și a ocolit pentru prima oară pe la nord arhipelagul Severnaia Zemlia, ajungînd la paralela de $81^{\circ}28'$ latitudine nordică (în dreptul meridianului de $96^{\circ}54'$ longitudine estică). Cotînd spre sud, el a trecut în marea Laptev printr-o fișie de apă liberă de ghețuri, de-a lungul țărmului răsăritean al insulei Comsomolistului, apoi a întîlnit ghețuri compacte prin care a răzbit cu mare greutate.

Ajungînd la 22 august în apă liberă de ghețuri, la sud de insula Micul Taimîr, în dreptul paralelei de 78° latitudine nordică, „Sibiriakov” a întîlnit curînd din nou ghețuri compacte, care l-au împiedicat să meargă drept spre răsărit și de aceea a pornit spre delta Lenei. La 27 august vasul a intrat în golful Tiksi, unde a încărcat din nou cărbune. După trei zile a plecat de aici, remorcînd două vapoare cu roți de pe Lena, pe care urma să le aducă pe Kolima. El le-a adus cu bine pînă la gurile Kolimei, apoi și-a continuat drumul spre est. „Sibiriakov” a întîlnit torosuri vechi de mulți ani abia dincolo de meridianul de 167° longitudine estică, în

¹ În 1933, o expediție pe „Sibiriakov” condusă de V. I. Vize a desăvîrșit descoperirea arhipelagului Institutului Arctic, descoperind la nord de insula Sidorov *insulele Bolșoi* (Mare) și *Malii* (Mică).

apropiere de estuarul Ciaun. Croindu-și încet drum printre ele. „Sibiriakov“ a ajuns la 10 septembrie pînă la insula Koliucin ($67^{\circ} 5'$ latitudine nordică, $174^{\circ} 39'$ longitudine vestică). Ghețurile deveneau din ce în ce mai tari și aici s-au rupt cele patru palete ale elicei. Pentru a le înlocui cu palete de rezervă, trebuia ridicată pupa cu vreo trei metri, iar pentru aceasta trebuiau mutate cîteva sute de tone de cărbune și provizii de la pupa vasului la prova; pentru această operație și pentru reparații a fost nevoie de șase zile. „Sibiriakov“ a putut să-și continue călătoria spre strîmtoarea Bering abia la 16 septembrie, dar după două zile, în dreptul meridianului de 172° longitudine vestică, s-a rupt axul cîrmei și spărgătorul de gheață a mers timp de zece zile în derivă cu ghețurile în diferite direcții, în funcție de vînt și curenți. Din fericire, la 27 septembrie a început să sufle vîntul dinspre nord-vest și ghețurile s-au mai împrăștiat. Pe „Sibiriakov“ s-au ridicat pînzele, parte înjghebate din prelate, parte din pînzele de la bărci. Vasul a început să înainteze foarte încet spre sud-est (cu o viteză medie de jumătate de nod) și la 1 octombrie a ajuns în apă liberă de ghețuri, lîngă intrarea nordică în strîmtoarea Bering. Cu toate că a pierdut fără nici un rost opt zile în portul Dickson și deși a suferit avaria lîngă țărmul nordic al peninsulei Ciukotka, „Sibiriakov“ a străbătut pentru prima oară în istorie, într-o singură perioadă de navigație, Drumul maritim de nord — de la gurile Dvinei de nord pînă în strîmtoarea Bering (în două luni și cinci zile).

Între timp, de marginea cîmpului de gheață s-a apropiat traulerul „Ussuriet“, chemat prin radio, care a remorcat prin Petropavlovsk la Yokohama (Japonia) spărgătorul de gheață care-și pierduse elicea. După ce și-a terminat reparațiile, „Sibiriakov“ a ieșit în larg la 1 ianuarie 1933, a făcut înconjurul Asiei pe la sud și, prin canalul Suez, ocolind Europa pe la sud și vest, a sosit la 7 martie la Murmansk.

În 1934, spărgătorul de gheață „Litke“ a străbătut fără avarii, într-o singură perioadă de navigație (13 iulie—22 septembrie), Drumul maritim de nord de la est la vest (Vladivostok—Murmansk). Cu acest prilej, la mijlocul lunii august spărgătorul de gheață a eliberat dintre ghețuri trei vapoare care iernaseră între insulele Komsomolskaia Pravda, ceea ce i-a luat cinci zile, iar în septembrie a deservit timp de douăsprezece zile o operație curentă în marea Kara.

În anul următor (1935) au străbătut Drumul maritim de nord, într-o singură perioadă de navigație, patru cargoboturi obișnuite: două — din Murmansk la Vladivostok, iar două — în direcție inversă. Ulterior, asemenea călătorii au devenit un fenomen obișnuit. Iar în 1939, spărgătorul de gheață „I. Stalin“ a parcurs traseul în ambele direcții într-o singură perioadă de navigație: de la Murmansk în baia Ugolnaia din golful Anadîr al mării Bering (63° latitudine nordică, $179^{\circ} 25'$ longitudine estică) și înapoi. *Marele Drum maritim de nord era definitiv dat în folosință.*

EXPLORAREA ARCTICEI CENTRALE

PRIMELE ZBORURI SPRE POLUL NORD

Primul om din Europa apuseană care a emis ideea explorării Arcticei din avion a fost *Roald Amundsen*, care înainte parcursese drumurile de nord-vest și de nord-est și descoperise polul Sud.

În 1925, împreună cu inginerul american *Lincoln Ellsworth*, capitalist din Chicago, Amundsen a organizat prima expediție aeriană în bazinul arctic. Cu bani puși la dispoziție de Ellsworth s-au cumpărat două „bărci zburătoare” care au fost aduse la Spitzbergen. La sfârșitul lunii mai 1925, prima expediție aeriană arctică, decolind din fiordul Kongs (King's Bay) a atins paralela de $87^{\circ} 43'$ latitudine nordică. Aici Amundsen a hotărât să facă o escală din cauză că motorul avionului său era gripat. Cele două hidroavioane au amerizat pe o copcă; cu acest prilej unul s-a stricat, iar ceva mai târziu ghețurile au deteriorat și a doua „barcă zburătoare”. Timp de douăzeci și patru de zile (pînă la 15 iunie), cei șase membri ai expediției au reparat pe un ghețar în derivă unul dintre avioane (pe al doilea au hotărât să-l abandoneze) și au amenajat pe gheață o pistă de decolare. În afară de aceasta, Amundsen a efectuat măsurători ale adîncimii mării (3 750 m) și cîteva determinări ale mărimii deviației magnetice. Membrii expediției au văzut pentru prima dată la latitudini atît de mari mamifere (iepure de mare).

Decolind în bune condiții, avionul a ajuns în Țara de Nord-Est (din arhipelagul Spitzbergen), dar a fost nevoit să aterizeze din lipsă de carburant. Un vas norvegian care trecea întîmplător în apropiere a remorcat „barca zburătoare” pînă în fiordul Kongs. Expediția lui Amundsen a demonstrat că, la nord de marea Groenlandei, pînă la paralela la care a ajuns ea, nu există uscat. Aceasta a fost o mare realizare geografică.

Primul care a izbutit să ajungă cu avionul pînă la polul Nord a fost ofițerul american *Richard Evelyn Byrd* (marele explorator al Antarcticii de mai târziu). La 9 mai 1926, după cîteva zboruri de probă, Byrd a decolat din fiordul Kongs spre pol, l-a ocolit și după cincisprezece ore s-a întors. Byrd a continuat descoperirea lui Amundsen, stabilind că de la paralela de $87^{\circ} 43'$ latitudine nordică și pînă la pol nu există pămînt în sectorul Arcticei de lingă Spitzbergen.

În luna mai din același an (două zile după Byrd) a fost efectuat primul zbor peste polul Nord din istorie, cu un dirijabil, din Spitzbergen în America. La zbor au luat parte *Amundsen*, *Ellsworth*, precum și proiectantul și constructorul dirijabilului, inginerul militar italian *Umberto Nobile* (acesta din urmă în calitate de pilot). Dirijabilul „Norvegia”, special utilat pe baza indicațiilor lui Amundsen pentru zboruri în Arctica, a decolat din fiordul Kongs spre nord, a trecut deasupra polului pe meridianul de 11° longitudine estică și după patruzeci și două de ore, zburînd pe meridianul de 160° longitudine estică, a ajuns la capul Bar-

row (extremitatea nordică a Alas-kăi). Deasupra Alas-kăi s-a pornit un vînt puternic, care a silit dirijabilul să aterizeze lîngă golful Port Clarence, în dreptul paralelei de 65° latitudine nordică. Acesta a fost primul zbor deasupra Arcticei, din Spitzbergen în Alaska (peste 4 000 km), peste „polul inaccesibilității relative” și „polul de gheață”. Expediția lui Amundsen a dovedit că întinsa „Țară a lui Harris”, care s-ar afla între pol și Alaska, nu există în realitate.

TRAGEDIA DIRIJABILULUI „ITALIA” ȘI MOARTEA LUI AMUNDSEN

La începutul lunii mai 1928, Umberto Nobile a sosit în fiordul Kongs cu dirijabilul „Italia”, construit de el la Roma, cu scopul de a zbura singur pînă la pol. Ca bază plutitoare i-a servit vaporul italian „Città di Milano” („Orașul Milano”), care a sosit și el în acest fiord.

Primul zbor al dirijabilului „Italia” spre pol n-a izbutit. Al doilea zbor a fost întreprins în direcția arhipelagului Severnaia Zemlia, dar Nobile n-a reușit să ajungă nici acolo. Singurul rezultat al acestui zbor a fost că nici unul dintre membrii echipajului de pe dirijabil n-a văzut nici urmă din „Țara lui Giles”, presupusă și indicată pe hartă între Spitzbergen și Țara lui Franz Iosef.

Al treilea (și ultimul) zbor al lui Nobile pentru atingerea polului s-a terminat în chip tragic. La 23 mai 1928, dirijabilul „Italia” a decolat din fiordul Kongs, a ajuns în dimineața zilei de 24 mai la pol și a zburat deasupra lui timp de două ore. Vremea fiind nefavorabilă, Nobile nu s-a hotărît să aterizeze pentru a efectua cercetări oceanografice și s-a întors spre Spitzbergen. Din pricina scăderii bruste a temperaturii (nava aeriană a început să se acopere de gheață) și a unor pierderi neașteptate de gaze, dirijabilul a început să se prăbușească la nord de Spitzbergen și s-a izbit de gheață. În urma izbiturii, nacela în care se afla motorul s-a sfărîmat, mecanicul a fost omorît, iar din nacela echipajului au căzut pe gheață nouă oameni, o parte din provizii și un aparat de radio-emisiune și recepție. Devenind mai ușor cu aproape două tone, dirijabilul, cu o nacelă pe jumătate sfărîmată în care rămăseseră șase oameni, s-a ridicat repede în aer și a dispărut spre răsărit. De soarta acestor oameni nu se știe nimic. Dintre cei nouă membri ai expediției rămași pe gh-țar, trei (între care și Nobile) aveau miinile sau picioarele fracturate. Ghe-țarul a mers în derivă spre sud și peste cinci zile a ajuns lîngă insula Foyu (la nord-est de Spitzbergen, $80^{\circ}25'$ latitudine nordică, $26^{\circ}10'$ lon-

R. Amundsen

gitudine estică). Semnalele S.O.S. emise de aparatul de radio din ziua catastrofei nu erau recepționate. De aceea Nobile a trimis spre sud, peste ghețuri, trei oameni — un tânăr și talentat savant suedez (geofizician) *Finn Malmgren* și doi ofițeri italieni (fasciști): ei urmau să caute pe Spitzbergen vinători și să comunice prin intermediul lor locul unde se află naufragiații.

Semnalele S.O.S. emise de „grupul Nobile“ au fost recepționate pentru prima oară abia la 3 iunie de un radio-amator sovietic, dar acesta a înțeles cuvintele italienești „isola Foyn“ („Insula Foyn“) drept „Țara lui Franz Iosef“. Au mai trecut câteva zile pînă cînd s-a putut stabili cu oarecare exactitate unde se află „grupul lui Nobile“. La 20 iunie, un pilot de pe vaporul „Città di Milano“ a găsit grupul, dar n-a îndrăznit să aterizeze pe gheață, ci a aruncat numai provizii și haine. La 24 iunie a aterizat acolo un pilot suedez, care a declarat că în primul rînd îl va aduce la bază pe șeful expediției. În loc să se salveze ultimul, așa cum s-ar fi cuvenit, Nobile a acceptat să plece primul. Cu prilejul celei de-a doua aterizări pe gheață, avionul suedez a fost avariat și pilotul a fost luat la 6 iulie de un alt aviator suedez. După aceasta au rămas pe ghețuri două grupuri: cu unul dintre ele („grupul Nobile“), care era alcătuit acum din cinci oameni, se ținea tot timpul legătura prin radio, pe cînd de la celălalt grup („grupul Malmgren“) nu se primise nici o știre.

Între timp, încă la sfîrșitul lunii mai, înainte de a se fi recepționat semnalele S.O.S., în baza unei hotărîri a guvernului sovietic, s-a organizat o mare expediție de salvare. La dispoziția comitetului special înființat au fost puse puternicul spărgător de gheață „Krasin“, două vapoare spărgătoare de gheață și nava „Perseu“. „Krasin“ a ieșit din Leningrad la 16 iunie.

La 18 iunie a decolat din Bergen (Norvegia) pentru a salva echipajul dirijabilului „Italia“, *Roald Amundsen*. El a plecat cu avionul „Latham“ condus de pilotul francez *René Gilbaud*. La 20 iunie s-a primit de la avion ultima radiogramă în care cerea informații despre starea ghețurilor lîngă insula Medveji (Urșilor — la jumătatea drumului între Norvegia de nord și Spitzbergen). Apoi „Latham“ a dispărut fără urmă. Probabil că a căzut în mare și s-a înecat cu tot echipajul (șase oameni). Astfel, căutînd să salveze alți cercetători polari, a pierit Amundsen, cel mai mare călător polar prin amploarea explorărilor sale: el a fost primul care a ajuns la polul Sud și primul care a zburat din Europa în America (Spitzbergen-Alaska) peste polul Nord; a fost primul care a trecut (pe vasul „Gjøa“) din oceanul Atlantic în oceanul Pacific pe drumul de nord-vest, ocolind pe la nord America (1903—1906) și apoi (pe vasul „Maud“) a trecut din oceanul Atlantic în oceanul Pacific pe drumul de nord-est, ocolind pe la nord Europa și Asia (1918—1920), adică a fost primul — și deocamdată singurul — navigator care a ocolit toate țărmurile oceanului înghețat.

De la începutul lunii iulie, „Krasin“ se afla la nord de Spitzbergen, printre ghețuri compacte, în căutarea ambelor grupuri ale echipajului de pe dirijabilul „Italia“. Pilotul *Boris Grigorievici Ciuhnovski*, aflat pe

Călătoria navei „Sadko” (1935) și deriva printre ghețuri a vasului „G. Sedov” (1937—1940).

bordul spărgătorului de gheață, a descoperit din avion, la 10 iulie, „grupul Malmgren”, în apropiere de Cîmpul de gheață din răsărit, de lângă Țara de nord-est din arhipelagul Spitzbergen. Malmgren însă murise cu o lună înainte. Căzînd din nacelă pe gheață, el își fracturase o mină și cu toate acestea, „într-o stare jalnică, schilod... căzînd la fiecare pas, dar susținut de o voință de neînvins, el s-a îndreptat spre uscat cu singurul scop nobil de a organiza salvarea nefericiților săi tovarăși rămași pe gheață”¹.

¹ Din articolul despre F. Malmgren al profesorului suedez F. Béhounek participant la expediția lui Nobile.

În drum spre Spitzbergen, însoțitorii săi, ofițerii fasciști, l-au părăsit printre torosuri pe Malmgren care era sleit de puteri și au luat cu ei proviziile, iar, după cât se pare, unul dintre ofițeri l-a dezbrăcat. Cînd „Krasin“ i-a găsit la 12 iulie pe amîndoi italienii, acest ofițer „era zdravăn și vioi, purta rufărie groasă, trei cămăși, dintre care una de blană și una tricotată, trei perechi de pantaloni și cizme din piele de focă, în timp ce *Mariano* (celălalt ofițer italian) era la capătul puterilor, zăcea pe gheață cu degetele de la picioare degerate și nu avea putere nici măcar să ridice capul. El nu avea pe dînsul decît niște pantaloni uzați de postav și o cămașă tricotată...” (A. Laktionov). În aceeași zi, echipajul de pe „Krasin“ a salvat și pe cei cinci oameni din „grupul Nobile“ și i-a adus pe „Città di Milano“.

În septembrie 1928, căutîndu-i fără nici un rezultat pe cei șase italieni care rămăseseră în gondola dirijabilului „Italia“ spărgătorul de gheață „Krasin“ a cercetat zona dintre Spitzbergen și Țara lui Franz Josef și a dovedit definitiv că „Țara lui Giles“ nu există: spărgătorul de gheață a traversat regiunea unde era indicat (prin linii punctate) acest pămînt și pretutindeni a constatat adîncimi de aproximativ 200 m.

PRIMA EXPEDIȚIE SOVIETICĂ LA LATITUDINI MARI

La începutul lunii iulie 1935, a fost trimisă din Arhanghelsk, pe spărgătorul de gheață „Sadko“, prima expediție sovietică la latitudini mari, pentru explorarea bazinului Arctic de la Spitzbergen pînă la Severnaia Zemlia și la nord de aceste arhipelaguri. Comandant al expediției a fost numit *Gheorghi Alekseevici Ușakov*, iar conducător științific, ofițerul din marina militară *Nikolai Nikolaevici Zubov*, amîndoi cercetători polari experimentați.

„Sadko“ a parcurs drumul pînă la extremitatea sudică a arhipelagului Spitzbergen și, cotînd spre vest, a pătruns în marea Groenlandei. Vremea era favorabilă pentru navigație. Înaintînd de aici în direcția generală nord, de-a lungul cîmpului de gheață, expediția de pe „Sadko“ a explorat partea de răsărit a mării Groenlandei (circa 60 000 km²), descoperind aici un strat de apă caldă din Atlantic. După o escală la Barentsburg (Spitzbergenul de vest), „Sadko“ a explorat partea de nord, liberă de ghețuri, a mării Groenlandei. Și aici s-a observat apă caldă din Atlantic și s-a descoperit o parte a *pragului* submarin *Nansen* — o ridicătură a fundului, care desparte marea Groenlandei de bazinul Arctic. Pragul joacă rolul unui fel de supape-reguloare de temperatură: apa caldă din Atlantic, fiind mai ușoară, pătrunde în bazinul polar, în timp ce apa rece, mai grea, din Arctică este oprită de prag.

„Sadko“ a ocolit arhipelagul Spitzbergen pe la nord, aproape de paralela de 81° latitudine nordică, a cartografiat coasta lui nord-estică de la cele *Șapte insule pînă la capul Leigh Smith* și s-a îndreptat spre țărmul nordic al insulelor Novaia Zemlia. De acolo a cotit spre nord. Măsurînd mereu adîncimea, expediția a descoperit la 1 septembrie 1935 o mică insulă de tipul „căciulilor de gheață“, numită, în cinstea comandantului expediției, *insula Ușakov*.

Membrii expediției lui Papanin la lucru.

În zona acestei insule, expediția a descoperit „regiunea de mică adâncime Sadko” (partea de nord a întinsului *Platou submarin central din marea Kara*, descoperit de expediția de pe „G. Sedov” în 1930). Apoi „Sadko” a mers pînă la arhipelagul Severnaia Zem'ia și a cotit spre nord. Expediția a cartografiat pentru prima oară țărmurile de vest și nord ale *insulei Schmidt*.

Pe la mijlocul lunii septembrie, înaintînd de-a lungul cîmpului de gheață, „Sadko” a atins paralela de $82^{\circ}42'$ latitudine nordică — latitudine record pentru un vas navigînd liber, fiind primul dintre vasele neaflăte în derivă, care a ajuns la adîncimile oceanice ale bazinului polar. Apoi „Sadko” a traversat de la nord spre sud marea Kara și prin strîmtoarea Iugorski Șar a sosit la Arhanghelsk la sfîrșitul lunii septembrie 1935.

STAȚIUNEA „POLUL NORD-1”

Urișa muncă depusă de cercetătorii polari sovietici pentru darea în folosință și deservirea Drumului maritim de nord în primii 20 de ani ai puterii sovietice era totuși insuficientă: trebuiau extinse cunoștințele despre principala piedică de pe această cale — ghețurile. Or, regimul ghețurilor din mările sovietice nordice, larg deschise spre bazinul arctic, este

strîns legat de regimul acestui bazin. Sarcina primordială a devenit studierea condițiilor meteorologice, a curenților maritimi și ghețurilor chiar în centrul Arcticei. În acest scop, guvernul sovietic a hotărît să organizeze o stațiune hidrometeorologică pe un ghețar chiar la polul Nord. Pentru a se ușura transportul încărcăturilor pînă la pol s-a organizat o bază de avioane pe insula Rudolf, cea mai nordică din Țara lui Franz Iosef.

La începutul lunii mai 1937 a plecat spre pol P. G. Golovin, primul pilot sovietic care a zburat deasupra polului, pentru a cerceta ghețurile și a stabili posibilitățile de aterizare a avioanelor grele în această regiune. Golovin a stabilit că există posibilitatea aterizării pe gheață. După aceea, la 21 mai, avionul „N-170”, avînd pe bord patru membri ai expediției — șeful stațiunii *Ivan Dmitrievici Papanin*, experimentatul radiotelegrafist polar *Ernst Teodorovici Krenkel*, hidrobiologul și oceanologul *Piotr Petrovici Șiršov*, astronomul și magnetologul *Evgheni Konstantinovici Feodorov* — a aterizat cu bine pe o banchiză uriașă, cu o suprafață de 4 km², în regiunea polului, la 89° 25' latitudine nordică și 78° longitudine vestică.

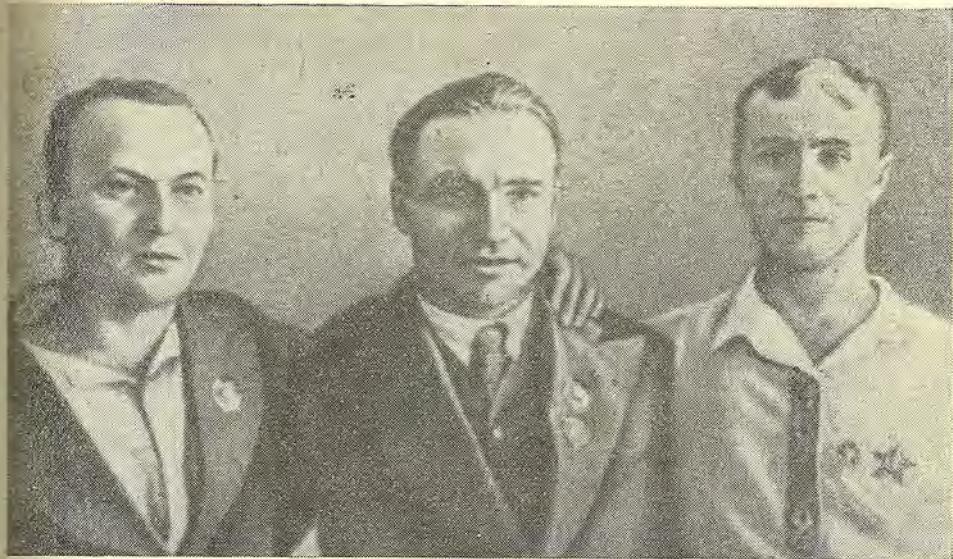
În aceeași zi, prima stațiune de la polul Nord și-a început activitatea științifică. Foarte curînd s-a constatat că ghețurile se mișcă în direcția mării Groenlandei. Stațiunea „Polul Nord” s-a transformat în stațiune polară în derivă. Cei patru cercetători sovietici au rămas pe banchiză pînă la 19 februarie 1938. În aceste 274 de zile, banchiza a străbătut peste 2 500 km de la pol pînă la țărmurile Groenlandei, transformîndu-se dintr-un cîmp imens de gheață într-un ghețar cu o suprafață de mai puțin de $\frac{1}{2\,000}$ km². La 70° 54' latitudine nordică și 19° 48' longitudine

vestică, cercetătorii împreună cu aparatele lor au fost luați pe bord de spîrgătoarele de gheață „Taimîr” și „Murman”.

În cursul acestei derive fără precedent, membrii expediției, lucrînd fără încetare cîte 10—14 ore pe zi, au strîns materiale cu totul noi și extrem de valoroase despre natura Arcticei centrale.

„Expediția a stabilit că pe itinerariul derivei stațiunii nu există nici un fel de pămînt; a fost studiat relieful fundului pe tot parcursul derivei; s-a constatat că apa caldă din Atlantic pătrunde prin curenții de adîncime din marea Groenlandei pînă la pol; au fost infirmate ipotezele că în regiunea prepolară nu ar exista viață; a fost studiată pentru prima oară mișcarea straturilor superioare de apă (pînă la adîncimea de 200 m) sub acțiunea vîntului; observațiile meteorologice au infirmat concepțiile anterioare despre structura și circulația atmosferei în spațiile prepolare...” (N. N. Zubov).

În afară de aceasta, exploratorii au stabilit natura ghețurilor din Arctica centrală și legile derivei lor; au determinat mărimea deviației magnetice lîngă pol și pe linia derivei; au dovedit că lîngă țărmurile Groenlandei se află partea de vest a *pragului Nansen*, continuînd astfel cercetarea acestui prag începută de expediția de pe vasul „Sadko”.

G. Baidukov, V. Cikalov și A. Beliakov.

La întoarcerea în patrie, cei patru membri ai expediției au fost distinși cu titlul de „Erou al Uniunii Sovietice”; pentru participarea la istorica expediție sovietică la polul Nord li s-a decernat tuturor titlul de doctor în științe geografice.

PRIMUL ZBOR TRANSARCTIC MOSCOVA — POLUL NORD — S.U.A.

La mijlocul lunii iunie 1937 a fost realizat primul zbor transarctic din istoria aviației¹, de la Moscova, peste Arctica, în S.U.A.

Trei piloți sovietici — *Valeri Pavlovici Cikalov* (prim pilot), *Gheorghi Filippovici Baidukov* (pilot secund) și *Aleksandr Vasilievici Beliakov* (navigator și radiotelegrafist) — au decolat din Moscova la 18 iunie și după 28 de ore au trecut peste pol. Apoi au zburat deasupra sectorului american al Arcticei, peste insulele de la marginea vestică a arhipelagului Canadian — Prințul Patrick și Banks. Dincolo de golful Amundsen, au zburat deasupra Canadei de nord-vest și a Columbiei britanice, ajungând în oceanul Pacific, lângă una dintre insulele sudice ale arhipelagului Alexander (Revilla Gigedo). Continuându-și ruta mai departe spre sud, de-a lungul litoralului continental dinspre oceanul Pacific, Cikalov a aterizat lângă orașul Portland (în regiunea cursului inferior al râului Columbia, S.U.A.).

¹ Amintim că Amundsen a efectuat zborul transarctic din Spitzbergen în Alaska cu dirijabilul, iar nu cu avionul.

În perioada de navigație foarte grea din 1937 au fost b'ocate de ghețuri în bazinul Arctic cîteva nave, printre care și spărgătoarele de gheață „Sadko“, „G. Sedov“ și „S. Malighin“. Formînd împreună o tabără în derivă, aceste vase au început, la 23 octombrie 1937, deriva comună din marea Laptev, de la punctul $75^{\circ}21'$ latitudine nordică și $132^{\circ}15'$ longitudine estică, spre nord și nord-est. În aprilie 1938, în dreptul paralelor de $79-80^{\circ}$ latitudine nordică, avioanele au transportat de pe vasele în derivă pe continent 184 de oameni.

Spre sfîrșitul lunii august și-a croit drum către navele care se aflau atunci la $83^{\circ}6'$ latitudine nordică și $138^{\circ}24'$ longitudine estică cel mai vechi spărgător de gheață al flotei sovietice — „Ermak“ (căpitan — *Mikhail Iakovlevici Sorokin*). „Ermak“ a eliberat dintre ghețuri vasele „Sadko“ și „S. Malighin“; „G. Sedov“, care avea cîrma stricată, n-a putut fi eliberat (cîrma a fost reparată în cursul derivei). Atunci s-a hotărît ca spărgătorul de gheață „G. Sedov“ să fie lăsat în derivă în bazinul Polar. Pe vas au rămas voluntar cincisprezece oameni, printre care căpitanul *Constantin Sergheevici Badighin* și conducătorul științific *Viktor Harlampievici Buinițki* (pe atunci student al Institutului hidrografic al Direcției generale a Drumului maritim de nord).

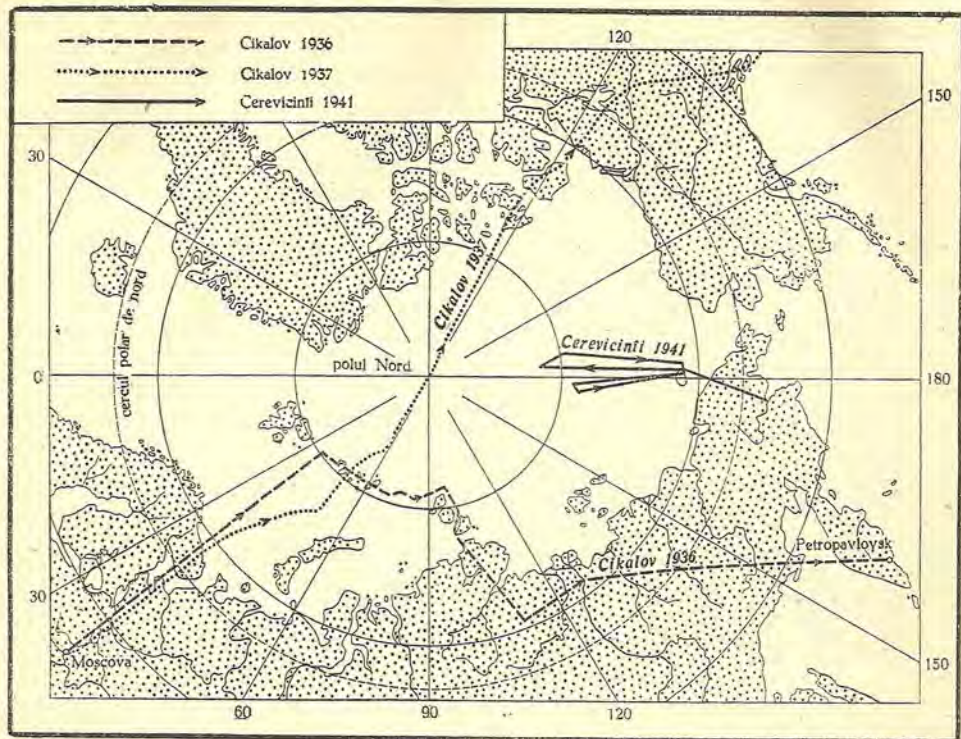
Deriva forțată începută împreună cu celelalte două nave, a lui „G. Sedov“, care de la 28 august 1938 a rămas singur, s-a desfășurat îndeosebi la cele mai mari latitudini ale Arctice și a durat 812 zile. Ea a fost aproape paralelă cu deriva vaporului „Fram“, însă mult mai la nord. La 29 august 1939, spărgătorul de gheață a atins punctul cel mai nordic al derivei — $86^{\circ}39'5''$ latitudine nordică și $47^{\circ}55'$ longitudine estică — prin urmare el s-a apropiat de pol mai mult decît oricare alt vas.

Micul colectiv de pe „Sedov“, lucrînd în timpul derivei cîte 15—18 ore pe zi, a efectuat sub conducerea lui V. H. Buinițki observații astronomice, hidrologice și meteorologice, stabilind, printre altele, cea mai mare adîncime a bazinului Arctic ($4\,975$ m la $86^{\circ}24'$ latitudine nordică, $38^{\circ}35'$ longitudine estică)¹.

La 20 decembrie 1939, membrii expediției au descoperit partea centrală a *pragului Nansen*, terminînd astfel explorarea acestui lanț de munți submarini începută de expediția de pe „Sadko“ și continuată de stațiunea „Polul Nord“. Observațiile meteorologice efectuate (împreună cu datele furnizate de stațiunea „Polul Nord“) au permis să se întocmească primele hărți sinoptice corecte ale Arctice centrale, bazate pe calcule precise.

Deriva spărgătorului de gheață „G. Sedov“, care a durat mai bine de doi ani (27 luni), s-a terminat în marea Groenlandei, la nord-vest de Spitzbergen, la $80^{\circ}30'$ latitudine nordică și $1^{\circ}50'$ longitudine estică. În ziua de 13 ianuarie 1940, „G. Sedov“, care străbătuse un drum de

¹ Mai tîrziu, s-a descoperit adîncimea cea mai mare cunoscută pînă azi $5\,220$ m.

Principalele zboruri sovietice în Arctica din anii 1936—1941.

6 100 km în linie frântă, a fost scos dintre ghețuri de spărgătorul de gheață „I. Stalin”. În timpul derivei, micul echipaj a folosit toate posibilitățile pentru a efectua observații științifice excepțional de prețioase și totodată a păstrat nava într-o astfel de stare încât ea a putut ajunge singură pînă la Murmansk (la sfîrșitul lunii ianuarie 1940). Tuturor celor cincisprezece oameni de pe „Sedov” li s-a decernat titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

CERCETAREA „REGIUNII INACCESIBILITĂȚII RELATIVE” ÎN 1941

În jurul anului 1925, regiunea „inaccesibilității relative” cuprindea bazinul Polar central, marea Beaufort și partea de nord a mării Ciukotka.

După zborurile lui *George Hubert Wilkins* (1928), care a explorat partea bazinului Polar învecinată cu marea Beaufort și cu arhipelagul Canadian, precum și după derivatele stațiunii „Polul Nord” (1937—1938) și a vasului „G. Sedov” (1937—1940), suprafața regiunii neexplorate s-a redus considerabil. În preajma anului 1941 ea cuprindea numai partea asiatică a bazinului Arctic și partea de nord a mării Ciukotka. „Polul

I. I. Cerevicin

inaccesibilității“ se afla în dreptul paralelei de 84° latitudine nordică și al meridianului de 180° longitudine estică.

În primăvara anului 1941, Institutul arctic sovietic a hotărât să înceapă explorarea părții asiatice a „regiunii inaccesibilității relative“ cu ajutorul unui avion (cu condiția aterizării pe gheață pentru cercetări). Era o metodă cu totul nouă de cercetare a Arcticei, care a dat rezultate strălucite.

Un adept entuziast al organizării unei astfel de expediții a fost *Ivan Ivanovici Cerevicin*, experimentatul pilot polar, care în 1939 și 1940 întreprinsese în scopuri științifice două zboruri la latitudinile mari. El a fost numit conducător al expediției și comandant al avionului „U.R.S.S. — N-169“, navigator fiind numit *Valentin Ivanovici Akkuratov*, care a participat la ambele zboruri ale lui Cerevicin la latitudinile mari. În

total, expediția cuprindea opt persoane, printre care doi oameni de știință. Ca bază a expediției a fost aleasă insula Vranghel.

După ce la începutul primăverii a cercetat ghețurile pe întregul traseu al Drumului maritim de nord, Cerevicin a sosit în insula Vranghel și în cursul lunii aprilie 1941 a întreprins de aici trei zboruri, aterizând în „regiunea inaccesibilității relative“, nevizitată până atunci de nimeni. În locurile unde a aterizat pe gheață, între $78^{\circ}26'$ și $81^{\circ}27'$ latitudine nordică și $170-178^{\circ}$ longitudine estică, avionul a stat în total cincisprezece zile. În acest timp expediția a efectuat măsurători, constatând adâncimi de 1 856—3 370 m (nu până la 5 440 m, cum afirma Wilkins), a studiat caracterul gheții vechi de mai mulți ani, a descoperit un strat de apă caldă din Atlantic, a cărei temperatură medie era ceva mai mică decât în sectorul din Groenlanda al Arcticei; dimpotrivă, temperatura apelor reci din oceanul Înghețat s-a dovedit a fi ceva mai ridicată. În afară de aceasta expediția a efectuat observații geomagnetice și meteorologice și a măsurat radiația solară.

Apreciind importanța avionului pentru cercetarea bazinului Polar, membrii expediției lui Cerevicin scriau în raportul lor: „Fără să renunțe la studierea bazinului Polar central prin metoda derivei pe ghețuri (de tipul stațiunii «Polul Nord» sau a vaporului «Fram»), trebuie considerată ca metodă principală pentru viitoarele cercetări în bazinul

Polar central aceea aplicată de expediția de pe avionul «U.R.S.S. — N-169». Această metodă de explorare a Arcticei centrale este mai activă în ceea ce privește alegerea obiectivelor cercetării, mai simplă sub raportul pregătirii și organizării de stațiuni pe ghețuri în derivă și, în sfârșit, mult mai ieftină“.

„INSULELE DE GHEAȚĂ“¹

Studiind situația ghețurilor din zona de nord a Siberiei de răsărit și a peninsulei Ciukotka, piloții sovietici au descoperit în această regiune a oceanului Înghețat uriașe „insule de gheață“ plutitoare. Ele se deosebesc net de cîmpurile de gheață în derivă din jurul lor, nu numai prin dimensiunile lor, care ating 700 km², dar și prin grosimea și suprafața lor, care are un relief deluros sau vălurit; ele stau adînc în apă și amintesc întrucîtva aisbergurile, dar sînt mult mai mari ca suprafață și mult mai joase (10—15 m deasupra nivelului mării). E're merg în derivă cu o viteză de circa 2 km pe zi, în special sub influența curenților de adîncime și mai puțin sub influența vînturilor și se mențin timp de mulți ani. Pe suprafața lor s-au observat uneori un fel de stînci — mari îngrămădiri de roci tari.

Încă în martie 1941, pilotul I. I. Cerevicînîi a descoperit în dreptul paralelei de 74° latitudine nordică, în partea de miazănoapte a mării Siberiei de răsărit, o insulă de gheață cu o suprafață vălurită și cu albiile de pîraie care se vedeau clar. După cinci ani, în martie 1946, pilotul I. S. Kotov a văzut la nord de marea Ciukotka (76° latitudine nordică, 165° longitudine vestică) o mare insulă de gheață lungă de 30 km și lată de 25 km, avînd deci o suprafață de cîteva sute de kilometri pătrați). Insula a fost observată, nu numai de piloții sovietici, ci și de americani; aceștia din urmă au numit-o „T-1“ (de la cuvîntul englez *target* — țintă).

Mai tîrziu, în aprilie 1948, pilotul I. P. Mazuruk a observat o nouă insulă de gheață în Arctica centrală, la nord de marea Siberiei de răsărit (82° latitudine nordică, 170° longitudine estică), cea mai mare dintre insulele de gheață cunoscute pînă atunci. Ea avea o lungime de 32 km și o lățime de 28 km, suprafața de circa 700 km² și țărături abrupte; pe ea se vedeau văi și rîpe, iar de sub zăpadă apăreau pe alocuri stînci. Aproximativ după un an și jumătate, I. P. Mazuruk a văzut această insulă de gheață destul de aproape de pol, în dreptul paralelei de 87° latitudine nordică și 155° longitudine estică; piloții americani au însemnat-o cu „T-2“.

O a treia insulă de gheață, destul de mică (circa 100 km²), a fost descoperită în aprilie 1950, de pilotul V. M. Perov la nord de marea Ciukotka; piloții americani au denumit-o „T-3“. În martie 1952, cînd „T-3“ se afla aproape de pol, la 88° latitudine nordică și 130° lon-

¹ Principalele izvoare: V. F. Burhanov, *Noi explorări sovietice în Arctica*, Moscova, 1955 și A. F. Laktionov, *Polul Nord*, Moscova, 1955.

gitudine vestică, s-a organizat pe ea o stațiune meteorologică americană în derivă; acolo au rămas la iernat nouă persoane, printre care trei oameni de știință. Insula „T-3“ a mers mai întâi spre nord, apoi spre est și, mișcându-se în direcția acelor ceasornicului, a ajuns în mai 1954 în apropiere de insula Ellesmere din arhipelagul Canadian. În acest moment stațiunea americană a fost evacuată. Membrii expediției, care au cercetat între altele structura insulei de gheață, au găsit la foraj, sub un strat de gheață gros, de circa 16 m „... 52 de straturi bine conturate de sedimente minerale, printre care cristale de cuarț, mică și feldspat. Pe marginile insulei erau bolovani mari“ (A. Laktionov). Aceasta este o dovadă incontestabilă că insula s-a format în apropierea țărmului.

DESCOPERIREA LANȚULUI MUNTOS SUBMARIN LOMONOSOV

Îndată după terminarea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, din însărcinarea guvernului, oamenii de știință sovietici au desfășurat pe o scară foarte vastă cercetarea Arcticei centrale. S-a aplicat în mod consecvent un nou sistem de lucru: în puncte dinainte stabilite au fost debarcate pe gheață din avioane, pentru perioade relativ scurte, în timpul primăverii și verii, mici grupuri de oceanografi și specialiști în alte științe înrudite: meteorologi, aerologi, fizicieni, chimiști, biologi etc. În anii 1948—1949, aceste „grupuri mobile“ au efectuat, printre alte lucrări, câteva sute de măsurători de adâncime în Arctica centrală. După prelucrarea rezultatelor a fost definitiv infirmată părerea răspândită anterior că fundul părții centrale a oceanului Înghețat ar fi relativ neted și s-ar caracteriza prin adâncimi considerabile de ordinul 3 000—5 000 m. Dimpotrivă, s-a dovedit că acest fund „este accidentat, puternic brăzdat și că numai unele depresiuni prezintă adâncimi mari“ (V. F. Burhanov).

Cea mai importantă realizare a fost descoperirea uriașului lanț muntos submarin Lomonosov. El se întinde, trecind aproape de polul Nord, de la insulele Novosibirsk pînă în Groenlanda de nord și împarte oceanul Înghețat în două bazine inegale. Unul dintre ele, mai întins, dar relativ mai puțin adînc, se învecinează cu America de nord și Siberia de răsărit, mai precis cu mările puțin adînci ale Siberiei de răsărit și marea Ciukotka. Aici predomină adâncimi de 2 000—4 000 m. Adâncimi mai mari de 4 000 m s-au constatat numai în două regiuni: în apropiere de pol și în marea Beaufort (adâncimea maximă, 4 683 m); al doilea bazin, mai mic, dar cu adâncimi mai mari, se învecinează cu Groenlanda și cu insulele din Europa de nord și Siberia (pînă la insulele Novosibirsk). Aici predomină adâncimi de peste 4 000 m (maximum — 5 220 m).

Dacă nu socotim regiunile unde lanțul muntos Lomonosov se apropie de versantul continental, cea mai mică adâncime deasupra lui din baziul Arctic central a fost determinată în 1948 la 1 290 m, în 1949 la 1 005 m, iar în 1954 la 954 m. Locuri mai puțin adînci nu s-au descoperit, deși pînă în 1955 s-au efectuat peste 2 000 de măsurători. S-a stabilit că lungimea lanțului muntos submarin Lomonosov este de aproximativ

1 800 km, că el se înalță deasupra fundului oceanului înghețat cu peste 2 500 m, prezintă „vîrfuri“ pînă la 3 300 m, în unele porțiuni versantele sale sînt foarte abrupte, iar în alte locuri se ramifică. Ramura cea mai importantă se desparte de lanțul principal aproximativ în dreptul paralelei de 87° latitudine nordică și al meridianului de 60° longitudine vestică și pornește spre sud-vest, către insula Ellesmere din arhipelagul Canadian.

STAȚIUNEA „POLUL NORD-2“

Observațiile sezoniere — de primăvară și vară — nu sînt suficiente nici pentru studierea aprofundată a Arcticei centrale și nici pentru satisfacerea scopurilor practice ale deplinei fo'osiri a Drumului maritim de nord și ale cerințelor Serviciului meteorologic. De aceea, în 1950 au fost reluate observațiile de lungă durată cu stațiuni științifice în derivă după modelul stațiunii „Polul Nord-1“, dar cuprinzînd un număr sporit de oameni de știință de diferite specialități și folosindu-se aparatură tot mai perfecționată. În primul rînd s-a hotărît să se cerceteze una dintre regiunile cele mai puțin studiate ale Arcticei centrale, situată la nord de marea Ciukotka.

În primăvara anului 1950 a fost organizată stațiunea în derivă „Polul Nord-2“ sub conducerea oceanografului Mihail Mihailovici Somov, care avea o bogată experiență în cercetările polare. Colectivul era alcătuit la început din șaisprezece persoane; printre oamenii de știință se aflau hidrologi și cercetători ai ghețurilor, meteorologi și aerologi, astronomi și magnetologi. Stațiunea avea un echipament tehnic mult mai bun decît stațiunea „Polul Nord-1“, iar în a doua jumătate a derivei, un avion i-a adus un automobil care se poate deplasa pe orice teren și care s-a dovedit foarte util în condițiile derivei. Pentru stațiune s-a ales în prealabil un mare cîmp de gheață cu o suprafață de circa 30 km^2 și o grosime de aproximativ 3 m. La 1 aprilie 1950, cînd a fost adus cu avionul primul grup de cercetători în frunte cu Somov, cîmpul de gheață se afla la nord de marea Ciukotka, în dreptul paralelei de $76^{\circ}2'$ latitudine nordică și $166^{\circ}36'$ longitudine vestică. Toți cercetătorii au fost încartiruiți cîte doi-trei în corturi perfecționate, luminate cu electricitate și prevăzute cu radio; pentru laboratoare și pentru aparatele complicate existau corturi separate, iar un cort mare servea drept „club și sală de mese“.

Vara, în timpul topirii intense a zăpezii și gheții, personalul stațiunii a îndurat multe neplăceri. Îi era foarte greu să se deplaseze pe cîmpul de gheață acoperit de un strat gros de zăpadă care se topea; apa pătrundea în corturi, care trebuiau adesea mutate dintr-un loc în altul. Trebuia evacuată în permanență de pe gheață apa provenită din topirea zăpezii, iar pentru aceasta trebuiau săpate canale sau forate puțuri.

Toamna, aceste neplăceri au dispărut, dar le-au luat locul greutățile provocate de geruri, viscol și bezna nopții polare. În timpul acesta, cu ajutorul avioanelor care aduceau la stațiune provizii și utilaj suplimentar,

Stațiunea „Polul Nord-3”.

au fost schimbați o parte din cercetători și personalul stațiunii a fost redus la unsprezece oameni. Situația lor a devenit primejdioasă în februarie 1951, când, din cauza deplasării frecvente a ghețurilor, însoțită de compresiune puternică și de formarea unor torosuri uriașe, cîmpul de gheață a crăpat în mai multe locuri. Cîteva crăpături s-au produs chiar sub corturile unde se lucra, o parte dintre ele au fost distruse și utilajul a pierit. După cîteva zile, în imediata apropiere a taberei au început să se formeze și să înainteze spre corturi niște valuri de gheață și banchiza pe care se afla stațiunea s-a desfăcut din nou, de data aceasta în bucăți mici, cu suprafață de cîteva sute de metri pătrați fiecare. Ca să scape de primejdia de moarte care îi amenința, cercetătorii au început să caute un ghețar trainic și pentru aceasta au pornit în diferite direcții pe viscol și întuneric, riscîndu-și în fiecare clipă viața, pînă cînd au găsit un ghețar destul de sigur la 1 km de tabără. Automobilul de care dispuneau a fost de neprețuit la transportarea corturilor, utilajului și a celorlalte încărcături pe noul loc.

La 11 aprilie, cînd ghețarul în derivă se afla la $81^{\circ}45'$ latitudine nordică și $163^{\circ}48'$ longitudine vestică, stațiunea „Polul Nord-2” a fost evacuată. În cele 376 de zile ale derivei, ea a străbătut, descriind curbe și zigzaguri, circa 2 600 km, dar, socotit în linie dreaptă, doar 635 km.

Colectivul stațiunii a efectuat cercetări științifice pe orice vreme și în orice condiții ale ghețurilor. Legătura prin radio cu continentul nu s-a întrerupt niciodată; printre altele se transmiteau regulat buletine meteo-

rologice. Rezultate foarte prețioase s-au obținut prin numeroasele măsurări ale adâncimii în regiunea derivei stațiunii: s-a constatat că la nord de marea Ciukotka, aproximativ între meridianele de 160° și 170° longitudine vestică, bancul continental, avînd forma unei peninsule submarine, se întinde aproape pînă la paralela de 80° latitudine nordică, adică cu 6° mai spre nord decît se indica pe hărțile de la sfîrșitul perioadei 1940—1950.

Ghețarul stațiunii „Polul Nord-2”, părăsit de cercetători, a continuat „să slujească știința” cel puțin încă trei ani. Pe el au fost lăsate corturi și unele semne de recunoaștere, astfel încît piloții sovietici au putut să-l urmărească. Ghețarul a continuat deriva, mergînd în direcția acelor ceașornicului spre nord de mările Ciukotka și Beaufort și, descriind un arc uriaș, a ajuns în aprilie 1954 la paralela de $75^\circ 40'$ latitudine nordică și $176^\circ 65'$ longitudine vestică, adică în apropiere de punctul unde fusese cu patru ani înainte, cînd s-a organizat stațiunea.

A. Treșnikov

STAȚIUNILE „POLUL NORD-3” ȘI „POLUL NORD-4”

Pentru studierea mai temeinică și multilaterală a Arctice centrale au fost organizate în 1954 două stațiuni permanente pe ghețuri în derivă — „Polul Nord-3 și Polul Nord-4” — care urmau să fie mutate într-un alt loc numai în cazul cînd ar fi fost împinse afară din bazinul Arctic. În limita posibilităților, ambii ghețari trebuiau să se afle în ziua aterizării avioanelor pe meridianul insulei Vranghel (180°), dar la latitudini diferite, aproximativ la 1 000 km unul de altul. Din punct de vedere tehnic, noile stațiuni erau mult mai bine echipate decît stațiunea „Polul Nord-2”, iar aparatura era mai perfecționată; fiecare avea la dispoziție cîte un vehicul bun pentru orice teren, un tractor cu buldozer și un helicopter. De pe ambele stațiuni se menținea o legătură permanentă cu continentul: ele erau vizitate în fiecare lună de avioane care aduceau alimente proaspete, utilaj suplimentar, echipament și poștă. Pentru locuit și pentru lucru s-au amenajat căsuțe prefabricate mobile, pe tălpice, încălzite cu gaze sau cărbune și luminate cu electricitate. În zilele de 8—9 aprilie, colectivele ambelor stațiuni, împreună cu tot utîlajul, au

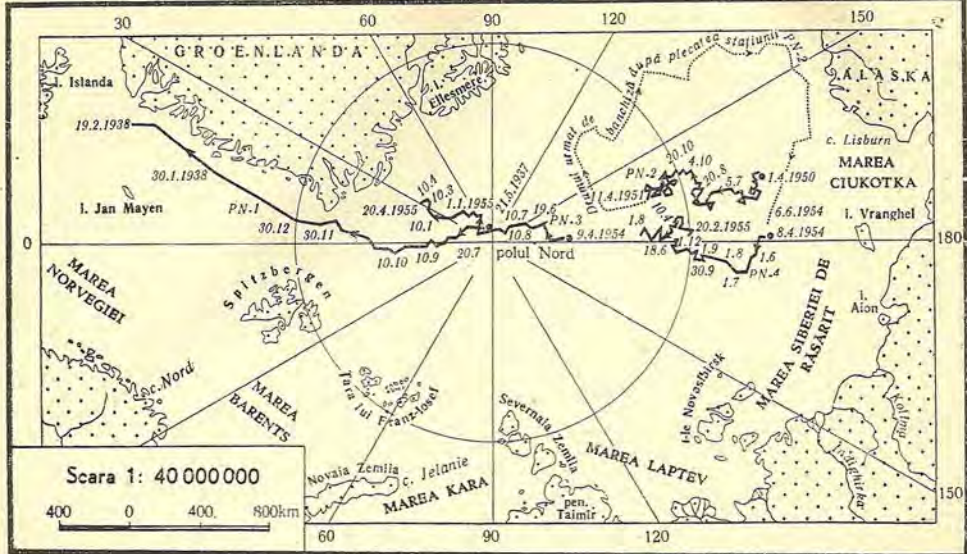
fost aduse cu avioanele pe câmpurile de gheață dinainte alese în două regiuni ale bazinului Arctic.

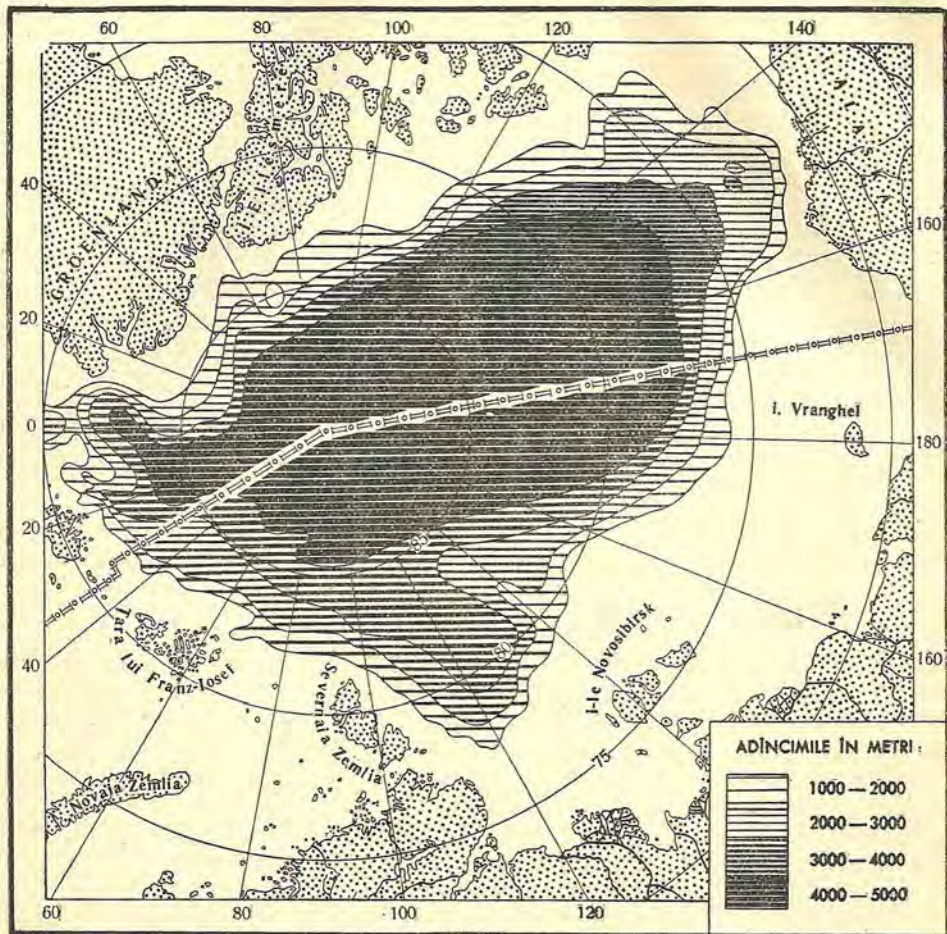
Stațiunea „Polul Nord-3” compusă din douăzeci și doi de oameni, sub conducerea lui *Aleksei Feodorovici Treșnikov*, a fost debarcată la 9 aprilie 1954 pe un câmp de gheață cu o suprafață de circa 5 km², aflat la 86° latitudine nordică și 175°45' longitudine vestică. Stațiunea înainta încet, în zigzaguri, dar în general menținându-și direcția spre nord și la 25 august a ajuns la numai 30 km de pol. La sfârșitul lunii august, aflându-se încă în apropiere de pol, stațiunea a trecut peste lanțul muntos submarin Lomonosov. „Cu mult timp înainte de acest moment, prin măsurători frecvente, s-au constatat oscilații considerabile ale adâncimilor. Ghețarul înainta 5—8 km pe zi, iar adâncimea varia între 300 și 400 m. Când am trecut peste lanțul de munți, pe o distanță de numai 8 km, s-au constatat oscilații ale adâncimii de 1 500—2 000 m. Cea mai mică adâncime, măsurată de noi pe creasta lanțului de munți, depășea cu puțin 1 000 m. Măsurarea sistematică a adâncimilor a arătat că relieful fundului în regiunea lanțului muntos reprezintă «o zonă muntoasă» submarină cu ramificații și diferite înălțimi cu povârnișuri foarte abrupte” (A. Treșnikov).

La 25 septembrie, pentru prima oară după cinci luni și jumătate de derivă, soarele a dispărut la orizont și nu s-a mai arătat. Până la sfârșitul lunii noiembrie, stațiunea a mers în derivă în jurul polului, descriind zigzaguri complicate și cu acest prilej a trecut de mai multe ori peste lanțul Lomonosov. În a doua jumătate a lunii noiembrie, gheața din apropierea stațiunii a început să se desfacă și la 24 noiembrie câmpul de gheață s-a sfărâmat în așa fel încît crăpătura a trecut prin tabără și a rupt-o în două părți care au început să se îndepărteze una de cealaltă. O mică parte din lucruri au căzut în crăpătură și s-au scufundat. Fragmentul de ghețar pe care rămăsese cea mai mare parte a taberei avea o suprafață de circa 16 ha. Cercetătorilor rămași pe celălalt fragment, mai mare, li s-au adus cu helicopterul alimentele și lucrurile necesare și s-a

Stațiunea „Polul Nord-4”.

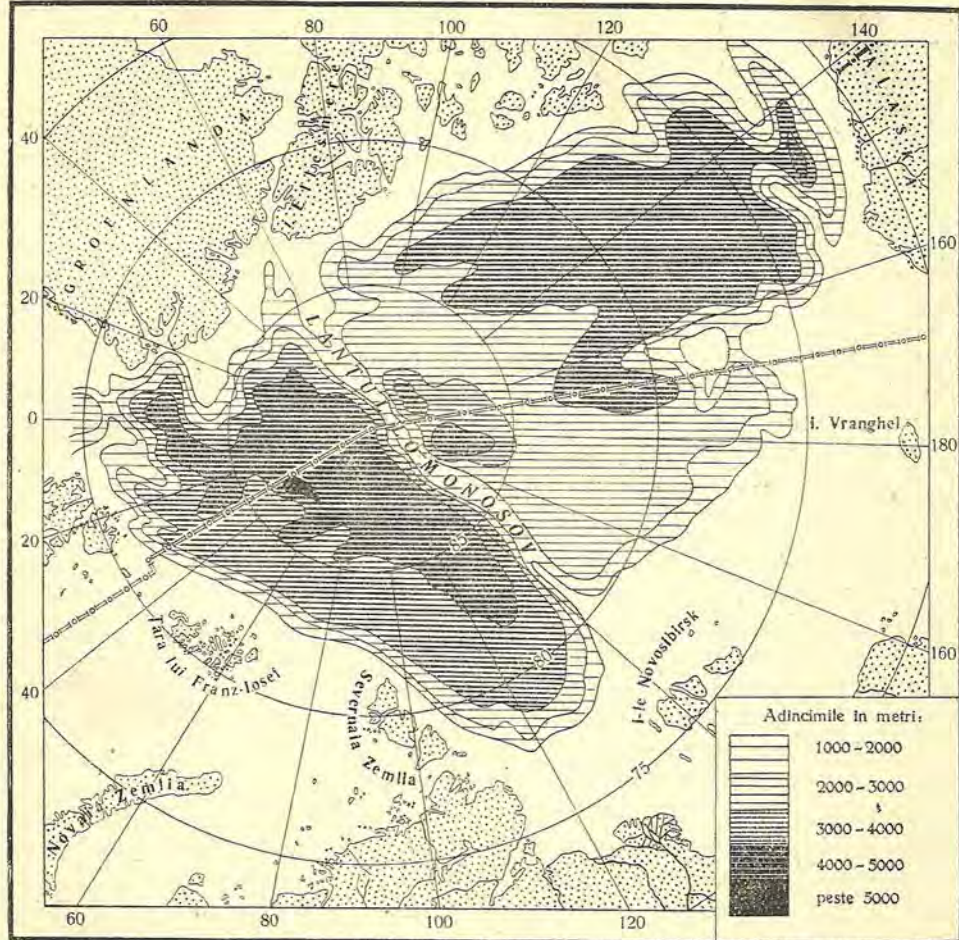

Arctica centrală după hărțile din 1925.

se afla în dreptul paralelei de 86° latitudine nordică și a meridianului de $31^{\circ} 42'$ longitudine vestică, după ce străbătuse în 376 de zile un drum de 2 200 km (în linie dreaptă, 830 km).

Stațiunea „Polul Nord-4” alcătuită din douăzeci și șapte de oameni sub comanda lui *Evgheni Ivanovici Tolstikov* a fost debarcată la 8 aprilie 1954 la $75^{\circ} 48'$ latitudine nordică, $178^{\circ} 25'$ longitudine vestică¹ pe un cîmp de gheață vechi de mai mulți ani, cu o suprafață de circa 4 km² și o grosime de aproximativ 2,5 m cu unele ridicături care ajungeau la 18 m

¹ Inițial se proiectase ca stațiunea să fie organizată cu 2—3° mai la nord, dar în zona stabilită la mieznoapte de insula Vranghel nu s-a putut găsi la aceste latitudini un cîmp de gheață sigur.

Arctica centrală după hărțile din 1955.

înălțime. „Ghețarul avea contururile bine delimitate de un șir de torosuri, ceea ce arăta că el suportase presiuni puternice din partea gheții înconjurătoare. Un lanț vechi de torosuri trecea chiar prin mijlocul ghețarului“ (E. Tolstikov). Tabăra a fost instalată pe porțiunea cea mai înaltă a cîmpului de gheață, iar casele de locuit și de lucru, pe ridicături. Atît alegerea cîmpului, cît și așezarea taberei s-au dovedit bune. Bineînțeles că și acest cîmp de gheață s-a rupt în repetate rînduri, micșorîndu-se aproape de 10 ori (aproximativ pînă la 500 ha). În tot timpul derivei însă, tabăra n-a fost niciodată în pericol, iar vara, sub casele așezate pe ridicături nu a existat apă provenită din topirea zăpezii, care pricinuisese multe neplăceri cercetătorilor altor stațiuni. Firește că în locurile mai

joase se strîngea multă apă; în toiul verii polare, micile lacuri ocupau mai mult de jumătate din suprafața ghețarului, adîncimea lor depășea uneori un metru și era primejdios să mergi pe gheață.

„Vara ne-am aflat în regiunea oceanului, unde la suprafața apei nu existau decît 20—30% ghețuri... Adesea ghețarul nostru era înconjurat de apă curată; pînă la orizont nu se vedeau ghețuri. În timpul furtunilor, stropii valurilor ajungeau pînă la tabără. Marginile ghețarului se rupeau mereu“ (E. Tolstikov).

Colectivul stațiunii nu a lucrat numai pe ghețar, ci și pe o zonă întinsă de ambele părți ale liniei derivei, pe alți ghețari, care uneori se aflau la 100 km de bază. Cercetătorii erau transportați acolo cu heli-coptorul, iar legătura cu ei se menținea prin radio. Într-un an, stațiunea a străbătut, descriind ca și stațiunea „Polul Nord-2“ o mulțime de zig-zaguri, peste 2 600 km, iar în linie dreaptă numai 530 km. Principala ei realizare oceanografică a fost studierea peninsulei submarine a bancului continental, descoperită de colectivul stațiunii „Polul Nord-2“ și a părții pînă atunci slab cercetate a versantului continental spre nord și nord-est de marea Ciukotka. Printre altele, s-a descoperit un canion cu adîncimi de peste 1 200 m, care traversează „peninsula“ în direcție latitudinală, dincolo de paralela de 76°. În urma lucrărilor celor două stațiuni în derivă, harta reliefului fundului oceanului între 170° longi-tudine estică și 145° longitudine vestică s-a schimbat radical.

La 20 aprilie 1955, cînd ghețarul se afla la 80°53' latitudine nordică și 175°50' longitudine vestică, întregul colectiv al stațiunii „Polul Nord-4“ a fost schimbat.

În locul stațiunii evacuate „Polul Nord-3“ a fost organizată stațiunea în derivă „Polul Nord-5“, compusă din 30 de cercetători. Ea a fost debarcată, la 20 aprilie 1955, pe un cîmp de gheață, la 82°4' latitudine nordică și 157° longitudine vestică, la nord de capul Barrow (Alaska). Ea a lucrat cu spor pînă la noua schimbare a colectivelor, în aprilie 1956. Tot atunci a fost organizată stațiunea în derivă „Polul Nord-6“, pe o insulă de gheață (cu o suprafață de peste 100 km²), descoperită la 74°24' latitudine nordică și 177°3' longitudine vestică.

Capitolul 96

NOILE DESCOPERIRI ȘI EXPLORĂRI ÎN ANTARCTIDA

ULTIMA EXPEDIȚIE A LUI SHACKLETON

După terminarea primului război mondial, „asaltul Antarctidei“ a continuat.

La începutul verii anului 1921—1922 (din emisfera sudică), *Ernest Shackleton* a plecat din nou spre Antarctida în fruntea unei expediții

pe vasul „Quest“ („Căutarea“), dar a murit pe insula Georgia de sud (ianuarie 1922) înainte de a ajunge acolo. Expediția sa, condusă de *Francis Wild*, a continuat explorarea litoralului Antarctidei dinspre oceanul Atlantic, pe baza planului elaborat de Shackleton. Ea a stabilit limitele și caracterul gheții de banchiză pe o întindere de circa 4500 km de la 18° longitudine estică până la 52° longitudine vestică, în zona situată între 63 și 70° latitudine sudică. Vasul „Quest“ nu s-a putut apropia de uscat nici pe porțiunea dintre 18° longitudine estică și 8° longitudine vestică, unde de altfel nici până astăzi n-a pășit picior de om, deși, după cât se pare, el nu se întinde aproape nicăieri spre sud, dincolo de paralela de 70° și nici chiar pe litoralul mării Weddell, mai apropiată de pol, dar mai accesibilă, care înainte de Wild fusese vizitată în repetate rânduri de vânători de balene și oameni de știință de diferite naționalități.

G. H. Wilkins

PRIMELE ZBORURI DEASUPRA ANTARCTIDEI

Ulterior, începînd din 1928, Antarctica a fost explorată cu mai mult succes și în aceasta un rol foarte important l-au jucat avioanele de diferite tipuri. Cu ajutorul lor s-au făcut o serie de descoperiri importante pe țărmurile Antarctidei. Cu acest prilej s-a putut constata (deși cu oarecare rezerve) că *Antarctida este un continent unic, iar nu dublu*; înainte, unii presupuneau că ea este tăiată în părți inegale de un canal dintre mările Weddell și Ross, mai exact între ghețarii de șelf *Filchner* și *Ross* (măsurătorile înălțimilor calotei de gheață de pe Antarctica, în regiunea presupusului canal, efectuate pînă în prezent, nu arată peste 850 m).

La începutul explorării Antarctidei din aer, confuzii în această problemă au fost cauzate de G. H. Wilkins, care după o serie de zboruri în Arctica „s-a mutat“ în Antarctica. La începutul verii antarctice (decembrie 1928), el a întreprins primul zbor deasupra continentului polar sudic, la sud-est de Țara lui Graham. În timpul zborului, Wilkins „a descoperit“ o nouă parte a Antarcticii, pe care a denumit-o *Țara lui Hearst*, a văzut o fișie de gheață pe care a luat-o drept strîmtoare și a hotărît (greșit, după cum s-a stabilit ulterior) că Țara lui Graham este un arhipelag.

R. E. Byrd

În 1928—1930, ofițerul american *Richard Evelyn Byrd* a organizat pe două vase cu patru avioane pe bord tabăra *Little America* lângă marginea de răsărit a Barierei de gheață a lui Ross (*golful Balenelor*), unde a descoperit *insula Roosevelt* (altitudine maximă 366 m). Această expediție a folosit pentru prima oară cu succes în Antarctica aviația (pentru acțiuni de recunoaștere și în special pentru fotografii din aer). Mai întâi, Byrd a întreprins o mare expediție cu săniile spre munții Regina Maud, descoperiți de Amundsen și a izbutit să corecteze observațiile acestuia. La 28—29 noiembrie 1929, Byrd a efectuat primul zbor încununat de succes de la baza *Little America* pînă la polul Sud (1 300 km). Apoi Byrd și piloții săi au descoperit la est și sud-est de insula Roosevelt o regiune muntoasă — *Țara Marie Byrd*.

DESĂVÎRSIREA DESCOPERIRII LITORALULUI DINSPRE OCEANUL INDIAN AL ANTARCTIDEI

În anii 1929—1931, a doua expediție australiană, sub conducerea lui *Douglas Mawson*, a explorat în timpul verii, pe vasul „Discovery”, coasta Antarctidei, în parte cu ajutorul avioanelor — de la coasta Enderby pînă la Țara Victoria lângă marea Ross, pe o distanță de 120° longitudine (50 — 170° longitudine estică). Totodată, în prima vară, expediția lui Mawson a descoperit la sud de Țara Enderby, *Țara lui Mac Robertson*, iar la răsărit de ea, porțiunea vestică a coastei Regele George al V-lea. În cea de-a doua vară, ea a descoperit la răsărit de Țara lui Wilhelm al II-lea coasta *Sabrina* (între 110 și 120° longitudine estică). Expediția de pe „Discovery” a reușit să treacă pe hartă mari porțiuni ale coastei; cu toate că și după activitatea echipajului de pe „Discovery” au rămas necercetate unele porțiuni de coastă destul de mici, totuși expediția australiană a dovedit în mod convingător că la sud de oceanul Indian, de la Țara lui Wilhelm al II-lea pînă la Țara Victoria, se întinde un uscat antarctic neîntrerupt.

Rămăneau însă dubii în privința altor părți ale uscatului antarctic, descoperite anterior lângă oceanul Indian, spre vest de Țara lui Wilhelm al II-lea, coasta Kemp și Țara Enderby. Erau ele oare insule sau părți ale continentului?

Această problemă au rezolvat-o în anii 1929—1935 norvegienii. În vara anilor 1929—1930 și 1930—1931 pilotul *Hjalmar Riiser-Larsen* a navigat pe baleniera „Norvegia”. În cursul primei veri el a început descoperirea *Țării Regina Maud* la vest de Țara Enderby, iar apoi, în oceanul Atlantic, înainte de a ajunge în marea Weddell, a descoperit (între 10 și 20° longitudine vestică) *coasta Prințesa Martha*. În a doua vară, Riiser-Larsen, ocolind întreaga Antarctidă, a descoperit în oceanul Indian și a însemnat pe hartă *coasta Prințesa Ragnhild* (20—30° longitudine estică). Mai târziu s-a constatat că ambele coaste reprezintă porțiunile de vest și de est ale Țării Regina Maud.

În anul 1933—1934, petrolierul norvegian „Torshaven” comandat de *Lars Christensen*, ocolind Antarctida, a descoperit în oceanul Indian, la vest de țara lui Wilhelm al II-lea, *coasta Leopold și Astrid*, iar în vara următoare, mai departe spre vest, *coastele Ingrid Christensen și Lars Christensen*. Norvegienii au debarcat acolo lângă golful Olaf-Pryds (68°39' latitudine sudică, 78°36' longitudine estică) și au înălțat pe coastă drapelul norvegian. Petrolierul a străbătut pe lângă coastă circa 450 km, dintre care peste 100 km erau în acea vară complet liberi de zăpadă și gheață. Această călătorie a confirmat că *oceanul Indian* — între meridianele capului Bunei Speranțe (18°5' longitudine estică) și capul Sudic al Tasmaniei (146°40' longitudine estică) — *se întinde pînă la un masiv compact de uscat antarctic*.

ESTE OARE ANTARCTIDA UN CONTINENT UNIC ?

Dimpotrivă, porțiuni considerabile ale coastei Antarctidei spre oceanul Atlantic au rămas neexplorate pînă astăzi și sînt indicate pe hărți doar convențional prin linii punctate. Totuși, porțiunea cea mai întinsă din spre răsărit, dintre coastele Prințesa Martha și Prințesa Ragnhild (10° longitudine vestică, 20° longitudine estică) face parte fără îndoială din masivul uscatului antarctic, deoarece la sud de ea se află, la o mică distanță, regiunea muntoasă Țara Regina Maud cu vîrfuri de 3 100—3 900 m, iar dincolo de aceasta, mai aproape de polul Sud, s-a descoperit un alt lanț de munți cu altitudini de 4 200—4 300 m. Dar, după cum am arătat mai sus, o altă porțiune mai scurtă — partea de sud a mării Weddell, între coastele Richard Black și Leopold — cu ghețarii săi de șelf (printre care Filchner) stîrnește pînă astăzi îndoiala unor geografi: este aceasta oare o coastă sau intrarea într-un canal transantarctic?

Litoralul Antarctidei dinspre oceanul Pacific este astăzi cunoscut, cel puțin în linii generale, între meridianul unui punct din Țara lui Graham, situat în fața capului Horn (67°17' longitudine vestică) pînă la meridianul capului Colbek de pe peninsula Eduard al VII-lea (159° longitudine vestică), dincolo de care se întind ghețarul de șelf Prestrud și uriașul ghețar de șelf Ross. Dintre mări'e antarctice periferice ale

oceanului Pacific, cel mai bine a fost studiată coasta *mării Bellingshausen*; dimpotrivă, *marea Amundsen*, situată mai departe spre vest, este încă foarte slab studiată și linia coastei e însemnată pe hartă doar în mod convențional. Cît privește cea de-a treia regiune periferică antarcctică a oceanului Pacific — marea Ross (cu ghețarul ei de șelf), sînt destul de bine studiate țărmurile ei înalte de vest și sud, cu vîrfuri care depășesc 2 500 m (punctul cel mai înalt este muntele Markham de 4 572 m); coasta de est însă a ghețarului de șelf Ross nu este încă de loc studiată. Pînă la elucidarea acestor probleme, chestiunea dacă Antarctica este un continent unic sau e formată din două insule nu poate fi definitiv rezolvată.

După zborul lui Wilkins a mai apărut ipoteza că partea Antarctidei dinspre oceanul Pacific nu reprezintă un masiv unic de uscat, în care Țara lui Graham este o peninsulă, ci un arhipelag. Cea de-a *doua expediție americană a lui Byrd* (1933—1936) a contribuit în mare măsură la infirmarea concluziei pripite a lui Wilkins. Ea și-a stabilit din nou baza la Little America, dar de data aceasta lărgită și dotată cu mijloace tehnice perfecționate. Byrd s-a deplasat cu 200 km spre sud, unde a instalat un post meteorologic și a petrecut acolo singur cîteva luni de iarnă, avînd legătura cu baza prin radio, pînă cînd s-a îmbolnăvit și în timpul nopții polare s-a întors la Little America. În vara anului 1934—1935, Byrd și alți piloți au efectuat o serie de zboruri deasupra Antarctidei în zona dinspre mările Ross și Weddell, explorînd aproximativ 500 000 km² de teritoriu care nu fusese cercetat pînă atunci.

Piloții au ajuns la concluzia că, între mările Weddell și Ross nu există o strîmtoare și, prin urmare, Antarctica e un continent unic. Byrd a exprimat această concluzie astfel: „... La răsărit de meridianul de 150° longitudine vestică și de paralela de 75° pînă la polul Sud, pe o întindere de 1 000 de mile, nu poate exista vreo strîmtoare“. Dar această concluzie categorică nu are suficient temei, ceea ce au dovedit în mod convingător observațiile ulterioare: nicăieri în această zonă nu s-au descoperit înălțimi mai mari de 850 m, iar o serie de puncte se află la o altitudine mult mai mică, în timp ce grosimea calotei de gheață depășește adesea 1 000 m. Expediția a acordat cea mai mare atenție cercetării regiunii muntoase Țara Marie Byrd, unde s-a descoperit de altfel mai tîrziu un vîrf de 6 100 m — cel mai înalt punct din Antarctica.

EXPLORAREA ȚĂRILOR LUI GRAHAM ȘI ALEXANDRU I

Aproape simultan cu expediția lui Byrd, a întreprins cercetări în Țara lui Graham și în sectorul Antarctidei dinspre oceanul Pacific, americanul *Lincoln Ellsworth*. În 1935, el a debarcat pe insula Dundy, situată lîngă extremitatea nord-estică a Țării lui Graham (adică lîngă coasta de nord-vest a mării Weddell). După două încercări nereușite, Ellsworth și pilotul său *Hebert Hollick-Kenyon* au efectuat de aici un zbor (23 noiembrie — 5 decembrie 1935) peste sectorul Antarctidei dinspre oceanul Pacific, pînă la un punct situat la 25 km sud de baza Little

America de lângă marea Ross. Zborul a durat douăsprezece zile, deoarece Ellsworth a aterizat în patru rinduri pe calota de gheață a Antarctidei pentru a efectua observații astronomice.

În cursul zborului, Ellsworth a descoperit lanțul *Eternity* („Veșnicia”), care se întinde de-a lungul țărmului răsăritean al Țării lui Graham, cu vîrfuri de 2 100 m¹. La vest de țara lui Graham, pînă la meridianul de 90° longitudine vestică, se întinde un podiș acoperit de gheață (altitudine de circa 2 000 m) cu mici masive muntoase și un lanț de munți ale căror vîrfuri ajung la 3 000—3 900 m. Ellsworth a numit această parte înaltă a Antarctidei (situată la nord de paralela de 80° latitudine sudică, între meridianele de 80 și 10° longitudine vestică) *Țara lui James Ellsworth*, în cinstea tatălui său. Mai departe spre vest a fost descoperit un platou care se întinde pînă la aproximativ 115° longitudine vestică. În cinstea pilotului său, Ellsworth l-a numit *platoul Hollick-Kenyon* (altitudine medie circa 2 000 m).

Ultima aterizare a avionului lângă Bariera de gheață a lui Ross a fost forțată din lipsă de carburanți. După ce s-au odihnit patru zile la locul aterizării, piloții au mai avut nevoie de nouă zile pentru a parcurge mica distanță care îi despărțea de Little America, unde au ajuns la 15 decembrie. Baza fusese însă evacuată înainte; piloții au stat în căsuța rămasă goală a expediției lui Byrd o lună întreagă, pînă cînd (la mijlocul lunii ianuarie 1936) a aterizat acolo un avion al Expediției oceanografice britanice „Discovery II” trimis în căutarea lor. Iar după cinci zile a venit să-i ia pe Ellsworth și Hollick-Kenyon un vas american, care din pricina furtunii întârziase în zona subantarctică a oceanului Pacific.

Expediția britanică de pe shoonerul „Penola” condusă de *John Righmill*, care a explorat Țara lui Graham în anii 1934—1937, a confirmat și a extins observațiile făcute de Ellsworth asupra rețelului acestei părți a uscatului antarctic. Righmill și piloții săi au dovedit definitiv că Țara lui Graham reprezintă o peninsulă lungă și îngustă a Antarctidei, cea mai înaintată spre nord, și este situată între oceanele Atlantic și Pacific (mările Weddell și Bellingshausen). Expediția a însemnat pe hartă aproximativ 1 600 km din linia de coastă a acestei părți a continentului.

După observațiile piloților, *Țara lui Alexandru I* s-a dovedit a fi mult mai mare decît era indicată pe hărțile anterioare; potrivit datelor obținute prin fotografierea din avion, ea este o *însulă*, despărțită de continent printr-o strîmtoare lungă și îngustă blocată de ghețuri — *strîmtoarea Regele George al VI-lea* (King George VI-th), care se leagă spre nord prin *strîmtoarea Șokalski* de marea Bellingshausen.

ULTIMELE EXPEDIȚII ALE LUI BYRD

În 1939—1941 a lucrat în Antarctica cea de-a *treia expediție americană a lui Byrd*. De data aceasta el și-a împărțit expediția în două grupuri: unul avînd baza la Little America, iar celălalt și-a organizat

¹ Mai tirziu, în partea de sud a lanțului, s-a descoperit un vîrf de 4 500 m.

o bază nouă — la o distanță de aproape 3 000 km — lângă golful Marguerite din marea Bellingshausen (lângă țărmul vestic al Țării lui Graham). În sănii trase de ciini și dispunând de două avioane, Byrd a explorat pentru a doua oară zona dintre mările Weddell și Ross. În Țara Marie Byrd și în regiunile de litoral s-au descoperit o serie de lanțuri muntoase. În ceea ce privește însă problema dacă zona mai joasă dintre podișul de lângă pol și înălțimile din regiunile antarctice dinspre oceanul Pacific reprezintă o depresiune sau o strîmtoare, nu s-a înregistrat nici un progres.

După cel de-al doilea război mondial, în 1946—1947, Byrd a condus cea de-a *patra expediție antarctică*, care a fost și cea mai mare. Ea a avut la dispoziție douăsprezece nave, printre care un spărgător de gheață și un vas portavion. Numărul participanților a depășit cifra de 4 000 de persoane, printre care se aflau oameni de știință, ingineri și specialiști militari.

În Antarctida, expediția a fost împărțită în trei grupuri. Grupul principal, condus de Byrd, și-a organizat baza, ca și înainte, la Little America. Al doilea grup a fost trimis spre vest, iar al treilea, spre est de baza principală.

Byrd însuși a zburat pentru a doua oară spre polul Sud și dincolo de el a descoperit munți cu înălțimi pînă la 4 600 m, care puteau fi o continuare a șirului de munți Regina Maud. Piloții au fotografiat din aer un teritoriu cu o suprafață de circa 2 400 000 km². Grupul de vest a corectat harta Țării lui Wilkes, iar la sud-vest de aceasta, între meridianele de 70° și 80° longitudine estică a descoperit *platoul American Highland* (altitudine peste 1 000 m). Grupul de est a cercetat porțiuni întinse de pe coasta Antarctidei dinspre oceanul Pacific (inclusiv țărmurile mării Bellingshausen). Ambele grupuri au cercetat aproape întregul litoral al Antarctidei, cu excepția porțiunii dinspre oceanul Indian, lungă de circa 1 000 km, dintre Țara Enderby și Țara Regina Maud, care fusese explorată înainte de război de norvegieni. În total, expediția a cartografiat aproape un sfert din întreaga linie de coastă presupusă a Antarctidei și contururile continentului sudic au căpătat forma pe care o au pe hărțile de astăzi. Totuși, Antarctida reprezintă încă în cea mai mare parte a sa o „pată albă“, care va putea fi ștearsă numai prin eforturile comune ale cercetătorilor sovietici și străini contemporani.

PREGĂTIREA EXPLORĂRII ANTARCTIDEI ÎN CEL DE-AL TREILEA AN GEOFIZIC INTERNAȚIONAL

Anul geofizic internațional se numește perioada (care nu este în mod obligatoriu de un an) de observații geofizice simultane, efectuate cu mijloacele și forțele științifice ale mai multor țări, pe baza unui program stabilit de comun acord și cu metode unice. Pentru cel de-al treilea An geofizic s-a stabilit o perioadă de un an și jumătate, între 1 iulie 1957 și 31 decembrie 1958.* Observațiile se vor efectua în toate zonele de pe

* Lucrările Anului Geofizic s-au prelungit pe anul 1959 sub denumirea „Cooperarea geofizică internațională 1959“, n. r.

Postul de radio și vedere spre mare în așezarea „Mirnii”.

glob, pe uscat, pe mare și în atmosferă; se acordă o atenție deosebită regiunilor slab studiate, inclusiv continentului celui mai puțin studiat — Antarctida.

Zonele de activitate ale oamenilor de știință din fiecare țară care și-a exprimat dorința de a participa la explorarea Antarctidei, au fost stabilite dinainte de comun acord. În 1955, o serie de țări au început lucrările pregătitoare pentru organizarea de baze de cercetări științifice în Antarctida. Aceste baze au fost amplasate pe țărmurile Antarctidei, de regulă la distanțe mari unele de altele. Un număr relativ mai mare de stațiuni ale citorva țări va fi grupat numai în Țara lui Graham și ceva mai puține pe insula Ross (în regiunea de sud-vest a mării Ross).

Case de locuit în aşezarea „Mirnii”.

Motonava „Obi”.

În afară de bazele de pe litoral, unele țări mai organizează câte o stațiune-două în interiorul continentului, dintre care S.U.A. la polul Sud, iar Franța, în regiunea polului Sud magnetic.

Zona aleasă de oamenii de știință sovietici se află în vecinătatea oceanului Indian, de ambele părți ale mării Davis (Țara Regina Mary). Grupul continental al expediției antarctice științifice sovietice, în fruntea căreia a fost numit *Mihail Mihailovici Somov*, este alcătuit din șaptezeci de oameni de diferite specialități. El a debarcat pe țărmul mării Davis, la vest de ghețarul Helen, și la începutul iernii antarctice din 1956 a construit, cu ajutorul echipajelor a două motonave „Obi” și „Lena”, așezarea „Mirnii” (93° longitudine estică, $66^{\circ}33'$ latitudine sudică). Așezarea este alcătuită din câteva case de locuit și de lucru, luminate și încălzite cu electricitate; în afară de centrala electrică există acolo un atelier mecanic, hangare și magazine.

Grupul continental se împarte în șase echipe pe specialități: aerometeorologi, geofizicieni, geologi, geografi, specialiști în fotografiere din avion, radiotelegrafiști, aviatori. Echipa de avioane sub conducerea lui I. I. Cereviciin și-a început activitatea cu cinci avioane și două elicoptere.

În afară de baza principală — așezarea „Mirnii” — la sfârșitul anului 1956 s-au organizat două stațiuni. Una dintre ele — „Pionerskaia”, situată la 375 km de așezarea „Mirnii”, la o altitudine de 2 700 m, și-a început activitatea științifică la 27 mai 1956. Cealaltă stațiune, „Oazis” („Oaza”), a început să funcționeze la 15 octombrie 1956, la 360 km est de „Mirnii”, în așa-numita oază *Banguera* — porțiune deluroasă (circa 750 km²), care e tot anul liberă de ghețuri. „Aceasta este un fel de uriașă pată în scutul de gheață al Antarctidei, care are o microclimă proprie și este plină de lacuri și piraie de diferite mărimi” (V. Burhanov). Mai târziu se vor crea și alte stațiuni: „Vostok” („Răsăritul”), în regiunea polului geomagnetic și „Sovetskaia” („Sovietică”), în regiunea așa-numitului „pol al inaccesibilității relative”, adică în punctul cel mai îndepărtat de oricare dintre oceanele care scaldă țărmurile Antarctidei. Această stațiune, în funcție de condițiile de pe teren, urmează să fie organizată între 81 și 82° latitudine sudică, 50 și 55° longitudine estică.

Antarctida reprezintă un uriaș cîmp de activitate pentru cercetătorii națiunilor care participă la cel de-al treilea An geofizic internațional. Din expunerea de mai sus se vede că pînă în prezent mii de kilometri din coasta continentului sudic nu sînt însemnate pe hărți exacte. Cît privește regiunile interioare, suprafața totală a „petelor albe” din Antarctida se ridică deocamdată la peste 10 000 000 km². Fără îndoială că nici spre sfârșitul anului geofizic nu vor fi șterse toate „petele albe”, dar pe harta Antarctidei vor interveni, desigur, mari modificări.

BIBLIOGRAFIE

Lista de față cuprinde lucrări originale și traduceri în limba rusă, apărute în volume separate. Studiile publicate în culegeri sau în periodice sînt indicate numai în cazuri excepționale.

Adamovici M. Livingstone, M., 1939.

Akkuratov V. I. La marile latitudini. Însemnări despre zborurile din 1936—1946. M. — L., 1947.

Albanov V. I. Spre sud, către Țara lui Franz Iosef, P., 1917 (reeditare: „Fapta eroică a timonierului V. I. Albanov“, M., 1953).

Alekseev M. P. Siberia în relatările călătorilor și scriitorilor vest-europeni din secolele XIII—XVII, ed. 2, Irkutsk, 1941.

Alman A. Lupta pentru Polul Nord și Polul Sud, L., 1930.

Amundsen R. Opere în cinci volume. L., 1936—1939.

Anson G. Călătorie în jurul lumii... S. Pb., 1751 (prima descriere în limba rusă a unei călătorii în jurul lumii); ed. 2, 1789.

Anucin D. N. Alexander Humboldt ca explorator și geograf. M., 1915.

Arrianus. Anabasis al lui Alexandru sau istoria expedițiilor și cuceririlor lui Alexandru cel Mare în șapte cărți. Taškent, 1912.

Arrianus. India („Vestnik drevnei istorii“ — „Analele de istorie antică“) 1940, nr. 4.

Ausweit L. Cum a fost descoperit globul pămîntesc. M.—L., 1939.

„Autorii antici despre Asia centrală (secolul al VI-lea î.e.n. — secolul al III-lea e.n.)“, Crestomație. Taškent, 1940.

Bagrov L. S. Hărțile Rusiei asiatice. P., 1914.

Bagrov L. S. Istoria hărții geografice, P., 1917.

Bahrușin S. V. Cazacii pe Amur. L., 1925.

Bahrușin S. V. Lucrări științifice, vol. 3; Lucrări alese privind istoria Siberiei din secolele XVI—XVII, partea I, M., 1955 (cuprind „Studii asupra istoriei colonizării Siberiei în secolele XVI—XVII“ și 8 articole).

Bannikov A. G. Primele călătorii ale rușilor în Mongolia și China de nord. M., 1949.

Barthold V. V. Istoria studierii Orientului în Europa și în Rusia. Ed. 2, L., 1925.

Başmakov P. I. Primii exploratori ruși ai insulelor Novaia Zemlia. P., 1922.

Baker G. Istoria descoperirilor și explorărilor geografice, M., 1950.

Baker S. Călătorie spre cursul superior al Nilului și cercetarea izvoarelor lui. M., 1855.

Bellingshausen F. F. Dubla explorare în oceanul Înghețat de sud și călătoria în jurul lumii... pe goaletele „Vostok“ și „Mirnii“. M., 1949.

Belov M. I. Semion Dejnev. M., 1955.

Berg L. S. Societatea unională de geografie în o sută de ani. M.—L., 1946.

- Berg L. S. Descoperirea Kamciatkăi și expediția lui Bering. M.—L., 1946.
- Berg L. S. Studii privind istoria științei geografice ruse. L., 1929.
- Berg L. S. Studii privind istoria descoperirilor geografice ruse. M.—L., ed. 2, 1949.
- Berh V. N. Biografiile primilor amirali ruși sau studiu asupra istoriei flotei ruse, părțile 1—4, S. Pb., 1831—1836.
- Berh V. N. Istoria cronologică a tuturor călătoriilor în regiunile polare nordice... părțile 1—2, S. Pb. 1821—1823.
- Berh V. N. Istoria cronologică a descoperirii insulelor Aleutine. S. Pb., 1823.
- Bezghin I. G. Expediția prințului Bekovici-Cerkasski în Hiva. S. Pb., 1891.
- Biciurin N. P. (Iakin) Date despre popoarele care au locuit în Asia centrală în timpurile străvechi, 3 volume. M., 1950—1953.
- Bolotnikov N. Nikifor Beghicev. M., 1954.
- Buinițki V. H. 812 zile în derivă pe banchiză. M., 1946.
- Burhanov V. F. Noile explorări sovietice în Arctica. M., 1955.
- Burhanov V. F. Spre țărmurile Antarctidei. M., 1956.
- Butakov A. I. Jurnalale de zi ale călătoriei... pe marea Aral în anii 1848—1849. Tașkent, 1953.
- Byrd R. Cucerirea Antarctidei. M., 1931.
- Byrd R. Deasupra Polului Sud. L., 1935.
- Byrd R. Din nou în Antarctica. L., 1937.
- Carpini Plano. Istoria mongolilor. S. Pb. 1911.
- Carra de Vaux. Geografii arabi. L., 1941.
- „Călători englezi în statul Moscovei în secolul al XVI-lea“ M., 1937.
- „Călătorie prin America de nord spre marea Înghețată și oceanul Pacific, săvârșită de domniile Hearne și Mackenzie...“ S. Pb. 1808.
- „Călătoriile lui Cristofor Columb“ (Jurnale de zi, scrisori, documente), ed. 3, M., 1956.
- Cerniavski V. I. P. P. Semenov-Tian-Șanski... M., 1956.
- Clavișo R. G. Jurnalul călătoriei la curtea lui Timur din Samarkand... S. Pb. 1881.
- Columb Cristofor. Vezi „Călătoriile lui Cristofor Columb“.
- Cook James. Călătorie făcută în regiunea de nord a oceanului Pacific în anii 1776—1780. S. Pb. 1805.
- Cook James. Călătoria căpitanului Cook în jurul lumii. S. Pb. 1789—1793.
- Cook James. Călătoria spre Polul Sud și în jurul lumii. M., 1948.
- „Cronica Nordului“. Vol. 1, M.—L., 1949.
- „Cronici siberiene“ S. Pb., 1907.
- Davidov B. V. În cleștele gheturilor. Călătoria canonierei „Krasnii Oktiaabr“ spre insula Vranghel. L., 1925.
- Davidov I. Călătorind pe mări, M., 1956.
- Darwin Ch. Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe corabia „Beagle“. M., 1953.
- De Long J. Călătoria vasului „Janette“, L., 1936.
- De Veer G. Călătoriile lui Barents. M.—L., 1936.
- „Descoperirile călătorilor și navigatorilor polari ruși din secolul al XVII-lea“. Culegere de documente. M., 1951.
- „Descoperirile rusești în Antarctica“, M., 1951.
- „Descoperirile rusești în oceanul Pacific și în America de nord în secolele XVIII—XIX“. M.—L., 1944.

- „Descoperirile rusești în oceanul Pacific și în America de nord în secolul al XVIII-lea”.
M., 1948.
- Diakonov M. A.* Amundsen. M., 1937.
- Diakonov M. A.* Călătorii în regiunile polare. Ed. 3 adăugită L., 1933.
- „Dicționar biografic rus” în 25 de volume. S. Pb., 1896—1913.
- (*Diaz del Castillo*) Însemnările unui soldat... *Vezi Egorov D. N.*
- Divin V. A.* Marele navigator rus A. I. Cirikov. M., 1953.
- Divin V. A.* Spre țărmurile Americii. Călătoriile și explorările lui M. S. Gvozdev. M., 1956.
- Dmitriev V. I. A. I.* Butakov. M., 1955.
- Dmitriev V. V.* Geograful și exploratorul rus P. K. Kozlov. Smolensk, 1951.
- Dumont d'Urville J.* Călătorie în jurul lumii alcătuită din călătoriile lui Magellan, Tasman... etc., patru părți, S. Pb. 1843.
- Efimov A. V.* Din istoria marilor descoperiri geografice rusești în oceanul înghețat de nord și în oceanul Pacific. Secolul al XVII-lea — prima jumătate a secolului al XVIII-lea. M., 1950.
- Efimov A. V.* Din istoria expedițiilor rusești în oceanul Pacific. M., 1948.
- Egorov D. N.* (traducător). Însemnările soldatului Bernal Diaz (traducere liberă și prescurtată a cărții lui B. Diaz del Castillo „Poveste adevărată a cuceririi Noii Spanii”), două părți L., 1924—1925.
- Evteev O. A.* Primii geodeziști ruși în oceanul Pacific. M., 1950.
- „Expediția lui Bering”. Culegere de documente. M., 1941.
- „Expedițiile arctice ale lui John Franklin” L., 1937.
- Fedcenko A. P.* Călătorie în Turkestan. M., 1950—1952.
- Fiske J.* Descoperirea Americii, în 2 volume, M., 1892, 1893.
- Fischer I. E.* Istoria Siberiei. S. Pb., 1774.
- Frakkin N. G.* Academicianul I. I. Lepiohin... M., 1950.
- Gassert K.* Cercetarea regiunilor polare. Odessa, 1912.
- „Geografia antică”. M., 1953.
- Golovnin V. M.* Opere. M.—L., 1949.
- Grigoriev S. G.* În jurul Polului Sud. Ed. 3, M., 1937.
- Greely A.* Trei ani în Arctica, 1881—1884. L., 1935.
- Grumm-Grjmailo A. G.* Activitatea și viața lui G. E. Grumm-Grjmailo... M., 1947.
- Grumm-Grjmailo G. E.* Descrierea călătoriei în China de vest. M., 1948.
- Günther S.* Secolul marilor descoperiri. 1903.
- Gvozdețki N. A.* Cum au fost șterse „petele albe” de pe harta U.R.S.S. M., 1953.
- Hart G.* Venețianul Marco Polo. M., 1956.
- Hart G.* Calea maritimă spre India. M., 1954.
- Helwald F.* În regiunea gheții veșnice. Istoria călătoriilor spre Polul Nord. Ed. 2, S. Pb., 1884.
- Herberstein S.* Însemnări despre faptele moscoviților. S. Pb., 1908.
- Herodot.* Istoria în nouă cărți (două volume) ed. 2, M., 1888.
- Huber P. K.* Călătoria spre răsărit a venețianului Marco Polo... L., 1929.
- Humboldt A.* Tablouri ale naturii. 1900.
- Humboldt A.* Călătoria... din 1829 prin Siberia și spre marea Caspică... S. Pb., 1837.
- Hook (E) și Gabe (J).* Călătorie prin Mongolia în Tibet... M., 1866.
- Hvat L.* Continentul misterios. M., 1956.
- „Iakutia în secolul al XVII-lea”. Culegere de studii. Iakutsk, 1953.

- Ianikov G. V.* Marea expediție din nord. M., 1949.
- Ibn Fadlan.* Călătoria lui Ibn Fadlan pe Volga, L., 1939.
- Irving V.* Istoria vieții și a călătoriilor lui Cristofor Columb, în patru volume. S. Pb., 1836—1837.
- „Istoria artei maritime militare“ în trei volume. M., 1953—1954.
- „Istoria Iakuției“ vol. 1, Iakutsk, 1949.
- Iulius Caesar.* „Însemnările“ lui Iulius Caesar și ale continuatorilor lui. M.—L., 1948.
- Iunker V. V.* Călătoriile prin Africa. M., 1949.
- Ivașințev N. A.* Călătoriile în jurul lumii ale rușilor în anii 1803—1849. S. Pb., 1872.
- Karelin D. I.* Cucerirea polurilor. L., 1947.
- Kinjalov R., Belov A.* Căderea Tenochtitlanului. M., 1956.
- Kliucevski V. O.* Povestirile străinilor despre statul Moscovei. P., 1916.
- Kordt V.* Materiale asupra cartografiei ruse. Trei fascicule. Kiev, 1899—1910.
- Kotzebue O. E.* Călătoriile în oceanul de Sud și în strîmtoarea Bering... pe corabia „Riurik“. S. Pb., 1828.
- Kotzebue O. E.* „Călătoria în jurul lumii... pe goeleta militară „Predpriatie“. S. Pb., 1828.
- Kotzebue O. E.* Călătoriile în jurul lumii (reeditare prescurtată). M., 1948.
- Kozlov P. K.* Mongolia, Amdo și orașul mort Hara Hoto... M., 1948.
- Kozlov P. K.* Mongolia și Kam. M., 1948.
- Kozlov P. K.* Prin Mongolia și Tibet. M., 1956.
- Kozlov P. K.* Călătorie în Mongolia în anii 1923—1926. Jurnal de zi. M., 1949.
- Kracikovski I. I.* Geografia maritimă în secolele XV—XVI la arabi și turci („Culegere de geografie“, III, Editura Academiei de științe a U.R.S.S. M.—L., 1954).
- Krașennnikov S. P.* Descrierea Kamciatkăi. M.—L., 1949.
- Krenkel E. T.* Patru tovarăși. Jurnal de zi. Ediția 2, M.—L., 1940.
- Krestinin V. V.* Date geografice despre Novaia Zemlia (inclus în vol. IV din „Jurnalele de zi“ ale lui I. I. Lepiohin. S. Pb., 1802).
- Krusenstern I. F.* Călătoria în jurul lumii din anii 1803—1806 pe corăbiile „Nadejda“ și „Neva“. M., 1950.
- Kunin K.* Vasco da Gama. Ed. 2, M., 1947.
- Kunin K.* Magellan. M., 1940.
- Laktionov A. F.* Polul Nord. M., 1955.
- Landa Diego.* Știri despre treburile din Yucatan, M., 1955.
- Lapteev S. O.* Tragedie în deșertul de gheață. Irkutsk, M., 1937.
- Lazarev Aleksei P.* Note despre călătoria vasului „Blagonamerennii“ în strîmtoarea Bering și în jurul lumii. M., 1950.
- Lazarev Andrei P.* Călătoria în jurul lumii pe goeleta „Ladoga“. S. Pb., 1832.
- Lazarev M. P.* Documente. Vol. I, M., 1952.
- Lebedev D. M.* Geografia în Rusia în secolul al XVII-lea. M.—L., 1949.
- Lebedev D. M.* Geografia în Rusia pe vremea lui Petru I. M.—L., 1950.
- Lebedev D. M.* Studii despre istoria geografiei în Rusia în secolele XV—XVI. M., 1956.
- Lebedev D. M.* Călătoria lui A. I. Cirikov pe pachebotul „Sv. Pavel“ spre țărmurile Americii. M.L., 1951.

- Lebedev N. K. Cucerirea pământului, în trei volume. 1923—1925 (prelucrarea cărții lui J. Verne).
- Lepihin I. I. Jurnalul de zi din călătoria..., în patru volume. S. Pb., 1771—1802.
- Lisianski I. F. Călătoria în jurul lumii din anii 1803—1806 pe corabia „Neva”. M., 1947.
- „Lista maritimă generală” în 13 volume. S. Pb., 1885—1913.
- Litke F. P. Patru călătorii în oceanul Înghețat de nord... M., 1948.
- Litke F. P. Călătoria în jurul lumii... M., 1948.
- Livingstone D. Călătorii și explorări în Africa de sud, din 1840 pînă în 1855. M., 1955.
- Livingstone D. și Ch. Călătoria pe fluviul Zambezi. M., 1956.
- Maghidovici I. P. Istoria descoperirilor geografice (studii). vol. I, M., 1949.
- Makarov S. O. „Vitiaz” și oceanul Pacific. Două volume. S. Pb., 1894.
- Makarov S. O. „Ermak” printre ghețuri. 2 părți. S. Pb., 1901.
- Makarov S. O. Lucrări oceanografice. M., 1950.
- Markov S. Cronica Alaskăi. M.—L., 1948.
- Mavrodin V. V. Începuturile navigației în Rusia, L., 1949.
- Mawson D. V. În țara viscolului. L., 1935.
- Mela Pomponius. Despre poziția pământului („Geografia antică”. M., 1953).
- Middendorf A. F. Călătorie în nordul și estul Siberiei, 2 părți, S. Pb., 1860—1877.
- Mikluho-Maklai N. N. Opere în cinci volume, M.—L., 1950—1955.
- Minaev I. P. Vechea Indie. S. Pb., 1881.
- Morozov S. Călătorii fotografi ruși. M., 1953.
- Müller G. F. Istoria Siberiei în două volume. M.—L., 1937—1941.
- Müller V. K. Piratul reginei Elisabeta. L., 1924.
- Murzaev E. M. În îndepărtata Asie. Cu privire la istoria studierii Asiei centrale în secolele XIX—XX, M., 1956.
- Murzaev E. M. Studii geografice în Republica Populară Mongolă. M.—L., 1948.
- Muşketov I. V. Turkestanul. Două volume. S. Pb., 1886—1906; vol. I, Ediția 2 adăugită, P., 1915.
- Nansen F. Opere în cinci volume. M.—L., 1937—1940.
- Nansen F. „Fram” în marea Polară. Două volume. M., 1956.
- „Navigatori ruși”. M., 1953.
- „Navigatorii ruși în oceanul Înghețat și oceanul Pacific”. L.—M., 1952.
- Nekrasov A. V. În căutarea continentului Sudic. M., 1929.
- Nevelskoi G. I. Faptele eroice ale ofițerilor de marină ruși în Extremul Orient al Rusiei. 1849—1855. M., 1947.
- Nikitin Afanasi. Călătorie peste trei mări. Ed. Academiei de științe a U.R.S.S., M., 1948.
- Nordenskiöld A. E. Călătoria pe vasul „Vega”, în 2 volume. L., 1936.
- (Novosilski P. M.) Polul Sud. S. Pb., 1853.
- Obrucev V. A. Lucrări alese privind geografia Asiei, în 3 volume. M., 1951.
- Obrucev V. A. Istoria cercetărilor geologice din Siberia. Vol. 1—5. M.—L., 1931—1949.
- Obrucev V. A. Călătoriile mele prin Siberia. M.—L., 1948.
- Obrucev V. A. De la Kiatha la Kuldja. Călătoria în Asia centrală și în China. Ed. 3, M., 1956.
- Obrucev V. A. Prin munții și deșerturile Asiei centrale. M.—L., 1948.
- Obrucev V. A. Călătoriile lui Potanin. M., 1953.

- Obrucev S. V.* Ținutul Kolima-Indighirka. M., 1931.
- „Oceanul Pacific. Cercetările științifice rusești“, L., 1926.
- Okladnikov A. P.* Navigatorii polari ruși din secolul al XVII-lea la țărmurile peninsulei Taimir, M.—L., 1948.
- Osipov K.* Timonierul S. Celiuskin. M., 1949.
- Pahtusov P. K., Moiseev S. A.* Jurnal de zi... M., 1956.
- Pallas P. S.* Călătoriile prin diferite provincii ale statului rus, în trei părți. S. Pb., 1773—1788.
- Park Mungo.* Călătorie în interiorul Africei, în două părți. S. Pb., 1806—1808.
- Payer J.* 725 de zile printre ghețurile Arcticei. L., 1935.
- Perevalov V. A.* Lomonosov și Arctica. Din istoria științei geografice și a descoperirilor geografice. M.—L., 1949.
- Petri E. I.* Călătoriile lui V. V. Iunker în Africa. S. Pb., 1894.
- Peschel O.* Istoria epocii descoperirilor, ed. 2, M., 1884.
- Pevčov M. V.* Călătoriile în Kașgaria și Kunlun. M., 1949.
- Pevčov M. V.* Călătoriile prin China și Mongolia. M., 1951.
- Pigafetta A.* Călătoria lui Magellan. M., 1950.
- Peary R.* Pe gheața cea mare spre Nord. S. Pb., 1906.
- Peary R.* Polul Nord. M., 1948.
- Polo Marco.* Cartea lui Marco Polo. M., 1955.
- Potanin G. N.* Studii asupra Mongoliei de nord-vest. Fasciculele 1—4. S. Pb., 1881—1883.
- Potanin G. N.* Călătoriile prin Mongolia, M., 1948.
- Potanin G. N.* Ținuturile periferice Tangut și Tibet din China și Mongolia centrală, M., 1950.
- Potanina A. V.* Din călătoriile prin Siberia de răsărit, Mongolia, Tibet și China. M., 1895.
- Prescott V.* Cucerirea Mexicului. S. Pb., 1885.
- Prjevalski N. M.* Din Zaisan, peste Hami în Tibet și pe cursul superior al fluviului Galben. M., 1948.
- Prjevalski N. M.* Mongolia și țara tanguților. Călătoria de trei ani în podișul din Asia de răsărit. M., 1946.
- Prjevalski N. M.* Din Kuldja peste Tian-Șan și pe Lobnor. M., 1947.
- Prjevalski N. M.* Din Kiahta pînă la izvoarele fluviului Galben. Cercetarea regiunii nordice a Tibetului și drumul peste Lobnor în bazinul râului Tarim. M., 1948.
- Prjevalski N. M.* Călătoria în ținutul Ussuri. M., 1947.
- Pseudo-Arrianus.* Călătoria în jurul mării Eritreice. („Vestnik drevnei istorii“, 1940, 2).
- Rasmussen K.* Marele drum cu săniile. 18 000 km prin regiunile neexplorate ale Americii arctice. L., 1935.
- Rașid-ad-din.* Istoria mongolilor. S. Pb., 1858.
- Rașid-ad-din.* Culegere de cronici. M.—L., vol. I, cărțile 1—2, 1952. vol. 3, 1946.
- (*Remezov S. U.*) Scurtă cronică siberiană (de la Kungur). S. Pb., 1880.
- Richter B. P. K.* Pahtusov. M., 1952.
- Rikord P. I.* Însemnări... despre călătoriile spre țărmul Japoniei din anii 1812 și 1813 și despre relațiile cu japonezii. S. Pb., 1816.
- Roborovski V. I.* Călătoria prin Tian-șanul de răsărit și Nanșan. M., 1949.
- Rubruquis G.* Călătoria în țările orientale. S. Pb., 1911. (Împreună cu Plano Carpini).
- Rusanov V. A.* Studii, prelegeri, scrisori. L., 1945.

- Sedovnikov D.* Exploratorii noștri. Povestiri despre colonizarea Siberiei (1581—1712), Ed. 3, M., 1905.
- Samoilov V. A.* Semion Dejnev și epoca sa. M., 1945.
- Saricev G. A.* Călătoria prin Siberia de nord-est, pe marea Înghețată și pe oceanul de Răsărit. M., 1952.
- (Scott R.)* Ultima expediție a lui R. Scott. M., 1955.
- „Scurt studiu istoric asupra hidrografiei mărilor rusești“. 3 părți. S. Pb., 1896—1902.
- Semionov P. P.* Istoria a 50 de ani de activitate a Societății ruse de geografie (1845—1895). S. Pb., 1896.
- Semionov-Tian-Șanski P. P.* Călătoria în Tian-șan din anii 1856—1857 („Memoriu“, vol. 2, M., 1946).
- Severțov N. A.* Călătoriile prin ținutul Turkestanului. M., 1947.
- Shackleton E.* În inima Antarcticii. L., 1935.
- Sokolov A. P.* Biblioteca maritimă rusă din anii 1701—1851, ed. 2, S. Pb., 1883.
- Sokolov A. P.* Expediția din nord din anii 1733—1743. S. Pb., 1851.
- Sokolov A. P.* Însemnări despre marea Caspică („Analele departamentului de hidrografie“, părțile III—IV, S. Pb., 1845—1849).
- Solis Anton* Istoria cuceririi Mexicului. Ed. II, două părți. S. Pb., 1789.
- Sosnovski I. A.* Expediția în China din 1874—1875. M., 1882.
- Spafari N. G.* (Spătarul Nicolae Milescu). Călătoria prin Siberia de la Tobolsk la Nercinsk și la granițele Chinei. S. Pb., 1882.
- Stanley H.* În jungla Africei. M., 1948.
- Stanley H.* Cum l-am găsit pe Livingstone. S. Pb., 1873.
- Starokadomski L. M.* Cinci călătorii în oceanul Înghețat de nord. M., 1953.
- Stavnițer M.* Rușii în Spitzbergen. M.—L., 1948.
- Stefanson V.* Arctica ospitalieră. L., 1948.
- Steinberg E. D.* Primii exploratori ai Caspiceii. M., 1949.
- Steller G. V.* Din Kamciatka în America. S. Pb., 1907.
- Strabon.* Geografia în 17 cărți. M., 1879.
- „Studii asupra istoriei colonizării Nordului“. Culegere de articole, P. 1922.
- Svet I. M.* Pe urmele călătorilor și navigatorilor din Orient. M., 1955.
- Șelehov G. I.* Prima călătorie a negustorului rus Șelehov prin oceanul de Răsărit spre țărmurile Americii. S. Pb., 1791.
- Șcerbacov D. I.* Antarctica de astăzi și sarcinile studierii ei. M., 1956.
- Șciukina N. M.* Cum s-a alcătuit harta Asiei centrale, M., 1955.
- Șklovski V.* Marco Polo. M., 1936.
- Șokalski I. M.* Scurt studiu asupra principalelor expediții polare din 1868—1899. S. Pb., 1900.
- Șokalski I. M.* Oceanografia fizică. L., 1933.
- Tacit.* Opere, vol. 1, S. Pb., 1886.
- Tanfiliev G. I.* Geografia Rusiei, partea I (cuprinde istoria explorărilor), Odessa, 1916.
- Te Rangî Hiroa (P. Back)* Navigatorii de la soare-răsare. M., 1950.
- Tihmenev P. A.* Studiu istoric asupra constituirii Companiei ruso-americane și a activității ei pînă în prezent, în două volume. S. Pb., 1861—1863.
- Titov A. A.* Siberia în secolul al XVII-lea. M., 1890.
- Tolmaciiov I.* Pe țărmul oceanului Înghețat în peninsula Ciukotka. S. Pb., 1911.
- Thomson J.* Istoria geografiei antice. M., 1953.

Treșnikov A. F. Un an pe un ghețar. M., 1956.

„Ultima călătorie în jurul lumii a căpitanului Cook și relatarea despre viața și moartea sa“. S. Pb., 1788.

Ușakov G. A. Pe pământ neumblat. M.—L., 1951.

Vancouver G. Călătoria în partea de nord a oceanului Pacific și în jurul lumii... S. Pb., 1827—1838.

Vahtin V. Truditorii ruși ai mării. Prima expediție maritimă a lui Bering... S. Pb., 1890.

Vaillant G. Istoria aztecilor, M., 1949.

Veniaminov I. E. (Innokenti). Însemnări despre insulele Unalașka. S. Pb., 1840.

Verne Jules. Cucerirea pământului. 2 volume, M., 1916 (vezi și Lebedev N. K.).

Veselago F. F. Scurtă istorie a flotei ruse. Ed. 2, M.—L., 1939.

Viskovatov A. Scurt studiu istoric al expedițiilor maritime rusești pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Ed. 2, M., 1946.

Vize V. I. Mările din Arctica sovietică. Studii privind istoria explorărilor. Ed. 3, M.—L., 1948.

Vize V. I. Navigatorii polari ruși — vînători, negustori și oșteni — din secolele XVII—XIX. Dicționar geografic. M.—L., 1948.

Vladimirov V. James Cook, M., 1933.

Vranghel F. P. Călătoria pe țărmurile nordice ale Siberiei și pe marea Înghețată. M., 1948.

Wachsel S. A doua expediție în Kamciatka a lui Vitus Bering. L.—M., 1940.

Wasserman I. Aurul din Cajamarca. M., 1956.

Winsor J. Cristofor Columb și descoperirea Americii. S. Pb., 1893.

Xenofon. Anabasis. M.—L., 1951.

Zabrodskaia M. P. Călătorii ruși în Africa, M., 1955.

Zagoskin L. P. Călătorii și explorări... în America rusească în anii 1842—1844, M., 1956 (reeditarea cărții „Descrierea făcută în cadrul unei expediții pe jos a unei părți din posesiunile rusești din America...“ 2 părți, S. Pb., 1847—1848).

Zagoskin N. P. Căile fluviale rusești și construcțiile navale în Rusia dinainte de Petru I (materiale pentru descrierea rîurilor rusești...) vol. XVI, S. Pb., 1909.

Zaickov V. T. Călătorii din China veche și cercetările geografice în Republica Populară Chineză. M., 1955.

Zamislowski E. E. Herberstein și materialele sale istorico-geografice despre Rusia. S. Pb., 1884.

Zarin V. și E. Călătoriile făcute de M. P. Cerskaia. M., 1952.

Zarin V. și E. Călătoriile făcute de A. V. Potanina. M., 1950.

Zenkovič B. A. În jurul lumii la vînătoare de balene. M., 1954.

Zolotnițkaia R. D. N. A. Severțov, geograf și călător. M., 1953.

Zubov N. N. Navigatori ruși, cercetători ai mărilor și oceanelor. M., 1954.

Zweig S. Amerigo. Povestea unei greșeli istorice (Opere alese, vol. 2, M., 1956).

Zweig S. Expediția lui Magellan. M., 1947.

INDICE DE NUME GEOGRAFICE

- Abaia, lacul 493
 Abakan, lanțul 376, 538, 656
 Abakan, riul 506, 533
 „Abal“, insula 34,
 „Abasia“, țară 95; vezi și Abisinia și
 Etiopia
 Abbat, riul 492, 548; vezi și Nilul albastru
 Abisinia, țară 95, 105, 492; vezi și Etiopia
 „Abisiniei marea“ 79; vezi și Indian
 oceanul
 Abisiniei, podișul 50, 492, 493, 548
 Aca (Acra) 87, 92
 Academiei, golful; vezi Akademii, golful
 Academiei de Științe, munții; vezi Aka-
 demii Nauk, munții
 Acadie, peninsula 318, 325, 328, 456; vezi
 și Noua Scoție
 Acapulco 416, 702
 Aciansk, cetatea 415
 Acikkol, lanțul 681
 Acikkul, lacul 687
 Acinsk 533
 Acit Nur, lacul 678
 „Acoperișul lumii“ 816; vezi și Pamir
 Acra; vezi Aca
 Acutan, insula 576
 Adair, capul 796, 798, 799
 Adak, insula 518, 572, 573
 Adamaua, regiunea 715
 Adelaida 736, 739—742
 Adelaide, insula 794
 Adelaide, riul 741
 Adélie, coasta; vezi Țara Adélie
 Aden 101, 137, 545
 Aden, golful 231
 „Adevărata Cruce“, țara 210, 228; vezi
 și Vera Cruz și Brazilia
 Adige, riul 31
 Adirondacks, munții 457
 Adj-Bogdo, lanțul 674
 „Adormirii“, insula; vezi Grenada
 Adria; vezi Atria
 Adriatică, grup de regiuni 186
 Adriatică, marea 27, 31, 32
 Adun-Ciolon, masiv muntos 546
 Afganistan 740
 Afognak 517
 Africa 19, 20, 27, 30, 31, 47—52, 54, 55,
 74, 75, 78, 79, 81, 82, 85, 95, 99, 119,
 121—127, 129—137, 145, 164, 176, 180,
 184, 197, 206, 210, 213, 218—220, 223
 229, 230, 232, 234, 252, 328, 423, 425,
 452, 464, 476, 491, 493, 548—551, 599,
 635, 706—708, 710, 712, 713, 715—
 730, 829
 Africa centrală și ecuatorială 132,
 549, 550, 715, 718—720, 723, 724,
 726—729, 829
 Africa de nord 20, 27, 47, 49, 74,
 78, 79, 82, 99, 252, 452, 715, 716,
 727
 Africa de nord-est 548
 Africa de sud 55, 130, 132, 133, 135,
 164, 219, 229, 493, 548, 550—552,
 718—720, 728
 Africa de sud-vest 551
 Africa occidentală 47, 119, 121, 123—
 126, 129, 130, 210, 425, 452, 464,
 549, 550, 706, 707, 710, 716, 717,
 724
 Africa orientală 19, 48, 54, 78, 82,
 85, 95, 137, 220, 221, 223, 230,
 232, 234, 720—722, 724, 729
 Africa ecuatorială franceză, colonie 725,
 726
 Africa occidentală portugheză, colonie
 728; vezi și Angola, țară
 Africa orientală germană, colonie 729
 Africa orientală portugheză, colonie 493,
 728; vezi și Mozambic, țară
 Afriga, regiune 51
 Agattu, insulă 518, 572
 „Agisymba“, țară 50
 Agra 540, 541
 Ahaggar, podișul 82, 714
 Ahtuba, riul 82
 Aiagkumkul, lacul 687
 Aian 653, 655

Aian-Iuriah, riul 814
 Ailuk, atol; vezi Krusenstern, atol
 Aion, insula 401
 Air, podișul (Asben) 714
 Airag-Nur, lacul 678
 Akademii, golful (Academiei) 657
 Akademii Nauk, munții (Academiei de Științe) 665, 816, 817
 Akbaital, trecătoarea 666
 Aksai, riul 664
 Aksu, riul 662, 817
 Ahtag, muntele 686
 Aktala 684
 „Aktini gavan“, golful 758
 Alabama, riul 308, 311
 Alai, munții 665, 667, 668
 Alai, valea 13, 92, 665, 667, 669
 Alaknanda, riul 491
 Alakol, lacul 88, 91
 Alaska, golful 513, 514, 573, 579, 580, 582, 583, 621, 623, 625, 626, 628, 635, 698
 Alaska, lanțul 699, 701
 Alaska, peninsula 514, 515, 518, 573, 576, 578, 651, 697
 „Alaska“, țară 576; vezi și Alaska, peninsula
 Alaska, țară 402, 579, 581, 585, 697—701, 781, 839, 840, 845, 858; vezi și America rusă
 Alașan, deșertul 10, 671, 689, 692, 693
 Alașan, munții 670, 671, 680, 681, 692, 693
 Alatau de pe Talass, lanțul 666
 Alatau din Kuznețk, munții 376, 506, 534, 656
 Alatau transilian, lanțul (Zailiiski Alatau) 88, 662, 664, 667
 Alatau țungar, lanțul 88, 667
 Alazeia, riul 392—394, 401, 531
 Alb, capul; vezi Cabo Blanco
 Alb, golful; vezi Bahía Blanca, golful
 Alb, riul; vezi Belaia, riul
 Alb, riul; vezi Rio Branco
 Albă; insula; vezi Belii, insula (marea Barents)
 Albă, insula; vezi Belii, insula (marea Kara)
 Albă, marea 62, 63, 64, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 117, 340, 467, 471, 521, 522, 568, 748, 785, 825, 826
 Albany, oraș 737
 Albany, riul 556
 Albaștri, munții (Africa) 714
 Albaștri, munții (Blue mountains — Australia) 733, 734
 Albazin 413
 Albemarle, golful 449

Alberga, riul 743
 Albert, lacul (Albert-Nyanza) 713, 714
 Albert-Nyanza, lacul; vezi Albert
 „Albion“, insula 33; vezi și Britania
 „Albion“, țară 431
 Albis, fluviul 43; vezi și Elba, fluviul
 Aldan, podișul 658, 813
 Aldan, riul 390, 396, 400, 401, 409, 411, 657, 813
 Aldoma, golful 583
 Aldoma, riul 398
 Aleksandrba, golful 541, 542
 Alekseevka 691
 Aleksei, baia 745
 Alert, capul 785
 Aleutine, insulele 511, 514, 518, 571—573, 575, 576, 578—580, 585, 640, 651
 Aleutine apropiate, insulele; vezi Apropiate, insulele
 Alexandra Land; vezi Țara Alexandra
 Alexandreta, golful; vezi Iskenderun, golful
 Alexandria 45, 49, 52, 77, 81
 Alexandrina, lacul 735
 Alexandru, arhipelagul 580, 621, 624, 627, 634, 635, 845
 Alexandru I, insula 793; vezi și „Țara lui Alexandru I“
 „Alfa și Omega“, capul 171
 Algarve, provincia 119
 Algarve de peste mare, regiunea 121
 Algeria, țară 715, 716
 Algoa, golful 135
 Aliciur, riul 666
 Alma-Ata 664
 Almqvist, insulele 758
 Alpii, munții 41, 42, 437, 665
 Alpii australieni, munții 734, 736, 739
 Altai, munții 532, 534, 539, 546, 547, 656, 665, 674, 676, 703, 816
 Altaiskoe (Alexeevka) 691
 Altaiul din Gobi, lanțul 10, 671, 676, 677, 682, 692
 Altaiul mongol, lanțul 674—676, 678, 682, 691, 692
 Altaiul rusec, munții 656; vezi și Altai
 Altaiul sudic, lanțul (Iujnii Altai) 675
 Altintag, lanțul 672, 680, 685, 687, 688
 Amadeus, lacul 742
 Amanu, atol; vezi Moller
 Amazonul, fluviul („Riul Amazoanelor“ — Amazonas) 188, 190, 284, 286, 291, 292, 295, 302—305, 464—466, 702, 704, 728, 820, 821
 Amboina, insula 334, 629
 Amdo, podișul 682, 693
 Ameralik, fiordul 761
 America 62, 71—74, 171, 174, 175, 178, 184—187, 191, 193, 196, 198, 205—209,

- 213, 216—218, 228, 236, 253, 255, 259, 277, 278, 283, 284, 288, 290, 292—296, 300, 306, 307, 309, 310, 313, 318, 319, 321, 325, 326, 328, 330, 416, 419, 425—429, 434, 435, 441, 443, 448, 449, 451—458, 460, 462—466, 481—483, 505, 507—514, 517, 518, 525, 529, 532, 534, 554—556, 562, 563, 565, 573, 578—580, 585, 586, 588, 590, 594, 596, 618, 620, 621, 623—628, 633, 639, 640, 651, 694, 695, 697, 699—705, 708, 720, 722, 744, 770, 774, 775, 778, 781, 782, 787, 788, 795, 819—822, 838, 840, 850.
- America centrală 198, 205, 206, 208, 209, 277, 318, 425, 426, 483, 585, 788
- America de nord 71, 74, 193, 196, 206, 207, 216, 217, 307, 309, 310, 313, 318, 321, 416, 429, 434, 448, 449, 451, 455—458, 460, 462, 463, 483, 513, 517, 554—556, 562, 563, 578, 596, 620, 623—628, 633, 651, 694, 695, 697, 720, 781, 850.
- America de nord-vest 509—511, 513, 517, 525, 532, 534, 565, 618, 697, 700
- America de sud 73, 175, 178, 184, 185, 206, 207, 216, 217, 228, 236, 253, 255, 283, 284, 288, 290, 292, 294—296, 300, 306, 330, 419, 426—428, 443, 455, 463, 464, 466, 585, 586, 588, 590, 594, 701—705, 744, 795, 819—821
- America de vest 697
- America rusă, țară 579—581, 633, 634, 637, 638, 641—643, 651, 698, 700, 752, 775; vezi și Alaska și America (de nord-vest)
- America spaniolă 299, 426, 586
- American, podișul; vezi American Highland
- American Highland, podișul (American, podișul) 864
- Amga, comună 657
- Amga, râul 390, 401, 657
- Amgun, râul 654, 655, 816
- Amiens 630
- Amiralitățile, insula (marea Barents) 468
- Amiralității, insulele (marea Noii Guinee) 479, 593, 628, 629
- Amiralității, peninsula 764, 765
- Amirante, insulele 230
- Amisius, râul; vezi Ems
- Amliia, insula 573
- Amne-Macin, lanțul 691
- Amsterdam, insula (oceanul Indian) 263
- Amsterdam, insula (oceanul Pacific) 489; vezi și Tongatabu
- Amsterdam, oraș 467, 472, 475, 477, 479
- Amu-Daria, fluviul 10, 13, 14, 17, 18, 22, 24, 46, 82, 91, 101, 541—543, 665, 666, 668, 669
- Amuhta, insula 575, 576
- Amundsen, golful 779, 845
- Amundsen, marea 612, 862
- Amur, fluviul 377, 381, 390, 397, 398, 407—411, 413—415, 539, 565, 636, 652—655, 657, 658, 816
- Amur, ținutul 652—654
- Amurului, limanul 398, 411
- Amurului, regiunea 408
- Anaa, insula; vezi Sagittaria
- Anabar, râul 392, 525, 564, 661, 762
- Anabar, podișul 661
- Anadîr, cetățuia 497, 500, 501, 503, 565
- Anadîr, golful 507, 837
- Anadîr, podișul 815
- Anadîr, râul („Anandîr“) 399, 401—406, 408, 510, 531, 767
- Anadîr, șesul 815
- „Anandîr“, râul; vezi Anadîr, râul
- Anaul 403
- Andaluzia, țară 148, 149, 182
- Andamane, insulele 75, 94
- Andreev, insulă (Arctica, „insulă de gheață“?); vezi „Țara lui Andreev“
- Andreianov, insulele 518, 573, 575, 576, 580
- Angara, râul 377, 384—388, 391, 396, 501, 506, 533, 539, 546
- Angara superioară, râul (Verhniaia Angara) 547
- Angediva, insula 225, 230
- Anglesey, insula 42
- Anglia 62, 63, 121, 144, 145, 149, 191—193, 318, 337, 339, 341, 342, 347, 348, 426, 427, 429, 431—433, 435, 438—441, 443, 444, 446, 448—455, 457, 460, 463, 519, 548, 555, 585, 587, 592, 593, 596, 598, 606, 609, 610, 623, 628, 630, 633—635, 642, 697, 707, 708, 711, 712, 714, 721, 728, 756, 770, 772—775, 777, 779, 780, 785, 794, 796, 797, 800, 801, 825; vezi și Britania și Marea Britanie
- Angmagsalik, insula 822
- Angola, țară 132, 133, 549—551, 721, 728
- Angra Pequena, baia (Portul mic sau Lüderitz) 134
- Anis, râul; vezi Guadiana
- Aniui, râul; vezi Bolșoi și Mălii Aniui
- Aniva, capul 482
- Aniva, golful 481, 655
- Anjou, insulele 751
- Annapolis; vezi Port Royal
- Annenkov, insula 644
- „Ansi“, țară 15, 17; vezi și Parția
- Ant, atol 651
- Antarctic, arhipelagul 793

Antarctic central, podișul 805
„Antarctic, continental“ 796, 808
Antarctica 5, 610, 648, 765, 775, 776,
795, 797—799, 801, 804, 809, 810, 859,
860
Antarctida 58, 428, 612, 617, 642, 643,
646, 765, 792—795, 798, 799, 802, 808,
810, 838, 858—865, 867; vezi și Sudic.
continentul
Anticosti, insula 322, 323
Antigua, insula 168
Antile, insulele 74, 159, 165—168, 174,
183, 184, 188, 197, 206, 237, 245, 249,
266, 273, 280, 425, 426, 585, 588, 633,
637, 642
Antilele mari, insulele 74, 206
Antilele mici, insulele 74, 159, 165,
167, 168, 184, 188, 197, 206, 237,
425, 633
Antilelor de sud, lanț submarin 644
„Antilia“, insulă legendară 73, 148, 152,
153, 191
Antiochia Margiana 17; vezi și Vechiul
Merv
Antwerpen, oraș; vezi Anvers
Anului Nou, atol 640; vezi și New Year,
atol și Medjit
Anului Nou, baia 616
Anului Nou, insulele 616
Anvers, insula 799
Anvers, oraș (Antwerpen) 478
Anvik, riul 698
Anzii, munții 283, 284, 289—292, 294,
298, 300, 302, 306, 702—704
Anzii centrali 284, 289, 290, 292,
704
Anzii chilieni 289, 290, 703
Anzii de nord 206, 294, 302
Anzii occidentali 703
„Apa cea mare“, fluviu 460, 552, 553;
vezi și Misisipi
Apalași, munții 554
Apalașian, golf 276, 308
Apele Roșii, golf; vezi Krasnîe Vodî,
golf și Krasnovodsk, golf
„Apropiată“, insula; vezi „Blijni“, insula
Apropiate, insulele (Aleutine apropiate)
514, 518, 571, 572
Apulia, peninsula 27
„Apus, marea de“ (Aral sau Caspica) 14
„Apus, marea de“ (golful Hudson) 443
„Apus, marea de“ (golful Persic) 17,
„Apus, marea de“ (marea Barents) 117
„Apus, marea de“ (Marile lacuri din Ame-
rica de nord) 458, 460
„Apus, mare de“ (oceanul Atlantic) 192
„Apus, marea de“ (oceanul Pacific) 558
„Apus, oceanul de“ 72, 73, 216, 416; vezi
și Atlantic, oceanul

„Apusean, riul“ 553; vezi și Misisipi
„Apuseană“, insula 33; vezi și Irlanda
Arabia, peninsula 17, 24, 28, 47, 52, 74,
78, 82, 101, 105, 137, 223, 230, 231,
545, 548
„Arabia fericită“, țară 26, 47, 48; vezi
și Iemen
„Arabic, golf“ 54; vezi și Roșie, marea
Arabiei, marea 19, 24, 47, 74, 75, 79,
225, 227, 232
Arafura, marea 606
Aragon, țară 141, 142, 149, 162
Araguaya, riul 466, 704
Araia, peninsula 178, 179, 184
Arakamceen, insula 652
Arakceev, atol (Maloeleab) 640, 646
Aral, marea 14, 87, 542, 547, 663, 665
Aramei, insula; vezi Mednîi, insula
Araucania, țară 293
Araș, riul 52
Arbis, munții 693
Arctic, bazinul 842, 845, 847, 850, 853,
854; vezi și Polară, marea și Polar,
bazinul
Arctic, oceanul; vezi înghețat, oceanul
Arctica 5, 342, 344, 434, 446, 470, 472,
563, 569, 583, 747, 753, 756, 761, 762,
768, 770, 771, 773, 776, 778, 780—783,
787—790, 796, 804, 810, 821, 822, 825,
826, 828, 829, 832, 834, 838, 839,
844—851, 853, 856, 857
Arctica americană 569, 770, 778, 821,
822, 845
Arctica asiatică 834
Arctica centrală 762, 782, 783, 788,
790, 838, 844, 846, 849—851, 853,
856, 857
Arctica de vest 434, 780, 783, 789
Arctica eurasiatică 747, 752, 753, 826
Arctica rusă și sovietică 762, 825,
826, 828
„Arctică, marea“ 778, 842; vezi și Arctic,
oceanul
Arequipa 290
Argentina („Argintia“) 478, 591
„Argintia“, republică; vezi Argentina
„Argintiu“, fluviu; vezi La Plata, estuarul
Argin-Gol, riul 676
Arguin, insula 124
Argun, riul 408, 533, 539, 657
Arhangelsk 380, 475, 512, 521, 567—569,
748, 765, 766, 770, 790, 825, 832, 836,
842, 843
Arhangelsk, golf 380, 765
Arhangelski, orașul 581
Arkansas, riul 311, 316, 554, 556
Arkataș, lanțul 681
Arkticeski Institut, insulele (Institutului
arctic) 836

Armatei Roșii, strămoșii; vezi Krasnaia
Armia
Armeniei, podișul 21, 52, 74, 88, 92, 656
Arnhem Land, peninsula 424, 487, 732,
738
Arrecifes, insulele (Recifes) 333; vezi și
Palau, insulele
Arutua, atol; vezi Riurik
Aruwimi, riul 725, 727
Asben, podișul 714
Ascension, insula (Înălțării) 595
Ashburton, riul 740, 743
Asia 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18—25, 30,
46, 47, 51—55, 74, 77—87, 89—95,
98—101, 103, 106, 108, 116, 121, 137,
141, 148, 151, 152, 158, 164, 176, 190,
191, 193, 197, 204, 213, 216, 227, 234,
259, 260, 263, 319, 324, 325, 333, 337,
342, 346, 347, 397, 403, 407, 423, 434,
435, 440, 443, 477, 482, 491, 505,
507—509, 511, 514, 521, 529, 538, 540,
544, 548, 569, 579, 580, 586, 624, 651,
659—663, 665, 666, 668, 669, 671,
673, 678—681, 683, 684, 688, 689, 691,
703, 730, 755, 757, 759, 813, 815—817,
827, 837, 849
Asia anterioară 15, 78, 79, 83, 99, 666
Asia centrală 12, 14, 15, 17, 18, 20,
22, 23, 74, 77—81, 83—87, 89, 91,
99, 101, 103, 346, 538, 540,
660—663, 665, 666, 668, 669, 671,
673, 678—681, 683, 684, 688, 689,
691, 703, 816, 817
Asia de apus 15, 20, 22, 79, 85, 86,
666
Asia de nord 78, 83, 89, 93, 106, 337,
346, 347, 482
Asia de nord-est 213, 407, 509, 579,
580, 651, 659, 815, 827
Asia de răsărit 9, 10, 18, 20, 53, 89,
93, 100, 141, 148, 158, 193, 213,
227, 234, 259, 260, 333, 337, 440,
441, 477, 482, 624
Asia de sud 15, 17, 19—21, 74, 77,
81, 86, 94, 98, 141, 151, 197, 227,
477, 586
„Asia înaltă“ 666; vezi și Asia cen-
trală
Asia mică, peninsula 17, 21, 32, 35, 38,
51, 52, 82, 92, 540, 656, 744
„Asiei centrale, podișul“ 89
Astoria 697
Astrabad, golful 542; vezi și Gorgan,
golful
Astrabad, riul 544; vezi și Gorgan, riul
Astrahan 101, 352, 541—543
Astrid, coasta; vezi Leopold și Astrid,
coasta
Astrolabei, golful 595, 744, 745

Asunción 306, 307, 467
Așanți, țară 724
„A șaptea insulă Kurilă“ 575
Atacama, deșertul 289, 290
Atbara, riul 50, 713
Atbași, riul 664
Atcha, insula 572, 573
Atesis, riul; vezi Adige
Athabaska, lacul 560, 562
Athabaska, riul 562, 696, 773
Athabaska, trecătoarea 696,
Athabaska-Mackenzie, riul 560; 562; vezi
și Mackenzie, riul și Sclavilor, riul
Atiau, insula 619
Atik-Murza 357
Atlantic, oceanul 28, 35, 40, 49, 55, 62,
63, 70, 72, 73, 74, 119, 121, 124, 127,
130, 141, 153—156, 164, 165, 174, 184,
191, 194, 198, 205, 208—210, 212, 213,
216, 217, 219, 227—229, 238, 242,
250—252, 255, 257, 259, 278, 295, 307,
316, 320, 321, 328—330, 416, 425, 427,
434, 437, 448, 451, 455, 456, 463, 478,
549, 551, 554, 556, 558, 585—588, 590,
591, 595, 598, 610, 621, 627, 637, 638,
641, 642, 644, 696, 706, 710, 719, 723,
725, 727—729, 744, 752, 770, 781, 784,
791, 793, 804, 826, 829, 840, 842, 844,
848, 859, 861, 863
Atlantic, zona oceanului 35, 141, 440,
456, 617, 824
Regiunea Atlanticului de nord 35,
61, 318, 440, 585
„Atlantică“, marea 53
„Atlanticului, bazinul“ 53
Atlas, munții 27, 49, 121, 124
Atlas, țările 49
Atlasul înalt, lantul 715
Atrato, riul 236, 238, 239, 299
A treia, insulă; vezi „Treti“
Atria 31, 32
Attica, regiune 32
Attu, insula 518, 572, 573
Auckland, peninsula 003
Augsburg 296, 329
Auk, capul 791
Aulie-Ata; vezi Djambul
Aur, atol; vezi Traverse, atol
Aur, golful de; vezi Golden Bay
Aurora, stînci 644
Australia 58, 234, 418, 424, 425, 483—489,
491, 581, 586, 596, 604, 608, 609, 624,
626, 628, 629, 730—746, 773, 795, 819,
820; vezi și Noua Olandă
Australia centrală 738—741, 743,
819, 820
Australia de est 739, 740
Australia de nord 491, 738, 739, 742,
819, 820

Australia de sud 735, 736, 738, 740
Australia de vest 234, 454, 486, 626,
629, 737, 738, 740, 742, 743
„Australia“ (continent legendar sudic)
418, 423; vezi și „Terra australis in-
cognita“
„Australia Felix“, regiunea („Australia
fericită“) 736
„Australia fericită“, regiune; vezi „Aus-
tralia Felix“
„Australia Sfintului Duh“, insulele 422
423; vezi și Noile Hebride
Austriacă, strîmtoarea 754, 755
Ava 101
Avacia, estuarul 512, 535, 536, 575
Avacia, riul 503
Avacia, vulcanul 536
Avignon 99
Axel-Heiberg, insula 824
Ayas 92
Azore, insulele 72, 119—121, 123, 132,
148, 161—163, 194, 212, 226
Azov, marea 22, 35, 51

Babasan, urocișce 357
Bab el Mandeb, strîmtoarea 493, 548
„Babilon“, țară 26
Backs, riul 777
Backstairs, strîmtoarea 731
Bactria 13; vezi și Balh
Badahșan, țară 92
Badajoz 328, 329
Badjalsk, lanțul 816
Baffin, golful 445, 446, 770, 776, 778—780,
783, 784, 822
Bafing, riul 710
Baga-Bogdo, muntele 676
Bagamoyo 722
Baga Nur, lacul 675
Bagdad 77, 78, 92
Baghirmi, regiune 714, 716
Bagrașkul, lacul 688
Bahama, insulele 155—158, 187—189, 206
241—243
Bahama mare, insula (Great Bahama) 243
Bahia, golful 211, 212, 464
Bahia, regiune 464, 466
Bahia Blanca, golful (Alb, golful) 255
Bahia de Todos os Santos (Tuturor sfîn-
țitor, golful); vezi Bahia golful
Bahia Grande, golful (Mare, golful) 255
Bahrein, insulele 82
Bahr el Hazal, riul 50, 726, 727
Bahunșan, munții 680
Baian-Hara-Ula, lanțul 671
Baian-Hoto 692
Baidarata, estuarul 118, 348, 522, 532
Baidarig, riul 676

Baikal, lacul 391, 395, 396, 534, 539, 546,
547, 658, 660
Baikalului, munții 391
Baikalului, regiunea 395, 396, 533
Baku 103, 543
„Baku, marea“ 101; vezi și Caspică,
marea
Balabio, insula 613
Balcanică, peninsula 27, 31
Baleare, insulele 27, 122
Balenelor, golful (Africa); vezi Walfish
Bay
Balenelor, baia (Antarctida) 804, 805, 860
Balh 13, 18, 92
Balhan, golful 541; vezi și Krasnovodsk,
golful
Balhan, valea 542
Balhaș, lacul 15, 88, 91
Baliktig-Hem, riul 679
Balleny, insulele 794, 796, 798
Balonne, riul 736
Balsas, riul 331
Baltică, marea 43, 44, 45, 62, 106, 121,
446, 526, 543, 596, 633, 642, 652, 752
Baltice, regiunea mării 43
Banda, insulele 477, 486, 487
Banguer, „oază“ antarctică 867
Bangweolo, lacul 551, 721, 722
Banks, insula 772, 779, 782, 845
„Banks, strîmtoarea“ 779; vezi și Mac-
Clure, strîmtoarea
Bantam, regiune 484
Baotou 669
Barabinsk, stepa 350, 369, 370, 506, 533
Barancia, riul 354
Baranov, insula 580, 634, 637, 641, 752
Baranov Kamen 750; vezi și Bolșoi Bara-
nov, capul
„Bărboșilor“, insulele; vezi Islas de los
Barbudos și Caroline
Barcelona 163, 206
Barcoo, riul 738, 739
Barents, insulele 753
Barents, marea 117, 342, 439, 440, 474,
568, 748, 753, 756, 764, 792, 826
Barentsburg 842
Barhan-Budda, lanțul 671
Barguzin, cetatea 396
Barguzin, riul 396, 547
Bariera de gheață a lui Ross; vezi Ross,
Bariera de gheață (Ross Ice Barrier)
Bariera mare, insula (Great Barrier) 603
Bariera mică, insula (Little Barrier) 603
Barierei, insulele (Barrier) 603
Barierei, lanțul; vezi Barrier, lanțul
Barka, peninsula 24
Barka, riul 727
Barklay de Tolli, atol 646; vezi și Raroia
Barkul, lacul 15, 680

Barnaul 532, 546
 Barquisimeto, riul 298
 Barra 821
 Barrier, insulele; vezi Barierei, insulele
 Barrier, lanțul 739
 Barrow, capul 781, 839, 858
 Barrow, strîmtoarea (Arctica americană) 772, 777—780, 824
 „Barrow, strîmtoarea“ (Arctica eurasiatică) 346, 347
 Barwon, riul 734, 735
 Baskunciak, lacul 546
 Basora; vezi Basra
 Basra (Basora) 92
 Bass, strîmtoarea 488, 608, 609, 730
 Batar-Nuru, lanțul 674
 Batavia (astăzi Djakarta) 477, 480—482, 484, 485, 487, 489—491, 589, 595, 606, 745
 Bathurst, capul 775
 Bathurst, golful 774
 Bathurst, insula 777
 Bauchi, podișul 716
 Bazinul Harney, regiune 699
 Bazinul Okovango, mlaștină 550, 719
 Bazinul Roșu, regiune 98
 Beaufort, marea 560, 562, 773, 781, 782, 847, 850, 853
 Beauteemps-Beaupré, insula 629
 Beciuana, țară 718, 728
 Beechey, insula 776, 778
 Beeren, insula; vezi Ursului, insula (oceaanul Atlantic)
 Beghicev, insula; vezi Bolșoi Beghicev
 Beisan, munții 10, 689
 Belaia, riul (Alb) 574
 Belaia Zemlia, insulele; vezi Țara Albă
 Belcher, insulele 442
 Belem 464, 465
 Belen (Bethleem — America centrală) 201, 704
 Belgia 433
 Belți, insula (Albă — marea Barents) 471, 788
 Belți, insula (Albă — marea Kara) 521—524
 Belle Ile, insula (Frumoasă, insula) 321
 Belle Ile, strîmtoarea 196, 321, 326
 Belle Isle, strîmtoarea; vezi Belle Ile, strîmtoarea
 Bellingshausen, insula (Motu One) 650
 Bellingshausen, marea 649, 799, 803, 862—864
 Bellot, strîmtoarea 780
 Belogorie, localitate 362, 363
 Belsun, golful 567
 Belsun, strîmtoarea 567
 Bengal, golful 19, 47, 75
 Bengal, țară 18, 20, 101
 Bengo, riul 719
 Benguela, oraș 549
 Benguela, regiune 720, 723, 728
 Bennet, insula 760, 763, 764, 769
 Benuê, riul 711, 712, 715, 716, 718
 Berau, peninsula; vezi Vogelkop
 Berbera 230
 Berd, riul 371
 Berezina, insula 649
 Bergen 569, 765, 840
 „Bergion“, insula 33; vezi și Irlanda
 Berh, insula 748
 Bering, insula 515—518, 525, 534, 571, 572, 575, 577, 579, 759
 Bering, marea 405, 497, 502, 505, 515, 576, 581, 621, 640, 641, 643, 651, 698, 769, 827, 837
 Bering, strîmtoarea 403, 505, 510, 511, 515, 565, 566, 582, 584, 621, 640—642, 661, 698, 752, 753, 759, 761, 766, 767, 772, 779, 781, 815, 822, 827, 828, 837
 Pericov, cetatea 371—375, 471, 524
 Berlin 545, 715
 Bethleem; vezi Belen
 Bia, riul 656
 Biafra, golful 131
 Biblos 27
 Bidar 103
 Big Horn, munții 558
 Biisk 675
 Bikini, atol 650
 Bimini, insulele 240, 241, 243
 Bimini de nord, insula 243
 Bimini de sud, insula 243
 Bio-Bio, riul 293
 „Biru“, țară 283; vezi și Peru
 Birdum Creek, riul 741
 Biscaniei, golful 28, 321
 Biscoe, insulele 794
 Biscoe, muntele 794
 Bismarck, arhipelagul 587, 747
 Bismarck, capul 753
 Bissagos, arhipelagul 125, 130
 Bitterroot, lanțul 694
 Bizanț, țară 62, 63, 81, 82
 Bikovsk, brațul 525, 530
 Bîranga, munții 657
 Blanco, capul (Africa) 124—126
 Blanco, capul (America de nord) 429
 „Blijni“, insula (Apropiată) 514, 563, 564, 573; vezi și Bolșoi Liahov, insula
 Blossom, capul 828
 Blue Mountains; vezi Albastri, munții (Australia)
 Boamsk, defileul 662, 664, 667
 Bôavista, insula 126
 Boca de la Sierpe, strîmtoarea (Cura Șarpelui) 177, 184, 186

Bocas de Dragos, strîmtoarea (Gura Dragonului) 177—179, 184, 185
 Bociarov, lacul 581
 Bodele, depresiunea 718
 Boeroe, insula; vezi Buru
 Boganida, rîul 657
 „Bogatul oraş al Adevăratei Cruci“; vezi Veracruz
 Bogdoşan, lanţul 675
 Bogdo Ula, muntele 675
 Bogota 294, 301, 702
 „Bohio“, insula 160
 Bohol, insula 260, 262, 416
 Bojador, capul 122, 123, 127, 129, 162
 Bokalktag, lanţul 680
 Bolgar; vezi Veliki Bolgar
 Bolivia 292, 820
 Boliviei, podişul 307, 704
 Bolor, lanţul 665
 Bolşaiia, rîul (Mare) 502, 503, 519, 520, 535—537, 574, 575
 Bolşereţk, cetate 501, 503, 505, 507, 508, 519, 520, 534—536, 573—575, 579
 Bolşevik, insula 834
 Bolşezemelsk, tundra 523
 Bolşoe Eravno, lacul (Marele Eravno) 539, 546
 Bolşoi, insula (Mare, marea Kara) 564, 836
 Bolşoi Abakan, rîul (Marele Abakan) 656
 Bolşoi Aniu, rîul (Marele Aniu) 395, 399, 401, 531, 752
 Bolşoi Baranov, capul (Marele Baranov) 531, 532, 566, 583, 751
 Bolşoi Beghicev, insula (Marele Beghicev) 527, 764
 Bolşoi Hingan, lanţul (Marele Hingan) 539
 „Bolşoi Kamennii Nos“ („Nos“ — Marele cap de piatră) 403, 408; vezi şi Dejnev, capul
 Bolşoi Liahov, insula (Marele Liahov) 564, 565, 763
 „Bolşoi Nos“ (Mare, capul) 403; vezi şi Dejnev, capul
 Bolşoi Patom, rîul (Marele Patom) 658
 Bolşoi Sithin, insula (Marele Sithin) 573
 Bolşoi Şantar, insula (Marele Şantar) 652, 657
 Bombay 98, 545
 Bonavista, golful 321
 Bonthain 593
 Boothia, golful 775, 778
 Boothia, peninsula 775, 776, 778, 780
 Borden, insula 782
 Borig-Del, deşertul 674
 „Boriquen“, insula 169; vezi şi Portorico
 Borku, regiune 718
 Borneo, insula 21, 262
 Bornu, regiune 716
 Borodino, insula 649

Borohoro, lanţul 667
 Borotala, rîul 667
 Borşiovocinîi, lanţul 506
 Bortoula, lanţul 688
 Borysthenes, fluviul 35, 36; vezi şi Nipru
 Bosfor, strîmtoare 35, 547
 „Bosporul cimierian“ 35; vezi şi Kerçi, strîmtoarea
 Boston 454—456, 625
 Boston, golful 454
 Botanicii, golful (Botany Bay) 730
 Botany Bay; vezi Botanicii, golful
 Botnic, golful 43, 604
 Bougainville, insula 593, 595, 629
 Bougainville, muntele 595
 Bougainville, reciful 595
 Bougainville, strîmtoarea (insulele Solomon) 595
 Bougainville, strîmtoarea (Noile Hebride) 594, 595
 Boussole, strîmtoarea; vezi Busolei, strîmtoarea
 Bouvet, insula (Antarctica) 591, 797
 Bow, rîul 558
 Brabant, insula 799
 Brahmaputra, fluviul 21, 492, 541
 Bratsk 533
 „Bratsk“, cetate (Verholensk) 395
 „Brazil“, insulă legendară 73, 152, 153, 191
 Brazilia, ţară 73, 188, 190, 210, 213, 216, 219, 227, 228, 253, 307, 330, 347, 463—466, 590, 704, 712, 820, 821
 Brazilia centrală 821
 „Nordul“ Braziliei 464, 466
 Braziliei, podişul 307
 Brazzaville 726
 Brest 196, 437
 Bretania, peninsula 28, 33, 318, 594
 Brisbane 739
 Bristol 191—193, 446, 448
 Bristol, golful 581, 621, 641, 698
 Britania, insula 33—35, 41, 42, 64, 65, 72
 „Britanic, oceanul“ 53
 Britanice, insulele 28, 33
 Briunghiadin, munţii 813
 „Brîul de piatră“; vezi „Kamennii Poias“
 „Brîul pămîntului“ 118, 471; vezi şi Ural, munţii
 Broasca ţestoasă, insula; vezi Tortuga
 Brock, insula 782
 Broughton, insula 627
 Bruce, insula 754
 Brulé, lacul 459
 Brulé, rîul 459
 Brunei 262
 Bruni, insula 628
 Buenaventura, golful (Choco) 302

Bueno Guia, râul (Călăuza bună) 315;
 vezi și Colorado, râul
 Buenos Aires 306, 307
 Buenos Jardines, insulele (Grădinile frumose) 331; vezi și Marshall, insulele
 Buguldeika, râul 546, 547
 Bugul de sud, râul 36
 Bugun Șara, munții 683
 Buhara, oraș 82, 91, 352, 364, 365, 370, 371
 Buhara, țară 78, 101, 119, 349, 669
 Buhtarma, râul 676
 Buka, insula 593
 Bunei Speranțe, capul 134—136, 220, 225, 227, 229, 232, 254, 262, 263, 330, 334, 431, 476—478, 483, 551, 586, 589, 590, 592, 593, 595, 606—608, 610, 618, 623, 625, 626, 633, 635, 637, 640, 641, 643, 861
 „Bunelor prevestiri”, râul 220
 Buorhaia, capul 391, 392, 750
 Buorhaia, estuarul 392, 530, 532, 766
 Bureia, râul 414, 657
 Burein, lanțul 655
 Burgut, munții 683
 Buru, insula (Boeroe) 595
 Busa, praturile 709—711
 Busolei (Boussole), strîmtoarea 624
 Butan, țară 492
 Butansk, cetate 396
 Button, golful 443, 446
 Byron, capul 604
 Byron, insula 592; vezi și Nukunau
 Byron, strîmtoarea 593
 Bylot, insula 445
 „Cabaillon, capul” 33; vezi și Bretania, peninsula
 Cabo Blanco, capul (Alb, capul) 125
 Cabo Virgenes, capul (Fecioarelor, capul) 255
 Cadiz, golful 148
 Cadiz, oraș 23, 34, 47, 48, 165, 182, 185, 188, 208, 432
 Cagliari 27
 Cairo 137, 138, 175, 713
 Cajamarca 286
 Calabria, peninsula 27
 Călăuza bună, râul 315; vezi și Bueno Guia și Colorado, râul
 „Caldă, marea” 377, 390, 391, 396; vezi și Pacific, oceanul
 „Căldura”, golful; vezi Chaleur
 Calea maritimă de nord 766, 769, 770
 Caledonia, regiune 42
 Calgary 558
 Calicut 137, 223—225, 227, 229—231, 260

„Calida Fornax”, țară (Cuptor fierbinte) 282; vezi și California, peninsula
 California, peninsula 281, 624, 640, 752
 California, regiune 282, 416, 430, 781
 California de nord 640, 699; vezi și California, regiune
 California de sud 315; vezi și California, peninsula
 Californiei, golful 282, 312, 314, 315
 Callao 284, 419, 422, 423, 702, 703
 Camaguey, arhipelagul 159
 Cambay 101, 103
 Cambay, golful 230
 Cambodgia, râul; vezi Mekong
 Camerun, țară 710, 717
 Camerun, vulcanul 31, 131, 710
 Camiguin, insula 260
 Campêche, golful 266
 Campêche, regiunea 245
 Canaan, țară 26
 Canada, țară 323, 325—327, 456, 460, 463, 552, 555—561, 593, 597, 633, 694—697, 700, 701, 773—775, 781, 782, 845
 Canada apuseană 694
 Canada centrală 552, 558, 694, 696
 Canada de nord 326, 552, 559—561, 695, 701, 774, 775, 782
 Canada de nord-vest 700, 701, 845
 Canada de sud 695
 Canada britanică 694, 695, 700
 Canadian, arhipelagul (Canadian arctic) 434, 771, 772, 775, 776, 778—782, 824, 845, 847, 850, 851
 Canadian arctic, arhipelagul; vezi Canadian, arhipelagul
 Canalul britanic, strîmtoarea 755, 791, 829
 Canalul Minecii 33, 483, 618
 Cananee 212
 Cananore 229—231
 Canare, insulele 48, 72 119—123, 127, 129, 148, 152, 154, 155, 165, 175, 176, 208, 253, 305, 744
 Cancerului, tropicul 239
 Cangurului, insula; vezi Kangaroo
 Canoe, râul 696, 697
 Cap; vezi Capetown și Kaapstad
 Cape Breton, insula (Capul Breton) 71, 197, 318, 456
 Cape Cod, golful 454, 456
 Cape Cod, peninsula (Capul Scrumbiei) 320, 451, 456
 Capetown (orașul Capului) 477, 551, 607, 617, 628; vezi și Kaapstad
 Cape York, peninsula 484, 485, 487, 491
 Căpitanului, golful 576
 Capricornului, tropicul 239
 „Capul Breton”, insula; vezi Cape Breton

„Capul Scrumbie“, peninsula; vezi Cape Cod, peninsula
 Capului Verde, insulele 73, 126, 148, 163, 164, 175, 176, 188, 219, 225, 229, 230, 263, 305, 599
 Caracas 702
 Caraibilor, marea (Mar Caribe) 174, 177, 178, 184—186, 190, 197, 205, 206, 216, 236, 277, 278, 296, 298, 301, 432, 456, 585, 702
 Caralis; vezi Cagliari
 Carico, golful 184
 Carlsen, capul 468; vezi și „Lediano“, capul
 Carolina, fortul 704
 Caroline, insulele 331, 333, 651
 Carpați, munții 46
 Carpentaria, golful 487, 490, 491, 731, 733, 738, 740, 741
 Cartagena (Columbia) 298, 702
 Cartagena (Spania) 162
 Cartagina (Africa) 27, 31, 47, 49
 Carteret, insula 592
 Carteret, strîmtoarea 595
 Cascadelor, munții 699
 Casiquiare 702, 820
 Casiteride, insulele 28, 33
 Caspică, marea 14, 22, 38, 40, 45, 46, 52, 87, 88, 101, 103, 117, 352, 538, 541—547, 565, 663
 Caspicii, cîmpia de pe țărmurile 78, 82, 86, 91
 Castilia, țară 99, 119, 121, 141, 142, 148—152, 155, 160, 162—164, 167, 171, 174, 191, 199, 206, 239, 251
 „Castilia de aur“, țară 236—238, 283, 307
 Cat, insula 156
 Catalonia, țară 122, 168, 175
 Catoche, capul 244, 245
 Cauca, riul 299, 301, 302
 Caucaz, munții 22, 74, 78, 87, 816
 Cayman, insulele 202
 Cebu, oraș 260, 261, 416
 Cebu, insula 262, 416
 Cecuiisk, volokul 383, 384, 386
 Cehoslovacia 753
 Celebes, insula 21, 333, 431, 593, 744, 745
 Celebesului, marea 593
 Celeken, insula; vezi Derviş, peninsula
 Celeken, peninsula 542
 Celiabinsk 545
 Celiuskin, capul 380, 525, 529, 532, 761—763, 766, 767, 769
 „Celiuskin, peninsula“ 758
 „Celor unsprezece mii de fecioare“, insulele; vezi Virgine
 „Cepei, munții“ 13, 14; vezi și Pamir

Ceram, insula 477
 Cercen, oază 681, 685, 687
 Cercen, riul 92, 672, 681, 685, 687
 Cercetătorului, insulele; vezi Investigator, insulele
 Cercetătorului, strîmtoarea; vezi Investigator, strîmtoarea; vezi și Tian-šan
 Cerești, munții 662
 Cerdin 361
 Cerigo, insula (Kythera) 594
 Cerski, lanțul 813
 Cetriohsopocinie, insulele (Patru munți — Four Mountain Islands) 575, 577, 578
 Cetriohstolbovoi, insula (Patru stîlpi) 565, 566, 752
 „Cețoasă“, insula; vezi Cirikov
 Cețzian, regiune 75
 Ceuta, 80, 121, 122
 Ceylon 18, 19, 20, 21, 47, 75, 77, 82, 83, 94, 98, 101, 104, 292, 477
 Chaleur („Căldura“), golful 322
 Challenger, munții 785
 Chambezi, riul 551
 Chamisso, insula 639
 Champlain, lacul 457
 Champoton 245, 247
 Charlton, insula 448
 Chaul 103
 Chersones 36
 „Chersonesul de Aur“, peninsula 197, 198; vezi și Malacca
 Chersonesul Tauric 35; vezi și Crimeea
 Chesapeake, golful 194, 319, 440, 451, 452, 459
 Chicago 838
 Chicoo 493
 Chicoana, valea 289
 Chile 283, 288—293, 428, 487, 489, 623, 639, 650, 703, 704
 Chile central 290, 639, 703
 Chile de sud 293
 Chilian, arhipelagul 257, 293
 Chiloé, insula 293, 428
 Chilwa, lacul; vezi Shirwa
 Chimborazo, muntele 283, 702
 China 9—15, 17, 18, 19, 46, 74, 75, 78, 79, 82—84, 86, 89—92, 94, 98, 99, 104, 147, 159, 192, 193, 227, 234, 281, 319—321, 323, 326, 331, 346—348, 391, 408—410, 434, 435, 438, 443, 452, 457, 477, 479, 480, 483, 507, 538—541, 675, 633, 635, 671, 672, 678, 679, 682, 683, 688, 689, 692, 818; vezi și „Katai“
 China centrală 13, 94, 689
 China de apus 671
 China de nord 78, 84, 86, 89, 94, 539, 688, 689

- China de nord-est 540, 682
 China de răsărit 15, 18, 94, 480
 China de sud 78, 86, 94, 98, 234, 625, 633, 635
 Chinei de răsărit, marea 9, 624
 Chinei de sud, marea 9, 75, 83, 94, 480
 Chios, insula 145
 Chipewyan 560, 562
 Chitambo 722
 Choco, golful; vezi Buenaventura
 Choiseul, insula 595
 Christiania, fortul 455
 Christmas, insula (Crăciunului) 619
 Christmas, insulele (Crăciunului) 619
 Christmas, strimtoarea (Crăciunului) 615
 Churchill, riul 446, 448, 556, 559, 530, 562, 695
 Chvalişilor, marea 117; vezi şi Caspică, marea
 Ciad, lacul 707, 710—712, 715, 716, 718, 726, 727
 Cianie 73; vezi şi Canciu
 Ciarklik, oază 672
 Ciarklik, riul 687
 Ciătrkol, lacul 667
 Ciatal, lanţul 667
 Ciatal, riul 664
 Ciaun, estuarul 401, 566, 752, 755, 837
 Cibola, oraş legendar; vezi „Sibola“, oraş legendar
 Cibola, ţară legendară; vezi „Sibola“, ţară legendară
 Ciciagov, atol (Ericub — insulele Mars-hall) 640
 Ciciagov, atol (Takanea — insulele Tuamotu) 646
 Ciciagov, insula (arhipelagul Alexandru) 517, 635
 Ciclopului, muntele 595
 Cifu (Iantai) 682
 Cigu 12, 15
 Cihacev, lanţul 656
 Ciia, riul 114
 Cilia, lacul 655
 „Cimbrilor, capul“ („Cimbrilor, peninsula“) 43; vezi şi Iutlanda
 „Cimbrilor, peninsula“; vezi „Cimbrilor, capul şi Iutlanda
 Cimentag, lanţul 681, 687
 „Cin, marea“ 94; vezi şi Chinei de sud, marea
 „Cin“, ţară 78; vezi şi China (de sud)
 Cink de vest, ripă (Zapadni Cink) 87
 „Cin şi Macin“, ţară 104; vezi şi China
 Ciogori, muntele 819; vezi şi Godwin-Austen
 Ciomolungma, muntele; vezi Everest
 Ciona, riul 387
 Ciondon, riul 391, 392
 „Ciornii Gorodok“ (Negru, oraşul) 370
 Ciornii Irtiş, riul (Irtişul Negru) 88, 539
 Cioson, ţară 482; vezi şi Coreea
 Ciosonimani, strimtoare; vezi Coreii, strimtoarea
 Cioşa, riul 114
 Cipangu 216; vezi şi Japonia
 Cipru, insula 27, 545
 Circoncisió, capul; vezi „Circumciziei, capul“, Bouvet, insula şi Țara lui Bouvet
 „Circumciziei, capul“ (Circoncisió) 50, 591, 607; vezi şi Bouvet, insula şi Țara lui Bouvet
 Cirenai, ţară 20, 24
 Cirikov, insula 514, 627, 628
 Cita, oraş 533, 546, 547, 658
 Cita, riul 539, 658
 Ciu, riul 88, 656, 662, 664, 665, 667
 Ciud, lacul 106
 „Ciudad de los Reyes“; vezi „Oraşul regilor şi Lima
 Ciudad Trujillo 174; vezi şi Santo Domingo
 Ciugaci, golful; vezi Prinţul William
 Ciukciaghir, lacul 655
 Ciukotka, capul 508
 Ciukotka, marea 402, 521, 584, 623, 642, 753, 759, 760, 766, 774, 827, 828, 847, 849—851, 853, 858
 Ciukotka, peninsula 403, 497, 565, 583, 584, 621, 651, 752, 759, 815, 837, 849
 Ciulim, riul 376, 377, 533
 Ciulişman, lanţul 656
 Ciulişman, riul 656
 Ciusovaia, riul 118, 350, 352—354
 Ciuvaşev, capul 357
 Claire, coasta; vezi Țara lui Claire
 Clarence, insula; vezi Şişkov
 Clark Fork, riul 696
 Clerke, stîncile 616, 644
 Clyde, riul 42
 Cnezatul Moscovei 115, 116, 118, 119
 Coast Range; vezi Coastelor, munţii
 „Coasta bogată“, ţară; vezi Costarica, ţară
 Coasta Fildesului 131
 Coasta Aurului, ţară (Africa) 130—132, 145, 219, 724
 „Coasta de aur“, ţară (America) 199, 201, 455; vezi şi Costarica Coastelor, munţii (Coast Range) 699
 Coats Land, coasta; vezi Țara lui Coats
 Cocotierilor, insulele 489
 „Codanovia“, insula 43
 „Codanus“, golful 43
 Codera, capul 184—186
 Cogon, riul 125, 126
 Cojedes, riul 298

Colbek, capul 861
Colbert, fluviul 554; vezi și Misisipi
Colchida, țară 35
Colima, regiune 276
Collier, golful 737
Coloanele lui Hercule (Heracles), strîmtoare 27, 28, 30, 31, 33, 47, 72; vezi și Gibraltar
Coloanele lui Melkart, strîmtoare; vezi
Coloanele lui Hercule și Gibraltar
Colonia 169
Colorado, riul (Colorat sau Roșu) 74, 314—317, 699
Colorado, podișul 315, 316
Colorat, riul 315; vezi și Colorado
Columbia, capul 789
Columbia, muntele 696
Columbia, republica 236, 301, 820
Columbia, riul 625—627, 694, 695—697, 699, 701, 845
Columbia britanică, regiune 701, 845
Comandorului, insulele; vezi Komandorskie
Commonwealth, golful 808, 810
Comore, insulele 75, 230
Comorin, capul 47
Comsomolistului, insula; vezi Komsomoleț
Concepción 293, 623, 639
Condamine, riul 736, 738
Congo, fluviul 129, 132, 549—551, 706, 710, 712, 718, 719, 721, 722, 724—729
Congo, țară 130, 132, 220
Congo francez, colonie 726
Constantinopol 62, 63, 82, 91
Constanța 296
„Continental negru“ 549
„Contrastelor, coasta“ 201
Cook, golful (Cook Inlet sau „Cook. riul“ — Alaska) 580, 621, 628, 697, 699
Cook, golful (Țara Focului) 615
Cook Inlet; vezi Cook, golful (Alaska)
Cook, insulele (de nord, 10° lat. sud. — Northern Cook's Islands) 609
Cook, insulele (de sud, 20° lat. sud. — Southern Cook's Islands) 609, 619
„Cook, riul“; vezi Cook, golful (Alaska)
„Cook, strîmtoarea“ 606; vezi și Torres, strîmtoarea Cook, strîmtoarea (Noua Zeelandă) 603, 608, 609
Cooktown 604
Coopers Creek, riul 739—741
„Copca siberiană“ (Sibirskaia polinia) 750
Copenhaga 446, 570, 633, 642
Copiapo, riul 289
Coppermine, riul (Minelor de cupru) 559, 560, 773—775

Copper River (Cuprului, riul) 582, 698, 700
Coquimbo 290
Corăbiilor, baia 609, 615
Coral Sea; vezi Coralilor, marea
Coralilor, marea (Coral Sea) 594
Corcyra, insula; vezi Corfu
Cordiliera centrală 301, 302
Cordiliera Merida 291
Cordiliera occidentală 299 302
Cordiliera orientală 297 298
Coreea, peninsula 9
Coreea țara 482
Coreii, strîmtoarea 9
Corfu, insula 31
„Cornul de miazăzi, peninsula 48; vezi și Somalia
Cornwall, peninsula 28, 33
Cornwallis, insula 776
Coro 296—298
Coromandel coasta 75, 98
Coronation, golful (Incoronării) 559, 773, 775, 781
Corsica, insula 27, 32
Cortes, insula 627
„Cortez, marea lui“ 282; vezi și California, golful Cositorului insulele; vezi Cassiteride
Costarica 199, 200, 236, 278
Côte d'Adélie; vezi Țara Adélie
Cotituri capul; vezi Keerweer
Cozumel, insula 247, 266
Crăciunul, port; vezi Navidad
Crăciunul, regiune; vezi Natal
Crăciunului, insula; vezi Christmas, insula
Crăciunului, insulele; vezi Christmas, insulele
Crăciunului, strîmtoarea; vezi Christmas Sound
Cracovia 216
„Creneleurile lui Hudson“, insulă 439; vezi și Jan Mayen
Creta, insula 27
Crimeea, peninsula 35—37, 82, 87, 91, 452
Crooked Island, insula 158
Cross, capul 133
Crozet, insulele 618
Crucii golful; vezi Krest
Cruz, capul 172, 173
Cuba, insula 157—160, 171—175, 184, 193, 197, 200, 202, 204—206, 236, 237, 243, 244, 246, 247, 249, 266, 267, 270, 273, 276, 278, 308, 702, 703
Cubagua, insula 304, 305
Culiacan 312, 314, 317
Cumaná 184, 702
Cumberland, golful 438, 439

Cumberland House 560
Cundinamarca, podișul 294, 298, 300—
302, 702
Cuprului, riul; vezi Copper River
„Cuptor fierbinte“, țară; vezi „Calida
Fornax“
Curaçao, insula 186
Curentul golfului, vezi Golfstream
Curtis, insula 739
Cușma lui Monomah, muntele 681
Cuyabá, oraș 821
Cuyabá, riul 307
Cuzco 284, 288—290, 704

Dabhol 103, 104
Dalai-Lama, lanțul 692
Dalainor, lacul (Hulunci) 506
Dalai-Nur, lacul 669
Damasc 101, 175
Dampier, arhipelagul (oceanul Indian)
586
Dampier, strîmtoarea (marea Noii Gui-
nee) 587
Dampier, strîmtoarea (oceanul Pacific)
586
Dampier Land; vezi Țara lui Dampier
Danakil, regiune 493
Danemarca 70, 72, 446, 507, 508, 544,
545, 569, 570, 642
Danez, fiordul 822
Danhe, riul 680
Dansköya, insula 788
Danubios, fluviul 43; vezi și Dunărea
Danzig; vezi Gdansk
Dardanele, strîmtoarea; vezi Hellespont
Dar Fur, regiune 717
Darien, golful 190, 201, 202, 206, 233,
238, 239, 252
Darling, lanțul 737
Darling, riul 733—736, 738-740
Darnley, golful 775
Darva, riul; vezi Sutlei
Darwin 819
„Dasia“, țară 13, 15
Dasiueșan, lanțul 689
Dașikul, lacul 686
„Dațin“, țară 17; vezi și Roma
Dațișan, lanțul 676, 677
Dauria, țară 408, 409, 412, 413, 415,
„Dava“, rîu 101; vezi și Irawadi
„Davan“, țară 12, 13, 15
Davis, marea 808, 810, 867
Davis, strîmtoarea 437, 445, 446, 784
Dawson, insula 256
Dawson, munții 701
Dawson, City 701
Decan, podișul 104
De Castri, golful 652

Deen, riul 563
De Grey, riul 740, 743
Dejneve, capul 403, 584, 621, 759, 766,
827, 828
Delagoa, baia 493, 728
Delarov, insulele 580
Delaware, golful 319, 440
Delaware, peninsula 459
Delhi, muntele 224, 491
Delhi, orașul 82
Deliun-Uran, lanțul 658
De Long, fiordul 822
De Long, insulele 760
Demavend, muntele 81
Demianka, riul 358, 362
Demiansk 362
D'Entrecasteaux, capul 629
D'Entrecasteaux, insulele 630
D'Entrecasteaux, recifele 629
Depresiunea marilor lacuri 675, 677, 678
Derbert 101
Derviş, peninsula 542
Descoperirea, insula; vezi Otkritie și
Nunivak
Deseado, capul 256; vezi și „Dorit“,
capul și Pilar
Desima, insula 479
Desolation Land; vezi „Țara Dezolării“
și Groenlanda
Dește Lut, deșertul 92
Devon, insula 445, 771, 777, 778
De Vries, strîmtoarea 519
Dezamăgirii, capul; vezi Disappointment
Diaci, insula 396
Diana, strîmtoarea 637
„Diavolilor“, insula 435
Dickson, insula 757, 758
Dickson, portul 757, 836, 837
Dieppe 320, 456
Diggs, insulele 441
Dik, golful 769
Dimnalik, riul 685, 687
Diomedea, insulele 403, 508, 510, 584,
621
Dirk Hartog, insula 731
Disappointment, capul (Dezamăgirii) 697
Disko, golful 789
Diu, insula 103, 232
Djakarta 477, 745; vezi și Batavia
Djaki-Unahita-Iakbiiana, lanțul 816
Djambul 664
Djapakaklik, trecătoarea 686
Djarin-Nur, lacul 13
Djebba; vezi Jebba
Djebel Tarik, strîmtoarea 27; vezi și
Gibraltar
Djidja; vezi Jidda
Djilolo, insula; vezi Haimahora

Djomolungma, munte (Ciomolungma) 818,
819; vezi și Everest
Djuba, riul; vezi Juba
Djugdjur, lanțul 397
Djupar, lanțul 680
Djuvanarik, defileul 664
„Dlinnii Nos“, capul (Lung, capul) 468;
vezi și Langenes
Dmitri Laptev, strîmtoarea 564
Dogdo, riul 661
Doi Frați, insulele; vezi Two Brothers
Dolghi, insula 522
Doloeșan, lanțul 689
Dolon, trecătoarea 664
Dolphin and Union, strîmtoarea 775
Domașni, insula 833, 834
Dominica, insula 166, 206
Dominicană, republica 174
Don, fluviul 34, 36, 37, 45, 46, 51, 352
353, 452
„Dorit“, capul (Deseado) 256, 257; vezi
și Pilar
Dormouth 440
Drake, strîmtoarea 428, 649, 795
Dubawnt, lacul 559
Dudinka, oraș 661
Dudinka, riul 657
Due, riul 654
Duero, fluviul 41
Duff, insulele 422
Dunărea, fluviul 35, 36, 43
Dundas, peninsula 779
Dundee, insula 862
Dunbura-Ula, muntii 680
Dunhuan, oază 91, 690
Durius, fluviul; vezi Duero
Dusky Sound, golful (Intunecat) 608
Dutch Harbour (Portul olandez) 576
Dvina de apus, riul 106
Dvina de nord, riul 64, 108, 110—113,
117, 118 340, 373, 379, 837
Dzabhan, riul 538, 674, 676, 677
Dzosotin-Elisun, deșertul 673, 688
Dzun 671, 680

East Cape; vezi Răsăritean, capul (Noua
Zelandă)
Eastmain, riul 556
Ebi-Nur, lacul 667
Ebru, riul 41
Ecaterina, strîmtoarea 637
Ecuador 288, 292
Edel, peninsula 484
Edel Land; vezi „Țara lui Edel“
Edil, riul 116; vezi și Volga
Edjell, insula 436
Eduard, lacul 724

Eduard al VII-lea, peninsula (Antarc-
tida); vezi Țara lui Eduard al VII-lea
Eduard al VII-lea, podișul 800
Edzin-Gol, riul 10, 93, 682, 689, 692,
693
Eendracht Land; vezi Țara Eendracht
Egee, insulele 32,
Egee, marea 31, 35, 137, 145
Egegik, riul 581
Egipt 20, 23, 24—26, 30, 47, 48, 52,
77—79, 81 82, 87, 101, 121, 137,
231, 493, 545, 548, 714, 716, 724
Egipteano-Arabice, deșertul 25
Egmont, muntele 603
Eiland, insula; vezi Rotti
Eire, insula 33; vezi și Irlanda
Elba, fluviul 34, 43
Elburs, muntii 87, 103
„Eldorado“, țară legendară (El Dorado)
118, 295, 296, 298—302, 449, 464,
466
El Dorado (Omul aurit), țară legen-
dară; vezi „Eldorado“
Elga, riul 813
„Eliuene“, riul 381; vezi și Lena
Ellada, țară 35; vezi și Grecia
Ellesmere, insula 445, 785, 786, 824, 850,
851
Ellice, insulele (Lagunelor) 419
Elovka, riul 499
Elton, lacul 546
Emașan, lanțul 689
Emba, riul 46, 542, 663
„Emiu“, riul 126; vezi și Niger
Ems, riul 43
Emta, riul 110
Encounter, baia (Întîlnirii) 731, 732,
735
Enderby, insula 793, 860
Enderby Land; vezi Țara Enderby
„Enigmaticul“, lant muntos 681; vezi și
Prijevalski, lanțul
Ennedi, oaze 718
Ennedi, podișul 718
Epancia, orașelul lui 355
Erdi, podișul 718
Erebus, golful 777
Erebus, vulcanul 797, 799
Ergheni, înălțime 545
Ericub, atol; vezi Ciciagov, atol (insulele
Tuamotu)
Erie, lacul 462, 557
Ermo, capul 481
„Erin“, insula 33; vezi și Irlanda
„Eritreică, marea“ (oceanul Indian) 46,
51
„Eritreii, marea“ (marea Roșie) 30
Ernak, cetățuia lui 353

- Ermolov, atol 646; vezi și Taenga
 Eschimoșilor, lacul 562
 Eschscholz, atol; vezi Bikini
 Eschscholz, baia 639
 Espanola, insula (Hispaniola) 160, 161,
 165, 167—171, 173—181, 183, 184,
 187—189, 191, 197, 202—205, 236—238,
 240, 244, 305; vezi și Haiti
 Espérance, baia 629
 Espiritu Santo, insula 422, 424, 594, 613
 Essei, lacul 661
 Estados, insula (Statelor) 616
 Estonă R. S. S. 650
 Estrecho de Magallanes; vezi Magellan,
 strîmtoarea
 Estremadura, regiune 237, 266, 283, 285
 Eterikan, strîmtoarea 564
 Eternității, lanțul; vezi Eternity
 Eternity, lanțul (Eternității) 863
 Etiopia 54, 85, 95, 103, 122, 127, 137,
 138, 234, 262, 492, 493, 548, 713, 716,
 724, 726, 747
 „Etiopiei, marea“, partea de nord-vest a
 oceanului Indian 53
 „Etiopiei, munții“, vezi „Țara Etiopiei“
 Etolin, strîmtoarea 642
 Eua, insula 488
 Eubeea, insula 32
 Euftrat, fluviul 38
 Europa 24, 26—28, 31, 33, 35, 36, 40,
 42—46, 49—54, 61—63, 70, 73, 74, 77,
 78, 81—86, 89, 90, 99, 106, 108, 110,
 111, 112, 114, 116, 119, 121, 141, 147,
 152, 162, 165—167, 192, 197, 206, 213,
 216, 227, 230, 242, 243, 260, 326, 332,
 334, 337, 342, 346, 347, 423, 440, 452—
 455, 463, 468, 477, 491, 548, 549, 566,
 570, 624, 656, 682, 702, 704, 706, 715,
 722, 728, 731, 747, 760, 779, 805, 835,
 837, 838, 840, 850
 Europa centrală 40, 42, 43, 63, 86
 Europa de nord 33, 35, 106, 103, 110,
 111, 243, 838, 850
 Europa de răsărit 44, 45, 53, 61, 62,
 74, 77, 78, 86
 Europa de sud 26—28, 43, 63, 147
 Europa de vest (occidentală) 40, 61—
 63, 73, 77, 78, 84—86, 89, 90, 114,
 116, 141, 216, 242, 260, 326, 342,
 347, 452, 468, 491, 715, 728, 731,
 756, 779, 838
 Evanghelistului, insula (Pinos) 173
 Evdokeev, insulele 514; vezi și Semidi
 Everest, munte (Djomolungma) 817—819
 Evoron, lacul 655, 816
 Evrica, strîmtoarea 824
 Extremul nord (Europa și Asia); vezi
 „Țara Beznei“
 Extremul Orient 15, 20, 46, 234, 440, 477,
 479, 505, 564, 652, 656, 663, 787, 826,
 835
 Eyre, lacul 736, 739
 Eyre, peninsula 736
 Faaite, atol; vezi Miloradovici
 Faddeev, insula 749—751, 763
 Faddei, capul 527
 Faddei, insulele 380, 526
 Fakarava atol; vezi Wittgenstein
 Faleme riul 542
 Falkland, insulele (Maluine) 591, 593,
 644, 793, 794, 797
 Fangahina, atol; vezi Predpriatie
 „Fără nume“, lanțul; vezi Iusupaliktag
 Farewell, capul; vezi Farvel
 Färöer, insulele („Oilor“) 35, 65, 66, 70,
 72
 Farvel, capul (Farewell) 67
 Far West (Vestul îndepărtat — S.U.A.)
 699, 700
 Fashoda 726
 „Fecioarelor, capul“, vezi Cabo Virgenes
 „Fecioarelor, insulele“, vezi Virgine, insu-
 lele
 Fedcenko, ghețarul 669, 816
 Fedotovșcina, riul 405, 406
 Fenicia, țară 26
 Feodor, golful 583
 Feodosia (Theodosia sau Kaffa) 105
 Feodot, golful 583
 Fergana, lanțul 667
 Fergana, valea 12, 13, 23, 665, 667, 669
 Fericirii, golful; vezi Sciaście
 Fernandina, insula; vezi Long Island
 (insulele Bahama)
 Fernando Póo, insula 131, 712
 Ferro, insula 152; vezi și Hierro
 Fes, orașul 82
 Fes, regiunea 82
 Fezzan, grup de oaze 49
 Figi, insulele (Viti) 489
 Figi, marea 629, 647
 Figurin, insula 751
 Filadelfia 702
 Filchner, ghețarul de șelf 859, 861
 Filipine, arhipelagul 19, 21, 259, 260,
 262, 263, 331—333, 416—419, 422, 425,
 480, 586, 592, 593, 624, 640, 650, 744
 Finic, golful 62, 825
 Finlanda 757
 Finlay, riul 563
 Firnley, insulele 762
 Fitzroy, riul 736, 819
 Flandra, țară 247, 433
 Flinders, insula (strîmtoarea Bass) 730

Flinders, insulele (marea Coralilor) 733
 Flinders, recifele 733
 Flinders, riul 740
 Flinders, strîmtoarea 733
 Flinders, lanțul 736, 739
 Flora, capul 754, 791
 Florența 90, 185, 206, 296
 Flores, insula 123
 Florida, peninsula (Infloritoarea) 196, 209, 236, 240—243, 246, 250, 251, 276, 307, 308, 312, 316, 449
 Flotei Roșii, insulele; vezi Krasnoflotskie
 Fly, riul 747
 Fonseca, golful 277
 Fortescue, riul 740
 Forth, riul 42
 Foulwind, capul 488
 Four Mountain Islands, insulele; vezi Cetrichsopocinie
 Fox (Bazinul Fox), golful 448
 Fox Islands; vezi Lisie, Vulpilor, insulele
 Fox, peninsula 447
 Fox, riul 460
 Fox, strîmtoarea 448, 772
 Foyn, insula 839, 840
 Franceville 725
 „Francez, riul”; vezi French River
 Francezilor, reciful 629
 Franklin, fortul 774, 775
 Franklin, golful 775
 Franklin, munții 561
 Franklin, strîmtoarea 777, 781
 Franța 62, 86, 88, 99, 149, 150, 192, 197, 317—323, 325—326, 328, 433, 437, 456, 457, 466, 553, 556—558, 590, 594—596, 598, 623, 628, 630, 694, 707, 731, 732, 748, 802, 867
 Franz Iosef, arhipelagul; vezi Țara lui Franz Iosef
 Franz-Iosef, fiordul 753
 Fraser, riul 563
 French River („Francez, riul”) 458
 Frizia („Friesland”) 434
 Frizice, insulele 34, 43
 Frobisher, golful 439
 Frobisher, lacul 560
 „Frobisher, strîmtoarea” 434, 436, 437
 Front Range, munții 558, 562, 563, 696
 Frozen Strait, strîmtoarea (Inghetată) 445, 772
 „Frumoasă, insula”; vezi Belle Ile, insula
 „Fumegînd”, capul; vezi Smoky, cap
 „Fumegînd”, riul; vezi Smoky, riul
 „Fumegînd”, golful; vezi Reykjavik
 Fundy, golful 456
 Furneaux, insulele 608
 „Furtunilor”, capul (Tormentoso); vezi Bunei Speranțe, capul

Fury, capul 776
 Fury and Hecla, strîmtoarea 772
 Futa-Djallon, masivul 130, 549, 710
 „Gadeira” (Gadir) 28, 34; vezi și Cadiz
 Gadir, vezi „Gadeira” și Cadiz
 Galapagos, insulele 288, 585
 Galben, fluviul 13, 681; vezi și Huanhe
 Galbenă, marea 9, 10
 Galbin Gobi, deșertul 678
 Galia, țară 41
 „Galia antarctică”, țară 590
 Galicie, masivul 28
 Gambia, riul 125, 126, 549, 708, 710
 Gambia, țară 707, 708
 Ganciu 93
 Gange, fluviul 18, 19, 20, 40, 75, 101, 200, 491
 Gangelui, golful 47
 Ganpu 75
 Gansui 682
 Garóna, riul 41
 Gartang, riul 541
 Garumna, riul; vezi Garona, riul
 Gascoyne, riul 737
 Gaspé, golful 322
 Gaspé, peninsula 322
 Gaspé, strîmtoarea 322
 Gașun-Nur, lacul 682
 Gații de vest, munții 103
 Geurizankar, muntele 818
 Gdansk 506
 Goelvink, golful 595
 Genova 90, 95, 97, 144, 145
 Geografului (Géographe), strîmtoarea 731
 Georg Land; vezi Țara lui Georg
 George Giles, lanțul 742
 Georgia, strîmtoarea 627
 Georgia de sud, insula 212, 591, 616, 643, 644, 793
 Georgian Bay, golful 458
 Gërna, oază 49
 Germania 41, 42, 43, 298, 533, 544, 593, 701, 715—717, 726, 729, 730, 747
 Germania Land, peninsula; vezi Țara Germania
 Gerrhos, riul 37
 Chadamès, oază 49
 Chicighene-Nuru, lanțul 692
 Ghijiga, riul 400
 Gibraltar, strîmtoarea 27, 28, 63, 73, 74, 121, 127, 194
 Gibson, deșertul 743, 744
 „Giganților”, insula; vezi Curaçao
 Gila, deșertul 315
 Gila, riul 314, 315, 317
 Gilbert, insulele (Polinezia) 592

Gilbert, insulele (Țara Eocului) 615
Gilbert River; vezi Staaten, riul
Gidan, estuarul 378
Gidan, peninsula 524, 532
Gîstelor, lacul; vezi Gusinoe
Gîtul mării Albe, strîmtoarea 107
Gjõa, portul 781
Glavnîi, lanțul 813
Glenelg, riul 736
Goa 137, 231, 235, 493
Goajira, peninsula 186, 187, 190
Gobi, deșertul 538, 669, 671, 674, 676,
677, 680—682, 692
Gobiul gașun, deșertul 680, 690
Gobiul mongol, deșertul 676
Gobiul ȩungar, deșertul 539, 674, 679
Godthaab 570, 761
Godthaab, fiordul 438
Godwin Austen, muntele; vezi Ciogori
Golciha 763, 769
Golden Bay, golful (Aur, golful de) 483
Goler, munții 736
Golfstream curenul (Curentul Golfului)
240, 243, 246, 482
„Golfului, insulele“ 198, 233; vezi și Isles
de la Bahia
Golovaciev, capul 653
Gomera, insula 154, 155
Gonam, riul 409—411
Gondar 548
Goodnews, baia (Veștilor bune) 698
Gorgan, golful 542, 543
Gorgan, riul 544
Gorgona, insula 285
Gorin, riul 816
Gornaia Șoria, țară (Șoria muntoasă) 377,
538
Göteborg 758
Göttingen 533
Gracias a Dios, capul (Slavă lui dumnezeu) 199
„Grădinile frumoase“, insulele; vezi Buenos
Jardines
„Grădinile regelui“, arhipelagul; vezi
Camaguey
„Grădinile reginii“, arhipelagul; vezi
Jardines de la Reina
Graham, insula 621
Graham Land, peninsula; vezi Țara lui
Graham
Grampiani, munții 42
Granada, oraș 149, 150, 165
Granada, țară 82, 142, 143
Gran Chaco, regiune; vezi Marele Chaco
Grand Coulee 697
Grand Newfoundland Bank; vezi Marele
banc al Terra Novei
Grand Sirte, golful; vezi Sirte mare

Grant Land, peninsula; vezi Țara lui
Grant
Grays Harbour, golful 626
Great Australian Bay; vezi Marele golf
australian
Great Bahama, insula; vezi Bahama mare,
insula
Great Barrier, insula; vezi Bariera mare,
insula
Great Barrier Riff; vezi Marea barieră
de corali
Great Bear Lake; vezi Marele lac al urșilor
Great Bear River; vezi Marele riu al
urșilor
Great Berg, riul 219
Great Dividing Range, lanțul; vezi Ma-
rele lanț despărțitor
Great Salt Lake; vezi Marele lac, sărat
Great Sandy, insula (Marea insulă a nisi-
purilor) 604
Great Sandy Desert; vezi Marele desert
de nisip
Great Have Lake; vezi Marele lac al sclavilor
Grecia 20
Grecia centrală, regiune 32
Greely, fiordul 786
Green Bay, golful (Verde, golful) 460
Green Islands, insulele (Verzi, insulele)
593
Greenwich 339, 592, 618 645
Greig, insula 646
Grenada, insula 178
Grijalva, riul; vezi Tabasco, riul
Grinnell, peninsula 778
Groenlanda 35, 62, 65, 67, 68, 70, 71, 72,
434, 437—439, 441, 445, 446, 472,
569—571, 770, 771, 776, 781—785, 789,
821—824, 848, 850, 855
Groenlandei, marea 439, 440, 444, 567,
612, 770, 838, 842, 844, 846
Groote Elyandt, insula (Mare, insula) 491
Grumant, insula 472, 571; vezi și Spitz-
bergen
Guadalcanal, insula 419
Guadalquivir, fluviul 176, 205, 253, 263,
305, 311
Guadalupe, insula 166, 168, 169
Guadiana, riul 41
Guam, insula 259, 331
Guanabara, baia 212
Guanahani, insula (Watlings) 155—157
Guanaja, insula 198
Guaniuan 689
Guapore, riul 704
Guardafui, capul 48
Guatemala, țară 276, 277
Guaviare, riul 298, 301
Guayaquil, golful 285, 286
Gucen 675

- Gucian, oază 673
 Guiana, țară 185—188, 213
 Guiana olandeză 455
 Guineei, podișul 295
 Guinea, grup de țări 127, 130, 131, 144,
 145, 212, 707; vezi și Africa (occiden-
 tală)
 Guinea franceză 130
 Guinea portugheză 127
 Guinea superioară 130, 131, 707
 Guineii, golful 130—132, 585, 706, 710,
 711, 716, 717, 725
 Guisui 539, 682
 „Guișan”; vezi Kassan
 „Guișul”; fluviul 13; vezi și Amu Daria
 Gujarat, regiune 234
 Gulcia, trecătoare 685
 Guma, oază 685
 Gunt, riul 666
 Gunnbjorn, muntele 824
 Gunnbjorn, stîncile 67
 Gura Dragonului, strîmtoare; vezi Bocas
 de Dragos
 Gura Șarpelui, strîmtoare; vezi Boca de
 la Sierpe
 Guriev 542, 545
 Gurvan Bogdo, munții 676
 Gurvan Saihan, lanțul 539, 676
 Gusinaia Zemlia, peninsula 339, 568
 Gusinoe, lacul (Ciștelor) 546
 Gyldenlöves, fiordul 761

 Hacı, lanțul 676
 Hadji, golful; vezi Sovetskaia Gavan
 Hafner, golful 762
 Hagemeister, insula 621
 Haiber, trecătoare; vezi Poarta Haiber
 Haiderabad, regiune 103
 Hainan, insula 9
 Haipudir, estuarul 469, 523
 Haiti, insula 160, 184, 206, 432, 585; vezi
 și Espanola
 Halifax 597, 824
 Hall (Hall, bazinul), golful 783, 784
 Hall, insula 584
 Hall, peninsula 434
 Halmahera, insula (Djilolo) 262, 331—333
 Hami, oază 91, 674, 680, 681, 689, 690
 Hanbalik 82, 94, 98, 346
 Hanciu 75, 94, 98, 147, 346
 Hangai, lanțul 538, 674, 676, 677, 679,
 683
 Hangai de sud, podișul 676
 Hanhai, mare terțiară 689
 Han Huhei, lanțul 538, 674, 679
 Han Taiga, lanțul 679
 Han Taișir Nuru, lanțul 674
 Han Tengri, masiv muntos 663, 817
 Han Tengri, piscul 817
 Hantî-Mansiisk 506; vezi și Samarov
 „Hapai”, insula 619; vezi și Havai
 Hara Horin 86
 Hara Hoto 692, 693
 Hara Norin, lanțul 671
 Hara Nur, lacul 677, 678
 Harar 713
 Haraulah, riul 530
 Hara Us Nur, lacul 677
 Hara Us Nur, muntele 678
 Harhira Nuru, muntele 678
 Hariton Laptev, coasta 529, 762
 Harney, lacul 699
 Hatanga, golful 527, 532, 661, 764
 Hatanga, riul 392, 525, 527—529, 564,
 657, 661
 Hatteras, capul 319
 Hauraki, golful 602
 Havai, insula 418, 420, 619, 622, 643
 Havai, insulele (Sandwich) 420, 619, 620,
 623, 625, 626, 634, 640—642, 650, 747
 Havana 309, 702
 Hawkes, golful 601
 Hayes, peninsula 445
 Hearst Land; vezi Țara lui Hearst
 Hebride, insulele 34, 65
 Hebridele exterioare 34
 Hebridele interioare 34
 Hebudae, insule 34; vezi și Hebride
 Heiberg, insulele 762
 Heiden, atol 640; vezi și Likiep
 Heihe, riul 93, 682
 Heimaey, insula 67
 Helen, ghețarul de șelf 867
 Helgeland, regiune 63
 Helgoland, insula 34
 Hellespont, strîmtoare (Dardanele) 32
 „Helluland”, țară (Țara pietroasă) 71, 72
 Helsinki 757
 Hemodae, insule 34; vezi și Hebride
 Henrietta, insula 760
 Henrietta-Maria, capul 447, 448
 Hentei, lanțul 677
 Heraclea 36
 Heraclea; vezi Chersones
 Herald, insula 753, 760, 828
 Hervey, insulele 609, 619
 „Hibernia”, insula (Ivernia) 33, 42; vezi
 și Irlanda
 Hierne, insula; vezi „Ierne” și Irlanda
 Hierro, insula (Ferro) 152, 154, 176
 „Hilea”, regiune 36
 Himalaia, munții 19, 20, 40, 491, 492,
 541, 665, 680, 817, 818
 Himalaia din Punjab 492
 Himalaia din regiunea Kumaon 491,
 492
 Himalaia mare 491, 492, 541
 Hinduș, lanțul 18, 22, 82, 92

Hiperboreici, munți legendari 46, 116
 Hirghis Nur, lacul 677, 678
 Hispaniola, insula; vezi Espanola
 „Hitai“, țară 78; vezi și China (de nord)
 — Kitai
 Hiva, oază 543
 Hiva, oraș 542
 Hmitevsk, peninsula 398
 Hoarda de aur, hanat 82, 86, 91
 Hoarda kipceakă; vezi Hoarda de aur
 Hoces, strîmtoare 428
 Hokkaido; vezi Jessō
 Hollick-Kenyon, podișul 863
 Holmogori 113, 341, 345, 346, 401
 Homonhon, insula 260
 Honda 702
 Hondo, insula (Honșiu) 9, 480—482, 519, 520
 Honduras, capul 199
 Honduras, golful 198, 208, 236, 278, 279, 598
 Honduras, țara 198, 200, 244, 278, 280
 Honduras englez, colonie 236, 585
 Hongkong 785
 Honșiu, insula; vezi Hondo
 Hooker, insula 754, 791, 828, 829
 Hoorn, capul; vezi Horn, capul
 Horezm, țară 22, 78, 79, 80, 82, 91
 Horis, peninsula 639
 Hormus; vezi Ormuz
 Horn, capul (Hoorn) 478, 479, 585, 586, 591, 601, 610, 616, 623, 625, 628, 634, 637, 639, 642, 643, 653, 703, 861
 Horn, orașul 478
 Horn, insula (Hornos) 479
 Hornos, insula; vezi Horn, insula
 Hosi, trecătoarea 689
 Hotan, oază 13, 17, 672, 681, 685
 Hoților, insulele 259; vezi și „Ladrones“ și Marianae
 Houtman, stîncile 484, 486
 Hroma, riul 531, 564
 Huallaga, riul 704
 Huanhe, fluviul 9, 10, 12, 13, 14, 94, 98, 540, 670, 671, 680—682, 689, 693
 Hubsugul, lacul 674, 679
 Hudiakov, insulele 585
 Hudobin, insulele 651
 Hudson, fluviul 319, 320, 439, 443, 453, 455, 457
 Hudson, golful 441, 443, 446—448, 457, 555, 556, 558—560, 562, 695, 697, 703, 773, 774, 778, 822
 Hudson, peninsula 439
 Hudson, strîmtoarea 436—438, 441, 443—447, 772, 822
 Hudun, lanțul 546
 Hulunci, lacul; vezi Dalainor
 Humber, riul 42

Humboldt, lanțul 680
 Humboldt, riul 699, 700
 Hume, riul 734
 Hunter, riul 734
 Huon, golful 630
 Huon, insula 629
 Huon, peninsula 630
 Hurhe Ula, munții 671, 670
 Huron, lacul 458, 459, 461, 552, 553, 555, 557
 „Hypanis“, riul 36
 Hyrcanum, marea 22, 45; vezi și Caspică, marea
 Iablonoii, lanțul 539, 546, 658, 660
 Iaik, riul 46; vezi și Ural, riul
 Iaiva, riul 350
 Iakan, capul 753, 828
 Iakobi, insula 517
 „Iakon“, capul; vezi Iakan
 Iaksart, fluviul 23; vezi și Sir-Daria
 Iakutsk, cetatea 388, 389, 390, 391, 393, 396, 398—403, 405, 406, 408, 409, 411—413, 497, 501, 502, 504, 512, 525, 527, 529—531, 533, 564, 565, 660, 813, 814
 Iakutsk, ținutul 533, 535, 563, 564, 657, 749
 Iakuția, țară 387, 390, 660, 815
 Iakuției centrale, cîmpia 384
 Ialu, riul 9
 Iamal, peninsula 118, 373, 375, 467, 521—524, 532, 756, 757, 761, 791
 Iam Alin, munții 657
 Iana, golful 391
 Iana, riul 390—394, 401, 405, 531, 563, 565, 661, 749—751, 764
 „Ianga“, riul 391; vezi și Iana
 Iantai 682
 Iantzi, fluviul (Iantzîțian) 9, 13, 15, 98, 671, 680—682, 692
 Iantzîțian, fluviu; vezi Iantzi
 Iarkend, oază 13
 Iarkend, riul 540, 684, 685
 Iarok, insula 391
 Iaroslavl 116
 Iernii, insula; vezi Winter, insula
 Iașikul, lacul 666
 Iava, insula 18, 21, 78, 94, 98, 234, 431, 476, 477, 481, 483, 485, 489, 592, 593, 606, 744, 745
 Iavai, peninsula 524
 Ibadan 716
 „Iberia“, țară 53
 Iberică, peninsula 27, 28, 33, 40, 63, 78, 74, 119, 141, 142, 328, 463; vezi și Spania
 Iberus, fluviul; vezi Ebro

„Ibir-Sibir“, oraș 116
„Ibir-Sibir“, țară 116
Icacos, capul 176
Içana, riul 820
Icia, riul 505
Icy Bay (Înghetăt, golf) 623
Icy Cape (Înghetăt, capul) 468, 621, 642, 774
Ider, riul 674
Idu Siti tō, insulele (Șapte insule) 480, 520
Iemen 26, 47, 48, 82, 545
Ienisei, fluviul 372, 374—381, 384—388, 412, 506, 524, 529, 533, 538, 546, 656, 657, 661, 679, 756—758, 769, 787, 792, 825
Ienisei, volokul 375, 377
„Ieniseia“, țară 375, 380
Ieniseisk, cetate 376, 377, 381, 385, 386, 388, 390, 391, 395, 396, 400 506, 524, 529, 533, 539
Ieniseiului, estuarul 763
Ieniseiului, golful 378, 379, 524, 532, 756, 757
Ieniseiului, lanțul 533
Ieniseiului, ținutul 387
„Ierne“, insula (Hierne) 33; vezi și Irlanda
Ierusalim 121, 175, 419
Ighirma, riul 388
Igloolik, insula 772
Iguaçu, cascada 307
Iguaçu, riul 307
Ihe Bogdo, munții 676
Ikat, lanțul 547
Ile de France, insula 625, 628; vezi și Mauriciu
Ilek, riul 545, 663
Iles du Vent; vezi Insulele Vântului
Iles sous le Vent; vezi Insulele sub Vînt
Ilga, riul 533
Ilhuri-Alin, lanțul 658
Ili, riul 15, 88, 91, 662, 667
Iliamna lacul 697
Iliamna, muntele 621
Ilim, riul 388
Ilimpeia, riul 382
Ilimsk 388, 533
Illinois, riul 555, 557
Illiria, țară 31
Ilmen, lacul 106
Ilorin 716
„Imai“, lanțul 40; vezi și Himalaia
„Impărăția de mijloc“ 13; vezi și China
Imperiul britanic 598
Imperiul mongol 87
Imperiul persan 52
Imperiul roman; vezi Roma, stat
Imperiul rus 521

Ina, riul 547
Inalt, capul; vezi Visoki
Înălțării, insula; vezi Ascension
Incoronării, golf; vezi Coronation
Ind, fluviu 17, 18, 20, 22—24, 38, 54, 79, 82, 492, 540, 541
Independence, fiordul 789, 822
Inder, lacul 546
India 15, 17, 18—21, 38, 40, 46—48, 52, 53, 74, 75, 78—83, 92, 95, 98, 99, 101, 103, 105, 121, 122, 126, 127, 130, 131, 134—138, 142, 162, 163, 176, 180, 191, 193, 194, 198, 210, 217, 218, 220, 223, 224, 227, 229—235, 247, 251, 252, 325, 432, 437, 449, 457, 476, 480, 483, 487, 491—493, 507, 540, 541, 551, 623, 667, 707, 713, 720, 817—819
India de nord 17, 18—21, 52, 82, 99, 540, 541
India de sud 20, 21, 82, 98, 176, 224, 251
India de vest 234, 235, 252
India britanică 713
„India insulară“ 476; vezi și Indonezia
Indian, deșertul 52
Indian, oceanul 19, 21, 30, 38, 46, 47, 54, 55, 75, 79, 83, 95, 135, 137, 197, 223, 227, 229, 231, 232, 234, 262, 476, 477, 483, 485, 493, 494, 551, 585—587, 598, 618, 625, 641, 706, 713, 719, 722, 727—729, 731, 740, 743, 796, 860, 861, 864, 867
„Indiană, marea“ 54, 131, 167, 260, 321
Indighirka, praturile 813
Indighirka, riul („Indikir“) 392—394, 401, 531, 660, 661, 749, 751, 752, 813, 816
Indighirka-Kolima, ramură de munți 660
„Indii“, grup de țări din Asia 74, 77, 141, 142, 151—153, 171, 203, 235, 252, 478
Indiile de est 218, 432, 439, 441, 476, 477, 590, 595, 607, 625, 633
Indiile de est olandeze, colonie; vezi Indiile olandeze
„Indiile de vest“ (numele fals dat țărilor și insulelor tropicale din America de nord) 151, 162, 166, 175, 176, 182, 183, 185, 204, 208, 217, 218, 236, 242, 483, 585, 633; vezi și Antile, insulele și America (centrală)
Indiile de vest 425, 437, 588, 589; vezi și Indiile occidentale
Indiile olandeze, colonie (Indiile de est olandeze) 440, 441, 478—480, 483, 485, 487, 490, 588, 593
Indiile orientale; vezi Indiile de est
„Indikir“, riul; vezi Indighirka
Indochina, peninsula 9, 17, 19, 20, 21, 75, 78, 101, 104
Indonezia, arhipelagul 19, 21, 77, 78, 94,

234, 258, 262, 475, 477, 483, 586,
732, 747

Înghetăt, capul; vezi Icy Cape

Înghetăt, golful; vezi Icy Bay

Înghetăt, oceanul: (Arctic, oceanul) 22,
106, 337, 342, 343, 346, 347, 390, 395,
400—403, 521, 532, 558—560, 562, 563,
565, 566, 641, 747, 755, 756, 772, 774,
781, 790, 816, 825, 827, 840, 848—851

„Înghetată, marea“ 34, 585, 750, 753

„Înghetată“, strîmtoarea; vezi Frozen
Strait

„Înghetăt de sud, oceanul“ 643, 648, 649

Îngfield, fiordul 783, 789

Îngoda, riul 533, 539, 546

Îngólfshöfði, capul 67

Îngrid Christensen, coasta 861

Îniali, riul 813

Înirida, riul 301, 820

Înnoko, riul 698

Institutului arctic, insulele; vezi Arkti-
ceski Institut

„Insula celor șapte orașe“, pămînt fan-
tastic 73, 74; vezi și „Sibola“, țară

„Insula de cruci“ 468

„Insulae fortunatae“ („Insulele fericite“)
72, 73

„Insulele de aur și de argint“, pămînt
legendar (oceanul Pacific) 418, 479

„Insulele fericite“; vezi „Insulae fortu-
natae“

Insulele Vîntului (Îles du Vent) 601

Insulele sub Vînt (Îles sous le Vent) 601

Întîlnirii, baia; vezi Encounter

Întunecat, golful; vezi Dusky Sound

Înutil, golful 256

Investigator, insulele (Cercetătorului) 731

Investigator, strîmtoarea (Cercetătorului)
731

Ionică, marea 27

Ionice, insulele 31, 32

Irak 82, 545; vezi și Mesopotamia

Iran 20, 21, 47, 78, 81, 82, 91, 92, 94,
95, 101, 103, 105, 352, 545

Iranului, podișul 13, 22, 23, 52, 74, 78,
86, 540

Irawadi, riul 17, 21, 101, 104

Irkut, riul 396

Irkutsk 396, 506, 533, 546, 547, 579, 580,
657, 658, 660, 679, 750

Irlanda, insula și țara 33, 42, 62, 66, 72,
73, 192, 433, 740, 779, 785

Irlandei, marea 33, 42

Irtiș, fluviul 115, 116, 118, 119, 350,
351, 357—365, 367—371, 471, 506, 524,
532, 539, 545, 676

Irtișul negru, riul; vezi Ciornii Irtiș

Isabella, insula; vezi Crooked Island

Isabella, orașul 170, 171, 173, 174

Isacenko, insula 830

Isakov, insulele 749

Isanoțk, strîmtoarea 576

Isfairsamsai, riul 665

Isfara, riul 665

Iskenderun, golful (Alexandreta) 92

Isker 350; vezi și Kaşlık

Islanda, insula 35, 62, 65—68, 70, 72,
192, 348, 441, 571, 782

Islas de la Bahía, insulele (Golfului, in-
sulele) 198, 236

Islas de los Barbudos, insulele (Bărboși-
lor) 331; vezi și Caroline, insulele

Islas Encantadas, insulele (Vrăjite) 288;
vezi și Galapagos

Issik-Kul, lacul 12, 662, 664, 667, 681,
684, 685

Istros, fluviul 35, 36; vezi și Dunărea

Ișim, riul 364, 368, 369

Ișim, steпа 357, 545

Italia 24, 41, 63, 98, 101, 195, 317, 746

Italia de sud 24, 63

Italică, peninsula 27, 31, 32, 40, 41

Itimbiri, riul 725, 727

Itigran, insula 652

Iturup, insula 481, 488, 489

Iucijast, trecătoarea 686

Iudoma, riul 397, 507, 816

Iudomski Krest, trecătoarea 397

„Iugorski Kamen“, munții 367

Iugorski Sar, strîmtoarea 118, 347, 348,
467, 468, 471, 474, 475, 521—523,
756—758, 761, 763, 843

Iugra, țară 111, 112, 114—116, 346

„Iugra de dincolo de Kamen“, regiune
115; vezi și Iugra

„Iugra de lângă Kamen“, regiune; (Pod-
kamennaia Iugra) 111, 115

„Iuitian“, oază 13; vezi și Hotan

Iujnii Altai, lantul; vezi Altaiul sudic

Iujno-Hangai, podiș; vezi Hangai de sud

Iujno-Kukunor, munții; vezi Kukunor
de sud

Iujno-Muisk, lantul; vezi Muisk de sud

Iukaghir, podișul 815

Iunanului, podișul 15, 17

„Iuriev“, muntele 332

Iuriev, oraș (Tartu) 650

Iurunkaș, riul 685

Iusupaliktag, lanțul („Fără nume“) 681,
687

Iutlanda, peninsula 43, 61

Ivernía, insula; vezi „Hibernia“ și Irlanda

„Iziga“, riul; vezi Ghijiga

Izmîr; vezi Smirna

Izolării, insula 756

Izumrud, strîmtoarea (Smaraldul) 744

Izvestia T.I.K., insulele 835

Jackson, insula 755, 786
 Jaisco, țară 281
 Jamaica, insula 165, 171—173, 184, 198,
 200—206, 237, 250, 251, 273, 585, 598
 Jamaica, strămoșii 173
 James, golful 442, 448, 555
 James, riul (James River) 451
 James Ellsworth Land; vezi Țara lui
 James Ellsworth
 James River; vezi James, riul
 James Ross, strămoșii 776, 781
 Jamestown 451—453
 Jammu, oraș 541
 Janadaria, albie uscată 663
 Jan Mayen, insula 440
 Jannette, insula 760
 Japonia (Japoniei, insulele) 9, 146—148,
 159, 216, 234, 249, 259, 416, 439, 440,
 443, 446, 477, 479—481, 503—505, 511,
 512, 519—521, 565, 634, 636—638, 837
 Japoniei, insulele; vezi Japonia
 Japoniei, marea 624
 Jardines de la Reina, arhipelagul („Gră-
 dinile reginei”) 172, 202
 Jarovlia, riul 354
 Jebba (Djebba) 716
 Jefferson, riul 694
 Jelesnie Vorota, defileul (Porțile de fier)
 668
 Jerez de la Frontera 73
 Jesso, insula (Yezo, Hokkaido) 481, 482,
 519—521, 624, 636, 638
 Jidda (Djidda) 101, 230, 234
 Jigansk, punct de iarnă 390, 405
 Jiguli, munții 545
 „Joase”, insulele; vezi Tuamotu
 Johnstone, strămoșii 627
 Johov, insula 769
 Joinville, insula 795, 801
 Joliba, riul 707—710; vezi și Niger
 Jones, strămoșii 445
 Joseph Bonaparte, golful 732, 739
 Juan de Fuca, strămoșii 429, 625, 627
 Juan Fernandez, insulele 585, 588, 592,
 612
 Juba, riul (Djuba) 493
 Juia, riul 658
 Julianehaab 68
 Junnar 103
 Jura, munții 41

K-2, muntele (Karakorum-2); vezi Ciogori
 Kaapstad 477, 551, 552
 Kabul, riul 18, 22, 24
 Kaciuga, riul 658
 Kaffa; vezi Feodosia (Theodosia)
 Kafue, riul 551, 728
 Kagera, riul 714, 724
 Ka-Hem, riul 679

Kaiakdiktag, lanțul 681
 Kaien 92
 Kalahari, deșertul 552, 719
 Kalgan 94, 538—540
 Kalinin 104
 Kalpintag, lanțul 684
 Kam, regiunea 692
 Kama, riul 46, 78, 115, 118, 349—352,
 361, 546, 574
 „Kambalu” 346; vezi și Hanbalik
 Kamciatka, capul 408
 Kamciatka, peninsula 392, 400, 403, 405,
 407, 408, 483, 497—505, 507, 509—512,
 514—518, 520, 529, 534—537, 564—566,
 571—575, 579, 623, 624, 636—638, 650,
 651, 653, 827
 Kamciatka, riul 405—408, 497—500, 507,
 516, 519, 536, 537, 575, 578
 „Kamciatski Nos”, capul 503, 504, 521
 „Kamen de nord”, (Severnii Kamen)
 lanțul 111; vezi și Ural (de nord)
 „Kamen” (Piatra — Kolima, lanțul) 399,
 404, 408
 „Kamen” (Kular, lanțul) 392
 „Kamen” (Ural, lanțul); vezi „Kamennii
 Poias”
 „Kamen” (Verhoiansk, lanțul) 393
 „Kamennii mîs” (capul de Piatra); vezi
 Lisianski, peninsula
 „Kamennii Poias”, lanțul (Brîul de piatră)
 106, 111, 112, 115, 117, 118, 348—350,
 361, 367, 373, 392
 Kamişlibaş, lacul 663
 Kanaga, insula 572, 573
 Kane (Kane, bazinul), golful 783, 784
 Kanem, regiunea 714, 716
 Kangaroo, insula (Cangurului) 731, 732
 Kanin, peninsula 114, 340
 Kanin Nos, capul 344, 475, 748
 Kano, 711, 715
 Kansas, riul 317
 „Kanton”, peninsula; vezi Kent
 Kanton 625, 635, 636
 Kara, marea 117, 118, 345, 348, 379, 380,
 440, 467, 471, 522, 524, 528, 532, 568,
 569, 657, 748, 749, 755—757, 759, 761,
 763, 764, 766, 791, 792, 825, 826, 829,
 830, 832, 834—837, 843
 Kara, platoul submarin central din marea
 832, 835
 Kara, riul 348 523, 524
 Kara, strămoșii (Porțile Kara) 440
 Kara Bogaz Gol, golful 541, 543
 Karaburankul, lacul 687
 Karaci, orașul 357
 Karaga, riul 536
 Karaghin, insula 572, 651
 Karakidan, țară 84
 Karakir, trecătoarea 662

Karakol 684; vezi și Prjevalsk
Karakoram, munții; vezi Karakorum,
munții
Karakorum, munții 817, 819
Karakorum, orașul 86—88, 93
„Karakorum-2”; vezi Ciogori
Kara Kul, lacul 665, 667
Karakum, deșertul 22
Karangutag, lanțul 685
Karasai, urocișce 686
Karatau, lanțul 88, 663, 664
Karavatag, lanțul 681, 687
Karelă, coasta 107, 111
Karelă, R.S.S. Autonomă 111
Kargalik, oaza 685
Kargî, riul 538
Karliktag, lanțul 680
Karoo superior, regiunea 552
Karși 668
Kart Hadașt; vezi Cartagina (Africa)
Kassai, riul 549, 725, 728, 729
Kassan 12
Kașgar, lanțul 685
Kașgar, oaza 13, 92
Kașgar, riul 684
Kașgaria, țară 540, 685
Kașlik 350, 357, 358, 361—364, 366—368
Kașmir, țară 492, 541
„Katai, marea” 325; vezi și Pacific,
oceanul
„Katai”, țara 89, 94, 141, 142, 191, 192,
319, 338, 342, 435, 436, 448, 467, 468;
vezi și China
Katanga regiune 728
Katiu, atol; vezi Osten-Saken
Katun, riul 656
Kayak, insula 514, 534, 583
Kazah, golful 541
Kazahstan 663
Kazahstan, dealurile din 350
Kazalinsk 663, 668
Kazan 349, 352, 505
Kazembi, țară 551
Kazîm, riul 373
Kebrabasa, praguri; vezi Quebrabasa
Keerweer, capul (Cotiturii sau Turnagain)
484
Kem, riul (bazinul Ieniseiului) 376, 377
Kem, riul (bazinul estuarului Onega) 107,
568, 749
Kema, riul 108
Kemcik, riul 538
Kemciug, riul 377
Kemciug, volokul 377
Kemp, coasta 794, 860
Ken, lacul 110
Ken, riul 110
Kenai, golful 628
Kenai, peninsula 517, 580, 581, 621, 628

Kennedy, strîmtoarea 783—785
Kent, peninsula 34
Kenya, muntele 49
Kerci, orașul 36
Kerci, strîmtoarea 36
Kerguelen, arhipelagul 591, 608, 618
Keria, oază 681, 685
Keria, riul 686
Kerker, insula 334, 744
Kermadec, insulele 629
Kerman 92
Kerna 31
Kerulen, riul 538
Ket, riul 376, 377, 506
Ketmen, lanțul 662
Ketsk, cetate 376, 377
Kettle River, munții 697
Kettle River, pragurile 697
Kettle River, riul
Khartum 713, 726
Kiahta 546, 657, 669, 671, 680, 681, 683,
688, 689, 692, 693
Kiev 764
Kildin, insula 467, 468, 475
Kilimandjaro, muntele 49
Kilinaillau, atol 592, 593; vezi și Carte-
ret, insula
Kilwa 230, 232, 494
King, insula (strîmtoarea Bass) 730
King, insula (strîmtoarea Bering) 510
King George, golful 626, 737
King George VI, strîmtoarea; vezi Re-
gele George al VI-lea, strîmtoarea
King's Bay; vezi Kongs, fiordul
King William, insula 776—778, 781
„Kinsai” 94, 147, 346; vezi și Hanciu
Kirenga, riul 388, 412
Kirensk 388, 506
Kirghiz, lanțul 662, 664, 666
Kirkpatrick, muntele 803
Kistan, riul 75, 103
Kiuisu, insula 9, 480
Kidimit, riul 547
Kiska, insula 572
Kizilbart, trecătoare 667
Kizilkum, deșertul 13, 663, 668
„Klemenfu” 93
Kliucev, vulcanul 498
Klondike, riul 701
Knox, coasta 808
Kobdo, orașul 674—676
Kobdo, riul 678
Kochin 229, 231, 232, 234
Kocioma de mijloc, riul (Sredniaia Ko-
cioma) 382
Kodiak, insula 514, 517, 573, 579—582,
621, 628, 634, 635, 697
Kokand 665
Koksaal-Tau, lanțul 664, 684, 817

Kokui, riul 354
Kola, golful 475
Kola, orașul 567
Kola, peninsula 64, 106, 107, 340, 344, 747
Kola, riul 342, 343, 467
Kolguev, insula 114, 340, 344
Koliucin, estuarul 584, 759, 760, 769
Koliucin, insula 837
Kolima, lanțul 399, 531, 582
Kolima, regiunea 399, 402, 404
Kolima, riul 393—395, 401—403, 405, 508, 529, 531, 532, 563, 583, 660, 661, 750—752, 755, 756, 790, 814, 815, 827, 836
Kolima-Indighirka, ținutul 813—816
Kolgogori; vezi Holmogori
„Kolo“, regiune 115
„Koloda“, riul; vezi Kuloi
Kolomeițev, riul 763
Kolpakov, riul 536
Komadugu-Iobe, riul 711
Komandorskie, insulele (Comandorului) 511, 514, 515, 534, 571, 575
Komi, țară 115
Komsomolet, insula (Comsomolistului) 833, 834, 836
Komsomolsk 816
Komsomolskaia Pravda, insulele 526, 837
Koncedaria, riul 687, 690
Konda, riul 118, 359, 372
Konda, ținutul 118, 349
Kondoma, riul 376, 377
Konghin, munții 815
Kongs, fiordul (King's Bay) 838, 839
Kongur, muntele 685
Koni, peninsula 399
König Wilhelm Land; vezi Țara regele Wilhelm
Königin Louise Land; vezi Țara regina Louise
Kootenay, lacul 696
Kootenay, riul 696, 697
Kopet-Dag, lanțul 22
Kordofan 717
Koreli (Priozorsk) 111
Korjenevskaja, vârful 816
Korkodon, riul 815
Korubal, riul 710
Kosciuszko, muntele 739
Kosseir 548, 726
Kostin-Șar, strîmtoarea 747
Koș-Agaci 656, 678
Kotiolnii, insula 565, 749—751, 763, 764
Kotui, riul 661
Kotzebue, golful 621, 639, 641
„Kovima“, riul; vezi Kolima, riul
Koyukuk, riul 699, 701

Kozlov, trecătoarea 686
Krasnaia Armia, strîmtoarea (Armatei Roșii) 833
Krasnie Vodî, golful (Apele Roșii) 541, 542; vezi și Krasnovodsk, golful
Krasnoflotskie, insulele (Flotei Roșii) 835
Krasnoiarsk 506, 517, 533, 546, 656, 657
Krasnovodsk 542
Krasnovodsk, golful 541, 543
Krenițin, insulele 576—578
Krenițin, strîmtoarea 636
Krest, golful (Crucii) 507, 652
Krestovii, golful 764
Krestovsk, insula 394
Krisie, insulele (Șobolanilor sau Rat Islands) 572, 573, 580
Kronoțki, capul 517
Kronstadt 634, 637—639, 642, 643, 649, 651, 652, 698, 744, 748
Kropotkin, lanțul 658
Krusenstern, atol (Ailuk) 640
Krusenstern, atol (Tikahau) 639
Krusenstern, recif 635
Krusenstern, strîmtoarea 636
Kruzov insula 635
Kuando, riul 728
Kuanza, riul 549, 728
Kuban, riul 36
Kubango, riul 550
Kufra, oaze (Wahrat) 716
Kuilu, riul 725, 726, 729
Kuka oraș 711, 714—716
Kukunor, lacul 540, 670, 680, 682, 689, 691—693
Kukunor de sud, lanțul (Iujno-Kukunor) 670
Kukușili, lanțul 671, 680
Kular, lanțul 392
Kuldja 667, 673, 689
Kulenga, riul 388, 389
Kuloi, riul 116, 117
Kultuk, golful 547
Kulu, riul 814
Kulundin, stepa 532
Kumbuian, munții 687
Kumkatti, deșertul 685
Kumtag, deșertul 92
Kunașir, insula 637
Kunene, riul 550, 706
Kunghei-Alatau, lanțul 662, 667
Kunghes, riul 672
Kungop, cetate 376
Kungur 351, 353—356, 358, 359, 366, 369, 394
Kunie, insula; vezi Pines
„Kunlun“, munte legendar 14
Kunlun, munții 680, 682, 684, 685, 688
Kurdistan, țară 92
Kureika, riul 661

Kuria Muria, golful 105
Kuril, lacul 586
Kurile, insulele 406, 481, 482, 497, 501—
503, 505, 512, 519—521, 573, 578, 624,
636, 637
Kurlkitag, lanțul 674
Kuro-Sio, curent 482
Kursk, regiune 579
Kuruman, regiune 718
Kuskokwim, golful 641, 698
Kuskokwim, munții 698
Kuskokwim, riul 698, 699
Kusov, insula 652
Kușania 13
Kuta, riul 388, 389, 392
Kutuzov, atol (Utiirik) 639
Kutuzov-Smolensk, atol (Makemo) 646
Kuznețk 377, 506, 533, 656; vezi și Sta-
linsk
Kuznețk, bazinul 656
Kuznețk, depresiunea 506, 534
Kuzupci, deșertul 670
Kwa, riul 549, 725, 728, 729; vezi și
Kassai
Kwakwa, riul 220
Kwango, riul 549, 728
Kwichak, riul 698
Kwipak, riul 697—700; vezi și Yukon
Kythera, insula; vezi Cerigo
Kzil-Orda 663
„La Brador“, golful 196
Labrador, peninsula 71, 192, 194, 196,
321, 323, 326, 436, 438, 441—443,
445, 556, 597
Lachlan, riul 734
Lacia, lacul 110
Laconiei, golful (Maraton) 594
La Coruna 329
Ladoga, lacul 108, 111
„Ladrones“, insulele (Hoților) 259; vezi
și Mariane
Lagos 711, 716
„Lagunele blestamate“ 131; vezi și Scla-
vilor coasta
Lagunelor, insulele; vezi Ellice
Lahore 492
„Lama, riul“ 391
La Mina; vezi Sao Jorge da Mina
„Lamu“, marea 395, 397, 399, 400; vezi
și Ohotsk, marea
Lancaster, strimtoarea 445, 770—772, 775,
776, 778, 780, 781, 824
Lanciu 682, 693
Lander Creek, riul 819
Langenes, capul (Lung, capul) 468
La Pérouse, strimtoarea 481, 521, 624,
636

La Plata, colonie 307, 591, 594
La Plata („Argintiu“) — estuarul comun
al fluviilor Paraná și Uruguay 251—
253, 302, 305, 306, 427, 466, 803
La Plata, republică 305
Lapte, marea 380, 391, 392, 532, 759,
834—836, 845
Lars Christensen, coasta 861
Larsen, ghețar de șelf 798
Laurențiu, golful 639
Lavaca, riul 557
La Vela, capul 186, 187
Lavkai, orașelul lui 413
Lavongai, insulă; vezi Noua Hanovra
Lazarev, atol (Matahiva) 647
Lebedelor, riul; vezi Swan
„Ledianoii“, capul (Novaia Zemlia) 468,
474
Leeuwin, capul 485
Legname insula 123; vezi și Madera
Leh 492, 541
Leigh Smith, capul 842
Leipzig, insula 649
Leipzig, orașul 704
Le Maire (Lemaire), strimtoarea 478,
616
Lemaire, strimtoarea; vezi Le Maire
Lena, delta 525, 760, 764, 766, 767, 836
Lena, exploatarea de pe, 658
Lena, fluviul 376—378, 381—398, 401,
402, 405, 407—409, 411—413, 504, 506,
525, 527, 529, 530, 533, 563, 564, 657,
658, 755, 758, 759, 767, 836
Lena, volokul 388
Lenin, virful 665
Leningrad 337, 468, 644, 840; vezi și
Petersburg
Lenski Volok, comună; vezi Ilimsk
Leoaiței, munții; vezi Serra do Leao
Leontiev, insula 566
Leopold, coasta 861
Leopold și Astrid, coasta 861
Lesnaia, riul (Pădurilor) 536
Lesser Slave Lake; vezi Micul lac al
sclavilor
Letni, coasta 108, 111
Levant, grup de țări 84; vezi și Orientul
apropiat
Levéque, capul 586
Lewis, riul 700
Leyte, insula 260
Lhasa 98, 540, 541, 680
Liahov, insulele 564, 749
Liaodun, golful 10
Liaodun, peninsula 9
Liapin, orașel 117
Liapin, riul 117
Liban 25
Liban, munții 26

Liberia 130
 „Libia“, continent 30, 31, 51; vezi și Africa
 Libia, țară 20, 49, 52, 101, 716
 Libiei, deșertul 24, 716
 Liger, fluviu; vezi Loara
 Liguria 144
 Ligurică, marea 32
 Likiep, atol (Heiden) 640
 Lima 288, 290, 292, 428, 702—704
 Lincoln, marea 783, 785, 824
 Line, insulele 619
 „Linia fortificată a mării de Apus“ 558
 Liniștită, baia 791, 829
 „Liniștită, marea“ 427; vezi și Pacific, oceanul
 Lisabona 28, 119, 124, 125, 130, 134, 136, 138, 145—147, 162, 194, 195, 210, 219, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 432, 466, 475, 476
 Lisboa 28; vezi și Lisabona
 Lisburn, capul 621, 642
 Lisianski, insula 635
 Lisianski, peninsula 398
 Lisie, insulele (Vulpilor, Fox Islands) 518, 573, 577, 578, 581, 621, 640
 Litke, strîmtoarea 651
 „Little America“, stațiune antartică americană (Mica Americă) 860, 862—864
 Little Barrier, insula; vezi Bariera mică, insula
 Little Colorado, râul; vezi Micul Colorado
 Little Missouri River; vezi Micul Misuri
 Lituya, baia 581
 Liverpool, golful 775
 Liverpool, lanțul 734
 Livingstone, cascada 726
 Lisov, insula 566
 Loanda 549, 585, 586, 596, 719, 728, 729
 Loara, fluviul 41
 Lobnor, deșertul 672
 Lobnor, lacul 10, 13, 14, 671—673, 681, 687, 688, 690
 Lofoten, insulele 569
 Logone, râul 712, 718
 Loialității, insulele; vezi Loyalty
 Loma, muntele 710
 Lomami, râul 727, 729
 Lombardia, provincie 253
 Lomonosov, lanț submarin 850, 854
 Londra 191, 192, 337, 340, 342, 437—441, 443, 446, 451, 452, 455, 638, 695, 711, 713, 718, 722, 776, 785, 793, 799
 Long, strîmtoarea 753, 759, 766, 828
 Long Island, insula (insulele Bahama) 157

Long Island, insula (îngă Noua Guinee) 744
 Long Island, insula (îngă țărml de ră-sărit al Americii de nord) 320
 Lopatka, capul 406, 501, 536, 537
 Lopez, capul 132
 Lorena, regiune 213
 Los Cayos, insulele 241
 Los Testigos, insulele (Martorilor) 178
 Louisiade, arhipelagul 424, 595, 630
 Louisiana, țară 556, 557, 694
 Lourenço Marques 493
 Loyalty, insulele (Loialității) 629
 Lozva, râul 361
 Lualaba, râul 721—725, 729
 Luama, râul 724
 Lüderitz, golful; vezi Angra Pequena
 Ludjenda, râul 494
 Lukuga, râul 722, 725
 Lulonga, râul 727
 Lulua, râul 729
 Luluabourg 729
 Lumea nouă (America) 71, 73, 160, 185, 206, 207, 210, 212, 213, 216, 217, 259, 285, 308, 323, 451—453, 697, 703
 „Lumea veche“ (Asia, Africa, Europa) 77, 213, 260, 758
 Lunae montes; vezi „Lunii, munții“
 Lung, capul; vezi Dlinnii Nos
 „Lunii, insula“, 137; vezi și Madagascar
 „Lunii, munții“ (Lunae montes) 49
 Lunșoușan, lanțul 689
 Luzon, insula 262, 417, 425
 Lvov 105
 Lyon 86, 87

 Macao 234, 635, 636
 MacClure, strîmtoarea 779, 782
 MacDonnel, munții 741, 743
 Mackenzie, golful 562, 775
 Mackenzie, munții 561, 700
 Mackenzie, râul 552, 560, 562, 773, 774, 778, 781
 Mackinak, strîmtoarea 460
 MacMurdo, strîmtoarea 803
 Macquarie, insula 648
 Macquarie, râul 734
 Mactan, insula 290
 Madagascar, insula 21, 75, 78, 95, 137, 229, 230
 „Madeigascar“, insula 95
 Madeira, râul 704, 821
 Madera, arhipelagul și insula 72, 73, 119, 120, 123, 145, 319, 744
 „Maeotis, lacul“ 35, 37; vezi și Azov, marea
 Mafia, insula 48
 Magadha, țară 20
 Magdalen, insulele 322

Magdalena, fluviul 190, 191, 237, 294,
297, 298, 300, 301, 702
Magellan, strîmtoarea (Estrecho de Ma-
gallanes) 255, 257, 293, 305, 329, 330,
427—429, 478, 591, 592, 594, 615, 799
Mahia, peninsula 602
Maia, riul 396, 397, 400, 411
Maine, golful 320, 440
Maio, insula 126
Maipo, riul 293
Makassar 593
Makassar, strîmtoarea 593
Makemo, atol; vezi Kutuzov, atol
Maklai, coasta 744, 745
Makovsk, volokul 376, 377, 539
Malabar, coasta 75, 77, 82, 137, 230, 232
Málaga; vezi Malaga
Malacca, oraşul 234, 260, 265
Malacca, peninsula 19, 21, 197, 252, 439,
745
Malacca, strîmtoarea 19, 75, 83, 234
Malaga (Málaga) 28
Malaia, peninsula 78, 476, 633
Malaiez arhipelagul 21, 262
Malasovina, strîmtoarea 627
Maledive, insulele 82
Malindi 223, 225, 229, 230, 493
Malinşan, lanţul 670
Malighin, strîmtoarea 523
Malii, insula (Mică — insulele Arkticeski
Institut) 564, 836
Malii Aniui, riul (Micul Aniui) 399, 752
Malii Beghicev, insulă (Micul Beghicev)
764
Malii Enisei, riul (Micul Ienisei) 679
Malii Liahov, insula (Micul Liahov) 564,
565, 749
Malii Taimîr, insula (Micul Taimîr) 767,
769, 836
Mallorca, insula 127
Maloeab, atol; vezi Arakceev
Maloe More, golful (Marea mică) 395
Maloiaroslavet, insula 649
Malta, insula 27
Maluine, insulele 593, 594; vezi şi Falk-
land
Mama, riul 533
Man, insula 62
Mancuria, ţară 84, 410, 540, 658; vezi
şi China de nord-est
Manga, regiune 714
Mangaia, insula 619
Mangazeia, cetate (oraş) 373, 374, 377,
380, 381, 388, 412
Mangazeia, regiune 118, 346, 372—375,
380, 390
Mangîşlak, peninsula 541
Manila 417, 425
Manila, golful 417

Manitoba, lacul 558
Manitoulin, insula 459
Mansell, insula 441
Manua, insulele 589, 593, 624
„Manzi“ ţară 94; vezi şi China (centrală
şi de sud)
Maracaibo, lacul (laguna) 186, 297
Maracaibo, şesul 296
Marajo, insula 188, 464
Maranon, riul 286, 292, 303, 704
Maraton, golful; vezi Laconiei, golful
Marble, insula (Marmoră, insula de) 447
Mar Caribe; vezi Caraibilor, marea
Marchize, insulele 420, 421, 612, 634
Marchizul de Traverse, insulele 644
Marco Polo, lanţul 680
„Mar Dulce“; vezi „Marea Dulce“
Mare, capul; vezi Bolşoi Nos
Mare, golful; vezi Bahia Grande, golful
Mare, insula; vezi Bolşoi, insula (Marea
Kara)
„Mare“, insula (golful Carpentaria); vezi
Groote Eylandt Mare, riul; vezi Bol-
şai
Mare-arhipelag 27; vezi şi Egee, marea
Marea barieră de corali (Great Barrier
Riff) 595, 603, 604, 733
Marea Britanie, insulă 28, 62; vezi şi
Britania
Marea Britanie, ţara 578, 604, 637; vezi
şi Anglia
„Marea cea mare“ 25; vezi şi Medite-
rană, marea
„Marea cea mare de la miazănoapte“
562; vezi şi Arctic, oceanul
„Marea cea mare de la miazăzi“ 478;
vezi şi Pacific, oceanul
„Marea cea mare de la soare apune“
27; vezi şi Mediterană, marea
Marea cîmpie a Chinei 9, 10
„Marea de nisip“ 125; vezi şi Sahara
„Marea dulce“ (delta Amazonului) 188,
295, 304, 305
„Marea dulce“ (delta fluviului Orinoco)
295
„Marea dulce“ (estuarul La Plata) 251
Marea Grecie 24
Marea insulă a nisipurilor; vezi Great
Sandy
Marea mică, golful; vezi Maloe More
Marea moartă, lac 690
„Marea ţară americană“ 566
Marele Abakan, riul; vezi Bolşoi Aba-
kan
Marele Aniui, riul; vezi Bolşoi Aniui
Marele banc al Terra Novei (Grand
Newfoundland Bank) 192, 318
Marele Baranov, capul; vezi Bolşoi Ba-
ranov

Marele Bazin, regiune 699, 700
 Mariele Beghicev, insula; vezi Bolșoi Beghicev, insula
 Marele Bolgar; vezi Veliki Bolgar
 Marele Canion, defileu 315
 Marele cap de piatră, cap; vezi „Bolșoi Kamennii Nos”
 Marele Chaco, regiune (Gran Chaco) 306, 307, 704
 Marele deșert de nisip (Great Sandy Desert) 739, 743, 744, 819
 „Marele deșert de piatră” (Australia centrală) 739
 Marele deșert Victoria (Victoria, deșertul) 743, 744
 Marele drum al mătăsii 15, 74, 91, 689
 Marele Eravno, lac; vezi Bolșoe Eravno
 „Marele fluviu nordic” 439, 440, 443; vezi și Hudson, fluviul
 „Marele golf” 47, 321, 322; vezi și Sfântul Laurențiu, golf
 Marele golf australian (Great Australian Bay) 486, 491, 629, 731, 733
 Marele Hingan, lanțul; vezi Bolșoi Hingan
 Marele lac al sclavilor (Great Slave Lake) 560, 562, 773
 Marele lac al urșilor (Great Bear Lake) 560, 561, 774, 775
 Marele lac sărat (Great Salt lake) 699
 Marele lanț despărțitor (Great Dividing Range) 736
 Marele Liahov, insula; vezi Bolșoi Liahov
 Marele Namaqua, deșertul 552
 Marele Novgorod, republică 106, 115; vezi și Novgorod
 „Marele pământ din nord” 566
 Marele Patom, riul; vezi Bolșoi Patom
 „Marele Perm”; vezi Permia
 Marele recif al lui Cook 614
 Marele riu al urșilor (Great Bear River) 561
 „Marele riu din nord”; vezi Rio Grande del Norte
 Marele Sithin, insula; vezi Bolșoi Sithin
 Marele Șantar, insulă; vezi Bolșoi Șantar
 Marele Ustiug; vezi Veliki Ustiug
 Marele zid chinezesc 10, 11, 12, 17, 93, 94, 538, 688, 689
 Margarita, insula (Perlelor) 179, 184, 304
 Marguerite, golful 864
 Marha, riul 390
 „Mariaba” (Marib?) 47
 Maria Galante, insula; vezi Marie Galante
 Mariane, insulele 259, 263, 331, 431, 586, 592

Maria Van Diemen 488, 603
 Marib; vezi „Mariaba”
 Marie Byrd Land; vezi Țara Marie Byrd
 Marie Galante, insula (Maria Galante) 166
 Marile lacuri (Africa) 49, 706, 718, 720
 Marile lacuri (America) 324, 457, 460, 462, 463, 555, 557
 Marile praturi ale Kolimei 814
 Marinarilor, insulele; vezi Matalotas și Ngulu
 Marion, insula 618
 Markham, muntele 800
 „Markland”, țară („Țara pădurilor”) 71, 72
 Marmoră, insula de; vezi Marble
 Maroc țară 121, 715, 744
 Marshall, insulele 330, 331, 592, 639, 640, 650
 Marsilia 33, 41
 Martin, capul 781
 Martinica, insula 596
 „Martorilor”, insulele; vezi Los Testigos
 Mascarene, insulele 230
 Mascat 103, 105, 545
 Massachusetts, golful 326, 453, 454, 456
 Massachusetts, regiunea 454, 455
 Massalia; vezi Marsilia
 Massaua 548
 Matagorda, golful 537
 Matagorda, insula 537
 Matahiva, atol; vezi Lazarev
 Matalotas, insulele (Marinarilor) 333; vezi și Ngulu
 Matsen, strimtoarea 763
 Matocikin Șar, strimtoarea 344, 468, 568, 569, 747, 748, 754, 756, 764, 765, 836
 Mattawa, riul 458
 Matto Grosso, podișul 704
 Matto Grosso, regiunea 704, 821
 Matusevici, fiordul 834
 Matveev, insula 469
 Mațang, riul 541
 Maui, insula 623
 Maule, riul 290
 Mauriciu, insula (Ile de France) 476, 487, 595, 607, 608, 625, 628, 731, 732
 Mauritania, țară 549
 Mazandaran, regiune 103
 Mbomu, riul 726
 Mecca 82, 101, 137, 230, 234, 713
 Mecigmen, estuarul 584, 651
 Medina 137, 713
 Mediterană, marea 26, 27, 28, 31—33, 40, 47, 63, 74, 77, 88, 99, 121, 227, 547, 548, 706, 707, 714—716, 760
 Mediterana americană 205, 206, 251; vezi și Mexicului, golful și Caraibilor, marea

Mediterane, regiunea de răsărit a mării, grup de țări 86
 Mediterane, regiunea mării 81, 84
 Medjit, atol; vezi New Year, atol (Anului Nou)
 Mednii, insula (Aramei) 571, 573, 577
 Medveji, capul (Ursului) 766
 Medveji, insula (Urșilor — marea Barents) 472, 657, 840
 Medveji, insulele (Urșilor — marea Ohotsk) 394, 565, 566, 751, 752, 759, 766
 Meicin Ula, lanțul 674
 Meighen, insula 782
 Mejdușar, insula 344
 „Mexico“, vezi Mexic
 Mekong, riul 9, 21, 692
 Melanezia (parte a Oceaniei) 594, 625, 745
 Melbourne 730, 740
 Melita, insula; vezi Malta
 Melite, insula; vezi Malta
 Melkaia, estuarul 748
 Melville, golful 445, 822
 Melville, insula 772, 779, 780
 Melville, peninsula 772, 778
 Melville, strîmtoarea 772, 779, 824
 Menam, riul 21
 Menindie, lacul 739, 740
 Menkiule, riul 813
 Merkușina Strelka, limbă de nisip 564, 749
 Mertz, ghețarul 810
 Mesei, baia (Table Bay) 551
 Meseta, podișul 41
 Mesopotamia, țară 17, 20, 21, 25, 52, 74, 86, 540; vezi și Irak
 Messana (Messina) 32
 Messina; vezi Messina
 Meta, riul 294, 295
 Meta Incognita, peninsula („Ținta necunoscută“) 434—437, 439, 441
 Mexic, orașul 247, 251, 268, 269, 271—274, 276, 278—280, 282, 312, 314, 702
 Mexic, țară 74, 198, 206, 243, 248—251, 266, 267, 269, 272—277, 279—281, 283, 286, 319, 330—332, 333, 334, 416—418, 420, 422, 423, 425, 429, 449, 554, 695, 702; vezi și Noua Spanie
 Mexicului, golful 209, 243, 246, 248—251, 276—278, 308, 312, 316, 318, 553, 555, 557, 752; vezi și Mediterana americană
 Mexicului, podișul 279, 312
 Mezen, golful 117
 Mezen, riul 64, 108, 112, 117
 Miacian, lanțul 816
 „Miazănoapte, mare de“ (golful Hudson) 521, 555

„Miazănoapte, marea de“ (oceanul înghețat) 512
 Mică, insula (insulele Arkticeski Institut); vezi Malii, insula
 „Mica Americă“, stațiune antarctică americană; vezi „Little America“
 Michigan, lacul 460, 463, 553, 555, 557
 Micronezia (parte a Oceaniei) 258, 592, 639, 650, 747
 Micul Aniui, riul; vezi Malii Aniui
 Micul Beghicev, insula; vezi Malii Beghicev
 Micul Colorado, riul (Little Colorado) 315
 Micul Ienisei, riul; vezi Malii Ienisei
 Micul lac al sclavilor (Lesser Slave Lake) 695
 Micul Liahov, insula; vezi Malii Liahov
 Micul Misuri, riul (Little Missouri River) 558
 Micul Namaqua, țara 552
 Micul Taimîr, insula; vezi Malii Taimîr
 Middelburg, insula; vezi Eua
 Mihailov, insula (Antarctica) 649
 Mihailov, insula (marea Figi) 647
 Mihailovski, reduta 698, 699
 Mikluho Maklai, coasta; vezi Maklai, coasta
 Milet 51
 Mill, insula 445
 Miloradovici, atol (Faaite) 646
 Mina; vezi Sao Jorge da Mina
 Mindanao, insula 260, 262, 331, 333, 417, 593
 Minelor de cupru, riul; vezi Coppermine River
 Mingan, strîmtoarea 323
 Minin, stîncile 525, 758, 761, 766
 Mințian, riul 682
 Minusinsk 656
 Minusinsk, depresiunea 533, 534, 546
 „Mirmii“, așezarea antarctică sovietică 865—867
 „Mirodeniilor, capul“; vezi Guardafui și Ras Assir
 „Mirodeniilor, insulele“ 234, 252, 260, 262, 328, 329, 476; vezi și Moluca
 „Misero Ambrosio“, localitate („Odiosul Ambrosio“) 297
 Misisipi, fluviul 74, 249—250, 276, 311, 312, 316, 317, 460, 463, 552, 554—558, 694, 700
 Mistassini, lacul 556
 Mitușiha, golful 344
 Misuri, fluviul 317, 554, 694
 Mînceii, marea; vezi Canalul Mînceii
 Mintuitorului, insula; vezi San Salvador
 Moçambique, oraș; vezi Mozambic, oraș
 Mogadiscio 225

- Moiero, riul 661
 „Molgomzeia“, țară 346; vezi și Manga-
 zeia, regiune
 Moller, atol (Amanu) 646
 Molodo, riul 391
 Molute, insulele 21, 213, 234, 252, 254,
 257, 261—263, 265, 281, 305, 328—
 334, 417, 424, 431, 455, 476—479, 486,
 586, 592, 595, 629, 630, 745
 Moma, lanțul 660
 Moma, riul 401
 Mombasa 221, 223, 225
 Mona, insulele 761
 Mondial, oceanul 5, 47, 53, 55, 165, 259,
 626
 Mongala, riul 727
 Mongolia 86, 396, 506, 538—540, 669,
 671, 672, 674, 676—679, 683, 688,
 691—693
 Monomotapa, țară 493, 550, 551
 Mont Blanc, muntele 665, 669
 Monterey, golful 624
 Montréal 324, 325, 557
 Mont Royal, deal (Muntele Regelui) 324
 Montserrat, insula 168
 Moore, lacul 743
 Moose, riul 556
 Mordvinov, insula 649
 Morjovet, insula 344
 Morris Jesup, capul 789
 „Mortii, golful“ 778
 „Mortii, riul“ 323; vezi și Saguenay, riul
 Moscova 101, 105, 113, 117, 118, 340—
 342, 350, 352, 353, 360, 361, 364, 367,
 368, 371, 373, 374, 378, 387, 398, 405,
 413, 415, 501, 502, 504, 565, 726, 845,
 849
 Moscova, lanțul 681
 „Moscovia“, țară 338, 467
 Mosquito, coasta (Țințarilor) 199
 Mossamedes 728
 Mossel, baia 135, 220
 Mosul 92
 Motikleia, baia 398, 399
 Motikleia, riul 399
 Motu-One, insula; vezi Bellingshausen,
 insula
 Mozambic, insula 75
 Mozambic, orașul (Moçambique) 221, 225,
 229, 230
 Mozambic, strimtoarea 82, 83, 230, 729
 Mozambic, țara 78, 137, 550, 551, 720
 Mras-Su, riul 376
 Mugodjari, munții 663
 Muia, riul 658
 Muisk de nord, lanțul (Severo-Muisk) 658
 Muisk de sud, lanțul (Iujno-Muisk) 658
 Muksu, riul 669
 Muntele Regelui, deal; vezi Mont Royal
 „Muntoasă“ insula 33; vezi și „Albion“
 Murchison, cascada (pe fluviul Nil) 713,
 714
 Murchison, cascada (pe lacul Shirwa) 720
 Murchison, riul (Australia) 737, 743
 Muren, riul 674, 679
 Murgab, riul 17, 666
 Murmansk 766, 767, 837, 847
 Murmansk, coasta 106, 107, 340, 343,
 345, 475, 571
 Murmansk marea 471
 Murray riul 731, 733—736, 740
 Murrumbidgee, riul 734, 735
 Murzuk, oaza 710, 714, 716
 Musgrave, munții 743
 Mușketov, lanțul 689
 Mutnaia, riul (Tulbure) 118
 Muzluk, riul 687
 Muzluktag, lanțul 687
 Muztag, lanțul 681, 685
 Muztagata, masiv muntos 685
 Mweru, lacul 721
 Nadejda, strimtoarea 636, 637
 Nadim, riul 373
 Nagai, insula 534
 Nagasaki, baia 479
 Nagasaki, orașul 636, 638
 Nagoa, riul 736
 Naizataș, trecătoarea 666
 Namib, desertul 552
 Namoi, riul 736
 Nansen, insula 762
 Nansen, prag submarin 842, 844, 846
 Nansen Land, peninsula; vezi Țara lui
 Nansen
 Nașan, munții 9, 10, 12, 670, 681, 682,
 688—691
 Nantucket, insula 456
 „Nau“, capul 127
 Napo, riul 291, 292, 302—304, 464, 465
 Nares, peninsula; vezi Țara lui Nares
 Narghin, insula 543
 Narim, cetate 376
 Narin, riul 12, 662, 664, 667
 Natal, regiune (Crăciunul) 220, 551
 Naturalistului (Naturaliste), strimtoarea 731
 Navidad, port (Crăciunul) 161, 169, 170
 Navigatorilor, insulele (Navigators) 594;
 vezi și Samoa
 Navigators, insulele; vezi Navigatorilor
 Nazim, riul 363
 Neagră, marea 22, 24, 35—36, 46, 62,
 82, 87, 105, 545, 547
 Neapole 32
 Neapole, golful 32
 „Nec ultra“, strimtoarea („Nu mai de-
 parte“); vezi Roes Welcome
 Necunoscut, golful; vezi Neznaemii

- Nedžran, oaza 47
 „Negri, munții“, înălțime 49
 Negros, insula 262
 „Negru“, orașelul; vezi „Ciornii gorodok“
 „Negru, riul“; vezi Rio Negro
 Nelson, fortul 774
 Nelson, riul 443, 447, 556, 558, 695, 773
 Nemghet Ula, lanțul 682
 Nemuro, peninsula 519
 „Neospitalieră, marea“ (Pontos Axeinos)
 35; vezi și Neagră, marea
 Nepal 492, 540, 541, 817, 818
 Nera, podișul 660
 Nera, riul 660
 Nercinsk 533, 539, 547, 565
 Nercinsk, ținutul 657
 Neva, fluviul 640
 Neva, recipe 635
 Nevelskoi, golful 655
 Nevelskoi, strâmtoarea 624, 653, 654
 Newcastle 596, 825
 Newcastle Creek, riul 741
 Newenham, capul 621, 641
 Newfoundland, colonia (Terra Nova) 449
 Newfoundland, insula (Terra Nova) 71,
 192, 196, 321, 323, 325, 448, 449, 585,
 597, 598, 603
 New Guinea Sea; vezi Noii Guinee, ma-
 rea
 New Orleans 724
 New Plymouth 454
 „New Shetland“, pământ; vezi Shetland
 de sud, insulele
 New South Wales, țară; vezi Noua Galie
 de Sud
 New Year, atol (Anului Nou sau Medjit)
 640
 New York 455, 752
 Neznaemii, golful (Necunoscut) 569, 764
 Ngami, lacul 719
 Ngulu, insulele 333
 Nia, oaza 685, 686
 Niagara, cascada 462
 Niagara, riul 556, 557
 Nianga, riul 725
 Niangve, lacul 728, 729
 Nicaragua, canalul 789
 Nicaragua, țara 199, 200, 277, 278, 307
 „Nici un copac“, cîmpie; vezi Nullarbor
 Nicobare, insulele 75, 94
 Nicole, golful 743
 Nicen-Tangla, lanț muntos 680
 Niger, fluviul 82, 121, 126, 131, 549, 706—
 712, 714—716, 718, 727
 Niger, țara 717
 Nigeria, țară 716
 Nihon, insula; vezi Nipon și Hondo
 Nijne-Kamciatsk, cetate 501—503, 507,
 509, 536, 571, 572, 575, 577, 578
 Nijne-Kolimsk 393, 401, 402, 497, 531,
 566, 554, 752, 815
 Nijniaia Taimira, riul; vezi Taimira infe-
 rioară
 Nijniaia Tunguska, riul; vezi Tunguska
 inferioară
 Nikolaevsk, post (Nikolaevsk pe Amur)
 654, 655
 Nikolaevsk pe Amur, post; vezi Niko-
 laevsk
 Nikolai golful 653
 Nil, fluviul 24—26, 48—50, 82, 121, 126,
 492, 493, 544, 548, 706, 710, 712—714,
 721, 722, 724—727
 Nilul alb, riul 49, 50, 706, 713, 714, 716,
 724, 726
 Nilul albastru, riul 50, 492, 493, 548, 713
 Nilului, delta 548, 712
 Ninnis, ghețarul 810
 Ninsia 689
 Nipigon, lacul 555, 558
 Nipissing, lacul 458
 Nipon, insula (Nihon); vezi Hondo (Hon-
 siu)
 Nipru, fluviul 35, 36
 Niprului, limanul 35
 Nisipos, capul (marea Caspică); vezi
 Pescianți, capul
 „Nisipos, capul“ (oceanul Atlantic) 176,
 177; vezi și Icaos, capul
 Nistru, fluviul 35, 37
 Nistrului, limanul 35
 Niue, insula 613
 Niuhcia, riul 111
 Noii Guinee, marea (New Guinea Sea)
 587, 593, 595, 628, 629, 744
 Noile Hebride, insulele 58, 423, 594, 595,
 613, 615, 637
 Nokuev, golful 340
 Nokuev, insula 340
 Nombre de Dios (Numele Domnului) 237
 Nome 701
 Nomuka, insula; vezi Rotterdam, insula
 Nonni, riul 539
 Nootka, golful 621, 625
 Nord, capul (Nordkap) 63, 65, 344, 440,
 471
 Nord; polul 5, 239, 258, 439, 440, 616,
 754, 760, 761, 770, 782, 783, 785—
 791, 804, 822, 829, 838—840, 844—846,
 849, 850, 854
 Nord, polul magnetic de 775, 776
 Nordenskjold, arhipelagul 758, 762, 763
 Nord-est, capul de („Vostocino-Severnii“)
 380, 529; vezi și Celiuskin, capul
 „Nord-est, lanțul de“ 759
 „Nord-est, marea de“ („Nord-est, ocea-
 nul de“ — partea de nord a oceanului
 Pacific) 565, 585

„Nord-est, oceanul de“; vezi „Nord-est, marea de“

Nordic, capul (North Cape — Noua Zelandă) 603

„Nordic, continentul“ (America de nord)

„Nordic, oceanul“ 40, 43, 87, 316, 342, 347, 566

„Nordică, strîmtoarea“; vezi Huron, lacul Nordică, strîmtoarea 33; vezi și Irlandei, marea

Nordkap, capul; vezi Nord, capul

Nordul asiatic; vezi Asia de nord

Nordul Canadei; vezi Canada de nord

Nordul Europei; vezi Europa de nord

Nordului, marea 42, 62, 63, 121, 637

Norfolk, insula 615

Norii lui Magellan 258

„Normandă“, coasta 107; vezi și Murmansk, coasta

Normande, insulele 63

Normandia, peninsula 63, 318

Northbrook, insula 754, 755, 786, 791

North cape; vezi Nordic, capul (Noua Zelandă)

Northern Cook's Islands; vezi Cook, insulele (de nord)

Northumberland, strîmtoarea 322

Norton, golful 622, 698, 701

Norvegia 65, 66, 67, 70, 72, 339, 347, 348, 467, 569, 596, 765, 786, 806, 840

„Nos“, capul (Dejnev, capul) 403, 408

„Nos“, capul (Lopatka, capul) 501

Noua Andaluzie, regiune 236, 237

Noua Anglie, regiune 453—455, 460, 554

Noua Britanie, insula 489, 587, 589, 593, 629

Noua Caledonie, insula 613—615, 626, 629, 745

„Noua Franță“, țară 323, 325, 328, 456—458, 460, 463, 553; vezi și Canada

Noua Galie de sud, țară (New South Wales) 606, 624, 730, 731, 734, 738, 739

Noua Granadă, regiune 301, 302

Noua Guinee, insula 21, 58, 331, 333, 334, 418, 424, 425, 479, 484—487, 489, 490, 586, 587, 589, 593, 595, 606, 630, 733, 744—747

Noua Hanovra, insula (Lavongai) 593

Noua Irlandă, insulă 479, 489, 593, 629

„Noua Kytheră“, insulă 490; vezi și Tahiti

Noua Olandă, continent 58, 484, 487—489, 586, 588, 594, 604, 606, 609, 625, 626, 730—733; vezi și Australia

Noua Olandă, regiune 455, 491

Noua Scoție, peninsula (Nova Scotia) 71, 196, 318, 320, 325, 456, 649; vezi și Acadie

Noua Spanie, colonie 74, 249, 262, 267, 275, 276, 280, 284, 312, 314, 315, 333; vezi și Mexic

Noua Suedie, regiune 455

Noua Zelandă, insulele 58, 488, 489, 596, 601, 603, 604, 606, 608, 610, 613—615, 617—619, 626, 629, 794, 796

Nordică, insula 601, 603

Sudică, insula 603

„Noul Albion“, țară 429, 431, 620; vezi și California

Noul Amsterdam 455; vezi și New York

Noul Ierusalim 423

„Noul pămînt descoperit“; vezi Terra prima vista

„Novaia Mangazeia“ (Noua Mangazeie) 375, 377, 379, 387; vezi și Turuhansk

Novaia Sibir, insula 749—751, 763

Novaia Zemlia, insulele (Pămîntul nou) 114, 339, 342, 344, 347, 348, 439, 440, 468, 471, 472, 474, 568—570, 651, 659, 660, 747—749, 753, 754, 756, 764, 765, 790, 791, 825, 826, 830, 832, 842

Severnii, insula (Nordică) 344, 468, 569, 748, 764, 765

Iujnii, insula (Sudică) 468, 765

Nova Scotia, peninsula; vezi Nova Scoție, peninsula

„Nova Zembla“, insulele 344

Novgorod (Țara Novgorod, Statul Novgorod) 106—108, 110—115

Novo-Arhangelsk (Sitka) 634, 643, 699, 752

Novosibirsk, insulele (arhipelagul) 563—565, 749—751, 760—763, 766, 767, 769, 850

Nubia, țară 25, 26

Nubiei, deșertul 24, 727

NukuHiva, insula 634

Nukunau, insula; vezi Byron, insula

Nulato, riul 698

Nulato, reduta 698, 699

Nullarbor, cîmpie („Nici un copac“) 737

„Nu mai departe“, strîmtoare; vezi „Nec ultra“ și Roes Welcome

Numele Domnului; vezi Nombre de Dios

Nunivak, insula 641, 642

Nunțian, riul 539

Nürnberg 132

Nushagak, riul 698

Nuyts, arhipelagul 486

Nyanza, lacul 713

Nyasa, lacul 493, 494, 551, 720, 721, 728, 729

Oahu, insula 619

„Oaza“, stațiune antarctică sovietică; vezi „Oazis“

„Oazis“, stațiunea antarctică sovietică 867

Obdorsk 118, 349, 373, 524, 756
Obi, estuarul 118, 373, 378, 524, 532
Obi, fluviul 111, 112, 115, 117—119, 342, 344, 346—348, 350, 351, 361—363, 367, 371—378, 380, 468, 471, 506, 524, 523, 539, 749, 756, 757, 825
Oblukovina, riul 537
Obsk, orașel 367
Obșci Sirt, înălțime 545—547
Occident (Europa) 78, 787
„Ocean“, riu legendar 51
Oceania 416, 421, 425, 483, 487, 585, 594, 599, 614, 623, 624, 626, 628, 646, 744, 747, 795; vezi și Melanezia, Micronezia și Polinezia
„Odiosul Ambrosio“; vezi „Misero Ambrosio“
Ofirului, țara 28, 121, 175, 419, 420
Ogden, riul; vezi Humboldt, riul
Ogowo, riul 725, 726
Ohio, riul 554, 556
Ohota, riul 397, 398, 400, 816
Ohotsk, cetate 397, 505, 507—510, 512, 517, 519—521, 525, 534, 535, 574, 578—580, 582, 583, 653
Ohotsk, marea 391, 395—400, 406, 411, 481, 497, 498, 500, 502, 504, 505, 519—521, 534, 564, 574, 579, 583, 624, 635, 636, 652, 654, 657, 658, 827
Ohotsk, tinutul 504, 655, 752
„Oilor“, insulele; vezi Färöer
Oimiakon 393, 401, 660, 813, 814
Oka, riu (sistemul Ieniseiului) 385
Oka, riu (sistemul Vo'găi) 106
Okovango, riul 550, 719, 728
Okrainnii lantul 813
Oktiabskaia revoluția, insula (Revoluției din Octombrie) 834
Olaf Pryds, golful 861
Olanda 440, 455, 460, 467, 469, 472, 474—477, 479, 480, 543, 595, 596, 630; vezi și Țările de Jos
Olbia 85
Oleni brod (Vadul Renilor) 116
Oleni, insula 378, 524
Oleniok, golful 532
Oleniok, riul 390—392, 402, 405, 525, 526
Olhon, insula 395, 547
Olifants, muntii 551
Olifants, riul 551
Oliokma, riul 383, 391, 408, 413, 583, 658
Oliokminsk, cetate 391
Oliutorsk, coasta 406, 502
Oliutorsk, golful 406, 497
Olonetk 568
Om, riul 370
Oman, țară 48, 103, 223, 545
Omoloi, riul 392
Omolon, riul 530, 660, 814, 815

Omsk 368, 545, 660
Omulliah, golful 564
Oneida, lacul 458
Onega, coasta 108
Onega, estuarul 111
Onega, lacul 108, 110, 111
Onega, peninsula 108
Onega, riul 108, 111
Onghin-Gol, riul 676
Onon, riul 546
Onotsk, înălțime 391
Ontario, lacul 457—459, 462, 555, 556
Ontong, lava, atol 489
Oporto; vezi Porto
Oran, insulele 469
Orange, riul 550—552
Orașul Capului; vezi Capetown (Kaapstad)
„Orasul Regilor“ („Ciudad de los Reyes“) 288; vezi și Lima
Orcade, insulele; vezi Orkney
Ordos, deșertul 671
Ordos, podișul 670, 682, 688, 693
Oregon, regiune 626
Orenburg 545, 547, 663
Orenburg, ținut 547
Orhon, riul 86, 677, 683
Orientul apropiat 38, 46, 50, 78, 79, 84, 86, 99, 191, 544
Orientul mijlociu, grup de țări 38, 46, 78
Orin Nur, lacul 13
Orinoco, fluviul 176, 178, 185, 186, 294—298, 301, 302, 702, 820
Oriol, lacul 655
Oriol, orașul 350, 353, 354, 361
Orkney, insulele („Orcade“) 34, 35, 42, 65, 433
Orkney de sud, insulele 793, 803
Ormuz (Hormus) 82, 92, 98, 99, 101, 103—105, 137, 235
Ormuz, strâmtoarea 75, 95, 232
Orog Nur, lacul 682, 691
Orsk 545
Oskar, peninsula 762
Oslo 787
„Ospitalieră, marea“ (Pontos Euxinos); 35 vezi și Neagră, marea
Osten-Saken, atol (Katiu) 646
Oswego, riul 458
Os 665, 667, 669
Otkritie insula (Descoperirea); vezi Nunivak
Otmek, trecătoarea 666
Otrar 91
Ottawa, insulele 441
Ottawa, riul 324, 458, 461
Oubangui, riul; vezi Ubanghi
Ovțin strâmtoarea 524
Oxus, fluviu 22, 23; vezi și Amu-Daria

Paaba, insula 613
 Pacaraima, munții 820
 Pacific, oceanul 9, 55, 58, 72, 200, 216, 233, 257—259, 262, 263, 276—278, 281, 283, 289, 292, 302, 316, 324—326, 328—331, 377, 390, 391, 396, 397, 400, 402, 403, 416, 418, 419, 425—427, 429, 431, 434, 435, 440, 441, 443, 446, 460, 478—480, 482, 483, 507, 515, 529, 553, 554, 556, 558—560, 562, 563, 565—567, 571, 572, 574, 578, 579, 581, 582, 585—589, 591, 592, 594, 598, 600, 601, 605, 606, 615, 618, 620, 622, 623, 625—628, 634, 635, 637, 638, 641, 646, 649—651, 694, 696—698, 701, 704, 733, 736, 739, 765, 766, 770, 779, 781, 791, 795, 804, 822, 824, 827, 840, 845, 861—864; vezi și „Răsărit, oceanul de” și „Sud, marea de”
 Păcii, riul; vezi Peace River
 Pad, fluviul (Po) 31
 „Padrao”, fluviu 132; vezi și Congo
 Pădurilor, lacul (America de nord); vezi Woods, lacul
 Pădurilor, lacul (Australia); vezi Woods, lacul
 Pădurilor, riul; vezi Lesnaia
 Pahtusov, insulele (lingă Novaia Zemlia) 748, 749
 Pahtusov, insulele (lingă peninsula Tai-mîr) 763
 Pakin, atol 651
 Palau, insulele 333
 Palawan, insula (Paragua) 262
 Palembang, regiune 19
 Palestina, țară 26, 74, 79, 84, 85, 87, 88, 92, 99, 545
 Palliser, capul 603
 Palk, strîmtoarea 94
 Palmas, capul (Palmierilor) 129, 130
 Palmer Land; vezi Țara lui Palmer
 Palmerston, atol 612, 619
 Palmierilor, capul; vezi Palmas
 Palos 148, 149, 151, 154, 162, 188—190
 Pamir, podișul 13, 14, 17, 92, 665—669, 682, 685, 816, 817
 Pamir-Alai, sistem muntos 661, 665, 668
 Pămîntul binecuvîntat; vezi Terra Gracia
 Pămîntul Nordic, arhipelagul; vezi Sever-naia Zemlia
 „Pămîntul mare” (America de nord-vest) 510, 565
 Pămîntul nou, insule; vezi Novaia Zemlia
 „Pămîntul sudic necunoscut”; vezi „Terra australis incognita”
 Pamlico, golful și laguna 319, 449
 Panama, golful 200, 238, 239, 262, 285
 Panama, istmul 190, 237, 239, 277, 426
 Panama, orașul 283, 284, 285, 330
 Panama, țara 199, 201, 236, 237, 278, 285, 286, 288, 293, 423, 428, 429
 Panditaak, lanțul 692
 Pankratiev, insula 765, 790
 Pankratiev, peninsula 765
 Panticapaeum; vezi Kerçi
 Panuco, regiune 280, 281
 Panuco, riul 249, 250, 275, 276, 312
 Pará, oraș; vezi Belem
 Pará, riul 188, 464, 466
 Paragua, insula; vezi Palawan
 Paraguana, peninsula 186
 Paraguay, riul 305—307, 466, 467, 704
 Paramuşir, insula 503
 Parana, fluviul 289, 305—307, 464, 466, 504
 Paranaiba, riul 466
 Paria, golful 177—179, 184, 185, 188, 190, 216, 236, 304
 Paria, peninsula 177, 178, 184, 185
 „Parias”, insula 216
 „Părintele apelor”, fluviu 556; vezi și Misisipi
 Paris 88, 558, 624, 625, 628, 656, 694, 701, 703, 731, 764, 766
 Parry, insulele 772
 Parry, peninsula 775
 „Parry, stîncă lui” 779
 Parsnip, riul 563
 Parția, țară 15, 22, 46
 Parvat 103
 „Păsărilor tropicale”, insulele 489
 „Păstorilor, portul” 135; vezi și Mossel-baia
 Paștelui, insula (Waihu) 587—590, 612, 623, 634, 639
 Patagonia, țară 253, 255, 329, 427
 „Patagoniei”, strîmtoarea; vezi Magellan-strîmtoarea
 Patao, muntele 177
 Patom, podișul 658
 Patru Munți, insulele; vezi Cetiriohsopocine
 Patru Stîlpi, insula; vezi Cetiriohsolbovoi
 Patta, insula 493
 Paumotu, insulele; vezi Tuamotu
 Payer Land; vezi Țara lui Payer
 Peace River (Păcii, riul) 562, 563
 Peary Land; vezi Țara lui Peary, penin-sula
 Peciora, bazinul carbonifer 692
 Peciora, fluviul 106, 111, 112, 114—118, 343, 344, 367, 373, 375, 475, 522, 523, 532, 756
 Peciora, marea 348, 467, 469, 521
 Peciora, regiunea 111, 115
 Peciora, ținutul 112
 Pecos, riul 316—318

Peel, capul 824
 Peel, strâmtoarea 777, 781
 Pegu 101, 104
 „Peisida“, rîu („Piasida“) 378, 379; vezi și Piasina
 Pekin 82, 94, 99, 538, 540, 669, 682, 688; vezi și Hanbalik
 Pekulnei, lanțul 815
 Pelim, rîul 353, 364
 Pelly, rîul 700
 Peloponez, peninsula 31, 32, 594
 Penda, punctul de iernat al lui 387
 Penda, punctul de iernat de jos al lui 382
 Penda, punctul de iernat de sus al lui 382
 Pend Oreille, lacul 696, 697
 Penjina, estuarul 497
 „Penjina, marea“ 406, 537; vezi și Ohotsk, marea
 Penjina, rîul 399, 400, 497
 Penny, strâmtoarea 777
 „Perlelor, coasta“ 179, 183—185, 190, 206
 „Perlelor, golful“ 178; vezi și Paria, golful
 „Perlelor“, insula; vezi Margarita
 Perm, orașul 361, 364
 Perm, ținutul; vezi Permia
 Permia (Perm, ținutul, Perm Velikaia, „Marele Perm“) 115, 116, 350, 471
 Perm Velikaia; vezi Permia
 Pernambuco, regiune 464, 466
 Péron, insulele 732
 Péron, peninsula 731
 Perovski, fortul; vezi Kzîl-Orda
 Persepolis 545
 Persic, golful 17, 28, 38, 74, 77, 79, 95, 103
 Perth 736, 737, 743
 Peru 200, 206, 283—285, 288—293, 301, 307, 308, 418—420, 422, 426, 428, 449, 465, 702—704
 Pescarilor, peninsula; vezi Ribaci
 Pescianii, capul (Nisipos—marea Caspică) 541
 Pescianii, insula 543
 Peten, țară 279
 Petermann, lanțul 820
 Peter Pond, lacul 560
 Petersburg (Sankt Petersburg) 504, 506, 507, 509, 512, 518, 521, 524, 525, 529—531, 533, 535, 537, 547, 565, 566, 573, 577—579, 585, 592, 596, 635, 638, 642, 652—654, 660, 662, 663, 699, 703, 745, 746, 750, 752, 766, 767
 Petropavlovsk, portul 512, 513, 517, 518, 534, 537, 583, 585, 635, 636, 638, 641, 642, 653, 837
 Petropavlovsk-Kamciatsk 623, 624, 634, 637
 Petrovskoe, limbă de nisip 654
 Petrovskoe, punct de iernat 654
 Petru I, insula 648
 Petru I, lanțul 669, 816
 Peza, rîul 112, 117
 Phanagoria 36
 Phasis, rîul; vezi Rion
 Piandj, fluviu 23, 669; vezi și Amu-Daria
 „Piasida“, rîu; vezi „Peisida“ și Piasina
 Piasina, golful 532, 763
 Piasina, rîul 378, 379, 412, 525, 529
 Piasino, lacul 529
 „Piatră“, vezi „Kamen“, „Kamennii Poias“ (Ural, lanțul)
 Piatră, capul de; vezi Kamennii Mîs
 Piccole Sirte, golful; vezi Sirta mică
 „Pietros, capul“, vezi „Kamennii mîs“ și Lisianski
 Pilar, capul 256, 257
 Pilcomayo, rîul 306
 Pim, insula 786
 Pinega, volokul 116, 117
 Pinega, rîul 112, 117, 471
 Pines, insula (Pinilor sau Kumie) 614
 Pinilor, insula; vezi Pines
 Pinos, insula; vezi Evanghelistului
 „Pionerskaia“, stațiune antarctică sovietică 867
 Pionierului, insula 835
 Piotr, insulele 526
 Piperului, coasta 130
 Pirinei, munții 41
 „Pisa 90
 „Piscul XV“, vezi Everest
 Pitcairn, insula 592, 609
 Piskor 350
 Placentia, golful 597
 Plymouth (America de nord) 454, 456
 Plymouth (Europa) 431, 451, 453, 607
 Po, fluviul; vezi Pad
 Poarta Derbentului, trecătoare 88
 Poarta Haiber, trecătoare 18
 Poarta Țungariei, trecătoare 88, 91
 Pobeda, piscul; vezi Victoriei, piscul
 Podișul Central 41
 „Podkamennaia Iugra“ regiune; vezi Iugra de lingă Kamen și Iugra
 Podkamennaia Tunguska, rîul (Tunguska de lingă Kamen) 377
 Pogocia, rîul 401
 Point, lacul 773
 Polar, bazinul; vezi Polară, marea, Arctic, bazinul și Arctica (centrală)
 Polară, marea (Polar, bazinul) 472, 774, 783, 791, 846—849
 Polar central, bazinul; vezi Arctic, bazinul

Polinezia (parte a Oceaniei) 258, 330,
419, 420, 422, 489, 590—592, 594, 599,
612, 618, 620, 635, 639, 646
Polinezia de nord 635
Polinezia de sud 258, 420, 422, 599,
612, 618, 620, 639, 646
Polinezia ecuatorială 419, 592
Polonia 527
Poloŭk, insula 649
Pomorie, coasta 108, 111
Pomorie, regiunea 106, 107, 113, 118,
571
Ponape, insula 651
Ponoŭ, riul 64
Pont, marea 35, 36; vezi și Neagră, marea
Pontos Axeinos, marea 35; vezi și Neagră,
marea
Pontus Euxin, marea (Pontos Euxinos) 35;
vezi și Neagră, marea
Pontos Euxinos, marea; vezi Pontul
Euxin
Poopo, lacul 289, 290
Porcupine, riul 700
Pordenone 98, 99, 105, 540
Port Clarence, baia 759, 839
„Port Dickson“ 757
Port Jackson, golful 624
Port Jackson, portul 625, 643, 648, 730,
732, 733
Portland 845
Port Levašov, baia 576
Porto 119
Portobelo 200
Portorico (span. Puerto Rico) 169, 184,
206, 240, 241, 243
Porto Santo, insula (Portul sfânt) 145
Porto Seguro, fortul (Portul neprimej-
dios) 229
Port Phillip, golful 730, 734
Port Royal (Annapolis) 328, 456
Portsmouth 635
Portugalia 119, 121—123, 126, 127, 129,
133, 135, 141, 142, 144, 145, 148, 151,
152, 162—165, 191, 194, 196, 206, 210,
218, 219, 223—227, 229, 230, 231,
234, 235, 263, 318, 319, 328, 332, 432,
463, 464, 466, 476, 727, 728
„Portul bogat“, insula; vezi Portorico
„Portul de ghiță“, baia 472
Portul de iarnă, baia; vezi Winter Har-
bour
Portul de vest, golful; vezi Western Port
„Portul frumos“, localitate; vezi Puerto
Bello
„Portul mic“, baia; vezi Angra Pequena
Portul neprimejdios, fort; vezi Porto
Seguro
Portul Olandez; vezi Dutch Harbour
Portul rusesc, golf; vezi Russkaia Gavan

Portul sfânt, insula; vezi Porto Santo
Portul sovietic; vezi Sovetskaia Gavan
Porțile de fier, defileu; vezi Jeleznice
Vorota
Porțile Kara, strâmtoare 118, 345, 348,
475, 748, 826; vezi și Kara, strâmtoarea
Possession, insulele (Stăpînirii) 796
Potosi 704
Predpriatie, atol (Fangahina) 650
Preobrajenie, insula 527, 767
Preriilor, podișul 558, 700
Prestrud, ghețarul de self 861
Pribilof, insulele 581, 643
Prieteniei, insulele 489, 609, 612, 619, 629;
vezi și Tonga
Primorie, ținutul 652, 654, 658
„Primul pămînt văzut“, vezi „Terra pri-
ma vista“
Prince, insula 606
Principelui, insula 131
Prințesa Martha, coasta 646, 861
Printesa Ragnhild, coasta 626, 861
Printul Albert, peninsula 779
Printul Eduard, insula 322
Printul Galilor, capul 510, 621
Printul Galilor, insula (Alaska) 517
Printul Galilor, insula (Australia) 733
Printul Galilor, insula (Canada) 779
Printul Galilor, strâmtoarea 779
Printul Patrick, insula 780, 782, 845
Printul Regent, strâmtoarea 772, 773, 775,
776
Printul William, golful 580, 582
Priozorsk; vezi Koreli
Prijevalsk 684, 690
Prijevalski, lantul (Arkntag) 681, 686—688
Prokofiev, insula 652
Proletarului, capul 827
Proncișcev, coasta 526
Proncișeva, baia 767
Providence, fortul 773, 774
Providenie, baia (Providenței) 507, 769
828
Providenței, baia; vezi Providenie
Prusia, țară 460, 716, 726
Puerto Bello, localitate (Portul frumos)
200, 202
Puerto Pizarro 286
Puerto Rico, insula (Portul bogat); vezi
Portorico
Puget Sound, golful 627
Puna, insula 286
Punjab, regiunea 18, 80, 82, 492, 540
Punt, țară 26, 28
Punta do Padrão 132
Pur, riul 373, 374
„Purpurie, marea“ 282; vezi și Californiei,
golful

„Pust-ozero“; vezi Pustozorsk
Pustozorsk 114, 118, 374, 375, 380, 522
Puškariov, insula 566

Quadra, insula 627
Québec 324, 456—460, 462, 555, 597
Quebrabasa, cascada 493, 550
Queensland, regiune
Quelimane 719, 720, 729
Quito 287, 288, 291, 300, 301, 465, 702,
821
„Quivira“, țară legendară 316, 317

Răbdării, capul; vezi Terpenie, capul
Răbdării, golful 462
Rabida, minăstire 148, 149
Raevski, insulele 646
Raichur, minele 103
Rakusecinii, capul 541
Ralik, insulele 650
Rapti 48
Raritkin, lanțul 815
Raroia, atol (Barclay de Tolli) 284
„Răsărit, marea de“ (marea Kara) 117
„Răsărit, marea de“ (oceanul Indian) 137
„Răsărit, oceanul de“ 163, 216, 236, 252,
319, 320, 416, 571, 579, 585; vezi și
Pacific, oceanul
„Răsărit“, capul de (Asia) 621; vezi și
Dejnev, capul
Răsăritean, capul (East Cape — Noua
Zelandă) 602
Răsăritean, capul; vezi Vostocinii, capul
și Ciukotka, capul
Ras Assir, capul (Mirodeniilor, capul)
Rastorguev, insula 763
Ratak, insulele 639, 640
Rat Islands; vezi Krisie
Ray, istmul 772, 778
Ray, strîmtoarea 778, 781
„Rece, marea“ 106, 107, 113, 117, 373,
380, 390, 391, 395; vezi și Înghețat,
oceanul
Recherche, arhipelagul 629
Recherche, golful 628
Rechinului, golful; vezi Shark
„Rechinului“ insula; vezi Tiburones
Recife 464
„Recifelor“, insulele; vezi Arrecifes
Red River (Roșu, riul) 311
Regatul greco-bactrian 13
„Regatul Katai“, vezi China
Regatul Kucium; vezi Siberian, hanatul
„Regatul Sin“, vezi China (de sud)
Regatul Vechi (Egipt) 25, 26
Regele George, insulă 442
Regele George al V-lea, coasta 810, 860

Regele George al VI-lea, strîmtoarea
(King George VI) 648, 863
Regina Charlotte, golful 563, 627
Regina Charlotte, insulele 581, 621, 624,
627
Regina Charlotte, strîmtoarea 608, 627
Regina Mary, coasta; vezi Țara Regina
Mary
Regina Maud, munții 805, 860, 864
Regiunea dintre Amu-Daria și Sir-Daria
Republica Provinciilor Unite; vezi Olanda
Republica Sovietică Federativă Socialistă
Rusă 827
Repulse, golful (Retragerii, golful) 772
Resolution, insula (marea Tasmaniei) 608
Resolution, insula (strîmtoarea Hudson)
436, 444
Retragerii, golful; vezi Repulse Bay
Retreto, port 200
Revilla Gigedo, insula (Alaska) 627, 845
Revilla Gigedo, insulele (Mexic) 251, 333
Revoluția din Octombrie, insula; vezi
Oktiabrskaia Revoluția
Reykjavik (golful „Fumegînd“) 67
Rha, riul 46; vezi și Kama
Rha, riul 37, 45, 46; vezi și Volga
Rhenus, fluviu; vezi Rinul
Rhodanus, fluviu; vezi Ronul
Richard Black, coasta 861
Richelieu, riul 457
Richthofen, lanțul 688, 689
Riga, 726, 749
Riga, golful 62
Rikord, strîmtoarea 637
Rimski-Korsakov, atol (Rongelap) 650
Ringnes, insula 761
Rinul, fluviu 41, 42, 43, 300, 702, 716
Rio Bermejo, riul 305
Rio Branco, riul (Alb, riul) 820
Rio de Janeiro, baia (Riul Ianuarie) 212
Rio de Janeiro, orașul 594, 599, 643, 712
Rio de la Plata, fluviu; vezi La Plata
Rio del Espíritu Santo, riul; vezi „Sfin-
tului Duh“, riul
Rio de Oro, țara (Riul de aur) 123, 124
Rio de Solis, fluviul (Solis, riul lui) 252,
305; vezi și la Plata, estuar
Rio de Padrão, fluviu 132; vezi și Congc,
riul
Rio Grande (Mare, riul — Africa); vezi
Korubal
Rio Grande, riul (America de sud) 466
Rio Grande del Norte, fluviu (Marele riul
din nord) 314, 316—318
Rio Negro, riul (Negru, riul) 303, 702,
820
Rio Salado, riul (Sărat, riul) 295
Rion, riul (Phasis) 35, 51
Ripon, cascada 713

- Ritter, lanțul 680
 Riurik, atol (Arutua) 639
 Ribaci, peninsula (Pescarilor) 65
 Rîlsk 579
 Rîn-Peski, deșertul 546
 „Rîul Amazonelor”; vezi Amazonul
 „Rîul cel Mare”; vezi Rio Grande
 „Rîul de aur”; țara; vezi Rio de Oro
 „Rîul Ianuarie”; baia; vezi Rio de Janeiro
 Roanoke, insula 449
 Robeson, strîmtoarea 783, 785
 Rocky Mountains; vezi Stîncosi, munții
 Rodezia, țară 728
 Rodos, insula 137
 Roebuck, golful 234
 Roses Welcome, strîmtoarea („Nec ultra”) 444; 447
 Rogers, baia 827
 Rojnov, insula 649
 Roma, oraș 43, 84, 86, 90, 127, 151, 162, 164, 169, 463, 492, 540, 541, 839
 Roma, stat (Imperiul roman) 17, 27, 40, 44
 Rongelap, atol; vezi Rimski-Korsakov
 Ronne, golful 649
 Ronul, fluviu 33, 41
 Rook, insula; vezi Umboi
 Roosevelt, insula 860
 Roper, rîul 491, 738, 741
 Roraima, muntele 820
 Ross, bariera de gheață a lui (Ross Ice Barrier) 797, 799—801, 803, 804, 860, 863
 Ross, ghețarul de șelf 801, 803, 804, 859, 861, 862
 Ross Ice Barrier; vezi Ross, bariera de gheață a lui
 Ross, insula 799—801, 803, 804, 865
 Ross, marea 796, 799, 803, 859, 860, 862—865
 Rossel, insula 630
 Rossianilor, insulele 646, 650; vezi și Tuamotu
 Rostov pe Don 115, 790
 Roșie, marea 24, 26, 28, 30, 47, 48, 53, 54, 74, 77, 137, 231, 232, 234, 545, 548, 726, 727, 744
 „Roșie, marea” (partea centrală a oceanului Indian) 493
 Roșu, rîul (bazinul golfului Tonkin); vezi Song-Koi
 Roșu, rîul (bazinul golfului Californiei); vezi Colorado, rîul
 Roșu, rîul (bazinul fluviului Misisipi); vezi Red River
 Rotterdam, insula (Nomuka) 489
 Rotti, insula (Eiland) 606
 Rosa Luxemburg, capul 833
 Rudolf, insula 791, 829, 844
 Rum, capul 604
 Rum Cay, insula 157
 Rumiantsev, atol (Wotje) 640
 Rumiantsev, insula (Tikei) 639
 Rupert, baia 555
 Rupert, rîul 555, 556
 Rurutu, insula 601
 Rusia 83, 102, 103, 105, 106, 109, 350, 352, 357, 360, 361, 367, 409, 411, 471, 504, 506, 507, 512, 527, 541, 543, 545, 547, 573, 633, 652, 654, 656, 672, 678, 681, 756, 757, 764, 787, Rusia europeană 764
 Rusia de jos 106, 107, 111—113, 341
 Russkaia Gavân, golful (Portul rusesc) 749, 830, 832
 Russki lanțul 681, 686, 688
 Russkoe gheograficeskoe obșcestvo, lanțul; vezi Societății ruse de geografie, lanțul
 Ruvuma, rîul 494, 721, 728
 Ruwensori, muntele 724
 Sabina, muntele 796
 Sabine, insula 753
 Sabrina, coasta 794, 860
 Sacatula 331
 „Sadko, vadul” 843
 Sagittaria, insula (Anaa) 422
 Sagres 122
 Saguenay, rîul 323, 325, 326, 328, 456, 457, 556
 „Saguenay, strîmtoarea” 323, 325
 „Saguenay”, țara 323
 Sahalin, golful 411, 636, 655
 Sahalin, insula 411, 481, 482, 521, 524, 636, 652—655
 Sahara, deșertul 49, 50, 77, 82, 121, 123—125, 129, 549, 707, 710, 711, 713—716
 Sahara algeriană 715, 718
 Sahara centrală 82, 710, 714, 716—718
 Sahara de vest 129, 549
 Saian, sistem muntos 546, 656
 Saianii de est, munții (Vostocinii Saian) 658, 679
 Saianii de vest, munții (Zapadnii Saian) 533, 534, 538
 Sailiughem, lanțul 656, 676
 Saint Dié 213
 Saint Elias, lanțul (Sviatoi Ilia) 513, 517
 Saint Elias, muntele 513, 623, 624
 Sainte Marie, misiunea 552
 Sainte Marie, rîul (Saint Mary) 459, 460, 552
 Saint Esprit 552
 Saint Francis, insula 486
 Saint George, capul 587
 „Saint George, golful” 587

Saint George, strîmtoarea 587
Saint George's Channel, strîmtoarea (Carteret, strîmtoarea) 593
Saint John, lacul 325
Saint Johns 449
Saint Louis, colonie 464
Saint Malo 456, 593, 594
Saint Mary, riul; vezi Sainte Marie, riul
Saint Pierre, fortul 549; vezi și Senudebu
Saint Vincent, golful 731, 736, 740
Sairam Nur, lacul 667
Sal, insula 126
Salair, munții 376, 533, 534
„Sălbatică” insula; vezi Savage și Niue
Salehard 373
Salisbury, insula 441
Solomon, insulele; vezi Solomon
Saluen, riul 21, 680, 692
Salvador 464
Samar, insula 260, 333
Samarand 82, 84, 91, 99, 668, 669
Samarov, orașel (Samarovo) 362, 503
Samarovo, orașel; vezi Samarov
Samoa, insulele 422, 478, 479, 589, 594, 624
Samuil, insula 526
Sana 47
San Antonio, capul 236
San Blas, capul 201
San Carlos 702
San Cristobal, insula 419
Sanders, insulele 644
Sandwich, insulele 619, 622, 645; vezi și Havaï, insulele
Sandwich de sud, insulele 644
San Francisco, golful 430, 640, 641
San Francisco, orașul 760, 781
Sanga, riul 725, 726
Sangar, strîmtoarea (Tugaru) 482, 636
Sanghilen, lanțul 674
Sanghin Dalai Nur, lacul 674
San Jorge, golful 255
San Juan, arhipelagul 627
San Juan, riul 283
San Juan Bautista, insula (Sfîntul Ioan Botezătorul) 169
San Juan de Ulloa, insula 249, 267
San Julian, baia 254, 255, 427
Sankt Petersburg; vezi Petersburg
Sankuru, riul 729
„San Lazarus”, arhipelagul 260; vezi și Filipine
Sanlucar de Barrameda 176
San Martin, insula 168
San Matias, golful 253, 255
San Miguel, baia 238
*San Pablo, insula 259
San Salvador, insula (Mintuitorului) 155; vezi și Guanahani

San Sebastian 236, 237, 299
Santa Catarina capul 129, 130
Santa Catarina, insula 590
„Santa Cruz, insula” (Sfînteii Cruci) 210, 281; vezi și Brazilia
„Santa Cruz, insula”; vezi California, peninsula
Santa Cruz, insulele (Melanezia) 421, 422, 592, 625, 630
Santa Cruz, riul 255, 330
Santa Fe (Sfînta Credință — America de nord) 318, 699
Santa Fe (America de sud) 301; vezi și Bogota
Santa Isabel, insula 419
Santa Maria, insula 123, 161
Santa Maria de Concepción, insula; vezi Rum Cay
Santa Marta, orașul 298, 300
Santa Marta, podișul 296
Santiago, insula (Africa) 126, 188, 225, 226
„Santiago”, insula 171, 263; vezi și Jamaica
Santiago, orașul 293
Santiago, riul (Great Berg) 219
Santo Domingo 174, 179, 197, 204, 236, 241
São Agustin, capul 211
São Francisco, riul 463, 466, 821
São Jorge da Mina (Mina, La Mina) 132, 134, 219
São Paulo, orașul 464
São Paulo, regiunea 466
São Roque, capul 210
São Vicente, capul 122
Sarai-Berke 82
„Sărat, lacul” 13; vezi și Lobnor
Sărat, riul; vezi Rio Salado
Sardinia, insula 27, 32
Sargaselor, marea 154
„Săritura Sfînteii Marii”, praguri; vezi Sault Sainte Marie
Saricev, insula 639
Saricev, strîmtoarea 584
Saridjaz, riul 662, 663
Sarı-Taş 669
„Sarmatic, oceanul” 45; vezi și „Nordic, oceanul”
„Sarmația” țară 44, 45, 46, 116
Saskatchewan, riul 558, 560, 695, 696
Saskatchewan de nord, riul 562, 695, 696
Saskatchewan de sud, riul 558, 695
Sasquehanna, riul 459
Sasun Ula, lanțul 680
Sault Sainte Marie, praguri 459, 552, 553
Saur, lanțul 675

Savage, insula („Sălbatică“ — Oceania);
 vezi Niue
 Savage, insulele (Arctica) 445
 Savona 144
 Scandinavia, peninsula (Scandinavică) 43.
 61, 62, 65, 106
 Scandinavică, peninsula; vezi Scandina-
 via
 Scania, peninsula 43
 „Scitic, oceanul“ 40, 53; vezi și „Nor-
 dic, oceanul“
 „Scitică, marea“ 347; vezi și „Nordic,
 oceanul“
 Scitia, țară 36, 37, 44
 Schmidt, capul 828
 Schmidt, insula 832, 835, 843
 Schouten, insulele 479
 Sciastie, golful (Fericirii) 653, 654
 Scavilor, coasta (Slave Coast) 131, 711,
 716
 Scavilor, râul (Slave River) 560, 562,
 773; vezi și Athabaska-Mackenzie
 Scoresby, golful 771
 Scoresby Land, peninsula; vezi Tara lui
 Scoresby
 Scott-Hansen, insulele 761
 Scoția, țară 65, 342, 433, 434, 703
 Scoția centrală, regiune 42
 Seattle 627
 Sebur (Sibir), țară 116
 Secera și Ciocanul, muntele; vezi Serp-
 i Molot
 Sedov, arhipelagul 832, 833
 Sedov, golful 790
 Segovia 205
 Segu 707, 708, 710
 Selemja, râul 657
 Selenga, râul 86, 533, 539, 546, 547, 674,
 677, 679, 683
 Selik, râul 747
 Selkirk, muntele 696
 Semenovsk, banc de nisip (fost Seme-
 novsk, insula) 750
 Semonovsk, insula; vezi Semonovsk,
 banc de nisip
 Semidi, insulele 514
 Semionov, lanțul 680, 689
 Semipalatinsk 532, 546
 Semistai, lanțul 688
 Sena, fluviul 41, 63
 Sendai, golful 519
 Senegal, fluviul 121, 125, 126, 549, 706,
 710
 „Senegambia“, grup de țări 124, 127,
 131, 549; vezi și Guinea
 Seniavin, insulele 651
 Seniavin, strâmtoarea 652, 759
 Senja, insula 339
 Sennar 548

Senudebu 549
 Sequana, fluviu 41; vezi și Sena
 Serebrianka, râul 354
 Serp i Molot, muntele (Secera și Cioca-
 nul) 833
 Serra do Leão, țară (Leoaicei, munții)
 130; vezi și Sierra Leone
 Serra do Mar, munții 307
 Sevastopol, golful 36
 Severn, râul 556
 Severnaia Sosva, râul; vezi Sosva de
 nord
 Severnaia Zemlia, arhipelagul (Pământul
 nordic) 660, 767—769, 830—836, 839,
 842, 843
 Severnii Kamen, lanțul; vezi Kamen de
 nord
 Severo-Muisk, lanțul; vezi Muisk de nord
 Sevier, râul 700
 Sevilla 149, 150, 184, 190, 205, 206, 236,
 252, 311, 321
 Seychelles, insulele 230
 „Sfintei Cruci, insula“; vezi „Santa
 Cruz, insula“
 Sfintei Treimi, insula; vezi Trinidad
 Sfint, capul; vezi Sviatoi Nos
 Sfinta Anna, igheab 792, 832
 Sfinta Credință; vezi Santa Fe
 Sfinta Elena, golful 134, 219
 Sfinta Elena, insula 633, 636
 „Sfintul Brandan“, insula, pământ le-
 gendar 73
 „Sfintul Duh“, misiunea; vezi Saint Es-
 prit
 „Sfintului Duh“, râul 250, 255, 276, 311;
 vezi și Misisipi
 Sfintul Gheorghe, insula 581
 Sfintul Ioan Botezătorul, insula; vezi
 San Juan Bautista
 Sfintul Iona, insula 411, 583
 Sfintul Laurențiu, fluviul 323—326, 328,
 456—458, 461, 555, 556, 532, 597, 697
 Sfintul Laurențiu, golful 321, 323, 325,
 328, 584
 Sfintul Laurențiu, insula 508, 584, 621,
 641, 642, 759
 Sfintul Matei, insula 584, 621
 Sfintul Pavel, insula 581
 „Sfintul Petru“, strâmtoarea 323; vezi și
 Sfintul Laurențiu, fluviul
 Sfintul Toma, insula 131
 Shackleton, ghetarul de șelf 803
 Shari, râul 711, 712, 715, 716, 718, 727
 Shark, golful (Rechinului) 484, 486, 731
 737
 Shetland, insulele 35, 42, 65, 66
 Shetland de sud, insulele 649, 793, 798
 Shire, râul 494, 720, 729
 Shirwa, lacul (Chilwa) 720, 721

Siam, țară 638
 Siargao 259, 260
 Siberia, țară 106, 114—116, 119, 348—
 351, 353, 354, 356—358, 360, 361, 364,
 367, 368, 370, 371, 376, 378—380, 385,
 386, 391, 395, 396, 398, 400, 405, 412,
 414, 415, 471, 504—507, 512, 518, 521,
 529, 532—535, 537, 539, 540, 545, 547,
 565, 573, 580, 582, 585, 624, 635, 638,
 653—658, 660, 661, 663, 699, 749—753,
 756, 757, 759, 763, 764, 766, 787, 813,
 814, 825, 849, 850
 Siberia centrală 376, 534
 Siberia de apus 116, 348, 367, 368,
 371, 376, 385, 756, 757, 825
 Siberia de nord 114, 656, 763, 766
 Siberia de nord-vest 116
 Siberia de răsărit 386, 391, 395,
 396, 398, 412, 415, 504, 529, 532,
 540, 580, 656, 658, 749, 759, 813,
 849, 850
 Siberia de sud 371, 660
 Siberian, hanatul (Siberiei, împărăția)
 352, 357, 360
 Siberiei, podișul din centrul 377
 Siberiei, regatul; vezi Siberian, hanatul
 Siberiei de apus, cîmpia 350, 533
 Siberiei de nord, cîmpia 657
 Siberiei de răsărit, marea 393, 395, 564,
 566
 Sibila, insula 330
 Sibir, oraș 347, 350, 351, 358; vezi și
 Kaşlik
 Sibiriaikov, insula 378, 524
 Sibirka, riul 358
 Sibirskaja polnia; vezi „Copca siberiană”
 „Sibir și Abir” 116
 „Sibola” (Cibola, Zivolo), oraș legendar
 314—317
 „Sibola” (Cibola, Zivolo), țară legendară
 312, 314, 316, 318
 Siciilia, insula 27, 32, 63, 81, 746
 Sidon 27
 Sidorov, insula 836
 Sidra, golful; vezi Sirta mare
 Sierra Leone, țară 31, 130, 176, 219, 710
 Sierra Maestra, munții 171
 Sierra Nevada, lanțul 699
 Siguan 575
 Sikoku, insula 9
 Simcoe, lacul 458
 Simonov, insula 647
 Simonstown 637
 Simpson, deșertul 739
 Simpson, strîmtoarea 781
 Sims, baia 380
 Simușir, insula 505
 Sinai, peninsula 25, 137
 Sin, împărăție 467
 Singapur 745
 Sinin 93, 540, 682
 Sinop 35, 82
 Sino-Tibetani, munții 9, 682
 Sintzian, riul 98
 Sinu, riul 298, 299
 Siracusa 32
 Siria 20, 52, 74, 82, 84, 101
 Sirta mare, golful (Grand Sirte, Sidra)
 27, 49
 Sirta mică, golful (Piccole Sirte) 27
 „Sir Thomas Roes Welcome”, insula 447;
 vezi și Southampton, insula
 Si-Sia, regat 692
 Sitka, insula 580, 581, 634, 635; vezi
 și Baranov, insula
 Sitka, orașul 634; vezi și Novo-Arhan-
 ghelsk
 Siugati, munții 662
 Siuruktiah, riul 813
 Siciuan, regiune 15, 689, 691, 692
 Silva, riul 353
 Sir-Daria, fluviul 10, 12, 13, 14, 17, 23,
 24, 46, 88, 91, 663, 664, 666, 668,
 Sirtim, șesul 680, 689
 Skagen, capul 642
 Skalistii, lanțul 813
 Skobelev, insula 745
 Slavă lui Dumnezeu, capul; vezi Grăcias
 a Dios
 Slave Coast; vezi Sclavilor, coasta
 Slave River; vezi Sclavilor, riul și Atha-
 baska-Mackenzie
 Sleepers, insula 442
 Smaraldul, strîmtoarea; vezi Izumrud
 Smirna (Izmir) 540
 Smith, golful 445
 Smith, strîmtoarea 445, 783, 784, 786,
 822
 Smoky, cap („Fumegînd”, capul) 604
 Smoky, riul („Fumegînd”, riul) 562
 Smolensk 105
 Smolensk, insula 649
 Snake, riul (Șarpeiului) 694
 Snow Hill, insula 801
 Sob, riul 115 118
 Sob, volokul 118
 „Sobacia”, riul 394; vezi și Indighirka,
 riul
 Societății, insulele 422, 601, 604, 609,
 612, 619, 650
 Societății ruse de geografie, lanțul (Russ-
 koe Gheograficeskoe obșcestvo) 692
 Socotra, insula 101
 Sofala 137
 Sogo Nur, lacul 692
 Sokoto, orașul 711, 715
 Sokoto, riul 711, 714
 Soldaia; vezi Sudaia

Sol-Iletk, zăcămintă 545
 Solis, riul lui; vezi Rio de Solis și La Plata, estuarul
 Solomon, insulele (Salomon) 58, 419—422, 443, 487, 489, 591—593, 595, 625, 628, 630
 Solvicegodsk (Sol Vicegodskaia) 348
 Sol Vicegodskaia; vezi Solvicegodsk
 Somalia, peninsula 26, 48, 101, 105, 137, 225, 230, 713
 Somerset, insula 772, 780
 Somerset-Nil, riul (Victoria-Nil) 713
 Song-Koi, riul (Roșu, riul) 9
 Sonkel, lacul 667
 Sonora, riul 314
 Sosva de nord, riul (Severnaia Sosva) 115, 117, 118, 372, 373
 Southampton, insula 443, 445, 447, 772
 Southampton, orașul 453
 Southern Cook's Islands; vezi Cook, insulele (de sud)
 „Sovetskaia“, stațiune antarctică sovietică („Sovietică“) 867
 Sovetskaia Gavan (Portul sovietic) 655
 „Sovietică“, stațiune antarctică sovietică; vezi „Sovetskaia“
 Spafariev, insula 398
 Spania 47, 53, 79, 82, 127, 141—143, 148, 151, 153, 154, 160—162, 165, 170, 174—176, 179—185, 190—192, 196, 197, 204, 206, 208, 209, 216, 218, 237, 239, 242, 246, 249, 251, 252, 256, 260, 265, 266, 270, 280, 285, 288, 292, 293, 295, 296, 302, 305, 308, 312, 317—319, 328—331, 333, 334, 416, 423, 425, 426, 429, 431—434, 437, 456, 464, 466, 476, 642, 724
 Spaniolă, insula; vezi Espanola
 Spencer, golful 731, 733, 736—738
 „Speranța înșelată“, coasta 443
 Spiridov, atol (Takapoto) 639
 Spitzbergen, insulele 65, 472, 475, 568, 567, 571, 659, 753, 757, 765, 771, 786—788, 825, 838—842, 845, 846
 Spitzbergen de vest, insula 439, 472, 567, 765, 770, 782, 787, 842
 Sporadele centrale polineziene, insulele; vezi Line
 Sredinnii, lanțul 497, 498, 500, 536
 Sredne-Kolinsk 661, 814
 Sredne-Viliuisk 401
 Sredni, insulele 637
 Sredni, strimtoarea 637
 Sredniaia Kocioma, riul; vezi Kocioma de mijloc
 Sretenie, insula 644
 Srinagar 541
 Staaten, riul (Gilbert River) 485
 Stadakóné 324

Stalin, golful 834
 Stalin, piscul 816, 817
 Stalinsk 377, 533
 „Stambulului“ marea 105; vezi și Neagră, marea
 Stanley, cascada 725
 Stanley Pool, lacul 549, 726, 729
 Stanovik de pe Oliokma, lanțul 413
 Stanovoi, lanțul 409, 657, 659
 Stăpînirii, insulele; vezi Possession
 Starokadomski, insulele 769
 Statele Unite ale Americii; vezi S.U.A.
 Statelor, insula; vezi Iturup
 „Statul Apon“ 504; vezi și Japonia
 „Statul Moscovei“ 337, 349, 378
 Statul Novgorod; vezi Novgorod
 Statul Rus 115
 Sterlegov, capul 525, 528, 529
 Sterling, lanțul 737
 Stîncosi, munții (Rocky Mountains) 311, 316, 317, 558, 562, 563, 694, 696, 699—701
 Stockholm 757
 Stolbovoi, capul 408
 Stolbovoi, insula 749
 Storm, golful 427, 629
 Strzelecki Creek, riul 739
 Stuarts Bluff, lanțul (Stuart, Stîncă lui) 741
 „Stuart, Stîncă lui“, lanțul; vezi Stuarts Bluff
 Sturt Creek, riul 739, 743, 819
 S.U.A. 451, 454, 576, 578, 593, 625—627, 633, 694, 695, 700—703, 708, 724, 747, 750, 845, 867
 Suakin 137, 726
 Suci 688, 689
 „Sud, marea de“ (oceanul Indian) 30, 51
 „Sud, marea de“ (oceanul Pacific) 198, 199, 205, 216, 236, 238—240, 250—253, 255—257, 259, 270, 280, 281, 283, 316, 419, 441, 460, 598, 637
 Sud, polul 5, 58, 239, 258, 484, 607, 616, 645, 793, 799, 803—807, 809, 838, 840, 859—862, 864, 867
 Sud, polul magnetic de 794—797, 804, 867
 Sudai, lanțul 674
 Sudak 87
 Sudan, țara 126, 713—715, 717, 726
 Sudanul central 717
 Sudanul oriental 717, 726
 Sud-estic, capul (Wilson-Australia) 609
 Sudic, capul (Tasmania) 608, 643, 861
 „Sudic, continentul“ (America de sud) 176, 179, 239
 „Sudic, continentul“ (Antarctida) 58, 428, 617

„Sudic, continentul“ (Australia) 416, 418, 483, 489
 „Sudic, continentul“ (uscat ipotetic) 55—58, 73, 190, 330, 588, 590, 591, 598, 601—603, 606, 607, 617, 798
 „Sudic, oceanul“ (oceanul Indian) 54
 „Sudic, oceanul“ (oceanul Pacific) 640
 „Sudic, oceanul“ (partea antărtică a oceanului Mondial) 617, 618; vezi și „Înghetat de sud, oceanul“
 Suedia 43, 516, 529, 758, 760, 802
 Suess, lanțul 688
 Suez, canalul 227, 682, 745, 747, 760, 837
 Suez, golful 24, 25, 48
 Suez, istmul 52, 77
 Suhoi Nos, capul (Uscat, capul) 468
 Suhona, râul 112, 117
 Sulavesi, insula; vezi Celebes, insula
 Sulehe, râul 10, 91, 93, 680, 688, 690
 Sulu, marea 262
 Suluan, insula 260
 Suma, râul 111
 Sumatra, insula 19, 21, 75, 78, 94, 98, 234, 260, 476, 477
 Sungari, râul 410, 415, 539
 Sutar-Haiata, munții 816
 „Superioară, marea“; vezi Adriatică, marea
 Superior, lacul 459, 460, 463, 552, 553, 555, 558, 695
 Sur; Vezi Tir
 Surgut 367, 375, 376
 Surhundaria, râul 668
 Surhob, râul 669
 Surinam, țară 455; vezi și Guiana (olandeză)
 Susitna, râul 699
 Sușcev, capul 653
 Sutlej, râul (Darva) 21, 491, 492
 Suvorov, atol (Taka) 639
 Suvorov, insulele 643
 Suzdal 113
 Suzdal-Rostov, cnezat 115
 Svalbard, insula (Tărnuț rece) 65, 70
 Sverdrup, insula 761
 Sviatoi Ilia, lanțul; vezi Saint Elias, lanțul
 Sviatoi Nos, capul (Sfânt, capul) 394, 530, 531, 563—565
 Svir, râul 108
 Swain, recipe 733
 Swan, râul (Lebedelor) 737
 Sydney 624, 641, 643, 646, 647, 733, 734, 738, 745

Șaciu, oază 91, 92
 Șandun, peninsula 9
 Șantar, insulele 411, 520, 652, 658

„Șapte insule“, insulele (Arctica) 842
 Șapte insule, insulele; vezi Idu Siti tō, insulele
 Șarapov Șar, golful 467
 Șarapovî Koșki, insulele 467
 Șarin, râul 662
 Șarpelui, râul; vezi Snake
 Șciugor, râul 115, 117
 Șciurovski, ghețar 665
 Șelag, capul 752
 Șelehov, golful 579
 Șelehov, strîmtoarea 579, 581
 Șemaha 101
 „Șendu“, țară 13, 15
 Șeșeke 729
 Șevcenko, fortul 542
 Șigatze, oraș 492
 Șiliktin, depresiunea 675
 Șilka, râul 403, 533, 539, 565, 657
 „Șilkar“ râul 377, 390, 408, 409; vezi și Amur
 Șipum, capul 573
 Șirvan, țară 101
 Șiș, râul 364
 Șișkov, insula (Clarence) 649
 Șișmarev, golful 639
 Șobolanilor, insulele; vezi Krisie
 Șokalski, strîmtoarea (Antarctica) 649, 563
 Șokalski, strîmtoarea (Arctica) 834, 835
 Șoria muntoasă, țară; vezi Cornaia Șoria
 Șrividiaia, regat 19
 Șumaghin, insulele 514, 534
 Șumșu, insula 503
 Șurgan Ula, lanțul 671

T-1, T-2, T-3, „insule de ghiață“ 849, 850
 Tabasco, râul (Grijalva) 247
 Tabasco, țara 266, 267
 „Tabin“, capul 468
 Tabîn-Bogdo Ol, muntele 676
 Table Bay; vezi Mesei, golful
 Tabora 713, 729
 Tadjikistan 817
 Tadoussac 328
 Taenga, atol; vezi Ermolov
 Tag, fluviu (Tajo) 28, 41
 Tagalak, insula 573
 Taghil, râul 354, 356
 Tagus, fluviu; vezi Tag
 Tahiti, insula 592, 594, 598, 601, 609, 612, 626, 647
 Taiiuan 688
 Taimîr, insula 758, 762—764, 767
 Taimîr, lacul 528, 657

Taimir, peninsula 378, 380, 525—529, 532, 656, 657, 757—759, 763, 766, 767, 769
 Taimir, estuarul 657
 Taimir, golful 762, 763
 Taimira, riul 528
 Taimira inferioară, riul (Nijniaia Taimira) 657
 Taimira superioară, riul (Verhniaia Taimira) 657
 Taivan, insula 9
 Taivanului, strâmtoarea 82
 Tajo, fluviu; vezi Tag
 Taka, atol; vezi Suvorov
 Takaneea, atol; vezi Ciciagov, atol (insulele Marshall)
 Takapoto, atol; vezi Spiridov
 Taklamakan, deșertul 13, 92, 672, 681, 684, 685, 688
 Takume, atol; vezi Volkonski
 Talan, insula 398
 Talass, riul 88, 664, 666
 Tallin 543, 762
 Tamesa, fluviul; vezi Tamesia și Tamisa
 Tamesis (Tamesa), fluviul 41; vezi și
 Tamesa, fluviul; vezi Tamesis și Tamisa
 Tamisa, fluviul 41, 64, 339, 347, 435, 439—441, 455, 592, 599, 707
 Tampa, golful 276
 Tana, lacul 548
 Tana, munții 492
 Tanaga, insula 572
 Tanais, colonia 36, 46
 Tanais, fluviul 34, 37, 45, 51; vezi și Don
 Tanana, riul 699—701
 Tanganica, lacul 713, 721, 722, 724, 725, 729
 Tanger, 28, 81, 82
 Tangin, trecătoarea 680
 Tangla, lanțul 680
 Tangut, țară 682, 683
 Tanimbar, insulele 487
 Tanna, insula 613, 637
 Tannu Ola, lanțul 674, 675, 679
 Tapajos, riul 821
 Taprobane, insula 47; vezi și Ceylon
 Tara, orașul 369, 370, 371
 Tara, riul 364, 369, 370, 506
 Taranto, golful 24
 Tarbagatai, lanțul 675
 „Target“; vezi T-1, T-2, T-3
 Tarim, depresiunea 688
 Tarim, riul 14, 662, 664, 672, 687, 690, 693, 817
 Tarquino, virful 171
 Tarșis (Tharsis) 28
 Tartu; vezi Iuriev

Tas-Haihtah, lanțul 661
 Tas-Kistabit, lanțul 660, 814
 Tasmania, insula 487, 489, 608, 628, 629, 637, 643, 730, 732, 733, 794—797, 808, 810; vezi și „Țara lui Van Diemen“
 Tașatkan 364, 365
 Tașkent 667
 Tașkurgan, riul 685
 Tătara, strâmtoarea 624, 655
 „Tataria“, țară 338, 467, 468, 471, 482
 Tatta, riul 401
 Tațin Col, riul 676
 Taui, estuarul 397, 398, 400, 505
 Taui, riul 397, 400
 „Taurica“, peninsula 37; vezi și Crimeea
 Taurus de răsărit, munții 88
 Tavda, riul 118, 350, 357, 359, 361, 364, 367
 Tay, riul 42
 Taz, estuarul 373, 532
 Taz, peninsula 373
 Taz, riul 118, 373—375, 377
 „Tazului, gurile“ 375
 Tebriz 92, 94, 98, 105
 Tehuantepec, golful 276, 277
 Tehuantepec, istmul 276, 277, 330
 „Tejos“, țară 312
 Telețk, lacul 656
 Telli Nur, lacul 688
 Temir, riul 663
 Tenghizbai, trecătoarea 665
 Tennessee, riul 311
 Tenochtitlan 268; vezi și Mexic
 Teplice 753
 Teplitz, baia 791
 Ter, coasta 64, 107, 112, 115
 „Ter“, regiune; vezi Ter, coasta
 Terceira, insula 226
 Tere Hol, lacul 679
 Termez 668
 Terminos, laguna de 246, 247, 249
 Ternate, insula 263, 333, 431
 Terpenie, capul (Răbdării) 636
 „Terra Australia“, continent 598, 602, 733; vezi și Australia
 „Terra australis incognita“ continent 55, 56, 418, 491, 733; vezi și „Sudic, continentul“
 „Terra do Labrador“ (Țara Plugarului) 194; vezi și Labrador
 „Terra Espiritu Santo“, insulele; vezi Țara Sfintului Duh și Noile Hebride
 Terra Gracia (Pământul binecuvântat), 176, 177, 179
 „Terra Incognita“ (Țara necunoscută), 428; vezi și Țara Focului
 Terra Nova, colonie; vezi Newfoundland, colonie

- Terra Nova, insula; vezi Newfoundland, insula
- Terra Novei, bancul; vezi Grand Newfoundland Bank
- „Terra Prima Vista“ („Primul pământ văzut“), 192
- „Terra Verde“ (Țara verde“) 194; vezi și „Țara Corterealilor“
- Terror, golful 777
- Terror, vulcanul 797, 799
- Tersagar, trecătoarea 667
- Terskei-Alatau, lanțul 662, 664, 667, 684
- Terston, peninsula 612
- Tete 493, 551
- „Teucarea“, râul 317
- Teutoburgică, pădurea 43
- Texas, regiune 557
- Thana, oraș 98
- Thana, riu 98
- Tharsis; vezi Tarșiș
- Theodosia; vezi Feodosia
- Tholoșan, lanțul 688
- Three Kings, insulele; vezi „Trei regi“, insulele
- „Thule“, pământ; vezi „Ultima Thule“
- Thule, sat 645, 822
- „Thule de sud“, țară 616; vezi și Sandwich de sud
- Tian-șan, munții 10, 12, 14, 15, 17, 91, 661—664, 666—668, 672, 674, 675, 681, 685, 688, 690, 817
- Tian-șanul central 10, 12, 15, 662, 664, 681, 817
- Tian-șanul de est 10, 12, 15, 17, 91, 688, 690
- Tian-șanul de vest 91
- „Tiaoci“, țară 17
- Tibesti, podișul 716—718
- Tibet, podișul 9, 10, 13, 17, 18, 20, 21, 92, 94, 98, 491, 492, 540, 541, 671, 679, 681—683, 686, 688, 691, 692, 817, 818
- Tiburones, insula (Rechinului) 259
- Tidore, insula 262, 263, 331, 332, 334
- Tierra del Fuego, insulă și arhipelag; vezi Țara Focului
- „Tiera de los Humos“ (Țara Focului) 257; vezi și Țara Focului
- Tiete, râul 464, 466
- Tighil, râul 406, 497, 498, 502, 505, 536
- Tighiretk, lanțul 546
- Tigrul, fluviul 92
- Tikahau, atol; vezi Krusenstern
- Tikei, insula; vezi Rumianțev
- Tiksi, baia 764, 766, 836
- Timbuctu 82, 707—710, 715
- Timor, insula 262, 487, 586, 606, 732, 744
- Timor, marea 606, 732
- „Tineretii veșnice, insula“, vezi Bimini
- Tingis 28; vezi și Tanger
- Tir (Tyros, Sur) 26
- Tireniană, marea 32
- Titicaca, lacul 289, 290
- Tiub-Karagan, peninsula 542
- Tiumen 116, 368, 369, 533, 535
- Tiznaf, lanțul 685
- Tim, râul 654
- Tobago, insula 188
- Tobol, râul 118, 119, 350, 354—357, 359—361, 363, 367, 368, 471
- Tobolsk 353, 368, 369, 373, 374, 400, 407, 471, 506, 524, 532, 533, 538—540, 566
- Tocantins, râul 466, 704
- Togo, țară 717
- Tohtakorum, lanțul 685
- Tokelau, insulele (Union) 421, 591
- Tokmak 662, 665
- Toksun, depresiunea 687
- Tokuzdavan, lanțul 685
- Tolintag, lanțul 680
- Toll, golful 762
- Tom, 376, 506, 533, 538
- Tomis 35
- Tomsk 376, 377, 395, 396, 398, 506, 533, 538, 539, 546, 750
- Tomushai, lanțul 660
- Tonga, insulele 489, 609, 612, 613, 619, 629, 647; vezi și Prieteniei, insulele
- Tongatabu, insula 489, 647; vezi și Amsterdam, insula (oceanul Pacific)
- Tonkin, golful 9,
- Tordesillas 164
- Tore 137
- Tormentoso, capul; vezi „Furtunilor“, capul și Bunei Speranțe, capul
- Torrens, lacul 736, 743
- Torres, strâmtoarea 424, 425, 484—486, 490, 604, 733
- Tortuga, insula (Broasca țestoasă — lin-gă Haiti) 160, 585
- Tost-Nuru, lanțul 682,
- Tracia, țară 24
- Trafalgar, capul 773
- Transalai, munții 665, 667
- Transbaikalia, regiune 376, 506, 533, 534, 539, 546, 547
- Transcaucazia, ținut 86
- Transvaal, țară 728
- Trepizona (Trapezus) 35, 105
- Trapezus; vezi Trebizonda
- Traverse, atol (Aur) 640
- „Tre“, regiune; vezi Ter
- Trebizonda (Trapezus) 35, 105

- Trei Regi, insulele (Three Kings) 489, 603
- „Treti“, insula (A treia) 564; vezi și Kiotinfi, insula
- Trinidad, insula (Sfintei Treimi) 176, 177, 185, 188, 206
- Tripoli (Liban) 49
- Tripoli (Libia) 101, 710, 711, 714—716
- Tristão, insula 125
- Triste, golful 186
- „Trogoditica“, țară 48
- Trujillo (Honduras) 279
- Trujillo (Peru) 702
- Tuamotu, insulele (Paumotu) 284, 422, 479, 589, 592, 594, 609, 612, 639, 646, 650
- Tuat, oaze 715
- Tubuai, insulele 601
- Tugur, golful 652, 657
- Tugur, peninsula 652, 657
- Tugur, riul 655, 657
- Tuin-Gol, riul 676, 683
- Tulanhodja, riul 686
- Tulbure, riul; vezi Mutnaia
- Tumbez 285, 286
- Tungabhadra, riul 103
- Tunghir, riul 413
- Tunguska, riuri 377, 506; vezi și Angara
- Tunguska inferioară și Podkamen-naia Tunguska
- Tunguska de lângă Kamen; vezi Podkamen-naia Tunguska
- Tunguska inferioară, riul (Nijniaia Tunguska) 377, 381—384, 386, 387
- Tunguska superioară, riul (Verhniaia Tunguska); vezi Angara
- Tunis 716
- Tunisie, strămoșii 49, 51
- Toustah, riul 393
- Tura, riul 118, 350, 354, 355, 358, 367, 368, 546
- „Turbată, marea“ 427; vezi și Pacific, oceanul
- Turcia 724
- Turfan, depresiunea 687, 690, 691
- Turinsk 355
- Turkestan, lanțul 665, 668
- Turkestan, orașul 663
- Turkestan, țara 74, 84, 86, 664, 666, 667, 682; vezi și Asia (centrală)
- Turkmenă, R.S.S. 17, 542
- Turnagain, capul; vezi Keerweer
- Turn Again, golful (Turn Again Arm); vezi Cook, golful (Alaska)
- Turn Again Arm, golful; vezi Turn Again, golful
- Turtkul 668
- Turuhan, riul 375, 377, 524, 525
- Turuhansk, cetate (Turuhansk, punct de iernat) 375, 377, 379—382, 506, 529, 533, 657, 661
- Tutuila, insula 589
- Tutura, riul 389
- „Tuturor Sfinților“ golful; vezi Bahia, golful
- Tuva, țară 538, 678
- Tver 101
- Two Brothers, insulele (Doi frați) 442
- Tyras, fluviu 35; vezi și Nistru
- Tyras, oraș 35
- Tyrus; vezi Tir
- Țagan Daban, lanțul 546
- Țaidam, regiune 671, 680, 681, 689
- Țangpo, riul 492, 541; vezi și Brahma-putra
- Țaparang 491, 492, 540, 541
- Țara Adélie (Côte d'Adélie sau coasta Adélie — Antarctica) 795, 796, 808, 810
- Țara Albă, (Belaia Zemlia) insulele 755
- Țara Alexandra, insula (Alexandra Land — Arctica) 754, 755, 791
- Țara Arnhem, peninsula (Australia) 487, 491; vezi și Arnhem Land
- „Țara Benei“ 78, 82, 83, 116
- „Țara Brazil“ 73
- „Țara Bretonilor“, peninsula (America de nord) 318; vezi și Acadie și Noua Scoție
- „Țara celor șapte orașe“, vezi Sibola, țară legendară
- „Țara Circumciziei“, insula (Antarctică) 606; vezi și „Țara lui Bouvet“.
- Țara ciucilor 565, 585
- „Țara Companiei“, insula (oceanul Pacific) 481
- „Țara Corterealilor“ (America de nord) 194, 196, 318
- „Țara de gheață“, insulă 66; vezi și Islanda
- Țările de jos 452, 552; vezi și Olanda
- „Țara de miazăzi“, vezi „Sudic, continentul“ (uscat ipotetic)
- Țara de nord-est, insula 838, 841
- „Țara Dezolării“ (Desolation Land) 438; vezi și Groenlanda
- Țara Eendracht (Eendracht Land — Australia) 484, 486, 491
- Țara Ellesmere, insulă (Arctică); vezi Ellesmere, insula
- Țara Enderby (Enderby Land-Antarctica) 793, 794, 860, 861, 864

„Țara Etiopiei“ („Etiopiei, munții“) 104, 105

Țara Focului, arhipelagul și insula (Tierra del Fuego) 257, 329, 334, 418, 427, 478, 479, 591, 599, 615, 793

„Țara Focurilor“, insula; vezi Țara Focului

„Țara Fumurilor“, vezi „Tierra de los Humos“ și Țara Focului

Țara Galiei, peninsulă (Wales) 42, 724

Țara Germania, peninsulă (Germania Land — Groenlanda) 753

„Țara ghiliacilor“ 411

Țara Gracia; vezi Terra Gracia, Pământul binecuvântat — America de sud

Țara iugrilor; vezi Iugra

„Țara iukaghirlor“ 393

„Țara Jesso“, pământ legendar (oceanul Pacific) 418, 482, 483, 521

„Țara Kirghizilor“ 538

Țara Kurililor 501

Țara lui Alexandru I, insulă (lingă Antartida) 648, 649, 793, 794, 803, 862, 863

„Țara lui Andreev“ (Arctica, „insulă de ghiată“?) 565, 566, 750

Țara lui Baffin, insulă 434, 437, 438, 445—447, 570, 770—772, 775

„Țara lui Bouvet“, insulă (Antarctica) 591, 607, 610, 617; vezi și Bouvet insulă și „Circumciziei“ capul

Țara lui Bunge, insulă (Arctica) 750, 751, 763

Țara lui Clairie (Antarctida) 794, 795

Țara lui Coats (Coats Land — Antartida) 803

„Țara lui da Gama“, pământ legendar (oceanul Pacific) 418, 482, 483, 513, 519, 572, 573

Țara lui Dampier, peninsulă (Dampier Land — Australia) 234, 586

„Țara lui Davis“, pământ legendar (oceanul Pacific) 589, 594, 639

„Țara lui De Witte“ (Australia) 486

„Țara lui Edel (Edel Land Australia) 484, 486

„Țara lui Eduard al VII-lea, peninsulă (Antarctida) 797, 800, 861

„Țara lui Fox“, peninsulă (Țara lui Baffin, Arctica) 447

Țara lui Franz Iosef, arhipelag (Arctica) 659, 753—755, 769, 786, 788, 790—792, 825, 828, 829, 839, 840, 842, 844

„Țara lui Harris“, pământ legendar (Arctica) 839

Țara lui Hearst (Hearst Land — Antartida) 859

Țara lui Hudson, peninsulă (Groenlanda); vezi Hudson, peninsula

„Țara lui Garay“ (America de nord) 276

Țara lui Georg, insulă (Georg Land — Arctica) 754, 755

„Țara lui Giles“, pământ legendar (Arctica) 839, 842

Țara lui Graham, peninsulă (Graham Land — Antartida) 793—795, 799—801, 803, 859, 861—865

Țara lui Grant, peninsulă (Grant Land — insula Ellesmere, Arctica) 786, 789, 790

Țara lui Inglefield (Groenlanda) 783

Țara lui James Ellsworth (James Ellsworth Land — Antartida) 863

„Țara lui João da Gama“, vezi „Țara lui da Gama“

„Țara lui Juan Fernandez“, pământ legendar (oceanul Pacific) 612

Țara lui Knud Rasmussen, peninsulă (Groenlanda) 824

„Țara lui Louis-Philippe“, peninsulă (Antartida) 795

Țara lui Mac Robertson (Antartida) 860

Țara lui Nansen, peninsulă (Nansen Land — Groenlanda) 822

„Țara lui Napoleon Bonaparte“ (Australia) 731

Țara lui Nares, peninsulă (Groenlanda) 785, 822

Țara lui Palmer, insulele (Palmer Land — Antartida) 799; vezi și Țara lui Graham

Țara lui Payer (Payer Land — Groenlanda) 753

Țara lui Peary, peninsulă (Peary Land — Groenlanda) 789

„Țara lui Pepis“, pământ legendar (oceanul Atlantic) 591

„Țara lui Peterman“, pământ legendar (Arctica) 791

„Țara lui Sandwich“, insulele 616, 617, 644; vezi și Sandwich de sud

„Țara lui Sannikov“ (Arctica, „insulă de ghiată“?) 749—751, 762, 763, 767, 769

Țara lui Scoresby, peninsulă (Scoresby Land — Groenlanda) 771

„Țara lui Van Diemen“ 487—491, 604, 608, 609, 618, 628, 730, 739; vezi și Tasmania

Țara lui Van Diemen, regiune (Australia) 487

Țara lui Wilczek, insulă (Arctica) 754

Țara lui Wilhelm al II-lea (Antartida) 801, 860, 861

Țara lui Wilkes (Wilkes Land — Antartida) 796, 864

„Țara lui Willoughby“, pământ legendar (Arctica) 339, 346—348

Tara Marie Byrd (Marie Byrd Land — Antarctica) 860, 862, 864
 „Tara mongolilor“; vezi Mongolia
 „Tara necunoscută“, insulă; vezi „Terra Incognita“
 Tara Novgorodului; vezi Novgorod
 „Tara oamenilor buni“ 220
 „Tara pădurilor“; vezi „Markland“
 „Tara papagalilor“ 210, 211; vezi și Brazilia
 „Tara pietroasă“; vezi „Helluland“
 „Tara Plugarului“; vezi „Terra do Labrador“ și Labrador
 „Tara preotului João da India“ (Etiopia) 137, 138
 Tara prințului Olaf (Antarctida) 646
 „Tara regele Oskar“, pământ legendar (Arctica) 791
 Tara regele Wilhelm (König Wilhelm Land — Groenlanda) 753
 Tara regina Louise (Königin Louise Land — Groenlanda) 753
 Tara regina Mary (Regina Mary coasta — Antarctica) 808, 810, 867
 Tara regina Maud (Antarctida) 861, 864
 Tara rusească 105, 106; vezi și Rusia
 „Tara Sfintei Cruci“ (America de sud) 252
 „Tara Sfintei Treimi“, insulă; vezi „Tara Trinité“
 „Tara Sfintului Duh“, insulele (Terra Espritu Santo — oceanul Pacific) 594; vezi și Noile Hebride
 „Tara Statelor“, insulă (Oceanul Atlantic) 418, 478, 479, 483; vezi și Estados
 „Tara Statelor“, insulele (partea de sud a oceanului Pacific) 598, 602, 603; vezi și Noua Zelandă
 „Tara Statelor“, pământ legendar (partea de nord a oceanului Pacific) 418, 483
 „Tara Tabin“, țară; vezi Tuva
 „Tara Trinité“, insulă („Tara Sfintei Treimi“ — Antarctica) 795
 „Tara Verde“ 68; vezi și Groenlanda
 „Tara Verde“; vezi Terra Verde (Tara Corterealilor)
 Tara Victoria (Victoria Land sau coasta Victoria — Antarctica) 796—801, 804, 860
 „Tara vinului“; vezi „Vinland“
 „Tara Welsurilor“ 296
 „Tara zăpezilor“, insulă 66; vezi și Islanda
 Țările de jos 34, 121, 552
 „Țărnuț rece“; vezi Svalbard
 Tilma, riul 112, 117
 Tinlin, lanțul 689

Ținșilin, lanțul 670
 „Ținta necunoscută“; vezi Meta Incognita
 „Ținutul de apus“ 15; vezi și Vest (chinez)
 „Ținutul râurilor de la miazăzi 130; vezi și Guineea
 Țițkar 539
 Țințarilor, coasta; vezi Mosquito
 Țiucianu 82, 94, 99; vezi și „Zeitun“
 Țugaru, strimtoarea 482, 636; vezi și Sanguar
 Țungaria, țară 539, 540, 671, 673, 675
 „Țunlin“, țară muntoasă 13; vezi și Pamir
 Țușima, strimtoarea 636
 Țiutiuan 688; vezi și Suciua
 Ubanghi, riul (Oubangui) 725—727
 Ubsu-Nur, lacul 538, 674, 675, 678, 679
 Ucayali, riul 284, 704
 „Ucigașilor, baia“; vezi Golden Bay
 Ucikotoi, riul 666
 Uciur, riul 409, 411, 657
 Uda, estuarul 397, 398, 583
 Uda, riul (bazinul fluviului Ienisei) 385
 Uda, riul (bazinul lacului Baikal) 398
 Uda, riul (bazinul mării Ohotsk) 397, 398, 520, 655, 657
 Udjidji 713, 722
 Udsk, cetate 652
 Ueea, insulele (Wallis) 592
 Uele, riul 726, 727
 Ufa 545
 Ughendaria, riul 687
 Ugolnaia, baia 837
 Ugutu-Ula, lanțul 680
 Ulahan-Cistai, lanțul 660
 Ulan-Bator 669
 Ulangom 678
 Ulan-Muren, riul 671, 680
 Ulban, golful 657
 Ulia, riul 397, 398, 400, 411
 Uliasutai 674
 Uliungur, lacul 675—679
 Ulkan, riul 583
 „Ultima Thule“, pământ 34, 35, 42
 Ulug-Hem, riul 679
 Ulugmuztag, muntele 687
 Ulugsu, riul 687
 Ulug-Şivei, riul 679
 Umboi, insula (Rook) 587
 Umlekan, riul 410
 Umnak, insula 518, 573, 576
 Unalakleet, riul 699
 Unalaşka, insula 573, 576, 577, 579—581, 583—585, 622, 640, 641

Ungava, golful 436, 441
Unimak, insula 576, 578
Union, insulele; vezi Tokelau
Uniunea Sovietică; vezi U.R.S.S.
Upolu, insula 589
Ural, munții (lanțul) 106, 111, 112, 115—
118, 348, 352, 353, 367, 375, 412, 533,
545, 548, 663, 703
Uralul central 703
Uralul de nord 111., 367
Uralul din regiunea polară 117
Ural, râul 46, 542, 545, 546
Uralsk 545
Ura-Tiube 668
Ureg-Nur, lacul 538
Urga 669, 677, 692
Urgenci 82, 91
Urka, râul 413
Urmi-Tunguska, râul 816
U.R.S.S. 36, 746, 790, 816—818, 826, 835,
848
Ursului, capul; vezi Medveji, capul
Ursului, insula (norv. Beeren — oceanul
Atlantic) 742
Ursului, insula; vezi Medveji, insula (ma-
rea Ohotsk)
Urșilor, insulele; vezi Medveji, insulele
Urubamba, râul 704
Uruguay, râul 305, 466
Urumci 673
Urungu, râul 675, 679
Urup, insula 481, 519
Utiirik atol; vezi Kutuzov, atol
Usa, râul 115, 118
Uscat, capul; vezi Suhoi Nos
Ussuri, ținutul 669
Ustaș, cetate 116, 117
Ust-Iansk 563, 564, 751
Ustiug (Ustiug Veliki); vezi Veliki Ustiug
Ustiug Veliki; vezi Veliki Ustiug
Ustiurt, podișul 78, 82, 87, 91, 543
Ust-Kamenogorsk 532
Ust-Kut, punct de iernat 388, 391, 533
Ușakov, insula 842
Utah, lacul 699
Uvali siberieni, înălțime 363
Vaal, fluviul 552
Vadul renilor; vezi Oleni brod
Vaga, râul 112
Vagai, râul 350, 361, 364—366, 368
Vahș, râul 669
Vaigaci, insula 114, 118, 345—348, 469,
475, 748
„Vaigaci”, insulele 345, 521
„Vaigaci”, strâmtoarea 347, 471
Valdivia 293

Valea lacurilor, regiune 676
„Valea vînturilor”, localitate 681
Valladolid 205
Valparaiso 428, 703
Vancouver, insula 429, 621, 627
Vancouver, orașul 824
Vancouver-Quadra, insula 627
Van-Diemen, golful 738, 741
Vanikoro, insula 625, 630
Vanua Levu, insula 489
Varanger, fiordul 65
Vardehus 65 ;vezi și Vardö
Vardö 339, 340, 342, 347, 786
Varșovia 69
Varzina, râul 340
Vasilievsk, banc (fost Vasilievsk, insula)
750
Vasilievsk, insula; vezi Vasilievsk, banc
Vatna Jokull, ghețar 67
Vaupes, râul 820
„Vechea Anglie” 451
Vechiul Merv 17, 81
Veihe, râul 9, 12
„Velelor latine”, insulele 259; vezi și
Mariane
Veliki Bolgar (Marele Bolgar) 78, 82
Veliki Ustiug (Marele Ustiug) 112, 113,
116, 400, 412
Veneția 91, 95, 186, 191, 192, 194, 208
„Veneților, golful” 45; vezi și Baltică,
marea
Venezuela, golful 186, 187, 193, 236, 296
Venezuela, țara 186, 187, 702, 820
Veracruz 249, 251, 267, 269—271, 278,
702
„Vera Cruz”, țară (Adevărata Cruce) 210,
228; vezi și Brazilia
Veragua, râul 201
Veragua, țară 199, 202, 203; vezi și Pa-
nama, țara
Verde, capul 31, 125, 126, 130, 210, 708,
710
Verde, golful; vezi Zelionaia, râul
Verhni, cetatea 502
Verhniaia Angara, râul; vezi Angara supe-
rioară
Verhniaia Taimîra, râul; vezi Taimîra su-
perioară
Verhniaia Tunguska, râul; vezi Tunguska
superioară și Angara
Verhne-Kamciatsk, cetate 501, 502, 537
Verhne-Kolinsk (Zirianka) 582, 660
Verhoiansk 393, 661, 813
Verhoiansk, lanțul 393, 660, 813, 814
Verholensk, cetate 384, 395
Verhoturie 374
Verhotursk, insula 651
Verkon, râul 753

Vernii (Alma-Ata) 662, 664
„Verrazano, marea“, mare legendară 321
Verzi, insulele; vezi Green Islands
Verzi, munții 457
Vest (chinez) 671; vezi și Asia centrală
Vestnannaeyjar, insulele 67
Veștilor bune, baia; vezi Goodnews, baia
Vezuviu, vulcanul 32
Vicenza 253
Victoria, cascada 719, 728
Victoria, coasta; vezi Țara Victoria
Victoria, colonia 740
Victoria, deșertul; vezi Marele deșert Victoria
Victoria, insula 775, 779, 824
Victoria, lacul; vezi Victoria Nyanza
Victoria, riul 739
Victoria Land; vezi Țara Victoria
Victoria-Nil, riul 713, 714
Victoria Nyanza, lacul (Victoria) 713, 714, 724
Victoriei, piscul (Pobeda) 817
Vietnam, țară 9, 98
Vijaianagar, orașul 103
Vijaianagar, țara 103
Viliui, riul 382, 387, 390, 401, 405
Vilkițki, strîmtoarea 762, 769
„Villa Rica de la Vera Cruz“ 267; vezi și Veracruz
Vindhya, munții 20
„Vinland“, țară (Țara vinului) 71, 72
Virgine, insulele 169, 206
Virginia, colonie 449—455, 554
Vistula, fluviul 43, 44, 45
Visurgis, fluviul; vezi Weser
Vișera, riul 361
Viti, insulele; vezi Figi
Vitiaz, strîmtoarea 744
Viti Levu, insula 489
Vitim, podișul 547, 658
Vitim, riul 383, 408, 533, 547, 658
Vize, insula 792, 830, 832
Vicegda, riul 112, 115, 116
Vig, lacul 111
Vig, riul 111
Vim 374, 375
Visoki, capul (Inalt) 763
Vitegra, riul 110
Vladivostok 766, 769, 770, 815, 827, 828, 837
Vodla, riul 110
Vogelkop, peninsula (Berau) 746
Volcano, arhipelagul 333
Volga, fluviul 37, 40, 45, 46, 78, 82, 87, 88, 91, 101, 112, 116, 352, 353, 370, 542—544, 546, 562, 764
Volga, regiunea de dincolo de 78
Volgăi, regiunea 101, 545, 548, 787

Volhov, riul 108
Vologda 116, 117, 471
Volta, riul 131
Voronin, insula 830—832
Voronin, jghiab 832
Voroșilov, capul 833
Vostok, insula (Răsăritului) 647
„Vostok“, stațiune antarctică sovietică (Răsăritul) 867
Vostocinfi, capul (Răsăritean) 508; vezi și Ciukotka, capul
Vostocinfi Saian, munții; vezi Saianii de est
„Vostocino-Severnii“, capul; vezi Nord-est, capul de și Celiuskin, capul
Vrăjite, insulele; vezi Islas Encantadas și Galapagos
Vranghel, insula 753, 766, 769, 826, 827, 848, 853, 856
Vranghel, munții 698
Vulf, insula 543
Vulpilor, insulele; vezi Lisie, insulele
Wadai, regiune 716
Wahrat, oaze; vezi Kufra
Wahsatch, lanțul 699
Waigeo, insula 586, 630
Waihu, insula; vezi Paștelui, insula
Wales, peninsula; vezi Țara Galilor
Walfisch Bay (Balenelor, baia — Africa) 552
Wallis, insulele; vezi Uea
Warrego, riul 736
Washington 694
Waterloo, insula 649
Watkins, lanțul 824
Watlings, insula; vezi Guanahani
Weddel, marea 792, 793, 795, 797, 803, 859, 861—864
Wellington, strîmtoarea 777, 778
Weser, fluviul 43
Wessex, regat 63
West Rhode, riul 563
Western Port, golful (Portul de vest) 730
Westminster 707, 722
Wilczek, insula 754
Wilkes Land; vezi Țara lui Wilkes
Winnipeg, lacul 558, 695, 696, 773
Winnipegosis, lacul 558
Winter, insula (Iernii) 772
Winter Harbour, baia (Portul de iarnă) 772
Wisconsin, riul 460, 553
Withby 596
Wittgenstein, atol (Fakarava) 646
Wolkonski, atol (Takume) 646
Wollaston, peninsula 775
Woodville-Rockhill, lanțul 692

Woods, lacul (Pădurilor — America de nord) 558, 697, 701
Woods, lacul (Pădurilor — Australia) 741, 819
Woolstenholm, capul 441
Wotje, atol; vezi Rumianțev

Xingu, riul 464, 821

Yakutat, golful 580, 581
„Yam“, țară 26
Yap, insula 333
Yezo, insula; vezi Jesso
Yokohama 759, 837
Yola 715
York, capul 606
York, insulele 604
York, peninsula 731
Yorkshire, regiune 616
Yorkshire de nord, regiune 596
Young, insula 794
Yucatan, peninsula 198, 243, 244, 246—248, 251, 266, 279, 585
Yukon, riul 622, 697, 698, 700, 701

Zaalaïsk, munții; vezi Transalai
Zailiiski Alatau, lanțul; vezi Alataul transilian
Zaisan, lacul 371
Zaisan, orașul 673—675, 679, 681, 688, 691

Zambezi, fluviul 220, 493, 494, 549—551, 706, 719—721, 728, 729
„Zanghibar“, insula 95
Zanzibar, insula 48, 82, 95, 713, 716, 722, 724, 725, 729
Zapadnii Cînk, munții; vezi Cînk de vest
Zapadnii Saian, munții; vezi Saianii de vest
Zapata, peninsula 173
Zaragoza 332
Zaria, strîmtoarea 763
Zavadovski, insula 644
Zavialov, insula 398
Zeia, riul 409—411, 414, 415, 657
Zeila 137
„Zeitun“ (Țiuanțiu) 82, 94, 99
Zelionaia, riul (Verde) 118
Zeravșan, riul 13, 91, 668
Zeravșan, ghețarul 668
Zimni, coasta 108, 112
Zinder 715
„Zipango“ (Cipangu) 216; vezi și Japonia
Zirianka 660; vezi și iVehrne-Kolîmsk
Zivolo, oraș legendar; vezi „Sibola“ ,oraș legendar
Zivolo, țară legendară; vezi „Sibola“ țară legendară
Zuider Zee 440, 478
Zulumart, lanțul 665, 817
Zuni, riul 315

INDICE DE NUME PROPRII¹

- Abakumovici A., voievod rus 115
 Abalakov E. M., alpinist sovietic 817
 Abruzzi *Luigi de, duce italian, alpinist
 și navigator arctic 789
 Acevedo Francisco, călător iezuit 492
 Acosta Bento, călător portughez 464—466
 Adams Clement, navigator englez 340
 Affonso al V-lea (Alfons al V-lea), rege
 al Portugaliei 130, 145
 Affonso João, navigator 325, 326, 456
 Agricola Cneius Julius, guvernator roman
 42
 Akkuratov V. I., aviator sovietic în Arc-
 tica 848
 Alacia (Alacev I.), cneaz hant 326, 372
 Alaminos Antonio, navigator spaniol 241—
 247, 266
 Alarcon Hernando de, navigator spaniol
 315
 Albanel Charles, călător iezuit 556
 *Albanov V. I., navigator rus în Arctica
 711, 792, 829
 Albertis Luigi Maria d', călător italian
 746, 747
 Albo Francisco, navigator spaniol în jurul
 lumii 253, 258—260
 Albuquerque Affonso, colonizator portu-
 ghez, conducător de flotă, guvernator
 231, 232, 234, 235
 Albuquerque Jorge, guvernator portughez
 265
 Aldrich Pail, călător englez în Arctica 785
 Alei, prinț tătar 367
 Alekseev Fedot; vezi Popov V. A.
 Aleksei Mihailovici, țar al Rusiei 405, 539
 Alemquer Pero, navigator portughez 134,
 219
 Alenin Vasili; vezi Ermak Timofeevici
 *Alexandru I, împărat al Rusiei 633
 Alexandru al VI-lea Borgia, papă 162,
 163
 *Alexandru Macedon, rege cuceritor 13,
 38, 39
 Alfinger Ambrosius, conchistador german
 296, 297
 Alfred cel Mare, rege anglo-saxon 63
 *Allen H. O., călător american 701
 Allouez C., călător iezuit 552, 553
 Almagro Diego tatăl, conchistador spa-
 niol 283—285, 288—290, 292, 293
 Almagro Diego (fiul), conchistador spa-
 niol 290, 292
 Almeida Francisco d', colonizator portu-
 ghez, comandant de flotă 231, 232, 234
 Almeida Lourenço d', navigator portu-
 ghez 232
 „Almilandi”; vezi Gama V.
 Alphonse Jean; vezi Affonso João
 Altamira i Crevea Rafael, istoric spaniol
 293
 Altin han; vezi Altin rege
 „Altin rege” 538
 *Alvarado Pedro de, conchistador spaniol
 276, 277
 Alvares Francisco, călător portughez 138
 Alvares Gonçalo, navigator portughez 218
 *Amerigo Vespucci; vezi Vespucci A.
 *Amundsen Roald Engelbrekt Gravning,
 navigator și aviator norvegian, a călă-
 torit în Arctica și în Antarctica 765,
 781, 799, 804—806, 824, 838—840, 845,
 860
 Ana Ivanovna, împărăteasă a Rusiei 565
 Anaximandru, geograf grec 51
 Andagoya Pasquale, conchistador spaniol
 283, 302
 *Anderson Rodolph, călător american în
 Arctica 781
 *Andrade Antão, călător iezuit 491, 492,
 540
 André; vezi Longjumeau André de
 *André Solomon August, aeronaut suedez
 în Arctica 787, 788

¹ Sînt însemnate cu * persoanele ale căror nume se întîlnesc pe harta globului.

- Andreev S., călător rus în Arctica 565, 566
- *Anjou P. F., călător rus în Arctica 750, 751
- Ankidinov G., explorator rus 402, 405, 407
- *Annenkov M. D., navigator rus; a călătorit în Antarctica și în jurul lumii 644
- Anson George, explorator englez 591
- Antiferov D. I., explorator rus 502, 503
- Anville Jean Baptiste, geograf și cartograf francez 148
- Arakceev, favorit al țarilor Pavel I și Alexandru I 638
- Aristotel, filozof grec din antichitate 72, 149
- *Armitage Albert, călător englez în Antarctica 800
- Arrianus Flavius, istoric greco-roman 38 46
- Așoka, rege indian 20
- Atahualpa, mare inca 286—288
- Atkinson Edward, călător englez în Antarctica 808
- *Atlasov V. V., explorator rus 407, 408, 497—503
- Aurville Albert, călător iezuit 540
- *Austin Horace, navigator englez în Arctica 779
- Averkiev, explorator rus 408
- Avienus Rufius Festus, poet roman 28
- Avila Pedro Arias (Pedrarias), conchistador spaniol, guvernator 239, 240, 283, 284
- Avila Gil Gonzalez, conchistador spaniol 277, 278
- Ayolas Juan de, conchistador spaniol 306
- Azanbuja Diogo, colonizator portughez 132, 134
- Babaev V., navigator rus în Arctica 567
- *Back George, navigator și călător englez în Arctica 774
- Badighin K. S., navigator sovietic în Arctica 846
- *Baffin William, navigator englez în Arctica 443—446
- Bahrușin S. V., istoric sovietic 353, 354, 363, 364
- *Baidukov G. F., aviator sovietic în Arctica 845
- Baikov F. I., sol și călător rus 539
- Baker J. N. L., istoric englez 548, 598, 697
- Baker Samuel White, călător englez 713, 714
- *Balboa Vasco Nunez de, conchistador spaniol 237—240, 251, 252, 283
- Balbus Lucius Cornelius, comandant de oști roman 49
- Baldaya Affonso Gonçalves, navigator portughez 123
- *Balleny John, vânător și navigator englez în Antarctica 794, 796
- Ban Ciao, comandant de oști chinez 17
- Banerje A. C., istoric indian 18, 21
- *Banks Joseph, navigator englez în jurul lumii 599, 601, 706
- Bannister G., călător englez 737
- *Baranov A. A., guvernator al Americii rusești, navigator 579—581, 634, 698
- Barbosa Duarte, navigator hispano-portughez 254, 261
- *Barents Willem, navigator olandez în Arctica 114, 467, 475
- *Barmin A., negustor rus 568
- Barney Josua, navigator englez în jurul lumii 610
- Barreto Isabella de, navigatoare spaniolă 420—422
- Barreto M., colonizator portughez 493
- *Barrow, sir John, navigator englez 770
- Barrow Steven, navigator englez în Arctica 114, 342—347
- Barrow William, navigator englez în Arctica 342, 347
- Barth Heinrich, călător german 714, 715
- Bartold V. V., istoric și orientalist rus 38, 116
- Bartolomeo, călător, călugăr italian 88
- Basov E. S., negustor și navigator rus 571
- *Bass George, navigator englez 489, 730, 735
- Bastidas Rodrigo, navigator și negustor de sclavi spaniol 190, 191, 237
- Başmakov, navigator și negustor rus 572
- Battuta; vezi Ibn Battuta
- Baudin Nicolas, navigator francez 731—733
- *Beaufort, sir Francis, amiral englez 810
- *Beautemps-Beaupré Charles, navigator, hidrograf și cartograf francez 628, 629
- Beccari Odoardo, călător italian 747
- *Beghicev N. A., călător și navigator sovietic în Arctica 764, 765
- Behaim Martin (Böheim M. sau Boemia Martinus de), cartograf german; navigator portughez 73, 132
- Béhounek F., aeronaut suedez în Arctica 841
- Behrens Carl Friedrich, navigator olandez în jurul lumii 590
- Beketov P., explorator rus 388—390

- Bekovici-Cerkasski *Aleksandr, print, navigator și călător rus 541—543
- *Belcazar Sebastian, conchistador spaniol 286, 288, 290, 298, 300
- *Belcher Edward, navigator englez în Arctica 778—780
- *Beliaikov A. V., aviator sovietic în Arctica 845
- *Bellingshausen F. F., navigator rus; a călătorit în Antarctica și în jurul lumii 58, 641—644, 646—649, 765, 793
- *Bellot Joséph René, navigator francez în Arctica 780
- Benalcazar S.; vezi Belcazar Seb.
- Benedict, călător, călugăr polonez 87
- *Bennet D., editor american 760
- *Ber K. M., naturalist și călător rus 748
- *Berejnih I. A., hidrograf sovietic 748
- *Berg L. S., naturalist, geograf și istoric sovietic 403, 544, 649
- *Bering V. I. (Ivan Ivanovici), navigator rus 418, 483, 504, 507—518, 525, 529, 532, 534, 565, 624, 627
- Berlanga T., episcop, navigator spaniol 288
- Bernaldes Andres, istoric spaniol 144
- Beuermann Moritz, călător german 717
- Bevle M. H.; vezi Stendhal
- *Billings Joseph (Iosif Iosifovici), navigator englez; a călătorit în Arctica și în jurul lumii 577, 579, 582—585
- Biron E. L., duce de Curlanda 565
- Biruni A. R., om de știință enciclopedist din Horezm 79, 80
- *Biscoe John, negustor și navigator englez în Antarctica 793, 794
- Bjarne, viking 71
- Blagodarev V. V., navigator rus în jurul lumii 745
- Bobadilla Francisco de (Bovadilla), guvernator spaniol 180—183, 191, 197
- *Bociarov D. I., navigator rus 579—581
- *Bodega i *Quadra Juan, navigator spaniol 627
- Boemia Martinus de; vezi Behaim M.
- Bogdanovici K. I., geolog și călător rus 684, 685, 687, 688
- Böheim M.; vezi Behaim M.
- Bolhovski S. D., guvernator rus 364
- *Bonaparte N.; vezi Napoleon I
- *Bonneville B., vânător și călător american 699
- Bonpland Aimé, naturalist și călător francez 701—703, 705
- *Booth Felix, capitalist englez 775
- Borchgrevnik Carsten, naturalist și navigator norvegian în Antarctica 798—800
- Boria Rodrigo Lançol; vezi Alexandru al VI-lea Borgia
- *Boşniak N. K., navigator și călător rus 654, 655
- *Bougainville Louis Antoine, navigator francez în jurul lumii 593—596, 598, 613
- Bourdillon Tom, alpinist englez 819
- Bourgogne Jean de (Ioan de Burgundia); vezi „Mandeville, sir John“
- *Bouvet de Lozier J. B. Ch., navigator francez în Antarctica 590, 591, 606—608, 617
- Bovadilla Fr. de; vezi Bobadilla Fr. de
- Bowers Henry, călător englez în Antartica 805, 806, 808
- Brainik V.; vezi Gavrillov-Brainik V. I.
- Brandan, „sfintul“, navigator legendar 73
- *Brazza Pierre Paul François Savorgnan de, călător și colonizator francez 725, 726
- Brébeuf Jean, călător iezuit 461, 462
- Briazga B., explorator rus 352, 361, 362, 365
- Bridger J., negustor și călător american 699
- Brinkin F., vezi Brikin F. P.
- Brito Antonio, colonizator și guvernator portughez 263, 265
- Brikin F. P., călător rus în jurul lumii 635
- *Broughthon W., navigator englez în jurul lumii 627
- Bruce James, călător scoțian 548
- Bruce William, navigator scoțian în Antarctica 803
- Brüe André, colonizator și guvernator francez 549
- *Brulé Etienne, vânător, negustor și călător francez („vagabond al pădurii“) 457—460
- *Bruni Joséph; vezi D'Entrecasteaux J. A.
- Brusilov G. L., navigator rus în Arctica 791, 792
- Bucarro Gaspar, călător portughez 494
- *Buchan David, navigator englez în Arctica 770, 773
- Bugor V. A., explorator rus 386, 388
- Buinički V. H., hidrograf și navigator sovietic în Arctica 846
- Bull Henrik, vânător și navigator norvegian în Antarctica 798
- *Bunge A. A., naturalist și călător rus 762
- Burhanov V. F., navigator sovietic în Arctica, șeful Direcției generale a Căii maritime de nord 849, 850, 867

*Burke Robert O'Hara, călător irlandez 740—742

Burney James, navigator englez în jurul lumii 610

*Burton Richard Francis, călător englez 713

*Button Thomas, navigator englez în Arctica 443, 444, 447, 448

Buza E. I., explorator rus 391, 392, 398

*Bylot Robert, navigator englez în Arctica 443—446

*Byrd Richard Evelyn, aviator, călător și navigator american în Arctica și în Antarctica 838, 860, 862—864

*Byron John, navigator englez în jurul lumii 591, 592

Cabeza de Vaca Álvaro Nunez, conchistador spaniol 307, 312, 314, 563

Cabot John (Caboto Giovanni), navigator englez 191—194, 213, 318, 337, 434, 449, 781

*Cabot Sebastian, navigator anglo-spaniol 191—194, 213, 305, 318, 325, 337, 341, 434

Caboto Giovanni; vezi Cabot John

Cabral Gonsalvo Velho, navigator portughez 123

Cabral João, călător iezuit 492

*Cabral Pedro Alvarez, navigator portughez 210, 219, 227—230

Ca'da-Mosto Alvise de, navigator și negustor de sclavi italian 126, 130

Caesar Caius Julius, conducător de oști și scriitor roman 34, 41, 42

Cagni Umberto, călător italian în Arctica 789

Calixt al III-lea, papă 162

Camargo Diego, navigator spaniol 251

Cambize, rege persan 23

*Cameron Verney Lovett, călător englez 722, 723, 725

*Campbell R., călător englez 700

*Canete, *marchiz, guvernator spaniol 420

Cantino A., agent diplomatic italian 74, 195, 196, 212

Cão Diogo, navigator portughez 130, 132, 134, 136, 706

Capello Hermengildo Carlos de Brito, călător portughez 728

Cardenas Garcia Lopez de, conchistador spaniol 315, 316

*Carol I de Habsburg, rege al Spaniei, totodată Carol al V-lea împărat german 118, 252, 257, 263, 265, 285, 290, 295, 296, 317, 319, 332

*Carol I Stuart, rege al Angliei 446, 555

*Carol al II-lea Stuart, rege al Angliei 455

Carquisano Martin Inigo de, navigator spaniol 331

Carpini Giovanni de Plano, călugăr, călător italian 86, 87

*Carson Kit, vânător și călător american 700

*Carstensz Jan, navigator olandez 485, 487

Cartagena Juan, navigator spaniol 252—255

*Carteret Philip, navigator englez în jurul lumii 591—593, 595, 609

*Cartier Jacques, navigator francez 321—326, 328, 456

Carvajal Gaspar, călător spaniol 302—304, 465

Carvalho João Lopez, navigator portughez 261, 262

Casella Esteban, călător iezuit 491

Castelnau Francis, călător francez 703—705

Castillo Bernal Diaz del; vezi Diaz B.

*Castillo Domingo, navigator și cartograf spaniol 282, 315

Cavelier de La Salle Robert; vezi La Salle R. C.

*Cehov A. P., scriitor rus 637, 654

*Cekin N., geodezist și călător rus în Arctica 528, 529

*Celsius S. I., navigator și călător rus în Arctica 380, 526, 528, 529

Cereviciin I. I., aviator sovietic; a efectuat zboruri în Arctica și în Antarctica 848, 849, 867

Cerkasski A. B., print; vezi Bekovici-Cerkasski A.

Cernov A. A., geolog și călător rus 692, 693

Cerskaia M. P., călătoare rusă 660

*Cerski I. D., geolog și călător rus 660, 763, 813, 814

Cesar Juan, conchistador spaniol 299

*Chamisso Adalbert von (Louis Charles Adélaide de), poet german, navigator rus în jurul lumii 639, 641

*Champlain Samuel de, colonizator și călător francez 456—461

Chanca Diego Alvares, medic și navigator spaniol 167, 169

Chancellor Richard, navigator englez 337, 339—342, 344, 346, 347

*Charcot Jean Baptiste, navigator francez în Antarctica 803

*Christensen Lars, navigator norvegian în Antarctica 861

Cian Țian, călător și conducător de oști chineze 11—15, 17, 18

*Ciaplin P. A., navigator rus 510

Cicerin, guvernator rus 573, 574

*Ciciagov V. I., navigator rus în Arctica 566—569, 574, 771

*Cihaciiov P. A., geograf și călător rus 656

*Cikalov V. P., aviator sovietic; a efectuat zboruri în Arctica 845

Cintra Pero do, navigator și negustor de sclavi portughez 130

Cirakin I. I., vânător și navigator rus în Arctica 568

*Cirikov Aleksei Ilici, navigator rus 418, 483, 507—509, 511, 512, 515, 517, 518, 529, 532, 571, 573, 624

Cirikov Piotr, guvernator rus 502

Cirus al II-lea, rege persan 21—23

Ciuhmovski B. G., aviator sovietic; a efectuat zboruri în Arctica 840

Ciulkov D., explorator rus 368

Clapperton Hugh, călător englez 710, 711

*Clark William, călător american 694, 695, 699

Clavijo Ruy Gonçalez, sol și călător castilian 99, 101

*Clerke Charles, navigator englez în Arctica și în jurul lumii 618, 622, 623

*Coats W., capitalist scoțian 803

Coelho Gonzalo, navigator portughez 210

Coelho Nicolao, navigator portughez 218, 226, 228

Coen Cornelis, colonizator și guvernator olandez; vezi Kun Cornelis

*Colbert Jean Baptiste, ministru francez 554

Colombo Domenico, italian, tatăl lui Cristofor Columb 144

Colón B.; vezi Columb Bartolomeo

*Colón *Cristóbal; vezi *Columb Cristofor Colón D.; vezi Columb Diego, fiul lui Cristofor Columb

Colón D.; vezi Columb Diego, fratele lui Cristofor Columb

Colón H.; vezi Columb Hernando

Columb Bartolomeo (Colón Bartolomé), fratele lui Cristofor Columb, navigator spaniol 149, 174, 179, 181, 197, 199, 201, 204

*Columb Cristofor (Colón Cristóbal), navigator spaniol 53, 59, 74, 97, 136, 141—146, 148—185, 187, 188, 190, 191, 197—206, 208—210, 213, 216, 217, 240, 241, 252, 259, 302

Columb Diego (Colón D.), fiul lui Cristofor Columb, guvernator spaniol 145, 148

Columb Diego (Colón D.), fratele lui Cristofor Columb, navigator spaniol 171, 181, 205

Columb Domenico; vezi Colombo D.

Columb Hernando (Colón H.), fiul lui Cristofor Columb, navigator spaniol 148, 197, 199

Conti Niccoló de', călător italian 101, 105

Cook Frederick Albert, călător și navigator american în Arctica și în Antarctica 788

*Cook James, navigator englez în Arctica, Antarctica și în jurul lumii 58, 425, 489, 578, 582, 585, 587—589, 596—623, 626, 628, 641, 644—646, 706, 792, 793

*Cordova Francisco Fernandez, conchistador spaniol 243—247

*Cordova Francisco Vasquez, conchistador spaniol 314—318

*Cortereal Gaspar, navigator portughez 194, 196, 213, 318, 435

*Cortereal Miguel, navigator portughez 196, 213, 318

*Cortes, navigator spaniol 627

*Cortez Hernando, conchistador spaniol 250, 251, 266, 267, 269—273, 275—283, 285, 286, 295, 312, 319, 331

Cosa Juan de la, cartograf, navigator și negustor de sclavi spaniol 170, 185, 187, 189, 190, 193

Covilhão Pero do, călător portughez 105, 136—138, 492

*Crozet F., navigator francez 618

*Crozier Francis Richard, navigator englez în Arctica și în Antarctica 776, 782, 796

*Cunningham Allan, naturalist și călător englez 734

Dal V. I., scriitor rus; a întocmit „Dicționarul limbii ruse” 352

*Dalrymple Alexander, geograf englez 425, 598, 599, 606, 616

*Dampier William, pirat englez; a navigat în jurul lumii 585—588, 593

Darius I, rege persan 23—24

*Darling, guvernator englez 734

*Darwin Charles, naturalist englez; a navigat în jurul lumii 427

Daurkin N., călător rus 565

*David T. E., călător englez în Antarctica 804

Davis Edward, pirat englez 589

*Davis Francis, navigator englez în Antarctica 808

*Davis John, navigator englez în Arctica 437—439

- *Davidov B. V., navigator sovietic în Arctica 827, 828
- *Dawson George Mercer, geolog și călător englez 701
- Defoe Daniel, scriitor englez 588
- *Dejnev S. I., explorator rus în Arctica 399—406, 507, 511, 515, 529
- *Delarov E. I., negustor și navigator rus 580
- *Delaware (Thomas West), lord, colonizator englez 452, 455
- *De Long George Washington, navigator american în Arctica 760, 761
- Denham Dixon, călător englez 710, 711
- *D'Entrecasteaux Joseph Antoine *Bruni, navigator francez 628, 630
- Desio A., geolog și alpinist italian 819
- *De Soto Hernando; vezi Soto
- Desselier, cartograf francez 326
- De Veer Gerrit, navigator olandez în Arctica 468, 472, 474
- *De Vries Marten, navigator olandez 411, 418, 479, 480, 482, 483, 520, 521.
- Dezideriu Ippolit, călător iezeit 540, 541
- Diakov F., explorator rus 373
- *Dias Bartolomé; vezi Diaz Bartolomeo
- *Diaz Bartolomeo, navigator portughez 134—136, 218—220, 228, 229
- Diaz del Castillo Bernal, scriitor și conchistador spaniol 242, 243, 247, 249, 251, 266, 267, 269, 271, 273, 319, 320
- Diaz Diniz, navigator și negustor de sclavi portughez 125
- Diaz Diogo, navigator portughez 229, 230
- Diaz Melchior, conchistador spaniol 314
- *Dickson Oskar, negustor suedez 757, 758
- Dicuil, geograf, călugăr irlandez 65, 66, 72
- Diniz I., rege al Portugaliei 120
- Diogene, navigator greco-roman 48, 49
- Dolgoruki, familie de prinți ruși 524
- Dominguez Francisco, călugăr, călător spaniol 699
- Domojirov B., explorator rus 370
- *Drake Francis, pirat englez; a navigat în jurul lumii 427—433, 437, 450, 478
- Drusus Claudius Nero, conducător militar roman 42, 43
- *Drygalski E., navigator german în Antarctica 801
- Dudin I., navigator rus 574, 575
- Dudin II, navigator rus 574, 575, 578
- Dumont *d'Urville Jules Sébastien César, navigator francez; a călătorit în Antarctica și în jurul lumii 794—796
- Durforth Cornil, navigator englez în Arctica 337
- Dyot J. M., călător american 821
- Eannes Gil, negustor de sclavi și navigator portughez 123
- Ecaterina a II-a, împărăteasă a Rusiei 545, 564, 573, 574, 578, 626
- *Edel Iakob, navigator olandez 484
- Edigar; vezi Edigher
- Edigher, han din Siberia 349, 367
- *Egede Hans, misionar și călător norvegian în Arctica 569, 570, 823
- *Egede Kristian, călător norvegian în Arctica 571
- Ehinger, familie de bancheri germani 301
- Ehinger Ambrosius; vezi Alfinger A.
- Eirik Raude; vezi Erik cel Roșu
- Eklon F. L., călător rus 672, 679
- Elcano Juan Sebastian, navigator spaniol în jurul lumii 255, 262, 329, 330
- Eldorado, domnitor legendar 294
- Eletkoi A., guvernator rus 370
- Elisabeta I. Tudor, regină a Angliei 426, 431, 432, 434, 435, 448—450
- Elisabeta Petrovna, împărăteasă a Rusiei 585
- Elius Gallus; vezi Gallus E.
- *Ellsworth Lincoln, aviator american; a efectuat zboruri în Arctica și în Antarctica 838, 862, 863
- Enciso Martin Fernandez, conchistador spaniol 236, 237
- *Enderby Ch., negustor englez 793, 794
- *Engels Fr. 61, 62, 171, 206, 433
- Enrique al III-lea (Henric al III-lea), rege al Castilei 99
- Enrique malaiezu, sclavul lui Magellan, navigator în jurul lumii 260, 261
- Entrecasteaux J. A.; vezi D'Entrecasteaux J. A.
- Epancia, cneaz tătar 355
- Erastov I. P., explorator rus 393
- Eratostene, geograf grec din antichitate 52, 53, 57
- Erik cel Roșu (Eirik Raude), viking 67, 68, 71, 72
- Erila Mihailov; vezi Zirian D. M.
- Eriomin A., negustor și navigator rus în Arctica 748
- Ermak Timofeevici, hatman și explorator rus 348, 349, 352—367
- Ermolin A., vânător și navigator rus în Arctica 569
- Ert. V., navigator rus 519
- Escalante S., călugăr, călător spaniol 699
- *Eschscholz I. I., navigator rus în jurul lumii 650
- *Espinoza Gaspar, conchistador spaniol 278
- Espinosa Gonzalo Gomez, navigator spaniol în jurul lumii 254, 261—263, 265

- Estebanico „maurul“, călător spaniol 312, 314
- *Eterikan (Eteriken), iakut, vânător și călător în Arctica 564
- Eteriken; vezi Eterikan
- *Etolin A. K., navigator rus 641
- Eudox din Cyzicus, navigator grec din antichitate 47
- Eugeniu al IV-lea, papă 101
- Euler L., astronom rus 592
- Evans Charles, alpinist englez 819
- Evans Edgar, călător englez în Antarctica 805, 806
- Evans G. W., topograf și călător englez 734
- *Everest George, topograf englez 818
- *Evreinov I. M., geodez și navigator rus 505
- *Eyre Edward John, călător englez 736—738
- Faddeev, vânător rus în Arctica 749
- Faleiro Ruy, astronom portughez 252
- Falk I., călător rus 547
- Fa Sian, călător și navigator chinez 18,
- Fawcett Percy Harrison, călător englez 820, 821
- *Fedcenko A. P., naturalist și călător rus 665, 666, 669
- Federmann Nikolaus, conchistador german 298, 300, 301
- Feodorov Evgheni Konstantinovi, navigator sovietic în Arctica 844
- Feodorov Ivan, navigator rus 510, 511, 515, 529, 621
- *Ferdinand Catolicul, rege al Aragonului 141, 143, 165, 179, 182, 191, 192, 197, 205, 207, 241
- Fernandez Alvaro, navigator și negustor de sclavi portughez 125
- Ferrando do Aragon; vezi Ferdinand Catolicul
- Ferrara, duce de 195
- Ferrer, cosmograf portughez 164
- Ferrer Jaime, om de știință și giuvaergiu catalan 175
- Fidler Peter, geodez și călător englez 562
- *Figurin A. E., călător rus în Arctica 751
- *Filip al II-lea de Habsburg, rege al Spaniei 333, 416, 432, 433, 476
- Filippov A., explorator rus 398—400
- *Finsch Otto, istoric rus 747
- Fischer I., istoric rus 391
- Flaccus Septimius, călător roman 49
- *Flinders Mathew, navigator englez 730—733, 735, 773
- Floke, viking 66
- Florin Jean; vezi Verrazano Giovanni
- Fomin I. K., navigator rus 583
- *Fonseca Juan Rodrigo, demnitar spaniol 247, 252
- Fontanarosa Susanna, italiancă, mama lui Cristofor Columb 144
- *Forrest John, călător englez 606, 743
- Forster Georg, scriitor, navigator german în Antarctica și în jurul lumii 601, 606
- *Forster Johann Reinhold, naturalist, navigator german în Antarctica și în jurul lumii 607
- *Fox Luke, navigator englez în Arctica 446—448
- *Fraenkel Knut, aeronaut suedez; a călătorit în Arctica 787, 788
- Fra Mauro, cartograf, călugăr italian 97, 116
- Francisc I, rege al Franței 191, 318, 323, 325
- François Kurt von, colonizator și călător german 729
- *Franklin, lady Jane, soția lui John Franklin 776, 780, 783
- *Franklin, sir John, navigator și călător englez în Arctica 773—781, 796
- Frantbekov D., guvernator rus 412, 413
- *Frémont John Charles, călător american 700
- *Frobisher Joseph, negustor și călător canadian 560
- *Frobisher Martin, navigator englez în Arctica 347, 434—437, 439, 441, 445, 448
- *Frontenac Louis de Buade, guvernator francez 556
- Fugger, familie de bancheri germani 329
- *Furneaux Tobias, navigator englez în Antarctica și în jurul lumii 606—610, 615, 618
- Galkin I., explorator rus 388, 396
- *Gall Roman Romanovici, navigator rus 584, 585
- Gallus Elius, comandant de oști roman 47
- Gama João da, navigator legendar 483
- Gama Paolo da, navigator portughez 218, 226
- *Gama Vasco da, navigator, colonizator și comandant de flotă portughez 138, 164, 180, 218—221, 223—230, 231
- Camelin, navigator francez 533, 731, 732
- Gamitto A., călător portughez 720
- Gan In, călător chinez 17
- Garay Francisco, guvernator și conchistador spaniol 249—251, 275, 276

- *Caribaldi Giuseppe, conducător al mișcării de eliberare națională din Italia 746
- *Gauss Karl Friedrich, matematician, astronom și geodez german 796, 797
- Gavril, vinător și navigator rus în Arctica 342—344
- Gavrilov-Brajnik V. I., voievod rus 116—118
- Georgi I. G., călător rus 546—548, 658
- *Gerlache Adrien de, navigator belgian în Antarctica 799, 804
- Gerritz G., cartograf olandez 471
- Chilev, geodez și navigator rus 584
- *Gibson, călător englez 743
- Gilbert Humphrey, navigator și colonizator englez 448—450
- *Gilbert Joseph, navigator englez în jurul lumii 615
- *Giles Ernest, călător englez 742, 743
- Gillam Zacharia, navigator englez 555
- Ginghis han, cuceritor mongol 85, 86
- Glazunov A., călător rus 698
- Glotov S., negustor și navigator rus 573
- Gluhov I., explorator rus 364, 367
- Gmelin I. G. (senior), naturalist german; călător rus 532, 534, 535
- Godunov Feodor Borisovici, prinț rus 471
- Godunov Piotr Ivanovici, guvernator rus 407, 414
- *Godwin-Austen Henry, topograf englez 819
- Golikov I., negustor rus 579
- Golițin B. A. prinț rus 541
- *Golovin Mark, navigator rus în Arctica 524
- Golovin P., guvernator rus 408, 412
- Golovin P. G. aviator rus; a efectuat zboruri în Arctica 844
- *Golovnin V. M., navigator rus în jurul lumii 626, 628, 637—639, 751
- Gomez Diogo, navigator și negustor de sclavi portughez 126
- Gomez Hernao, negustor de sclavi portughez 130, 131
- Gonçalves Antao, navigator portughez 124
- Gonzalez Felipe, navigator spaniol 612
- *Core John, navigator englez; a călătorit în Arctica și în jurul lumii 618, 623
- Gosnold Bartholomew, navigator englez 450, 451
- Graça, călător portughez 720
- Grant James Augustus, călător englez 713, 714
- *Gray Robert, navigator american în jurul lumii 625—627
- *Greely Adolph Washington, american; a călătorit în Arctica 785, 786
- Green Charles, astronom și navigator englez 599, 601, 602, 606
- *Gregory Augustus, călător englez 737, 739, 740
- *Gregory Francis, călător englez 740
- Grenfell G., călător englez 727
- Grénol, vinător, negustor și călător francez („vagabond al pădurii“) 459, 460
- *Grey George, navigator englez 737
- *Grijalva Juan, conchistador spaniol 246—250, 266
- *Grinell Henry, negustor american 778
- Grinville Richard, colonizator englez 449, 450
- Groséilers Médar, negustor și călător francez 552, 555, 556
- Grotefend Georg Friedrich, filozof german 545
- Groza I., hatman, călător rus 352
- Gruebor Johann, călător iezuit 540
- Grumm-Grjmailo Grigori Efimovici, călător rus 688
- Grumm-Grjmailo Mihail Efimovici, călător rus 688
- Gubar Posnik; vezi Ivanov-Gubar P.
- Gubin, navigator rus în Arctica 568
- Guerra Cristobal, navigator spaniol 184, 185
- Guerra Luis, bancher spaniol 184
- Guevara, navigator spaniol 330
- *Gunnbjorn, viking 67
- *Guzman Nuno, conchistador spaniol 280, 281, 312
- *Gvozdev M. S., geodez și navigator rus 510, 511, 515, 520, 529, 621
- *Habarov E. P. (Habarov-Sviatitski), explorator rus 411—415
- Habarov-Sviatitski; vezi Habarov E.P.
- *Hackluyt Richard, istoric englez 347
- Haeckel Ernst, naturalist german 744
- *Hall Charles Francis, navigator american în Arctica 783, 784
- *Hall James, navigator englez în Arctica 434
- Hannon, colonizator și comandant de flotă cartaginez 31
- Hans H.; vezi Hendrik H.
- Hansen Nicolaus, călător norvegian în Antarctica 799
- Harald Hårfagre, rege al Norvegiei 66
- Hardar, viking 66
- Hart G., istoric american 227
- *Hartog Dirk, navigator olandez 484
- Hawkins John, pirat, navigator englez 426, 429, 433

*Hayes Isaac Israel, navigator și călător american în Arctica 783
 Hearne Samuel, călător englez în Arctica 559—561
 Hedenstrom M. M., călător rus în Arctica 749, 750, 813
 Heemskerck Jakobus, navigator olandez în Arctica 470, 472, 474
 Helwald Fr., istoric german 569
 *Hendrik H., eschimos, navigator în Arctica 783, 784
 Hennepin, călător francez 418, 482
 Henric al III-lea; vezi Enrique al III-lea
 Henric al IV-lea de Bourbon, rege al Franței 437, 456
 Henric al VII-lea Tudor, rege al Angliei 191
 Henric Navigatorul, prinț portughez 121—124, 126—129
 Henrique Navigatorul, infante portughez; vezi Henric Navigatorul
 Henson Mathew, negru american, călător în Arctica 789
 Herberstein Siegmund, diplomat și călător german 117, 118, 337
 *Heredia Pedro, conchistador spaniol 298, 299
 Herodot, istoric, geograf și călător grec din antichitate 22, 26, 30, 36—38, 51, 52, 87, 726
 Herrera, conchistador spaniol 295, 296
 Herrera Antonio, istoric spaniol 182
 Heyerdahl Thor, etnograf și navigator norvegian 284
 Hill Thomas, navigator englez 610
 Hillary Edmond, alpinist neozelandez 818, 819
 Himilcon, navigator fenician 28, 33
 Hippalus, navigator greco-roman 47
 Hipparchus, astronom grec din antichitate 34
 Hirhuf, călător din Egiptul antic 26
 Hitrovo S. F., navigator rus 514
 Hoces Francisco, navigator spaniol 329, 330, 478
 Hohermuth von Speyer Georg, conchistador german 297, 298, 301
 Hojeda Alonso, conchistador, navigator și negustor de sclavi spaniol 170, 185—190, 194, 206—208, 210, 236—238, 299
 Holbein Hans (cel Tânăr), pictor german 193
 *Hollick-Kenyon Herbert, aviator american; a efectuat zboruri în Antarctica 862, 863
 Homer, poet grec din antichitate 51
 Hood Robert, călător englez în Arctica 774

Horezmi Muhammed, astronom din Horezm 79
 *Horis L. A., pictor, navigator rus în jurul lumii 639
 Houtman Cornelis de, navigator olandez 475, 476
 *Houtman Frederik, navigator olandez 484
 Hripunov D., explorator rus 373—375
 *Hromcenko V. S., navigator rus în jurul lumii 640, 641
 Huascar, mare inca 286, 288
 Hubilai, mare han mongol și împărat chinez 90—92, 94
 *Hudiakov, geodezist și navigator rus 584
 *Hudobin A., navigator rus în jurul lumii 651
 *Hudson Henry, navigator anglo-olandez în Arctica 439—442, 444, 515
 Hulagu, cirmuitor mongol al Iranului 91
 *Humboldt Alexander, naturalist, geograf și călător german 209, 218, 659, 662, 665, 667, 668, 701—703, 705
 Hume Hamilton, călător englez 734, 735
 Hunt John, alpinist englez 818, 819
 *Huon de Kermadec; vezi Kermadec Huon de
 Hutten Philipp von, conchistador german 298, 301
 *Hvoinov, călător rus în Arctica 565
 Iacob I. Stuart, rege al Angliei 451
 Iakut Abn Abdallah, grec din Bizanț, geograf arab 81
 Ianikov G. V., geograf sovietic 526, 527, 531
 Iaroslav Vsevolodovici, cneaz rus 87
 Iasir G., explorator rus 370
 Ibn al Vardi, geograf și cartograf arab 81
 Ibn Battuta, călător arabo-berber 81—83
 Ibn Dasta; vezi Ibn Rusta
 Ibn Fadhlân A., călător arab 78
 Ibn Haukal, călător arab 79
 Ibn Hordadbeh, geograf și călător persan 78
 Ibn Madjid Ahmed, navigator arab 223, 224
 Ibn Rusta A., geograf și călător persan 78
 Idrisi A.A.M., geograf arab 80, 81
 *Igloolik, eschimosă 448, 772
 Ignati, călugăr rus; vezi Kozîrevski I.
 Ignatiev I., vinător și navigator rus în Arctica 401
 Ilin P. I., navigator rus; a călătorit în Arctica și în jurul lumii 751
 „Il Milione“; vezi Polo M.

*Inglefield Edward Augustus, navigator englez în Arctica 783
 *Ingolfr Arnarson (Ingoulf), viking 66, 67
 *Ingoulf A.; vezi Ingolfr A.
 Inocențiu al IV-lea, papă 86
 Ioan; vezi „Ioan, regele-preot” și „João da India”
 „Ioan, regele-preot”, rege legendar 84—86, 122
 *Iohannesen Eduard, vânător și navigator norvegian în Arctica 756
 *Irala Domingo Martinez, conchistador spaniol 307
 *Isabella Catolica, regină a Castiliei 141, 143, 148—150, 165, 174, 179, 182, 191, 192, 205
 *Isacenko B. L., microbiolog sovietic 830
 *Isakov, negustor și navigator rus în Arctica 749
 Istrachi Ibrahim al, geograf și călător arab 79
 I Tzin, călător și navigator chinez 19
 Iulius Caesar; vezi Caesar
 Ivan al III-lea Vasilievici, mare cneaz al Moscovei 101
 Ivan al IV-lea Vasilievici, țar al Rusiei 341, 342, 349, 350, 360
 Ivanov Ivan Nikiforovici, hidrograf și navigator rus în Arctica 748
 Ivanov Kurbat, explorator rus 395
 Ivanov-Gubar Posnik, explorator rus 392, 393
 Ivens Roberto, călător portughez 728
 Izmailov G. A., navigator rus 579, 581

Jackmann Charles, navigator englez în Arctica 346—348
 *Jackson Frederick George, călător englez în Arctica 754, 755, 786
 *James Thomas, navigator englez în Arctica 446—448, 451,
 Jansz Villem Janszoon, navigator olandez 484, 485
 Jaramillo, conchistador spaniol 316, 317
 Jdanko E. A., navigatoare rusă în Arctica 791
 *Jefferson Thomas, președinte al S.U.A. 694
 Jenkinson Anthony, călător englez 346
 Jesup Morris, capitalist american 789
 João al II-lea (Ioan al II-lea), rege al Portugaliei 132, 134, 136—138, 148
 João al III-lea (Ioan al III-lea), rege al Portugaliei 265
 „João da India” (Ioan al Indiei), rege-preot legendar 136—138

*Johansen Frederik Hjalmar, călător și navigator norvegian în Arctica 755, 786
 *Johnson Richard, navigator englez în Arctica 344, 346
 *Johnstone, navigator englez 627
 *Johov A. N., navigator rus în Arctica 769
 *Jolliet Louis de, negustor și călător francez 553—556
 Joule James Prescott, fizician englez 650
 Juan, prinț spaniol 182
 Juan B.; vezi Cosa Juan de la
 Juan Florin; vezi Verrazano C.
 Juba al II-lea, rege al Mauritaniei 48
 Junker V. V., călător rus 726, 727

Kaempfer Engelbrecht, istoric, geograf și călător german 638
 Kalinin D., navigator rus în jurul lumii 635
 *Kane Elisha Kent, navigator american în Arctica 783
 Karamzin N. M., istoric rus 115, 116
 Karelin D. B., geograf sovietic 830
 Karelin G. S., geograf și călător rus 663
 *Kazakievici P. V., navigator rus în jurul lumii 653
 Kaznakov A. N., călător rus 692
 *Kellett Henrv. navigator englez în Arctica 753, 760
 *Kemp, vânător și navigator englez în Antarctica 794
 *Kennecott Robert, geolog și călător american 700
 *Kerguelen Trémarec Yves Joseph, navigator francez 607, 608, 618
 *Kermadec Huon de, navigator francez 629
 Kindiakov I., geodez și călător rus în Arctica 530
 *King, guvernator englez 730
 King William Parker, călător englez 741
 Klimovski A., călător rus 698
 *Koch Lauge, călător danez în Arctica 823
 *Koldewey Karl, navigator german în Arctica 753
 Kolesnikov V., explorator rus 395, 396
 Kolesov V., explorator rus 501, 503, 504
 Kolmakov P., călător rus 698
 Kolobov N. I., explorator rus 396—398
 *Kolomeițev N. N., navigator și călător rus în Arctica 763
 Kolțo (Kolțov) I., hatman și explorator rus 352, 360, 361, 364, 368
 Kolțov I.; vezi Kolțo

- Koltov-Mosalski V., guvernator rus 369, 370
- Konrad A., navigator rus în Arctica 791, 829
- Kopilov D., explorator rus 396, 398
- Koritov, explorator rus 390
- *Korjenevskaia E., călătore sovietică 816
- Korjenevski N. L., geograf și călător sovietic 816
- Korsakovski P., călător rus 697, 698
- *Kosciuszko Tadeus, fruntaș al mișcării de eliberare națională din Polonia 739
- Koselev I. N., navigator rus în Arctica 524
- Kotov I. S., aviator sovietic în Arctica 849
- *Kotzebue O. E., navigator rus în Arctica și în jurul lumii 638—641, 649, 650
- Kozirevski I., explorator rus 406, 502—504
- *Kozlov P. K., călător rus 681, 684, 686, 687, 689—693
- *Kozmin P. T., navigator rus; a călătorit în Arctica și în jurul lumii 652, 751, 752
- Kracikovski I. I., orientalist sovietic 223
- *Krašeninnikov, S., geograf și călător rus 403, 406, 499, 500, 508, 509, 513, 518, 532, 535—537
- Kremer; vezi Mercator G.
- *Krenițin P. K., navigator rus 567, 574—579, 581
- Krenkel E. T., radiotelegrafist și navigator rus în Arctica 844
- *Kropotkin P. A., geograf și călător rus 547, 658, 659
- *Krusenstern Ivan Feodorovici, navigator rus în jurul lumii 633—638, 642, 652
- Krusenstern Pavel Pavlovici, navigator rus în Arctica 756
- Kucin A. S., navigator rus în Arctica și în Antarctica 763, 766
- Kucium, han siberian 119, 349—351, 357—359, 364—371
- *Kumani M. N., navigator rus 744
- Kun Kornelis, colonianist olandez 477
- Kurbski S. F., voievod rus 116, 117
- Kurbski-Ciornii F., voievod rus 115, 116
- Kurocikin K., explorator și navigator rus în Arctica 379, 380
- Kurov D., explorator rus 349
- *Lacerde Francisco (Lacerde-Almeida), călător și colonizator portughez 550, 551
- Lacerde-Almeida; vezi Lacerde F.
- *Lachlan M.; vezi Macquarie
- La Cosa J.; vezi Cosa Juan de la
- Ladighin V. F., călător rus 692
- Laing Alexander Gordon, călător englez 710
- Laksman A. K., navigator și călător rus 637
- Laktionov A. F., oceanograf sovietic 842, 849, 850
- Lamber Raymond, alpinist elvețian 818
- Lander John, călător englez 711, 712, 715
- Lander Richard, călător englez 711, 712, 715
- *Lanzarote, navigator și negustor de sclavi portughez 124, 125
- *La Pérouse Jean-François de Galaup, navigator francez 605, 623, 624, 628—630 636, 652, 653
- *Laptev Dmitri Iakovlevici, călător și navigator rus în Arctica 530—532, 544
- *Laptev Hariton Prokofievici, călător și navigator rus în Arctica 526—530, 532, 758
- Laptev Mihail Andrianovici, navigator rus în Arctica 747
- Larsen Henry, navigator canadian în Arctica 823, 824
- *Larsen Karl, vânător și navigator norvegian în Antarctica 798, 801, 802
- *La Salle Robert Cavelier de, călător francez 554, 556, 557
- Las Casas Bartolomé, episcop și istoric spaniol 142, 144, 154, 171, 172, 183, 184, 207, 217, 218
- Las Casas Francisco, navigator spaniol 154, 278
- *Lasinius P., navigator rus în Arctica 529, 530
- *Lautaro, căpetenie indiană 293
- Lavkai, cneaz daur 413
- *Lavrov A. M., navigator sovietic în Arctica 835
- Lazarev Andrei Petrovici, navigator rus în Arctica și în jurul lumii 747
- *Lazarev Mihail Petrovici, navigator rus în Antarctica și în jurul lumii 58, 641—647, 649, 765, 793
- Lebedev D. M., istoric sovietic 544
- *Legazpi Lopez Miguel de, navigator și colonizator spaniol 416, 417
- *Leichhardt Ludwig, călător german 737—739
- Leif, viking (secolul al IX-lea) 66, 67
- Leif cel Fericit (Leif Erikssönn), viking (secolele X—XI) 71, 72
- Leif Erikssönn; vezi Leif cel Fericit

Lejoev V. K., călător și geolog sovietic 816

*Le Maire Iakob (Lemaire I.), navigator olandez 478—480, 488, 489

Lemaire I.; vezi Le Maire Iakob
Le Maire Isaak, negustor olandez 478
Lenfant, călător francez 712

*Lenin Vladimir Ilici 825, 826

*Lentz E. H., fizician, navigator rus în jurul lumii 650

*Leontiev I., geodez și călător rus în Arctica 566

*Leopold al II-lea, rege al Belgiei 729

Lepe Diego, navigator și negustor de sclavi portughez 188, 190

*Leskov Arkadi Sergheevici, navigator rus în Antarctica și în jurul lumii 101, 644
Leskov Nikolai Semionovici, scriitor rus 101

Lesseps Jean Baptiste Barthélemy, călător francez în jurul lumii 624

Leszczynski Stanislaw, rege al Poloniei 527

Letavet A. A., alpinist sovietic 817

*Levașov M. D., navigator rus 574—579, 581

Lewis Marywater, călător american 694, 695, 699

*Liahov Ivan, vânător, negustor și călător rus în Arctica 564

Liahov Maksim, vânător și călător rus în Arctica 750

Liapa St., explorator rus 115

Lima Rodrigo, diplomat și călător portughez 188, 492

Linnik G., navigator rus în Arctica 791

Linschooten Jan Hugo van, navigator olandez în Arctica 467, 470

Lipin O. M., guvernator rus 502

*Lisianski I. F., navigator rus în jurul lumii 468, 633—637

*Litke F. P., navigator rus în Arctica și în jurul lumii 650—652, 655

Livingstone Charles, fratele lui D. Livingstone, călător 720, 721

*Livingstone David, călător scoțian 550, 551, 718—725

Livingstone Mary, soția lui D. Livingstone, călătoare 719, 730

*Lišov I., geodez și călător rus în Arctica 565

Loaysa Garcia Jofre, navigator spaniol 329—331, 416

Lobo Jirome, călător iezuit 493

*Lockwood James, călător american în Arctica 785, 786

Lodighin I., vânător și navigator rus în Arctica 569

*Lomonosov M. V., om de știință, enciclopedist rus 532, 566, 568

Longjumeau André, călugăr, călător francez 87

*Long Thomas, vânător și navigator american în Arctica 753

*Lopatin I. A., geolog și călător rus 547
Loșak (Loșakov), vânător și navigator rus în Arctica 344, 345

Loșakov; vezi Loșak

Loșkin Aleksei, călător rus în Arctica 568

*Loșkin Savva, vânător și navigator rus în Arctica 568

*Lovțov G., navigator rus 637

*Louis, numele mai multor regi ai Franței; vezi Ludovic al IX-lea, Ludovic al XIV-lea, Ludovic al XV-lea

Ludlov, călător rus 747

Ludovic al IX-lea cel Sfint, rege al Franței 87

*Ludovic al XIV-lea de Bourbon, rege al Franței 554, 557

*Ludovic al XV-lea de Bourbon, rege al Franței 595

*Lujin F. F., geodez și navigator rus 505

Luka „căpitanul“, călător rus în Arctica 378

Lukin I., călător rus 700

Luque Hernan, armator spaniol 283

MacClintock, sir Francis Leopold, navigator scoțian în Arctica 778, 779—781

*MacClure, sir Robert John Le Mesurier, navigator scoțian în Arctica 779—781

*Mackenzie Alexander, călător scoțian în Arctica 560—563

Mackenzie Roderick, călător scoțian în Arctica 560, 561

Machiavelli Niccolo, scriitor italian 143, 162

*Mackay A., călător australian 819, 820

*Macquarie Lachlan, guvernator englez 734

Magalhaes; vezi Magellan F.

Magallanes; vezi Magellan F.

*Magellan Fernando (port. Magalhaes, sp. Magallanes), navigator spaniol în jurul lumii 55, 164, 165, 251—263, 328—330, 332, 334, 418, 419, 426, 427, 434

Mahmet-Kul, prinț siberian 357, 361, 371

Mahmud Gaznevi, sultan afgan 80

*Makarov S. O., oceanograf, comandant de flotă, navigator rus în Arctica și în jurul lumii 825

Makdisi; vezi Mukaddasi
 Malahov, hidrograf și călător rus 699
 *Malaspina Alejandro, navigator spaniol 627
 *Malighin S. G., navigator rus în Arctica 523, 524
 *Malmgren Finn, geofizician și aeronaut suedez; a lucrat în Arctica 840—842
 Mametkul; vezi Mahmet-Kul
 Manco Capac, mare inca 288, 290
 „Mandeville, sir John” 97, 304
 Mansurov I., voievod rus 367
 Manuel I cel Fericit, rege al Portugaliei 138, 194, 218
 *Marco Polo; vezi Polo M.
 Marcos; vezi Niza M. de
 Mariano, aeronaut italian; explorator în Arctica 842
 Maria Stuart, regină a Scoției 432
 Marignolli Giovanni, călugăr, călător italian 99, 105
 Marina, tălmace indiană 267, 268
 Marinos din Tir, geograf grec din antichitate 48, 49, 50
 *Marion-Dufresne Nicolas Thomas, navigator francez 618
 *Markham Albert Hastings, navigator și călător englez în Arctica 783, 785
 *Marques Lourenço, guvernator portughez 493
 *Marquette Jacques, călător iezuit 553—556
 Martir Pedro, scriitor spaniol 163, 194, 236
 *Marx Karl 62, 143, 171, 206, 433
 Massa Isaak, scriitor și cartograf olandez 378, 379
 Masudi Abul Hasan Ali, istoric, geograf și călător arab 78, 79
 Maternus Iulius, călător roman 50
 *Matisen F. A., navigator rus în Arctica 763
 *Matiuskin F. F., navigator și călător rus în Arctica și în jurul lumii 751, 752
 Mauro; vezi Fra Mauro
 *Mawson Douglas, călător australian în Antarctica 804, 808, 810, 860
 Maximilian I de Habsburg, împărat german 118
 *Mayen Jan, navigator olandez în Arctica 440
 Mazuruk I. P., aviator sovietic; a efectuat zboruri în Arctica 849
 Medici, familie de bancheri italieni 206
 Medici Lorenzo, bancher italian 207, 212
 Medinaceli, duce spaniol 148, 149
 Medina-Sidona Gaspar Alonzo Perez de Guzman, duce spaniol 432

Meer E.; vezi Meyer E.
 Megasthenes, geograf și călător grec din antichitate 40
 Mela Pomponius, geograf roman 43, 44, 45, 53, 54, 55
 Mellory D. L., alpinist englez 818
 Mendana de Neira Alvaro, navigator spaniol 418—422
 Mendez Diego, navigator spaniol 202—204
 Mendoza Luis de, navigator spaniol 252, 254, 255
 *Mendoza Pedro, guvernator și colonizator spaniol 305—307
 Menezes Jorge, navigator portughez 333
 Mensakov V., navigator rus în Arctica 567
 Mercator Gerhard (Kremer), cartograf flamand 216, 217
 *Mertz K., călător australian în Antarctica 810
 Mesiațev I. I., oceanolog, navigator rus în Arctica 826
 Mesquita Alvaro, portughez, navigator spaniol 253—256
 Messerschmidt D. G., călător rus 506, 534
 Mesceriak M., hatman, explorator rus 352, 364, 367
 Mever (Meer) E., cartograf, navigator rus 544
 Mezenet I.; vezi Ignatiev I.
 Michael, călăuză indiană 774
 *Middendorf A. F., călător rus 656—658
 Mihailov Dmitri; vezi Zîrian D. M.
 *Mihailov Pavel Nikolaevici, pictor, navigator rus în Antarctica și în jurul lumii 647, 649
 *Mikluho-Maklai N. N., etnograf, călător rus în jurul lumii 744, 746
 Milescu N. (Spafari N. G.), spătar moldovean, sol și călător rus 539, 540
 Milovzorov P. G., navigator rus în Arctica 828
 *Minin F. A., navigator rus în Arctica 525, 527
 Mironov O.; vezi Lipin O. M.
 *Mitchell, sir Thomas, topograf și călător englez 735, 736
 Moctezuma; vezi Montezuma
 Mode, conducător hun 10
 Moffat Mary; vezi Livingstone M.
 Moffat Robert, călător și misionar englez 719
 Moiseev S. A., hidrograf, navigator rus în Arctica și în jurul lumii 749
 Molien G. T., călător francez 710

- Moniz Filipa, portugheză, soția lui Cristofor Columb 145, 148
- Montecorvino Giovanni, călugăr, călător italian 98, 105
- Monteiro, călător portughez 720
- *Montezuma, conducător suprem al aztecilor 248, 268—272, 319, 321
- *Mordvinov, navigator rus 649
- „Morehodov, micimanul“ 638
- Morison Samuel Eliot, istoric american 158, 159, 163, 166, 172, 173, 178, 200, 201
- Morozko L. S. (Starîfin), explorator rus 497, 498
- Mosalski-Kolțov V. M., voievod rus 374
- Moscoso Luis, conchistador spaniol 311
- Moskvitin I. I., explorator rus 392, 396—398, 400
- Moșkov K., navigator rus 505
- Motor S., explorator rus 399
- Moyano Sebastian de Belalcazar; vezi Belalcazar Seb.
- Mukaddasi Muhammed, geograf, călător și navigator arab 79
- Müller G. F., istoric rus, călător 358, 387, 532, 535
- Mungo Park; vezi Park M.
- Munk Jens, navigator suedez în Arctica 446
- Munke, mare han mongol 86, 88
- Munoz J. B., istoric spaniol 157
- Muraviov S. V., navigator rus în Arctica 521—523
- *Murray John, navigator englez 730
- Murzaev E. M., geograf și călător sovietic 673
- *Mușketov I. V., geolog și călător rus 666—668
- *Mylius-Erichsen L., călător danez în Arctica 822, 823
- *Nachtigal Gustav, colonizator și călător german 715—718
- Naddod, viking 66
- Naij Cornelis Corneliszoon, navigator olandez în Arctica 431, 467, 469
- Najera, navigator spaniol 331
- Nakvasin (Nakvașin), negustor și navigator rus 572
- Nakvașin; vezi Nakvasin
- *Nansen Fridtjof, călător și navigator norvegian în Arctica 755, 761, 762, 765, 786, 787, 789, 804
- Napalkov P. I., topograf și călător rus 692, 693
- Napoleon I *Bonaparte, împărat al Franței 638, 649, 694, 773
- *Nares George Strong, navigator englez în Arctica și în jurul lumii 785, 798
- Narvaez Panfilo de, conchistador spaniol 271—273, 275, 276, 308, 312
- Nasedkin (Nasetkin) M., călător rus 501
- Nasedkin; vezi Nasedkin M.
- Natterer Johann, călător german 704
- Navarrete Martin Fernandez de, istoric spaniol 157
- Nazimov P. N., călător și navigator rus în jurul lumii 744
- Nearchos, comandant de flotă, grec din antichitate 38
- Nechao (Necho) II, rege egiptean din antichitate 30
- Necho; vezi Nechao
- Nemtinov M., navigator rus în Arctica 567
- Nepeia O. G., sol și navigator rus 342
- Neveitîn I., armurier rus 505
- *Nevelskoi G. I., navigator și călător rus în jurul lumii 652—655
- *Nevodcikov M., geodez, vânător și navigator rus 571, 572
- Nicolae al V-lea, papă 162
- *Nicolet Jean, călător francez 460
- Nicuesa Diego, conchistador spaniol 236—238, 240
- Niebuhr Carsten, explorator german 544, 545
- Niger Claudius Clavus, cartograf danez 70
- Nikitin A., călător și navigator rus 101—106
- Nikolaev M. V., navigator sovietic în Arctica 825
- *Nikolai I, împărat al Rusiei 638, 653
- *Ninnis, călător australian în Antarctica 810
- Nino Pedro Alonso (Peralonso), navigator spaniol 184, 185
- Niverville, călător francez 558
- Niza Marcos de, călugăr, călător spaniol 314
- Nobile Umberto, aeronaut italian în Arctica 838—842
- Noli Antonio, navigator și negustor de sclavi italian 126
- *Nordenskjöld Adolf Erik, navigator suedez în Arctica 757—760
- *Nordenskjöld Otto, navigator suedez în Antarctica 801, 802
- Norton E. F., alpinist englez 818
- Nova Gallego João de, navigator portughez 229
- *Novosilski P. M., navigator rus în Antarctica și în jurul lumii 644, 645, 648

- Nunes Gonçalves, navigator portughez 218
- *Nuyts Peter, navigator olandez 486, 487
- *Oates Lawrence, călător englez în Antarctica 805—807
- Obrucev Serghei Vladimirovici, geolog și călător sovietic 661, 813—815
- *Obrucev Vladimir Afanasovici, geolog și călător sovietic 506, 658, 659, 668, 688, 689, 813
- *Ocampo Sebastian, navigator spaniol 236
- Odorico da Pordenone călugăr, călător italian 98, 99, 105, 540
- Oferweg Adolph, călător german 714, 715
- *Ogden P. S., negustor și călător american 699
- Ogloblin N. N., istoric rus 392
- Olid Cristobal, conchistador spaniol 278
- Onate, conchistador spaniol 318
- Onkudinov I.; vezi Ankudinov G.
- Ordaz Diego d', conchistador spaniol 295, 296
- *Orellana Francisco, călător spaniol 292, 302—305, 464
- Orlov D. I., călător și navigator rus în jurul lumii 655
- Orlov P. D., topograf și călător rus 678, 679
- Ortelius Abraham (Ortels), cartograf flamand 417
- Ortels; vezi Ortelius A.
- Oșanin V. F., călător rus 669
- Other, vânător și navigator norvegian 63—65
- Otto din Freising, episcop și cronicar german 85
- Oudney Walter, călător englez 710
- Ovando Nicolas, guvernator spaniol 182, 183, 197, 202—204, 236
- *Ovșin D. L., navigator rus în Arctica 524—526
- *Oxley John, topograf și călător englez 734
- Pacheco Duarte, navigator portughez 228
- Paez Pedro, călător iezuit 492, 493, 548
- *Pahtusov P. K., navigator rus în Arctica 748
- Paikov D., navigator rus 573
- Paiva Affonso, călător portughez 137
- *Palander Arnold, navigator suedez în Arctica 758, 760
- *Pallas P. S., naturalist și călător rus 545—547, 578
- *Palliser Hew, navigator englez 597, 599
- *Palmer Nathanael, vânător și navigator american în Antarctica 793
- Paol Gerrit Tomaszoon (secolul al XVIII-lea), navigator olandez 486, 487
- Panov N., navigator rus în Arctica 567
- Papanin I. D., navigator rus în Arctica 843, 844
- Park Mungo, călător scoțian 707—710
- *Parry William Edward, navigator englez în Arctica 448, 771—773, 776, 779, 782, 783
- Pasqualigo Luigi, sol italian 194, 196
- *Pastene Juan Bautista, navigator spaniol 293
- Patrocle, cirmuitor grec din antichitate 40
- Paul, călător german 704
- *Pavel I, împărat al Rusiei 633
- Pavkov, vânător și navigator rus în Arctica 571, 771
- Pavlov Ivan, explorator rus 377
- Pavlov Mihail Stepanovici, navigator rus în Arctica 522, 523
- Pavluțki D., căpitan de infanterie rus 510
- *Payer Julius, alpinist austriac; a navigat în Arctica 659, 753—755
- *Peary Robert Edwin, călător american în Arctica 788—790, 804
- Pedrias; vezi Avila P. A.
- Pegolotti Francesco Balducci, geograf italian 90
- Pelsart Frans, navigator olandez 486
- *Penda, explorator rus 381—387, 389, 390
- Peppig Eduard, călător german 703, 704
- Perelomov G., explorator rus 503
- Perez Juan, navigator spaniol 617
- Perfiliev M., explorator rus 408
- Perfiriev I., explorator rus 390
- Permiakov I., vânător, negustor și călător rus în Arctica 563, 564
- *Péron François, naturalist și navigator francez 731
- Perov V. M., aviator sovietic; a efectuat zboruri în Arctica 849
- Peschel Oskar, istoric german 122, 132
- Pet Arthur, navigator englez în Arctica 346—348
- Peters (Peterszoon), navigator olandez 487
- Peterszoon; vezi Peters
- Petlin I., diplomat și călător rus 538, 539
- Petrov I., călător ruso-american 701
- *Petru I Alekseevici, împărat al Rusiei 505—507, 513, 541, 542
- Pevčov M. V., călător rus 674—678, 682, 684—688

Pigafetta Antonio, navigator italian în jurul lumii 235, 255, 257—261

*Pim Bedford, călător englez în Arctica 780

Pineda Alonso Alvarez, navigator spaniol 249, 251, 273, 275, 276

Pinzon Martin Alonso, navigator spaniol 149, 151, 155, 159, 161, 162

Pinzon Vicente Yanez, navigator și negustor de sclavi spaniol 151, 155, 161, 188—190, 236, 295, 305

Pireira Manuel, călător portughez 551

*Pizarro Francisco, conchistador spaniol 237, 240, 283—290, 292, 300, 301, 307

Pizarro Gonzalo, conchistador spaniol 285, 290—293, 302, 303, 821

Pizarro Juan, conchistador spaniol 285, 290, 292

Pizarro Hernando, conchistador spaniol 285, 286, 290, 292

Pilțov M. A., topograf și călător rus 669

Plano Carpini G.; vezi Carpini G. de Plano

Platonov S. F., istoric rus 107, 108

Plenisner F. H., navigator și guvernator rus 565, 566

Pliniu cel Bătrîn, naturalist roman 28 43, 44, 72

Plutarh, istoric grec 72

Pogge Paul, călător german 728

Poggio Bracciolini Gian Francesco, scriitor italian 101

Pohabov I., explorator rus 395, 396

Pohl (secolul al XIX-lea), călător german

Poiarkov V. D., explorator rus 400, 408—412, 415

Polaris Karl, eschimos, „navigator“ în Arctica 784

Polo Maffeo, călător italian 91—94

*Polo Marco, călător italian 75, 85, 90—98, 101, 116, 122, 167

Polo Niccolo, călător italian 91—94

Polybios, istoric și navigator greco-roman 33, 47

*Ponce de Léon Juan, conchistador spaniol 240—243

Poncet Charles Jacques, călător francez 548

*Pond Pierre (Peter), călător canadian 560

Ponomariov Savin, vânător și navigator rus 573

Popov F. A., vânător, negustor și navigator rus în Arctica 401—407, 497, 515

Poseidonios; vezi Posidonius

Posidonius, geograf și istoric sirian din antichitate 53, 55

Pospelov (secolele XVIII—XIX), timonier rus, navigator în Arctica 747

Pospelov G. I. (secolele XIX—XX), căpitan, navigator rus în Arctica 765

Potanin G. N., călător rus 660, 674, 675, 678, 679, 682, 683, 688

Potanina A. V., călătoare rusă 674, 678, 679, 682

Povolski Ermak (Ermaciok); vezi Ermak Timofeevici

*Powell George, vânător și navigator englez în Antarctica 793

*Pribilov G. L., vânător și navigator rus 581

Prickett Abacuk, navigator englez în Arctica 441

„Printul din Șiban“ 119, 349; vezi și Kucium

*Prijevalski N. M., călător rus 669—673, 679—681, 684, 686—688

*Proncișcev V., navigator rus în Arctica 525, 526, 528, 751

*Proncișceva M., călătoare rusă în Arctica 525, 526

Pseudo-Arrianus, navigator greco-roman 46, 47, 48

Pșenițin, călător rus în Arctica 750

Ptolemaios Claudius; vezi Ptolemeu

Ptolemeu, astronom și geograf greco-roman 37, 40, 44—50, 54—57, 79, 81, 87, 216

*Puget P., navigator englez 627

Purtov E., vânător și navigator rus 581, 582

Pustoșnii A., navigator rus în Arctica 791

*Pușkariov A., geodez și călător rus în Arctica 566

Pușkin A. S. poet rus 501—503, 543, 751

*Pușkin Savluk (Luka), voievod rus 374

Pytheas, navigator grec din antichitate; a călătorit în Arctica 33—35, 42

Quadra J.; vezi Bodega i Quadra J.

Quast M., navigator olandez 479, 480, 487

Queiroz Pedro Hernandez, navigator spaniol 421—424, 594, 613

Quesada Gaspar de, navigator spaniol 252, 254, 255,

Quesada Gonzalo Jimenez, conchistador spaniol 298, 300—302

Radisson Pierre, negustor și călător francez în Arctica 552, 555, 556

Rafailov P. A., topograf și călător rus 674, 675

Rahmanin F., navigator rus în Arctica 568

- *Raleigh Walter, colonizator și navigator englez 448—450
- Ramusio Gian Battista, istoric italian 137, 138
- *Rasmussen Knud Iakob, călător danez în Arctica 821, 822
- *Rastorguev S., călător rus în Arctica 763
- Ratmanov Ivan Alekseevici, navigator rus în jurul lumii 651
- *Ratmanov Makar Ivanovici, navigator rus în jurul lumii 642
- *Ratzel Fr., geograf german 798
- *Ray James, călător englez în Arctica 778
- Rebrov I. I., explorator rus 390—392
- *Reclus Elisée, geograf francez 18, 169, 282, 302, 424, 457
- *Reineke M. F., hidrograf rus 748
- Remezov S., istoric rus 353, 356, 365
- Retes Inigo Ortis, navigator spaniol 333, 334, 418
- *Rezanov N. P., diplomat și navigator rus 634—636
- Ribeira, cartograf hispano-portughez 230, 277, 330
- *Rice Hamilton, topograf și călător american 820
- Richardson James, călător englez 714, 715
- *Richardson John, navigator și călător englez în Arctica 774, 775, 778
- *Richtofen Ferdinand, geograf german 672, 673, 689
- Righmill John, navigator englez în Antarctica 863
- Riiser-Larsen Hjalmar, aviator norvegian; a efectuat zboruri în Antarctica 861
- *Rijp Jan, navigator olandez în Arctica 470, 475
- *Rikord P. I., navigator rus 637
- *Rink Hinrik Johan, călător danez în Arctica 68
- Ridalev M., navigator rus în jurul lumii 641
- Rindin M., navigator rus în Arctica 567
- *Robervall Jean François de, colonizator francez 325
- „Robinson Crusoe“ 588
- Roborovski V. I., călător rus 679 681, 684—687, 689—691
- Robrov I.; vezi Rebrov I. I.
- Roger al II-lea, rege al Siciliei 81
- Rogerson, medic scoțian 578, 626
- Rogeeven Iakob, navigator olandez în jurul lumii 588, 589, 612
- Rogovici Ghiuriata, boier din Novgorod 114
- Rohlf's Gerhard, călător german 715, 716
- Rojnov, călător rus 649
- Roldan Francisco, conchistador spaniol 179, 180, 197
- Romanovski G. D., geolog și călător rus 668
- *Ronne Finn, navigator american în Antarctica 648
- *Ross James Clarke, navigator englez în Arctica și în Antarctica 775, 776, 779, 782, 796—800
- *Ross John, navigator englez în Arctica 770, 771, 775, 776
- *Rossel, navigator francez în jurul lumii 630
- Rousseau Jean Jacques, scriitor francez 596
- Row, navigator englez 610
- Rowlands John; vezi Stanley H. M.
- *Rozmislov F., navigator rus în Arctica 568, 669, 747
- Rubruquis Guillaume, călător flamand, diplomat francez 40, 87—89
- *Rudanovski N. V., navigator rus 655
- Ruge Sophius, istoric german 132
- *Ruiz Bartolomé, navigator spaniol 283—285
- *Rumiantsev N. P., conte rus 638, 747, 749
- *Rupert de Bavaria, prinț 555, 556
- Rusanov Juliette Jeane, călătoare rusă 766
- *Rusanov V. A., geolog și navigator rus în Arctica 468, 764—766, 791
- Rusticello; vezi Rusticiano
- Rusticiano, scriitor italian 90
- Ruysbroeck Willem von; vezi Rubruquis G.
- Ruysch I., cartograf flamand 213, 215
- Saavedra Alvaro, navigator spaniol 281, 331, 333, 416
- Salazar, conchistador spaniol 279
- Salazar Toribio, navigator spaniol 330, 331
- Saltikov-Travin., voievod rus 115, 116
- *Samar, cneaz hant 362
- Sánchez Gabriel, om de finanțe spaniol 162
- Sandjar A. H. A., sultan („ultimul mare selgiuk“) 84
- Sandoval Gonzalo, conchistador spaniol 276, 277
- *Sandwich John Montague, lord 619, 621
- San Martin Andres, astronom și navigator spaniol 258
- Sannikov Evtihi, vânător, negustor și navigator rus 571, 572
- *Sannikov Iakov, călător rus în Arctica 749, 750
- Santangel Luis, om de finanțe spaniol 150, 162

- Saraté A., istoric spaniol 287
- *Saricé G. A., navigator rus 579, 582—585, 750
- *Sarmiento Pedro, navigator spaniol 429
- Savorgnan de *Brazza P.; vezi Brazza P.S.
- Schaeep Hendrik Corneliszoon, navigator olandez 479, 481, 482
- *Schelting A. E., navigator rus 519—521
- *Schmidt O. I., matematician, navigator rus în Arctica 829, 835
- Schöner Johannes, cartograf german 73, 216, 217
- *Schouten Villem Corneliszoon, navigator olandez în jurul lumii 478—480, 488, 489
- *Schweinfurth Georg, călător german 726, 727
- Scipio Publius Cornelius Emilianus Africanus (cel Tânăr), conducător de oști roman 47
- *Scoresby William (tatăl), vânător și navigator scoțian în Arctica 771
- *Scoresby William (fiul), vânător și navigator scoțian în Arctica 771, 782
- *Scott Robert Falcon, navigator și călător englez în Antarctica 797, 798—801, 804—806, 808
- *Scott-Hansen Sigurd, navigator norvegian în Arctica 761
- *Sedov G. I., navigator rus în Arctica 790, 791, 829
- Seeberg F. G., călător rus în Arctica 763
- Seid-Ahmat („Seidiak“), cneaz siberian 367, 368
- Selifontov I., topograf rus 523
- Seliverstov I., explorator rus 404
- Selkirk Alexander, navigator englez 588
- *Semionov Tian-Şanski P. P., geograf și călător rus 662—664, 817
- *Semionov V. E., navigator rus în jurul lumii 651
- Seneca Lucius Annaeus, scriitor roman 50
- Sequeira (secolul al XV-lea), navigator și negustor de sclavi portughez 131
- Sequeira Diogo Lopez (secolele XV—XVI), navigator portughez 234
- Serebrennikov A., negustor și navigator rus 572
- *Sergheev I. S., navigator rus în Arctica 766
- Seriukov P., explorator rus 501
- Serpa-Pinto Alexandro Alberto de la Roche de, colonizator și călător portughez 727, 728
- Serrano Juan, navigator spaniol 252, 255, 261
- Serrao João; vezi Serrano Juan
- Sevastianov V., guvernator rus 503
- Severţov N. A., călător rus 663—666, 682
- Sezar João; vezi Sesar Juan
- *Shackleton Ernest Henry, navigator și călător englez în Antarctica 800, 803—805, 808, 858, 859
- Shipton Erik, alpinist englez 818
- *Sibiriakov A. M., negustor rus 757, 758
- *Sidorov M. K., negustor rus 755—757
- *Silva-Porto, călător portughez 720, 723
- *Simonov I. M. navigator rus în jurul lumii 647
- Sinaherib, rege asirian 28
- Sinha N. K., istoric indian 18, 21
- Siuân Tzan, călător chinez 18, 19, 662
- Sixt al IV-lea, papă 162
- Skassi A. I., geodez și călător rus 682
- Skilad din Carianda, navigator grec din antichitate 24, 28
- *Skuratov A., navigator rus în Arctica 523, 524
- *Smith John, colonizator și călător englez 452, 453
- *Smith Leigh, navigator scoțian în Arctica 754, 755
- *Smith William, vânător și navigator englez în Antarctica 649, 793
- Soarez João, călător portughez 466
- Soderini P., demnitar italian 207, 208
- Sodre Vicente, colonizator și comandant de flotă portughez 231
- *Soimonov F. I., hidrograf, navigator și guvernator rus 543, 565
- Sokolov K., navigator rus 505
- *Solander Daniel Karl, naturalist și navigator suedez în jurul lumii 599
- Solis João; vezi Solis Juan Diaz
- *Solis Juan Diaz, navigator spaniol 236, 251—253
- *Solomon, rege al Iudeii 28, 121, 175, 419
- Soloviov S. M., istoric rus 115, 357, 396, 399
- Somov M. M., navigator și călător sovietic în Arctica și în Antarctica 851, 867
- Sorokin M. I., navigator sovietic în Arctica 846
- *Soto Hernando de, conchistador spaniol 286, 307—312, 317, 318
- *Souza Thomé, colonizator portughez 464
- Spafari N. G.; vezi Milescu N.
- *Spafariiev L. V., hidrograf rus 642
- *Spanberg M. P., navigator rus 508, 511, 512, 519—521
- Sparrmann Andreas, naturalist și navigator suedez în Antarctica și în jurul lumii 607
- *Speke John Henning, călător englez 713, 714
- Speyer G.; vezi Hohermuth von Speyer G.

Spiro J.; vezi Hohermuth von Speyer G.
 *Sredni V., navigator rus 637
 Srontzangambo, rege tibetan 18
 Staduhin M. V., explorator rus 393—395,
 399—401, 497, 564
 Stanukovici M. N., navigator rus în jurul
 lumii 651
 *Stanley Henry Morton, colonizator și că-
 lător anglo-american-belgian 714, 722—
 726
 Starițin; vezi Morozko L. S.
 Starodubțev S., navigator rus 517
 *Starokadomski L. M., navigator rus în
 Arctica 768
 Stefanson Vilhjalmur, călător canadian în
 Arctica 781, 782, 822, 827
 *Steller G. V., naturalist, navigator și că-
 lător rus 513, 514, 532, 534—537
 Stendhal (Beyle Marie Henry), scriitor
 francez 162
 *Sterlegov D. V., călător rus în Arctica
 525, 527
 *Sterling, colonizator englez
 Stibs Bartholomew, călător englez 549
 Stiler A., călător german
 Stobniczky Jan, cartograf polon 216, 222
 Strabon, geograf și istoric grec 33, 34, 35,
 49, 51, 53, 55
 *Strindberg Nils, aeronaut suedez în
 Arctica 787, 788
 Stroganov, familie de negustori și indus-
 triași ruși 348—354, 360, 361
 Stroganov A. F. 349, 350
 Stroganov G. A. 350, 352
 Stroganov I. A. 350, 352
 Stroganov M. I. 352
 Stroganov N. G. 352
 *Strzelecki Pavel, călător polon 739
 *Stuart John MacDouall, călător englez
 741, 742
 *Sturt, sir Charles, călător englez 734—
 736, 738, 739, 741
 *Suess Eduard, geolog austriac 661
 Sukin V., voevod rus 368
 Supan Alexander, geograf și istoric ger-
 man 164, 466
 Svart Klaudius Klausen; vezi Niger C. C.
 *Sverdrup Otto, navigator norvegian în
 Arctica 761, 786, 787

Șahovskoi M. M., guvernator rus 373—375
 *Șalaurov N., vânător și navigator rus în
 Arctica 755
 Șerbinin M. I., navigator rus în Arctica
 530
 *Șciurovski G. E., călător rus 665
 Șeibani han Muhammed, cuceritor uzbek
 129

Șelehov G. I. (Șelihov), negustor și navi-
 gator rus 579—581, 634
 Șelihov; vezi Șelehov G. I.
 *Șevcenko T. G., poet și pictor ucrainean
 664
 Șiršov P. P., oceanolog, navigator sovietic
 în Arctica 844
 Șișkin P., negustor și navigator rus 573
 Șișkov, navigator rus 649
 *Șismarev G. S., navigator rus în Arctica
 și în jurul lumii 638, 640—642
 *Șumaghin N., navigator rus 514

Tacitus Publius Cornelius, istoric roman
 44, 45
 Tales din Milet, filozof grec din antichit-
 ate 51
 Tamerlan; vezi Timur
 Tanî, hun, călăuză 12, 14
 *Tasman, Abel Janszoon, navigator olan-
 dez 479—481, 483, 485—491, 598, 602—
 604, 618
 *Tebenkov M. D., cartograf și navigator
 rus 578
 Teixeira (secolele XVI—XVII), cartograf
 portughez 418, 483
 Teixeira Pedro (secolul al XVII-lea), că-
 lător portughez 464—466
 Teixeira Tristao Vaz (secolul al XV-lea),
 colonizator și navigator portughez 123
 Tensing („Tigrul zăpezilor“), călăuză,
 muntean din Himalaia 818, 819
 Terry M., călător australian 819
 Tetgales Brant, navigator olandez în Arc-
 tica 467, 469, 471
 Thierry Augustin, istoric francez 61
 *Thompson David, geodez și călător en-
 glez 695—697
 Thomson J., istoric englez 37
 Tiberius Claudius Nero, conducător de
 oști roman, mai târziu împărat 43
 „Tigrul zăpezilor“; vezi Tensing
 Tillaut Jean, topograf și călător francez
 717, 718
 Timur (Timur Lenk sau Timur cel
 Șchiop), cuceritor mongol 99
 Timur cel Șchiop; vezi Timur
 Timur Lenk; vezi Timur
 Tinoco Airisa, navigator portughez 125
 Tissen Frans, navigator olandez 468, 487
 „Titus“; vezi Oates L.
 Tiumenet V., explorator rus 538
 *Toll E. V., geolog, călător și navigator
 rus în Arctica 762—764, 766, 769
 Tolmacev I. P., geograf și călător rus 661
 Tolstikov E. I., navigator sovietic în Arc-
 tica 856—858

Tolstîh *Andreian, negustor și navigator rus 572, 573
 Torre Bernardo, navigator spaniol 333
 Torre Hernando, navigator spaniol 331
 Torres Antonio, navigator spaniol 170, 171
 Torres Juana, doamnă de onoare la curtea regelui Spaniei 182
 *Torres Luis Vaz, navigator spaniol 424, 425, 484, 594, 595, 606, 613
 Torson K. P., navigator rus în Antarctica și în jurul lumii 644
 Toscanelli Paolo dal Pozzo, cosmograf italian 145—148
 Tovtîghin F., călător rus în Arctica 346
 Trapeznikov N., negustor, navigator rus 572
 *Traverse de, marchiz, ministru rus 644
 Treska N., navigator rus 505
 Treșnikov A. F., navigator sovietic în Arctica 853—855
 Triana Rodrigo de, navigator spaniol 155
 *Tristao Nuno, navigator și negustor de sclavi portughez 124, 125
 Trușnikov, călător rus 540
 Tuilier, topograf englez 819
 Tupaia, tălmăci din Tahiti 601, 602, 606

Țivolka A. K., navigator rus în Arctica 748, 749

U Cen-en, scriitor chinez 18
 U Di, împărat al Chinei 9, 11, 15
 Ughedei, mare han mongol 86
 Ulloa Francisco, guvernator și navigator spaniol 282
 Urdaneta Andres, navigator spaniol 329, 330, 332, 413, 416, 417, 422
 Ursula, „sfânta”, regină legendară celtă 169
 Usodimare Antionotto, navigator și negustor de sclavi italian 126
 Usov A., negustor rus 401
 *Ustiugov P., hidrograf, cartograf și navigator rus 698
 *Ușakov G. A., navigator și călător sovietic în Arctica 828, 832—836, 842
 Ușatii P. F., voievod rus 116, 117

Vaca A.,; vezi Cabeza de Vaca A. N.
 Vaganov, topograf și călător rus 657, 658
 Vaghin *Merkuri, călător rus în Arctica 563, 564
 *Valdivia Pedro, conchistador spaniol 293
 Valton V., navigator rus 519, 520
 Valverde Vicente, călugăr, conchistador spaniol 286, 287
 *Vancouver George, navigator englez; a

călătorit în Arctica, în Antarctica și în jurul lumii 514, 626—628
 Van der Stell Simon, colonizator olandez 552
 *Van Diemen Anton, guvernator olandez 480, 481, 487, 489, 490
 *Van Diemen Maria, fiica lui Van Diemen A. 487
 Van Nek, navigator olandez 476
 Varennes de la Vérendrye Pierre Gauthier (tatăl), negustor și călător francez 558, 561
 în Arctica 790
 Varennes de la Vérendrye (fiii), negustori și călători francezi 558, 561
 *Varnek A. I., hidrograf și navigator rus în Arctica 790
 Varnhagen Francisco Adolpho, istoric brazilian 209
 *Vasco da Gama; vezi Gama V.
 Vasili al III-lea Ivanovici, mare cneaz al Moscovei 118
 Vasiliev Guri, navigator rus 652
 *Vasiliev Ivan Filippovici, navigator rus 698
 Vasiliev Martin, explorator rus 387, 388, 390
 *Vasiliev Mihail Nikolaevici, navigator rus; a călătorit în Arctica și în jurul lumii 641, 642, 651
 Vasiliev Mihail Petrvici, navigator rus în Arctica 825
 Veer G.; vezi De Veer G.
 Velasquez Diego, guvernator și conchistador spaniol 243, 246, 247, 266, 270—272, 278
 Velkov I.; vezi Eraștov I. R.
 Verden K. P., navigator rus 543
 Vérendrye tatăl și fiii; vezi Varennes de la Vérendrye
 Verrazano Geronimo da, cartograf italian 320, 321
 Verrazano Giovanni, pirat și navigator francez 216, 319,—321, 440
 Vespucci *Amerigo, negustor italian; navigator hispano-portughez 185, 186, 206—213, 216—218
 *Vilkițki A. I. (tatăl), hidrograf rus 767
 *Vilkițki B. A. (fiul), navigator rus în Arctica, emigrant alb 660, 767, 833, 835
 Villalobos Ruiz Lopez, navigator spaniol 333, 334, 416, 418
 Visscher Frans, navigator olandez 490, 491
 Vizcaynos Juan; vezi Cosa Juan de la
 *Vize V. I., oceanograf și navigator sovietic în Arctica 792, 829, 830, 835, 836
 Vlaming, navigator olandez 484

- Vlasiev V., guvernator rus 399
 Voikov A., guvernator rus 371
 Volinski A. P., ministru rus 565
 Voronin Luka, pictor și călător rus în
 Arctica 583, 584
 *Voronin Vladimir Ivanovici, navigator
 sovietic în Arctica 829, 830, 835
 *Vranghel F. P., navigator rus; a călătorit
 în Arctica și în jurul lumii 653, 750—
 753
 *Vsevidov A., negustor și navigator rus
 572
 Wachsel Lorenz, navigator rus 516, 565
 Wachsel Sven, navigator rus 516, 517
 Waldseemüller Martin, geograf și carto-
 graf din Lorena 213, 216
 *Walker J., vânător și călător american
 699
 *Wallis Samuel, navigator englez în jurul
 lumii 591, 592, 598, 606
 *Warburton Peter, călător englez 743
 *Watkins H. Gr., călător canadian în
 Arctica 824
 Waugh Andrew, topograf englez 818
 *Weddel James, vânător și navigator en-
 glez în Antarctica 793, 795
 Welser, familie de bancheri germani 296,
 301
 *Weyprecht Karl, navigator austriac în
 Arctica 659, 753—755
 Wiggins Joseph, navigator englez în Arc-
 tica 756, 757
 *Wilczek Johann Nepomuk, conte austriac
 753
 *Wild Francis, navigator australian în
 Antarctica 808, 810, 859
 *Wilhelm I, rege al Prusiei și împărat al
 Germaniei 716
 Wilhelm Cuceritorul, duce normand și
 rege al Angliei 63
 *Wilkes Charles, navigator american în
 Antarctica 794—796
 *Wilkins George Hubert, aviator și navi-
 gator american; a călătorit în Arctica și
 Antarctica 847, 848, 859, 862
 Willoughby Gabriel navigator englez în
 Arctica 340
 Willoughby Hugues, navigator englez în
 Arctica 337, 339—341, 345, 346, 759
 Wills D. G., astronom și călător englez
 740, 741
 Wilson Edward, călător englez în Antarc-
 tica 805—808
 Winsor Justin, istoric american 54, 143
 *Wissmann Herman von, călător și coloni-
 zator german 728—730
 Witsen N. K., geograf olandez 544
 *Wolf Ludwig, călător și colonizator ger-
 man 729
 Woods Roger, navigator englez în jurul
 lumii 587, 588
 *York, ducele de 455
 Yule H., istoric englez 95—97
 *Zavadovski I. I., navigator rus; a călăto-
 rit în Antarctica și în jurul lumii 644
 Zagoskin L. A., navigator și călător rus
 699
 Zaikov P. K., navigator și negustor rus
 621
 Zarco João Gonçalves, navigator și colo-
 nizator portughez 123
 Zichy, conte ungar 753
 Zinoviev D. I., guvernator rus 408
 Zirian D. M., explorator rus 401
 Zmeev I., explorator rus 372
 Zubov N. N., oceanograf sovietic, naviga-
 tor în Arctica 568, 842, 844

INDICE DE NAVE, AEROSTATE, AVIOANE ȘI STAȚIUNI ÎN DERIVĂ

EXPLICAȚII*

- Barcaz* — ambarcațiune de transport de un tip mai mare, cu vele, și în ultimul timp dispunând și de un motor auxiliar.
- Navă-barc* — vas de transport cu vele, cu trei sau mai multe catarge, cu greement mixt (pătrat și auric).
- Bric* — navă cu vele de tonaj mijlociu, fie de comerț, fie de război, purtând totdeauna două catarge, ambele cu vele pătrate.
- Canonieră* — navă militară modernă cu o deplasare pînă la două mii tone, destinată în special pentru operațiuni în zonele cu adîncime mică.
- Caravelă* — (la spanioli și portughezi în secolele XV—XVI) — vas de cursă lungă cu vele și o singură punte.
- Carbas* — ambarcație de vînătoare și pescuit specific rusească, cu pînze și rame, cu pupa ascuțită.
- Clipper* — vas rapid de transport cu vele, cu trei-patru catarge.
- Corvetă* — navă militară cu vele, avînd trei catarge și o singură punte.
- Dirijabil* — aerostat cu motor.
- Fregată* — navă militară cu vele, avînd trei catarge și o singură punte (mai mare decît corveta).
- Galion* — navă de vînătoare și pescuit cu vele, avînd două catarge, prova dreaptă și pupa rotundă.
- Sloop* — vas militar cu vele, avînd două-trei catarge și o singură punte (mai mic decît corveta).
- Sloop cu rame* — vas cu vele și cu rame.
- Pachebot* — În sec. 18 și prima jumătate sec. 19, navă militară-curier cu vele.
- Pinassa* — vas auxiliar ușor cu vele și rame, lung și îngust.
- Shooner* (Scuner) — vas de transport cu două sau trei catarge, cu greement auric.
- Tartană* — mic vas cu vele cu două catarge.
- Vas de transport.*
- Velier* — vas cu vele de tip nedefinit.

„Acțiunea”; vezi „Predpriatie”
 * „Adventure” („Aventura”), navă barc engleză 606, 608—610
 * „Alert” („Straja”), vapor englez 785
 * „Alexander”, velier englez 770
 * „Amsterdam”, velier olandez 484
 * „Andreian și Natalia”, velier rusesc de vînătoare și pescuit 572

* „Antarctic”, balenieră norvegiană 798, 801
 * „Astrolabe” (Dumont d’Urville), corvetă franceză 795
 * „Astrolabe” (La Pérouse), fregată franceză 623, 625
 * „Aurora”, vapor australian 808, 810
 * „Aventura”, vezi „Adventure”

* Sînt însemnate cu * vasele ale căror denumiri se întîlnesc pe harta globului.

- „Babaev“, velier rusesc 567
 „Baikal“, velier rusesc de transport 653
 „Belgica“, navă belgiană de explorare polară cu vele și mașină auxiliară 799
 „Beriozovka“, vezi „Bolșerețk“ 519
 „Berrio“, caravelă portugheză 218, 226
 „Blagonamerenii“ („Bineintenționatul“), Sloop rusesc 641
 „Bineintenționatul“, vezi „Blagonamere-nii“
 „Bolșerețk“, sloop cu rame rusesc 519
 „Bonaventure“ („Eduard — Buna Întreprindere“), velier englez 339, 346
 „Boudeuse“ („Supărata“), fregată franceză 594
 „Boussole“ („Busola“), fregată franceză 623, 625
 „Breskens“, velier olandez 481, 482
 „Buna Încredere“, vezi „Buona Confidenza“
 „Buna Speranță“, vezi „Buona Speranza“
 „Buona Confidenza“ („Buna Încredere“), velier englez 339
 „Buona Speranza“ („Buna Speranță“), velier englez 339
 „Busola“, vezi „Boussole“
 „Canada“, vezi „Litke“
 „Căprioara de aur“, vezi „Golden Hind“
 „Caută ciștiguri“, vezi „Searchthrift“
 „Căutarea“, vezi „Quest“
 „Căutarea“, vezi „Recherche“
 „Cercetătorul“, vezi „Investigator“
 „Challenger“ („Sfidătorul“), vas oceanografic expediționar special englez 785, 798
 „Ciciagov“, velier rusesc 567
 „Ciornii Oriol“ („Vulturul negru“), velier rusesc 584, 585
 „Citta di Milano“ („orașul Milano“), navă-bază italiană cu vapori 839, 840, 842
 „Columbia“, velier american 625
 „Conception“, caravelă spaniolă 252, 254—256, 261, 262
 „Copilașul“, vezi „Nina“
 „Crucea Sudului“, vezi „Southern Cross“
 „Descoperirea“, vezi „Discovery“
 „Diana“ (Golovnin), sloop rusesc 637—639, 751
 „Diana“ (Wiggins), vapor englez 757
 „Discovery“ („Descoperirea“ — Cook), corabie engleză 605, 618
 „Discovery“ (Hudson), corabie engleză 441, 443
 „Discovery“ (Mawson), vapor australian 860
 „Discovery“ (Scott), navă engleză de explorare polară cu vele și mașină 799—801
 „Discovery“ II, motonavă engleză, vas expediționar oceanografic 863
 „Dmitri Solunski“, vas rusesc cu vele și motor 765
 „Dolphin“, velier englez cu rame 775
 „Dordrecht“, velier olandez 484
 „Duyfken“ („Porumbița“), velier olandez 484
 „East Wind“ („Vînt de răsărit“), spărgător de gheață american 824
 „Edisto“, spărgător de gheață american 824
 „Eduard — Buna Întreprindere“, vezi „Bonaventure“
 „Eendracht“ (compania Indiilor de est olandeze), corabie olandeză 484
 „Eendracht“ (Le Maire), corabie olandeză 478
 „Ekaterina“, velier rusesc de transport 637
 „Endeavour“ („Încercarea“), navă-barc engleză 599, 601, 604, 606
 „Erebus“, navă engleză cu vele și vapori 776, 777, 796
 „Ermak“, shooner rusesc 756
 „Ermak“, spărgător de gheață sovietic 825, 846
 „Espérance“ („Speranță“), fregată franceză 628, 630
 „Etoile“ („Steaua“), velier de transport francez 594
 „Floare de mai“, vezi „Mayflower“
 „Florida“, caravelă spaniolă 331, 332
 „Fox“, vapor englez 780, 781
 „Fram“, navă norvegiană special construită pentru expediții polare 761, 765, 767, 786, 787, 804, 805, 848
 „Fury“, velier englez 772, 773
 „Gabriel“, navă-barc englez 434, 435
 „Gauss“, navă germană pentru explorări științifice 801
 „Géographie“, velier francez 731, 732
 „George“, velier englez 346, 348
 „Germania“, vapor german 753
 „Gheorghii Sedov“ („G. Sedov“), vezi „Sedov“
 „Gjõa“, iaht cu abur norvegian 781, 840

„Golden Hind“ („Căprioara de aur“).

corabia engleză 428, 431

*„Griper“, velier englez 771

„Groaza“; vezi „Terror“

„G. Sedov“; vezi „Sedov“

*„Hecla“, velier englez 771—773

*„Hercules“, vas rusesc cu motor și cu vele 765

„Horn“, velier olandez 478

„Hotărîrea“; vezi „Resolution“

„Iakutsk“, tartană rusească 525, 527, 528

„Iasasna“, velier rusesc 583

„Încercarea“; vezi „Endeavour“

*„Investigator“ („Cercetătorul“ — Flinders), velier englez 731

*„Investigator“ (Mac Clure), navă engleză cu vele și vapori 779, 780

„Irkutsk“, barcăz rusesc 530, 531

*„Isabella“, velier englez 770

„I. V. Stalin“, spărgător de gheață sovietic 750, 837, 847

„Italia“, dirijabil italian 839, 842

*„Izumrud“ („Smaraldul“), clipper rusesc cu mașină auxiliară 744

„Jacques Cartier“, vapor francez 764

*„Jannette“, iaht cu vapori american 760

„Jason“, balenieră norvegiană 798

„Kamciatka“, sloop rusesc 638, 639, 751

*„Kastricum“, velier olandez 481, 482

„Kazakov“, barcăz rusesc 748

„King Charles“, velier englez 446

„Kolima“, vapor sovietic 815

„Kon-Tiki“, plută peruviană veche reconstituită 284

*„Krasin“, spărgător de gheață sovietic 840, 842

„Krasnii Oktiaabr“, canonieră sovietică (fost spărgător de gheață) 826—828

„Krotki“, velier de transport rusesc 752

„Krotov“, shooner rusesc 748

„Latam“, avion norvegian 840

*„Leeuwin“, velier olandez 485

„Lena“, motonavă polară sovietică 867

„Lena“, vapor rusesc 758, 759, 767

*„Lenin“, spărgător de gheață sovietic 825

„Leon“, vas comercial spaniol 616

*„Litke“, spărgător de gheață sovietic 792, 837

„Lup de mare“, vezi „Seewolf“

„Malighin“, spărgător de gheață sovietic 826, 846

*„Maria Galante“, caravelă spaniolă 165

*„Maud“, navă cu motor norvegiană 840

„Mayflower“ („Floare de mai“), corabie de comerț engleză 453

*„Mirmii“ („Pașnicul“), sloop rusesc 642—646, 648, 649

„Mitau“, fregată rusească 526, 527

*„Möller“, sloop rusesc 651

„Muran“, spărgător de gheață sovietic 844

„N-70“, avion sovietic 844

*„Nadejda“ („Speranța“), sloop rusesc 634, 635, 637, 638, 642

„Nadejni“, spărgător de gheață rusesc 827

*„Naturaliste“, velier francez 731, 732

*„Neva“, sloop rusesc 634—637

„Nimrod“, navă engleză de expediție științifică 803, 804, 808

„Nina“ („Copilașul“), caravelă spaniolă 151, 160, 161, 188

*„Norfolk“, velier englez 730

*„Norvegia“, balenieră norvegiană 861

„Norvegia“, dirijabil norvegiano-american 838

„Novaia Zemlia“ (Litke), bric rusesc 747

„Novaia Zemlia“ (Pahtusov), barcăz rusesc 748

„Obi“, motonavă polară sovietică 866, 867

„Obi-Pocitalion“, barcăz rusesc 524, 525

„Orașul Milano“; vezi „Citta di Milano“

*„Otkritie“, sloop rusesc 641

„Pallas“, velier rusesc 583

„Panov“, velier rusesc 567

„Parral“, caravelă spaniolă 331

„Pașnicul“, vezi „Mirmii“

„Penola“, shooner englez cu motor auxiliar 863

*„Perseu“, shooner sovietic cu vele și vapori, vas oceanografic expediționar special 826, 840

„Pinta“, caravelă spaniolă 151, 154, 155, 159, 161, 162

*„Polaris“, vapor american 783, 784

„Poliarniaia“, ambarcație rusească cu vele și motor 765

„Polul Nord-1“, stațiune sovietică în derivă 843, 844, 846—848, 851, 855

„Polul Nord-2“, stațiune sovietică în derivă 851, 853, 855, 858

„Polul Nord-3“, stațiune sovietică în derivă 852—855, 858
„Polul Nord-4“, stațiune sovietică în derivă 853—856, 858
„Polul Nord-5“, stațiune sovietică în derivă 858
„Polul Nord-6“, stațiune sovietică în derivă 858
„Porumbița“, vezi „Duyfken“
„Predpriatie“ („Acțiunea“), sloop rusesc 640, 649, 650

„Quest“ („Căutarea“), navă expediționară polară engleză cu vele și vapor
859

„Răsăritul“, vezi „Vostok“
„Recherche“ („Căutarea“), fregată franceză 628, 630
„Resolution“ („Hotărârea“), navă-barc englez 606, 608, 609, 613—618
„Riurik“, bric rusesc 638—641
„Roebuck“, velier englez 586
„Rusanov“, spărgător de gheață sovietic 835

„Sabrina“, balenieră engleză cu vele
794

„Sadko“, spărgător de gheață sovietic
750, 841—844, 846

„Saint Roch“, ambarcație canadiană cu motor 824

„San Antonio“, caravelă spaniolă 252—256

„Sancti Espiritus“, caravelă spaniolă 329

„San Lesmes“, caravelă spaniolă 329, 330

„San Pedro“, caravelă spaniolă 416

„Santa Maria“, caravelă spaniolă 151, 160

„Santa Maria de la Victoria“, caravelă spaniolă 329, 331

„Santiago“ (Loaysa), caravelă spaniolă 330

„Santiago“ (Magellan), caravelă spaniolă 252, 255

„São Gabriel“, caravelă portugheză 218, 225, 226

„São Raphael“, caravelă portugheză 218, 225

„Scotia“, balenieră scoțiană 803

„Searchthrift“ („Caută ciștiguri“), pinassă engleză 342

„Sedov“, spărgător de gheață sovietic
750, 792, 829—832, 841, 843, 846, 847

„Seniavin“, sloop rusesc 651, 655

„Sfidătorul“, vezi „Challenger“

„Sfinta Anna“, vezi „Sviataia Anna“

„Sfintul Foka“, vezi „Sviatoi Foka“

„Sfintul Gavril“, vezi „Sviatoi Gavril“

„Sfintul Gheorghe“, vezi „Sviatoi Gheorghii“

„Sfintul Pavel“, vezi „Sviatoi Pavel“

„Sfintul Petru“, vezi „Sviatoi Piotr“

„Sibiriakov“, spărgător de gheață sovietic 835—837

„Sirguncioasa“, vezi „Zélée“

„Skobelev“ (fost „Vitiaz“), corvetă rusească cu vele și vapor
745

„Slava Rossii“, velier rusesc 583

„Smaraldul“, vezi „Izumrud“

„Southern Cross“ („Crucea sudului“), vapor englez 799

„Speranța“, vezi „Espérance“

„Speranța“, vezi „Nadejda“

„Stavropol“, vapor sovietic 828

„Steaua“, vezi „Etoile“

„Straja“, vezi „Alert“

„Supărata“, vezi „Boudeuse“

„Suvorov“, velier rusesc 642, 643

„Sviataia Anna“ („Sfinta Anna“), shooner rusesc cu mașină auxiliară
791, 792, 829, 830

„Sviatoi Foka“ („Sfintul Foka“), vapor rusesc
790, 791, 829

„Sviatoi Gavril“ („Sfintul Gavril“), barcă rusească
507, 510, 519

„Sviatoi Gheorghe“, velier rusesc de vânătoare și pescuit
581

„Sviatoi Pavel“ („Sfintul Pavel“ — Cirikov), navă de transport și pasageri rusească cu vele
517

„Sviatoi Pavel“ (Pribilov), velier rusesc de vânătoare și pescuit
512

„Sviatoi Piotr“ („Sfintul Petru“ — Bering), navă de transport militară rusească cu vele
512—514, 516, 518, 525, 534, 565

„Sviatoi Piotr“ (Wachsel), galion rusesc
517

„T-3“ („Target-3“), stațiune americană în derivă
849

„Taimir“, spărgător de gheață sovietic
766—770, 827, 835, 844

„Target-3“, vezi „T-3“

„Tegethoff“, navă de explorare austriacă cu vele și vapor
753, 754

„Terra Nova“, navă de explorare engleză cu vele și vapor
809

„Terror“ („Groaza“), velier englez cu mașină auxiliară
776, 777, 796

„Tobol“, tartană rusească 524

„Torshavn“, petrolier norvegian 861
„Trinidad“, caravelă spaniolă 252, 253,
256, 260, 262, 263, 265
„Tri Sviatitelia“ („Trei Sfinți“), corabie
rusească 581

* „Union“, ambarcațiune engleză cu vele
și rame 775
„U.R.S.S.-N-169“, avion sovietic 848, 849
„Uruguay“, canonieră argentiniană 802
„Ussuriet“, trauler sovietic 837

* „Vaigaci“, spărgător de gheață rusesc
766—770, 827
* „Vega“, navă de explorare suedeză
758—760, 767
„Victoria“, caravelă spaniolă 252—254,
256, 261—263, 265, 329, 431

* „Vitiaz“, corvetă cu abur rusească 744,
745

„Vînt de răsărit“; vezi „East Wind“

* „Vostok“ („Răsăritul“), goeletă rusească
642—646, 648, 649

„Vulturul“, balon suedez 787, 788

„Vulturul negru“; vezi „Ciornfi Oriol“

„Washington“, sloop american 625

„William“, velier englez 346, 348

* „Zaria“, shooner rusesc cu mașină au-
xiliară 763, 766, 767

„Zeewolf“ („Lup de mare“), velier olan-
dez 484

„Zélée“ („Sirguincioasa“), corvetă fran-
ceză 795

Redactor: I. Pecher
Tehnoredactor: Gh. Popovici
Corector: Gh. Argint

Dat la cules: 28. 7. 1959. Bun de tipar: 23. 9. 1959. Tiraaj: 10000 + 160 exemplare. Hirtie: semivelină de 65 gr per m.p. Format: 16/70 × 100. Coli editoriale: 79.97. Coli de tipar: 60.75 A.: 0995/1959. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare: 910(09). Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare: 91.

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Oradea,
str. Moscovei 5, 6-8. — R.P.R.